RÛHU'L - FURKĀN

TEFSÎRİ

Cild: 6

HAZIRLAYANLAR:

Mahmud USTAOSMANOĞLU

Riyâsetinde ilmî bir heyet

MÜCEDDİD
MAHMUT EFENDİ
VAKFI

İSTANBUL - 2022

Bu cildin hazırlanmasında emeği geçen kardeşlerime teşekkür eder,

Alîm ve Habîr olan Mevlâ Te`âlâ tarafından mükâfatlandırılmalarını niyâz ederim.

Mahmud USTAOSMANOĞLU
(İsmailağa Camii Em. İmam-Hatibi)

Yayınlayan

ahıska yayınevi

Çengeldere Mah. Gündoğdu Cad. No:53/A
Çavuşbaşı - Beykoz / İstanbul Tel : 0216 479 79 79
www.ahiskayayinevi.com / info@ahiskayayinevi.com

ISBN Takım: 978-605-5456-04-7 (Tk.)

ISBN 6. Cilt: 978-605-5456-10-8 (6.c)

Baskı

Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Yolu, No:8
Davutpaşa / İstanbul Tel: 0212 482 11 01
Sertifika No: 49687

Satış ve Dağıtım

Ahıska Yayınevi

Tel & Whatsapp:

0216 479 79 79

www.ahiskayayinevi.com

© Bu eserin bütün hakları Ahıska Yayınevi'ne aittir. Tamamı yahut bir bölümü izin alınmadan, fotokopi dahil, optik, elektronik veya mekanik herhangi bir yolla çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

بسم الله الرحمن الرحيم

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوٓءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظُلِمَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا
عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾ إِن تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَن سُوٓءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِۦ
وَيُرِيدُونَ أَن يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَٰلِكَ سَبِيلًا
﴿١٥٠﴾ أُولَٰٓئِكَ هُمُ الْكَٰفِرُونَ حَقًّا ۚ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَٰفِرِينَ عَذَابًا
مُّهِينًا ﴿١٥١﴾ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِۦ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ
أَحَدٍ مِّنْهُمْ أُولَٰٓئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ ۗ وَكَانَ اللَّهُ
غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿١٥٢﴾ يَسْـَٔلُكَ أَهْلُ الْكِتَٰبِ أَن تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ
كِتَٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ ۚ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰٓ أَكْبَرَ مِن ذَٰلِكَ فَقَالُوٓا
أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ۚ ثُمَّ اتَّخَذُوا
الْعِجْلَ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَٰتُ فَعَفَوْنَا عَن ذَٰلِكَ ۚ
وَءَاتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَٰنًا مُّبِينًا ﴿١٥٣﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ
الطُّورَ بِمِيثَٰقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ
لَا تَعْدُوا فِى السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَٰقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

Mevlâ Tealâ, münafıkların kötülüklerini açıklayarak, sırlarını ortaya koyup, onları bütün âleme karşı rezil-ü rüsvay edince, sır açıklayarak rezil etmenin herkes hakkında caiz olmayıp, ancak kimler hakkında caiz olduğunu beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعاً عَلِيماً (١٤٨)

KELİME MANASI (148)

(لَا يُحِبُّ) **Sevmez,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (الْجَهْرَ) **açıklamayı,** neyi? (بِالسُّوءِ) **kötülüğü,** o da neden olucu olduğu hâlde? (مِنَ الْقَوْلِ) **sözden,** yani Allah-u Tealâ çirkin sözün alenen söylenmesini sevmez, (اِلَّا) **ancak,** (مَنْ) **o kimse** (nin açıklaması) **ki,** (ظُلِمَ) **zulmolundu,** yani haksızlığa uğrayan bir kimse, kendisine zulmeden bir kimseden yakınabilir, onun böyle yapması Allah-u Tealâ indinde gazabolunmuş bir şey değildir. Bu mana, (مَنْ) ismi mevsûlü'nün başında bir muzaf olmasına göre verilmiştir ki, bunun takdiri (اِلَّا جَهْرَ مَنْ ظُلِمَ) demektir. (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (سَمِيعاً) **ziyade işitici,** yani bütün mesmuatı (işitilenleri) hakkıyla işittiğinden mazlum ile zalimin sözlerini haydi haydi işiticidir, daha nedir oldu? (عَلِيماً) **ziyade bilici,** yani bütün malûmatı hakkıyla bilmektedir ki, mazlum ile zalimin hâli de bu cümledendir.

MEALİ ŞERİFİ (148)

Allah, kötü sözün açıkça söylenmesini sevmez, ancak zulme (haksızlığa) **uğrayan** (kimsenin, kendisine zulmedenden şikayetçi olması) **müstesna, Allah** (mazlumun sözünü) **ziyade işitici,** (zalimin zulmünü de) **hakkıyla bilicidir.**

İ Z A H A T

Ayet-i kerimenin evvelki ayet ile münasebeti:

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Şihabuddin *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Allah-u Tealâ, bundan evvelki ayet-i celilede şükürden razı olduğunu ve onu açıklamayı sevdiğini anlaştıracak şekilde bahsedince, o bahsi, zıddını zikrederek tamamladı. Burada sanki: "Allah-u Tealâ, şükrü ve onun ilânını sever, kötülüğü ve onun açıklanmasını ise sevmez." buyurulmak istenmiştir.

Sebeb-i Nüzül:

Kazi Beyzavî'nin beyanına göre, bu ayet-i kerime, bir kavme misafir olan bir kimse hakkında nazil olmuştur ki, misafir olduğu toplum onu yedirmeyince, o, onlardan şikayette bulunmuş ve bunun üzerine halk tarafından sitem olunmuştur. İşte bu ayet-i celile inerek bu durumda kalan kimsenin

kendisini misafir etmeyen kimselerden şikâyetçi olmasının caiz olduğunu açıklamıştır.

İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bu, yiyecek bir şey bulamayıp, başka birinden kendisini misafir etmesini isteyen kimse hakkındadır, zira bu durumda o kişiyi misafir etmeyenin bu yaptığı, çok kötü bir şey olduğundan şikâyet olunması caizdir."

İmam-ı Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* gibi, misafir ağırlamayı vacip görenler, bu ayet-i celile ve bazı hadis-i şeriflerden dolayı misafir kabul etmeyi vacip saymışlarsa da, İmam-ı Azam, Malik, Şafiî ve cumhur ulemaya göre, misafir perverlik, mekârim-i ahlâk (güzel huylar) dan olup, vacip değildir. Onlara göre cuma günü yıkanmak nasıl sünnet-i müekkede ise, misafire ikram da öyledir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre İmam-ı Mukatil *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celile, Ebu Bekr-i sıddık *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. Şöyleki: Said ibni Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* den rivayet edildiğine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ashabı ile beraber otururken, adamın biri Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* 'ın aleyhine konuşarak ona eziyette bulundu,

Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ise ona cevap vermedi, İkinci defa eziyet edince, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* yine sustu, sonra üçüncü defa eziyet edince Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ona cevap verdi. Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* kendini müdafaa edince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* oradan kalktı, bunun üzerine Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* "Bana kızdın mı ya Resulallah?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « نَزَلَ مَلَكٌ مِنَ السَّمَآءِ يُكَذِّبُهُ بِمَا قَالَ لَكَ فَلَمَّا انْتَصَرْتَ وَقَعَ الشَّيْطَانُ فَلَمْ اَكُنْ لِاَجْلِسَ اِذْ وَقَعَ الشَّيْطَانُ »

1 - "Gökten bir melek inerek onu, sana dediklerinde yalanlıyordu. Sen müdafaaya geçince şeytan geldi, ben şeytanın geldiği yerde oturacak değilim." buyurdu. *(Ebu Davud, Edep:49, No.4896, 2/691)*

Ayet-i Celilenin Manası:

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre ulema şöyle buyurmuşlardır: Allah-u Tealâ, kötü sözün açık olsun, gizli olsun hiç bir surette söylenmesini sevmez. Ancak bu ayet-i kerimede Mevlâ Tealâ alenen söylenme şartını zikretmiştir ki, bu ayet-i celilenin inişine sebeb olan hadise bunu gerektirmiştir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا ضَرَبْتُمْ فِى سَبِيلِ اللهِ فَتَبَيَّنُوا ... (٩٤) »

"Ey iman edenler! Allah yolunda harbe çıktığınız zaman, (işleri) **iyice araştırın."** *(Nisa Suresi: 94 den)*

Kavl-i şerifinde, araştırmayı yolculuk hâlinde emretmiştir, halbuki ikamet hâlinde de meseleleri iyiden iyiye araştırmak vacipse de, o zamanki ayet-i celilenin inişi yolculuk hâline rastlamıştır.

Ayet-i celiledeki (اَلاَّ مَنْ ظُلِمَ) **"Ancak zulme uğrayan müstesna."** kavl-i şerifindeki istisna ile ilgili iki görüş vardır.

1. Bu, istisna-i muttasıl'dır. Bu durumda da iki mana vardır.

a) Ebu Ubeyde *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "Burada bir muzaf mahzuftur ki takdiri: (اَلاَّ جَهْرَ مَنْ ظُلِمَ) **"Ancak zulme uğrayan kimsenin alenen söylemesi müstesna"** şeklindedir.

Burada muzaf olan (جَهْرَ) kelimesi düşürülüp, yerine muzafı ileyh olan (مَنْ) geçirilmiştir.

b) Zeccac *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: "Burada (جَهْرَ) mastarı, ism-i fail manasında kullanılmıştır ki, buna göre ayet-i celilenin takdiri: "Allah-u Tealâ kötü sözü mücahir (alenen söyleyen) i sevmez. Ancak zulme uğrayan müstesna." şeklindedir.

2. Bu, istisna-i munkatı'dır. Buna göre ayet-i celilenin manası: "Allah-u Tealâ kötü sözün, alenen söylenmesini sevmez, fakat zulme uğrayan kimse, kendisine yapılan zulmü açıkça söyleyebilir." demektir.

Zulme uğrayan kimsenin ne yapacağı:

Tefsiri Kebir, Hâzin ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, bu hususta bir kaç görüş vardır.

1. Katade ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* şöyle buyurmuşlardır: Allah-u Tealâ, başkasının hoşlanmadığı şeylerin yüksek sesle söylenmesini sevmez. Ancak, zulme uğrayan kimsenin böyle yapması müstesna, çünkü o, kendisine zulüm yapan kimseye yüksek sesle beddua edebilir, fakat sabrederse, bu kendisi için daha hayırlı olur. Zira kişi, kendisine zulmedene beddua etmekle onun azabını hafifletmiş olur. Nitekim:

Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın bir şeyi çalındığında, çalana beddua etmeye başlayınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُسَبِّخِي عَنْهُ »

2 - **"Ona beddua ederek azabını hafifletme!"** buyurdu. *(Ebu Davud, Edep: 54, No.4909, 2/695, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.24238, 9/297)*

2. İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)*: "Ancak mazlumun, kendisine zulmedenin zulmünü açıkça söylemesi müstesna" buyurmuştur.

3. Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bir kişi kendisine zulmedene beddua etmemeli, ancak 'Ey Allahım! Ona karşı bana yardım et! Al-

lahım! Benim hakkımı ondan al! Ey Allahım! Onun bana yapmak istediği zulme engel ol! " şeklinde dualarda bulunmalıdır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin zahiri, mazlumun zalimden intikam almasının caiz olduğunu ifade etmekteyse de, zalim kişi de mümin ise, İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın buyurduğu gibi, ondan intikam almakta, iftiraya iftira ile karşılık vermek gibi caiz olmayan bir şekilde aşırı gidilmemelidir.

Amma zalim kişi kâfir ise, onun hakkında dilini salıp istediğin şekilde beddua yapabilirsin. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) : « اَللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلىٰ مُضَرَ واجْعَلْهَا سِنِينَ كَسِنِي يُوسُفَ » « اَللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا »

3 - **"Ey Allahım! Mudar** (Kureyş) **kabilesine azabını şiddetli yap, içinde bulundukları bu yılları Yusuf** *(Aleyhisselâm)* **ın** (kıtlık) **seneleri gibi yap"** diye bedduada bulunmuş. Bazı kere de sabah namazında: **"Ey Allahım! Filân ve filân'a lânet et."** diye bazı kimselere açıktan beddua etmiştir. *(Buharî, Tefsir: 67, No:4284, 4/1661)*

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, gizli ve saklı hâllerin açıkça söylenmesi caiz değildir, çünkü bu, insanların gıybete ve şüpheye düşmelerine sebep olabilir. Ancak zalimin zulmünü açıklamak caizdir. Şöyle ki: Malı çalınan veya gasbedilen kişi, "Filânca benim malımı çaldı" veya "Gasbetti" yahut "Aldığı borcunu ödemedi" şeklinde, kötü bir insanın bazı kötü ahlâkını açıklayabilir.

Nitekim Behz ibni Hakîm'in, babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayetine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٤ – عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَتَرْعَوْنَ عَنْ ذِكْرِ الْفَاجِرِ . اُذْكُرُوهُ بِمَا فِيهِ يَعْرِفُهُ النَّاسُ »

4 - **"Facirin zikrinden** (kötü bir insanın kötülüğünü anlatmaktan) **kaçınıyormusunuz? Onda olanı anlatın ki, insanlar onu tanısın** (da şerrinden sakınsın)." buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir: No:1010, 19/418, Beyhakî, Sünen-i Kübra: No:20914, 10/354)*

Yine Behz ibni Hakîm'in, babası vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahu Anhüm)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٥ – عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « لَيْسَ لِلْفَاسِقِ غِيبَةٌ »

5-**"Fasık'ın gıybeti yoktur."** buyurmuştur. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:1011, 19/418)*

Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٦ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَلْقىٰ جِلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلاَ غِيبَةَ لَهُ »

6 - **"Haya örtüsünü atanın gıybeti yoktur."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Sünen-i Kübra: No.20915, 10/355)*

٧ – عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ثَلاَثَةٌ لَيْسَ لَهُمْ غِيبَةٌ اَلْاِمَامُ الْجَائِرُ وَالْفَاسِقُ الْمُعْلِنُ بِفِسْقِهِ وَالْمُبْتَدِعُ الَّذِى يَدْعُو النَّاسَ اِلىٰ بِدْعَتِهِ »

7 - İbni Uyeyne *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Üç kişinin gıybeti yoktur; Zalim devlet reisi, fıskını açıklayan fasık ve insanları bidata** (ehl-i sünnet dışındaki yanlış inançlara) **davet eden mübtedi'."** *(Keşfül-Hafa: 2/172)*

Şu'be *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: **"Şikâyet ve sakındırma, gıybetten sayılmazlar."**

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, borcunu ödemeye gücü yeten kişinin geciktirmesi, alacaklıya karşı yapılan bir zulüm olduğundan, alacaklının onun aleyhinde konuşması caiz olur.

Nitekim Amr ibni Şerid *(Radıyallahu Anh)* ın, babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨ – عَنْ عَمْرِو بْنِ الشَّرِيدِ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ »

8 - **"Ödeyecek şeyi bulunan kimsenin, borç ödemeyi geciktirip uzatması, ona ceza vermeyi ve ırzını** (aleyhinde konuşmayı) **helâl kılar."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Akziye: 29, No:3628, 2/337, Buharî, İstikraz: 13, 2/845)*

Hadis-i şerifte geçen "Irz" dan maksat: O kişinin, hak ödemeyen vefasız bir kimse olduğunu anlatarak onu zemmetmek, cezası ise, o kişiyi borcundan dolayı hapsetmektir.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna bir adam geldi. Kendisine olan borcunu ödemesini isterken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı sert konuştu. Bunun üzerine sahabeler ona eziyet etmek isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٩– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « دَعُوهُ فَاِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً »

9 - **"Onu bırakın! Zira hak sahibinin konuşmaya hakkı vardır."** buyurdu. *(Buharî, İstikraz: 13, No:2271, 2/845)*

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, komşunun eziyetinden şikâyetlenmek de bu kabildendir. Nitekim:

١٠ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي جَاراً يُؤْذِينِي. فَقَالَ: « انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَتَاعَكَ إِلَى الطَّرِيقِ ». فَانْطَلَقَ فَأَخْرَجَ مَتَاعَهُ، فَاجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَيْهِ فَقَالُوا: مَاشَأْنُكَ؟ قَالَ: لِي جَارٌ يُؤْذِينِي. فَذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: « انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَتَاعَكَ إِلَى الطَّرِيقِ ». فَجَعَلُوا يَقُولُونَ: اَللّٰهُمَّ الْعَنْهُ اَللّٰهُمَّ أَخْزِهِ، فَبَلَغَهُ فَأَتَاهُ فَقَالَ: ارْجِعْ إِلَى مَنْزِلِكَ فَوَاللهِ لاَ أُوذِيكَ.

10 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah benim bir komşum var, bana çok eziyet ediyor." demesi üzerine, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Git eşyanı yola çıkar."** buyurdu. Adam da gidip eşyasını yola çıkarınca, insanlar başına toplaşarak: "Sana ne oldu." dediler.

O da: "Benim komşum bana çok eziyet ediyor, ben onun durumunu Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatınca, **"Git eşyanı yola çıkar."** buyurdu ben de öyle yaptım" dedi. Bu sefer insanlar: "Ey Allahım ona lânet et, onu rezil et." demeğe başladılar. Bu haber komşusuna gidince, o adama gelerek: "Evine dön! Vallahi, artık sana eziyet etmeyeceğim." dedi. *(Buharî, Edebi Müfred, Bab:68, No:124, Sh:55, Hakim, Müstedrek, No:7302, 4/183)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, kendisine sövülen bir kişinin, sövene misliyle karşılık vermesi caizdir. Ancak zulmolunan kişi aşırı gitmemelidir. Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُسْتَبَّانِ مَا قَالاَ فَعَلَى الْبَادِئِ مَا لَمْ يَعْتَدِ الْمَظْلُومُ »

11 - **"Sövüşen iki kişinin söyledikleri** (nin vebali), **mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça, başlayana aittir."** buyurmuştur. *(Müslim, Birr:18, No:2587, 4/2000, Ebu Davud, Edep:39, No:4894, 2/690, Tirmizî, Birr:51, No:1981, 4/352)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, sövülen kimse haddini aşarak kendisine sövene daha fazla sövmediği sürece, bu sövüşmenin günahı ilk başlayana aittir. Haksız yere bir müslümana sövmek haramdır, fakat sövülen kimsenin de karşılık verirken ondan ileri gitmemesi icabeder.

Ancak söven kimse yalan söyler, zina iftirasında bulunur veya geçmişine söverse, bu takdirde ona: "Ey zalim!, Ey Ahmak!, Ey Hain gibi sözlerle mukabelede bulunabilir ve bu suretle ondan hakkını almış olacağından, söven kişi de onun hakkından kurtulmuş olur. Yalnız, sövmeye başlama suçu yahut Allah Tealâ'nın hakkı olan günah kalır. Bazıları hiç bir günahı kalmayacağını da söylemişlerdir. Bu takdirde söze ilk başlayanın vebalinden murat, günah değil, zemmedilmesi olur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعاً عَلِيماً) **"Allah ziyade işiten ve hakkıyla bilendir."** buyurmuştur ki bu, müsaade edilen "Alenî (açıkça) kötü söz söyleme" hususunda sınırı aşmadan sakındırmadır.

Yani, zulme uğrayan kişi Allahtan korksun, doğru olandan başkasını söylemesin, kimseye iftira etmesin, çünkü o zaman Allah'a isyan etmiş olur, halbuki Allah-u Tealâ onun söylediklerini tamamen duyan ve gönlünde gizlediklerini hakkıyla bilendir." demektir.

ZULME UĞRAYANIN, HAKKINI ALMASININ CAİZ OLDUĞUNU, FAKAT SABREDİP AFFETMESİNİN DAHA HAYIRLI OLDUĞUNU BEYAN EDEN AYET-İ KERİMELER:

« وَالَّذِينَ اِذَا اَصَابَهُمُ الْبَغْىُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ (٣٩) وَجَزَآؤُا سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (٤٠) وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَاُولٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ (٤١) اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ اُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٤٢) وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ اِنَّ ذٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ (٤٣) »

"O kullar ki, kendilerine bir azgınlık isabet ettiğinde (zulüm ve saldırıya uğradıkları zaman) **hep birlikte** (mazluma) **yardım ederler."**

"Bir kötülüğün cezası (karşılığı) **ona denk bir kötülüktür, fakat kim bağışlar ve ıslah eder** (barışı sağlar) **sa, onun ecri** (mükâfatı) **Allah'a aittir. Şüphesiz ki O** (Allah-u Tealâ), **zalimleri** (intikamda sınırı aşanları) **sevmez."**

"Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, bunlar aleyhinde bir yol (mesuliyet) **yoktur** (onlar kınanmaz ve cezalandırılmazlar)."

"O yol (mesuliyet) **ancak insanlara zulmedenler ve yer** (yüzün) **de haksız yere azanlar** (taşkınlık edenler) **üzerinedir. İşte onlar** (varya) **onlar için pek acıklı bir azap vardır."**

"Bununla beraber her kim sabreder ve affederse, şüphesiz ki işte bu, azmolunacak (yapılmaya değer) **işlerdendir."** *(Şura Suresi: 39-43))*

Ayet: 149

Mevlâ Tealâ, kötülüğü açıklamayı nehyettikten sonra, hayrı açıklamaya teşvik etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنْ تُبْدُوا خَيْـراً اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوّاً قَدِيراً (١٤٩)

KELİME MANASI (149)

(اِنْ تُبْدُوا) **Eğer açıklarsanız,** neyi? (خَيْـراً) **bir hayrı,** yani namaz, oruç, sadaka gibi bir iyiliği açıkça yaparsanız, (اَوْ تُخْفُوهُ) **yahut gizlerseniz,** neyi? (هُ) **onu,** (اَوْ تَعْفُوا) **yahut affederseniz** (görmeyip geçerseniz), neden? (عَنْ سُوءٍ) **bir kötülükten,** yani bir fenalığı açıklamayıp bağışlarsanız, (فَاِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** (كَانَ) (daim) **oldu,** nedir oldu? (عَفُوّاً) **ziyadesiyle affedici,** daha nedir oldu? (قَدِيراً) **son derece kudret sahibi,** yani Allah (-u Tealâ), intikam almağa kemali kudretiyle (son derece güçlü olmasıyla) birlikte, günahkârları çokça affettiğine göre, siz de Allahın sünnetine uyarak zulmedenleri affedin.

MEALİ ŞERİFİ (149)

Bir hayrı (iyiliği) **açıklar yahut gizlerseniz veya bir kötülüğü** (açıklamayıp) **affederseniz, şüphesiz Allah da** (affedeni) **ziyade affedici** (ve ona sevap vermeğe) **ziyade kudret sahibidir.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde bildirildiğine göre, sayısı çok olmasına rağmen, bütün hayırlar özellikle şu iki şeyde toplanırlar:

1. - Hakka karşı sadakat (doğru olmak)
2. - Halka karşı güzel ahlâklı olmak

Halka karşı olan hayırlar da bilhassa şu iki noktada toplanmıştır:

1. - Halka faydalı olmak,
2. - Onlardan zararı gidermek.

Buna göre ayet-i celiledeki: **"Eğer bir hayrı açıklar veya onu gizlerseniz",** kavli şerifi halka faydalı olma hususuna; **"Yahut bir kötülüğü affederseniz"** ifade-i celilesi ise, insanlardan zararı gidermeye işarettir. Binaenaleyh bütün hayırlar ve iyi işler, ayet-i celiledeki bu iki ifadeye girmektedir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: "Ayet-i celilede geçen "Hayır" dan maksat, oruç, sadaka ve misafir ağırlamak, sıla-i rahm yapmak gibi iyiliklerdir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre: "Hayır" dan murad, mal da olabilir. Buna göre mana: **"Sadakayı açık verir veya gizlerseniz."** demek olur.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celiledeki: "Hayrı açıklama" nın manası, hayır işlemeye muvaffak olmak, gizlemenin manası ise, hayra niyet etmektir ki, buna göre ayet-i celilenin manası: **"Bir iyilik yaparsanız size on kat mükâfat yazılır, yapmak isteyip de yapamazsanız, niyetinizle bir hasene yazılır"** demektir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (فَإِنَّ اللهَ كَانَ عَفُوّاً قَدِيراً) **"Şüphesiz ki Allah, çok affedicidir, her şeye hakkıyla kadirdir."** buyurarak, affa teşvik etmiştir ki, bu ifadeye bir kaç türlü mana verilmiştir.

1 - Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bunun manası: "Allah-u Tealâ, intikam almaya son derece güçlü olduğu halde, günahkâr kullarını devamlı affedegelmiştir. O hâlde, siz de Allahın sünnetine (âdetine) uyarak size zulmedenleri affedin ki, O da kıyamet gününde sizi affetsin çünkü O, sizin günahlarınızdan geçmeye ve sizi affetmeye ehildir." demektir.

2 - "Allah-u Tealâ, affeden kimseyi ziyade affedici ve ona mükâfat vermeye ziyade kadirdir." demektir.

3 - "Allah-u Tealâ, kulunun günahlarını affetmeye, kulun arkadaşını affetmesinden daha ziyade kadirdir." demektir.

Kurtubî tefsirinde zikredilmiştir ki, İbni Mubarekten rivayete göre, Hasen *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

« اِذَا جَثَتِ الْاُمَمُ بَيْنَ يَدَىْ رَبِّ الْعَالَمِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نُودِىَ لِيَقُمْ مَنْ كَانَ اَجْرُهُ عَلَى اللهِ فَلاَ يَقُومُ اِلاَّ مَنْ عَفَا فِى الدُّنْيَا »

"Kıyamet günü ümmetler Rabbu'l-âlemin'in huzurunda diz çökünce: 'Ecri Allah'a ait olanlar kalksın' diye nida edildiğinde, ancak dünyada affedenler kalkacaktır." Mevlâ Tealâ'nın:

« فَمَنْ عَفَا وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَى اللهِ »

"Affedip ıslah edenin ecri Allah'a aittir." *(Şura suresi 40'dan)* kavl-i şerifi de bu haberi doğrulamaktadır. *(Kurtubî: 6/8)*

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda zikredilen: **"Afuvv"** ve **"Kadîr"** sıfatları, Allah-u Tealâ'nın kullarına azabetmeye gücü varken, onları affettiğini ifade etmektedir. Bundan dolayı eserde şöyle gelmiştir: "Hamele-i Arş (Arşı taşıyan melekler) den bazısı Mevlâ Tealâ'yı tesbihlerinde:

« سُبْحَانَكَ عَلَىٰ حِلْمِكَ بَعْدَ عِلْمِكَ »

"İlminden sonra hilminden dolayı seni tesbih ederiz (kullarının suçlarını bildiğin hâlde acele ceza vermemenden dolayı seni tenzih ederiz)." derlerken, bazısı da:

« سُبْحَانَكَ عَلَىٰ عَفْوِكَ بَعْدَ قُدْرَتِكَ »

"Kudretinden sonra affından dolayı (kullarını cezalandırmaya gücün yettiği hâlde bağışladığın için) **seni tenzih ederiz."** derler. *(İbni Kesir: 1/509)*

İşte kul da Mevlâ Tealâ'nın ahlâkıyla ahlâklanarak O'nun bu sıfatını takınırsa, dünya ve ahirette izzet ve şerefe nail olur. Nitekim:

١٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللهُ عَبْداً بِعَفْوٍ إِلاَّ عِزّاً. وَمَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلّٰهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللهُ »

12 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sadaka malı eksiltmez** (sadaka verilmekle mal eksilmiş gibi görünse de, o sebeble Mevlâ Tealâ sahibinden bir çok belâları defedip, malını bereketlendirdiğinden, o gizli bereket sebebiyle, görünen eksiklik telâfi olur ki bu, görünen ve bilinen bir şeydir. Ayrıca sadaka ahirette kat kat mükâfat kazandıracağından, maddi noksanlığı telâfi eder).

Allah (-u Tealâ, insanların suçlarını) **bağışlaması sebebiyle bir kulun ancak şerefini artırır ve her kim Allah için tevazu gösterirse mutlaka Allah** (-u Tealâ) **onu yükseltir."** *(Müslim, Birr ve Sıla: 19, No:2588, 4/2001)*

Ulema buyurmuştur ki, bu hadis-i şerifte geçen izzet ve rif'at (şeref ve yükseklik) dünya ve ahiret itibarıyla ayrı ayrı düşünülebileceği gibi birlikte de düşünülebilir. Çünkü kulları bağışlayan ve tevazulu olan kimseleri Allah-u Tealâ dünyada yüceltip, insanların kalbinde büyüteceği gibi, ahirette de bu kimselere yüksek dereceler verecektir.

Mevlâ Tealâ, münafıkların ahlâkını ve müminlere yakışan işleri açıkladıktan sonra yahudilerin kötü huylarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً (١٥٠)

KELİME MANASI (150)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (يَكْفُرُونَ) **küfr** (inkâr) **ederler,** kimi? (بِاللّٰهِ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** daha? (وَرُسُلِهِ) **resullerini,** daha? (وَيُرِيدُونَ) **isterler,** neyi? (اَنْ يُفَرِّقُوا) **ayırmayı,** yani iman hususunda ayırım yapmayı, nerede? (بَيْنَ اللّٰهِ) **Allah ile,** daha? (وَرُسُلِهِ) **resulleri arasında,** (وَيَقُولُونَ) **derler,** (نُؤْمِنُ) **inanırız,** Kime? (بِبَعْضٍ) (peygamberlerden) **bazısına,** (وَنَكْفُرُ) **küfrederiz** (inanmayız), kime? (بِبَعْضٍ) **bazısına,** (وَيُرِيدُونَ) **ve isterler,** neyi? (اَنْ يَتَّخِذُوا) **edinmeyi,** nerede? (بَيْنَ ذٰلِكَ) **bunlar** (iman ile küfür) **arasında,** ne? (سَبِيلاً) **bir yol.** Bu ayet-i kerimedeki (اِنَّ) nin haberi, bundan sonraki ayet-i celiledeki mübteda haber cümlesidir.

MEALİ ŞERİFİ (150)

Allahı ve peygamberlerini inkâr edenler ve (iman hususunda) **Allah ile resullerinin arasını ayırmak isteyerek "Bazısına inanırız, bazısına inanmayız" diyenler ve bunlar** (imanla küfür) **arasında bir yol tutmak isteyenler** (var ya).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, münafıkların yollarından ve huylarından bahsettikten sonra, yahudi ve hristiyanların yollarını ve çelişkilerini beyan etmek üzere bu surenin sonunda birçok hususlar açıklamıştır. Onların batıl yollarından birincisi, Peygamberlerin bir kısmına inanıp bir kısmını inkar etmeleridir. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ: (يَكْفُرُونَ بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ) **"Allahı ve peygamberlerini inkar edenler."** buyurmuştur.

Çünkü yahudiler Musa *(Aleyhisselâm)* ile Tevrata inanır, İsa *(Aleyhisselâm)* ile İncili inkar ederler. Hristiyanlar ise, İsa *(Aleyhisselâm)* ile İncile inanır, Muhammed *(Aleyhisselâm)* ile Kuran'ı inkar ederler ve: (وَيُرِيدُونَ اَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللّٰهِ وَرُسُلِهِ) **"Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isterler."** Yani onlar Allaha iman ile peygamberlerine imanı birbirinden ayırmak isterler. (وَيُرِيدُونَ اَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلاً) **"Ve bunlar** (küfürle iman) **arasında bir yol tutmayı murad ederler."**

Yani hepsine birden inanmakla hepsini toptan inkâr arası orta bir yol tutmak isterler. O yol da, peygamberlerin ve kitapların bir kısmına inanıp bir kısmını inkar etmeleridir.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Katade *(Radıyallahu Anh)* bu ayetin tefsirinde buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celilede bahsedilen kâfirler, Allah-u Tealâ nın düşmanları olan yahudi ve hristiyanlardır.

Çünkü onlar, Allah'dan olmayan, bidat (uydurma) yahudiyet (yahudilik) ve nasraniyeti (hıristiyanlığı) din edinip, Allah-u Tealâ'nın, bütün resullerini, kendisiyle gönderdiği gerçek dini olan islâmı terketmişlerdir."

KİTABIN BAZISINA İNANIP, BAZISINI İNKAR EDENLERİN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« ...اَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَآءُ مَنْ يَفْعَلُ ذٰلِكَ مِنْكُمْ اِلاَّ خِزْىٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ اِلٰى اَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَااللّٰهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٨٥) »

"Siz kitabın bir kısmına iman edip, diğer bir kısmını inkar mı ediyorsunuz? Şu halde sizin içinizden bu işi yapanın cezası dünya hayatında rüsvaylıktan başka (birşey) **değildir. Kıyamet gününde ise onlar azabın en şiddetlisine reddolunacaklar** (döndürülüp gönderilecekler) **dir. Ve Allah sizin yaptıklarınızdan gafil** (habersiz) **değildir."** *(Bakara Suresi:85 den)*

Bu hususdaki diğer münasip ayet-i kerimeler, Ruhul Furkan Tefsirimizin cild 1, Bakara suresi 85. ayeti kerimenin sonunda geçmiştir.

Mevlâ Tealâ, kendisiyle resullerinin arasını ayırmak isteyenler olduğunu açıkladıktan sonra, onlara hazırladığı azabı beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقّاً وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَاباً مُهِيناً (١٥١)

KELİME MANASI (151)

(اُولٰٓئِكَ) **İşte onlar,** (هُمْ) **ancak onlar,** (الْكَافِرُونَ) **küfürde kâmil** (tam kâfir) **olanlardır,** yani onların iman diye adlandırarak kendilerine müslüman ismi takmalarına hiç bir itibar yoktur, onların küfürde kâmil olmaları hak oldu. neyle? (حَقّاً) **hak olmakla,** Bu mana, (حَقّاً) nın, mef'ûl-u mutlak olmasına göredir, (الْكَافِرُونَ) nin mastarına sıfat olması da caizdir ki, o zaman mana: "Onlar, hakiki bir küfürle kâfir olanlardır" demek olur. Bu ayet-i celile, önceki ayet-i kerimenin haberidir. Buna göre mana "Allaha ve resullerine küfredenler..... işte onlar hakiki kâfirlerdir" şeklinde olur. (وَاَعْتَدْنَا) **ve biz hazırladık,** kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **o kâfirler için,** (عَذَاباً) **bir azap,** öyle azap ki, (مُهِيناً) **alçak edici,** yani biz onlara, izzet ve şeref bulacaklarını zannederek düştükleri küfürlerine karşılık, kendilerini alçak edici bir azap hazırlamışızdır.

MEALİ ŞERİFİ (151)

İşte onlar, gerçek kâfirlerin tâ kendileridir ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır.

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* ' ın beyanına göre, ayet-i celilede geçen **"Onların gerçekten kâfir olmaları"** iki sebebten dolayıdır.

1. - Peygamberlerden bazısının nübüvvetinin doğruluğunu gösteren delil, ancak mucizedir. Peygamberlik hususunda bir delil bulunduğu zaman, o delil nerede varsa, orada peygamberliğin de varlığına kesin inanmak gerekir.

Eğer biz, bazı yerlerde sıdk (peygamberlik davasında doğruluk) olmaksızın mucizenin bulunabileceğini caiz görecek olursak, o takdirde mucize ile bir peygamberin doğruluğuna delil almak güçleşir ve o zaman bütün peygamberleri inkâr etmek gerekir.

Dolayısıyla peygamberlerden birinin nübüvvetini kabul etmeyen kimsenin, hepsini inkâr etmiş olacağı sabit olmaktadır. Mademki mucize mutlaka doğruluğa delildir, bütün enbiyanın mucizeleri bulunduğuna göre hepsine iman gereklidir.

2. - Peygamberlerden birini kabul, eğer Allaha taat ve hükmüne inkıyat (boyun eğmek) içinse, bütün peygamberleri kabul etmeyi gerektirir. Fakat bu, riyaset elde etme arzusu ileyse, gerçekte bu, bütün enbiyayı inkâr demek olur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: (حَقّاً) ifadesi te'kid için zikredilmiştir ki, bunun takdiri "İşte bunlar kâfirlerin tâ kendileridir, gerçekten inkâr etmişlerdir." şeklindedir.

Bu kişilerin, peygamberlerden bazısına inanmakla, küfür ismini kendilerinden gidereceklerini hiç bir kimse zannetmesin diye, bir de enbiyanın birini inkâr hepsine küfür gibi olduğunu bildirmek için Allah-u Tealâ, onların kâfirliklerini bu şekilde tekitlemiştir.

Günümüzde de, Kur'an-ı Azimüşşan'ın ibadetle ilgili ayetlerine inanıp, muamelât ve ahkâm ile ilgili şeriatlarını inkâr eden ve bu ayetlerin çağdışı kalıp, çağdaş olmak için bunların hükümlerini geçersiz saydıklarını söyleyenler, namaz da kılsalar, oruç da tutsalar, hacca da gitseler, bu ayet-i kerimenin şehadetiyle katıksız kâfirlerdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا) **"Biz o kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık."** buyurarak, bu kişilerin ahirette uğrayacakları ihaneti (alçaltma muamelesini) beyan etmek suretiyle onları bu türlü küfürden sakın-dırmıştır.

Ayet: 152

Mevlâ Tealâ, resulleriyle kendisinin arasını ayıranların kötü hâlini beyan ettikten sonra, hiç ayırım yapmadan hepsine birden iman edenleri müjdelemek üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (١٥٢)

KELİME MANASI (152)

(وَالَّذِينَ) **O kullar ki,** (آمَنُوا) **inandılar,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah'a,** daha? (وَرُسُلِهِ) **resullerine,** (وَلَمْ يُفَرِّقُوا) **ve ayırmadılar** (ayırım yapmadılar), nerede? (بَيْنَ أَحَدٍ) **hiç birisinin arasında,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** yani ehli kitabın kâfirleri yaptığı gibi, peygamberlerin arasında ayırım yapmadan hepsine birden inananlar var ya, (أُولَٰئِكَ) **işte onlar** (bu yüce sıfatlarla mevsuf olanlar), (سَوْفَ يُؤْتِي) **muhakkak verecektir,** kime? (هِمْ) **onlara,** yani Allah-u Tealâ onlara verecektir, neyi? (أُجُورَهُمْ) (kendilerine söz verilen) **ecirlerini,** Bu cümle, (أُولَٰئِكَ) nin haberi, hepsi birden de mübteda-haber, cümle-i ismiye olarak (وَالَّذِينَ) nin haberidir. Buna göre mana: "Allah'a ve resullerinden hiç birisinin arasını ayırmadan hepsine inananlar, işte onlar, Allah (-u Tealâ) nın mükâfatlarını vereceği kimselerdir." demek olur. (وَكَانَ) (daim) **oldu,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-ü Tealâ Hazretleri), nedir oldu? (غَفُورًا) **ziyade mağfiret edici,** yani bu sıfatlara sahip olanların geçmiş günahlarını bağışlayıcı, daha nedir oldu? (رَحِيمًا) **ziyade acıyıcı,** yani onları çok esirgediğinden, sevaplarını katlar ve vaad olunduklarından fazlasını onlara verir.

MEALİ ŞERİFİ (152)

Allah'a ve peygamberlerine iman eden ve onlar (peygamberler) **den hiç birinin arasını ayırmayanlar** (a gelince), **işte** (Allah) **onların mükâfatlarını** (kat kat) **verecektir ve Allah ziyade mağfiret eden** (günahları örten) **dir. Çok rahmet** (hasenatı kabul) **edendir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ulema bu ayet-i kerimeyi, affın varlığına ve müminlerin amellerinin ihbat (zayi) edilmeyeceğine delil getirmişlerdir. Çünkü Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde kendisine ve resullerine inananlara ecirlerini vereceğini vaadetmiştir. Burada amel şartı zikredilmeyip, günahsızlık şart koşulmadan sadece imandan dolayı ecir söz verilmiştir.

Aksi hâlde bu ayet-i kerime iman etmeye teşvik edici olmazdı. Bu ise, günahları yüzünden müminlerin sevaplarının habt (zayi) olunmayacağına, günahlarının affolunacağına ve cehenneme sokulduktan sonra da müminlerin oradan çıkarılacağına dair kesin hüküm vermeyi gerektirir.

Mevlâ Tealâ'nın: (سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ) "(Allah) **onların mükâfatını yakında muhakkak verecektir.**" kavl-i şerifinin manası: "Allah-u Tealâ'nın onlara

sevap vermesi bir süre gecikse de mutlaka tahakkuk edecektir." demektir. Bundan maksat vaadi te'kid edip (müjdeyi kuvvetlendirip), onun muhakkak olacağını bildirmektir, yoksa onun sonraya kalacağı hususu değildir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللهُ غَفُوراً رَحِيماً) **"Allah, Gafur ve Rahîm"** dir, buyurarak, müminlere mükâfaf vereceğini vaadettikten sonra, günahlarından vazgeçip, onları affederek bağışlayacağını bildirmiştir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, Mutezilenin: "Büyük günah işleyenin cehennemde ebedi kalacağı" şeklindeki görüşlerinin butlanı (batıl olduğu) na delâlet etmektedir. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde, Allah'a, ve aralarında ayırım yapmadan bütün resullerine inananlara ecirlerini vereceğini bildirmiştir.

Mürtekib-i kebir'e (büyük günah işleyen kimse) de, Allah'a ve resullerine inanıp, onlardan hiç birisinin arasını ayırmayanlardan olduğuna göre bu ayet-i celiledeki vaadin altına girerek cehennemde ne kadar yansa da sonunda cennete girecektir.

Yine bu ayet-i celile, Mevlâ Tealâ'nın mağfiret ve rahmet gibi fiil sıfatlarının kıdemine kail olmayanların (ezeli olmadığını söyleyenlerin) sözünün yanlışlığına delildir. Çünkü onlar: "Allah-u Tealâ ezelde Gafur ve Rahîm değildi sonradan Gafur ve Rahîm oldu" demektedirler. Mevlâ Tealâ ise bu ayet-i kerimenin sonunda: **"Allah ezelden Gafur ve Rahîmdi."** buyurmaktadır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bundan önceki ayet-i celile, imanın, kişinin kendisini müslüman sanmasıyla elde edilmeyip, ancak bir takım şartların yerine getirilmesiyle ve neticelerin meydana gelmesiyle hasıl olacağını açıklamaktadır. İşte bu ayet-i celilede zikredilen, Resullerin arasını ayırmadan hepsine inanmak, o imanın şartlarından olduğu gibi, sonunda Mevlâ Tealâ'nın mükâfatına nail olmak da bunun neticelerindendir.

Ezelde ruhlara nur saçılırken, ilâhi nur kimi şaştıysa, o, hakiki bir küfürle kâfir olduğundan, Allah-u Tealâ onlara hakiki kâfir ismini vermiştir. O vakitte kime nur isabet ettiyse, o da iman-ı hakiki'ye ulaşmıştır.

Bundan dolayı, ezelde küfrüne hükmedilenin, bir aralık iman etmesi, kendisine fayda vermeyip, sonunda küfr üzere öleceği gibi, ezeldeki nura mazhar olana da, isyanın tavassutu (araya girmesi) zarar veremeyerek, neticede iman üzere ölecek ve cennete girecektir.

Nakledildiğine göre, güzel yüzlü bir delikanlı, bir takım ahbabı ve yâranı ile beraber yiyip içip lezzetlenirken, paraları tükenince toplanıp yol kesmeye karar verdiler. Yola çıkıp, kafile bekledilerse de, üç gün içinde o yoldan hiç bir kimse geçmedi. O sırada o delikanlıya, pîr-i fâni bir zat zuhur ederek: "Yavrum bu senin işin değil, Allah'a istiğfar et, beni ararsan ben Bursa'da Seyyid Buharî (Emir Sultan) camisinde Kur'an-ı Kerim okumaktayım." dedi.

Bu sözün tesirinden o gencin kalbi yanıp tutuşarak arkadaşlarına: "Siz benim görüşüme uyarsanız gelin Bursa'ya gidip bazı tüccarların peşine düşerek onların mallarını alalım." dedi.

Ayet: 152

Onlar da, onun sözünü kabul ederek, Bursa'ya geldiklerinde o genç, onlara: "Gelin Seyyid Buharî camisinde namaz kılıp dua edelim ki, muradımız hasıl olsun." dedi. Camiye geldiklerinde, Şeyh Efendinin orada Kur'an-ı Kerim okuduğunu görünce ayaklarına kapanıp tövbe etti ve iki sene onun yanında kaldı. İki sene sonra o zat onu Akşemseddin *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerinin yanına gönderdi.

Akşemseddin hazretleri onu terbiye edip, manen yetiştirdikten sonra, bu kişi yol kesen nakıs bir mümin iken, bir mümin-i kâmil oluverdi. Bundan dolayı, her hangi bir insanın hâline bakılmayıp, hatimesine (sonuna) bakılmalıdır, velâkin hüsn-i akibet, bidayette sebk-i inayet'ten (güzel son, ezeldeki güzel yazının neticesinden) dir.

Ey Allahımız! Bizi hidayete erdirilenlerden kıl Âmin..Ya Muîn!

Şu bilinsin ki iman ve tevhid, asılların aslıdır. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre, iman artma ve eksilme kabul etmezse de, imanın nuru, ibadetlerle artar, günahlarla eksilir. O hâlde hakkı arayan kimsenin, şeriat hükümlerine riayet edip, tarikat edeplerini gözetmesi gerekir ki, ruhaniyet tarafı kuvvet bulsun. Çünkü taatların nurları, özellikle tevhid ve zikrin nuru, ruhlar için nefis gıdalar gibidir. (وَلَذِكْرُ اللهِ اَكْبَرُ) **"Elbette zikrullah hepsinden büyüktür"** *(Ankebut Suresi:45 den)* kavl-i şerifi buna delâlet etmektedir ve o, batının tasfiye ve tathirinde (iç âlemin arındırılıp temizlenmesinde) umde (esas) dır.

Seyyidü't-taife (Allah dostlarının efendisi) Cüneyd-i Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Edep iki kısımdır:

1- Edeb-i Sır (gizli edep) ki bu, kalbin temizliğinden ibarettir.

2- Edeb-i alâniyet (açık edep) bu da, azayı günahlardan korumaktır.

O hâlde sen, ecr-i mevfur (bol mükâfat) a ve dar-ı huzurda sürur'a (cennet yurdunda sevince) nail olman için kötülükleri bırakıp, Allah-u Tealâ'ya kâmil manada iman etmeye bak.

MÜMİNLERİN, PEYGAMBERLERDEN HİÇ BİRİSİNİN ARASINI AYIRMADAN HEPSİNE İMAN ETTİKLERİNİ İFADE EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اٰمَنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهٖ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللهِ وَمَلٰٓئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ لَانُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥) »

O peygamber (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **de, kendisine Rabbinden indirilene** (Kur'an-ı Kerime ve onun bütün beyanatına, açıklamalarına) **iman etti** (inandı). **Müminler de** (inandılar), **hepsi de Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine inandı** (lar) **ve: "Biz onun** (Allah-u Tealâ'nın) **peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırmayız** (hepsine inanırız). **Ve biz işittik** (Allah-u Tealâ tarafından gelen emir ve yasakları anladık) **ve itaat ettik** (bütün emir ve yasaklarına boyun eğdik). **Ey Rabbimiz! Mağfiretini** (beşeriyet sebebiyle işleyeceğimiz kusurlarımızı affetmeni) **dileriz ve** (ölüp dirilerek) **dönüş** (ümüz) **ancak sanadır" dediler."** *(Bakara Suresi:258)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, resullerin arasını ayırdıklarından, hakiki kâfir olduklarını beyandan sonra, onların suçlarından diğer bir kısmı olan, bozuk gaye ile mucize istediklerini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

يَسْئَلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَآءِ فَقَدْ سَاَلُوا مُوسٰى اَكْبَرَ مِنْ ذٰلِكَ فَقَالُوا اَرِنَا اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْهُمُ الصّٰعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا (١٥٣)

KELİME MANASI (153)

(يَسْئَلُ) **İster,** kimden? (كَ) **senden,** kim? (اَهْلُ الْكِتَابِ) **ehli kitap,** neyi? (اَنْ تُنَزِّلَ) **indirmeni,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** neyi indirmeni? (كِتَابًا) **bir kitap,** nereden? (مِنَ السَّمَآءِ) **gökten.** (فَقَدْ سَاَلُوا) **muhakkak istediler,** kimden? (مُوسٰى) **Musa** *(Aleyhisselâm)* **dan,** neyi? (اَكْبَرَ) **daha büyüğünü,** neden? (مِنْ ذٰلِكَ) **bundan,** Bu cümle gizli bir şartın cevabıdır, takdiri şöyledir: Habibim! Eğer sen, senden istediklerini büyük gördüysen, onların geçmişleri, Musa *(Aleyhisselâm)* dan daha büyüğünü istemişlerdi de, (فَقَالُوا) **demişlerdi,** (اَرِ) **göster,** kime? (نَا) **bize,** kimi? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealây) **ı,** biz ne olduğumuz hâlde? (جَهْرَةً) **açıkça görücü olduğumuz hâlde,** Bu mana birinci mefulden hal olmasına göre verilmiştir. İkinci mefulden hal olma ihtimali de vardır ki, buna göre mana: "Allah (-u Tealâ) aşikâre olduğu hâlde" demektir. Bu kelimenin, ru'yet'ten ibaret olan gizli bir mastara sıfat olması da caiz görülmüştür ki, o zaman mana: "Onu bize göşter ki açık bir görüşle görelim" demektir. (فَاَخَذَتْ) **hemen yakaladı** (çarptı), kimi? (هُمُ) **onları,** ne? (الصّٰعِقَةُ) **yıldırım,** ne sebebiyle? (بِظُلْمِهِمْ) **zulümleri sebebiyle** (ki o zulümleri de, kendileri hakkında imkânsız olan bir şeyi inadına istemeleridir) (ثُمَّ اتَّخَذُوا) **sonra** (ilâh) **edindiler,** neyi? (الْعِجْلَ) **buzağıyı,** neden sonra? (مِنْ بَعْدِ مَا جَآءَتْ) **geldikten sonra,** kime? (هُمُ) **onlara,** ne? (الْبَيِّنَاتُ) **beyyineler,** yani Musa *(Aleyhisselâm)* ın, asa, beyaz el, denizi yarması gibi Firavun zamanında ortaya koyduğu mucizeler, (فَعَفَوْنَا) **nihayet affettik,** neyi? (عَنْ ذٰلِكَ) **bunu,** yani tövbe ettiklerinde buzağıya tapmalarının günahını bağışladık, (وَاٰتَيْنَا) **ve biz verdik,** kime? (مُوسٰى) **Musa'ya,** ne verdik? (سُلْطَانًا) **bir tasallut** (yetki), öyle bir sultan ki, (مُبِينًا) **aşikâr,** o da Musa *(Aleyhisselâm)* ın onlara tövbelerinin kabulü için kendilerini öldürmelerini emretmesidir.

MEALİ ŞERİFİ (153)

Ehli kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler (onların bu isteğine kıymet verme ve bunu garipseme) **çünkü onlar, Musa-**

dan (bunun) daha büyüğünü istemişlerdi de: "Bize Allahı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle onları hemen yıldırım çarptı. Bilahare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (ilâh) **edindiler. Bundan dolayı da onları affettik ve Musa'ya apaçık bir sultan** (delil ve yetki) **verdik.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, yahudilerin bu istekleri, cehaletlerinin ikinci nevisidir. Çünkü onlar: "Eğer sen Allah tarafından gönderilen bir resul isen, Musa *(Aleyhisselâm)* levhaları getirdiği gibi sen de bize gökten bir kitap getir" demişlerdir.

Onların şöyle bir talepte bulundukları da rivayet edilmiştir: Onlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, kendisinin Allahın resulü olduğuna dair, falancaya ve filâncaya, adıyla bir kitap indirmesini istemişlerdir. Ve yine, "İnişini bizzat görebileceğimiz bir kitap indir" şeklinde bir istekte bulundukları da söylenmiştir.

Onlar bu türlü mucizeleri, taannüten (inadına) istemişlerdir, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mucizeleri daha önce gerçekleşmiş olduğundan, bundan fazlasını istemek, inatçılıktan başka bir şey değildir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِنْ ذَٰلِكَ) **"Nitekim onlar Musa'dan daha büyüğünü istemişlerdi"** buyurarak, yahudilerin peygamberleri zora sokma, hakkı kabul etmeme gibi huylarını ortaya koymuştur.

Burada sanki şöyle buyurulmak istenmiştir: "Musa *(Aleyhisselâm)* a gökten bir kitap inince, onlar bu kadarıyla yetinmeyip, aksine ondan, kendilerine bizzat ve açıkça Allahı göstermesini istemişlerdi. Bu da, onların kendilerine kitap indirilmesini istemelerinin, istirşad(doğruyu bulmak) için değil, aksine sırf inatları yüzünden olduğunu gösterir.

Her ne kadar bu uygunsuz istek, yahudilerin Musa *(Aleyhisselâm)* zamanındaki dedelerinden, yetmiş kişiden meydana gelen nükabâ (nakipler, temsilciler) tarafından meydana gelmişse de, bunlar da onların yolundan gidip, onların bu tür isteklerine razı olduklarından Allah-u Tealâ, bu isteği Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında bulunan yahudilere nisbet etmiştir.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ) **"Bilahare kendilerine bunca açık ayetler geldikten sonra, buzağıyı** (ilâh) **edinmişlerdi"** buyurarak, onların kemal-i cehaletlerini (son derece cahil olduklarını) ve küfürde ısrar ettiklerini beyan etmektedir. Çünkü onlar kendilerine Tevrat indirildikten sonra, Allah-u Tealâ'yı açıkça görme talebiyle yetinmemiş, bilakis buna, buzağıya tapma suçunu da eklemişlerdi ki, bu da, onların hakkı ve dini talebetmekten son derece uzak olduklarını gösterir.

Ayet-i celilede geçen: "Beyyinat" tan maksat bir kaç türlüdür.

1- Bu uygunsuz istekleri üzerine Allah-u Tealâ'nın onlara gösterdiği sâika (yıldırım), her ne kadar tek bir şey olsa dahi, Allah-u Tealâ'nın ilmine,

kıdemine (evveli olmayışına), cisim ve arazlara benzemediğine ve nübüvvet konusunda Musa *(Aleyhisselâm)* ın sıdkına (doğruluğuna) delâlet ettiğinden, bir çok açık deliller yerine geçmektedir.

2- Onları yıldırıma yakalatarak öldürdükten sonra, onları tekrar diriltmesidir.

3- Musa *(Aleyhisselâm)* ın Firavun zamanında ortaya koyduğu asâ, yed-i beyzâ (beyaz el), denizin yarılması ve diğer açık mucizelerdir. Çünkü onlar bu mucizeleri gördükten sonra da buzağıya tapmışlardır ki, bütün bunlar onların, karşı koyma, inatlaşma ve haktan uzaklaşma huyları üzerine mecbul (yaratılmış) olduklarını ifade etmektedir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَعَفَوْنَا عَنْ ذٰلِكَ وَاٰتَيْنَا مُوسٰى سُلْطَانًا مُبِينًا)**"Biz bunu da affettik, Musa'ya da apaçık bir hucçet verdik."** buyurdu. Yani Musa *(Aleyhisselâm)* ın kavmi her ne kadar karşı koyma ve inatlaşmada ileri gitmişlerse de, biz ona yardım ettik ve onu kuvvetlendirdik, böylece Musa *(Aleyhisselâm)* ın işi ve nübüvvet davası büyüyüp gelişti, hasmı ise gücünü ve kuvvetini kaybetti demektir.

İşte bu ifadede, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e karşı inat edip direnenlere de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in neticede galip olup, onları kahredeceğine dair işaret yoluyla bir bişaret (müjde) vardır.

Ruhul Beyan tefsirinde, Tevilât-ı Necmiyye'den naklen buyurulmuştur ki: Onların rüyet(Mevlâ Tealâ'yı görmek)istemeleri, tazim veya tasdik (hürmet ve inanmak) üzere olmayıp, onları, buna ne şiddetli iştiyak (Allah'a karşı aşırı düşkünlükleri), ne de elem-i firak (ayrılık acısı) sevketmemiştir.

Nitekim Musa *(Aleyhisselâm)* ın: (رَبِّ اَرِنِى اَنْظُرْ اِلَيْكَ) **"Ey Rabbim! Bana** (cemalini) **göster de, seni göreyim"** *(Araf Suresi:143'den)* şeklindeki talebi, tam bir iştiyak (arzu) ve elem-i firak (ayrılık acısı) neticesinde olmuştur.

Belki de Mevlâ Tealâ'nın: (لَنْ تَرَانِى) **"Asla beni göremezsin"** cevabına karşılık Musa *(Aleyhisselâm)* ın düşüp bayılması da, bu kavmin uğursuzluğu ve edepsizliğinden dolayı olmuştur.

Böylece Mevlâ Tealâ, onlara, peygamberlerine verilmeyen bir makama tama' (heves) etmemeleri gerektiğini öğretmek istemişse de, onlar eşkiya oldukları için peygamberlerinin hâliyle de öğütlenmemiş ve hak etmedikleri bir fazilet ve keramete heves etmeleri sebebiyle şekavet-i ezeliye (ezeli bedbahtlık yazısı) onlara yetişerek zulümleri sebebiyle onları yıldırım yakalamıştır.

Kâfir olarak yaratılan, Allahı açıkça görse de ona iman edemez. Nuru ilâhi serpilirken, tabiatına iman yerleştirilen kişi ise, hiç bir mucize ve beyyine istemeksizin, görmediği peygambere ve okumadığı kitaba iman eder. Nitekim:

١٣ – قَالَ النَّبِىُّ ﷺ لِاَبِى بَكْرٍ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) : « بُعِثْتُ » فَقَالَ: صَدَقْتَ .

13 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a: **"Ben peygamber olarak gönderildim"** dediğinde, O: "Doğru söyledin" diyerek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdik etmiştir. *(Ruhul Beyan:2/315)*

Ayet: 153

Üveys el Karanî (Veysel Karanî) *(Radıyallahu Anh)* ın hâli de böylecedir, çünkü o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini ve hiç bir mucizesini görmeden iman etmiştir.

Bu ayet-i celilede, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in asrında bulunan yahudileri tövbeye davet vardır. Sanki burada: "Atalarınızdan o suçları işleyenler tövbe ettiklerinde onları affettiğimiz gibi, siz de tövbe edin de sizi de affedelim." buyurulmak istenmiştir.

Ayrıca bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın rahmet ve mağfiretinin genişliğine, nimet ve minnetinin tamamlığına ve hiç bir cerimenin (suçun) Allah-u Tealâ'nın mağfiretini daraltamayacağına delâlet etmekle beraber, Allah-u Tealâ'dan ümit kesmeyi de yasaklamaktadır.

YAHUDİLERİN VE MÜŞRİKLERİN ALLAH'I AÇIKÇA GÖRMEK İSTEDİKLERİNİ AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذْ قُلْتُمْ يَامُوسى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّى نَرَى اللّٰهَ جَهْرَةً فَاَخَذَتْكُمُ الصّاعِقَةُ وَاَنْتُمْ تَنْظُرُونَ (٥٥) »

"Ve hatırlayın ki, siz: 'Ey Musa! Biz Allah (Tealây) ı **apaşikâr** (açıkdan açığa) **görünceye kadar asla sana inanmayacağız.' demiştiniz de, bunun üzerine sizi yıldırım çarpmıştı, hâlbuki siz** (başınıza indirilen yıldırıma) **bakıp duruyordunuz."** *(Bakara Suresi:55)*

« وَقَالَ الَّذِينَ لَايَرْجُونَ لِقَآءَنَا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْنَرى رَبَّنَا لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِى اَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا (٢١) »

"Ve bize kavuşmayı ümit etmeyenler dedi ki: 'Bizim üzerimize melekler indirilmeli değil miydi? Veya Rabbimizi görmeli (değil mi) **ydik. Andolsun ki,** (onlar) **nefislerinde bir büyüklük görmüşler ve büyük bir azgınlıkla haddi** (sınırı) **aşmışlardır."** *(Furkan Suresi:21)*

MEVLÂ TEALÂ'NIN, BUZAĞIYA TAPAN YAHUDİLERİ AFFETTİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَاِذْ وَاعَدْنَا مُوسى اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَاَنْتُمْ ظَالِمُونَ (٥١) »

"(Ey Benî İsrail!) **Musa** *(Aleyhisselâm)* **ile kırk gece** (Tur dağında kalmak ve ondan sonra kendisine Tevrat verilmek üzere) **vaad** (söz) **leştiğimiz vakti hatırlayın. Sonra siz, onun** (Musa *Aleyhisselâm* 'nın) **arkasından** (o, Tur-i Sina'ya çıktıktan sonra) **nefislerinize zulmediciler** (kendilerinize yazık ediciler) **olarak** (Sâmirî'nin Tanrı diye gösterdiği) **buzağıyı** (ilâh) **edinmiştiniz."** *(Bakara Suresi:51)*

« ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٥٢) »

"Sonra bunu müteakiben (buzağıyı ilâh tutma günahınızın peşine) **sizi affetmiştik** (bu nimete) **şükredesiniz diye."** *(Bakara Suresi:52)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin uygunsuz bazı isteklerini beyandan sonra, diğer bazı saçmalıklarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

KELİME MANASI (154)

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّداً وَقُلْنَا لَهُمْ لَاتَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقاً غَلِيظاً (١٥٤)

(وَرَفَعْنَا) **Biz kaldırdık,** nereye? (فَوْقَهُمُ) **onların üstüne,** neyi? (الطُّوْرَ) **Tûr'u,** ne sebebiyle? (بِمِيثَاقِهِمْ) **misakları sebebiyle** (söz vermelerini kuvvetlendirmek için veya korkup verdikleri sözü bozmamaları için onların başına Tûr diye adlandırılan dağı diktik), (وَقُلْنَا) **ve dedik,** kime? (لَهُمُ) **onlara,** yani sahrada kaldıkları kırk senelik müddet bittikten sonra, Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın lisanı üzere biz onlara dedik ki, (ادْخُلُوا) **girin,** nereden? (الْبَابَ) **o kapıdan,** yani Kudüs şehrinin Eriha kapısından, ne olduğunuz hâlde girin? (سُجَّداً) **secde edici** (baş eğerek eğilici veya şükren lillahi tealâ alınlarınız üzere secde edici olduğunuz hâlde), (وَقُلْنَا) **ve biz dedik,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** yani Davud *(Aleyhisselâm)* vasıtasıyla onlara dedik ki, (لَاتَعْدُوا) **aşmayın,** yani size serbest edilen sınırı geçmeyin veya balık avlayarak zulmetmeyin, nerede? (فِي السَّبْتِ) **cumartesi gününde,** (وَأَخَذْنَا) **ve biz aldık,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** ne? (مِيثَاقاً) **bir söz,** öyle söz ki, (غَلِيظاً) **çok ağır.**

MEALİ ŞERİFİ (154)

Misakları (verecekleri söze kuvvetlice bağlanmaları) **için, Tûr'u üstlerine kaldırıp onlara"Secde edici olduğunuz hâlde o kapıdan girin" dedik. "Cumartesi günü sınırı aşmayın" dedik ve kendilerinden** (bu hususlarda) **çok galiz** (sağlam, kuvvetli) **söz aldık.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, yahudilerin bu ayet-i celilede zikredilen diğer cahillikleri üç kısımdır.

1- Allah-u Tealâ'nın onlardan almış olduğu ahd'i bozmalarıdır ki, bu ahidle ilgili şu açıklamalar yapılmıştır:

a) Onlar, dinden dönmeyeceklerine dair söz vermişler sonra da, bu mîsak (söz) lerinden vazgeçerek dinden dönmeye niyetlenmişlerdi. İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ, korksunlar da ahidlerini bozmasınlar diye onların üzerine dağı yükseltti.

b) Onlar, Tevratın hükümlerini kabulden kaçındılar da, onu kabullensinler diye Cenab-ı Hak, onların üzerine dağı kaldırdı. Buna göre mana: **"Dini kabul edeceklerine dair söz versinler diye, onların üzerine dağı kaldırdık"** şeklinde olur.

c) Onlar, dinden dönmeleri hâlinde, Mevlâ Tealâ'ya dilediği her hangi bir azap ile kendilerine azabetmesine dair söz vermişlerdi. Binaenaleyh onlar dinlerini terketmeye yeltenince, Mevlâ Tealâ Tûr dağını onların üzerine yükseltti. İşte Cenab-ı Hakk'ın: (و رفعنا فوقهم الطور بميثاقهم) **"Misaka bağlanmaları için, Tûr'u üzerlerine kaldırdık"** kavl-i şerifinden maksat budur.

2. Cenab-ı Hakk'ın: (وقلنا لهم ادخلوا الباب سجدا) **"Onlara: 'O kapıdan hepiniz secdeye kapanır hâlde girin', dedik"** kavl-i şerifidir.

3. Mevlâ Tealâ'nın: (وقلنا لهم لا تعدوا في السبت وأخذنا منهم ميثاقا غليظا) **"Biz onlara, cumartesi günü hakkında da** (av yaparak) **haddi aşmayın** (diye) **söylemiş,** (bu hususta) **kendilerinden ağır teminat almıştık"** kavl-i şerifidir.

Kaffâl *(Rahimehullah)*: "Misak-ı galîz, son derece kuvvetli ahd (antlaşma) demektir." buyurmuştur. Bu da,Tevrat kitaplarında açıkça yer almaktadır.

Benî İsrailden alınan misak ve onu bozmaları sebebiyle üzerlerine Tûr dağının kaldırılması ile ilgili geniş malûmat, Ruhul Furkan tefsirimizin 1. cilt, Bakara suresi 63. ayet-i kerimesinin tefsirinde zikredilmiştir.

Kapısından secde ederek girmeleriyle emrolundukları karye ile ilgili bilgiler Ruhul Furkan tefsirimizin 1. cilt, Bakara Suresi 58. Ayet-i kerimesinin tefsirinde geçmiştir.

Cumartesi günleri balık avlama yasağı ile ilgili izahat ise, yine Ruhul Furkan Tefsirimizin 1. cilt, 65. Ayet-i kerimesinin tefsirinde genişçe zikredilmiştir. Tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimenin daha iyi anlaşılabilmesi için oralara müracaat edilmesi gereklidir.

YAHUDİLERİN CUMARTESİ GÜNLERİ BALIK AVLAMA YASAĞINI ÇİĞNEMELERİYLE İLGİLİ DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ولقد علمتم الذين اعتدوا منكم في السبت فقلنا لهم كونوا قردة خاسئين (٦٥) »

"(Ey Benî İsrail!) **Andolsun ki, sizler içinizden cumartesi gününde haddi tecavüz edenleri elbette bilmişsinizdir. Biz de onlara: "Sefil, hakir** (alçak, hor) **maymunlar olun !" demiştik.** (Onlar da derhal surette ve manada maymun olmuşlardı)." *(Bakara Suresi:65)*

« وسئلهم عن القرية التي كانت حاضرة البحر إذ يعدون في السبت إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم شرعا ويوم لا يسبتون لا تأتيهم كذلك نبلوهم بما كانوا يفسقون (١٦٣) »

"Ve (habibim!) **onlara** (asrında bulunan Yahudilere) **denizin kenarında bulunan belde** (ahalisinin başına gelenler) **den sor. Hani onlar cumartesi gününde** (o günün hürmet ve tazimini ihlâl ederek, bozarak) **haddi aşıyorlardı. Çünkü onlara** (balık avlamaları yasak edilen) **cumartesi gününde balıklar meydana çıkarak** (akın akın) **gelirlerdi. Tatil yapmadıkları günlerinde** (cumartesiden başka günlerde) **ise, gelmezlerdi. İşte biz, fısk** (itaattan çıkma) **ları sebebiyle onları böylece imtihan ediyorduk."** *(Araf Suresi:163)*

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِّيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْۢبِيَآءَ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَّقَوْلِهِمْ قُلُوْبُنَا غُلْفٌ ۭ بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿١٥٥﴾ وَّبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلٰي مَرْيَمَ بُهْتَانًا
عَظِيْمًا ﴿١٥٦﴾ وَّقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيْحَ عِيْسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُوْلَ اللّٰهِ ۚ
وَمَا قَتَلُوْهُ وَمَا صَلَبُوْهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ ۭ وَاِنَّ الَّذِيْنَ اخْتَلَفُوْا فِيْهِ
لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ ۭ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ ۚ وَمَا قَتَلُوْهُ يَقِيْنًا ۙ
﴿١٥٧﴾ بَلْ رَّفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ﴿١٥٨﴾ وَاِنْ
مِّنْ اَهْلِ الْكِتٰبِ اِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهٖ قَبْلَ مَوْتِهٖ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ
عَلَيْهِمْ شَهِيْدًا ۚ ﴿١٥٩﴾ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ
طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۙ ﴿١٦٠﴾ وَّاَخْذِهِمُ
الرِّبٰوا وَقَدْ نُهُوْا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ ۭ وَاَعْتَدْنَا
لِلْكٰفِرِيْنَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٦١﴾ لٰكِنِ الرّٰسِخُوْنَ
فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُوْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ
اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيْمِيْنَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُوْنَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ ۭ اُولٰۗىِٕكَ سَنُؤْتِيْهِمْ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٦٢﴾

Ayet: 155

Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'den kuvvetli söz aldığını beyan ettikten sonra, bu sözü bozmaları sebebiyle uğradıkları cezayı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا (١٥٥)

KELİME MANASI (155)

(فَبِمَا نَقْضِهِمْ) **Bozmaları sebebiyle,** neyi? (مِيثَاقَهُمْ) **misak** (sağlam söz) **lerini,** daha? (وَكُفْرِهِمْ) **küfr** (inkâr) **etmeleri sebebiyle,** neyi? (بِآيَاتِ اللهِ) **Allahın ayetlerini,** daha? (وَقَتْلِهِمُ) **öldürmeleri sebebiyle,** kimleri? (الْأَنْبِيَآءَ) **peygamberleri,** nesiz? (بِغَيْرِ حَقٍّ) **haksız yere,** daha? (وَقَوْلِهِمْ) **demeleri sebebiyle,** ne demeleri? (قُلُوبُنَا) **bizim kalplerimiz,** nedir? (غُلْفٌ) **gılaf** (perde) **li dir.** Ayet-i celilenin başında geçen (بَا) sebebiyet için olup, müteallâkı, muahhar olan (لَعَنَّاهُمْ) kelimesidir ki buna göre mana: "Bu zikredilenler sebebiyle biz onlara lânet ettik" demektir. Mevlâ Tealâ onların bu sözlerini reddetmek üzere şöyle buyuruyor, (بَلْ) **hayır** (iş sizin bildiğiniz gibi değildir bilakis) (طَبَعَ) **mühür vurdu,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ Hazretleri), ne üzerine ? (عَلَيْهَا) **onlar** (kalpler) **üzerine,** ne sebeble? (بِكُفْرِهِمْ) **küfr** (inkâr) **etmeleri sebebiyle,** (فَلَا يُؤْمِنُونَ) **artık iman edemezler,** (إِلَّا قَلِيلًا) **ancak pek az** (bir iman ile inanırlar ki, o da sadece Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğini tasdik etmekten ibarettir ki, bu da kendilerine hiç bir şey ifade edecek değildir. Çünkü birini inkâr hepsini inkârdır. Bu mana (قَلِيلًا) kelimesinin, gizli bir masdar olan (إِيمَانًا) kelimesinin sıfatı olmak üzere mensup olmasına göre verilmiştir yahut bu kelime gizli bir (زَمَانًا) kelimesinin sıfatıdır ki, buna göre mana: "Onlar en az bir zaman iman ederler" demektir veya bu kelime (لَا يُؤْمِنُونَ) nin zamirinden istisna olmak üzere mensuptur, o zaman mana: "Onlardan pek azı müstesna çoğu iman etmezler." demek olur.

MEALİ ŞERİFİ (155)

Fakat onların (verdikleri) **o sağlam sözü bozmaları, Allahın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflıdır** (Muhammed'in getirdiği hiç bir şey onlara ulaşamaz)**" demeleri sebebiyle** (onları lânetledik). **Hayır** (onların kalpleri kılıflı değildir) **tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür basmıştır, artık pek azı müstesna iman etmezler.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilenin başında zikredilen (فَبِمَا نَقْضِهِمْ) kavl-i şerifindeki (بَا) nın müteallâkı hakkında iki görüş varsa

da, bunun bir mahzufa taallûk etmesi daha uygun görülmüştür ki, bunun takdiri: **"Ahidlerini bozmaları ve şu kötülükleri yapmaları sebebiyle onlara lânet ve gazabettik."** şeklindedir.

Müteallâkın hazfedilmiş olması mana bakımından daha azametlidir, çünkü bu durumda zihin her türlü manayı düşünebilir. Hazfedilen müteallâkın delili ise, ayet-i kerimede bahsedilen kötü sıfatların, lânet ve gazaba delâlet etmiş olmasıdır.

Fahrurrazi ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede yahudilerin bir takım büyük suçlarını beyan etmiştir.

1 - **Ahdi bozmak:** Şüphesiz ki bu, Mevlâ Tealâ'nın gazabına sebebolan en kötü bir iştir. Mümin kimse, söz bozarak cezaya çarptırılan yahudilerin bu hâlinden ibret alarak, Allah-u Tealâ'ya verdiği sözleri gözetmelidir ki, dünya belâsından ve ahiret azabından selâmete ersin.

١٤- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ! خَمْسٌ اِذَا ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ ، وَاَعُوذُ بِاللهِ اَنْ تُدْرِكُوهُنَّ: لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتّٰى يُعْلِنُوا بِهَا اِلاَّ فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونُ وَالْاَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي اَسْلَافِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا. وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِلاَّ اُخِذُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمَئُونَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ . وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ اَمْوَالِهِمْ اِلاَّ مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ ، وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا. وَلَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَ اللهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ ، اِلاَّ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ، فَاَخَذُوا بَعْضَ مَا فِي اَيْدِيهِمْ. وَمَا لَمْ تَحْكُمْ اَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللهِ ، وَيَتَخَيَّرُوا مِمَّا اَنْزَلَ اللهُ ، اِلاَّ جَعَلَ اللهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ »

14 - Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize yönelerek şöyle buyurdu: **"Ey muhacirler cemaatı! Beş şey vardır ki, onlara mübtelâ olacağınız zaman** (ilerde zikredilecek türlü türlü belâlar başınıza gelir). **Ben sizlerin, onlar** (ın zamanın) **a erişmenizden Allaha sığınırım.** (O beş şey şunlardır):

Bir milletin içinde fuhuş (zina) **ortaya çıkıp, nihayet o millet onu alenî olarak işlediğinde, mutlaka içlerinde taun** (veba) **hastalığı ve onların geçmişlerinde vuku bulmamış** (görülmemiş) **ağrılar** (hastalıklar) **yayılır.**

Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve başlarındaki sultan (hükümdar) **ın zulmü ile yakalanır** (cezalandırılır) **lar.**

Mallarının zekâtını meneden (vermeyen) **ler mutlaka yağmurdan men edilir** (kuraklıkla cezalandırılır) **lar ve hayvanları olmasa onlara yağmur yağdırılmaz.**

Ayet: 155

Allah'ın ahdini ve Resulünün ahdini (düşmanla yaptıkları sözleşmeyi, zimmîlere verdikleri güvenceyi) **bozanların başına mutlaka Allah** (-u Tealâ) **kendilerinden olmayan düşmanı musallat ederek, o miletin elinde olanların bazısını alırlar.**

İmam (devlet adam) **ları Allah'ın indirdiğinden** (işlerine geleni) **seç** (ip diğerlerini tatbik etme) **dikçe, Allah onların azabını kendi aralarında kılar** (iç savaş, terör ve anarşi gibi azaplarla onları cezalandırır)." *(İbni Mace, fiten: 22, No:4019, 2/1332)*

2. - **Allah'ın ayetlerini inkâr etmektir:** ki, bundan maksat mucizeleri inkâr etmeleridir. Daha önce de zikredildiği üzere, her hangi bir resulün, her hangi bir mucizesini inkâr eden bir kimse, bütün peygamberlerin bütün mucizelerini inkâr etmiş olacağından, Mevlâ Tealâ, o yahudilerin: "Allah'ın ayet (mucize) lerini inkâr ettiklerine" hüküm vermiştir.

3. - **Haksız yere peygamberleri öldürmek:** Bu husus Ruhul Furkan tefsirimizin l. cilt, Bakara Suresi: 6l. ayet-i kerimenin tefsirinde açıklanmıştır.

4. - Onların: (قُلُوبُنَا غُلْفٌ) **"Bizim kalplerimiz perdelidir."** demeleridir.

İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)*, buyurmuştur ki: "Ayet-i celilede geçen **'Gulf'** kelimesi perde, örtü ve kılıf anlamlarına gelen 'Gılaf' kelimesinin cemisi (çoğulu) dur. Buna göre mana: **"Bizim kalplerimiz ilimle kılıflı** (dolu) **olduğundan, bizim, bizde bulunan ilmin dışındaki bir bilgiye ihtiyacımız yoktur."** demektir ki, onlar bu sözleriyle peygamberleri yalanlamışlardır.

"Gulf" kelimesi 'Ağlef' kelimesinin cemisi (çoğulu) da olabilir ki, buna göre mana: **"Bizim kalplerimiz örtüler içindedir, dolayısıyla sizin dediklerinizi anlamaz."** şeklinde olur. Bunun naziri (benzeri) bir ifade de:

« وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِى اَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَآ اِلَيْهِ وَفِىٓ اٰذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ... (٥) »

"Onlar: 'Bizi kendisine davet ettiğin şeyden kalplerimiz örtüler içindedir. Kulaklarımızda bir ağırlık, bizimle senin aranda da bir perde vardır' dediler." *(Fussilet suresi: 5'den)* ayet-i kerimesinde zikredilmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (بَلْ طَبَعَ اللّٰهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ) **"Hayır! Küfürleri yüzünden Allah onların kalpleri üzerine mühür basmıştır."** buyurarak, onların, kalplerinin ilim kabı olduğu iddialarını yalanlamış ve kalplerini mühürleyip damgaladığını, dolayısıyla davet ve beyanın eserinin bu kalplere ulaşamayacağını beyan etmiştir.

Bu ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre, Allah-u Tealâ'nın, bir kulun kalbini mühürlemesi o kişinin kendi isteğiyle küfrü ve isyanı seçmesi sebebiyledir. Nitekim İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen:

١٥ – عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلطَّابَعُ مُعَلَّقٌ بِقَائِمَةِ الْعَرْشِ، فَاِذَا انْتُهِكَتِ الْحُرْمَةُ وَعُمِلَ بِالْمَعَاصِى وَاجْتُرِئَ عَلَى اللّٰهِ بَعَثَ اللّٰهُ الطَّابَعَ فَيَطْبَعُ عَلَىٰ قَلْبِهِ فَلَا يَعْقِلُ بَعْدَ ذٰلِكَ شَيْئًا »

15 - **"Mühür, arşın direğine takılıdır, haramlar işlenip, isyan edilerek, Allah'a karşı cür'et edilir** (İsyana cesaret gösterilir) **se, Allah** (-u Tealâ) **mührü göndererek o,** (haram işleyen, isyan eden ve Allah'a karşı cür'et gösteren) **kişinin kalbini damgalar, artık o kişi hiç bir şey anlamaz hâle gelir."** *(Feyzül Kadir Şerhi Camiu's-Sağir, No:5325, 4/376, Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:7214, 5/444, Deylemî, Firdevsül Ahbar, No:3793, 3/35, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 7/269)* Hadis-i şerifi de, bu manayı te'yid etmektedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (فَلاَ يُؤْمِنُونَ اِلاَّ قَلِيلاً) **"Artık onlar, pek azı müstesna olmak üzere, inanmazlar."** buyurmuştur ki, Kazi Beyzavî'nin beyanına göre, bundan murat içlerinden inananların pek az olduğudur ki, bunlar da Abdullah ibni selâm gibi kimselerdir.

Ya da bu azlık sıfatı imana ait kabul edilir ki, buna göre mana: **"Onlar, sadece Musa** *(Aleyhisselâm)* **a ve Tevrata inanırlar."** demektir. Bu da onların kendi iddialarına göre verilen bir haberdir, yoksa her hangi bir peygamberin tek bir mucizesini bile inkâr edenin, hiç bir peygambere iman etmiş sayılamayacağı defaatla açıklanmıştır.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin söz bozmaları, Allahın ayetlerine küfretmeleri, enbiyayı haksız yere katletmeleri gibi kötü huylarını beyandan sonra, Meryem valideye yaptıkları iftirayı açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا (١٥٦)

KELİME MANASI (156)

Daha ne sebebiyle onları lânetledik? (وَبِكُفْرِهِمْ) **Küfürleri sebebiyle,** daha? (وَقَوْلِهِمْ) **demeleri** (atmaları sebebiyle), kim üzerine? (عَلَىٰ مَرْيَمَ) **Meryem'in üzerine,** ne? (بُهْتَانًا) **bir iftira,** öyle iftira ki, (عَظِيمًا) **çok büyük,**

MEALİ ŞERİFİ (156)

Bir de küfürleri (inkâr etmeleri) **nden ve Meryem'in üzerine büyük bir iftira** (atıp) **söylemelerinden** (dolayı onları lânetledik).

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, yahudiler Allah-u Tealâ'nın babasız bir çocuk yaratmaya kadir olduğunu inkâr ederek, Meryem *(Aleyhesselâm)* a zina iftirasında bulunmuşlardır.

Halbuki Allah'ın kudretini inkâr eden kâfir olur. Çünkü bu: **"Her doğan çocuk ezele** (başlangıcı olmayan bir geçmişe) **kadar hiç yoktan değil, bir babadan meydana gelmiştir."** demek olacağından, âlemin ve zamanın kadîm olduğuna (evveli olmadığına) inanmayı ve sâni'-i muhtar (dilediğini yaratan bir ilâh) ın varlığına dil uzatmayı gerektirir.

Dolayısıyla Hazreti Meryeme, babasız bir çocuk doğurduğu için zina suçunu isnat eden bu yahudiler hiç şüphe yok ki, önce, Allahın babasız bir çocuk yaratmaya kadir olduğunu inkâr etmişler sonra ona bu suçu isnad etmişlerdir. İşte bundan dolayı ayet-i celilede geçen: (وبكفرهم) **"Küfürleri sebebiyle"** kavl-i şerifiyle, kudret-i ilâhiyeyi inkâr etmeleri: (وقولهم على مريم بهتانا عظيما) **"Meryemin aleyhine büyük bir iftira söylemeleri"** ifadesiyle de, Hazreti Meryem'e zina nisbet edişleri kastedilmiştir.

Yahudilerin, hazreti Meryem hakkındaki bu iddiaları büyük bir bühtan (iftira) kabul edilmiştir. Zira, İsa *(Aleyhisselâm)* doğarken Hazreti Meryem'in her türlü kusur ve günahtan uzak olduğuna delâlet eden bir çok keramet ve mucize zuhur etmiştir. Meselâ:

« وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا (٢٥) »

"Hurma ağacını kendine doğru silkele ki, üzerine olgun, taze hurma dökülsün." *(Meryem Suresi:25)* ayet-i celilesinde belirtildiği üzere, kuru ağaçtan yaş hurma dökülmesi, kupkuru yerde su arkı yaratılması, İsa *(Aleyhisselâm)* ın henüz annesinden yeni doğmuş bir çocuk iken konuşması gibi delillerden her biri Hazreti Meryem'in her türlü şüpheden beraatini (uzaklığını) ifade eden kat'i delillerdir.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ, yahudilerin onun hakkındaki tenkitlerini: **"Bühtan-ı azim"** (büyük bir iftira) olmakla nitelemiştir.

Yine böylece Allah-u Tealâ, münafıkların Aişe *(Radıyallahu Anha)* hakkındaki ta'n (tenkit) lerini de:

« سُبْحَانَكَ هَـٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ (١٦) »

"Hâşâ! Bu, büyük bir bühtandır." *(Nur Suresi:16'dan)* kavl-i şerifinde büyük bir iftira olarak vasıflamıştır ki, bu da Aişe *(Radıyallahu Anha)* ya iftira eden rafizî (şiî) lerin hazreti Meryeme iftira eden yahudiler gibi olduğunu ifade etmektedir.

١٦ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: دَعَانِي النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: « يَا عَلِيُّ! انَّ لَكَ مِنْ عِيسَىٰ مَثَلاً اَبْغَضَتْهُ الْيَهُودُ حَتَّىٰ بَهَتُوا اُمَّهُ وَاَحَبَّتْهُ النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ اَنْزَلُوهُ بِالْمَنْزِلِ الَّذِي لَيْسَ بِهِ »

16 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Bir kere Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **beni çağırarak: 'Ey Ali! Senin İsa** *(Aleyhisselâm)* **a bir benzerliğin var,** (şöyleki) **Yahudiler ona kızarak anasına iftira ettiler, hristiyanlar da onu çok severek, lâyık olmadığı makama yerleştirdiler.' buyurdu."** *(Buharî, Târih-i Kebir, No:966, 3/281, Hakim, Müstedrek, No:4622, 3/132, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/727)*

Hadis-i şerifi de, İsa *(Aleyhisselâm)* a iftira eden yahudilerle, onu çok sevdiklerinden Allahın oğlu olduğunu söyleyen hristiyanların küfre düştükleri gibi, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a kızarak hükmüne karşı çıkan havaric fırkasıyla, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ı çok sevdiklerini iddia ederek onu diğer üç halifenin üstüne çıkaran şia fırkasının ne büyük sapıklık içinde olduklarını ifade eder.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin kötü huylarından diğer bir takımlarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيناً (١٥٧)

KELİME MANASI (157)

Daha ne sebebten onları lânetledik? (وَقَوْلِهِمْ) **demeleri sebebiyle,** (اِنَّا) **muhakkak biz,** (قَتَلْنَا) **öldürdük,** kimi? (الْمَسِيحَ) **Mesih'i,** kimdir o? (عِيسَى) **İsa'dır,** öyle İsa ki, (ابْنَ مَرْيَمَ) **Meryemin oğlu,** daha öyle İsa ki? (رَسُولَ اللّٰهِ) **Allahın resulü,** (وَمَا قَتَلُوهُ) **halbuki öldürmediler,** kimi? (هُ) **onu,** daha? (وَمَا صَلَبُوهُ) **asmadılar da,** kimi? (هُ) **onu,** (وَلٰكِنْ شُبِّهَ) **lâkin teşbih olundu,** yani öldürülen ve asılan adam İsa *(Aleyhisselâm)* gibi gösterildi, kime? (لَهُمْ) **onlara,** (وَاِنَّ الَّذِينَ) **muhakkak o kimseler ki,** (اخْتَلَفُوا) **ihtilâfa düştüler,** nerede? (فِيهِ) **onun hakkında,** yani İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında ihtilâfa düşenler, nerededirler? (لَفِي شَكٍّ) **elbette bir şek** (şüphe ve tereddüt) **içindedirler,** neden? (مِنْهُ) **ondan** yani onu öldürmekten, (مَا لَهُمْ) **onlar için yoktur,** ne hususta? (بِهِ) **onu öldürmek hususunda,** ne yoktur? (مِنْ عِلْمٍ) **hiç bir bilgi,** (اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ) **ancak zanna uymak,** yani bu hususta kupkuru bir zanna uymak dışında hiç bir sağlam bilgileri yoktur, (وَمَا قَتَلُوهُ) **öldürmediler,** kimi? (هُ) **onu** (İsa *(Aleyhisselâm)* ı), neyle? (يَقِيناً) **kesin bir öldürmekle.**

MEALİ ŞERİFİ (157)

Ve: "Allahın elçisi Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük" demeleri yüzünden (onları rahmetimizden kovduk). **Halbuki onu öldürmediler ve onu asmadılar fakat** (öldürülen ve asılan adam) **onlara teşbih edildi** (İsa gibi gösterildi).

Ve şüphesiz ki, onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı (onu öldürmekle ilgili) **elbette bir şüphe** (tereddüt ve kararsızlık) **içindedirler. Onların bu hususta zanna uymak dışında hiç bir ilim** (sağlam bilgi) **leri yoktur ve onu yakînen** (kesin olarak) **öldürmemişlerdir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen:

« وَقَوْلِهِمْ اِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللّٰهِ »

Ayet: 157

"Ve, 'Biz Allahın peygamberi, Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük.' demeleri sebebiyle (onları lânetledik)" kavl-i şerifi, yahudilerin, küfürlerinin çok büyük olduğuna delâlet eder. Çünkü bu söz, onların İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye istekli olup, bu hususta çok gayret gösterdiklerini ifade etmektedir ki, bu kadarı bile büyük bir küfürdür.

Eğer burada: "Yahudiler, İsa *(Aleyhisselâm)* ı inkâr edip ona düşman, onu öldürmeyi kastedici oldukları hâlde ve ona, ' Sihirbaz kadının oğlu olan sihirbaz' , 'Zinakâr kadının oğlu' derler iken, nasıl olur da onlar: 'Biz Allahın peygamberi Meryem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük' derler?" denecek olursa, buna iki şekilde cevap verilebilir.

1- Onlar bunu istihza (alay etme) yolu üzere söylemişlerdir. Nitekim Firavun, Musa *(Aleyhisselâm)* hakkında:

« ... اِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِى اُرْسِلَ اِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ (٢٧) »

"Size gönderilen bu peygamberiniz mutlak delidir." *(Şuara Suresi:27'den)*

Kureyş kâfirleri de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkında:

« ... يَا اَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ (٦) »

"Ey kendisine zikir (Kur'an) **indirilen! Şüphesiz ki sen bir delisin"** *(Hicir Suresi: 6'dan)* demişlerdir.

2- Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın şanının, onların söylediklerinden yüce olduğunu ifade etmek için, onların sözünü naklederken, kullandıkları kötü ifadeler yerine, güzel vasıflar koymuş olabilir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلٰكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ) **"Halbuki onlar, onu öldürmediler, asmadılar, fakat** (asılan adam) **kendilerine İsa gibi gösterildi"** buyurarak, yahudilerin, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürme iddialarını yalanlamıştır.

Taberî, Süyûtî, Hâzin, İbni Kesir, Ruhul Beyan, Nesefî ve Alûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ulema, İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında yahudilere yapılan teşbih (benzetmen) in sıfatında ihtilâf etmişlerdir.

1- İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, yahudilerden bir cemaatın İsa *(Aleyhisselâm)* ın annesine iftirada bulunmaları üzerine İsa *(Aleyhisselâm)* onlara bedduada bulununca, maymun ve domuza çevrildiler.

Bu haber yahudilerin reisi olan Yahuza'ya ulaşınca korkup bütün yahudileri toplayarak İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye karar verdiler. Sonra İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmek için onu ararlarken Cibril *(Aleyhisselâm)* onu bir eve sokarak oradan semaya kaldırdı, onlar bunun farkında olamadılar.

Taytanus isimli birisi, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmek için eve girince, kendisini bulamadı ve dışarı çıkması gecikti, o arada Allah-u Tealâ onu İsa *(Aleyhis-*

selâm) a benzetti. O vaziyette dışarda bekleyenlerin yanına çıkınca, onu İsa *(Aleyhisselâm)* a benzeterek astılar. *(Kazî, Nesefî, Mecmuatü't-tefasir: 2/200, Alusî: 6/10)*

2- Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre İsa *(Aleyhisselâm)* onyedi havarisiyle beraber bir evde yahudiler tarafından kuşatıldılar, yahudiler eve baskın yaptıkları sırada Allah-u Tealâ havarilerin hepsini İsa *(Aleyhisselâm)* ın suretine çevirdi.

Yahudiler: "Bizi büyülediniz, Ya İsa meydana çıksın, yada hepinizi öldüreceğiz" dediler. O zaman İsa *(Aleyhisselâm)* adamlarına: "Bu gün cennete karşılık içinizden hanginiz canını satacak?" deyince, içlerinden biri: "Ben satacağım" diyerek, onların karşısına çıkıp "Ben İsayım" dedi. Zaten Allah-u Tealâ onu İsa *(Aleyhisselâm)* ın suretine çevirmişti, onlar onu yakalayıp öldürerek astılar.

Böylece yahudilere bir teşbih yapılmış oldu ki, onlar İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürdüklerini sandılar, hristiyanlar da İsa *(Aleyhisselâm)* ın öldürüldüğünü zannettiler. İşte o gün Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ı göğe kaldırdı. *(Taberî: 10784, 4/351, İbni Kesir : 1/512)*

Alusî tefsirinde zikredildiğine göre, Katade, Süddî, Mücahid ve İbni İshak, havarilerin sayısında ihtilâf ettilerse de, bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak Vehb ibni Münebbih'in dışında hiç kimse, havarilerin tamamının İsa *(Aleyhisselâm)* a benzetildiğini kabul etmemişler, bilakis "İçlerinden birinin İsa *(Aleyhisselâm)* a benzetilerek asıldığını, İsa *(Aleyhisselâm)* ın da o sırada aralarından semaya kaldırıldığını" söylemişlerdir.

İmam-ı Taberî *(Rahimehullah)* ise, Vehb *(Radıyallahu Anh)* in sözünü, doğruya en yakın kabul etmiştir.

3 - Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* ve İbni İshak *(Rahimehullah)* dan şöyle rivayet edilmiştir: Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* a dünyadan çıkacağını bildirince, O, ölümden korktu ve ölüm ona zor geldi. Hatta Onun: "Ey Allahım ölüm kâsesini kullarının birinden çevireceksen, onu benden çevir" diye dua ettiği ve bu sıkıntıdan dolayı derisinden kan aktığı rivayet edilmiştir.

Dünyadan ayrılacağını duyan İsa *(Aleyhisselâm)*, Havarileri davet ederek onlara yemek yaptı ve: "Bu gece benim yanımda bulunun. Çünkü benim size ihtiyacım var" dedi. Geceleyin onlar yanına toplanınca bizzat kendisi onlara hizmet etti, yemeği bitirdiklerinde eliyle onlara su dökerek ellerini yıkattı ve onların ellerini kendi elbisesine sürerek kuruttu.

Onlar, İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu hareketini büyük görerek hoş karşılamadıklarında İsa *(Aleyhisselâm)*: "Bu gece benim yaptıklarımdan bir şeyi kabul etmeyen benden değildir, ben de ondan değilim" deyince, hepsi kabul ettiler.

İsa *(Aleyhisselâm)*, hizmeti bitirince: "Bu gece size yaptığım yemek hizmeti ve elimle ellerinizi yıkamam, size örnek olmam içindi, çünkü siz, benim, sizin en hayırlınız olduğuma inanıyorsunuz, o hâlde birbirinize büyüklük taslamayın, ben canımı sizin hizmetinize harcadığım gibi siz de birbirinize nefsinizi bezl (seve seve feda) edin.

Ayet: 157

Bu gece, sizi yardıma çağırdığım hacetim ise, benim için Allah-u Tealâ'-ya dua etmeniz ve ecelimi geciktirmesi için son gayretinizle yalvarmanızdır." dedi. Havariler, kendilerini duaya verip, son gayretleriyle yalvarmak isteyince, hepsini bir uyku yakalayarak hiç bir dua yapmağa kadir olamadılar. O, onları uyandırarak: "Sübhanallah! Tek bir gece bile bana yardım etmek için sabredemeyeceksiniz" demeye başlayınca,

Onlar: "Vallahi bize ne oldu bilemiyoruz, evvelce biz uzun süre uykusuzluğa dayanırdık, bu gece hiç dayanamıyoruz, ne dua yapmak istiyorsak mutlaka aramıza engel giriyor." dediler.

19 - Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselâm)*: (يُذْهَبُ بِالرَّاعِي وَيَتَفَرَّقُ الْغَنَمُ) **"Çoban gider, sürü dağılır."** gibi bir söz söyleyerek kendine yas tutmaya başladı. Sonra, "Gerçek şu ki, horoz üç kere bağırmadan, sizden biriniz bana küfredecek ve beni az bir dirheme satarak paramı yiyecek." buyurdu.

Bunun üzerine havariler, İsa *(Aleyhisselâm)* ın yanından çıkıp dağıldılar, yahudiler İsa *(Aleyhisselâm)* ı ararken havarilerden biri olan Şem'un'u yakalayarak "Bu onun arkadaşlarındandır" dediler. O ise inkâr ederek, "Ben onun arkadaşı değilim" deyince onu bıraktılar. Sonra diğer bir grup onu yakaladığında yine inkâr ederek kurtuldu.

O arada horoz sesi duyunca (İsa *(Aleyhisselâm)* ın sözünü hatırlayarak) üzüntüsünden ağlamaya başladı. Sabah olunca havarilerden biri yahudilere gelip: "Size Mesih (İsa *(Aleyhisselâm)* ı gösterirsem bana ne verirsiniz?" dedi. Onlar da ona otuz dirhem verdiler. O da o parayı alarak, onlara İsa *(Aleyhisselâm)* diye, önceden ona benzetilmiş kişiyi gösterdi.

Onlar da onu yakalayıp iple bağlayarak çekmeye başladılar, bu arada ona: "Sen ölüleri dirilten, şeytanı kovan, deliyi iyileştiren adamdın şimdi niçin kendini bu ipten kurtaramıyorsun?" diyerek üzerine tükürüyor ve dikenler atıyorlardı.

Neticede onu asmak istedikleri çarmıha (ağaç direğe) getirerek astılar. Böylece Allah-u Tealâ gerçek İsa *(Aleyhisselâm)* ı kendisine yükseltti, onlar ise ona benzetilen kişiyi asmış oldular. O asılan kişi yedi gün çarmıha gerili kaldı. Sonra İsa *(Aleyhisselâm)* ın annesi ile, tedavi ederek delilikten iyileştirdiği kadın asıldığı yere gelerek ağlamaya başladılar. O zaman İsa *(Aleyhisselâm)* onlara gelerek: "Neye ağlıyorsunuz?" dedi.

Onlar: "Sana ağlıyoruz" deyince, O: "Allah-u Tealâ beni kendisine yükseltti ve bana hayırdan başka bir şey isabet etmedi, bu asılan ise, onlar (karıştırsınlar) için teşbih edilen (bana benzetilen) bir kimsedir. Siz havarilere emredin beni filân yerde bulsunlar." buyurdu.

Bunun üzerine onbir havari orada İsa *(Aleyhisselâm)* ile kavuşunca, İsa *(Aleyhisselâm)*, onlara: "Kendisini satarak yahudilere gösteren arkadaşlarını sordu. Onlar: "O, yaptığına pişman oldu ve kendini boğazlayarak intihar etti" deyince, İsa *(Aleyhisselâm)*: "Tövbe etseydi Allah-u Tealâ tövbesini kabul ederdi." buyurdu.

Sonra onlara, peşlerine düşen Yuhanna isimli bir çocuğun hâlini sordu ve: "O sizinle beraberdir, gidin sizden her bir insan bir kavmin diliyle konuşacak onları (ahiret azabından) korkutsun ve (dine) davet etsin" buyurdu. *(Taberî, Camiu'l- Beyan: 10785, 4/351, İbni Kesir: 1/512)*

4 - İsa *(Aleyhisselâm)* ın havarilerinden olduğunu iddia eden bir münafık vardı, bu münafık yahudilere gidip İsa *(Aleyhisselâm)* ın yerini bildirdi. Bu adam yahudilerle birlikte İsa *(Aleyhisselâm)* ı yakalamak üzere içeri girdiklerinde Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ın şeklini o adama verdi, Böylece bu adam öldürüldü ve çarmıha gerildi. *(Tefsiri Kebir: 11/80)*

5 - Ebu Ali Cübaî'nin dediğine göre, Yahudilerin reisleri İsa *(Aleyhisselâm)* ın bulunduğu evi kuşatıp, içeri girdiğinde onu bulamayınca, bu hadise yahudilerin imanına sebep olur korkusundan, bir insanı yakalayıp öldürerek yüksek bir yere astılar ve kimseyi onun yanına yaklaştırmadılar ve avam halkı kandırmak için: "Biz İsayı öldürdük" dediler.

İsa *(Aleyhisselâm)* insanlarla çok görüşmediği için de, halk onu ancak ismiyle tanıyordu, böylece insanlar arasında İsa *(Aleyhisselâm)* ın öldüğü haberi şuyû buldu (yayıldı). *(Ebussuûd: 2/251, Âlusi: 6/10)*

İşte bu izahtan anlaşıldığına göre, "Hristiyanlar, atalarının İsa *(Aleyhisselâm)* ı ölmüş olarak gördüklerini nakletmişlerdir" denilemez, çünkü hristiyanlara göre tevatür, yalan üzerinde birleşmeleri ihtimali de bulunan az sayıda insandan gelen bir topluluğa dayanır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, yukarıda geçen bu rivayetler: "Allah-u Tealâ'nın bir insanı diğerinin şekline benzetmesi, safsata (şüphe ve karışıklık) kapısını açar" sözünü reddetmektedir. Zira bu gibi harikalar, nübüvvet zamanında uzak görülmeyen mucizeler kabilindendir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda:
(وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ مَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ اِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ) **"Hakikaten onun hakkında ihtilafa düşenler de, elbette bu hususta bir şüphe içindedirler. Onların bu hususta zanna uymaktan başka hiç bir bilgileri yoktur."** buyurmuştur.

Burada ihtilafa düşenlerin kimler olduğu hakkında iki görüş vardır.

Birinci görüşe göre bunlar hristiyanlardır, çünkü onlar yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürdükleri hususunda ittifak etmişler, ancak bu öldürmenin şekli hakkında ihtilâf etmişlerdir. Şöyleki Hristiyan fırkalarının en büyükleri üçtür, bunlar da Nestûriye, Melkâniye ve Yakûbiye'dir.

Nestûriye mezhebinin inancına göre, İsa *(Aleyhisselâm)* Lâhut cihetinden (manevi yönden) değil, Nasut cihetinden (maddi bakımdan) çarmıha gerilmiştir. Hukema (filozoflar) ın ekserisi de bu görüştedirler.

Melkâniye mezhebine göreyse, öldürme ve çarmıha germe işi İsa *(Aleyhisselâm)* ın lâhutuna (ruhuna) bizzat ulaşmasa da, ihsas ve şuur (hissetme ve anlama) suretiyle ulaşmıştır.

Ayet: 157

Yakûbiye mezhebine göreyse, öldürme ve asma işi, iki cevherden meydana gelmiş tek bir cevher olan İsa *(Aleyhisselâm)* ın kendisinde vuku bulmuş yani ruh ve bedeni birlikte katledilmiştir.

İşte bu hususta hristiyan mezheblerinin görüşlerinin açıklaması bundan ibarettir ki, Mevlâ Tealâ'nın: (وَاِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِى شَكٍّ مِنْهُ) **"Şüphesiz İsa hakkında ihtilâfa düşenler de bu hususta bir şüphe içindedir"** kavl-i şerifin de kastedilen mana budur.

İkinci görüşe göre ihtilâfa düşenler, yahudilerdir. Onların ihtilâfı hakkında da iki vecih vardır.

1- Yahudiler, İsa *(Aleyhisselâm)* a benzeyen şahsı öldürünce bu benzerlik öldürülen kimsenin sadece yüzünde meydana gelmiş, İsa *(Aleyhisselâm)* ın bedeninin sureti o kişiye verilmemişti.Onlar bu şahsı öldürüp, onun bedenine baktıklarında: "Yüz İsa'nın yüzü, ama beden başkasının bedenidir" dediler.

2- İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Yahudiler İsa *(Aleyhisselâm)* ı on havarisiyle beraber bir evde hapsetmişlerdi, bu arada yahudilerden biri İsa *(Aleyhisselâm)* ı çıkarıp öldürmek için içeri girdi.

Tam o sırada, Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın suretini içeri giren bu şahsın üzerine attı. İsa *(Aleyhisselâm)* ise göğe kaldırıldı, derken onlar o adamı yakalayıp İsa *(Aleyhisselâm)* diye öldürdüler sonra da, eğer bu İsa ise, bizim arkadaşımız nerede? eğer bu arkadaşımız ise, İsa *(Aleyhisselâm)* nerede? diyerek aralarında ihtilâfa düştüler.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيناً) **"Onu yakînen öldürmediler."** buyurmuştur ki, bu tabir iki şekilde anlaşılabilir.

Birincisi: Öldürme işinin kesin olmadığıdır. Buna göre onlar, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürüp öldürmedikleri hususunda şüpheye düşmüşler, Mevlâ Tealâ da bu ayet-i celilesinde habibine "yakinî olan, onların onu öldürememiş olduklarıdır." şeklinde haber vermiştir.

İkincisi: Onların öldürdükleri şahsın kimliği hakkında ihtilâf etmeleridir ki, buna göre mana: Onların öldürdükleri o şahsın, İsa *(Aleyhisselâm)* olduğundan emin olmadıkları, aksine öldürülenin kimliği hakkında şüphe içinde olduklarıdır.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldüremediklerini beyan ettikten sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* ı semaya kaldırdığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزاً حَكِيماً (١٥٨)

KELİME MANASI (158)

(بَلْ رَفَعَ) **Bilakis kaldırdı,** kimi? (هُ) **onu** (İsa *(Aleyhisselâm)* ı), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (اِلَيْهِ) **kendine** (manevi nezdine), (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَزِيزاً) **İzzet sahibi,** daha nedir oldu? (حَكِيماً) **hikmet sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (158)

Bilakis Allah onu kendisine (ikinci kat semadaki manevi huzuruna) **yükseltti ve Allah** (istediğine engel olunmayan) **bir Azîz** (hiçbir işine itiraz edilemeyen) **bir Hakîmdir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere kaldırılışı bu ayet-i kerime ile sabittir. Bu ayet-i celilenin bir nazîri (benzeri) de:

« ... يَا عِيسىٰ اِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِلىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ ... (٥٥) »

"Ey İsa! Şüphesizki seni öldürecek olan (onlar değil) **benim, seni kendime** (yükseltip) **kaldıracak, seni küfredenlerin içinden tertemiz çıkaracak ve sana tabi olanları kıyamet gününe kadar kâfirlerin üstünde kılacak da** (benim)." *(Ali İmran suresi:55'den)* ayet-i kerimesidir.

Şu bilinsin ki Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* a bir çok belâ ve sıkıntının ulaştığını açıkladıktan sonra onu kendisine yükselttiğini zikredince bu açıklama, İsa*(Aleyhisselâm)* ı kendisine yükseltmesinin mükâfat bakımından cennetten ve ondaki cismani lezzetlerden daha büyük olduğuna delâlet etmektedir ve bu ayet-i kerime ince düşünenlere, ruhanî saadetlerin bilinmesinin kapısını açmaktadır.

Müşebbihe mezhebi Allah-u Tealâ'ya yön ispat etmek hususunda bu ayet-i kerimeyi delil getirmişlerse de, ehli sünnet buna şöyle cevap vermiştir: Buradaki yükseltmeden maksat, kendisinde Allah'tan başkasının hükmü geçerli olmayan bir yere yükseltmedir. Nitekim:

« ... وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ (٢١٠) »

"Bütün işler ancak Allah'a döndürülür." *(Bakara Suresi:210'dan)* ayet-i celilesiyle,

Ayet: 158

« ... ومن يخرج من بيته مهاجراً الى الله ورسوله ... (١٠٠) »

"Kim Allaha ve Resulüne muhacir olarak evinden çıkar." *(Nisa Suresi:100'den)* kavl-i şerifinde, Mevlâ Tealâ hakkında bir mekân kastedilmemiştir. Ancak, Mevlâ Tealâ'nın emriyle Medine-i Münevvere'ye yapılan hicret Allaha hicret sayılmıştır.

Yine İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın: (انّى ذاهبٌ الىٰ ربّى (٩٩)) **"Şüphesiz ki ben, Rabbime gidiciyim"** *(Sâffât Suresi:99'dan)* sözünden de, Mevlâ Tealâ'nın emriyle Harran (Urfa) dan Şam-ı Şerif'e yaptığı hicret kastedilmiştir.

Âlusi tefsirinde zikredildiği üzere Ebu Hayyan'a göre burada bir muzaf mukadderdir ki bunun takdiri: (الىٰ سمائه) "Allah onu semasına yükseltti" demektir. Nitekim Mirac hadisinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sahih olarak rivayet edildiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ikinci kat semada diridir ve yer yüzüne inip, Deccal'ı öldürerek yeryüzü zulümle doldurulduktan sonra onu adaletle doldurunca kadar ikinci kat semada ikamet edecektir.

Sonra yeryüzünde kırk sene yaşayacak veyahut semaya kaldırıldığı otuzüç yaşından kırka kalanı tamamlayacak (yedi sene yaşayacak), sonra diğer insanlar gibi ölerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hücre-i saadetlerinde veya Beyt-i Mukaddeste defnolunacaktır. Bu hususta diğer rivayetler bundan sonra gelecek ayet-i kerimenin tefsirinde kaynaklarıyla zikredilecektir.

İmam-ı Katade *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ı semaya yükselttiğinde ona tüy giydirmiş ve onu nura garkederek yemek içmek lezzetini ondan kesmiştir. Artık o, arşın etrafındaki meleklerle beraber uçar olmuş, böylece hem insî, hem melekî (melek sıfatlarını takınmış bir insan) hem de semavî ve arazî (gök ve yer ehli) olmuştur.

Seçkin görüşe göre İsa *(Aleyhisselâm)* ın semaya kaldırılışı, kendisine benzeyen kişinin çarmıha gerilmesinden önce olmuştur. O kişinin asılmasından sonra, havarilerden bazısının İsa *(Aleyhisselâm)* ı yer yüzünde görmeleri ise, ruhun tatavvuru (bir halden diğer hale geçmesi) kabilindendir.

Zira kudsî (her türlü kötülükten arınmış olan peygamber ve veli) lerin ruhları en yüce makamlara yükseltilse de, onlar için bu âlemde değişik şekillerde görünme kuvveti vardır.

Nitekim bu ümmetin velilerinden bir çoğunun, sağlıklarında ve vefatlarından sonra değişik şekillerde ve mekânlarda göründükleri, çokça rastlanan bir gerçek olup, bu hususta menkıbeleri, çokluğundan dolayı anlatmak dahi mümkün değildir.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere kaldırılmasındaki hikmetler :

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ı göklere kaldırarak meleklerle beraber olmasını ve meleklerin onunla bereketlenmesini dilemiştir. Çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ'nın kelimesi ve

ruhu (babasız olarak, (كُنْ) kelimesiyle Allahın ruhundan üflenerek yaratılmış bir peygamber) dir.

Nasıl ki beşerin babası Âdem *(Aleyhisselâm)* cennette yaratılıp kendisine eşyanın isimleri öğretilerek meleklerle karşılaştırılıp neticede meleklerin secdelerine mazhar olmuş ve böylece Âdem *(Aleyhisselâm)* ile beraberlikten meleklere bir bereket hasıl olmuşsa, İsa *(Aleyhisselâm)* ın beraberliğinden de melekler istifade etmişlerdir. Nitekim:

« اِنَّ مَثَلَ عِيسىٰ عِنْدَ اللّٰهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ ... (٥٩) »

"Şüphesiz ki İsa'nın hâli Allah indinde Âdem'in hâli gibidir." *(Ali İmran Suresi:59'dan)* kavl-i şerifinde bu hakikate işaret edilmiştir.

Peygamberler arasında İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere yükseltilmesinin hikmeti hakkında şöyle de denmiştir: İsa *(Aleyhisselâm)* ın dünya âlemine girişi (babasız olduğu için) şehvet babından olmadığından, dünyadan çıkışı da harikulâde olmuştur. Dolayısıyla O, kudret kapısından girip, izzet kapısından çıkmıştır.

Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre, İsa *(Aleyhisselâm)* a otuz yaşında peygamberlik verilmiş, otuzüç yaşında Allah-u Tealâ onu semaya kaldırmıştır. Dolayısıyla nübüvvet süresi üç senedir.

Eğer burada: "Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ı semaya kaldırdıktan sonra tekrar dünyaya niçin döndürmeyip inişini ahir zamana bırakmıştır?" denecek olursa, buna cevaben denir ki: "İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişi kıyamete alâmet ve umumi veliliğe nihayet olsun için Allah-u Tealâ onun dünyaya döndürülmesini tehir etmiştir. Çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra gelecek hiç bir veli yoktur.

Allah-u Tealâ devre-i Muhammediye'ye (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberlik dönemine) şeref vermek için onu Muhammed *(Aleyhisselâm)* ın şeriatı üzere bulunan bir Nebiyy-i mürsel (İsa *(Aleyhisselâm)* gibi büyük bir peygamber) ile sona erdirmiştir.

Neticede yahudi ve hristiylanlar da İsa *(Aleyhisselâm)* vasıtasıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatına iman edecek, Allah-u Tealâ onun sebebiyle ümmet üzerine nübüvvet ahdini yenileyecek, Hazreti Mehdî ve Ashab-ı Kehf de ona hizmet edecek, evlenecek, çocuğu olacak, kendisi ümmeti Muhammed içinde bulunacak ve velilik cihetinden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in varislerinin sonuncusu olacaktır.

İbni Şahin *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, peygamberlerden dört tanesi diridirler, bunlardan ikisi semada (İsa ve İdris *(Aleyhimesselâm)*) ikiside yer yüzünde (Hızır ve İlyas *(Aleyhimesselâm)*) dır. Hızır *(Aleyhisselâm)* denizde, arkadaşı ise karadadır. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:5/432)*

Şu bilinsin ki, Allah-u Tealâ'nın yarattığı ilk akıl ve ilk ruh Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in aklı ve ruhudur. Ruhlar âlemindeki bütün

saflar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den alınmışlarsa da Mevlâ Tealâ'nın nurunda hayran olmuş mukaddes ruhlar birinci saftadırlar.

Birinci saftaki ruhların, Ruh-i evvel ve Akl-ı evvel olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e en yakın olanı İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhu olduğundan peygamberlik zamanları birbirine yakın olmuş ve İsa *(Aleyhisselâm)*, semaya mirac-ı cismani yapmakta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ortak olmuştur.

Dolayısıyla peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Mevlâ Tealâ'nın bütün isimlerini toplayan ism-i azamı'nın asaleten mazharı, İsa *(Aleyhisselâm)* ise bu ism-i şerifin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ilk varisi olarak mazharı olmuştur.

Sonra şu da bilinsin ki bir kısım insanlar, Meryem validemize zina iftirası atarak, diğerleri de onun oğluna, Allahın oğlu deyip taziminde haddi aşarak sapıklığa düşmüşlerdir.

Yine böylece, Allahın dostlarını inkâr ederek onlara hürmeti terk edip eziyet yapmak isteyenler bedbaht oldukları gibi, onlara son derece tazim ederek Allaha mahsus olan, yaratmak ve yaşatmak gibi sıfatları, peygamberlere mahsus olan ismet (günahlardan korunmuşluk) ve vahye mazhariyet gibi hak etmedikleri vasıfları velilere yakıştıranlar da dalâlete düşmüşlerdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللهُ عَزِيزاً حَكِيماً) **"Allah Azîz ve Hakîmdir"** buyurarak izzetinin ve hikmetinin kemalini açıklamıştır.

Buradaki izzetten maksat kudretinin, hikmetten maksat da, ilminin mükemmelliğidir. Böylece Mevlâ Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)* ın dünyadan göklere yükseltilmesinin insanlara göre imkânsız gibi görünse dahi, bunun kendi kudretine ve hikmetine nisbetle hiç de zor bir iş olmadığına tenbih etmiş (dikkat çekmiş) tir.

Mevlâ Tealâ'nın: (سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرىٰ بِعَبْدِه لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِد الْحَرَامِ اِلَى الْمَسْجِد الْاَقْصىٰ) **"Bir gece kulunu** (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i) **Mescid-i Haram'dan, Mescid-i Aksa'ya kadar götüren zatı tesbih ederim"** *(İsra Suresi:1'den)* kavl-i şerifi de bunun bir benzeridir. Çünkü İsra (mirac) her ne kadar Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kudretine nisbetle imkânsız ise de Allah-u Tealâ'nın kudretine göre çok kolaydır.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilenin sonunda "Azîz" ism-i şerifini zikretmekle, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye kalkan yahudilerden intikam almaya güçlü olduğuna işaret etmiştir.

Şöyle ki, Mevlâ Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ardından Bıtris ibni Esteysanus er Rumî isimli bir hristiyan komutanını yahudilere musallat ederek onlardan bir çoğunu öldürtmüştür. Hakîm sıfatını zikrederek de Mevlâ Tealâ yahudilere lânet ve gazapla hükmettiğine ve bu hükmünde de hikmet (isabet) li olduğuna işaret etmiştir.

Mevlâ Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ı semaya kaldırdığını beyandan sonra, ehli kitaptan her birinin ölmeden evvel mutlaka ona inanacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُوْنُ عَلَيْهِمْ شَهِيْداً (١٥٩)

KELİME MANASI (159)

(وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ) **Ehli kitaptan** (hiç bir fert) **yoktur,** (اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ) **andolsun ki mutlaka inanacaktır,** kime? (بِهِ) **ona,** yani İsa *(Aleyhisselâm)* **a,** neden evvel? (قَبْلَ مَوْتِهِ) **ölümünden evvel,** yani ehli kitaptan her bir kimse ölmeden önce mutlaka İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacaktır. (وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ) **Kıyamet gününde ise,** (İsa *(Aleyhisselâm)* (يَكُوْنُ) **olacaktır,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** yani ehli kitabın aleyhine, nedir olacaktır? (شَهِيْداً) **tam bir şahit.**

MEALİ ŞERİFİ (159)

Ehli kitaptan her biri ölümünden evvel, andolsun ki ona (İsa *(Aleyhisselâm)* a) **mutlaka iman edecektir. Kıyamet gününde de** (O), **onların aleyhine tam bir şahit olacaktır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, yahudilerin rüsvaylıklarını ve çirkin işlerini zikredip, İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeyi kastettiklerini, fakat bu maksatlarına erişemediklerini, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ise en büyük makam ve en yüce mertebeye ulaştığını açıkladıktan sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* a son derece düşman olan o yahudilerden hiç birinin ona inanmadan dünyadan çıkamayacağını açıklamak üzere bu ayet-i celileyi indirmiştir.

Beğavi, Kurtubî, Alûsi ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen (لَيُؤْمِنَنَّ) kavl-i şerifindeki (بِهِ) zamiri İsa *(Aleyhisselâm)* a aittir. Buna göre mana: "Ehli kitaptan her biri mutlaka İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacaktır" demek olur.

Müfessirlerden ve ilim ehlinden ekserisinin görüşü budur. Bu zamirin Allah-u Tealâ'ya veya Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olduğu söylenmişse de, bu görüşler uzaktır. Çünkü geridenberi mevzu İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında devam ettiği için, zamirin ona irca edilmesi (döndürülmesi) daha uygundur.

(قَبْلَ مَوْتِهِ) **"Ölümünden evvel"** kavl-i şerifindeki zamirin kime ait olduğu husûsunda ise, ulema başlıca iki görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1 - Ikrime, Mücahid, Dahhak ve Süddî *(Radıyallahu Anhum)* hazeratına göre, bu zamir, Kitâbî yahudi ve hristiyanlardan olan her hangi bir kimse) ye aittir. Buna göre mana: "Ehli kitaptan olan her bir fert, ölmeden evvel, ölüm meleğini gördüğünde, mutlaka İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacaktır." demektir.

Ayet: 159

Lâkin bu iman, dünya hayatından ümit kesilme hâlinde vuku bulduğu için sahibine fayda vermeyecektir. Dolayısıyla bu ayet-i celilenin mufadı (ifade ettiği) ne göre, her yahudi ve nasranî ruhu çıkmadan evvel İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Allahın kulu ve Resulü olduğuna iman edecekse de, o anda her kese hak belirip, teklif kesildiğinden o vakit, berzah (kabir) âleminden sayılarak iman kabul edilmeyecektir.

Burada: "Yahudilerden ekserisinin ölürken İsa *(Aleyhisselâm)* a inanmadıklarını müşahede etmekteyiz." diye bir soru akla gelirse, ona şu şekilde cevap verilir. Şehr ibni Havşeb *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Haccac bana "Ey Şehr! Allahın kitabında bir ayet var ki, onu ne zaman okursam mutlaka gönlüme ondan bir şey (soru) gelir." diyerek bu ayet-i kerimeyi okuduktan sonra şöyle devam etti: "Bana Yahudi esirler getiriliyor, ben onların boynunu vururken onlardan inandıklarına dair bir şey duyamıyorum." dedi.

Ben de ona: "Bu ayet-i kerime sana yanlış aktarılmış, bir hristiyanın ruhu çıkmaya yaklaşınca melekler onun yüzüne ve dübürüne (arkasına) vurarak: 'Ey Habis (pis adam)! Senin, Allahtır, veya Allahın oğludur veya üçün üçüncüsüdür zannettiğin Mesih (İsa), Allahın kuludur, ruhudur ve kelimesidir.' derler. Bunun üzerine o nasranî, kendisine iman fayda etmediği zamanda iman eder.

Yahudinin de ruhu çıkarken melekler ona önünden ve arkasından vurarak: 'Ey Habis! Senin öldürdüğünü zannettiğin Mesih, Allahın kulu ve ruhudur.' derler. O da inanmak kendisine yaramayacağı vakitte iman eder. İsa *(Aleyhisselâm)* gökten indiğinde ise, ehli kitabın ölüleri ona inandığı gibi dirileri de ona iman ederler" dedim.

O zaman Haccac bana: "Sen bunu nereden aldın?" diye sorunca Ben: "Muhammed ibni Ali ibnil Hanefiyye'den öğrendim" diye cevap verdim. Bunun üzerine Haccac, bir dal parçası ile toprağı çizmeğe başlayarak: "Sen bunu kaynağından almışsın." dedi.

Şehr *(Radıyallahu Anh)* buyurdu ki: Allaha yemin ederim ki, bu manayı bana Ümmüseleme *(Radıyallahu Anha)* anlatmıştı, lâkin ben Haccac'ı kızdırmak için, ona Muhammed ibni Ali'den öğrendiğimi söyledim." *(İbni Münzir, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/734, Tefsiri Kebir: 11/82)*

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya "Evin üstünden düşüp ölen bir yahudi o anda İsa *(Aleyhisselâm)* a nasıl iman edecek?" diye sorulduğunda: "İman kelimesini, ölmeden havada söyleyecek" buyurdu. "Peki boynu vurulursa, nasıl iman edebilir?" denilince de, "ölmeden evvel onu düzgün söylemese de geveler" cevabını verdi.

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere, ehli kitaptan her hangi bir kimse, ister yansın, ister boğulsun, isterse kuyuya düşsün yahut üzerine duvar düşsün veyahut yırtıcı bir hayvan tarafından parçalansın yahut ta ansızın ölsün, dünya hayatından ümit kestiği zaman ölmeden evvel mutlaka İsa *(Aleyhisselâm)* a iman edecek, fakat ahirette bunun bir faydasını görmeyecektir.

Allah-u Tealâ'nın, ölmeden evvel ehli kitaptan her birinin İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacaklarını bu ayet-i kerimeyle bildirmesindeki hikmeti ise, sahibi Keşşaf şöyle açıklamıştır: "Mevlâ Tealâ, onların ölüm anında iman kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda mutlaka İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacaklarını açıklayarak onları imanın kendilerine fayda vereceği sağlık zamanlarında inanmaya teşvik etmiştir."

2 - Ayeti celilede geçen iki zamirin İsa *(Aleyhisselâm)* a ait olduğu da söylenmiştir. Buna göre mana: "İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinde, dünyada mevcut olan ehli kitaptan her biri, İsa *(Aleyhisselâm)* ölmeden mutlaka ona iman edecek ve neticede bütün dinler tek din olacaktır."

Bu mananın sıhhatine (doğruluğuna) Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif delâlet etmektedir.

١٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « وَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَيُوشِكَنَّ اَنْ يَنْزِلَ فِيكُمُ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَماً عَدْلاً ، فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ ، وَيَقْتُلَ الْخِنْزِيرَ ، وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ ، وَيَفِيضَ الْمَالُ حَتّٰى لاَ يَقْبَلَهُ اَحَدٌ ، حَتّٰى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْراً مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا » ثُمَّ يَقُولُ اَبُو هُرَيْرَةَ: وَاقْرَؤُوا اِنْ شِئْتُمْ: ﴿ وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً ﴾

17 - "**Nefsim** (canım) **elinde olan Allaha yemin ederim ki, elbette adaletli bir hakem olarak, Meryem oğlu** (İsa) **nın sizin aranıza inmesi yaklaşmıştır. O** (indiğinde) **Salib'i** (haçı) **kıracak, hınzırı** (domuzu) **öldürecek, cizye** (kâfirlerden alınan vergi) **yi kaldıracak, mal o kadar artacak ki, kimse onu kabul etmeyecek, nihayet bir tek secde dünya ve içindekilerden daha hayırlı olacaktır.** (Çünkü o dönemde mal verilerek Allaha yaklaşmak mümkün olmadığından, Allah-u Tealâ'ya ancak secde ve ibadetlerle yaklaşmak mümkün olacaktır)."

Sonra Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)*: "İsterseniz, **'Ehli Kitaptan hiç biri hariç olmamak üzere** (hepsi) **ölümünden evvel andolsun ona** (İsa *(Aleyhisselâm)* a) **mutlaka iman edecek, o da kıyamet günü onların aleyhine bir şahit olacaktır.'** Ayet-i kerimesini okuyun." derdi. *(Buharî, Enbiya: 50, No:3264, 3/1272, Müslim, İman:71, No:155, 1/135, Tirmizî, Fiten:54, No:2233, 4/506, İbni Mace, Fiten:33, No:4078, 2/1363, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:7683, 3/101)*

Hadis-i şerifte geçen: **"Hakem"** hâkim demektir. İsa *(Aleyhisselâm)* ın indiği sıralarda ilim kalkmış olacağı için, onun devrinde müfti veya hakim bulunmayacak, O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatını semada iken öğrenecek, yere indikten sonra da, müminler bir araya toplanıp kendisini hakem seçeceklerdir.

Bazıları: "İsa *(Aleyhisselâm)* indiği zaman teklif kalkacak, aksi takdirde İsa *(Aleyhisselâm)* ın halka emir ve nehyetmesi icabederdi ki, bu da Resulullah *(Sallal-*

lahu Aleyhi ve Sellem) den sonra bir peygamber gelmesini gerektirir." şeklinde görüş açıklamışlarsa da, bu reddedilmiştir. Çünkü İsa *(Aleyhisselâm)* yeni bir şeriatla inmeyeceği için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra peygamber olması gerekmez ancak O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla amel edecektir.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın haçı kırmasından maksat: Kendisinin öldürüldüğünü iddia edenlerin yalan söylediklerini ortaya koyarak hristiyanlığın batıl, islâmiyetin ise hak olduğunu açığa çıkarması demektir.

Çünkü hristiyanlar, yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı çarmıha gerdiğini iddia ettiklerinden, İsa *(Aleyhisselâm)* ın haçı kırması kendisinin müslümanlığını ortaya koyacaktır. Domuzu öldürmesinin manası ise, Tıybî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre domuz beslemenin ve yemenin haram, öldürülmesinin helâl kılınmasıdır. Taberanî'nin bir rivayetinde domuzla beraber maymunları da öldüreceği zikredilmiştir.

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre domuzu öldürmek mutlak surette caizdir, yalnız bundan zimmilerin domuzlarını ayırmak gerekir, çünkü domuz onlarca mal sayıldığından onların mallarına dokunmak müslümanlara yasaktır.

İbni Battal *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Bu hadis-i şerif, domuzun hristiyanlıkta da haram olduğuna delildir, nitekim İsa *(Aleyhisselâm)* ın domuzu öldürmesi, hristiyanların onu helâl saymalarını tekzip etmektedir.

Cizyeyi kaldırmasına gelince; Cizye kâfirlerden alınan vergidir. İsa *(Aleyhisselâm)* müslümanlıktan başka bir din kabul etmeyeceğinden vergiyi de, harbi de kaldıracaktır ki, bunun manası dünyada tek bir din kalacak demektir.

Bizim, İsa *(Aleyhisselâm)* inmeden önce cizyeyi kabul etmemiz, mala ihtiyacımız olduğundandır. İsa *(Aleyhisselâm)* indikten sonra ise, mal kimsenin kabul etmeyeceği derecede çoğalacaktır.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın adaleti yüzünden bereket o kadar çoğalacak ki, adeta mal kapıdan taşacak, fakat insanlar kıyametin çok yakın olduğunu bildikleri için mala mülke rağbet etmeyeceklerdir.

Bir tek secdenin dünya ve içindekilerden daha hayırlı kabul edilmesi de bundandır. Gerçi bir secde daima dünya ve içindekilerden daha hayırlı ise de, bundan maksat o zaman mal ile ibadet edilmeyeceğini anlatmaktır.

İbni Hacer-i Askalânî, "Fethul Bârî" de şöyle buyurmuştur: İmam-ı Nevevî'nin buyurduğuna göre bu ümmette cizye meşrû olduğu halde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın onu kaldırması, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatının bir hükmünü değiştirmek sayılmaz.

Zira bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere bu ümmette cizye almanın meşruiyeti, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle kayıtlanmıştır. Dolayısıyla İsa *(Aleyhisselâm)* cizye hükmünü neshedici (kaldırıcı) olmayıp, bilakis Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, bu hadis-i şerifiyle İsa *(Aleyhisselâm)* indiğinde cizye hükmünün kendi şeriatından kaldırılacağını açıklamış bulunmaktadır. *(Fethul Bârî: 6/567)*

İSA *(Aleyhisselâm)* **IN, BİZİM ŞERİATIMIZLA NASIL HÜKMEDECEGİ:**

Burada, "İsa *(Aleyhisselâm)* ın bizim şeriatımızı nerden öğreneceği" şeklinde yöneltilecek bir soruya İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* üç türlü cevap vermiştir.

1 - Bütün peygamberler kendi zamanlarında, kendilerinden önce geçen ve kendilerinden sonra gelecek olan peygamberlerin bütün şeriatlarını Allah-u Tealâ'dan Cibril vasıtasıyla bilirlerdi. Kendilerine indirilen kitaplarda da diğer peygamberlerin şeriatları anlatılırdı. Nitekim bir çok hadis-i şerifler ve eserlerde Musa ve İsa *(Aleyhimesselâm)* ın, ümmetlerine, kendilerinden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in geleceğini müjdeledikleri ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatında bulunan hükümlerden, kendi şeriatlarına uymayan birçok meseleleri bildirdikleri zikredilmektedir.

Hatta bu ümmette vuku bulacak hadiseler ve fitnelerin cemisini, halifelerin ve kralların bütün haberlerini Allah-u Tealâ'nın geçmiş kitaplarında beyan ettiği hakkında hadis-i şerifler ve eserler varid olmuştur. Özellikle Ebu Bekri Sıddık'ın bereketi, Hazreti Ömer'in adaleti, Hazreti Osman'ın şehadeti ve sahabe-i kiram arasında vuku bulacak muharebelerin yerlerine varıncaya kadar her şey geçmiş kitaplarda bildirilmiştir.

İmam-ı Süyûtî, **"el-Hâvî"** isimli eserinde bu hususdaki birçok rivayetleri zikredip çok uzatmamak için diğer birçok nakilleri de **"el-Mu'cizat"** isimli kitabına havale ettikten sonra bu konuyu şöyle özetlemiştir:

Allah-u Tealâ, peygamberlerine bu ümmetle ilgili bütün hükümleri ve bu ümmette vuku bulacak vakıa ve fitneleri tam manasıyla açıklamış onlar da ictihad ve taklide muhtaç olmadan vahiy yoluyla bunları bilmişlerdir. Tabiki bu durumda, Kur'an'da bulunan bütün hükümlerin geçmiş kitaplarda zımnen bulunduğunu söylemek gerekecekse de buna bir mani bulunmadığı gibi bilakis birçok deliller bunun böyle olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim:

« وَاِنَّهُ لَفِى زُبُرِ الْاَوَّلِينَ (١٩٦) اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ اٰيَةً اَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمٰٓؤُا بَنِى اِسْرَآئِيلَ (١٩٧) »

"Şüphesiz ki O (Kur'an) **elbette öncekilerin kitaplarında da vardır. Benî İsrail'in âlimlerinin onu bilmesi onlar için bir ayet olmadı mı?"** *(Şuara Suresi:196, 197)* ayeti kerimeleri ve geçmiş büyüklerin bu ayeti celilelerin tefsirindeki açıklamaları, Kur'an'ın içine aldığı manaların, Allah'ın geçmiş kitaplarında mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca Allah-u Tealâ'nın, Kur'an-ı Kerim'in bir çok yerinde, kitabını: **"Kendinden önce geçen kitapları doğrulayıcı"** olarak vasfetmesi de bu davanın doğruluğuna şahitlik eden delillerdendir. Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ... (٤٨) »

"Sana da, daha önceki kitap (lar) **ı doğrulayıcı ve onu koruyucu olan kitap** (Kur'an) **ı biz indirdik."** *(Maide Suresi: 48 den)* kavli şerifi de bu ayeti kerimelerdendir.

Ayet: 159

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde İbni Cüreyc ve İbni Zeyd'in şöyle buyurdukları rivayet edilmiştir: "Kur'an, Ehli kitabın bize kendi kitaplarından haber verdikleri meselelerde, geçmiş kitapların emini (güvencesi) ve musaddiki (doğrulayıcısı) dır. Onların dedikleri Kur'an'da varsa doğru söylemişler yoksa yalan söylemişlerdir."

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüma)* dan rivayet edildiğine göre Mevlâ Tealânın:

« اِنَّ هٰـذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُولٰى صُحُفِ اِبْرٰهِيمَ وَمُوسٰى (١٩) »

"Şüphesizki bunlar (A'lâ suresinde zikredilenler) **elbette en önceki sahifelerde, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardır."** *(Â'lâ Suresi:18, 19)* ayet-i kerimeleri inince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ ﴿ اِنَّ هٰـذَا لَفِى الصُّحُفِ الْاُولٰى صُحُفِ اِبْرَاهِيمَ وَ مُوسٰى ﴾ قَالَ النَّبِىُّ ﷺ: « كَانَ كُلُّ هٰـذَا فِي صُحُفِ اِبرَاهِيمَ وَمُوسٰى »

18-**"Bütün bunlar, İbrahim ve Musa** *(Aleyhimesselâm)* **ın sayfa** (kitap) **larında vardı."** buyurmuştur. *(İbni Hacer el-Askalânî, Muhtasar-ı Zevaid-i Müsned-i Bezzar, No:1530, 2/117)*

Mevlâ Tealâ'nın:

« اَمْ لَمْ يُنَبَّأْ بِمَا فِى صُحُفِ مُوسٰى (٣٦) وَاِبْرٰهِيمَ الَّذِى وَفّٰى (٣٧) اَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى (٣٨) »

"Yoksa kendisine Musa ile, sözünü yerine getiren İbrahimin sahifelerindekiler haber verilmedi mi ki hiç bir günahkâr, başkasının yükünü yüklenemez." *(Necm Suresi:36-38)* kavli şerifi de, Kuran-ı Kerim'in manalarının, geçmiş kitaplarda mevcut olduklarını ifade eden delillerdendir.

2 - İsa *(Aleyhisselâm)* ın, bizim şeriatımızı nasıl öğreneceği hususundaki ikinci cevap şudur: İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Kur'an'a bakarak bizim şeriatımızla ilgili bütün hükümleri hadislere müracaat etmeden ondan anlaması mümkündür. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz de bütün hadisleri Kur'an'dan almıştır.

Çünkü Kur'an-ı Azîz, şeriatın bütün hükümlerini içine almış fakat sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onları kendisine mahsus olan bir anlayışla idrak etmiş, sonra hadis-i şeriflerinde ümmetine onları şerhetmiştir. Ümmetin akılları ise nübüvvet sahibinin idrak ettiği şeyleri anlamaktan noksandırlar. İsa *(Aleyhisselâm)* ise peygamber olduğundan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in anlayışı gibi Kur'anı anlaması uzak değildir.

Bütün şer'î hükümleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kur'an'dan anladığına dair ortaya attığımız iddianın delili, İmamı Şafiî'nin:

« جَمِيعُ مَا حَكَمَ بِهِ النَّبِىُّ ﷺ فَهُوَ مِمَّا فَهِمَهُ مِنَ الْقُرْاٰنِ »

"Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **verdiği bütün hükümleri Kur'an'dan anlamıştır."** sözüdür. *(el-Havî, 2/286)*

Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen:

١٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُمْسِكُوا عَلَيَّ شَيْئاً فَإِنِّي لاَ أُحِلُّ إِلاَّ مَا أَحَلَّ اللهُ فِي كِتَابِهِ وَلاَ أُحَرِّمُ إِلاَّ مَا حَرَّمَ اللهُ فِي كِتَابِهِ »

19 - **"Benim üzerime bir şeyle tutunmayın** (dörtten fazla evliliğe müsaade gibi, bana mahsus olan bazı hallerde beni ölçü almayın) **çünkü ben, Allah'ın, kitabında helâl ettiğinden başkasını helâl etmem ve Allah'ın, kitabında haram etmediği şeyi haram etmem."** *(Taberânî, Mu'cem-i Evsat, No:5737, 6/345)* hadis-i şerifi de bu görüşü te'yid etmektedir.

Yine İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki:

« جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ وَجَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ »

"Bütün ümmetin âlimlerinin söylediklerinin tamamı, sünnetin (hadis-i şeriflerin) **şerhi, bütün hadis-i şerifler de Kur'an'ın izahıdır."**

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* bir seferinde de şöyle buyurmuştur:

« لَيْسَتْ تَنْزِلُ بِأَحَدٍ فِي الدِّينِ نَازِلَةٌ إِلاَّ فِي كِتَابِ اللهِ الدَّلِيلُ عَلَى سَبِيلِ الْهُدَى فِيهَا »

"Din hususunda herhangi bir kimsenin başına bir şey gelmez ki, Allah'ın kitabında o hususta doğru yolu gösteren bir delil bulunmasın."

İbni Berrecan *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in söylediği her şey Kur'an'dandır. Yahutta yakın veya uzak aslı Kur'an'dadır. Onu anlayan anlar, hayret eden bocalar. Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in verdiği her hüküm ve karar da böyledir. "**

Ulemadan bazısı şöyle demiştir: "Allah'ın anlattığı kimseler için her şeyi Kur'an'dan istihrac (çıkarmak) mümkündür. Hatta bazıları:

« وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللهُ نَفْساً إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا ... (١١) »

"Eceli gelen bir nefsi Allah (-u Tealâ) **aslâ tehir etmez."** *(Münafikun Suresi:11 den)* ayet-i kerimesinden Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ömrünü istinbat etmiş (ne kadar yaşayacağını anlamış) lardır. Çünkü bu ayetin bulunduğu "Münafikun" suresi altmış üçüncü suredir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de altmış üç sene yaşamıştır. Ve bu sureyi "Teğabun" suresi takip etmiştir ki, bu da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kaybıyla büyük bir teğabun (zarar) zuhur edeceğine işaret etmektedir.

İmam-ı Mürsî *(Rahimehullah)*, tefsirinde şöyle açıklamıştır: Allah-u Tealâ evvelkilerin ve ahirkilerin ilimlerini Kur'an'da toplamıştır. Şöyle ki, bu ilimlerin hakikatını ancak o Kur'anı indiren Allah-u Tealâ kuşatmıştır. Allah-u Tealâ'nın kendisine tahsis ettiği ilimlerin dışındakı bütün bilgileri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kavramış, sonra da dört halife ve İbni Mesud ile İbni Abbas *(Radıyallahu Anhüm)* gibi büyük sahabeler bu ilimleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet etmişlerdir. Hatta onlardan bazısı:

Ayet: 159

« لَوْ ضاعَ لِي عِقالُ بَعِيرٍ لَوَجَدْتُهُ فِي كِتابِ اللهِ »

"Devemin ipi kaybolsa elbette onu Allah'ın kitabında bulurum." buyurmuştur.

٢٠ – عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سَتَكُونُ فِتَنٌ » قُلْتُ وَمَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا ؟ قَالَ: « كِتَابُ اللهِ كِتَابُ اللهِ فِيهِ نَبَأُ مَا قَبْلَكُمْ وَخَبَرُ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمُ مَا بَيْنَكُمْ »

20 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yakında fitneler kopacak"** buyurmuştur. Bunun üzerine, "O fitnelerden kurtuluş çaresi nedir?" diye sorduğumda, **"Allah'ın kitabıdır, Allah'ın kitabıdır. Onda, sizden öncekilerin bilgisi, sizden sonrakilerin haberi ve aranızdaki** (müşkil) **lerin hükmü** (kararı) **vardır."** diye cevap buyurmuştur. *(Darimî, Fezailül Kuran No:3211, 2/893, Tirmizî, Fezailül Kuran:14, No:2906, 5/172)*

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

« مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَعَلَيْهِ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّ فِيهِ خَبَرَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ »

"İlim arayan Kur'an'a çalışsın. Çünkü onda geçmişlerin ve gelecekle-rin bütün haberleri vardır." *(Said İbni Mansur, Sünen, Fezailül Kur'an:1, 1/7, İbni Ebi Şeybe, Musannef, No:10067, 10/485, Tabaranî, Kebir, No:8664, 9/145-146)*

Yine İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

« إِذَا حَدَّثْتُكُمْ بِحَدِيثٍ أَنْبَأْتُكُمْ بِتَصْدِيقِهِ مِنْ كِتَابِ اللهِ »

"Ben size bir hadis söylersem mutlaka onun tasdikini Allah'ın kitabından bildirebilirim." *(el-Havî, 2/287)*

Said İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Bana Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den doğru bir şekilde ulaşan her hadisin misdakını (doğrulayıcı delilini) mutlaka Allah'ın kitabında buldum."

İşte bu zikrettiklerimizin tümünden, şeriatın tamamının Kur'an'ın lafızlarının altında toplanmış olduğu, ancak onları anlamaya peygamberlerin muvaffak olacağı anlaşılmıştır. Bu hususta en açık delil Mevlâ Tealâ'nın:

« وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَاناً لِكُلِّ شَيْءٍ ... (٨٩) »

"Bu kitabı sana, her şey için bir açıklama olarak indirdik." *(Nahl Suresi:89 dan)* kavli şerifiyle,

« مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ... (٣٨) »

"Biz o kitapta hiç bir şeyi eksik bırakmadık." *(Enam Suresi:38 den)* ayeti kerimesidir. Çünkü bu ayet-i kerimeler Kur'an-ı Kerimin, her şeye tam bir açıklama getirdiğini açıkça ifade etmektedirler. Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢١ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « انَّ اللهَ لَوْ اَغْفَلَ شَيْئاً لَاَغْفَلَ الذَّرَّةَ وَالْخَرْدَلَةَ وَالْبَعُوضَةَ »

21 - **"Eğer Allah** (-u Tealâ) **bir şeyi ihmal edecek** (Kur'an'da zikretmeyecek) **olsaydı elbette zerreyi, hardal tanesini ve sivri sineği ihmal ederdi** (bu kadar ufak şeylere bile Kur'an'da yer verdiğine göre Kur'anda zikredilmeyen bir şey kalmamıştır)." *(İbni Ebi Hatim, Süyûtî, el-Havî: 2/287)*

Ulemadan bazısı buyurmuştur ki: Kur'anın ibaresi, avam (sıradan müslümanlar) için, işareti, havas (seçkin kullar) için, letaifi (incelikleri) evliya (Allah dostları), hakaiki (gerçek manaları) ise enbiya (peygamberler) içindir. İsa *(Aleyhisselâm)* da nebi ve resul olduğu için Kur'anın manalarını ve ahkamını anlayarak İncil'e ters de düşse onunla hükmedecektir.

İşte İsa *(Aleyhisselâm)* ın, bizim peygamberimizin şeriatıyla hükmetmesinin manası budur. Zikredilen bu iki cevaptan her biri, İsa *(Aleyhisselâm)* ın, bizim şeriatımızın hükümlerini bilmesi hususunda muhtemel (ihtimal dahilinde) olan görüşlerdir ki bunların kaynakları çok kuvvetli olup son derece yönlüdürler.

3 - Bu cevaba İmam-ı Sübkî ve diğer bir takım ulema cemaatı işaret buyurmuşlardır. Şöyle ki: İsa *(Aleyhisselâm)* kendi peygamberliği üzere kalmakla beraber sahabe zümresine dahil olduğundan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmeti arasında madud (sayılmış) tır. Çünkü O, diri olduğu hâlde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le, Ona inanarak ve Onu tasdik ederek buluşmuştur ki, bu ictima Mirac gecesinin haricinde bir kaç kere dünyada da vuku bulmuştur.

Bu buluşmalardan biri Mekke'de olmuştur ki, buna şahid olan Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: "Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Kabe'nin etrafında tavaf ederken bir Bürd (çizgili aba) ve el gördük. 'Ya Resulallah bu gördüğümüz aba ile el ne idi?' diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

٢٢ – « وَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ »

22 - **"Siz de onu gördünüz mü?"** Buyurdu. Biz: "Evet" deyince. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« ذٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ سَلَّمَ عَلَيَّ »

"O, Meryem'in oğlu İsa idi bana selâm verdi." buyurdu. *(İbni Adiyy. el-Kamil, 7/118)* bu hadisi şerifi diğer bir yoldan yine Hazreti Enes'den İbni Asâkir de tahric etmiştir. *(Süyûtî, el-Havî:2/288)*

Bu durumda İsa *(Aleyhisselâm)* ın, İncil'in şeriatına ters düşüp Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla ilgili olan hükümleri, bizzat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den arada hiç vasıta olmaksızın almasında hiç bir mani (engel) yoktur. Nitekim:

Ayet: 159

٢٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَلاَ إِنَّ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ وَلاَ رَسُولٌ أَلاَ إِنَّهُ خَلِيفَتِي فِي أُمَّتِي مِنْ بَعْدِي »

23 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Âgah olun! Meryem'in oğlu İsa ile benim aramda hiç bir nebi ve resul bulunmamaktadır. Ancak şüphesiz ki O, ümmetimin içinde benim ardımdan halifemdir."** *(Taberanî, Mu'cemi Evsat, No:4895, 5/466, Mu'cemi Sağir, No:726, Sh. 305, Hatib, Tarih-i Bağdad, No:5872, 11/172)*

İmam-ı Süyûtî, İmam-ı Sübkî'nin, bir tasnif (eser) inde şöyle gördüğünü nakletmiştir: "İsa *(Aleyhisselâm)* ancak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla, Kur'an ve sünnetle hükmedecektir." Bu takdirde İsa *(Aleyhisselâm)* ın, sünneti (hadis-i şerifleri), Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den müşafehe (karşılıklı görüşme) yoluyla arada bir vasıta bulunmaksızın alabileceği görüşü kuvvet kazanmaktadır.

Muhaddis (hadis âlim) ler (in) den bazısı Hızır ve İlyas *(Aleyhimesselâm)* ile beraber İsa *(Aleyhisselâm)* ı da sahabeler arasında saymışlardır. Nitekim Hafız Zehebî, **"Tecrîdüs Sahabe"** isimli eserinde, "Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* peygamber olmakla beraber aynı zamanda sahabîdir. Çünkü O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görmüş ve ona selâm vermiştir. Dolayısıyla O, sahabe içerisinde en son ölecek olandır." diye zikretmiştir.

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* bu üçüncü cevabı takviye etmek üzere dört delil zikretmiştir.

1 - İsa *(Aleyhisselâm)* bizzat Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile görüşecektir:

٢٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَيَهْبِطَنَّ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ حَكَماً عَدْلاً وَإِمَاماً مُقْسِطاً وَلَيَسْلُكَنَّ فَجّاً حَاجّاً أَوْ مُعْتَمِراً أَوْ بِنِيَّتِهِمَا وَلَيَأْتِيَنَّ قَبْرِي حَتَّىٰ يُسَلِّمَ عَلَيَّ وَلَأَرُدَّنَّ عَلَيْهِ »

24 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Elbette Meryem'in oğlu İsa adil bir imam** (devlet reisi) **ve adaletli bir hakim olarak** (yer yüzüne) **inecektir ve elbette hacı ve ömreci olarak yahut ikisinin** (haccı kıran) **niyetiyle yola girecek ve mutlaka kabrime gelerek bana selâm verecek ve muhakkak ben de ona cevap vereceğim** (selâmını alacağım)." *(Hakim, Müstedrek, No:4162, 2/651)*

İşte bu hadis-i şerif, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile bizzat görüşeceğinin açık bir delilidir.

2 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sağlığında diğer peygamberleri görür ve yeryüzünde onlarla buluşurdu. Nitekim İsa *(Aleyhisselâm)* ı tavafta gördüğü geride zikredildiği gibi Musa *(Aleyhisselâm)* a da kabrinde namaz kılarken uğradığı sahih olarak rivayet edilmiştir.

٢٥ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « اَلْاَنْبِيَاءُ اَحْيَاءٌ فِى قُبُوْرِهِمْ يُصَلُّوْنَ »

25 - Enes İbni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Peygamberler diridirler kabirlerinde namaz kılıyorlar."** *(Ebu Ya'lâ, Müsned, No:3425, 6/147. Müsnedi Bezzar. No:1852, 2/271, İbni Haceri Askalânî, el-Metalibül Âliye, No:3452, 3/269, Heysemî, Mecmauz Zevaid, 8/211)*

İşte böylece İsa *(Aleyhisselâm)* da yeryüzüne indiğinde peygamberlerle görüşecek, onlarla buluşacak özellikle Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kavuşacak ve Ondan, muhtaç olduğu şeriat hükümlerini alacaktır.

3 - Şeriat imamlarından bir cemaat, velinin kerametlerinden olmak üzere, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yakaza hâlinde (uyanıkken) görüp Ondan, kendisine nasip olacak ilim ve marifetleri alabileceğini açıklamışlardır. Şafiî imamlarından İmam-ı Gazalî, İmam-ı Barizî, Tac İbni Sübkî ve Afîf-i Yâfiî *(Rahimehumullah)* bu hususta görüş beyan etmişlerdir.

Malikî imamlarından Kurtubî, İbni Ebî Cemre ve İbnül Hâc, "Medhal" isimli eserinde bu görüşü benimsemişlerdir. Nakledildiğine göre bir veli, bir fakih (fıkıh âlimin) in meclisinde bulunmuş o fakih bir hadis rivayet edince o veli: "Bu hadis batıldır." demiş. Bunun üzerine o fakih: "Nerden biliyorsun." deyince, o zat: "İşte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* senin başında duruyor ve: 'Ben böyle bir hadis söylemedim.' buyuruyor." demiş sonra o fakihe de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i keşif yoluyla göstermiştir.

Şeyh Ebul Haseni Şazelî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki:

« لَوْ حُجِبْتُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ طَرْفَةَ عَيْنٍ مَا عَدَدْتُ نَفْسِى مَعَ الْمُسْلِمِيْنَ »

"Tarfetül ayn içre (göz açıp kapayıncaya kadar) **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den hıcablansam** (onu göremesem) **kendimi müslümanlarla birlikte saymam."** *(Süyûtî, el-Hâvî:2/291)*

Evliyanın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le bu derece ilişkisi olduğuna göre, peygamber olan İsa *(Aleyhisselâm)* ın dilediği vakitte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile buluşup ictihada ihtiyaç duymadan ve hadis hafızlarını taklide luzum görmeden şeriatının hükümlerini bizzat ondan alması daha uygundur.

4 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* çok hadisi şerif rivayet ettiği için insanlar onun aleyhinde konuşunca O:

« لَئِنْ نَزَلَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَبْلَ اَنْ اَمُوتَ لَاُحَدِّثَنَّهُ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ ﷺ فَيُصَدِّقُنِى »

"Eğer ben ölmeden İsa *(Aleyhisselâm)* **inerse elbette Ona, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **den** (bazı hadisler) **nakledeceğim, O da beni tasdik edecektir."** buyurmuştur. *(Süyûtî, el-Hâvî:2/291)*

Ayet: 159

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın, "İsa *(Aleyhisselâm)* beni tasdik edecektir." sözü, İsa *(Aleyhisselâm)* ın hiç bir kimseden öğrenmeye ihtiyaç duymadan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün sünnetini bildiğinin delilidir. O kadar ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den en çok hadis-i şerif rivayet eden Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bile rivayet ettiği hadisler hususunda kendisini tasdik ve tezkiye etmesi (doğrulayıp temize çıkarması) için İsa *(Aleyhisselâm)* a sığınmaya muhtaç olmuştur.

Burada şunu da ifade edelim ki İsa *(Aleyhisselâm)* yeryüzüne indikten sonra da kendisine vahiy gelmeğe devam edecektir. Nitekim ilerde zikredilecek uzun bir hadis-i şerifte, (No:51) Allah-u Tealâ'nın İsa *(Aleyhisselâm)* a, "Kullarımı Tur dağına kaçır." diye vahyedeceği zikredilmektedir. Tabiki bu durumda Ona vahiy getirecek olan Cibril-i Emin'dir. Çünkü bu onun vazifesidir. Allah ile peygamberlerinin arasında sefir (elçi) olan başka bir melek bilinmemektedir. *(Süyûtî, el-Havî Lilfetâvâ, 2/292)*

İSA *(Aleyhisselâm)* IN, AHİR ZAMANDA İNECEĞİNE DAİR HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَيْفَ اَنْتُمْ اِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ ، وَاِمَامُكُمْ مِنْكُمْ »

26 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur. **"İmamınız** (size namaz kıldıran önderiniz) **kendinizden olduğu hâlde, Meryem oğlu sizin içinize indiği zaman** (o da sizin dininize uyduğunda) **acaba sizler nasıl olursunuz?"** *(Buharî, Enbiya:50, No:3265, 3/1272, Müslim, İman:71, No:155,1/136, Beyhakî, Esma ve Sıfat, No:3265, 2/166)*

Buharî şerhi, **"İrşadüs Sârî"** de zikredildiği üzere İsa *(Aleyhisselâm)* a "Bize imam ol" dendiğinde, O, bu ümmete ikram olsun için:

« لاَ انَّ بَعْضَكُمْ اُمَرَآءُ بَعْضٍ »

"Hayır! Siz birbirinizin emirlerisiniz" *(Müslim, İman:71, No:156, 1/137)* buyurarak imameti bu ümmete münasip görecektir. Nitekim:

٢٧ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِىِّ (رضى الله تعالى عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مِنَّا الَّذِى يُصَلِّى عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ خَلْفَهُ »

27 - Ebu Said el-Hudrîden rivayet edilen: **"Meryem oğlu İsa'nın, arkasında kılacağı** (Mehdî), **biz** (im ümmet) **dendir."** *(Ebu Nuaym, Kitabul Mehdî, Kenzül Ummal, No:38673, 14/266, Süyûtî, el-Havî, 2/134)* hadis-i şerifi de bu görüşün doğruluğuna delâlet etmektedir.

Tabii ki bu, İsa *(Aleyhisselâm)* ın hiç imam olmayacağı şeklinde anlaşılmamalıdır, zira Sa'düddin-i Taftazanî'nin beyanına göre İsa *(Aleyhisselâm)* bu ümmete imam olup hazreti Mehdî de ona uyacaktır. Çünkü o, efdal olduğundan imameti daha evlâdır. *(İrşadü's- Sâri: 5/419)*

Burada, "Bir peygamber nasıl olurda peygamber olmayanın peşinde kılabilir?" diye sorulacak olursa, buna cevaben denilir ki: "Bizim peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, makam bakımından peygamberlerin en yücesi ve derece bakımından en yükseği olduğu hâlde bir kere Abdurrahman İbni Avf *(Radıyallahu Anh)* ın arkasında, bir seferinde de Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın ardında namaz kılmıştır. Nitekim:

٢٨ – عَنْ اَبِي بَكْرِ الصِّدِّيقِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَمْ يَمُتْ نَبِيٌّ قَطُّ حَتّٰى يَؤُمَّهُ رَجُلٌ مِنْ اُمَّتِهِ »

28 - Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hiç bir peygamber, ümmetinden biri kendisine imam olmadıkça asla ölmez."** buyurmuştur. *(İbni Hacer el-Askalânî, el-Metalibül Âliye, No:4010, 4/77, Süyûtî el-Hâvî, 2/299)*

"Fethul Bârî" de zikredildiğine göre, İbnüttîn *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Hadis-i şerifte geçen 'İmamınız sizdendir' ifadesi, Şeriat-ı Muhammediye'nin kıyamete kadar devam edeceğini ifade etmektedir.

İsa *(Aleyhisselâm)* kıyamete yakın bir zamanda ineceği halde bu ümmetten bir kimsenin arkasında namaz kılması, yeryüzünün Allah için kaim olan salih kimselerden boş kalmayacağına delâlet etmektedir. *(Fethul Bârî:6/358)*

٢٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْاَنْبِيَاءُ اِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ اُمَّهَاتُهُمْ شَتّٰى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ وَاَنَا اَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ لِاَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ وَاِنَّهُ نَازِلٌ ، فَاِذَا رَاَيْتُمُوهُ فَاعْرِفُوهُ رَجُلاً مَرْبُوعاً اِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ مُمَصَّرَانِ كَاَنَّ رَاْسَهُ يَقْطُرُ وَاِنْ لَمْ يُصِبْهُ بَلَلٌ ، فَيَدُقُّ الصَّلِيبَ وَيَقْتُلُ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ وَيَدْعُو النَّاسَ اِلَى الْاِسْلَامِ ، فَيُهْلِكُ اللهُ فِي زَمَانِهِ الْمِلَلَ كُلَّهَا اِلَّا الْاِسْلَامَ ، وَيُهْلِكُ اللهُ فِي زَمَانِهِ الْمَسِيحَ الدَّجَّالَ ، وَتَقَعُ الْاَمَنَةُ عَلَى الْاَرْضِ حَتّٰى تَرْتَعَ الْاُسُودُ مَعَ الْاِبِلِ ، وَالنِّمَارُ مَعَ الْبَقَرِ ، وَالذِّئَابُ مَعَ الْغَنَمِ ، وَيَلْعَبُ الصِّبْيَانُ بِالْحَيَّاتِ لَا تَضُرُّهُمْ ،فَيَمْكُثُ اَرْبَعِينَ سَنَةً ثُمَّ يُتَوَفّٰى وَيُصَلِّي عَلَيْهِ الْمُسْلِمُونَ »

29 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Peygamberler, anneleri ayrı, baba bir kardeştirler. Dinleri birdir** (inanç bakımından aralarında hiç bir fark yoksa da fıkıh meselelerinde kendilerine farklı hükümler vahyedilmiştir) **Meryem oğlu İsa'ya insanların en yakını benim, çünkü benimle onun arasında hiç bir peygamber yoktur. Şüphesiz ki o inecektir, onu gördüğünüzde, orta boylu, pembe beyaz, kendisine ıslaklık değmese de, ba-**

şından su damlar (hamamdan yeni çıkmış) **gibi, üzerinde açık sarı iki elbise bulunan bir kişi olarak onu tanıyın.**

O (indiğinde) **haçı kıracak, hınzırı öldürecek, cizyeyi kaldıracak ve bütün insanları islâma davet edecektir. O'nun zamanında Allah** (-u Tealâ) **islâm dışında bütün dinleri yok edecek ve onun döneminde Allah** (-u Tealâ) **Mesih-i Deccalı helâk edecektir.**

Yer yüzüne öyle bir emniyet (güvence) **gelecektir ki aslanlar develerle, kaplanlar ineklerle, kurtlar da koyunlarla beraber otlayacak, çocuklar da yılanlarla oynayacak, yılanlar onlara zarar vermeyecektir. Yer yüzünde kırk sene kalacak, sonra vefat edecek, müslümanlar onun cenaze namazını kılacaktır.** *(Ahmed ibni Hanbel, No:9281-9638, 3/374, Buhari, Enbiya: 49, No:3258-59, 3/1270, Ebu Davud, Sünnet: 13, No:4675, 2/630, Müslim, Fezail: 40, No:2365, 4/1837)*

٣٠–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اِنِّى لَأَرْجُو اَنْ طَالَ بِى عُمُرٌ اَنْ اَلْقَىٰ عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ عليه السلام فَاِنْ عَجِلَ بِى مَوْتٌ فَمَنْ لَقِيَهُ مِنْكُمْ فَلْيُقْرِئْهُ مِنِّى السَّلَامَ»

30 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerif'te Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki ben, ömrüm uzarsa, Meryemin oğlu İsa** *(Aleyhisselâm)* **a kavuşacağımı umarım. Eğer ölüm bana acele gelirse, içinizden ona kavuşan, ona benden selâm söylesin.** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7975, 7976, 3/158, 7983, 3/158)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinin vakti saati bildirilmemiş, ancak onun inişine delâlet eden bir takım alamet ve emareler açıklanmıştır. Nitekim İmam İbni Cerir-i Taberî, tefsirinin mukaddimesinde şöyle bir açıklamaya yer vermiştir: "Kuran-ı Kerim'in öyle ayetleri vardır ki, onların te'vilini ancak Allah-u Tealâ bilir ve hiç bir kulunu o bilgiden haberdar etmez.

Nitekim kıyametin ne zaman kopacağı, sûra ne vakit üfürüleceği, İsa *(Aleyhisselâm)* ın iniş zamanı, güneşin batıdan doğmasının saati ve buna benzer hadiselerin vakitlerini ancak Allah-u Tealâ bilir. Habibine de ancak bunların bazı alâmetlerini bildirmiştir. Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu gibi kıyamet alâmetlerinden bahsederken, bu hadis-i şerifte de görüldüğü gibi vakit belirtmemiş ancak bir takım alâmetler açıklayarak o vaktin gelişini tanıtmıştır.

٣١ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَيُهِلَّنَّ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ بِفَجِّ الرَّوْحَاءِ بِالْحَجِّ اَوِ الْعُمْرَةِ اَوْ لَيَثْنِيَهُمَا جَمِيعاً»

31 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Elbette Meryemin oğlu İsa, Ravha** (denen Medine-i Münevvere'ye iki gecelik mesafedeki bir mekâ) **nın geniş yolunda hac veya ömre ihramına girecek veya ikisini birleştirecek** (haccı kırana niyet edecek) **tir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:10666, 3/593, Müslim, Hac:34, No:1252, 2/915)*

٣٢ – عَنْ جابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَ تَزالُ طائِفَةٌ مِنْ اُمَّتِي يُقاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظاهِرِينَ اِلَى يَوْمِ الْقِيامَةِ. قالَ: فَيَنْزِلُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ ﷺ فَيَقُولُ اَمِيرُهُمْ: تَعالَ صَلِّ لَنا. فَيَقُولُ: لاَ. اِنَّ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ اُمَراءُ. تَكْرِمَةَ اللهِ هٰذِهِ الْاُمَّةَ »

32 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimden bir cemaat hak üzere zahir** (daim) **olarak kıyamete kadar cihad etmekte devam edecektir. Sonra, Meryem'in oğlu İsa** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **inecek ve müslümanların emiri ona 'Gel bize namaz kıldır.' diyecek. O da 'Hayır Allah'ın bu ümmete bir ikramı olmak üzere sizler birbirinize emirsiniz' buyuracaktır."** *(Müslim, İman: 71, No: 156, 1/137, Ahmed ibni Hanbel: Müsned, No:14726, 5/113)*

٣٣ – عَنْ نافِعِ بْنِ كَيْسانَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنه) قالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « يَنْزِلُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عليه السلام عِنْدَ الْمَنارَةِ الْبَيْضاءِ فِي دِمَشْقٍ »

33 - Nafi İbni Keysan *(Radıyallahu Anh)*,babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir. Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Meryem'in oğlu İsa** *(Aleyhisselâm)* **Dimeşk** (Şam-ı Şerif) **de beyaz minarenin yanına inecektir.** *(Taberanî, Mucem-i Kebir, No:440, 19/196, No:590, 1/217, Buharî, Tarih-i Kebir, No:1002, 7/233)*

٣٤ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قالَ: قالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « سَيُدْرِكُ رِجالٌ مِنْ اُمَّتِي عِيسَى بْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ وَيَشْهَدُونَ قِتالَ الدَّجّالِ »

34 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ümmetimden bir takım insanlar, Meryem'in oğlu İsa** *(Aleyhimessalatü Vesselam)* **a kavuşacak ve Deccal ile yapacağı harbe şahit olacaklardır."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:8634, 4/587)*

٣٥ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ (رضى الله عنه) قالَ: لَمّا اشْتَدَّ خَوْفُ اَصْحابِ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى مَنْ اُصِيبَ مَعَ زَيْدٍ يَوْمَ مُؤْتَةَ قالَ النَّبِيُّ ﷺ: « لَيُدْرِكَنَّ الْمَسِيحُ مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ اَقْوامًا اِنَّهُمْ لَمِثْلُكُمْ اَوْ خَيْرٌ (ثلاث مرات) وَلَنْ يُخْزِيَ اللهُ اُمَّةً اَنَا اَوَّلُها وَالْمَسِيحُ آخِرُها »

35 - Abdurrahman ibni Cübeyr ibni Nefîr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Mûte günü hazreti Zeyd *(Radıyallahu Anh)* la beraber şehit olanlara Ashab-ı Kiram'ın üzüntüsü artınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, ashab-ı kiram'a üç kere: **"Elbette Mesih** (İsa *(Aleyhisselâm)*) **bu ümmetten öyle bir takım**

kavimlere kavuşacaktır ki, onlar elbette sizin gibidir veya daha hayırlıdır." buyurduktan sonra **"Evvelinde ben, sonunda da Mesih** (İsa *(Aleyhisselâm)*) **bulunan bir ümmeti Allah** (-u Tealâ) **asla rüsvay etmez."** buyurdu. *(Musannef, İbni Ebi Şeybe, Cihad:1, No:42, 4/567, Hakim, Müstedrek, No:4351, 3/43, Hakîm-i Tirmizî, Nevadirü'l-Usûl: 2/93)*

٣٦- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّٰى يَنْزِلَ الرُّومُ . بِالْاَعْمَاقِ اَوْ بِدَابِقَ. فَيَخْرُجُ اِلَيْهِمْ جَيْشٌ مِنَ الْمَدِينَةِ مِنْ خِيَارِ اَهْلِ الْاَرْضِ يَوْمَئِذٍ . فَاِذَا تَصَافُّوا قَالَتِ الرُّومُ: خَلُّوا بَيْنَنَا وَبَيْنَ الَّذِينَ سَبُوا مِنَّا نُقَاتِلْهُمْ فَيَقُولُ الْمُسْلِمُونَ: لاَ. وَاللهِ! لاَ نُخَلِّى بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ اِخْوَانِنَا. فَيُقَاتِلُونَهُمْ . فَيَنْهَزِمُ ثُلُثٌ لاَيَتُوبُ اللهُ عَلَيْهِمْ اَبَدًا . وَيُقْتَلُ ثُلُثُهُمْ اَفْضَلُ الشُّهَدَاءِ عِنْدَ اللهِ. وَيَفْتَتِحُ الثُّلُثُ لاَ يُفْتَنُونَ اَبَدًا : فَيَفْتَتِحُونَ قُسْطَنْطِينِيَّةَ. فَبَيْنَمَا هُمْ يَقْتَسِمُونَ الْغَنَائِمَ، قَدْ عَلَّقُوا سُيُوفَهُمْ بِالزَّيْتُونِ اِذْ صَاحَ فِيهِمُ الشَّيْطَانُ: اِنَّ الْمَسِيحَ قَدْ خَلَفَكُمْ فِى اَهْلِيكُمْ . فَيَخْرُجُونَ وَذٰلِكَ بَاطِلٌ فَاِذَا جَاؤُا الشَّامَ خَرَجَ . فَبَيْنَمَا هُمْ يُعِدُّونَ لِلْقِتَالِ يُسَوُّونَ الصُّفُوفَ اِذْ اُقِيمَتِ الصَّلاَةُ فَيَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ﷺ فَاَمَّهُمْ. فَاِذَا رَآهُ عَدُوُّ اللهِ ذَابَ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ فِى الْمَاءِ فَلَوْ تَرَكَهُ لاَنْذَابَ حَتّٰى يَهْلِكَ وَلٰكِنْ يَقْتُلُهُ اللهُ بِيَدِهِ فَيُرِيهِمْ دَمَهُ فِى حَرْبَتِهِ »

36 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Rum** (Romalılar), **A'mâk veya Dabik'a** (Şamda Halep yakınlarında bulunan iki yerden birine) **inmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Onlara karşı o gün Medine** (Halep şehrin) **den yer ehlinin en hayırlılarından bir ordu çıkacaktır.**

Onlar saf tuttukları vakit Rumlar 'bizimle bizden esir alın (ıp sonra iman ederek sizinle beraber bizimle harbed) **enlerin arasını serbest bırakın onlarla harbedelim' diyecekler. Müslümanlar da: 'Hayır! Vallahi sizinle** (din) **kardeşlerimizin arasını serbest bırakamayız' diye cevap verecekler.**

Neticede onlarla harbedecek ve (müslümanlardan) **üçte biri bozguna uğrayacak allah onlara ebediyyen tevbe nasip etmeyecektir. Üçte biri de öldürülecektir ki onlar Allah indinde şehitlerin en üstünü olacaklardır. Üçte biri de fethedecekler ebediyyen fitnelenmeyeceklerdir. Neticede Kostantıniyyeyi** (İstanbulu) **fethedecekler.**

Gaziler kılıçlarını zeytin ağaçlarına asmış ganimetleri taksim ederken o anda şeytan aralarında: 'Şüphesiz Mesih (Deccal) **aileleriniz hakkında sizin yerinizi aldı** (memleketinizde bıraktığınız aileleriniz Deccal'ın eline

geçti)' **diye sayha edecek** (nâra atacak) **onlar da** (İstanbuldan) **çıkacaklardır. Halbuki bu** (şeytanın haberi) **batıl** (asılsız) **dır.**

Şam'a geldikleri vakit (İstanbul'dan Şam beldelerine dönüp Kudüs'e girdiklerinde Deccal) **çıkacaktır. Onlar harbe hazırlanıp saflarını düzeltirken namaz ikame olunacak ve Meryem'in oğlu İsa** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **inerek onlara imam olacak** (imamları olan Mehdi'ye namaz kıldırmasını emredecek) **tir. Allah'ın düşmanı** (Deccal) **onu gördüğünde tuzun suda eridiği gibi eriyecektir. Onu bıraksa kendiliğinden helâk oluncaya kadar eriyecekse de Allah onu** (Deccal'ı) **Onun** (İsa *(Aleyhisselâm)* ın) **eliyle öldürecektir. O da onlara Deccal'ın kanını süngüsünde gösterecektir."** *(Müslim, Fiten:9, No:2897, 4/2221)*

٣٧- عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ اَسِيد الْغفارِيّ (رضى الله عنه) قَالَ: اطَّلَعَ النَّبِيُّ عَلَيْنَا ونَحْنُ نَتَذَاكَرُ. فَقَالَ: « مَا تَذَاكَرُونَ؟ » قَالُوا: نَذْكُرُ السَّاعَةَ. قَالَ: « انَّهَا لَنْ تَقُومَ حَتّىٰ تَرَوْنَ قَبْلَهَا عَشْرَ آيَاتٍ » فَذَكَرَ الدُّخَانَ ، وَالدَّجَّالَ ، وَالدَّابَّةَ ، وَطُلُوعَ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا ، ونُزُولَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عليه السلام وَيَاْجُوجَ وَمَاْجُوجَ ، وَثَلاثَةَ خُسُوفٍ: خَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ، وَخَسْفٌ بِالْمَغْرِبِ ، وَخَسْفٌ بِجَزِيرَةِ الْعَرَبِ. وَآخِرُ ذٰلِكَ نَارٌ تَخْرُجُ مِنَ الْيَمَنِ تَطْرُدُ النَّاسَ الىٰ مَحْشَرِهِمْ »

37 - Huzeyfe İbni Esîd el-Gıfarî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Bir kere biz aramızda konuşurken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanımıza çıkageldi de: **"Neyi müzakere ediyor** (aranızda konuşuyor) **sunuz."** diye sordu.

Sahabe, "Kıyametten bahsediyoruz." deyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Siz ondan önce on alâmet görmedikçe kıyamet aslâ kopmayacaktır."** buyurdu ve: **"Duhan** (duman) **ı, Deccal'ı, Dabbe'yi, Güneşin battığı yerden doğuşunu, Meryem Oğlu İsa** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in inişini, Ye'cûc ve Me'cûc'ü ve biri doğuda, biri batıda, biri de Ceziretül Arap** (arap yarımadasın) **da olmak üzere üç yerin batacağını ve bunların sonunda Yemenden çıkıp insanları, haşrolunacakları yer** (olan Şam-ı şerif) **e sürecek bir ateş olduğunu."** anlattı. *(Müslim, Fiten:13, No:2901. 4/2225, Ebu Davud, Melahim:12, No:4311, 2/517, Tirmizî, Fiten:21, No:2183, 4/477, İbni Mace, Fiten:28, No:4055, 2/1347)*

٣٨ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) مَوْلىٰ رَسُولِ اللهِ عليه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ عليه السلام: « عِصَابَتَانِ مِنْ اُمَّتِي اَحْرَزَهُمَا اللهُ مِنَ النَّارِ: عِصَابَةٌ تَغْزُو الْهِنْدَ وَ عِصَابَةٌ تَكُونُ مَعَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ »

38 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimden iki cemaatı Allah** (-u Tealâ) **ateşten korumuştur.** (Onlar da) **Hind ile gaza eden bir cemaat ile,**

Meryemin oğlu İsa *(Aleyhimesselâm)* **ile** (Deccal'ın harbinde) **bulunan cemaattır."** *(Nesaî, Cihat: 41, No. 3175, 6/350, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22459, 8/326)*

٣٩ – عَنْ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ الْاَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) يَقُوْلُ: سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ ﷺ يَقُوْلُ: « يَقْتُلُ ابْنُ مَرْيَمَ الدَّجَّالَ بِبَابِ لُدٍّ »

39 - Mücemmi' ibni Cariyetel Ensârî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Meryemin oğlu, Deccal'ı Lüddün** (Filistinde bulunan Beyt-i mukaddes'e yakın bir beldenin) **kapısında öldürecektir."** *(Tirmizî, Fiten: 62, No.2244, 4/515, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:15466-69, 5/270)*

٤٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « لَنْ تَهْلِكَ اُمَّةٌ اَنَا فِى اَوَّلِهَا وَعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ فِى آخِرِهَا وَالْمَهْدِىُّ فِى اَوْسَطِهَا »

40 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Başında ben, sonunda Meryem oğlu İsa, ortasında** (sonundan önce) **Mehdî bulunan bir ümmet asla helâk olmayacaktır."** *(Ali el Müttaki, Kenzü'l-Ummal, No:38671, 14/266, Münavî, Feyzü'l-Kadir, Şerh-i Camiü's-Sagir, No:7384, 5/383)*

٤١ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ سَمُرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: بَعَثَنِى خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَشِيراً اِلٰى رَسُوْلِ اللهِ ﷺ يَوْمَ مُؤْتَةَ فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللهِ! فَقَالَ: « عَلٰى رِسْلِكَ يَا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ . اَخَذَ اللِّوَاءَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ فَقَاتَلَ زَيْدٌ حَتّٰى قُتِلَ رَحِمَ اللهُ زَيْداً ، ثُمَّ اَخَذَ اللِّوَاءَ جَعْفَرٌ فَقَاتَلَ جَعْفَرٌ حَتّٰى قُتِلَ رَحِمَ اللهُ جَعْفَراً ، ثُمَّ اَخَذَ اللِّوَاءَ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ ، فَقَاتَلَ فَقُتِلَ رَحِمَ اللهُ عَبْدَ اللهِ ، ثُمَّ اَخَذَ اللِّوَاءَ خَالِدٌ فَفَتَحَ اللهُ لِخَالِدٍ فَخَالِدٌ سَيْفٌ مِنْ سُيُوْفِ اللهِ تَعَالٰى » . فَبَكٰى اَصْحَابُ رَسُوْلِ اللهِ وَهُمْ حَوْلَهُ . فَقَالَ: « مَا يُبْكِيكُمْ ؟ » فَقَالُوا وَمَا لَنَا لَا نَبْكِى وَقَدْ قُتِلَ خِيَارُنَا وَاَشْرَافُنَا وَاَهْلُ الْفَضْلِ مِنَّا . قَالَ: « لَا تَبْكُوا وَاِنَّمَا مَثَلُ اُمَّتِى مَثَلُ حَدِيقَةٍ قَامَ عَلَيْهَا صَاحِبُهَا فَاجْتَثَّ زَوَاكِيَهَا وَهَيَّأَ مَسَاكِنَهَا وَحَلَّقَ سَعَفَهَا فَاَطْعَمَتْ عَاماً فَوْجاً ثُمَّ عَاماً فَوْجاً ثُمَّ عَاماً فَوْجاً وَلَعَلَّ آخِرَهَا طَعْماً يَكُوْنُ اَجْوَدَهَا قِنْوَاناً وَاَطْوَلَهَا شِمْرَاخاً ، وَالَّذِى بَعَثَنِى بِالْحَقِّ نَبِيّاً لَيَجِدَنَّ ابْنُ مَرْيَمَ فِى اُمَّتِى خَلَفاً مِنْ حَوَارِيِّيهِ »

41 - Abdurrahman ibni Semure *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Mûte (Şam beldelerinde Rumlarla müslümanlar arasında vuku bulan büyük bir

muharebe) günü Halid ibni Velid*(Radıyallahu Anh)* beni Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müjdeci olarak gönderdi. Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girip, "Ya Resulallah!" deyince,

"Ya Abderrahman! Yavaş ol (yanındaki haberi bana vermekte acele etme, ben sana olanları haber vereyim) **Sancağı Zeyd ibni Harise aldı, şehid edilinceye kadar muharebe etti. Allah Zeyd'e rahmet etsin. Sonra, sancağı Cafer aldı, o da muharebe etti, neticede şehid oldu, Allah Cafer'e Rahmet etsin. Daha sonra, sancağı Abdullah ibni Revaha aldı, o da savaştı, neticede şehid edildi. Allah Abdullah'a da rahmet etsin.**

En sonunda sancağı Halid (ibni velid) **aldı Allah Halid'e fetih nasibetti. Halid Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır."** buyurdu. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in etrafında bulunan Sahabe-i kiram ağlayınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizi ağlatan nedir?"** diye sordu.

Onlar, "Biz nasıl ağlamayalım ki, en hayırlılarımız, en şereflilerimiz ve içimizden faziletlilerimiz öldürüldü." diye cevap vermeleri üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ağlamayın! Çünkü benim ümmetimin hâli bir bahçenin hâline benzer ki, sahibi ona bakım yaparak, hurma ağaçlarının aşağı sarkan dallarını budadı, yerlerini hazırladı** (toprağını kabarttı), **kuru dallarını kesti, böylece o bahçe bir sene bir cemaatı yedirdi.**

Sonra başka bir sene, başka bir topluluğu (yedirdi). **Daha sonraki sene de diğer bir kısım insanları** (yedirdi). **Umulur ki** (bu durumda), **o bahçenin en son mahsulü, salkımı en iyi, dalı en uzun olanıdır.**

Beni hak peygamber olarak gönderen Allaha yemin ederim ki, elbette Meryemin oğlu İsa benim ümmetimde, kendi (peygamberliği dönemindeki sahabeleri olan) **havarilerine halef** (onların yerini tutacak kimseler) **bulacaktır."** buyurdu. *(Hakîmi Tirmizî, Nevadirü'l-usul: 2/92)*

٤٢ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الْخَيْرِ وَكُنْتُ اَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ اَنْ يُدْرِكَنِى ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! اِنَّا كُنَّا فِى جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللهُ بِهٰذَا الْخَيْرِ ، فَهَلْ بَعْدَ هٰذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: « نَعَمْ » قُلْتُ: وَهَلْ بَعْدَ ذٰلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ؟ قَالَ: « نَعَمْ وَفِيهِ دَخَنٌ » قُلْتُ: وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ: « قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِى تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ » قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذٰلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: « نَعَمْ ، دُعَاةٌ اِلَىٰ اَبْوَابِ جَهَنَّمَ ، مَنْ اَجَابَهُمْ اِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا » قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ صِفْهُمْ لَنَا؟ فَقَالَ: هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِاَلْسِنَتِنَا » قُلْتُ: فَمَا تَاْمُرُنِى اِنْ اَدْرَكَنِى ذٰلِكَ؟ قَالَ: « تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَاِمَامَهُمْ » قُلْتُ: فَاِنْ

لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَ لاَ اِمَامٌ؟ قَالَ: « فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ اَنْ تَعَضَّ بِاَصْلِ شَجَرَةٍ حَتّٰى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَاَنْتَ عَلٰى ذٰلِكَ »

42 - Huzeyfetübnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatırdı: İnsanlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hayrı sorar, ben ise başıma gelir korkusu ile ona şerri sorardım. Bir kere ben: "Ya Resulullah! Biz cahiliyyet ve şer içinde idik, Allah bize bu hayrı getirdi. Acaba bu hayırdan sonra bir şer var mıdır? " diye sordum. O: **"Evet"** cevabını verdi.

O zaman ben: "Ya bu şerden sonra bir hayır olacak mı?" diye sorduğumda, O: **"Evet, ama onda duman olacaktır."** buyurdu. Ben: "Onun dumanı nedir?" dediğimde, O: **"Benim yolumdan başka yol tutan bir kavim ki, onlardan kimini tanıyacak, kimini inkâr edecek** (yadırgayacak) **sın** (yaptıkları bazı işleri şeriata uygun, bazısını ise muğayir bulacaksın)." buyurdu.

Ben: "Bu hayırdan sonra bir şer olacak mı?" diye sordum: **"Evet, cehennemin kapılarına çağıran bir takım dellâllar** (bulunacak ki) **kim onlara icabet ederse, onu oraya atarlar** (kendilerine uyanı cehenneme götürürler)" buyurdu.

Ben: "Ya Resulallah! Onları bize vasfet (tanıt)" dedim: **"Onlar bizim kavmimizdendir, bizim dilimizle konuşurlar."** buyurdu. Ben: "Bu başıma gelirse, bana ne emredersin." dedim, **"Müslümanların cemaatı** (kitap ve sünnetle amel eden, ehli sünnet vel cemaat mezhebi) **nden ve imamından** (başlarına seçtikleri adaletli yöneticilerinden) **ayrılmazsın."** buyurdu.

Bunun üzerine ben: "Eğer onların cemaatı ve imamları yoksa?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O fırkaların hepsinden uzaklaş velev bir ağacın kökünü ısırıp** (açlıktan o zor ve meşakkatli) **hâldeyken ölüm sana yetişsin."** buyurdular. *(Buharî, Menakıp: 22, No. 3411, 3/1319, Müslim, İmaret: 13, No. 1847, 3/1475, İbni Mace, Fiten: 13, No.3979, 2/1317)*

٤٣ – قُلْتُ: ثُمَّ مَا ذَا؟ قَالَ: « ثُمَّ يَخْرُجُ الدَّجَّالُ مَعَهُ نَهْرٌ وَ نَارٌ ، فَمَنْ وَقَعَ فِى نَارِهِ وَجَبَ اَجْرُهُ وَ حُطَّ وِزْرُهُ ، وَمَنْ وَقَعَ فِى نَهْرِهِ وَجَبَ وِزْرُهُ وَحُطَّ اَجْرُهُ »

43 - Diğer bir rivayette, Hazreti Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* sorularına şöyle devam etmiştir: "Daha sonra ne olacaktır." dedim, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sonra deccal çıkacak, beraberinde bir ırmak ve bir ateş bulunacaktır.** (Onu inkâr edip) **Ateşine düşenin, sevabı vacip** (kesin) **olup günahı silinecek,** (ona iman edip) **ırmağına düşenin ise günahı vacip** (sabit) **olup sevabı silinecektir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Fiten:1 No:4244, 2/497, İbni Ebi Şeybe, Musannef, fiten: 5, 8/591)*

٤٤ – قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! فَمَا بَعْدَ الدَّجَّالِ؟ قَالَ: « عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ » قُلْتُ: فَمَا بَعْدَ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ؟ قَالَ: « لَوْ اَنَّ رَجُلاً اَنْتَجَ فَرَساً لَمْ يَرْكَبْ ظَهْرَهَا حَتّٰى تَقُومَ السَّاعَةُ »

44 - Diğer bir Rivayette, Hazreti Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)*: "Ya Resulallah! Deccaldan sonra ne vardır? " diye sormuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Meryemin oğlu İsa vardır."** buyurmuştur.

En sonunda o "Meryemin oğlu İsa'dan sonra ne vardır?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (kıyametin çok yakınlaştığını anlatmak üzere): **"Eğer bir adamın atı doğursa, kıyamet kopmadan onun sırtına binemez** (o tay büyümeden kıyamet kopacaktır)." buyurdu. *(İbni Asakir, Ali el Müttaki, Kenzül Ummal, No:39688, 14/602)*

٤٥ – عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ سَرَدَهُ سَمُرَةُ فِي خُطْبَةٍ خَطَبَهَا ، قَالَ: ثُمَّ سَلَّمَ – يَعْنِي رَسُولَ اللهِ ﷺ بَعْدَ فَرَاغِهِ مِنْ صَلاَةِ كُسُوفٍ كَانَ لِلشَّمْسِ– فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنىٰ عَلَيْهِ ، وَشَهِدَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ ، وَشَهِدَ اَنَّهُ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . ثُمَّ قَالَ: « يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ وَرَسُولُ اللهِ فَاُذَكِّرُكُمُ اللهَ تَعَالىٰ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ اَنِّي قَصَّرْتُ عَنْ شَيْءٍ مِنْ تَبْلِيغِ رِسَالاَتِ رَبِّي لَمَا اَخْبَرْتُمُونِي حَتّىٰ اُبَلِّغَ رِسَالاَتِ رَبِّي كَمَا يَنْبَغِي لَهَا اَنْ تُبَلَّغَ ، وَاِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ اَنِّي قَدْ بَلَّغْتُ رِسَالاَتِ رَبِّي لَمَا اَخْبَرْتُمُونِي » فَقَامَ النَّاسُ فَقَالُوا: نَشْهَدُ اَنَّكَ قَدْ بَلَّغْتَ رِسَالاَتِ رَبِّكَ ، وَنَصَحْتَ لاُمَّتِكَ ، وَقَضَيْتَ الَّذِي عَلَيْكَ ، ثُمَّ سَكَتُوا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ رِجَالاً يَزْعُمُونَ اَنَّ كُسُوفَ هٰذِهِ الشَّمْسِ وَكُسُوفَ هٰذَا الْقَمَرِ وَزَوَالَ هٰذِهِ النُّجُومِ عَنْ مَطَالِعِهَا لِمَوْتِ رِجَالٍ عُظَمَاءَ مِنْ اَهْلِ الاَرْضِ ، وَاِنَّهُمْ كَذَبُوا ، وَلٰكِنْ اٰيَاتٌ مِنْ اٰيَاتِ اللهِ يَفْتِنُ بِهَا عِبَادَهُ لِيَنْظُرَ مَنْ يُحْدِثُ مِنْهُمْ تَوْبَةً ، وَاللهِ لَقَدْ رَاَيْتُ مُنْذُ قُمْتُ اُصَلِّي مَا اَنْتُمْ لاَقُونَ فِي دُنْيَاكُمْ وَآخِرَتِكُمْ . وَاِنَّهُ وَاللهِ لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّىٰ يَخْرُجَ ثَلاَثُونَ كَذَّاباً ، آخِرُهُمُ الاَعْوَرُ الدَّجَّالُ مَمْسُوحُ الْعَيْنِ الْيُسْرىٰ ، كَاَنَّهَا عَيْنُ اَبِي تَحْيىٰ لِشَيْخٍ مِنَ الاَنْصَارِ ، وَاِنَّهُ مَتىٰ خَرَجَ فَاِنَّهُ يَزْعُمُ اَنَّهُ اللهُ! فَمَنْ آمَنَ بِهِ وَصَدَّقَهُ وَاتَّبَعَهُ فَلَيْسَ يَنْفَعُهُ صَالِحٌ مِنْ عَمَلٍ سَلَفَ ، وَمَنْ كَفَرَ بِهِ وَكَذَّبَهُ فَلَيْسَ يُعَاقَبُ بِشَيْءٍ مِنْ عَمَلٍ سَلَفَ . وَاِنَّهُ سَيَظْهَرُ عَلَى الاَرْضِ كُلِّهَا اِلاَّ الْحَرَمَ وَبَيْتَ الْمَقْدِسِ ، وَاِنَّهُ يَحْصُرُ الْمُؤْمِنِينَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ ، فَيَتَزَلْزَلُونَ زِلْزَالاً شَدِيداً ، فَيُصْبِحُ فِيهِمْ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ، فَيَهْزِمُهُ اللهُ وَجُنُودَهُ ، حَتّىٰ اِنَّ جِذْمَ الْحَائِطِ وَاَصْلَ الشَّجَرِ لَيُنَادِي: يَا مُؤْمِنُ هٰذَا كَافِرٌ يَسْتَتِرُ بِي ، فَتَعَالَ اقْتُلْهُ . وَلَنْ يَكُونَ ذٰلِكَ

Ayet: 159

حَتّىٰ تَرَوْنَ اُمُوراً يَتفاقَمُ شَأْنُها فِى اَنْفُسِكُمْ ، تَساءَلُونَ بَيْنَكُمْ هَلْ كانَ نَبِيُّكُمْ ذَكَرَ لَكُمْ مِنْها ذِكْراً؟ وَ حَتّىٰ تَزُولَ جِبالٌ عَنْ مَراسِيها ، ثُمَّ عَلىٰ اَثَرِ ذٰلِكَ الْقَبْضُ ، وَاَشارَ بِيَدِهِ »

45 - Semure ibni Cündep *(Radıyallahu Anh)* okuduğu bir hutbede Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet ettiği uzun bir hadis-i şerifte şöyle anlatmıştır: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* güneş tutulmasından dolayı kıldığı namazı bitirdikten sonra, Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunup, Allah-u Tealâ'dan başka hiç bir ilâh olmadığına, kendisinin de O'nun kulu ve resulü olduğuna şahitlik ettikten sonra:

"Ey insanlar! Ben ancak bir beşerim ve Allahın elçisiyim, size Allah-u Tealâ'yı hatırlatıyorum. Eğer siz benim rabbimin risalâtı (elçilikleri) **ni duyurmakta bir şeyi eksik ettiğimi biliyorsanız mutlaka bunu bana söyleyin ki, rabbimin risalâtını duyurulması gerektiği gibi tebliğ edeyim. Eğer siz, rabbimin elçiliklerini duyurduğumu biliyorsanız elbette bunu da bana haber verin."** buyurdu.

Bunun üzerine insanlar kalkarak: "Biz senin rabbinin risaletlerini tebliğ ettiğine, ümmetine nasihatta bulunduğuna ve üzerine düşen görevi yaptığına şahitlik ederiz." dediler, sonra sustular.

O zaman, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şimdi bundan sonra,** (şunu ifade ederim ki) **bir takım insanlar bu güneş ve ayın tutulmasının ve şu yıldızların yerlerinden kaymalarının yer yüzündeki bir takım büyük insanların ölümüne işaret olduğunu zannetmektedirler. Şüphesiz ki onlar, yalan söylemişlerdir velâkin** (bu hadiseler) **Allahın ayetlerinden bir takım ayetlerdir ki, kullarından kimin tövbe edeceğini görmek için onlarla kullarını imtihan eder.**

Vallahi muhakkak ben namaza kalktığımdan beri dünyanız ve ahiretinizde karşılaşacağınız her şeyi gördüm. Şüphesiz şan odur ki, Vallahi otuz kezzap (sahtekâr) **çıkmadıkça kıyamet kopmaz. Onların sonuncusu,** (ensardan bir ihtiyarı göstererek) **sol gözü Ebu Tihyanın gözü gibi memsuh** (kaş ve gözünün yeri dümdüz) **olan şaşı Deccaldır.**

Şüphesiz ki o, çıktığı zaman kendisinin Allah olduğunu iddia edecektir. Ona inanarak tasdik edip uyana, geçmişte yapmış olduğu salih ameli (iyi işi) **fayda vermeyecektir. Ona küfredip yalanlayan da, önceki** (kötü) **ameliyle cezalandırılmayacaktır.**

Muhakkak ki o, Harem (Mekke-Medine) **ile Beyt-i Mukaddes dışında yer yüzünün tümüne galip olacak, Beyt-i Mukaddesde müminleri kuşattığı sırada şiddetli bir zelzele ile sarsılacaklar, o sırada aralarında Meryemin oğlu İsa** *(Aleyhisselâm)* **sabahlayacak, Allah-u Tealâ Deccalı ve ordusunu hezimete** (bozguna) **uğratacak, hatta duvarın dibi ve ağacın kökü: "Ey Mümin! İşte bu, kâfirdir ki benimle gizleniyor gel onu öldür" diye nida edecek** (seslenecek) **tir.**

İşte bu (anlatılanlar), **sizce şanı büyük olan** (çok şiddetli ve dehşetli, harikulâde) **bir takım işler görünceye ve hatta dağlar yerinden kayıncaya kadar asla meydana gelmeyecektir.** (O zaman siz) **"Peygamberiniz bu olup bitenlerden bir şey bahseder miydi?" diye aranızda soruşacaksınız. Sonra bunun peşine kabz** (umumi ölüm ve kıyametin kopması) **vardır." buyurarak eliyle işaret yaptı** (mubarek elini topladı).

Bu hadis-i şerifi Semure *(Radıyallahu Anh)* dan nakleden Sâlebe ibni Abbad şöyle anlatıyor "Sonra Semure'nin başka bir hutbesine şahit oldum aynı bu hadis-i okudu hiç bir kelimeyi takdim de etmedi, tehir de etmedi. (ileri geri yapmadı). *(Hakim, Müstedrek, No: 1230, 1/478, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:20198, 7/265, Tahavî, Meâni'l-Asâr: 1/197, Beyhekî, Sünen-i Kübra, 3/339, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 7/341)*

Hadis-i Şerifte Deccal'ın gözünün benzetildiği Ebu Tihya *(Radıyallahu Anh)* hakkında Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: "Bu zat çok büyük bir sahabedir, ensarîdir. Bu hadis-i şerif buyurulurken kendisi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in makamı ile Aişe anamızın hücresi (odası) arasında oturmaktaydı. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onun hakkında yaptığı bu teşbih (benzetme) ona zarar vermez. Çünkü bundan maksat insanların Deccaldan sakınmalarını sağlamak için Deccalın sıfatlarından birini açığa çıkartmaktır. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:20198, 7/265, El İsabe fi temyizi's Sahabe: 7/25, Fethul Barî: 13/85)*

٤٦ – عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَوَّلُ الْاٰيَاتِ: الدَّجَّالُ ، وَنُزُولُ عِيسىٰ ... »

46 - Huzeyfe ibnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ayet** (kıyamet alâmet) **ler** (in) **den ilki Deccal ve İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın inmesidir."** *(İbni Cerîr-i Taberî, No:24793, 9/83)*

٤٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: الدَّجَّالُ اَوَّلُ مَنْ يَتْبَعُهُ سَبْعُونَ اَلْفاً مِنَ الْيَهُودِ ، عَلَيْهِمُ السِّيجَانُ ، وَمَعَهُ سَحَرَةُ الْيَهُودِ يَعْمَلُونَ الْعَجَائِبَ وَيُرُونَهَا النَّاسَ فَيُضِلُّونَهُمْ بِهَا . وَهُوَ اَعْوَرُ ، يُسَلِّطُهُ اللهُ عَلىٰ رَجُلٍ مِنْ هٰذِهِ الْاُمَّةِ فَيَقْتُلُهُ ، ثُمَّ يَضْرِبُهُ فَيُحْيِيهِ ، ثُمَّ لَا يَصِلُ اِلىٰ قَتْلِهِ ، وَلَا يُسَلَّطُ عَلىٰ غَيْرِهِ ،وَتَكُونُ اٰيَةُ خُرُوجِهِ تَرْكَهُمُ الْاَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ ، وَتَهَاوُناً بِالدِّمَاءِ . وَاِذَا ضَيَّعُوا الْحُكْمَ ، وَاَكَلُوا الرِّبَا ، وَشَيَّدُوا الْبِنَاءَ ، وَشَرِبُوا الْخُمُورَ ، وَاتَّخَذُوا الْقِيَانَ ، وَلَبِسُوا الْحَرِيرَ ، وَاَظْهَرُوا بِزَّةَ آلِ فِرْعَوْنَ ، وَنَقَضُوا الْعَهْدَ ، وَتَفَقَّهُوا لِغَيْرِ الدِّينِ ، وَزَيَّنُوا الْمَسَاجِدَ ، وَخَرَّبُوا الْقُلُوبَ ، وَقَطَّعُوا الْاَرْحَامَ . وَكَثُرَتِ الْقُرَّاءُ ، وَقَلَّتِ الْفُقَهَاءُ ، وَعُطِّلَتِ الْحُدُودُ ،

وَتَشَبَّهَ الرِّجَالُ بِالنِّسَاءِ ، وَالنِّسَاءُ بِالرِّجَالِ ، فَتَكَافَى الرِّجَالُ بِالرِّجَالِ وَالنِّسَاءُ بِالنِّسَاءِ بَعَثَ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ الدَّجَّالَ فَسَلَّطَ عَلَيْهِمْ حَتّٰى يَنْتَقِمَ مِنْهُمْ ،وَيَنْحَازُ الْمُؤْمِنُونَ اِلٰى بَيْتِ الْمَقْدِسِ .

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « فَعِنْدَ ذٰلِكَ يَنْزِلُ اَخِى عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ مِنَ السَّمَاءِ عَلٰى جَبَلِ اَفِيقَ اِمَامًا هَادِيًا ، وَحَكَمًا عَادِلًا ، عَلَيْهِ بُرْنُسٌ لَهُ ، مَرْبُوعُ الْخَلْقِ ، صَلْتُ الْجَبِينِ ، سَبْطُ الشَّعْرِ ، بِيَدِهِ حَرْبَةٌ يَقْتُلُ الدَّجَّالَ ، فَاِذَا قَتَلَ الدَّجَّالَ تَضَعُ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا ، فَكَانَ السِّلْمُ ، فَيَلْقَى الرَّجُلُ الْاَسَدَ فَلَا يَهِيجُهُ ، وَيَأْخُذُ الْحَيَّةَ فَلَا تَضُرُّهُ ، وَتُنْبِتُ الْاَرْضُ كَنَبَاتِهَا عَلٰى عَهْدِ آدَمَ وَيُؤْمِنُ بِهِ اَهْلُ الْاَرْضِ وَيَكُونُ النَّاسُ اَهْلَ مِلَّةٍ وَاحِدَةٍ »

47 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Deccal'a ilk uyanlar, yahudilerden yetmişbin kişi olacaktır ki, üzerlerinde, yeşil yünden kalın ve sert kisveler bulunacaktır, beraberinde acaib işler yapıp, insanlara göstererek onları saptıran yahudi sâhir (büyücü) leri olacaktır.

O, şaşı gözlüdür, Allah onu bu ümmetten birine musallat edecek onu öldürecek sonra, ona vurarak o zatı diriltecek, sonra onu öldürmeye bir daha ulaşamayacak, başkasına da musallat kılınmayacaktır. Onun çıkışının alâmeti, insanların iyiliği emredip kötülükten nehyetmeyi terketmesi ve kanları (adam öldürmeyi) hafife almalarıdır.

İnsanlar, (doğru) karar vermeyi terkedip, faiz yedikleri, (gurur ve iftihar için ihtiyaçlarından fazla) binaları sağlam yapıp, içki içtikleri ve şarkıcı kadınlar edinip ipek giyerek firavun âlinin şeklini izhar ettikleri (fravun hanedanı gibi azgınların kılık kıyafetlerini giydikleri), söz bozup dinden başka gayelerle din ilmini tahsil ettikleri, kalpleri tahribedip, camileri süsledikleri ve akraba ilişkilerini kopardıkları, kurrâ (Kur'an-ı Kerimi iyi okuyanlar) çoğalıp, fukaha (dini hükümleri bilenler) azaldığı, şeriatın cezalarının uygulanmadığı, erkekler kadınlara, kadınlar da erkeklere benzediği ve erkekler hem cinsleriyle, kadınlar da birbirleriyle yetindiği (fuhuş yaptığı) zaman, Allah onlara Deccalı gönderecek, O, onlara musallat edilerek onlardan intikam alacaktır. O sırada müminler Beyt-i Makdis'e (Mescid-i Aksa'ya) toplanacaklardır.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu açıklamalarından sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: **"İşte o zaman kardeşim, Meryemin oğlu İsa, gökten Efik dağına** (iki mil uzunluğunda Ürdün'e yakın bir yokuşa), **hidayet edici bir imam ve adaletli bir hakem** (hakim) **olarak inecektir. Başında uzun bir takke bulunacaktır, orta boylu, geniş alınlı, uzun saçlıdır. Elindeki mızrakla Deccalı öldürecek, onu öldürünce de harp ağır yüklerini bırakacak,** (artık muharebe kalmayacak) **tır.**

Öyle bir sulh olacaktır ki, adam aslanla karşılaşsa korkmayacak, yılanı tutsa yılan ona zarar vermeyecektir. Yer yüzü Âdem *(Aleyhisselâm)* **ın zamanında olduğu gibi** (bol ve bereketli) **mahsul verecek, dünya halkı ona** (İsa *(Aleyhisselâm)* a) **iman edecek ve bütün insanlar tek bir dinin mensubu olacaklardır.** *(İbni Asakir, Ali el Müttekî, Kenzül Ummal, No: 39726, 14/618, Şeyh Muhammed Enver Şah, Et-Tasrîh bima tevatera fî Nüzülil Mesih, No:47, Sh:221)*

٤٨–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَاأَهْبَطَ اللهُ اِلَى الْاَرْضِ مُنْذُ خَلَقَ اٰدَمَ اِلَىٰ اَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ فِتْنَةً اَعْظَمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ ، وَقَدْ قُلْتُ فِيهِ قَوْلاً لَمْ يَقُلْهُ اَحَدٌ قَبْلِى ، اِنَّهُ آدَمُ جَعْدٌ مَمْسُوحُ عَيْنِ الْيَسَارِ ، عَلَىٰ عَيْنِهِ ظَفَرَةٌ غَلِيظَةٌ ، وَاِنَّهُ يُبْرِئُ الْاَكْمَهَ وَالْاَبْرَصَ ، وَيَقُولُ اَنَا رَبُّكُمْ ، فَمَنْ قَالَ رَبِّى اللهُ فَلَا فِتْنَةَ عَلَيْهِ ، وَمَنْ قَالَ اَنْتَ رَبِّى فَقَدِ افْتُتِنَ ، يَلْبَثُ فِيكُمْ مَا شَآءَ اللهُ ، ثُمَّ يَنْزِلُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ مُصَدِّقاً لِمُحَمَّدٍ ﷺ وَعَلَى مِلَّتِهِ اِمَاماً مَهْدِيّاً وَحَكَماً عَدْلاً ، فَيَقْتُلُ الدَّجَّالَ »

48 - Abdullah ibin Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah** (-u Tealâ) **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ı yarattığından beri kıyamet kopuncaya kadar yer yüzüne Deccal fitnesinden daha büyük bir fitne indirmemiştir. Ben onun hakkında öyle bir söz söyleyeceğim ki, benden önce hiç kimse o sözü söylememiştir. O,** (siyaha yakın) **çok esmer, saçı beyenilmeyecek derecede çok kıvırcıktır, sol gözü memsuhdur** (göz ve kaşının yeri alnı gibi dümdüzdür). **Gözünün üzerinde** (göz bebeğine kadar uzanan) **katı bir et vardır.**

Körü ve alacayı iyileştirecek ve "Ben sizin Rabbinizim" diyecektir. Her kim "Benim Rabbim Allah'tır" derse, ona bir fitne (belâ) **yoktur. "Rabbim sensin" diyen ise muhakkak fitnelenmiş** (kâfir olmuş) **tur. O, sizin aranızda Allah'ın dilediği kadar duracak, sonra Meryem'in oğlu İsa, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i tasdik ederek, onun milleti** (dini) **üzere hidayete ulaşmış bir imam** (önder) **ve adaletli bir hakem** (hüküm verici) **olarak inecek ve Deccalı öldürecektir.** *(Taberânî, Mu'cem-i Evsat, No:4577, 5/292, Mu'cem-i Kebir, Heysemî, Mecmeu'z Zevaid: 7/336, Beyhekî, El Ba's, Süyûtî, El Hâvî: 2/156)*

٤٩ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ، فَيَقْتُلُ الدَّجَّالَ ، وَيَمْكُثُ اَرْبَعِينَ عَاماً يَعْمَلُ فِيهِمْ بِكِتَابِ اللهِ وَسُنَّتِى وَيَمُوتُ فَيَسْتَخْلِفُونَ بِاَمْرِ عِيسَىٰ رَجُلاً مِنْ بَنِى تَمِيمٍ يُقَالُ لَهُ: اَلْمُقْعَدُ ، فَاِذَا مَاتَ الْمُقْعَدُ لَمْ يَأْتِ عَلَى النَّاسِ ثَلَاثُ سِنِينَ حَتَّىٰ يُرْفَعَ الْقُرْاٰنُ مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ وَمَصَاحِفِهِمْ »

49 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Meryemin oğlu İsa inecek, Deccal'ı öldürecek, kırk sene kalacak, insanlar içersinde Allah'ın kitabı ve benim sünnetimle amel edecek ve ölecektir.**

Ayet: 159

İsa *(Aleyhisselâm)* **ın emriyle Temîm oğullarından kendisine, Muk'ad denilen bir adamı halife seçecekler, Muk'ad da ölünce, insanlar üzerine üç sene geçmeden Kur'an, erkeklerin göğüslerinden ve mushaflardan kaldırılacaktır."** *(Berzencî, İşâa, Sh.240, Süyûtî, el-Hâvî, 2/89, Muhammed Enver Şâh el-Keşmirî, el-Hindî, et-Tasrîh bimâ tevatere Fî nüzûlil Mesîh. No:55. Sh.231)*

İSA *(Aleyhisselâm)* **IN İNECEĞİYLE İLGİLİ SAHABE VE TABİİNDEN GELEN ESERLER:**

Muhammed İbni Ali İbni Ebî Talib İbnül Hanefiyye *(Radıyallahu Anhum)*, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ... (١٥٩) »

"Ehli kitaptan hiç bir kimse yoktur ki, onun (İsa *(Aleyhisselâm)* ın) **ölümünden evvel ona inanmasın."** *(Nisa Suresi :159 dan)* kavli şerifinin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "Ehli kitaptan her birine melekler gelerek yüzüne ve dübürüne vururlar sonra ona: 'Ey Allah'ın düşmanı şüphesiz ki İsa Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Sen Allah'a iftira ettin ve Onun Allah olduğunu iddia ettin. Şüphesiz ki İsa ölmemiştir. Muhakkak O göğe kaldırılmıştır ve kıyamet kopmadan inecektir.' denilir. Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselâm)* a inanmayan hiç bir Yuhudi ve Nasranî kalmaz. *(Süyûtî, Dürrül Mensur:2/734)*

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) : « وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ » قَالَ: خُرُوجُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*, (وَاِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ) **"Şüphesiz ki O, kıyamet için bir alemdir."** *(Zuhruf Suresi:61 den)* ayet-i celilesini, **"İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın kıyamet gününden evvel çıkışı** (inişi) **kıyametin kopmasının yakınlığına emara** (nişan) **dır."** diye tefsir etmiştir. *(İbni Cerîr-i Taberî, No:30949, 11/204, Heysemî, Mecmeuz Zevaid, 7/104)* İmam-ı Taberî bu mana hakkında on iki nakil yapmıştır *(30949 - 30960)*

قَالَ ابْنُ زَيْدٍ (رحمه الله) فِي قَوْلِهِ ﴿ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِى الْمَهْدِ وَكَهْلاً ﴾ قَدْ كَلَّمَهُمْ عِيسىٰ فِى الْمَهْدِ ، وَسَيُكَلِّمُهُمْ اِذَا قَتَلَ الدَّجَّالَ ، وَهُوَ يَوْمَئِذٍ كَهْلٌ »

İbni Zeyd *(Rahimehullah)* : "(İsa *(Aleyhisselâm)*), **Beşikte de yetişkinlik halinde de insanlarla konuşacaktır."** *(Âli İmran suresi:46 dan)* ayet-i celilenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: "İsa *(Aleyhisselâm)* beşikte insanlarla konuşmuş, Deccal'ı öldürdüğü zaman da insanlarla konuşacaktır ki o gün O, yaşlı olacaktır." *(Taberî No:7073, 3/271)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*,

« ... اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (١١٨) »

"Eğer onlara azabedersen şüphesiz onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan şüphesiz Azîz ve Hakîm olan sensin, ancak sen." *(Maide Suresi118)* ayet-i celilesinin tefsirinde şöyle buyurmuştur:

İsa *(Aleyhisselâm)* Mevla'nın huzuruna yükseldiğinde şöyle demiştir. "Kulların benim ilah olduğumu söyleyerek azabı hak ettiler. Bu durumda onlara azabedersen onlar senin kullarındır. Amma onlardan her kimi uzun ömürlü kılıpta ben gökten yere inerek Deccal'ı öldürünceye kadar yaşatırsan onlar da bu sözlerinden vaz geçip seni birlerler ve benim, senin kulun olduğumu ikrar ederlerse, bu yanlış sözlerinden döndükleri için sen de onları affedersen şüphesiz sen Azîz ve Hakîm'sin." *(Ebuş Şeyh, Süyûtî Dürrül Mensur:3/241)*

٥٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: يَلْبَثُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ فِى الْاَرْضِ اَرْبَعِينَ سَنَةً لَوْ يَقُولُ لِلْبَطْحَاءِ سِيلِى عَسَلاً لَسَالَتْ .

50 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"İsa** *(Aleyhisselâm)* **yeryüzünde kırk sene kalacak, şayet taşlık bir vadiye 'Bal ak' diye emretse bal akacaktır."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/743, Taberânî, Evsat No:5460, 6/218)*

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلاَمٍ (رضى الله عنه) عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: مَكْتُوبٌ فِى التَّوْرَاةِ صِفَةُ مُحَمَّدٍ وَصِفَةُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ يُدْفَنُ مَعَهُ »

Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre: **"Tevratta, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in sıfatı yazılırken, Meryemin oğlu İsa'nın onunla beraber defnolunacağı zikredilmiştir."** *(Tirmizî, Kitabul Menakıb:1 No:3617, 5/588)*

Yukarda zikredilen hadis-i şerif ve rivayetlerden anlaşıldığı üzere İsa *(Aleyhisselâm)* ın hâlen sağ olduğuna, âhir zamanda mutlaka yeryüzüne inerek bizim peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla hükmedeceğine ve Allah yolunda cihadda bulunacağına inanmak şer'an farzdır.

Nitekim Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bu babda varid olan hadis-i şerifler tevatür derecesine ulaşmıştır. Bu şekilde inanmanın farz olması:

« ... وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيناً (١٥٨) بَلْ رَفَعَهُ اللهُ اِلَيْهِ ... (١٥٩) »

"(Yahudiler) **onu hakikaten öldürmediler, bilakis Allah onu kendisine yükseltti."** *(Nisa Suresi: 158-159'dan)* ayet-i kerimesinden dolayıdır.

Hazreti İsa *(Aleyhisselâm)* ın âhir zamanda yer yüzüne ineceğini bildiren mütevatir hadislere muaraza eden (ters düşen) ve onun öldüğünü gösteren tek bir hadis-i şerif yoktur.

Kur'an-ı Kerim O'nun öldürülmeden göğe çekildiğini haber verirken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de kıyamete yakın yeryüzüne indirileceğini bildirirken, O'nun ölmeyip hâla sağ bulunduğuna inanmak elbette her müslümana farz olur, bunda şüphe eden bil icma' kâfirdir. Bundan dolayı:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه): مَنْ اَنْكَرَ خُرُوجَ الْمَهْدِىِّ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا اُنْزِلَ عَلَىٰ

Ayet: 159

مُحَمَّدٍ ﷺ، وَمَنْ اَنْكَرَ نُزُولَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ عليه السلام فَقَدْ كَفَرَ وَمَنْ اَنْكَرَ خُرُوجَ الدَّجَّالِ فَقَدْ كَفَرَ .

Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: **"Mehdinin çıkışını inkar eden, muhakkak Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e indirilene küfretmiştir. Meryemin oğlu İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın inişi inkar eden de muhakkak kafir olmuştur. Deccal'ın çıkacağını kabul etmeyen de muhakkak kâfirdir."** buyurulmuştur.

Bu rivayeti Şeyh Hace Muhammed Pârisa *(Kuddise Sırruhu)* "Faslul Hıtab" isimli eserinde, Şeyh Ebu Bekr el-Kelâbâzî *(Rahimehullah)* a ait olan, "Meânil Ahbar" kitabından naklen zikretmiştir. O eserde Şeyh Ebu Bekir bu rivayetin senedini şöyle açıklamıştır.

Bize Muhammed İbni Hasen, ona, Ebu Abdillah el-Huseyn İbni Muhammed, ona, İsmail İbni Üveys, ona, Malik İbni Enes, ona, Muhammed İbnil Münkedir, ona da Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anhüm)* Hazaratı böylece bildirmişlerdir. Bu rivayetin bir parçasını İmam-ı Süheylî, "er-Ravzul Ünüf" isimli eserinde tahric etmiş, İmam-ı Süyûtî de "el-Hâvî" isimli esirindeki, "el-Arful Verdî fî Ahbaril Mehdî" risalesinde irad etmiştir. *(Süheylî, er-Ravzul Ünüf, 1/160, Süyûtî el-Havî, 2/161, et-Tasrîh, No:60, Sh.242)*

Ehli Sünnet akaid (inanç meseleler) ini açıklayan bütün kitapların metinlerinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıyametten önce dünyaya inip Deccal'ı öldüreceği zikredilmektedir. Nitekim muteber metinlerden olan "el-Emâlî" de:

« وَعِيسَىٰ سَوْفَ يَأْتِي ثُمَّ يَتْوِي * لِدَجَّالٍ شَقِيٍّ ذِي خَبَالِ »

"İsa yakında inecek, sonra, fesat sahibi bedbaht olan Deccal'ı helâk edecektir." diye zikredilmektedir.

Büyük muhaddis Şeyh Muhammed Enver el-Keşmirî el-Hindî *(Rahimehullah)*: "et-Tasrîh bimâ tevâtere fî nüzülil Mesîh" isimli eserinde İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıyamete yakın ineceği hususunda yetmiş beş hadis-i şerif ve yirmi beş eser (sahabe ve tabiînden gelen rivayet) naklederek bu hususdaki tevatürü isbat etmiştir. Ayrıca tefsirlerini ve kitaplarını bu mevzuyla dolduran müfessir ve muhaddislerin dışında daha birçok âlimler bu hususta eserler yazmış ve açıklamalarda bulunmuşlardır.

Özetle İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişini bildiren hadis-i şeriflere göre, Hazreti İsa bir sabah namazı vakti Şam-ı Şerif'e inecektir. Üzerinde açık sarı elbise bulunacak ve kendisini, iki melek arasında ve onların omuzlarından tutunmuş olduğu halde bir bulut getirecektir.

Onun indiğini duyan yahudilerle hristiyanlar, peyderpey istikbale koşarak: **"Biz senin ümmetindeniz"** diyeceklerse de, Hazreti İsa: **"Yalan söylüyorsunuz"** diye kendilerini azarlayacak ve ashabının ancak (Mehdî ile Deccal arasındaki) harpten kalan muhacirler olduğunu söyleyerek onların halifesini (Mehdî'yi) arayacak, onu namaz kıldırırken görünce geri çekilerek: **"Sen na-**

mazını kıldır, muhakkak Allah senden razı olmuştur, Ben emir değil ancak vezir olarak gönderildim." diyecektir.

Kaab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre: Deccal Beyt-i Mukaddes'te müslümanları muhasara altına aldığında öyle bir açlık zuhur edecek ki, Müminler yaylarının kirişlerini yiyecek duruma düşeceklerdir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet olunduğuna göre Beyt-i Mukaddeste muhasara altına alınacak müslümanlar yüz bin kadın, yirmiiki bin erkek mukatil (savaşçı) olacaktır.

Onlar o halde iken sabah karanlığında bir ses işitecekler ve sabah namazına kamet getirilirken, İsa *(Aleyhisselâm)* ı aralarında bulacaklardır. İsa *(Aleyhisselâm)* ı gören müslümanların imamı geri çekilmek isteyince İsa *(Aleyhisselâm)* ona: "Öne geç! Bu kamet senin için getirildi" diyecek, bunun üzerine o zat, o namazı kıldıracak, İsa *(Aleyhisselâm)* bundan sonra imam olacaktır.

Ebu Nuaym *(Rahimehullah)* ın, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre Hazreti İsa indikten sonra evlenecek ve ondokuz sene yaşayacaktır. Gerçi bu müddet hususunda ihtilâf vardır. Bazılarına göre yedi sene, en kuvvetli görüşe göreyse kırk sene yaşayacaktır. Rivayete göre evleneceği kadın Şuayb *(Aleyhisselâm)* ın kavminden olacak ve Muhammed ile Musa isimli iki çocuğu doğacaktır.

٥١ – رُوِىَ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِوَفْدِ جُذَامٍ: « مَرْحَباً بِقَوْمِ شُعَيْبٍ وَاَصْهَارِ مُوسىٰ ، وَلاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتّىٰ يَتَزَوَّجَ فِيكُمُ الْمَسِيحُ وَيُولَدَ لَهُ »

51 - Rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Cüzam kabilesine, **"Şuayb'ın kavmine ve Musa'nın akrabalarına merhaba, Mesîh, sizin içinizde evlenip çocuğu oluncaya kadar kıyamet kopmayacaktır.** buyurmuştur. *(Mukrizî, el-Hutat, 1/331, et-Tasrîh, No:101, Sh. 293)*

İsa *(Aleyhisselâm)* dünyada durduğu müddet zarfında yer yüzünde hükümdar, emir veya polis gibi bir hükümet adamı bulunmayacaktır. Bir rivayete göre de, Hazreti İsa *(Aleyhisselâm)* kendisinin ilâh olmadığını göstermek için evlenecektir. *(Aynî, Umdetülkarî: 16/40)*

İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişindeki hikmet:

Ulema buyurmuştur ki, diğer peygamberlerin değil de özellikle İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişindeki hikmet bir kaç türlüdür.

1 - İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişi, yahudilerin onu öldürdükleri hususundaki iddialarını reddedecek, böylece Allah-u Tealâ onların yalanını açıklayacak ve İsa *(Aleyhisselâm)* inip onları öldürecektir.

2 - Eceli yaklaştığından yer yüzünde defnedilmesi için inmesi gerekmektedir, zira topraktan yaratılan için, toprağın dışında ölmek söz konusu değildir.

3 - İsa *(Aleyhisselâm)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve ümmetinin güzel sıfatlarını görünce, Allah-u Tealâ'ya kendisini de onlardan yapması için dua etmiştir. Allah-u Tealâ da, O'nun bu duasını kabul ettiğinden âhir zamanda inerek islâm dinini yenileyeceği zamana kadar onu yaşatacaktır. Neticede onun inişi Deccal'ın çıkışına rastlayacağından İsa *(Aleyhisselâm)* Deccal'ı öldürecektir.

4 - Hristiyanların, kendisinin ilâh olduğu hususundaki sapık fikirlerini yalanlamak ve onların bu davadaki yanlışlığı açıklamak, neticede İsa *(Aleyhisselâm)* ın onları öldürmesi de bu hikmetlerdendir.

5 - İsa *(Aleyhisselâm)* ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında müstakil bir şeriatla gelen hiçbir peygamber bulunmadığı için, İsa *(Aleyhisselâm)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in en yakın ve en özel arkadaşıdır, çünkü o, kendisinden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in geleceğini müjdelemiş ve insanları onu doğrulamaya ve O'na uymaya davet etmiştir.

İşte bu sebepten bahsi geçen meseleler özellikle İsa *(Aleyhisselâm)* a tahsis edilmiştir.

İSA *(Aleyhisselâm)* IN DECCAL İLE MUHAREBESİNİ BEYAN EDEN HADİSİ ŞERİF VE RİVAYETLER:

٥٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: لَمَّا كَانَ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ، لَقِىَ اِبْرَاهِيمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى فَتَذَاكَرُوا السَّاعَةَ . فَبَدَأُوا بِاِبْرَاهِيمَ فَسَأَلُوهُ عَنْهَا. فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمٌ. ثُمَّ سَأَلُوا مُوسٰى. فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ مِنْهَا عِلْمٌ. فَرُدَّ الْحَدِيثُ اِلٰى عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ فَقَالَ: قَدْعُهِدَ اِلَىَّ فِيمَا دُونَ وَجْبَتِهَا. فَاَمَّا وَجْبَتُهَا فَلَا يَعْلَمُهَا اِلَّا اللهُ. فَذَكَرَ خُرُوجَ الدَّجَّالِ. قَالَ: فَاَنْزِلُ فَاَقْتُلُهُ. فَيَرْجِعُ النَّاسُ اِلٰى بِلَادِهِمْ. فَيَسْتَقْبِلُهُمْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ. فَلَا يَمُرُّونَ بِمَاءٍ اِلَّا شَرِبُوهُ. وَلَا بِشَىْءٍ اِلَّا اَفْسَدُوهُ. فَيَجْأَرُونَ اِلَىَّ اللهِ. فَاَدْعُو اللهَ اَنْ يُمِيتَهُمْ. فَتَنْتِنُ الْاَرْضُ مِنْ رِيحِهِمْ. فَيَجْأَرُونَ اِلَىَّ اللهِ. فَاَدْعُو اللهَ فَيُرْسِلُ السَّمَاءَ بِالْمَاءِ فَيَحْمِلُهُمْ فَيُلْقِيهِمْ فِى الْبَحْرِ. ثُمَّ تُنْسَفُ الْجِبَالُ وَتُمَدُّ الْاَرْضُ مَدَّ الْاَدِيمِ. فَعُهِدَ اِلَىَّ: مَتٰى كَانَ ذٰلِكَ كَانَتِ السَّاعَةُ مِنَ النَّاسِ. كَالْحَامِلِ الَّتِى لَا يَدْرِى اَهْلُهَا مَتٰى تَفْجَؤُهُمْ بِوِلَادَتِهَا. قَالَ الْعَوَّامُ: وَوُجِدَ تَصْدِيقُ ذٰلِكَ فِى كِتَابِ اللهِ تَعَالٰى: ﴿حَتّٰى اِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ﴾

52 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geceleyin (miraca) götürüldüğü zaman İbrahim, Musa ve İsa *(Aleyhimüsselâm)* a rastladı ve kıyamet (gününün ne zaman kopacağı)

hakkında müzakere ettiler, (müzakereye) İbrahim *(Aleyhisselâm)* ile başlayarak kıyamet (in ne zaman kopacağın) ı ona sordular.

Mevzu hakkında onun yanında her hangi bir bilgi olmadı. Sonra, Musa *(Aleyhisselâm)* a sordular, onun yanında da konu hakkında bir bilgi olmadı, bunun üzerine söz Meryem'in oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* a verildi.

O: **'Kıyametin kopmasına yakın şeyler** (olaylar) **hakkında bana bilgi verildi. Ama kıyametin kopması** (nın zamanı) **Allah** (-u Tealâ) **dan başka hiç kimse bilemez.'** dedikten sonra, Deccal'ın çıkmasını şöyle anlattı: **'Sonra ben inip onu öldüreceğim, bundan sonra halk memleketlerine dönecekler.**

Bu sefer onların karşılarına Ye'cûc ve Me'cûc çıkacak ve her tepeden hızla gideceklerdir. Artık onlar uğradıkları her suyu içip tüketecekler ve uğrayacakları herşeyi bozup altüst edecekler.

Bunun üzerine insanlar feryad ederek Allah (-u Tealâ) **dan yardım dileyecekler, ben de Allah** (-u Tealâ) **ya dua ederek Ye'cûc ve Me'cûc'u öldürmesini dileyeceğim** (bu dilek kabul olunacak) **ve yer onların** (leşlerinin) **kokusu ile pis pis kokacak. Yine insanlar feryad ederek Allah** (-u Tealâ) **dan yardım dileyecekler ben yine Allah** (-u Tealâ) **ya dua edeceğim, Allah** (-u Tealâ) **da bir su gönderecek su onları taşıyıp denize atacaktır.**

Daha sonra, dağlar ufaltılıp dağıtılacak ve yer yüzü derinin yayılıp genişletildiği gibi yayılıp genişletilecektir. İşte o durum olunca, insanlara yakınlığı bakımından kıyametin (beklenmesi), **ev halkının, doğumu ile aniden ne zaman karşılaşacaklarını bilmedikleri hamile kadın** (ın doğumunu bekledikleri) **gibi olacağı bana bildirildi.'**

Hadis-i şerifin ravilerinden El Avvam *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bunun tasdiki Allah-u Tealâ'nın kitabında:

﴿حَتّىٰ اِذا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ﴾

"Nihayet Ye'cûc ve Me'cûc (sedleri) **açıldığı ve onlar her tepeden hızla indikleri zaman."** *(Enbiya Suresi: 96)* ayet-i kerimesinde mevcuttur. *(İbni Mace, Fiten:33, No:4081, 2/1365)*

٥٣ – عَنْ اَبِي اُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَكَانَ اَكْثَرُ خُطْبَتِهِ حَدِيثاً حَدَّثَنَاهُ عَنِ الدَّجَّالِ وَحَذَّرَنَاهُ. [فَخَفَضَ فِيهِ وَرَفَعَ حَتّىٰ ظَنَنَّا اَنَّهُ فِي طَائِفَةِ النَّخْلِ] فَكَانَ مِنْ قَوْلِهِ اَنْ قَالَ: « اِنَّهُ لَمْ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ مُنْذُ ذَرَأَ اللهُ ذُرِّيَّةَ آدَمَ اَعْظَمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ. وَاِنَّ اللهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيّاً اِلاَّ حَذَّرَ اُمَّتَهُ الدَّجَّالَ. وَاَنَا آخِرُ الْاَنْبِيَاءِ وَاَنْتُمْ آخِرُ الْاُمَمِ وَهُوَ خَارِجٌ فِيكُمْ لاَ مَحَالَةَ. وَاِنْ يَخْرُجْ وَاَنَا بَيْنَ ظَهْرَانَيْكُمْ فَاَنَا حَجِيجٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ. وَاِنْ يَخْرُجْ مِنْ بَعْدِي فَكُلُّ امْرِءٍ حَجِيجُ نَفْسِهِ وَاللهُ خَلِيفَتِي

عَلىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ. وَانَّهُ يَخْرُجُ مِنْ خَلَّةٍ بَيْنَ الشَّامِ وَالْعِرَاقِ. فَيَعِيثُ يَميناً وَيَعِيثُ شمالاً. يَا عِبَادَ اللّٰه! فَاثْبُتُوا فَانّي سَأَصِفُهُ لَكُمْ صِفَةً لَمْ يَصِفْهَا اِيَّاهُ نَبِيٌّ قَبْلِي. انَّهُ يَبْدَأُ فَيَقُولُ: اَنَا نَبِيٌّ وَلاَ نَبِيَّ بَعْدِي. ثُمَّ يُثَنّي فَيَقُولُ: اَنَا رَبُّكُمْ. وَلاَ تَرَوْنَ رَبَّكُمْ حَتّىٰ تَمُوتُوا. وَانَّهُ اَعْوَرُ، وَانَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِاَعْوَرَ. [انَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ عَيْنُهُ قَائِمَةٌ كَاَنّي اُشَبِّهُهُ بِعَبْدِ الْعُزّىٰ بْنِ قَطَنٍ] وَانَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: كَافِرٌ. يَقْرَؤُهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ كَاتِبٍ اَوْ غَيْرِ كَاتِبٍ. وَانَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنَّ مَعَهُ جَنَّةً وَنَاراً. فَنَارُهُ جَنَّةٌ وَجَنَّتُهُ نَارٌ. فَمَنِ ابْتُلِيَ بِنَارِهِ فَلْيَسْتَغِثْ بِاللّٰهِ وَلْيَقْرَأْ فَوَاتِحَ الْكَهْفِ. فَتَكُونُ عَلَيْهِ بَرْداً وَسَلاَماً. كَمَا كَانَتِ النَّارُ عَلىٰ اِبْرَاهِيمَ. وَانَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنْ يَقُولَ لاَعْرَابِيٍّ: اَرَاَيْتَ اِنْ بَعَثْتُ لَكَ اَبَاكَ وَاُمَّكَ ، اَتَشْهَدُ اَنّي رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَتَمَثَّلُ لَهُ شَيْطَانَانِ فِي صُورَةِ اَبِيهِ وَاُمِّهِ. فَيَقُولاَنِ: يَابُنَيَّ اتَّبِعْهُ. فَانَّهُ رَبُّكَ. وَانَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنْ يُسَلَّطَ عَلىٰ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَيَقْتُلَهَا وَيَنْشُرَهَا بِالْمِنْشَارِ حَتّىٰ يُلْقىٰ شِقَّتَيْنِ. ثُمَّ يَقُولُ: اُنْظُرُوا اِلىٰ عَبْدِي هٰذَا. فَاِنّي اَبْعَثُهُ الْآنَ ، ثُمَّ يَزْعُمُ اَنَّ لَهُ رَبّاً غَيْرِي. فَيَبْعَثُهُ اللّٰهُ. وَيَقُولُ لَهُ الْخَبِيثُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبّي اللّٰهُ ، وَاَنْتَ عَدُوُّ اللّٰهِ. اَنْتَ الدَّجّالُ. وَاللّٰهِ! مَاكُنْتُ ، بَعْدُ، اَشَدَّ بَصِيرَةً بِكَ مِنّي الْيَوْمَ »

عَنْ اَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « ذٰلِكَ الرَّجُلُ اَرْفَعُ اُمَّتِي دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ » قَالَ: قَالَ اَبُو سَعِيدٍ: وَاللّٰهِ! مَا كُنَّا نُرىٰ ذٰلِكَ الرَّجُلَ اِلاَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ. حَتّىٰ مَضىٰ لِسَبِيلِهِ. قَالَ: « وَاِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنْ يَاْمُرَ السَّمَاءَ اَنْ تُمْطِرَ فَتُمْطِرَ. وَيَاْمُرَ الْاَرْضَ اَنْ تُنْبِتَ فَتُنْبِتَ. وَاِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنْ يَمُرَّ بِالْحَيِّ فَيُكَذِّبُونَهُ. فَلاَ تَبْقىٰ لَهُمْ سَائِمَةٌ اِلاَّ هَلَكَتْ. [ثُمَّ يَاْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ قَوْلَهُ. فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ. فَيُصْبِحُونَ مُمْحِلِينَ. مَا بِاَيْدِيهِمْ شَيْءٌ. ثُمَّ يَمُرُّ بِالْخَرِبَةِ فَيَقُولُ لَهَا: اَخْرِجِي كُنُوزَكِ. فَيَنْطَلِقُ. فَتَتْبَعُهُ كُنُوزُهَا كَيَعَاسِيبِ النَّحْلِ] وَ اِنَّ مِنْ فِتْنَتِهِ اَنْ يَمُرَّ بِالْحَيِّ فَيُصَدِّقُونَهُ. فَيَاْمُرَ السَّمَاءَ اَنْ تُمْطِرَ فَتُمْطِرَ. وَيَاْمُرَ الْاَرْضَ اَنْ تُنْبِتَ فَتُنْبِتَ. حَتّىٰ تَرُوحَ مَوَاشِيهِمْ ، مِنْ يَوْمِهِمْ ذٰلِكَ ، اَسْمَنَ مَا كَانَتْ وَ اَعْظَمَهُ، وَاَمَدَّهُ خَوَاصِرَ ، وَاَدَرَّهُ ضُرُوعاً. وَاِنَّهُ لاَ يَبْقىٰ

شَيْءٌ من الْاَرْضِ الاَّ وَطِئَهُ وَظَهَرَ عَلَيْهِ. الاَّ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ. لاَ يَأْتِيهِمَا مِنْ نَقْبٍ مِنْ نِقَابِهِمَا الاَّ لَقِيَتْهُ الْمَلاَئِكَةُ بِالسُّيُوفِ صَلْتَةً. حَتّىٰ يَنْزِلَ عِنْدَ الظُّرَيْبِ الْاَحْمَرِ، عِنْدَ مُنْقَطَعِ السَّبَخَةِ. فَتَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِاَهْلِهَا ثَلاَثَ رَجَفَاتٍ. فَلاَ يَبْقىٰ مُنَافِقٌ وَلاَ مُنَافِقَةٌ الاَّ خَرَجَ اِلَيْهِ. فَتَنْفِي الْخَبَثَ مِنْهَا كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ. وَيُدْعىٰ ذٰلِكَ الْيَوْمُ يَوْمَ الْخَلاَصِ» فَقَالَتْ اُمُّ شَرِيكٍ بِنْتُ اَبِي الْعَكَرِ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! فَاَيْنَ الْعَرَبُ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «هُمْ يَوْمَئِذٍ قَلِيلٌ. وَجُلُّهُمْ بِبَيْتِ الْمَقْدِسِ. وَاِمَامُهُمْ رَجُلٌ صَالِحٌ. فَبَيْنَمَا اِمَامُهُمْ قَدْ تَقَدَّمَ يُصَلِّي بِهِمُ الصُّبْحَ. اِذَا نَزَلَ عَلَيْهِمْ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ الصُّبْحَ.

[فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِيَّ دِمَشْقٍ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ وَاضِعٍ كَفَّيْهِ عَلىٰ اَجْنِحَةِ مَلَكَيْنِ.] فَرَجَعَ ذٰلِكَ الْاِمَامُ يَنْكُصُ يَمْشِي الْقَهْقَرىٰ لِيَتَقَدَّمَ عِيسىٰ يُصَلِّي بِالنَّاسِ. فَيَضَعُ عِيسىٰ يَدَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ ثُمَّ يَقُولُ لَهُ: تَقَدَّمْ فَصَلِّ فَاِنَّهَا لَكَ اُقِيمَتْ. فَيُصَلِّي بِهِمْ اِمَامُهُمْ. فَاِذَا انْصَرَفَ قَالَ عِيسىٰ عليه السلام: «اِفْتَحُوا الْبَابَ» فَيُفْتَحُ وَوَرَائَهُ الدَّجَّالُ. مَعَهُ سَبْعُونَ اَلْفَ يَهُودِيٍّ. كُلُّهُمْ ذُو سَيْفٍ مُحَلًّى وَسَاجٍ. فَاِذَا نَظَرَ اِلَيْهِ الدَّجَّالُ ذَابَ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ وَيَنْطَلِقُ هَارِباً. وَيَقُولُ عِيسىٰ عليه السلام: اِنَّ لِي فِيكَ ضَرْبَةً لَنْ تَسْبِقَنِي بِهَا. فَيُدْرِكُهُ عِنْدَ بَابِ اللُّدِّ الشَّرْقِيِّ فَيَقْتُلُهُ. فَيَهْزِمُ اللّٰهُ الْيَهُودَ فَلاَ يَبْقىٰ شَيْءٌ مِمَّا خَلَقَ اللّٰهُ يَتَوَارىٰ بِهِ يَهُودِيٌّ الاَّ اَنْطَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ الشَّيْءَ. لاَحَجَرَ وَلاَ شَجَرَ وَلاَحَائِطَ وَلاَ دَابَّةَ (الاَّ الْغَرْقَدَةَ فَاِنَّهَا مِنْ شَجَرِهِمْ لاَ تَنْطِقُ) الاَّ قَالَ: يَا عَبْدَ اللّٰهِ الْمُسْلِمَ! هٰذَا يَهُودِيٌّ فَتَعَالَ اقْتُلْهُ». [ثُمَّ يَأْتِي نَبِيُّ اللّٰهِ عِيسىٰ قَوْماً قَدْ عَصَمَهُمُ اللّٰهُ. فَيَمْسَحُ وُجُوهَهُمْ وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِي الْجَنَّةِ فَبَيْنَمَاهُمْ كَذَالِكَ اِذْ اَوْحَى اللّٰهُ اِلَيْهِ: يَاعِيسىٰ! اِنِّي قَدْ اَخْرَجْتُ عِبَاداً لِي. لاَيَدَانِ لاَحَدٍ بِقِتَالِهِمْ. وَاَحْرِزْ عِبَادِي اِلَى الطُّورِ. وَيَبْعَثُ اللّٰهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ كَمَا قَالَ اللّٰهُ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ. فَيَمُرُّ اَوَائِلُهُمْ عَلىٰ بُحَيْرَةِ الطَّبَرِيَّةِ فَيَشْرَبُونَ مَا فِيهَا. ثُمَّ يَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ: لَقَدْ كَانَ فِي هٰذَا مَاءٌ مَرَّةً. ‹ثُمَّ يَسِيرُونَ حَتّىٰ يَنْتَهُوا اِلىٰ جَبَلِ بَيْتِ مَقْدِسٍ

فَيَقُولُونَ: لَقَدْ قَتَلْنَا مَنْ فِي الْاَرْضِ هَلُمَّ فَلْنَقْتُلْ مَنْ فِي السَّمَاءِ فَيَرْمُونَ بِنُشَّابِهِمْ اِلَى السَّمَاءِ فَيَرُدُّ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ نُشَّابَهُمْ مُحْمَرًّا دَمًا.> وَيُحَاصَرُ نَبِيُّ اللّٰهِ عِيسىٰ وَاَصْحَابُهُ. حَتّٰى يَكُونَ رَأْسُ الثَّوْرِ لِاَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لِاَحَدِكُمُ الْيَوْمَ. فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللّٰهِ عِيسىٰ وَاَصْحَابُهُ اِلَى اللّٰهِ. فَيُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَيْهِمُ النَّغَفَ فِي رِقَابِهِمْ. فَيُصْبِحُونَ فَرْسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ. وَيَهْبِطُ نَبِيُّ اللّٰهِ عِيسىٰ وَاَصْحَابُهُ فَلَا يَجِدُونَ مَوْضِعَ شِبْرٍ اِلَّا قَدْ مَلَأَهُ زَهَمُهُمْ وَنَتْنُهُمْ وَدِمَاؤُهُمْ. فَيَرْغَبُونَ اِلَى اللّٰهِ سُبْحَانَهُ. فَيُرْسِلُ عَلَيْهِمْ طَيْرًا كَاَعْنَاقِ الْبُخْتِ. فَتَحْمِلُهُمْ فَتَطْرَحُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللّٰهُ. ثُمَّ يُرْسِلُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مَطَرًا لَا يُكِنُّ مِنْهُ بَيْتُ مَدَرٍ وَلَا وَبَرٍ فَيَغْسِلُهُ حَتّٰى يَتْرُكَهُ كَالزَّلَقَةِ.]

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «وَاِنَّ اَيَّامَهُ اَرْبَعُونَ سَنَةً. السَّنَةُ كَنِصْفِ السَّنَةِ. وَالسَّنَةُ كَالشَّهْرِ. وَالشَّهْرُ كَالْجُمُعَةِ وَآخِرُ اَيَّامِهِ كَالشَّرَرَةِ. يُصْبِحُ اَحَدُكُمْ عَلىٰ بَابِ الْمَدِينَةِ. فَلَا يَبْلُغُ بَابَهَا الْآخَرَ حَتّٰى يُمْسِيَ» فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ! كَيْفَ نُصَلِّي فِي تِلْكَ الْاَيَّامِ الْقِصَارِ؟ قَالَ: «تَقْدُرُونَ فِيهَا الصَّلَاةَ كَمَا تَقْدُرُونَهَا فِي هٰذِهِ الْاَيَّامِ الطِّوَالِ ثُمَّ صَلُّوا.» قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «فَيَكُونُ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي اُمَّتِي حَكَمًا عَدْلًا وَاِمَامًا مُقْسِطًا يَدُقُّ الصَّلِيبَ وَيَذْبَحُ الْخِنْزِيرَ وَيَضَعُ الْجِزْيَةَ وَيَتْرُكُ الصَّدَقَةَ فَلَا يُسْعىٰ عَلىٰ شَاةٍ وَلَا بَعِيرٍ وَتُرْفَعُ الشَّحْنَاءُ وَالتَّبَاغُضُ وَتُنْزَعُ حُمَةُ كُلِّ ذَاتِ حُمَةٍ حَتّٰى يُدْخِلَ الْوَلِيدُ يَدَهُ فِي فِي الْحَيَّةِ فَلَا تَضُرُّهُ وَتَفِرُّ الْوَلِيدَةُ الْاَسَدَ فَلَا يَضُرُّهَا. وَيَكُونُ الذِّئْبُ فِي الْغَنَمِ كَاَنَّهُ كَلْبُهَا. وَتُمْلَأُ الْاَرْضُ مِنَ السِّلْمِ كَمَا يُمْلَأُ الْاِنَاءُ مِنَ الْمَاءِ. وَتَكُونُ الْكَلِمَةُ وَاحِدَةً، فَلَا يُعْبَدُ اِلَّا اللّٰهُ وَتَضَعُ الْحَرْبُ اَوْزَارَهَا. وَتُسْلَبُ قُرَيْشٌ مُلْكَهَا. وَتَكُونُ الْاَرْضُ كَاَفْلَاذِ الْفِضَّةِ تُنْبِتُ نَبَاتَهَا بِعَهْدِ آدَمَ. حَتّٰى يَجْتَمِعَ النَّفَرُ عَلَى الْقِطْفِ مِنَ الْعِنَبِ فَيُشْبِعُهُمْ وَيَجْتَمِعَ النَّفَرُ عَلَى الرُّمَّانَةِ فَتُشْبِعُهُمْ. [وَيُبَارِكُ اللّٰهُ فِي الرِّسْلِ حَتّٰى اِنَّ اللِّقْحَةَ مِنَ الْاِبِلِ تَكْفِي الْفِئَامَ مِنَ النَّاسِ وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ تَكْفِي الْقَبِيلَةَ وَاللِّقْحَةَ مِنَ الْغَنَمِ تَكْفِي الْفَخِذَ.] وَيَكُونُ الثَّوْرُ بِكَذَا وَكَذَا مِنَ الْمَالِ. وَتَكُونُ

الْفَرَسُ بِالدُّرَيْهِمَاتِ».

قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ! وَمَا يُرْخِصُ الْفَرَسَ؟ قَالَ: «لاَ تُرْكَبُ لِحَرْبٍ أَبَداً» قِيلَ لَهُ: فَمَا يُغْلِي الثَّوْرَ؟ قَالَ: «تُحْرَثُ الْأَرْضُ كُلُّهَا. [فَبَيْنَمَاهُمْ كَذَالِكَ، اِذْ بَعَثَ اللهُ عَلَيْهِمْ رِيحاً طَيِّبَةً فَتَأْخُذُ تَحْتَ آبَاطِهِمْ فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُسْلِمٍ. وَيَبْقَىٰ سَائِرُ النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ، كَمَا تَتَهَارَجُ الْحُمُرُ فَعَلَيْهِمْ تَقُومُ السَّاعَةُ.] وَإِنَّ قَبْلَ خُرُوجِ الدَّجَّالِ ثَلاَثَ سَنَوَاتٍ شِدَادٍ يُصِيبُ النَّاسَ فِيهَا جُوعٌ شَدِيدٌ. يَأْمُرُ اللهُ السَّمَاءَ فِي السَّنَةِ الْأُولَىٰ اَنْ تَحْبِسَ ثُلُثَ مَطَرِهَا وَيَأْمُرُ الْأَرْضَ فَتَحْبِسُ ثُلُثَ نَبَاتِهَا. ثُمَّ يَأْمُرُ السَّمَاءَ فِي الثَّانِيَةِ فَتَحْبِسُ ثُلُثَيْ مَطَرِهَا وَيَأْمُرُ الْأَرْضَ فَتَحْبِسُ ثُلُثَيْ نَبَاتِهَا ثُمَّ يَأْمُرُ اللهُ السَّمَاءَ فِي السَّنَةِ الثَّالِثَةِ فَتَحْبِسُ مَطَرَهَا كُلَّهُ فَلاَ تَقْطُرُ قَطْرَةٌ. وَيَأْمُرُ الْأَرْضَ فَتَحْبِسُ نَبَاتَهَا كُلَّهُ فَلاَ تُنْبِتُ خَضْرَاءَ. فَلاَ تَبْقَىٰ ذَاتُ ظِلْفٍ اِلاَّ هَلَكَتْ، اِلاَّ مَاشَاءَ اللهُ» قِيلَ: فَمَا يُعِيشُ النَّاسَ فِي ذَٰلِكَ الزَّمَانِ؟ قَالَ: «اَلتَّهْلِيلُ وَالتَّكْبِيرُ وَالتَّسْبِيحُ وَالتَّحْمِيدُ، وَيُجْرَىٰ ذَٰلِكَ عَلَيْهِمْ مُجْرَى الطَّعَامِ»

قَالَ اَبُوعَبْدِ اللهِ: سَمِعْتُ اَبَاالْحَسَنِ الطَّنَافِسِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَالرَّحْمٰنِ الْمُحَارِبِيَّ يَقُولُ: يَنْبَغِي اَنْ يُدْفَعَ هٰذَا الْحَدِيثُ اِلَى الْمُؤَدِّبِ حَتَّىٰ يُعَلِّمَهُ الصِّبْيَانَ فِي الْكُتَّابِ.

53 - Ebu Umame el Bâhilî *(Radıyallahu Anh)* in rivayetine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir kere bize bir hutbe okudu, hutbesinin çoğu, bize Deccal'ı anlatan ve bizi ondan sakındıran bir mevzu idi <Onun hakkında o kadar alçaltma ve yükseltme yaptı ki, biz onu (Deccal'ı) Medine-i Münevvere'nin hurma bahçelerinin kenarında sandık>

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözlerinden bir kısmı şöyle idi: **"Allah, Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ın zürriyetini yarattığı andan beri yer yüzünde Deccal'ın fitnesinden daha büyük bir fitne olmadı ve Allahın gönderdiği her peygamber, ümmetini mutlaka Deccal** (ın fitnesin) **den sakındırdı.**

Ben peygamberlerin sonuncusuyum, siz de ümmetlerin sonuncusunuz ve O (Deccal) **çare yok sizin aranızda** (bu ümmetin döneminde) **çıkacaktır. Eğer ben aranızda iken çıkarsa, her müslüman için onu ben yenip defederim, şayet benden sonra çıkarsa, herkes kendi nefsini savunarak onu yenmeğe çalışır. Allah da her müslüman hakkında benim halifemdir** (koruyucu ve yardımcım) **dır.**

Ayet: 159

Şüphesiz o, Şam ile Irak arasında bir yoldan çıkacak ve sağa sola fesat (bozgunculuk) **saçacaktır. Ey Allahın kulları! Artık** (dinde) **sebat ediniz. Şimdi ben onu size öyle vasıflandıracağım** (tanıtacağım) **ki, hiç bir peygamber benden önce onu, o biçimde vasıflandırmamış** (tanıtmamış) **tır.**

O (deccal) **önce, "Ben bir peygamberim" diyecektir. Halbuki benden sonra hiç bir peygamber yoktur. Sonra, ikinci bir iddiada bulunarak "Ben Rabbinizim" diyecektir. Halbuki siz ölünceye kadar rabbinizi göremezsiniz ve o** (deccal), **a'ver** (gözü sakat) **dır. Halbuki rabbiniz a'ver değildir.**

<Deccal çok kıvırcık saçlı bir gençtir, gözü yerinde durmakta ise de sakattır, ben onu Abdul Uzzâ ibni Katan'a benzetir gibiyim> ve iki gözü arasında kâfir yazılıdır. Onu, yazmayı bilen ve bilmeyen her mümin okur. Şüphesiz beraberinde bir cennet ve bir cehennem (diye isimlendirdiği iki ırmak) **bulunması onun fitnesindendir.**

Aslında cehennemi bir cennet olup, cenneti de bir cehennemdir. Artık kim onun cehenneminin belâsına uğrarsa, Allahtan yardım dilesin ve kehf suresinin ilk ayetlerini okusun ki, (Nemrud'un yaktığı) **ateş İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **a olduğu gibi bu ateş de o kimseye soğuk ve selâmet olsun.**

Şüphesiz onun fitnesinden birisi de şudur: O, bir bedeviye: "Söyle bakayım, eğer ben senin için ananı ve babanı diriltirsem, benim senin rabbin olduğuma şehadet eder misin?" diyecek, bedevi de "Evet" diyecek, bunun üzerine iki şeytan babası ve anası suretlerinde ona görünecekler ve (ona) **"Ey oğulcuğum! Ona tâbi ol çünkü o, muhakkak senin rabbindir" diyecekler.**

Onun bir fitnesi de şudur: O, tek bir kişiye (gayet genç bir adama) **musallat kılınarak, o kişiyi öldürüp testere ile biçecek, hatta o kişinin cesedi iki parçaya bölünmüş olarak** (bir okun ulaşabileceği hedef mesafesine) **atılacaktır. Sonra Deccal,** (orada bulunanlara): **"Şu** (öldürdüğüm) **kuluma bakınız, şimdi ben onu dirilteceğim de, yine benden başka bir rabbi olduğunu iddia edecek" diyecektir.**

(Sonra Deccal o öldürdüğü kişiyi çağırınca) **Allah o kişiyi diriltecek,** (o genç dirilip parlak ve güleç bir yüzle, ona yönelecektir). **Habis** (deccal) **o kişiye: 'Senin rabbin kimdir?' diyecek, Adam da: 'Rabbim Allahtır, sen de Allahın düşmanı Deccalsın, Allaha yemin ederim ki, hiç bir zaman bu günkü kadar senin hakkında kuvvetli basiret** (şuur) **sahibi olmadım.' diyecek,** (o genç Deccal ile alay ederek: "Senin sapıklığını şu anda daha iyi anladım." demek isteyecek, Deccal da bir daha ona dokunamayacak) **tır.**

Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"(Deccal'ın öldürdüğü) o adam, ümmetim içinde cennette derecesi en yüksek olandır."** buyurdu. Ravi buyurmuştur ki, Ebu Said el Hudrî: "Vallahi Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* vefat edinceye kadar biz kendisinin o adam olacağını sanıyorduk." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* devamla buyurdu ki: **"Deccalın buluta yağmur yağdırmasını emretmesi, bulutun da bu emir üzerine yağmur yağdırması ve onun yere bitki bitirmesini emredip, yerin de bitirmesi onun fitnesinden bir kısımdır.**

Deccalın bir fitnesi de, bir kabileye uğraması, o kabilenin kendisini yalanlaması ve bunun sonucu olarak o kabilenin otlanmakla beslenen bütün hayvan sürülerinin helâk olması <o kabilenin başına kıtlık felâketi gelip, ellerinde mal olarak hiç bir şey kalmaması> dır.

Sonra Deccal bir harabeye uğrayacak ve ona: "Definelerini çıkar" diye seslenip, oradan ayrılacak, harabenin defineleri de, bal arıları arı beyini izledikleri gibi Deccal'ın peşine düşecektir.>

Fitnesinden birisi de şudur: O, bir kavme uğrayacak da, bunlar onu tasdik edecekler (Rab olduğuna inanacaklar). **Sonra o, buluta yağmur yağdırmasını emredecek, bulut da bu emir üzerine yağmur yağdıracaktır.**

O, yere bitki bitirmesini emredecek, yer de bu emir üzerine bitirecektir. Nihayet o kavmin küçük baş ve büyük baş hayvanları o gün her zamandan fazla semiz, muazzam, böğürleri en şişkin ve memeleri sütle en dolgun olarak akşamları mer'adan dönecektir.

Mekke ve Medine hariç, yer yüzünde Deccalın ayak basmadığı ve hükümran olmadığı hiç bir yer kalmayacaktır. O, Mekke'ye ve Medine'ye yollarının hangisinden varmak istese, melekler mutlaka çıplak kılıçlarla karşısına çıkacak (onu geri çevirecekler) **dir. Nihayet o, Durayb-ı Ahmer** (kırmızı dağcık) **yanına, kurak ve çorak** (tuzlu) **arazinin bittiği yere inecektir.**

Sonra Medine şehri, sakinleriyle beraber üç defa sallanacak, bunun üzerine (Medine-i Münevvere'de bulunan) **münafık erkek ve kadınlardan hiç kimse kalmayıp, hepsi onun** (deccalın) **yanına gidecekler ve böylece demirci körüğü demirin kirini pasını giderip attığı gibi Medine-i Münevvere'de pisliği** (habis insanları) **dışına atacak ve o güne: "Kurtuluş günü" denecektir.**

Bunun üzerine Ümmü şerik binti ebil Aker: "Ya Resulallah! Peki o gün araplar nerede olacak?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Araplar o gün azdır ve büyük çoğunluğu Beytül Makdis** (Kudüs) **de bulunacaktır. İmamları da salih bir adam** (olacak) **tır. Sonra İmamları** (Mescid-i Aksa'da) **öne geçip onlara sabah namazını kıldıracağı sırada sabahleyin onların üzerine <**(Diğer bir rivayete göre) **Dimeşk'in doğusundaki Beyaz minare yanına hafif sarı renkli iki parça elbise içinde ellerini iki meleğin kanatları üzerine koymuş olarak> Meryemin oğlu İsa inecektir.**

Bunun üzerine İsa *(Aleyhisselâm)* **ın öne geçip cemaate namaz kıldırması için imam geri geri yürümeye başlayacak, fakat İsa** *(Aleyhisselâm)* **elini onun omuzları arasına koyarak: "Öne geç de namaz kıldır, çünkü kamet senin için getirildi." diyecektir. Bunun üzerine imamları onlara namaz kıldıracak sonra imam namazı bitirince İsa** *(Aleyhisselâm)*: **"Kapıyı açınız" diyecek ve kapı açılacaktır. Kapının önünde Deccal, beraberinde yetmişbin yahudi olduğu**

halde bulunacaktır. Hepsi de süslü kılıç kuşanmış yeşil şallı olacaktır. Deccal İsa *(Aleyhisselâm)* a bakınca tuzun suda eridiği gibi eriyecek ve kaçmaya başlayacaktır.

İsa *(Aleyhisselâm)* da ona: "Sana öyle bir darbem vardır ki, sen ondan kurtulamayacaksın." diyecek ve: "Lüdd" ün (Şam'da veya Filistin'de bir yer) doğu kapısı yanında yetişip onu öldürecek, Allah yahudileri hezimete uğratacaktır. Artık Allah'ın yarattığı şeylerden, arkasında bir yahudinin saklanıp da, Allahın konuşturmayacağı hiç bir şey kalmayacaktır. "Ey Allahın müslüman kulu! İşte bu bir yahudidir gel de onu öldür." demeyen ne bir taş, ne bir ağaç, ne bir duvar, ne de bir hayvan olmayacaktır. <Yalnız Garkada ağacı bu hükmün dışındadır. Çünkü bu ağaç onların ağaçlarındandır konuşmayacaktır.>

<Sonra Allah'ın peygamberi İsa *(Aleyhisselâm)*, Allahın (Deccal'dan) korumuş olduğu bir kavmin yanına varacak ve yüzlerini meshedecek (elini teberrüken yüzlerine sürecek veya onları korku ve sıkıntıdan kurtaracak) ve onlara cennetteki derecelerini anlatacaktır. Onlar bu hâlde iken aniden Allah (-u Tealâ) İsa *(Aleyhisselâm)* a: 'Ya İsa! Ben öyle bir takım kullarımı (meydana) çıkardım ki, onlarla savaşmaya hiçbir kimsenin gücü yetmez. Sen de (beraberinde bulunan) kullarımı Tûr (dağın) a götürüp onları toplu hâlde orada koru.' diye vahyedecek ve Mevlâ (Tealâ) Ye'cûc ve Me'cûcu gönderecektir. Bunlar Allah (-u Tealân) ın buyurduğu gibi:

« ... وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنسِلُونَ (٩٦) »

"Onlar her tepeden hızla koşacaklardır." *(Enbiya Suresi: 96'dan)* Böylece öncüleri Taberiyye gölüne uğrayacak ve içindeki suyu içecekler (tüketecekler) sonra geride olanları (o göle) uğrayacaklar ve: "Bu gölde muhakkak bir kere su vardı" diyecekler. Sonra yürüyerek Beyt-i Makdis dağına gelecekler ve: "Yer yüzündekileri öldürdük, gelin gök yüzündekileri de öldürelim" diyerek oklarını gök yüzüne atacaklar, Allah (-u Tealâ) da onların oklarını kan kırmızı olarak geri gönderecektir.

Allah (-u Tealân) ın peygamberi İsa *(Aleyhisselâm)* ve arkadaşları da (Tûr dağında) mahsur kalacaklar, hatta onlardan birine bir öküz kellesi sizden birinize bu günkü yüz altından daha makbul olacaktır. Sonra Allah (-u Tealân) ın peygamberi İsa *(Aleyhisselâm)* ve arkadaşları Mevlâ (Tealâ) ya niyaz edecekler, Mevlâ (Tealâ) da Ye'cûc ve Me'cûc üzerine, boyunlarına musallat olacak deve kurdu gönderecek, böylece Ye'cûc ve Me'cûc, bir kişinin ölmesi gibi bir arada öleceklerdir.

Allah (-u Tealân) ın nebisi İsa *(Aleyhisselâm)* ve arkadaşları (Tûr dağından) indiklerin de yer yüzünde onların lâşe, pis kokusu ve kanlarıyla dolmadık bir karışlık yer bulamayınca, İsa *(Aleyhisselâm)* ve arkadaşları yer yüzünün bunlardan temizlenmesi için Mevlâ (Tealâ) ya niyaz edecekler,

Mevlâ (Tealâ) da, uzun boyunlu develere benzeyen bir takım kuşları o lâşeler üzerine gönderecek, kuşlar da onları taşıyarak Allah (-u Tealân)

ın dilediği yere atacaklar. Müslümanlar Ye'cûc ve Me'cûc'un (silâh olarak kullandıkları) yaylarından, oklarından ve kalkanlarından yedi yıl ateş yakacaklardır.

Sonra Allah (-u Tealâ) onlara öyle bir yağmur gönderecek ki, ne bir kerpiç bina, ne de bir çadır (hiç bir şeyi) o yağmurdan saklayamayacak (koruyamayacak), yağmur böylece her tarafı yıkayıp ayna gibi parlatacaktır (su yer yüzüne o kadar yayılacaktır ki, bakan onda yüzünü görecektir).>

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, konuşmasına devamla buyurdu ki: "Ve Deccal'ın günleri kırk yıldır. Bir yılı yarım yıl gibi ve (sonra kısalarak) bir yılı ay gibidir, ayı da bir hafta gibidir ve kalan günleri kıvılcım gibi (hızlı gidici) dir. Biriniz o günlerde sabahleyin Medinenin kapısı yanında olur da (günün kısalığından dolayı) Medinenin diğer kapısına akşama kadar varamaz."

Bunun üzerine: "Ya Resulallah o kısa günlerde nasıl namaz kılacağız" diye sorulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Siz namazı şu uzun günlerde takdir (hesap) ettiğiniz gibi, o kısa günlerde de öylece takdir edip kılınız." buyurdu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* konuşmasına devamla) buyurdu ki: "Meryemin oğlu İsa, benim ümmetim içinde (Muhammedî), adaletli bir hakim ve (yönetimde) adil bir imam olacak, haç'ı kırıp ezecek ve domuzu öldürecektir, (zimmîlerden) cizyeyi kaldıracak ve zekâtı terkedecek (almayacak) tır. Artık ne koyun, keçi, sığır sürüsü, ne de deve sürüsü üzerine zekât memuru çalıştırılmayacaktır. Düşmanlık ve kin de kaldırılacaktır. Zehirli olan her hayvanın zehiri de sökülüp alınacaktır.

Hatta küçük oğlan çocuğu elini yılanın ağzına sokacak da yılan ona zarar vermeyecektir. Küçük kız çocuğu da, aslanı kaçmaya zorlayacak da aslan ona zarar vermeyecektir. Kurt, koyun-keçi sürüsü içinde sürünün köpeği gibi olacaktır. Kap su ile dolduğu gibi, yer yüzü barışla dolacaktır.

Din bir olacak, artık Allah'tan başkasına tapılmayacaktır. Savaş da ağırlıklarını (silâh ve malzemelerini) bırakacak, Kureyş (kabilesin) den, hükümdarlığı alınacaktır. Yeryüzü gümüş sofrası gibi olup, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın zamanında olduğu gibi bitkisini bitirecektir. Hatta bir üzüm salkımı üzerinde bir nefer (sayısı üçten on'a kadar olan insan topluluğu) toplansa o salkım hepsini doyuracak ve bir nar üzerinde bir nefer (topluluk) toplansa o nar da hepsini doyuracaktır.

<Allah süte de öyle bereket verecek ki, yeni doğum yapmış deve, kalabalık cemaate yetecek, yeni doğmuş inek bir kabileye yetecek ve yeni doğmuş bir koyun, akrabalardan oluşan cemaate yetecektir. > Öküz şu kadar (üstün değerdeki) mala tekabul edecek, at da bir kaç (önemsiz) dirhemciğe tekabul edecektir."

Sahabiler: "Ya Resulallah atı ucuzlatan nedir?" diye sordular. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Savaş için ata ebedi olarak binilmeyecektir (çünkü

hiç savaş olmayacaktır)." buyurdu. Öküzün fiatını (bu kadar) pahalandıran nedir?" diye sorulduğunda ise:

O *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*,**"Toprağın tamamı sürülecek."** buyurdu. **<Sonra onlar bu hâlde iken, Allah** (-u Tealâ) **onlara güzel bir rüzgar gönderecek, o rüzgar onları koltuk altlarından yakalayarak müslüman olan herkesin ruhunu alacaktır, diğer insanlar eşeklerin alenen çiftleştiği gibi herkesin gözü önünde cinsi ilişkide bulunup duracaklar. İşte kıyamet** (insanların en şerlileri olan) **bunların başına kopacaktır buyurdu.>**

(Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu hadis-i şerifin sonunda Deccalın çıkmasından evvelki zamanı şöyle anlatmıştır): **"Şüphesiz ki, Deccalın çıkmasından evvel** (kıtlığı) **şiddetli üç yıl bulunacak, O yıllarda insanların başına büyük bir açlık** (felâketi) **gelecektir."**

Allah birinci yıl buluta, yağmurunun üçte birini tutmasını emredecek ve yere, bitkisinin üçte birini tutmasını (vermemesini) **emredecektir. Sonra, Allah ikinci yıl buluta emredecek, bulut da yağmurunun üçte ikisini hapsedecektir ve Allah yere emredecek, yer de bitkisinin üçte ikisini hapsedecektir.**

Sonra, Allah üçüncü yıl buluta emredecek, bulut da yağmurunun tamamını hapsedecektir, artık bir damla yağmur yağmayacaktır. Allah yere de emredecek, yer de bitkisinin tamamını hapsedecektir. Yeryüzü artık hiç bir yeşillik bitirmeyecektir. Neticede çift tırnaklı (geviş getiren) **hiç bir hayvan kalmayıp, Allah'ın** (yaşamasını) **dilediği hayvan dışında hepsi helâk olacaktır."** buyurdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) e: "O zamanda insanları yaşatan (azık) nedir?" diye sorulunca, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Tehlil** (lâ İlâhe İllallah), **Tekbir** (Allahüekber), **Tesbih** (Sübhanallah) **ve Tahmid** (elhamdülillah), **bu zikirler insanlara yemek yerine geçirilecektir."** buyurdu.

Ebu Abdillah dedi ki: "Ebu Hasen et Tanâfisî'den işittim" dedi ki: Ben Abdurrahman el Muharibî'den şunu işittim; Buyurdu ki: "Bu hadis-i şerif, medreselerde çocuklara öğretmeleri için muallimlere verilmelidir."

(İbni Mace, Fiten:33, No:4077, 2/1359 metnin arasındaki şu < > parantez içinde bulunan kısımlar, İbni Mace, 4075, 4076, Tirmizi, Fiten: 59, No:2240, 4/510) (Ebu Davud, Melâhim: 14, No:4321, 2/520'den alınmıştır. Müslim, Fiten:20, No:2937/110, 4/2250)

Şu çok iyi bilinmelidir ki, bu hadis-i şerifi okuyup anlamaktan insanların uzun zaman uzak olması, şüphesiz ki, bu meseleleri zihinlerden unutturur. Artık bu haberler uzak görülmeye, hafife alınmaya hatta bilmeyenler tarafından inkâr edilmeye başlanır.

Bundan dolayı selef (geçmiş büyükler) bu hadis-i şerifleri öğretmeye çok devam ederler. İnsanlara devamlı bu haberleri naklederlerdi, hatta medresedeki küçük çocuklara bile bunları okuturlardı ki, sonradan gelecek nesiller bu bilgilere veraset yoluyla sahip olsunlar ve bu sebeple onların, günler geçtikçe sağlamlaşan sabit bir akideleri (köklü bir inançları) olsun.

Nitekim Allâme Übeyy *(Rahimehullah)* Uteybiye'den naklederdi ki, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* genç bir delikanlı ile karşılaştığı zaman, İsa *(Aleyhisselâm)* ın mutlaka ineceğini ona anlatmak için:

« يَا ابْنَ اَخِي اِنَّكَ عَسىٰ اَنْ تَلْقىٰ عِيسى بْنَ مَرْيَمَ فَاقْرَأْهُ مِنّي السَّلَامَ »

"Ey kardeşimin oğlu! Umulur ki sen Meryemin oğlu İsa'ya kavuşursun ona benden selâm söyle" derdi. *(Ebu Abdillah el Ubeyy, Şerhi Sahih-i Müslim: 1/265)*

Allâme Seffârînî *(Rahimehullah)* "Levâmiu'l-Esraril Behiyye" isimli manzum akidesinin (şiir halinde yazılan itikad kitabının) şerhinde üç tenbih (uyarı) da bulunmuştur ki: bunların üçüncüsü şudur,

"Her âlimin yapması gereken şey, Deccal ile ilgili hadis-i şerifleri çocuklar, kadınlar ve erkekler arasında yaymasıdır. Nitekim:

٥٤ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَخْرُجُ الدَّجَّالُ فِي خِفَّةٍ مِنَ الدِّينِ وَإِدْبَارٍ مِنَ الْعِلْمِ »

54 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Deccal, dinin zayıf zamanında ve ilmin kaybolmaya yüz tuttuğu bir vakitte çıkacaktır."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:14959, 5/156, Hakim, Müstedrek, No:8613, 4/575)*

Dolayısıyla her âlimin, bu hususu dile getirmesi, özellikle fitnelerin çoğaldığı, milletlerin arttığı, sünnetlerin, bid'atlar gibi kabul edilip, bidat (uydurma) ların uyulan bir şeriat hâline geldiği şu zamanımızda bu konunun üzerinde çok durulması gerekir. *(Levâmiü'l-Esraril Behiyye: 2/106)*

Şeyh Abdulfettâh Ebu Gudde *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Şu iyice bilinmelidir ki, kıyametin haberlerini ve ondan önce olacak hadiseleri okumanın, insanları doğru yola sevketmekte çok tesiri vardır. Nitekim İnsanların bunları okumaktan ve bilmekten uzaklaşmasından kötü amellerin kaynaklandığı görülmektedir. Bundan dolayı selef-i Salihin (geçmiş büyükler) bu haberleri ve hadisleri öğretmeye devam ederler, hatta medresedeki çocuklara bile bunları anlatırlardı. Nitekim:

٥٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ هٰذَا الدُّعَاءَ كَمَا يُعَلِّمُهُمُ السُّورَةَ مِنَ الْقُرْاٰنِ. يَقُولُ « قُولُوا: اَللّٰهُمَّ اِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ ، وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ ، وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ ، وَاَعُوذُ بِكَ مِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ »

55 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabına Kur'an-ı Kerim'den bir sureyi öğrettiği gibi şu duayı öğretmek üzere şöyle buyururdu: **"Deyin ki, 'Ey Allahımız! Cehennem azabından sana sığınırız, kabir azabından sana sığınırım, Mesih-i Dec-**

cal fitnesinden sana sığınırım, hayat ve mematın (yaşamanın ve ölümün) **fitnesinden** (yaşadığımız müddetçe başımıza gelecek belâlardan ve imansız ölme tehlikesinden) **sana sığınırım."** *(Müslim, Mesacid:25, No:590, 1/413, Buharî, Sıfatü's-Salâh:65, No:798, 1/286, Ebu Davud, Salât:153, No:880, 1/295, Nesâî, Sehv:308, 3/64)*

Müslim ibni Haccac *(Radıyallahu Anh)* bu hadis-i şerifi rivayet ettikten sonra, şöyle buyurmuştur: "Bana ulaşan habere göre, bu hadis-i şerifi İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet eden, tabiîn'in büyüklerinden İmam-ı Tavus *(Rahimehullah)* bir kere oğluna: "Namazında bu duayı yaptın mı?" diye sordu.

O: "Hayır" deyince, "Namazını iade et" buyurdu. Çünkü İmam-ı Tavus *(Rahimehullah)* bu dört duayı namaz içinde yapmanın vacip olduğu, dolayısıyla bunu ihlâl eden kimsenin namazının batıl olacağı görüşündeydi, o bu görüşe Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Kur'an suresi öğrettiği gibi bu duayı öğretmesi ve namazda okunmasını emretmesi suretiyle gösterdiği ihtimam (verdiği önem) den yola çıkarak ulaşmıştır. Nitekim:

٥٦ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِذَا فَرَغَ أَحَدُكُمْ مِنَ التَّشَهُّدِ الْآخِرِ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ أَرْبَعٍ: مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ»

56 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerife göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin biriniz, son teşehhütte bulunduğu** (tahiyyat okumayı bitirdiği) **zaman 'Ey Allahım! Cehennem azabından, kabir azabından, hayat ve mematın fitnesinden ve Mesih-i Deccal fitnesinden sana sığınırım' diyerek dört şeyden Allah'a sığınsın."** *(Müslim, Mesacid: 25, No. 58, 1/412)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ın, bu dua ile amel ederek, amel edilmesini emretmesi ve bizzat talim ederek bu kadar önem vermesi, bu duanın, hiç şüphesiz vuku bulacak olan şiddetli tehlikelerden sığınmayı ihtiva etmesi sebebiyledir.

Bundan dolayı, Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* in hadis-i şerifinin zahirine bakarak, imam ibni Hazm ez Zahirî *(Rahimehullah)* "El Muhallâ" isimli kitabında, tahiyyattan sonra bu taavvüzün (sığınma duasının) okunmasının farz olduğu hususunda kesin görüş açıklamıştır. *(El Muhallâ: 3/271)*

Ancak burada şunu ifade edelim ki, bu duayı okumak bizim mezhebimize göre farz olmayıp, müstehap ise de ehemmiyetine binaen bu hadis-i şerifle emrolunmuştur.

Geride zikredilen uzun Hadis-i Şerifle ilgili bazı açıklamalar :

Hadis-i şerifte geçen: **"Onun hakkında alçaltma ve yükseltme yaptı"** cümlesi iki şekilde açıklanmıştır.

1 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Deccal'ı hem alçalttı, küçümsedi, hem de yükseltti, fitnesini büyüttü.

Deccalı küçümsemesi: Deccalın gözü sakat olup, kendi gözünün sakatlığını gidermekten aciz bir insan olduğu hâlde, elindeki olağanüstü şeylerle gerçek bir müslümanı saptırmaya gücü yetmemesi, bir adamdan başka bir kimseyi öldüremeyip, öldürüp dirilteceği adam onu şiddetle reddedeceği hâlde, ona bir daha dokunamayacağından dolayıdır. Netice itibariyle de İsa *(Aleyhisselâm)* tarafından öldürülecektir.

Deccalın fitnesini büyütmesine gelince: Mevlâ Tealâ onun eline, hadis-i şerifte geçtiği gibi olağanüstü bir takım şeyler verecektir, fitnesinin ve tehlikesinin büyüklüğü nedeniyle her peygamber kendi ümmetini onun tehlikesine karşı uyarmıştır.

2 - Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Deccal'dan bahsederken bazen sesini alçalttı, bazen de yükseltti. Bir hayli konuşup yorulunca sesini alçaltıyor, sonra anlattıklarını duyurmak için sesini yükseltiyordu. Deccal'ın benzetildiği Abdul'uzza bin Katan, Tıybî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre bir yahudidir.

Molla Aliyyül Kari ise: "Açık olan ihtimal onun müşriklerden olmasıdır, çünkü Uzza bir putun ismidir, ismi de Uzza'ya izafeten verilmiştir. Bu müşrikin Huzâa kabilesinden olup, cahiliyyet devrinde öldüğüne dair bazı haşiyelerdeki kayıt da bu ihtimali te'yid eder." demiştir.

Deccalın devrine yetişen müslümanlara, Kehf Suresinin baş kısmının okunması tavsiye edilmiş, Nitekim:

٥٧ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) يَرْوِيهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ حَفِظَ عَشْرَ اٰيَاتٍ مِنْ اَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ »

57 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: **"Kehf suresinin başından on ayet ezberleyen, Deccal fitnesinden korunur."** buyurulmuştur. *(Ebu Davûd, Melâhim:14, No: 4323, 2/520)*

Çünkü o on ayet-i kerimede Ashab-ı Kehf'in nasıl korundukları beyan edilmiştir. Kehf ehli (Dekyanus'un şerrinden mağaraya kaçanlar), o büyük fitneden nasıl korunduysa, bu surenin baş kısmını okuyan müslümanlar da, Allah'ın izniyle, Deccal'ın şerrinden ve fitnesinden korunmuş olurlar.

Hadis-i şerifte, Deccal'ın kısa günlerinde namazın nasıl kılınacağı sorulmuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise: "Uzun günlere göre takdir edersiniz." buyurmuştur. Yani, normal bir günde fecr (imsak) ile öğle vakti arası kaç saat ise, öğle vakti ona göre hesaplanacak öğle vakti ile ikindi vakti arasındaki süre neyse, ikindi vakti de buna göre hesaplanacak, diğer vakitlerle ertesi günün namazları da buna göre yapılacak zamanlamaya göre eda edilecektir.

İsa *(Aleyhisselâm)* ın yanına ineceği beyaz minare ile ilgili olarak, "Tuhfetül Ahvezî" nin müellifi (yazarı) İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* dan naklen: "Bu minare Dimeşk (Şam) ın doğusunda hâlen mevcuttur." buyurmuştur.

Ayet: 159

İbni Kesir *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: İsa *(Aleyhisselâm)* Kudüsteki Mescid-i Aksa'ya inecektir.

Molla Aliyyül Kari *(Rahimehullah)* "İsa *(Aleyhisselâm)* ın Mescid-i Aksa'ya ineceğine dair, İbni Mace tarafından rivayet edilen hadis-i şerif bence daha kuvvetli olup diğer rivayetlere de aykırı değildir. Çünkü Mescid-i Aksa Şam'ın doğusundadır ve o dönemde müslüman askerlerin toplandığı yer olacaktır." demiştir.

Deccalın öldüreceği ve sonradan Mevlâ Tealâ tarafından diriltileceği bildirilen zatın Hızır *(Aleyhisselâm)* olduğunu söyleyenler vardır. İmam-ı Müslim *(Rahimehullah)* ın şeyhi Ebu İshak *(Rahimehullah)*da bu rivayeti kabul etmiştir. Hadis-i Şerifte, bu zatın ümmeti Muhammed içinde cennette derecesi en yüksek olan bir kimse olacağı buyurulmuştur.

İmam-ı Sindî *(Rahimehullah)* bu mevzu ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: Ümmet kelimesinden maksat o gün yaşayan müslümanlardır. Durum böyle olunca o zatın sahabe-i kiramdan daha faziletli olması manası çıkmaz.

O zatın Hızır *(Aleyhisselâm)*olduğuna dair rivayet de vardır, eğer Hızır *(Aleyhisselâm)* ın da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görmekle sahabî sayıldığını söylersek bu açıdan müşkil bir durum kalmamış olur. Fakat şu vardır ki ümmetin tümünün en faziletlisi Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* dır.

Ondan sonra en faziletli sahabiler diğer üç halifedir. Bunları da, cennetle müjdelenmiş on sahabinin kalanları fazilet bakımından takibederler. Bu itibarla Hızır *(Aleyhisselâm)* sahabî de olsa bütün ümmetin en faziletlisi olması müşkil olur. Bundan dolayı en isabetli açıklama o gün için hayatta olan ümmet manasının kastedilmiş olduğunu söylemektir. Şayet Hızır *(Aleyhisselâm)* peygamberlerden ise mesele yoktur.

İsa *(Aleyhisselâm)* indiği zaman Kudüs'te müslümanlara namaz kıldıran zatın, beklenen Hazreti Mehdî olduğunu imam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)* beyan etmiştir. İbni Haceri Askalâni *(Rahimehullah)* da: "Fethul Bâri" isimli eserinde, Hazreti Mehdî'nin bu ümmetten olacağı ve İsa*(Aleyhisselâm)* ın onun arkasında namaz kılacağına dair hadis-i şeriflerin mütevatir olduğunu söylemiştir. *(Fethü'l- Bâri: 6/569)*

Sünen-i Ebî Davud'un şerhi: "Avnü'l-Mabud" isimli eserde de şöyle bir açıklamaya yer verilmiştir. İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıyamete yakın gökten yer yüzüne ruh ve cesediyle ineceğine dair Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den rivayet edilen hadis-i şerifler mütevatirdir. Bu hususta yirmidokuz hadis-i şerif varid olmuştur. Ehli Sünnet'in mezhebi de budur.

Burada şunu ifade edelim ki, müellif, bu hadis sayısını nakil yaptığı kaynaklara dayanarak vermiştir ki, onlar ancak bu kadar hadis-i şerife rastlayabilmişlerdir. Yoksa geride zikredildiği üzere Şeyh Keşmirî *(Rahimehullah)* bu hususta yüzden fazla hadis-i şerif ve eser bulunduğunu açıklamış ve bunları bütün kaynaklarıyla beraber "Et Tasrîh bimâ tevâtere fî nüzûli'l-Mesih" isimli eserinde toplamıştır.

İmam-ı Nevevî, Kazi İyaz *(Rahimehumallah)* ın şöyle buyurduğunu naklet-miştir: Ehli sünnet'e göre İsa *(Aleyhisselâm)* ın inmesi ve Deccal'ı öldürmesi hak-

tır ve gerçektir. Çünkü bu hususta bir çok sağlam hadis-i şerifler gelmiştir. Aklen ve şeran bunu iptal edecek hiç bir delil ve gerekçe olmadığından bunun ispatı (böyle kabul edilmesi) vaciptir.

Mutezile ve Cehmiye mezheblerine bağlı bazı kimseler ve onlara uyan zavallılar: (وَ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ) **"Muhammed, peygamberlerin sonuncusudur."** *(Ahzab Suresi:40 dan)* Mealindeki ayet-i kerimeyle,

٥٨ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « وَإِنَّهُ لاَ نَبِيَّ بَعْدِي »

58 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Benden sonra hiç bir peygamber yoktur."** *(Müslim, İmaret: 10, No: 1842, 3/1471)* hadis-i şerifine, Ayrıca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra hiçbir peygamberin bulunmadığı, onun şeriatının kıyamete kadar geçerli olup nesholunmayacağı hakkında bulunan icma'a dayanarak, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceğini inkâr etmişlerse de, bu bozuk bir istidlâl (delil getirme) dir.

Zira İsa *(Aleyhisselâm)* ın inmesinden maksat bizim şeriatımızı yürürlükten kaldıracak yeni bir şeriatla peygamber olarak inmesi değildir. Ne zikredilen hadis-i şeriflerde, ne de diğerlerinde böyle bir konu yoktur. Bilakis İsa *(Aleyhisselâm)* ın bizim şeriatımızla hükmedecek adil bir hakim olarak ve bizim şeriatımızdan insanların terkettiği hükümleri ihya etmek (diriltmek) üzere ineceği bir çok sahih hadis-i şeriflerde zikredilmektedir.

İmam-ı Süyûtî *(Rahimehullah)*: **"El-Havî Lil Fetâva"** isimli eserindeki **"El-İ'lâm bi hukmi İsa** *(Aleyhisselâm)"* risalesinde ve diğer bazı âlimler bu hususta yazdıkları risalelerinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili bütün hadis-i şerifleri zikrettikten sonra, "Hadis ilmine vakıf olanlara gizli kalmayacağı üzere, bu hususta zikrettiğimiz bütün hadisler mütevatir derecesine ulaşmıştır." demişlerdir. Dolayısıyla, Mehdî Muntazar (beklenen Mehdî) hakkındaki hadis-i şerifler mütevatir olduğu gibi, Deccal hakkındaki hadis-i şerifler de tevatür derecesine ulaşmış olup, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadis-i şerifler de mütevatirdir. *(El-Hâvî, 2/277)*

Mütevatir Hadis : Yalan üzere birleşmeleri düşünülemeyecek olan kalabalık bir cemaat tarafından rivayet edilen hadis-i şerife denir ki, bunu inkâr eden kâfir olur.

Tefsirinde bulunduğumuz ayet-i celile, İsa *(Aleyhisselâm)* ın diri olarak semaya kaldırıldığına delâlet ettiği gibi:

« وَ إِنَّهُ لَعِلْمٌ لِلسَّاعَةِ ... (٦١) »

"Şüphesiz ki O (İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıyamet gününden evvel dünyaya inmesi), **kıyamet için** (onun yaklaştığını gösteren) **bir alâmettir."** *(Zuhruf Suresi: 61'den)* kavl-i şerifi de İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişine işaret etmektedir. Ayrıca, Tefsirinde bulunduğumuz ayet-i kerime, İsa *(Aleyhisselâm)* ölmeden ehli kitabın tamamının ona iman edeceğini ifade etmekle, O'nun şu anda ölmemiş olup, ahir zamanda öleceğine delâlet etmektedir.

Ayet: 159

Nitekim Hafız ibni Kesir *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın halen diri olduğu ve kıyamet gününden önce indirileceği hususundaki hadis-i şerifleri naklettikten sonra şöyle demiştir: "İşte bunlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den mütevatir olarak rivayet edilmiştir ve bu hadis-i şeriflerde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın nasıl ve nereye ineceği hususu açıklanmıştır. *(İbni Kesir: 1/578-582)*

İsa *(Aleyhisselâm)* ın cesed-i şerifiyle dünyaya ineceği hakkında zikredilen sahih ve mütevatir hadis-i şerifler, te'vil'e (başka şekilde yorumlanmaya) müsait (elverişli) değildir. Dolayısıyla zerre kadar imanı ve insafı olan herkesin, İsa *(Aleyhisselâm)* ın kıyamete yakın, zat-ı şerifesiyle yer yüzüne ineceğine inanması gerekmektedir ki, bunu ancak şeriata muanid(zıt), Allahın kitabına, resulünün sünnetine ve ehli sünnetin ittifakına muhalif olan sapık ve saptırıcı kimseler inkâr edebilir. Bunların şerlerinden Allah-u Tealâ'ya sığınırız. *(Avnü'l-Ma'bud: 11/457-464)*

Seyyid Şerif Cürcanî *(Radıyallahu Anh)* hadis müstelâhı hakkında yazmış olduğu muhtasarında şöyle buyurmuştur: Haberi mütevatir, Ravileri çoklukta o dereceye ulaşan bir haberdir ki, âdete göre, o kadar çok rivayetçinin yalan üzere birleşmeleri imkânsız olur. Bu durumda rivayet edilen haber hakkında lâfız ve mana tutuyorsa buna: "Mütevatir-i Lâfzî" denir.

Eğer hepsinin arasında müşterek olan bir manada ittifak olmakla beraber lâfızlar arasında ihtilâf bulunuyorsa, buna "Mütevatir-i Manevî" denir. *(Muhtasar-ı Seyyid- Şerif: Sh.46)*

Şeyh İmam-ı Kevserî *(Kuddise Sırruhu)* "Nazratün Âbira" isimli eserinde şöyle buyurmuştur: İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadis-i şeriflerdeki tevatür, "Tevatür-i Manevî" dir. Şöyleki aralarında bol miktarda "Sahih" (sağlam) ve "Hasen" (Güzel) hadis-i şerifler bulunan bir çok hadis-i şerifin her biri, farklı manalara delâlet etmekle beraber hepsi de İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği hususunda söz birliği içindedirler ki, bu, hadis ilminin kokusunu koklayan bir kimse için inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. *(Nazratün Âbira: Sh.44)*

Yine Şeyh kevserî *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurmuştur: Mehdî ve Deccal'ın çıkacağı ile İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği hususundaki hadis-i şeriflerin tevatür derecesine ulaşmış olmaları, hadis ilmi ehlince asla şüphe edilecek bir husus değildir. İlm-i kelâm ehlinden (inanç ilmiyle uğraşanlardan) bazısının kıyamet alâmetleriyle ilgili hadislere inanmanın vacip olduğunu itiraf etmeleri ile beraber bu hadislerden bir kısmının mütevatir olup olmadığı hususundaki şüpheleri ise, hadis ilmiyle ilgili bilgilerinin azlığından kaynaklanmaktadır. *(Nazretün Âbira: Sh.49)*

Daha bir çok mütekaddim (önceki) ve müteahhir (sonraki) imamlar, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinin mütevatir olduğunu açıklamışlardır. Nitekim, Allâme Seyyid Âlusî *(Rahimehullah)* "Ruhu'l Meânî" tefsirinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişi hakkında ümmetin söz birliği yaptığını, bu hususdaki haberlerin manevi tevatür derecesine ulaşacak kadar meşhur olduğunu buna imanın vacip olup, inkâr edenin kâfir sayılacağını açıklamıştır. *(Ruhul Meânî: 7/60)*

Hafız İbni Hacer *(Rahimehullah)* "Fethu'l-Barî" isimli eserinde, Ebul Hüseyin el Âburî *(Rahimehullah)* dan naklen, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinin tevatürünü zikretmiştir. *(Fethu'l-Barî: 6/267)*

İmam İbni Cerir-i Taberî, bu tevatürü Âli İmran suresinin tefsirinde bildirmiştir *(3/203)*

İmam-ı Müfessir ibni Atiyye el Granadî el Endülüsî *(Rahimehullah)*, "El Bahru'l-Muhit" tefsirinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın gökte diri olduğu ve âhir zamanda ineceği hususunda ümmetin icma'ı olduğunu ve bu hususta ki hadislerin tevatürünü açıklamıştır. *(2/473)*

İmam fakih Ebül Velid ibni Rüşd Hazretlerinin görüşünü Ebu Abdillah el Übeyy *(Rahimehullah)* Sahih-i Müslim üzerine yaptığı şerhinde nakletmiştir. *(Adı geçen eser: 1/265)*

Allâme es Seffârînî *(Rahimehullah)* "Levamî" isimli eserinde şöyle bir açıklamaya yer vermiştir. "Bütün ümmet Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği hususunda ittifak etmiştir. Şeriat ehlinden hiçbir kimse bu hususta muhalif olmamıştır. Bunu ancak, muhalefeti itibara alınmayan filozoflar ve zındıklar inkâr etmiştir. *(Levâmiu'l-Envaril Behiyye 2/94-95)*

Allame Şeyh Abdullah ibnis Sıddıkel Gumarî *(Kuddise Sırruhu)* "Akidetü ehlil İslâm" isimli eserinde *(Sh.11)* Allame Muhaddis Şerif Muhammed ibni Cafer el Kettanî *(Rahimehullah)* "Nazmu'l-Mütenasir minel hadisil mütevatir" isimli eserinde, İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinin, kitap, sünnet ve icma-ı ümmet ile sabit olduğunu, bu hususta ki hadislerin, ayrıca Deccal ve Mehdî hakkındaki hadislerin de mütevatir olduğunu zikretmişlerdir. *(Sh.147)*

Bu konuyu, Osmanlının en son ve en büyük âlimlerinden olan İmam Muhammed el Kevserî *(Rahimehullah)* ın şu sözleriyle noktalayalım: "Geçen bütün delillerden anlaşılmıştır ki, sadece Kur'an-ı Kerim'in delilleri bile İsa *(Aleyhisselâm)* ın diri olarak göklere kaldırıldığını ve ahir zamanda ineceği görüşünü kesinleştirmiştir. Artık hiç bir delile dayanmayan hayalî ihtimallere itibar yoktur.

Ayrıca bu hususta hadis-i şerifler tevatür etmiş ve ümmet, öncekilerinden, sonrakilerine kadar bu hususu kabullenmiş ve en evvelki asırlardan bu güne kadar itikad kitaplarında bunun gereğini yazmışlardır. Haktan sonra sapıklıktan başka ne vardır? *(Nazratün Âbira: Sh.36)*

Ayet-i Kerime'nin sonunda Mevlâ Tealâ: (وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً) **"O da kıyamet günü kendileri aleyhine bir şahit olacaktır."** buyurmuştur.

Bu şahitliğin manası ise, İsa *(Aleyhisselâm)* ın, yahudilerin kendisini yalanlayıp ta'n ettiklerine, hristiyanların ise, kendisini Allah-u Tealâ'ya ortak koştuklarına şahitlik etmesidir. Aynı şekilde her peygamber, ümmetine karşı şahittir.

Ayet: 160

Mevlâ Tealâ, yahudilerin çeşitli rezilliklerini açıkladıktan sonra, bu çirkin amelleri karşısında onlara dünyada verdiği azabı beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللهِ كَثِيراً (١٦٠)

KELİME MANASI (160)

(فَبِظُلْمٍ) **Büyük bir zulüm sebebiyle,** kimden sadır olan? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (هَادُوا) **yahudi** (buzağıya ibadetten tövbekâr) **oldular,** yani yahudilerin büyük zulmü yüzünden, (حَرَّمْنَا) **biz haram kıldık,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine,** neyi? (طَيِّبَاتٍ) **bir takım temiz şeyleri,** öyle şeyler ki, (أُحِلَّتْ) **helâl kılınmıştı,** kime? (لَهُمْ) **onlara,** daha ne sebebiyle? (وَبِصَدِّهِمْ) **engellemeleri sebebiyle,** neden? (عَنْ سَبِيلِ اللهِ) **Allahın yolundan,** kimi? (كَثِيراً) **bir çoğunu,** Bu kelime gizli bir (ناس) kelimesine sıfat düşerse mana: "Bir çok insanları Allahın yolundan engellemeleri." demek olur. Gizli bir (صِدّ) mastarının sıfatı olmasına göre mana: "Çokça engellemeleri." demek olup, gizli bir (زمان) kelimesine sıfat düşmesi takdirinde de: "Çok zaman Allahın yolundan engellemeleri." anlamına gelir.

MEALİ ŞERİFİ (160)

Yahudi olanlardan (meydana gelen, eşi görülmedik) **büyük bir zulüm sebebiyle, bir de** (insanlardan) **bir çoğunu Allah'ın yolundan alıkoymaları nedeniyle, kendilerine** (daha önce) **helâl kılınmış olan bir takım temiz ve iyi şeyleri onlara haram kıldık.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde yahudilere dünyevî azap olmak üzere, daha önce kendilerine helâl olan bir takım lezzetli şeyleri haram kıldığını beyan etmiştir. Nitekim diğer bir ayet-i kerimesinde:

«وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلاَّ مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ (١٤٦)»

"Biz yahudilere bütün tırnaklı (hayvan) **ları haram ettik, sığır ve koyunun iç yağlarını da üzerlerine haram kıldık, bunların sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan yahut kemiğe karışan yağlar müstesna. Zulümlerinden dolayı bunu onlara ceza olarak yaptık. Şüphesiz ki biz sadık** (doğru) **larız."** *(Enam Suresi: 146)* buyurarak bu hakikati açıklamıştır.

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre yahudiler her ne zaman bir günah işleseler bu sebeple Allah-u Tealâ onlara evvelce kendilerine ve geçmişlerine helâl olan bir kısım lezzetli şeyleri ceza olarak haram ederdi.

Bununla beraber onlar Allah-u Tealâ'ya iftirada bulunarak: "Bu şeyler ilk olarak kendilerine haram edilen kimseler biz değiliz, bunlar Nuh, İbrahim ve onlardan sonrakilere de haram edilmişlerdi ki, neticede bu haramlık bize kadar ulaştı." demeleri üzerine Allah-u Tealâ Kur'an-ı Keriminin bir çok yerlerinde onları yalanladı.

İşte tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerime de, yahudilere haram edilen bu lezzetli şeylerin onların iddia ettikleri gibi başka sebeplerle değil sadece kendi zulüm ve günahları sebebiyle ilk olarak onlara ceza olarak haram edildiğini açıklamaktadır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاًّ لِبَنِي اِسْرَآئِيلَ اِلاَّ مَا حَرَّمَ اِسْرَآئِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ اَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرٰيةُ قُلْ فَاْتُوا بِالتَّوْرٰيةِ فَاتْلُوهَا اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (٩٣) »

"Tevratın indirilmesinden önce, Yakub'un kendisine haram kıldıkları dışında, yiyeceğin her türlüsü İsrail oğullarına helâlidi. (Habibim) **De ki, eğer** (bu lezzetli şeylerin haram kılınışının sizden önce olduğuna dair iddianızda) **doğru kimselerseniz Tevratı getirip onu okuyun."** *(Âli Imran Suresi: 93)* kavl-i şerifiyle de bu hakikate temas etmiştir.

Rivayet olunduğuna göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , onlara Tevratı ortaya getirmelerini teklif etmişse de, onlar Tevratta bu haramiyetin kendi zulümleri sebebiyle olduğunun yazılı olduğunu bildikleri için buna cesaret edememişler ve mahcub olarak dönüp gitmişlerdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre: "Te'vilât-ı Necmiyye" de, burada bir nükte (ince mana) vardır. Şöyle ki: Allah-u Tealâ onlar (yahudiler) hakkında bu ayet-i kerimesinde: (حَرَّمْنَا عَلَيْهِم طَيِّبَاتٍ) **"Biz onlara tertemiz** (lezîz) **şeyleri haram ettik."** buyurmuş, Bizim hakkımızda ise:

« ... وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ ... (١٥٧) »

"(O peygamber) **Onlara tertemiz şeyleri helâl ediyor."** *(Araf Suresi: 157'den)*, diğer bir yerde ise:

« فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلاَلاً طَيِّباً ... (١١٤) »

"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden, helâl ve temiz olanını yeyin." *(Nahl Suresi: 114'den)* buyurmuş ve günahlarımız sebebiyle bize hiç bir şeyi haram etmemiştir.

Mevlâ Tealâ, bu dünyada bizi lezzetli şeylerin haram kılınmasından emin kıldığı gibi ahirette de bizi azab-ı elim'den emin kılmasını umarız, çünkü Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimelerinde dünya azabı ile ahiret azabını yahudiler hakkında cemettiğinden bizim hakkımızda bu ikisini de kaldırmasını ümit ederiz.

İşaret ehli buyurmuştur ki, yasak şeyleri işlemek, mubah şeylerin yasaklanmasını gerektirir, ben de derim ki: "Mubahlara daldırmakta aşırı gitmek de münacât (Mevlâ Tealâ ile manevi görüşme) den mahrumiyeti icabeder.

Ayet: 161

Mevlâ Tealâ, yahudilere bir takım lezzetli şeylerin haram kılınmasına sebep olan zulümlerini açıkladıktan sonra, bu zulümlerin nelerden ibaret olduğunu ve bu sebeple onlara ahirette hazırladığı azabı beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَ اَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهوُا عَنْهُ وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا (١٦١)

KELİME MANASI (161)

Daha ne sebeple onlara bir takım güzel şeyleri haram kıldık? (وَ اَخْذِهِمُ) **almaları sebebiyle,** neyi? (الرِّبَا) **faizi,** (وَقَدْ نُهوُا) **halbuki nehyolunmuş** (yasaklanmış) **tılar,** neden? (عَنْهُ) **ondan,** daha? (وَاَكْلِهِمْ) **yemeleri sebebiyle,** neyi? (اَمْوَالَ النَّاسِ) **insanların mallarını,** neyle? (بِالْبَاطِلِ) **batıl ile** (haksız yollarla), (وَاَعْتَدْنَا) **ve biz hazırladık,** kim için? (لِلْكَافِرِينَ) **kâfirler için,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (عَذَابًا) **bir azab,** öyle azab ki, (اَلِيمًا) **acı verici.**

MEALİ ŞERİFİ (161)

Men edildikleri hâlde riba (faiz) **almaları ve insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle** (kendilerine daha önce helâl kılınmış olan bir çok temiz ve iyi şeyleri onlara haram ettik), **ve içlerinden kâfirlere pek acı verici bir azap hazırladık.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiği üzere, bütün günahlar şu iki kısımda toplanmaktadır.

1 - İnsanlara zulüm (haksızlık etmek)

2 - Hak dinden yüz çevirmek

Mevlâ Tealâ, bundan evvelki ayet-i kerimesinde: (وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللهِ كَثِيراً) **"Bir çok insanı Allah'ın yolundan alıkoymaları sebebiyle"** buyurarak, yahudilerin mahlûkata zulmettiklerine işaret etmiştir. Bununla beraber yahudiler mal kazanmaya son derece düşkün olduklarından bazen kendilerine yasak olan faiz ile bazende rüşvet yoluyla mal elde etmekteydiler.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde de: (وَ اَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهوُا عَنْهُ) **"Yasaklandıkları hâlde riba almaları."** kavl-i şerifiyle faiz yemelerine işaret etmiş: (وَاَكْلِهِمْ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ) **"Batıl yolla insanların mallarını yemeleri sebebiyle."** ifade-i celilesiyle de, rüşvet almalarını kastetmiştir.

Bunun bir nazîri (benzeri) de: (سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ) **"(O yahudiler) Son derece yalan dinleyenler ve ziyadesiyle haram yiyenlerdir."** *(Maide Suresi: 42'den)* ayet-i kerimesidir.

İşte bu dört şey, (Allah'ın yolundan alıkoymaları, faiz almaları, yalan demeleri ve haram yemeleri) Allah-u Tealâ'nın yahudilere hem dünyada, hem de ahirette azabetmesine sebep olmuştur. Cenab-ı Hak'kın onlara dünyada uyguladığı şiddet daha önce de zikredildiği üzere bir takım leziz ve helâl şeyleri onlara haram kılmasıdır.

Ahiret hususundaki teşdit (şiddet kullanma) ise, bu ayet-i celilenin sonunda: (وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) **"Onlardan kâfir olanlara, pek acı veren bir azap hazırladık."** kavl-i şerifiyle bildirilmektedir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri "Dünya kuruldu kurulalı iki şey helâl edilmemiştir. Bunlardan birisi Riba (faiz), diğeri ise Zinadır." buyururlar ve geçmiş ümmetlere de faizin haram olduğuna delil olarak bu ayet-i kerimeyi okurlardı.

FAİZ YİYENLERİN KÖTÜ HALLERİNİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER:

« اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَ يَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَآءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَاسَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٧٥) »

"Faiz yiyen kimseler, (kabirlerinden) **ancak şeytan çarpmış kimselerin kalktığı gibi kalkarlar, onların bu hâli, 'Alış veriş** (ticaret) **de faiz gibidir.' demelerindendir. Oysa ki Allah, ticareti helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan sonra, kime Rabbinden bir öğüt gelir de,** (faizden) **vaz geçerse, geçmişte olan kendisinindir** (haram kılınmadan evvel aldığını iade etmesi gerekmez).

Ve işi Allah'a (ait) **tir** (iyi niyetle faizi terkettiği için Allah-u Tealâ neticede onu mükâfatlandırır). **Kim de tekrar** (faize) **dönerse, işte onlar ateşin sahipleri** (cehennemin adamları) **dır ki, onlar orada** (bir daha çıkmamak üzere) **ebedî kalıcıdırlar."** *(Bakara Suresi: 275)*

« يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لاَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ (٢٧٦) »

"Allah *(Celle Celalühü)* **ribayı mahveder** (Faiz giren malın bereketini tamamen giderir), **sadaka** (sı verilen mal) **ları ise artırır ve Allah** (Tealâ haramı helâl kabul etmekte ısrar eden) **ziyade kâfir** (ve haram yemeğe devam eden) **çok günahkâr hiç bir kimseyi sevmez."** *(Bakara Suresi: 276)*

Ayet: 162

Mevlâ Tealâ, yahudileri zemmettikten sonra, içlerinden iman edenleri methetmek üzere şöyle buyuruyor:

لٰكِنِ الرّٰسِخُونَ فِى الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا (١٦٢)

KELİME MANASI (162)

(لٰكِنِ الرّٰسِخُونَ) **Lâkin rasih** (derinleşmiş) **olanlar,** nerede? (فِى الْعِلْمِ) **ilimde,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** daha? (وَالْمُؤْمِنُونَ) **müminler,** ne oldukları hâlde? (يُؤْمِنُونَ) **iman eder oldukları hâlde,** neye? (بِمَا) **o şeye** (Kur'an-ı Kerime) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** daha? (وَمَا) **o şeye** (geçmiş kitaplara) **ki,** (اُنْزِلَ) **indirildi,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكَ) **senden evvel,** (وَالْمُقِيمِينَ) **ikame edenleri** (hakkıyla kılanları), neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** yani namazı dosdoğru kılanları, özellikle methederim ve kastederim. Burada (وَالْمُقِيمِينَ) kelimesi medh üzere mensubdur. daha? (وَالْمُؤْتُونَ) **verenler,** neyi? (الزَّكٰوةَ) **zekâtı,** daha? (وَالْمُؤْمِنُونَ) **inananlar,** kime? (بِاللّٰهِ) **Allah'a,** daha? (وَالْيَوْمِ) **güne,** öyle günkü, (الْاٰخِرِ) **son olucu,** yani ahiret gününe, (اُولٰٓئِكَ) **işte onlar,** (سَنُؤْتِي) **muhakkak vereceğiz,** kime? (هِمْ) **onlara,** (اَجْرًا) **bir ecir,** öyle ecir ki, (عَظِيمًا) **pek büyük.** Buradaki (اُولٰٓئِكَ) mübteda, (سَنُؤْتِيهِمْ اَجْرًا عَظِيمًا) cümlesi onun haberi olup mübteda haber, cümle-i ismiyenin tamamı (الرّٰسِخُونَ) nin haberidir.

MEALİ ŞERİFİ (162)

Fakat içlerinden ilimde rasih (derinleşmiş) **olanlar ve müminler sana indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **e ve senden önce indirilen** (kitap) **lara iman edenler, namazı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar** (var ya), **işte onlara muhakkak pek büyük bir mükâfat vereceğiz.**

İ Z A H A T

Beğavî ve Fahrurrazi tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bahsedilen: (لٰكِنِ الرّٰسِخُونَ فِى الْعِلْمِ) **"İlimde rasih olan"** kimselerden maksat, yahudi ulemasından, İlimde iyice derinleşmiş ve ilmi kökleşmiş olan, Abdullah ibni Selâm ve onun arkadaşlarıdır.

Bunlar hakikatte delillere dayanarak şüpheden kurtulan kimselerdir, mukallid (taklidçi kimse) şüpheye düşürülmek istendiğinde şüpheye düşer ama, İstidlâl ederek (delile dayanarak) bir şeye inanan kesinlikle şüpheye düşürülemez.

Dolayısıyla ayet-i celilede zikredilen: (لٰكِنِ الرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ) **"İlimde rasih olanlar"** dan maksat, istidlâl edenler, müminlerden maksat ise, onlar içersinden iman edenler yahutta muhacir ve ensar'ın müminleridir.

Ayet-i celilede geçen (رَاسِخُونَ) kelimesi mübteda, (يُؤْمِنُونَ) cümlesi ise haberdir. (وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ) **"Namazı dosdoğru kılanlar."** ifadesi namazın fazilletini ortaya koymak için medh üzere mensuptur.

(وَالْمُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللهِ) **"Zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar."** ifadeleri ise, geride zikredilen (وَالْمُؤْمِنُونَ) üzerine atfedilmişlerdir.

Ayet-i celilede geçen: (وَالْمُقِيمِينَ الصَّلٰوةَ) **"Namazlarını dosdoğru kılanlar."** dan maksat peygamberlerdir. Çünkü onlardan her birinin şeriatında namaz mevcuttur. Nitekim Mevlâ Tealâ bir ayet-i kerimesinde bazı peygamberleri anlattıktan sonra: (... وَ اَوْحَيْنَا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاِقَامَ الصَّلٰوةِ...(٧٣)) **"Ve onlara hayırlı işler yapmayı ve namazı dosdoğru kılmayı vahyettik."** *(Enbiya Suresi: 73'den)* buyurmuştur.

Namazlarını dosdoğru kılanlardan, Mevlâ Tealâ'nın:

« وَالصَّافَّاتِ صَفًّا (١) »

"Saf saf olanlar, " *(Sâffât Suresi: 1)* diye vasıfladığı, meleklerin kastedilmiş olabileceği de rivayet edilmiştir.

Bilinmelidir ki, âlimler üç kısımdır:

1 - Allah-u Tealâ'nın sadece hükümlerini bilenler.

2 - Allah-u Tealâ'nın sadece zatını ve sıfatlarını bilenler

3 - Allah-u Tealâ'nın hem zatını hem de hükümlerini bilenler.

Birinci kısım Allah-u Tealâ'nın hükümlerini, tekliflerini ve şeriat (kanun) larını bilen âlimlerdir.

İkinci kısım Allah-u Tealâ'nın zatıyla onun hakkında vacip (ispat edilmesi gereken), caiz (kullanılması serbest) ve mümteni' (düşünülmesi dahi mümkün olmayan) sıfatları bilenlerdir.

Üçüncü kısım ise, ilmiyle âmil (amel edici) olmakla sıfatlanan âlimlerdir ki, bunlar ulemanın en büyükleridir.

٥٩ – عَنْ اَبِى جُحَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « جَالِسِ الْعُلَمَاءَ وَسَائِلِ الْكُبَرَاءَ وَخَالِطِ الْحُكَمَاءَ »

59 - Ebu Cuhayfe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Ulema** (âlimler) **ile otur, küberaya** (büyüklere) **sor ve Hukema** (hikmetli kimseler) **ile karış** (görüş)." *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:323, 324, 22/125, No:354, 22/133)* hadis-i şerifiyle de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu üç kısma işaret etmiştir.

Ayet: 162

Allah-u Tealâ, bu ayet-i kerimesinde âlimleri evvela "Rasih" (ilimde kök salmış) olmakla vasıflamış, sonra bunu açıklayarak öncelikle onların Allah-u Tealâ'nın hükümlerini bilip, onunla amel ettiklerini beyan etmiştir.

Onların, Allah-u Tealâ'nın hükümlerini bilmeleri: (يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ) "(Onlar) **hem sana indirilen** (Kur'an-ı Kerim) **e, hem de senden evvel indirilen** (kitaplar) **a inanırlar.**" kavl-i şerifiyle açıklanmış, bildikleriyle amel etmeleri ise, "**Namazı dosdoğru kılanlar, zekâtı verenler.**" ifade-i celilesiyle anlatılmıştır.

Namazla zekât, ibadetlerin en şereflisi olduklarından, Allah-u Tealâ burada özellikle onları tahsis eylemiştir. Çünkü namaz, bedenî ibadetlerin en şereflisi, zekât da malla yapılan ibadetlerin en üstünüdür. Mevlâ Tealâ, onların, Allah-u Tealâ'nın hükümlerini bilip, onunla amel ettiklerini açıkladıktan sonra, onların Allahı bildiklerini de beyan etmiştir.

Marifetlerin en şereflisi Mebde' ve Meâd (ilk yaratılış ve ahiret) ilmidir. ayet-i celilede geçen: (وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللهِ) "**Allaha inanırlar.**" kavl-i şerifiyle **Mebde'** ilmine, (وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ) "**Ahiret gününe inanırlar.**" tabiriyle de **Meâd** ilmine işaret edilmiştir.

Mevlâ Tealâ bu üç kısmı anlatınca, burada zikredilen âlimlerin, Allah'ın hükümlerini bilip onunla amel eden kimseler oldukları zahir olduğu gibi, Allahı ve ahiret hâllerini bildikleri de ortaya çıkmış olur.

Bu ilim ve marifetleri elde eden kimselerin de ilimde rasih oldukları anlaşılmış olur, çünkü insanın kemal ve yüksek derece bakımından bu makamı geçmesi mümkün değildir. Bundan dolayı Mevlâ Tealâ ayet-i kerimenin sonunda bu kulları hakkında: (اُولٰٓئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ اَجْراً عَظِيماً) "**İşte biz onlara çok büyük bir ecir vereceğiz.**" buyurmuştur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre,"Te'vilât-ı Necmiyye" de şöyle buyurulmuştur: Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* Tevratı çok iyi bilmekte olduğundan, onda Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını çok iyi okumuş ve öğrenmişti. O, ilimde rasih olup, kıraat ilmi marifet ilmiyle tamamlandığından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzünü görünce: "Ben onun, bir yalancı yüzü olmadığını anladım." diyerek hemen iman etmiştir.

Diğer yahudi âlimleri her ne kadar Tevratta Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını okumuşlarsa da, ilimde rusûh (derinlik) sahibi olmadıklarından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i gördüklerinde onu tanımayarak inkâr etmişlerdir.

Şürefâ (Şerifler, Hazreti Hüseyin neslinden gelen ehl-i beyt) hakkında söylenen şu beyit ne kadar güzeldir:

« جَعَلُوا لِاَبْنَاءِ الرَّسُولِ عَلَامَةً * اِنَّ الْعَلَامَةَ شَانُ مَنْ لَمْ يَشْهَرِ

« نُورُ النُّبُوَّةِ فِي كَرِيمٍ وُجُوهِهِمْ * يُغْنِي الشَّرِيفَ عَنِ الطِّرَازِ الْاَخْضَرِ »

"Resulün torunlarına bir alâmet kıldılar,
Halbuki alâmet tanınmayanın cinsidir.
Onların kıymetli yüzlerindeki nübüvvet nuru,
Yeşil kumaştan kendilerini ihtiyaçsız bırakmaktadır."

Şu bilinsin ki, bu ayet-i kerimeden, beş vakit namazı hakkıyla kılmanın salih amellerin en üstünlerinden olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim :

٦٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ وَابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهم) رَفَعَاهُ قَالاَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَافَظَ عَلَى الْجَمَاعَةِ حَيْثُ كَانَ وَمَعَ مَنْ كَانَ مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبَرْقِ اللاَّمِعِ فِى اَوَّلِ زُمْرَةٍ مَعَ السَّابِقِينَ ، وَوَجْهُهُ أَضْوأُ مِنَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَكَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ حَافَظَ عَلَيْهَا ثَوَابُ شَهِيدٍ. وَمَنْ حَافَظَ عَلَى الصَّفِّ الْمُقَدَّمِ فَاَدْرَكَ اَوَّلَ تَكْبِيرَةٍ مِنْ غَيْرِ اَنْ يُؤْذِىَ مُؤْمِناً اَعْطَاهُ اللهُ ثَوَابَ الْمُؤَذِّنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

60 - Ebu Hureyre ve İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim nerede olursa olsun ve kiminle birlikte bulunursa bulunsun cemaat** (ile namaz) **a devam ederse cennete en evvel giden ilk zümre içersinde sıratı, parlayan şimşek gibi** (süratli), **yüzü dolunay gecesindeki aydan daha parlak olarak geçer ve o kişiye cemaate devam ettiği her gün ve gece için bir şehit sevabı vardır. Her kim de bir mümine eziyet etmeden ön safa devam edip, ilk tekbire yetişirse, Allah** (-u Tealâ) **ona kıyamet günü müezzin sevabı verir."** *(İbni Hacer-i Askalânî, El Metalibü'l-Âliye:, No:407, 1/112, Taberanî, Mu'cem-i Evsad, No:6637, 7/334, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 2/39)*

Bu hadis-i şerifin sırrı, namazın: **"Salât"** lafzıyla isimlendirilmesinden de çıkarılmaktadır. Çünkü bu lâfzın iştikakı (doğuşu): "Ateş" manasında olan: "Salâ" kökündendir. Eğri odunu doğrultmak istedikleri zaman ateşe arzederek düzelttikleri gibi, kendisinde, nefs-i emmâre (kötülüğü emreden nef) sinden dolayı eğrilik bulunan kul da namaza girmekle bu eğriliğinden kurtulur. Çünkü Allah-u Tealâ'nın kıymetli cemalinin nurları o derece hararetlidir ki, kul ile Mevlâ Tealâ arasında bulunan yetmişbin perde açılacak olsa, elbette o nurlar ulaştığı her yeri yakarlar. Nitekim:

٦١ – عَنْ اَبِي مُوسَىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ...حِجَابُهُ النُّورُ (وَفِى رِوَايَةِ اَبِى بَكْرٍ: النَّارُ) لَوْ كَشَفَهُ لَاَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَىٰ اِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ »

61 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"O'nun hicabı** (Allah-u Tealânın görünmesine engel olan şey) **nurdur.** (Bir rivayette ateşdir) **Eğer onu açsa, elbette cemalinin nurları, mahlûkatından görüşünün ulaştığı şeyleri** (bütün kâinatı) **yakardı."** *(Müslim, İman:79, No:179, 1/161, İbni Mace, Mukaddime:13, No:195, 196, 1/70, 71)*

Ayet: 162

İşte namaz kılan kişi de, namaza girmekle, Satvet-i İlâhiye ve azamet-i Rabbanîyenin (İlâhi güç ve büyüklüğün) hararetinden, kendisine isabet eden Mevlâ Tealâ'nın cemalinin nurları, o kişinin eğriliğini gidererek onu manevi miraca eriştirir. Nitekim:

٦٢- عَنِ الْحَارِثِ الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «...وَاِنَّ اللهَ اَمَرَكُمْ بِالصَّلَاةِ فَاِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَاِنَّ اللهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لِوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَالَمْ يَلْتَفِتْ...»

62 - Haris el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Şüphesiz Allah size namaz** (kılmanız) **ı emretti, namaz kılarken sağa-sola bakmayın, muhakkak Allah** (-u Tealâ) **vechi** (cemali) **ni namazda sağa-sola bakmayan kulunun yüzüne karşı diker** (çevirir, ona nazar eder, ondan razı olur, ihsan ve ikramda bulunur, kul sağa-sola bakarak yüzünü Mevlâ Tealâ'dan döndürürse Mevlâ Tealâ da ondan yüz çevirir)." *(Tirmizî, Emsal:3, No:2863'den, 5/148)*

Dolayısıyla namaz kılan kişi, cehenneme ancak sırattı geçecek kadar arz-edilmekle günah kirlerinin eseri kendisinden kaybolacağından, sırattta uzun beklemeye muhtaç olmaz.

٦٣-عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرِ اللَّيْثِيِّ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ: «اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللهِ الْمُصَلُّونَ وَمَنْ يُقِيمُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ الَّتِي كَتَبَهُنَّ اللهُ عَلَىٰ عِبَادِهِ، وَيَصُومُ رَمَضَانَ وَيَحْتَسِبُ صَوْمَهُ، وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ يَحْتَسِبُهَا، وَيَجْتَنِبُ الْكَبَائِرَ الَّتِي نَهَى اللهُ عَنْهَا»

فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِهِ: يَارَسُولَ اللهِ وَكَمِ الْكَبَائِرُ؟ قَالَ: «هِيَ تِسْعٌ اَعْظَمُهُنَّ الْاِشْرَاكُ بِاللهِ، وَقَتْلُ الْمُؤْمِنِ بِغَيْرِحَقٍّ، وَالْفِرَارُ يَوْمَ الزَّحْفِ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَةِ، وَالسِّحْرُ، وَاَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ، وَاَكْلُ الرِّبَا، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ الْمُسْلِمَيْنِ، وَاِحْلَالُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ قِبْلَتِكُمْ اَحْيَاءً وَاَمْوَاتًا، لَايَمُوتُ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ هٰؤُلَاءِ الْكَبَائِرَ، وَيُقِيمُ الصَّلَاةَ، وَيُؤْتِي الزَّكَاةَ، اِلَّا رَافَقَ مُحَمَّدًا ﷺ فِي بُحْبُوحَةِ جَنَّةٍ اَبْوَابُهَا مَصَارِيعُ الذَّهَبِ»

63 - Ubeyd ibni Umeyr el Leysî'nin, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayetle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in veda haccında buyurduğu şu hadis-i şerif de namaz ve zekâtın önemini ortaya koymaktadır: **"Şüphesiz ki Allah-ın dostları; namaz kılanlar, Mevlâ** (Tealân) **ın kulları üzerine farz kıldığı beş vakit namazı hakkıyla kılanlar, sevabını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutanlar, sevabını Allah'tan umarak gönül hoşluğu ile zekâtı verenler ve Allah'ın nehyettiği kebâir** (büyük günahlar) **dan kaçınanlardır."**

Ashab-ı kiramdan birisi: "Ya Resulallah Kebâir kaç tanedir?" diye sordu. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cevaben: **"Onlar** (büyük günahlar) **dokuzdur. En büyükleri, Allah'a ortak koşmak, Haksız yere mümin bir kimseyi öldürmek, harpten kaçmak, namuslu kadına iftira etmek, büyü yapmak, yetim malı yemek, faiz yemek, müslüman olan ana-babaya isyan etmek ve dirilerinizle ölülerinizin kıblesi olan Beyt-i Haram'ı helâl saymak** (hürmetini kaldırmak) **dır.**

Bir kimse büyük günahları işlemez, namazı hakkıyla kılar ve zekâtı da hakkıyla verir hâlde ölürse, mutlaka, kapılarının kanatları altından olan cennetin ortasında Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e komşu olur."** *(Taberanî, Mu'cemu'l-Kebir, No:101, 17/47, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 1/48)*

Şu bilinsin ki, ilimde rasih olanlar, ilim ve amel ayaklarıyla ilimlerin madenlerine ulaşarak kesbî (çalışarak elde ettikleri) ilimleri, atâî ve ledünnî (Allah tarafından verilen) ilimlerle birleşen kimselerdir. Dolayısıyla, en büyük zenginlik ilim ve amel zenginliği olduğu gibi, en büyük fakirlik de ilim ve amelden yoksulluktur. Nitekim Hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur :

٦٤ – « اطَّلَعْتُ لَيْلَةَ الْمِعْرَاجِ عَلَى النَّارِ فَرَأَيْتُ اَكْثَرَ اَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ مِنَ الْمَالِ؟ قَالَ: « لاَ مِنَ الْعِلْمِ »

64 - **"Miraç gecesi cehenneme baktığımda, ehlinin ekserisini fakirler olarak gördüm."** O zaman: "Ya Resulallah! Onlar mal fakirleri midir?" diye sorulunca: **"Hayır! İlim fakirleridir."** buyurdular. *(İmam-ı Gazalî, Minhâcül Abidin, Shf79)*

Diğer bir hadis-i şerifte de:

٦٥ – « اَلْعِلْمُ اَمَامَ الْعَمَلِ وَالْعَمَلُ تَابِعُهُ »

65 - **"İlim amelin önündedir, amel ise onun tabiidir."** *(Ruhul Beyan: 2/322)* buyurularak ilmin öncülüğüne ve ilimsiz amelin fayda vermeyeceğine işaret edilmiştir.

Huccetü'l-İslâm İmam-ı Gazalî *(Rahimehullah)* **"Minhâcül Abidîn"** isimli eserinde buyurmuştur ki: Eğer sen, âlim bir kul olup, basiret üzere Allah için ilminle amel eder ve ahiretini mamur kılmaya yönelirsen, senin büyük şerefin, ilminin de büyük kıymeti olur. Bütün ibadetler ilme, özellikle tevhid ve maneviyat ilmine dayanmaktadır. Nitekim rivayet olunduğu üzere Allah-u Tealâ, Davud *(Aleyhisselâm)* a:

« يَا دَاوُدُ تَعَلَّمِ الْعِلْمَ النَّافِعَ » قَالَ: اِلٰهِى وَمَا الْعِلْمُ النَّافِعُ؟ قَالَ: « اَنْ تَعْرِفَ جَلاَلِى وَعَظَمَتِى وَكِبْرِيَائِى وَكَمَالَ قُدْرَتِى عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ فَاِنَّ هٰذَا الَّذِى يُقَرِّبُكَ اِلَىَّ »

"Ey Davud! İlmi nafi' (faydalı ilim) **öğren."** diye vahyedince, Davud *(Aleyhisselâm)*: "İlâhi! Faydalı ilim nedir?" diye sordu. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ: **"Benim celâlim Azametim Büyüklüğümü ve her şey üzerine kemal-i**

kudretimi (gücümün üstünlüğünü) **bilmendir. Şüphesiz ki seni bana** (manen) **yaklaştıracak olan ancak bu** (marifet) **dir."** *(İmam-ı Gazalî, Minhacül Abidin, Shf77-78)*

عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: مَايَسُرُّنِى اَنْ لَوْمِتُّ طِفْلاً وَ اُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ وَلَمْ اَكْبُرْ فَاَعْرِفَ رَبِّى فَاِنَّ اَعْلَمَ النَّاسِ بِاللهِ اَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً وَاَكْثَرُهُمْ عِبَادَةً وَاَحْسَنُهُمْ فِى اللهِ نَصِيحَةً»

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: **"Ben büyüyüp Rabbimi tanımadan, çocuk olarak ölüp cennete girsem istemezdim** (çünkü o zaman Rabbimi bilmekten mahrum olurdum).

Şüphesiz insanlar içinde Allah'ı en iyi bilen, O'ndan en çok korkan, en çok ibadet eden ve Allah yolunda en güzel nasihatta bulunandır." *(İmam-ı Gazalî, Minhacül Abidin, Shf78)*

İLİMDE RASİH OLANLARI MEDHEDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

«هُوَ الَّذِى اَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ اٰيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ اُمُّ الْكِتَابِ وَاُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَآءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَآءَ تَاْوِيلِهِ وَمَايَعْلَمُ تَاْوِيلَهُ اِلاَّ اللهُ وَالرَّاسِخُونَ فِى الْعِلْمِ يَقُولُونَ اٰمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَايَذَّكَّرُ اِلاَّ اُولُوا الْاَلْبَابِ(٧)»

"(Habibim!) **Sana o kitab** (Kuran-ı Kerim) **i indiren O'dur. Onun** (Kuran-ı Kerimin) **bazı ayetleri muhkem** (manası belli) **dir ki, bunlar kitabın anası** (esası) **dır, diğer bir kısmı ise müteşabih** (manası kesin olarak bilinmeyen) **lerdir.**

İşte kalplerinde eğrilik olanlar, fitne aramak (hakkı karıştırıp, insanları şüpheye sokarak, doğru yoldan ayırmak) **ve tevilini arzulamak** (onu gönüllerine göre eğri büğrü manalandırmak) **için, onun müteşabih olanına tâbi olurlar** (müteşabih ayetlerine yapışıp onunla uğraşır dururlar). **Halbuki onun tevilini** (gerçek manasının ne olduğunu) **ancak Allah** (-u Tealâ) **bilir.**

İlimde rasih (iyice yerleşmiş olup, ilimden büyük nasibe ulaşmış) **olanlar: 'Biz ona** (müteşabihlere) **inandık, hepsi** (muhkematı da, müteşabihatı da) **Rabbimiz tarafından** (gönderilmiş) **dir.' derler.** (Bu inceliği) **Ancak aklı selim** (karışıksız sağlam akıl) **sahipleri iyice düşünebilir."** *(Âli Imran Suresi:7)*

إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ ۚ
وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ إِبْرَٰهِيمَ وَإِسْمَٰعِيلَ وَإِسْحَٰقَ وَيَعْقُوبَ وَٱلْأَسْبَاطِ
وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَٰرُونَ وَسُلَيْمَٰنَ ۚ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ
زَبُورًا ﴿١٦٣﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَٰهُمْ عَلَيْكَ مِن قَبْلُ وَرُسُلًا
لَّمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ ۚ وَكَلَّمَ ٱللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾ رُّسُلًا
مُّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى ٱللَّهِ حُجَّةٌۢ
بَعْدَ ٱلرُّسُلِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾ لَّٰكِنِ ٱللَّهُ يَشْهَدُ
بِمَآ أَنزَلَ إِلَيْكَ أَنزَلَهُۥ بِعِلْمِهِۦ ۖ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ يَشْهَدُونَ ۚ
وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَصَدُّوا۟ عَن سَبِيلِ
ٱللَّهِ قَدْ ضَلُّوا۟ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ وَظَلَمُوا۟
لَمْ يَكُنِ ٱللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾ إِلَّا
طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَٰلِدِينَ فِيهَآ أَبَدًا ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرًا
﴿١٦٩﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ ٱلرَّسُولُ بِٱلْحَقِّ مِن رَّبِّكُمْ
فَـَٔامِنُوا۟ خَيْرًا لَّكُمْ ۚ وَإِن تَكْفُرُوا۟ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِى
ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

Ayet: 163

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den uygunsuz mucizeler taleb ederek, onun nübüvvetini inkâr ettiklerini beyandan sonra, habibinin nübüvvetini ispat etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبَاطِ وَعِيسٰى وَاَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهٰرُونَ وَسُلَيْمٰنَ وَاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُورًا (١٦٣)

KELİME MANASI (163)

(اِنَّآ) **Muhakkak biz,** (اَوْحَيْنَآ) **vahyettik,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** ne gibi? (كَمَآ اَوْحَيْنَآ) **vahyettiğimiz gibi,** kime? (اِلٰى نُوحٍ) **Nuh'a,** daha? (وَالنَّبِيّٖنَ) **peygamberlere,** kimden sonra? (مِنْ بَعْدِهٖ) **ondan** (Nuh *(Aleyhisselâm)* dan) **sonra,** daha ne gibi? (وَاَوْحَيْنَآ) **vahyettiğimiz gibi,** kime? (اِلٰٓى اِبْرٰهِيمَ) **İbrahim'e,** daha? (وَاِسْمٰعِيلَ) **İsmail'e,** daha? (وَاِسْحٰقَ) **İshak'a,** daha? (وَيَعْقُوبَ) **Yakub'a,** daha? (وَالْاَسْبَاطِ) **Esbata** (onların torunlarına), daha? (وَعِيسٰى) **İsa'ya,** daha? (وَاَيُّوبَ) **Eyyüb'e,** daha? (وَيُونُسَ) **Yunus'a,** daha? (وَهٰرُونَ) **Harun'a,** daha? (وَسُلَيْمٰنَ) **Süleyman'a,** daha ne gibi sana vahyettik? (وَاٰتَيْنَا) **verdiğimiz gibi,** kime? (دَاوٗدَ) **Davud'a,** neyi? (زَبُورًا) **Zeburu.**

MEALİ ŞERİFİ (163)

Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz ve İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a, Esbat'a (onun çocuklarına), **İsa'ya, Eyyüb'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz, Davud'a da Zebur'u verdiğimiz gibi** (habibim!) **şüphesiz sana da biz vahyettik.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bundan önce (bu sure-i celilenin 153. ayet-i kerimesinde) yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, gök yüzünden kendilerine toptan bir kitap indirmesini istediklerini nakletmiş, sonra da onların bunu, istirşad (hidayet bulmak) için değil de, inat ve lecâc (düşmanlıkta ısrar etmek) için istediklerini açıklayarak, bu ayet-i kerimeye kadar onların bir çok rezilliklerini ortaya koymuş ve söz buraya geldiğinde:

« اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ »

"Şüphesiz ki biz, Nuh'a ve ondan sonrakilere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik." buyurarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliği hakkındaki şüphelerine cevap vermeye başlamıştır ki, bu ifade-i celilenin manası şudur: Sizinle biz, Nuh, İbrahim, İsmail ve bu ayet-i kerimede zikredilen diğer bütün peygamberlerin nübüvveti konusunda ve Allah-u Tealânın onlara vahiy gönderdiği hususunda ittifak (söz birliği) ettik.

Onların, Allah-u Tealâ'nın nebileri ve resulleri olduklarını bilmemizin tek yolu ise, onların ellerinde mucizelerin zuhur etmesidir. Onlardan her biri için belirli bir takım mucizeler vardır. Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* a indirdiği gibi onlardan her birine toptan bir kitap da indirmemiştir.

Onlara, tek bir kerede kitap indirilmemiş olması, peygamberliklerine engel olmayıp bilakis üzerlerinde tek bir mucizenin meydana çıkması, nübüvvetlerinin ispatı hususunda yeterli olduğu gibi bizler, yahudilerin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e toptan bir kitap gelmeyişinden dolayı onun nübüvveti hakkındaki şüphelerinin asılsız olduğunu ve onların bu şekilde bir mucize istemekte ısrar etmelerinin batıl olduğunu anlamış oluruz.

Bu konuda sözün tahkiki (incelenmesi) şöyledir. Medlûlün ispatı delilin subutuna bağlıdır. Delil tam olarak meydana geldikten sonra başka bir delil istemek, fazlasını istemek olup, bu hususta inatçılığı açıklamak ve düşmanlığı ortaya koymak olur. Halbuki Mevlâ Tealâ dilediğini yapar istediğini hükmeder, artık kimsenin ona," Niye şu resule bu mucizeyi verdi de, diğerine başka bir mucize verdi?" diye itiraz etme hakkı yoktur. İşte bu anlatılan cevap:

« وَقَالُوا لَن نُّؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنبُوعًا (٩٠) »

"(Kâfirler) **Bizim için yerden bir pınar akıtıncaya kadar asla sana inanmayız, dediler."** *(İsra Suresi: 90)*

« ... قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلَّا بَشَرًا رَّسُولًا (٩٣) »

"(Habibim!) **De ki: Rabbimi tesbih ederim, ben resul olan bir beşerden başka biri miyim?"** *(İsra Suresi: 93'den)* ayet-i kerimelerinde verilen cevabın tâ kendisidir.

Yani, "Habibim sen peygamberlik iddiasında bulundun, bir resulün mutlaka doğruluğuna delâlet eden bir mucizesi bulunması gerekir ki, sende de bir takım mucizeler gerçekleşmiştir, amma senden istenen her şeyi meydana getirmen peygamberliğin şartlarından değildir." demektir. İşte bu, yahudilerin ortaya attıkları şüpheye karşı mutemed (güvenilir) bir cevap olup, bu ayet-i kerimeden kastedilen asıl mana da budur.

Taberî, Hâzin ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiği üzere, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre bu ayet-i kerime, içlerinde Sükeyn ve Adiyy ibni Zeyd de bulunan bir yahudi topluluğu hakkında inmiştir.

Onlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Allah Musa'dan sonra hiç bir kimseye vahiy göndermedi." deyince, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onları yalanlamıştır.

Fahrurrazî'nin beyanına göre, İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* şöyle demiştir. Vahyetmek: "Gizlice bildirmek" demektir. Nitekim:

« فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا (١١) »

Ayet: 163

"(Zekeriyya *(Aleyhisselâm)* mescidinden kavminin karşısına çıkıp) **Onlara 'Sabah-akşam tesbihte bulunun' diye vahyetti."** *(Meryem Suresi:11)* Kavl-i Şerifinde ki: Vahiy, "İşaret etmek" manasındadır.

« وَاِذْ اَوْحَيْتُ اِلَى الْحَوَارِيِّيْنَ اَنْ اٰمِنُوا بِى وَبِرَسُوْلِى ... (١١١) »

"Hani Havarilere: 'Bana ve Resulüme iman edin' diye vahyetmiştim" *(Maide Suresi: 111'den)* kavl-i şerifiyle,

« وَاَوْحٰى رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ ... (٦٨) »

"Rabbin arıya vahyetti." *(Nahl Suresi: 68'den)* ayet-i celilesi, bir de,

« وَاَوْحَيْنَا اِلٰى اُمِّ مُوْسٰى اَنْ اَرْضِعِيْهِ ... (٧) »

"Biz Musa'nın annesine: 'Onu emzir' diye vahyettik" *(Kasas Suresi:7'den)* ifade-i celilesinde geçen **vahiy** kelimesiyle "İlham etmek" manası kastedilmiştir.

Beğavî, Fahrurrazi ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde, peygamberleri zikrederken önce Nuh *(Aleyhisselâm)* dan başlamıştır, çünkü Nuh *(Aleyhisselâm)* da hiç bir peygamberde bulunmayan bazı hususiyetler vardır.

1 - Allah-u Tealâ'nın, hükümlerini, helâl ve haramlarını kendisi vasıtasıyla ilân ettiği ilk peygamberdir.

2 - Âdem *(Aleyhisselâm)* gibi bütün beşerin babasıdır. Zira, tufanla bütün dünya halkı helâk olduktan sonra yetişen nesil Nuh *(Aleyhisselâm)* ın, Sâm, Hâm, Yâfes isimli üç oğlundan türemiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِيْنَ (٧٧) »

"Biz yalnız onun zürriyetini (o anda ve daha sonra) **kalıcılar kıldık"** *(Sâffât Suresi: 77)* buyurmuştur.

3 -Nuh *(Aleyhisselâm)* şeriat nebilerinin ilkidir.

4 - Şirkten dolayı ümmetine ilk nezîr (korkutucu) dur.

5 - Davetini reddettikleri için ümmetine azabolunan ilk peygamberdir.

6 - Allah-u Tealâ onun duasıyla bütün dünya halkını helâk etmiştir.

7 - Allah-u Tealâ ona on sayfa indirmiştir.

8 - Peygamberler içinde en uzun ömürlü olmuş ve kendi hayatı mucizenin ta kendisi olmuştur, Şöyleki: O, bin sene yaşamış ne bir dişi düşmüş, ne bir tüyü beyazlamış, ne de kuvveti eksilmiştir.

9 - Hiç bir peygamber ömrü boyunca onun kadar kavminin eziyetine sabretmemiştir, çünkü o, bin senelik ömründen dokuzyüz elli senesini müşrik kavmi arasında davet ve tebliğin sıkıntılarına katlanarak geçirmiştir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً اِلىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلاَّ خَمْسِينَ عَاماً فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ (١٤) »

"Andolsun ki biz Nuh'u kendi kavmine görderdik de O, elli yıl müstesna bin sene (dokuzyüzelli yıl) **onların arasında kaldı, neticede onlar zalim oldukları hâlde tufan kendilerini yakalayıverdi."** *(Ankebut Suresi: 14)*buyurmuştur.

10 - Nuh *(Aleyhisselâm)* davet ve tebliği bütün çeşitleriyle yerine getiren bir peygamberdir. Çünkü O, gece-gündüz, gizli-açık kavmini davet eder, bundan dolayı kavmi tarafından bayıltılıncaya kadar dövülür, ayılınca tekrar tebliğe dönerdi.

11 - Kıyamet günü Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra, yer yarılıp kabrinden ilk çıkarılacak olan peygamberin de Nuh *(Aleyhisselâm)* olacağı söylenmiştir. Sonra Mevlâ Tealâ: (وَالنَّبِيِّينَ مِن بَعْدِهِ) **"Ondan sonraki peygamberlere de vahyettik."** buyurmuştur.

Daha sonra ise: (... وَمَلَٰٓئِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ ...) **"Meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e ve Mîkail'e"** *(Bakara Suresi: 98'den)* kavl-i şerifinde olduğu gibi, üstünlüklerinden dolayı bazı peygamberleri hassaten (özellikle) ismen zikretmiştir.

Bu ayet-i celilede zikredilen peygamberler, Musa *(Aleyhisselâm)* hariç on iki tanedir. Bunlar içersinde İbrahim *(Aleyhisselâm)* , Ülül azm olanların ilki, İsa *(Aleyhisselâm)* ise sonuncusudur. Diğer adı geçen peygamberler de, enbiyanın eşrafı (en şereflileri) ve meşahiri (meşhurları) dır.

Burada İsa *(Aleyhisselâm)* ın diğer peygamberlerden önce zikredilmesi, yaratılış ve gönderilişinde öncülüğünü gerektirmez, çünkü atıf harflerinden olan (vav), tertip (sıra gözetmek) için olmayıp, mutlak cem (birleştirmek) içindir.

Ancak İsa *(Aleyhisselâm)* ın zikirde takdimi (önce zikredilmesi), onu ve nesebini son derece tenkid eden yahudileri reddetmek içindir. Böylece Allah-u Tealâ İsa *(Aleyhisselâm)*ı kendisine atılan iftiralardan berî (uzak) ederek yahudileri daha ziyade rezil etmiştir.

Musa *(Aleyhisselâm)* ın bu peygamberler içinde zikredilmemesi ise, yahudilerin: "Ey Muhammed! Eğer sen gerçek bir peygamber isen Musa *(Aleyhisselâm)* Tevratı tek bir defada getirdiği gibi, sen de bize tek bir seferde semadan kitap indir." sözlerine cevap vermek içindir.

Şöyle ki, burada zikredilen oniki peygamberin hepsi nebi ve resul oldukları hâlde onlardan hiç birine Tevrat gibi toptan olarak bir kitap verilmemiştir. İşte ayet-i kerimede bu peygamberlerin sayılmasından bu mana kastedildiği için Musa *(Aleyhisselâm)* onlarla beraber anılmamıştır.

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimeyi: (وَاٰتَيْنَا دَاوُدَ زَبُوراً) **"Biz Davuda da Zebur'u verdik."** kavl-i şerifiyle bitirmiştir. Yani: "Siz Zebur'un Allah katından olduğuna inanıyorsunuz, halbuki Zebur, Tevrat'ın Musa *(Aleyhisselâm)* a levhalar hâlinde bir defada indirildiği gibi, Davud *(Aleyhisselâm)* a levhalar içinde ve bir se-

ferde indirilmemiştir." demektir. İşte bu da bir kitabın Tevratın indiriliş şeklinin dışında peyderpey indirilişinin, o kitabın Allah katından olduğu gerçeğini zedelemeyeceğine delâlet etmiş olur ki, bu çok güzel ve kuvvetli bir ilzam (susturma) dır.

Luğat ehli şöyle demişlerdir: "Zebur", kitap demektir, o hâlde her kitap bir zeburdur. Bu kelimenin aslı, yazmak manasında olan: "Zebr" mastarından alınmış olup, "meful" manasında "faûl" veznidir. Yani "Zebur", "Mezbur" (yazılmış) manasına gelmektedir. Cemisi (zübur) gelmektedir ki,

« ... جَآؤُ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ (١٨٤) »

"(Peygamberler) **Apaçık mucizeler ve sahifeler getirdiler."** *(Âli İmran Suresi: 184'den)* ayet-i kerimesinde zikredilmektedir.

Kurtubî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Davud *(Aleyhisselâm)* ın kitabı olan Zebur, yüzelli sure olup, içersinde helâl ve harama ait hiç bir hüküm bulunmamaktaydı. O, ancak hikmetler, mevizeler, Allah-u Tealâ'ya tahmid, temcid ve sena (hamd, tazim ve övgü) lerden ibaretti.

Davud *(Aleyhisselâm)* çok güzel sesliydi. Sahraya çıkıp Zebur okumaya başlayınca, Benî İsrail'in âlimleri arkasında oturur, diğer insanlar onların arkasında durur, cinler insanların arkasında dikilir, onun sesini duyan dağlardaki hayvanlar sesinin güzelliğinden onun huzuruna gelir, kuşlar gelip onu gölgeler, Allah'tan başka kimsenin sayamayacağı kadar çok mahlûkat onun başına birikir, vahşî hayvanlar ve canavarlar dahi diğer hayvanları kuşatırlardı.

Davud *(Aleyhisselâm)* o malûm hatasını işleyince (Cibril *(Aleyhisselâm)* vahiy getirmeden evlenince) bu hâli kaybetti. O zaman kendisine: "O, taatın ünsiyeti (ülfet ve beraberliği), bu ise masiyetin vahşeti (yalnızlığı) dır." dendi.

Davud *(Aleyhisselâm)* çok tevazulu olup elinin amelinden (kendi kazancından) yerdi. Hişam ibni Urve'nin, babasından rivayetine göre, Davud *(Aleyhisselâm)* insanlara hutbe okurken zenbil dokur, konuşmasını bitirince yanındakilere verir onu sattırırdı. Ayrıca zırh dokuduğu da Sebe' Suresinde zikredilmektedir. Davud *(Aleyhisselâm)* mavi gözlüydü.

٦٦ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلزُّرْقَةُ فِي الْعَيْنِ يُمْنٌ وَكَانَ دَاوُدُ أَزْرَقَ »

66 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte: **"Gözdeki mavilik berekettir, Davud** *(Aleyhisselâm)* **da mavi gözlüydü."** *(Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:3186, 2/428, Süyûtî, Feyzül Kadir Şerhu Camiu's-Sagir, No:4588, 4/93)* buyurulmuştur.

Sahabe-i kiram'dan Ebu Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* da Davud *(Aleyhisselâm)* gibi güzel sesliydi. Kendisi şöyle anlatıyor: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana:

٦٧ – عَنْ اَبِى موُسىٰ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسوُلُ اللهِ ﷺ لاَبِى موُسىٰ: « لَوْ رَأَيْتَنِى وَاَنَا اَسْتَمِعُ لِقِرائَتِكَ الْبَارِحَةَ! لَقَدْ اوُتِيتَ مِزْمَاراً مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ »

67 - **"Dün gece senin okuyuşunu dinlerken beni bir görmeliydin, muhakkak ki sana âli Davud'un mizmarlarından bir mizmar** (Davud *(Aleyhisselâm)* ın güzel sesinden bir nevi) **verilmiştir."** buyurdu.

Bunun üzerine ben: "Ya Resulallah! vallahi senin dinlediğini bilseydim elbette daha güzel okumaya gayret ederdim." dedim. *(Müslim, Salâtül Misafirin: 34, No:793/236, 1/546, Buharî, Fezailü'l-Kur'an:31, No:4761, 4/1925, Tirmizî, Menakib:56, No:3855, 5/693, Nesei, İftitah:83, No: 1018-1020, 2/523, İbni Mace, İkametüs-Salât: 176, No:1341, 1/425, Darimî, Salât:171, No:1460, 1/372, Fezailü'l-Kuran:34, No:3364, 2/928, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8654, 3/270)*

Ebu Osman *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Ben Ebu Musa'nın sesinden daha güzel ne saz, ne ney, ne de ud sesi işitmedim, o bize sabah namazında imam olurdu, sesinin güzelliğinden Bakara suresinin tamamını okusun isterdik." Tabii ki güzel ses aşıkın aşkını artıracağından, Ebu Hanife ile seleften bir cemaat, bu gibi hadis-i şeriflere de dayanarak "Lahn" (makam) ile Kur'an okumayı mubah görmüşlerdir.

Ancak bu, bir kelimeyi uzatarak ziyade veya noksan etmek suretiyle sözü çığrından çıkarmaya veya uzatılmayacak yerde uzatmaya, idgam lâzım olmayacak yerde idgam yapmaya sebebiyet verecek olursa mekruh olur. Lâkin tertil üzere okunan Kur'an-ı Kerim'in kalpleri yumuşatacağında ve ruhları Kuran-ı Kerim dinlemeye teşvik edeceğinde fakat kalbi taş gibi katı olanların bundan da etkilenmeyeceğinde hiç şüphe yoktur. Şair ne güzel söylemiştir:

« وَعِنْدَ هُبُوبِ النَّاشِرَاتِ عَلَى الْحِمىٰ * تَمِيلُ غُصُونُ الْبَانِ لاَ الْحَجَرُ الصَّلْدُ »

"Koru üzerine rüzgarlar estiğinde,
Sert taş değil, sorgun ağacının dalları eğilir."

VAHİY HUSUSUNDA PEYGAMBERLERİN MÜŞTEREK OLDUĞUNU BİLDİREN DİĞER AYETİ KERİMELER:

« شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصّىٰ بِهِ نُوحاً وَالَّذِى اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ اِبْرٰهِيمَ وَ مُوسىٰ وَعِيسىٰ اَنْ اَقِيمُوا الدِّينَ وَلاَ تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ... (١٣) »

"(Allah-u Tealâ)'**Dini ikame edin** (doğru yaşayın) **ve onda ayrılığa düşmeyin' diye, din olarak Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye** (emir) **ettiğimizi de, sizin için meşrû kıldı** (hukuk düzeni yaptı)." *(Şura Suresi: 13'den)*

« وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحاً وَاِبْرٰهِيمَ وَجَعَلْنَا فِى ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ ... (٢٦) »

"Andolsun ki biz, Nuh'u ve İbrahim'i gönderdik, peygamberliği ve kitabı onların zürriyetine verdik." *(Hadid Suresi: 26'dan)*

Ayet: 164

Mevlâ Tealâ, vahyettiği peygamberlerden bazılarının isimlerini zikrettikten sonra, ismi zikrolunmayan daha bir çok peygamberler bulunduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

وَ رُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلاً لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللّٰهُ مُوسٰى تَكْلِيماً (١٦٤)

KELİME MANASI (164)

Daha ne gibi sana vahyettik? (وَ رُسُلاً) **Bir takım resulleri** (gönderdiğimiz gibi), (قَدْ قَصَصْنَا) **anlattık,** kimi? (هُمْ) **onları,** (عَلَيْكَ) **sana,** neden evvel? (مِنْ قَبْلُ) **bundan evvel,** (bu sureden veya bu günden evvel), (وَرُسُلاً) **bir takım resulleri de** (yolladık ki), (لَمْ نَقْصُصْ) **anlatmadık,** kimi? (هُمْ) **onları,** kime? (عَلَيْكَ) **sana,** (وَكَلَّمَ) **konuştu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (u Tealâ), kiminle? (مُوسٰى) **Musa ile,** neyle? (تَكْلِيماً) **vasıtasız konuşmakla.**

MEALİ ŞERİFİ (164)

Öyle peygamberler (gönderdik) **ki, onları** (n kıssalarını) **sana daha önce hakikaten anlattık. Öyle peygamberler de** (yolladık ki) **onları** (n kıssalarını) **sana anlatmadık. Allah, Musa ile de gerçekten** (vasıtasız bir hitabıyla) **konuştu.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime Kur'an-ı Kerimde isimleri zikredilmeyen bir takım peygamberlerin bulunduğunu beyan etmekle beraber bir sayı bildirmemektedir. Bundan dolayı enbiyanın sayısı hakkında farklı görüşler ortaya konmuştur.

Nitekim Ka'bu'l-Ahbar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, enbiya ikimilyon ikiyüzbin kişidir.

İmam-ı Mukatil *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, birmilyon dörtyüzyirmidörtbin'dir.

٦٨ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ: « بُعِثْتُ عَلٰى اِثْرِ ثَمَانِيَةِ آلاَفٍ مِنَ الْاَنْبِيَاءِ مِنْهُمْ اَرْبَعَةُ آلاَفٍ مِنْ بَنِى اِسْرَائِيلَ »

68 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben, sekizbin peygamberin peşine gönderildim, bunlardan dörtbini Benî İsrail'dendir."** buyurmuştur. *(Kenzül Ummal, No:32280, 11/483, Hilyetül Evliya: 3/162, Hakim, Müstedrek, No:4167, 2/653)*

٦٩– عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَاِذَا رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ جَالِسٌ وَحْدَهُ ... قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ كَمِ الْاَنْبِيَاءُ؟ قَالَ: « مِائَةُ اَلْفٍ وَعِشْرُوْنَ اَلْفاً » قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ

كَمِ الرُّسُلُ مِنْ ذٰلِكَ؟ قَالَ: « ثَلاثُ مائَةٍ وَثَلاثَةَ عَشَرَ جَمّاً غَفِيراً » قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ كَانَ اَوَّلَهُمْ؟ قَالَ: « آدَمُ » قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ اَنَبِيٌّ مُرْسَلٌ؟ قَالَ: « نَعَمْ خَلَقَهُ اللهُ بِيَدِهِ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ وَكَلَّمَهُ قِبَلاً » ثُمَّ قَالَ: « يَا اَبَا ذَرٍّ اَرْبَعَةٌ سُرْيَانِيُّونَ: آدَمُ، وَشِيثٌ ، وَاَخْنُوخُ وَهُوَ اِدْرِيسُ ، وَهُوَ اَوَّلُ مَنْ خَطَّ بِالْقَلَمِ ، وَنُوحٌ . وَاَرْبَعَةٌ مِنَ الْعَرَبِ: هُودٌ ، وَشُعَيْبٌ ، وَصَالِحٌ وَنَبِيُّكَ مُحَمَّدٌ ﷺ » قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ كَمْ كِتَاباً اَنْزَلَهُ اللهُ؟ قَالَ: « مائَةُ كِتَابٍ وَاَرْبَعَةُ كُتُبٍ ، اُنْزِلَ عَلَىٰ شِيثٍ خَمْسُونَ صَحِيفَةً ، وَاُنْزِلَ عَلَىٰ اَخْنُوخَ ثَلاثُونَ صَحِيفَةً ، وَاُنْزِلَ عَلَىٰ اِبْرَاهِيمَ عَشْرُ صَحَائِفَ وَاُنْزِلَ عَلَىٰ مُوسَىٰ قَبْلَ التَّوْرَاةِ عَشْرُ صَحَائِفَ ، وَاُنْزِلَ التَّوْرَاةُ وَالْاِنْجِيلُ وَالزَّبُورُ وَالْقُرْاٰنُ »

69 - Ebû Zerri'l-Gıfarî *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben mescide girdiğimde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i yalnız görünce bunu fırsat bilerek kendisine bazı şeyler sordum.

(Bu sorulardan birinde): "Ya Resulallah nebiler kaç tanedir?" dedim. O da: **"Yüzyirmidörtbin nebidir."** buyurdular. O zaman ben: "İçlerinden resuller kaç tanedir? diye sorunca, O: **"Cemmi gafîr** (büyük bir topluluk) **olarak Üçyüzonüç'tür."** buyurdu. Ben: "Onların ilki kimdi?" deyince: **"Âdem'dir."** buyurdu.

Ben: "Ya Resulallah! O gönderilmiş bir nebîmiydi?" deyince, **"Evet! Allah onu** (kudret) **eliyle yaratmış, ona ruhundan üflemiş ve onunla** (mekândan münezzeh olduğu hâlde) **karşılıklı konuşmuştur."** buyurduktan sonra, şöyle devam etti: **"Ya Ebâ Zer!** (Onlardan) **dört tanesi Süryanî** (ce konuşmuş) **tur.** (Bunlar da): **Âdem, Şis ve Ahnûh** (İdris) **ki O, kalemle yazan ilk nebidir, bir de Nuh'dur. Dört tanesi de araplardandır** (bunlar da): **Hud, Şuayb, Salih** *Aleyhimüsselâm)* **ve senin peygamberin Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **dir.**

Sonra ben: **"Ya Resulallah! Allah** (-u Tealâ) **kaç kitap indirdi?** diye sorduğumda: **"Yüzdört kitap indirmiştir, Şis** *(Aleyhisselâm)***a elli sahife, İdris** *(Aleyhisselâm)* **a otuz sahife, İbrahim** *(Aleyhisselâm)*a **on sahife, Musa** *(Aleyhisselâm)* **a Tevrattan önce on sahife indirilmiştir.** (Büyük kitaplar olarak da): **Tevrat, İncil, Zebur ve Kur'an indirilmiştir."** buyurdu. *(Emir Alâuddin el Farisi, El İhsan fî Takrib-i Sahih ibni Hibban, Birr ve İhsan:2, No:361, 2/77, Hakim, Müstedrek, No:4166, 2/652, Mevaridü'z-zam'ân, ilim:13, No:94, Sh. 53, Ebu Nuaym, Hilye: 1/166-168, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:17711, 9/7, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22351, 8/301, Nesei, Sünen-i Kübra, İstiâze:48, Tuhfetü'l-Eşraf:9/180)*

İmam-ı Kurtubî'nin buyurduğuna göre, peygamberlerin sayısı hakkında rivayet edilen hadislerin en sahihi budur.

Ayet: 164

Akaid şerhinde zikredilen diğer bir rivayete göre, peygamberlerin sayısı: (وفي رواية: مائتا ألف وأربعة وعشرون ألفاً) **"İkiyüzyirmidörtbin"** buyurulmuştur. *(Ramazan Efendi, Şerh-i Akaid: Sh. 281)*

Bu ayet-i kerimede peygamberlerin sayısı açıkça belirtilmediğinden, evlâ olan belli bir sayı vermemektir. Çünkü haber-i vahid (tek tek sahabelerden gelen rivayetler) ancak zan ifade etmektedir ki, itikadiyat (inanç meselelerin) de zanna itibar edilmez.

Şu bilinsin ki, Kur'an-ı kerim'de isimleri açıklanan peygamberler yirmibeş tanedir. Bunların isimleri: **"Âdem, İdris, Nuh, Hûd, Salih, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Eyyüb, Şuayb, Lût, Yahya, Zekeriyya, Musa, Harun, Davud, Süleyman, Yunus, İlyas, Elyesa', Zülkifl, İsa ve Muhammed'dir."** *(Salavâtüllahi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmain)*

Kur'an-ı kerim'de isimleri geçen Uzeyir, Lokman ve Zülkarneyn *(Aleyhimüsselâm)* ın peygamberlikleri ihtilâflıdır. Nitekim Ehli sünnet itikadının muteber kitaplarından olan "El Emâlî" isimli eserde:

« وَ ذُو الْقَرْنَيْنِ لَمْ يُبْعَثْ نَبِيّاً * كَذَا اللُّقْمَانُ فَاحْذَرْ عَنْ جِدَالِ »

"Zülkarneyn peygamber olarak bilinmedi
Lokman da böylecedir, mücadeleden sakın." buyurulmuştur.

Zira, peygamber olanın nübüvvetini inkâr etmek yahut peygamber olmayana bu makamı ispat etmek insanı kâfir edeceğinden bu gibi hususlarda mücadeleye girmek uygun görülmemiştir. Yine böylece Kur'an-ı Kerimde ismi geçen: Tübba' ve bahsi geçen Hadır (Hızır) *(Aleyhimesselâm)* ın da peygamberlikleri ihtilâflıdır. *(Şerhü'l-Emalî, Sh: 21)*

Hakim, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Âdem *(Aleyhisselâm)* ın ömrü bin sene idi, Âdem ile Nuh *(Aleyhimesselâm)* arasında bin sene geçti, Nuh ile İbrahim *(Aleyhimesselâm)* arasında da bin sene vardır, İbrahim ile Musa *(Aleyhimesselâm)* arasında da yediyüz (bir rivayete göre bin) sene vardır, Musa ile İsa *(Aleyhimesselâm)* arasında binbeşyüz, (bir rivayet binyediyüz) sene, İsa *(Aleyhisselâm)* ile bizim peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında ise, altıyüz sene vardır. *(Hakim, Müstedrek:No.4172, 2/654)*

İbni Münzir, Taberanî ve Beyhakî, **"Şuabul İman"** da İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: **"On peygamber dışında, bütün nebiler Benî İsrail'dendir. Bunlar da Nuh, Hûd, Salih, Lût, İbrahim, İshak, İsmail, Yakub, Şuayb ve Muhammed** *(Salavâtullahi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmain)* **dir. Peygamberler içinde İsa ve Yakub** *(Aleyhimesselâm)* **ın dışında iki ismi olan yoktur. Yakub** *(Aleyhisselâm)* **ın diğer ismi İsrail, İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın ikinci adı da Mesihdir."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/748)*

Peygamberler içinde, Ülül Azm olanlar beş tanedir. Nitekim:

٧٠ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « خِيَارُ وَلَدِ آدَمَ خَمْسَةٌ نُوحٌ

وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمُحَمَّدٌ وَخَيْرُهُمْ مُحَمَّدٌ ﴾

70 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerif'te: **"Âdem oğullarının en hayırlıları beş'tir** (bunlar da): **Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed** *(Salavâtullahi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmain)* **dir. En hayırlıları ise Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **dir."** *(İbni Asakir, Kenzül Ummal: No:32282, 11/483)*

İbni Asakir, Ka'bu'l-Ahbar *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Allah** (-u Tealâ), **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **a resul olacak nebilerin sayısınca asa** (değnek) **ler indirdi. Sonra, Âdem** *(Aleyhisselâm)* **oğlu Şis** *(Aleyhisselâm)* **a yönelerek: "Ey oğlum! Benden sonra sen halifemsin bu asa'yı takva üzere yaşamak ve Urvetü'l-vuska'ya** (sağlam kulp olan islâm'a sımsıkı) **yapışmak şartıyla al. Ne zaman Allahın ismini zikredersen, yanında Muhammed'in ismini de zikret, çünkü ben, ruhla çamur arasında iken onun ismini arşın direği üzerinde yazılı gördüm.**

Sonra gökleri dolaştım, göklerde Muhammedin ismi üzerinde yazılı olmayan bir yer görmedim. Rabbim beni cennete yerleştirdi, cennette de Muhammedin ismi, üzerinde yazılı olmayan bir köşk veya oda görmedim. Muhakkak ki Muhammed'in ismini Hûr-i İyn'in gerdanlarında, Tûba ağacının yapraklarında, Sidretü'l-müntehâ'nın yapraklarında, perdelerin kenarlarında, meleklerin gözlerinin aralarında yazılı gördüm, onun için onu çokça zikret, çünkü melekler her an onu zikretmektedirler." *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/746)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَىٰ تَكْلِيماً) **"Allah Musa ile de konuştu"** buyurmuştur. Bundan maksat Allah bütün nebi ve resulleri göndermiştir, bunlar içinden vasıtasız olarak sadece Musa *(Aleyhisselâm)* ile konuşmuştur. Bu şerefin Musa *(Aleyhisselâm)* a tahsis edilmesinden diğer peygamberlerin nübüvvetine bir tenkid gelmeyeceği gibi, Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevratın bir defada indirilmiş olmasından dolayı da, diğer peygamberlerin kitaplarının toptan indirilmemesine bir söz söylenemez.

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen (كَلَّمَ) fiilinin mefulu mutlak ile te'kid edilmesi, Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* ile hiç vasıtasız bizzat konuştuğuna, Musa *(Aleyhisselâm)* ın da hiç şüphesiz Allah-u Tealâ'nın kelâmını duyduğuna delâlet etmekte ve kaderiyye fırkasının: "Musa *(Aleyhisselâm)* Allahın bizzat kelâmını duymadı ancak Allah bir yerde kelâm yarattı da Musa *(Aleyhisselâm)* o mahaldeki kelâmı işitti." şeklindeki sözlerini reddetmektedir.

Zira onların dediğine göre bu işitilen kelâm, Allah ile kaim olan kelâm-ı ilâhî olmayıp mecazî bir kelâm olur ki, Mecazî fiiller mefulu mutlak ile te'kid edilmezler. Nitekim İmam-ı Ferrâ *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: Araplar, hangi yolla olursa olsun insana ulaşan şeylere, mefulu mutlak ile te'kid edilmediği sürece, kelâm ismini verirler, mefulu mutlak ile te'kid edildiğinde ise, ancak kelâmın hakikatini (gerçek konuşmayı) anlarlar.

Ayet: 164

Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* ile konuşması hakkında rivayetler:

Ka'bu'l-Ahbar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ile konuşurken onunla evvelâ Musa *(Aleyhisselâm)* ın kendi lisanının dışındaki bütün dillerle konuştu. Bunun üzerine Musa *(Aleyhisselâm)* "Ya rabbi anlayamıyorum" demeye başlayınca Mevlâ Tealâ, bütün lisanların sonunda Musa *(Aleyhisselâm)* a kendi lisanıyla hitabetti. O zaman o, "Ya Rabbi senin kelâmın böyle miydi?" deyince Mevlâ Tealâ:

« وَلَوْ سَمِعْتَ كَلَامِي– اَىْ عَلىٰ وَجْهِهِ لَمْ تَكُ شَيْئاً! قَالَ يَارَبِّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَىْءٌ يُشْبِهُ كَلَامَكَ؟ قَالَ: لَا. وَاَقْرَبُ خَلْقِي شَبَهاً بِكَلَامِي اَشَدُّ مَا يَسْمَعُ النَّاسُ مِنَ الصَّوَاعِقِ »

"Sen benim (gerçek) **kelâmımı duyacak olsaydın, yok olurdun."** diye cevap buyurdu. Bunun üzerine Musa *(Aleyhisselâm)*: **"Ya Rabbi senin yarattıkların içinde senin kelâmına benzer bir şey var mıdır?"** diye sorunca Mevlâ Tealâ: **"Yarattıklarım içinde benim kelâmıma benzerlik bakımından en yakın olan, insanların duyduğu en kuvvetli yıldırımların sesidir."** buyurdu. *(Taberî, Camiu'l-Beyan: No:10848- 10852, 4/368)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Musa *(Aleyhisselâm)* Tûr-i Sinaya gelince Allah-u Tealâ yedi fersahlık alanı kararttı, şeytanı ve bütün böcekleri oradan uzaklaştırdı, sağında ve solundaki melekleri ondan ayırdı, göğü onun için açarak, Musa *(Aleyhisselâm)* havada ayakta duran melekleri ve Allah-u Tealâ'nın arşını açıkça gördü. Bunun üzerine Allah-u Tealâ ona vasıtasız, şekilsiz, sessiz ve harfsiz kendi kelâmını işittirdi. *(Ruhul Beyan: 2/324)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Musa *(Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ'nın kendisini hangi amel sebebiyle saadete erdirdiğini öğrenip o ameli çoğaltmak için **"Ya Rabbi! Beni niçin kelîm ittihaz ettin?** (kendisiyle vasıtasız konuşma şerefine erdirdiğin bir peygamber yaptın)." diye sordu. Bunun üzerine Allah-u Tealâ ona:

« اَتَذْكُرُ اِذْ نَدَّ مِنْ غَنَمِكَ جَدْىٌ فَاتَّبَعْتَهُ اَكْثَرَ النَّهَارِ وَاَتْعَبَكَ ، ثُمَّ اَخَذْتَهُ وَقَبَّلْتَهُ وَضَمَمْتَهُ اِلىٰ صَدْرِكَ وَقُلْتَ لَهُ: اَتْعَبْتَنِي وَاَتْعَبْتَ نَفْسَكَ ، وَلَمْ تَغْضَبْ عَلَيْهِ، مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ اتَّخَذْتُكَ كَلِيماً »

"Hatırlar mısın? Bir kere senin süründen bir oğlâk kaçmıştı da, bütün gün onu aramak için peşine düşmüştün ve o seni böylece çok yormuştu. Sonra, sen onu yakaladığında öpüp göğsüne basarak ona: 'Beni de yordun kendini de yordun' diyerek hiç kızmamıştın, işte bundan sebep seni Kelîm edindim." buyurdu. *(Kurtubî: 6/21)*

٧١ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَمَّا كَلَّمَ اللهُ مُوسىٰ كَانَ يُبْصِرُ دَبِيبَ النَّمْلِ عَلَى الصَّفَا فِي اللَّيْلَةِ الظَّلْمَاءِ مِنْ مَسِيرَةِ عَشَرَةِ فَرَاسِخَ »

71 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: "Allah (-u Tealâ), **Musa** *(Aleyhisselâm)* **ile konuşunca O** (Musa *(Aleyhisselâm)* Mevlâ Tealâ ile konuşmasından elde ettiği nurdan dolayı) **on fersahlık mesafeden, karanlık gecede, düz taşın üzerinde** (gezen) **karıncanın yürüyüşünü görürdü."** *(Taberanî, Mu'cem-i Sagir, No: 77, Sh.46)*

٧٢–عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ عَلَىٰ مُوسَىٰ يَوْمَ كَلَّمَهُ رَبُّهُ كِسَاءُ صُوفٍ وَجُبَّةُ صُوفٍ وَكُمَّةُ صُوفٍ وَسَرَاوِيلُ صُوفٍ وَكَانَتْ نَعْلَاهُ مِنْ جِلْدِ حِمَارٍ مَيِّتٍ

70 - İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: "**Musa** *(Aleyhisselâm)* **rabbisiyle konuştuğu günde, üzerinde yün elbise, yün cübbe, yünden küçük bir takke ve yün şalvar vardı, nâlinleri ise ölmüş eşeğin derisindendi.** (Bunun için Mevlâ Tealâ, onları çıkartmasını emretmişti)." *(Tirmizî, Libas:10, No:1734, 4/224)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere Cübbe, şalvar giymek ve takke takmak islâmın nişanları ve bütün peygamberlerin libas (elbise) leridir. Dolayısıyla bunları sevmek ve hürmet etmek peygamberlere ve dine saygı gereği olduğundan, bunları sevmemek ve alay etmek de dine ait bir şeyi hafife almak sayılacaktır ki, maâzallah bu, insanın imanını tehlikeye sokar.

Binaenaleyh bütün müslümanlar, peygamberlerin kıyafetleri olan Cübbe şalvarı giyinmeli, en azından sevip saygı göstermelidirler. Çünkü bu büyüklerin kıyafetlerini terkedip yahudi ve hristiyanların şekline girmek son derece büyük bir günahsa da, peygamberlerin kıyafetini sevmemek küfürdür.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ile üç gün içersinde, hepsi vasiyet (emir ve yasak) lardan ibaret olan yüzkırkbin kelâm konuştu.

Musa *(Aleyhisselâm)* Mevlâ Tealâ'nın kelâmından kulaklarına vuran (manevi tat) dan dolayı insanların sözlerini işitince onlara kızardı (insan sözünden nefret ederdi) *(İbni Kesir: 1/524)*

Sabit *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: İmran oğlu Musa *(Aleyhisselâm)* ölünce, gökte melekler ellerini yanaklarına koyarak cevelân eder (gezer) lerken: "Musa kelîmullah öldü, hangi mahlûk ölmeyecek ki" diye nida ettiler. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/749)*

Kazî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bütün peygamberlere verdiğinin bir mislini Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e vererek onu hepsinden üstün kılmıştır. Nitekim Mirac gecesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile vasıtasız konuşmakla kalmamış, üstelik ona cemalini de göstermiştir.

Dolayısıyla her bir peygambere verilen mucize, fazlasıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verilmiş, hatta âlemlerde yayılan nurların her bir zer-

resini mutlaka Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zatının güneşi tasadduk etmiş (bağışlamış) tır. İmam-ı Busayrî *(Rahimehullah)* ne güzel söylemiştir:

« وَ كُلُّ آيٍ اَتَى الرُّسْلُ الْكِرَامُ بِهَا * فَاِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُورِهِ بِهِمِ »

"Kıymetli peygamberlerin getirdiği bütün mucizeler,
Ancak onun (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in) **nurundan onlara bitişmiştir."**

MEVLÂ TEALÂ'NIN, BİR TAKIM PEYGAMBERLERİ HABİBİNE ANLATMADIĞINI VE BAZI PEYGAMBERLERE VERDİĞİ ÜSTÜNLÜKLERİ BEYAN EDEN AYETİ KERİMELER:

« وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلاً مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ... (٧٨) »

"Andolsun ki, senden önce de peygamberler gönderdik, onlardan sana (kıssalarını) **anlattığımız kimseler de var,** (hâllerini) **sana anlatmadığımız kimseler de vardır."** *(Mümin Suresi: 78'den)*

« تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللّٰهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَاٰتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَاَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ (٢٥٣) »

"İşte (bu surede zikredilen) **o peygamberler** (var ya!) **biz onların bazısını bazısına üstün kıldık** (faziletler ve meziyetler verdik). **Onlardan bazısıyla Allah** (-u Tealâ, vasıtasız) **mükâleme etmiş** (konuşmuş) **tur. Bazılarını da bir çok derecelerle yükseltmiştir. Ve Meryem'in oğlu İsa'ya da, o beyyineleri** (açık ayetleri, mucizeleri) **verdik. Ve onu Ruhul Kudüs** (Mukaddes bir Ruh olan Cebrâil *Aleyhisselâm)* **ile kuvvetlendirdik."** *(Bakara Suresi: 253'den)*

Mevlâ Tealâ, peygamberleri gönderdiğini beyan ettikten sonra, bu irsalin (göndermenin) hikmetini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللهُ عَزِيزاً حَكِيماً (١٦٥)

KELİME MANASI (165)

(رُسُلاً)**Bir takım resulleri gönderdik,** ne oldukları hâlde? (مُبَشِّرِينَ) **müjdeleyici oldukları hâlde,** daha? (وَمُنْذِرِينَ) **korkutucu oldukları hâlde,** niçin gönderdik? (لِئَلاَّ يَكُونَ) **olmasın diye,** kim için? (لِلنَّاسِ) **insanlar için,** kim üzerine? (عَلَى اللهِ) **Allah üzerine,** yani Allah'a karşı insanlar için kalmasın. ne? (حُجَّةٌ) **bir huccet** (özür diye ileri sürecekleri bir bahane), kimlerden sonra? (بَعْدَ الرُّسُلِ) **resullerden sonra,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَزِيزاً) **izzet sahibi,** daha? (حَكِيماً) **hikmet sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (165)

Peygamberleri, (iman edip itaat edenleri cennet ve sevapla) **müjdeleyiciler,** (inkâr edip, isyan edenleri cehennem ve azapla) **korkutucular olarak** (gönderdik). **Tâ ki peygamberler** (gönderilip onlar vasıtasıyla şeriat duyurulduk) **dan sonra, insanların Allah'a karşı bir huccet** (özür diye ileri sürebilecekleri bir bahane) **leri olmasın ve Allah** (inkârdan dolayı azabetmekte) **mutlak galiptir** (resulleri göndermekte) **yegâne hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde yahudilerin şüphelerine bir başka cevap daha vermiştir. Şöyle ki: Peygamber göndermekten maksat, insanları Allah'a kulluk etmelerine karşılık müjdeleyip, ubudiyet (kulluk) tan yüz çevirmelerinden dolayı da korkutmaktır. İşte bi'set (peygamber göndermek) ten esas maksat da budur. Bu maksat hasıl olunca gaye kemale ermiş ve istenen şey tamamlanmış olur ki, bu da bu gayeyi açıklayan kitabın indirilmesiyle meydana gelir.

Bilinmektedir ki, gönderilen kitabın levhalar üzerinde yazılmış olup olmamasıyla, toptan bir kerede veya parça parça indirilmiş olmasıyla bu gayenin durumu değişmez, hatta: "Kitabın müneccemen (parça parça) indirilmesi maslahat (insanların faydasın) a daha yakındır." denecek olsa daha uygun olur. Çünkü kitap bir defada toptan indirildiği takdirde, teklifler çoğalıp mükelleflere hep birden yönelmiş olacağından, bu durumda onların hepsini kabul edip yapmak insanlara çok ağır gelir.

İşte bundan dolayı Musa *(Aleyhisselâm)* ın kavmi, kendilerine Tevrat hükümleri toptan verilince, inatlarında ısrar ederek bu mükellefiyetleri kabul etme-

diler. Amma kitap peyderpey ve parça parça indirildiği zaman bu böyle olmaz. Çünkü o takdirde mükellefiyetler azar azar ineceğinden insanların onlara karşı boyun eğip itaat etmeleri daha kolay olur.

Hasıl-ı kelâm, peygamberler göndermek ve kitaplar indirmekten maksat: İ'zâr (özür kapısını kapatmak) ve inzar (korkutmak) dır. Bu maksat, kitap bir defada indirilse de indirilmese de tahakkuk edeceğinden, yahudilerin, kitabın bir defada indirilmesini istemeleri fasit (bozuk) bir tekliftir.

Ulema bu ayet-i kerimeyi, Allah-u Tealâ'yı bilmenin vacip olmasının ancak nakil yoluyla sabit olacağına delil getirerek şöyle demişlerdir: Allah-u Tealâ'nın: (لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ) **"Ta ki peygamberler** (gönderildik) **den sonra, insanların Allah'a karşı** (ileri sürecekleri) **bir bahaneleri olmasın."** kavl-i şerifi, peygamber gönderilmeden önce taat ve ibadetleri terketme hususunda insanların lehine bir huccet (delil) bulunduğuna delâlet etmektedir. Bunun bir nazîri (benzeri) de:

« ... وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولاً (١٥) »

"Biz bir resul göndermedikçe, (kimseye) **azabedici değiliz."** *(İsra Suresi: 15'den)* kavl-i şerifiyle,

« وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلاَ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَىٰ (١٣٤) »

"Eğer biz onları ondan (peygamberden) **evvel bir azap ile helâk etseydik muhakkak ki, 'Ey rabbimiz bize bir elçi gönderseydin de zelil ve rüsvay olmadan önce ayetlerine uysaydık ya!' diyeceklerdi."** *(Tâhâ Suresi: 134)* ayet-i kerimesidir.

İşte bu ayet-i kerimelerden de anlaşıldığı üzere, Mevlâ Tealâ kullarına azabetmeden evvel korkutmayı kendisine güzel bir âdet edinmiştir. Nitekim:

٧٣ - عَنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ: قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ: لَوْ رَأَيْتُ رَجُلاً مَعَ امْرَأَتِي لَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ غَيْرَ مُصْفَحٍ فَبَلَغَ ذٰلِكَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَ: « تَعْجَبُونَ مِنْ غَيْرَةِ سَعْدٍ وَاللهِ لَأَنَا أَغْيَرُ مِنْهُ وَاللهُ أَغْيَرُ مِنِّي وَمِنْ أَجْلِ غَيْرَةِ اللهِ حَرَّمَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلاَ أَحَدَ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْعُذْرُ مِنَ اللهِ وَمِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ بَعَثَ الْمُبَشِّرِينَ وَالْمُنْذِرِينَ، وَلاَ أَحَدَ أَحَبُّ إِلَيْهِ الْمِدْحَةُ مِنَ اللهِ وَمِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ وَعَدَ اللهُ الْجَنَّةَ »

73 - Muğîre *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere Sa'd ibni Ubade 'Eğer ben karımla beraber (yabancı) bir erkek görsem elbette onu kılıcımın geniş yüzüyle değil keskin tarafıyla vurur öldürürüm' dedi.

Onun bu sözü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca, O: **"Sa'dın gayret** (kıskançlığı) **ından şaşırıyor musunuz? Vallahi ben ondan daha kıskancım. Allah da benden daha gayur** (kıskanç) **tır. Bu kıskançlığındandır ki Allah** (-u Tealâ) **kötülüklerin açığını da gizlisini de haram kılmıştır.**

Allah'tan daha çok, özür (ceza vermeden evvel korkutma) **kendisine sevgili gelen kimse yoktur. Bundan dolayı mübeşşirler ve münzirler** (müjdeleyici ve korkutucu peygamberler) **göndermiştir. Allah'tan fazla medhi** (övülmeyi) **seven kimse de yoktur. İşte bundan dolayı** (kendisine hamd-ü sena'da bulunanlara) **cenneti vaadetmiştir."** *(Buharî, Tevhid:20, No:6980, 6/2698, Müslim, Lian:17, No:1499, 2/1136, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:18192, 6/334)*

Sapık fırkalardan olan mutezile, bu ayet-i kerimeyi, kulun rabbisine karşı bazen huccet getirebileceğine (bahane ortaya koyabileceğine) delil getirmek istemişlerse de, Ehli Sünnet uleması buna şöyle cevap vermişlerdir.

Ayet-i celilede geçen: (رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلاَّ يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ) "(Allah-u Tealâ) **Müjdeci ve korkutucu resuller** (gönderdi ki) **peygamberlerden sonra, insanların Allah'a karşı bir huccet** (ileri sürebilecekleri bir bahane) **leri olmasın."** ifade-i celilesinden murat, "İnsanların kendi aralarında huccet kabul ettikleri şeye benzeyen bir özür ve bahaneleri kalmasın." demektir. Zira kimsenin Allah-u Tealâ'nın hiç bir işine karşı bir bahane ortaya koyması mümkün değildir. Bilakis Allah-u Tealâ'nın dilediğini, dilediği gibi yapma salâhiyeti vardır.

Şu kadar var ki Allah-u Tealâ kullarına çok acıdığından kendisi katında mazeretin kabulünün, kullar yanında asla reddedilmeyecek olan kesin bir huccet gibi olduğuna dikkat çekmek için ayet-i kerimede mazeret yerine "Huccet" ifadesini kullanmıştır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i kerimenin sonunda: (وَكَانَ اللهُ عَزِيزاً حَكِيماً) **"Allah Aziz ve Hakimdir"** buyurarak, yahudilerin ortaya attıkları şüphelerine verdiği cevabı tamamlamıştır. Şöyle ki: Onların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den istedikleri şey, Allah-u Tealâ'nın kudretine göre çok kolay bir şeydir. Ama, "Ey yahudiler! Siz bunu inadına istediniz. Allah-u Tealâ ise Azizdir, O'nun izzeti, böyle inadına isteyenlerin talebine icabet edilmemesini gerektirir.

Yine böylece O hakîm dir. O (Azimüşşan) onların isteklerini yerine getirse bile, onların bu inatlarına devam edeceklerini bildiği için O'nun hikmeti bunu yapmamasını icabeder. Nitekim Musa *(Aleyhisselâm)* a, ümmetinin isteği üzerine toptan bir kitap indirmiş, buna rağmen onun kavmi kibir, inat ve ısrarlarını sürdürmüşlerdir.

Ayet: 166

Mevlâ Tealâ, yahudilerin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilen kitabın hak olduğuna şahitlik etmediklerini beyandan sonra, kendisinin bu hususdaki şehadetini açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهٖ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا (١٦٦)

KELİME MANASI (166)

(لٰكِنِ اللّٰهُ) **Lâkin Allah,** (يَشْهَدُ) **şehadet eder,** neye? (بِمَآ) **o şeye ki,** (اَنْزَلَ) **indirdi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** yani Allah-u Tealâ sana indirdiği Kur'an hakkında şahitlik eder ki, Burada câr mecrur (يشهد) ye taalluk etmektedir (با) sıladır, lâfzı güzelleştirmek için getirilmiştir, manaya tesiri yoktur. *(Alûsî)* (اَنْزَلَ) **indirmiştir,** neyi? (هُ) **onu,** neyle? (بِعِلْمِهٖ) **kendi ilmiyle,** yani kendisinden başkasının bilemeyeceği hususi ilimle, (وَالْمَلٰٓئِكَةُ) **melekler de,** (يَشْهَدُوْنَ) **şahitlik eder-ler,** yani senin peygamberliğinin doğruluğuna şehadet ederler. (وَكَفٰى) **yeter,** kim? (بِاللّٰهِ) **Allah,** ne olarak? (شَهِيْدًا) **hakiki şahit olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (166)

Fakat Allah, sana indirdiğine (Kur'an-ı Kerime) **şahitlik eder ki, onu kendi** (sine mahsus olan) **ilmiyle indirmiştir. Melekler de** (Allah-u Tealânın şahitlik ettiğine) **şahitlik ederler.** (Hiç kimse şahitlik etmese de) **gerçek şahit olarak Allah yeter.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i kerimenin başında geçen "Lâkin" kelimesiyle yapılan istidrak hususunda iki görüş vardır.

1 - Bütün bu ayet-i kerimeler: (يَسْـَٔلُكَ اَهْلُ الْكِتٰبِ اَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتٰبًا مِّنَ السَّمَآءِ) **"Ehli kitap senin, kendilerine gökten bir kitap indirmeni isterler."** *(Nisa Suresi: 153'den)* kavl-i şerifinde geçen hususa bir cevaptır. Çünkü onların bu sözü, Kur'anın gökten kendilerine indirilmiş bir kitap olmadığı manasını içine aldığından bu ayet-i celile ile onlara sanki şöyle cevap verilmiştir: "Her ne kadar onlar, Kur'an-ı kerimin peygambere gökten indirilmiş bir kitap olmadığını iddia ediyorlarsa da Allah-u Tealâ, onun semadan indirilmiş bir kitap olduğuna şahitlik eder."

2 - Mevlâ Tealâ, bundan evvel: (اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ) **"Şüphesiz ki sana da vahyettik."** *(Nisa Suresi: 163'den)* buyurunca, yahudilerin: "Biz sana vahiy geldiğine şahitlik etmiyoruz." demeleri üzerine, Mevlâ Tealâ: (لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَآ اَنْزَلَ اِلَيْكَ) **"Lâkin Allah sana indirdiğine şahitlik eder."** mealindeki bu ayet-i kerimeyi inzal buyurmuştur.

Ayet-i kerimede geçen, Allah-u Tealâ'nın bu şahitliği, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, lâfız yönünden fesahatta, şeref yönünden manada, geçmiş ve geleceklerin benzerini getirmekten aciz kalacakları bir kitabı indirmesiyle anlaşılmıştır. Böylece Kur'anın indirilmesi en büyük bir mucize olmuştur ki,

mucize açıklamak, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin doğruluğuna bir şehadet manasına gelir.

Mevlâ Tealâ'nın, peygamberinin doğruluğuna yaptığı şehadet, ancak ona Kur'an-ı Kerimi indirmesi vasıtasıyla bilindiğinden, bu ayet-i kerimesinde Mevlâ Tealâ: (لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا اَنْزَلَ اِلَيْكَ) **"Fakat Allah sana indirdiği ile şehadet eder."** buyurmuştur ki bu: "Sana indirmiş olduğu bu Kur'an vasıtasıyla, senin peygamberliğine şahitlik eder." demektir. Tabiki bu mana, cümle-i celiledeki (لٰ) harfinin, sıla (fazlalık) kabul edilmesine göre verilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (اَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ) **"O** (Allah-u Tealâ), **bunu** (Kur'an-ı Kerimi) **kendi ilmiyle indirmiştir."** kavl-i şerifi, Kur'an-ı Kerimi, güzelliğin zirvesi ve kemalin nihayeti (mükemmelliğin son derecesi) ile vasfetmektedir.

Bu ifade-i celile, ilminin ve faziletinin üstünlüğü ile meşhur olan bir adamın, son derece inceleme yaparak yazdığı bir kitap hakkında söylenilen "O, bu kitabı ancak ilminin ve fazlının kemaliyle tasnif etmiştir" sözü gibidir.

Bu ayet-i celile, Allah-u Tealâ'nın, ilmi olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü burada ilim Allah'a izafe edilmiştir. Eğer Allah'ın ilmi, zatının kendisi olmuş olsaydı, o zaman bir şeyin, kendisine izafe (nisbet) edilmesi gerekirdi ki, bu ise muhal (imkânsız) dır.

Sonra Mevlâ Tealâ: (وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَشْهَدُوْنَ) **"Melekler de şahitlik ederler."** buyurmuştur. Buna göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliği, meleklerin de onun lehinde şahitlik etmeleriyle bilinmektedir. Çünkü onun elinde mucizelerin meydana gelmesi Allah-u Tealâ'nın, onun peygamberliğine şahitlik ettiğine delâlet etmektedir.

Allah-u Tealâ, habibi hakkında bu şekilde şahitlikte bulununca, hiç şüphesiz melekler de şahitlikte bulunmuş olurlar, zira:

« لَا يَسْبِقُوْنَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُوْنَ (٢٧) »

"(Melekler) **Onu** (Allah-u Tealâ'yı) **sözle geçmezler ve onlar sadece onun emriyle hareket ederler."** *(Enbiya Suresi: 27)* kavl-i şerifinden de anlaşılacağı üzere, meleklerin söz bakımından Allah-u Tealâ'nın önüne geçemeyecekleri sabit olmuştur. Dolayısıyla sanki burada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şöyle hitabedilmiştir: "Ya Muhammed! Eğer o yahudiler seni tekzip ediyor (yalanlıyor) larsa, sen onların bu hareketlerine aldırma.

Zira, bütün âlemlerin ilâhı olan Allah-u Tealâ seni bu hususta tasdik ettiği gibi, yedi kat göğün melekleri de senin doğruluğuna şahitlik etmektedirler. Hem âlemlerin rabbinin, hem de arş, kürsî ve yedi kat göğün bütün meleklerinin tasdik ettiği bir kimse, o en adi insan olan yahudilerin yalanlamasına iltifat etmez."

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًا) **"Allah şahit olarak yeter."** buyurarak, deliller ortaya koyup, yolu açıklamak ve habibinin peygamberliği hakkındaki bütün şüpheleri ortadan kaldırmak suretiyle yapmış olduğu bu şehadetin yeterli olduğuna ve bununla beraber hiç bir şehadete gerek kalmadığına işaret etmiştir.

Ayet: 167

Mevlâ Tealâ, yahudilerin çirkin vasıflarından diğer bazılarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالاً بَعِيداً (١٦٧)

KELİME MANASI (167)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** daha? (وَصَدُّوا) **alıkoydular,** neden? (عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ) **Allah yolundan,** (قَدْ ضَلُّوا) **muhakkak saptılar,** neyle? (ضَلَالاً) **bir sapıklıkla,** öyle sapıklık ki, (بَعِيداً) **çok uzak.**

MEALİ ŞERİFİ (167)

Şüphesiz (inkâr edip) **kâfir olanlar ve** (insanları) **Allahın yolundan alıkoyanlar, gerçekten** (haktan) **çok uzak bir sapıklıkla sapmışlar** (sapmakla saptırmanın arasını birleştirdikleri için, dosdoğru yoldan çok uzaklaşmışlar) **dır.**

İ Z A H A T

İmam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu ayet-i celilede belirtilen küfür ve Allahın yolundan menetme sıfatları yahudilerin kötü huylarından bazılarıdır. Küfürlerinden maksat, hem Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hem de Kur'an-ı kerimi inkâr etmeleridir.

İnsanları Allahın yolundan alıkoymaları ise: "Eğer Muhammed gerçek bir peygamber olsaydı, Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevrat toptan indirildiği gibi, O da kitabını gökten bir defada getirirdi." ; "Allah-u Tealâ Tevratta Musa *(Aleyhisselâm)* ın şeriatının kıyamete kadar neshedilmeyeceğini (değiştirilmeyeceğini) bildirmiştir." ve "Peygamberler ancak Harun ve Davud *(Aleyhimesselâm)* ın soyundan gelir." gibi sözler sarfederek, insanların kalplerine attıkları şüphelerle olmuştur.

Mevlâ Tealâ: (قَدْ ضَلُّوا ضَلَالاً بَعِيداً) **"Muhakkak onlar uzak bir sapıklıkla sapmışlardır."** buyurarak, onların derin bir bataklığa battıklarını açıklamıştır.

Bu gerçekten de böyledir. Çünkü, en büyük sapık, kendisinin doğru olduğuna inanan sapıktır. Bir de bu kişi bu sapıklığını mal ve makam elde etme vesilesi yapar ve bütün gayretini başkalarını da aynı sapıklığa düşürmek için harcarsa, işte şüphesiz ki bu insan sapıklıkta en uzak neticeye ve en büyük sonuca varmıştır.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ onlar hakkında: (قَدْ ضَلُّوا ضَلَالاً بَعِيداً) **"Muhakkak ki bunlar** (haktan) **çok uzak bir sapıklığa düşmüşlerdir."** buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, yahudilerin sapıklıklarını açıkladıktan sonra, cezalarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللّٰهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا (١٦٨)

KELİME MANASI (168)

(اِنَّ الَّذِينَ) **Muhakkak o kimseler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** daha? (وَظَلَمُوا) **zulmettiler,** yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüce sıfatlarını gizleyip nübüvvetini inkâr ederek zalim oldular. (لَمْ يَكُنِ) **olmadı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** nedir olmadı? (لِيَغْفِرَ) **mağfiret eder,** kimi? (لَهُمْ) **onları,** (وَلَا لِيَهْدِيَ) **hidayet edecek** (ulaştıracak) **da olmadı,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (طَرِيقًا) **bir yola.**

MEALİ ŞERİFİ (168)

Şüphesiz (inkâr ederek) **kâfir olanlar ve** (resulullahın peygamberliğini inkâr ederek) **zalim olanlar** (var ya) **Allah onları asla bağışlayacak değildir ve onları bir yola da hidayet edecek** (iletecek) **değildir.**

İ Z A H A T

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen kâfirlerden maksat geride bahsi geçen kimseler, zalimlerden murat ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüce sıfatlarını gizleyip, nübüvvetini inkâr ederek, o yüce zata zulüm (haksızlık) edenlerdir.

Sahih görüşe göre ayet-i celile, yahudiler hakkındadır. Bütün müşrikler hakkında olduğu da söylenmiştir.

Tefsiri kebirde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ'nın, asla bağışlamayacağını ifade ettiği bu kâfirlerden maksat, küfür üzere öleceğini bildiği bir takım kâfirlerdir ki, onlar daha önce bahsi geçen belirli kimselerdir.

Eğer biz bu ifadenin umumi kâfirler hakkında olduğunu düşünürsek, o zaman bu vaid (tehdit) için, "Tövbe etmeden küfür üzere ölme" şartını koşmamız gerekir. Zira, ölmeden önce iman edenlerin mağfiret olunacakları diğer ayet-i kerimelerde bildirilmektedir.

Ayet: 170

Mevlâ Tealâ, kâfirleri hiç bir yola iletmeyeceğini açıkladıktan sonra, onlara ancak bir yolu göstereceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اِلاَّ طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيراً (١٦٩)

KELİME MANASI (169)

(اِلاَّ طَرِيقَ جَهَنَّمَ) **Ancak cehennem yoluna** (onları) **ulaştıracaktır,** ne oldukları hâlde? (خَالِدِينَ) **kalıcı oldukları hâlde,** nerede? (فِيهَا) **orada,** ne kadar? (اَبَداً) **sonsuza kadar,** (وَكَانَ) **oldu,** ne? (ذٰلِكَ) **bu,** yani onlara ebediyyen azabetmek, kim üzerine? (عَلَى اللّٰهِ) **Allah üzerine,** nedir oldu? (يَسِيراً) **çok kolay.**

MEALİ ŞERİFİ (169)

Ancak içinde ebediyyen kalacakları cehennem yoluna (onları iletecektir). **Bu ise Allah'a pek kolaydır.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde kâfirleri ancak cenennem yoluna sevkedeceğini açıklamış, daha sonra da: (خَالِدِينَ فِيهَا اَبَداً) **"Onlar orada ebedi kalacak"** buyurmuştur ki bu, Allah-u Tealâ kıyamet günü bunları cennete değil bilakis cehennem yoluna ulaştırır demektir.

Ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيراً) **"Bu Allah'a pek kolaydır"** buyurmuştur ki bu: "Onun için hiç bir şey imkânsız değildir, dolayısıyla başkası için mümkün olmasa da, Allah-u Tealâ, sonsuza kadar o kâfirlere azabetmeye ve acı vermeye kâdirdir." demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ruhlar yaratıldığı gün serpilen nurdan içinde bir zerre bulunan, bu vesileyle cehennemden çıkacaktır. Nitekim:

٧٤ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَفِى قَلْبِهِ وَزْنُ شَعِيرَةٍ مِنْ خَيْرٍ وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَفِى قَلْبِهِ وَزْنُ بُرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ وَيَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَفِى قَلْبِهِ وَزْنُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ »

74 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kalbinde hayır** (iman) **dan arpa ağırlığı kadar bulunduğu hâlde: 'Lâ ilâhe illallah' diyen ateşten çıkacaktır.**

Kalbinde hayırdan buğday ağırlığı kadar bulunduğu hâlde: 'Lâ ilâhe illallah' diyen ateşten çıkacaktır. Kalbinde zerre kadar hayır bulunurken: 'Lâ ilâhe illallah' diyen de, ateşten çıkacaktır." buyurmuştur. *(Buharî, İman: 32, No: 44, 1/24, Müslim, İman: 84, No:193, 1/182)*

İçersinde bu nurdan bir zerre bulunmayan kimse ise, cehennemde ebediyyen kalacaktır. Çünkü o, içinden çıkılması mümkün olmayan büyük bir karanlığa düşmüş ve nurların serpildiği günde, uzakça bir sapıklıkla sapmıştır. Çünkü bu gün dünyadaki sapıklık o günkü sapıklığın neticelerinden olduğu için, bu gibi kimseler hak yola hidayet bulamaz ve ebediyyen Allahtan uzaklık azabında yanar da ayrılık ateşinden çıkamazlar.

Artık bu vaazları duyan kul, Allah-u Tealâ'nın şahitlik ettiği hususlara şehadet etmeli, Allah-u Tealâ'nın buyruğunu, resulünün sözünü ve resulullahın, ilmiyle amel eden varislerinin tavsiyelerini kabul etmelidir. Çünkü onlar, Allah ve resulü tarafından konuşmaktadırlar.

Şakik *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: İnsanlar benim meclisimden halis kâfir, katıksız münafık ve samimi mümin olmak üzere üç sınıf olarak kalkarlar. Çünkü ben, Kur'an-ı Kerimi tefsir etmekte, Allah ve Resulü tarafından söz söylemekte olduğum için beni tasdik etmeyen halis kâfirdir. Dediklerimden kalbi darlanan münafıktır. Yaptığına pişman olup bir daha günah işlememeye karar veren ise, muhlis (ihlaslı) mümindir.

Dolayısıyla her işin başı sağlam itikad (inanc) a dayanmakta olup, bu ise evvelâ ilme, ikinci olarak da amele muhtaçtır, çünkü amel ilmin meyvasıdır. Nitekim rivayete göre:

٧٥ – رُوِىَ اَنَّـهُ سُئِلَ النَّبِىُّ ﷺ عَنِ الْعِلْمِ فَقَالَ: « دَلِيلُ الْعَمَلِ » قِيلَ: فَمَا الْعَقْلُ؟ قَالَ عليه السلام: « قَائِدُ الْخَيْرِ » فَمَا الْهَوىٰ؟ قَالَ: « مَرْكَبُ الْمَعَاصِى » فَمَا الْمَالُ؟ قَالَ: « رِدَاءُ الْمُتَكَبِّرِينَ » فَمَا الدُّنْيَا؟ قَالَ: « سُوقُ الْاٰخِرَةِ »

75 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, İlim hakkında sorulunca: **"Amelin delilidir."**

Akıldan sorulunca: **"Hayrın öncüsüdür."**

Nefsin arzusu sorulunca: **"Günahların merkebidir."**

Mal nedir? diye sorulunca: **"Kibirlilerin elbisesidir."**

Dünyanın ne olduğu sorulduğunda ise: **"Ahiretin çarşısıdır."** buyurdu. *(Ruhul Beyan: 2/326)*

Ayet: 170

Mevlâ Tealâ, resulünün hak olduğunu, ona karşı gelenlerin büyük azaba tutulacaklarını açıkladıktan sonra, o peygambere inanıp itaat etmeyi bütün insanlığa emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْجَآءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْراً لَكُمْ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً (١٧٠)

KELİME MANASI (170)

(يَا اَيُّهَا النَّاسُ) **Ey insanlar,** (قَدْ جَآءَ) **muhakkak geldi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (الرَّسُولُ) **o peygamber** (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, neyle? (بِالْحَقِّ) **hak ile,** Bu mana, (بِ) nın mülâbeset için olmasına göredir, tadiye için olması da caizdir ki, buna göre mana: "Resul size hakkı getirdi" demektir. Sebebiyet için de olabilir ki, o zaman mana: "Resul size hakkı ikame etmek için geldi" demek olur. kimden geldi? (مِنْ رَبِّكُمْ) **rabbinizden,** (فَاٰمِنُوا) **öyleyse iman edin** (ve kastedin), neyi? (خَيْراً) **bir hayrı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani resule ve onun getirdiği hakka inanarak kendiniz için hayırlı bir iş yapmış olun. Bu mana: (خَيْراً) kelimesinin vücuben hazfedilen bir fiille mensub olmasına göre verilmiştir ki, takdiri: (وَاقْصِدُوا وَافْعَلُوا خَيْراً لَكُمْ) demektir. İmam-ı Halil ve Sibeveyh bu görüştedir. İmam-ı Ferra'ya göre gizli bir masdarın sıfatıdır. Buna göre mana: (ايماناً خَيْراً لَكُمْ) "Sizin için hayırlı olan bir imanla iman edin" demektir. (وَاِنْ تَكْفُرُوا) **Eğer küfr** (inkâr) **ederseniz,** bu şartın cevabı mahzuftur. Takdiri: "Siz Allahı inkâr ederseniz, O, bu yüzden size azabetmeye kâdirdir", (فَاِنَّ لِلّٰهِ) **çünkü şüphesiz Allahındır,** ne? (مَا) **o şeyler ki,** nerededir? (فِى السَّمٰوٰتِ) **göklerdedir,** daha? (وَالْاَرْضِ) **yerdedir,** (وَكَانَ) **ve** (daim) **oldu,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), nedir oldu? (عَلِيماً) **ziyade bilici,** daha nedir oldu? (حَكِيماً) **ziyade hikmet sahibi.**

MEALİ ŞERİFİ (170)

Ey insanlar! O resul, size rabbinizden hakkı (kendisinde hiç şüphe olmayan gerçek bir din-i islâmı) **getirmiştir. O hâlde kendi hayrınıza** (iyiliğinize) **olarak iman edin,** (ona inanın).

Eğer inkâr ederseniz (o Allah sizin imanınızdan faydalanmadığı gibi, küfrünüzden de zarar görmez, onun size ihtiyacı yoktur) **Şüphesiz ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allah'ındır ve Allah** (bütün kullarının hâllerini) **ziyade bilen,** (kullarına yaptığı muamelelerde) **ziyade hikmet sahibidir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, yahudilerin ortaya attığı şüphelere bir çokyönden cevap verip, yollarının bozukluğunu açıkla-

dıktan sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dinine davet hususunda o yahudilerle beraber diğer bütün insanları da içine alan umumi bir hitap tarzıyla: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِن رَبِّكُمْ) **"Ey İnsanlar! Hiç şüphesiz Rabbinizden size hak ile bir peygamber geldi."** buyurmuştur.

Burada zikredilen **"Hak"** hususunda iki görüş vardır:

1 - Bundan murat Kur'an-ı Kerim'dir. O, en büyük bir mucize olduğu için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, onu rabbinden hak olarak getirmiş olması gerekir.

2 - Bu hak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Allah'a ibadete ve Allahtan başkasından yüz çevirmeye davet ile gelmesidir. Akıl da bunun hak bir davet olduğuna delâlet ettiğinden bu durum da, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rabbinden hak ile gelmiş olmasını gerektirir.

Sonra Mevlâ Tealâ: (فَآمِنُوا خَيْرًا لَّكُمْ) **"O hâlde kendi hayrınıza olarak iman edin."** buyurmuştur ki bu, 'Bu imanınız sizin hakkınızda, içinde bulunduğunuz küfür hâlinden elbette daha hayırlı olur.' demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَإِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) **"Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allah'ındır."** buyurarak, 'Eğer siz kâfir olursanız, şüphesiz ki Allah sizin imanınıza muhtaç değildir. Çünkü O, göklerin ve yerin Maliki ve Halıkı'dır. Böyle olan bir zat ise, hiç bir şeye muhtaç olmaz.' buyurmak istemiştir.

Bu cümle-i celileye: "Göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Böyle olan bir zat ise, inkâr ettiğiniz takdirde üzerinize şiddetli azap indirmeye kadirdir." diye de mana verilmiştir.

Yine bu ifade-i celilenin: "Eğer siz Allah'ı inkâr ederseniz, iyi bilin ki göklerin ve yerin mülkü onundur. O'nun emrine ve hükmüne boyun eğen ve O'na ibadet eden nice kulları vardır." manasında anlaşılması da ihtimal dahilindedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا) **"Allah Alîm ve Hakîmdir."** buyurarak mümin ve kâfir, kullarının amellerinden hiç birinin kendisine gizli kalmayacağını, onlardan hiç birinin amelini boşa çıkarmayacağını, mümin ile kâfiri, günahkârla iyi kullarını birbirine denk tutmayacağını açıklamıştır. Dolayısıyla bu ayet-i kerime:

« أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ (٢٨) »

"Yoksa biz iman edip ameli salih işleyenleri, yer yüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yahut müttakileri facirler gibi mi sayacağız?" *(Sâd Suresi: 28)* kavl-i şerifi gibidir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cesetler âlemine gönderilen gaybî (görülmeyen) nurun sureti'dir. Dolayısıyla o'nun davet nurunu kabul eden, muhakkak hidayete ermiş, kabul etmeyen ise sapıtmıştır.

Bütün meşayih ittifak etmişlerdir ki, yularını köpeğin eline verenin hareketleri kendi tabiatıyla olmayacağı gibi, yularını nefsinin eline verenin de hayvanlar gibi hareket edeceği aşikârdır.

Madem ki sen, ipini onun bunun eline vermeyip, kendi iradenle bir kimseye tâbi olman gerektiğini anladın, o hâlde Âdem *(Aleyhisselâm)* ve ondan sonraki bütün peygamberlerin ve velilerin, sancağı şerifi altında toplanacakları, gönderilenlerin efendisi, Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e tâbi olman senin için daha hayırlı hatta vaciptir.

Müneccimlerin sözüne karşı ihtiyatlı davranarak tedbir alıp, fala inanarak uzak ihtimallere itibar edip de, sıra gayb'dan bildiren peygamberin doğru haberlerine geldiğinde inkâr edenin ahmaklığı ne kadar büyüktür.

O hâlde ey insan! İbnül beytar (denilen hekim) in şifalı otlar ile faydalı taşlar hakkında söylediklerine inanarak, dediklerini hemen yapıp da, beşerin Efendisi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği haberleri tasdik etmeyip, onun emrettiği veya yaptığı şeyleri tembelliğinden dolayı terketmene razı olma.

Bil ki Allah seni: "Kâlû Belâ" makamında, Âdem babanın sulbünden çıkarınca, esfel-i sâfilîn (alçakların en alçağın) a reddolunmuş sonra kabiliyetine göre senin hakkında takdir edildiği şekilde A'lâ-i İlliyyîn (yükseklerin en yükseğin) e kendi sa'yin ve kesbin (gayret ve çalışman) ile yükselesin için davet olundun, ancak bu makama kavuşman iki şeyle mümkündür.

1 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i çoluk çocuğundan, malından hatta canından daha çok sevmen,

2-Bütün emir ve yasaklarında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*e uymandır.

İşte böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile münasebetin kuvvetleşir ve ona son derece uymakla da kemalin zirvesine yükselmen mümkün olur. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e itaat ve ittibaın (uymanın) önemini bir misalle beyan eden şu hadis-i şerif ne kadar manidardır:

٧٦ – عَنْ اَبِى موُسىٰ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « انَّمَا مَثَلِى وَمَثَلُ مَا بَعَثَنِى اللّٰهُ بِه كَمَثَلِ رَجُلٍ اَتىٰ قَوْماً فَقَالَ: يَاقَوْمِ انِّى رَاَيْتُ الْجَيْشَ بِعَيْنَىَّ، وَانِّى اَنَا النَّذِيرُ الْعُرْيَانُ، فَالنَّجَاءَ ، فَاَطَاعَهُ طَائِفَةٌ مِنْ قَوْمِه فَادْلَجُوا فَانْطَلَقُوا عَلىٰ مَهَلِهِمْ فَنَجَوْا ، وَكَذَّبَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ فَاَصْبَحُوا مَكَانَهُمْ ، فَصَبَّحَهُمُ الْجَيْشُ فَاَهْلَكَهُمْ وَاجْتَاحَهُمْ ، فَذٰلِكَ مَثَلُ مَنْ اَطَاعَنِى فَاتَّبَعَ مَا جِئْتُ بِه وَمَثَلُ مَنْ عَصَانِى وَكَذَّبَ بِمَا جِئْتُ بِه مِنَ الْحَقِّ »

76 - Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki benim meselim** (hâlim) **ve Allah'ın beni kendisiyle gönderdiği şeyin meseli** (misali), **bir adamın meseli** (durumu) **gibidir ki, o, kavmine gelerek 'Ey kavmim! Ben iki gözümle** (şurada düşman) **ordu** (su) **gördüm.** (onlar beni soydular, ben kaçtım geldim) **şimdi size haber veriyorum.**

Şüphesiz ki ben çıplak (soyulmuş) **bir nezirim** (korkutucuyum, beni soyanların sizede saldırmalarından önce sizi uyarıyorum) **hemen kurtuluş arayın** (kaçmaya bakın)' **der. Bu haber üzerine kavminden bir taife ona itaat edip gecenin başında yola düşerek sükünetle giderler,** (işte bunlar kaçıp kurtulanlardır) **kavminden bir kısmı da onu yalanlayarak yerlerinde kalırlar.**

Bunun üzerine sabahleyin ansızın ordu sabah baskını yaparak onları helâk eder ve köklerini kazır. İşte bu, bana itaat edip de getirdiğime uyan kimse ile bana âsi olup, benim getirmiş olduğum hakkı yalanlayan kimsenin meseli (misali) **dir."** *(Buharî, i'tisam:2, No:6854, 6/2656, Rikak:26, No:6117, 5/2378, Müslim, Fezail:6, No:2283, 4/1788)*

İbnül Melek *(Rahimehullah)* "Şerhül Meşarık" isimli eserinde şöyle buyur muştur: Bu hadis-i şerifteki misal sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsustur, çünkü o, ümmetini korkuttuğu azapları mirac gecesi gözleriyle görmüştür, diğer peygamberlerin miracı olmadığından bu şiddetleri gözleriyle görememişlerdir.

Ayrıca Hadis-i şerifin sonunda, mutlak manada peygambere isyan etmenin bir ümmetin kökünü kurutmayacağına, ancak isyanla beraber hakkı inkâr bulunduğu takdirde, o tekzibin, ümmetin kökünü kazıyacağına dair bir işaret vardır.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ
إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا
إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ
انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ
وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾
لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ
الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ
فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا
الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا
وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾
يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

Mevlâ Tealâ, yahudilerin şüphelerini beyan ettikten ve onlara cevap verdikten sonra, hristiyanları aşırılıktan istikamete davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلاَ تَقُولُوا عَلَى اللهِ اِلاَّ الْحَقَّ اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقيٰهَا اِلىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ وَلاَ تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ وَكَفىٰ بِاللهِ وَكِيلاً (١٧١)

KELİME MANASI (171)

(يَا اَهْلَ الْكِتَابِ) **Ey ehli kitap,** (لاَ تَغْلُوا) **haddi aşmayın,** ne hususta? (فِى دِينِكُمْ) **dininiz hususunda,** (وَلاَ تَقُولُوا) **ve demeyin** kim üzerine? (عَلَى اللهِ) **Allah üzerine,** yani Allah hakkında söz söylemeyin, (اِلاَّ الْحَقَّ) **ancak hakkı söyleyin,** (اِنَّمَا الْمَسِيحُ) **ancak Mesih,** kimdir o? (عِيسَى) **İsa'dır,** öyle İsa ki, (ابْنُ مَرْيَمَ) **Meryemin oğludur,** yani Meryemin oğlu Mesih İsa, kimdir? (رَسُولُ اللهِ) **Allah'ın resulüdür,** daha? (وَكَلِمَتُهُ) **kelimesidir,** yani (كُنْ) "ol" kelimesinin eseri olarak, alışılagelenin dışında meydana gelmiştir. o Allahu Tealâ ne olduğu hâlde? (اَلْقىٰ)**ilka etti, ulaştırdı** (ğı hâlde), neyi? (هَا) **o kelimeyi,** kime? (اِلىٰ مَرْيَمَ) **Meryeme,** bu mana (اَلْقىٰ) cümlesinin, (كَلِمَتُهُ) deki mecrur olan (هُ) zamirinden hâl olmasına göre verilmiştir. İsa daha nedir? (وَرُوحٌ) **bir ruhtur,** öyle ruh ki, (مِنْهُ) **ondan,** yani Allah tarafından gelen, Cibrîl vasıtasıyla üflenen bir ruhtur, (فَاٰمِنُوا) **o hâlde iman edin,** kime? (بِاللهِ) **Allah'a,** daha? (وَرُسُلِهِ) **resullerine,** (وَلاَ تَقُولُوا) **demeyin,** (ثَلٰثَةٌ) (ilâhlar) **üçtür,** (اِنْتَهُوا) **vazgeçin, ve kastedin,** neyi? (خَيْرًا) **hayırlı olanı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani üç ilâh sözünden vazgeçin ve kendiniz için hayırlı olanı yapın, (اِنَّمَا اللهُ) **Allah ancak,** kimdir? (اِلٰهٌ) **bir ilâhtır,** öyle ilâh ki, (وَاحِدٌ) **tek,** (سُبْحَانَهُ) **onu tesbih ederim,** neden? (اَنْ يَكُونَ) **olmasından,** kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (وَلَدٌ) **bir çocuk,** (لَهُ) **onun içindir,** ne? (مَا) **o şey ki,** nerededir? (فِى السَّمٰوَاتِ) **göklerdedir,** daha? (وَمَا) **o şey ki,** nerededir? (فِى الْاَرْضِ) **yerdedir,** yani göklerde ve yerde ne varsa hepsi ona aittir, (وَكَفىٰ) **yeter,** kim? (بِاللهِ) **Allah,** ne olarak? (وَكِيلاً) **vekil olarak.**

MEALİ ŞERİFİ (171)

Ey ehli kitap (İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında: "'Allah'ın oğludur" veya: "Allah'ın kendisidir" yahut: "Üçün üçüncüsüdür." gibi sözler kullanarak) **dininiz hususunda aşırı gitmeyin ve Allah'a karşı hak** (doğru) **olandan baş-**

kasını söylemeyin (Allah hakkında ittihad ve hulûl <bir yaratığı ile birleşmek veya onun içine girmek> aile ve çocuk edinmek gibi gerçek dışı şeyler söylemeyin, O'nun hakkında ancak doğru olan şeyi söyleyin).

Meryemin oğlu İsa Mesih, Allah'ın ancak resulü ve Meryem'e ulaştırdığı (kün,"ol") **kelimesi** (nin eseri) **dir ve O** (nun tarafından gönderilmiş olan Cebrail tarafı) **ndan** (üfürülmüş) **bir ruhtur. O hâlde, Allah'a ve peygamberlerine iman edin,"** (ilâhlar) **üçtür" demeyin** (teslis akidesinden, üç ilâh görüşünden) **vazgeçin, sizin için hayırlı olan** (tevhid itikadın) ı (kastedin). **Allah, ancak bir tek ilâhtır. Çocuğu olmaktan O'nu tenzih etmekle** (tenzih ederim veya tenzih edin). **Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur, vekil olarak Allah yeter.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ yahudilerin şüphelerini cevapladıktan sonra, bu ayet-i kerimede hristiyanlara hitabetmiştir ki, buna göre bu kelâmın takdiri şöyledir: "Ey İncil ehli olan hristiyanlar! Dininizde haddi aşmayın, yani İsa *(Aleyhisselâm)* a tazimde ileri gitmeyin demektir, çünkü Mevlâ Tealâ yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı tenkid etme hususunda ileri gittiklerini evvelce nakletmişti.

Şimdi de ona tazim ve saygı hususunda ileri giderek, onun Allah'ın oğlu olduğunu söyleyecek kadar sapıtan hristiyanların hâlini açıklamıştır ki, her iki tarafın maksatları da zemmolunmuş (kınanmış) tır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Din ve mezhep hususunda haddi aşacak derecede ileri gitmek, razı olunacak bir şey değildir. Nitekim bu ümmetten bir çokları da kendi mezheplerinde taassub içinde kalarak sapıtmışlardır.

Şîa'dan, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* hakkında ilâhlık iddia edecek kadar ileri giden Gulât fırkası Allah'ı tenzihde haddi aşarak Allah-u Tealâ'nın sıfatlarını nefyeden mutezile fırkası ve sıfatları ispatta aşırılığa kaçarak Allah-u Tealâ'ya şekil veren müşebbihe fırkası bunun örneklerindendir.

Allah-u Tealâ zalimlerin söylediklerinden son derece münezzehtir. İşte bu aşırılığı ortadan kaldırmak için Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur:

٧٧ – عَنْ عُمَرَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَ تُطْرُونِى كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ ، فَقُولُوا: عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ »

77 - **"Hristiyanlar Meryemin oğlunu methetmekte aşırı gid** (erek ilâhlığını iddia et) **tikleri gibi, siz de beni methetmekte ileri gitmeyin, ben ancak onun** (Allah-u Tealâ'nın) **kuluyum, o hâlde** (benim hakkımda) **"Allahın kulu ve Resulüdür" deyin."** *(Buharî, Enbiya: 49, No: 3261, 3/1271)*

Tahiyyatta okunan şehadette, "Abd" in, "Resul" e takdiminde (kulluk vasfının peygamberlik sıfatından evvel zikredilmesinde) de, yahudi ve hristiyanların sözünü ortadan kaldırmak vardır. Çünkü yahudiler Uzeyir *(Aleyhis-*

selâm) a Allah'ın oğlu dedikleri gibi, hristiyanlar da İsa *(Aleyhisselâm)* a Allah'ın oğlu demektedirler, biz ise Peygamberimiz hakkında "Allah'ın kulu ve Resulü" demekteyiz.

Bu izahattan anlaşılacağı üzere dinde aşırılık, nefsin kötü sıfatlarından biri olan taassuptan kaynaklanmaktadır ki, Nefis devamlı kötülüğü emretmekte ve batıldan başka bir şey tavsiye etmemektedir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ifrat ve tefrit (çok ileri gitmek ve çok geri kalmak) tan her birerleri günah hatta küfre sebebiyet verirler. Bunun için Mutarrif ibni Abdillah *(Rahimehullah)*: **"iyi, iki kötünün arasındadır."** sözüyle her işte orta gitmenin faziletine işaret etmiştir. Şair ne güzel söylemiştir:

« وَاَوْفِ وَلاَ تَسْتَوْفِ حَقَّكَ كُلَّهُ وَصَافِحْ فَلَمْ يَسْتَوْفِ قَطُّ كَرِيمُ
وَلاَ تَغْلُ فِي شَيْءٍ مِنَ الْاَمْرِ وَاقْتَصِدْ كِلاَ طَرَفَيْ قَصْدِ الْاُمُورِ ذَمِيمُ »

"Sen (herkesin hakkını) **yerine getir fakat hakkını tam alma,**
Vazgeç, çünkü hiç bir iyi kimse hakkını tam almamıştır.
Hiç bir işte aşırı gitme, orta ol.
İşlerin ortasının iki tarafı da kınanmıştır. "

Diğer biri de şöyle demiştir:

« عَلَيْكَ بِاَوْسَاطِ الْاُمُورِ فَاِنَّهَا نَجَاةٌ وَلاَ تَرْكَبْ ذَلُولاً وَلاَ صَعْبَا »

"İşlerin ortaların (da kalmay) **a devam et, zira o,**
Kurtuluştur, çok yavaşa da, çok hızlıya da binme."

Ayet-i celilede geçen: (وَلاَ تَقُولُوا عَلَى اللهِ اِلاَّ الْحَقَّ) **"Allah'a karşı ancak hak** (doğru) **olan şeyi söyleyin."** kavl-i şerifi ise, 'Allahı bir insanın bedenine veya ruhuna hulûl ve ittihad (girmek ve birleşmek) ile vasfetmeyin ve onu bu gibi hâllerden tenzih edin' demektir.

Mevlâ Tealâ, hristiyanları aşırı gitmekten menettikten sonra onları hak yola hidayet etmek üzere: (اِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقَيٰهَا اِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ) **"Meryem oğlu Mesih İsa, Allah'ın ancak resulü ve Meryem'e bıraktığı kelimesi ve o** (Allah tarafı) **ndan** (gelen) **bir ruhtur."** buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen, "Kelime" ifadesi:

« ... يَا مَرْيَمُ اِنَّ اللهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَىٰ ...(٤٥) »

"Ey Meryem! Allah sana kendinden bir kelimeyi müjdeliyor, onun adı İsa, (lâkabı) **Mesihdir."** *(Ali İmran Suresi: 45'den)* ayet-i kerimesinde zikrolunduğu üzere, İsa *(Aleyhisselâm)* ın alışılageleп bir madde ve bahusus bir nutfe (meni) bulunmaksızın, Allahın emri ve: (كُنْ) **"Ol"** kelimesiyle varolmasıdır.

İşte bu ayet-i kerime tıpkı:

« اِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللهِ كَمَثَلِ اٰدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (٥٩) »

Ayet: 171

"Şüphesiz Allah katında İsa'nın meseli (hâli) **Âdem'in meseli** (hâli) **gibidir. Allah onu** (Âdem'i) **topraktan yarattı da sonra ona "Ol" dedi, O da hemen oluverdi."** *(Ali İmran Suresi: 59)* ayet-i kerimesi gibidir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, Gazalî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Her doğan çocuk için bir yakın, bir de uzak sebep vardır. Yakın sebep meni olup, uzak sebep ise Mevlâ Tealâ'nın (كُنْ) **"Ol"** buyruğudur.

İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında yakın sebep söz konusu olmadığı için, Mevlâ Tealâ onu uzak sebebe izafe (nisbet) ederek, onun hakkında: (وَكَلِمَتُهُ) **"Allahın kelimesi"** buyurmuş, sonra da: (اَلْقٰيهَآ اِلٰى مَرْيَمَ) **"Onu Meryeme ulaştırmıştır"** kavl-i şerifiyle o (كُنْ) buyruğunun rahime atılan meni gibi, Cibril-i Emin vasıtasıyla Meryem validenin rahmine üflenmek suretiyle ulaştırıldığını açıklamıştır.

Tasavvuf ehli derler ki: Nefes (soluk denilen hava), kelimeleri telâffuz eden adama göre neyse, ruh da Allaha nisbetle ona benzer. Onun için ona "Nefes-i Rahmanî" (Rahmanın nefesi) denilmiştir. Nitekim:

٧٨ –عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَاَجِدُ نَفَسَ رَبِّكُمْ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ»

78 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ben Rabbinizin nefesini Yemen tarafından buluyorum."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:l0978, 3/649, Taberanî, Mu'cemül Kebîr: No. 6358, 7/52)*

Burada Yemenlilerin kalplerinin yumuşaklığına, imanlarının kuvvetine, ilim ve hikmetlerinin üstünlüğüne bir işaret vardır. Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte nefes Mevlâ Tealâ 'ya nisbet edilmektedir. Zira Mevlâ Tealâ rahman ism-i şerifinde bütün varlıklara rahmet edip, esma ve sıfat (isim ve sıfatları) vasıtasıyla istedikleri şeyleri vermiştir.

Bu, bir temsil ve itibardan ibarettir, çünkü nefes lâtif bir cisimdir ki, mütekellim (konuşan kimsen) in, kesif (yoğun) olan cismine girer ve oradan tekrar çıkar, halbuki Cenab-ı Hak her hangi bir cisme benzemekten münezzehtir.

İnsan nefesinin mahrec (harflerin çıktığı yer) lere uğrayarak meydana getirdiği lâfızlar, aklî manalara delâlet ettiği gibi, bütün yaratıklar kendilerini yaratana, onun isimlerine ve sıfatlarına delâlet etmekte olduklarından ve her bir varlık Allah-u Tealâ'nın: (كُنْ) **"Ol"** kelimesiyle yaratıldığından, bütün ayân-ı mevcudat (var olan zatlar) a "kelimât" denilmiş, dolayısıyla taayyün etmiş (varlık sahasına gelmiş) her şey kelime ismini almıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ Kur'an-ı Azimüşşanda İmran kızı Meryem'in dışında hiç bir kadını ismiyle anmamıştır, ancak Meryem ismini otuza yakın yerde zikretmiştir. Bunun hikmeti hususunda ulemadan bazısı şöyle buyurmuştur: Araplarda melikler ve soylu kimseler insanların ortasında hür hanımlarının adlarını söylemezler, ancak 'Çocuklar, hane halkı, aile' gibi tabirleri kullanarak hanımlarının ismini gizlerlerdi.

Cariyelerinden bahsederken ise, onların isimlerini mecliste anılmaktan ve açıklamaktan korumazlardı. Hristiyanlar, Meryem ve oğlu *(Aleyhimesselam)* hakkında Allahın hanımı ve oğludur şeklinde iftiralar yapınca, Allah-u Tealâ Meryem validenin ismini açıklamıştır.

Bunun diğer bir izahı da şöyledir: Sanki Allah-u Tealâ böyle yapmakla onlara, 'Siz bile hanımlarınızın ismini açıklamaktan utanıyorsunuz, eğer Meryem benim ailem olsaydı, ben onun adını size açıklar mıydım?' buyurmak istemiştir.

Ayrıca İsa *(Aleyhisselâm)* ın babası olmadığına inanmak vacip olduğundan, onun ismi Kur'an-ı Kerim'de daima anasının ismine mensup olarak tekrarlandıkça, babasının olmayışı ve mel'un yahudilerin sözünden, tertemiz annesinin uzak oluşu hususunda inanılması gerekeni kalpler kolaylıkla anlamış olur.

Ayet-i celilede geçen: (وَرُوحٌ مِّنْهُ) "O (İsa *(Aleyhisselâm)*), **O'ndan** (Allah-u Tealâ tarafından gelen) **bir ruhtur.**" kavl-i şerifindeki ruh ile ilgili bir çok görüşler vardır:

1 - İsa *(Aleyhisselâm)* Cibril *(Aleyhisselâm)* ın, Meryem *(Aleyhesselâm)* ın yakasına Allah-u Tealâ'nın emriyle üflemesinden yaratıldığı için ruh diye isimlendirilmiştir. Arap kelâmında üflemek Ruh diye adlandırılmıştır. Çünkü Ruh ile Riyh (rüzgar) kelimeleri birbirlerine telâffuz ve mana bakımından yakındırlar ve zaten rüzgar da ruhtan çıkmaktadır.

Ayet-i celilede geçen (مِّنْهُ) ifadesindeki (مِنْ), hristiyanların yanlış iddia ettikleri gibi olmayıp, mecazen iptiğâyi ğaye için olduğundan, Cebrail *(Aleyhisselâm)* tarafından yapılan bu üflemenin Allah-u Tealâ'nın emri ve müsaadesiyle gerçekleştiğini açıklamakta olup, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ Tealâ'dan bir parça olduğunu asla ifade etmemektedir.

Dolayısıyla bu ifade-i celile tıpkı: (فَنَفَخْنَا فِيهِ مِن رُّوحِنَا) **"Biz ona** (Meryem'e) **ruhumuzdan üfledik"** *(Tahrim Suresi: 12'den)* ayet-i celilesi gibidir.

Nakledildiğine göre, Harun Reşidin hâzık (maharetli) bir nasrani tabibi (hristiyan doktoru) vardı. O cidden çok güzel yüzlü bir gençti, ayrıca çok edepli olup, kralların gönlünü alacak bütün hasletleri toplamıştı.

Harun Reşit onun müslüman olmasına çok düşkün ise de, o bu işe yaklaşmıyordu. Harun Reşit, müslüman olduğu takdirde ona bir çok vaadlerde bulunuyor, o ise yüz çeviriyordu. Bir gün Harun Reşit ona: "Niçin iman etmiyorsun" deyince, O: "Sizin kitabınızda benim mensup olduğum dinin doğruluğuna dair bir huccet vardır." diyerek,

Allah-u Tealâ'nın: (أَلْقَىٰهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ) "(İsa onun) **Meryeme bıraktığı bir kelimesi ve ondan bir ruhtur.**" kavl-i şerifini okuyarak İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'tan bir parça olduğunu iddia edince, Harun Reşidin kalbi çok darlandı ve bütün ulemayı topladı, fakat ulema içersinde onun şüphesini giderecek bir kimse bulunmadı.

O sırada ona: "Horasandan hacıların kafilesi geldi, içlerinde Merv ehlinden Ali İbni Hüseyin ibni Vâkid isminde biri vardır ki o kişi Kur'an ilminde imamdır." dendi. Bunun üzerine Harun Reşit o zatı çağırarak, onu doktoru ile bir araya getirdi. O genç doktor ona da bu suali sorunca, O zat anında cevap veremedi. Bunun üzerine Harun Reşid'e, "Ey Müminlerin emiri! Senin bu meclisinde bu habis (pis herif) in bana bu soruyu soracağını Allah-u Tealâ muhakkak ilmi ezelisiyle bilmişti.

Şüphesiz ki onun kitabı bu sorunun cevabından boş değildir. Fakat bu cevap şu anda bende hazır değil, İnşaallah üzerime düşen hakkı eda edinceye kadar hiç bir şey yemeyip içmeyeceğime Allah için söz veriyorum." diyerek karanlık bir eve girip, kapısını kapattı ve Kur'anı ince düşünerek okumaya başladı. Câsiye Suresine vardığında:

« وَسَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعاً مِنْهُ ... (١٣) »

"O (Allah-u Tealâ), **göklerde ve yerde ne varsa, hepsini sizin için kendisi** (canibi) **nden musahhar** (emrinize âmade) **kıldı."** *(Câsiye Suresi: 13'den)* ayet-i kerimesini okuyarak, en yüksek sesiyle "Kapıyı açın cevabı buldum." diye bağırdı. Kapıyı açtılar ve doktoru çağırdılar.

Mervezî *(Rahimehullah)* : "Ayet-i celilede geçen ' İsa ondan bir ruhtur.' ifadesi İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'ın bir parçası olmasını gerektiriyorsa, O zaman bütün yaratıkların Allah-u Tealâ'dan bir cüz (parça) olmaları gerekirdi ki, Allah-u Tealâ bundan son derece münezzehtir." demesi üzerine o nasranî cevap veremeyerek müslüman oldu.

Bunun üzerine Harun Reşit son derece sevinerek Vâkidî *(Rahimehullah)* a çok kıymetli bir hediye verdi. Vâkidî *(Rahimehullah)* Merv'e dönünce " Kitabün Nezâiri fil Kur'an" ismini verdiği eşsiz kitabını tasnif etti.

2 - İnsanların cisimleri, ruhlarla hayat bulduğu gibi ruhları da İsa *(Aleyhisselâm)* ile dirildiği için İsa *(Aleyhisselâm)* a ruh adı verilmiştir. Zira İsa *(Aleyhisselâm)* ın dini insanların maddi ve manevî yönden hayat bulmalarına vesiledir ki, böyle olan herkes," ruh" diye vasfedilir. Nitekim Mevlâ Tealâ Kur'an-ı Kerimi vasfederken:

« وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحاً مِنْ أَمْرِنَا ... (٥٢) »

"İşte böylece biz sana da emrimizden bir ruh vahyettik." *(Şura Suresi: 52'den)* buyurarak, insanların ruhlarını dirilten Kur'an-ı Kerime de ruh ismini vermiştir.

3 - Burada Ruh, rahmet manasına da gelebilir, Nitekim:

« ... وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ... (٢٢) »

"(Allah-u Tealâ) **Onları kendinden bir ruh ile teyid etmiştir."** *(Mücadele Suresi: 22'den)* kavl-i şerifinde geçen ruh kelimesi de, bir manaya göre, "Allah tarafından gelen bir rahmet" şeklinde tefsir edilmiştir. Nitekim:

٧٩ – عَنْ اَبِى صَالِحٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِىُّ ﷺ يُنَادِيهِمْ: « يَا اَيُّهَا النَّاسُ ، اِنَّمَا اَنَا رَحْمَةٌ مُهْدَاةٌ »

79 - Ebû Salih *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara: **"Ey insanlar! Ben ancak** (âlemlere) **hediye edilmiş bir rahmetim."** diye nida ederdi. *(Darimî, Mukaddime: 4, No:15, 1/14, Hakim, Müstedrek, No:100, 1/91, Beyhakî, Şuabul İman, No:1446, 2/164)*

İsa *(Aleyhisselâm)* da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gibi, insanları dinleri ve dünyaları hususunda faydalı olan şeylere hidayet ettiğinden Allah tarafından bir rahmet olduğuna göre, tabii ki "Ondan bir ruh" olarak isimlendirilmeyi hak etmiştir.

4 - Ayet-i celilede geçen Ruh'tan, Meryem *(Aleyhesselâm)* a İsa *(Aleyhisselâm)* ı müjdelemek üzere gönderilen vahiy de kastedilmiş olabilir.

5 - İnsanların âdeti, bir şeyi son derece taharet ve nezafet (temizlik) le vasfetmek istedikleri zaman, "O bir ruhtur" demek şeklinde cereyan edegelmiştir. İsa *(Aleyhisselâm)* da meniden olmayıp, Cibril *(Aleyhisselâm)* ın nefh (üflemes) inden mütekevvin (meydana gelmiş) olduğu için, "Ruh" olarak vasfedilmiştir.

6 - Ruh'tan sır da kastedilmiş olabilir. Nitekim: "Bu meselenin ruhu budur" diyenler, sırrını kastetmişlerdir. Buna göre mana: "İsa *(Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ'nın sırlarından bir sır ve Ayetlerinden bir ayettir." demek olur.

7 - Buradaki ruh, ruh sahibi manasında kullanılmış olabilir ki, bu takdirde Allaha izafeti teşrif içindir. Yani "Allah tarafından bir ruh sahibi" denilmesi İsa *(Aleyhisselâm)* a bir şeref ve üstünlük kazandırmaktadır.

Nitekim, Tevrat-ı Şerifte geçen: **"Musa** *(Aleyhisselâm)* **Allah'ın adamı, asası da Allah'ın kazîbi** (budanmış dalı) **dır."** kavl-i şerifi de bunun bir nazîri (benzeri) dir.

Bütün bu manaların hiç birinde İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah-u Tealâ'dan bir parça olduğuna dair en ufak bir delil yoktur. Zira İsa *(Aeyhisselâm)* dan başkalarının da bu manalarda kendisine müşâreketi (ortaklığı) vardır. Nitekim Mettâ İncilinde, "Yuhanna, annesinin karnında iken mukaddes ruh ile dolmuştur." şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Tevratta da şu ifadeye yer verilmiştir: Allah-u Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a: **"Kavminden yetmiş kişi seç, senin üzerindeki ruh'tan onlara da akıtayım da bu ağır yükü senden alsınlar."** diye hitabetmiş, o da bu seçimi yapın-ca o anda hepsi peygamber olmuşlardır.

Yine Tevratta Yusuf *(Aleyhisselâm)* hakkında, "Melik der ki: 'Allahın ruhu kendisine hulûl etmiş olan bu genç gibisini gördünüz mü?" şeklinde geçen ifade ile, Danyal *(Aleyhisselâm)* hakkında: "Şüphesiz Allah'ın ruhu Danyal'a hulûl etmiştir" diye geçen tabir ve buna benzer diğer ifadelerde yer alan: "Ruh" kelimesi, Allah-u Tealâ'nın dilediği vakit, dilediği şekilde, dilediği kuluna akıttığı mukaddes bir iş ve ilâhi bir sırra delâlet etmektedir.

Yoksa bundan maksat, hayatı sağlayan ruh değildir. Ancak İsa *(Aleyhisselâm)* babasız yaratıldığından, bu vasfın onun hakkında kullanılması daha çok vuku bulmuştur.

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi, Cafer ibni Ebî Talib ve Osman ibni Maz'ûn'la beraber Habeşistan kralı Necaşî'ye göndermişti. O zaman biz seksen kişiydik. Kureyş de bizim peşimize İmare ve Amr ibnil Âs'ı hediyelerle beraber gönderdiler.

Onlar, Necaşî'nin huzuruna girince, secde edip hediyelerini vererek: Bizim kavmimizden bir takım insanlar dinimizden dönerek sizin memleketinize geldiler.' dediler. Bunun üzerine Necaşî onları çağırttı. Cafer *(Radıyallahu Anh)*: 'Bu gün hatibiniz ben olacağım' dedi. Diğer sahabe-i kiram da ona uyarak Necaşî'nin huzuruna girdiklerinde ona secde etmediler.

Bunu gören Kureyşliler, Necaşi'yi onlara karşı kızdırmak için, "Niçin Melik'e secde etmediniz?" deyince, Hazreti Cafer "Allah-u Tealâ bize peygamberini yolladı, o da bize Allah'tan başkasına secde etmememizi emretti" dedi. O zaman Amr ibnil Âs, Necaşî'ye 'Onlar İsa hakkında da sana muhalefet ediyorlar' dedi. Necaşî: 'İsa ve annesi hakkında ne diyorlar?' diye sorunca,

Sahabe-i kiram: "Allah-u Tealâ'nın buyurduğu gibi: 'O, Allah'ın ruhu ve kendisine hiç bir erkeğin dokunmadığı bakire Meryem'e ilka ettiği kelimesidir.' diyoruz" diye cevap verdiler. Bunu duyan Necaşî, eline bir odun parçası alarak huzurunda bulunan hristiyan âlimlerine: "Ey keşişler ve rahipler cemaatı! Siz, (Meryem ve İsa hakkında) bunların dediklerinden, şu elimdeki ince ağaçtan fazla bir şey söylemiyorsunuz" dedikten sonra Sahabe-i kiram'a dönerek: **"Size ve yanından geldiğiniz zata merhaba! Ben şehadet ederim ki o, şüphesiz bir peygamberdir. İsterdim ki ben onun yanında olsaydım da takunyalarını taşısaydım. Memleketimden dilediğiniz yere yerleşin."** buyurdu. *(Beyhakî, Delâilün Nübüvve: 2/298, Heysemî, Mecmeuz Zevaid: 6/24)*

Bu kıssadan da anlaşılacağı üzere İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'ın kulu ve resulü, kelimesi ve ruhundan üflenmiş olduğuna inanmak, iman şartlarından olup bu itikadla Allah'a kavuşanlar mutlaka cennete gireceklerdir. Nitekim:

٨٠–عَنْ عُبَادَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ شَهِدَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَ اَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَاَنَّ عِيسىٰ عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ،وَكَلِمَتُهُ اَلْقَاهَا اِلىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ ، وَالنَّارُ حَقٌّ، اَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ عَلىٰ مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ»

80 - Ubade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına, tek olup ortağı bulunmadığına, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in onun kulu ve resulü olduğuna, İsa** *(Aleyhisselâm)* **ın da Allah'ın kulu ve resulü, Meryeme bıraktığı kelimesi ve ondan bir ruh olduğuna, cennetin hak, cehennemin de hak olduğuna şahitlik ederse, bulunduğu amel üzere** (ne kadar günahı

olsa da neticede) **Allah onu cennete sokar."** buyurmuştur. *(Buharî, Enbiya: 48, No. 3252, 3/1267, Müslim, İman: 10, No:28, 1/57, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:No.22738, 8/394)*

Diğer bir rivayette de: **"Cennetin sekiz kapısından dilediğinden"** buyurulmuştur.

Taberî Tefsirinde, Übeyy ibni Kaab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ "Kalu belâ" gününde ruhlardan söz almak için, onları Âdem *(Aleyhisselâm)* ın sulbü (beli) nden çıkartıp tekrar onun sulbüne döndürünce, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhunu yaratmak istediği zamana kadar kendi yanında saklamış, sonra o ruhu Meryem *(Aleyhesselâm)* a göndermiştir. *(Camiul Beyan: No:10859, 4/374)*

Ruhul Beyan tefsirinde Übeyy ibni Kaab'dan rivayet edildiğine göre, Allah-u Tealâ: "Kâlû belâ" gününde ruhlardan söz almak için, onları Âdem *(Aleyhisselâm)* ın sulbünden çıkartıp tekrar onun sulbüne döndürünce, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhunu yaratmak istediği zamana kadar kendi yanında saklamış, sonra o ruhu Meryem *(Aleyhesselâm)* a göndermiştir.

İşte o ruh Cibril *(Aleyhisselâm)* vasıtasıyla Meryem *(Aleyhesselâm)* ın ağzından girmiş ve İsa *(Aleyhisselâm)* ondan yaratılmıştır. Bundan dolayı muhakkık (araştırmacı) âlimlere göre İsa *(Aleyhisselâm)* ın yaratılışı, Meryem validemizin suyu ile Cibril *(Aleyhisselâm)* ın üflemesinin her ikisinden meydana gelmiş, yoksa sırf birinden olmamıştır. En doğru görüş de budur.

"Tevilât-ı Necmiyye"de zikredildiğine göre, ruhun diğer varlıklardan üstünlüğü, onun İsa *(Aleyhisselâm)* gibi hiç vasıtasız olarak Allah-u Tealâ'nın: (كُنْ) **"Ol"** emriyle meydana gelmesindendir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى (٨٥) »

"De ki: Ruh rabbimin emrindendir ("Ol" emriyle yaratılmıştır)." *(İsra Suresi: 85'den)* kavl-i şerifinde bunu açıklamıştır. Ruh,"ol" emriyle yaratıldığı gibi İsa *(Aleyhisselâm)* da "ol" emriyle yaratıldığı için ona "Allah'tan bir ruh" ismi verilmiştir. Çünkü "ol" emri Allah'tandır.

Bundan dolayı ölü cisimler kendilerine ruh üflenmekle diriltildiği gibi, Allah'ın izniyle ölüleri diriltmek, körleri ve alacaları iyileştirmek, çamura üfleyip kuş olarak uçurtmak, İsa *(Aleyhisselâm)* ın mucizelerinden olmuştur.

Şu bilinsin ki,Allah'ın kelimesinden, (كُنْ) emrinden gelen ruhanî isti'dat (kabiliyet) her insanın yaratılışında yerleştirilmiş se de, Allah-u Tealâ bu kabiliyeti İsa *(Aleyhisselâm)* da, onun hiç bir say-ü gayreti olmaksızın açıklamıştır. çünkü onun ruhu bizim ruhlarımız gibi babaların sulblerinde ve annelerin rahimlerinde yerleşmediğinden, O, bu kabiliyeti kaynağından çıkartmak için zorlanmamıştır.

Dolayısıyla onun cevheri bir babanın beşeriyeti sebebiyle gizli kalmadığından, cisminin madeninde açığa çıkmıştır. Bu yüzden Allah-u Tealâ, İsa *(Aleyhisselâm)* ın çocukluğunda dahi, türlü mucizeleri onun elinde açığa çıkarmıştır.

Bizim cevherimiz ise, Âdem babamıza varıncaya kadar bütün babalarımızın beşeriyeti ile cisimlerimizin madenlerinde gizlendiğinden bizler bu ruhanî cevheri, cismanî madenden çıkartmak için, babaların ve annelerin beşeriyetinden kaynaklanan beşeri sıfatları, bu sanatın üstadı olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in emirlerine uyup yasaklarından kaçmak suretiyle madenlerimizden nakletmeye muhtaç olmuşuzdur. Nitekim:

« وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ... (٧) »

"O resul size ne verdiyse, onu hemen alın. O, sizi neden nehyettiyse ondan vazgeçin" *(Haşr Suresi: 7'den)* kavl-i şerifiyle, Mevlâ Tealâ, bu hakikate işaret etmiştir. Artık ruhaniyetinin cevheri, beşeriyet ve insaniyetinin madeninden kurtulan kişi, zamanının İsa'sı olacağından, Allah-u Tealâ onun nefesleriyle ölü kalpleri diriltir, sağır kulakları ve kör gözleri açar, böylece o, kavminin içinde, ümmeti arasında bulunan bir peygamber gibi olur.

Şu da bilinsin ki, İsa *(Aleyhisselâm)* ı anne rahmine üfleyen Cibril-i Emin olup, çocuk babasının sırrı olduğundan, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhanî (melek) ler suretinde zuhur etmesi gerekirken, beşer sureti üzere bulunması, üfleme anında Cibril *(Aleyhisselâm)* ın genç bir delikanlı suretinde bulunmasındandır. Çünkü genç delikanlı sureti, suretlerin en mükemmeli olduğundan Cibril *(Aleyhisselâm)* daima sahabe-i kiram arasında en güzel delikanlı olan Dihye *(Radıyallahu Anh)* ın kılığında zuhur eder (görünür) dü.

Ayrıca İsa *(Aleyhisselâm)* ın yaratıldığı hakiki su, beşer olan annesinde mevcut olduğundan, İsa *(Aleyhisselâm)* beşer suretinde zuhur etmiştir. Fakat neticede ikinci kat semaya kaldırılarak melek şekline girmiştir.

Nitekim, annenin cima hâlinde görüp hayal ettiği suretin, doğacak çocuğun şekline tesir ettiği bilinmektedir. Hatta bir kadının yılan kılığında bir insan doğurduğu, bunun sebebi kendisine sorulduğunda, cima anında bir yılan gördüğünü söylediği rivayet edilmiştir.

Yine bir kadının dört gözlü, iki ayağı ayının ayakları gibi olan bir çocuk doğurduğu nakledilmiştir. Bunun da sırrı o kadın kıptî olup, cima esnasında kocasının yanında bulunan iki ayıya bakmış olmasıdır. Bedenleri dilediği şekilde yaratmasında Allah-u Tealâ'nın bir takım sırları vardır ki, Allah-u Tealâ her şeye hakkıyla kâdirdir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهٖ) **"Artık Allaha ve resullerine iman edin."** buyurarak, "İsa, Allah'ın peygamberlerinden birisidir, dolayısıyla diğer peygamberlere inandığınız gibi ona da iman edin ve onu ilâhlaştırmayın" buyurmak istemiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ) **"Ve ilâhlar üçtür demeyin"** buyurmuştur ki, bunun manası, "Allah, cevheriyle tek, ekanim (asıllar) itibariyle üçtür demeyin" şeklindedir.

Bilinmelidir ki, hristiyanların bu hususdaki görüşleri gerçekten çelişkili ve kapalıdır. Anlaşılan şudur ki, onlar üç sıfatla vasıflanmış bir zatın varlığı-

nı kabul etmekte, ancak bu üç şeye sıfat deseler bile gerçekte onların birer zat olduklarına inanmaktadırlar. Çünkü onlar bu sıfatların bizzat hem İsa hem de Meryem'e hulûl etmesini (onlarla birleşmesini) caiz görmektedirler. Yoksa onlar bu sıfatların başka bir varlığa hulûl etmesini ve başka bir sefer de ondan ayrılmasını caiz görmezlerdi.

Dolayısıyla onlar Vücud (varlık), Hayat (dirilik), İlim (bilmek) diye adlandırdıkları bu üç uknuma (asla) her ne kadar sıfat adını verseler bile gerçekte onlar bu uknumları bizatihi kendi başına durabilen ayrı ayrı zatlar olarak kabul etmişlerdir ki bu, katıksız bir küfürdür. Bazı kere de, bu üç uknum'u, Baba, Oğul ve Ruhu'l-kudüs diye tabir etmekte, Baba ile varlığı, Ruh ile hayatı, Oğul ile de İsa*(Aleyhisselâm)* ı kastetmektedirler.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"İlâhlar üçtür demeyin"** buyurarak, onların üç uknumla üç ilâhı kastettiklerini ifade buyurmuş ve onları bu teslis (üç ilâh kabul etme fikrin) den nehyetmiştir.

Eğer gerçekten onlar, Allahın zatını tek kabul edip üç sıfatı olduğunu kabul etselerdi, bunu reddetmek mümkün olmazdı. Çünkü biz de "O, kendisinden başka hiç bir ilâh bulunmayan Allah, Melik, Kuddüs, Selâm, Alîm, Hayy, Kâdir ve Müriddir." diyor ve bu lâfızların her birinde, Allah-u Tealânın her şeye sahip olması, bütün noksanlıklardan münezzeh olması, her şeyi hakkıyla bilmesi, hayat sahibi olması, her şeye gücü yetmesi ve irade sıfatına sahip olması gibi, ayrı ayrı manalar anlamaktayız.

Zaten sıfatların taaddüdünün (birden fazla olmasının) da bundan başka bir manası yoktur. Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın sıfatlarının çokluğunu söylemek küfür sayılacak olsaydı, Kur'anın tamamının reddedilmesiyle birlikte aklın da inkâr edilmesi gerekirdi, çünkü Allah-u Tealâ'nın âlim olmasından anlaşılan mananın, kâdir ve Hayy olmasından anlaşılan manadan başka olduğunu, kesinlikle bilmekteyiz.

Ayet-i celilede geçen (ثَلٰثَةٌ) **"üçtür"** ifadesi, mahzuf bir müptedanın haberidir. Fakat müptedanın ne olduğu hususunda iki görüş vardır.

1 - Müpteda, Ekânîm'dir. Buna göre mana "Ekânîm (asıllar), üçtür demeyin." demektir.

2 - İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* müptedanın (اِلٰهٌ) kelimesi olduğunu söylemiştir ki buna göre mana: "İlâhlarımız üçtür demeyin" demektir. Bu böyledir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, hristiyanların, "Allah, Mesih ve Meryem üç ilâhtırlar" dediklerine delâlet etmektedir. Nitekim:

« ...يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَانْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِى وَأُمِّىَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ... (١١٦) »

"Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara 'Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilâh edinin' diyen sen misin?" *(Maide Suresi: 116'dan)* kavl-i şerifinde, İsa ile Meryem'in Allah ile beraber zikredilmeleri onların da ilâh olduğu düşüncesini akla getirmektedir.

Hasılı kelâm dünyada hristiyanların inancı kadar bozuk ve akıldan uzak bir mezhep görülmemiştir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ:

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ... (٧٢) »

"Andolsun ki, 'Şüphesiz Allah Meryemin oğlu Mesih'tir' diyenler, kâfir olmuşlardır." *(Maide Suresi: 72'den)* kavl-i şerifiyle,

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ ... (٧٣) »

"Andolsun, 'Allah üçün üçüncüsüdür.' diyenler de kâfir olmuşlardır." *(Maide Suresi: 73'den)* ayet-i kerimesinde hristiyanların küfrünü açıklamış, daha sonra:

« ... وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٧٣) »

'Halbuki tek bir ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, elbette kâfir olan o kimselere acı verici bir azap dokunacaktır." *(Maide Suresi: 73'den)* buyurarak onları tehdit etmiştir. Daha sonra da:

« اَفَلَا يَتُوبُونَ اِلَى اللّٰهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٧٤) »

"Allaha tövbe edip ondan mağfiret dilemezler mi? Halbuki Allah çok bağışlayan, çok acıyandır." *(Maide Suresi: 74)* buyurarak onları tövbeye davet etmiştir.

Bundan sonraki ayet-i celilede ise, İsa *(Aleyhisselâm)* ve annesinin ilâh olmadıklarını ispat etmek üzere:

« مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ اِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَاُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَاْكُلَانِ الطَّعَامَ اُنْظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ انْظُرْ اَنّٰى يُؤْفَكُونَ (٧٥) »

"Meryem oğlu Mesih ancak bir resuldür, ondan önce de (bir çok) **resuller geçmiştir. Anası da çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi** (ve neticede abdest bozarlardı, bu durumda olanların ilâh olmaları nasıl düşünülebilir?). **Bak! Onlara delilleri nasıl açıklıyoruz? Sonra da bak nasıl** (haktan) **döndürülüyorlar?"** *(Maide Suresi: 75)* buyurmuştur.

Hristiyanların, (Allah'ın lânetleri üzerlerine olsun) cehaletlerine bir sınır, küfürlerine de bir hudud yoktur. Onların sözleri ve sapıklıkları yaygındır. İçlerinden kimisi İsa *(Aleyhisselâm)* ı ilâh kabul etmekte, kimisi onu Allah'a ortak koşmakta, kimisi de Allah'ın oğlu olduğunu iddia etmektedir. Hasılı onlar muhtelif görüşleri ve çelişkili sözleri olan bir çok güruhlardır.

İlmi Kelâm ehlinden bazısının: "Hristiyanlardan on kişi biraraya gelse, onbir görüşe ayrılırlar." sözü ne kadar güzeldir. Onların meşhur âlimlerinden Said ibni Bıtrik, hicri sene dörtyüzlerde hristiyan ulemasının büyük bir toplantı yaptıklarını şöyle anlatmıştır:

"Kostantinin günlerinde hristiyan ulemasından ikibin rahipten fazla kimseler bir araya gelmiş ve bir çok gruplara ayrılarak, İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında sonu gelmeyen ihtilâflara düşmüşlerdi. İçlerinden elli kişi bir sözde, yirmi kişi başka bir sözde, yüz kişi bir görüşte, yetmiş kişi başka bir görüşte daha fazla ve daha az gruplar hâlinde ayrı ayrı görüşler ortaya koymuşlardır.

Zamanın Hükümdarı dâhî bir filozof olduğu için, içlerinden üçyüzonsekiz kişinin bir sözde birleştiklerini görünce, kendisi de o sözü kabul ederek, o görüş ehline yardım etmiş ve onları destekleyerek diğer sözleri iptâl etmiştir. Böylece o üçyüzonsekiz kişilik grubun fikirleri revaç bulmuş, kendilerine kiliseler bina edilmiş ve onlar kendileri için bir takım kitaplar ve düsturlar tesbit ederek, küçük çocuklara inanmaları için telkîn edecekleri inanç şeklini ortaya koymuşlardır.

İşte bu gruba tâbi olanlar: "Melkaniye" diye adlandırılmışlardır. Sonra ikinci bir toplantıda, aralarında: "Yakubiye" denilen bir fırka zuhur etmiş, daha sonraki üçüncü bir toplantıda ise "Nesturiye" fırkası ortaya çıkmıştır.

Bu fırkaların her biri de Mesih hakkında üç uknum'u kabul etmekte velâkin bunun şeklinde ve keyfiyetinde ihtilâf etmektedirler. Şöyle ki: Lâhût ile nâsût (İsa *(Aleyhisselâm)* ın manevi tarafı ile cismani tarafı) birleşmişler midir? birleşmemişler midir? yahut birbirine mezcolmuş(karışmış) ya da manevi taraf maddi tarafa hulûl etmiş (girmiş) mi dir? diye üç söz üzere ihtilâf ederek, her biri diğerini tekfir (kâfir kabul) etmişlerdir. Biz ise üç fırkayı da tekfir etmekteyiz.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, hristiyanların bütün fırkalarının sözlerinin özeti, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olduğu görüşüne varmaktadır. Çünkü onlar, "İsa *(Aleyhisselâm)* ın yaptığı işlerin bir beşerin yapacağı işler olmadığını bilmekteyiz, dolayısıyla bu işlere muktedir olan kişinin ilâhlıkla mevsuf olması gerekir." diyerek Allah-u Tealâ'nın İsa *(Aleyhisselâm)* ın elinde yarattığı mucizeleri onun ilâhlığına delil göstermişlerdir.

Onlara cevaben şöyle denilir: "Eğer İsa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiği mucizeler, Allah'ın izni olmadan sadece İsa *(Aleyhisselâm)* ın yaratmasıyla olsaydı, elbette İsa *(Aleyhisselâm)* kendisini düşmanlarından kurtarır ve şerlerini defederdi. Halbuki böyle olmamıştır.

Hristiyanlar bunu itiraf ettikleri takdirde sözleri düşmüş, İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu işleri müstakil olarak yaptığına dair iddiaları batıl olmuş olur. Bunu kabul etmezlerse yine de onların ellerinde bir delil yoktur, çünkü bu takdirde Musa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiği mucizelerle onların karşısına çıkılır.

Zira Musa *(Aleyhisselâm)* ın elindeki asanın ejderhaya dönüşmesi, denizin yarılıp on iki yol açılması, bembeyaz elinin ortalığı aydınlatması, sahrada

ümmetine kudret helvası ile bıldırcın yağdırılması gibi büyük mucizeler ve sair peygamberlerin ellerinde cereyan eden harikulâde hâlleri inkâr ediyorlarsa, biz de İsa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiğini iddia ettikleri mucizeleri kabul etmediğimiz takdirde onların bunu ispat etmeleri mümkün olmaz.

Çünkü bunun ispatının yolu bizce Kur'an-ı Kerimin nas (delil) leridir. Onlar ise Kur'an-ı kerimi inkâr edip, onu getireni tekzip ettiklerinden, nakledilegelen haberlerle bunu ispat etmeleri mümkün olmaz.

Rivayete göre hristiyanlar, İsa *(Aleyhisselâm)* göğe kaldırıldığından seksenbir sene geçinceye kadar islâm dini üzere kıbleye doğru namaz kılar, Ramazan ayında oruç tutarlardı. Tâki onlarla yahudiler arasında bir harp çıkıncaya kadar bu hâl böylece devam etti.

Yahudilerin içinden Bûles isimli çok cesur bir kimse vardı ki O, muharebede İsa *(Aleyhisselâm)* ın ashabından bir cemaatı öldürdükten sonra: "Eğer hak İsa *(Aleyhisselâm)* tarafında ise muhakkak biz küfre düşmüş olduk ki, gideceğimiz yer ateştir. Onlar cennete girip de biz cehenneme girersek biz aldanmış oluruz, onun için ben bir hile yaparak onları dinlerinden saptırayım da onlar da cehenneme girsinler." dedi.

Bunun üzerine pişmanlığını ortaya koymak için, başına toprak saçarak, hristiyanlara gelip, "Ben sizin baş düşmanınız olan filân kimseyim. Gökten 'Hristiyan olmadıkça senin tövben kabul değildir.' diye nida olundum." dedi.

Bunun üzerine hristiyanlar onu kilisedeki bir odaya sokarak dinlerini öğrettiler. O da, gece ve gündüz o odadan çıkmamak üzere bir sene orada ikamet edip İncili tamamen öğrendikten sonra, kiliseden çıkarak: "Şimdi muhakkak Allah tövbeni kabul etti.' diye semadan bana nida geldi." deyince, hristiyanlar onu çok severek tasdik ettiler.

Sonra bu kişi Beyt-i Mukaddes'e giderek Nustûra isimli birini onlara halife seçti ve ona Meryem oğlu İsa'nın ilâh olduğunu talim etti.

Daha sonra Rumlara yönelerek onlara da lâhût ve Nâsût'u öğretti ve 'İsa insan da değildir, bir cisim de değildir, lâkin o, Allahın oğludur.' dedi. Yakub isimli bir adamada bu fikri aşıladı. Daha sonra da Melek isimli bir kişiye de, "İlâh İsa'dır ve öyle kalacaktır" diye talim etti.

Bu üç kişiye tesir ettiğini anlayınca onları tek tek çağırarak: "Sen benim en yakınımsın rüyada Mesih'i gördüm benden razı oldu, yarın ben kendimi keserek ona kurban edeceğim. Benim arkamdan sen insanları kendi mezhebine çağır." dedi. Ertesi gün kesim yerine girerek kendini kesti.

Ölümünün üçüncü günü o üç kişiden her biri insanları kendi mezhebine davet ettiler, bunun üzerine onlardan her biri bir taifenin peşine düşerek birbiriyle harbettiler ve bu günümüze kadar uzanan bir ihtilâfa düştüler. İşte bütün hristiyanlar bu üç fırkadan gelmektedir ve Allahu âlem rivayete göre şirklerinin sebebi bu anlatılan hadise olmuştur. *(Kurtubî, El Camiu li Ahkamil Kur'an: 6/27)*

Bundan sonra Mevlâ Tealâ, hristiyanları bu batıl itikadlarından nehyetmek üzere: (انْتَهُوا خَيْراً لَكُمْ) "(Bu teslisten) **Vazgeçin, kendi hayrınıza olan** (tevhid) **i kastedin."** buyurmuştur.

Daha sonra da: (انَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ) **"Allah ancak tek bir ilâhtır."** kavl-i şerifiyle tevhidi te'kid etmiş, ardından da: (سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ) **"O, her hangi bir çocuğu olmaktan münezzehtir"** buyurarak zatını tenzih etmiştir.

Bunun ispatı olmak üzere de: (لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ) **"Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur."** buyurmuştur. Kuran-ı Kerim'in ayetlerini takibedenlerce ma'lûm olduğu üzere Allah-u Tealâ kendisini çocuğu olmaktan tenzih ettiği her yerde, göklerde ve yerde olan herşeyin maliki ve sahibi olduğundan bahsetmiştir ki bunun manası: "Göklerin ve yerin ve bu ikisinde bulunan her şeyin maliki olan bir zat elbette İsa ve Meryem'in de malikidir, çünkü onlar da göklerde ve yerde bulunanlardandır.

Onlar zat ve sıfat bakımından başkalarından daha büyük değillerdir. Dolayısıyla Allah-u Tealâ, İsa ve Meryem'den daha büyük olanların maliki olduğuna göre, onların haydi haydi maliki olur ki bu durumda onların Allah-u Tealâ'nın oğlu ve hanımı oldukları nasıl düşünülebilir?" demektir.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« اِنْ كُلُّ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اِلَّا اٰتِى الرَّحْمٰنِ عَبْداً (٩٣) »

"Göklerde ve yerde olan herkes mutlaka o Rahman'a kul olarak gelecektir." *(Meryem Suresi: 93)* buyurarak, gökte ve yerde bulunanlar içinde kulluk vasfını taşımayan hiç bir kimse bulunmadığını açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً) **"Vekil olarak Allah** (-u Tealâ) **yeter."** buyurmuştur ki, bunun manası: "Allah-u Tealâ, mahlûkat (yaratıklar) ı yönetmekte ve muhdesat (sonradan meydana gelenler) i korumakta kâfi (yeterli) dir. Dolayısıyla, onunla beraber başka bir ilâhı ispat etmeye bir gerek yoktur." demektir ki,

Bu ifade, mütekellimîn (ilm-i kelâm ehlin) in, "Allah-u Tealâ bütün malûmatı bildiğine ve bütün makdurat (kudretin taallûk ettiği şeyler) e kâdir olduğuna göre ilâhlıkta kâfidir. Bu durumda biz O'nunla beraber başka bir ilâhın varlığını farzedecek olsak, elbette bu ikinci ilâh kendisinde hiç bir fayda bulunmayan muattal (boş) bir ilâh olmuş olur ki, bu da bir noksanlıktır, noksan ise ilâh olamaz."şeklindeki sözlerine işaret etmiş olur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime tevhide (Allahın birliğine) delâlet etmektedir. Nitekim şair:

« كُلُّ شَىْءٍ ذَاتُهُ لِى شَاهِدٌ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ »

"Her şeyin kendisi benim için bir şahittir ki, Ancak Allah tek bir ilâhtır."

Tevhid ehlinin gayesi bütün matleplerin en yücesidir. O, cennetlerin de ötesidir, onların zevkine hiç bir nimet denk olamaz.

Nakledildiğine göre Sükkerî (şekerci) baba denen bir veli bazen günlerce istiğrak (kendinden geçme) hâlinde kalır, hatta insanlar onu ölü zannederek ağzını bağlarlardı. Bir gün ayılarak hanımını boşayıp çocuklarını terketmek istedi ve bunun sebebini şöyle açıkladı:

Ben âlem-i meleküt'te ruhlarla beraber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in meclisinde idim, Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* (وَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ) **'Sizin ilâhınız bir tek ilâtır'** *(Bakara Suresi: 163'den)* kavl-i şerifini tefsir ediyordu. Direkleri siyah, kırmızı, yeşil ve beyaz nurdan oluşan bir kürsünün üzerinde tevhid mertebeleri hakkında konuşuyordu.

Bunun üzerine Arş'tan, 'Sükkerî babayı salın, çünkü çocukları ağlıyorlar' diye nida edildi. İşte bundan sebep çoluk çocuğu terketmek istiyorum. Bunun üzerine çocukları, babaları bu hâle girdiğinde ağlamayacaklarına dair yemin ederek yalvardılar, o da onları terketmekten vazgeçti.

Sükkerî babaya bu ismin takılmasının sebebi, kendinden her isteyene istediği anda şeker verirdi. Hatta bir gün imtihan olsun için hamamda ondan şeker istediler, o da ayağını hamamın mermerine vurarak 'alın' dedi. O anda mermerin şekere dönüştüğünü görenler şüphelerinden kurtularak ona itikad ettiler.

Üftâde Efendi *(Kuddise Sırruhu)* şöyle buyurmuştur: Âlem-i Melekût (manevi âlem) üstte değildir, bilakis mülk de, melekîtta senin yanındadır, çünkü Allah-u Tealâ zamandan, mekândan, gelmekten gitmekten münezzehtir.

« وَهُوَ مَعَكُمْ اَيْنَمَا كُنْتُمْ (٤) »

"Her nerede olursanız, O, sizinle beraberdir" *(Hadid Suresi: 4'den)*

Salik (Allah yolcusu) için bir mertebe vardır ki, onda hem Allaha, hem de halka nazar eder, bu mertebeye maiyyet (beraberlik) ismi verilir. Sonra fena-i küllî'ye ulaşıp kendi varlığı da kaybolursa, bu makam: "Cem" makamı diye adlandırılır.

İşte bu makamda olan salik, kendisini nur kaplıyan kişi, karanlığı görmediği gibi Allah'tan gayrini göremez. Nitekim güneşe bakan, başka şeyi göremez. Bu görüş gözle olmadığı gibi, cisimleri görmek kabilinden de değildir. Bilakis enbiyanın, ulemanın ve kâmil evliyanın zikrettikleri üzere, görür gibi olma hâlinden ibarettir.

Mümin gerçek muvahhid olduğu zaman o tevhid kendisini melekût, ceberût ve lâhût âlemlerine ulaştırır, yani gerçek muvahhid, isneyniyet (ikilik) ten, ekvan, ecsam ve ervah (yaratıklar, cisimler ve ruhlar) ile kayıtlanmaktan (onlara bağlı kalmaktan) kurtulduğu anda: (اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ) **"Ancak Allah tek bir ilâhtır"** kavl-i şerifinin sırrını müşahede eder.

Ey Allahımız! Bizi vasıl (zatına ulaşan) lardan eyle! Âmin..,

HRİSTİYANLARIN KÜFRÜNÜ AÇIKLAYAN AYETİ KERİMELER:

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئاً اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيعاً وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٧) »

"Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesihin kendisidir." diyenler andolsun ki, kâfir olmuşlardır. (Habibim!) **De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesihi, anasını** (Meryemi) **ve yer yüzündekilerin hepsini helâk etmek** (öldürmek) **isterse, Allah'tan** (gelecek) **bir şeye kim malik** (engel) **olabilir? Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye hakkıyla kâdirdir."** *(Maide Suresi: 17)*

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي اِسْرَآئِيلَ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ اِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَاْوٰيهُ النَّارُ وَمَا لِلظّٰلِمِينَ مِنْ اَنْصَارٍ (٧٢) لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلٰثَةٍ وَمَا مِنْ اِلٰهٍ اِلَّا اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ (٧٣) »

"Andolsun ki, 'Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesihin ta kendisidir' diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesih: 'Ey İsrail oğulları! Benim rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a ibadet edin.' dedi.

Şüphesiz ki, kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki Allah, ona cenneti haram kılar (yasak eder). **Artık onun yeri ateştir, zalimler için yardımcılardan** (bir fert) **yoktur.**

Andolsun ki, 'Allah üçün üçüncüsüdür' diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, kâfir olan o kimselere can yakıcı bir azap elbette dokunacaktır. *(Maide Suresi: 72-73)*

Ayet: 172

Mevlâ Tealâ, yahudi ve hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki ifrat ve tefritlerini açıkladıktan sonra, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allaha kulluktan ar etmediğini (utanmadığını) beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ وَلاَ الْمَلٰئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ اِلَيْهِ جَمِيعاً (١٧٢)

KELİME MANASI (172)

(لَنْ يَسْتَنْكِفَ) **Asla çekinmez,** kim? (الْمَسِيحُ) **Mesih,** neden? (اَنْ يَكُونَ) **olmaktan,** nedir olmaktan? (عَبْداً) **kul,** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah** (-u Tealâ) **için,** daha? (وَلاَ الْمَلٰئِكَةُ) **melekler de,** öyle melekler ki, (الْمُقَرَّبُونَ) **mukarreb** (Allah'a en yakın), yani ne İsa *(Aleyhisselâm)* , ne de Allah'a en yakın melekler, Allah'a kul olmaktan asla geri durmazlar, (وَمَنْ) **her kim,** (يَسْتَنْكِفْ) **çekinirse,** neden? (عَنْ عِبَادَتِهِ) **ona kulluktan** (Allah'a itaat etmekten), daha? (وَيَسْتَكْبِرْ) **kibirlenirse** (kendini büyük görürse), (فَسَيَحْشُرُ) **elbette haşredecek** (toplayacak) **tır,** kimi? (هُمْ) **onları,** kime? (اِلَيْهِ) **kendisine,** ne oldukları hâlde? (جَمِيعاً) **hep birden oldukları hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ

Ne Mesih (İsa *(Aleyhisselâm)*), **ne de mukarreb** (Allah'a en yakın) **melekler Allah'ın kulu olmaktan asla çekinmezler. Her kim ona** (Allah'a) **kulluk etmekten çekinir ve büyüklenirse, yakında** (Allah) **onların hepsini kendisine haşredecek** (huzuruna toplayacak) **tır.**

İ Z A H A T

Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre:

٨١ – رُوِىَ اَنَّ وَفْدَ نَجْرَانَ قَالُوا: يَامُحَمَّدُ تَعِيبُ صَاحِبَنَا! قَالَ: « وَمَنْ صَاحِبُكُمْ؟ » قَالُوا: عِيسىٰ ، قَالَ: « وَاَىَّ شَئٍ اَقُولُ فِيهِ؟ » قَالُوا: تَقُولُ اَنَّهُ عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ فَقَالَ لَهُمْ : « اَنَّهُ لَيْسَ بِعَارٍ لِعِيسىٰ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ » قَالُوا: فَنَزَلَتْ: ﴿ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ اَنْ يَكُونَ عَبْداً لِلّٰهِ ﴾

81 - Necran'dan gelen bir Nasranî hey'eti Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Niçin bizim arkadaşımızı ayıplıyorsun?" dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizin arkadaşınız kimdir?"** diye sorunca, Onlar: "İsadır" dediler. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben onun hakkında ne diyorum?"** deyince onlar "Allah'ın kulu ve Resulüdür diyorsun." dediler.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in onlara: **"Allaha kul olmak, İsa için bir ar** (utanç vesilesi) **değildir."** buyurması üzerine, onu tasdik etmek için,**"Allah'a kul olmaktan Mesih** (İsa *(Aleyhisselâm)*) **asla çekinmez."** mealindeki bu ayet-i kerime indi. *(Vahidî, Esbab-ı nüzul: No. 377, Sh. 190, Beğavî, Meâlimü't-Tenzil: 1/503)*

İmam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* bu ayet-i kerimenin tefsirinde şöyle buyurmuştur: Mevlâ Tealâ bundan evvelki ayet-i kerimelerinde İsa *(Aleyhisselâm)* ın kendisinin kulu olduğuna ve kendi oğlu olmasının caiz olmadığına dair kati deliller getirdikten sonra, onların bu hususdaki şüphelerini naklederek cevabına işaret etmiştir. Şöyle ki: "Onların, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'ın oğlu olduğunu ispat hususunda itimat ettikleri şüphe, onun gayb'dan haber vermiş olması, ölüleri diriltmek ve hastaları iyi etmek gibi bir takım harikulâde şeyler meydana getirmesidir."

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ burada sanki: "Mesih (İsa) bu ilim ve kudrete sahip olması sebebiyle Allah'a ibadetten asla istinkâf etmez (kaçınmaz). Çünkü mukarreb melekler, muğayyebat (gaybî şeyler) i bilmekte ve zor şeylere güç yetirmekte ondan daha üstündürler, zira onlar Levh-i Mahfuz'a muttali (haberdar) dırlar ve yine onlardan sekiz tanesi o büyük arşı taşımaktadırlar.

Melekler, gerek ilim, gerekse kudret yönünden bu kadar üstün oldukları hâlde Allah'a ubudiyetten çekinmemekteyken, Mesih (İsa *(Aleyhisselâm)*) bu kadar az ilim ve kudretle Allaha kulluktan nasıl geri kalabilir?" buyurmak istemiştir. İşte bu ayet-i kerime bu manaya hamledildiğinde gerideki ayetlerle birlikte son derece mükemmel bir uyum ve benzerlik içinde olacağından , ayet-i kerimenin bu şekilde tefsiri daha uygun görülmüştür.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَا الْمَلٰٓئِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ) **"Mukarreb** (en yakın) **melekler de** (Allah'a ibadetten çekinmezler)" buyurmuştur ki, bu ifade-i celile, meleklerin derece ve fazilet bakımından bir birinden farklı olduklarına delâlet etmektedir. Buna göre meleklerin en büyükleri Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail ve hamele-i arş (arşı taşıyanlar) dır.

Fahrurrazi ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiği üzere, sapık fırkalardan olan mutezile, bu ayet-i kerimeyi meleğin beşerden üstün olduğuna delil getirmişlerse de, Ehli Sünnet uleması buna bir kaç yönden cevap vermişlerdir ki, bunların en önemlisi şudur:

"Biz, meleklerin gaybî şeyleri bilme ve bu âlemde tasarrufta bulunmaya kudretleri bakımından beşerden üstün olduklarını kabul etmekteyiz. Zaten Cibril-i Emin'in, Lût kavminin şehirlerini kanadının tek bir tüyü ile kökünden söküp kaldırdığı rivayet edilmektedir.

Dolayısıyla bizim nizâ'ımız (çekişmemiz) ilim ve kudret yönünden değildir, bizim tartışmamız ancak meleklerin ibadetlerinin mükafatı mı yoksa beşerin taatlarının sevabı mı? daha çok olduğu hususundadır.

Tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerime ise, meleklerin bu yönden üstün olduklarına asla delâlet etmemektedir. Çünkü bu makamda hristiyanlar, gayb'dan haber vermesi ve harikulâde şeyler yapmış olmasını ortaya atarak İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâhlığını ispata kalkışmışlardır.

Bu şüpheyi iptal etmek (kaldırmak) için, bu ayet-i kerimede meleklerden bahsedilmesi, onların ancak ilim ve kudret bakımından insanlardan üstün olmaları hâlinde doğru olabilir ki, zaten biz de bunun böyle olduğunu kabul etmekteyiz. Amma bu ayet-i kerimeden maksat: İbadetlere verilecek sevabın çokluğu bakımından meleklerin İsa *(Aleyhisselâm)* dan üstün olduğu ise, bu mana bu makama hiç uygun düşmez ve yakışmaz.

Bu izahattan anlaşıldığına göre, bazı zihinlerde mutezilenin bu delilinin güç kazanması, münakaşa konusunu tam anlayamamalarından kaynaklanmaktadır.

Velhasıl Ehli Sünnet itikadına göre, havâss-ı beşer (insanların seçkinleri) olan peygamberler, Cebrail, Mikail ve İsrafil gibi meleklerin resulleri olan Havâss-ı melâike'den efdal (üstün) dür.

Meleklerin seçkinleri ise, beşerin avam (sıradan) müminlerinden üstündür. İnsanların sıradan müminleri de, Avamm-ı melâike (sıradan melekler) den üstünlerdir. Beşerin melekten üstünlüğünün en baştaki delili, insanlar nefsin hevası (kötü istekleri) üzere yaratıldıkları hâlde o arzuları Allah'ın zatı uğrunda kahretmiş (yenmiş) olmalarıdır.

Dolayısıyla Enbiya *(Aleyhimüsselâm)*, ısmet (günahsızlık) hususunda melâike *(Aleyhimüsselâm)* a benzemiş, fakat nefsanî istekleri ve cismanî ihtiyaçları yenmekte onlardan üstün olduklarından dolayı, onların ibadet ve taatleri bir takım engellerle beraber olduğu için daha zor olduğundan,

٨٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) « ... وَلٰكِنَّهَا عَلٰى قَدْرِ نَفَقَتِكِ اَوْ نَصَبِكِ »

82 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen: **"Lâkin o** (umrenin ve bütün ibadetlerin sevabı, onları işlerken harcadığın) **nafakan** (paran) **veya** (çektiğin) **sıkıntına göredir."** *(Buharî, Umre: 8, No. 1695, 2/634, Müslim)* hadis-i şerifinden dolayı da daha sevaplı olmuştur. Meleklerin ibadetleri ise, cibillî (yaratılıştan) olduğu için insanların elde ettiği sevabı kazandıramaz.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ve diğer peygamberlerin meleklerden üstünlüğüne delâlet eden bir takım hadis-i şerifler vardır. Nitekim:

٨٣ – عَنْ جَابِرِ الْاَنْصَارِىِّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ اٰدَمَ (عليه السلام) وَذُرِّيَّتَهُ ، قَالَتِ الْمَلٰئِكَةُ يَا رَبِّ خَلَقْتَهُمْ يَأْكُلُوْنَ وَيَشْرَبُوْنَ وَيَنْكِحُوْنَ وَيَرْكَبُوْنَ فَاجْعَلْ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْاٰخِرَةَ فَقَالَ اللّٰهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى: لَا اَجْعَلُ مَنْ خَلَقْتُهُ بِيَدِىَّ وَنَفَخْتُ فِيْهِ مِنْ رُوْحِى كَمَنْ قُلْتُ لَهُ كُنْ فَكَانَ »

83 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah** (-u Tealâ) **Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ve zürriyetini yaratınca melekler 'Ya Rabbi! Sen onları yarattın, yiyorlar, içiyorlar, evleniyorlar, biniyorlar öyleyse dünyayı onlara, ahireti bize ver.'**

dediler. Bunun üzerine Allah (-u Tealâ): **'Ben** (kudret) **ellerimle yarattığım, ruhumdan üflediğim kimseleri: 'Ol' dediğimde hemen** (var) **olan** (melek) **ler gibi yapmam.' buyurdu."** *(Beyhakî, Şuabu'l-iman: No.149, 1/172, Deylemî, Müsned-i Firdevs: No.5329, 3/467, Hatib-i Tebrizî, Mişkatü'l-Mesâbîh: No. 5732, 3/250)*

٨٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُؤْمِنُ اَكْرَمُ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَعْضِ مَلَائِكَتِه »

84- Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Mümin, Allah** (-u Tealâ) **katında, bazı meleklerinden daha üstündür."** *(İbni Mace, Fiten: 6, No. 3947, 2/1301-1302)*

Ruhul Beyan tefsirinde, Te'vilâtı Necmiyye'den naklen şöyle zikredilmiştir: İsa *(Aleyhisselâm)* ın meleklerden bir üstünlüğü de şu yöndendir. O, anne tarafından Âdem *(Aleyhisselâm)* ın zürriyetinden olduğu için Âdem *(Aleyhisselâm)* a mahsus olan, Mevlâ Tealâ'nın kudret elleriyle yaratılma şerefine mazhar olduğu gibi, üstelik meleklere ait olan (كُنْ) **"ol"** emriyle yaratılma şerefine nail olduğundan, meleklerde bulunmayan fazilet İsa *(Aleyhisselâm)* da bulunmuş, İsa *(Aleyhisselâm)* da bulunmayan bir şey ise meleklerde de bulunmamış olur.

Şu bilinsin ki, bütün amellerin aslı tevhid ve iman olduğu gibi, Allah-u Tealâ'ya ibadetten çekinmenin en büyüğü de, şirk ve tevhidden yüz çevirmektir. Kibir ise seyyiât (günahlar) ın en büyüklerinden olduğundan, bazı hadis-i şeriflerde imana mukabil olarak zikredilmiştir. Nitekim:

٨٥ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا يَدْخُلُ النَّارَ اَحَدٌ فِى قَلْبِه مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ اِيمَانٍ. وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ اَحَدٌ فِى قَلْبِه مِثْقَالُ حَبَّةِ خَرْدَلٍ مِنْ كِبْرِيَاءَ »

85 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kalbinde hardal tanesi ağırlığınca iman bulunan kişi cehenneme girmeyecek, Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kişi de cennete girmeyecektir."** *(Müslim, İman:39 No:91-148, 1/93, Ebu Davud, Libas: 29, No.4091, 2/457, Tirmizî, Birr: 61, No:1998, 4/360, İbni Mace, Zühd:16, No:4173, 2/1397)*

Nakledildiğine göre, bir kadı günlerden birinde, Ebu Yezid el Bestâmî *(Kuddise Sırru-hu)* ya gelerek, "Biz de sizin bildiklerinizi biliyoruz ama tesirini bulamıyoruz." dedi. Bunun üzerine Ebu Yezid *(Kuddise Sırruhu)* ona: "Bir miktar ceviz alıp, bir kaba doldurarak boynuna as, sonra 'Kim bana tokat atarsa ona bir ceviz vereceğim' diye şehirde ilân ederek dolaş, tâki o cevizlerden hiç bir şey kalmasın, işte o zaman tesir bulacaksın." dedi.

Bunu duyan kadı efendi istiğfar edince, Ebu Yezid *(Kuddise Sırruhu)*: "Muhakkak sen günaha girdin, çünkü ben sana, seni nefsinin kibrinden kurtaracak şeyi söylüyorum, sen ise ondan istiğfar ediyorsun." dedi.

Ayet: 172

Artık akıllı kişi kibri terkedip tevazu göstermelidir çünkü yükseklik tevazudadır ve o, ibadetlerin en üstünlerindendir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعاً) **"Kim ona** (Allah-u Tealâ'ya) **kulluk etmekten kaçınır ve kibirlenmek isterse,** (bilsin ki Allah) **onların hepsini kendisine** (manevi huzuruna) **toplayacaktır."** kavl-i şerifiyle,

"Kim Allah'a ibadet etmekten çekinip, büyüklük taslarsa, bilsin ki Allah-u Tealâ kıyamet günü onların hepsini, kendileri için hiç bir şeye malik (sahip) olmadıkları hâlde huzurunda toplayacaktır." buyurmak istemiştir.

Mevlâ Tealâ, ibadetinden kaçınanları huzurunda toplayacağını beyan ettikten sonra, mahşerde toplanan bütün kullarına ne şekilde muamele yapacağını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَاباً أَلِيماً وَلاَ يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيّاً وَلاَ نَصِيراً (١٧٣)

KELİME MANASI (173)

(فَأَمَّا الَّذِينَ) **İmdi o kimseler ki,** (آمَنُوا) **iman ettiler,** daha? (وَعَمِلُوا) **işlediler,** neyi? (الصَّالِحَاتِ) **salih** (iyi) **amelleri,** (فَيُوَفِّي) **tastamam ödeyecektir,** kime? (هِمْ) **onlara,** neyi? (أُجُورَهُمْ) **ecir** (sevap) **larını,** daha? (وَيَزِيدُ) **ziyade edecek** (fazlasını verecek) **tir,** kime? (هُمْ) **onlara,** neden? (مِنْ فَضْلِهِ) **fazlından** (kereminden, iyiliğinden), (وَأَمَّا الَّذِينَ) **imdi o kimseler ki,** (اسْتَنْكَفُوا) **çekindiler** (Allah'a kulluktan geri durdular), daha? (وَاسْتَكْبَرُوا) **kibirlendiler,** (فَيُعَذِّبُ) **azabedecektir,** kime? (هُمْ) **onlara,** neyle? (عَذَاباً) **bir azapla,** öyle azap ki, (أَلِيماً) **elem** (acı) **verici,** (وَلاَ يَجِدُونَ) **ve bulamayacaklardır,** kim için? (لَهُمْ) **kendileri için,** kimden başka? (مِنْ دُونِ اللهِ) **Allah'tan başka,** (وَلِيّاً) **bir dost,** daha? (وَلاَ نَصِيراً) **ve bir yardımcı.**

MEALİ ŞERİFİ

Fakat (Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Kur'an-ı kerime) **iman edip, sâlihat** (güzel ameller) **işleyenlere gelince,** (Allah-u Tealâ) **onlara ecir** (mükâfat) **larını tastamam verecek ve onlara fazl** (lutf) **undan ziyade edecek** (daha fazla nimetlerini ifa edecek) **tir.**

Amma o (kulluğundan) **yüz çeviren ve kibirlenenler** (varya), **onlara da** (tarif edilemeyecek şekilde) **can yakıcı bir azap ile azabedecektir. Onlar kendileri için Allahtan başka,** (işlerini takibedecek) **ne bir veli** (dost), **ne de** (onları Allahın azabından kurtaracak) **bir nasîr** (yardımcı) **bulamayacaklardır.**

İ Z A H A T

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde müminlerin mükâfatını, ibadet etmekten büyüklenenlerin cezasından evvel zikretmiştir. Çünkü onlar, önce Allaha ibadet edenlerin mükâfatını görüp, sonra da kendi cezalarına uğradıklarında, şüphesiz ki bu onlar için son derece büyük bir hasret (pişmanlık) vesilesi olacaktır.

Ayet-i celiledeki: (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ)

"Fakat iman edip salih ameller işleyenler (e gelince, Allah-u Tealâ) **onlara hem mükâfatlarını tas tamam ödeyecek, hem de fazlından onları ziyade edecek** (cömertliğinden dolayı onlara hakettiklerinden fazlasını verecek) **tir."** İfade-i celilesinde geçen: "Ecirlerinin tam verilmesi" ile "Fazl-u kereminden dolayı ziyade verilmesi" arasındaki farkı,

٨٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أُجُورَهُمْ يُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ الشَّفَاعَةَ لِمَنْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ لِمَنْ صَنَعَ إِلَيْهِمُ الْمَعْرُوفَ فِي الدُّنْيَا»

86 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Onların ecirleri** (ni Allah-u Tealâ'nın tam vermesi) **onları cennete girdirmesidir. Ayrıca Allah-u Tealâ onlara fazl-u kereminden dolayı, dünyada kendilerine iyilik yapanlardan, cehenneme girmesi gerekenlere şefaat etme hakkını fazladan verecektir."** hadis-i şerifiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* açıklamıştır. *(Taberanî, el Mu'cemü'l-Kebîr, No:10462, 10/201, İsbehanî, Hilyetü'l-Evliya: 4/108, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 7/13)*

Daha sonra Mevlâ Tealâ:

(وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا)

"Amma büyüklenerek ibadetten kaçınan o kimselere can yakıcı bir azap ile azabedecek ve onlar, kendileri için hiç bir dost ve yardımcı bulamayacaklardır." buyurmuştur ki, bu ayet-i kerime:

« ... إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ (٦٠) »

"Şüphesiz ki, bana ibadet etmekten büyüklenenler, hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir." *(Mümin suresi: 60'dan)* kavl-i şerifi gibidir, zira dünyada ibadetten kibredenlerin cehenneme alçak olarak girmeleri kendilerine çok uygun bir ceza şeklidir.

Ayet: 174

Mevlâ Tealâ, yahudi, hristiyan ve münafıkların şüphelerini cevaplandırıp, cezalarını açıkladıktan sonra, bütün insanlığı peygamberin risaletini kabule davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكُمْ نُوراً مُبِيناً (١٧٤)

KELİME MANASI (174)

(يَا اَيُّهَا النَّاسُ) **Ey insanlar,** (قَدْ جَآءَ) **muhakkak geldi,** kime? (كُمْ) **size,** ne?(بُرْهَانٌ) **bir burhan** (huccet, delil, yol gösterici rehber Muhammed *(Aleyhisselâm)*) öyle burhan ki, (مِنْ رَبِّكُمْ) **rabbinizden olucu,** (وَاَنْزَلْنَا) **ve biz indirdik,** kime? (اِلَيْكُمْ) **size,** neyi? (نُوراً) **bir nuru,** öyle nur ki, (مُبِيناً) **apaçık.** Bu mana: (مُبِيْن) kelimesinin, lâzım olan (اَبَانَ) fiilinden olmasına göredir, müteaddî kabul edildiğinde ise, helâl ve haramı açıklayıcı anlamına gelir.

MEALİ ŞERİFİ

Ey insanlar! Muhakkak size rabbinizden büyük bir burhan (kesin bir huccet olan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **gelmiştir ve biz size bir nur-i mübin** (doğruluğunun ispatında kendisinden gayrısına muhtaç olmayan, hakkı ve batılı açıklayan, insanları küfür karanlıklarından iman nuruna kavuşturan bir Kur'an-ı Kerim) **indirmişizdir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Burhan"** Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. O, hakkın hak, batılın batıl olduğunu açıklamak üzere burhan (delil) ortaya koyduğu için: "Burhan" diye isimlendirilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: "Nur-i Mübin" (apaçık bir nur) Kur'an-ı kerimdir. Kur'an-ı Kerim, kalplere iman nurunun düşmesine sebebolduğu, bir de varlıklar ışıkla parladığı gibi, hükümler onunla belirlendiğinden: **"Nur"** diye adlandırılmıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ her peygambere, ümmetine karşı delil getirsin için bir ayet ve burhan (mucize) vermiş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kendisini ise burhan yapmıştır.

Nitekim geçmiş peygamberlerin mucizeleri, kendilerinin dışında olan bir takım eşyada zuhur etmekteydi. Zira Musa *(Aleyhisselâm)* ın mucizesi asâsında ve kendisinden oniki pınar fışkıran taşta meydana çıkmıştı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise bütün bedeniyle burhandı. Nitekim gözlerinin burhanı (mucizesi) hakkında:

٨٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: صَلّٰى بِنَا رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ اَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: « اَيُّهَا النَّاسُ! اِنِّى اِمَامُكُمْ فَلَا تَسْبِقُونِى بِالرُّكُوعِ وَلَا

بِالسُّجُودِ وَلاَ بِالْقِيَامِ وَلاَ بِالْانْصِرَافِ فَانِّي اَرَاكُمْ اَمَامِي وَمِنْ خَلْفِي »

87 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan şöyle rivayet edilmiştir: Bir gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bize namaz kıldırdı, namazı bitirince yüzünü bize dönerek: **'Ey İnsanlar! Şüphesiz ben sizin imamınızım, rukûda, secdede, kalkarken ve selâm verirken beni geçmeyin, şüphesiz ki ben sizi önümden de arkamdan da görüyorum."** buyurdu. *(Müslim, Salât: 25, No.426, 1/320, Buharî, Cemaat:42, No.686, 1/253, Müsned-i Ahmed: No.14089, 4/577, Darimî, Salât: 72, No.1291, 1/321)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gözünün burhanı hakkında Mevlâ Tealâ da:

« مَازَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ (١٧) »

"(Muhammedin) **Gözü kaymadı ve** (gördüğünü) **aşmadı."** *(Necm Suresi: 17)* buyurmuştur.

Burnunun burhanı (mucizesi) hakkında:

٨٨ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « وَاَجِدُ نَفَسَ رَبِّكُمْ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ »

88 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ben rabbinizin nefesini Yemen tarafından buluyorum."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:l0978, 3/649, Taberanî, Mu'cemül Kebîr: No. 6358, 7/52)*

Dilinin burhanı hakkında Mevlâ Tealâ:

« وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) »

"O, heva (keyfin) **den konuşmaz. O** (nun konuştuğu, kendisine) **vahyedilenden başkası değildir. "** *(Necm suresi: 3-4)*

Mubarek tükürüğünün burhanı hakkında:

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Hendek günü ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek "Benim azıcık yemeğim var, sen bir kaç kişiyle gel." dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٨٩ – « يَا اَهْلَ الْخَنْدَقِ ، اِنَّ جَابِراً قَدْ صَنَعَ سُوراً ، فَحَيَّ هَلاً بِكُمْ » فَقَالَ: رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُنْزِلُنَّ بُرْمَتَكُمْ ، وَلاَ تَخْبِزُنَّ عَجِينَكُمْ حَتَّىٰ اَجِيءَ »

89 - **"Ey Hendek ehli! Muhakkak Cabir bir ziyafet hazırlamıştır. Haydi hep beraber gidiyoruz."** diye yüksek sesle nida etti. Sonra: **"Ben gelinceye kadar, kazanınızı** (ocaktan) **indirmeyin ve ekmeğinizi pişirmeyin"** buyurdu. Bunun üzerine insanların önüne geçerek evime geldiler. Ben hamuru ona çıkartıp gösterdiğimde ona tükürdü ve bereket duası yaptı. Sonra çömleğimize giderek onun içine tükürdü ve bereket duası yaptı.

Allaha yemin ederim ki, Ordu bin kişi idi, hepsi yediler, hatta doyarak yemeği bırakıp gittiler, çömleğimiz de olduğu gibi fıkırdıyordu, hamurumuz da olduğu gibi duruyordu. *(Buharî, Meğâzî: 27, No.3876, 4/1505, Müslim, Eşribe: 20, No:2039, 3/1610)*

Yine mubarek tükürüğünün bir mucizesi de, Hayber günü Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın gözü iltihaplandığında ona tükürerek Allahın izniyle iyileştirmesidir.

Elinin burhanı:

« ... وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى (١٧) »

"Attığında sen atmadın, lâkin Allah attı." *(Enfal Suresi: 17'den)* kavl-i şerifinde açıklanmış ve mubarek elinde çakıl taşlarının tesbih ettikleri duyulmuştur.

Mubarek parmağının burhanı, müşriklerin mucize istemeleri üzerine mubarek parmağı ile aya işaret ettiğinde ay iki parçaya yarılmış, hatta Hira dağı ayın iki parçası arasında görülmüştür.

Mubarek parmaklarının arasının burhanı, bir muharebede mubarek parmaklarının arasından su fışkırmış ve bir çok kimse o sudan içmişlerdir.

Mubarek sadr-ı şerifinin burhanı, namaz kılarken ağlamaktan tencere fıkırdaması gibi göğsünden ses işitilirdi. Mevlâ Tealâ bu hususta:

« اَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ... (١) »

"Biz senin göğsünü açmadık mı? " *(İnşirah Suresi: 1)* buyurmuştur.

Mubarek kalbinin burhanı, gözleri uyur kalbi uyumazdı. Mevlâ Tealâ onun kalbi hakkında:

« مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَاٰى (١١) »

"(gözleriyle) **Gördüğünü kalbi yalanlamadı."** *(Necm Suresi: 11)* buyurmuş, diğer bir ayet-i kerimesinde ise:

« نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْاَمِينُ (١٩٣) عَلٰى قَلْبِكَ ... (١٩٤) »

"Ruhul emin (Cibril) **onu senin kalbine indirmiştir."** *(Şuara Suresi: 193-194'den)* buyurmuştur.

Bu gibi burhanlar (mucizeler) sayılamayacak kadar çoktur. Bunların en büyüklerinden biri de miraca çıkarılması, "Kab-ı kavseyn" makamını geçip, "Ev ednâ" ya ulaşmasıdır ki, bu makam ondan evvel kimseye verilmemiştir. Bu makamların izahı Necm Suresinin 9. ayetinin tefsirinde inşaallah gelecektir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, okuma yazma bilmeyen ümmî bir zat olduğu hâlde kendisine vahiy geldikten sonra, arabın ve acemin en fasihi (düzgün konuşanı) olmuştur ki, bundan daha kuvvetli ve daha açık bir burhan ne olabilir?

Mevlâ Tealâ, bütün insanlığa bir burhan gönderdiğini ve Nur-i mübin indirdiğini açıkladıktan sonra, kendisine inanıp, Nur-i mübine sımsıkı sarılanları müjdelemek üzere şöyle buyuruyor:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا (١٧٥)

KELİME MANASI (175)

(فَأَمَّا الَّذِينَ) **İmdi o kimseler ki,** (آمَنُوا) **iman ettiler,** kime? (بِاللَّهِ) **Allah'a,** daha? (وَاعْتَصَمُوا) **sımsıkı sarıldılar,** kime? (بِهِ) **Allah'a veya Kur'an'a,** (فَسَيُدْخِلُ) **yakında muhakkak** (Allah-u Tealâ) **girdirecektir,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereye? (فِي رَحْمَةٍ) **bir rahmetin içine,** öyle rahmet ki, (مِنْهُ) **ondan** (Allah-u Tealâ'dan) **olucu,** daha nereye girdirecektir? (وَفَضْلٍ) **bir fazlın** (lütfu inayetin) **içine,** daha? (وَيَهْدِي) **hidayet edecektir,** kimi? (هِمْ) **onları,** kime? (إِلَيْهِ) **kendisine,** kendisinden bedel, (صِرَاطًا) **bir yola,** öyle yol ki, (مُسْتَقِيمًا) **dosdoğru olucu.**

MEALİ ŞERİFİ

Allah'a iman edip de, O'na sımsıkı sarılanlar (a gelince) **Allah** (-u Tealâ) **onları, kendisinden bir rahmet ve fazlın içine girdirecek** (iyilik ve lütuf deryasına daldıracak) **ve onları kendine** (varan) **dosdoğru bir yola hidayet edecek** (götürecek) **tir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hak bir peygamber, Kur'an-ı kerimin de hak bir kitap oldu-ğunu bütün insanlara iyice anlattıktan sonra bu ayet-i celileyi indirerek, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatına sarılmalarına karşılık onlara bir takım mükafatlar vereceğini vaadetmiştir.

Allah-u Tealâ'ya imandan maksat: O'nun zatına, sıfatlarına, fiillerine , hükümlerine ve isimlerine, Kur'an-ı kerimin beyanına ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in açıklamasına göre inanmaktan ibarettir.

Allaha i'tisam (sımsıkı sarılmak) tan murat ise, İmanda kendilerini sebat ettirmesi, şeytanın vesvesesinden onları koruması, kendi rahmet ve fazl-ı keremine onları girdirmesi ve sırat-ı müstakim'e onları hidayet etmesi gibi hususlarda Allah'a sarılmaları ve O'na güvenmeleridir.

Taberî tefsirinde zikredildiğine göre, "Kendisine sarılmaları gereken şey" den maksat: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilen Nur-i Mübin (Kuran-ı Kerim) dir. Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilede iman eden kullarına üç şey vaadetmiştir ki bunlar, **Rahmet, Fazl** ve **Hidayet'** tir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* buradaki:

"Rahmet" in cennet,

"Fazl" ın hiç bir gözün görmediği, hiç bir kulağın işitmediği nimetler,

"Sırat-ı müstakim'e hidayet" in de, dosdoğru dine kavuşturma manalarında olduğunu söylemiştir.

Bu makamda Fahrurrazi *(Rahimehullah)* hazretleri şöyle buyurmuştur: Ayet-i celilede geçen Rahmet ve Fazl, cennette olan mükâfat ve tazim manalarına hamledilmiştir.

Hidayet'ten maksat ise, kudsiyet ve kibriya âleminin nurlarının beşeri ruhlarda tecelli etmesi sebebiyle hasıl olan saadetlerdir ki bu ruhanî bir saadettir. Mevlâ Tealâ, ruhanî behcet (mutluluk) un cismanî lezzetlerden daha şerefli olduğuna dikkat çekmek için bunu ikisinden sonra zikretmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ Resulünü bu ümmete ikram etmiştir. Her kim taklitle değil de, Allahın nuruyla hakiki bir iman ile O'na iman ederse, İnayet-i ilâhiye (Allahın yardımı) onu cezbederek (çekerek) sıfatlar âlemine sokar.

Nitekim: (فَسَيُدْخِلُهُمْ فِى رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ) **"Onları, rahmet ve fazlının içine girdirir."** kavl-i şerifi buna işaret etmektedir. Zira Allahın rahmet ve fazlı onun sıfatlarıdır ve Allah-u Tealâ o kişiyi Kur'an-ı Kerim'in nuruyla ve onun ahlâkıyla ahlâklanması sebebiyle kendisine kavuşturur.

Dolayısıyla salik Allaha i'tisam (sarılmak) la, sırat-ı müstakim'den yükselerek, Allah-u Tealâ'nın zatına kavuşur. Kul, bidayet (başlangıç) ta Kur'an-ı kerimde ve Hadis-i şeriflerde geçen emirlere ittibaen (uyarak) amele çok çalışması gerekmektedir ki, neticede Allah-u Tealâ'nın halis fazl-u keremine ulaşarak bütün işlerinde onun mutasarrıfı (yöneticisi) Allah-u Tealâ olsun.

İşte bundan dolayı Abdurrahman ibni Ebî Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٩٠ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ اَبِى بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « دَعَوَاتُ الْمَكْرُوْبِ: اَللّٰهُمَّ رَحْمَتَكَ اَرْجُوْ فَلاَ تَكِلْنِى اِلٰى نَفْسِى طَرْفَةَ عَيْنٍ وَ اَصْلِحْ لِى شَأْنِى كُلَّهُ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ »

90 -**"Sıkıntılı kimsenin yapacağı dualar: 'Ey Allahım! Rahmetini umarım, o halde beni göz açıp kapayıncaya kadar nefsime bırakma. Benim bütün işlerimi düzelt, Senden başka hiç bir ilâh yoktur.'** (dualarıdır)." buyurmuştur. *(Ebu Davud, Edep: 110, No.5090, 2/745, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No20452, 7/316)*

Allah-u Tealâ'ya kavuşmak isteyen salik, azimetle amel ederek, en zor fetvalara göre amel etmelidir. Bundan dolayı bazı büyükler "Müridin mezhe-

bi yoktur." demişlerdir ki bundan maksatları: "Mürid bütün mezheplerin görüşlerinden en meşakkatli olanla amel eder." demektir.

Meselâ Şafiî de olsa kan aldırdığı veya bir yeri kanadığı zaman abdest alır, Hanefî de olsa kadına değdiği zaman abdestini tazeler.

Bâtın'ı tenvir (iç âlemini nurlandırmak), ancak zikir, ibadet ve marifet nurlarıyla meydana gelir ki, kemal üzere eda edilen (yerine getirilen) halis ibadet buna yardımcı olur.

Sünnet-i seniye gereğince yapılan hizmet, şehvet pisliklerini ve kötü ahlâkı gidererek iç âlemi cilâlandırır, tevhid ise, saadete ulaştıran amellerin en üstünüdür. Nitekim:

٩١ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلَّذِينَ لاَ تَزَالُ اَلْسِنَتُهُمْ رَطْبَةً مِنْ ذِكْرِ اللهِ يَدْخُلُ اَحَدُهُمُ الْجَنَّةَ وَهُوَ يَضْحَكُ »

91 - Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Dilleri Allah** (-u Tealân) **ın zikriyle ıslak olanlardan her biri cennete gülerek girecektir."** buyurmuştur. *(Ebu'ş Şeyh, Sevap, Kenzül Ummal, No:1839, 1/427, Ebu Nuaym El İsbehânî, Hilyetü'l-Evliya: 5/133)*

٩٢ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَيْسَ عَلَىٰ اَهْلِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْشَةٌ فِى قُبُورِهِمْ وَلاَ مَنْشَرِهِمْ وَكَاَنِّى اَنْظُرُ اِلَىٰ اَهْلِ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَهُمْ يَنْفُضُونَ التُّرَابَ عَنْ رُؤُسِهِمْ وَيَقُولُونَ: اَلْحَمْدُ للهِ الَّذِى اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ »

92 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tevhidin ve ehlinin faziletine şöyle işarette bulunmuştur: **"Lâ ilâhe illallah" ehline ne kabirde, ne de neşr** (kabirden diriliş) **de bir vahşet** (yalnızlık hissi) **yoktur. Onlar başlarından toprakları silkelerken sanki ben "lâ ilâhe illallah" ehline bakıyorum, 'Bizden üzüntüyü gideren Allah'a hamdolsun' diyorlar."** *(Taberanî, Mu'cemü'l-Evsat:, No:9474, 10/216)*

Ey Allahımız! Bizi zikreden ve şükredenlerden kıl, gafillerden eyleme!

Âmin..,

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ
أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا
اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ
مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

سُورَةُ الْمَائِدَةِ مَدَنِيَّةٌ وَهِيَ مِائَةٌ وَعِشْرُونَ آيَةً

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ
إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ
مَا يُرِيدُ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ
الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ
يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا
وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى
الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

Mevlâ Tealâ, bu surenin başında mirasla ilgili bazı meseleleri açıkladığı gibi, sonunu da bu bahisle bitirmek üzere şöyle buyuruyor:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَآ اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُوا اِخْوَةً رِجَالاً وَنِسَآءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ (١٧٦)

KELİME MANASI (176)

(يَسْتَفْتُونَ) **Fetva isterler,** kimden? (كَ) **senden,** (قُلِ) **de ki,** (اللّٰهُ) **Allah,** (يُفْتِي) **fetva veriyor,** kime? (كُمْ) **size,** ne hususta? (فِي الْكَلَالَةِ) **kelâle hususunda** (babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkında), (اِنِ امْرُؤٌا) **eğer bir kimse,** (هَلَكَ)**helâk olur** (ölür) **se,** öyle bir kimse ki, (لَيْسَ) **olmadı,** kim için? (لَهُ) **onun için,** ne? (وَلَدٌ) **bir çocuk,** (وَلَهُ) **halbuki onun için vardır,** ne? (اُخْتٌ) **bir kız kardeş,** (فَلَهَا) **o kız kardeşi için vardır,** ne? (نِصْفُ مَا) **o şeyin yarısı ki,** (تَرَكَ) **terketti,** yani o kişinin bıraktığı mirasın yarısı kız kardeşine kalır, (وَهُوَ) **o kişi** (öldüğü farzedilen bu kimse), (يَرِثُ) **varis olur,** kime? (هَا) **ona** (kız kardeşine), (اِنْ لَمْ يَكُنْ) **eğer yoksa,** kim için? (لَهَا) **onun için,** (وَلَدٌ) **bir çocuk,** yani o kişinin yaşayıp, kız kardeşinin ölümü farzedildiğinde ise, kızkardeşinin hiç bir çocuğu bulunmadığı takdirde, o kişi, ölen kız kardeşinin bıraktığının tamamını alır, (فَاِنْ كَانَتَا) **eğer onlar** (kardeşlikle varis olan o kızlar) **olurlarsa,** nedir olurlarsa? (اثْنَتَيْنِ) **iki tane,** (فَلَهُمَا) **o ikisi için vardır,** ne? (الثُّلُثَانِ) **üçte iki,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (تَرَكَ) **terketti,** yani o iki kız kardeş, ölenin bıraktığının üçte ikisini alırlar, (وَاِنْ كَانُوا) **eğer onlar** (mirasçılar) **iseler,** nedir iseler? (اِخْوَةً) **kardeşler,** onlardan bedel, (رِجَالاً) **erkekler,** daha? (وَنِسَآءً)**kadınlar,** yani erkek kız karışık daha fazla kardeş bulunduğu takdirde, (فَلِلذَّكَرِ)**erkek için vardır,** ne? (مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ) **iki dişinin payının misli,** yani bir erkek iki kadın hissesi kadar alır, (يُبَيِّنُ) **çokça açıklıyor,** kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (لَكُمْ) **size,** yani Allah-u Tealâ şeriatının bütün hükümlerini ve özellikle kelâle'nin hükmünü size tam manasıyla açıklıyor, niçin? (اَنْ تَضِلُّوا) **sapıtmanızı istemediği için,** Bu mana Basralıların görüşüne göre verilmiştir ki, burada bir muzaf hazfedilmiştir, bunun takdiri (كَرَاهَةَ اَنْ تَضِلُّوا) demektir. Kûfelilere göreyse, buradaki (اَنْ) in başına (لاَمْ), sonuna (لاَ) takdir edilerek mana

Ayet: 176

(لاَنْ لاَ تَضِلُّوا) "Sapıtmamanız için Allah-u Tealâ size bu açıklamaları yapıyor" demektir. (وَاللهُ) **Allah,** neyi? (بِكُلِّ شَيْءٍ) **her şeyi,** nedir? (عَلِيمٌ) **ziyade bilicidir,** bundan dolayı sizlere hayatınız ve mematınız (ölümünüz) ile ilgili hükümleri açıklamaktadır.

MEALİ ŞERİFİ

(Habibim!) **Senden fetva isterler. De ki: Allah kelâle** (babası ve çocuğu olmayan bir kimsenin mirası) **hakkında** (ki hükmü şöyle) **açıklıyor: Eğer** (erkek veya kız) **çocuğu** (ve babası) **olmayan bir erkek ölür de, onun** (ana-baba bir veya sadece baba bir) **bir tek kız kardeşi varsa, bıraktığı** (mirası) **nın yarısı onundur** (kız kardeşine aittir).

Eğer onun (kız kardeşin) **çocuğu yoksa, o** (erkek kardeş) **ona varis olur** (çocuksuz ve babasız ölen o kızkardeşinin vefatıyla, bıraktığının tamamını erkek kardeş alır). **Eğer** (aynı şartlarla kalan) **kız kardeşler iki** (veya daha fazla) **iseler, onlar için** (oğlan kardeşlerinin) **bıraktığının üçte ikisi vardır.**

Eğer (yine aynı durumda bulunan varisler) **erkekli kadınlı kardeşler ise, o zaman erkek için iki dişinin nasibinin misli vardır** (bu durumda erkek iki kadın payı alır). **Allah size şaşırmamanız için** (şeriat hükümlerini) **tam manasıyla açıklıyor, Allah her şeyi hakkıyla bilendir** (bundan dolayı sizlere maslahat ve menfaatınız olan şeyleri tam manasıyla beyan etmektedir).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, bu surenin sonu başına uygun olsun diye evvelinde mallarla ilgili hükümlerden bahsettiği gibi sonunu da aynı mevzu ile bitirmiştir. Surenin ortası ise, din-i mübin-i islâma ters düşen fırkalarla münazara (tartışma) yı ihtiva etmekte (içermekte) dir.

İlim ehli şöyle demişlerdir: Allah-u Tealâ, "Kelâle" (Ana-babasından hiç biri ve çocuğu kendisine varis olmadan ölen kimse) hakkında iki ayet indirmiştir. Bunlardan biri, kış mevsiminde inmiştir ki o, bu surenin başındadır. Diğeri ise, yazın inmiştir ki, bu ayet-i kerimedir. Bundan dolayı bu ayet-i kerime: **"Ayetü's Sayf"** (yaz ayeti) diye isimlendirilmiştir.

Sebeb-i Nüzul:

٩٣ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنهما) قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا مَرِيضٌ فَتَوَضَّأَ فَصَبَّ عَلَيَّ أَوْ قَالَ: « صُبُّوا عَلَيْهِ » فَعَقَلْتُ فَقُلْتُ: لاَ يَرِثُنِي إِلاَّ كَلاَلَةٌ فَكَيْفَ الْمِيرَاثُ؟ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْفَرَائِضِ .

93 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben (baygın hâlde) hasta iken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni ziyaret etmek için yanıma girdi. Abdest alarak (abdest suyunu) üzerime döktü yahutta **"Onun üzerine dökün!"** buyurdu.

Benim aklım başıma gelince: '(Usul-u Furû'dan kimsem bulunmadığı için) Bana ancak kelâle (kız kardeşler) varis olacak, mirasım nasıl taksim edilecek? diye sorduğumda feraiz ayeti (mirasla ilgili bu ayet) indi." *(Buharî, Merza:21, No.5352, 5/2148, Vuzu': 43,No..191, 1/82, Müslim, Feraiz: 2, No.1616, 3/1235, İbni Mace, Feraiz: 5, No.2728, 2/911, Tirmizî, Feraiz: 7, No.2097, 4/417, Ebu Davud, Feraiz: 2, No. 2886, 2/133, Nesaî, Taharet: 103, No. 138, 1/94, Darimî, Taharet: 56, No. 734, 1/198)*

٩٤ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اشْتَكَيْتُ وَعِنْدِى سَبْعُ اَخَوَاتٍ فَدَخَلَ عَلَىَّ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَنَفَخَ فِى وَجْهِى فَاَفَقْتُ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ اَلاَ اُوصِى لِاَخَوَاتِى بِالثُّلُثَيْنِ؟، قَالَ: «اَحْسِنْ» قُلْتُ: اَلشَّطْرُ؟ قَالَ: «اَحْسِنْ» ثُمَّ خَرَجَ وَتَرَكَنِى فَقَالَ: «يَاجَابِرُ لَاَرَاكَ مَيِّتاً مِنْ وَجَعِكَ هٰذَا وَاِنَّ اللهَ قَدْ اَنْزَلَ فَبَيَّنَ الَّذِى لِاَخَوَاتِكَ فَجَعَلَ لَهُنَّ الثُّلُثَيْنِ» قَالَ: وَكَانَ جَابِرٌ يَقُولُ: اُنْزِلَتْ فِىَّ هٰذِهِ الْآيَةُ ﴿ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللهُ يُفْتِيكُمْ فِى الْكَلَالَةِ ﴾

94 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "(Bir defasında) hastalanmıştım, yanımda yedi kızkardeşim vardı. (Bir gün bayılmışım) Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanıma gelip, yüzüme üfürmüş de kendime geldim ve: 'Ey Allahın resulü! (Ben ölünce) kızkardeşlerime (kalacak olan malımın) üçte ikisini vasiyet edemez miyim?' dedim,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: '(kızkardeşlerine) **iyi davran.**' buyurdu. Ben: 'Yarı (sını vasiyet etsem olmaz mı?)' deyince, yine '(kızkardeşlerine) **iyilik yap'** buyurdu. Sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni bırakıp çıkarken: **'Ey Cabir! Senin bu hastalığından dolayı öleceğini sanmıyorum şüphesiz ki Allah-u Tealâ** (Kur'an-ı Kerimde miras ayetini) **indirdi ve kızkardeşlere düşecek payıda açıkladı, onlara üçte iki** (hisse) **ayırdı'** buyurdu.

Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* : "(Habibim) **'Senden fetva istiyorlar, de ki: Kelâle** (Babasız ve çocuksuz kişinin mirası) **hakkında Allah size fetva veriyor** (hükmünü açıklıyor)' ayet-i kerimesi benim hakkımda indirildi." derdi. *(Ebu Davud, Feraiz: 3, No.2887, 2/133)*

Hadis-i şerifte geçen: **"Kızkardeşlerim için üçte ikisini vasiyet edebilir miyim?"** cümlesi şarihler tarafından iki şekilde tercüme edilmiştir:

1 - Kalacak olan malımın üçte ikisini kızkardeşlerime vasiyet edebilir miyim?

2 - Varis olarak kızkardeşlerim bulunduğu için malımın üçte ikisinin fakirlere dağıtılmasını vasiyet edemez miyim?

Bu ikinci manaya göre, (لِاَخَوَاتِ) kelimesinin başında bulunan (لِاَمْ) harf-i cerri, ta'lil içindir. Her iki manadan da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, vasiyetin, kalan malın üçte birini geçmemesini, üçte ikisinin kesinlikle varislere kalmasını emrettiği anlaşılmaktadır. *(Bezlü'l-Mechûd: 13/159)*

Ebu Davud şerhi "'Bezlü'l-Mechûd" da zikredildiği üzere, bu rivayete göre Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın mirası hakkında inen ayet-i kerimenin, tefsirinde bulunduğumuz Nisa Suresinin 176. ayeti olduğu anlaşılmaktaysa da, Ruhul Furkan tefsirimizin Cilt 4, Sayfa 597 de, Buharî, Müslim ve Ebu Davud kaynaklı zikredilen diğer bir rivayette, Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın mirası hakkında Nisa Suresinin 11. ayet-i kerimesinin indiği açıklanmıştı.

Bu durumda rivayetler arasında bir çelişki olduğu anlaşılmaktaysa da, Ebu Davud şerhlerinden "Bezlü'l-Mechûd" sahibi bu müşkili şöyle çözmüştür: Açık olan şudur ki, iki ayet-i kerimede de kelâle mevzuu zikredildiğinden her ikisi de hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiştir. Ancak on birinci ayet-i kerimede kelâlenin mirası açıklanırken, söz konusu edilen erkek ve kızkardeşten maksat, sadece anne bir, erkek ve kızkardeştir.

Nitekim Beyhakî'nin sağlam bir senetle rivayet ettiğine göre, İbni Mesud ve Sa'd ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anhuma)* orayı (وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ مِنْ أُمٍّ) **"Onun, anneden bir erkek veya kızkardeşi varsa"** diye okumuşlardır.

Hâl böyle olunca, anne bir kardeşlerin dışında kalan, Anne-baba bir kardeşlerle, baba bir kardeşlerin mirası Nisa Suresinin 11. ayet-i kerimesinde açıklanmadığından, Ashab-ı kiram onların mirasları hakkındaki hükmü sormaya başlamışlar, Nihayet Mevlâ Tealâ, tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimeyi indirerek onlar hakkındaki hükmünü de açıklamıştır. Dolayısıyla: "Her iki ayet-i kerimenin inişine de sebep, Hazreti Cabirin mirasıdır ve rivayetler arasında çelişki yoktur." denebilir.

Velâkin Nisa Suresinin 11. ayetinin, sadece kelâle ile ilgili kısmı Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* hakkında inmiş, Ayet-i kerimenin evveli ise, Sa'd ibni Rebî' *(Radıyallahu Anh)* ın iki kızını, amcaları, babalarının mirasından menetmesi üzerine inmiştir ki bu rivayet, o ayeti kerimenin tefsirinde geçmiştir. *(Bezlü'l-Mechûd: 13/156)*

İbni Sîrîn *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Kelâle ayeti Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bir seyahati esnasında inmiştir, bu seyahatte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında Huzeyfe ibnül Yeman *(Radıyallahu Anh)* bulunuyordu.

Ömer ibni'l-Hattab *(Radıyallahu Anh)* da Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın arkasında yürüyordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* a tebliğ etti, Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* da onu Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* 'a tebliğ etti. Hazreti Ömer Halife seçilince, Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* kelâlenin başka bir tefsirini biliyordur diye ona sordu.

Bunun üzerine Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ona: "Vallahi eğer sen o gün sana söylemediğim bir şeyi bu gün halife oldun diye söyleyeceğimi zannediyorsan şüphesiz ki acizsin." deyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Allah sana rahmet etsin ben bunu kastetmedim." dedi. *(İbni Cerir: 10878, 4/380, Abdurrezzak, Musannef: 19193, 10/304)*

Kelâle kelimesinin tahlili:

İmam-ı Nevevî buyurmuştur ki: Ulema, "Kelâle" sözünün hangi kelime den müştak olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir, ekseriyet, "Kenara kalma, yan düşme" manasında olan "Tekellül" den alındığına hükmetmiştir.

Meselâ: Amca oğluna kelâle denir, çünkü o, nesebin doğru inen amudu üzerinde değil yanda kalır, bazıları ihata (kuşatma) manasına gelen "İklîl" kökünden geldiğini söylemişlerdir. Varisler ölüyü dört tarafından kuşattıkları için bu ismi almışlardır. Nitekim başı dört tarafından sardığı için başa giyilen taca da İklil denilmiştir.

Kelâlenin uzaklık ve inkita' (kesiklik) manasına gelen: (كَلَّ) fiilinden alındığını söyleyenler de vardır.

Ayet-i celilede geçen "Kelâle" hem varis olan, hem de mevrus (varis o lunan şey) manalarına gelebilir. Mirasçı manasında kullanıldığına göre, bundan maksat baba ile evlât'tan başka kimselerdir. Miras bırakılan manasına alınırsa, öldüğünde kendisine anne ve babasından ve evlâdından hiç biri mirasçı olmayan kimsedir.

Kelâlenin ne olduğuna dair bir çok manalar verilmişse de, Aynî'nin beyanına göre en doğrusu baba ile evlâttan başka akraba manasıdır.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, kelâle'nin hükmü emirü'l-Müminin Ömer ibnil Hattab *(Radıyallahu Anh)* a müşkil gelmiştir. Nitekim:

٩٥ – عَنْ مَعْدَانَ بْنِ اَبِى طَلْحَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ خَطَبَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَذَكَرَ نَبِىَّ اللهِ ﷺ وَذَكَرَ اَبَا بَكْرٍ . قَالَ: اِنِّى رَاَيْتُ كَاَنَّ دِيكاً نَقَرَنِى ثَلاَثَ نَقَرَاتٍ وَاِنِّى لاَ اُرَاهُ اِلاَّ حُضُورَ اَجَلِى وَاِنَّ اَقْوَاماً يَاْمُرُوننَى اَنْ اَسْتَخْلِفَ . وَاِنَّ اللهَ لَمْ يَكُنْ لِيُضَيِّعَ دِينَهُ ، وَلاَخِلاَفَتَهُ وَلاَ الَّذِى بَعَثَ بِه نَبِيَّهُ ﷺ . فَاِنْ عَجِلَ بِى اَمْرٌ. فَالْخِلاَفَةُ شُورَىٰ بَيْنَ هٰؤُلاَءِ السِّتَّةِ الَّذِينَ تُوُفِّىَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ. وَاِنِّى قَدْ عَلِمْتُ اَنَّ اَقْوَاماً يَطْعَنُونَ فِى هٰذَا الْاَمْرِ اَنَا ضَرَبْتُهُمْ بِيَدِى هٰذِهِ عَلَى الْاِسْلاَمِ. فَاِنْ فَعَلُوا ذٰلِكَ فَاُولٰئِكَ اَعْدَاءُ اللهِ ، الْكَفَرَةُ الضُّلاَّلُ. ثُمَّ اِنِّى لاَ اَدَعُ بَعْدِى شَيْئاً اَهَمَّ عِنْدِى مِنَ الْكَلاَلَةِ. مَا رَجَعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِى شَيْءٍ مَا رَجَعْتُهُ فِى الْكَلاَلَةِ. وَمَا اَغْلَظَ لِى فِى شَيْءٍ مَا اَغْلَظَ لِى فِيهِ. حَتَّىٰ طَعَنَ بِاِصْبَعِهِ فِى صَدْرِى. فَقَالَ: « يَا عُمَرُ! اَلاَ تَكْفِيكَ آيَةُ الصَّيْفِ الَّتِى فِى آخِرِ سُورَةِ النِّسَاءِ » وَاِنِّى اِنْ اَعِشْ اَقْضِ فِيهَا بِقَضِيَّةٍ . يَقْضِى بِهَا مَنْ يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ وَمَنْ لاَ يَقْرَأُ الْقُرْاٰنَ . ثُمَّ قَالَ: اَللّٰهُمَّ ! اِنِّى اُشْهِدُكَ عَلَىٰ

أُمَرَاءَ الْأَمْصَارِ . وَإِنِّي إِنَّمَا بَعَثْتُهُمْ عَلَيْهِمْ لِيَعْدِلُوا عَلَيْهِمْ ، وَلِيُعَلِّمُوا النَّاسَ دِينَهُمْ ، وَسُنَّةَ نَبِيِّهِمْ ﷺ ، وَيَقْسِمُوا فِيهِمْ فَيْئَهُمْ ، وَيَرْفَعُوا إِلَيَّ مَا أَشْكَلَ عَلَيْهِمْ مِنْ أَمْرِهِمْ. ثُمَّ إِنَّكُمْ ، أَيُّهَا النَّاسُ! تَأْكُلُونَ شَجَرَتَيْنِ لَا أَرَاهُمَا إِلَّا خَبِيثَتَيْنِ. هٰذَا الْبَصَلَ وَالثُّومَ. لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ ، إِذَا وَجَدَ رِيحَهُمَا مِنَ الرَّجُلِ فِي الْمَسْجِدِ ، أَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ إِلَى الْبَقِيعِ . فَمَنْ أَكَلَهُمَا فَلْيُمِتْهُمَا طَبْخاً .

95 - Ma'dan ibni Ebî Talha *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* bir cuma günü hutbe okuyarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ı anmış, sonra şöyle buyurmuştur: Ben rüyamda sanki bir horozun bana üç gaga vurduğunu gördüm. Ben bunu ancak ecelimin gelişi olarak görüyorum (tabir ediyorum).

Bazı kavimler bana halife bırakmamı emrediyorlar ama hiç şüphe yoktur ki, Allah-u Tealâ ne dinini ne hilâfetini, ne de peygamberini kendisiyle gönderdiği (sünneti) ni zayi edecek değildir. Şayet bana bir hâl acele vaki olursa, hilâfet Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendilerinden razı olarak vefat ettiği şu altı kişi (Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd ibni Ebî Vakkas ve Abdurrahman ibni Avf *(Radıyallahu Anhum)*) arasında şûra olacaktır.

Şüphesiz ben biliyorum ki, bazı kimseler bu işe (hilafet işine) dil uzatacaklardır ki onları şu elimle islâma ben katmışımdır, eğer bunu yaparlarsa, bunlar ancak Allah'ın düşmanları olan kâfirler ve sapıklardır. (Eğer bu dil uzatma işini helâl kabul ederek yaparlarsa kafir olurlar. Helâl kabul etmeseler de kâfir işi yapmış olurlar. *(Nevevî:5/53)*)

Sonra (Şunu bilmiş olun ki), ben arkamda, bana göre, kelâle'den daha mühim bir şey bırakmıyorum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kelâle hakkında müracaat ettiğim kadar hiç bir şey hakkında müracaat etmemişimdir. O da bana bu hususta söylediği kadar hiç bir şey hakkında ağır söz söylememiş, hatta parmağı ile göğsüme dokunarak: **"Ey Ömer! Nisa Suresinin sonundaki Ayetü's Sayf** (yaz ayeti) **sana yetmiyormu?"** buyurmuştur.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam etmiştir: "Eğer ben yaşarsam bu mesele hakkında, Kur'anı okuyanın da okuyamayanın da kendisiyle hükmedeceği bir hüküm vereceğim. Allahım! Seni şehirlerin valileri üzerine şahit kılıyorum, ben onları oraların halkı üzerine ancak adalet göstersinler, insanlara dinlerini ve peygamberlerinin sünnetini öğretsinler, aralarında ganimetlerini taksim etsinler ve kendilerine müşkil gelen işleri bana arzetsinler diye göndermişimdir.

Sonra siz Ey İnsanlar! Benim habis (pis) gördüğüm iki ağacı (sebzeyi) şu soğanla sarımsağı yiyorsunuz. Vallahi ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, mescitte bulunan bir kimseden bunların kokusunu duyduğunda, o kimseyi baki'a (mescide yakın olan mezarlığa) çıkarttığını gördüm. Dolayısıyla

bunları yiyecek olan, pişirerek onları (n kokusunu) öldürsün" *(Müslim, Mesacid: 17, No. 567, 1/396, Feraiz: 2, No. 1617, 3/1236, İbni Mace, Feraiz: 5, No.2726, 2/910, Ebu Davud, Feraiz: 3, No.2889, 2/134, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 341, 1/109, İmam-ı Malik, Muvatta', Feraiz: 9, No.1101, Sh.324)*

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* hakikaten bu hutbesinden sonra, Ebu Lü'lü' denen mecusi bir kölenin hançer darbesiyle şehit olmuştur.

Yaz ayet-i kerimesinden murat: Tefsirinde bulunduğumuz Nisa Suresinin bu son ayetidir. Yazın indirildiği için ona yaz ayeti denilmiştir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, "Ben yaşarsam" sözü, bu mesele hakkında o anda hüküm vermeyip, sonraya bıraktığını ifade etmektedir ki bu, onun bu hususta ictihadının tamam olmayıp kalbi iyice yatışmadığındandır.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kelâle hakkında Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a ağır söz söylemesi, hadis-i şerif'in ibaresine bel bağlayıp da ictihat ve istinbatı (delillerden hüküm çıkarmayı) terk etmek âdet olur diye korktuğundandır. Halbuki Mevlâ Tealâ:

﴿...وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ...﴾(٨٣)

"Eğer o meseleyi peygambere ve kendilerinden olan ülul' emr'e havale etselerdi, içlerinden, onu delilinden çıkaranlar elbette onu (n hakikatini) **bilirlerdi."** *(Nisa Suresi: 83'den)* buyurmuştur.

Demek oluyorki, bir hükmü delilinden bulup çıkarmaya dikkat etmek vaciplerin en mühimlerindendir. Zira, nas olan deliller pek az meselelere yeterli olduğundan, delilden hüküm çıkarma meselesi ihmal edildiği takdirde, başa gelen hadiselerin ekserisi veya bir kısmı hakkında istinbat (hüküm çıkarma) işi suya düşecektir.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın: "Benim, üç şeyi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sormuş olmam, bence bütün kırmızı develerden daha sevgilidir. Bunlar da; kendisinden sonra halifenin kim olacağı, 'Zekâtı kabul ediyoruz fakat sana ödemeyeceğiz' diyenlerle harbetmenin helâl olup olmayacağı, bir de kelâle meselesidir." *(Abdurrezzak, Musannef: 19185, 10/302, Hakim Müstedrek: No.3186, 2/332)* sözü de, onun kelâle meselesine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

Tarık ibni Şihab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* bir kürek kemiği alarak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabını toplamış sonra da: "Elbette kelâle hakkında öyle bir hüküm vereceğim ki, kadınlar onu örtüler içinde konuşabilecekler." buyurdu.

O arada evden bir yılan çıkması üzerine bütün insanlar dağılınca Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Allah bu işi tamamlamak isteseydi, elbette tamamlardı" buyurdu. *(Taberî, Camiu'l-Beyan: 10886, 4/381)*

Said ibni Müseyyeb *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Hazreti Ömer kelâle hakkında bir yazı yazmış sonra bu hususta istihare yaparak beklemiş ve "Ey Allahım! Bu yazdığımda bir hayır biliyorsan, bunu geçerli kıl" buyurmuş, bilahare yaralandığında o yazdığını silmiş ve "Ben, sizi bildiğinize göre bırakmamı daha hayırlı gördüm" buyurmuştur. *(Taberî, Camiu'l-Beyan: 10882, 4/381)*

Ayet: 176

Mevlâ Tealâ, bu ayet-i kerimesinde:

(ان امرؤا هلك ليس له ولد وله اخت فلها نصف ما ترك) **"Eğer çocuğu olmayan bir erkek ölür de, geride bir tek kız kardeşi kalırsa, terikesi** (bıraktığı miras) **nin yarısı o kız kardeşinindir."** buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimenin zahirinde üç şart vardır.

1 - Ölenin çocuğu olmaması:

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Veled"** tabiri, erkek ve kız çocuk arasında müşterek ise de, burada murad erkek çocuktur, zira erkek çocuk kız kardeşin hakkını düşürür, kız çocuk ise kız kardeşin hakkını düşüremez.

Buna göre ayet-i celilenin zahiri, ölenin çocuğu bulunduğu takdirde, mirasın yarısını kız kardeşin, almamasını gerektirmektedir. Halbuki durum böyle değildir. Ancak, kız kardeşin mirasın yarısını almasının şartı, ölenin erkek çocuğunun olmamasıdır. Eğer ölen erkeğin kız çocuğu varsa, o zaman kız kardeş yine malın yarısını alır.

Velâkin Kazi Beyzavî *(Rahimehullah)* buradaki çocuğu erkek ve kız olarak ayırmaksızın umumi olarak kabul etmiştir. Bu durumda kızın bir veya daha fazla olması düşünüldüğü takdirde, onun da kız kardeşin yarı hisse almasına mani olduğu anlaşılmaktadır. Bu manaya göre ayet-i kerime: Erkek veya kız mutlak manada çocuğun kız kardeşi düşüreceğini ifade etmektedir.

Erkek çocuk, kız kardeşi mirastan tamamen mahrum eder. Kız çocuk ise, bu ayet-i kerimede belirtilen malın yarısını alma hususiyetini bozar. Zira kızkardeş bir kız çocuğu bulunduğu takdirde yarı alırsa da, iki veya daha fazla kız bulunduğu takdirde, üçte ikiden geriye kalanı alır.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, geride kalan kızkardeşten maksat ölen kişinin ana baba bir veya baba bir kızkardeşidir. Zira anabir kızkardeşin farzı (hissesi) nin südüs (altıda bir) olduğu, bu sure-i celilenin başında zikredilmişti. Bu kızkardeş tek kaldığı takdirde malın yarısı onun hakkı olur. Malın geri kalanı ise meyyitin asabesi (ölenin baba tarafından yakını) yoksa beytülmal'e (devlet hazinesine) kalır. İmam-ı Şafiî de böylece hükmetmiştir.

Ebu Hanife ve Irak ehline göreyse, kalan da ona verilir. Ölenin kız çocuğu bulunduğu takdirde ise, o kız farz (mirasta belirlenen hisse) ile malın yarısını alır, geri kalan yarısını ise, farz yoluyla değil de ta'sib (asabe mirası vermek) yoluyla kızkardeş alır, çünkü kızkardeşler, kızlarla beraber oldukları takdirde asabe sayılırlar.

2 - Ayet-i celilenin zahiri, ölen kimsenin çocuğu olmaması şartıyla, kız kardeşin, mirasın yarısını alacağını ifade etmektedir. Halbuki durum böyle değildir. Bilakis bunun şartı ölenin ne bir çocuğunun, ne de babasının geride kalmamasıdır, çünkü baba varken kız kardeş, icmaa (ulemanın görüş birliğine) göre varis olamaz. İşte Ebu Bekr-i Sıddık ile Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın arasındaki ihtilâf buradan çıkmıştır.

Nitekim Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a, kelâle sorulduğunda:

« اِنّي سَأَقُولُ فيهاَ بِرَأْيِي ، فَاِنْ كَانَ صَوَاباً فَمِنَ اللهِ ، وَاِنْ كَانَ خَطَأً فَمِنّي وَمِنَ الشَّيْطَانِ : اَرَاهُ مَا خَلاَ الْوَالِدَ وَالْوَلَدَ »

"Ben, bu hususta kendi görüşümle bir hüküm vereceğim, bu vereceğim hüküm doğru olursa, tek olan, ortağı olmayan Allah'tandır. Yanlış olursa benden ve şeytandandır, Allah ise bundan berîdir. Bence, kelâle, baba ve çocuğun dışındakilerdir." buyurmuştur.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* halife seçildiğinde:

« اَلْكَلاَلَةُ مَا عَدَا الْوَلَدَ »

"Kelâle, çocuğun dışındakilerdir." diye hüküm vererek, babayı istisna etmiştir velâkin hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* yaralanınca:

« اِنّي لَاَسْتَحْيِي اللهَ عَزَّ وَجَلَّ اَنْ اُخَالِفَ اَبَا بَكْرٍ (رضى الله عنه) »

"Ebu Bekre muhalefet etmek hususunda Allah'tan utanırım." diyerek, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın görüşüne dönmüştür. *(Darimî, Feraiz: 26, No.2860, 2/822, Said ibni Mensur, Sünen: No.591, 3/1185, Beyhakî, Sünen-i Kübra: 12273, 6/368, Abdürrezzak, Musannef: 19191, 10/304)*

Amr ibni Şurahbîl *(Radıyallahu Anh)* , kelâle'nin, çocuğu ve babası olmayan kimse olduğu hakkında ulemanın ittifak ettiğini söylemiştir.

Mirasçılar arasında dede bulunduğu takdirde, bu mirasçıların kelâle sayılıp sayılmayacakları ihtilâflıdır. Dedeyi baba hükmünde saymayanlara göre kelâledirler, baba hükmünde tutanlara göreyse kelâle sayılmazlar.

٩٦ – قَالَ عُمَرُ (رضى الله عنه) : ثَلاَثٌ وَدِدْتُ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمْ يُفَارِقْنَا حَتّىٰ يَعْهَدَ اِلَيْنَا عَهْداً ، اَلْجَدُّ ، وَالْكَلاَلَةُ ، وَاَبْوَابٌ مِنْ اَبْوَابِ الرِّبَا .

96 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* bu hususta: **"İsterdim ki Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bizden ayrılmadan şu üç şey hakkında tam bir açıklama yapsaydı,** (bunlar da); **Dede** (nin mirasının durumları), **kelâle** (nin gerçek manası) **ve faiz mevzuları** (kendilerine faiz karışan alış-verişlerin tam açıklaması). *(Buharî, Eşribe: 4, No. 5266, 5/2122, Müslim, Tefsir: 6, No.3032, 4/2322)*

3 - Ayet-i celiledeki: (وَلَهُ اُخْتٌ) **"O erkeğin kız kardeşi bulunursa,"** kavl-i şerifinden maksat: Ana-baba bir veya baba bir kız kardeştir. Çünkü ana bir kız ve erkek kardeşin mirastaki hükmü, bütün âlimlerin ittifakı üzere bu surenin başlarında yer alan kelâle ayetinde bildirilmiştir. Nitekim:

٩٧ – عَنْ قَتَادَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ اَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ (رضى الله عنه) قَالَ فِي خُطْبَتِهِ : اَلاَ اِنَّ الْاٰيَةَ الَّتِي اَنْزَلَ اللهُ فِي اَوَّلِ [سُورَةِ النِّسَاءِ] فِي شَأْنِ الْفَرَائِضِ ، اَنْزَلَهَا اللهُ فِي الْوَلَدِ وَالْوَالِدِ .

Ayet: 176

وَالْاٰيَةَ الثَّانِيَةَ اَنْزَلَهَا فِى الزَّوْجِ وَالزَّوْجَةِ وَالْاِخْوَةِ مِنَ الْاُمِّ. وَالْآيَةَ الَّتِى خَتَمَ بِهَا [سُورَةَ النِّسَاءِ] اَنْزَلَهَا فِى الْاِخْوَةِ وَالْاَخَوَاتِ مِنَ الْاَبِ وَالْاُمِّ. وَالْآيَةَ الَّتِى خَتَمَ بِهَا [سُورَةَ الْاَنْفَالِ] اَنْزَلَهَا فِى اُولِى الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ مِمَّا جَرَّتِ الرَّحِمُ مِنَ الْعَصَبَةِ.

97 - Katade *(Radıyallahu Anh)* ın beyanına göre, Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)*, bir hutbesinden şöyle buyurmuştur: "Allah-u Tealâ'nın, Nisa Suresinin başında indirdiği ayet-i kerime, çocukla babanın feraizi (miras hakları) hususundadır. İkinci ayet-i kerimeyi, karı koca ve ana bir kızkardeşler hakkında indirmiştir. Nisa Suresini kendisiyle bitirdiği son ayeti ise, ana baba bir erkek ve kız kardeşler hakkındadır.

Enfal Suresini kendisiyle tamamladığı ayet-i kerimeyi ise, ülü'l-erhâm, Allah'ın kitabında bir birlerine daha yakın olan asabe (baba tarafından olan yakınlar) hakkında indirmiştir. *(İbni Cerir-i Taberî, Camiu'l-Beyan: 10869, 4/379)*

Sonra Mevlâ Tealâ: (وَ هُوَ يَرِثُهَا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ) **"Eğer onun** (kızkardeşin) **çocuğu yoksa ona** (kız kardeşinin bıraktığına) **o** (erkek kardeş) **varis olur."** buyurmuştur.

Yani, ölen kız kardeşin çocuğu bulunmadığı zaman, erkek kardeş onun bütün bıraktığına varis olur, ancak bu, ana-baba bir veya baba bir erkek kardeş olduğu takdirde böyledir. Ama ana bir erkek kardeş olursa mirasın tamamını alamaz. Çünkü o, ashab-ı feraizden olduğu için hissesi bellidir.

Ebussuud ve Âlusi tefsirlerinde zikredildiğine göre, buradaki çocuktan maksat erkek veya kızın her birerleridir. Bu takdirde kişinin, kızkardeşine varis olmasından maksat, onun bütün malını almasıdır. Çünkü hiç bir çocuğun olmaması şartına bağlanan, malın tümüne varis olmaktır, bir kısmına varis olmak değildir. zira kız çocuğu varken de kişinin, kız kardeşine varis olması tahakkuk eder.

Kazî Beyzavî *(Rahimehullah)* burayı şöyle tahlil etmiştir: Buradaki çocuktan maksat, erkek veya dişi olarak umumi kabul edilirse, erkeğin kızkardeşine varis olmasından maksat, onun bütün malını almasıdır. Yok eğer sadece erkek çocuk kastedilmekte ise, buradaki veraset malın tamamına değildir, zira kız çocuk erkek kardeşi engellemez.

Kazî haşiyelerinden İbni Temcid burayı şöyle açıklamıştır: Ayet-i celilede geçen: (وهو يرثها) **"O, kızkardeşine varis olur."** ifadesinden maksat, "kızkardeşinin bütün malına varis olmak" diye düşünülürse, ayet-i celilede "Olmaması şart koşulan veled", erkek ve dişiyi içine alan umumi manadaki çocuk olarak kabul edilir. Buna göre mana: "Eğer ölen kızkardeşin, ne erkek, nede kız hiç bir çocuğu yoksa, o zaman erkek kardeş onun bütün malına varis olur." demektir.

Eğer buradaki varislik, malın bütününe veya bir kısmına taalluk eden mutlak manadaki bir veraset ise, o zaman çocuktan maksat erkek çocuktur ki

bu takdirde mana: "Ölen kızkardeşin oğlu yoksa, erkek kardeş mutlak manada ona varis olur. Bu durumda kız çocuğu da yoksa erkek kardeş onun bütün malına varis olur, bir iki veya daha fazla kızı varsa, o kızların hissesinden arta kalana varis olur." demektir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, burada nefyedilen (olmaması şart koşulan) çocuktan maksat erkek çocuktur, zira erkek kardeşi mirasın tamamını almaktan mahrum eden kız çocuğu değil erkek çocuğudur.

Eğer burada: "Erkek kardeşi düşüren sadece erkek çocuk değildir, iskat (mirastan düşürme) hususunda baba da erkek çocuk gibi olduğu hâlde, niçin burada sadece erkek çocuğun yokluğuyla yetinilmiştir?" denilecek olursa,

Buna şöyle cevap verilir: Burada çocuğun olmaması hâlindeki hüküm beyan edilmiş, babanın yokluğu durumundaki hüküm ise sünnete (hadis-i şerife) havale edilmiştir ki o da,

٩٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَىٰ رَجُلٍ ذَكَرٍ »

98 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen: **"Feraizi** (miras hisselerini) **ehillerine verin. Kalanı** (bu hisselerden artanı), **en yakın erkeğindir."** *(Buharî, Feraiz: 6, No. 6354, 6/2477, Müslim, Feraiz: 1, No. 1615, 3/1233)* hadis-i şerifidir. Zira babanın, ölene, erkek kardeşten daha yakın olduğunda şüphe yoktur.

Dolayısıyla bu hadis-i şerif, baba bulunduğu takdirde, Erkek kardeşin, kızkardeşe varis olamayacağını ifade etmektedir. Ve bu mesele, biri kitap (Kur'an-ı Kerim) diğeri ise sünnet (hadis-i şerif) le açıklanan iki hükmün ilki değildir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ)**"Eğer geride kalanlar iki kız kardeş ise, erkek kardeşin bıraktığından üçte ikisi onlarındır."** buyurmuştur. Yani ölüp de arkasına iki veya daha ziyade kız kardeş bırakan kimsenin, bıraktığının üçte ikisini o kız kardeşler alırlar.

(وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ) **Eğer** (aynı şekilde geri kalanlar) **erkek ve kız kardeşler ise, o zaman erkek için, iki dişinin hissesi kadar vardır."** buyurmuştur, yani "geriye kalan kardeşler erkek kız karışıksalar içlerinden erkeğin nasibi, kızkardeşlerinden iki tanenin payı kadardır." demektir ki, bu ifade-i celile, zikredilen kız kardeşin, ana bir kız kardeş olmadığına delâlet etmektedir.

Zira burada erkeğin iki kızkardeş kadar alacağının beyan edilmesi, o kızkardeşlerin ana-baba bir veya bababir kızkardeş olduklarını ifade eder. Çünkü anabir kızkardeşin nasibi altıda bir olduğundan, burada, erkeğin alacağının, altıdabirin iki misli olması kastedilmemiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا) **"Allah size şaşırırsınız diye** (hükümlerini) **açıklıyor."** buyurmuştur.

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, Basralılar, bu ifadede bir muzaf'ın mahzuf olduğunu söylemişlerdir ki, bunun takdiri: (كَرَاهَةَ اَنْ تَضِلُّوا) "Allah sizin sapıtmanızı istemediği için size kelâlenin hükümlerini açıklıyor" demektir.

Burada muzaf olan: (كَرَاهَةَ) kelimesi hazfedilmiştir, bu tıpkı: (وَاسْئَلِ الْقَرْيَةَ) **"Köye sor"** *(Yusuf Suresi: 82'den)* ayet-i kerimesinde olduğu gibidir. Nitekim orada da muzaf olan: (اَهْلَ) kelimesi hazfedilmiştir ki, mana "Köy halkına sor" demektir. İmam-ı Müberrid *(Rahimehullah)* da bu görüşü açıklamıştır.

Kûfelilerden Kisâî, Ferrâ' ve diğerleri *(Rahimehumullah)* ise, burada (اَنْ) in başında (لَا), sonunda da (لَا) takdir edilerek mananın: "Sapıtmayasınız diye Allah-u Tealâ size hükümlerini açıklıyor" şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Bunun bir benzeri de: (اِنَّ اللّٰهَ يُمْسِكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ اَنْ تَزُوْلَا) **"Allah gökleri ve yeri, yıkılırlar** (yıkılmasınlar) **diye tutmaktadır."** *(Fatır Suresi: 41'den)* ayet-i kerimesidir.

İmam-ı Cürcanî *(Rahimehullah)* ise, burada hazf ve takdirin bulunmadığını, (اَنْ تَضِلُّوا) cümlesinin doğrudan (يُبَيِّنُ) fiiline mef'ul düştüğünü açıklamıştır. Buna göre mana: "Allah size sapıklığı beyan ediyor ki, onu bilesiniz de ondan kaçınasınız" demektir.

Bu mana, hüsnü hitam (sureye güzel bir son verme) ve surenin başına dönüş olması itibariyle tercih edilmiştir. Zira Mevlâ Tealâ surenin başında:

« يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ »

"Ey insanlar! Rabbinizden korkun" buyurarak, kullarına evvelâ takvayı emretmiş ve cahiliyet devrindeki kötü huylarını açıklamış, surenin sonuna geldiğinde ise, "Ben size sapıklığın ne olduğunu açıkladım, öyleyse emrettiğim gibi benden korkun, zira şer bilindiği takdirde ondan sakınılır, hayır da tanınınca işlenir" buyurmak istemiştir.

Burada, "Açıklanması gereken haktır, sapıklık ise mukayese ile bilinir dolayısıyla 'Ben size hakkı beyan ediyorum' denmesi gerekir." şeklinde varid olacak bir itiraza, "Hakkın izahı açıktır, sapıklığın beyanı ise gizli olduğundan ona dikkat çekilmeye ihtiyaç duyulmuştur." diye cevap verilir. Yine de bu manada düşünme payı vardır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيْمٌ) **"Allah her şeyi hakkıyla bilicidir."** buyurmuştur. Dolayısıyla böyle bir zatın beyanı hak (açıklaması gerçek) tarifi de sıdk (tanıtımı da doğru) olur.

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: bu surede çok acaib bir latîfe (dikkate değer bir incelik) vardır. Şöyle ki: Mevlâ Tealâ surenin başında: (يَا اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ) **"Ey insanlar! Sizi tek bir nefis** (can) **dan yaratan rabbinizden korkun."** buyurarak, kudretinin sonsuzluğu-

na işaret etmiş, surenin sonunda ise: (وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) **"Allah her şeyi ziyadesiyle bilendir."** buyurarak ilminin mükemmelliğini açıklamıştır.

Bu iki vasıf (Kudret ve ilim sıfatları) ise, rububiyet, ulûhiyet, celâlet ve izzet vasıflarının, kendileriyle sabit olacağı sıfatlardır ki, kulun, Allah'ın emir ve yasaklarına itaat edip, bütün tekliflerine boyun eğmesi de bu iki sıfattan dolayı gerekmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, kelime-i şehadet, namaz, zekât, oruç ve hac gibi islâmın rükünlerinin beyanını ve şeriatın ahkâmını açıklamasını:

« ... وَمَا اٰتٰيكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهٰيكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ... (٧) »

"O resul size neyi verdiyse, onu hemen alın. Size neyi yasak ettiyse ondan da sakının." *(Haşr Suresi: 7'den)* kavl-i şerifiyle habibine havale etmiş.

Yine böylece:

« ... وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ ... (٤٤) »

" Biz sana, insanlara ne indirildiğini açıklayasın için Kur'an indirdik." *(Nahl Suresi: 44'den)* ayet-i kerimesiyle, Kur'an-ı Kerimin bütün açıklamasını peygamberine ısmarlamış olduğu hâlde, miras taksiminin beyanını resulüne bırakmayıp bizzat kendisi üstlenmiştir. Nitekim:

٩٩ – وَفِى الْحَدِيثِ: « اِنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكِلْ قِسْمَةَ مَوَارِيثِكُمْ اِلٰى نَبِيٍّ مُرْسَلٍ وَلَا اِلٰى مَلَكٍ مُقَرَّبٍ وَلٰكِنْ قَسَمَهَا بِنَفْسِهِ »

99 - Bir hadis-i şerifte: **"Şüphesizki Allah, miraslarınızın taksimini ne gönderilen bir peygambere, ne de çok yakın bir meleğe bırakmamış velâkin onu kendisi taksim etmiştir."** buyurulmuştur. *(Feyzü'l-Kadir: 2/321)* Buna benzer diğer bir hadis-i şerif de şöyledir:

١٠٠ – عَنْ زِيَادِ بْنِ الْحَارِثِ الصُّدَائِى (رضى الله عنه) قَالَ: اَتٰى رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: اَعْطِنِى مِنَ الصَّدَقَةِ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى لَمْ يَرْضَ بِحُكْمِ نَبِيٍّ وَلَا غَيْرِهِ فِى الصَّدَقَاتِ حَتّٰى حَكَمَ فِيهَا هُوَ ، فَجَزَّاهَا ثَمَانِيَةَ اَجْزَاءٍ ، فَاِنْ كُنْتَ مِنْ تِلْكَ الْاَجْزَاءِ اَعْطَيْتُكَ حَقَّكَ »

100 - Ziyad ibni'l-Haris es Sudâî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göré, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir adam gelerek, "Bana sadakadan ver" dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ, sadaka** (zekât) **lar** (ın kimlere verileceği) **hakkında ne bir peygamberin, ne de bir başkasının hükmüne razı olmamış, bu hususdaki hükmü bizzat kendisi vererek sadakayı sekiz parçaya bölmüş** (zekât verilecek yerleri sekiz olarak belirlemiş) **tir. Eğer sen o cüz** (kimse) **lerdensen sana hakkını veririm."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Zekât : 24, No. 1630, 1/512)*

Dünya insanlar nezdinde ziynetli olup, mal, insan tabiatında sevgili olduğundan ve insan, cimrilik üzere yaratıldığı için Allah-u Tealâ miras taksimini bizzat kendi açıklamayıp peygamberine havale etseydi, elbette şeytan bu yüzden bazı insanların içine peygambere karşı bir soğukluk sokarak onları kâfir ederdi. Çünkü peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i candan çok sevmek iman şartlarındandır. Nitekim:

١٠١ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى اَكُونَ اَحَبَّ اِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ »

101 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben sizin birinize, babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha sevgili olmadığım müddetçe** (kâmil manada) **iman etmiş olamazsınız."** buyurmuştur. *(Buharî, İman:7, No. 15, 1/14, Müslim, İman: 16, No.44, 1/67)*

Nitekim Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Huneyn günü Allah-u Tealâ, Resulüne Hevâzin kabilesinin mallarından bol bol ganimet verdiğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Kureyş'ten bazı kimselere yüzer deve vermeğe başlayınca ensardan bazı kimseler "Allah, Resulünü affetsin! Kureyş'e veriyor da bizi bırakıyor, halbuki bizim kılıçlarımızdan (kâfirlerin) kanları damlıyor." dediler.

Ensarın bu sözleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e anlatılınca, O da kendilerine haber göndererek, Onları deriden yapılmış bir çadır altına topladı. Ensar toplanınca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yanlarına gelerek:

١٠٢ – « مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟ »

102 - **"Sizden bana ulaşan bu haber nedir? "** buyurdu. O zaman ensarın fukahâsı (ince anlayışlıları): "Ya Resulallah! Bizim rey (görüş) sahibi olanları-mız bir şey söylemediler, ama aramızdan yaşları genç olan bazı kimseler, 'Allah, Resulünü mağfiret buyursun, Kureyş'e veriyor da bizi mahrum bırakı-yor, halbuki kılıçlarımızdan onların kanları damlıyor.' dediler." diye özür dilemeleri üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« فَاِنِّي اُعْطِي رِجَالاً حَدِيثِي عَهْدٍ بِكُفْرٍ . اَتَاَلَّفُهُمْ . اَفَلاَ تَرْضَوْنَ اَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْاَمْوَالِ ، وَتَرْجِعُونَ اِلٰى رِحَالِكُمْ بِرَسُولِ اللهِ؟ فَوَاللهِ! لَمَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ » فَقَالُوا: بَلٰى يَا رَسُولَ اللهِ! قَدْ رَضِينَا . قَالَ: « فَاِنَّكُمْ سَتَجِدُونَ اَثَرَةً شَدِيدَةً فَاصْبِرُوا حَتّٰى تَلْقَوُا اللهَ وَرَسُولَهُ فَاِنِّي عَلَى الْحَوْضِ » قَالُوا: سَنَصْبِرُ .

"Şüphesizki ben, küfürden yeni dönmüş bazı kimselere (dünyalık) **vererek kalplerini ısındırıyorum. Siz, onların mallarla gitmelerine, sizin**

ise evlerinize Resulullah ile dönmenize razı olmaz mısınız? Vallahi sizin, kendisiyle birlikte döndüğünüz zat, onların, beraberlerinde döndükleri şey (mallar) dan daha hayırlıdır." buyurdu.

Bunun üzerine ensar: "Evet ya Resulallah biz razıyız." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizler yakında şiddetli bir adam kayırma hadisesine şahit olacaksınız,** (o zaman da) **Allah ve Resulüne kavuşuncaya kadar sabredin, şüphesiz ki ben havuzun başındayım.** (Havz-ı kevser'in başında sizi bekliyorum)" buyurdular. Ensar da "Sabredeceğiz" diye söz verdiler. *(Müslim, Zekât: 46, No.1059, 2/733, Buharî, Humus: 19, No.2978, 3/1147)*

İşte bu hadis-i şeriften de anlaşılacağı üzere, şeytan sahabe-i kiram gibi zatların kalbine bile bir takım vesveseler atabilmiş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bu lâtifeleriyle bu düşünceleri ortadan kaldırmıştır.

Eğer miras ve zekât taksimi gibi mal ile ilgili meseleler, Kur'an-ı Kerimde açıklanmayıp, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e havale edilecek olsaydı, elbette dünyanın sonuna kadar gelecek ümmetlerin kalplerine kötü düşünceler sokma hususunda şeytan yol bulacak ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hayatında ve vefatından sonra herkesin ona ulaşması mümkün olamayacağından, kalplerden bu fikirleri gidermek imkânsız olacaktı.

İşte bundan dolayı, herşeyi hakkıyla bilen ve kullarını çok acayip esirgeyen Allah-u Tealâ bu gibi hususların açıklamasını bizzat kendi üstlenmiş, özellikle miras hususunda akrabalar arasında düşmanlığa sebep olacak maddeleri ortadan kaldırmak için miras hisselerini açıklayarak sözü bitirmiştir.

Ayrıca kazanmaktan aciz olan kadınlara acıyarak, onların mirastan payları olduğunu açıklamış, bazı yönlerden erkeklerin onlardan üstünlüğü olduğu için bu hususta da, erkeklerin payını büyük tutmuş ve bütün bunları insanlar peygamber hakkında kötü düşünerek sapıtmasınlar diye açıklamıştır.

İşte bundan dolayı bu ayet-i celileyi: **"Sapıtmayasınız diye Allah size beyan ediyor, Allah her şeyi hakkıyla bilendir."** cümle-i celilesiyle bitirmiştir.

Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, "Kur'an-ı Kerim'den indirilen son ayet, 'Kelâle' ayeti, son indirilen sure ise: 'Berâet' suresi" dir. *(Müslim, Feraiz: 3, No.1618)*

Gerçi bir rivayette son ayetin, Bakara suresinin "Riba" (faiz) ayeti olduğu zikredilmişse de, bundan maksat faizle ilgili ayetlerin sonu olduğu, kelâle ayetinin son oluşu ise, feraiz hükümleri ile ilgili son ayet olduğudur.

İmam-ı Beğavî *(Rahimehullah)*: Kur'anı kerimden son inen ayet ve sureler hakkında bu surenin sonunda şöyle bir açıklamaya yer vermiştir: İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, son inen ayet:

﴿ وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ... (٢٨١) ﴾

"Kendisinde Allah'a döndürüleceğiniz günden korkun." *(Bakara Suresi:*

281) ayet-i kerimesidir. Son inen şure ise, "Nasr Suresi" dir. Rivayete göre bu surenin inişinden sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir sene yaşamıştır.

Ondan sonra Berâet suresi inmiştir ki o, bütün olarak inen son suredir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o sureden sonra da altı ay yaşamıştır. Sonra Veda Haccı yolunda kelâle ayeti inmiş ve bu ayet "Ayetü's-Sayf" (yaz ayeti) diye isimlendirilmiştir.

Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Arafat vakfesinde iken:

« ... اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى ...(٣) »

"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim, ve üzerinize nimetimi itmam ettim (tamamladım)." *(Maide Suresi: 3'den)* ayet-i kerimesi inmiş, bu ayetten sonra da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimiz seksenbir gün yaşamıştır.

Daha sonra faiz ayetleri inmiş, bunların sonunda ise, geride zikredildiği üzere Bakara Suresinin 281. ayet-i kerimesi inmiş, bu ayetten sonra ise Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Efendimiz yirmibir gün yaşamıştır.

Beyzavî tefsirinde zikredildiğine göre, "Nisa suresini okuyan kimse, bir mirasa varis olan her mümin erkek ve kadına sadaka vermiş gibidir. Ve kendisine bir köle azat etmiş kadar sevap verilir, şirkten berî (uzak) olur ve Allahın dilemesinde, günahlarından geçtiği kimselerden olur."

ALLAH-U TEALÂ'NIN, AHKAMINI BEYAN ETTİĞİNE DAİR DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« ... وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٢٣٠) »

"İşte bunlar, Allah'ın hudududur ki, bunları, bilen bir kavim için açıklıyor." *(Bakara Suresi: 230'dan)*

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ (٢١٩) فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ...(٢٢٠) »

"İşte böylece Allah ayetleri size açıklıyor, umulur ki siz dünya ve ahirette (lehinize olan şeyleri) **düşünürsünüz** (de ona göre hareket edersiniz)." *(Bakara Suresi: 219 ve 220'den)*

« كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٦١) »

"İşte böylece Allah size ayetleri, anlayasınız diye açıklıyor," *(Nur Suresi 61'den)*

Bu Sure-i Celileyi Cemileyi tamamlamaya bizleri muvaffak kılan Allahımıza hamdeder, Maide Suresinin tefsirini de bizlere kolay etmesini niyaz ederiz.

سُورَةُ الْمَآئِدَةِ

مَدَنِيَّةٌ

MAİDE SURESİ

Medine'de nazil olmuştur.

Ayetleri : Yüzyirmidir.
Kelimeleri : Binsekizyüzdörttür.
Harfleri : Onbirbindokuzyüzotuzüç'tür
Fasılaları : (د ، ب ، م ، ن ، ل ، ر)
İsimleri : Maide, Ukud, Münkıze,

Maide: Yemekli sofra demektir. Havarilerin isteği üzerine, İsa *(Aleyhisselâm)* a gökten indirilen sofra bu surede zikredildiğinden dolayı bu ismi almıştır.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, bu sure-i celileye, ilk ayetinde zikredilen: (اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) **"Akitleri ifa edin"** kavl-i şerifinden dolayı: **"Ukud"** (akitler) ismi verilmiştir.

Bu sure: **"Münkıze"** (kurtarıcı) diye de adlandırılmıştır. Zira bu sure kendisini okuyanı ve amel edeni azap meleklerinden kurtarır. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

١٠٣ - « سُورَةُ الْمَائِدَةِ تُدْعىٰ فِى مَلَكُوتِ اللهِ الْمُنْقِذَةَ تُنْقِذُ صَاحِبَهَا مِنْ اَيْدِى مَلٰئِكَةِ الْعَذَابِ »

103 - **"Maide Suresi Allah'ın melekûtunda** (manevi âleminde) **'Münkıze** (kurtarıcı) **diye çağırılır.** (çünkü o), **sahibini azab meleklerinin ellerinden kurtarır."** *(Kurtubî 6/33)*

Bu surede bulunan hükümlerin ekserisi erkeklerle ilgili olup Nur suresinin bir çok meseleleri de kadınlara temas ettiğinden, Mücahid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

Ayet:

١٠٤ – عَنْ مُجَاهِدٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « عَلِّمُوا رِجَالَكُمْ سُورَةَ الْمَائِدَةِ وَعَلِّمُوا نِسَائَكُمْ سُورَةَ النُّورِ »

104 - **"Erkeklerinize Maide suresini öğretin, kadınlarınıza da Nur suresini öğretin."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Şuabul İman, No:2328, 2/469)*

Hâzin, Kurtubî ve Âlûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu sure-i celile Medine-i Münevvere'de nazil olmuştur. Ancak:

« اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ ... (٣) »

"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim" *(Maide Suresi: 3 den)* ayet-i kerimesi veda haccında Arafat'ta nazil olmuş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*onu Vakfe hutbesinde okumuştur.

Şu kadar var ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hicretinden sonra Kur'an'dan indirilen her ayet ve sure Medine'de veya her hangi bir yolculukta da inse, **"Medenî"** (Medine-i Münevvere'de inmiş) olarak kabul edilmiştir. **"Mekkî"** (Mekke-i Mükerreme'de inmiş) olarak ise ancak hicretten önce inenler kaydedilmiştir.

Sure-i celilenin iniş zamanı:

Ulemadan bazısına göre, bu sure-i celilenin inişi, Hudeybiye senesinde başlamış, bir kısmı Mekke Fethi senesi, bir kısmı da Veda haccında nazil olmuştur. Bazıları bu surenin topyekün veda haccında arefe günü, bazıları da bu yolculuk sırasında indiğini söylemişlerdir.

Nitekim Esmâ binti Yezid *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: "Sure-i Mâide'nin tamamı indirilirken, ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devesi "Adba" nın yularından tutuyordum. Surenin ağırlığından az kalsın devenin kolları (ön ayakları) kırılacaktı." *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:27646, 10/437, Taberanî, Mu'cemi kebir: No.449, 24/178)*

Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Maide Suresi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e indirilirken o, bineği üzerindeydi. (Surenin manevi ağırlığından dolayı) binek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i taşıyamayınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ondan aşağıya indi. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: No.6654, 2/589)*

Cübeyr ibni Nüfeyr *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Bir kere hac yaparken Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın huzuruna girdiğimde bana: **"Ey Cübeyr! Maide Suresini okuyor musun?"** diye sordu. Ben, "Evet" diye cevap verince, **"Dikkat et ki o, son inen suredir. Onda bulduğunuz helâli helâl kabul edin, haram olarak bulduğunuzu da haram bilin"** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek: No.3210, 2/340)*

Ahmed ibni Hanbel ve Tirmizî'nin, Abdullah İbni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayetlerine göre, son inen sure Maide ve Fetih sureleridir. Halbuki geride

Berâ *(Radıyallahu Anh)* dan, "Son inen surenin "Berâet" suresi olduğu zikredilmişti. Her halde herkes kendi bildiğini zikretmiş olmalı ki, bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den gelen bir rivayet yoktur.

Ancak, Damure ibni Habib ve Atiyye ibni Kays *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٠٥ – عَنْ ضَمُرَةَ بْنِ حَبِيبٍ وَعَطِيَّةَ بْنِ قَيْسٍ (رضى الله عنهما) قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ:
« اَلْمَائِدَةُ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ تَنْزِيلاً ، فَاَحِلُّوا حَلاَلَهَا وَحَرِّمُوا حَرَامَهَا »

105 - **"Maide, Kur'anın tenzil (iniş) bakımından son olanlarındandır. Öyleyse helâlini helâl, haramını haram kabul edin."** *(Ebu Ubeyd, Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/4, Kurtubî: 6/33)* buyurmuşsa da, bu hadis-i şerifte: "Son indirilendir" ifadesi yer almayıp, "Son indirilenlerdendir." buyurulduğu için Maide suresinin son inen sure olduğunu ifade etmez.

Eğer burada, "Kur'anın surelerinin tamamının helâlları helâl, haramları da haram kabul edilmesi gerekirken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* niçin diğer surelerin arasından bu sureyi **"Helâlını helâl, haramını da haram kabul edin"** ifadesiyle tahsis etmiştir?" denilecek olursa buna şu şekilde cevap verilebilir. Allah-u Tealâ:

« اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِى كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلاَ تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ ... (٣٦) »

"Şüphesiz ki, Allah indinde gökleri ve yeri yarattığı günde, Allahın kitabında ayların sayısı onikidir. Bunlardan dördü haram aylardır, İşte bu, dosdoğru din (hesap) **dır. O aylar içinde** (günah işleyerek) **nefislerinize zulmetmeyin."** *(Tövbe suresi: 36'dan)*

Kavl-i şerifinde, zulümden sakınmayı dört aya tahsis etmişse de bu, o aylara son derece önem ve değer verilmesi gerektiğine tenbih etmek içindir. Yoksa zulüm, senenin aylarının hiç birinde caiz değildir.

İşte burada da Maide suresi kendisinde bulunan hükümlere uymanın önemi bakımından tahsis edilmişse de, Kur'an-ı Kerimin bütün sureleri helâl ve haramı tatbik yönünden eşittir.

Ulemadan bazısı da, bu surenin tahsisine şöyle bir sebep göstermişlerdir. Bu sure-i celilede Allah-u Tealâ, diğer surelerde olmayan onsekiz hüküm indirmiştir. Bunlar da:

1 - (اَلْمُنْخَنِقَةُ) Boğularak ölen hayvanın etinin yenmesinin haramiyeti.

2 - (اَلْمَوْقُوذَةُ) Taş ve ağaç gibi şeylerle vurularak öldürülen,

3 - (اَلْمُتَرَدِّيَةُ) Yüksek bir yerden yuvarlanarak ölen,

4 - (اَلنَّطِيحَةُ) Boynuzlanarak ölen,

Ayet:

5 - (مَا اَكَلَ السَّبُعُ) Canavarların parçaladığı hayvan,

Yani bu gibi hayvanlardan, daha ölmeden yetişilip şeriata göre kesilen müstesna, kendiliğinden ölenlerin etinin yenmesinin yasaklığı,

6 - (مَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ) Putlar adına kesilen,

7 - (اَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْاَزْلَامِ) Fal oklarıyla kısmet aramak,

İşte bunların haramiyeti Maide suresinin 3. ayet-i kerimesinde zikredilmiştir.

8 - (مُكَلِّبِينَ) Avcı hale getirdiğiniz hayvanların, sizin için yakaladıklarının helâl oluşu *(Maide Suresi: 4'den)*

9 - (طَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ) Ehli kitap olan yahudi ve hristiyanların yemeklerinin helâl oluşu, *(Maide Suresi: 5'den)*

10 - (اَلْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ) Ehli kitabın namuslu kadınlarıyla evlenmenin helâl oluşu, *(Maide Suresi: 5'den)*

11 - (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا...) Abdest ve guslün tam olarak açıklanması, *(Ayet: 6)*

12 - (... وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا) Hırsızlık yapan erkek ve kadının cezalarının beyanı, *(Ayet: 38)*

13 - (... يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ) İhramlı iken avı öldürmenin haramiyeti, *(Ayet: 95)*

14 - (مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ) Bahîre (beş kere doğuran ve beşinci yavrusu dişi olan devenin etinden, sütünden istifade) nin yasak olmadığı,

15 - (وَلَا سَائِبَةٍ) Sâibe (put namına serbest bırakılan ve sütünden yalnızca misafirlerin faydalandığı develer) in helâl olduğu ,

16 - (وَلَا وَصِيلَةٍ) Vasîle (biri erkek, diğeri dişi olmak üzere ikiz doğuran koyun veya deve) nin Allah indinde yasak olmadığı,

17 - (وَلَا حَامٍ) Hâm (sulbünden on deve doğmuş olan erkek deve) nin helâl olması,

İşte cahiliyyet devrinde bu gibi hayvanların kulağının yarılması, kendinden istifade edilmemesi, etinin sütünün yasak edilmesi, hiç bir sudan ve mera'dan menedilmemesi gibi, müşrikler tarafından din namına uydurulan bu hükümlerin Allah indinde geçersiz olduğu 103. ayet-i kerimede zikredilmiştir.

18 - (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ اِذَا حَضَرَ اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ...) Ölüm anında yapılan vasiyet esnasında iki şahit tutmanın lüzumu *(Ayet: 106)*

İmam-ı Kurtubî *(Rahimehullah)* bu maddeleri saydıktan sonra 19. maddeyi de kendisi şöyle tesbit etmiştir.

Ayet:

19 - (... وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَوٰةِ) Ezan'ın meşruiyeti *(Ayet: 58)* Kur'an-ı Kerim de bu surenin dışında hiç bir yerde ezan mevzuu zikredilmemiştir.

Cuma suresinde geçen ezan, cuma namazına mahsus olup, bu surede zikredilen ezan ise bütün namazlar hakkında umumidir.

Kurtubî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İmam-ı Şa'bî *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre bu sure'nin tamamı muhkem olup, içersinden ancak Kalâid ayeti *(Ayet: 2)* nesholunmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan gelen bir rivayete göre bu sureden ancak kalâid ayeti ile:

« ... فَإِنْ جَآءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ ... (٤٢) »

"(Habibim! yahudiler) **Sana gelirlerse, ister aralarında hüküm ver, ister onlardan yüz çevir."** *(Maide Suresi: 42'den)* ayet-i kerimesi nesholunmuştur.

Bazıları, müslümanın bulunmadığı yerde, gayrimüslimin şahit tutulmasına delâlet eden 106. Ayet-i kerimenin de nesholunmuş olduğunu söylemişler, bir kısmı da bu sure-i celilede dokuz mensuh ayet bulunduğunu söylemişlerse de, ulemanın ekserisi, geride zikredilen: **"Mâide suresinin helâlini helâl, haramını da haram kabul edin."** (105 no. da geçti)

Hadis-i şerifinden dolayı bu sureden hiç bir ayetin nesholunmadığına dair hüküm çıkarmışlardır. Amr ibni Şurahbîl *(Radıyallahu Anh)* ve Hasen *(Radıyallahu Anh)* bunu açıklayanlar arasındadır.

Nitekim onların bu görüşünü Ebu Davud *(Rahimehullah)* açıklamıştır. Bu görüş en doğru olsa gerektir, zira mensuh olduğu söylenen ayet-i kerimeler dahi, tefsirleri güzel incelendiği ve diğer ayet-i kerimelerle te'lif edilmeye (araları bulunmaya) çalışıldığı vakit mensuh olmadıkları anlaşılmaktadır.

Maide suresinin Nisa suresiyle münasebeti:

Maide suresinin, Nisa suresini takibetmesi çok uygun ve manidardır. Şöyle ki: Nisa suresi Kudret sıfatıyla açıldığı gibi, Maide suresi de kudret sıfatıyla bitirilmiştir.

Nisa suresi, insanın ilk yaratılışı mevzusuyla başladığı gibi Maide suresi de insanın nihayeti olan, öldükten sonra dirilmek ve ceza ile bitirilmiştir. Dolayısıyla bu iki sure, sanki Mebde'den münteha'ya (İnsanın başlangıcından sonuna) kadar olan hükümleri içine alan tek bir sure gibidirler.

Bu sure-i celilenin, Fatiha ve Zehrâveyn (Bakara ve Âli Imran) sureleriyle de yakın ilişkisi, ince düşünenlere gizli kalmamaktadır.

Nisa ile Maide sureleri, Bakara ile Âli Imran'ın naziri (benzeri) dirler. O ikisi, vahdaniyet ve nübüvvet konularında birleştikleri gibi, Bu ikisi de fıkhî hükümleri açıklamada birbirleriyle yakından ilgilidirler.

---- ------ ----

Ayet: 1

Mevlâ Tealâ, Maide Suresinin başında, iman eden kullarına, akitlerin ifasıyla ilgili emrini tevcih etmek (yöneltmek) üzere şöyle buyuruyor:

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ اِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ (١)

KELİME MANASI (1)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman edenler,** (اَوْفُوا) **ifa edin** (yerine getirin) neyi? (بِالْعُقُودِ) **akitleri** (bağlandığınız sözleri), (اُحِلَّتْ) **helâl kılındı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ) **enam olan behime** (koyun, keçi, sığır ve deve cinsinden olan hayvanlar), (اِلَّا مَا) **ancak o şey müstesna ki,** (يُتْلٰى) **okunacak,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** yani kendiliğinden ölmüş hayvan gibi, aşağıda bildirilecek olan müstesna, ne olduğunuz hâlde size helâl kılındı? (غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ) **avlanmayı helâl saymayıcı olduğunuz hâlde,** (وَاَنْتُمْ) **halbuki de siz,** (حُرُمٌ) **ihramlısınız,** (اِنَّ اللهَ) **muhakkak Allah** (-u Tealâ), (يَحْكُمُ) **muhakkak hükmeder,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (يُرِيدُ) **diliyor.**

MEALİ ŞERİFİ (1)

Ey iman edenler! Akitleri ifa edin (bağlandığınız sözlerin gereğini yerine getirin). **Siz ihramlı iken, avlanmayı helâl saymayıcı olduğunuz hâlde** (aşağıda) **size okunacak olanlar dışında en'âm** (koyun, keçi, sığır ve deve cinsinden) **olan behîme** (hayvanların etlerini yemek) **size helâl kılındı.**

Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ), **dilediğini hükmeder** (helâl ve haram kılma hususunda, akıl ve fikirlerin, yanına yanaşamayacağı büyük hikmetlerine dayalı olan meşîet ve dilemesinin gerektirdiği şekilde dilediği hükmü verir).

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Ikrime *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur, Kur'an-ı Kerimde: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **"Ey iman edenler!"** ifade-i celilesiyle başlayan her ayet-i kerime, medenî (Medine-i Münevvere'de nazil olmuş), (يَا اَيُّهَا النَّاسُ) **"Ey insanlar!"** diye hitabeden ayet-i kerimeler ise, Mekkî (Mekke-i Mükerreme'de nazil olmuşlar) dır ki bu kaide ekseridir.

Bu ayet-i celile lâfızlarının azlığı ile beraber, sözden anlayan herkes için çok manalar ifade etmektedir.

Zira bu ayet-i kerime fasih ve vecîz olmasıyla birlikte beş hükmü içine almıştır:

1 - Akitlere vefa,

2 - Behîmetü'l-En'âm (deve, sığır ve davar gibi hayvanlar) ın tahlili (helâl oluşunun beyanı),

3 - İlerde gelecek ayet-i kerimelerde haram olduğu açıklanacak olanların bu hükümden istisnası,

4 - Avlanma hususunda ihram hâlinin istisnası,

5 - Muhrim (ihramlı) olmayan kimse için avlanmanın mubah oluşunun ayet-i kerimeden anlaşılması,

Görüldüğü gibi bu kısacık ayet-i celilede, ciltler dolusu izah gerektiren önemli hükümlere temas edilmiştir ki, bu da Kur'an-ı Kerimin, kıyamete kadar zuhur edecek mucizelerindendir.

Nitekim Nakkaş *(Rahimehullah)* ın naklettiğine göre, arapların ilk filozofu meşhur Kinidi'nin arkadaşları bir gün ona: "Ey Hakîm! (ince ilim sahibi kimse) bize şu Kur'anın bir mislini yapıver." dediklerinde,

O: "Peki! hepsinin değil ama bir kısmının mislini yapayım" diyerek, bir kaç gün gizlendi. Sonra, adamlarının yanına çıkarak: "Vallahi buna güç yetiremiyorum, kimsenin de buna gücü yetmez.

Çünkü ben, (örnek almak için) mushafı açtığımda karşıma Maide suresi çıktı, bir de baktım ki, evvelâ ahde vefayı söylemiş ve söz bozmayı nehyetmiş, sonra umumi bir tahlil yapmış (bir takım hayvanları helal etmiş), peşinden bir istisnadan istisna eylemiş, (bir takım hayvanların yenmesi ve ihramlının avlanması hakkında istisnalar yapmış), daha sonra da kudret ve hikmetini bildirmiş ve bütün bunları iki satıra sığdırmış.

Halbuki bunları hiç bir kimse ciltlerle yazı yazmadan ifade edemez" diyerek, kendi acziyetini ve Kur'an-ı Kerimin i'caz (aciz bırakmas) ını açıklamıştır.

Ayet-i celilede geçen: **"İfa"**, vefa manasında olup, bu, sözün gereğince hareket etmek anlamına gelir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, "Ukud" akdin cemisidir."Akt" ise bir şeyi bir şeyi çok sıkıca ve sağlamca bağlamak demektir. Buna göre "Ahd", ilzam (mecbur etme), "Akt" ise iltizam (bu mecburiyeti çok sağlam bir şekilde kabullenme) manalarına gelir.

Fakat her akid, icab ve kabule (karşıdakine sözleşme için yapılan istek açıklaması ve diğerinin de bunu kabul etmesine) bağlı olmayıp, bazıları sadece icab ile de münakid olur (bağlanır) ki, nezr (adak) lar ve geleceğe ait yapılan yeminler bu kabildendir.

Mevlâ Tealâ, diniyle ilgili teklif (emir ve yasak) larını bazen: "Akitler" bazen de: "Ahidler" diye isimlendirmiştir. Nitekim bu ayet-i kerimede "Akitler" tabiri yer aldığı gibi,

Ayet: 1

« ... وَلٰكِن يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ ... (٨٩) »

"Fakat (Allah) **sizi yeminleri akdettiğiniz** (bilerek yaptığınız yeminler) **den dolayı muâhaze eder** (sorumlu tutar)." *(Maide Suresi: 89'dan)* kavl-i şerifinde: "Akt" fiili zikredilmiştir. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ ... (٤٠) »

"Siz benim ahdimi (bana verdiğiniz sözü) **ifa edin ki, ben de sizin ahdinizi** (size karşı olan sözlerimi) **yerine getireyim"** *(Bakara Suresi: 40'dan)* kavl-i şerifiyle,

« وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ إِذَا عَاهَدتُّمْ وَلَا تَنقُضُوا الْأَيْمَانَ ... (٩١) »

"Karşılıklı anlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve yeminleri bozmayın" *(Nahl Suresi: 91'den)* ayet-i kerimesinde, dini mübini islâmın teklifleri "Ahitler" diye adlandırılmıştır.

Hasıl-ı kelâm bu ayet-i kerimesinde Mevlâ Tealâ, fiil ve terk (yapmak ve yapmamak) yönünden kullarını mükellef tuttuğu şeylerin eda (yerine getirilme) sini emretmiştir.

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Müfessirîn-i izam, ayet-i celilede geçen bu "Akitler" ile ne kastedildiği hususunda bir kaç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1 - Bundan maksat, Allah-u Tealâ'nın: "Kendisine inanacakları ve kendilerine helâl ve haram ettiği şeyler hususunda ona itaat edecekleri" ne dair kullarından aldığı sözdür. Bu mana İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir.

İman, Allah-u Tealâ'nın zatını, sıfatlarını, hükümlerini ve fiillerini bilip öylece inanmaktan ibaret olup, bütün tekliflerinde, emir ve yasaklarında Allaha boyun eğmeyi açıklamanın bütün kullara vacip oluşu da, o hükümlerden biri olduğuna göre, ayet-i celilede geçen: "Akit" imanın mahiyetinin tahakkukunda (gerçekleşmesinde) nazar-ı itibara alınan işlerden birisi olmuş olur.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Ey İman edenler! Akitleri yerine getirin"** buyurmuştur ki bu, "Ey iman ederek Allah'a itaatı göstermek hususunda çeşitli ahid ve akitleri yerine getirmeyi kabullenen kimseler, o akitlerinizi yerine getirin." demektir.

Allah-u Tealâ, bu ayet-i celilede kullarına olan buyruklarını: "Akitler" diye ifade etmiştir, çünkü O, bu hükümleri tıpkı bir şeyin bir şeye sağlam bir iple bağlanması gibi kullarına bağlamıştır.

2 - Bu akitlerden maksat, insanların, aralarında akitleştikleri yemin, nikâh ve alış veriş akitleri gibi bir takım ukut (akitler) dir. İbni Zeyd ve Zeyd ibni Eslem *(Rahimehumallah)* bu görüştedirler.

3 - Cahiliyyet devrinde haksızlığa karşı birbirine yardım ve destek çıkılacağına dair birbirinden alınan ahidlerdir. İşte aralarındaki "yeminleşme"

nin manası budur. Bu mana İmam-ı Mücahid, Rabi', Katade ve diğerlerinden rivayet edilmiştir. Nitekim:

١٠٦–عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ فِي خُطْبَتِهِ: «اُوفُوا بِحِلْفِ الْجَاهِلِيَّةِ فَاِنَّهُ لاَ يَزِيدُهُ يَعْنِي الْاِسْلاَمَ اِلاَّ شِدَّةً وَلاَتُحْدِثُوا حِلْفاً فِي الْاِسْلاَمِ»

106 - Amr ibni Şuayb *(Radıyallahu Anh)* ın, babası vasıtasıyla dedesinden rivayetine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir hutbesinde: **"Cahiliyet yeminine bağlı kalın, çünkü islâm onun ancak şiddetini** (kuvvetini) **artırmıştır. İslâmda yeni bir yemin icad etmeyin."** *(Tirmizî, Siyer:30, No.1585, 4/146)* buyurmuştur ki, bu hadis-i şerif bu manayı kuvvetlendirmektedir.

Siyer ehlinden İbni İshak *(Rahimehullah)* ın zikrettiğine göre, Kureyş'ten bir takım kabileler, şerefinden ve nesebinden dolayı Abdullah ibni Cüd'an'ın evinde toplanarak "Mekke'de bir mazlum buldukları takdirde, Mekke ehlinden olsun olmasın onun hakkını alıncaya kadar onunla beraber olacakları" hususunda akit (yemin) leştiler ve ahid (söz) leştiler.

Kureyş bu yemine "Hılfü'l-Fuzûl" (Fazl isimli kimselerin yemini) adını verdiler. İbnü'l-Esir *(Rahimehullah)*ın, "en - Nihaye" isimli eserinde beyan ettiğine göre, bu yemin, (Mekke'ye ilk gelen) Curhum kabilesi günlerinde "Zayıfın hakkını kuvvetliden, garibin hakkını yerliden almak" üzere yapılan yemine benzetilerek kendisine bu isim verilmiştir, çünkü o yeminde Curhum kabilesinden bir takım insanlar bulunmuştu ki, hepsinin ismi: "Fazl" idi. Fazl ibni Haris, Fazl ibni Vedâa ve Fazl ibni Fezâle bunlardandır. *(En Nihaye: 3/456)*

İşte bu yemin hakkında:

١٠٧ – عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَوْفٍ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: «لَقَدْ شَهِدْتُ فِي دَارِ عَبْدِ اللهِ بْنِ جُدْعَانَ حِلْفاً مَا اُحِبُّ اَنَّ لِي بِهِ حُمُرَ النَّعَمِ وَلَوِ ادُّعِيَ بِهِ فِي الْاِسْلاَمِ لَاَجَبْتُ»

107 - Talha ibni Abdillah ibni Avf *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Elbette Abdullah ibni Cüd'an'ın evinde bir yemine şahit oldum ki ona karşılık kırmızı develer** (en kıymetli mallar) **benim olsun istemezdim. İslâmda da böyle bir şey ortaya atılacak olsaydı elbette icabet ederdim."** buyurmuştur. *(Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:13080, 6/596)*

Zalimden mazlumun hakkını almakla ilgili bu yemin, şeriata muvafık (uygun) olduğu için cahiliyet devrindeki bu akitler, islâmda da geçerli kabul edilmiş, hatta daha da kuvvetlendirilmiştir. İşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"Cahiliyet yeminini ifa edin."** (106. no da geçti) hadis-i şerifindeki akitlerden murat bu gibi yeminlerdir.

Ayet: 1

Amma müşriklerin zulüm ve yağma üzerine anlaştıkları fasit ahidleri ve batıl akitleri (bozuk ve asılsız antlaşma ve sözleşmeleri) islâm yıkmıştır. Bundan dolayı Allah-u Tealâ hazretlerine hamdolsun. *(Kurtubî: 6/36)*

4 - Bu akitlerden maksat, Allah-u Tealâ'nın, ehli kitaptan, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve getirdiklerinin tasdikini gerektiren hususlarda Tevrat ve İncil ile amel etmelerine dair aldığı ahidlerdir.

Bu mana İbni Cüreyc ve Ebu Salihten rivayet edilmiş olmakla beraber zahirin hilâfıdır. Zira bu takdirde inananlardan maksat ehli kitabın müminleri olması gerekir ki, bu çok açık bir mana olmaz.

5 - Müfessirlerden bazısına göre bu akitlerden murad: Allah-u Tealânın, kullarına ilzam (mecbur) ettiği bütün teklifler ve dinî hükümler olduğu gibi, kulların kendi aralarında akdettikleri emanet ve muamelât akitlerinden, yerine getirilmesi gereken veya dinen güzel görülen bütün akitlerdir.

Bu durumda ayet-i celiledeki ifa emri, mutlak manada düşünülerek: "Vacib" e de: "Mendub" a da hamledilebilir ki, haramlardan ve mekruhlardan sakınmak da bu manaya dahil olur.

Ayet-i celilede geçen (اَلْعُقُوْدُ) kelimesi (eliflâm) lı bir cemi olduğu için bu mana lâfzın umumuna daha uygun ve daha ifadelidir.

İmam-ı Ragıp *(Rahimehullah)* da bu akitleri umumi manada kabul etmeye teşvik etmek üzere şöyle buyurmuştur:

Akitler, ma'kud (aktedilen) ile âkid (akteden) itibariyle üç kısımdır:

1 - Allah-u Tealâ ile kul arasında olan akit

2 - Kul ile nefsi arasında olan akit

3 - Kul ile diğer insanlar arasında olan akit

Bu üç kısımdan her biri, kendisini gerektiren mucip itibariyle iki kısımdır:

1 - **Aklın gerektirdiği,** yani Allah-u Tealâ'nın insanın içine yerleştirdiği bir marifet (bilgi) ile, ya aklın hiç düşünmeden veya az bir düşünme ile kendisine ulaştığı ahidler.

2 - **Şeriatın vacip kıldığı,** yani Allah-u Tealâ'nın kitabı ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sünnetinin açıkladığı akitler.

İşte buraya kadar akitler altı kısım olmuştur. Bunlardan her biri de ya kendiliğinden veya insanın kendisine gerekli kılmasıyla vacip olur ki, ikincisi de dört kısımdır.

1 - İbadetle alâkalı adaklar gibi, vefası gereken akitler, meselâ: Bir kimsenin, "Allah bana afiyet verirse, oruç tutmam adağım olsun!" dediğinde hastalığından şifa bulduğu takdirde oruç tutması gerektiği gibi.

2 - Vefası müstehap olup, terki de caiz olan ahidlerdir. Bundan dolayı, mubah bir şeyi yapmayacağına yemin eden bir kişinin, o yemininden kefaret verip onu yapması caiz olur.

3 - Kendisine vefa göstermemek müstehap olan yeminler, Nitekim:

١٠٨ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَلَفَ عَلَىٰ يَمِينٍ فَرَأَىٰ غَيْرَهَا خَيْراً مِنْهَا فَلْيَأْتِ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ ، وَلْيَتْرُكْ يَمِينَهُ »

108 - Adiy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Bir şeye yemin edip de, başkasını ondan daha hayırlı gören, daha hayırlısını yapsın, yeminini bıraksın** (bozup kefaret versin)." Hadis-i şerifinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu kısmı açıklamıştır. *(Müslim, Eyman: 3, No. 1651/16, 3/1273, İbni Mace, Keffarât: 7, No. 2108, 1/681, Tirmizî, Nüzûr:6, No. 1530, 4/107, Nesaî, Eyman: 15,16, No. 3790-96, 7/14, İmam-ı Malik, el Muvatta', Nüzûr: 7, No. 1034, Sh.297, Darimî, Nüzûr: 9, No. 2257, 2/628, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8742, 18272, 3/285)*

4 - Vefasının terki vacip olan adaklardır ki, "Filân müslümanı öldürmem hak olsun!" diyenin, bu sözünü bozup, buna vefa göstermemesi vacip olur.

Altının dörtle çarpılmasından, akitlerle ilgili yirmidört kısım çıkmaktadır ki, bu ayet-i celile'nin zahiri, terk edilmesi kurbet (ibadet) veya vacip olanların dışındaki bütün akitlerin ifasını (yerine getirilmesini) emretmektedir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre bütün bu manalar, akitler umumi kabul edilmesi durumundadır. Nitekim:

١٠٩ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ: « اَلْمُسْلِمُونَ عِنْدَ شُرُوطِهِمْ مَا وَافَقَ الْحَقَّ »

109 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen: **"Hakka uyduğu müddetçe, müslümanlar, şartlarının yanındadır** (aralarında anlaştıkları şartları yerine getirmelidirler)" *(Hakim, Müstedrek, No:2310, 2/57, Buharî, İcare:14, 2/794)* hadis-i şerifi, bütün şart ve akitlerin yerine getirilmesi gerektiğini, ancak Kur'an ve Sünnete uymayan şartların geçerli olmadığını ifade etmektedir. Nitekim:

١١٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كُلُّ شَرْطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللهِ فَهُوَ بَاطِلٌ وَإِنْ كَانَ مِائَةَ شَرْطٍ »

110 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen: **"Yüz şart da olsa, Allahın kitabında olmayan her şart batıldır."** *(Taberanî, Mu'cemi Kebir, No:10869, 11/11)* hadis-i şerifi şunu açıklamaktadır ki, vefası gereken şart ve akit, Allah'ın kitabına ve dinine uyandır.

Herhangi bir şart ve akitte buna muhalif bir şey zuhur ettiği takdirde o reddedilmiştir. Nitekim:

١١١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَـٰذَا مَا لَيْسَ فِيهِ فَهُوَ رَدٌّ »

Ayet: 1

111 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim bizim bu** (din) **işimizde, onda olmayanı ihdas eder** (ortaya çıkarır) **sa, o** (bid'at) **reddedilmiş** (batıl kabul edilip, itibar edilmemiş) **tir."** *(Buharî, Sulh: 5, No.2550, 2/959, Müslim, Akziye: 8, No.1718, 3/1343)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Amr ibni Hazm *(Radıyallahu Anh)* ı Yemen'e gönderirken ona yazmış olduğu mektup da bu akitlerin, Din-i Mübin-i İslâmın bütün meselelerini içine aldığını açıklamaktadır.

Nitekim Ebu Bekr ibni Muhammed ibni Amr ibni Hazm *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: İşte bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bizim yanımızda olan mektubudur ki, Amr ibni Hazm'ı Yemen ehline fıkhı bildirmek, sünneti öğretmek ve zekâtlarını tahsil etmek üzere Yemen'e yollarken bu mektubu ona yazarak, onda kendisine bir takım emirler ve vasiyetlerde bulunmuştur. (O mektuptan bazı bölümler):

١١٢ – « بسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ هٰذَا كِتَابٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ ﴾ عَهْدٌ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ لِعَمْرِو بْنِ حَزْمٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ بِتَقْوَى اللهِ فِي أَمْرِهِ ، فَإِنَّ اللهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ . وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الْحَقَّ كَمَا أَمَرَهُ وَأَنْ يُبَشِّرَ النَّاسَ بِالْخَيْرِ وَيَأْمُرَهُمْ وَيُعَلِّمَ النَّاسَ الْقُرْآنَ وَيُفَقِّهَهُمْ فِيهِ وَيَنْهَى النَّاسَ وَلَا يَمَسَّ أَحَدٌ الْقُرْآنَ إِلَّا وَهُوَ طَاهِرٌ وَ يُخْبِرَ النَّاسَ بِالَّذِي لَهُمْ وَالَّذِي عَلَيْهِمْ وَيَلِينَ لَهُمْ فِي الْحَقِّ وَيَشُدَّ عَلَيْهِمْ فِي الظُّلْمِ فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ كَرِهَ الظُّلْمَ وَنَهَى عَنْهُ ، وَقَالَ: ﴿ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴾ وَيُبَشِّرَ النَّاسَ بِالْجَنَّةِ وَبِعَمَلِهَا وَيُنْذِرَ النَّاسَ النَّارَ وَعَمَلَهَا وَيَسْتَأْلِفَ النَّاسَ حَتَّى يَفْقَهُوا فِي الدِّينِ وَيُعَلِّمَ النَّاسَ مَعَالِمَ الْحَجِّ وَسُنَنَهُ وَفَرَائِضَهُ ... »

112 - **"Bismillâhirrahmânirrahîm! Bu, Allah ve Resulünün mektubudur. ' Ey inananlar akitleri ifa edin'** (bu), **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in Amr ibni Hazm'ı Yemene yollarken, ona yaptığı bir ahiddir. Ona, işlerinde Allah'tan korkmasını emretmiştir. Şüphesiz ki Allah, takva sahibi ve iyilik edici kullarıyla beraberdir.**

Ona, kendisine emrettiği gibi hakkı almasını, insanlara hayrı müjdelemesini, onlara (iyiliği) **emretmesini, insanlara Kur'an öğretmesini ve onda bulunan fıkhî hükümleri bildirmesini ve insanları** (kötülükten) **nehyetmesini ve temiz olmayan kimsenin Kur'anı tutmamasını, İnsanlara, lehlerinde ve aleyhlerinde olan şeyleri haber vermesini, onlara hak'da yumuşak, zulümde ise sert davranmasını emretmiştir.**

Çünkü Allah (-u Tealâ) **zulmü kerih** (çirkin) **görerek ondan nehyetmiş ve 'Agâh olun! Allahın lâneti zalimlerin üzerine olsun'** *(Hud Suresi: 18'den)* buyurmuştur.

(Yine ona), **İnsanları cennetle ve cennet amelleriyle müjdeleyip, cehennemden ve cehennem işlerinden korkutmasını, insanlar dini iyice anlayıncaya kadar onlarla iyi geçinmesini, insanlara hac menasikini, sünnetlerini ve farzlarını öğretmesini emretmiştir.**

Bu mektubun devamında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hac ve umre ile ilgili, ırkçılık taassubuyla alâkalı bir takım hükümleri, abdest, namaz, zekât, uşür, ganimet mallarının taksimi, yahudi ve hristiyanlarla ilgili diğer bazı konuları açıklamıştır ki, bütün bunlar islâmın akitlerindendir. *(Beyhakî, Delâilü'n-Nübüvve: 5/413, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Taharet: 97, No:408, 409, 1/141, İbni Ebî Hâtim, İbni Kesir: 2/4)*

İmam-ı Taberî *(Rahimehullah)*, Muhammed ibni Müslim'den yaptığı rivayette, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, yazdırmış olduğu bu uzun mektuba: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) **"Ey inananlar! Akitleri ifa edin"** ayet-i kerimesinden , Maide Suresinin: 4. ayetinin sonuna kadar olan ayetlerle başladığını nakletmiştir. *(Taberî, No:10918, 4/387)*

İşte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Amr ibni Hazm *(Radıyallahu Anh)* ı Yemen'e gönderirken ona yazmış olduğu bu mektubun en başına, "Akitlerin ifası" ile ilgili bu ayet-i celilenin emrini koyması, islâmın ahde vefaya verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Ahdi bozmanın ise, ümmetin başına düşmanlarının musallat olmasına sebep olacağını, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şu sözleriyle açıklamıştır:

١١٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ قَالَ: مَا ظَهَرَ الْغُلُولُ فِى قَوْمٍ قَطُّ اِلاَّ اُلْقِىَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبُ . وَلاَ فَشَا الزِّنَا فِى قَوْمٍ قَطُّ اِلاَّ كَثُرَ فِيهِمُ الْمَوْتُ . وَلاَ نَقَصَ قَوْمٌ الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِلاَّ قُطِعَ عَنْهُمُ الرِّزْقُ . وَلاَ حَكَمَ قَوْمٌ بِغَيْرِ الْحَقِّ اِلاَّ فَشَا فِيهِمُ الدَّمُ . وَلاَ خَتَرَ قَوْمٌ بِالْعَهْدِ اِلاَّ سَلَّطَ اللهُ عَلَيْهِمُ الْعَدُوَّ .

113 - **"Bir kavimde gulûl** (ganimet malını çalma) **zuhur ederse, mutlaka kalplerine** (düşman) **korku** (su) **atılır. Bir kavimde zina yayılırsa, mutlaka onların içinde ölüm** (veba gibi salgın hastalıklar yüzünden toplu ölümler veya kalbin ölümü yahut ulemanın ölümü) **çoğalır.**

Bir kavim, ölçü ve tartıyı eksik ederlerse (ticarette aldatma yaparlarsa) **mutlaka** (helâl) **rızık** (veya ellerindeki rızkın bereketi) **onlardan kesilir. Bir kavim, hakkın dışında bir hükümle** (Kur'an ve Sünnete dayanmayan kendi bozuk görüşleriyle) **hükmederlerse, mutlaka onlar içinde kan** (birbirini öldürme) **yayılır. Bir kavim, ahdi bozarsa, mutlaka düşmanlarını Allah-u Tealâ onlara musallat kılar.** *(Muvatta', Cihad: 13, No. 998, Sh.286)*

Bu ayet-i kerimeden çıkarılan bazı hükümler:

Birinci mesele: Tefsiri Kebir ve Ruhul Beyan'da zikredildiğine göre, bir kimse bayram günlerinde oruç tutmayı veya çocuğunu kesmeyi adasa, İmam-ı Şafiî'ye göre bu adak hükümsüz ise de, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre bu nezir (adak) sahihtir.

Çünkü bu kimse oruç tutmayı veya çocuğunu kesmeyi adamıştır, dolayısıyla bu kimsenin oruç tutması veya çocuğunu kesmesi gerekir. Zira bayram günü oruç tutmak, hem oruç tutma hem de o orucun bayram günü olmasından mürekkep (birleşmiş) bir mahiyettir.

Çocuğu kesmekde hem kesme fiilinden, hem de o kesmenin çocuk hakkında olmasından meydana gelmiş bir iştir. Mürekkeb (birleşik) bir işi yapan kimse, o işi meydana getiren parçalardan her birini yerine getirmiş demektir. Dolayısıyla bayram günü oruç tutmayı veya çocuğunu kesmeyi adayan kimse, hiç şüphesiz ki, bu arada oruç tutmayı ve kesme işini kendisine gerekli kılmış olur. Bunun böyle olduğu sabit olunca:

« اَوْفُوا بِالْعُقُودِ »

"Akitleri yerine getirin." ayet-i kerimesiyle,

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (٢) »

"Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylersiniz?" *(Saf Suresi: 2)* ve:

« يُوفُونَ بِالنَّذْرِ ... (٧) »

"Nezirlerini yerine getirirler." *(İnsan Suresi: 7'den)* ayet-i kerimeleriyle,

١١٤ – عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَوْفِ بِنَذْرِكَ »

114 - Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Adağını yerine getir."** *(Buharî, İ'tikaf:15, No.1937, 2/718, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:255, 1/87)* hadis-i şerifinden dolayı o kimsenin oruç tutması ve kesme işlemini yerine getirmesi gerekir.

Fakat, Bayram günü oruç tutmak ve çocuğunu kesmek yasak olduğu için bu nezir (adak) hususi olarak hükümsüz ise de, umumi olarak geçerli olduğundan, o kişi bayram günleri dışında oruç tutarak ve kurban olabilecek bir hayvan keserek bu adaklarını yerine getirmelidir.

İkinci mesele: İmam-ı Şafiî, alış verişte hıyar-ı meclisi (akit yapılan mecliste bulunulduğu sürece o alış verişi bozup bozmama hususunda seçme hakkını) kabul ettiği halde, bu ayet-i celileden dolayı İmam-ı Azam *(Rahimehullah)*, alış-verişte meclis muhayyerliğinin olmadığını ileri sürmüştür. Zira alış veriş yapılıp kesinleşince, bu ayet-i celiledeki: (اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) **"Akitleri yerine getirin"** emrinden dolayı artık onu bozmanın haram olması gerekir.

Üçüncü mesele: İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*, üç talak hakkının hepsini birden kullanmanın haram olmadığını söylerken, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Ra-*

himehullah), bunun haram olduğuna hükmetmiştir. Onun bu hususta delili şudur. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَلاَ تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتّىٰ يَبْلُغَ الْكِتَابُ أَجَلَهُ ... (٢٣٥) »

"Kitap (farz edilen hüküm), **eceline ulaşıncaya** (kocasından boşanan kadının dört ay on gün süren bekleme müddeti doluncaya) **kadar, nikâh akdine azmetmeyin** (nikâh kıymaya yeltenmeyin)." *(Bakara Suresi: 235'den)*

Ayet-i celilesinden ötürü nikâh da bir akittir, dolayısıyla: (اَوْفُوا بِالْعُقُودِ) "Akitleri yerine getirin" ayeti kerimesinden dolayı da o akdi bozmanın haram olması gerekir. Ancak bu, icma'dan dolayı üç talâktan birini kullanmada söz konusu olamayacağından, ayet-i celilenin hükmünün birden fazla talakta geçerli olması gerekir. Binaenaleyh üç talak birden vermek geçerli olsa da, bunu yapan haram işlemiş olur.

Akitlerin ifasını emrettikten sonra Mevlâ Tealâ: (اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ) **"Hayvanlar** (ın etleri) **size helâl kılındı."** buyurarak, yiyecekler konusunda insanların mükellefiyetlerini açıklamıştır.

Şu bilinmelidir ki Allah-u Tealâ, bundan önceki ifade ile bütün müminlere emir ve yasaklarının hepsini kabul etmeleri gerektiğini açıklayınca, küllî bir kaide gibi olan bu hükümden sonra, emir ve yasaklarını bütün ayrıntılarıyla saymaya başlamış ve önce yiyeceklerin helâl ve haram olanlarını beyan etmek üzere: **"Hayvanlar size helâl kılındı"** buyurmuştur.

Fahrurrazi ve Alûsî'nin beyanlarına göre,

Behîme: Ulemanın buyurduğuna göre, aklı olmayan her canlı: "Behîme" dir. Bu isim sonradan karada ve denizde yaşayan her dört ayaklı hayvana kullanılmıştır.

En'âm: Ayet-i celilede geçen: "En'âm", deve, sığır ve davar demektir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٥) »

"En'âmı da (Allah-u Tealâ sizin için) **yaratmıştır. Onlarda sizin için ısıtıcı** (şeyler) **ve bir çok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz."** *(Nahl Suresi: 5)* buyurduktan sonra:

« وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ ... (٨) »

"Atları, katırları, merkepleri de (sizin için yarattı)." *(Nahl Suresi:8 den)* buyurarak at, katır ve eşeğin, en'âmdan farklı olduğunu açıklamıştır. Yine Mevlâ Tealâ:

« اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِمَّا عَمِلَتْ اَيْدِينَا اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَالِكُونَ (٧١) »

"(Kudret) **Ellerimizin yaptıklarından, kendileri için onca en'âmı yarattığımızı, bu sayede onlara malik olduklarını görmüyorlar mı?"** *(Yasin Suresi: 71)* buyurmuş, diğer bir yerde de:

Ayet: 1

« وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشاً ... – ثَمانِيَةَ اَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ ... (١٤٢-١٤٤) »

"En'âmdan yük taşıyanı ve (tüyünden) **döşek yapılacak olanları yaratan da odur.** (Allah-u Tealâ) **sekiz çift** (hayvan yarattı): **Koyundan bir çift, keçiden bir çift, deveden bir çift, sığırdan bir çift"** *(En'am Suresi: 142-144 den)*

Bundan sonra, ayet-i celilede geçen: "Behîmetü'l-En'âm" hakkında üç soru sorulabilir:

1 - "Behîme" ism-i cins (cins isim), "En'am" ise İsm-i Nev'i (tür ismi) dir. Buna göre bu tabir, tıbkı "Hayvanü'l-İnsan" (İnsan olan canlı) sözü gibi olur ki, bu lüzumsuz bir ziyadedir.

2 - Eğer Allah-u Tealâ, "Sizin için en'âm helâl kılındı." demiş olsaydı, bu da aynı manayı ifade ederdi. Nitekim başka bir ayet-i kerimede:

« وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلىٰ عَلَيْكُمْ (٣٠) »

"Size okunan (hayvanlar) **müstesna, en'âm size helâl kılındı."** *(Hac Suresi: 30 dan)* buyurulmuştur. Dolayısıyla bu ayet-i kerimede: "Behîme" kelimesinin ilâve edilmesinde ne fayda vardır?

3 - Ayet-i celilede: "Behîme" lafzının müfred, "En'âm" lafzının ise cemi getirilmesindeki hikmet nedir?

Birinci soruya şu şekilde cevap verilir: Bu ifadede: "Behîme" ve "En'âm" kelimeleriyle aynı şey murad edildiği takdirde, behime'nin en'am'a izafeti beyan içindir ki, bu tür izafet (مِن) (den, dan) manasındadır, neticede (مِن) kaldırılıp yerine (اَلَّذى) konulabilmelidir.

Meselâ: (خَاتَمٌ فِضَّةٌ), "Gümüş yüzük" demek olduğu gibi, (بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ) da, "En'âm olan behîme" demektir. Veyahut bu izafet te'kid için olup, bizim (نَفْسُ الشَّيْءِ وَذَاتُهُ وَعَيْنُهُ) (bir şeyin kendisi zatı ve aynısı) dememiz gibidir.

Ayrıca umuminin hususiye izafeti, belâgat sahibi bir kimseden sudur edip zikrinde bir faide kastedilmişse, çok güzel olur. Nitekim: (مَدِينَةُ بَغْدَادَ) (Bağdad şehri) izafetinde, Bağdad lâfzı arapça olmayıp manası bilinmediğinden müsemmâsını açıklamak için Medine kendisine muzaf kılınmış ve bu izafet çok güzel görülmüştür.

Yine böylece: (شَجَرَةُ الْاَرَاكِ) (Erak ağacı) izafetinde, Erak lâfzı bazen ağacın sadece dallarına dendiğinden, burada ağacın kendisinin kastedildiğini beyan etmek için şecer kelimesi ona muzaf kılınmıştır.

Mevzumuzda da En'âm lâfzı Arap lügatında sadece deveye tahsis edilmiştir. Nitekim denildiğine göre "En'âm" ın asıl manası develerdir. Bundan dolayı müfredi olan "Neam" ancak deve için kullanılmaktadır. İşte bundan dolayı burada "Behîme" lâfzı "En'âm" a muzaf kılınarak buradaki helâl edil-

me hükmünden sadece devenin değil, sekiz çiftin tamamının kastedildiğine işaret edilmiştir ki, bu durumlarda umuminin hususiye izafeti, güzel neticeler verdiğinden uygun görülmüş, böyle olmayan fuzuli fazlalıklar ise çir-kin görülmüştür.

İkinci soruya da şöyle cevap verilir: "Behîme" ile "En'âm" dan farklı şeyler kastedilmiş olabilir. Bu takdirde: "Behîmetü'l-en'âm" dan maksat: Ceylân, vahşi sığır ve benzeri hayvanlardır. Burada sanki geviş getirme ve köpek dişleri olmama bakımından, "En'âm" a benzeyen behâim cinsi hayvanlar bu benzerlikten ötürü en'ama muzaf kılınmıştır. Bu takdirde mana: "En'âma benzeyen behîme size helâl kılındı" demek olur.

Yine burada "Behîme" den maksadın,"En'am" ın karnında olan yavrular olduğunu söyleyenler de vardır. Nitekim rivayete göre bir sığır kesilip karnından bir cenîn çıkınca, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* onu kuyruğundan tutarak "İşte bu, en'âmın behîmesindendir." buyurmuştur.

Bu manalara göre "Behîme" nin "En'âm" a izafeti, fazlalık olmayıp, lüzumlu bir izafet olmuştur ki, böylece diğer bazı hayvanların hükmü anlaşılmış olmaktadır.

Üçüncü soruya cevap: Ayet-i celilede "Behîme"den cins kastedildiği için müfred getirilmiş, "En'âm" ise bütün nevilerine şamil olsun için cemi getirilmiştir.

Mecusîlerin hayvan kesmeye itirazlarına cevap:

Mecusiler "Kendilerini müdafaadan aciz hayvanları kesmek onlara eziyet etmek demektir ki, bu kötü bir iştir. Böyle bir işe Rahîm ve Hakîm olan ilâh razı olmaz." diyerek, hayvanları kesmeyi ve yemeği haram kabul etmişlerdir. Bunlara cevap vermeye kalkan Haricîlerden Mükremiyye fırkası ise, "Biz hayvanların kesilirken acı duyduğunu kabul etmiyoruz, Cenab-ı Hak onlardan kesilmenin acısını almıştır."diyerek, zaruri olarak bilinen bir hakikati inkâra kalkışmışlardır.

Sapık mutezile fırkası da: "Biz, acı vermenin her yerde çirkin olacağını kabul etmiyoruz, Allah-u Tealâ bu hayvanlara ahirette kıymetli karşılıklar verecektir." diye ehli sünnetin reddettiği bir cevap vermişlerdir.

Ehli Sünnet uleması ise: "Hayvanların kesilmesi hususundaki müsaade, Allah-u Tealâ tarafından, kendi mülkünde yapılmış bir tasarruf (yetki kullanma) dır ki, kendi malında tasarrufda bulunan bir kimseye itiraz edilemediği gibi, bu hususta Allah-u Tealâ'ya asla itiraz edilemez.

Ayrıca aklın bir şeyi güzel ve çirkin kabul etmesi, bu hususta delil kabul edilemez ve zaten hayvan (canlı) türlerinin en şereflisi ve âlemlerin kendisi için yaratıldığı insana, Allah-u Tealâ'nın, akılların etrafında bile dolaşamayacağı sonsuz hikmeti gereği bir takım hayvanları kesip yemesine izin vermesi aklen de çirkin değildir.

Ayet: 1

Ayet-i celiledeki "Behîmetü'l-En'âm" ın helâl kılınma hükmünün nelerle ilgili olduğu:

Bazı insanlar, "Ayet-i celilede geçen: (أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ) **'Hayvanlar size helâl kılındı'** ifadesinin mücmel (kısa ve kapalı) olduğunu" söylemişlerdir. Çünkü helâl kılma, ancak fiillere nisbet edilirken burada ise, zatlara (hayvanların kendilerine) nisbet edilmiştir.

Dolayısıyla bu ayet-i kerimeyi zahirine göre değerlendirmek mümkün olmadığından, burada bir fiil takdir etmek gerekir. Halbuki takdir edilecek her hangi bir fiil diğerinden daha evlâ değildir. Zira bu ihlâl (helâl kılma) dan murad, o hayvanların derileri yahut kemikleri veya yünleri yahutta etlerinden her hangi bir şekilde istifade etmek olabileceği gibi, yemek suretiyle faydalanmak da olabilir.

Ayet-i celilenin lâfzı bütün bunlara ihtimalli olduğundan mücmel olsa da:

« وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٥) »

"En'âmı da o (Allah-u Tealâ) **yaratmıştır ki, bunlarda sizin için ısıtıcı** (maddeler) **ve nice menfaatler vardır. Onlardan yersiniz de."** *(Nahl Suresi:5)* ayet-i kerimesiyle:

« وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ (٢١) وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ (٢٢) »

"Şüphesiz ki hayvanlarda sizin için elbette ibret (ler) **vardır. Onların karınlarındakinden** (yedikleri gıdaları süt hâline getirerek) **size içiririz. Onlarda sizin için bir çok faydalar daha vardır. Onlar** (ın etlerin) **den yersiniz, onların üzerinde ve gemilerde taşınırsınız"** *(Müminun Suresi: 21-22)* ayet-i kerimeleri,

Bu ayet-i celilede zikredilen "Helâl kılma" nın, bütün bu sayılan yönlerden bu hayvanlardan istifade edilmenin helâl olduğu manasına geldiğini açıklamaktadır.

Mevlâ Tealâ: (أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ) **"Hayvanlar size helâl kılındı"** buyurduktan sonra, şu iki istisnayı yapmıştır:

1 - (إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ) **"Ancak size** (ilerde) **okunacak olanlar müstesna"** bu istisnanın zahiri mânası biraz kapalı ise de, müfessirler bundan maksadın, yine bu surede zikredilecek olan:

« حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ... (٣) »

"Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvan, (henüz canı çıkmadan yetişip) **kestikleriniz dışındaki boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan aşağı yuvarlanmış, süsülmüş** (boynuzla veya tosla vurulmuş), **ca-**

navarların yediği (vahşi hayvanlarca yaralanmış olup da ölen hayvanlar) **ve dikili taşlar üzerine** (putlar adına) **kesilen hayvanlar, size haram kılınmıştır."** *(Maide Suresi:3 den)* ayet-i kerimesinde sayılan şeyler olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.

Daha açık bir ifade ile Allah-u Tealâ'nın, **"Hayvanlar size helâl kılındı"** kavl-i şerifi, bu hayvanların bütün yönlerden insanlara helâl olmasını gerektirdiğinden,

Mevlâ Tealâ bunu: "Eğer bu hayvanlar, kendi kendine ölmüş, boğulmuş, vurulup öldürülmüş, yukarıdan aşağıya yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş, veya yırtıcı hayvanlarca parçalanıp ölmüş yahut da Allah'tan başka birisinin adına kesilmiş iseler, işte o zaman onlardan istifade etmek haram olur" diye açıklamıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede geçen :

(إلاَّ مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ) **"Ancak size okunacaklar müstesna."** kavl-i şerifinden maksat: "Kur'an ve Sünnet vasıtasıyla size bildirilecek olanlar müstesna" demektir. Nitekim:

١١٥–عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « كُلُّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ فَأَكْلُهُ حَرَامٌ »

115 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Yırtıcılardan her azı dişlinin yenmesi haramdır."** *(Müslim, Zebâih: 3, No.1933/15, 3/1534, Nesaî, Sayd: 28, No.4335, 7/228, İbni Mace, Sayd:13, No.3233, 2/1077)* hadis-i şerifiyle ,

١١٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: نَهَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ »

116 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan gelen: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **yırtıcıların her azı dişlisinden ve kuşların her pençelisinden nehiy buyurdu** (etlerini yemeyi haram kıldı)." *(Müslim, Zebâih:3, No. 1934 3/1534)* rivayeti, yırtıcı hayvanlardan, azı dişleriyle ve kuşlardan, pençeleriyle avlananların yenmesinin haram olduğunu açıklamıştır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*, sırtlanla tilkiyi azı dişleri zayıf olduğundan dolayı bu umumdan istisna etmiştir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* azı dişli bir hayvan olan sırtlanın yenmesine cevaz verdiğine göre, bu nehiyden maksat kerahattır." demiştir.

İmam-ı Azam, İmam-ı Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed *(Rahimehumullah)* ise "Bu hadis-i şerif, umumuyla bütün azı dişlileri içine aldığından sırtlanın yenilemeyeceği görüşüne gitmişlerdir. Daha bir çok kara ve deniz hayvanlarının etlerinin yenilip yenilemeyeceği hususunda hadis-i şerifler bulunmaktadır ki, bütün bunlar Kur'an-ı Kerimde okunan hükümlere dahildirler. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in her sünneti Allahın kitabındandır. Buna iki şey delâlet etmektedir.

Ayet: 1

Birincisi: Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ile Zeyd ibni Haris el Cühenî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmışlardır: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir arabî (bedevî) gelerek: "Ya Resulallah! Hasmımla aramızda Allahın kitabıyla hüküm ver" dedi. Hasmı olan kimse de ayağa kalktı ve "O doğru söyledi, onunla aramızdaki davaya Allahın kitabıyla hükmet" dedi.

Bedevî davayı şöyle anlattı: Benim oğlum bu adamın yanında ücretli hizmetçiydi, onun karısıyla zina etti, bana: "Oğluna recm (taşlanmak cezası) düşer" dediler. Ben oğlumu bu cezadan yüz koyun ve bir de cariyeyi fidye vererek kurtardım. Sonra bu meseleyi ilim sahiplerine sordum. Onlar bana "Oğlunun üzerine ancak yüz değnek ile bir yıl gurbete göndermek cezası düşer" dediler. Bu ifade üzerine Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١١٧ – « لَأَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللهِ ، أَمَّا الْوَلِيدَةُ وَالْغَنَمُ فَرَدٌّ عَلَيْكَ ، وَعَلَى ابْنِكَ جَلْدُ مِائَةٍ وَتَغْرِيبُ عَامٍ ، وَأَمَّا أَنْتَ يَا أُنَيْسُ – لِرَجُلٍ – فَاغْدُ عَلَى امْرَأَةِ هٰذَا فَارْجُمْهَا »

117 - **"Elbette aranızda Allahın kitabıyla hükmedeceğim. Cariye ile koyunlar sana geri verilecektir, oğluna da yüz değnek vurulacak ve bir sene de sürgün edilecektir. Sana gelince ya Üneys** - ki, Üneys ibni Dahhâk el Eslemî adında sahabilerden bir zattır - **Sen yarın kuşluk vaktinde bu adamın karısına git,** (suçunu itiraf ederse) **ona taşlama cezası uygula."** buyurdu.

(Ravi buyurdu ki): Ertesi günü kuşluk vaktinde Üneys *(Radıyallahu Anh)* o kadına gitti ve (suçunu itiraf etmesi üzerine) o kadına taşlama cezası uyguladı. *(Buharî, Sulh: 5, No:2549, 2/959, Müslim, Hudud:5, No:1697, 3/1324, Ebu Davud, Hudud:24, No:4445, 2/558, Tirmizî, Hudud:8, No:1433, 4/39, İbni Mace, Hudud:7, No:2549, 2/852, Darimî, Hudud:13, No:2231, 2/619, Nesâî, Âdâbul Kuzat:22, No:5425, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:17039, 6/61, İmamı Malik, Muvatta', Hudud:1, No:1556, Sh.546)*

Recm konusu Kur'an-ı Kerim'de açıkça zikredilmediği hâlde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hadis-i şerifte: **"Elbette sizin aranızda Allah'ın kitabıyla hükmedeceğim."** buyurması, sünnetin de kitaptan (hadis'in Kur'an'dan) sayıldığının açık bir delilidir.

İkincisi: ١١٨ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) : « لَعَنَ اللهُ الْوَاشِمَاتِ وَالْمُسْتَوْشِمَاتِ وَالْمُتَنَمِّصَاتِ وَالْمُتَفَلِّجَاتِ لِلْحُسْنِ الْمُغَيِّرَاتِ خَلْقَ اللهِ تَعَالَىٰ »

118 - Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Dövme yapan, dövme yaptıran, yüzlerinin tüylerini yolduran, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını yontan, sırıtkan** (dişlerini gösterecek şekilde yapmacıklı gülmeyi alışkanlık hâline getirmiş bulunan) **ve Allah** (-u Tealân) **ın yarattığını değiştiren kadınlara Allah lânet etmiştir.**

Abdullahın bu sözü, Esed oğullarından, Kur'anı iyi okuyabilen Ümmü Yakup isimli bir kadına ulaştığında, O, Abdullah *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Bu lânetleme nedir? " dedi. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* :

« مَا لِي لَا أَلْعَنُ مَنْ لَعَنَ النَّبِيُّ ﷺ وَهُوَ فِي كِتَابِ اللهِ »

"Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in lânet ettiği kimselere niye lânet etmeyeceğim? Hem bu, Allah'ın kitabında da var."** buyurdu.

O kadın: "Vallahi ben mushafın iki kabı arasında ne varsa okudum, fakat onu bulamadım." deyince, Abdullah *(Radıyallahu Anh)*:

« لَئِنْ كُنْتِ قَرَأْتِيهِ لَقَدْ وَجَدْتِيهِ. قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ﴾ »

"Vallahi sen onu gerçekten okuduysan, muhakkak onu bulmuşsundur. Bu, 'O Resul size ne verdiyse onu alın, size neyi yasak ettiyse ondan da sakının' *(Haşr Suresi:7 den)* **ayet-i kerimesidir."** buyurdu. Bunun üzerine o kadın: "Şimdi gitsem senin hanımının üzerinde bu saydıklarından bir şey bulurum." deyince, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: **"Git bak!"** dedi. O kadın Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın hanımının yanına gidip onun üzerinde yasak bir şey göremeyince, İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* a gelip, "Bir şey göremedim!" dedi.

Bunun üzerine ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: **"Eğer böyle bir şey olsaydı, biz onunla beraber olmazdık** (onu boşar ve ondan ayrılırdık)." buyurdu. *(Buharî, Libas:80, No.5587, 5/2216, Libas 82, 5595, 5/2218, Müslim, Libas:33, No.2125, 3/1678, Ebu Davud, Tereccül:5, No.4169, 2/476, Darimî, İsti'zan:19, No:2549, 2/733, İbni Mace, Nikah:52, No:1989, 1/640)*

Bu rivayet de sahabe-i kiram'ın en büyük fakih (fıkhı çok iyi bilen) lerinden İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın, hadiste geçen bütün hükümleri Kur'-an'dan saydığını açıkça ortaya koymaktadır ki, bu kuvvetli deliller karşısında günümüzde sünneti delil olarak saymayanların ne büyük bir sapıklık içinde oldukları ortaya çıkmış olmaktadır.

2 - Mevlâ Tealâ, **"İhramlı olduğunuz hâlde avlanmayı helâl saymamak şartıyla"** diye ikinci istisnayı yapmıştır. Mevlâ Tealâ, hayvanları helâl kıldıktan sonra, onların av olanları ile olmayanları arasındaki farkı bu ifade-i celile ile zikretmiştir. Böylece biz, onlardan av olanların ihramsız olduğumuz zaman helâl olduğunu, av olmayan diğer hayvanların ise, iki hâlde (ihramlı iken de ihramsız iken) de helâl olduklarını anlamış olduk.

Mevlâ Tealâ'nın: (وَأَنْتُمْ حُرُمٌ) **"İhramlı olduğunuz hâlde"** ifadesi, "Hac ile umre yahut ikisinden birisi için ihrama girmişseniz" demektir.

Ayet-i celilede geçen: (حُرُمٌ) lâfzı, (حَرَامٌ) kelimesinin cemisidir. Ha-ram ise muhrim (ihrama giren kimse) demektir. Ancak burada "Harem bölgesine giren" manasına da gelebilir. Dolayısıyla hac ve ömre sebebiyle ihrama giren kimsenin avlanması haram olduğu gibi, harem bölgesine girenin de avlanması haramdır.

Şu bilinsin ki, ayet-i kerimenin zahiri, avlanmanın, ihrama giren kimse için haram olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bu ayet-i kerimenin bir benzeri de: (وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا) **"İhramdan çıktığınız zaman** (isterseniz) **avlanın"** *(Maide Suresi:2 den)* ayet-i kerimesidir. Zira bu ayet-i kerimede avlanmanın ihramdan çıkma zamanına bağlanması ihramlı iken avlanmanın haram olmasını gerektirir.

Ayet: 1

Bu ayet-i kerimeye göre, ihramlı olan kimseye kara avının da, deniz avının da haram olduğu anlaşılmaktaysa da:

« أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُماً ... (٩٦) »

"Deniz avı yapmak ve onu yemek size ve yolcu olana bir fayda olmak üzere helâl kılındı. Kara avı ise ihramlı olduğunuz müddetçe size haram kılındı." *(Maide Suresi: 96'dan)* ayet-i kerimesiyle deniz avının ihramlı kimseye helâl olduğu açıklanmıştır. Dolayısıyla Maide Suresinin 96. ayet-i kerimesi, mutlak (kayıtsız) olarak zikredilen bu ayetlerin beyanı (açıklaması) mahiyetinde olmuştur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (انَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ) **"Hiç şüphesiz Allah dilediğini hükmeder."** buyurarak 'Bütün hâllerde hayvanları serbest kılıp, avlanmayı bazı hallerde mubah kılmasının sebebini soranlara sanki burada 'Allah-u Tealâ her şeyin maliki ve halıkı (sahibi ve yaratıcısı) dır. Dolayısıyla onun hükmüne hiç bir şekilde itiraz edilemez' diye cevap vermek istemiştir.

İşte Ehli Sünnet ulemasının, "Teklifin güzelliğinin illeti, ubudiyet ve rububiyettir" yani, Allah-u Tealâ'nın, kullarına bir şey emir veya nehyetmesinin sebebi, onun Rab oluşu, insanların da kul oluşudur, şeklindeki sözlerinin manası budur, yoksa mutezilenin dediği gibi kulların maslahatına riayet (menfaatini gözetmek) değildir.

AHDE VEFAYI EMREDEN VE NAKZ-I MİSAKTAN NEHYEDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَ اَوْفُوا بِعَهْدِى اُوفِ بِعَهْدِكُمْ وَاِيَّاىَ فَارْهَبُونِ (٤٠) »

"Benim ahdimi ifa edin (Sizden aldığım sözü yerine getirin) **ki, ben de sizin ahdinizi** (size verdiğim sözü) **ifa edeyim ve** (söz bozma hususunda) **benden, ancak benden korkun."** *(Bakara Suresi: 40'dan)*

« وَ اَوْفُوا بِعَهْدِ اللهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلاَ تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلاً اِنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ (٩١) »

"Antlaşma yaptığınız zaman Allahın ahdini yerine getirin ve Allahı üzerinize kefil (şahit) **kılarak, yeminleri kuvvetleştirdikten sonra bozmayın. Şüphesiz ki Allah yapacağınız şeyleri bilir."** *(Nahl Suresi: 91)*

« اَلَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللهِ وَلاَ يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ (٢٠) »

"(O akıl sahipleri) ki onlar, Allahın ahdini yerine getirirler ve misakı (Allaha verdikleri sözü) **bozmazlar."** *(Rad Suresi: 20)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, DİLEDİĞİNİ YAPACAĞINI BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ (٢٥٣) »

"Lâkin Allah dilediğini yapar." *(Bakara Suresi: 253'den)*

« ... اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ... (٤٠) »

"Hüküm ancak Allahındır." *(Yusuf Suresi: 40'dan)*

« ... وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ... (٤١) »

"Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur." *(Rad Suresi: 41'den)*

« ... اِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ (١٨) »

"Şüphesiz ki Allah dilediğini yapar." *(Hac Suresi: 18'den)*

Bütün bu ayet-i kerimeler, bir şeyin helâl veya haram edilişinde sebep ve hikmet aramayıp, Allah-u Tealâ'nın hükmüne boyun eğerek ibadet vazifelerinin yerine getirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Meselâ tefsirinde bulunduğumuz, "Hayvanların helâl kılınması" konusunda, "Niçin bu hayvanların bazısı helâl kılınıyor da, bazısı yasak ediliyor, bunların hepsi can değil midir? Avlanmak her zaman mubah oluyor da, ihramlı iken niçin yasak oluyor? Bu hill-ü hürmetin (serbestlik ve yasaklığın) sebebi nedir?" gibi bir takım düşüncelerin yeri yoktur.

Zira İhlâl ve ihram (helâl kılma ve yasaklama), ta'lil (sebep aramak) dan ziyade taabbüd (kulluğu yerine getirmek) ile ilgilidir. Çünkü bu ayet-i kerimeler, Allah-u Tealâ'nın dilediği şekilde hükmedeceğini ve verdiği hükümde muhtar (serbest) olduğunu açıklamaktadır ki, esas itibariyle bütün ahkâm (hükümler) O'nun meşiy'et ve iradesine (dilemesine) tâbidir.

İlâhi iradenin üzerinde tesir icra etmesi düşünülecek hiç bir illet ve hiç bir kuvvet yoktur. Gerçi Allah-u Tealâ, hakîm (hikmet sahibi) olduğundan, bütün emir ve yasaklarında kullarının maslahat ve menfaatlerini gözetmiştir. Elbetteki hayvanların bir kısmının helâl, bir kısmının haram edilişinde de bir çok hikmetler vardır, fakat bütün bu hikmetler irade-i ilâhiyenin neticelerinden başka bir şey değildirler. Dolayısıyla hükmün asıl sebebi o hikmetler ve maslahatlar olmayıp, İrade-i Sübhaniye (Allah'ın dilemesi) dir.

Meselâ: İnsanın hayvana tercih edildiği ve hayvanların, insanların istifadesine diğerlerinden daha elverişli yaratılmış olması gibi bir takım fıtrî hikmetlere binaen hayvanların insanlara helâl kılındığını farzetsek bile buna karşı "Peki bu düzen niye böyle kuruldu? bunun tersi olamaz mıydı? Bunda ne mecburiyet vardı?" gibi sualler hemen akla gelebilir. Bunların ise yegâne cevabı, Allah-u Tealâ'nın böyle dilemiş ve hükmetmiş olmasıdır.

Ayet: 1

Haddi zatında bunların hepsi mümkinat (olması düşünülebilecek şeyler) den olup, hiç birisinde zaruret-i zatiye (kendiliğinden, bulunduğu hâlde olmasını gerektiren bir sebep) yoktur. O hâlde bütün vücubun, zaruretin ve hüsnün menşei (gerekliliğin ve güzelliğin kaynağı) Allah-u Tealâ'nın dilemesi olup, hüküm, hikmet, hukuk ve şer' (meşrû etme), hep bu iradenin eseridir.

Dolayısıyla islâmî hükümlerin hikmeti, ne kadar ince araştırılırsa araştırılsın kulluk kanunundan dışarı çıkılamaz. Asıl hikmet eşyanın kendi varlığının değil, onları yaratan Allah'ındır. Teşri' (din ortaya koyma) yönünden ele alındığında hillü hurmet meselesi de sadece Allah-u Tealâ'nın iradesinin eseridir.

Mevlâ Tealâ, ihramlı kimseye avlanmayı haram kıldıktan sonra, tekliflerine muhalefetten nehyi tekid etmek (yasaklamayı kuvvetlendirmek) üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللّٰهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْىَ وَلَا الْقَلَآئِدَ وَلَا اٰمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٢)

KELİME MANASI (2)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman edenler,** (لَا تُحِلُّوا) **helâl görmeyin** (hürmetsizlik etmeyin), neye? (شَعَائِرَ اللّٰهِ) **Allah'ın şeâirine** (Allahın koyduğu dinî alâmetlere, özellikle hac ibadetlerine), daha? (وَلَا الشَّهْرَ) **aya da** (hürmetsizlik etmeyin), öyle ay ki, (الْحَرَامَ) **haram** (kendisinde harp yasaklanmış olan) **aya da hürmetsizlik etmeyin,** daha? (وَلَا الْهَدْىَ) (Kâbe'ye hediye edilen) **kurbana,** daha? (وَلَا الْقَلَآئِدَ) **kurbanları nişanlamak için takılan gerdanlıklara,** daha? (وَلَا اٰمِّينَ) **kastedenlere,** neyi? (الْبَيْتَ) **evi,** öyle ev ki, (الْحَرَامَ) **haram olan,** yani Kâbe-i Muazzama'yı kastedip gelenlere de saygısızlık etmeyin, ne oldukları hâlde gelenler? (يَبْتَغُونَ) **talebeder oldukları hâlde,** neyi? (فَضْلًا) **büyük bir fazlı,** öyle fazıl ki, (مِنْ رَبِّهِمْ) **rablerinden olucu,** daha? (وَرِضْوَانًا) **büyük bir rızayı,** yani rablerinin büyük bir lutfunu ve rızasını arayarak Kâbe'ye gelenlerle harbetmeyi veya onlara eziyet etmeyi helâl saymayın, (وَاِذَا حَلَلْتُمْ) **ihramdan çıkınca,** (فَاصْطَادُوا) **av-**

layın, yani ihram yasağı ortadan kalktığı için av yapmanızda bir sakınca yoktur. (وَلَايَجْرِمَنَّ) **sevketmesin,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne? (شَنَآنُ قَوْمٍ) **bir kavmin buğzu,** yani bir topluma karşı beslediğiniz kin, niçin? (اَنْ صَدُّوْ) **menettikleri için,** kimi? (كُمْ) **sizi,** nereden? (عَنِ الْمَسْجِدِ) **mescitten,** öyle mescit ki, (الْحَرَامِ) **haram olan,** yani Mescid-i Haramı ziyaretten ve ömre için tavaf etmekten sizi engelledikleri için bir topluma karşı olan nefretiniz sizi sürüklemesin, neye? (اَنْ تَعْتَدُوْا) **tecavüz etmeye** (onlara zulmetmeye), (وَتَعَاوَنُوْا) **yardımlaşın,** ne üzerine? (عَلَى الْبِرِّ) **iyilik etmek üzere,** daha? (وَالتَّقْوٰى) **takva** (Allah'ın yasaklarından sakınma) **üzere** (birbirinize yardım edin), (وَلَاتَعَاوَنُوْا) **yardımlaşmayın,** ne üzerine? (عَلَى الْاِثْمِ) **günah üzerine,** daha? (وَالْعُدْوَانِ) **düşmanlık üzerine,** (وَاتَّقُوْا) **sakının,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah** (-u Tealâ) **dan,** (اِنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah,** kimdir? (شَدِيْدُ الْعِقَابِ) **azabı çok şiddetli olandır.**

MEALİ ŞERİFİ (2)

Ey iman edenler! Allah'ın şeâirini (dininin nişanlarına, özellikle ihram, tavaf, say, traş gibi hac ibadetlerini), **haram ayı,** (Kâbe'ye hediye edilmiş) **kurbanı,** (ondaki) **gerdanlıkları** (nişanlamak için boyunlarına takılan şeyleri) **ve rablerinden büyük bir fazl** (-u kerem) **ve büyük bir rıza arayarak Beyt-i Haramı kastedenleri** (Kâbe'ye gelenlere tecavüzü ve eziyeti) **helâl görmeyin** (veya onlara hürmetsizlik etmeyin).

İhramdan çıktığınızda ise, (isterseniz) **avlanın, sizi Mescid-i Haramdan engelledikleri için bir kavme karşı buğz** (ve nefretiniz) **sizi tecavüze** (onlara karşı saldırgan olmaya) **sevketmesin. İyilik** (etmek) **ve takva** (haramlardan sakınma) **üzere birbirinize yardım edin. Günah** (işlemek) **ve haddi aşmak üzerinde yardımlaşmayın. Allah'tan korkun çünkü, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **azabı çok şiddetli olandır.**

İ Z A H A T

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ hazretleri Haccın şeâirinden olan haremin ihlâlinin (helâl görülmesinin) hürmetini (yasaklığını) beyan ettikten sonra, diğer şeâirin helâl kılınmasını bu ayet-i kerimesiyle nehyetmiştir.

Fahrurrazî ve Alûsî *(Rahimehulmallah)* ın beyanlarına göre, **Şeâir:** Şaire kelimesinin cemisidir. "Şâire", "Müşire" manasındadır. Müş'ire bildiren, İş'âr ise bildirmek demektir. Dolayısıyla bir şeye alâmet (nişan) kılınan her şeye şaîre denilebilir.

Müfessirler bu ayet-i kerimedeki şeair'den ne kastedildiği hususunda bir kaç görüş ortaya koymuşlardır.

1 - Bundan maksat: Bütün mükellefiyetleri içine alan umumi bir tâbir olup, muayyen bir şey tahsis edilmemiştir. Buna göre: (لَا تُحِلُّوْا شَعَائِرَ اللّٰهِ) **"Al-**

lah'ın şeâirini helâl saymayın" kavl-i şerifi, "Allah-u Tealâ'nın, kullarına farz ve vacip kıldığı şeylerden hiç birini bozmayın" demektir.

2 - Bundan maksat: Belli bazı mükellefiyetler olmasına göre şu izahlar yapılmıştır.

a) "İhramlı iken size haram kılınan avı kendinize helâl saymayın." demektir.

b) Bundan maksat: Tavaf ve sa'y alanı, şeytan taşlama yerleri gibi, hac vazifesinin icra edildiği mekânlar ile ihram, tavaf, say, halk (ihramdan çıkarken traş olmak) ve nahr (kurban kesmek) gibi bir insanın hac yaptığına alâmet olan işlerdir. Bunların Allah-u Tealâ'ya izafeti, teşrif (bu mekânları ve ibadetleri şereflendirmek) içindir. Bunları helâl saymaktan maksat bu mekânlara saygısızlık yapmak ve bu ibadetleri yapanlara engel olmaktır.

c) Bu şeâir'den maksat: Hill ile Haram bölgesini ayırmak için dikilen alâmetlerdir. Bunların ihlâlinin manası ise, Mekkeye giderken harem bölgesini ihramsız geçmektir.

d) Bunlar: Özellikle Safa ve Merve tepeleridir. Zira araplardan bazısı Safa ile Merve'yi haccın şeâirinden (mukaddes mekânlarından) saymayarak aralarında sa'y etmiyorlardı. İşte bunun üzerine Mevlâ Tealâ:

« ... (١٥٨) إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ »

"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın şeâirindendir." *(Bakara Suresi: 158'den)* buyurarak oraların mukaddesliğini açıklamış, bu ayet-i kerimesiyle de: "Haccın her hangi bir vazifesini bırakmayı helâl saymayıp, Menâsikin tamamını eksiksiz yapın" buyurmak istemiştir.

e) Buradaki şeâir, Kâbeye gönderilen kurbanlıklardır. Onların iş'ârı, kurbanlık oldukları bilinsin diye, kendilerinden kan çıkartacak kadar hörgüçlerinin kesilerek alâmetlenmesidir. Zira İş'ârın manası, bir şeyi, hissedilecek bir tarzda işaretlemektir. Bundan dolayı Hac vazifesini ifa etmek için alâmetlerle tanıtılan yerlere: "Meşâir" denilmiştir.

Kurtubî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Hedy'in iş'ârı (kurbanlıkların alâmetlenmesi) hususunda ulema ihtilâf etmişlerdir.

Şafiî, Ahmed ve Malik *(Rahimehumullah)* buna cevaz vermişlerse de, kendi aralarında, hayvanın hangi tarafına işaret konulacağı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* indinde, kurbanı alâmetlemek, caiz olmayıp bilakis mekruhtur.

İmam-ı Ebu Yusuf ve Muhammed *(Rahimehumallah)* a göre mekruh da sünnet de olmayıp, mubahtır. Zira alâmetlemek kurbanın boynuna bir şey takmak mesabesinde bir sünnet gibi kabul edilse de müsle (bir uzvu yaralamak) bakımından haram olacağı için hem sünneti hem de bid'at'ı içine aldığından imameyn (iki imam) a göre mubah görülmüştür.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ise, bu muamelede, hayvana azabetme olduğu için mekruh olduğunu söylemiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ihrama girerken, devesinin sağ hörgücünü keserek kan akıttığı hakkındaki rivayet ise, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre islâmın bidayetinde arapların, bu şekilde işaretlenen kurbanların dışındaki bütün malları yağmaladıkları bir dönemde olmuş, sonra bu özür ortadan kalkmakla bu hüküm de kaldırılmıştır. İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın da bu şekilde bir beyanı rivayet edilmiştir.

İmam Ebu Mansur el Matürîdî *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğu nakledilmiştir: "İhtimaldir ki İmam-ı Azam Ebu Hanife, kendi zamanında bulunan kimselerin hayvana acı verecek şekilde yaptıkları aşırı muameleyi mekruh görmüştür, amma Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zamanında yapıldığı gibi, haddi aşmayan bir muamele güzel olabilir. Ebu Cafer-i Tahâvî *(Rahimehullah)* böylece zikretmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ) **"Haram olan ayı da ihlâl etmeyin"** buyurarak, "Haram olan ayda savaşmak suretiyle o ayları helâl saymış olmayın" buyurmak istemiştir.

Ayet-i celilede geçen: "Haram ay", arapların mukaddes kabul edip savaşmadıkları ay demektir. Nitekim Mevlâ Tealâ: (منها اربعة حرم) **"Bunlar** (oniki ay) **dan dördü haram aylardır."** *(Tövbe Suresi: 36'dan)* buyurmuştur.

Bu sebeble ulemadan bazısı haram ayların, Zülkade, Zülhicce, Muharrem ve Receb-i şerif olduğunu, ayet-i kerimede: "Haram ay" tâbirinin müfred olarak zikredilmesinin cins manasını ifade ettiği için dört aya birden işaret etmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Gerçi haram aydan sadece Recep ayının kastedilmiş olması da mümkündür, çünkü onun haramlığı diğerlerine göre daha fazladır.

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Haram aydan maksat, Arapların kendisine ta'zim ettiği ve cahiliyyet devrinde kendilerinde muharebe etmeyi yasak kabul ettiği aylardır ki, islâm geldiğinde bu hükmü eksiltmeyip, bilakis te'kidlemiştir.

İbni Zeyd'in buyurduğuna göre: Haram ayı helâl kabul etmekten maksat, Nesî' (bir ayın haramlığını diğer bir aya atmak) tır.

İmam-ı Mukatil buyurmuştur ki: Cahiliyyet devrinde Cenade ibni Avf, "Ükaz" çarşısında ayağa kalkarak: "Ben şu ayı helâl ettim, şu ayı haram ettim" diye ilân eder, müşrikler de bunu övgüyle kabul ederlerdi. İşte Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesiyle bunu nehyetmiştir. Bu hususta daha geniş malûmat Berâet Suresinin tefsirinde inşaallah gelecektir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ الْهَدْىَ) **"Kurbanlıkları da ihlâl etmeyin."** buyurmuştur.

Hedy: "Hedye" nin cemisi olup, Beytullah'a, orada kesilmek üzere hediye edilen (gönderilen) deve veya sığır yahut davardır.

Bu ayet-i kerimenin bir benzeri de:

« ... هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ ... (٩٥) »

"Kâbeye ulaşan bir Hedy (kurbanlık) **olarak"** *(Maide Suresi: 95'den)* kavl-i şerifiyle,

« ... وَالْهَدْىَ مَعْكُوفاً اَنْ يَبْلُغَ مَحِلَّهُ ... (٢٥) »

"(O kâfirler) **Hedy'lerin, yerlerine ulaşmasına mani olanlardır."** *(Fetih Suresi: 25'den)* ayet-i kerimeleridir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, geride geçen şeâir-i haccı ibadetlerin tamamıyla tefsir edenler, burada hedy'in (kurbanlıkların) özelliklerine dikkat çekilmek için hususi olarak zikredildiklerini söylemişlerdir. Şeâirin kurbanlıklar olduklarını söyleyenler ise, "Şeâir, hörgücünden kan akıtılarak nişanlanan, Hedy ise, bu şekilde işaretlenmeyip, boğazına bir şey takılarak yetinilen kurbanlıklardır." diyerek aralarında bir fark gözetmişlerdir.

Bazılarına göre ise aralarındaki fark: "Şeâir", sadece develer, "Hedy" ise sığır, koyun ve elbiseler gibi Kâbe'ye hediye edilen her türlü sadakalardır."

Cumhur ulemaya göre Hedy: Kurbanlıklar ve sadakalar cinsinden, kendileriyle Allah-u Tealâ'ya yaklaşılan bütün hayırlar hakkında umumidir. Nitekim:

١١٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « ... وَمَثَلُ الْمُهَجِّرِ كَمَثَلِ الَّذِى يُهْدِى بَدَنَةً ، ثُمَّ كَالَّذِى يُهْدِى بَقَرَةً ، ثُمَّ كَبْشاً ، ثُمَّ دَجَاجَةً ، ثُمَّ بَيْضَةً »

119 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : "(Cumaya) **Erken gidenin hâli, bir deve kurban eden gibidir. Sonra** (giden), **bir sığır kurban eden gibi, bir sonraki koç, daha sonraki tavuk, en sonraki de yumurta kurban etmiş gibidir."** *(Buharî, Cuma: 29, No:887, 1/314, Müslim, Cuma: 7, No: 850, 2/587, Neseî, Cuma: 13, No: 1384, 3/108, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7263, 3/28)*

Görüldüğü gibi bu hadis-i şerifte zikri geçen deve, inek ve koç gibi hayvanlar kurbanlık cinsindendirler. Tavukla yumurta ise, kurbanlık cinsinden olmadıkları halde bunlara kurban denilmesi müşâkele kabilinden olup, mana "Tavuk ve yumurta tasadduk eden gibidir" demektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ الْقَلاَئِدَ) **"Kalâidi de ihlâl etmeyin** (o kurbanlıklardaki gerdanlıklara da dokunmayın)" buyurmuştur.

"Kalâid", "Kalâde" kelimesinin cemisidir. Bu ise, Nalin veya ağaç kabuğu gibi şeylerden deve ve diğer kurbanlıkların boynuna bağlanan şeydir, böylece onların kurban oldukları anlaşılarak kendilerine taarruz edilmez.

Burada kalâide hürmetsizlik edilmemesi hususu bir kaç şekilde tefsir edilmiştir:

1 - Bundan maksat: Boynuna gerdanlık takılmış kurbanlıklardır. Alâmetlenmiş olan o hayvanlar, kurbanlıkların en kıymetlisi olduklarından onlara iyice itina gösterilmesi için bu kelime "El Hedy" (kurbanlıklar) kelimesine atfedilmiştir ki bu, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَرُسُلِهِۦ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ ... (٩٨) »

"Meleklerine, resullerine, Cibril'e ve Mikâil'e." *(Bakara Suresi: 98'den)* kavl-i şerifinde Cebrail ve Mikail *(Aleyhimesselâm)* ın şereflerinden dolayı umum meleklerin zikrinden sonra, özellikle anılmaları gibidir. Dolayısıyla, sanki burada: "O kurbanlıklardan, özellikle gerdanlık takılmış olanlara hürmetsizlik etmeyin" buyurulmak istenmiştir.

2 - Bundan murat: Gerdanlık takan kurbanlıklara saldırmayı yasaklamakta mubalâğa olsun için, gerdanlıkların kendisine dokunmaktan nehiydir. Bu da tıpkı: (و لا يبدين زينتهن) "(O imanlı kadınlar) **Ziynetlerini göstermesinler."** *(Nur Suresi: 31'den)* ayet-i kerimesinde olduğu gibidir.

Zira Mevlâ Tealâ burada, Ziynet yerlerini göstermeyi kadınlara iyice yasaklamak için halhal ve bilezik türü ziynetlerini göstermeyi bile nehyettiği gibi, bu ayet-i celilede de Kurbanlıkların kendisine hürmetsizlik etmekten iyice sakındır-mak için: "Hedy şöyle dursun, onların kalâidine (gerdanlıklarına) bile hür-metsizlik yapmayın" buyurmak istemiştir.

3 - İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, Kalâid'den murat: Kurban sahiplerinin kendileridir. Araplar cahiliyyet döneminde haram ayların dışında her zaman savaşırlar, bu ayların dışında kime rastlasalar hemen saldırırlardı. Fakat bir kimse devesini veya sığırını harem-i Şerifin ağaçlarının kabuğu ile alâmetlendirmiş veya kâbeyi ziyaret etmek için ihrama girmiş ise ona kimse sataşmazdı.

Bundan dolayı haram aylar bittikten sonra, Mekke'den ayrılıp ailesinin yanına dönmek isteyen kişi evine varıncaya kadar emin olmak için Mekke'nin ağaçlarının kabuğu ile kendisini ve devesini nişanlardı. İşte bu ayet-i kerimesiyle Mevlâ Tealâ, müslümanların cahiliyyet devrinde yapılan bu muameleye devam etmelerini emretmiştir.

4 - Rabî' ve Atâ *(Rahimehumallah)* dan nakledildiğine göre, bu ayet-i celileden maksat: Müşriklerin cahiliyyet devrinde yaptıkları gibi, müminlerin, kurbanlıklarını alâmetlemek için haremin ağaçlarından bir şey koparmayı yasaklamaktır.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin manası: "Beyt-i Haram'a ihda'yı (kurban yollamayı) terketmeyin, çünkü bunda Allahın şeâirine ta'zim vardır. Kurbanlıkların boyunlarına nişan takmayı da terketmeyin, böylece onlar diğer hayvanlardan seçilmiş olup, Kâbe'ye gönderilen bir Hedy oldukları bilinerek onlara kötülük yapmak isteyenlerin kendilerine taarruzdan sakınmalarına vesile olacağı gibi, görenlerin de aynı şeyi yapmalarına vasıta olur.

Zira bir hidayete davet edene, kendisine uyanların ecirleri kadar sevap vardır, şu kadar var ki onların ecirlerinden bir şey eksik edilmez. Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hac yaparken, "Akik" vadisi olan Zülhuleyfe'de geceledi, sabah olunca dokuz ailesini dolaştıktan (onlarla birleştikten) sonra gusledip koku süründü ve iki rekât namaz kıldı.

Sonra kurbanını nişanlayarak hac ve umre için ihrama girdi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in altmıştan fazla deve kurbanı vardı ve o develer şekil ve renk bakımından kurbanlıkların en güzelleriydi. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (٣٢) »

"Kim Allah'ın şeâirine (kurbanlıklarına) **tazim ederse, şüphesiz ki bu, kalplerin takvasındandır."** *(Hac Suresi: 32'den)* buyurmuştur.

Selefin bazısı: "Kurbanlıklara ta'zimden maksat onların güzel ve semiz hayvanlardan seçilmeleridir." buyurmuşlardır.

١٢٠ – عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ نَسْتَشْرِفَ الْعَيْنَ وَالْأُذُنَيْنِ .

120 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **bize** (kurban edeceğimiz hayvanın) **göz** (ün) **e, ve kulağ** (ın) **a iyice bakıp incelememizi** (bu iki uzuvda kusur bulunup bulunmadığını tetkik etmemizi) **emretmiştir."** *(Ebu Davud, Zahaya:5, No:2804, 2/107)*

Daha sonra Cenab-ı Hak: (وَلَآ آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ اللهِ وَرِضْوَانًا) **"Rablerinden bir fazl ve rıdvan arayarak Beyt-i Haram'ı kastedenleri de ihlâl etmeyin"** kavl-i şerifiyle, "Mescid-i Haramı ziyaret niyetiyle gelen cemaatlara da hürmetsizlik etmeyin." buyurmuştur.

Bu ifade-i celilede geçen: "Kabe'yi ziyarete gidenler" den, özellikle müslümanlar kastedilerek, ayet-i kerime muhkem (hükmü geçerli) kabul edilirse, onların aradıkları fazl'dan, hac yolculuğunda yaptıkları meşru ticaret kastedilmiştir ki bu: 'Onları ticaret yapmaktan menetmeyin. Onlar ancak dünya ve ahiretlerini yoluna koymak için Beytullah'a yönelmişlerdir. Onların fazl-ı ilâhiyi istemeleri dünyaları için, rıdvan-ı ilâhiyi (Allah-u Tealâ'nın rızasını) talebetmeleri de ahiretleri içindir' demektir.

Bu manaya göre: **"Rablerinden bir fazl ve rıdvan arayanlar"** cümlesi, Beyt-i Harama gitmek isteyenlere saldırmanın yasaklığının sebebine işaret etmektedir. Ancak, bu manaya itiraz edilmiştir, zira müslümanlara saldırmak, hac yolunda olsun olmasın mutlak manada haram olduğundan, burada özellikle Kâbe'ye gidenlere saldırmayı yasaklamanın bir manası olması gerektir.

Bundan dolayı İmam-ı Hasen ve diğer bazı âlimler, ayet-i celilede geçen: "Kâbe'ye gidenler" den, özellikle müşriklerin kastedildiğini söylemişlerdir. Bu manaya göre fazl dan maksat, dünyevî kâr, rıdvan'dan maksat ise, nail olacaklarını zannettikleri rıza-i ilâhi'dir. Çünkü cahiliyye müşrikleri her ne kadar Allah-u Tealâ'nın fazlına ve rızasına nail olamasalar da, bunları elde etmeyi kastettiklerinden, bu ayet-i kerimede onların zanlarına göre mua-

mele edilmiş olup, onlar hakkında bu yönelişleri sebebiyle bir nevi hürmetin meydana gelmesi uzak ihtimal değildir.

Nitekim Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın Samirî' ye :

« ... وَانْظُرْ اِلٰى اِلٰهِكَ ... (٩٧) »

"İlâhına bak" *(Tâhâ Suresi:97'den)* buyurduğunu nakletmiştir ki bu, Samirî-ye kendi zannına göre yapılan bir hitap olup: "Senin ilâh zannettiğin şeye bak" demektir. Yine böylece Cehennemde yananlara:

« ذُقْ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ (٤٩) »

"(O azabı) **Tat! Şüphesiz ki sen çok ulu ve şerefli idin."** *(Duhan Suresi: 49 dan)* buyurulması, 'Sen kendi iddiana göre ulu ve şerefli idin' demektir. Dolayısıyla bu ayet-i kerimede de müşriklerin Rablerinden bir fazl ve rıza aramaları, kendi zanlarına göre zikredilmiştir.

İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* ve diğerlerinin naklettiğine göre, bu ayet-i kerimenin, Rabîa oğullarından Hutam ibni Hind hakkında inmiş olması da bu manayı kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: "Bu Hutam, Medine-i Münevvere'ye gelerek atlarını Medine'nin dışında bir yere bırakıp, tek başına Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna vardı. Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* daha önceden ashabına:

١٢١ – « يَدْخُلُ الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ رَجُلٌ مِنْ رَبِيعَةَ يَتَكَلَّمُ بِلِسَانِ شَيْطَانٍ »

121 - **"Bu gün sizin yanınıza şeytan diliyle konuşan, Rabîa kabilesinden bir adam girecek."** buyurarak, bu kişinin geleceğini haber vermişti. *(Taberî, No:10961, 4/397, Vahidî, Esbab-ı Nüzül: No.379, Sh.191)*

Bu Hutam, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girdiğinde: "İnsanları neye davet ediyorsun?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, ona:

١٢٢ – « اَدْعُوكَ اِلَى اللهِ اَنْ تَعْبُدَهُ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِيَ الزَّكَاةَ، وَتَصُومَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَتَحُجَّ الْبَيْتَ »

122 - **"Seni Allaha, O'na hiç bir şeyi ortak koşmayıp, sadece O'na ibadet etmene, Namazı dosdoğru kılıp zekâtı vermene, Ramazan ayında oruç tutup, beyti haccetmene davet ediyorum."** buyurdu. *(Taberî, No:10962, 4/398)*

Bunu duyan Hutam, "Senin bu davet ettiğin yolda şiddet ve zorluk var, benim, kendilerine sormadan iş yapamayacağım arkadaşlarım var, ben onlara dönüp senin bu dediklerini anlatacağım kabul ederlerse ben de onlarla beraber müslüman olarak gelirim" dedi. Bir rivayette, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e biat ederek müslüman olduğunu açıkladı.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından çıktığında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun arkasından bakarak, yanındakilere:

١٢٣- «لَقَدْ دَخَلَ عَلَيَّ بِوَجْهِ كَافِرٍ وَخَرَجَ مِنْ عِنْدِي بِعَقِبَيْ غَادِرٍ، وَمَا الرَّجُلُ بِمُسْلِمٍ»

123 - **"Muhakkak ki o, bir kâfir yüzüyle benim huzuruma girmiş ve bir ğâdir** (aldatıcı kimsenin) **ökçeleriyle yanımdan çıkmıştır ve bu adam müslüman değildir."** buyurdu. *(Taberî, No:l0962, 4/398)*

Sonra, bu kişi Medine-i Münevvere'den çıkarken, Medine ahalisinin yayılmakta olan develerine rast geldi ve herkesin uyuduğunu, kendisinin ise uyanıklığını ifade eden bir takım beyitler söyleyerek o develeri sürüp götürdü. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabı bu haberi alınca onun peşine düştülerse de, ona yetişemediler.

Ertesi sene, yani Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Hudeybiye senesi menedildiği umreyi kaza edeceği sene, bu Hutam, Bekr ibni Vâil'in hacıları arasında hac yolculuğuna çıktığında, yanında hayli ticaret malı vardı. Sürdüğü develerden bir çoğunu alâmetleyip, kurbanlık olarak yanında götürüyordu.

Müslümanlar karşıdan bunların geldiğini işitince, onları karşılayıp yanlarında bulunan malları almak için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den izin istemeleri üzerine bu ayet-i kerime inerek buna müsaade verilmemiştir.

Bir rivayette sahabe-i kiram: "Ya Resulallah bu Hutam, hac yolculuğuna çıkmış, bizimle onun arasını boş bırak" demeleri üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٢٤ - «انَّهُ قَدْ قَلَّدَ الْهَدْيَ»

124 - **"Şüphesiz ki o, kurbanları alâmetlemiştir."** *(Ruhul Beyan 2/338)* buyurdu. Onlar "Ya Resulallah! Bu bizim cahiliyyet devrinde yaptığımız bir şeydir (İslâmda bunun önemi var mıdır?) " deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Onların bu isteklerini uygun görmemiş, Allah-u Tealâ da bu ayet-i celileyi indirerek Resulünü tasdik eylemiştir.

Umreyi kaza Zilkade ayında vaki olduğundan ayet-i kerimede geçen haram ay, evvelen ve bizzat buna işaret etmektedir.

Diğer taraftan, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan gelen: "Müşrikler Kâbe'yi ziyaret ediyor, oraya kurbanlıklar götürüyor, hac mekânlarına saygılı davranıyor ve kurban kesiyorlardı. Müslümanlar, onlara saldırmak isteyince, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek müslümanları onlara saldırmaktan menetti." *(Tefsiri Kebir:11/101)* rivayeti de yukarıda zikredilen manaya çok uygun düşmektedir.

Ayet-i celiledeki hükümlerin mensuh olup olmadığı ile ilgili görüşler:

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, nasih ve mensuh uleması, ayet-i kerimede buraya kadar zikredilen hükümlerin mensuh olup olmadığı hakkında bir kaç görüş üzere ihtilâf etmişlerdir.

1 - Bir cemaat şöyle demişlerdir: Ayet-i kerimede buraya kadar zikredilen hükümler mensuh (kaldırılmış) tır. Zira: (لاَ تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللهِ وَلاَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ) **"Al-**

lah'ın şeâirini ve haram ayı ihlâl etmeyin " kavl-i şerifi, haram ay'da ve harem-i şerifte muharebenin yasak olmasını gerektirir halbuki bu:

« ... فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ... (٥) »

"Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün." *(Tövbe Suresi: 5'den)* kavl-i şerifiyle neshedilmiştir.

« ... وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ ... »

"Beyt-i haram'ı kastedenleri de, helâl görmeyin" kavl-i şerifi, müşriklerin beyt-i haram'dan engellenmesinin yasak olmasını gerektirir, halbuki bu hüküm:

« ... إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ... (٢٨) »

"Müşrikler ancak bir pisliktir, o hâlde bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." *(Tövbe Suresi:28'den)* ayet-i kerimesiyle kaldırılmıştır ki, bu ayet-i kerime indirildiği sene Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hac yapmış ve bunu ilân etmiştir. Artık bir müşrikin hac yapması ve bir kâfire yanında götürdüğü kurbanlığı nişanlaması sebebiyle emniyet verilmesi caiz değildir.

İşte bu görüş ibni Abbas, Mücahid, Hasen, Katade ve ekseri müfessirlerin *(Radıyallahu Anhum)* görüşleridir. Şa'bî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Maide suresinden ancak bu ayet-i kerime neshedilmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Müminlerle müşrikler birlikte hac yaparlardı, Allah-u Tealâ müminleri, kâfir de olsa, hac yapan bir kimseye taarruz etmekten bu ayet-i kerimesiyle nehyetmişti. Daha sonra Allah-u Tealâ: Tövbe suresinin 28. ayetini indirerek bu hükmü kaldırdı.

2 - Bazı ulemaya göre bu sureden ancak cahiliyyet devrinde, haremin ağaçlarının kabuklarından hayvanlara taktıkları kalâdelerin dışında bir şey neshedilmemiştir.

3 - İmam-ı Vahidî ve diğer bir cemaat, bu ayetin muhkem olup, bu surede mensuh ayet bulunmadığı görüşüne gitmişlerse de, bu görüş makbul değildir. Zahir olan, cumhur ulemanın görüşüdür. Zira âlimler, Allah-u Tealânın haram aylarda da şirk ehliyle harbetmeyi helâl ettiği görüşünde birleşmişlerdir.

Yine böylece, önceden müslümanlardan bir zimmet veya eman (güvence) almayan kimse, kurbanının boynuna bütün ağaç kabuklarını taksa da, bunun kendisi için öldürülmekten bir kurtuluş vesilesi olmayacağı görüşü üzerinde ittifak etmişlerdir.

Ve yine böylece, "Tövbe Suresinin 28. ayet-i kerimesinden" dolayı, hac ve umre niyetiyle beytullahı kasteden müşriklerin menedileceklerine dair ulemanın görüş birliği vardır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَ اذا حَلَلْتُمْ فَاصْدَادُوا) **"İhramdan çıktığınız vakit** (isterseniz) **avlanın."** buyurmuştur ki bu, bundan evvel geçen:

« ...اُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْاَنْعَامِ اِلاَّ مَا يُتْلىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّى الصَّيْدِ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ ... »

"Siz ihramlı olduğunuz hâlde avlanmayı helâl saymamak şartıyla, hayvanlar size helâl kılındı." kavl-i şerifine bağlıdır.

Bundan anlaşıldığına göre, avlanmanın helâllığına mani olan şey, ihramlı bulunmak olduğu için, ihram hâli ortadan kalkınca bu yasağın da ortadan kalması gerekir.

Alusi tefsirinde zikredildiğine göre, buradaki: "Avlanın" emri, "hazar" den sonra "ibaha" (yasaklıktan sonra serbestlik) manasını ifade etmek içindir. Bunun bir benzeri de, bir insanın: "Parasını ödemediğin sürece bu eve girme. Ödersen oraya gir." demesidir ki bu söz: "Onun bedelini ödediğin zaman o eve girmen mubah olur." demektir.

Bu emrin vücub için olduğunu söyleyen bazı âlimler olmuşsa da, ekseriyete göre bu emir ibaha içindir, zira ihramdan çıkan bir muhrimin avlanması vacip olmaz. bunun benzeri emirler Kur'an-ı kerimde mevcuttur.

Nitekim İmam-ı Mücahid ve Atâ *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuşlardır: Allah-u Tealâ'nın kitabında beş ayet vardır ki, bunlar azimet değil ruhsattır.

« ... فَكُلُوا مِنْهَا وَاَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ (٢٨) »

1 - **"Ondan** (kestiğiniz kurbanların etinden) **yeyin ve yoksulu fakiri de yedirin."** *(Hac Suresi:28'den)* Buradaki: "Yeyin" emri, ibaha için olduğundan, isteyen yer, istemeyen yemez.

« ... وَاِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْدَادُوا ... »

2 - **"İhramdan çıktığınız zaman avlanın."** bu ayet-i kerime de, vücup için olmadığından isteyen avlanır, isteyen avlanmaz.

« فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ ... (١٨٥) »

3 - **"Her kim hasta olur veya bir sefer** (yolculuk) **üzerinde bulunursa, o hâlde başka günlerden** (oruç tutamadığı günlere karşılık) **sayılı** (günler orucunu kaza etsin)." *(Bakara Suresi: 185'den)*

Bu ayet-i kerimede yolcu olan ile hasta olanın başka günlerde oruç tutması emredilmekteyse de, bu emir, hasta ve yolcuya oruç tutmama müsaadesi vermek için olduğundan hastalık ve yolculuk halinde isteyen tutar, dileyen de tutmayıp başka günler kaza eder.

« ... فَكَاتِبُوهُمْ اِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْراً ... (٣٣) »

4 - **"Eğer onlarda** (kölelerinizde) **bir hayır biliyorsanız** (iyilik görü-

yorsanız) **onlarla mükâtebe yapın** (ödedikleri takdirde hürriyetlerine kavuşacaklarına dair bir bedel üzerinde anlaşın)." *(Nur Suresi: 33'den)*

Bu emir de ibaha için olduğundan köle sahibi ister yazışma yapar isterse yapmaz.

« فَاذَا قُضِيَتِ الصَّلٰوةُ فَانْتَشِرُوا فِى الْاَرْضِ (١٠) »

5-**"Artık o** (cuma) **namaz kılınınca yer yüzüne dağılın."** *(Cuma Suresi: 10'dan)*

Bu ayet-i kerime de, mubahlığı ifade ettiğinden, cumayı kılan cemaattan, isteyen yer yüzünde gezebilir, isteyen de camide kalabilir. *(İbni Cerir, İbni Münzir, İbni Ebi Hatim, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/10)*

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوا) **"Sizi Mescid-i Haram'dan alıkoydular diye, bir kavme beslediğiniz kin, sakın sizi haddi aşmaya sevketmesin."** buyurmuştur.

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu sure, Hudeybiye vakasından sonra indiği için, müşriklerin müslümanları Mescid-i Haram'dan engellemeleri daha önce vuku bulmuştur, dolayısıyla onların müminleri Mescid-i Haram'dan menetmelerinden maksat, Mekke ehlinin Hudeybiye günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ve müminlerin umrelerine engel olmalarıdır.

Onlara karşı azgınlığın manası ise, öldürmek ve mallarını almak suretiyle onlardan intikam almaktır. Zira bir batıldan ötürü haddi aşmak caiz değildir. Buna göre insanların düşmanlıkla haddi aşma hususunda birbirlerine yardım ederek, haddi aşana misliyle mukabele etmeleri ve bunu yaparken Allah'ın şeâirine hürmetsizlik etmeleri doğru değildir.

Dolayısıyla bu ayet-i celilenin manası: "Bir zamanlar sizi Mescid-i Haram'dan menettiklerinden dolayı bir kavme olan buğz ve kininiz sizi; Haram aylarda savaşmak, hacca niyet ederek ihrama girip, kurbanlıkları yanında bulunan kimselere saldırmak ve Harem-i Şerifte bulunan müşriklerden intikam almak gibi, Allah'ın şeâirine hürmetsizlik etme cürmüne (suçuna) düşürmesin." demektir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre İmam-ı Kaffâl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ayet-i celilede geçen bu ifade: **"Allah'ın şeâirine, haram olan aya, kurbanlara** (onlardaki) **gerdanlıklara ve rablerinden bir ticaret ve bir rıza arayarak, Beyt-i Haram'ı kastedenlere** (niyet edip gelenlere) **sakın hürmetsizlik etmeyin"** kavl-i şerifi üzerine atfedilmiştir.

Buna göre mana: "Sizi Mescid-i Haram'dan menettikleri için bir kavme olan düşmanlığınız, sizi onlara karşı haddi aşmaya ve onları Mescid-i Haram'dan menetmeye sevketmesin" demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı, Hudeybiye'de müşrikler tarafından kâbe'den engellendiklerinde çok sıkıntılı bir hâldeyken,

Meşrık ehlinden bir takım müşrikler umre niyetiyle oradan geçiyorlardı, bunu gören ashab: "Bunların arkadaşları bizim ömremize mani oldukları gibi biz de bunları men edelim" demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, herkes hakkında adaletli davranmayı müminlere emretmiştir.

Bu ayet-i kerimenin bir benzeri de:

« وَ لاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلىٰ اَلاَّ تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوىٰ وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (٨) »

"Bir kavme olan buğzunuz sizi (onlar hakkında) **adalet yapmamanıza sevketmesin, adaletli olun! O, takvaya daha yakındır. Allahtan korkun şüphesiz ki Allah, sizin yaptıklarınızdan hakkıyla haberdârdır."** *(Maide Suresi: 8'den)* kavl-i şerifidir. Zira adalet, her hal-ü kârda, herkes hakkında, herkes üzerine vaciptir. Çünkü gökler ve yerler adaletle ayakta durmaktadır.

Selef (geçmiş büyükler) den bazısı şöyle buyurmuştur: "Sen, senin hakkında (sana zulmederek) Allaha isyan edene, Onun hakkında, Allah'a itaat etmen (adaletli davranman) gibi (faziletli) bir muamele yapamazsın"

Ebussuud tefsirinde zikredildiğine göre, bu nehyin geri ile ilgisi açık olduğu hâlde, **"İhramdan çıktığınız zaman avlanın"** kavl-i şerifinden sonra getirilmesinin hikmeti, ihramdan çıkmakla avlanma yasağı son bulduğu gibi, haddi aşmanın haramlığının son bulmayacağını, bilakis haram ay ve Harem-i Şerif gibi şeâir-i dîniye'den alâkaları büsbütün kesilmedikçe, bu yasaklığın devam ettiğini ifade etmektir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوىٰ وَلاَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ) **"Birr ve takva hususunda yardımlaşın, günah ve haddi aşma hususunda yardımlaşmayın."** buyurmuştur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, bütün kullara iyilik ve takva üzerine yardımlaşmalarını emretmektedir. Daha açık bir ifade ile Mevlâ Tealâ burada: "Bazınız bazınıza yardım etsin, Allah'ın emirlerini tutmaya bir birinizi teşvik edin ve Allah'ın yasaklarından kendiniz sakındığınız gibi bir birinizi sakındırın." buyurmak istemiştir.

Ulemadan bazısı, "Birr" ile "takva" lâfızlarının aynı manaya geldiklerini, burada ise te'kid ve mubalağa olsun için lâfız değişikliği ile tekrar edildiklerini söylemişlerse de, bu görüşte bir nevi müsamaha vardır, zira örfe göre: "Birr", vacip ve müstehapları içine almaktaysa da "takva", sadece vacibe riayettir.

AYET-İ CELİLEDE GEÇEN KELİMELERİN MANALARINI AÇIKLAYAN HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

Vâbisatü'l-Esedî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere " birr" ve "ism" ile ilgili her şeyi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sormak niyetiyle huzuruna vardığımda etrafında müslümanlardan bir cemaatın ona soru sorduklarını gördüm. Onları geçip Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yaklaşmak isteyince, bana: "Ey Vâbisa! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e çok yaklaşma." dediler.

Bunun üzerine ben: "Beni bırakın ona yaklaşayım, çünkü o, kendisine yaklaşmak istediğim insanların bana en sevgilisidir." dedim. O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* iki veya üç defa:

١٢٥–عَنْ وَابِصَةَ الْاَسَدِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « دَعُوا وَابِصَةَ، اُدْنُ يَاوَابِصَةُ »

125 - **"Vâbisa'yı bırakın! Ey Vâbisa yaklaş!"** buyurdu.

Bunun üzerine ben ona yaklaşarak tam önüne oturduğumda:

« يَا وَابِصَةُ اُخْبِرُكَ اَوْ تَسْأَلُنِى »

"Ey Vabisa! Sen mi bana soracaksın, yoksa ben mi sana söyleyeyim?" buyurdu. Ben: "Hayır! Sen bana haber ver" dedim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de:

« جِئْتَ تَسْأَلُنِى عَنِ الْبِرِّ وَالْاِثْمِ »

"Sen bana, "birr" ve "ism" in ne olduğunu sormaya geldin." buyurdu. Ben: "Evet" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* parmak uçlarını birleştirip, onları göğsüme vurarak, üç kere:

« يَا وَابِصَةُ اسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَاسْتَفْتِ نَفْسَكَ »

"Ey Vâbisa! Kalbine sor, nefsinden fetva iste" buyurduktan sonra,

« اَلْبِرُّ مَا اطْمَأَنَّتْ اِلَيْهِ النَّفْسُ وَالْاِثْمُ مَا حَاكَ فِى النَّفْسِ وَتَرَدَّدَ فِى الصَّدْرِ ، وَاِنْ اَفْتَاكَ النَّاسُ وَاَفْتَوْكَ »

"Birr, nefsin kendisiyle mutmain olduğu (kalbinin rahatlıkla kabul ettiği) **şeydir. İsm ise, insanlar sana tekrar tekrar fetva verse de, içinde iz bırakan ve göğsünde dolaşan** (için rahat etmeyerek kalbinde onun günah olduğuna dair bir korku ve şüphe bulunan) **şeydir. "** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:18028, 6/292, Buharî, Tarih-i Kebir: No.432, 1/144)*

Nevvâs ibni Sem'ân *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Medine-i Münevvere'de bir sene kaldım sual sormaktan başka, beni hicretten meneden bir şey yoktu (bir sene medinede ziyaretçi gibi kaldım, oraya yerleşmeme mani olan tek şey, din hususunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sual sormaktı."

Çünkü, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ziyaretçilerin sual sormasına müsaade eder, Medineye hicret ederek yerleşenlere müsamaha etmezdi. Muhacirler de gelen ziyaretçilerin sual sormalarından memnun kalırlardı, zira kendileri de bundan istifade ederlerdi.

Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e birr ve ism'i (iyilik ve günahı) sorduğumda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

١٢٦ – عَنْ نَوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْاِثْمُ مَاحَاكَ فِي نَفْسِكَ ، وَكَرِهْتَ اَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ »

126 - **"Birr, ahlâk güzelliğidir. İsm ise kalbinde** (günah olduğu endişesi) **dolaşan ve başkalarının muttali olmasını istemediğin şeydir."** buyurdu. *(Müslim, Birr ve Sıla: 5, No.2553/15, 4/1980, Tirmizî, Zühd: 52, No: 2389, 4/597, Darimî, Rikak: 73, No. 2687, 2/778, Ahmed ibni Hanbel, No:17648, 6/198, İbni Ebî Şeybe, Musannef: Edep:2, No. 22, 6/90)*

١٢٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْاِثْمُ حَوَّازُ الْقُلُوبِ وَمَا مِنْ نَظْرَةٍ اِلاَّ وَلِلشَّيْطَانِ فِيهَا مَطْمَعٌ »

127 - Abdullah İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İsm** (günah), **kalplere galip gelen** (onları esir alan kötü) **şeylerdir. Her bir bakışta da, şeytanın mutlaka bir tamaı** (kişiyi günaha sokma arzusu) **vardır."** *(Beyhakî, şuabu'l-iman, No:5434, 4/367)*

Rabi' ibni Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Birr, emrolunduğun şey, takva ise, nehyolunduğun şeydir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* Müslim şerhinde buyurmuştur ki: **Birr,** Sıla (akrabayı arayıp sormak), iyilik, lütuf, hoş sohbet, güzel geçinmek ve itaat manalarına gelir ki, bütün bunlar, güzel ahlâkın kendilerinde toplandığı şeylerdir.

İbni Cerir *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **İsm,** Allah-u Tealâ'nın yapılmasını emrettiği şeyi terketmek, **Udvan** ise, insanın dini, nefsi ve başkaları hakkında Allah-u Tealâ'nın koymuş olduğu hududları geçmektir.

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, bir çok ulemaya göre, ayet-i celilede geçen **Birr'**, mutlak manada emre uymak, **takva'** ise, nefsin kötü arzusundan sakınmak manalarına gelmektedir.

Böylece bu ayet-i kerime, "Cevâmiu'l-kelim" (bir çok manayı kendisinde toplayan kısa ifadeler) den olmuş olur ki, bu manada birr ve takva'ya hac menasikinin tamamı dahil olacağı gibi, affetmek ve göz yummak da haydi haydi buraya girmiş olur.

Ayet-i kerimede nehyedilen İsm ve udvan ise, zülum ve masiyet kabilinden olan her şeyi içine almaktadır ki, haddi aşmak ve intikam üzere yardımlaşmaktan nehiy de, bu nehyin içine girmiş olur.

İYİLİK VE TAKVA ÜZERE YARDIMLAŞMANIN FAZİLETİNİ, GÜNAH VE HAKSIZLIK ÜZERE YARDIMLAŞMANIN ÇİRKİNLİĞİNİ AÇIKLAYAN HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

١٢٨ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ اَخِيهِ رَدَّ اللّٰهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

128 - Ebu'd-Derda' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kardeşinin ırzından reddeden** (haysiyet ve şerefini rencide edecek bir hususta onu müdafaa eden) **kimsenin, Allah-u Tealâ kıyamet günü yüzünden ateşi reddeder** (geri çevirir)." *(Ahmed ibni Hanbel, No:27613, 10/429)*

١٢٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَا مِنْ رَجُلٍ يُنْعِشُ لِسَانُهُ حَقًّا يُعْمَلُ بِهِ بَعْدَهُ اِلَّا اَجْرَى اللّٰهُ عَلَيْهِ اَجْرَهُ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ، ثُمَّ وَفَّاهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ ثَوَابَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

129 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her hangi bir kimse, dilini bir hak** (kın ispatı) **için kaldırır** (kullanır) **da kendisinden sonra, onunla amel edilir** (o konuşmasının eseri olarak o hak yerini bulur) **sa mutlaka Allah-u Tealâ onun ecrini kıyamet gününe kadar devam ettirir. Sonra, kıyamet günü ona sevabını tastamam öder."** *(Ahmed ibni Hanbel, No:13805, 4/529)*

١٣٠– عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ اَعَانَ عَلَىٰ قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ لَقِىَ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: آيِسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ »

130 -Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Her kim bir müminin öldürülmesine, bir kelimenin bir harfi** (mesela, "öldür" sözünün ilk harfi) **ile yardım edecek olsa** (kıyamet gününde) **onun iki gözü ortasına** '(bu kişi) **Allah'ın rahmetinden ümidini kesmiştir.' yazılı olarak Allah** (-u Tealây) **a kavuşur."** *(İbni Mace, Diyât:1, No:2620, 2/874)* buyurmuştur.

١٣١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ اَعَانَ ظَالِماً بِبَاطِلٍ لِيُدْحِضَ بِبَاطِلِهِ حَقًّا فَقَدْ بَرِئَ مِنْ ذِمَّةِ اللّٰهِ وَذِمَّةِ رَسُولِهِ »

131 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir hakkı iptal etmek için, batıl bir yol ile bir zalime yardım eden, muhakkak ki Allah ve Resulünün zimmeti** (güvencesi) **nden uzak olmuştur."** *(Taberanî, Mu'cem-i Evsat, No:2968, 3/451, Hâkim, Müstedrek, No:7052, 4/112)*

١٣٢ – عَنْ اَوْسِ بْنِ شُرَحْبِيلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ مَشىٰ مَعَ ظَالِمٍ لِيُعِينَهُ وَهُوَ يَعْلَمُ اَنَّهُ ظَالِمٌ فَقَدْ خَرَجَ مِنَ الْاِسْلَامِ »

132 - Evs ibni Şurahbîl *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim, bir kimsenin zalim olduğunu bile bile, o zalime yardım etmek için onunla beraber yürürse, muhakkak islâmdan çıkmıştır** (hakiki manada müslüman olamaz)." *(Buharî, Tarihü'l-Kebir, No:2693, 4/250, Taberanî, Mu'cemü'l-Kebir, No:619, 1/227)*

١٣٣ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ فِيمَا يُخَاطِبُ رَبَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا رَبِّ اَىُّ عِبَادِكَ اَحَبُّ اِلَيْكَ اُحِبُّهُ بِحُبِّكَ . قَالَ: يَا دَاوُدُ اَحَبُّ عِبَادِى اِلَىَّ نَقِىُّ الْقَلْبِ نَقِىُّ الْكَفَّيْنِ لَا يَأْتِى اِلَىٰ اَحَدٍ سُوْءًا وَلَا يَمْشِى بِالنَّمِيمَةِ تَزُولُ الْجِبَالُ وَلَا يَزُولُ ، وَاَحِبَّنِى وَاَحِبَّ مَنْ يُحِبُّنِى وَحَبِّبْنِى اِلَىٰ عِبَادِى . قَالَ: يَا رَبِّ اِنَّكَ لَتَعْلَمُ اَنِّى اُحِبُّكَ وَاُحِبُّ مَنْ يُحِبُّكَ فَكَيْفَ اُحَبِّبُكَ اِلَىٰ عِبَادِكَ . قَالَ: ذَكِّرْهُمْ بِاٰيَاتِى وَبَلَائِى وَنَعْمَائِى يَا دَاوُدُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ يُعِينُ مَظْلُومًا اَوْ يَمْشِى مَعَهُ فِى مَظْلِمَتِهِ اِلَّا اَثْبَتَ قَدَمَيْهِ يَوْمَ تَزِلُّ الْاَقْدَامُ »

133 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Davud *(Aleyhisselâm)* bir kere rabbisiyle konuşurken: 'Ya rabbi kullarının hangisi sana daha sevgilidir ki? Onu senin sevginle seveyim' diye sorması üzerine, Mevlâ Tealâ: 'Ey Davud! Kullarımın bana en sevgilisi, kalbi temiz, elleri temiz, kimseye bir kötülük yapmayan, dedikodu yapmayan, dağlar kaysa o kaymayan** (islâmda sebat eden) **kimsedir. Sen, beni sev beni seveni sev ve beni kullarıma sevdir.'** buyurdu.

Bunun üzerine Davud *(Aleyhisselâm)* : **'Ya Rabbi! Şüphesiz sen biliyorsun ki, muhakkak ben seni seviyorum. Seni seveni de seviyorum fakat seni kullarına nasıl sevdireyim?'** deyince,

Mevlâ Tealâ: 'Onlara benim ayetlerimi, belâmı ve nimetimi hatırlat, Ey Davud! Herhangi bir kulum bir mazluma yardım eder veya onunla beraber mazlemesinde (zulme uğradığı davada onu savunmak için) **yürürse, ayakların kaydığı günde, onun ayaklarını mutlaka sabit kılarım** (sırattan kaydırmam)' **buyurdu."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman: 7668, 6/119)*

١٣٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ حَالَتْ شَفَاعَتُهُ دُونَ حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللهِ ، فَقَدْ ضَادَّ اللهَ ، وَمَنْ خَاصَمَ فِى بَاطِلٍ وَهُوَ يَعْلَمُهُ لَمْ يَزَلْ فِى سَخَطِ اللهِ حَتَّىٰ يَنْزِعَ عَنْهُ ، وَمَنْ قَالَ فِى مُؤْمِنٍ مَا لَيْسَ فِيهِ اَسْكَنَهُ اللهُ

رَدْغَةَ الْخَبَالِ حَتّٰى يَخْرُجَ مِمَّا قَالَ »

134 -Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kimin şefaatı** (aracılığı), **Allah'ın hadlerinden bir haddin önüne geçerse** (hırsızlık ve zina gibi suçlara verilen cezaların uygulanmasına engel olursa) **muhakkak ki o kimse Allah** (-u Tealâ) **a karşı gelmiş olur.**

Her kim bile bile bir batıl hakkında mücadele verirse (yanlış bir davanın savunuculuğunu yaparsa), **ondan vazgeçinceye kadar Allah'ın gazabında kalır. Her kim de bir mümin hakkında, onda olmayan bir şeyi söylerse, dediğinden çıkıncaya** (günahının cezasını çekinceye) **kadar Allah** (-u Tealâ) **onu cehennemin balçığına sokar."** *(Ebu Davud, Akdiye: 14, No: 3597, 2/329, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:5385, 2/354, Hâkim, Müstedrek, No:2222, 2/32, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, NoX17617, 8/576)*

١٣٥–عَنْ وَاثِلَةَبْنِ الْاَسْقَعِ (رضى الله عنه) قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ! اَمِنَ الْعَصَبِيَّةِ اَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ؟ قَالَ: « لاَ. وَلٰكِنْ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ اَنْ يُعِينَ الرَّجُلُ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ »

135 - Vâsile ibni Eska' *(Radıyallahu Anh)* dan, rivayet edildiğine göre bir kere o: 'Bir insanın kendi kavmini sevmesi asabiyet (ırkçılık) tanımıdır?' diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hayır! Velâkin bir insanın kendi kabilesine zulümde yardımcı olması taassuptan** (bir nevi) **dir."** buyurdu. *(İbni Mace, Fiten: 7, No:3949, 2/1302, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:16986, 6/45)*

١٣٦ – عَنْ عَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « مَنْ اَعَانَ قَوْمَهُ عَلٰى ظُلْمٍ فَهُوَ كَالْبَعِيرِ الْمُتَرَدِّي يُنْزَعُ بِذَنَبِهِ »

136 - Abdurrahman ibni Abdillah ibni Mesud *(Radıyallahu Anhum)* un, babasından rivayetine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim kavmine bir zulüm üzere yardım ederse, o kişi** (kuyuya) **düşüp de kuyruğundan çekil** (erek kurtarılmak isten) **en deve gibidir,** yani o deveyi kurtarmak mümkün olamayacağı gibi o kişi de vebalden kurtulamaz)." *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4292, 2/163, Beyhakî, Sünen -i Kübra. No:21080, 10/396, Şuabu'l-İman, No:7677, 6/123)*

١٣٧–عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُنْصُرْ اَخَاكَ ظَالِماً اَوْمَظْلُوماً » قَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ هٰذَا نَنْصُرُهُ مَظْلُوماً فَكَيْفَ نَنْصُرُهُ ظَالِماً؟ قَالَ: « تَاْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ »

137 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Zalim olsun, mazlum olsun kardeşine yardım et."** buyurmuştur. Bunun üzerine Ashab-ı Kiram: "Ya Resulallah! Biz mazluma yardım ederiz, fakat zalime nasıl yardım edeceğiz?" diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onun ellerinin üstünden tutarsın** (onu, yaptığı zulümden engelleyerek, ona da yardım etmiş olursun)" buyurmuştur. *(Buharî, Mezalim:5, No.2311-2312, 2/863, Tirmizî, Fiten: 68, No.2255, 4/523, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:13077, 4/400, Beyhakî, Sünen-i Kübrâ, Âdâbul Kazi:3, No.20177, 10/153)*

١٣٨ – عَنْ اَبِي مَسْعُودٍ الْاَنْصَارِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اِنِّي اُبْدِعَ بِي فَاحْمِلْنِي فَقَالَ: « مَا عِنْدِي » فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! اَنَا اَدُلُّهُ عَلَىٰ مَنْ يَحْمِلُهُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ دَلَّ عَلَىٰ خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِ فَاعِلِهِ »

138 - Ebu Mesud el Ensarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek 'Benim merkebim helâk oldu, bana bir binek hayvanı ver' dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Bende yok."** buyurdu. Bunun üzerine bir adam: 'Ya Resulallah ben ona binek hayvanı verecek kimseyi gösteririm' demesi üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim bir hayra delâlet ederse, ona da o hayrı yapanın ecri kadar ecir verilir."** buyurdu. *(Müslim, İmaret:38, No:1893, 3/1506, Ebu Davud, Edep:124, No:5129. 2/755, Tirmizî, İlim:14, No:2670, 5/41, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:17083, 6/70)*

١٣٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ دَعَا اِلَىٰ هُدًى ، كَانَ لَهُ مِنَ الْاَجْرِ مِثْلُ اُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ ، لَا يَنْقُصُ ذٰلِكَ مِنْ اُجُورِهِمْ شَيْئًا . وَمَنْ دَعَا اِلَىٰ ضَلَالَةٍ ، كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْاِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ ، لَا يَنْقُصُ ذٰلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا.

139 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bir kimse doğru bir yola davet ederse, ona tâbi olanların ecirleri kadar kendisi için ecir olur. Bu, tâbi olanların ecrinden bir şey eksiltmez. Ve her kim bir dalâlete davet ederse, ona tâbi olanların günahları kadar kendine günah olur. Bu, tâbi olanların günahlarından hiç bir şey eksiltmez."** buyurmuştur. *(Müslim, İlim:6, No: 2674, 4/2060, Ebu Davud, Sünnet:7, No:4609, 2/612) İbni Mace, Mukaddime: 14, No:206, 1/75)*

١٤٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُؤْمِنُ الَّذِي يُخَالِطُ النَّاسَ، وَيَصْبِرُ عَلَىٰ اَذَاهُمْ، اَعْظَمُ اَجْرًا مِنَ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يُخَالِطُ النَّاسَ، وَلَا يَصْبِرُ عَلَىٰ اَذَاهُمْ »

140 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İnsanlara karışıp onların eziyetlerine sabreden mümin, insanlara karışmayıp onların eziyetlerine sabretmeyen müminden ecir bakımından daha büyüktür."** *(İbni Mace, Fiten: 23, No:4032, 2/1338, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:5022, 2/293, Tirmizî, Kıyamet:55, No: 2507, 4/662)*

İşte bu hadis-i şerifler, günah üzere yardımlaşmayıp takva üzere yardımlaşmanın ve insanları birr ve takvaya davet etmenin ve bu yolda onlardan gelecek eziyetlere katlanmanın faziletine delâlet eden en güzel örneklerdendir.

Mâverdî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimesinde iyilikte yardımlaşmaya teşvik etmiş, peşine de takvayı zikretmiştir. Çünkü takvada Allah'ın rızası, iyilikte ise insanların hoşnutluğu vardır. Allahın rızası ile kullarının hoşnutluğunu birleştiren kimsenin de saadeti tamamlanmış ve nimeti yaygınlaşmıştır.

İbni Huveyzimendâd *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Birr ve takva üzere yardımlaşmak bir kaç yönlüdür. Mesela: **Âlimin ilmiyle,** insanlara yardım ederek onlara bilmediklerini öğretmesi vaciptir. **Zenginin malıyla,** onlara yardım etmesi gerekir. **Cesaretli kimsenin şecaatıyla,** Allah yolunda müslümanlara yardımcı olması, hasılı bütün müslümanların tek el gibi birbirlerine destek olmaları icabeder. Nitekim:

١٤١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « ... وَهُمْ يَدٌ عَلَىٰ مَنْ سِوَاهُمْ ... »

141 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onlar** (müslümanlar) **başkalarına karşı tek eldir."** buyurmuştur. *(Nesaî, Kasamet:9, No:4749, 8/388, Ebu Davud, Diyat: 11, No: 4530, 2/588, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:6989, 2/663)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hakikatte Allahın şeâiri, Allaha ulaşmak için tayin edilen dinin ve şeriatın vazifeleriyle, hakikat erbabının işaretleriyle ortaya konan tarikat âdabı (edepleri) dir.

Zira, Birr'in hakikati, sadece Hak Tealâ'ya bağlanmak, takvanın hakikati ise, masivadan sıyrılmaktır. Allah-u Tealâ'ya ulaşmak ancak bu iki adımla mümkün olursa da, kâmil (olgun) ve mükemmil (olgunlaştırıcı), vasıl (ulaşmış) ve mûsıl (ulaştırıcı) bir şeyhin yardımı olmadan sadık bir müridin bu iki adımı atması mümkün değildir, zira şeyh bu yolun delilidir.

Bu ayet-i celilede Allah-u Tealâ'nın tazim ettiği (büyük saydığı) zamana, mekâna ve şahıslara ta'zim edilmesi gerektiğine dair bir işaret bulunmaktadır. Allah-u Tealâ resullerin ve ümmetlerin bazısını bazısından faziletli kıldığı gibi, ayların, günlerin ve vakitlerin de bazısını bazısından faziletli kılmıştır ki, kalpler onlara hürmet etmeye koşuşsun, ruhlar, onların ibadetle ihyasına hevesli olsun.

Bazı mekânlarda bulunmakla ecir ve sevap büyük olsun için Allah-u Tealâ mekânları da bir birinden üstün kılmıştır. Allah-u Tealâ insanları said (bahtiyar) ve şakî (bedbaht) olmak üzere iki türlü yaratmıştır.

İtibar ise son nefesedir. Her mahlûk Allah'ın yaratığı olması hasebiyle güzeldir. Hatta, kâfirin küfrüne rıza gösterilmese de, ona bile küfrü itibariyle değil de, Allah'ın mahlûku olduğu açısından bakılmalıdır. Tevhid nazarıyla bakan kimsenin, Allah'ın kullarından hiç birini hakir görmeyip bakışını güzelleştirmesi, düşmanlık, kin ve nefretle meşgul olmaması gerekir.

Allah'ın arslanı Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın hikmetli sözlerinden olan:

وَمِنْ كَلِمَاتِ اَسَدِ اللهِ كرم الله وجهه : اَلْعَدَاوَةُ شُغْلٌ .

"Düşmanlık büyük bir meşguliyettir." ifadesi de, İnsanlara düşmanlıkla meşgul olanın, faydalı işlerle uğraşmaktan mahrum olacağı gerçeğini ortaya koymaktadır, zira bir kalp iki zıt şeyle meşgul olmaya imkân bulamaz.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, kıymetli ahlâk ve güzel amellerle mevsuf olduğu gibi, bütün ümmetinin de her hususta ona uyması gerekir. Peygamberlerden her biri özel bir hasletle seçilmişlerdi. Meselâ: Nuh *(Aleyhisselâm)*,

şükür, İbrahim *(Aleyhisselâm)* hilim (yumuşak huyluluk), Musa *(Aleyhisselâm)* ihlâs, İsmail *(Aleyhisselâm)* sözünde durma, Yakub ve Eyüb *(Aleyhimesselâm)*, sabır, Davud *(Aleyhisselâm)* i'tizar (tövbe ve özür dileme), Süleyman *(Aleyhisselâm)* tevazu, İsa *(Aleyhisselâm)* ise zühd (dünyadan yüz çevirme) gibi bir takım hasletlerle vasıflandırıldıktan sonra, Allah-u Tealâ habibine:

« اُولٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ ... (٩٠) »

"İşte onlar Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy." *(En'am Suresi: 90'dan)* buyurmuştur, böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, bütün peygamberlerde bulunan hayırlı hasletler toplanmış olmaktadır. O halde sen de ey mümin! O resulün ümmetindensin, Allah'tan kork ve Resulullah'tan utan ki, şiddetli azabtan kurtulup, ebedi nimetlere kavuşasın ve kalbi selim sahiplerinin nail olduğu mertebelere ulaşasın.

ALLAHIN ŞEÂİRİNDEN BAZILARINI AÇIKLAYAN AYETİ KERİMELER:

« انَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ ... (١٥٨) »

"Şüphesiz ki Safa ile Merve Allah'ın şeâirinden (dininin nişanlarından) **dır."** *(Bakara Suresi: 158'den)*

« وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ... (٣٦) »

"Biz, develeri de sizin için Allah'ın (dininin) **şeâirinden** (nişanlarından) **kıldık."** *(Hac Suresi: 36'dan)*

ALLAHIN ŞEÂİRİNE TAZİMİN ÖNEMİNİ BİLDİREN AYET-İ KERİMELER:

« ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللّٰهِ فَانَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ (٣٢) »

"İşte (İş) budur. Her kim Allah'ın şeâirine tazim ederse (Allah'ın dininin nişanlarını ve kurbanlıklarını büyük tutarsa) **şüphesiz ki bu, kalplerin takvasındandır."** *(Hac Suresi: 32)*

« ذٰلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ... (٣٠) »

"İş budur. Her kim Allah'ın hurumâtına (hürmet edilmesini emrettiği şeylere) **tazimde bulunursa, bu, rabbi indinde kendisi için** (tam bir) **hayırdır."** *(Hac Suresi: 30'dan)*

İHRAMLI İKEN AVLANMANIN YASAKLIĞINI BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعاً لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَ حُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُماً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٩٦) »

"Hem size, hem de yolculara fayda olmak üzere, deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe, kara avı size haram kılındı. Kendisine haşrolunacağınız (huzuruna toplanacağınız) **Allah'tan korkun."** *(Maide Suresi: 96)*

BİRR VE TAKVA ÜZERE KONUŞMAYI EMREDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٩) »

"Ey iman edenler! Aranızda gizli konuşacağınız zaman günahı, düşmanlığı ve peygambere karşı gelmeyi fısıldaşmayın. İyilik ve takvayı fısıldaşın ve kendisine haşrolunacağınız (huzurunda cemolunacağınız) **Allah'tan korkun."** *(Mücadele Suresi: 9)*

HAİNLERİ SAVUNMAYI NEHYEDEN AYETİ KERİMELER:

« إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا (١٠٥) وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا (١٠٦) وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا (١٠٧) يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا (١٠٨) هَا أَنْتُمْ هَٰؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا (١٠٩) »

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde, insanlar arasında hükmedesin diye, sana kitabı hak olarak indirdik. Hainler (hakikatı örtüp, gayrı meşru işleri örtbas etmek isteyerek kendilerine ve başkalarına hainlik eden kimseler) **için müdafaacı olma** (onları koruyup lehlerine hüküm verme)."

"Ve Allah'tan mağfiret iste, şüphesiz ki Allah (-u Tealâ, mağfiret isteyen kullarının hatalarını) **son derece mağfiret edici,** (mümin kullarını) **ziyade acıyıcıdır."**

"(Günahları sebebiyle) **nefis** (kendi) **lerine hainlik edenlerden yana mücadele etme, çünkü Allah** (-u Tealâ), **çok hain, ziyade günahkâr olan kimseyi sevmez."**

"İnsanlardan gizlenirler de, Allah'dan gizlenmezler, halbuki geceleyin, O'nun razı olmadığı sözü düzüp kurarken, O, onlarla beraber idi, Allah (-u Tealâ'nın ilmi) **onların yaptıklarını kuşatıcıdır. "**

"İşte siz, dünya hayatında, onlardan (yana) **mücadelede bulundunuz** (onlara taraf çıkıp savundunuz) **ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak? yahutta onlara kim vekil olacak** (Allah'ın azabından onları kim koruyacak)." *(Nisa Suresi 105 - 109)*

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ
بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا
مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ
ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ۗ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ
وَاخْشَوْنِ ۚ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي
وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ
لِّإِثْمٍ ۙ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣﴾ يَسْأَلُونَكَ مَاذَآ أُحِلَّ لَهُمْ ۖ قُلْ
أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ۙ وَمَا عَلَّمْتُم مِّنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللَّهُ ۖ فَكُلُوا مِمَّآ أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ
وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ
الطَّيِّبَاتُ ۖ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَّكُمْ ۖ وَطَعَامُكُمْ
حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَآ آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ ۗ وَمَن يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

Mevlâ Tealâ, bundan evvel hayvanlardan faydalanmanın helâl olduğunu açıklarken **"Ancak size okunacaklar müstesna"** kavl-i şerifiyle işaret ettiği yasakları ayrıntılı bir şekilde açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣)

KELİME MANASI (3)

(حُرِّمَتْ) **Haram kılındı,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne? (اَلْمَيْتَةُ) **ölü,** yani boğazlanmayarak kendiliğinden ölen hayvanın etini yemek, daha? (وَالدَّمُ) **kan** (atılan), daha? (وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ) **domuz eti,** daha? (وَمَا) **o şey ki,** (أُهِلَّ) (kesimi anında) **ses yükseltildi,** kim için? (لِغَيْرِ اللَّهِ) **Allah'ın gayrı için,** neyle ses yükseltildi? (بِهِ) **onunla** (onun kesimiyle) yani Allah'tan başkası adına boğazlanan, daha? (وَالْمُنْخَنِقَةُ) **boğulmuş,** daha? (وَالْمَوْقُوذَةُ) **vurulmuş,** daha? (وَالْمُتَرَدِّيَةُ) **yukarıdan yuvarlanmış,** daha? (وَالنَّطِيحَةُ) **süsülmüş** (bir başka hayvan tarafından boynuzlanıp ölmüş) daha? (وَمَا) **o hayvan ki,** (أَكَلَ) **yedi,** kim? (السَّبُعُ) **canavar,** yani canavar tarafından parçalanarak ölmüş hayvanların etlerini yemek size haram kılındı, (إِلَّا مَا) **o müstesna ki,** (ذَكَّيْتُمْ) **kestiniz,** yani henüz canı üstündeyken yetişip kestiğiniz müstesna, daha? (وَمَا) **o hayvan ki,** (ذُبِحَ) **kesildi,** ne üzerine? (عَلَى النُّصُبِ) **dikili taşlar üzerine** (putlar adına), daha? (وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا) **kısmet aramanız,** neyle? (بِالْأَزْلَامِ) **fal oklarıyla,** (ذَٰلِكُمْ) **işte bütün bunlar,** nedir? (فِسْقٌ) **büyük bir fısk** (yoldan çıkmak) **tır,** (اَلْيَوْمَ) **bu gün,** (يَئِسَ) **ümit kesti,** kim? (الَّذِينَ) **o kişiler ki,** (كَفَرُوا) **kâfir oldular,** neden ümit kestiler? (مِنْ دِينِكُمْ) **dininiz** (i yoketmek) **den,** (فَلَا تَخْشَوْ) **artık korkmayın,** kimden? (هُمْ) **onlardan,** (وَاخْشَوْ) **korkun,** kimden? (نِ) **benden.** (اَلْيَوْمَ) **bu gün,** (أَكْمَلْتُ) **ikmal ettim** (kemale erdirdim) kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** neyi? (دِينَكُمْ) **dininizi,** (وَأَتْمَمْتُ) **tamamladım,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ)**sizin üzerinize,** neyi? (نِعْمَتِي) **nimetimi,** (وَرَضِيتُ) **ve razı oldum,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** neye? (اَلْإِسْلَامَ)

islâma, ne cihetinden? (دِيناً) **din cihetinden,** (فَمَنِ) **her kim,** (اضْطُرَّ) **dara düşerse,** nerede? (فِي مَخْمَصَةٍ) **son derece açlık hâlinde,** ne olduğu hâlde? (غَيْرَ مُتَجَانِفٍ) **meyletmeyici olduğu hâlde,** neye? (لِإِثْمٍ) **bir günaha,** yani açlıktan ölecek duruma gelen, lezzetlenmek niyetiyle olmayıp, ruhsat miktarını geçmeden, ölmeyecek kadar o haram etlerden yiyebilir. (فَإِنَّ اللَّهَ) **çünkü Allah,** (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** (رَحِيمٌ) **çok acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (3)

Ölü (kesilmeden kendiliğinden ölen leşin eti), **o** (atılan) **kan, domuz eti, Allahtan başkası için kendisi** (nin kesimi) **ile ses yükseltilen** (Allah'tan başkası adına boğazlanan), **boğulmuş,** (taş, ağaç gibi şeylerle) **vurul** (up öldürül) **muş,** (yukardan) **yuvarlan** (ıp öl) **müş, boynuzlan** (ıp öl) **müş** (hayvanlar ile), **Canavarın yediği** (parçalayıp öldürdüğü hayvanlar) - (ölmeden yetişip) **kestikleriniz müstesna-, dikili taşlar üzerine** (putlar adına) **boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bunlar** (geride zikredilen haramlardan her hangi birini işlemeniz) **büyük bir fısk** (büyük bir günah ve Allah'ın taatından, masiyetine çıkış) **tır.**

Bu gün kâfirler dininiz (i iptal etmek) **den ümit kesmişlerdir. Artık onlar** (ın size galip gelmesin) **den korkmayın, ben** (im emrime karşı geldiğiniz takdirde azabımın sizin üzerinize yönelmesin) **den korkun. Bu gün sizin için dininiz** (in, farzlar, helâl ve haramlarla ilgili hükümlerin) **i ikmal ettim** (kemale erdirdim) **ve sizin üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak islâma razı oldum** (sizin için dinler arasından, Allah indinde tek muteber din olan islâmı seçip beğendim).

Her kim son derece açlık hâlinde çaresiz kalırsa, bir günaha meyletmeksizin (ruhsat miktarını geçmemek ve lezzet gayesine yönelmeden haram olan bu etlerden ölmeyecek kadar yiyebilir) **çünkü Allah ziyade mağfiret eden, çok acıyandır** (bundan dolayı dara düşeni, bu etlerden yediği için cezaya çarptırmaz).

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu sure-i celilenin başında: (أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ) **"Davarlar** (ın etleri) **size helâl edildi."** buyurduktan sonra: (إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ) **"Ancak size okunanlar müstesna."** buyurarak, bazı şeyleri istisna etmiştir. İşte bu ayet-i celilesinde ise, bu umumi hükümden müstesna tutulanları zikretmiştir ki, bunlar da onbir nevidir:

1 - **Meyte :** Müşrikler, müminlere: ' Siz kendi öldürdüğünüzü yiyor, Allahın öldürdüğünü yemiyorsunuz.' diyorlardı. Kendileri ise, kendiliğinden ölen (leş) in etini yiyorlardı.

Meyte (leş eti) nin haramlığı akla da uygundur, çünkü kan pek lâtif bir madde olup, hayvan kendi kendine öldüğünde, damarlarındaki kan tıkanır kalır ve kokuşup bozulur. Bundan dolayı onu yemek din ve beden bakımından büyük zararlara sebebiyet verir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu hükümden balık istisna edilmiştir, çünkü o, hangi şekilde ölürse ölsün helâldir. Nitekim:

١٤٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ، إِنَّا نَرْكَبُ الْبَحْرَ وَنَحْمِلُ مَعَنَا الْقَلِيلَ مِنَ الْمَاءِ فَإِنْ تَوَضَّأْنَا بِهِ عَطِشْنَا ، أَفَنَتَوَضَّأُ بِمَاءِ الْبَحْرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ ، الْحِلُّ مَيْتَتُهُ »

142 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: 'Ya Resulallah! Biz denize çıkıyoruz yanımızda da az su bulunduruyoruz, onunla abdest alırsak susuyoruz, Deniz suyu ile abdest alabilir miyiz?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O** (deniz), **suyu temiz, ölüsü helâl olandır."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Taharet: 41, No: 83, 1/69, Tirmizî, Taharet:52, No:69, 1/100, İbni Mace, Taharet:38 No:386, 1/136, Nesaî, Taharet:47, No:59, 1/53, Darimi,Taharet:53, No:730, 1/197, Muvatta', Sayd:3, No:l074, Sh.311, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23157, 9/41)*

Şu bilinsin ki, meyte liaynihi (başka bir sebebten olmayıp kendiliğinden öldüğü için) haram olduğundan etinin yenmesi haram olduğu gibi satılıp alınması ve yağından, tabaklanmamış derisinden istifade edilmesi de haramdır. Nitekim:

١٤٣ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنهما) : أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ ، وَهُوَ بِمَكَّةَ : « إِنَّ اللهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ » فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ ، فَإِنَّهَا يُطْلَىٰ بِهَا السُّفُنُ ، وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: « لَا ، هُوَ حَرَامٌ » ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عِنْدَ ذَٰلِكَ: « قَاتَلَ اللهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ، ثُمَّ بَاعُوهُ ، فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ »

143 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)*, fetih senesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekke'de şöyle buyurduğunu işitmiştir: **"Şüphesiz Allah ve Resulü, şarabın, meytenin, domuzun ve putların satışını haram kılmıştır.** Bunun üzerine "Ya Resulallah! Murdar ölen hayvanın iç yağları hakkında ne dersiniz? Çünkü onunla gemiler cilâlanır, deriler yağlanır ve onunla insanlar (mum yapıp) ışıklanır." diye sorulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hayır! o haramdır."** buyurduktan sonra, **"Allah yahudilere lânet etsin! Allah murdar ölen hayvanın iç yağlarını haram kıldığı zaman, onlar bu yağı eritip sattılar da parasını yediler."** buyurdu. *(Buharî, Büyû':111, No:2121, 2/779, İbni Mace,Ticaret:11, No:2167, 2/732, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:14479, 5/71)*

Meyte ile ilgili diğer hükümler, Bakara Suresi 173. ayet-i kerimenin tefsirinde R.Furkan 2/209 da geçmiştir.

2 - **Atılan kan:** Cahiliyyet devrinde müşrikler bağırsakları kanla doldurup kızartarak misafirlerine ikram ederlerdi. İşte Allah-u Tealâ, bunu haram kıldı. Ancak bu hükümden, ciğer ile dalak istisna edilmiştir. Nitekim:

١٤٤ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ « أُحِلَّتْ لَكُمْ مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ . فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوتُ وَالْجَرَادُ . وَأَمَّا الدَّمَانِ ، فَالْكَبِدُ وَالطِّحَالُ » .

144 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İki ölü ve iki kan size helâl edildi. İki ölü, balıkla çekirgedir. İki kan ise ciğerle dalaktır."** buyurdu. *(İbni Mace, Etime:31, No:3314, 2/1101, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:5727, 2/415, Dârekutnî, 4/272)*

Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni, kavmimi Allah ve Resulüne davet etmem ve onlara islâmın şeâirini arzetmem için onlara göndermişti. Ben onların yanına geldiğimde bir tabak dolusu kan getirerek toplanıp yemeğe başladılar.

Bana: "Gel sen de ye!" dediklerinde, Ben: "Size yazıklar olsun, ben size bunu yasaklayan bir zatın yanından geliyorum, bu hususta Allah-u Tealâ ona ayet-i kerime de indirmiştir." dedim. Onlar: "Hangi ayettir?" diye sorunca, Ben onlara bu ayet-i kerimeyi okudum ve onları islâma davete devam ettim. Onlarsa bana karşı gelmekte ısrar ediyorlardı.

Ben onlara: "Ben çok susadım bana bir yudum su verin" dediğimde, Onlar: "Hayır! Seni açlıktan ölünceye kadar o hâlde bırakacağız" dediler. Ben çok üzülerek başımı sarığıma yaslayıp, şiddetli sıcakta kızgın taşların üzerinde uyudum. Rüyamda bana birisi, kimsenin, ondan güzelini görmediği bir cam bardak getirdi, içinde öyle bir içecek vardı ki, insanlar ondan daha lezzetli bir içecek görmemişlerdir.

O zat bana getirdiği o bardağı uzattı ben de içtim. İçmemi bitirince uyandım: "Vallahi ondan sonra ne susadım, ne de (aç) açık kaldım." Uyandığımda, kavmimin, kendi aralarında: "Size kavminizin eşrafından bir zat geldi, ona bir yudum su bile vermediniz" dediklerini işittim. Bu arada onlar bana biraz su getirdiler.

Ben de: "Benim o suya ihtiyacım yoktur, şüphesiz ki Allah-u Tealâ beni yedirip içirdi." diyerek onlara karnımı gösterdim. Bunun üzerine hepsi müslüman oldular. *(Hâkim, Müstedrek, No:6705, 3/744, İbni Kesir, 2/8, Süyûtî, Dürrül Mensur: 2/13)*

3 - **Hınzır eti:** İlim ehli şöyle demişlerdir. "Gıda, kendisini yiyen kişinin cevheri (özü) nden bir cüz olduğundan, o gıdayı yiyen kimsenin, yediği şeyde bulunan özelliklerden bir takım ahlâk ve sıfatlar kazanması gerekir. Domuz ise, şehevî şeylere karşı çok hırslı ve istekli olarak yaratıldığından, onu yiyen insan da, onun huyunu takınmasın diye yenmesi haram kılınmıştır.

Onun pisliklerinden biri de kıskanç olmayışıdır. Çünkü o diğer bir hınzırı kendi dişisinin üzerine sıçrarken görse, kıskanç olmadığı için kılını bile kıpırdatmaz, dolayısıyla onun etini yemek de insana, böyle bir kötü huy kazandırır.

Koyun ise son derece uslu bir hayvandır sanki o, bütün kötü huylardan arınmıştır, dolayısıyla onun etini yemek sebebiyle insanda kendisine uymayan yabancı hâller meydana gelmez.

Mevlâ Tealâ, hınzır hakkında: (فَاِنَّهُ رِجْسٌ) **"Şüphesiz ki o pisliktir."** *(Enam Suresi:145 den)* buyurarak, domuzun liaynihi (başka bir sebepten değil, domuz olduğu için) haram olduğuna işaret etmiştir ki, böylece domuzun sadece etinin değil, bütün eczası (parçaları) nın haram olduğu anlaşılmıştır. Nitekim:

١٤٥ – عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « مَنْ لَعِبَ بِالنَّرْدَشِيرِ ، فَكَاَنَّمَا صَبَغَ يَدَهُ فِي لَحْمِ خِنْزِيرٍ وَدَمِهِ »

145 - Süleyman ibni Büreyde'nin, babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Tavla oynayan kişi sanki elini domuz eti ve kanıyla boyamış gibidir."** *(Müslim, Şiir:l, No:2260/10, 4/1770, İbni Mace, Edep:43, No:3763, 2/1238, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No: 23040, 9/16)* buyurarak, domuzun etine tutmaktan bile insanları nefret ettirdiğine göre, ya o domuzun etini yemek ve ondan gıdalanmak hakkındaki tehditler nasıl olur?

Ayet-i celilede geçen: **"Hınzır eti"** tabiri, domuzun iç yağı ve sair bütün azasından istifadenin de haram olduğuna delâlet etmektedir.

Bazıları: "Kur'an-ı Kerimde domuz etinin haram kılınması, hınzır olduğu için değil, ancak son zamanlarda fennen de anlaşıldığı üzere kendisinde bulunan zararlı bir mikroptan dolayıdır. Öyleyse bu mikrobun kimyevi yollarla giderilmesi düşünüldüğü takdirde, hınzır etinin de temiz olması gerekir" diyerek, müslümanlara domuz eti yedirmek istemişlerdir.

Ancak bu görüş son derece yanlıştır, zira Kur'an-ı Kerimin haram kıldığı, domuz etinin sadece mikrobu değil, kendisidir. Dolayısıyla domuzun sadece bu mikroptan dolayı pis ve haram olduğunu ve bunda maddi ve manevi başka sebepler bulunamayacağını iddia etmek, delilsiz ve haksız bir davadan başka bir şey değildir.

4 - **Allah'tan başkası adına kesilen hayvanlar:** Müşrikler, Lât ve Uzzâ (isimli putları)nın adıyla kurban kesiyorlardı, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle bunların etinin yenmesini haram etti. Çünkü Allah-u Tealâ, yarattığı hayvanların, kendi büyük ismi üzere kesilmesini vacip kılmıştır. Her ne zaman bu emir terkedilir de, Allah-u Tealâ'nın dışında bir put veya şeytan yahut başka bir mahlûk adına kesilirse, bu hayvanın eti, ulemanın görüş birliğiyle haramdır.

Ebu'd-Tufeyl *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Âdem *(Aleyhisselâm)* dört şeyin haramiyetini indirdi. Bunlar da; Lâşe, atılan kan, domuz eti ve Allah'tan gayrisi için kesilen hayvanlardır ki bu dört şey asla helâl edilmemiştir. Allah-u Tealâ gökleri ve yerleri yarattığı günden beri bunların haramiyeti devam edegelmiştir. Beni İsrail ümmetine ise, Allah-u Tealâ, günahları sebebiyle, evvelce kendilerine helâl edilmiş olan bazı temiz şeyleri de haram etmiştir.

Allah-u Tealâ, Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* ı gönderdiğinde ise, O, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın ilk olarak getirdiği haramiyeti yerinde bırakıp, geri kalanları helâl edince, Benî İsrail onu yalanlayarak ona isyan ettiler. *(İbni Kesir: 2/8)*

"Avnü'l-Ma'bud" isimli Ebu Davud şerhinde zikredildiğine göre, Cahiliyye devrinde araplar, sadece kendilerine cömert denilmesi için deve kesmede yarışa girerler, yarışı kazanıncaya kadar kesmeye devam ederler, bu yarışta en çok deve kesen kişiyi de, "En cömert kişi" olarak ilân ederlerdi.

İslâmiyet geldiğinde ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Meşru bir gaye uğrunda olmadan sadece gösteriş için kesilen bu develerin etlerini, üzerine Allah'ın ismi anılmadan kesilen hayvanların etine benzeterek yemeyi yasaklamıştır. Nitekim:

١٤٦ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: نَهَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ مُعَاقَرَةِ الْأَعْرَابِ «

146 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre: **Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **arapların** (cömertlik gösterisi için düzenledikleri) **deve kesme yarışında** (kesilen hayvanların etlerinde) **n** (yemeyi) **yasakladı.** *(Ebu Davud, Zebâih:14, No:2820, 2/111)*

Hadis âlimlerinden Hattabî *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, padişahların bir şehre gelişini kutlamak gayesiyle onların huzurunda kesilen hayvanların etleri de bu kabildendir.

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* zamanında ibni Vâil isimli bir şair ile meşhur şair Ferezdak arasında böyle bir deve kesme yarışı olmuş her biri yüzer deve kesmeğe kalkışmışlar, bunu duyan insanlar et almak niyetiyle eşekler ve katırlar üzerinde bu yarışmanın yapıldığı Küfe yolunda bulunan bir suya doğru hareket etmişlerdi.

Bunun üzerine Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*, hemen Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in: **"El Beyza"** isimli katırına binerek yarışı takibeden halkın karşısına çıkmış ve:

« يَا اَيُّهَا النَّاسُ لاَ تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِهَا فَانَّهَا اُهِلَّ بِهَا لِغَيْرِ اللهِ »

"Ey insanlar! Bu hayvanların etlerinden yemeyiniz, çünkü bunlar, Allah'ın isminden başka bir isim anılarak kesilmişlerdir." diye haykırmıştır. *(Avnü'l-Ma'bud: 8/15)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Şeyh Maverdî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Sultanı karşılarken ona tekarrub (yaklaşmak) için kesilen hayvan, Allah'tan gayrisi için kesildiğinden Buhara ehli, bunun haram olduğuna fetva vermişlerdir.

Fukahâ (fıkıh alimleri) buyurmuştur ki: Bir hayvanı kesen, Allah'ın adıyla beraber peygamberin de adını anarak: "Allah'ın ve Muhammed'in ismiyle" derse, o hayvanın etini yemek haram olur. Nitekim:

Âmir ibni Vâsile *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere ben Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yanında bulunuyorken kendisine bir adam gelerek: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sana gizli söylediği şeyler nedir?" diye sorması üzerine, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* kızarak: "Nebi *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana söylediği şu dört kelimenin dışında, insanlardan gizlediği bir şeyi bana söylememiştir." buyurdu.

O kişi: "Onlar nedir ya emirel müminin?" dediğinde, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

١٤٧ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَعَنَ اللهُ مَنْ لَعَنَ وَالِدَهُ . وَلَعَنَ اللهُ مَنْ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللهِ . وَلَعَنَ اللهُ مَنْ آوَىٰ مُحْدِثاً . وَلَعَنَ اللهُ مَنْ غَيَّرَ مَنَارَ الْأَرْضِ»

147 - **'Ana babasına lânet edene Allah lânet etsin. Allah'tan gayrisi için kesene de Allah lânet etsin. Yer yüzünde fesat çıkaran bir kimseyi barındırana da Allah lânet etsin. Yerin alâmetini** (hudud nişanlarını) **değiştirene de Allah lânet etsin.'** buyurdu" dedi. *(Müslim, Edâhâ:8, No:1978, 3/1567, Nesaî, Dahâyâ:34, No: 4434, 7/266, Ahmed ibni Hanbel, No:855, 1/231)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, put için, haç için, Musa veya İsa *(Aleyhimesselâm)* adına yahut Kâbe için kurban kesmek haram olup, kesen kişi ister müslüman, ister nasrani, isterse de yahudi olsun onun kestiğini yemek helâl olmaz.

Ayrıca, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, kendisine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gizli vasiyetini soran kişiye kızarak: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, **insanlardan gizlediği bir şeyi bana gizlice söylememiştir."** buyurması, Râfiza, Şîa ve İmamiye fırkalarının, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hazreti Aliye gizlice vasiyet yaptığı hakkındaki uydurmalarını iptal etmekte (asılsız olduğunu ifade etmekte) dir.

5 - **Boğularak ölen hayvan:**

Hayvanın boğulması bir kaç şekilde olur:

a) Cahiliyye arapları koyunu boğup, öldürüyor ve etini yiyorlardı, işte bu durumda bir insan tarafından hayvanın boğulması.

b) Hayvanın, avcının tuzağına düşüp boğulması,

c) Hayvanın, bir ağacın iki dalı arasına başını sokup, orada boğularak ölmesi,

Velhasıl her ne şekilde boğulursa boğulsun o hayvanı yemek haramdır, zira kanı akmadan ölen hayvan, meyte (kendi kendine ölmüş lâşe) hükmündedir.

6 - **Darbe ile vurulup öldürülen hayvan:**

İbni Abbas ve diğerlerinin buyurduğuna göre bu, ölünceye kadar ağaçla dövülen hayvandır. Katade *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, cahiliyye ehli, hayvana sopalarla vururlar ölünce de yerlerdi.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, okla avlanan hayvan, okun keskin tarafıyla vurulmuşsa yenir, keskin tarafıyla vurulmamışsa yenmez. Nitekim:

١٤٨ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قُلْتُ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: فَاِنِّي اَرْمِي بِالْمِعْرَاضِ الصَّيْدَ ، فَاُصِيبُ . فَقَالَ: « اِذَا رَمَيْتَ بِالْمِعْرَاضِ فَخَزَقَ . فَكُلْهُ . وَاِنْ اَصَابَهُ بِعَرْضِهِ فَلاَ تَاْكُلْهُ »

148 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, 'Ben ava ok atıyor ve vuruyorum' dedim." O'da: **"Ok attığın zaman hayvanı delerse, onu ye, genişliğine isabet ederse onu yeme."** buyurdular *(Müslim, Sayd:1, No:1929, 3/1529, Buharî, Zebaih:3, No: 5160, 5/2087)*

İşte bu hadis-i şeriften dolayı dört mezhebin imamı, ok veya ucunda demir bulunan sopa ve mızrak gibi şeyler atılarak avlanan hayvanın, okun veya mızrağın keskin tarafıyla vurularak öldürülmesi hâlinde yenmesinin helâl, kalın tarafıyla öldürülenin ise haram olduğu görüşündedirler.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, sapan ve benzeri bir şeyle vurulup hemen ölen hayvan da, ölmüş ve kanı akmamış olduğu için, meyte ve boğulan hayvan hükmündedir.

7 - Yukarıdan yuvarlanıp ölen:

"Tereddî", neticesi ölüm olan bir yere düşmektir.

Fahrurrazi ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, dağ ve benzeri yüksek bir yerden düşüp ölen hayvanlar meyte sayılır, çünkü bunların ölürken kanı akmamıştır. Ok isabet edip de dağdan yuvarlanıp ölen hayvanların eti de haramdır, çünkü onların ok sebebiyle mi, yoksa yuvarlanma sebebiyle mi? öldüğü anlaşılamaz. Ok isabet edip de, suya düşüp ölen hayvanın hükmü de böylecedir. Nitekim:

١٤٩ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اِذَا وَقَعَتْ رَمِيَّتُكَ فِي مَاءٍ فَغَرِقَتْ فَمَاتَ ، فَلاَ تَاْكُلْ »

149 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Avın, suya düşüp de boğularak ölürse onu yeme."** *(Ebu Davud, Sayd:2, No:2850, 2/121, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19396, 7/98)*

Çünkü bu durumda da hayvanın okla mı yoksa suyla mı? öldüğü bilinemeyeceğinden yenmesi helâl olmaz. Dolayısıyla bu hadis-i şerif, kendisinde, birisi yasaklayıcı, diğeri ise mubah kılıcı iki mana toplaşan her yerde, yasak tarafının tercih edileceği hususunda bir esas tesbit etmektedir. Nitekim:

١٥٠ – عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْحَلاَلُ بَيِّنٌ وَالْحَرَامُ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لاَيَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اِسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ

وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَاعٍ يَرْعَىٰ حَوْلَ الْحِمَىٰ يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى أَلَا إِنَّ حِمَى اللهِ فِي أَرْضِهِ مَحَارِمُهُ ... »

150 - Numan İbn-i Beşir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Helâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında** (helâl mı, haram mı olduğu belli olmayan) **şüpheli şeyler vardır ki, çok insanlar bunları bilmez. Her kim şüphelilerden sakınırsa, dinini ve ırzını korumuş** (tertemiz tutmuş) **olur. Her kim şüphelilere dalarsa,** (içine girmesi yasak olan) **koru etrafında davarlarını güden bir çoban gibi ki,** (davarların yasak edilen koruya girmesi sebebiyle onun da bunların peşinden) **oraya girmesi yakın olur.**

Âgah olun (haberiniz olsun), **şüphesiz her melikin bir korusu vardır. Âgah olun** (gözünüzü açın), **muhakkak, Allah'ın yer yüzündeki korusu da haram kıldığı şeylerdir."** *(Buharî, İman:37, No:52, 1/28, Büyû':2, No:1947, 2/723, Müslim, Müsakât:20, No:1599, 3/1219, Ebu Davud, Büyû'::3, No:3329, 2/263, Tirmizî, Büyû':1, No:1205, 3/511, Neseî, Büyû':2, No:4465, 7/277, Kuzât:11, No:5413, 8/622, İbn-i Mace, Fiten:14, No:3984, 2/1318, Darimî, Büyû':1 No:2436, 2/695, Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:18402, 18412, 6/378)*

١٥١ – عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَىٰ مَا لَا يَرِيبُكَ ... »

151 - Hasen ibni Ali *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sana şüphe veren şeyi, seni şüphelendirmeyene terket** (şüphelendiğin bir şeyi bırakıp, kalbinin rahat olduğu bir şeyi yap)." buyurmuştur. *(Tirmizî, kıyamet: 60, No: 2518, 4/668, Ahmed ibni Hanbel, No:12100, 4/224, Buharî, Büyû': 3, 2/724)*

قَالَ عُمَرُ (رضى الله عنه) : كُنَّا نَدَعُ تِسْعَةَ أَعْشَارِ الْحَلَالِ مَخَافَةَ الرِّبَا .

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın: **"Biz faiz tehlikesinden dolayı, helâl olan şeylerin onda dokuzunu terkederdik."** sözü de şüpheli şeylerden sakınmanın önemini ifade etmektedir. *(Ruhul Beyan: 2/341)*

8 - **Süsülerek ölen hayvan:** Boynuzlaşma ve toslaşma neticesinde iki davarın ikisi veya birinin ölmesi hâlinde etlerini yemek haram olur, çünkü bunlar da, kanları akmadan öldükleri için meyte (lâşe) hükmündedirler.

9 - **Canavar tarafından parçalanıp ölenler:** Ayet-i kerimede geçen "sebu'" aslan ve benzeri hayvanlar gibi, azı dişi bulunup, insanlara ve hayvanlara saldırarak onları parçalayan hayvanların ismidir.

Katade *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Cahiliyyet devrinde araplar, yırtıcı hayvanlar bir şeyi yaralayıp öldürdükten sonra bir kısmını yediğinde, geriye kalan diğer kısmını yerlerdi. İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesiyle bunu yasaklamıştır.

Ayet-i celilede geçen: (اِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ) **"Ancak** (henüz canı üstündeyken yetişip) **kestikleriniz müstesna."** kavl-i şerifi, Ali, İbni Abbas, Hasan-ı Basri ve Katade *(Rahimehumullah)* ın görüşlerine göre, geride zikredilen: **"Boğulmuş"** sözünden, **"Canavar parçalamış olan"** kavl-i şerifine kadar geçen ifadelerin, tamamından istisnadır. Burada başka görüşler varsa da, cumhur-u müfessirin bu görüşü tercih etmişlerdir.

Buna göre, boğulan,vurulan, yuvarlanan, boynuzlanan ve canavar tarafından parçalanan hayvanlarda, hareket eden bir göz, kıpırdanan bir kuyruk yahut yere vuran bir ayak görülüpte, ölmeden yetişilerek kesilirse, onun etini yemek helâldır. Zira onda bulunan bu alâmetler canlı olduğuna delâlet ederler. Bazı müfessirlerce bu istisna sadece: "Canavar parçalamış olan" ifadesine mahsus olup, diğer bir takımlarınca istisnanın munkatı' olduğu ileri sürülmüşse de, bu manalar arasında fıkhî yönden bir ihtilâf yoktur.

Tezkiye: Bu kelime, "Asâ" vezninde "Zekâ" ve "Necat" vezninde "Zekât" sülâsisinden alınma bir "Tef'il" dir ki, asıl lugatında bir tamamlanma manası bulunmakla beraber, burada "boğazlama" anlamına gelmektedir.

Gerçi bu mana da, asıl manası olan tamamlanma ile ilgilidir. Nitekim ateşin tam tutuşmasına "Zekâ", anlayışın tamamlanmasına "Zekâ", yaşın kemale ermesine "Zekâ" dendiği gibi, hayvanı boğazlayıp kanını akıtmak suretiyle tabiî hararetini teskin ederek hayatına tamamen son vermek de "Zekâ ve zekât" diye adlandırılmıştır.

Sonra bu manadan şer'î (dînî) manaya nakledilerek, (ذَكَاةٌ) zekât, bir ism-i şer'î olmuştur ki bu, lugat manasındaki boğazlamaktan, bir yönden hususi bir yönden umumidir. Hususi olma yönüne gelince, gerek bu ayet-i kerime, gerekse diğer delillere bakılarak "Şer'î (ذَكَاةٌ) zekâtta, kesme yeri, kesilecek kısım, kesecek alet, diyanet (kesenin dini) ve besmele çekmek gibi bazı özel şartlar nazar-ı itibara alınmıştır.

Dolayısıyla her boğazlanan ve kesilen, şer'î manada: (مُذَكّىٰ) "Müzekkâ" sayılmaz. Ayrıca, zekât-ı şer'î (dinî kesim) de Zebh (boğazlamak) asıl olmakla beraber kesilme imkânı olmadığı zaman, sadece yaralamak ve kan akıtmak suretiyle de av hayvanlarının ölmesi, şer'an helâl olmakta yeterlidir.

Ayrıca, kesilmek şanından olmayan balık cinsinde de her hangi bir sebeple meydana gelen ölüm, dinen zekât (kesmek) kabul edilir.

Kesim yeri: Kesilmesi mümkün olan hayvanlarda kesim yeri, boyun dibinden çene altına kadardır. Nitekim:

١٥٢–عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلاَ اِنَّ الذَّكَاةَ فِى الْحَلْقِ وَاللَّبَّةِ»

152 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Agâh olun! Şüphesiz ki kesmek, boğazda ve çene altındadır."** *(Darukutnî, Eşribe: 45, 4/283)* buyurmuştur.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* Efendimize göre, halk (boğaz) ın aşağısında, ortasında ve yukarısında kesim yapmakta bir beis (sakınca) yoktur.

Kesilmesi vacip olan şey : Hayvan boğazlanırken kesilmesi gereken dört yer vardır ki, bunlar: Nefes borusu olan gırtlak, yiyecek ve içeceğin geçtiği mide yolu, bir de şah damarları diye bildiğimiz iki damar ki, gırtlak ile mide yolu bunların aralarındadır. Bunların dördü de güzelce kesildiği zaman sünnet üzere zekât (kesim) tamamlanmış olur. Bu dörtten biri eksik kesildiğinde, hanefî ulemasına göre ekserisi kesilirse yenir.

İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* "Gırtlak, yemek borusu ve iki damarın biri kesilmedikçe yenmez" buyurmuştur.

İmam-ı Muhamed *(Rahimehullah)* a göre, dört şeyden her birinin ekserisinin kesilmesi şarttır. İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre şah damarları ve gırtlak kesilmelidir, biri bırakılırsa olmaz. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göreyse, gırtlak ile yemek borusu kesildiği takdirde iki şah damarı kesilmese de caiz olur. İmam-ı Ahmed de bu görüştedir.

Kesim aletleri: Şah damarlarını yarıp, kanı fışkırtabilecek keskince her hangi bir aletle kesmek caizdir. Çıkmış tırnak veya kemik yahut boynuz ya da diş ile kesmek caiz değildir. Nitekim:

١٥٣ – عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ (رضى الله عنه) قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! اِنَّا لَاقُو الْعَدُوِّ غَداً وَلَيْسَتْ مَعَنَا مُدًى . قَالَ ﷺ: « اَعْجِلْ اَوْ اَرِنِى مَا اَنْهَرَ الدَّمَ وَذُكِرَ اسْمُ اللهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنَّ وَالظُّفُرَ . وَسَاُحَدِّثُكَ اَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ . وَاَمَّا الظُّفُرُ فَمُدَى الْحَبَشَةِ »

153 - Râfi' ibni Hadîc *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben: "Ya Resulallah! Biz yarın düşmanla karşılaşacağız halbuki yanımızda bıçak yok (kamışla keselim mi?)" diye sorduğumda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Acele et yahut öldür, eğer bir şey kanı akıtır ve** (hayvanın) **üzerine Allah-ın ismi zikredilir** (besmele çekilir) **se ye, yalnız dişle tırnak müstesna. Şimdi sana anlatayım: Diş kemiktir, tırnak ise habeşlilerin bıçağıdır."** buyurdu. *(Müslim, Ezaha: 4, No: 1968, 3/1558, Buharî, Şirket: 3, No: 2356, 2/881)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, demir, kamış, cam, taş ve benzeri her hangi bir keskin şeyle kesmek caizdir. Zira cumhur ulema, şah damarları kesen ve kanı fışkırtan her şeyin kesme aletlerinden sayıldığı hususunda ittifak etmişlerdir.

Ancak, diş, tırnak ve kemikle kesmek caiz olmayıp, bunlarla yapılan öldürme, boğulma hükmündedir. Bu hususta insan ve hayvan tırnağı kesilmiş olsun olmasın, temiz bulunsun bulunmasın, İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* a göre farketmez. Fakat, İmam-ı Azam ile, imameyn (Ebu Yusuf ve Muhammed) *(Rahimehumullah)* e göre, yerinden ayrılmamış diş ve kemikle hayvan kesilemezse de, yerinden ayrılmış olanlarla kesmek caizdir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, bir rivayet hanefîlerin görüşünde olup, diğer rivayetinde ise, her diş ve tırnakla hayvan kesilebilir demiştir.

Kör bıçakla kesmek de mekruhtur. Nitekim:

١٥٤ - عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِنَّ اللهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ . فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ . وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذِّبْحَ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ »

154 - Şeddad ibni Evs *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki Allah her şeyde iyiliği farz kılmıştır, o hâlde siz öldürdüğünüz vakit öldürmeyi iyi yapın. Kestiğiniz zaman da kesmeyi iyi becerin, her biriniz bıçağını bilesin** (keskin bıçağı acele sürterek) **kestiği hayvanı rahatlatsın."** buyurmuştur. *(Müslim, Sayd: 11, No:1955, 3/1548, İbni Mace, Zebaih:3, No:3170, 3/1058, Nesaî, Dahaya: 22, No:4417, 7/260, Tirmizî, Diyât:14, No:1409, 4/23, Ebu Davud, Dahaya: 12, No:2815, 2/109, Darimî, Edâhâ:10, No:1904, 1/512)*

Kesende aranılacak vasıflar: Kesenin müslüman veya ehli kitap olması şarttır, müşrik ve mecusîlerin ve kitap ehli olmayan (Yahudi ve Hristiyanların dışında) kâfirlerin kestikleri yenmez.

Keserken besmele çekmek: Hayvan keserken besmele çekmek şarttır. Çünkü geride zikredilen hadis-i şerifte de görüldüğü üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* besmele çekmeyi, kesmekle beraber zikretmiş, hayvanın helâl olmasını ona bağlamıştır. Dolayısıyla kesmek ile besmelenin her ikisi de şarttır. İşte bu hadis-i şerif, besmeleyi şart koşmayan İmam-ı Şafiî ile İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ın aleyhine delildir.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* bu meselede hanefilerle beraberdir. Onlara göre kasten besmeleyi terkedenin kestiği yenmezse de, unutarak terkedenin kestiği yenir.

"Hidaye" isimli muteber hanefî fıkhında zikredildiği üzere unutmak hususunda ashab-ı kiram ihtilâf etmişlerdir. Hazreti Ali ile İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya göre unutarak besmeleyi terkedenin kestiği yenilebilirse de İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya göre yenilemez. Unutma hususundaki bu ihtilâf, besmeleyi kasten terkedenin kestiğinin yenmeyeceği hususunda sahabe-i kiramın hepsinin görüş birliği içinde olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. *(Hidaye: 3/394)*

Ancak burada şunu ifade edelim ki, tezkiye (geride zikredilen şartlara uygun olarak kesmek) ile pis hayvan temizlenmez, ancak temiz hayvan pis ölmekten kurtarılır. Bundan dolayı hınzır bu şartlara uygun olarak da kesilse temiz olmaz.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, küfür diyarından islâm memleketlerine gelen kurutulmuş etleri yemek caiz değildir, çünkü onlar balta ve benzeri şeylerle sığır ve benzeri hayvanların başına vurarak öldürdüklerinden şer'î manada kesim yapmamaktadırlar. Hepsi böyle yapmasa da en

azından nasıl kestiklerini kesinlikle bilemediğimizden bu etler şüpheli olmaktan kurtulamayacakları için takva sahibi müminlerin şüpheli şeylerden sakınmaları gerekmektedir.

10 - **Putlar adına kesilen hayvanlar:** Ayet-i celilede geçen: "Nusub" kelimesi "Ensab" ın müfredi (tekili) dir. Bu kelimenin, "nasbe" kelimesinin cemisi olduğunu söyleyenler de vardır, dolayısıyla hem cem'i, hemde müf-red olmaya ihtimallidir.

Ulemadan bazısı bu kelimeyi putlarla tefsir etmişlerse de, bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu cümle-i cemile: **"Allah'tan başkası adına boğazlanan"** ifade-i celilesine atfedilmiştir ki, bu, putların adına kesmek demektir. Matufun ise matufun aleyhten başka olması gerektiğinden buradaki: "Nusub" kelimesini başka manada düşünmemiz gerekir.

İbni Cüreyc *(Rahimehullah)* şöyle demektedir: "Nusub" kelimesi putlar demek değildir. Zira putlar şekillendirilmiş ve nakışlandırılmış taşlardır. "Nusub" ise, Cahiliyet devrindeki arapların, Kâbe'nin etrafına dikmiş oldukları taşlardır. Araplar, O taşların yanında putları için kurban keser, kestikleri o hayvanın kanını taşlara sürer ve o hayvanın etini o taşlar üzerine koyarlardı.

Bunun üzerine müslümanlar: "Ya Resulallah! Cahiliyyet ehli, Beyte (Kâbe-i Muazzama'ya), kan ile tazimde bulunuyorlardı, biz ise, bu tazime daha layıkız" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu kerih görmemiş (yadırgamamış) tı. İşte o zaman:

« لَنْ يَنَالَ اللهَ لُحومُهَا وَلاَ دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوىٰ مِنْكُمْ ... (٣٧) »

"Onların ne etleri, ne de kanları asla Allah'a ulaşmaz velâkin sizden O'na takva ulaşır." *(Hac Suresi: 37'den)* ayet-i celilesi inerek buna müsaade etmemiştir.

O hâlde ayet-i celilede geçen: (وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ) **"Dikili taşlar üzerine boğazlanan"** kavl-i şerifinin, "O dikili taşlara hürmet kasdıyla, onların üzerinde veya dibinde yahut yanında, her kimin namına olursa olsun kesilen" manasında umumi düşünülmesi daha uygun düşer ki, bu durumda yalnız Allahın adı anılsa bile o dikili taşlara hürmet fikri beslenerek kesilen hayvanların da haram olması gerekir. Böylece bu ifade ile, sadece kesilen hayvanın haramlığı değil, bir kesme şeklinin de yasaklığı ortaya konmaktadır.

İşte bütün bu manalardan dolayı bir devlet reisinin veya büyüklerden birinin gelişinden dolayı kurban kesmek ekseri ulemaya göre haram kabul edilmiştir. Fakat Allah için misafire ikram veya fakirlere tasadduk için kesmek, bütün âlimler indinde caizdir.

11 - **Fal okları ile kısmet aramak :** İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* şöyle der: Mevlâ Tealâ bu işi de yenilen şeyler arasında zikretmiştir. Çünkü bu, cahiliyyet devrinin icad ettiği ve yenilen şeyler hakkında yaptıkları muameleye uygun düşen şeylerdendir. Zira onlar, dikili taşlar için kestikleri kurbanlıkları

Kâbe-i Muazzama'nın yanında kestikleri gibi, fal oklarıyla kısmet arama işini de Beyt'in yanında yapıyorlardı.

Şöyle ki: Onlardan biri yolculuğa çıkmak veya savaşmak yahut ticaret yapmak ya da evlenmek veya önemli bir iş yapmak istediklerinde kısmet ve fal oku çekiyorlardı. Bu okların bir kısmına, "Rabbim bana emretti"; Bazısına, "Rabbim beni nehyetti." diye yazmışlar, bir kısmını da boş bırakmışlardı. Emir yazılı ok çıkarsa, o kişi o işi yapar, nehiy yazılı ok çıkarsa yapmazdı, eğer boş ok çıkarsa yeniden ok çekerdi. Fal okları çekerek kısmet talebetmenin manası ise, işte o okları çekerek bir işin hayır mı, şer mi olduğunu istemektir.

Ayet-i celilede geçen (اَزْلَامْ) "Ezlâm", "zelem" kelimesinin cemisidir. Bu oklar bir biriyle denkleştirildiği için bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Güzellik ve incelik bakımından fal oklarına benzediği için sığırın ayaklarına da ezlâm denilmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (ذٰلِكُمْ فِسْقٌ) **"İşte bunlar fısktır."** buyurmuştur ki, bu tabir sadece: "Fal oklarıyla kısmet arama" ya işaret olabileceği gibi, daha önce geçen, müşriklerin helâl ve haram kılışların hepsine de gidebilir.

Binaenaleyh bu hususlarda itikad (inanç) bakımından Allaha karşı gelerek muhalefette bulunanlar kâfir olur, ancak yaptığı işin haram olduğunu bilerek yapan kişi kâfir olmazsa da fasık (Allahın yolundan çıkmış) olur.

İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* buradaki: "Ezlâm" ın, acem ve rumların kumar oynadıkları tavla zarları manasına geldiğini söylemiştir. Arapların asıl ezlamı üç türlü idi:

Birincisi: Geride zikredildiği üzere, herkesin kendiliğinden edinebileceği üç zardı. ikincisi: Yedi zar ki, bunlar kâbenin içinde bulunan Hübel adlı putun yanında dururdu, bunların birinde "Diyet" yazmaktaydı. Diyet işlerinde bu yedi zarı çekerler bu zar kime çıkarsa, diyet ödemek ona lâzım gelirdi.

Diğerinde "Evet", bir diğerinde "Hayır" yazmaktaydı, bir iş yapmak istediklerinde bu ikisinden çıkan ile amel ederlerdi. Birinde: "Sizden" diğerinde: "Mulsak (size bitişen)", bir diğerinde de: "Sizin gayrinizden" yazmaktaydı.

Bir insanın kendilerinden olup olmadığını tanımak için bu üç zardan çıkana uyarlardı. Birinde de: "Sular" yazılıydı. Su davaları için çıktıklarında da bunu çekerlerdi, kime çıkarsa su hakkı onun olurdu. Bu yedi zar, falcıların ve hakimlerin yanında da Hübel putunun yanında bulunduğu gibi bulunurdu.

Üçüncüsü de Bakara Suresinin 219. Ayet-i kerimesinde açıklanmış olan "Meysir" (kumar) ve piyango zarları idi. Bu hususdaki bazı malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 2/561de mevcuttur.

Bazı müfessirler, buradaki "fal oklarıyla kısmet aramak"tan yine kumar manası kastedildiğini söylemişlerse de, kumar, diğer ayet-i kerimelerde başlıca ve başkaca nehyedilmiş olduğundan, cumhur ulema burada farklı mana gözetmişlerdir ki, buna göre ayet-i kerimede nehyedilen, kumarcılığın dışında falcılıktır.

Eğer burada, "Fal oklarıyla kısmet aramak niçin fısk kabul edilmiştir? Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tefâülü (bir şeyi uğurlu saymayı) sevmez miydi? Bu da bir çeşit tefâüldür, dolayısıyla niçin fasıklık sayılmıştır?" denilirse,

İmam-ı Vahidî *(Rahimehullah)* buna şöyle cevap vermiştir: Cahiliyet devrinde yapılan, fal oklarıyla kısmet aramak muamelesi, gaybı öğrenmeyi istemek manasına gelmektedir ki, bu,

« ... وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَا ذَا تَكْسِبُ غَدًا ... (٣٤) »

"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez." *(Lokman Suresi: 34'den)* kavl-i şerifiyle:

« لَا يَعْلَمُ مَنْ فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ... (٦٥) »

"Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilemez" *(Neml Suresi: 65'den)* ayet-i kerimesinden dolayı haramdır.

İmam-ı Alûsi *(Rahimehullah)* bu konuya şöyle bir açıklık getirmiştir: Kâfirlerin yaptığı bu muamele putlarla istişare ve onlardan istiane (yardım isteme) kabilinden olduğu için haram olmuştur.

Ayrıca onların fal oklarında yazılı olan "Rabbim emretti" sözünde geçen Rabden Allah-u Tealâ'yı kastediyorlarsa, bu, Allah-u Tealâ'ya karşı bir iftira, putları kastetmeleri hâlinde ise, bu muamele cehalet ve şirk olacağında hiç şüphe yoktur. Ancak burada, "Bu muamele Allah-u Tealâ'ya mahsus olan gayb ilmine mudahaledir." denilerek bir cevap verilmek istenmişse de, buna şöyle bir itiraz gelmiştir.

Gayb ilmine girmenin haram olduğunu kabul edemeyiz. Çünkü, gayb ilminin Allah-u Tealâ'ya mahsus olmasının manası: "O ilim sadece Allah-u Tealâ'dan öğrenilebilir" demektir. Bundan dolayı müneccim ve kâhinlerden hayır ve şer hakkında bilgi almak yasak edilmişse de, Allah-u Tealâ'dan isti'lâm (bilgi sormak) manasında olan Kur'an istiharesi yapmak caiz görülmüştür.

Bir takım mukaddime (ön bilgi) ler hazırlayarak, yahut hesaplar yaparak bir şey öğrenmek isteyen kimse de bu gayb ilmini Allah-u Tealâ'dan istemektedir. Eğer gayb ilmini talebetmek haram olsaydı, elbette fikir ve riyazat (düşünme ve hesap yapma) yolu kapanmış olurdu.

İmam Fahrurrazi *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Burada bir kimsenin şöyle demeğe hakkı vardır, "Eğer bilinen emare ve ipuçlarına dayanarak zann-ı galibe göre hareket etmek, gaybı bilmeyi isteme manasına gelseydi, rüyaları tabir etme ilmi de, gaybı bilmeyi istemek sayılacağından küfür sayılırdı.

Yine böylece, tefâüle tutunmak (iyi ve güzel bir şeyi uğurlu saymak) da bir küfür olurdu. Çünkü bu da, gaybı bilmeyi istemek demektir. Yine böylece, kendisine ilham geldiğini iddia eden ehl-i kerametin de kâfir sayılmaları gerekirdi. Halbuki bütün bunların böyle olduğunu söylemek yanlıştır.

Geride zikredilen: "Gaybı Allah-u Tealâ'dan başka kimsenin bilemeyeceği" hususundaki ayet-i kerimeler ise, ilim (kesin bilgi) hakkındadır. Do-

layısıyla rüya tabiri, ilham ve tefâül gibi kesin bir ilim ifade etmeyip, sadece bir zan ifade eden şeyler bu iki ayetin hükmüne girmezler.

Burada şunu da ifade edelim ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, güzel falı severdi. Nitekim:

١٥٥ – عَنْ أَنَسٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لاَ عَدْوىٰ وَلاَ طِيَرَةَ وَيُعْجِبُنِى الْفَأْلُ الصَّالِحُ : اَلْكَلِمَةُ الْحَسَنَةُ »

155 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Advâ** (hastalığın sebepsiz kendi kendine başkasına geçmesi, islâmda) **yoktur. Tıyere** (eşyada uğursuzluk) **da yoktur. İyi ve güzel kelime olan fal benim hoşuma gider."** buyurmuştur. *(Buharî, Tıb:43, No:5424, 5/2171, Müslim, Selâm: 34, No:2224, 4/1746)*

Hadis-i şerifte geçen: "Hastalık bulaşması yoktur" cümlesinden murad, cahiliyyet devrinden kalan inancı yıkmaktır. Şöyle ki: O devirde araplar, hastalığın Allah-u Tealâ'nın yaratmasıyla değil de kendi tabiatıyla bulaştığına inanırlardı. İşte bu cümle ile bunlara cevap verilmiş ve her şeyde olduğu gibi hastalığın bulaşmasında da Allah'ın fiili (yaratma işi) nazar-ı itibara alınacağına; o yaratmazsa, mahlûkatın kendi kendine hiç bir şey yapamayacağına dikkat çekilmiştir.

Uğursuz saymaya gelince, cahiliyyet devri arapları kuşlarla ve geyiklerle teşâümde bulunur, yani onların bazı ötüşlerini ve hareketlerini uğursuz sayarak bazı işlerinden geri kalırlardı. Şeriat bunu iptal ederek yasaklamış, fayda temin etmek veya bir zararı ortadan kaldırma hususunda bunların hiç bir tesiri olmadığını açıklamıştır.

Güzel fal'a gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu iyi söz ve güzel kelime diye tefsir etmiştir. Ulemanın beyanına göre fal hem sevindirici, hem de üzücü hususlarda olabilirse de ekseri sevinçte kullanılır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in falı sevmesi netice itibariyle Allah-u Tealâ'dan bir hayır ve fayda ummayı gösterdiği içindir.

Çünkü insan, kuvvetli veya zayıf bir sebepten dolayı, Allahtan bir fayda beklerse, ümit cihetinde hata etmiş bile olsa, onun bu bekleyişi hayırdır. Fakat Allahtan tamamıyla ümit keserse bu kendisi için şer olur.Bu hadis-i şerifte geçen faldan anlaşılacak tek mana bir işi hayra yormaktır.

Güzel sözle tefâüle en güzel misal, Misver ibni Mahreme ile Mervan *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiği üzere Hudeybiye antlaşması sırasında Süheyl ibni Amr'ın gelişi duyulunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, (kolaylık kökünden gelen) Süheyl ismiyle tefâül ederek:

١٥٦ – « لَقَدْ سَهُلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ »

156 - **"Muhakkak ki sizin için İşiniz kolaylaştı"** buyurmasıdır. *(Buharî, Şurût:15, No:2581, 2/977, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:18950, 6/498)*

Burada şunu da tenbih edelim ki, fal denilince zamanımızda her yerde âdet olan avuca bakmak, tasa bakmak, kahve fincanına bakmak veya bu işi sanat edinen falcılara baş vurarak işlerinin iyi gidip gitmeyeceğine baktırmak gibi hurafeler fal değil, doğrudan doğru kehânete dahil olup bunlara inanmak küfürdür.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, hayrın ve şerrin, kâhin ve müneccimlerden sorulması gibi gayrı meşrû bir yolla gayb ilmini öğrenmeye çalışmak yasaktır.

Ancak Kur'an istiharesi, istihare namazı ve duası, Nazar (bilinmeyen bir şeyi öğrenebilmek için bir takım ön bilgileri bir araya getirmek) ve riyazat (hesap) gibi meşru yollarla gayb ilmini öğrenmeyi istemek yasak değildir. Yasak olan ise ancak fal oklarıyla kısmet aramak ve zarlar üzerinde çıkan sözleri Allah'ın emri gibi kabullenerek Allah'a iftirada bulunmaktır. Nitekim:

١٥٧ – عَنْ قَطَنِ بْنِ قَبِيصَةَ عَنْ اَبِيهِ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ (رضى الله عنهم) اَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « اَلْعِيَافَةُ وَالطِّيَرَةُ وَالطَّرْقُ مِنَ الْجِبْتِ »

157 - Katan ibn-i Kabîsa, babası Kabîsa ibn-i Muharik'den, Resulullah *(Sallal-lahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittiğini rivayet etmiştir: **"Kuş uçurtmak** (kuşların isimleriyle, sesleriyle ve uçtukları taraflarla fal bakmak), **bir şeyle uğursuzlanmak ve küçük taşlarla fal bakmak, Cibt** (falcılık) **tandır."** *(Ebu Davud:Tıb.23, No.3907,2/409, İmam-ı Ahmed, 5/390,No.15915)*

١٥٨ – عَنْ اَبِى الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ تَكَهَّنَ اَوْتَقَسَّمَ اَوْ تَطَيَّرَ طِيَرَةً فَرَدَّهُ عَنْ سَفَرِهِ لَمْ يَنْظُرْ اِلَى الدَّرَجَاتِ مِنَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ »

158 - Ebu Derda' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kehânette bulunan,** (fal oklarıyla) **kısmet arayan veya bir şeyi, kendisini yolculuktan alıkoyacak bir uğursuzluk sayan, kıyamet günü cennetteki** (yüksek) **dereceleri göremez."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman, No:1177, 2/64, Taberanî, Heysemî, Mecmau'z Zevaid: 5/118)* buyurmuştur.

"Fetevâyı Sôfiyye" de İmam-ı Zendüstî *(Rahimehullah)* den naklen: Kur'an istiharesi yapmakta hiç bir beis olmadığı, Hazreti Ali ve Hazreti Muaz *(Radıyallahu Anhuma)* nın da bunu yaptıkları zikredilmiştir. *(Alusi: 6/58)*

Ancak bu istihareyi yapmak için, önceden okunulması gereken bazı dualar olduğu gibi, bu istihareyi yapacak kişinin Kur'an-ı Kerim ayetlerinin manalarına iyice vukufu gerekli olduğundan, bu istihare her cahil kimsenin, meallere bakarak anlayacağı bir şey değildir.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, İmam Zeccac *(Rahimehullah)*: "Bu ayet-i kerimede zikredilen ve nehyedilen, fal oklarıyla kısmet aramak ile müneccim (yıldızların hâl ve hareketlerinden hüküm çıkaran kimse) lerin, "Şu yıldız doğduğu vakit çıkma, şu yıldızın doğuşuyla yola çık" gibi sözlerinin, arasın-

da bir fark yoktur." demişse de, "Te'vilât-ı Maturîdiyye" nin şerhinde bu görüş reddedilmiştir.

Zira müneccimler, bu müşriklerin yaptığı gibi, "Şu yıldız şunu emrediyor, bu yıldız şunu yasaklıyor" şeklinde sözler sarfetmemekte, bilakis yıldızları Allahın bazı hükümlerine delâlet ve alâmet olarak kabul etmektedirler. Allah-u Tealâ'nın, yıldızlara, kendileriyle hükümler anlaşılacak bir takım manalar ve kendileri sebebiyle bir kısım şeylerin açıklanabileceği işaretler koyması caizdir.

Dolayısıyla böyle bir ilimde tenkit noktası bulunmamaktadır. Sakınca ise ancak, Allah-u Tealâ hakkında hüküm verilerek, "Allah-u Tealâ şöyle emretti veya nehyetti." şeklinde Allah'a iftirada bulunmaktır.

İmam-ı Alûsî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Müneccimler tarafından Husûf ve Küsûf (ay ve güneş tutulmaları) cinsinden olmayan, gelecekte olması beklenen bir takım hadiselerin haber verilmesi sakıncalıysa da bu, gayb ilminden sayılmaz, zira bu, bir takım sebeplere dayanılarak elde edilen bir bilgidir. Buradaki sakınca ise, ancak bu ilimlerde hata payının çok olmasındandır.

Güneş ve ay tutulmasıyla ilgili ilimleri ise, hesaba dayandığından bu hususta şaşırmaları pek nadirdir. Geleceğe ait verdikleri bilgileri ise, gezegenlerin kendi aralarındaki durumları ve sabit yıldızlarla aralarındaki hâlleri incelemeye dayalı olduğundan, bu hususta yanılmaları çok olabilir. Zira gezegenlerin bütün hâllerine tam manasıyla muttali olmak, Allâmu'l-ğuyûb (bütün gizlilikleri son derece bilen) Allah-u Tealâ'dan başkası için mümkün değildir.

Şeyh Muhyiddin-i Nevevî *(Kuddise Sırruhu)* Müslim şerhinde Kâzi İyaz *(Rahimehullah)* dan naklen şunu zikretmiştir: Araplarda kehânet (sonradan olacak şeyleri haber vermek) üç kısımdı.

1 - Bir kişinin cinlerden gözcüsü olup, kulak kabartarak gökten çaldığı haberleri ona bildirmesi suretiyledir ki, Allah-u Tealâ, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göndermesiyle bu kısım kehânet, batıl (geçersiz) olmuştur.

2 - Yakın veya uzak yer yüzünün muhtelif yerlerinde olup-biten hadiseleri gören cinlerin, insanlardan olan kâhinlere bildirmeleridir ki, bunun varlığı uzak görülmez.

Gerçi mutezile ile bazı ilm-i kelâmcılar bunu muhal (imkânsız) saymaktaysalar da, bunun varlığını kabul etmek mümkündür. Zira bir insanın göremediği bir şeyi ondan uzakta olan başka bir kişi görüp ona bildireceği gibi, dünyanın her tarafına yayılmış cinlerin de gördükleri şeyleri insanlardan olan arkadaşlarına haber vermeleri aklen kabul edilebilecek bir şeyse de, cinler arasıra doğru söyleyip ekseriya yalan söylediklerinden onları dinleyip tasdiklemek umumi olarak yasak edilmiştir.

3 - Allah-u Tealâ'nın, bazı kimselere bir anlayış kabiliyeti vererek, onların da bir takım mukaddime (ön bilgi) ve sebeplere dayanarak bir takım hadiselerin meydana geleceğini bildiklerini iddia etmeleridir.

Bu fenne: "İrafet", sahibine de "Arrâf" denilir. İşte bu üç kısmın tamamı "Kehânet" diye adlandırılır ki, şeriat-ı Garrâ (parlak olan şeriat) bunların hepsinin yalan olduğunu meydana çıkarmış ve kâhinleri dinleyip tasdik etmeyi yasaklamıştır. Bu yasaklama ise, onların sözlerinde ekseriyetle yalanlar mevcut olduğu ve onları tasdik, neticede bir takım avam kimseler tarafından şeriatı tenkid ve dini ortadan kaldırmaya sebebiyet vererek cehenneme ulaştıracak bir kapıyı açacağından dolayı olsa gerektir. Nitekim:

١٥٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ أَتَىٰ عَرَّافًا أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ فِيمَا يَقُولُ فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ »

159 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim müneccim** (yıldıza bakarak hüküm veren) **e veya falcıya gidip de dediğini doğrularsa, muhakkak o, Muhammed** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **e indirilen** (Kuran-ı Kerim) **e küfretmiş** (onu inkâr etmiş) **olur."** *(Hakim, Müstedrek, No:15, 1/50, Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:9541, 3/419, Beyhakî, Sünenül Kübrâ, No:16496, 8/233)*

١٦٠ – عَنْ صَفِيَّةَ عَنْ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَنْ أَتَىٰ عَرَّافًا فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً »

160 - Safiyye *(Radıyallahu Anha)* Validemizin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer bir ailesinden naklettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her kim bir arraf'a** (çalınan ve kaybolan malın yerini bulacağını iddia eden kimseye) **gelir de ona bir şey sorarsa, kırk gecelik namazı kabul olunmaz."** buyurmuştur. *(Müslim, Selâm: 35, No: 2230, 4/1751, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:23282, 9/69)*

Mevlâ Tealâ, helâl ve haram kıldığı hayvanları saydıktan sonra: (ذٰلِكُمْ فِسْقٌ) **"İşte bunlar, fısk** (yoldan çıkış) **tır."** buyurmuş, peşi sıra da: (اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ) **"Bu gün kâfirler dininizden umutlarını kestiler. Artık onlardan korkmayın benden korkun."** buyurmuştur ki bu: "Müşriklerin, dininiz hususunda size muhalefet etmelerinden korkmayın, çünkü ben size kâhir (ezici) bir devlet ve büyük bir kuvvet ikram ettim ki, onlar sizin yanınızda mağlûp ve zelildirler.

Artık onlar sizi yenmek hususunda ümitsizliğe düşmüşlerdir, hâl böyle olunca, sizin onlara iltifat etmeyip, Allah-u Tealâ'ya itaata ve O'nun şeriat (kanun) ları ile amel etmeniz gerekir." demektir.

Ayet-i celilede geçen: (اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ) **"Bu gün, kâfirler dininizden ümitlerini kestiler."** kavl-i şerifi hakkında iki izah vardır.

1 - Bundan maksat: Bu ayet-i kerimenin indiği, o aynı gün değildir. Dolayısıyla "Onlar o günden bir iki gün önce ümitsiz değillerdi." denilemez. Bu, lisan ehlinin âdeti üzere söylenmiş bir sözdür ki, bunun manası: "Şu anda si-

zin, artık kâfirlere müdaheneye (yağcılık etmeğe) ihtiyacınız yoktur. Çünkü artık siz, hiç bir düşmanınızın sizin işinizi zayıflatacak bir arzuya kapılamayacağı bir hâldesiniz." demektir.

2 - "Bu gün" den maksat: Bu ayet-i celilenin indiği hususi gündür. Bu ayet-i kerime hicretin onuncu yılında veda haccının arefe günü ki, cuma gününe denk gelmişti, ikindi sonrasında nazil olmuştur. O sırada Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* "Adbâ" isimli devesinin üzerinde Arafatta vakfe yapıyordu. Vahyin ağırlığından devenin ön ayakları kırılacak hâle geldiğinden ayakta duramayıp çökmüştü.

Tarık ibni Şihab *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Yahudilerden bir kimse Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* a gelerek: "Ey Müminlerin emiri! Sizin kitabınızda okuduğunuz bir ayet-i kerime var ki, eğer o ayet biz yahudiler cemaatına inmiş olsaydı, elbette o günü bayram edinirdik." dedi.

Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "O hangi ayettir? " deyince, o yahudi: (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً) **"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim** (kemale erdirdim), **Üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak islâmı** (verip, ondan) **razı oldum."** ayet-i kerimesi'dir dedi.

قَالَ عُمَرُ (رضى الله عنه) : اِنِّى لَاَعْلَمُ حَيْثُ اُنْزِلَتْ وَاَيْنَ اُنْزِلَتْ ، وَاَيْنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِينَ اُنْزِلَتْ يَوْمَ عَرَفَةَ وَاِنَّا وَاللهِ بِعَرَفَةَ .

Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : **"Şüphesiz ki ben bu ayetin ne zaman indirildiğini, nerede indirildiğini ve o indirilirken Resulullahın nerede olduğunu elbette biliyorum. Arefe günü, vallahi biz Arafatta iken** (indirilmiştir)." diyerek, o günün müslümanların bayramı olduğuna işaret etmiştir. *(Buharî, Tefsir:109, No:4330, 4/1683, Tirmizî, Tefsir: 6, No:3043, 5/250)*

Ammar ibni Ebî Ammar *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* :

« اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً »

"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim (kemale erdirdim), **Üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak islâmı** (verip, ondan) **razı oldum."** ayet-i kerimesini okurken yanında bulunan bir yahudi: "Bu ayet bize indirilseydi elbette o günü bayram ilân ederdik" demesi üzerine,

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) : فَاِنَّهَا نَزَلَتْ فِى يَوْمِ عِيدٍ فِى يَوْمِ جُمُعَةٍ وَيَوْمِ عَرَفَةَ .

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)*: **"Şüphesiz ki bu ayet-i kerime,** (iki) **bayram gününde, Cuma'ya rastlayan Arefe gününde inmiştir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Tefsir: 6, No: 3044, 5/250)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, o gün beş bayram birleşmişti.

1 - Cuma günü,
2 - Arefe günü,
3 - Yahudilerin bayramı,
4 - Hristiyanların bayramı,
5 - Mecusilerin bayramı,

Ne o günden önce, ne de o günden sonra bütün din mensuplarının bayramları aynı günde birleşmemiştir.

Harun ibni Antere'nin, babasından *(Radıyallahu Anhuma)* rivayet ettiğine göre, Hacc-ı Ekber günü bu ayet-i kerime indiğinde, hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ağlamaya başladı, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

« ما يُبْكيكَ؟ » - ١٦١

161 - **"Seni ağlatan nedir?"** diye sorduğunda, O: "Beni ağlatan şudur ki, biz bu zamana kadar dinimiz hususunda ilerlemede idik, ama şimdi din kemale erince, kemal bulan her şey mutlaka noksanlaşmaya başlar." diye cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« صَدَقْتَ »

"Doğru söyledin" buyurdu. *(Taberî, Camiu'l-beyan, No:11087, 4/419)*

Yezid ibni Züreyk ve Yahya ibni Said, ismini unuttukları bir zatın şöyle buyurduğunu naklettiler: Bir kere ben Medine-i Münevvere'de Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* ın bulunduğu bir mecliste iken O, yanında oturanlardan birine "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, islâmı nasıl vasıfladığını işittin?" diye sorunca, O, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim " dedi.

« انَّ الْاسْلامَ بَدَأَ جَذَعاً ثُمَّ ثَنِيّاً ثُمَّ رَباعِيّاً ثُمَّ سَدِيساً ثُمَّ بازِلاً » - ١٦٢

162 - **"Şüphesiz ki islâm küçük bir deve gibi** (büyümeğe) **başladı, sonra üç yaşına, sonra dört yaşına sonra sekiz yaşına** (bastı) **daha sonra da azı dişi yarılan bir deve** (gibi en kuvvetli çağına ulaştı)." Bunu duyan Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: "Bu çağa ulaştıktan sonra ise ancak eksilme başlar." buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:15802, 5/361, Ebu Yalâ, Müsned, No:192, 1/172)*

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime'den sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* seksenbir gün yaşamış ve Hicretin onbirinci senesi, pazartesiye rastlayan, Rebîülevvel'in ikinci veya onikinci gecesi vefat etmiştir. Onikinci gecesi olduğu rivayeti daha sahihtir, böylece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatı, doğduğu geceye rastlamaktadır.

Nitekim İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Peygamberiniz pazartesi günü doğdu, pazartesi günü peygamber oldu** (pazartesi gecesi miraca çıktı), **pazartesi günü Mekke-i Mükerremeden çıktı, pazartesi günü Medine-i Münevvere'ye girdi, pazartesi günü Mekke fethedildi, Maide suresi** (nin bu ayeti) **pazartesi günü indirildi, pazartesi günü vefat etti."** *(İbni Cerîr-i Taberî, No:11113, 4/423, Süyûtî, Dürrül Mensûr: 3/19)*

Ayet: 3

Süddî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, bu ayet-i kerime indikten sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e helâl ve haram hususunda hiç bir ayet-i kerime inmemiş ve bu ayet-i celilenin inişinden sonra dinin hükümlerinde ne bir ziyade, ne bir nesih, ne de bir değişiklik vuku bulmamıştır.

Böylece bu ayet-i kerime adeta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatının yaklaştığını haber verme olmuştur ki, bu bir nevi gayb'dan haber verme olduğundan bu da bir mucizedir. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i kerimeyi ashab-ı kirama okuduğu zaman, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* hariç hepsi son derece sevinmiş, o ise ağlamıştır.

Ona niçin ağladığı sorulduğunda ise, **"Bu ayet, Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in vefatının yakın olduğuna delâlet etmektedir, çünkü kemalden sonra zeval vardır."** diye cevap vermiştir. Dolayısıyla bu hadise, kendisinden başka kimsenin vakıf olmadığı bir sırrı anlayan Ebu Bekr-ı Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın ilminin kemaline delâlet etmiş olur.

Ayet-i celilede geçen: (اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ) **"Kâfirler dininizden ümitlerini kestiler"** kavl-i şerifin manasıyla ilgili iki görüş vardır.

1 - Onlar, Mevlâ Tealâ'nın bu şeyleri haram etmesinden sonra, artık bu habis (pis) şeyleri helâl kılmanızdan ümitlerini kesmişlerdir.

2 - Onlar, dininizde size galip gelme hususunda ümitsizliğe düşmüşlerdir, çünkü Mevlâ Tealâ:

« هُوَ الَّذِى اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ (٩) »

"Müşrikler istemeseler de, dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulünü hidayet ve hak din ile gönderen O (Allah-u Tealâ) **dır."** *(Saf Suresi:9)* Kavl-i şerifiyle bu dini bütün dinlere galibedeceğini vaadetmiş (söz vermiş), bu vaad ve yardımını gerçekleştirerek müminlerin korkusunu tamamen gidermiş ve kâfirleri, daha önce kâhir iken makhur (galip iken mağlûp) duruma düşürmüştür.

Ulemadan bazısı şöyle demişlerdir: Bu ayet-i celile, korku anında takiyye yapılabileceğine delâlet etmektedir, çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, kâfirlerin zafiyetini ve ümitsizliklerini beyan ettikten sonra, onlardan korkmamayı emretmiş ve bu dinin kanunlarını ve onunla açıkça amel etmeyi kâfirlere karşı bir korku bulunmaması şartına bağlamıştır ki bu, korku bulunduğu takdirde açıktan amel edilmemesinin caiz olduğunu gösterir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلَامَ دِيناً) **"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim** (kemale erdirdim). **Üzerinize nimetimi tamamladım ve size din olarak islâmı** (verip, ondan) **razı oldum."** buyurmuştur.

Bu cümle-i celile ile ilgili şöyle bir soru vardır: **"Bu gün dininizi kemale erdirdim"** ifadesi, dinin bundan önce noksan olması manasına gelir ki bu,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ömrünün çoğunu, üzerinde geçirdiği dinin nakıs olduğu, mükemmel (kemale erdirilmiş) dini ise, ömrünün sonunda kısa bir müddet için yaşadığı anlamına gelir. Bu sıkıntıdan kurtulmak için müfessirler şu izahları yapmışlardır:

1 - Bu ifadeden maksat, "Bu gün farzlar, sünnetler, hadler, hükümler, helâl ve haramları açıklamak suretiyle dininizi kemale erdirdim." demektir. Bu mana İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın sözünden çıkarılmıştır.

2 - Said ibni Cübeyr ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* un açıklamalarına göre, dinin o gün ikmal edilmesinin manası, evvelki senelerde müşrikler de hac yapmaktayken o sene hiç bir müşrik hac yapmayıp, hac mevsiminin sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve müslümanlara ait olmasıdır.

3 - Bu ifade-i celilenin manası "Ben sizin dininizi bütün dinlere üstün ettim ve korkularınızı gidererek sizi düşmanınızdan emin ettim." demektir.

4 - Bu cümle-i celilenin manası, "Bu gün size, helâl ve haram, islâmın hükümleri ve kıyas kaidelerinden, kendileriyle mükellef tutularak öğrenme ihtiyacı hissettiğiniz şeyleri öğretmek suretiyle dininizi kemale erdirdim." demektir.

5 - Bu mana, İmam Fahruddîn-i razî *(Rahimehullah)* hazretlerinin imam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* dan naklederek tercihe şayan bulduğu görüştür. Şöyle ki: "Din kesinlikle nakıs (eksik) olmamıştır. Aksine o her zaman kâmil (tam) dır. Allah-u Tealâ katından inen kanunlar, her zaman o indiği dönem için yeterlidir.

Fakat, Mevlâ Tealâ, hak dini göndermeye başladığı ilk vakitte, o gün için mükemmel olan şeyin sonrası için mükemmel, yeterli ve uygun olmayacağını bildiğinden, bir takım hükümleri ortaya koyduktan sonra neshediyor, gerekli kıldıktan sonra kaldırıyordu.

Amma, peygamberliğin son zamanlarında Allah-u Tealâ şeriatı tam ve mükemmel bir hâle getirerek onun kıyamete kadar bekasına (devamlılığına) hükmetmiştir. Dolayısıyla Şer'i şerif, her an ve zaman kâmil ve mükemmel ise de, başlangıçtaki mükemmellik belli bir zamana kadar sürecek bir kemal, son zamanındaki ise, kıyamete kadar devam edecek bir mükemmelliktir. İşte bu sebepten ötürü Mevlâ Tealâ: **"Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim."** bu-yurmuştur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, kıyası kabul etmeyenler, "Bu ayet-i celile, kıyas yapmanın batıl olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü bu ayet-i kerime Allah-u Tealâ'nın bütün hadiseler hakkında hüküm vermek için nas (delil) koymuş olduğunu gösterir. Zira, eğer bazı şeylerin hükmü henüz açıklanmamış ise, din kemale ermemiş olurdu. Her şey hakkında nas bulunduğuna göre, kıyas o nassa uygun bir şekilde yapılacaksa, bu fuzuli bir iş olur. Eğer nassın hilâfına kıyas yapılacak olursa, bu da batıl (geçersiz) olur." demişlerdir.

Kıyası kabul edenler buna şöyle cevap vermişlerdir: Bu ayet-i celilede bahsedilen, "Dinin kemale erdirilmesi" nin manası, Allah-u Tealâ'nın, her şeyin

hükmünü beyan etmiş olmasıdır. Fakat bunların bir kısmını nas ile beyan etmiş, bir kısmının hükmünün bilinmesinin de, birinci kısma kıyas edilmek suretiyle olacağını açıklamıştır. Çünkü Allah-u Tealâ hadiseleri iki kısma ayırmıştır:

1 - Hükümlerini Nas (açık delil) ile belirttiği hadiseler.

2 - Hakkında nas bulunanlara kıyas edilerek, hükümleri istinbat edilecek (elde edilebilecek) vakalardır.

Mevlâ Tealâ, kıyas yapmayı ve mükelleflerin kıyasa göre amel etmelerini emredince, bu, gerçekte bir nevi bütün hükümleri açıklamak gibi olduğundan dini kemale erdirmek demek olacağında şüphe yoktur.

Kıyası reddedenler buna karşı şöyle demişlerdir: Hakkında nas olmayan bir hadisenin hükmünü, mansus (hakkında nas bulunan) a katmayı gerektiren yollar ya kesin deliller olur veya olmaz.

Birinci kısmın sıhhatinde münakaşa yoktur, çünkü biz, kat'i delillere dayanan kıyasın bir huccet (delil) olduğunu kabul ediyoruz. İkinci durumda ise, Allah'ın dini olup olmadığını tam bilmeksizin herkesin zann-ı galib'e (kuvvetli ihtimale) göre bir şey hakkında hüküm vermeye yetkili olması lâzım gelir ki böyle bir şeyin dini kemale erdirme olamayacağı bilinmektedir. Bilakis bu, insanları zanlar ve cehaletler tehlikesine atmak olur.

Kıyası kabul edenler ise buna şöyle cevap vermişlerdir. Her müctehid, hakkında nas bulunmayan bir meselede, kendi zann-ı galibine göre amel etmekle mükellef olup, her mükellef de o müctehidin sözüne göre hareket ettiğinde, kendisinin kat'i olarak Allah'ın hükmüyle amel ettiğine inanınca bu soru zail olur (ortadan kalkar).

Ulema şöyle demişlerdir: Bu ayet-i kerime, rafizilerin görüşünün batıl olduğuna delâlet etmektedir, çünkü Allah-u Tealâ, kâfirlerin, dini değiştirmekten ümit kestiklerini açıklayıp, bunu da: (فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ)**"Artık onlardan korkmayın, benden korkun"** kavl-i şerifiyle te'kid etmiştir.

Eğer Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın imameti (diğer halifelerden önce halife olması) hususunda Allah-u Tealâ ve resulü tarafından, itaatı vacip bir şekilde kesin bir nas bulunsaydı, bu delili gizlemek veya değiştirmek isteyen, bu ayet-i kerime gereğince, artık bu işten ümidini kesmiş olmalıydı.

Amma, hâl böyle olmayıp, böyle bir delilin bahsi dahi geçmediğine ve bu hususta ne bir haber, ne de bir eser (rivayet) gelmediğine göre, biz böyle bir delilin varlığını iddia etmenin bir yalan olduğunu ve Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın hilâfetine dair bir nassın bulunmadığını anlamış olmaktayız.

Ulema şöyle buyurmuşlardır: Bu ayet-i kerime, dinin ancak Allah-u Tealânın halk ve icadıyla (var etmesiyle) meydana geldiğine delâlet etmektedir. Bunun delili ise Allah-u Tealâ'nın: (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ) **"Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim"** kavl-i şerifinde, dini ikmal etme işini kendi-

sine nisbet etmesidir. Dinin Allah-u Tealâ tarafından kemale erdirilmesi ancak, dinin aslı da Allah-u Tealâ'dan olduğu takdirde söz konusu olur.

Bundan dolayı din, usul-i fıkıh kitaplarımızda:

« اَلدِّينُ وَضْعٌ اِلٰهِيٌّ سَائِقٌ لِذَوِى الْعُقُولِ بِاخْتِيَارِهِمُ الْمَحْمُودَ اِلٰى مَا هُوَ خَيْرٌ بِالذَّاتِ »

"Din, akıl sahiplerini, iyiyi seçmeleri sebebiyle, bizzat hayırlı olana sevkeden ilâhî bir mevzu (Allah tarafından ortaya konulmuş bir konu) **dur."** diye tarif edilmiştir.

Dolayısıyla dini tayin ve tesbit edecek ancak Allah-u Tealâ'dır ve din Ancak Allah-u Tealâ'nın vaz ettiğine denir, Allah-u Tealâ'dan gayrı bütün insanlar ve cinler biraraya gelip din namına bir şeyler uydursalar, bu gerçek manada bir din olarak asla kabul edilemez ve kendisine uyanları da doğru bir yola kat'a götüremez.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى) **"Sizin üzerinize nimetimi tamamladım"** buyurmuştur ki bu, "Dini kemale erdirmek suretiyle size olan nimetimi tamamladım" demektir. Çünkü islâm nimetinden daha tam ve mükemmel hiç bir nimet olamaz.

Hâzin ve Âlûsî tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ'nın nimetini tamamlaması o dine uyanları cennete girdireceğine karar vermesidir.

Ayet-i celilede geçen: "Nimetin tamamlanması", hakkında başka manalar da vardır.

1. Mekke-i Mükerreme'nin fethedilmesi,
2. Emniyet ve galibiyet içinde Mekke'ye girilip, müşriklerden hiç bir kimse bulunmadığı hâlde hac yapılması,
3. Cahiliyyet adetlerinin yıkılması,
4. Müşriklerin hac yapmaktan ve çıplak tavaftan engellenmesi,
5. Müminlerin dosdoğru yola hidayet edilip bütün hayırlara muvaffak edilmesi,
6. Kendilerinden evvel hiç bir kimseye verilmeyen ilim ve hikmetin müminlere nasibedilmesi.

Dolayısıyla Mevlâ Tealâ: (وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى) **"Ben sizin üzerinize nimetimi tamamladım"** kavl-i şerifiyle, (وَلِاُتِمَّ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى) **"Sizin üzerinize nimetimi tamamlayayım için** (size içinizden bir resul gönderdiğim gibi sizi kâbe'ye döndürdüm)." *(Bakara Suresi: 150'den)* ayet-i celilesindeki vaadini incaz ettiğini (yerine getirdiğini) açıklamıştır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i kerime Mekke fethinde inmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hicretin dokuzuncu, bir rivayet sekizinci senesi, Ramazan-ı Şerif'in bitmesine sekiz gün kala Mekke-i Mükerreme'yi feth etmiştir.

Mekke'ye girdiğinde amcası Hazreti Abbas: "Ya Resulallah! Ben istiyorum ki, bana izin veresin de, senin kavmine gidip onları, başlarına gelenden korkutarak Allah ve resulüne davet edeyim." deyince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona bu hususta izin verdi. O zaman Hazreti Abbas: "Ya Resulallah! Onlara ne diyeyim, bu hususta bana, onlarında rahatlıkla kabul edeceği bir eman (güven verici söz) açıkla." deyince:

١٦٣ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «تَقُولُ لَهُمْ مَنْ شَهِدَ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَشَهِدَ اَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ وَكَفَّ يَدَهُ فَهُوَ اٰمِنٌ ، وَمَنْ جَلَسَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَوَضَعَ سِلاَحَهُ فَهُوَ اٰمِنٌ ، وَمَنْ اَغْلَقَ عَلَيْهِ بَابَهُ فَهُوَ اٰمِنٌ »

163 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onlara: 'Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına, O'nun tek olup hiç bir ortağı bulunmadığına şehadet eden, Muhammedin de resulullah olduğuna şahitlik edip, elini** (harpten) **çeken, emindir. Kâbe'nin yanında oturup silâhını bırakan da güvencededir. Üstüne kapısını kapa** (tıp dışarı çıkma) **yan da emniyettedir.' dersin"** buyurdu. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:7263, 8/8)*

Şu bilinsin ki, bu ayet-i kerime imanın yaratıcısının da, ancak Allah-u Tealâ olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü, islâm dini en büyük bir nimettir.

« وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللهِ ... (٥٣) »

"Nimet olarak sizde olan (herşey) **Allah'tandır."** *(Nahl Suresi: 53'den)* ayet-i kerimesince de her nimet ancak Allah-u Tealâ'dan olduğuna göre, İslâm dininin de Allah'tan olması gerekir. Nitekim bütün ümmetin dilinde dolaşan, (اَلْحَمْدُ للهِ عَلٰى نِعْمَةِ الْاِسْلاَمِ) "İslâm nimetinden dolayı Allah'a hamdolsun" sözü de, islâm dininin en büyük nimet olduğunun bir mana da delilidir. Dolayısıyla bu ayet-i celilede müphem (ne olduğu belirtilmemiş) olarak zikredilen nimet lâfzından, geride bahsi geçen din nimetinin kastedilmesi daha açıktır.

Zira bu nimetin, "kâfirlerin islâmdan ümit kesmesi" veya "şer'i şerife bundan sonra bir nesh ve tebdil gelmeyeceği" gibi manalara hamledilmesi geride geçenlerin bir nevi tekrar edilmesi olacağından, bu nimetin islâmla tefsiri sabit olmuş ve böylece islâm dininin ancak Allah-u Tealâ'nın tahliki (yaratması), tekvini (meydana getirmesi) ve icadı (var etmesi) ile meydana geldiğine hükmetmek kesinlik kazanmıştır.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَرَضِيتُ لَكُمُ الْاِسْلاَمَ دِيناً) **"Size din olarak islâmı** (verip ondan) **razı oldum."** buyurmuştur ki bu, islâm dininin Allah katında beğenilen ve razı olunan tek din olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim:

« اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللهِ الْاِسْلاَمُ ... (١٩) »

"Şüphesiz ki Allah indinde (hak) **din islâmdır."** *(Âli İmran: 19'dan)* kavl-i şerifiyle,

« وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ ... (٨٥) »

"Her kim islâmdan başka bir din ararsa, (bu din) **ondan asla kabul edilmeyecektir."** *(Âli İmran Suresi: 85'den)* ayet-i kerimesi de bu hakikati te'yid etmektedir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu cümle-i celilenin manası: "Size meşrû ettiğim farzlar, hükümler ve sizin için ikmal ettiğim dinin vazifeleri içersinde sizin hakkınızda, emrime teslim olmayı ve taatıma boyun eğmeyi seçtim." demektir.

Allah-u Tealâ her ne kadar bu ayet-i celile inmeden evvel de daima islâm dininden razı idiyse de bu ayet-i kerime indiği gün: **"Din olarak sizin için islâmdan razı oldum."** buyurmuştur.

Zira Mevlâ Tealâ, peygamberini ve mümin kullarını bir hâlden bir hâle çevirip bir mertebeden daha üstün bir mertebeye naklede ede neticede onlar hakkında dininin hükümlerini ikmal etmiş, sonra da onlar üzerine bu ayet-i kerimeyi indirerek, "Bu gün sizin için kemalin nihayetine ulaşmış olan islâmı din olarak seçtim. İşte siz şu anda o din üzere bulunmaktasınız, o hâlde ona sarılın ondan ayrılmayın." buyurmak istemiştir.

١٦٤ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: « قَالَ لِي جِبْرِيلُ: قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: اِنَّ هٰذَا دِينٌ رَضِيتُهُ لِنَفْسِي وَلَا يُصْلِحُهُ اِلَّا السَّخَاءُ وَحُسْنُ الْخُلُقِ فَاَكْرِمُوهُ بِهِمَا مَا صَحِبْتُمُوهُ »

164 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana şöyle buyurdu: **"Cibril bana dedi ki, 'Allah Azze ve Celle şöyle buyurdu: Şüphesiz bu, kendim için beğendiğim bir dindir. Onu ancak cömertlikle güzel ahlâk ıslah eder** (bu dine ancak bu iki vasıf yakışır), **o hâlde o din ile beraber olduğunuz sürece, ona bu iki huyla ikram edin."** *(İbni Adiyy, El Kâmil fî zuafâ-ir Ricâl: 4/190)*

Katade *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bize anlatıldığına göre kıyamet günü her din ehli için dinleri (bir şekle sokulup getirilerek) ayakta dikilecek, iman, kendi adamlarını müjdeleyerek onlara hayır vaadedecek, neticede islâm gelerek:

« رَبِّ اَنْتَ السَّلَامُ وَاَنَا الْاِسْلَامُ » فَيَقُولُ: « اِيَّاكَ الْيَوْمَ اَقْبَلُ وَبِكَ الْيَوْمَ اَجْزِي »

"Ey rabbim! Sen selâmsın ben de islâmım." diyecek, Mevlâ Tealâ da: **"Bu gün ancak seni kabul ederim ve bu gün ancak seninle mükafat veririm"** buyuracaktır. *(Taberî, Camiul Beyan, No:11097, 4/421)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda:

(فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِاِثْمٍ فَاِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) **"Her kim son derece**

açlık hâlinde çaresiz kalırsa, günaha meyil kastı olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir) **şüphesiz ki Allah ziyade mağfiret edicidir, çok acıyıcıdır."** buyurmuştur.

Bu cümle-i celile, daha önce bahsi geçen, Allah'ın haram kıldığı yiyeceklerle ilgili ifadelerdendir. Yani, "Bu sayılan şeyler her ne kadar haram kılınmışlarsa da zaruret hâlinde helâl olurlar." demektir.

Bu arada geçen: (ذٰلِكُمْ فِسْقٌ) **"İşte bunlar, yoldan çıkıştır"** kavl-i şerifinden buraya kadarki sözler ise, itiraziye (araya girmiş olan) cümleler kabilindendir ki bundan maksat, beyan edilen tahrimin (haram kılmanın) manasını te'kid etmektir. Zira bu pis şeyleri haram kılmak, ikmal edilmiş olan dinin, itmam edilmiş olan nimetin ve Allah-u Tealâ katında razı olunan islamın hükümlerindendir.

Ayet-i celilede geçen (اضْطُرَّ) kelimesinin manası: "Yiyecek hiç bir şey bulamayarak leş yemekten kaçınması mümkün olmayacak şekilde zorda kalan." demektir.

(مَخْمَصَةٍ) mahmasa, açlık demektir. Lugat ehlinin dediğine göre, (mahmasa) ve (hams) kelimeleri, açlık esnasında karında hiç bir yemeğin bulunmaması demektir. Kelimenin aslı, karnın çekilip büzülmesi anlamına gelen (hams) kelimesidir.

(مُتَجَانِفٍ) kelimesinin aslı ise, meyletmek anlamına gelen (cenef) kelimesidir. Buna göre mana: "Günaha meyletmeksizin, günahı kastetmeksizin, amden günah işlemeyi istemeksizin ve ona sapmaksızın" demektir.

Ayet-i celilede geçen (اِثْمٍ) günah kelimesinin manası: Irak fukahasına göre, darda kalan bu kimsenin, açlığını gidermenin fazlası olarak haz ve lezzet duymak için o şeylerden yemesi,

Hicaz fukahasına göreyse: "O kimsenin, o yolculuğunda asi ve günahkâr olmasıdır."

Bu hususta daha geniş malûmat, Bakara Suresi: 173. ayet-i kerimenin tefsirinde (Ruhul Furkan 2/210 da) tafsilâtla yazılmıştır.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, zorda kalan kullarının, hayatlarını kurtarabilmeleri için bahsi geçen haramlardan ölmeyecek kadar yemelerine müsaade etmiş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bir çok hadis-i şeriflerinde bu gibi ruhsatlarla amel etmeğe teşvik etmiştir. Nitekim:

١٦٥ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «إِنَّ اللهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخَصُهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ تُؤْتَى مَعْصِيَتُهُ»

165 - İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz Allah, günahların işlenmesini istemediği gibi, ruhsatların işlenmesini sever."** buyurmuştur. *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:5870, 2/438)*

١٦٦ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ لَمْ يَقْبَلْ رُخْصَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الذُّنُوبِ مِثْلُ جِبَالِ عَرَفَةَ »

166 - Ukbetübnü Âmiril Cühenî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah Azze ve Celle'nin ruhsatını kabul etmeyen kimse üzerine, Arafat dağları kadar günahlar vardır."** buyurmuştur. *(Ahmed İbn-i Hanbel, Müsned, No:17455, 6/148)*

Bundan dolayı fukaha, "Bir insan açlıktan öleceğinden korkar da leşten başka bir şey bulamazsa bu durumda ondan yemesi vacip olur. Bazı durumlarda mendup, bazen de mubah olur. Bir çok avamın vehmettiği gibi, bu haramlardan yemenin caiz olabilmesi için üç gün yiyecek bir şey bulamamak gibi bir şart yoktur. Bilakis muhtaç olduğu vakitte ondan yemesi caiz olur. Nitekim:

١٦٧ – عَنْ اَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ! اِنَّا بِاَرْضٍ تُصِيبُنَا بِهَا مَخْمَصَةٌ فَمَا يَحِلُّ لَنَا مِنَ الْمَيْتَةِ؟ قَالَ: « اِذَا لَمْ تَصْطَبِحُوا وَلَمْ تَغْتَبِقُوا وَلَمْ تَحْتَفِؤُا بَقْلاً فَشَأْنَكُمْ بِهَا »

167 - Ebu Vâkid el Leysî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben, "Ya Resulallah! Biz öyle bir memleketteyiz ki orada bize kıtlık isabet etmektedir, bu durumda leşten bize helâl olan nedir?" diye sorduğumda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sabah ve akşam yiyeceği bulamazsanız veya orada bir yeşillik kopartamazsanız, leşten yiyebilirsiniz."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21957, 21960, 8/209, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:19636-19638, 9/598, Hâkim, Müstedrek, No:7156, 4/139)*

١٦٨ – عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اِذَا رَوَّيْتَ اَهْلَكَ مِنَ اللَّبَنِ غَبُوقاً فَاجْتَنِبْ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ مِنْ مَيْتَةٍ »

168 - Semure ibni Cündeb *(Radıyallahu Anh)* 'dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ehlini** (çoluk çocuğunu) **akşam sütüne kandırır** (doyurur) **san Allah'ın yasakladığı leşten sakın."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek, No:7157, 4/139, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:19639, 9/599, Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:7046, 7/257)*

İşte bütün bu hadis-i şerifler, sabah veya akşam yiyeceği olanın veya süt gibi içeceği bulunanın, yahut yerde yetişmiş bir yeşillik bularak hayatını devam ettirebilenin, leş'ten yemesinin helâl olmayacağı, zorda kalanın da leşten, sabah akşam karnı doyacak kadar yemeyip, ancak ölmeyecek kadarıyla yetinmesi gerektiği hususunda İmam-ı Azam efendimizin görüşünün doğruluğuna delâlet etmektedir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Şüphesiz ki Allah ziyade mağfiret eden, çok acıyandır."** buyurarak, çaresiz kalanların bu haramlardan ye-

meleri hâlinde hasıl olan günahlarını bağışlayacağını ve zorda kaldıklarında haram olan şeyleri helâl kılarak, kullarına çok acıyıcı olduğunu açıklamıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede bir takım işari manalar vardır. Şöyleki bu ayet-i celilenin zahiri, dünya ve ahiret ehline hitab, batını (iç manası) ise, Allah'ın hususi kullarına itab (sitem) dir.

"Leş size haram kılındı." Ey ehli Hak! Dünyanın tamamı size yasaklandı. **"Kan ve hınzır eti"** yani dünyanın helâlı da haramı da, azı da çoğu da (kalbinizi onlara takmanız bakımından) size yasak edilmiştir. Çünkü kanın helâl olanı varsa da, hınzırın tamamı haramdır. Kan ete nisbetle azsa da, et kana nisbetle çoktur.

"Allahtan gayrısı için kesilen" yani Allah'tan başkaları için yaptığınız her taat, ibadet, kıraat (okuma), diraset (ders okutma), ve rivayet (vaaz etme, nakletme) lerin hepsi yasaktır.

"Boğulan ve vurulan." yani, gösteriş için zor ibadetler yaparak nefislerini boğazlayan, insanlara işittirmek için bir takım isteklerinden vaz geçe-rek türlü türlü riyazatlarla nefislerine vuran,

"Yuvarlanan ve boynuzlanan." yani ilmiyle iftihar ederek a'lây-ı illiyyîn (en yüksek mertebe) den esfel-i sâfilîn (en alçak yer) e kendilerini yuvarlayan, arkadaşları arasında sofuluk satıp ihvanla mücadele ederek, akranı ile tokuşanlar, işte bütün bunların yaptıkları yasaklanan işlerdir.

"Ölmeden yetişip kestikleriniz dışında canavarların yediği." sözünde de, şu manaya işaret vardır: Dünya leşine köpekler gibi üşüşen, bozuk tama'larının gagalarıyla dünyayı çekiştiren zalimlerin yiyeceklerinden sakınınız, ancak zaruret miktarı meşrû surette, helâl kazanç sebebiyle muhtaç olduklarınız müstesna.

"Putlar adına kesilen." sözüyle de, Mevlâ Tealâ'nın öz zatının dışında dünyevi ve uhrevî gayeler için son derece ciddiyet ve gayretle nefsin, adına boğazlandığı her şeyin yasaklığına işaret edilmektedir.

"Fal oklarıyla kısmet aramanız da işte bu bir fısktır." kavl-i şerifi, "maksadınızı elde etmek için müteredddid, meramınıza kavuşma uğrunda mütefe'il (işi uğura bırakıcı) ve varlığınızı Allah'ın yoluna cömertçe harcamakta mütehâvin (gevşek) olmayın.

Bu yasaklardan vazgeçtiğiniz, bu belâlardan kurtulduğunuz, Allah uğrunda, Allah'ın yardımıyla, Allah için ihlâs ettiğiniz, enaniyet sicni (benlik hapishanesi) nden ve insaniyet siccîni (Beşeriyet cehennemi) nden, Rabbanî cezbelerle (Mevlâ Tealâ'nın manevi çekişleriyle) çıktığınız zaman muhakkak ki geceniz gündüze, karanlığınız da nurlara dönüşmüş olur." demektir.

"Bu gün kâfirler sizin dininizden ümit kesmiştir." yani nefis ve sıfatları, dünya ve şehvetleri sizin bir daha onların dinine dönmeyeceğinizi ve onların kıblesine doğru kılmayacağınızı yakînen bilmişlerdir. **"Artık onlar-**

dan korkmayın benden korkun." Çünkü siz onların hile tuzağından halâs oldunuz ve ağlarının bağından kurtuldunuz. Benim ise, keydim, metîn (fendim kuvvetli), saydım mehîn (avım, alçak), batşim, şedîd (yakalamam kuvvetli) ve hapsim medîd (tutuklamam uzun) dur.

"Bu gün sizin için dininizi ikmal ettim." Bütün din mensupları arasında ezelden beri dinde kemaliyeti size nasibettim. **"Üzerinize nimetimi tamamladım."** yani ezelde size inam etmiş olduğum mükemmelliği, şu anda dininizi zahirde bütün dinler üzerine izhar etmek suretiyle tamamladım.

"Ve din olarak sizin için islâmdan razı oldum." ki, o din sebebiyle sonsuza kadar kemale ermeye devam edeceksiniz, zira dinin hakikati mecazî varlıktan kurtulma ayağı ile hakiki varlığa ulaşmak için Allah'ın yolunda yürümektir ki bu yürüyüş diğer varlıklar arasında sadece insana mahsustur, bu ümmetin ise diğer ümmetler arasında bu yürüyüşte özel bir mükemmelliği vardır.

Âdem *(Aleyhisselâm)* dan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e kadar geçmiş bütün peygamberlerin hak yola sülûkleri ile din devamlı tekâmülde ise de, onlardan hiç biri hakiki varlığa tam manasıyla ulaşmak için mecazî varlıktan bütünüyle sıyrılamadığından Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e

« اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللّٰهُ فَبِهُدٰيهُمُ اقْتَدِهْ ... (٩٠) »

"İşte onlar, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir, sen de onların yoluna uy." *(En'am Suresi: 90)* buyurulmuştur.

Her peygamber, din hususunda bir mesleğe sülûk ederek (yola girerek) onu manevî yakınlık makamlarının yakınına getirmişse de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bütün peygamberlerin sülûk etmiş olduğu yolların tamamını geçtiği hâlde, yine bütünüyle mecazî varlıktan çıkmak kendisi için tahakkuk etmemiştir.

Neticede mahbubiyete mahsus (Allah'ın özel sevgilisi) olduğu için rububiyet cezbeleriyle inayet-i ezeliye (Allah'ın ezeli yardımı) ona yetişerek mirac gecesi onu mecazî varlıktan kurtarmış böylece o, bütün peygamberlerin makamlarını geçtikten sonra, yakınlıkta en büyük kemale: "Ev ednâ sırrına" ulaşmış ve:

« فَاَوْحٰٓى اِلٰى عَبْدِهٖ مَآ اَوْحٰى (١٠) »

"Kuluna vahyettiğini vahyetti" *(Necm Suresi:10)* kavl-i şerifinin sırrı içerisinde, hakiki varlığa ulaşma saadetiyle şereflenmiştir. Hakikatte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e miracta: (اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَاَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى) **"Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim ve üzerinize nimetimi tamamladım ."** buyurulmuştur. Velâkin veda haccında, arefe günü, Arafat vakfesinde din-i mübin-i islâmın bütün dinler üzerine üstünlüğü zuhur edip, farzlar ve hükümlerin tamamı inerek dinin mükemmelliği ortaya çıktığında, bu müjde ümmete bildirilmiştir.

Bu te'vilin doğruluğuna Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şerif delâlet etmektedir.

١٦٩- عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « مَثَلِى وَمَثَلُ الْاَنْبِيَاءِ كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنىٰ بُنْيَانًا فَاَحْسَنَهُ وَاَجْمَلَهُ . فَجَعَلَ النَّاسُ يُطِيفُونَ بِهِ. يَقُولُونَ: مَا رَأَيْنَا بُنْيَانًا اَحْسَنَ مِنْ هٰذَا . اِلاَّ هٰذِهِ اللَّبِنَةَ . فَكُنْتُ اَنَا تِلْكَ اللَّبِنَةَ »

169 - **"Benimle diğer peygamberlerin meseli, iyi ve güzel bir bina yapan** (ancak o binanın köşelerinin birinde bir kerpiç yeri boş bırakan) **adamın hâli gibidir ki, insanlar o binayı dolaşmaya başladılar: 'Biz bundan daha güzel bir bina görmedik yalnız şu kerpiç müstesna** (şuraya bir kerpiç koysan da bina tamam olsaydı ya) **dediler. İşte o kerpiç benim** (ben geldim peygamberlerin sonunu getirdim)." *(Müslim, Fedail: 7, No:2286, 4/1790, Buharî, Menakıp:16, No:3341, 3342, 3/1300, Ahmed ibni Hanbel, No:7990, 3/67)*

İşte bu hadis-i şerifin de delâletiyle, dinin, her peygamberle olan tekâmülünün, ancak son peygamber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* le kemala erdiği ve diğer peygamberlerin, mecazî varlıktan tamamıyla kurtulamayıp sadece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu hâlden tamamen kurtulmuş olduğu hususunda geride zikredilenlerin doğruluğu anlaşılmış olur.

Bu mananın doğruluğunun diğer bir delili de, kıyamet günü bütün peygamberlerin, kendilerinde varlığın kalıntısı olduğu için: (نفسى نفسى) **"Beni kurtar, ancak kendimi isterim."** dediklerinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , varlığından tamamen soyulduğu için:

١٧٠ - « يَا رَبِّ! اُمَّتِى اُمَّتِى »

170 - **"Ya Rabbi! Ümmetimi isterim, ümmetimi."** buyurmasıdır. *(Buharî, Tevhid:36, No:7072, 6/2728)*

"Herkim açlıktan dolayı zorda kalır da, günaha meyletmeyerek (yasaklardan yerse) **şüphesiz ki Allah gafur ve Rahîm'dir."** Yani, manen terbiye olunmak için, bir salik dünya ve ahiretten her hangi bir şeye yönelmeye son derece mecbur kalır da, haktan yüz çevirmeye meyletmediği hâlde, sadıklar için vuku bulan bir fetret (kesiklik) kabilinden zora düşer de, sonra Allah-u Tealâ'ya doğru bir iltica (sığınmak) ve meşayıh *(Kaddesallahu Esrarahum)* ın ervahından (ruhlarından) yardım istemek suretiyle bu gevşekliği telâfi ederse, şüphesiz ki Allah-u Tealâ, düştüğü bu imtihandan dolayı onu bağışlayıcı ve dosdoğru yola kavuşturarak ona acıyıcıdır.

YENMESİ HARAM OLANLARI BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا اُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللّٰهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَاعَادٍ فَلَا اِثْمَ عَلَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٧٣) »

"O (Allah-u Tealâ Hazretleri), **sizlere ancak meyteyi** (kendiliğinden ölen murdar hayvanı), **o kanı** (hayvan kesilirken atılarak çıkanı), **hınzır** (domuz) **etini, birde Allah'tan başkası için kesileni katiyyen haram kıldı. Ancak her kim** (bunlardan yemeğe) **mecbur olur da** (kimseye) **saldırmayarak ve haddi** (ölümden kurtaracak miktarı) **aşmayarak** (yerse) **onun üzerine hiç bir günah yoktur. Şüphesiz Allah** (Tealâ Hazretleri, zorlanma halinde yeneni) **çok mağfiret edicidir.** (ve kullarını) **hakkıyla esirgeyicidir** (bunun içindir ki, kullarına bu hususta ruhsat vermiştir)." *(Bakara Suresi:173)*

« قُلْ لاَّاَجِدُ فِيمَا اُوحِيَ اِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ اِلاَّاَنْ يَكُونَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَسْفُوحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَاِنَّهُ رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَعَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١٤٥) »

"(Habibim!) **de ki: Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde** (sizin haram dediklerinizden böyle) **haram edilmiş bir şey bulmuyorum, ancak ölü, dökülen kan, domuz eti ki, bu şüphesiz bir murdardır. Yahut Allah'tan başkasının adına, bir fısk** (yoldan çıkma) **olarak boğazlanan** (lar) **müstesna** (bunlar haramdır, bununla beraber) **kim** (bunlardan bir şey yemeye) **muzdar** (mecbur) **kalırsa,** (kendisi gibi zaruret halindeki kimseye) **tecavüz etmemek ve** (zaruret miktarını) **aşmamak üzere** (yiyebilir) **çünkü Rabbin çok mağfiret edici, çok esirgeyicidir."** *(Enam Suresi:145)*

« اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَااُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلاَ عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (١١٥) »

"**O, size ancak ölüyü, o** (atılan) **kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesilmiş olan** (hayvanlar) **ı haram kıldı. Ancak kim** (bunlardan yemeye) **mecbur kalırsa,** (kimseye) **saldırmamak ve haddi** (ölümden kurtaracak miktarı) **aşmayarak** (bunlardan yiyebilir). **Çünkü Allah son derece mağfiret edici, ziyade esirgeyicidir."** *(Nahil Suresi:115)*

ALLAH İNDİNDE GERÇEK DİNİN İSLAM OLDUGUNU
BEYAN EDEN DİGER AYET-İ KERİMELER:

« اِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللّٰهِ الْاِسْلاَمُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ اِلاَّ مِنْ بَعْدِ مَاجَآءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (١٩) »

"**Şüphe yokki Allah indinde** (hak olan) **din, İslâm** (müslümanlık) **dır. O kendilerine kitap verilmiş olanlar** (başka sebeple değil) **ancak kendilerine ilim** (kitaplarındaki açıklamalar) **geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı, ihtilâfa** (ayrılığa) **düştü** (ler). **Her kim Allah'ın ayetlerini** (Muham-

med Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ve Kuran'ı) **inkar ederse** (şüphesiz ki Allah-u Tealâ onların cezasını süratle verecektir). **Şüphesiz ki Allah hesabı pek çabuk görendir."** *(Âli Imran Suresi: 19)*

« وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْاِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٨٥) »

"Her kim, İslâmdan başka bir din ararsa (bilsin ki) **kendisinden** (böyle bir din) **asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette ziyan edenlerden olacaktır."** *(Âli Imran Suresi: 85)*

TAPINMAK İÇİN DİKİLMİŞ PUTLARIN VE FAL OKLARININ PİSLİK OLDUĞUNU BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (٩٠) »

"Ey iman edenler! İçki, kumar, (tapınmaya mahsus) **dikili taşlar, fal okları ancak şeytanın ameli** (işi) **nden birer murdar** (pislik) **dir. Onun için bun** (lar) **dan kaçının ki, muradınıza eresiniz."** *(Maide Suresi:90)*

İSLÂMIN TAMAMLANDIGINI BEYAN EDEN DİGER BİR AYET-İ KERİME:

« وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ (١١٥) »

"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun kelimelerini değiştirecek hiç bir kimse yoktur. O ziyade işiten, hakkıyla bilendir." *(En'am Suresi : 115)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN, DİN OLARAK İSLÂMDAN RAZI OLDUĞUNU BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِى ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ... (٥٥) »

"Allah, sizden iman edip amel-i salih işleyenlere; Kendilerinden öncekileri hâkim kıldığı gibi, onları da yer yüzünde mutlaka hâkim kılacağını, onlar için razı olduğu dini (beğenip seçtiği islâmı), **onların lehine yerleştireceğini ve** (geçirdikleri) **korku** (dönemin) **den sonra, bunun yerine onlara emniyet vereceğini** (güven sağlıyacağını) **vaadetti."** *(Nur Suresi: 55'den)*

Mevlâ Tealâ, helâl ve haramların bazılarını açıkladıktan sonra, tayyibatın (temiz şeylerin) helâl olduğunu beyan etmek üzere buyuruyor:

يَسْئَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (٤)

KELİME MANASI (4)

(يَسْئَلُونَ) **Sorarlar,** kime? (كَ) **sana,** (مَاذَا) **ne şey,** (أُحِلَّ) **helâl kılındı,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** yani habibim! Kullarım sana kendilerine hangi şeylerin helâl kılındığını soruyorlar. (قُلْ) **de ki,** (أُحِلَّ) **helâl kılındı,** kim için? (لَكُمُ)**sizin için,** ne? (الطَّيِّبَاتُ) **bütün tertemiz şeyler,** daha? (وَمَا) **o şey** (in avladığı) **ki,** (عَلَّمْتُمْ) **öğrettiniz,** neden? (مِنَ الْجَوَارِحِ) **avcı hayvanlardan,** ne olduğunuz hâlde öğrettiniz? (مُكَلِّبِينَ) **terbiye edip yetiştirici olduğunuz hâlde,** (تُعَلِّمُونَ) **öğretirsiniz,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (عَلَّمَ) **öğretti,** kime? (كُمُ) **size,** kim? (اللَّهُ) **Allah,** yani Allah-u Tealâ'nın size öğrettiği öğretme ve yetiştirme yollarıyla onları yetiştirirsiniz, (فَكُلُوا) **öyleyse yiyin,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (أَمْسَكْنَ) **tuttular,** kime? (عَلَيْكُمْ) **size,** yani sizin için yakaladıklarından yiyin, (وَاذْكُرُوا) **ve zikredin,** neyi? (اسْمَ اللَّهِ) **Allah'ın adını,** ne üzerine? (عَلَيْهِ) **onun üzerine,** yani avcı olarak yetiştirdiğiniz hayvanları avın üzerine yollarken besmele çekip de salıverin, (وَاتَّقُوا) **ve sakının,** kimden? (اللَّهَ) **Allah'tan,** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah,** (سَرِيعُ الْحِسَابِ) **hesabı pek çabuk olandır.**

MEALİ ŞERİFİ (4)

(Habibim!) **Kendileri için nelerin helâl kılındığını sana soruyorlar, de ki: Bütün temiz şeyler** (insanların iğrenç kabul etmediği temiz ve iyi olan yiyecek ve içeceklerin hepsi) **size helâl kılınmıştır. Allah'ın size öğrettiğinden öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların sizin için yakaladıklarından yiyin ve üzerine** (onları salarken) **Allah'ın adını zikredin** (anın, besmele çekin) **Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, hesabı pek çabuk olandır.**

İ Z A H A T

Sebeb-i Nüzul: Bu ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında bir kaç rivayet vardır.

١٧١ – عَنْ أَبِي رَافِعٍ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ يَسْتَأْذِنُ عَلَىٰ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَأَذِنَ

Ayet: 4

لَهُ فَابْطَأَ عَلَيْهِ وَاَخَذَ رَسُولُ اللهِ ﷺ رِدَائَهُ فَقَامَ اِلَيْهِ وَهُوَ قَائِمٌ بِالْبَابِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « قَدْ اَذِنَّا » فَقَالَ: اَجَلْ يَا رَسُولَ اللهِ ، وَلٰكِنَّا لاَ نَدْخُلُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ وَلاَ صُورَةٌ ، فَوَجَدُوا جِرْواً فِى بَعْضِ بُيُوتِهِمْ »

171 - Ebu Râfi' *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Cibril *(Aleyhisselâm)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girmek için izin istedi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona girmesi için izin verdiği hâlde, Cibril *(Aleyhisselâm)* gecikince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ridasını (cübbesini) alarak kalkıp Cibril *(Aleyhisselâm)* ın yanına gitti.

O, kapıda duruyor (içeri girmiyor) du. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Muhakkak biz izin verdik."** buyurunca, Cibril *(Aleyhisselâm)*: **"Evet ya Resulallah, Velâkin biz, içinde köpek ve resim bulunan bir eve girmeyiz."** diye cevap verdi. Bunun üzerine (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evlerini araştırdığında) evlerinin birisinde bir köpek yavrusu buldular. Ebu Râfi' *(Radıyallahu Anh)* şöyle devam ediyor:

Sabah olduğunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana köpekleri öldürmemi emretti. Ben de Medine-i Münevvere'de öldürmedik bir köpek bırakmadım, bu arada Medine'den uzak bir yerde bulunan bir kadına rastladım ki, onun bir köpeği vardı, üzerine havlıyordu.

Ben o kadına acıyarak onun köpeğini öldürmedim, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiğimde, bana emretti döndüm o köpeği de öldürdüm. Bunun üzerine insanlar "Ya Resulallah! Öldürülmesini emrettiğin bu ümmetten bize helâl kılınan nedir?" diye sorunca, Allah-u Tealâ:

« يَسْئَلُونَكَ مَا ذَا اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ »

"Sana, kendilerine ne helâl kılındığını soruyorlar, de ki: Sizin için tertemiz şeyler helâl kılındı." meali şerifindeki bu ayet-i kerimeyi indirdi. *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:972, 1/326, Hâkim, Müstedrek, Tefsir:5, No:3212, 2/340)*

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu soruyu soranlar Asım ibni Adiyy, Saad ibni Hayseme, ve Uveym ibni Saide *(Radıyallahu Anhum)* hazaratıdır. *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:11138, 4/428)*

Tirmizî şerhi "Tuhfetü'l-Ahvezî" de "Şerhü's-Sünne" den naklen zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Medine-i Münevvere'de bulunan köpeklerin özellikle öldürülmesini emretmesi, Medine-i Münevvere, vahiy getiren meleklerin mehbıtı (indiği yer) olduğundandır. Çünkü melekler köpek bulunan yere girmezler, Nitekim

١٧٢ – عَنْ اَبِي طَلْحَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « لاَ تَدْخُلُ الْمَلٰئِكَةُ بَيْتاً فِيهِ كَلْبٌ وَلاَ صُورَةٌ تَمَاثِيلَ »

172 - Ebu Talha *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Melekler, içinde köpek ve suret bulunan eve girmezler."** buyurmuştur. *(Buharî, Bedu'l-Halk:7, No:3053, 3/1179, Ebu Davud, Taharet:90, No:227, 1/108, Nesaî, Taharet:168, No:261, 1/154, Tirmizî, Edep:44, No:2804, 5/114, İbni Mace, Libas:44, No:3649, 2/1203)*

Bu meleklerden maksat, bereket ve rahmetle inen istiğfar melekleridir. Bir de Allah dostlarını ziyaret ve zikir meclislerinde bulunmak için dolaşanlardır, yazıcı melekleri ise bir an bile mükelleflerden ayrılmazlar.

Hadis-i şerifte geçen suretten maksat, ağaç ve deniz gibi manzara resmi olmayıp, canlıların resmidir. Zira, bu evler putların bulunduğu evlere benzediğinden, seçkin melekler Allah'a isyana sebep olan şeylere çok kızdıkları için böyle şeylerin bulunduğu yerlere girmezler.

İmam-ı Beğavî, "Meâlimü't-Tenzîl" isimli tefsirinde, İmam-ı Vahidî de "Esbab-ı Nüzûlil Kur'an" isimli eserinde bu sebeb-i nüzulleri zikrettikten sonra şu hükmü açıklamışlardır: Bu ayet-i celile inince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bekçilik ve avcılık gibi hususlarda kendilerinden faydalanılan köpekleri saklamaya izin vermiş, faydasız olanları tutmayı nehyetmiştir.

Bu ayet-i celile indikten sonra, kuduz, ısırgan, zarar ve eziyet veren köpeklerin öldürülmesini emretmiş, bunların dışında zararsız olanlardan öldürülmeyi kaldırmıştır. *(Vahidî, Esbab-ı Nüzul: 383, Sh.194)*

Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Bu ayet-i kerime, ikisi de Tâî kabilesinden olan, Adiyy ibni Hâtim ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, adı "Zeydü'l-Hayl" iken "Zeydül Hayr" ismini verdiği Zeyd ibni Mühelhil hakkında inmiştir. Şöyle ki: Bu ikisi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah biz köpeklerle ve doğanlarla avlanıyoruz. Bazı köpekler de yaban sığırlarını, yaban eşeklerini ve yaban geyiklerini yakalıyorlar.

Biz bunlardan bazısını, ölmeden yetişip besmele ile kesiyoruz, bazısına ise yetişemiyoruz. Halbuki Allah-u Tealâ leşi haram kılmıştır, dolayısıyla bunlardan hangileri bize helâl olmaktadır?" diye sormaları üzerine :

« يَسْئَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ »

"Kendilerine neyin helâl kılındığını sana soruyorlar, de ki sizin için tertemiz şeyler (besmele ile kestikleriniz) **ve Allah'ın size öğrettiğinden öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdikleri** (avlar da helâl kılındı)." mealindeki bu ayet-i celile indi. *(Vahidî, Esbab-ı Nüzul, No.384, Sh.194)*

İmam-ı Beğavî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, Bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzulünde nakledilen görüşlerin en doğrusu budur. Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, faydasız yere köpek saklamak, insanın sevabının noksanlığına sebep olur. Nitekim:

١٧٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لَوْلاَ اَنَّ الْكِلاَبَ اُمَّةٌ مِنَ الْاُمَمِ لَاَمَرْتُ بِقَتْلِهَا فَاقْتُلُوا مِنْهَا كُلَّ اَسْوَدَ بَهِيمٍ، وَمَا مِنْ اَهْلِ بَيْتٍ يَرْتَبِطُونَ كَلْباً اِلاَّ نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِمْ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ اِلاَّ كَلْبَ صَيْدٍ اَوْكَلْبَ حَرْثٍ اَوْ كَلْبَ غَنَمٍ»

173 - Abdullah ibni Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Eğer köpekler ümmetlerden bir ümmet olmasaydı, elbette onları öldürmeyi emrederdim. Onlardan her simsiyah olanı öldürün. Her hangi bir hane halkı av köpeği, ekin köpeği veya sürü** (bekçi) **köpeği dışında bir köpek saklarlarsa mutlaka onların amelinden her gün bir kıyrat** (Büyük bir miktar) **eksilir."** *(Tirmizî, Ahkâm:4, No:1489, 4/80, Ebu Davud, Sayd:1, No:2844, 2/120, Nesaî, Sayd:14, No:4299, 4300, 7/214, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7625, 3/900)*

Hadis-i şerifte geçen **"kıyrat"** Buharide geçen diğer bir rivayette Uhud dağı ile tefsir edilmişse de burada miktarını sadece Allah-u Tealâ'nın bildiği bizce meçhul olan büyük bir ölçüdür. Zira bahsi geçen Hadis-i şerif bir müslümanın cenazesine katılanın fazileti hakkında, mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif ise köpek besleyenin ukubeti (cezası) ile ilgili olduğundan faziletle ukubet mukayese edilemez, çünkü cezalar sınırlıdır, Allah-u Tealânın fazl-u keremi ise çok geniştir.

Hadis-i şerifte, köpek cinsinin öldürülmemesinin hikmetine de işaret edilmiştir. Şöyle ki: Köpek cinsi kuduz mikrobu gibi bazı zararlı mikropları bünyesinde taşıdığı için insanlar arasında bazı tehlikeli hastalıkların yayılmasına sebep olduklarından, ilk bakışta, öldürülüp nesli yok edilmesi gereken bir hayvan cinsi gibi görünse de, her mahlûkun yaratılışında sayılamayacak kadar hikmet ve menfaat bulunduğu gibi köpek cinsinin yaratılışında da pek çok ilâhi hikmet ve maslahat vardır. Bu sebeple o neslin de yaşaması gerekmektedir.

Nitekim hadis-i şerifte, köpeklerin ümmet olduğunun zikredilmesi bu hikmete işaret etmektedir. İşte bu sebeple insanlara zararlı bir hâle gelmedikce hiç bir köpek öldürülmemelidir.

Ancak bu hadis-i şerifte geçen: **"Katışıksız siyah olanını öldürün"** ifadesi, alası olmayan siyah köpeklerin insanlara son derece zararlı olduklarındandır. Bu yüzden onlar şeytan gibi oldukları için:

١٧٤ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلْكَلْبُ الْاَسْوَدُ شَيْطَانٌ»

174 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Siyah köpek şeytandır."** buyurmuştur. *(Müslim, Salât:50, No:510/265, 1/365)* çünkü köpekler içersinde insanlara zararı en çok, faydası en az olan, kuduz mikrobunu en çok taşıyan, bekçilik vazifesini en kötü yapan, avdan en uzak duran ve en çok uyuyan, kendisinde hiç bir beyazlık bulunmayan simsiyah köpeklerdir.

Bundan dolayı İmam-ı Ahmed ile İshak ve Şafiî ulemasından bazısı, bu köpeklerin avladığı hayvanların yenmesini de caiz görmemişlerdir, ancak Hanefî âlimleriyle İmam-ı Şafiî ve Cumhur ulemaya göre diğer köpeklerle avlanmak caiz olduğu gibi siyah köpekle de avlanmak caizdir. Hadis-i şerifte yasaklanmak istenen, siyah köpeklerle avlanmak değil onları beslemektir.

Hulasa Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gerek cahiliyyet toplumunun köpeklere karşı gösterdiği aşırı ilgi ve gerekse Medine-i Münevvere vahyin inmekte olduğu bir şehir olması itibariyle önce Medine'nin köpeklerden temizlenmesini emretmiş, sonra kalbine gelen bir ilhamla bundan vazgeçerek sadece kara köpekleri öldürmeyi emretmiştir.

İmamül Haremeynin buyurduğuna göre, bu hususta şeriatın en son hükmü kara da olsa zararsız olan bütün köpeklerin öldürülmesinin yasak oluşu üzere yerleşmiştir. *(Tuhfetü'l -Ahvezî: 5/53)*

Lüzumsuz yere köpek beslemenin Hadisi şerifte zikredildiği üzere cezalandırılmasına gelince: Bunun sebebi köpeğin yaladığı kabın yedi kere yıkanmadan temizlenmemesi, çoğu kere de insanların buna imkân bulamaması, köpeğin eve gelen misafirleri ve dilencileri korkutması, meleklerin evlere girmesine mani olmaları, bazı köpekler ı şeytan olması yahut şeytanların köpek kılığına girmesi, bazı köpeklerin, sahibinin haberi yokken kap kacağı yalamaları, sahibinin de haberi olmadan o kaplardan yeyip içmesi ve abdest alması gibi bir takım mahzurlardır.

Günümüzde köpeklerin bir çok tehlikeli hastalıkları insanlara taşıdıkları da anlaşıldıktan sonra, lüzumsuz yere köpek beslemenin tehlikesi iyice ortaya çıkmıştır. Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* bu hadisin, hayvanlarla ziraat ürünlerini bekletmek ve av yakalamak için köpek beslemenin caiz olduğuna delâlet ettiğini söylemiştir. İbni Abdilberr *(Rahimehullah)* a göre, her hangi bir menfaatı temin veya bir zararı defetme maksadıyla beslenen köpekler av ve çoban köpeği hükmüne dahildir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* Şafiî mezhebinin bu hususdaki görüşünü şöyle açıklamıştır: Bizim mezhebimize göre ihtiyaç yokken köpek edinmek haramdır, amma av, ziraat ve hayvan muhafazası gibi şeyler için tutmak caizdir.

Hanefî fukahasından Kemal ibni Humam *(Rahimehullah)* "Fethü'l-Kadir" isimli eserinde: "Av yahut ev ve ziraat muhafazası için köpek edinmek bilittifak caizdir, lâkin hırsız yahut düşman korkusu olmadıkça onu eve sokmamalıdır." demiştir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, köpek, domuz gibi necisü'l-ayn (bizzat kendisi pis) değildir. Şafiîlere göre ıslak köpeğe dokunan kimse, değen elbisesini veya bedeninin cüzlerini temizlemesi gerekir.

Hadis-i şerifte zikredilen, lüzumsuz yere köpek besleyenlerin amellerinden eksilecek olan sevaplar, eskiden kazanılmış olan sevapları bulunduğu takdirdedir. Bu durumda sevabı bulunmayan kimselerin hâlleriyle ilgili bir izah yoktur. Esasen Seyyie (günah) karşılığında hasene (sevap) ların eksilmesi gö-

rüşüne ehl-i sünnet mezhebinde yer olmadığından bu hadis-i şerifi, lüzumsuz yere köpek beslemenin yasaklığı manasına yormak daha uygun olur.

Hatta, bu kimselerin sevaplarından eksiltilecek olan kıyratın, gelecekte kazanacakları sevaplarla ilgili olduğunu kabul ederek, Mevlâ Tealâ'nın o kimselere, işleyecekleri iyiliklerin mükâfatını verirken bir kıyratını kısarak vereceğini söylemek daha doğru olur.

Ayet-i celilede geçen "Tayyibat" Arap lugatında lezzetli ve hoş olan manasına gelmektedir. Yenmesine müsaade edilen helâl şeyler de zarar vermeme hususunda lezzetli ve hoş olan şeylere benzetilerek "Tayyib" diye adlandırılmıştır. Bazı ulemanın, "Tayyibat" ı, "Helâl kılınmış şeyler" le tefsir etmeleri uygun değildir. Zira bu takdirde mana: "Helâl kılınmış olan şeyler size helâl kılındı" şeklinde olur ki, bunun bozuk ve zayıf olduğu malûmdur.

Hâzin ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Tayyibat'ın bir manası da kitap veya sünnet yahut icma' veyahut kıyas'da haram olduğuna dair bir nas veya hüküm bulunmayan şeylerden, insanların hoş ve lezzetli kabul ettikleri yiyeceklerdir. Ancak, lezzet ve hoş görme hususundaki itibar, mürüet ehli (kişilik sahibi) ve güzel ahlâklı kimseleredir. Zira bedevî araplar bütün canlıları yemeyi hoş görüyorlardı. Dolayısıyla bir şeyin helâl olmasında onların hoş bulmaları delil olmaz, çünkü Mevlâ Tealâ:

« ... وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَآئِثَ ... (١٥٧) »

"(O peygamber) **Onlara tayyibatı** (temiz ve güzel şeyleri) **helâl eder ve onlar üzerine habâisi** (pis ve zararlı şeyleri) **haram kılar.**" *(Araf Suresi: 157'den)* buyurmuştur. Zira pis olan şey hoş görülemez, dolayısıyla bu ayet-i kerime, yiyeceklerden helâl ve haram olanlar hakkında bir nas (delil) teşkil eder.

Bu ayet-i celilenin manası:

« هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً ... (٢٩) »

"O Allah, yerde ne varsa, sizin için yaratandır." *(Bakara Suresi: 29'dan)* kavl-i şerifiyle de güç kazanmaktadır, zira bu ayet-i kerime yer yüzünde bulunan her şeyden faydalanmanın mümkün olmasını gerektirirse de, Mevlâ Tealâ bu umumu: **"Murdar şeyleri haram kılıyor."** kavl-i şerifiyle özelleştirmiştir. Diğer bir çok ayet-i kerimelerinde de Allah-u Tealâ, Lezzetli ve temiz olan şeylerin mubah olduğunu açıkça belirtmiştir. Nitekim bir ayet-i kerimesinde:

« قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ... (٣٢) »

"(Habibim!) **De ki: Allah'ın, kulları için çıkarttığı** (yarattığı) **süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı?**" *(Araf Suresi: 32'den)* buyurmuştur.

Hulâsa bu ayet-i celilenin manası: "Hoşa giden ve canın çektiği her temiz şey size helâl kılındı." demektir. Fakat bundan herkesin, her hoşuna giden şeyin helâl olduğu manası anlaşılmamalıdır. Zira kötü alışkanlıklar sebe-

biyle tabiatı ve ahlâkı bozulmuş kimselerin zevk ve takdirine itibar yoktur, ibret, tab-ı selim (kötü ahlâktan kurtulmuş tabiat) sahiplerinedir.

Tayyibat da ancak bu kimselerin tiksinmeyip hoşlandığı şeylerdir. Nitekim cahiliyye arapları, leşleri ve lâşe kabilinden olan bir hayli şeyleri lezzetli bulup yedikleri hâlde, Enâm suresinde de açıklanacağı üzere: "Bahîre, Sâibe, vasîle ve Hâm" diye adlandırdıkları, tertemiz hayvanların etlerini haram sayarak yemezlerdi. Velhasıl bu ayet-i celile doğru bir yaratılışa sahip olanların hoşlandığı bütün temiz şeylerin helâl olduğu hususunda büyük bir esas ve kanun-i küllî olmuştur.

Şüphesiz ki bu tayyibat'a: "Behime-i En'am" (Deve, sığır, koyun ve keçi) den başka kuşların hatta bütün nebatat (bitkiler) in hoşolanları da dahildir. Ancak **"Temiz şeyler size helâl kılındı"** kavl-i şerifi, helâl olan her hayvanın bütün parçalarının da helâl olması lâzım gelmeyeceğini, besmele ile kesilen hayvanların parçaları arasında bulunan pis şeylerin de haram olduğunu açıklamaktadır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)*, at etini tayyibat'tan kabul ederek mubah saymış, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ise at etini mubah saymamıştır. Yine İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* besmelesiz kesilen hayvanın etini lezzetli olduğu için mubah saymışsa da, Ebu Hanife *(Rahimehullah)* :

« وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ ... (١٢١) »

"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen (hayvanların etlerin) **den yemeyin. Çünkü o** (nu yemek), **elbette bir fısk** (günah) **tır."** *(En'am Suresi: 121'den)* kavl-i şerifinden dolayı besmelesiz kesilen hayvanın etini haram saymıştır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللهُ) **"Allah'ın size öğrettiğinden, öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden de yeyin."** buyurmuştur.

Ayet-i celilede geçen "Cevârih", "Câriha" nın cemisi olup, esasen yaralamak manasında olan cerh'den alınmıştır ki, tesir manası düşünülerek "Kâsibe" (kazanıcı) manasına isim olmuştur. Dolayısıyla "Cevârih", "Kevâsib" demektir.

Bunun için, el, ayak ve ağız gibi yaralama ve iş yapma aleti olan uzuvlara: "Cevârih" denildiği gibi, av tutan yırtıcı hayvanlara ve kuşlara da: "Cevârih" denilmektedir ki, burada kastedilen mana budur. Nitekim:

« ... الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ ... (٢١) »

"Kötülükleri ictirah edenler (işleyenler)**"** *(Casiye Suresi: 21'den)* ayet-i celilesi ile,

« ... وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ... (٦٠) »

"Gündüzün ne cerh ettiğinizi (kesbedip kazandığınızı) **bilir."** *(En'am Suresi: 60'dan)* kavl-i şerifinde geçen "cerh ve İctirah" kelimeleri de kesbetmek, kazanmak ve işlemek manalarına gelmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (مُكَلِّبِينَ) kelimesi, (مُكَلِّبْ) in cemisidir, bu, teklib eden yani hayvanı ava alıştıran, avcılık öğreten demektir ki, bir kelb (köpek), sahibi tarafından yollandığı yere gider, çağrılınca gelir, avı yakalayınca yemez, sahibi almak isteyince kaçmaz ve bir şeyden menedince sahibini dinler, bunu da en az üç kere yapıp âdet edinirse "Muallem" (öğretilmiş) sayılır.

Bir hayvanın öğretilmiş bir hâle geldiği, ya kuvvetli bir görüşle, ya ehline müracaat ile bilinir. Bu, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göredir. İmam-ı Azam'dan diğer bir kavle (söze) ve imameyn'e göreyse, azı dişleri olan bir hayvanın, muttasıl (peşpeşe) üç defa tuttuğu av hayvanını yemeyip bırakmasıyla, tırnaklı bir av hayvanının da salıverildikten sonra çağrıldığında koşup gelmesiyle "muallem" olduğu anlaşılır.

Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* iki defayı, Hasan-ı Basri *(Rahimehullah)* ise bir kereyi yeterli görmüşlerdir. Pars gibi bir hayvanın öğretilmiş olduğu hem yemeyi terketmesi, hem de çağrıldığı zaman hemen dönüp gelmesiyle anlaşılır. Aslan, kaplan, ayı ve hınzır gibi, öğretilmeye kabiliyetleri olmayan hayvanların av avlaması caiz değildir.

Av hayvanlarını öğretmeye: "Teklib" denilmesi tağlib tarikiyle (ekseriyet yoluyla) dır. Zira ekseriyetle öğretilen hayvanlar köpeklerdir, bununla beraber her yırtıcı hayvana da kelb (köpek) denebilir. Nitekim:

١٧٥ – عَنْ أَبِي نَوْفَلِ بْنِ أَبِي عَقْرَبَ عَنْ أَبِيهِ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ لَهَبُ بْنُ أَبِي لَهَبٍ يَسُبُّ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: « اَللّٰهُمَّ سَلِّطْ عَلَيْهِ كَلْبَكَ »

175 - Ebu Nevfel ibni Ebî Akreb'in, babasından rivayetine göre, Ebu Leheb'in oğlu Leheb, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hakaret ediyordu, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Allahım! Ona** (köpeklerinden) **bir köpeğini musallat eyle."** diye beddua etti.

Bunun üzerine o, Şam'a gitmek üzere bir kafile ile yola çıktı, bir yerde konaklayınca: "Ben Muhammedin bedduasından korkuyorum" dedi. Yanındakiler ona "Hayır! Korkma." diyerek, etrafına kendi eşyalarını koydular ve oturup onu beklemeye başladılar, o arada bir aslan gelerek onu kapıp götürdü. *(Hâkim, Müstedrek, No:3984, 2/588, Ebu Nuaym, El İsbehanî: No:381, 2/455, Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:10052, 5/346)*

İşte bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere, her yırtıcı hayvana **kelb** denebilir. Ayet-i celilede zikredilenin sadece köpeğin avladığı avın mubahlığı hususu olduğunu farzetsek bile, özellikle bunun bahsedilmiş olması, köpek dışında kalan hayvanların avlanmasının mubahlığını ortadan kaldırmaz.

Nitekim, ok atma veya ağ ve tuzak kurmanın caiz oluşu da ayet-i celilede zikredilmemiştir. Halbuki av için kullanılan şeyler, ya talim görmüş kelb, doğan, pars, atmaca ve şahin gibi bir hayvan olur veya yaralayıcı bir silâh yahut tuzak kurmak ya da çukur kazmak veya bıçak ve kamış gibi keskin bir şeyi yere dikmek suretleriyle olabilir ki, bütün bu şekillerle yakalanan hayvanları yemek helâl olur.

Bu ayet-i celile, avcı hayvanlarla avlanmanın, bu hayvanların bu hususta eğitilmiş olmaları durumunda helâl olduğuna delâlet etmektedir. Zira Mevlâ Tealâ: (تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ) **"Allah'ın size öğrettiğinden, öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerinden yeyin."** buyurmuştur.

١٧٦ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا أَرْسَلْتَ كَلْبَكَ الْمُعَلَّمَ فَقَتَلَ فَكُلْ »

176 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadisi şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona: **"Öğretilmiş köpeğini** (ava) **salıverip de, o,** (avını) **öldürürse ye."** buyurmuştur. *(Buharî, Vuzû': 32, No:173, 1/76)*

١٧٧ – عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللهِ، إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ الْكِتَابِ، أَفَنَأْكُلُ فِي آنِيَتِهِمْ؟ وَبِأَرْضِ صَيْدٍ، أَصِيدُ بِقَوْسِي، وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ وَبِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ، فَمَا يَصْلُحُ لِي؟ قَالَ: « أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ: فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا وَكُلُوا فِيهَا. وَمَا صِدْتَ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ فَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ فَكُلْ، وَمَا صِدْتَ بِكَلْبِكَ غَيْرِ مُعَلَّمٍ فَأَدْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ »

177 - Ebu Sa'lebe el Huşenî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Bir kere ben "Ey Allah'ın nebisi, şüphesiz ki biz ehli kitap olan bir toplumun arazisindeyiz. Onların pişirdiği kaplarda yiyebilir miyiz? ve avlık bir arazideyiz, yayımla, öğretilmemiş köpeğimle, terbiye edilmiş köpeğimle de avlıyorum, benim için caiz olan nedir? (hangisini yiyebilirim?)" diye sorduğumda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Ehli kitap hakkında söylediğine gelince, başkasını bulursanız o kaplarda yemeyin, bulamazsanız onları yıkayın ve onlarda yeyin. Yayın (ın oku) **ile avlayıp da Allah'ın ismini andığını ye, öğretilmiş köpeğinle avlayıp da, Allah'ın ismini andığını ye, öğretilmemiş köpeğinle avlarsan** (ölmeden) **yetişip kestiğini ye,"** buyurdu. *(Buharî, Zebaih:4, No:5161, 5/2087, Müslim, Sayd:1, No:1930/8, 3/1532, İbni Mace, Sayd:3, No:3207, 2/1070, Tirmizî, Sayd:1, No:1464, 4/64, Ebu Davud, Et'ime:46, No:3839, 2/391, Darimî, Siyer:56, No:2404, 2/653)*

Bu ayet-i celilede şöyle bir tenbih vardır ki, bir ilmi tahsil etmeye çalışan kişi onu, o ilimde mahir olan ve o ilmin inceliklerine ve hakikatlerinin denizine iyice dalan bir kimseden öğrenmeli, bu hususta ne kadar uzak yollara gitmesi gerekse de bundan kaçınmamalıdır. Nitekim:

١٧٨ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اُطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ

فَانَّ طَلَبَ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَىٰ كُلِّ مُسْلِمٍ »

178 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Çinde de olsa ilmi arayın, zira ilmi aramak her müslümanın üzerine farzdır."** buyurmuştur, *(Beyhakî, Şuabu'l-İman: 1663, 2/254)*

Görüldüğü gibi bu ayet-i celilede: **"Allah'ın size öğrettiklerinden, iyice öğretip yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuverdiklerini de yeyin."** buyurularak bir köpeğin yetiştirilmesinde bile ehliyet aranıp, bilen kimseler tarafından öğretilmesi mevzu bahis olursa bir insanın yetiştirilmesinde bu ehliyetin aranması daha önemlidir. Zira nâehil (ehliyetsiz) kimselerden okuyanlar, günlerini zayetmiş olduklarından hakiki âlimlere kavuştuklarında şaşkınlıklarından parmaklarını ısırırlar.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede, âlim olan kimsenin, cahillerden faziletli olduğuna dair bir delil bulunmaktadır. Zira, öğretilen köpek diğer köpeklerden üstün olduğuna göre, ilmi olan insanın, bahusus (özellikle) ilmiyle amel ettiği takdirde diğer insanlardan faziletli olması daha evlâdır. Çünkü her insan mesleğine göre değer ve itibar kazanmaktadır ki, ilim tahsilinden üstün bir meslek olmadığına göre, ilim ehli en büyük kıymete haiz (sahip) dirler. Nitekim:

عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: لِكُلِّ شَيْءٍ قِيمَةٌ وَقِيمَةُ الْمَرْءِ مَا يُحْسِنُهُ .

Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* **"Her şeyin bir kıymeti vardır, bir kişinin kıymeti de güzel becerebildiği şeydir."** buyurmuştur. *(Kurtubî, 6/77)*

Daha sonra Mevlâ Tealâ, (فَكُلُوا مِمَّا اَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ) **"Size tutuverdiklerinden yeyin."** buyurmuştur.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ava giden köpek, terbiye edilmiş olup, avı yakaladığında yaralar ve öldürürse, avcı da o hayvana yetiştiğinde av ölmüş olursa onun eti helâldır. Çünkü o köpeğin yaralayışı o hayvanı kesmek gibidir.

Diğer terbiye edilmiş avcı hayvanlar ile ok ve mızrak hakkındaki hüküm de böyledir. Ancak bu, o köpek yakalamış olduğu avdan yememiş olduğu zaman söz konusudur. Eğer avcı hayvan yakaladığı avdan yerse, ulema bu hususta ihtilâf etmişlerdir.

İbni Abbas, Tavus, Şâbî, Ata, Süddî ve Hanefî âlimleri *(Rahimehumullah)* a göre, bunun yenilmesi helâl değildir. Çünkü bu durumda o hayvan avı kendisi için yakalamıştır. Halbuki bu ayet-i celile, Hayvanın, sahibi için tuttuğu avın helâl olacağını ifade etmektedir. Nitekim:

١٧٩ - عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قُلْتُ: فَاِنْ اَكَلَ؟ قَالَ: « فَلَا تَأْكُلْ ، فَاِنَّهُ لَمْ يُمْسِكْ عَلَيْكَ اِنَّمَا اَمْسَكَ عَلَىٰ نَفْسِهِ »

179 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e "Eğer avcı hayvan, avından yemiş ise, onu yemek bana helâl olur mu? diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yeme! Çünkü o, onu senin için tutmamış, kendisi için tutmuştur."** buyurdu. *(Buharî, Zebâih: 2, No. 5159, 5/2086, Müslim, Sayd:1, No: 1929, 3/1529, Ebu Davud, Sayd:2, No:2848, 2/121, Nesaî, Sayd:7, No:4283, 7/207)*

Ulemadan bazısına göre bu hususta şahinle köpek arasında bir fark gözetilmemekteyse de, Said ibni Cübeyr ve İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Radıyallahu Anhuma)* kuşlardan olan avcı hayvanların tuttuklarından yeyip geride bıraktıklarından yenilebileceğini, köpeğin yediği avdan geriye kalanın ise yenilemeyeceğini söylemişlerdir.

Zira,**"Allah'ın size öğrettiğinden öğreterek terbiye ettiğiniz."** kavl-i şerifinin manası: "Avını yiyen bir hayvanı, bu âdetini bırakıncaya kadar döverseniz ve yakaladığı avı yemeden sahibine getirmesini öğretirseniz" demektir ki, bu şekilde terbiye ancak köpek hakkında mümkün olup, kuşların aynı yolla terbiyesi imkânsızdır.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ) **"Ve üzerlerine besmele çekin."** buyurmuştur. Burada üç türlü mana verilmiştir:

1 -"Köpeği av üzerine salıverdiğinizde besmele çekin." demektir. Nitekim:

١٨٠ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا أَرْسَلْتَ كِلَابَكَ الْمُعَلَّمَةَ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللهِ ، فَكُلْ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ »

180 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Öğretilmiş köpeklerini** (avın üzerine) **salarsan ve Allah'ın ismini anarsan** (besmele çekersen) **onların size tuttuğundan ye,"** buyurmuştur. *(Buharî, Zebâih:7, No:5166, 5/2089, Müslim, Sayd:1, No:1929/2, 3/1529, Ebu Davud, Sayd:2, No:2847, 2/120, Tirmizî, Sayd:1, No:1464, 4/64, Nesaî, Sayd:3, No:4276, 7/204)*

2- "Avcı hayvanların tuttukları avları, ölmeden kesmeye yetişebilirseniz, onlar üzerine besmele çekerek onları kesin." diye de mana verilmiştir.

3 - Bu ifade, avları yemekle ilgili olarak "O avları yerken besmele çekin" diye de bazıları tarafından tefsir edilmiştir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, besmele kasten (bile bile) terkedilerek kesilen hayvanın etini yemek helâldir. Bu görüş, üçüncü manaya uygun görülmekteyse de, esas geçerli olan birinci ve ikinci manalara göre asla uygun değildir. İmam-ı Atâ, Tavus, Hasan-ı Basrî ve Hanefilere göre, kesilen temiz bir hayvanın etinin helâl olabilmesi için besmele ile kesilmiş olması şarttır. Eğer besmele bile bile terkedilmiş ise o hayvanın eti haram olur.

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın meşhur olan görüşü de budur, bu görüş İmam -ı Ahmed *(Rahimehullah)* dan da rivayet edilmiştir. Hatta:

Ayet: 4

١٨١ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حاتِمٍ (رضى الله عنه) قُلْتُ: اِنِّي اُرْسِلُ كَلْبِي ، فَاَجِدُ مَعَهُ كَلْباً آخَرَ ، لاَ اَدْرِي اَيُّهُمَا اَخَذَهُ؟ فَقَالَ: « لاَ تَأْكُلْ ، فَاِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلىٰ كَلْبِكَ وَلَمْ تُسَمِّ عَلىٰ غَيْرِهِ »

181 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* , Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ben köpeğimi avın üzerine salıyorum, sonra onunla beraber başka bir köpek de buluyorum, bu durumda o avı hangisinin yakaladığını bilemeyince ne yapayım?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Yeme! Çünkü sen kendi köpeğinin üzerine besmele çektin, başkasının üzerine çekmedin"** *(Buharî, Zebâih: 9, No:5168, 5/2090, Müslim, Sayd:1, No:1929/3, 3/1529)* buyurmuştur ki, bu hadis-i şerif, Hanefilerin görüşünün doğruluğunu açıkça ifade etmektedir.

Zira burada, "Ava salınan köpeğin üzerine, salma anında besmele çekildiği hâlde, başka bir köpeğin de orada bulunmasıyla, besmele hususunda en ufak bir şüphe meydana geldiğinden dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o avın yenmesini yasaklamıştır.

Hanefîlerin bu hususta ki en kuvvetli delilleri:

« وَلاَ تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهُ لَفِسْقٌ ... (١٢١) »

"(Kesilirken) **Üzerine Allah'ın adı anılmayan** (hayvan) **lardan yemeyin, çünkü o** (nu yemek), **yoldan çıkmaktır."** *(En'am Suresi: 121'den)* ayet-i kerimesidir ki bu hususta daha geniş malûmat, inşaallah o ayet-i celilenin tefsirinde verilecektir. Ancak, besmelenin unutularak terkedilmiş olması zarar vermez. Nitekim:

١٨٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلْمُسْلِمُ يَكْفِيهِ اسْمُهُ فَاِنْ نَسِيَ اَنْ يُسَمِّيَ حِينَ يَذْبَحُ فَلْيُسَمِّ وَلْيَذْكُرِ اسْمَ اللهِ ثُمَّ لْيَأْكُلْ »

182 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Müslüman olan kimseye** (müslüman) **ismi yeter, eğer o,** (hayvanı) **keserken besmele çekmeyi unutursa, besmele çekerek Allah'ın ismini ansın, sonra yesin."** buyurmuştur. *(Zeylai, Nasbu'r-râye : 4/182)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime yerken besmele çekmenin önemine işaret etmektedir. Nitekim:

١٨٣ – عَنْ عُمَرَ بْنِ اَبِي سَلَمَةَ (رضى الله عنه) يَقُولُ: كُنْتُ غُلاَماً فِي حَجْرِ رَسُولِ اللهِ ﷺ ، وَكَانَتْ يَدِي تَطِيشُ فِي الصَّحْفَةِ ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ ﷺ: « يَا غُلاَمُ ، سَمِّ اللهَ ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ ، وَكُلْ مِمَّا يَلِيكَ »

183 - Ömer ibni Ebî Seleme *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in terbiyesi altında bulunan bir çocuktum, (bir kere onunla beraber yemek yerken) elim tabağın kenarlarında dolaşıyordu (önüm-

den yemiyordum). Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Ey çocuk!** (yemeğe başlarken) **Allah'ın ismini oku** (besmele çek), **sağ elinle ye ve önünden ye."** buyurdu. Ondan sonra, benim yeme şeklim bu hâl üzere devam etti. *(Buharî, Et'ıme:1, No:5061, 5/2056, Müslim, Eşribe:13, No:2022, 3/1599, İbni Mace, Et'ıme:8, No:3267, 2/1087, Ebu Davud, Et'ıme:20, No:3777, 2/376, Tirmizî, Et'ıme:47, No.1857, 4/288, Darimî, Et'ıme:1, No:1951, 1/527)*

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bir yemekte bulunduğumuz zaman, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* başlayıncaya kadar biz ellerimizi sürmezdik.

Bir defa onunla birlikte bir yemekte bulunduk, o arada kovuluyor gibi (sür'atli) bir bedevî geldi, (besmele çekmeden hemen yemeğe başlamak istedi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hemen onun elini tutarak:

١٨٤ – عَنْ حُذَيْفَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّ الشَّيْطَانَ لَيَسْتَحِلُّ الطَّعَامَ الَّذِى لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ، وَانَّهُ جَاءَ بِهٰذَا الْاَعْرَابِيِّ لِيَسْتَحِلَّ بِهِ فَاَخَذْتُ بِيَدِهِ فَوَالَّذِى نَفْسِي بِيَدِهِ انَّ يَدَهُ لَفِى يَدِى مَعَ اَيْدِيهِمَا»

184 - **"Üzerine besmele çekilmeyen yemeği şüphesiz ki şeytan elbette helâl sayar. O** (şeytan) **bu bedevîyi, yemeği helâl saymak için gönderdi** (bunu koşturdu ki, bizim soframızdan besmele çekmeden yesin de, şeytan da bizimle birlikte bu yemekten yeme imkânı bulsun), **ben de onun elini tuttum. Nefsim yed-i kudretinde** (canım kudret elinde) **olan Allah'a yemin olsun ki, onun** (şeytanın) **eli, onların** (besmelesiz yemek isteyenlerin) **eliyle birlikte elbette benim elimdedir."** buyurdu. *(Ebu Davud, Et'ıme:16, No:3766, 2/374, Müslim, Eşribe:13, No.:2017/102, 3/1597, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23309, 9/74)*

Bu hadis-i şeriften bir takım hükümler çıkarılmıştır:

1 - Yemeğe önce büyüklerin başlamasını beklemek müstehaptır.

2 - Yemeğe başlarken besmele çekmek müstehaptır.

3 - Besmelenin müstehap olması hususunda cünüp, hayızlı ve diğerleri müsavidir.

4 - Yemek yiyenlerden her birinin besmele çekmesi gerekir amma içlerinden birinin besmele çekmesiyle asıl sünnet yerini bulur.

5 - Şeytanın da eli ayağı olduğu ve yemek yediği bu hadis-i şerifle sabittir. Nitekim şeytanın sol eliyle yediği hakkında hadis-i şerifler de vardır, bu gibi hadis-i şerifler tevil edilmeyip zahiri manalarına hamledilmelidirler.

Zira şeytanın yemek yemesini akıl imkânsız görmediği gibi, şeriat da bunu inkâr etmemiş bilakis ispat etmiştir. Muhaddislerden ve fukahadan selef ve halef'in cumhuru (önceki ve sonraki âlimlerin ekseriyeti) bu görüş üzeredir.

Hadis-i şerifte geçen: "Şeytanın yemeği helâl sayması" ndan maksat, bazılarına göre, hakikaten helâl olduğunu kabul etmesidir. Bir kısımları ise

bundan murat: "Yemeğin bereketini kaldırmasıdır. Böyle bir yemeği yiyen doymaz." demişlerdir.

Bu hususta imam-ı Nevevî şöyle buyurmuştur: Şeytan böyle bir yemeğe iştirak eder yani insanın besmelesiz başladığı yemeği şeytan da yer. Fakat besmele ile başlarsa, veya sofradakilerden bazıları besmele çekerse, o yemekten yiyemeyeceği gibi, henüz başlanmamış yemekten de yiyemez.

١٨٥ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: « اِذَا اَكَلَ اَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ تَعَالَىٰ فَاِنْ نَسِيَ اَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللّٰهِ تَعَالَىٰ فِي اَوَّلِهِ فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللّٰهِ اَوَّلَهُ وَاٰخِرَهُ »

185 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin biriniz yemek yerken Allah'ın ismini ansın. Eğer** (yemeğin) **başında Allah'ın ismini anmayı unutursa 'Başında ve sonunda Allah'ın ismiyle' desin."** *(Ebu Davud, Et'ime: 16, No. 3767, 2/374)*

١٨٦ – عَنْ اُمَيَّةَ بْنِ مَخْشِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ جَالِساً وَرَجُلٌ يَاْكُلُ ، فَلَمْ يُسَمِّ حَتّٰى لَمْ يَبْقَ مِنْ طَعَامِهِ اِلاَّ لُقْمَةٌ فَلَمَّا رَفَعَهَا اِلٰى فِيهِ قَالَ: بِسْمِ اللّٰهِ اَوَّلَهُ وَآخِرَهُ ، فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ قَالَ: « مَازَالَ الشَّيْطَانُ يَاْكُلُ مَعَهُ ، فَلَمَّا ذَكَرَ اسْمَ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ اسْتَقَاءَ مَافِي بَطْنِهِ »

186 - Ümmeyye ibni Mahşiyy *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurdu: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* otururken bir adam yemek yiyordu, o kişi yemeğinden bir lokma kalıncaya kadar besmele çekmemişti, o lokmayı ağzına götürürken "Başında ve sonunda bismillah" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* güldü, sonra şöyle buyurdu: **"Şeytan onunla beraber yemeğe devam ediyordu, Allah'ın ismini anınca şeytan karnındakini kustu."** *(Ebu Davud, Et'ime: 16, No:3768, 2/374)*

١٨٧ – عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ فَذَكَرَ اللّٰهَ عِنْدَ دُخُولِهِ وَعِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ: لاَ مَبِيتَ لَكُمْ وَلاَ عَشَاءَ ، وَاِذَا دَخَلَ فَلَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ عِنْدَ دُخُولِهِ قَالَ الشَّيْطَانُ: اَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ ، فَاِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللّٰهَ عِنْدَ طَعَامِهِ قَالَ: اَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ »

187 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir adam evine girerken, girişinde ve yemeğine başlarken Allahı anarsa, şeytan: '(Bu evde) sizin için yatacak yer de yoktur, akşam yemeği de yoktur' der. Amma kişi eve girerken Allah'ı zikretmezse şeytan: 'Yatacak yeri buldunuz.' der. Yemek zamanı Allah'ı zikretmezse: 'yatacak yeri de akşam yemeğini de buldunuz.' der."** *(Ebu Davud, Et'ime:16, No:3765, 2/374, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:15110, 5/187)*

١٨٨ – عَنْ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) أَنَّ رَجُلاً قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: إِنَّا نَأْكُلُ وَمَا نَشْبَعُ . قَالَ: «فَلَعَلَّكُمْ تَأْكُلُونَ مُفْتَرِقِينَ ، اِجْتَمِعُوا عَلَىٰ طَعَامِكُمْ ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ تَعَالَىٰ عَلَيْهِ يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ »

188 - Vahşi ibni Harb'in, babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre, bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Biz yiyoruz fakat doymuyoruz." dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Her hâlde siz ayrı ayrı yiyorsunuz, yemeğinizin üzerine toplanın ve onun üzerine Allah'ın adını anın ki, sizin için o yemekte bereket olsun"** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:16078, 5/441)*

AVCIDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR:

1 - Hayvan boğazlamaya ehil kimse (müslüman veya kitabî) olmak, dolayısıyla bir mecusinin, bir putperestin veya bir mürtedin, hasılı müslüman veya ehli kitap olmayan bir kişinin avladığı hayvanın eti yenmez.

2 - Silâh atma veya avı yakalayacak hayvanı salıverme işi, bizzat avcı tarafından yapılmalıdır.

3 - Avcı, hayvanı gönderirken veya ateş ederken ava ehil olmayan bir kimsenin kendisine ortak olmaması,

4 - Besmeleyi kasten terketmemek, avcı ava silâh atarken veya hayvana saldırırken besmele-i şerifeyi unutarak terkederse, hükmen okumuş sayılacağından bu av helâl olur, fakat besmeleyi kasten terkederse, o avın eti yenmez.

5 - Silâh attıktan veya hayvanı salıverdikten sonra başka bir işle meşgul olmamak, çünkü avlanan hayvanı daha ölmeden yetişip boğazlamak mümkündür.

Dolayısıyla bir müddet sonra gidip de avı ölmüş olarak bulursa, başka bir sebeple ölmüş olması ihtimalı bulunduğundan artık onun eti yenilemez. Fakat hiç durmadan gider de, onu mecruh (yaralanmış) bir hâlde ölmüş bulursa, bunda hükmen bir tezkiye (kesilme) bulunduğundan yenilebilir.

AVLANACAK HAYVANDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR:

1 - Haşarat cinsinden olmamak,

2 - Balıktan başka deniz hayvanından olmamak,

3 - Vahşi bir hayvan olmak,

4 - Eti yenen hayvan olmak, meselâ bir hınzır veya bir köpek avlansa eti yenmez.

5 - Av tesiriyle ölmüş olmak, vurulan av kaybolup bir iki gün sonra bulunduğunda, avın üzerinde yalnız av sahibinin yaralama eseri bulunursa, eti yenilebilir. Nitekim:

١٨٩ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ أَحَدُنَا يَرْمِي الصَّيْدَ

فَيَقْتَفِي اثَرَهُ الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلاَثَةَ ، ثُمَّ يَجِدُهُ مَيْتاً وَفِيهِ سَهْمُهُ ، اَيَأْكُلُ؟ قَالَ: « نَعَمْ اِنْ شَاءَ » اَوْ قَالَ: « يَأْكُلُ اِنْ شَاءَ »

189 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ey Allah'ın Resulü! Birimiz ava (bir ok) atıyor ve onun izini iki veya üç gün takibediyor sonra onu, üzerinde oku ile beraber ölü olarak buluyor (o kimse bu avın etini) yiyebilir mi?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İsterse evet"** cevabını vermiş, yahutta **"İsterse yiyebilir "** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Sayd:2, No:2853, 2/122)*

Av vurulduktan sonra suya düşerse, boğulma ihtimalinden dolayı helâl olmaz. Nitekim:

١٩٠ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « اِذَا وَقَعَتْ رَمِيَّتُكَ فِي مَاءٍ فَغَرِقَتْ فَمَاتَ ، فَلاَ تَأْكُلْ »

190 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Avın, bir su içersine düşerek boğulup ölürse** (onu) **yeme."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Sayd:2, No:2850, 2/121, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19396, 7/98)*

AVCI HAYVANDA BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR:

1 - Av için eğitilmiş olmak,

2 - Salıverildiğinde doğruca ava gitmek,

3 - Avlamayı, eğitilmemiş başka hayvanlarla yapmamak, dolayısıyla ava saldırılan hayvana muallem (öğretilmiş) olmayan başka bir hayvan ortak olursa, o av eti helâl olmaz.

4 - Yakaladığı hayvanı yaralayarak öldürmüş olmak,

5 - Avladığı hayvandan yememiş olmak,

Av köpekleri gibi, dişli, öğretilmiş av hayvanları tutmuş oldukları avın etinden az veya çok yememelidirler. Yiyecek olurlarsa artık o avın eti helâl olmaz, fakat tırnaklı muallem (öğretilmiş) hayvanların tutup, etlerinden yedikleri hayvanların etlerinden yenilebilir, çünkü bu kısım hayvanların öğretilmiş oldukları, yememeleriyle değil, çağırıldıkları zaman hemen dönmeleriyle anlaşılır.

AVLANMAKLA İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER:

1 - Av eti yenen veya yenmeyen vahşi hayvanlar, av hayvanlarıdır. Böyle bir hayvanı hareketsiz bırakarak elde etmeye, avlanma denir. Eti yenmeyen av hayvanları, derisinden, yününden ve kıllarından faydalanmak için veya zararından korunmak için avlanırlar, islâmda gerek kara, gerek deniz avcılığı helâldir.

2 - Vahşi hayvanları avlamak caizdir. Bunlar, insanların istifadeleri için yaratılmış olduklarından bunları avlamak mubah bir kazanç yoludur. Fakat başka kazanç yolları bundan daha münasiptir.

3 - Hac için ihramda bulunan kimse avlanamaz. Bir de Mekke hareminin içinde avlamak herkes için haramdır. Nitekim Mevlâ Tealâ, ihramlı iken avlama ile ilgili hükümleri şu ayet-i kerimelerinde açıklamıştır:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٩٤) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ (٩٥) أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (٩٦) »

"Ey iman edenler! Elbette Allah sizi, ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) **imtihan eder ki, gayben** (gizlide, kimsenin görmediği yerde) **kendisinden kimin korktuğunu Allah bilsin** (ortaya çıkarsın). **Bundan sonra kim sınırı aşarsa onun için acı verici bir azap vardır. Ey İman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyiniz, içinizden kim onu kasten öldürürse, öldürdüğü hayvanın misli** (dengini vermek ona) **bir cezadır. Kâbeye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi buna hükmeder** (öldürülen avın dengini takdir eder).

Yahut (ihramlı iken avlanmanın cezası) **bir kefarettir ki, fakirleri doyurmaktır. Yahut onun dengi oruç tutmaktır, tâ ki** (yasak av yapan kimse) **işinin vebalini tatsın, Allah geçeni affetmiştir. Kim dönerse** (bu suçu tekrar işlerse) **Allah ondan intikam alacaktır ve Allah ziyade izzet sahibidir** (daima galiptir), **intikam sahibidir** (öc alan, kimsenin ettiğini yanına bırakmayandır). **Hem size, hem de yolculara fayda olmak üzere deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz sürece kara avı size haram kılındı. Kendisine haşrolunacağınız** (huzurunda toplanacağınız) **Allahtan korkun."** *(Maide Suresi: 94 - 96)*

4 - Avlanan hayvanlar, neresinden yaralanıp öldürülürse öldürülsün boğazlanmış sayılır ancak canlı olarak ele geçerse usulüne göre boğazından kesilir. Keserken kıbleye yönelmemek mekruhsa da helâldır.

5 - Bir avcı ava silâh atarken veya öğretilmiş hayvanı salarken bir defa (بِسْمِ اللهِ اَللهُ اَكْبَرْ) demesi yeterlidir. Bu durumda bir kaç av, alacakları yaradan dolayı ölecek olsalar, etleri yenilebilir.

6 - Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, sarhoşun avladığı veya kestiği yenmez, çünkü kesmek ve avlamak gibi işler kasıt ve niyete muhtaçtır ki, sarhoş bunlardan yoksundur.

7 - Kurtubî ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerime, bir maslahat (fayda) dan dolayı hayvanı öğretmenin veya dövmenin caiz olduğuna ve av için köpek beslemenin mubah olduğuna delâlet etmektedir.

8 - Bekçilik için köpek beslenmesi de buna kıyas edilebilir. Yahudi ve hristiyanların öğretilmiş olan köpekleriyle avlanmayı, avlayan müslüman olduğu takdirde Malik, Şafiî ve Ebu Hanife *(Rahimehumallah)* caiz görmüşlerdir. Zira bu durumda o köpek, onların bıçağını kullanmak gibidir.

9 - Avcı, ehli kitaptan olduğu takdirde bütün fukaha onun avını yemenin caiz olduğu görüşündedir. Ancak İmam-ı Malik *(Rahimehullah)*, ehli kitabın kestiği ile avladığı arasında fark gözeterek yahudi ve hristiyanların avını yemeyi helâl görmemiştir.

10 - İmam-ı Muhammedin kitabında zikredildiği üzere, yahudi ve hristiyanlar arasında kalmış olup, hiç bir dine mensup olmayan Sâbie fırkasının avını yemek caiz değildir.

İmam-ı Malik, Şafiî ve İmam-ı Azam Ebu Hanife ile cumhur-u fukaha, mecusinin avının helâl olmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Hatta ibni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya: "Mecusinin köpeği, doğanı veya atmacasıyla av yapan bir müslümanın hâli sorulduğunda, sorana: "Onu salarken besmele de çeksen avını yeme, çünkü o, mecusinin talimi ile yetişmiştir. Halbuki Mevlâ Tealâ: **"Allah'ın size öğrettiklerinden onlara öğretirsiniz"** buyurmuştur." diye cevap vermiştir.

11 - Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile avlanmanın mubah olduğuna delâlet etmektedir, ancak sırf eylence maksadıyla avlanmak caiz olmakla beraber mekruhtur. Nitekim:

١٩١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَا ، وَمَنِ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ ، وَمَنْ اَتَى السُّلْطَانَ افْتُتِنَ »

191 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Badiyede sakin olan** (çölde oturan kimsenin huyu) **sertleşir. Av peşinde gezen gafilleşir.** (Fasık) **Sultan** (ların kapısın) **a giden fitneye düşer."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Sayd:4, No:2859, 2/124, Tirmizî, Fiten:69, No:2256, 4/523, Nesaî, Sayd:24, No:4320, 7/222, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:3362, 1/764)*

Gerçektende çölde oturanlar, kendilerine güzel ahlâkı, yumuşak huylu olmanın manasını ve faziletini öğretecek ilim adamlarıyla buluşmaktan ve irşad meclislerine katılmaktan mahrum kaldıkları için, kalplerinin gıdalarını hakkıyla alamazlar, dolayısıyla kalpleri her gün biraz daha sertleşir ve katılaşır, neticede o adam katı kalpli ve kötü huylu bir insan hâline gelir.

Av peşinde gezen kimse, zamanla kendisini o ava o kadar çok kaptırır ki, etrafında olup bitenlerden haberi olmadığı gibi Allah'ın emir ve yasaklarını da unutmaya başlar, neticede kendisini nefsinin ve şeytanın pençesine teslim etmiş gafil bir insan olur.

Zalim idarecilerle düşüp kalkan kimseye gelince, bunlar iki tehlikeye maruz kalmaktan kurtulamazlar.

a) Ya o zalim sultanın keyfî uygulamalarını tasdik ederek, onun zulmüne ortak olurlar.

b) Ya da onların bu hareketlerine karşı çıkarak kısa zamanda onların hışmına uğrarlar. Ancak, onların eziyetlerine aldırmadan sabır ve takva üzere onlara vaaz etmek için yakınlık edenler, en üstün kimselerden olurlarsa da, bu vasıfları toplayan âlimler çok azdır.

İbrahim Edhem *(Kuddise Sırruhu)* nun şöyle anlattığı nakledilmiştir: Babam Horasan meliklerindendi, bir kere ben ava çıktım bir tavşanı takibederken: (يَا اِبْرَاهِيمُ اَلِهٰذَا خُلِقْتَ اَمْ بِهٰذَا اُمِرْتَ) **"Ey İbrahim bunun için mi yaratıldın? yoksa bununla mı emrolundun?"** diye bir hâtif (görünmeyen kimseden gelen ses) bana selendi. Ben bunu duyunca korkarak kaçmaya başladım sonra, tekrar av peşine düşünce, semerin kaşı (çıkıntısı) ndan: (وَاللهِ مَا لِهٰذَا خُلِقْتَ وَلَا بِهٰذَا اُمِرْتَ) **"Vallahi bunun için yaratılmadın, bununla da emrolunmadın"** diye nida olundum. Bunun üzerine atımdan inerek babamın çobanına rastladım, onun cübbesini giyerek Mekke'ye yöneldim.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilenin sonunda geçen :

(وَاتَّقُوا اللهَ اِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) **"Allah'tan korkun! Şüphesiz ki Allah, hesabı çok çabuk görendir."** kavl-i şerifi, "Haramları hususunda Allah'tan sakının, öğretilmemiş hayvanların avlamış olduğu hayvanları yemek de bu yasaklardandır. Şüphesiz ki Allah'ın hesabının gelmesi çok çabuktur" demektir.

Yahutta: "Başladığı zaman hesabı tamamlaması çok süratlı olacaktır." demektir.

Nitekim Mevlâ Tealâ'nın: **"Bütün mahlûkatın hesabını yarım günde bitireceği."** hususunda haber gelmiştir.

İsm-i celilin izharı (zamir getirilecek yerde Allah lâfzının açıklanması) korkuyu büyütmek ve Allah'tan sakınma hükmünün sebebini beyan etmek içindir.

Bu cümle-i celilenin, av hükmünün peşinde getirilmesinin sebebi ise, avcıları takvaya teşvik içindir. Zira avcılık, Allah'ın taatından gaflet ve gevşeklik veren işlerdendir. Nitekim bu kimselerin namazı terkettikleri ve pislikten sakınmadıkları ekseriyetle görülmektedir. Dinlerini koruyarak maddi ihtiyaçlarından dolayı avlananlar yok denecek kadar azdırlar. Ve bu yüzden onlar sevaba naildirler. Nitekim:

١٩٢ – عَنْ صَفْوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَجَاءَ عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! اِنَّ اللهَ قَدْ كَتَبَ عَلَيَّ الشَّقْوَةَ. فَمَا اُرَانِي اُرْزَقُ اِلَّا مِنْ دُفِّي بِكَفِّي. فَأْذَنْ لِي فِي الْغِنَاءِ ، فِي غَيْرِ فَاحِشَةٍ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا آذَنُ لَكَ ،

وَلاَ كَرَامَةَ ، وَلاَ نُعْمَةَ عَيْنٍ . كَذَبْتَ ، أَىْ عَدُوَّ اللهِ! لَقَدْ رَزَقَكَ اللهُ طَيِّباً حَلاَ لاً ، فَاخْتَرْتَ مَا حَرَّمَ اللهُ عَلَيْكَ مِنْ رِزْقِهِ مَكَانَ مَا اَحَلَّ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لَكَ مِنْ حَلاَ لِهِ . وَلَوْكُنْتُ تَقَدَّمْتُ اِلَيْكَ لَفَعَلْتُ بِكَ وَفَعَلْتُ . قُمْ عَنِّى ، وَتُبْ اِلَى اللهِ . اَمَا اَنَّكَ اَنْ فَعَلْتَ ، بَعْدَ التَّقَدُّمَةِ اِلَيْكَ ، ضَرَبْتُكَ ضَرْباً وَجِيعاً ، وَحَلَقْتُ رَأْسَكَ مُثْلَةً ، وَنَفَيْتُكَ مِنْ اَهْلِكَ ، وَاَحْلَلْتُ سَلَبَكَ نُهْبَةً لِفِتْيَانِ اَهْلِ الْمَدِينَةِ »

فَقَامَ عَمْرٌو ، وَبِهِ مِنَ الشَّرِّ وَالْخِزْىِ مَا لاَ يَعْلَمُهُ اِلاَّ اللهُ . فَلَمَّا وَلَّىٰ ، قَالَ النَّبِىُّ ﷺ : « هٰؤُلاَءِ الْعُصَاةُ . مَنْ مَاتَ مِنْهُمْ بِغَيْرِ تَوْبَةٍ ، حَشَرَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَمَا كَانَ فِى الدُّنْيَا مُخَنَّثاً عُرْيَاناً لاَ يَسْتَتِرُ مِنَ النَّاسِ بِهُدْبَةٍ ، كُلَّمَا قَامَ صُرِعَ »

فَقَامَ عَرْفَطَةُ بْنُ نُهَيْكٍ التَّمِيمِىُّ ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! اِنِّى وَاَهْلَ بَيْتِى مُرْزَقُونَ مِنْ هٰذَا الصَّيْدِ ، وَلَنَا فِيهِ قِسْمٌ وَبَرَكَةٌ ، وَهُوَ مُشْغِلَةٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ وَعَنِ الصَّلاَةِ فِى جَمَاعَةٍ ، وَبِنَا اِلَيْهِ حَاجَةٌ أَفَتُحِلُّهُ اَمْ تُحَرِّمُهُ؟ فَقَالَ: « اُحِلُّهُ لاَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ اَحَلَّهُ ، نِعْمَ الْعَمَلُ ، وَاللهُ اَوْلَىٰ بِالْعُذْرِ قَدْ كَانَتْ لِلّٰهِ قَبْلِى رُسُلٌ كُلُّهُمْ يَصْطَادُ اَوْ يَطْلُبُ الصَّيْدَ ، وَيَكْفِيكَ مِنَ الصَّلاَةِ فِى جَمَاعَةٍ اِذَا غِبْتَ عَنْهَا فِى طَلَبِ الرِّزْقِ حُبُّكَ الْجَمَاعَةَ وَاَهْلَهَا وَحُبُّكَ ذِكْرَ اللهِ وَاَهْلَهُ ، وَابْتَغِ عَلَىٰ نَفْسِكَ وَعِيَالِكَ حَلاَلاً ، فَاَنَّ ذٰلِكَ جِهَادٌ فِى سَبِيلِ اللهِ ، وَاعْلَمْ اَنَّ عَوْنَ اللهِ فِى صَالِحِ التِّجَارَةِ »

192 - Safvân ibni Ümeyye *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır: "Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında iken Amr ibni Mürre gelerek:

"Ya Resulallah! Şüphesiz ki Allah benim üzerime şekavet (bedbahtlık) yazmıştır. Çünkü ben elimle def çalmaktan başka bir yoldan rızıklanacağımı sanmıyorum, bu sebeple hayasızlık durumu olmaksızın şarkıcılık etmem için bana izin ver" dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

"Sana izin vermiyorum, (sana) **ikram yok,** (senden) **hoşnutluk da yoktur. Ey Allah'ın düşmanı! Yalan söyledin, muhakkak ki Allah sana helâl ve temiz rızık** (elde etme imkânını) **vermiştir.**

Amma sen Allah'ın sana helâl kıldığı rızkın yerine Allah'ın sana haram kıldığı rızkı tercih ettin, eğer bu hükmü sana daha önce bildirmiş olsaydım şimdi sana (gerekli kötü muameleyi) **yapardım da, yapardım. Kalk benim yanımdan! Allah'a tövbe et, eğer sen bu yasağı duyduktan sonra,**

(bu işi) **yaparsan seni fena bir şekilde döv** (dür) **eceğim, ibret olarak senin başını traş ed** (tir) **eceğim, seni ailenden uzaklaştırıp sürgün edeceğim, ve senin** (yağmaladığın malını) **ganimet olarak Medine gençlerine helâl kılacağım."** buyurdu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu sözlerinden sonra Amr öyle kötü ve rezil bir durumda kalktı ki, bunun kötülüğünü ancak Allah-u Tealâ bilir. Amr kalkıp giderken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bunlar, âsilerdir, bunlardan her kim tövbe etmeden ölürse, Allah-u Tealâ onu kıyamet günü dünyada olduğu gibi muhannes** (huyları, konuşması ve hareketleri bakımından kadınlara benzeyen erkek), **çıplak ve insanlara karşı ince bir yaprakla bile örtünmez vaziyette haşredecektir, o kişi ayağa kalktıkça yere yıkılacaktır."**

Bunun üzerine Arfata ibni Nüheyk et Temimî *(Radıyallahu Anh)* kalkarak: "Ya Resulallah! Ben ve hane halkım bu av (avcılık) dan geçinmekteyiz. Bunda bizim için rızık ve bereket var. Fakat bu iş, Allah'ın zikrinden ve cemaatla namazdan geri bırakıcıdır. Halbuki bizim de buna çok ihtiyacımız var, bunu helâl ediyor musun? Yoksa Haram mı ediyorsun? " diye sorunca,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Onu helâl ediyorum, çünkü Allah-u Tealâ onu muhakkak helâl etmiştir. O ne güzel iştir. Allah özr** (ü kabul etmey) **e daha lâyıktır. Muhakkak benden evvel Allah'ın bir takım resulleri vardı ki, hepsi avlanır yahut av peşine düşerdi.**

Rızık peşinde iken cemaatla namazdan uzak olursan, cemaatı ve ehlini sevmen, Allah'ın zikrini ve ehlini (zikredenleri) **sevmen sana yeter. Kendin ve çoluk çocuğun için helâl rızık ara, şüphesiz ki bu, Allah yolunda cihattır, Bil ki! Şüphesiz Allah'ın yardımı, iyi ticaret** (erbabın) **dadır."** buyurdu. *(İbni Mace, Hudud:38, No:2613, 2/872, Taberanî, Mu'cemü'l-Kebir. No:7342, 8/51)*

Bu hadis-i şeriften bir takım meseleler anlaşılmıştır.

1 - Kişinin, def çalıp çalgıcılık yaparak geçimini sağlaması yasaktır ve böyle bir rızık haram bir kazanç sayılır.

2 - Allah-u Tealâ herkese helâl rızık kapısını açmıştır, haram yoldan rızık teminine çalışan kişi kendi arzusuyla bu tercihi yaptığı için mes'uldur.

3 - Bir erkeğin, hareketlerini, huylarını, konuşmalarını ve sesini kasıtlı olarak kadınlarınkine benzetmesi haramdır ve böylesine"Muhannes "denilir.

4 - Dini yasaklardan haberdar olmasına rağmen, buna saygı göstermeyip aykırı hareketlerde bulunan kimse, mazur (özürlü) sayılmayıp gerekli had veya tazir (azarlama) cezasına çarptırılır.

5 - Bu ceza, dövme, sürgün, saçın usturaya vurulması veya malî ceza şeklinde olabilir.

6 - Muhanneslik yapanlar, tövbe etmeden ölürlerse kıyamet günü teşhir edilip rezil olacakları gibi acıklı bir azaba maruz kalırlar.

7 - Avcılık helâl ve mubah olup, muhtaç olanlar için meşrû ve güzel bir geçim kaynağıdır.

Ayet: 4

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin işarî manası: (يَسْئَلُونَكَ مَاذَا اُحِلَّ لَهُمْ) **"Kendileri için ne helâl edildiğini sana soruyorlar."** yani tâleb erbabı ve sülûk eshabı (manevi yolda ilerlemeye çalışanlar), dünya ve ahiretten kendilerine neyin helâl, neyin haram olduğunu soruyorlar. Nitekim:

١٩٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «اَلدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَىٰ اَهْلِ الْآخِرَةِ وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَىٰ اَهْلِ الدُّنْيَا ، وَالدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَىٰ اَهْلِ اللهِ – عَزَّ وَجَلَّ – »

193 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Dünya, ahiret ehline haramdır, ahiret de dünya ehline haramdır, dünya ve ahiretin her ikisi de Allah'ın ehline haramdır."** buyurmuştur. *(Deylemî, Müsned-i Firdevs, No:2932, 2/354)*

(قُلْ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ) **" De ki: Sizin için tayyibat** (tertemiz şeyler) **helâl kılındı."** Onlar da, Allaha kavuşma yolunuzu kesmeyen tertemiz şeylerdir. Çünkü Allah-u Tealâ tertemizdir, ancak tertemiz olanı kabul eder. Yenen, içilen, giyilen, söylenen, düşünülen ve yapılan şeylerden her hangi birini nefsinizin isteklerinden bir haz sebebiyle istemişseniz, o istediği varlık pisliği ile bulaştırdığınızdan o, ancak pislere lâyık olan pislerdendir.

Amma, Allah-u Tealâ'nın ve kulların haklarını yerine getirebilmek için Mevlâ Tealâ'yı görür gibi olma hâlinin esintileriyle buhurlanmış olarak talebettiğiniz şeyler, ancak temizlere lâyık olan temizlerdendir.

(انَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ) **"Şüphesiz ki Allah hesabı çok çabuk görendir."** kavl-i şerifinde şuna işaret vardır ki, Mevlâ Tealâ, kullarını yaptıkları amelleri bitirmeden evvel muhasebe edecek ve anında onları iyiliklerine karşılık, manevi yakınlık, derece yüksekliği ve inayet cezbesi (manevi yardım çekişi) ile mükâfatlandıracak, kötülüklerine karşılık ise, uzaklık, rüsvaylık ve alçaklığa reddolunmak ile cezalandıracaktır.

TERTEMİZ ŞEYLERİN HELÂL EDİLDİĞİNİ BEYAN EDEN BİR AYET-İ KERİME:

« اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ ... (٥) »

"Bu gün size temiz ve iyi şeyler helâl kılınmıştır." *(Madie Suresi: 5'den)*

RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **İN, ÜMMETİNE TERTEMİZ ŞEYLERİ HELÂL ETTİĞİNİ AÇIKLAYAN BİR AYETİ KERİME:**

« ... يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ ... (١٥٧) »

"(İşte o peygamber) **Onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl kılar, pis şeyleri de haram eder."** *(Araf Suresi: 157'den)*

Mevlâ Tealâ, tertemiz yiyeceklerin helâl olduğunu açıkladıktan sonra, yemek ve nikâh hususundaki diğer bazı helâlları beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ اِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي اَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٥)

KELİME MANASI (5)

(اَلْيَوْمَ) **Bu gün,** (اُحِلَّ) **helâl kılındı,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** ne? (الطَّيِّبَاتُ) **tertemiz şeyler,** (وَطَعَامُ الَّذِينَ) **o kimselerin yemeği ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani biz onlara verdik, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** yani kendilerine kitap verilen yahudi ve hristiyanların yiyeceği, nedir? (حِلٌّ) **helâldır,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَطَعَامُكُمْ) **sizin de yemeğiniz,** nedir? (حِلٌّ) **helâldır,** kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** (وَالْمُحْصَنَاتُ) **namuslu kadınlar,** kimden? (مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ) **iman edenlerden,** daha? (وَالْمُحْصَنَاتُ) **namuslu kadınlar,** kimden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (اُوتُوا) **verildiler,** yani kendilerine verdik, neyi? (الْكِتَابَ) **kitabı,** kimden evvel? (مِنْ قَبْلِكُمْ) **sizden evvel,** yani zinaya sapmayan mümin kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine kitap verilen yahudi ve hristiyanlardan iffetli kadınlar da sizin için helâldır, ne takdirde? (اِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ) **verdiğiniz takdirde,** kime? (هُنَّ) **onlara,** neyi? (اُجُورَهُنَّ) **ecir** (mehir) **lerini,** ne olduğunuz hâlde? (مُحْصِنِينَ) **namuslu olduğunuz hâlde,** öyle muhsın ki, (غَيْرَ مُسَافِحِينَ) (açıkça) **zinaya sapmayıcı,** daha ne olduğunuz hâlde? (وَلَا مُتَّخِذِي اَخْدَانٍ) **gizli dostlar** (metresler) **edinmeyici olduğunuz hâlde,** (وَمَنْ) **her kim,** (يَكْفُرْ) **küfrederse,** neye? (بِالْاِيمَانِ) **imana,** yani her kim inanılacak şeyleri inkâr ederse, (فَقَدْ حَبِطَ) **muhakkak boşa gitmiştir** ne? (عَمَلُهُ) **onun ameli,** (وَهُوَ) **o,** nerede? (فِي الْاٰخِرَةِ) **ahirette,** kimlerdendir? (مِنَ الْخَاسِرِينَ) **hüsran** (ziyan) **a uğrayanlardandır.**

MEALİ ŞERİFİ (5)

Bu gün size, bütün temiz (nimet) **ler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyeceği sizin için helâldır, sizin yemeğiniz de onlara helâldır. İnanan kadınlardan namuslu olanlar ile, daha önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, namuslu** (açıkça) **zina etmeyici ve gizli dost-**

lar tutmayıcı olduğunuz hâlde, mehirlerini verdiğiniz takdirde (size helâldir). **Kim imanı inkâr ederse** (inanılması gereken şeyleri kabul etmezse) **muhakkak ki onun** (ibadet diye yaptığı bütün) **ameli boşa gitmiştir ve o, ahirette hüsran** (zarar ziyan) **a uğrayanlardandır.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede tertemiz şeylerin helâl kılınmasının tekrarlanması te'kid içindir. Dolayısıyla sanki burada "Kendisinden sorduğunuz o tertemiz şeyler, size helâl kılındı" buyurulmak istenmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (اَلْيَوْمَ) **"Bu gün"** den maksat, ayet-i celilenin indirildiği gün de olabilir veyahut: (اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ – اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ) **"Bu gün kâfirler dininizden ümit kesmiştir. Bu gün sizin dininizi kemale erdirdim"** *(Maide Suresi: 3'den)* kavl-i şerifinde bahsedilen gün de olabilir.

Bu takdirde, bu hükmün zikredilmesinden maksat, geride dinin ikmali ve nimetin tamamlanması beyan edildikten sonra, burada da tertemiz şeylerin helâl kılınmasıyla, nimetin başka bir yönden tamamlandığının açıklanmasıdır. Bazı ulemaya göre buradaki "gün" den maksat muayyen bir gün değildir, muayyen bir gün olması hâlinde de o gün hakkındaki malûmat bu surenin 3. ayet-i kerimesinde geçmiştir.

Ayet-i celilede geçen: "Tayyibat" ın manası da bundan evvelki ayet-i celilenin tefsirinde geçmiştir. Sonra Mevlâ Tealâ: (وَطَعَامُ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ) **"Kendilerine kitap verilenlerin yemeği, sizin için helâldir"** buyurmuştur. Bu ifade-i celile'deki yemekten maksat üç türlü tefsir edilebilir:

1 - Bu, ehli kitabın kestikleri hayvanlardır. Buna göre mana: "Ehli kitabın yani yahudi ve hristiyanlar ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderilmeden evvel onların dinine girenlerin kestikleri hayvanların etlerini yemeniz size helâldir" demektir. Ancak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* gönderildikten sonra ehli kitabın dinine giren, Benî Tağlib kabilesinin hristiyanları, bu ayetin hükmünden müstesnadır, dolayısıyla onların kestiklerini yemek helâl olmaz.

Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın onlar hakkında: **"Onlar aslında hristiyan değildirler, hristiyanlıktan ancak içki içmeyi almışlardır."** buyurduğu rivayet edilmiştir. İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* da bu görüşü tercih etmiştir. Ancak, cumhura göre, hangi kabileden olursa olsun bütün yahudi ve hristiyanların kestikleri helâldir. Çünkü İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya Arap hristiyanların kestikleri hayvanların hükmü sorulduğunda, Allah-u Tealâ:

« ... وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ ... (٥١) »

"Onlar (yahudi ve hristiyanlar) **ı dost eden, şüphesiz ki onlardandır."** *(Maide Suresi: 51'den)* buyurmaktadır. Tağlib oğulları, sadece hristiyanları dost edinmekle beraber onlardan sayılacaklarından kestiklerinin yenilmesi gerekir." diye cevap vermiştir. İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* da bu görüşü benimsemiştir.

Mecusilere gelince, onlar, kendilerinden cizye alınmak hususunda ehli kitap hükmünde iseler de, kestiklerinin yenilmemesi hususunda müşrikler gibidir. Zira onlar, hayvanları boğazlayıp kan akıtmıyorlar, evlenme konusunda ise, kız kardeş gibi birinci derece mahrem olanlarla evleniyorlardı. Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Mecusilerin kestiğini yemeği ve onlarla evlenmeyi yasaklamıştır. Nitekim:

١٩٤ – عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ (رضى الله عنهم) قَالَ: كَتَبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اِلَىٰ مَجُوسِ هَجَرٍ يَعْرِضُ عَلَيْهِمُ الْاِسْلَامَ: « فَمَنْ اَسْلَمَ قُبِلَ مِنْهُ وَمَنْ اَبَىٰ ضُرِبَتْ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ عَلَىٰ اَنْ لَا تُؤْكَلَ لَهُمْ ذَبِيحَةٌ وَلَا تُنْكَحَ لَهُمُ امْرَأَةٌ »

194 - Hasen ibni Muhammed ibni Ali *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Hecer mecusilerine islâmı arzetmek üzere yazdırmış olduğu mektubunda şöyle buyurmuştur: **"İslama giren, kabul edilecek, karşı gelene ise, kestikleri yenilmemek ve kadınları ile evlenilmemek şartıyla cizye vurulacaktır."** *(Beyhakî, Sünen-i Kübra, No:18663, 9/323, İbni Ebî Şeybe, Musannef, Cihad:20, No:6, 7/585)*

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, Sabiîn'in hükmü, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* efendimize göre, ehli kitap gibidir. Onun iki arkadaşı İmam-ı Ebi Yusuf ile İmam-ı Muhammed *(Rahimehumallah)* ise, "Sâbie iki sınıftır, bir kısmı Zebur okuyup meleklere taparlar, diğer bir sınıf ise hiç bir kitap okumaz yıldızlara taparlar. Bu ikinci kısım ehli kitaptan sayılmazlar" demişlerdir.

2 - Ayet-i celilede geçen yemekten maksat ekmek, meyve ve yenilmesi için kesilmesi gerekmeyen yiyeceklerdir. Bu görüş imamiye indinde Ebu Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmişse de zayıftır.

3 - Bundan murad ehli kitabın bütün yiyecekleridir. Ancak ulemanın çoğu birinci görüşte birleşmişlerdir. Onlar bu görüşü şu sebeplerle tercih etmişlerdir:

a) Kesilen hayvanlar, kesenin muamelesi sebebiyle yiyecek hâline dönüşen şeylerdir, dolayısıyla ayet-i celiledeki: **"Kendilerine kitap verilenlerin yemeği"** tabirini, kestikleri hayvanlar manasına hamletmek daha münasiptir.

b) Kesilen hayvanların dışında kalan yiyecekler, zaten ehli kitabın olmazdan önce de, olduktan sonra da helâldırlar, binaenaleyh bunlardan ehli kitabın yiyeceği diye bahsetmenin bir manası yoktur.

c) Bir önceki ayet-i celile, av hayvanlarıyla, kesilen hayvanların hükmünü açıkladığından, bu ayet-i celilenin de bu manada kabul edilmesi daha uygun olur.

Ulema, bir yahudi veya hristiyanın Allah'ın adını anmayarak kestiği hayvanın helâl olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ya göre bu, helâl olmaz. Rebîa *(Radıyallahu Anh)* ın sözü de budur. İlim ehlinin ekserisi ise, helâl olacağı görüşüne gitmişlerdir.

Nitekim Şa'bî ve Atâ *(Rahimehumallah)* a, "Mesih'in (İsa *(Aleyhisselâm)* ın) adına kesen bir hristiyanın kestiğinin helâl olup olmayacağı?" sorulduğunda: "Helâl olur, çünkü Allah-u Tealâ onların ne dediğini bildiği hâlde kestiklerini helâl kılmıştır." diye cevap vermişlerdir.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ise, burada daha farklı bir izah getirerek: "Yahudi veya hristiyan, senin işittiğin yerde Allah'ın isminden başkasını anarak keserse, yeme! Amma, sen yanında değilsen ye! Muhakkak Allah-u Tealâ onu sana helâl etmiştir." demiştir.

Şunu da unutmamak lâzım gelir ki, Allahtan başkasının adına kesilen hayvanların mutlaka haram olduğu, bu surenin 3. ayet-i kerimesinin tefsirinde geçmişti, ehli kitap ise zahirde tevhid ehli olduklarını iddia ettiklerinden dolayı görünüşlerine bakılarak kestikleri hayvanlara Allahtan başkasının adını ilân etmezler demektir.

Binaenaleyh bir yahudi veya hristiyanın kestiğini acaba kimin adına kesti diye tetkik etmeden, görünen hâlleriyle iktifa edilerek yemek caizdir. Fakat bir hristiyanın, meselâ bir koyunu keserken veya av köpeğini salarken "Mesihin namına (İsa'nın adına)" dediğini bizzat duyan bir müslümanın da o koyundan veya avdan yemesi caiz olmaz. Çünkü bunun: **"Allah'tan başkası adına kesilen"** bir şey olduğu şüphesiz bir şekilde bilinmiştir.

Ehli kitabın zahirî hâlleriyle yetinilmek caiz olduğuna göre, müslümanlık iddiasında bulunan her hangi bir kimsenin de dış görünüşüyle yetinmek caiz olacağından, ehli sünnet olsun olmasın islâmi mezheplerden hepsinin kestiğinin helâl olduğunda da şüphe yoktur. Ancak, mürted olan (islâmdan dönen) kimse, ehli kitaba intisap etse (müslüman iken dinden dönüp yahudi veya hristiyan olsa), kestiği asla yenmez.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ) **"Sizin yemeğiniz de onlara helâldır."** buyurmuştur. Yani ehli kitâba yemeğinizden yedirmeniz helâldır demektir. Kestiklerimizden onlara yedirmemizi Cenab-ı Hak haram da kılabilirdi, dolayısıyla bu ifade ile, müminlerin ehli kitabı yedirmelerinin caiz olduğu açıklanmıştır.

Böylece ayet-i celiledeki hitap, müminlere ait olduğundan, bu helâl olma hükmü ehli kitaba ait olmayıp, bizim onları yedirmemize taallûk etmektedir o hâlde burada, "Kâfirlerin bizim dinimizin helâl ve haram gibi hükümleriyle ne ilgisi vardır? şeklinde bir soru " sorulamayacağı gibi, "Kâfirler de bizim şeriatımızla muhataptırlar." diye bir hüküm de verilemez, zira Hanefi mezhebine göre, **"kâfirler imanla mükelleftir,"** ancak iman ettikten sonra diğer fıkhî hükümlerle muhatap olurlar.

Yine bu hususun (müslümanların yemeklerinin ehli kitaba helâl olmasının) zikredilmesindeki diğer bir fayda da şudur: Müslümanların ehli kitaptan kız alıp-vermelerinin mubah oluşu, iki taraf hakkında söz konusu değildir, zira biz onlardan kız alabilirsek de, onlara kız veremeyiz.

Halbuki, kesilen hayvanların yenmesi, ehli kitabın yemeğini yemek ve onlara yemek yedirmek, ve karşılıklı alış veriş yapmak her iki taraf hakkında

da helâl kılınmıştır. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ, bu iki kısmı (nikâh ile yemek meselesini) birbirinden ayırmaya dikkat çekmek için pek yerinde olarak: **"Sizin yemeğiniz de onlara helâldır."** ifadesini zikretmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ) **"Müminlerden hür ve iffetli kadınlar** (ile evlenmeniz helâl kılındı)." buyurmuştur.

Burada zikredilen: "Muhsanât" dan kimler kastedildiği hakkında iki görüş vardır.

1 - Bunlar, **hür kadınlardır.** Bu, imam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* ın sözüdür, bu manaya göre, imanlı bir cariye bu helâllık hükmüne dahil olmaz. Onların nikâhını caiz görenler iki şartla buna müsaade etmişlerdir ki, Birincisi: zina tehlikesi bulunması, ikincisi: Hür bir kadın almaya imkân bulamamaktır.

Cariye ile evlenmenin hükümleri ve şartları hakında daha geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 5/15. de zikredilmiştir.

2 - Bunlar, "Afife" iffetli ve namuslu kadınlardır. Bu İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ın görüşüdür ki, buna göre zinakâr bir kadınla evlenmek helâl olmaz çünkü burada namus şartı aranınca, zina eden bir kadın bu tahlile (helâl olma hükmüne) dahil olmaz. Fakat bu manaya göre cariye ile evlenmek, namus şartıyla bu hükmün altına girer, ancak birinci görüşü kabul etmek bir kaç yönden daha uygun düşmektedir.

a) Mevlâ Tealâ, ilerde: (اِذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ) **"Onlara mehirlerini verdiğiniz takdirde."** buyurmuştur. Halbuki cariyenin mehri kendisine değil efendisine verilir.

b) Nisa Suresinin 25. ayet-i kerimesinin tefsirinde zikredildiği üzere, cariyelerle evlenmek ancak geride zikredilen iki şarta bağlıdır.

c) Ayet-i celilede geçen helâllık hükmünün namuslu kadınlara tahsis edilmesi, zina eden kadınla evlenmenin haram olmasına delâlet etmektedir, halbuki bunlarla evlenmenin haram olmadığı sabittir. Zira ulema güzelce tövbe etmesi şartıyla zina eden kadınla evlenmeyi mubah görmüşlerdir.

Nitekim Tarık ibni Şihab*(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre, bir adam kız kardeşini evlendirmek istediğinde O, "Ben seni rezil etmemden korkarım çünkü ben zina ettim." deyince, O kişi hemen Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a giderek bu durumu anlattı. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* : "O, tövbe etmedi mi?" diye sordu. Kardeşi "Evet tövbe etti" deyince Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "O halde onu evlendir" diye emir buyurdu.

d) (اَحْصَانٌ) kelimesi, korunmak ve namuslu olmak manasında olan: "Tahassun" kelimesinden alınmıştır ki, bu sıfatın cariyeden çok hür kadınlarda bulunduğu aşikârdır. Çünkü cariye iffetli olsa bile, hür kadının aksine her hâlde dışarı çıkmaktan, ötede beride dolaşmaktan ve insanlarla birarada bulunmaktan kurtulamaz. Dolayısıyla, "Muhsanât" kelimesini hür kadınlarla tefsir etmenin daha münasip olduğu meydana çıkmış olmaktadır.

Ayet: 5

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Muhsanât" ister hürreler, isterse iffetliler diye tefsir edilsin, hür olmak da, namuslu olmak da nikâhın sıhhati için şart değildir, zira müslüman cariyelerle evlenmek sahih olduğu gibi, iffetli olmayan kadınlarla evlenmek de caizdir.

Dolayısıyla ayet-i celilede bu iki vasfın zikredilmesi, evlenilecek kadında hürriyet ve iffet aramanın müstehap olduğunu belirtmek içindir ki, böylece Mevlâ Tealâ müminleri, çocuklarının her iki taraftan da keremli ve soylu olması için, sularını dökecekleri kadınları seçmeye teşvik etmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, (وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden muhsaneler** (hür ve iffetli olan kadınlarla evlenmek de size helâl kılındı)." buyurmuştur.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu cümle-i celilede geçen muhsanâtı hürreler diye tefsir ettiği için bu manaya göre "Ehli kitaptan olan cariyelerle evlenmek caiz olmaz." İmam-ı Şafiî'nin mezhebi de budur. İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ve ona uyanların görüşüne göre, kitabiye olan bir cariye ile evlenmek caizdir. Ayet-i celilenin umumi ifadesinden dolayı İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ın mezhebi budur.

Ulema,Yahudi ve hristiyan kızları ile evlenme hususunda ihtilâf etmişlerdir. Cumhuru Fukaha (fakihlerin çoğu), zimmî (islâm devletine cizye veren) yahudi ve hristiyan kızları ve kadınlarıyla evlenmenin caiz olduğu görüşünü tercih etmişler ve bu hususta bu ayet-i kerimeyi delil getirmişlerdir. Nitekim, Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın, kendi hanımlarının üzerine Nasraniye olan Nâile isimli bir kadınla evlendiği, Talha ibni Ubeydillah *(Radıyallahu Anh)* ın da bir yahudi kadınla evlendiği rivayet edilmiştir.

İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ise:

« وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَاتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَّ ... (٢٢١) »

"Allaha ortak koşan kadınlarla, onlar iman edinceye kadar evlenmeyin." *(Bakara Suresi: 221'den)* ayet-i celilesini delil getirerek, bu evliliği helâl saymamış ve "Ben, ehli kitap olan bir kızın, ' Benim Rabbim İsa'dır' demesinden daha büyük bir şirk bilmiyorum" demiştir.

Cumhur ise, onun bu görüşüne, "Müşrikelerle evlenmeyi nehyeden ayet umumi olup, bu ayet-i kerime ile tahsis edilmiş (özelleştirilmiş), dolayısıyla Allah-u Tealâ ehli kitaptan namuslu olan kadınlarla evlenmeyi mubah kılmış, onların dışındaki şirk ehli ile evlenmeyi ise yasaklamıştır." diye cevap vermişlerdir.

Kâzi ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Harbiyyât (küfür diyarında bulunup islâm devletine cizye vermeyen ehli kitap kadınları) ile evlenmenin hükmüne gelince, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ayet-i kerimeyi zimmî kadınlara tahsis ettiğinden ona göre harbiyelerle evlenmek caiz değildir. O, "Ehli kitabın kadınlarından bize helâl olanlar olduğu gibi haram olanlar da vardır." demiş, ve:

« ... مِنَ الَّذِينَ اوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ ... (٢٩) »

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a inanmayanlar ile, kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın." *(Tövbe suresi: 29'dan)* ayet-i celilesini delil getirerek: "Cizye veren zimmîlerin nikâhı helâl, vermeyen harbîlerin ise haramdır." hükmünü vermiştir. Yine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* :

« لاَ تَجِدُ قَوْماً يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللهَ وَرَسُولَهُ ... (٢٢) »

"Allah'a ve ahiret gününe inanan bir kavmin, Allah'a ve Resulüne düşman olanlarla dostluk ettiğini bulmaz (göremez) **sin"** *(Mücadele Suresi: 22'den)* ayet-i celilesini bu görüşüne delil olarak getirmiş, zira:

« ... وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً (٢١) »

"Allah sizin (eşlerin) **aranızda, sevgi ve merhamet yaratmıştır."** *(Rum Suresi: 21'den)* ayet-i celilesine göre, "Nikâh sevgiyi gerektirir, bir müminin ise bir kâfiri sevmesi caiz değildir "demiştir.

İmam-ı Cessas *(Rahimehullah)*: "Bu delil bize göre, müslüman olmayan kadınlarla evlenmenin haram değil, ancak mekruh olduğuna delâlet etmektedir, zaten biz ehli harp ile evlenmeyi kerih görmekteyiz." demiştir.

Said ibni Müseyyeb ile Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anhuma)* ise:

(وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **"Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden hür ve iffetli kadınlar."** kavl-i şerifine hem zimmî hem de harbî ehli kitap kadınlarının girdiğini, dolayısıyla hepsiyle evlenmenin caiz olduğunu söylemişlerdir ki, açık olan görüş de budur.

Müslüman olmayan kadınlarla evlenmeyi caiz görmeyenler, tefsirinde bulunduğumuz bu ayet-i kerimeyle ilgili şu açıklamaları yapmışlardır:

1 - Bu kadınlardan maksat ehli kitaptan iman edenlerdir. Zira bazı kimselerin aklına, yahudi bir kadın iman ettiğinde bir müslümanın onunla evlenip evlenemeyeceği sorusu gelmiş olabileceğinden Cenab-ı Hak bu ayet-i celilesiyle bunun caiz olduğunu açıklamıştır. Bu görüş zahirin hilafı (açık olan görüşe ters) olup, ayet-i celilenin nazmı (tertibi) de buna müsait değildir.

2 - İmam-ı Atâ *(Rahimehullah)* ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: Allah-u Tealâ o zamanda müslüman kadınların sayıları az olduğu için ehli kitabın kadınları ile evlenilmesine müsaade etmiş, fakat şimdi mümin kadınların sayıları arttığından buna ihtiyaç kalmamış bundan dolayı da o müsaade kalkmıştır.

Nitekim Abdürrezzak ve ibni Münzir, Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* a: "Yahudi ve hristiyan bir kadınla bir müslümanın evlenmesinin hükmü" sorulduğunda "Biz, fetih zamanı müslüman kadınları çokça bulamadığımızdan onlarla evlendik, döndüğümüzde ise onları boşadık." dediğini naklet-mişlerdir.

3 - Allah-u Tealâ:

« ... لاَ تَتَّخِذُوا عَدُوِّى وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَآءَ ... (١) »

"Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dost edinmeyin." *(Mümtehine Suresi: 1'den)* kavl-i şerifiyle,

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَتَّخِذُوا بِطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ ... (١١٨) »

"Ey iman edenler! Kendi (din ehli) **nizden başkasını sırdaş edinmeyin** *(Âli Imran Suresi: 118'den)* ayet-i kerimeleri, kâfirlerden uzak durmanın gerektiğini açıkça belirtmektedirler.

Burada şunu açıkça ifade edelimki, bu zikredilen görüşler, elbetteki çok yerinde iseler de, ancak en açık ve doğru olan görüş, bu ayet-i celilenin umumi ifadesinden dolayı, zimmî olsun harbî olsun bütün ehli kitap kadınlarıyla evlenmenin helâl olduğudur. Ancak bunun mekruh olduğunu söyleyenler bir çok yönlerden haklıdırlar.

Bu hususta daha geniş malûmat Ruhul Furkan tefsirimizin 2/580- 590 sayfalarında verilmiştir. Bu ayet-i celile ile beraber oranın da mütalaası meselelerin daha iyi anlaşılmasına vesile olacaktır.

Şu bilinsin ki, yemek hususunda iki taraflı müsaade gösterilmiş, müslümanlara hem ehli kitabın yemeklerini yemek, hem de onlara yemek yedirmek suretiyle karşılıklı alış veriş helâl kılınmış, fakat nikâh hususunda bu helâllık sadece bir tarafa tahsis edilerek, müslümanların ehli kitaptan namuslu kadınlarla evlenmelerine müsaade edilmiş, buna karşılık müslüman kadınların ehli kitapla evlendirilmesine asla müsaade edilmemiştir.

Aslında ilk olarak:

« هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً ... (٢٩) »

"O (Allah-u Tealâ), **yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı."** *(Bakara Suresi: 29'dan)* ayet-i kerimesinde beyan olunduğu üzere, eşyada asıl olan ibaha (serbestlik) ise de, ırz meselesinde hurmet (yasaklılık) asıldır.

İkinci olarak: Bu aslî yasaklık,

« ... وَلاَ تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّٰى يُؤْمِنُوا ... (٢٢١) »

"İman edinceye kadar putperest erkekleri evlendirmeyin" *(Bakara Suresi: 221'den)* nehyi ile tekid edilmiş,

Üçüncü olarak da:

« ... وَلَنْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً (١٤١) »

"Allah kâfirler için müminler üzerine asla bir yol vermeyecektir." *(Nisa Suresi: 141'den)* ayet-i celilesiyle bu haramiyet daha umumi surette açıklanmıştır.

Dördüncü olarak, bütün helâlların özetle beyan edildiği bu ayet-i kerime de yemek meselesi iki taraflı helâl edilerek, nikâh için de bir açıklama yeri gelmiş olduğu hâlde tek taraflı olarak ehli kitaptan kadın almanın müslü-

manlara helâl olduğu beyan edilmiş, ehli kitaba kız vermenin hükmüne ise, hiç temas edilmemiştir ki, bu suretle müslüman kadınların ehli kitaba verilmesinin asla mevzu bahis edilemeyeceği hususu hatırlatılmış ve aslî olan yasaklık üçüncü defa olarak yerinde bırakılmıştır.

Pek açık olan ve asr-ı saadetten beri bütün ümmetin ittifakıyla bilinen bu meseleyi burada konu etmemizin sebebi, zamanımızda islâmî delilleri bilmeyen bazı cahillerin "Kur'anda bu hususta bir nas (delil) bulunup bulunmadığını sormalarıdır. Halbuki bu gibi, yasaklık asıl olan meselelerde müsaadeye dair bir delil bulunmamış olması delil olarak yeterlidir. Dolayısıyla bu gibi konularda "Yasaklık var mı? "diye değil, "Müsaade var mı?" diye sormak gerekir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (اذَا اٰتَيْتُمُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ) **"Onlara mehirlerini verirseniz"** buyurarak, ehli kitabın kadınlarının helâl olmasını, mehirlerinin verilmesi şartına bağlamıştır ki bu, mehrin çok önemli bir vecibe olduğuna delâlet eder. Dolayısıyla bir kadınla mehrini vermemeye niyet ederek evlenen kimse sanki zina yapmış gibi olur.

Daha sonra Cenab-ı Hak: (مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِى اَخْدَانٍ) **"Namuslu, zinaya sapmamış ve gizli dostlar** (metresler) **edinmemiş olmanız şartıyla."** buyurmuştur.

Şabi *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre iki türlü zina vardır.

1 - Sifah: Alenî (açıktan açığa) zina etmek,

2 - Metres tutmak, bu da gizlice zina etmek ve rast gelenle değilde sadece belli bir kimseyle zina etmek demektir ki, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesinde her ikisini de haram kılmış ve kadınlardan sadece nikâh yoluyla istifade etmeyi helâl etmiştir.

Ayet-i celilede geçen bu şartlardan da anlaşıldığı üzere, "Mehir vermek, namuslu olmak, açıkça zina etmemek ve gizli metres tutmamak" gibi şartlarla, ehli kitap kadınlarıyla evlenmek helâldir. Gerçi zaruret olmadıkça buna tevessül etmemek gerekirse de, böyle bir nikâh kaçınılmaz olduğunda şartlar yerine getirilmelidir. Nitekim İbni Cerir, İmam-ı Hasen'e: "Bir adam ehli kitap kadınıyla evlenebilir mi?" diye sorulduğunda, "Bu kadar müslüman kadını varken niçin ehli kitabı tercih ediyor? Amma illâ da bunu yapacaksa, zina etmeden, namusu muhafaza şartıyla nikâha karar versin. " diye cevap verdiğini nakletmiştir.

Bazı fıkıh âlimleri bu ayet-i celilede geçen: (مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ) **"Sizden önce kendilerine kitap verilenler"** ifadesinden dolayı Kur'an-ı Kerim indikten sonra, önceki kitaplarına göre amel etmeğe devam eden kimselerin ehli kitap hükmünden çıkmış olduklarını söylemekteyseler de fukahanın çoğu, bu gün dahi yahudi ve hristiyanlarda ehli kitap vasfının devam ettiği görüşündedirler.

Çünkü bu ayet-i kerimeler indiği zamanda da yahudi ve hristiyanların itikatlarında onları şirke düşürecek bir çok pis fikirler bulunduğu hâlde

Mevlâ Tealâ onların kestiklerinin helâl, kadınlarıyla evlenmenin de mubah olduğunu bu ayet-i kerimeleriyle açıklamıştır.

Bundan sonra Cenab-ı Mevlâ: (وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ) **"Her kim imanı inkâr ederse muhakkak ameli boşa gitmiştir."** buyurmuştur. Bu cümle-i celilenin daha önceki kısımla ilgisi hakkında iki görüş vardır.

1 - Bundan maksat, daha önce zikredilen hükümlere inanmaya teşviktir. Buna göre mana: "Her kim Allah-u Tealâ'nın hükümlerini inkâr ederse dünyada ve ahirette, hüsrana uğrar ve eli boş çıkar " demektir.

2 - İmam-ı Kaffal *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: "Bu ifade-i celile, ehli kitap için her ne kadar dünyada kadınları ile evlenme ve kestiklerinin yenilmesi gibi diğer müşriklere karşı bir takım meziyetler varsa da bu hâl, ahiret itibarıyle müşriklerle onları bir birinden ayırmaz, bilakis Allah-u Tealâ'yı inkâr eden herkesin dünyada yaptığı amelleri boşa çıkar ve o kimse ahirette asla saadete ulaşamaz." manasındadır.

Nitekim bu cümle-i celilenin sebebi nüzulü hakkında şöyle rivayet edilmiştir: Allah-u Tealâ , ehli kitap kadınları ile evlenmeyi mubah kılınca onlar kendi aralarında: "Allah-u Tealâ bizim amellerimizden razı olmasaydı müminlere bizimle evlenmeyi serbest etmezdi." demeleri üzerine Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek, müslümanların onlarla evlenmesinin onları küfürden kurtarmayacağını açıklamıştır.

Ayet-i celiledeki: (وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ) **"Kim imanı inkâr ederse, mutlaka ameli boşa gitmiş olur."** kavl-i şerifinde geçen, "İmanı inkâr etmek" imkânsız olduğundan müfessirler burada imanı; islâmın hükümleri, Allah-u Tealâ'nın helâl ve haramları ve Kur'anda inen ayetlerle tefsir etmişlerdir.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) **"O kimse ahirette, hüsrana uğrayanlardandır."** buyurmuştur ki bu ifade-i celile, bahsi geçmeyen bir şarta bağlıdır o da, o kişinin, inkârı üzere ölmesidir. Zira kişi küfründen tövbe edip imana dönerse, ahirette ziyana uğrayanlardan olmaz. Nitekim:

« ... وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَاُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ... (٢١٧) »

"İçinizden her kim irtidad eder (dininden döner) **de kâfir olarak ölürse, işte o kişiler** (var ya) **onların amelleri** (yaptıkları iyi işler) **dünyada da ahirette de habt olmuş** (boşa gitmiş) **tir."** *(Bakara Suresi: 217'den)* kavl-i şerifinde, amellerin mahvolması için küfür üzere ölmek şartının zikredilmesi, bu ayet-i celilede de böyle bir şartın bulunduğunun delilidir.

Kazi İyaz *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Kâfirlere iyi amellerinin fayda vermeyeceği ve bu yüzden ne bir nimetle ne de azaplarının hafifletilmesiyle karşılık görmeyecekleri velâkin suçlarına göre, bazısının azabının diğerlerin-

den daha şiddetli olacağı, iyiliklerinin ise islâma girdikten sonra kabul göreceği hususunda icma' in'ikad (ulema görüş birliği) etmiştir.

İmam-ı Haddâdî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu cümle-i celilenin manası: "Helâl ve haramla ilgili islâmın hükümlerini kabul etmeyen kimsenin amellerinin sevabı boşa gitmiştir ve o kişi ahirette aldananlardandır. Kendisini aldattığı gibi cennetteki yerini de müminlere bırakarak kendisi cehenneme gitmiştir.

Yine bu ayet-i celileden anlaşıldığı üzere, ehli kitap olan bir kadına kocasının müslümanlığı fayda vermeyeceği gibi, karısının ehli kitap oluşu müslüman bir kocaya zarar vermez.

Ancak, bu kişi imanını çok iyi korumalı ve dinden dönme tehlikesine düşmekten son derece sakınmalıdır. Nitekim Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْاِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ) **"Kim imanı inkâr ederse, muhakkak ameli boşa gitmiş olur."** kavl-i şerifi, müslümanları kâfir kadınlarla evlenmekten nefret ettiren en önemli ifadelerden biridir.

İrtidad sebebiyle amellerin boşa gitmesi meselesine gelince:

Ruhul Beyan tefsirinde "Nisabu'l-İhtisab" isimli eserden nakledildiğine göre, ulema arasında ihtilâfsız olarak küfrü gerektiren şey, daha önceden yapılmış iyi amellerin sevabının mahvolmasını gerektirir.

Evvelce hacc yapmışsa da o haccı iade etmesi gerekir, bu durumda ailesi ile birleşmesi haram olur ve bu durumda doğan çocuk veled-i zina olur. Bu kişi sonradan kelime-i şehadet getirse de, küfrünü icabettiren o işten veya sözden dönmedikçe islâma dönmüş sayılmaz. Zira adet kabilinden kelime -i şehadet getirmek bu gibi kimselerin küfrünü kaldırmaz.

Kâfir edip etmeyeceği ihtilâflı olan sözleri söyleyen kişi ise, tövbe edip o sözden dönmekle ihtiyaten nikâhını tazelemekle emrolunur. Amma küfrü icabetmediği hâlde insanı günahkâr eden yanlış lâfları telâffuz eden kimse her hâl-u kârda mümin olduğu için tecdid-i nikâhla (Nikâh tazelemekle) emrolunmaz, ancak tövbe istiğfarla emrolunur. Bu hususta, kadın ve erkek eşittir, kadın da kendisini kâfir edecek bir söz konuşsa kocasından boş olur. O hâlde salih bir kul, kadınlardan da salih, iffetli ve takva sahibi olanını tercih emelidir.

Üftade Efendi *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Veled-i zinaya (zinadan doğmuş çocuğa) Velâyet (Allah dostluğu makamı) verilmez. Allah'a şükrediyorum ki beni anamın doğurduğu ilk çocuğu yaptı, çünkü bu, ana-babamın her hangi birinden küfür sözleri sudur etmesinden daha uzak bir hâldir. Onun en büyük varisi Aziz Mahmud-i Hüdaî *(Kuddise Sırruhu)*: "Fakir de böyledir." buyurmuştur.

Şu bilinsin ki, iman, güzellerin en güzeli olduğu gibi, küfür de çirkinlerin en çirkinidir. Dolayısıyla küfür dünya ve ahiret felâketine sebebolduğu gibi, iman da iki cihan saadetine vesiledir. Nitekim :

١٩٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «لَمَّا خَلَقَ اللّٰهُ جَنَّةَ

عَدْنٍ خَلَقَ فِيهَا مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلاَ خَطَرَ عَلَىٰ قَلْبِ بَشَرٍ ، ثُمَّ قَالَ لَهَا تَكَلَّمِي فَقَالَتْ: قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ »

195 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ Adin cennetini yaratınca, onda hiç bir göz görmedik, hiç bir kulak işitmedik ve hiç bir beşerin kalbinden geçmedik şeyler yarattı, sonra ona 'Konuş' buyurunca O, 'Muhakkak inananlar felâh buldu' dedi."** *(Taberanî, Mu'cem-i Kebir, No:11439, 11/184, Mu'cem-i Evsad, No:742, 1/414)*

Ka'bu'l-Ahbar *(Radıyallahu Anh)* dan nakledildiğine göre, Nuh *(Aleyhisselâm)* vefat edeceği zaman, çocuklarının arasından Sâm isimli oğlunu yanına çağırarak şöyle vasiyette bulundu: "Sana iki şey vasiyet ediyor, iki şeyden de seni nehyediyorum:

İlk ikinin birincisi; Allah-u Tealâ'dan başka hiç bir ilâh olmadığına şehadet etmendir. Çünkü bu şehadet yedi kat gökleri yarıp geçer de hiç bir şey ona engel olamaz. Yedi kat gökler, yerler ve içindekiler terazinin bir gözüne konsa bu şehadet de diğerine konsa bu şehadet ağır gelir,

İkincisi: (سُبْحَانَ اللهِ وَالْحَمْدُ للهِ) **"Sübhanallahi velhamdü lillah"** sözünü çok söylemendir, çünkü o, bütün sevapları toplayıcıdır.

Seni yasakladığım iki şey ise Allah'a ortak koşmakla, Allah'tan başkasına güvenmektir. *(Ruhul Beyan: 2/349)*

ALLAH'IN HELÂL ETTİĞİ TEMİZ ŞEYLERİ YASAK ETMEĞE KİMSENİN HAKKI OLMADIĞINI, DOLAYISIYLA MÜSLÜMANLARIN BUNLARDAN İSTİFADESİNİN SERBEST OLDUĞUNU AÇIKLAYAN AYET-İ KERİMELER:

« قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (٣٢) »

"(Habibim!) De ki: Allah'ın, kulları için çıkarttığı (yarattığı) süsü ve güzel rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında (İnanmayanlarla birlikte) inananlarındır. Kıyamet gününde ise yalnız müminlerindir. İşte bilen bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz." *(Araf Suresi:32)*

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (٨٧) وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (٨٨) »

"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz şeyleri (kendinize) haram kılmayın ve haddi aşmayın Şüphesiz ki Allah, haddi aşanları sevmez. Allah'ın size helâl ve temiz olarak verdiği rızıklardan yeyin ve kendisine inandığınız Allah'tan korkun." *(Maide Suresi: 87, 88)*

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغْسِلُوا۟
وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى ٱلْمَرَافِقِ وَٱمْسَحُوا۟ بِرُءُوسِكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى ٱلْكَعْبَيْنِ ۚ وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَٱطَّهَّرُوا۟ ۚ وَإِن
كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلْغَآئِطِ
أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا۟ مَآءً فَتَيَمَّمُوا۟ صَعِيدًا طَيِّبًا
فَٱمْسَحُوا۟ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ ۚ مَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيَجْعَلَ
عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُۥ
عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾ وَٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ
عَلَيْكُمْ وَمِيثَٰقَهُ ٱلَّذِى وَاثَقَكُم بِهِۦٓ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا
وَأَطَعْنَا ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ
﴿٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ كُونُوا۟ قَوَّٰمِينَ لِلَّهِ شُهَدَآءَ
بِٱلْقِسْطِ ۖ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا
تَعْدِلُوا۟ ۚ ٱعْدِلُوا۟ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ۚ
إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرٌۢ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟
وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

Ayet: 6

Mevlâ Tealâ bu surenin evvelinde şer'î akitleri yerine getirmeyi emrettikten sonra, bu akitlerden olan yemek ve evlenmekle ilgili bazı hükümleri açıkladığı gibi, ahiret nimetlerinin tamamlanması için bu mükemmel dinin, imandan sonra kulluk anahtarı olan temizliği emretmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْجَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْلٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (٦)

KELİME MANASI (6)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا)**Ey iman edenler!,** (اِذَا قُمْتُمْ) **kalktığınız** (kalkmak istediğiniz) **zaman,** neye? (اِلَى الصَّلٰوةِ) **namaza,** (فَاغْسِلُوا) **yıkayın,** neyi? (وُجُوهَكُمْ) **yüzlerinizi,** daha? (وَاَيْدِيَكُمْ) **ellerinizi,** nereye kadar? (اِلَى الْمَرَافِقِ) **dirseklere kadar,** daha? (وَامْسَحُوا) **meshedin,** neyi? (بِرُؤُسِكُمْ) **başlarınızı,** daha neyi yıkayın? (وَاَرْجُلَكُمْ) **ayaklarınızı,** nereye kadar? (اِلَى الْكَعْبَيْنِ) **topuklara kadar,** (وَاِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** nedir olduysanız? (جُنُباً) **cünüp,** (فَاطَّهَّرُوا) **iyice temizlenin** (boy abdesti alın), (وَاِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** nedir olduysanız? (مَرْضٰى) **hastalar,** (اَوْ عَلٰى سَفَرٍ) **yahut bir sefer üzereyseniz** (yolculuk hâlinde iseniz), (اَوْجَآءَ) **yahut geldiyse,** kim? (اَحَدٌ) **bir kimse,** kimden? (مِنْكُمْ) **sizden,** nereden geldiyse? (مِنَ الْغَآئِطِ) **çukur yer** (helâ) **dan,** (اَوْلٰمَسْتُمُ) **yahut dokunmuşsanız,** kime? (النِّسَآءَ) **kadınlara** (cinsî münasebette bulunduysanız) **da,** (فَلَمْ تَجِدُوا) **bulamadıysanız,** neyi? (مَآءً) **suyu,** (فَتَيَمَّمُوا) **teyemmüm edin,** neyle? (صَعِيداً) **bir toprakla,** öyle toprak ki, (طَيِّباً) **tertemiz,** (فَامْسَحُوا) **o hâlde meshedin** (sürün), neye? (بِوُجُوهِكُمْ) **yüzlerinize,** daha? (وَاَيْدِيكُمْ) **ellerinize,** neden? (مِنْهُ) **ondan,** (مَا يُرِيدُ) **istemez,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** neyi? (لِيَجْعَلَ) **yapmayı,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (مِنْ حَرَجٍ) **hiç bir güçlük,** (وَلٰكِنْ) **velâkin** (يُرِيدُ) **ister,** neyi? (لِيُطَهِّرَ) **tertemiz etmeyi,** kimi? (كُمْ) **sizi,** daha? (وَلِيُتِمَّ) **tamamlamayı,** neyi? (نِعْمَتَهُ) **nimetini,** kim üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** (لَعَلَّكُمْ)**umulurki siz** (تَشْكُرُونَ) **şükredersiniz.**

MEALİ ŞERİFİ (6)

Ey iman edenler! Namaza kalk (mak iste) **diğiniz zaman, yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi ve başlarınıza meshedip, topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp oldunuzsa, iyice temizlenin** (boy abdesti alın). **Eğer hasta olduysanız yahut bir sefer üzerinde** (yolculuk hâlinde) **iseniz veya sizden biri çukur yer** (ayak yolun) **dan gelmişse, yahutta kadınlara dokunmuş** (cinsî münasebette bulunmuş) **ve** (bu hâllerde) **su da bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin de, yüzlerinize ve ellerinize ondan sürün. Allah size her hangi bir güçlük yapmayı istemez fakat, sizi tertemiz etmek ve üzerinize nimetini tamamlamak diler. Umulur ki şükredersiniz.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ahid, rububiyet ve ubudiyet ahdi olmak üzere iki kısımdır. Mevlâ Tealâ bu surenin başından buraya kadar, dünyevî faydaların en önemlileri olan yeme, içme ve evlilikle ilgili helâl ve haram olan şeyleri beyan etmiş, yenilen şeylere duyulan ihtiyaç, evliliğe duyulan ihtiyaçtan fazla olduğu için, yenilen şeyleri nikâh edilenlerden önce zikretmiş ve böylece rububiyet ahdini (rablik sözünü) yerine getirdikten sonra, abdest ve guslü emrederek sanki şöyle buyurmak istemiştir.

"Ey kulum! Dünyada iken faydalanmak istediğin lezzetler hususunda rububiyet ahdimi hakkıyla yerine getirdim. Artık sen de dünyada iken ubudiyet ahdini (kulluk sözünü) yerine getirmekle meşgul ol."

İmandan sonra en büyük ibadet namaz olup, namazı kılmak da ancak temizlikle mümkün olacağından, Mevlâ Tealâ pek yerinde olarak önce abdestin şartlarını açıklamaya başlayarak:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ اِلَى الْمَرَافِقِ »

"Ey İman edenler! namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın." buyurmuştur.

Sebeb-i Nüzûl:

Aişe *(Radıyallahu Anha)* şöyle buyurmuştur: Bir kere biz Medine-i Münevvere'ye girerken, benim gerdanlığım: "Beydâ" denilen yerde düştü. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanlara onu arayıp bulmalarını emretti, kendisi de devesini çöktürüp indi, sonra başını kucağıma koyup uyudu. Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* gelerek eliyle göğsümü şiddetlice itti ve "İnsanları bir gerdanlık yüzünden burada hapsettin." dedi. Onun bu vuruşu beni çok acıtmış olduğu hâlde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kucağımda bulunduğu için bende ölüm (hareketsizliği) vardı.

Sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* uyandı sabah namazı vakti de geldi, etrafta su arandı fakat bulunamadı. Bunun üzerine: (يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا قُمْتُمْ اِلَى الصَّلٰوةِ) **"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman,"** ayet-i celi-

lesi indi, o zaman Üseyd ibni Hudayr *(Radıyallahu Anh)* : "Ey Ebu Bekr'in âli! Muhakkak ki Allah sizin sebebinizle insanlara bereket vermiştir, siz onlar için ancak bir bereketsiniz" dedi. *(Buharî, Tefsir:110, No:4332, 4/1684)*

Bahr-i Muhit tefsirinde Ebu Hayyan *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bu ayet-i celile Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın kıssası hakkında inmiştir. Bu ayet-i kerimeye: "Teyemmüm ayeti" denilmiştir. Zira geride de zikredildiği üzere Aişe anamızın gerdanlığının düştüğü seferde geceleyin susuz bir yerde kalınıp abdest almak mümkün olmadığından dolayı bu ayet-i kerime inmiş ve bu gibi durumlarda abdest yerine teyemmüm emredilmiştir.

Bilindiği üzere her ikisi de Medine-i Münevverede inmiş bulunan Nisa ve Maide surelerinde birer teyemmüm ayeti vardır. Tefsirinde bulunduğumuz Maide Suresinin bu ayet-i celilesinin baş tarafı, abdeste dair olduğundan buna abdest ayeti de derler.

Bu kıssada inen teyemmüm ayetinin hangisi olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır. Nisa Suresinde yalnız teyemmümden bahsedilip bu ayet-i celilede abdest de anlatıldığına nazaran, "Bu kıssada inen, Nisa Suresinin 43. ayetidir" diyenler varsa da, gerideki Buharînin rivayetine göre, ilk inen ayet Maide Suresinin ayeti olması gerekir.

Gerçi bu ayet-i celile evvel emirde abdestin şartlarını açıkladığı için bir abdest ayeti olduğu muhakkaksa da, abdest başlangıçta bu ayet-i celile ile teşrî edilmiş (meşru kılınmış) olmayıp, ta Mekke-i Mükerreme'de namazla beraber farz kılınmıştır. Zira islâmda hiç bir zaman abdestsiz namaz kılınmamış olduğu bilindiğinden, bu ayet-i celile ile Abdestin farziyeti doğrudan doğruya beyan edilmiş olmayıp, ancak temizlik hükümleri açıklanırken esas alınmak üzere takriren (hükmü yerleştirmek için) zikredilmiş ve bu ayet-i celilenin ismi abdestten ziyade teyemmüme nisbet edilmiştir.

Ayet-i celilenin inişine sebep olan bu sefer, ifk (hazreti aişe *(Radıyallahu Anha)* ya iftira) hadisesinin zuhur ettiği Benî Mureysî' (Benî Mustalik) gazvesi olduğuna, bu da Hicrî altıncı senenin Şaban ayında, Hudeybiye seferinden önce vuku bulduğuna göre, bu ayet-i kerime Sure-i Maide'nin ilk nazil olan ayetlerinden ve hatta bu surenin hudeybiyeden sonra inmiş olduğuna bakılırsa, bu ayet-i celilenin, bu surenin inişine başlangıç olduğu ortaya çıkmış olur.

Ayet-i celilede geçen **"Namaza kalkmak"** tabirinden bizzat kalkmanın kendisi kastedilmemiştir. Zira, eğer maksat bizzat kalkmak olsaydı abdestin namazdan sonra alınması gerekirdi ki, böyle bir şey söz konusu olamaz. Ayrıca âlimler, bir kimsenin namaza kalkmadan önce, abdestde yıkaması gereken uzuvlarını, otururak veya yan üstü yatarak yıkaması hâlinde de abdestin tamam olacağı görüşünde ittifak etmişlerdir.

Aksine bu ifadeden maksat, "Namaza kalkmak için kollarınızı sıvamak istediğinizde" demektir. Bu ifade her ne kadar mecaz olsa da, bu her kes tarafından bilinen meşhur bir mecazdır. Zira kesin bir irade bir işin meydana gelmesinin sebebidir. Sebebin ismini müsebbebe (neticeye) vermek ise, meşhur olan bir mecazdır.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i kerimenin zahiri, namaza her kalkmak istendiğinde abdest almanın gerektiğini ifade ediyorsa da, biz hadis-i şeriflerin beyanı ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in icraatıyla bu ayet-i celileden maksadın, "Siz abdestsizken namaza kalkmak istediğiniz zaman" demek olduğunu anlamış olduk. Nitekim:

١٩٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ يَقْبَلُ اللهُ صَلاَةَ اَحَدِكُمْ اِذَا اَحْدَثَ حَتّٰى يَتَوَضَّأَ »

196 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizin biriniz abdest bozduğunda, yeniden abdest alıncaya kadar Allah** (-u Tealâ) **namazını kabul etmez."** buyurmuştur. *(Buharî, Hiyel:2, No:6554, 6/2551, Tirmizî, Taharet:56, No:76, 1/110)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere ayet-i celiledeki: **"Namaza kalktığınız zaman"** hitabı, abdestsizlere mahsus olduğu için, ayet-i kerimenin zahirinden anlaşıldığı gibi abdestli olsun olmasın her namaza kalkana abdest gerekmez. Nitekim:

١٩٧ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَنْظَلَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ اُمِرَ بِالْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلاَةٍ طَاهِراً كَانَ اَوْ غَيْرَ طَاهِرٍ ، فَلَمَّا شَقَّ ذٰلِكَ عَلٰى رَسُولِ اللهِ ﷺ اُمِرَ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ ، وَوُضِعَ عَنْهُ الْوُضُوءُ اِلاَّ مِنْ حَدَثٍ ، قَالَ: فَكَانَ عَبْدُ اللهِ يَرٰى اَنَّ بِهِ قُوَّةً عَلٰى ذٰلِكَ ، كَانَ يَفْعَلُهُ حَتّٰى مَاتَ .

197 - Abdullah ibni Hanzale *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* evvelce abdestli olsun olmasın her namaza abdest almakla emrolunmuştu. Bu ona zor gelince, her namaz için misvak kullanmak la emrolundu ve abdestsizliğin dışında abdest alma zorunluluğu kaldırıldı. Abdullah *(Radıyallahu Anh)* kendisinin her namaza abdest almaya kuvveti bulunduğunu gördüğü için ölünceye kadar buna devam etti. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:22019, 8/223, Darimî, Sünen, Taharet:3, No:663, 1/177)*

Malik, Şafiî ve diğerlerinin *(Rahimehumullah)* Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet ettiklerine göre bu ayet-i celilenin tefsiri: "Yataklardan yani uykudan **namaza kalktığınız zaman"** demektir ki, bu manaya göre abdest emrinin, abdestsizlere ait olduğu aşikârdır.

Bu ayet-i kerimenin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir ruhsat ifade etmek üzere indiği de zikredilmiştir. Alkame ibni Fağvâ *(Radıyallahu Anh)*, (sahabeden ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Tebuk seferinde delili olan) babasının şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest bozduğu zaman evine girip namaz abdesti gibi abdest alıncaya kadar biz onunla konuşur o bizimle konuşmaz, biz ona selâm verir o bize cevap vermezdi."

Ayet: 6

Bunun üzerine biz: "Ey Allah'ın Resulü! Biz seninle konuşuyoruz, sen ise bizimle konuşmuyorsun, biz sana selâm veriyor sen ise bize iade etmiyorsun (bunun sebebi nedir?) " dedik. Neticede: "Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman" mealindeki bu ruhsat ayeti inerek, abdestin her amel için değil sadece namaz için farz olduğunu açıklamak suretiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bu hususta bir ruhsat açıklamış oldu. *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:11342, 4/455)*

١٩٨ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ خَرَجَ مِنَ الْخَلاَءِ فَقُرِّبَ اِلَيْهِ طَعَامٌ فَقَالُوا: اَلاَ نَأْتِيكَ بِوَضُوءٍ؟ قَالَ: « اِنَّمَا اُمِرْتُ بِالْوُضُوءِ اِذَا قُمْتُ اِلَى الصَّلاَةِ »

198 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest bozduktan sonra, çıkarken kendisine bir yemek takdim edildiğinde sahabe-i kiram "Sana abdest suyu getirmeyelim mi?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben ancak namaza kalktığım zaman abdestle emrolundum."** buyurdu. *(Tirmizî, Et'ıme:40, No:1847, 4/282, Ebu Davud, Et'ıme:11, No:3760, 2/372, Nesaî, Taharet:101, No:132, 1/92, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:2549, 1/605)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ulemadan bir cemaat ayet-i celi ledeki hitabın Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus olarak devam ettiğini, dolayısıyla ayet-i celilede bir nesh bulunmayıp muhkem olduğunu söylemişlerse de, böyle bir ifadeye gerek yoktur. Zira ulemanın ekserisine göre, Ayet-i kerimedeki, "Her namaz için abdest" emrinden maksat, fazileti talep olduğundan bu emir nedbe mahmuldür (her namaza abdest almak mendup ve müstehaptır).

Darimî'nin, "Müsned" inde, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, bu ayet-i kerimeyi okuyarak her namaza abdest aldığı hususundaki rivayeti, bunun bir benzerinin İkrime *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmesi, İbni Sîrîn'in, "Hulefâ-i Raşidîn her namaz için abdest alırlardı." şeklindeki rivayeti, bu zatların bu işi vacip sayarak yaptıklarına delâlet etmez. Zira:

١٩٩ – عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلاَةٍ ، فَلَمَّا كَانَ عَامُ الْفَتْحِ صَلَّى الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ . فَقَالَ عُمَرُ: اِنَّكَ فَعَلْتَ شَيْئاً لَمْ تَكُنْ تَفْعَلُهُ؟ قَالَ: « عَمْداً فَعَلْتُهُ »

199 - Süleyman ibni Büreyde'nin babasından rivayetine göre: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, her namazda abdest alırdı, fetih senesi olunca, bütün namazları bir abdestle kıldı ve mestleri üzerine mesh etti. Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* "Ya Resulallah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sen hiç yapmadığın bir iş yaptın (bir abdestle bütün namazlarını kıldın)." demesi üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bunu kasten yaptım."** buyurarak, ümmetine, bir abdestle bir kaç namaz kılmanın caiz olduğunu beyan etmiştir. *(Tirmizî, Taharet:45, No:61, 1/89, Müslim, Taharet:25, No:277, 1/232, Ebu Davud, Taharet:66, No:172, 1/93, İbni Mace, Taharet:72, No:510, 1/170, Nesaî, Taharet:101, No:133, 1/92)*

٢٠٠ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « مَنْ تَوَضَّأَ عَلَىٰ طُهْرٍ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ »

200 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Abdestli iken abdest alana, Allah** (-u Tealâ) **o sebeple on hasene** (sevap) **yazar"** *(Tirmizî, Taharet:44, No:59, 1/87, Ebu Davud, Taharet:32, No:62, 1/63, İbni Mace, Taharet:73, No:512, 1/170)*

İşte bu hadis-i şerif de, her namazda abdest almanın müstehap olduğu hususunda açık bir delildir. Tabiî ki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ibadete çok düşkün olduğu için ekseriyetle her namaza abdest alıyorduysa da, sahabe-i kiram bu hususta genişlik göstermişlerdir.

Nitekim Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* ın, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her namazda abdest alırdı." sözünü duyan Amr ibni Âmir el Ensarî *(Radıyallahu Anh)*: "Ya siz nasıl yapardınız?" diye sorunca, Enes *(Radıyallahu Anh)* : "Biz abdest bozmadıkça bütün namazları bir abdestle kılardık." diye cevap verdi. *(Tirmizî, Taharet:44, No:60, 1/88)*

Fazl ibni Mübeşşir *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben, Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* ın bir abdestle bir çok namaz kıldığını görünce, ' bu ne iş? ' diye sorduğumda, 'Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de böyle yaptığını gördüm, ben de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yaptığı gibi yapıyorum' diye cevap verdi. *(İbni Mace, Taharet:72, No:511, 1/170)*

Abdest bozulmadıkça yenilemek gerekmez diyen cumhur ulemanın, bu görüşlerini ispat hususunda aklî delillerinin en güçlüsü şudur: Eğer her namaz için yeni bir abdest almak vacip olsaydı, abdesti vacip kılan şey sadece namaza kalkmak olur, bundan başka şeyin ise abdestin vacip oluşunda bir tesiri olmamış olurdu. Fakat bu yanlıştır, çünkü Allah-u Tealâ bu ayet-i kerimenin sonunda:

« أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ الْغَآئِطِ أَوْ لَـٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا »

"Veya biriniz helâdan gelmiş ise yahut da kadınlara dokunduysanız ve budurumda su da bulamamışsanız, o zaman tertemiz bir toprakla teyemmüm edin." buyurarak, def-i hacet yapanla, cima yapana su bulamadıkları zaman teyemmümü vacip kılmıştır. Bu ise bunlardan her birinin su bulunduğu zaman su ile temizlenmenin vacip oluşunun bir sebebi olduğuna delâlet eder ki, bu da abdestin vacip oluşunun bazen namaza kalkmanın dışında başka bir sebeple olmasını gerektirir. İşte bu da bizim görüşümüzün doğruluğuna delâlet etmektedir.

Abdest almanın, namazla ilgili bir emir mi, yoksa kendi başına müstakil bir ibadet mi olduğu:

Bazı âlimler: "Abdest almayı ifade eden emir, namazla ilgili emre tabi olduğundan, abdest almak kendi başına müstakil bir ibadet değildir." demişlerse de, Diğer bazı ulema: "Abdest almaktan maksat temizliktir, temizlik ise, gerek Kur'an-ı Kerim, gerekse Hadis-i şeriflerin delâletiyle bizzat maksut (yapılması istenen) bir şeydir.

Bunun Kur'an-ı kerimden delili, bu ayet-i celilenin sonunda geçen : (مَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ) **"Allah size bir güçlük çıkartmak istemiyor. Fakat sizi iyice temizlemek istiyor"** kavl-i şerifidir. Temizliğin faziletine delâlet eden bir çok hadis-i şerifler de vardır. Nitekim:

٢٠١ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَلْاِسْلَامُ نَظِيفٌ فَتَنَظَّفُوا فَاِنَّهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ اِلَّا نَظِيفٌ »

201 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"İslâm tertemizdir. O hâlde siz de temizlenin, çünkü cennete ancak temiz olan kimse girebilir."** *(Taberanî, Mu'cemu'l-Evsad, No:4890, 5/464)*

٢٠٢ – عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِي وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ ، فَنَظِّفُوا اَفْنِيَتَكُمْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ »

202 - Saad ibni Ebî Vakkas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ çok faziletlidir, faziletli şeyi sever. Temizdir, temizliği sever. Çok iyidir, iyiliği sever. Cömerttir cömertliği sever. O hâlde avlularınızı temizleyin, yahudilere benzemeyin."** *(Tirmizî, Edep:41, No:2799, 5/111)*

٢٠٣ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اِنَّ اَفْوَاهَكُمْ طُرُقٌ لِلْقُرْاٰنِ فَطَيِّبُوهَا بِالسِّوَاكِ »

203 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Muhakkak sizin ağızlarınız Kur'an yollarıdır. O hâlde onları misvakla temizleyin."** *(İbni Mace, Taharet:7 No:291, 1/106, Hilyetül Evliya, 4/296, İbni Hacer-i Askalanî, Telhisu'l-Habîr: 1/70)*

ABDESTİN FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİFLER:

٢٠٤ – عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ السُّلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ فَالْوُضُوءُ حَدِّثْنِي عَنْهُ. قَالَ: « مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ يُقَرِّبُ وَضُوئَهُ فَيَتَمَضْمَضُ وَيَسْتَنْشِقُ فَيَنْتَثِرُ الاَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ . ثُمَّ اذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا اَمَرَهُ اللّٰهُ الاَّ خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ اَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ الْمَاءِ . ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ اِلَى الْمِرْفَقَيْنِ الاَّ خَرَّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ اَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ . ثُمَّ يَمْسَحُ رَأْسَهُ الاَّ خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ مِنْ اَطْرَافِ شَعْرِهِ مَعَ الْمَاءِ . ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ اِلَى الْكَعْبَيْنِ الاَّ خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ اَنَامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ . فَاِنْ هُوَ قَامَ فَصَلّٰى ، فَحَمِدَ اللّٰهَ وَاَثْنٰى عَلَيْهِ ، وَمَجَّدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ اَهْلٌ ، وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلّٰهِ ، الاَّ انْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ »

204 - Amr ibni Abese es Sülemî *(Radıyallahu Anh)*, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* efendimize: "Ey Allah'ın peygamberi bana abdestten söz et (faziletinden bahset)." dediğinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizden herhangi bir kimse abdest suyunu hazırlayarak mazmaza ve istinşak yapar** (ağzına ve burnuna su çeker) **de sümkürürse, mutlaka yüzünün, ağzının ve burnunun günahları dökülür.**

Sonra Allah'ın emrettiği gibi yıkarsa mutlaka yüzünün günahları su ile beraber sakalının etrafından dökülür, sonra iki elini dirsekleriyle beraber yıkarsa, mutlaka ellerinin günahları su ile beraber parmak uçlarından dökülür, sonra başını meshederse mutlaka başının günahları su ile beraber saçının kenarlarından dökülür.

Sonra ayaklarını topuklarıyla beraber yıkarsa, mutlaka ayaklarının günahları su ile birlikte parmak uçlarından dökülür. Eğer bu adam kalkar namaz kılar da Allah-u Tealâ'ya hamd-ü senada bulunur, ona lâyık olduğu şekilde tazim eder, kalbini Allah için tefriğ eder (başka şeylerden boşaltır) **sa mutlaka annesinin onu doğurduğu gündeki gibi günahlardan arınır."**
(Müslim, Salât-ül Müsafirîn:52, No:832, 1/570)

٢٠٥ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ اَتَى الْمَقْبُرَةَ فَقَالَ: « اَلسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ . وَاِنَّا اِنْ شَاءَ اللّٰهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ . وَدِدْتُ اَنَّا قَدْ رَأَيْنَا اِخْوَانَنَا » قَالُوا: اَوَلَسْنَا اِخْوَانَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ؟ قَالَ: « اَنْتُمْ اَصْحَابِي . وَاِخْوَانُنَا الَّذِينَ لَمْ يَأْتُوا بَعْدُ » فَقَالُوا: كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَمْ يَأْتِ بَعْدُ مِنْ اُمَّتِكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ؟ فَقَالَ: « اَرَأَيْتَ لَوْ اَنَّ رَجُلاً لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحَجَّلَةٌ . بَيْنَ ظَهْرَيْ خَيْلٍ دُهْمٍ بُهْمٍ اَلَا يَعْرِفُ

Ayet: 6

خَيْلَهُ؟ » قَالُوا: بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللهِ! قَالَ: « فَإِنَّهُمْ يَأْتُونَ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ . وَأَنَا فَرَطُهُمْ عَلَى الْحَوْضِ »

205 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kabristana gelerek: **"Ey mümin kavminin diyarı! Selâm olsun size inşaallah biz de size şüphesiz ki katılacağız. İsterdim ki kardeşlerimizi göreydik."** buyurdu.

Bunun üzerine ashab-ı kiram: "Biz senin kardeşlerin değilmiyiz ya Resulallah?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Siz benim ashabım** (arkadaşlarım) **sınız, kardeşlerimiz ise henüz gelmeyenlerdir."** buyurdu.

Bunun üzerine ashab: "Sen, ümmetinden henüz (dünyaya) gelmeyenleri nasıl tanıyacaksın?" diye sorduklarında, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ne dersin bir adamın yağız ve doru** (yelesi ve kuyruğu siyah diğer tarafları kırmızı) **at sürüsü içinde sakar ve sekir** (alnı ve ayakları beyaz) **bir takım atları olsa atlarını tanımaz mı?"** diye sordu.

Ashab-ı kiram: "Tabii ki tanır Ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz ki onlar** (kıyamet günü ümmetim), **abdest** (eserlerin) **den elleri ve ayakları beyaz olarak pırıl pırıl gelirler. Ben de havz** (ı kevser) **başında onların faratı** (önce varıp bekleyeni) **yim"** buyurdu. *(Müslim, Taharet:12, No:249, 1/218, Nesaî, Taharet:110, No:150, 1/101, İbni Mace, Zühd:36, No. 4306, 2/1439, Muvatta', Taharet:6, No:59, Sh. 23)*

Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın kölesi Humran şöyle rivayet etmiştir: "Bir kere Osman ibni Affan bir kab isteyerek, üç kere ellerine su döküp onları yıkadı, sonra sağ elini kaba sokarak ağzına ve burnuna su çekti daha sonra, üç kere yüzünü, üç kere de ellerini dirseklerine kadar yıkadı, başını meshettikten sonra ayaklarını da üç kere topuklarına kadar yıkadı, sonra da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu söyledi:

٢٠٦ – « مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هٰذَا ، ثُمَّ صَلَّىٰ رَكْعَتَيْنِ لاَ يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ »

206 - **"Her kim benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra iki rekât kılar da, o iki rekâtta nefsiyle konuşmaz** (aklına gelen vesveseye uymaz) **sa, geçmiş günahları bağışlanır."** *(Buharî, Vudu':23, No:158, 1/71, Müslim, Taharet:3, No:226, 1/204, Ebu Davud, Taharet:50 No:106, 1/74, İbni Mace, Taharet: 6, No:285, 1/105, Nesaî, Taharet:68 No:84, 1/68, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:418, 1/131)*

٢٠٧ – عَنْ عُرْوَةَ عَنْ حُمْرَانَ (رضى الله عنهما): فَلَمَّا تَوَضَّأَ عُثْمَانُ قَالَ: أَلاَ أُحَدِّثُكُمْ حَدِيثاً لَوْلاَ آيَةٌ مَا حَدَّثْتُكُمُوهُ ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « لاَ يَتَوَضَّأُ رَجُلٌ يُحْسِنُ وُضُوءَهُ وَيُصَلِّي الصَّلاَةَ إِلاَّ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الصَّلاَةِ حَتَّىٰ يُصَلِّيَهَا »

207 - Urvenin, Humran *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetine göre, Hazreti Osman abdest alınca şöyle buyurdu: "Size bir hadis haber vereyim mi? Eğer bir ayet (bildiklerini gizleyenleri tehdid eden Bakara Suresinin 174. ayeti) olmasaydı, onu size söylemeyecektim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğunu işittim: **"Bir kimse abdest alır da, abdestini güzel yapar** (bütün sünnetlerine ve edeplerine riayet ederek alır) **ve namaz kılarsa, mutlaka onunla, daha sonra kılacağı namaz arasındaki** (küçük günahlar) **mağfiret olunur."** *(Buharî, Vudu':23, No:158, 1/71)*

Muhammed ibni Ka'b el Kurazî *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Ben, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının birinden bir hadis-i şerif duyduğum zaman onu Kur'anda arardım. Bunu da Kur'anda aradığımda:

« اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً (١) لِيَغْفِرَلَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً (٢) »

"Biz sana şüphesiz apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar ve seni dosdoğru bir yola kavuşturur." *(Fetih Suresi: 1-2)*

Ayet-i Kerimelerini bulunca anladım ki, Allah-u Tealâ habinin günahlarını affederek ona nimetini tamamladı. Sonra Maide Suresindeki: **"Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi yıkayın."** ayet-i kerimesini okudum, sonunda: "(Allah-u Tealâ size abdesti ve guslü emretmekle) **Size bir güçlük çıkartmak istemiyor velâkin sizi tertemiz etmek ve üzerinize nimetini tamamlamak diliyor."** kavl-i şerifine ulaşınca anladım ki, Allah-u Tealâ abdest ve gusul sebebiyle bu ümmeti mağfiret ederek onlar üzerine olan nimetini tamamladı. *(Beyhakî, Şuabu'l-İman:3/10)*

٢٠٨ – عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: كَانَتْ عَلَيْنَا رِعَايَةُ الْاِبِلِ فَجَاءَتْ نَوْبَتِى فَرَوَّحْتُهَا بِعَشِيٍّ . فَاَدْرَكْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَائِماً يُحَدِّثُ النَّاسَ فَاَدْرَكْتُ مِنْ قَوْلِهِ: « مَامِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ وُضُوئَهُ. ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّى رَكْعَتَيْنِ مُقْبِلٌ عَلَيْهِمَا بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ اِلَّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ » قَالَ: فَقُلْتُ: مَا اَجْوَدَ هٰذِهِ! فَاِذَا قَائِلٌ بَيْنَ يَدَىَّ يَقُولُ: الَّتِى قَبْلَهَا اَجْوَدُ. فَنَظَرْتُ فَاِذَا عُمَرُ. قَالَ: اِنِّى قَدْ رَاَيْتُكَ جِئْتَ آنِفاً. قَالَ: « مَا مِنْكُمْ مِنْ اَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُبْلِغُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ: اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ وَاَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ ، اِلَّا فُتِحَتْ لَهُ اَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةُ ، يَدْخُلُ مِنْ اَيِّهَا شَاءَ »

208 - Ukbe ibni Amir *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bizim üzerimizde deve gütme vazifesi vardı, nöbetim gelince, akşamleyin develeri ağıllarına götürdüm. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, ayakta cemaata bir şeyler

söylerken yetiştim. Onun sözlerinden yetiştiğim şu idi: **"Her hangi bir müslüman çok güzel abdest alır, sonra kalkarak iki rekât namaz kılar, kalbi ve yüzü ile o iki rekâta yönelir** (yüzünü sağa sola baktırmaz, kalbini de Mevlâ Tealâ dan gayrine döndürmez) **se mutlaka o kimseye cennet vacip olur."**

Ben, "Bu ne güzel şey (bu ne büyük müjde) hem herkesin zorlanmadan yapacağı kadar kolay, hem de sevabı çok büyük." dedim. Bir de baktım ki önümden biri, "Bundan önceki daha güzeldi" diyor. Baktım ki o Ömer *(Radıyallahu Anh)* imiş, bana ' Ben seni demin gelirken gördüm, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sen gelmeden önce şöyle buyurdular" dedi.

"Sizden biriniz abdest alıp, onu (sünnet vechi üzere) **tastamam icra eder de, sonra: 'Ben, Allah'tan başka hiç bir ilâh olmadığına, Muhammedin de şüphesiz Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehadet** (şahitlik) **ederim' derse, mutlaka o kimseye cennetin sekiz kapısı açılır, hangisinden dilerse ondan girer."** *(Müslim, Taharet:6, No:234, 1/209)*

٢٠٩ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّىٰ تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ »

209 - Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim abdest alır da onu çok güzel yaparsa, tırnaklarının altına varıncaya kadar vücudundan bütün günahları çıkar"** *(Müslim, Taharet:11, No:245, 1/216)*

٢١٠ – عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَىٰ حَتَّىٰ أَشْرَعَ فِي الْعَضُدِ . ثُمَّ يَدَهُ الْيُسْرَىٰ حَتَّىٰ أَشْرَعَ فِي الْعَضُدِ . ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ . ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُمْنَىٰ حَتَّىٰ أَشْرَعَ فِي السَّاقِ . ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَهُ الْيُسْرَىٰ حَتَّىٰ أَشْرَعَ فِي السَّاقِ ثُمَّ قَالَ: هٰكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ . وَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَنْتُمُ الْغُرُّ الْمُحَجَّلُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ إِسْبَاغِ الْوُضُوءِ فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ فَلْيُطِلْ غُرَّتَهُ وَتَحْجِيلَهُ »

210 - Nuaym ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir kere Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ı abdest alırken gördüm. Yüzünü yıkadı ve abdestini çok güzel aldı sonra, sağ elini tâ pazuya ulaşıncaya kadar yıkadı. Sonra sol elini pazuya kadar yıkadı, sonra başını mesh etti, daha sonra sağ ayağını ta baldırına kadar yıkadı, sonra sol ayağını da baldırına ulaşıncaya kadar yıkadı ve "Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in işte böyle abdest aldığını gördüm " dedi ve şunu söyledi:

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Siz, abdesti tamamladığınızdan dolayı kıyamet gününde alınlarınız ve bacaklarınız bem-**

beyaz ola (rak haşr edile) **ceksiniz, binaenaleyh sizden gücü yeten Gurre ve tahcilini** (bu beyazlığını) **uzatsın."** *(Müslim, Taharet:12, No:246, 1/216, Buharî, Vudu':3, No:136, 1/63)*

Hadis-i şerifte geçen Gurre ve tahcili uzatmaktan maksat abdest uzuvlarını yıkarken farz olan yerin ötesine geçmektir. Ellerde bunun hududu dirsekleri biraz geçmek, ayaklarda da topuklardan biraz yukarı çıkmaktır.

İbni Battal, Kazi İyaz ve İbni Tiyn *(Rahimehumulah)* ın buna müsaade etmedikleri rivayet edilmişse de imam-ı aynî *(Rahimehullah)* bu iddiayı reddetmiştir. Gerçekte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dirseklerle topuklardan yukarsını yıkadığı sahih hadisle sabit olduğu gibi, Ravi Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* da bizzat abdest alma suretiyle gurre ve tahcili göstermiş, öteden beri ulema da bu şekilde abdest alagelmişlerdir. İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* nın da böyle yaptığı rivayet olunmaktadır.

Gurre ve tahcilin muayyen bir hududu olmamakla beraber, topuklarla dirseklerin biraz ilersine geçmek müstehaptır ve bu, kıyamet günü kişinin nurunun artmasına vesiledir. Nitekim,

٢١١ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « تَبْلُغُ الْحِلْيَةُ مِنَ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوَضُوءُ »

211 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Müminin nuru, abdest suyunun ulaştığı yere kadar varır."** buyurmuştur. *(Müslim, Taharet:13, No:250, 1/219, Nesaî, Taharet:110, No:149, 1/100, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:8849, 3/305)*

Diğer bir hadis-i şeriflerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

٢١٢ – رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « اَلْوُضُوءُ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَىٰ نُورٍ »

201 - **"Abdestli iken abdest almak, nur üzerine nurdur."** *(Aliyyül Karî, el Esrâru'l-Merfûa: No.572, Sh. 361, Kurtubî, el Câmiu'li-Ahkami'l-Kur'an: 6/84)*

İşte abdestin fazileti ile ilgili bütün bu hadis-i şerifler, abdestin de müstakil bir ibadet olduğunu ifade etmektedirler.

٢١٣ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: « مَنْ تَوَضَّأَ عَلَىٰ طُهْرٍ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ »

203 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Abdestli iken abdest alana, Allah-u Tealâ o sebeple on hasene** (sevap) **yazar"** *(Tirmizî, Taharet:44, No:59, 1/87, Ebu Davud, Taharet:32, No:62, 1/63, İbni Mace, Taharet:73, No:512, 1/170)* Hadis-i şerifi de bunun en güzel delillerindendir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, abdest tazelemenin, kalbi nurlandırmakta büyük bir tesiri vardır, ehlullahtan bazısı, gıybet, yalan ve öfkelenme gibi hâllerde nefsin galibiyeti ve şeytanın tasarrufu açığa çıktığı için abdest tazelerlerdi, çünkü abdest, nefis ve şeytandan gelen karanlıkların kendisiyle dağıldığı bir nurdur.

Meşayıhtan birinin yüzünde bir yara çıkmıştı, su dokunduğu için oniki sene o yaralar iyileşmediği hâlde o zat her farz namaz için abdest tazelemeyi terketmemişti.

Bu ayet-i kerimede zikredilen abdestin farzları dörttür:

1 - **"Yüzlerinizi yıkayın"** kavl-i şerifiyle emredilen , yüzü yıkamak.

Yıkamanın tarifi :

Alusî ve Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, yıkamak, suyu uzuv üzerinde akıtmaktan ibarettir. Akıtmanın tarifi ise, İmameyn'e göre bir damla da olsa suyun damlamasıdır, dolayısıyla bir kimse abdest uzuvlarını ıslatsa, fakat suyu üzerinden akıtmasa imameyn'e göre bu, abdest için yeterli olmaz, Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* a göre ise damlama şart değildir.

Ovalamaya gelince, İmamı Malik *(Rahimehullah)* ın dışındaki müctehitlere göre yıkamanın hakikatinden olmadığı için, yıkamak ona bağlı değildir. Eğer insan kar alıp bunu yüzüne sürse, hava sıcak olup karı eritiyor, böylece karın suyu akıyorsa bu şekilde alınan abdest caiz olur. İmam Malik ile Evzâi *(Rahimehumallah)*, kar erimese de abdestin caiz olacağını söylemişlerse de ayet-i celiledeki: **"Yıkayın"** ifadesi bunu reddetmektedir, zira erimeyen karı sürmeye yıkama adı verilemez.

Abdestte niyetin hükmü:

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* abdestte yüz yıkanırken niyet etmenin vacip (farz) olduğunu söylemişse de, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)*: "Abdestin sıhhati için niyet şart değildir, çünkü Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede dört azayı yıkamayı farz kılmış, fakat ni yeti gerekli kılmamıştır, dolayısıyla abdestte niyeti şart kılmak, nas üzerine bir ziyade (delile ilâve) etmektir. Nas üzerine ziyade ise, bir nesh (değiştirme) olup, haber-i vahid (bir sahabeden rivayet edilen hadis) veya kıyas ile Kur'anın neshedilmesi caiz değildir." diyerek bu ayet-i kerimeyi abdestte niyetin vacip olmadığına delil getirmiştir.

Abdestte tertibin hükmü:

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* **"Yüzlerinizi yıkayın."** emrinin başında geçen (فَ) nın tertib için olduğunu kabul ederek abdestte uzuvların, bu ayet-i celilede zikredildiği üzere sıra ile yıkanması gerektiğini söyleyerek tertibi (sıraya riayeti) altıncı farz olarak kabul etmişse de, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)*,bu ayet-i celileyi, tertibin farz olmadığı hususundaki görüşüne şöyle delil getirmiştir:

Ayet-i celiledeki: (وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) **"Ve ellerinizi dirseklere kadar yıkayın ve başlarınıza meshedip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın."** cümle-i celilelerinde geçen: "Atıf vavı", tertibi (sıraya uymayı) gerektirmediğinden, bu ayet-i celile abdest alırken tertibin farz olduğunu ifade etmemiş olur.

Eğer biz, tertibin farz olduğunu söylersek, bu, ayet-i celileye bir ilâve yapılması demek olur ki, bu da bir nesih (hüküm kaldırma) sayılır. Halbuki böyle kıyaslarla Kur'anın hükmünü neshetmek caiz değildir. Dolayısıyla Şafiî *(Rahimehullah)* a göre abdestin farzları altı olup, beşincisi niyet, altıncısı ise tertibe riayettir. Hanefî Mezhebimize göre ise, Abdestin farzları, bu ayet-i kerimede zikredilenlere ilâve yapılmaksızın dört tanedir.

Abdestte uzuvları peş peşe yıkamanın hükmü:

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* abdestte uzuvların aralıksız olarak peş peşe yıkanmasını şart koşmuşsa da, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, abdest uzuvları kurumayacak şekilde azayı peş peşe yıkamak abdestin sahih olmasının şartı değildir. Bu aynı zamanda imam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın da kavl-i cedidi (daha sonraki görüşü) dür. Zira Allah-u Tealâ, bu ayet-i celilesinde bu dört uzvu yıkamayı bize farz kılmış. Fakat bunların peş peşe yapılmasıyla, aralıklı yıkanması hususunda bir şey açıklamamıştır.

Mevlâ Tealâ Ayet-i celilenin sonunda ise: (وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ) **"Velâkin** (Allah-u Tealâ) **sizi iyice temizlemek istiyor."** buyurarak, bu ayet-i celilede zikredilen dört uzvu ne şekilde olursa olsun yıkamanın, tahareti tahakkuk ettirdiğine (temizliği gerçekleştirdiğine) hükmetmiştir. Nitekim:

« ٢١٤ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطُّهُورُ »

214 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Namazın anahtarı temizliktir."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Taharet:3, No:3, 1/8)*

Dolayısıyla, uzuvların peş peşe yıkanmaması hâlinde alınmış olan bir abdestin de temizliği gerçekleştirdiği ortaya çıkmış olduğundan, böyle bir abdestle kılınan namaz caizdir.

Yüzün tarifine gelince :

Yüz denen uzuv, enine, iki kulak memesi arasındaki yer ile, boyuna, alnın saç biten yerinden çene altına kadar olan kısımdır. Dolayısıyla kaşların altına, gözlerin kirpiklerine, kulaklarla sakal arasında bulunan tüysüz kısımlara ve sık da olsa, çene ile alt dudak arasındaki kıllara suyu ulaştırmak gereklidir. Çünkü, "Vech" (yüz), "muvacehe" (yüz yüze gelmek) den alındığı için, abdestte yüz denilen bütün bu kısmı su ile bir kere yıkamak farzdır.

Sakala gelince, eğer altındaki deri görülmeyecek derecede sıksa, üstünü yıkamak yeterli olup, altındaki deriyi yıkamak gerekmez. Fakat sakal seyrek olursa, altındaki deri kısımlarını da yıkamak gerekir.

Ayet: 6

Sakalın çeneden sarkan kısmının dışına suyu değdirmenin hükmü hakkında iki görüş vardır:

Bir görüşe göre suyu değdirmek gerekliyse de, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, mesh hususunda baştan inen saçların hükmü, başın hükmünde olmadığı gibi, yüzün boylamasına sınırı olan çene altından aşağı inen kılların da yıkanması farz değildir.

İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* tan bir rivayete göre sakalın tamamının meshedilmesi vaciptir. İmam-ı Muhamed *(Rahimehullah)* dan bir rivayete göreyse tamamının yıkanması vaciptir. Bu görüşün en doğru olduğu rivayet edilmiştir. "Fetâvâ-yı Zahîriyye" de zikredildiğine göre fetva bu görüş üzeredir. Zira sakal, derinin yerinde bulunduğundan kaş gibi yıkamanın farziyeti ona intikal etmiştir.

"Bedâi'" isimli hanefî fıkhında İbni Şücâ' *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre fukaha, bu görüşün dışındakı görüşlerden vazgeçmişlerdir. Tabiî ki bütün bunlar sık sakal hakkındadır. Derisi görülen hafif sakalın altına suyu ulaştırmak vaciptir. Çenesindeki tüyleri yıkayıp sonra kesenin tekrar çenesini yıkaması gerekmez.

"Bekkâl" isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre, kısa bıyığı hilâllamak gerekmez, uzunu ise hilâllamak ve suyu dudaklara ulaştırmak vaciptir. Zira bıyığı kısaltmak sünnet olduğu için, bıyığın çokluğu altını yıkamanın sakıt olması hususunda itibara alınmaz, sakal ise böyle değildir çünkü onu uzatmak sünnettir. Şeyhulislâm Merğînânî *(Rahimehullah)* "Tecnis" isimli fıkıh kitabında, kaşların ve bıyığın sık olup olmaması hakkında bir ayırım gözetmeksizin, suyu, onların tüy bitimlerine ulaştırmayı edeplerden saymıştır.

Dudağa gelince, onun ağıza tâbi olduğu söylenmiştir. Ebu Cafer *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, dudaklar yumulduğunda görülmeyen kısım ağıza görülen kısım ise yüze tâbi sayılır. Bu tahdid (sınırlama) ibni Abbas, İbni Ömer, Hasen, Katade ve Zührî *(Radıyallahu Anhum)* hazeratından ve diğerlerinden rivayet edilmiştir.

Geride de yüzün tarifinde zikredildiği üzere yüz, uzunlamasına baştaki tüy bitiminden, çene bitimine, enlemesine ise, kulaktan kulağa kadar kabul edildiğinde, bu kısımdan, bakanın gözüne görünen her şey yüz sayılır. Dolayısıyla Enes ibni Mâlik, ibni Seleme, Ammar, Mücahid ve İbni Cübeyr *(Radıyallahu Anhum)* a göre, bütün bunların yıkanması gerekmektedir. Ancak burun içi, ağızın içi ve kulakların görünen kısımları yüze dahil değildir. Çünkü "yüz", kendisiyle karşı karşıya gelinen kısımdır, kulak ise böyle değildir.

Göz içi hakkında açık bir delil yoksa da, en açık görüşe göre, bunda bir zorluk ve zarar tehlikesi bulunduğundan yıkanması vacip değildir. Bazı ulema bunun sünnet de olmadığını, hatta diğer bazısı da mekruh olduğunu söylemişlerse de, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın, gusülde göz içini yıkamayı vacip kıldığı, kendisi de bunu yaparak gözlerini kaybettiği hakkındaki rivayet burada hatıra gelmektedir.

Büyüklerden birinin gözüne karasu denilen hastalık inmiş idi, göz doktoru: "Bir kaç gün abdesti terketmelidir yoksa iyileşmez" dediyse de, o, abdest almayı gözünü kaybetmeye tercih etti.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, "yüz" ismi, görünmeyen kısmı değil de görüneni ifade ettiğinden bu ayet-i celilenin zahiri, mazmaza ve istinşak'ın (ağıza ve buruna su vermenin) abdestte vacip olmadığını ifade etmektedirler, dolayısıyla bu ikisi sünnetlerdendir.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın görüşünde ağıza ve burna su vermek abdeste de gusülde de farz değildir. Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* a göre bu, her ikisinde de farzdır, İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse bunlar gusülde farz, abdeste ise farz değildir.

Uzuvları üç kere yıkamanın hükmü :

Abdest uzuvlarını üç kere yıkamak farz değil sünnettir, farz olan bir kere yıkamaktır. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede: (فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) **"Yüzlerinizi yıkayın."** buyurarak, yıkamayı emretmiştir, yıkamak ise tek bir defa yıkamakla hasıl olur, daha sonra ise: (وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ) **"Fakat sizi iyice temizlemeyi murad ediyor"** buyurarak bu kadar yıkamaklada temizliğin meydana geleceğine işaret etmiştir, dolayısıyla bir tek defa yıkamanında abdestin sahih olması hususunda yeterli olduğu sabit olmuştur.

Nitekim, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre, " Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* birer kere abdest almış (uzuvlarını birer kere yıkamış) Abdullah ibni Zeyd *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göreyse "ikişer kere yıkamıştır." *(Buharî, Vudu':21- 22, No:156-157, 1/70)*

٢١٥ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: تَوَضَّأَ رَسُولُ اللهِ ﷺ مَرَّةً مَرَّةً وَقَالَ: « هٰذَا وُضُوءُ مَنْ لاَ يَقْبَلُ اللهُ مِنْهُ الصَّلاَةَ الاَّ بِه » ثُمَّ تَوَضَّأَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ وَقَالَ: « هٰذَا وُضُوءُ مَنْ يُضَاعِفُ اللهُ لَهُ الاَجْرَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ » ثُمَّ تَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا وَقَالَ: « هٰذَا وُضُوئِي وَوُضُوءُ الْمُرْسَلِينَ مِنْ قَبْلِي »

215 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayete göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest azasını birer kere yıkayıp: **"Bu, Allah'ın namazı, ancak kendisiyle kabul edeceği** (asgari) **bir abdesttir."** buyurmuş, sonra ikişer kere yıkayıp: **"Bu, Allah** (-u Tealân) **ın, kendisine sevabı ikişer kere katlayıp vereceği kimsenin abdestidir."** buyurmuş, daha sonra üçer kere yıkayarak: **"Bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir."** buyurmuştur. *(Darukutnî, Sünen: 1/80), Taberanî, Evsad:3674, 4/396, İbni Hacer-i Askalânî, Telhisu'l-Habîr: 56, 1/57)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, abdest uzuvlarının üçer kere yıkanmasıyla abdest tamam olacağı gibi, birer ve ikişer kere yıkanmalarıyla da abdest sahih olur, lâkin üçten az sayıda yıkayan kimse üç kere yıkamaktaki fazilet ve sevabı kaçırmış olur. Nitekim:

٢١٦- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ ، كَيْفَ الطُّهُورُ؟ فَدَعَا بِمَاءٍ فِي إِنَاءٍ فَغَسَلَ كَفَّيْهِ ثَلاَثًا ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاَثًا، ثُمَّ غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ ثَلاَثًا ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأَدْخَلَ إِصْبَعَيْهِ السَّبَّاحَتَيْنِ فِي أُذُنَيْهِ وَمَسَحَ بِإِبْهَامَيْهِ عَلَى ظَاهِرِ أُذُنَيْهِ وَبِالسَّبَّاحَتَيْنِ بَاطِنَ أُذُنَيْهِ ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا ، ثُمَّ قَالَ: « هٰكَذَا الْوُضُوءُ؛ فَمَنْ زَادَ عَلَى هٰذَا أَوْ نَقَصَ فَقَدْ أَسَاءَ وَظَلَمَ » أَوْ « ظَلَمَ وَأَسَاءَ »

216 - Amr ibni Şuayb *(Radıyallahu Anh)* ın babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiğine göre, Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki: Bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelip: "Ya Resulallah abdest nasıl alınır?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bir kap su isteyerek, ellerini üç kere, yüzünü üç kere, kollarını üç kere yıkadı. Başına mesh etti, şahadet parmaklarını kulaklarına sokarak uçlarıyla içini, baş parmaklarıyla dışlarını mesh etti. Daha sonra ayaklarını üçer kere yıkadı akabinde de:

"İşte abdest böyle alınır. Kim, buna bir şey ekler veya eksiltirse, (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetten dolayı kendisine) **isâet** (kötülük) **etmiş ve zulmetmiş olur."** veya **"zulmetmiş ve isâet etmiş olur."** buyurdu." *(Ebu Davud, Taharet:51, No:135, 1/81, İbni Mace, Taharet:48, No:422, 1/146)*

Bu hadis-i şerifte geçen kötülükten maksat: İmam-ı Aynî *(Rahimehullah)* a göre, abdest azalarını üçten daha az sayıda yıkamaktan dolayı meydana gelen edebe riayetsizliktir. Zulüm ise, insanın, kendisini, üç kere yıkanarak alınan kâmil abdestin sevabından mahrum bırakmasıdır.

Abdeste başlarken besmele çekmek :

Abdeste başlarken besmele çekmek sünnettir. Nitekim:

٢١٧ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ طَلَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ وَضُوءاً فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « هَلْ مَعَ أَحَدِكُمْ مَاءٌ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ يَقُولُ تَوَضَّئُوا بِسْمِ اللهِ فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ ﷺ حَتَّى تَوَضَّئُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ . قَالَ قُلْتُ لِأَنَسٍ كَمْ تَرَاهُمْ كَانُوا؟ قَالَ نَحْواً مِنْ سَبْعِينَ »

217 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir muharebede Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabından bazıları susuzluktan dolayı Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den abdest suyu istediler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de (Allah-u Tealâ'ya karşı edebe riayet için): **Sizin her hangi birinizde hiç su var mı?** buyurdu.

Birisi bir kap içinde az bir su getirdiğinde Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mubarek elini o kaba sokup çıkardıktan sonra,**"Bismillah" diyerek ab-**

dest alın!" buyurdu. Ben O'nun mubarek parmakları arasından suyun çıktığını bizzat gördüm, tâki orada bulunanların tamamı o mubarek su ile abdest aldılar. Ravi, Hazreti Enes'e "Onlar kaç kişi idiler?" diye sorduğunda: "Yetmiş kadar" diye cevap verdi. *(Nesaî, Taharet:62, No:78, 1/65, Beyhakî, Sünen-i Kübra, Taharet:41, No:191, 1/71)*

٢١٨ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ وُضُوءَ لَهُ . وَلاَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ »

218 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Abdesti olmayanın namazı yoktur, Abdest üzerine Allahın ismini zikretmeyen** (Abdeste başlarken besmele çekmeyen) **kimsenin de abdesti yoktur"** *(İbni Mace, Taharet: 41, No:399-400, 1/140, Ebu Davud, Taharet:49, No:101, 1/73)*

Bu hadis-i şeriflerden dolayı Ahmed ibni Hanbel ile İshak *(Rahimehumallah)* abdeste başlarken besmele çekmenin vacip olduğunu, kişinin bunu kasten terketmesi hâlinde abdestinin geçerli olmayacağını söylemişlerdir. Bizim ise bunlara karşı delilimiz şudur: Ayet-i celilede abdeste başlarken besmele çekmek emredilmediği hâlde Mevlâ Tealâ terkliğin meydana geldiğine dair hüküm vermiştir, ayrıca:

٢١٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ تَوَضَّأَ وَذَكَرَ اسْمَ اللهِ تَطَهَّرَ جَسَدُهُ كُلُّهُ ، وَمَنْ تَوَضَّأَ وَلَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ لَمْ يَتَطَهَّرْ إِلاَّ مَوْضِعُ الْوُضُوءِ »

219 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim abdest alırda, Allahın ismini okursa, vücudunun tamamı tertemiz olur. Kim de Abdest alır da Allah'ın ismini okumazsa, ancak abdest yerleri temiz olur. "** *(Darukutnî, Sünen: Sh.1/74)*

İşte bu hadis-i şerif de, besmele çekilmeden alınan abdestin sahih olduğunu ifade etmektedir. Dolayısla geride zikredilen: "Abdesti yoktur" ifadesi, "Abdestinin, Gusül gibi fazileti yoktur" şeklinde anlaşılmalıdır.

Abdestten önce elleri yıkama :

Fukahanın bir kısmı, Abdest almadan önce ellerin yıkanmasının farz olduğunu söylemişlerse de, bize göre bu sünnettir. Nitekim:

٢٢٠ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ ، فَلاَ يَغْمِسْ يَدَهُ فِي الإِنَاءِ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلاَثًا . فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ »

220 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Sizin biriniz uykusundan uyandığı zaman elini üç kere yıkamadan kaba sokmasın, çünkü o, elinin nerede gecelediğini bilemez."** *(Müslim, Taharet:26, No:278, 1/233)*

Hadis-i şerifi, abdeste başlamadan el yıkamanın, uykudan uyanan için söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Hanbelîler, bu hadis-i şeriften dolayı gece uykusundan kalkan kimsenin elini yıkamasının vacip olduğunu, yıkamadan elini su kabına sokmanın, tahrimen (harama yakın) mekruh olduğunu söylemişlerse de, Hanefi, Şafiî ve Malikî ulemasına göre, bu emre uymamak, tenzihen (günaha yakın) mekruhtur.

Çünkü hadis-i şerifte kişinin, ellerinin nerede gezdiğini bilmemesinin bu yıkamaya sebep olarak gösterilmesi, ellerin temiz olup olmaması şüphesinin, bu emrin sebebi olduğunu ifade eder ki, bu, emrin hakiki manası olan vücup ifade etmekten çıkması demektir. Dolayısıyla elinde bir pislik olmadığından emin olan kimse, elini kaba soktuğunda o su pis olmayacağı gibi, o kimse de günahkâr olmaz.

2 - Abdestin farzlarından ikincisi:

(وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ) **"Ellerinizi dirseklerle beraber yıkayın."** Kavl-i şerifinden anlaşılan, dirseklerin yıkanmasıdır.

Fahrurrazî, Hâzin ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Cumhur-u ulema, bu ayet-i celilede geçen (الى) yı, (مع) manasında kabul ederek, dirseklerin de yıkanması gerektiğini söylemişlerdir. İmam-ı Malik ve İmam-ı Züfer *(Rahimehulmalah)* ın, ayet-i celiledeki (الى) yı intihâ-i gaye için (dirseklere kadar manasında) kabul ederek, dirsekleri yıkamanın farz olmadığını söylemişler ve bu hususta:

« ... ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ ... (١٨٧) »

"Sonra orucu geceye kadar tamamlayın" *(Bakara Suresi: 187'den)* ayet-i kerimesini delil getirerek, "Nasıl ki bu ayet-i celilede oruç hükmüne nihai sınır olarak tesbit edilen gece, o hükmün dışında kalarak, gece oruç tutmak farz kılınmamışsa, bu ayet-i celilede de yıkama hükmüne gaye (hudud) kılınan dirseklerin yıkanmasının farz olmaması gerekir." demişlerse de,

Cumhur-u fukaha bunlara şöyle cevap vermişlerdir: "Bir şeyin sınırı, sınırlanan şeyden bazen hissedilen (görülen) bir şekilde ayrılır ki, bu durumda o sınır, sınırlanan şeyin dışında kalmış olur, Nitekim gündüz geceden gözle görülür bir şekilde ayrıldığı için gece, oruç hükmüne dahil değildir.

Ancak, had (sınır), mahdud (sınırlanan şey) in cinsindense, onun hükmüne dahil olur. Dirsek de el cinsinden olduğu için bu ayet-i celiledeki yıkama emrine dahildir. Ancak İmam-ı Alûsi *(Rahimehullah)*, İmam-ı Malik'in bu görüşte olduğu hakkında tereddüd ederek şöyle demiştir: "İbni Hübeyre *(Rahimehullah)*, dört imamın da, ellerin dirseklerle beraber yıkanmasında ittifak ettiklerini nakletmiştir.

Nitekim Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın: "Abdest alırken, sağ ve sol ellerini pazularına kadar yıkadıktan sonra, 'Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de böyle abdest aldığını gördüm' (210 da geçti) rivayeti de, Cumhurun bu hususta delillerindendir.

Kolu kesik olanın abdesti :

Kolları kesik olan adamın kesilen kısmı dirseklerden bileklere doğru aşağı olursa, dirseklerden kalan kısmı yıkamak farzdır. Zira: **"Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın."** emri, ellerin dirseklerle beraber yıkanmasının farz olmasını gerektirir, dolayısıyla kesilmek suretiyle dirseklerin bir kısmı farz olma hükmünden düşünce, bu ayet-i celileye göre geriye kalan kısmı yıkamak farz olur, amma dirseklerin üstünden kesilmişse, o kimseye bu kısmını yıkaması farz değildir.

Şayet kollar tam dirsekten kesilmiş olursa, dirseklerin kollara dahil olduğunu söyleyenlere göre, kemiğin ucuna suyu dokundurmak farzdır, zira dirsekleri yıkamak farz olup, dirsek de iki kemiğin karşı karşıya geldiği yer olduğuna göre, suyu iki kemiğin bir birine rastlaştığı yere dokundurmak farz ise ikinci kemiğin ucunu yıkamak da farz olur. Amma muhalif (dirseğin yıkanmasını farz saymayan) lara göre, kolları tam dirsekten kesilen kişi dirseğin üstü kesilen kimse gibi teklif mahalli olan uzvu tamamen kaybettiği için kemiğin ucuna suyu dokundurmak farz olmayıp, tahcili (abdest uzuvlarının ahiretteki nurunu artırmayı) muhafaza için pazudan kalan kısmı yıkamak onlara göre menduptur.

Yıkamaya sağdan başlamak:

Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)*, sağı soldan önce yıkamanın farz olduğunu söylemişse de, diğer fukahaya göre bu, farz değil sünnettir. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet,i celilede ellerden ve ayaklardan bahsederken sağın sola takdim edilmesini konu etmemiştir, işte bu da farz olanın, ellerin ve ayakların her ne şekilde olursa olsun yıkanması olduğuna delâlet eder. Elleri yıkamakta sünnet olan, suyun avuç içinden dirseklere akacak bir şekilde dökülmesidir.

Çünkü ayet-i celilede: **"Ve dirseklere kadar ellerinizi"** kavl-i şerifiyle buna işaret edilmiştir, bunun aksine su, dirsekler üzerine dökülüp, avuçlara doğru akıtılacak olsa, bazı âlimler bunun caiz olmayacağını söylemişlerse de cumhur-u fukaha (fıkıh âlimlerinin ekserisi), "Bu hareketin, abdestin sıhhatine zarar vermeyeceğini, ancak sünneti terketmek olduğunu" söylemişlerdir. Şayet her dirsekten de iki kol ve iki el çıksa, bu ayet-i celilenin umumi ifadesinden dolayı hepsini yıkamak farz olur, nitekim bir elde beş parmaktan fazla parmağı bulunan kimsenin de, o ilâve parmakları yıkaması farzdır.

Ayet-i celilede geçen: **"Dirseklere kadar"** ifadesi, me'murunbih (emredilen şey) in tahdidini değil, emrin sınırlanmasını gerektirir, dolayısıyla yıkamanın farz oluşu bu sınırla sınırlanmışsa da, yıkama işinin kendisi sınırlandırılmamıştır. Çünkü kıyamet gününde abdest uzuvlarının daha parlak olması için, uzuvların farz olan kısımlardan daha fazla yıkanmasının sünnet-i müekkede (kuvvetli sünnet) olduğu sağlam hadis-i şeriflerle sabit olmuştur.

Ayet-i celilenin zahirinin ifadesine göre, ellerden yıkanması emredilen kısmın tamamını yıkamak farzdır, bu durumda tırnağının dibine kuru bir çamur veya benzeri bir şey yapışmış olsa, yahut yıkanacak yerlerden bir iğne tepesi kadar yer kuru kalsa abdest caiz olmaz. Bol olan bir yüzüğün çıkarıl-

ması veya oynatılması gerekmez. Dar olanın ise, oynatılmasının vacip olduğu seçkin görüştür.

"El Câmiu'l-Esgar" isimli eserde zikredildiği üzere tırnakları uzun olup, içinde kir, çamur veya hamur bulunan kimsenin abdesti, köylü olsun şehirli olsun, müftâbih olan (kendisiyle fetva verilen) sahih görüşe göre caizdir.

Nitekim Debbûsî *(Rahimehullah)* ın görüşü de budur. Diğer bir görüşe göreyse, suyu tırnağın altına ulaştırmak gerekir. Ancak kir insanın vücudundan doğduğu için onun zararı yoktur.

Saffar *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, tırnak uzun olduğu takdirde mutlaka altına suyu ulaştırmak vaciptir. İbnü'l- Humam *(Rahimehullah)* da bu görüşü benimsemiştir. Çünkü yıkamak vücudun dışına aitse de, tırnak uzayınca, etine mum yapışmış gibi dıştan gelen bir engel mesabesinde olur.

"Nevâzil" kitabında zikredildiğine göre, şehirlinin tırnağı uzun olduğu takdirde altını yıkaması gerekir, köylünün ise gerekmez, zira şehirlinin tırnaklarının yağlılığı suyun ulaşmasına mani olur, köylününki ise öyle değildir. Fakat tırnaklar parmak uçlarını geçecek kadar uzarsa, onların altını yıkamanın gerekli olduğu hususunda söz birliği vardır.

3 - **Abdestin farzlarının üçüncüsü :**

(وَامْسَحُوا بِرُؤُسِكُمْ) **"Başlarınızı meshedin."** kavl-i şerifinden anlaşılan başın meshedilmesidir.

Fahrurrazî, Hâzin ve Alûsi tefsirlerinde zikredildiğine göre, Şafiî *(Rahimehullah)* başa meshetme hususunda farz olan miktarın mesh adı verilecek kadar az bir miktar olduğunu söylerken İmam-ı Mâlik *(Rahimehullah)* başın tamamının meshedilmesi gerektiğini söylemiştir. İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göreyse, meshte farz olan, nasiye (alın) miktarıdır ki, bu da, başın, hangi taraftan olursa olsun kulakların üstünden itibaren dörtte biri eder. Nitekim:

٢٢١ – عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَةِ ، عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ ، وَمُقَدَّمِ رَأْسِهِ ، وَعَلَى عِمَامَتِهِ »

221 - Mugiyre *(Radıyallahu Anh)* ın babasından rivâyetine göre, **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **abdest almış ve mestleri üzerine, başının ön tarafına ve sarığına meshetmiştir.** *(Müslim, Taharet:23,No.2 74/82, 1/231, Ebu Davud, Taharet:59, No:150, 1/85, Tirmizî, Taharet:75, No:100, 1/170, Nesaî, Taharet:87, No:107, 1/80)*

Kur'an-ı Kerim, başın meshedilecek miktarı hakkında mücmel (kapalı bir ifadeye sahip) olduğundan İmam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre bu hadis-i şerif onu açıklamıştır. Dolayısıyla bu konuda imam-ı Malik *(Rahimehullah)* ihtiyatlı hareket ederek kaplama meshi farz kılmış, İmam-ı Şafiî ise, yakîn ile amel ederek mesh ismi verilecek kadar az bir yerin meshedilmesini gerekli saymış, Ebu Hanife *(Rahimehullah)* ise, müttefekun aleyh (sıhhati hususunda bütün kitapların birleştiği) sağlam hadis-i şeriflere dayanarak dörttebirin meshini şart kılmıştır.

Sarık üzerine meshetmeye gelince :

İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ın dışındaki bütün müctehitler, sarık üzerine meshetmekle yetinmenin caiz olmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Zira ayet-i celile başa meshetmenin farz olduğuna delâlet etmektedir. Halbuki sarığa meshetmek başa meshetmek değildir. İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* ise, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, geride zikredilen sarığına meshettiği rivayetine da-yanmışsa da bu istidlâl zahir değildir, zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* farz olan kısmı başına, geriye kalan kısmı sarığa meshetmiş olabilir. Nitekim:

٢٢٢ – عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَتَوَضَّأُ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ قِطْرِيَّةٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ مِنْ تَحْتِ الْعِمَامَةِ فَمَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِهِ وَلَمْ يَنْقُضِ الْعِمَامَةَ »

222 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan şöyle rivayet edilmiştir: **"Ben Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **i başında kıtriyye** (Katar memleketinde dokunan desenli ve kırmızı olan sertçe kumaştan) **bir sarıkla abdest alırken gördüm. Elini sarığın altına sokarak meshetti de sarığı bozmadı** (başından çıkarmadı)." *(Ebu Davud, Taharet:57, No:147, 1/84)*

Yine Ata *(Rahimehullah)* dan gelen, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest alırken sarığını açıp başının önünü meshetmiştir." (Beyhaki, Alûsi, 6/72) şeklindeki rivayet de sadece sarık üzerine meshetmenin yeterli olmadığını ifade etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Haddadî *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki, kulakların meshi sünnettir, dolayısıyla abdest alan kişi, başı kaplama meshederken kullanılmayan baş parmakların içiyle, kulaklarının dışını, şehadet parmaklarıyla da kulaklarının içini yeni su almaksızın başın suyu ile mesheder.

Boynun meshine gelince bu da müstehaptır. Nitekim:

٢٢٣–عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَسْحُ الرَّقَبَةِ أَمَانٌ مِنَ الْغُلِّ »

223 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis,i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Boynu meshetmek bukağıdan emandır** (Abdest alırken boynunu meshedene kıyamet günü bukağı takılmayacaktır)" *(İbni Hacer, el Askalânî, Telhısu'l-Habîr: No:97, 1/92, Molla Aliyyu'l-Kârî, el Esrâru'l-Merfua: No. 434, Sh.305, Deylemî, Müsned-i Firdevs: No.5628, 4/44, Zebidî, İthaf: 2/365)*

Molla Aliyyu'l-Karî, bu hadisin şerhinde buyurmuştur ki: Şafiî ulemasından olan imam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* bu hadisin zayıf olduğunu, dolayısıyla boyun meshi hakkında bir şey varid olmadığını söylemişse de, Hanefi ashabımız bu hadis-i şerifin manasını kuvvetlendiren bir çok hadis-i şerifler bulunduğunu, fezâil-i e'mâl babında (faziletli ameller konusunda) zayıf hadis-i şerifle de amel olunacağını beyan ederek, abdestte boynun meshini sünnet kabul etmişlerdir.

4 - Abdestin farzlarından dördüncüsü :

(وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ) **"Ayaklarınızı da topuklara kadar** (yıkayın)." kavl-i şerifinden anlaşılan, ayakların yıkanmasıdır.

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen (وَأَرْجُلَكُمْ) kavl-i şerifini kıraat imamlarından Nafi', İbni âmir, Hafs, Şâmî, Ali, Kisâi ve Yakub, (وجوهكم) e atfen mensup okumuşlardır ki, buna göre mana: "Ayaklarınızı yıkayın" demektir. Diğer kıraat âlimleri ise, (وأرجلكم) ü civar üzere (komşuluk yakınlığından dolayı) (برؤسكم) e atfen esre okumuşlardır ki, bu kıraatın "ayaklarınızı da meshedin" şeklinde anlaşılması aşikârdır.

Bu iki kıraatın değişik anlaşılması yüzünden, bir mezheb ihtilâfı meydana gelmiştir, zira birine göre ayaklar yıkanacak, diğerine göreyse mesh ile de yetinilebilecektir. Bunun en güzel ve en doğru şekilde çözümü ise, çıplak ayakların yıkanması, meşhur sünnetle sabit olduğu üzere abdestli olarak giyilmiş mestlerin üzerine de meshedilmesidir.

Sahabe-i Kiram, tabiîn ve onlardan sonra gelen ehli sünnet vel cemaatın cumhurunun mezhebi budur. Zaten Ayet-i celilenin esre kıraatına göre okunarak mesh manasında tefsir edilmesine göre de, bu, ayakların yıkanmaması anlamına gelmez. Zira İbni Atiyye tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celileyi kesre ile okuyanlardan bir kısmı da, ayaklardaki meshin yıkama manasında olduğunu söylemişlerdir.

Nitekim Kurtubî *(Rahimehullah)* ın beyan ettiğine göre **mesh** lâfzı bazen yıkama manasında kullanılmaktadır. Hirevî *(Rahimehullah)*, Ebû Zeydi'l-Ensarînin, "Arap lisanında **mesh,** yıkama manasına da gelmektedir." dediğini nakletmiştir. Araplardan nakille de **"Mesh"** in gasıl (yıkama) manasında olduğu sabit olduğuna göre, bu durumda, esre kıraatından maksadın yıkama olduğunu söyleyenlerin görüşü tercih edilmelidir.

Zira kendisinde hiç bir şüphe ihtimali bulunmayan nasb kıraatı ile yıkama hakkında sabit olan hadis-i şeriflerin çokluğu ve ayakları yıkamayı terkeden hakkında bir çok sağlam hadis-i şeriflerde gelen tehditlerin sayılamayacak kadar fazla oluşu, çıplak ayakların farzının sadece yıkamak olduğunu söyleyenlerin tek doğru görüşe sahip olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Kesre kıraatından yola çıkarak ehli sünnet dışı fırkalardan İmamiye, Zeydiye ve Zahiriyye gibi bir takım gruplar: "Ayaklarda abdestin farzının mesh'den ibaret olduğu veya her ikisinin de birleştirilmesinin vacip olduğu yahut mükellefin bu ikisi arasında muhayyer bulunduğu gibi çelişkili görüşlere saplanmışlarsa da, Onlar bu hususta kesinlikle sünnet-i seniyyeyi göz ardı etmişlerdir. Nitekim:

٢٢٤ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ ، فَإِنَّ أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ قَالَ:

« وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ »

224 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* Bir kapdan abdest alan insanların yanından geçerken şöyle demiştir: "Abdesti tamamlayın (yıkanacak veya mesh edilecek her uzvun hakkını verin) çünkü Ebul Kasım (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*)**"Vay ateşten ökçelerin hâline"** buyurmuştur. *(Buharî, Vudu':28, No:163, 1/73, Müslim, Taharet:9, No:240, 1/213, Darimî, Taharet:35, No:708, 1/190, Tirmizî, Taharet:31, No:41, 1/58, Nesaî, Taharet:89, No:111, 1/82, İbni Mace, Taharet:55, No:451, 1/154, Muvatta', Taharet:l, No:36, Sh.18, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 7125, 2/695)*

٢٢٥ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَخْبَرَنِى عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ؛ اَنَّ رَجُلاً تَوَضَّأَ فَتَرَكَ مَوْضِعَ ظُفُرٍ عَلَىٰ قَدَمِهِ. فَاَبْصَرَهُ النَّبِىُّ ﷺ فَقَالَ: « اِرْجِعْ فَاَحْسِنْ وُضُوءَكَ » فَرَجَعَ ثُمَّ صَلَّىٰ.

225 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* bana şöyle bildirdi: Bir adam abdest alırken ayağının üzerinde tırnak kadar bir yer (kuru) bıraktı, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onu görerek:**"Dön de abdestini güzel al."** buyurdu. Bunun üzerine o kimse dönerek (tekrar abdest alıp) namaz kıldı. *(Müslim, Taharet:10, No:243, 1/215, Ebu Davud, Taharet:67, No:173, 1/93)*

٢٢٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) قَالَ: تَخَلَّفَ النَّبِىُّ ﷺ عَنَّا فِى سَفْرَةٍ سَافَرْنَاهَا ، فَاَدْرَكَنَا وَقَدْ اَرْهَقَنَا الْعَصْرَ ، فَجَعَلْنَا نَتَوَضَّأُ وَنَمْسَحُ عَلَىٰ اَرْجُلِنَا فَنَادَىٰ بِاَعْلَىٰ صَوْتِهِ: « وَيْلٌ لِلْاَعْقَابِ مِنَ النَّارِ ». مَرَّتَيْنِ اَوْ ثَلاَثًا .

226 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Çıktığımız bir yolculukta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizden geri kalmıştı, sonra bize yetiştiğinde, biz ikindiyi yetiştirmeye çalışıyorduk (vakti daralmıştı), bu arada abdest alırken ayaklarımıza meshettik (sanki mesheder gibi ayaklarımızı hafifçe yıkadık bazı yerleri aceleden kuru bıraktık). Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* en yüksek sesiyle iki veya üç kere: **"Vay ökçelerin ateşten başına gelene"** diye nida etti. *(Buharî, Vudu':26, No:161, 1/72, Müslim, Taharet:9, No:240/27, 1/214)*

Atâ *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Vallahi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in ashabından hiç birinin iki ayağına meshettiğini bilmedim." *(Nesefî, ilgili ayet)*

İşte bütün bu hadis-i şerifler ve daha bir çok hadisler, ayakları yıkamanın farz olduğunu ifade etmektedir. Yıkama meshe de şamildir. Amma meshetme yıkamayı içine almaz dolayısıyla abdestte ayakları yıkama daha ihtiyatlı bir davranış olduğundan böyle yapmak gerekir.

Ayrıca ayakları yıkamaktaki farziyet, topuklara kadar yıkamakla sınırlanmıştır, böyle bir sınırlama ise meshde değil, ancak ayakları yıkamada söz konusu olur. Zira ayet-i celilede geçen "Kâbeyn" ayağın iki tarafındaki iki çıkıntı kemikten (aşık kemiklerinden) ibarettir.

Ayakları meshetmenin farz olduğunu söyleyenler ise, "Topuk, bacak ile ayağın mafsalı (ayrılma yeri) olacak şekilde bacak kemiğinin alt ucuna yerleştirilmiş yuvarlak bir kemiktir." demişlerdir.

Halbuki bu doğru değildir, çünkü eğer topuk onların söylediği manada olsaydı o zaman her ayakta tek bir topuk kemiği olması ve ayet-i celilede ka'b lâfzı tesniye değilde cemi olarak getirilmek suretiyle "Ve topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın" denilmesi gerekirdi. Nitekim her elde sadece bir dirsek bulunduğu için Mevlâ Tealâ ayet-i celilede "Mirfak" lâfzını cemi geti rerek, **" Ellerinizi dirseklere kadar yıkayın"** buyurmuştur.

Ayrıca, bacak ile ayağın mafsalındaki yuvarlak kemik, ancak cerrah doktorların bilebileceği görünmeyen bir şeydir. Halbuki ayağın iki tarafındaki kemik çıkıntısı herkesçe bilinen ve görünen bir şeydir. Bütün herkesin mükellef olduğu şeylerin dayanağının gizli değil açık olması gerekir. Nitekim:

٢٢٧ - رُوِيَ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ: « اَلْصِقُوا الْكِعَابَ بِالْكِعَابِ »

227 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "(Ey Cemaat! Saf yaparken) **Topukları topuklara iyice yapıştırın"** *(Tefsiri Kebir:11/128, aynı manada bak. Buharî, Cemaat ve İmamet: 47, 1/254)* Kavl-i şerifindeki topuklardan maksat da bizim söylediğimizdir. Dolayısıyla muhaliflerin, çıplak ayağın meshedilmesine dair sözleri batıl olmuş, cumhurun; "Ayakların yıkanması gerektiği " hususundaki görüşü ise sabit olmuştur.

Nesefî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede ayakların, yıkanılması gereken ellere ve yüze atfedilmeyip, meshedilmesi gereken başa atfedilmesinin şöyle bir hikmeti vardır. Yıkanılması gereken üç aza içersinde sadece ayaklar, üzerlerine su dökerek yıkandığından, yasaklanmış olan israfın, ayakların yıkanmasında daha çok olduğu düşünülerek meshedilene atfedilmiş, ancak meshedilsin için değil, ayaklara su dökerken iktisada riayet etmenin gerekliliğine dikkat çekilsin için böyle yapılmıştır.

Ayrıca, çıplak ayaklara meshetmeyi caiz görmek, ayet-i celilenin sonunda geçen **"Allah sizi tertemiz etmek istiyor"** kavl-i şerifindeki temizlik hikmetine kesinlikle ters düşmektedir. Hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin pis kokular saçarak cemaati rahatsız edeceği düşünüldüğünde böyle bir durumun iyice temizlenmek şöyle dursun, alelâde bir taharetle bile bağdaştırılamayacağı aşikârdır.

Allah-u Tealâ, bu üç azayı kendilerine bulaşacak kirlerden temizlemek için yıkanmalarını emretmiştir, çünkü yüz, el ve ayak ekseriyetle dışarda olduğundan çokça ve çabukça kirlenmektedirler, bunlar içersinde ayaklar, kirlenmeye en müsaid olan uzuvlardır. Namaz ise Allah-u Tealâ'ya ibadet ve hizmettir.

Onun huzurunda kirlerden tertemiz olarak durmak ise ta'zime daha yakın olduğundan ubudiyet hususunda daha mükemmel olur. Nitekim bir kralın huzuruna çıkacak kimsenin, temizlik meselesine ne kadar dikkat ettiği görülmektedir. Bundan dolayı "Evlâ olan, kişinin, namazda en güzel elbisesini giymesidir. Sarıkla kılınan namaz, takkeyle kılınandan efdal, takkeyle kılmak da baş açık kılmaktan üstündür" denilmiştir. Çünkü bütün bunlar hürmet ve tazimin en belirgin alâmetleridir.

Hasıl-ı kelâm :

Ayaklar hakkında yıkama emri muhkem (sağlam ve açık), mesh emri ise mücmel (kısa ve kapalı) dır. Bu mesele, sünnet-i seniyye (hadis-i şerifler), Ashab-ı kiramdan gelen rivayetler, tabiînden gelen eserler, dört büyük müctehid ve talebeleri olan fukaha-i izam tarafından verilen fetvalar ve bütün ehl-i sünnet vel cemaatın amel ve tatbikatıyla açıklığa ve kesinliğe kavuşmuş bir mevzu olduğundan, bu hususta en ufak bir şüphe ve itiraz, kişiyi ehl-i sünnet vel cemaat mezhebinin nurlu yolundan mahrum bırakabilir,

Dolayısıyla dünya ve ahiret saadetine kavuşmak isteyen kişi, inanç veya amel bakımından cumhura muhalefet ederek ehl-i sünnet dışı sapık fırkaların görüşlerine saplanmaktan son derece sakınmalıdır.

Mestler üzerine meshetmek:

Müctehidlerin çoğu mest üzerine meshetmenin caiz olduğunu söylerken, sapık fırkalardan olan Şîa ve Haricîler bunu kabul etmemekte söz birliği etmişlerdir. Halbuki Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mest üzerine meshettiği sağlam hadis-i şeriflerde gelmiştir. Nitekim:

٢٢٨ – عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ اَبِيهِ؛ (رضى الله عنهما) قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي مَسِيرٍ . فَقَالَ لِي: « اَمَعَكَ مَاءٌ؟ » قُلْتُ: نَعَمْ . فَنَزَلَ عَنْ رَاحِلَتِهِ . فَمَشَىٰ حَتَّىٰ تَوَارَىٰ فِي سَوَادِ اللَّيْلِ . ثُمَّ جَاءَ فَاَفْرَغْتُ عَلَيْهِ مِنَ الْاِدَاوَةِ . فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ مِنْ صُوفٍ فَلَمْ يَسْتَطِعْ اَنْ يُخْرِجَ ذِرَاعَيْهِ مِنْهَا. حَتَّىٰ اَخْرَجَهُمَا مِنْ اَسْفَلِ الْجُبَّةِ. فَغَسَلَ ذِرَاعَيْهِ . وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ ثُمَّ اَهْوَيْتُ لِاَنْزِعَ خُفَّيْهِ فَقَالَ: « دَعْهُمَا . فَاِنِّي اَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ » وَمَسَحَ عَلَيْهِمَا .

228 - Urve ibni Mugiyre *(Radıyallahu Anhuma)*, babasının şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Bir gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile birlikte yoldaydım bana: **"Yanında su var mı?"** diye sordu. Ben "Evet" diye cevap verdim, bunun üzerine hayvanından inerek gecenin karanlığında gizleninceye kadar yürüdü, sonra geldi, ben kendisine ibrikten su döktüm yüzünü yıkadı, üzerinde yünden bir cübbe vardı (cübbenin darlığı yüzünden) kollarını çıkaramayınca, onları cübbenin aşağısından çıkararak yıkadı ve başına meshetti.

Sonra ben mestlerini çıkartmak için eğildiğimde **"Onları bırak, çünkü ben ayaklarım temiz olarak onları giydim"** buyurdu ve üzerlerine meshetti. *(Müslim, Taharet: 22, No:274/79, 80, 1/230, Buharî, Vudu':48, No:203, 1/85, Ebu Davud, Taharet:59, No:151, 1/86, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 18221, 6/340)*

Şafiîler bu hadis-i şerifi delil getirerek mest üzerine mesh yapmak caiz olabilmesi için mestler giyilmeden önce tam abdestli olamanın şart olduğunu söylemişlerse de, biz hanefîlere göre, bu hadis-i şerif mestleri giyerken tam

taharetin şart kılındığını değil, bilakis tam taharetin, abdest bozulduğu zaman şart olduğunu ifade eder.

Hatta bir kimse evvelâ ayaklarını yıkayarak mestlerini giyse ondan sonra abdestini tamamlasa o abdesti sahih olur ve onu bozduktan sonra tekrar abdest alırken mestlerin üzerine meshedebilir. Çünkü mestler abdestsizliğin ayaklara sirayet etmesine engel olan şeylerdir. Dolayısıyla onlar ne zaman mani olacaklarsa, tam taharet de o zaman şarttır. Mestlerin mani olacağı zaman, hades (abdestsizlik) zamanıdır.

İmam-ı Tahavî *(Rahimehullah)* Bu hadis-i şerifin şerhinde şöyle buyurmuştur: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben onları temiz olarak giydim"** sözüyle "Ben onları evvelâ yıkamıştım" manasını kastetmiş olabilir, ayakların temizliğinden, kiri, pası veya cünüplüğü de kastetmiş olabilir.

Dolayısıyla mestlerini abdestini tamamlamadan giymiş olabileceğinden bu hadis-i şerifte mestler giyilmeden tam abdestin bulunması söz konusu değildir. Mest üzerine mesh hususunda daha bir çok hadis-i şerif mevcuttur ki, bunların sayısı bir çok âlimlere göre tevatür derecesine ulaşmıştır.

Meymûnî *(Rahimehullah)* ın Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* dan rivayetine göre mest üzerine meshin meşrû olduğu, otuzyedi sahabeden nakledilmiştir.

Hasen ibni Muhammed *(Rahimehullah)* ın yine imam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* dan rivayetine göre, kırk sahabî, Bezzar *(Rahimehullah)* ın "Müsned" inde, ibni ebî Hatim *(Rahimehullah)* ın kırkbir sahabe dediği rivayet edildiği gibi, Hasan-ı Basrî *(Radıyallahu Anh)* dan, bunların yetmiş Bedir gazisi olduğu rivayet edilmiştir.

İbni Abdilberr *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Bedir ve Hudeybiye gazileriyle, onlardan başka muhacir ve ensar, tabiîn ve islâm âleminin bütün fukahası ile bilumum ulema ve muhaddisler "Mest üzerine meshetmişlerdir." Dolayısıyla bunu inkâr edenler, müslümanların cemaatından ayrılmış bid'atçiler ile şaşkınlardır.

Bu hususstaki hadis-i şerifler tevatür derecesine ulaştığı içindir ki, İmam -ı Azam *(Rahimehullah)* "Mest üzerine meshi kabul etmeyi ehl-i sünnetin şartlarından" saymıştır.

Hazreti imamın, "Bana gündüzün aydınlığı gibi aşikâr olmadıkça, mes hi kabul etmedim" dediği rivayet edilmektedir. Dolayısıyla bu meseleyi kabul etmemek büyük sahabelere karşı gelmek ve onları hataya nisbet (yanlış yapmakla suçlamak) manasını taşıdığından bid'at (inançta yenilik ve sapıklık) tır. Hatta imamı Kerhî *(Rahimehullah)* "Mest üzerine meshi caiz görmeyenin küfründen (kâfir olmasından) korkarım" demiştir.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* şöyle buyuruyor: Seferde (yolculukta) olsun hazarda (evinde) olsun, ihtiyar olsun olmasın, mest üzerine meshetmenin caiz olduğu hususunda sözüne güvenilir bütün âlimler ittifak etmişlerdir, hatta evinden çıkmayan kadına ve yürüyemeyen kötürüme dahi bu caizdir. Meshi ancak şiîlerle haricîler inkâr etmişlerdir ki, onların muhalefeti nazar-ı itibare alınmaz.

Ulema mest üzerine meshin mi, yoksa onları çıkarıp yıkamanın mı efdal olduğunda ihtilâf etmişlerdir.

Hanefî ve Şafiî ulemasına göre, ayakları yıkamak efdaldir, çünkü asıl olan budur. Ashab-ı kiramdan Abdullah ibni Ömer, Eba Eyyüb el Ensarî ve diğer bir cemaat *(Rıdvanullahi aleyhim ecmain hazaratı)* da bu görüştedirler.

Tabiinden bir çokları ise meshin efdal olduğunu söylemişlerdir. Şabi, Hakem ve Hammad *(Rahimehumullah)* in mezhebleri de budur. Bu hususta İmam-ı Ahmed *(Rahimehullah)* dan iki rivayet vardır. Esah (en doğru) rivayete göre mesh efdaldir, ikinci rivayete göre meshetmekle yıkamak hükmen eşittirler. İbnu'l-Münzir de bu sözü seçmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, "Eşbâh" kitabında şöyle zikredilmiştir: Meshetmenin caiz olduğuna inananlar için yıkamak efdaldir. Bu hususta şüphesi olanlar için meshetmesi efdal olduğu gibi, meshi kabul etmeyenlerin huzurunda da meshetmek efdaldir.

"Ravza" kitabının sahibi şöyle demiştir: Rafizîlerin mesti genişlikte misaldir. çünkü onlar mest üzerine meshi kabul etmeyip çıplak ayak üzerine meshi kabul ettiklerinden, eli içine sokup ayağını meshetmek için mesti çok geniş tutarlar. Ulema, abdestin farziyetinin bu ayet-i kerimeden alındığına ittifak etmişlerdir.

Abdestte niyetin hükmü :

Niyet de abdestin sünnetlerindendir, abdestin kurbet (müstakil bir ibadet) olması için abdest alırken, eller yıkanırken veya en geç yüz yıkanırken abdestsizliği kaldırmaya veya namazı ikame etmeye niyet edilmelidir.

Abdestte misvak kullanmak:

Ağıza su verilirken temizliği tamamlamak için veya abdesten evvel bir karış uzunluğunda ve küçük parmak kalınlığında misvak kullanmak kuvvetli sünnetlerdendir.

İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Cibril'in Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelişi gecikince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ona:

٢٢٩ - «ما حبسك عني؟» قال: كيف نأتيكم وأنتم لا تقصون أظفاركم، ولا تنقون براجمكم، ولا تأخذون شواربكم، ولا تستاكون. وقرأ ﴿وما نتنزل إلا بأمر ربك﴾

229 - **"Seni benden hapseden** (bana gelmeni engelleyen) **nedir? "** diye sorunca, Cibril *(Aleyhisselâm)* **Biz size nasıl gelelim ki? Siz tırnaklarınızı kesmiyor, mafsallarınız** (parmak eklemlerinizde biriken kirler)**i temizlemiyor, bıyıklarınızı almıyor ve misvak da kullanmıyorsunuz"** buyurdu, sonra **"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz"** *(Meryem Suresi: 64'den)* ayet-i kerimesini okudu. *(Said ibni Mensur, Sünen, Süyûtî, Dürrül Mensur: 5/530)*

٢٣٠–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بِشْرٍ الْمَازِنِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «نَظِّفُوا لِثَاتِكُمْ»

230 - Abdullah ibni Bişril Mazinî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir Hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Diş etlerinizi temizleyin"** buyurmuştur. *(Hakîm-i Tirmizî, Nevadiru'l-Usul: 1/185)*

Zira diş etleri temizlenmediği takdirde oralarda biriken yemek artıkları nedeniyle ağız kokusu değişerek, çirkin bir koku peydahlanır ve iki melek bundan eziyetlenir. Çünkü ağız, Kur'an yolu ve meleklerin oturağı olduğu için temiz tutulmalıdır zira melekler çirkin kokudan kaçar. Nitekim:

٢٣١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «انَّ الْعَبْدَ اذَا تَسَوَّكَ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّي ، قَامَ الْمَلَكُ خَلْفَهُ فَيَسْمَعُ لِقِرَائَتِهِ فَيَدْنُو مِنْهُ حَتّٰى يَضَعَ فَاهُ عَلٰى فِيهِ ، فَمَا يَخْرُجُ مِنْ فِيهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْاٰنِ اِلَّا صَارَ فِي جَوْفِ الْمَلَكِ . فَطَهِّرُوا اَفْوَاهَكُمْ لِلْقُرْاٰنِ»

231 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki kul, misvak kullanıp da namaza kalktığı zaman, melek de onun arkasında durup onu dinler ve ona yaklaşarak ağzını onun ağzına dayar, onun ağzından Kur'an-dan ne çıkarsa mutlaka meleğin ağzının içine girer, öyleyse ağızlarınızı Kur'an için temizleyiniz."** *(Müsned-i Bezzar: No:368, 1/256)*

Misvak hakkındaki diğer hadis-i şerifler, Ruhul Furkan tefsirimizin 1/ 588- 590 da zikredilmiştir.

ABDEST DUALARI:

İmam-ı Nevevî, "Ezkâr" isimli eserinde buyurmuştur ki, Abdest alırken her bir azanın kendine mahsus duası bulunduğu hakkında Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir hadis-i şerif rivayet edilmemiştir. Ancak, fukaha*Rahimehumullah* Abdest esnasında her bir uzva mahsus, selef-i salihin'den gelen bir takım duaların okunmasını müstehap (Allah katında sevgili) görmüşlerdir.

٢٣٢ – قَالَ اَبُو مُوسٰى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اَتَيْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَتَوَضَّأَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ [اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي ذَنْبِي وَوَسِّعْ لِي فِي دَارِي وَبَارِكْ لِي فِي رِزْقِي] قَالَ قُلْتُ يَا نَبِيَّ اللهِ لَقَدْ سَمِعْتُكَ تَدْعُو بِكَذَا وَكَذَا قَالَ (وَهَلْ تَرَكْنَ مِنْ شَيْءٍ).

232 - Ebu Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e abdest suyu getirdim, O, abdest alırken: **"Ey Allahım! Benim günahımı bağışla, evimi genişlet ve rızkımı bereketlendir."** diye dua etti. Ben: "Ey Allah'ın nebisi! Senin şöyle şöyle dua ettiğini duydum." deyince,**"Bu dualar hiç bir şeyi geri bıraktılar mı?** yani bu duaların dünya ve ahiret hususunda temas etmedikleri bir hayır kaldı mı?" buyurdular. *(İbni Sünnî, Amelül yevmi velleyle: No. 28, Sh.16, Ahmed İbni Hahbel, Müsned, No:16599, 5/578)*

ELLER YIKANIRKEN YAPILACAK DUA:

« اَلْحَمْدُ لله الَّذى جَعَلَ الْمآءَ طَهُوراً وَجَعَلَ الْاسْلامَ نُوراً ».

"Bütün hamdler, suyu temizleyici ve islâmı nur kılan Allah-u Tealâ-ya mahsustur."

A ĞIZ YIKANIRKEN OKUNACAK DUA:

اَللّٰهُمَّ اَعِنّى عَلىٰ ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبادَتِكَ، اَللّٰهُمَّ اسْقِنى مِنْ حَوْضِ نَبِيِّكَ كَأْساً لاَ اَظْمأُ بَعْدَهُ اَبَداً.

"Ey Allahım! Seni zikretmem, sana şükretmem ve sana güzel ibadet edebilmem için bana yardım et. Ey Allahım! Bana peygamberinin havzından öyle bir kâse içir ki, ondan sonra ebedî susamayayım."

BURUNA SU VERİRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ لاَتَحْرِمْنى رائِحَةَ نَعيمِكَ وَجِنانِكَ اَللّٰهُمَّ اَرِحْنى رائِحَةَ الْجَنَّةِ وَلاَتُرِحْنى رائِحَةَ النّارِ »

"Ey Allahım! Nimetlerinin ve Cennetlerinin kokusundan beni mahrum etme, Ey Allahım! bana Cennetin kokusunu koklat, Cehennemin kokusunu koklatma."

YÜZ YIKANIRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ بَيِّضْ وَجْهى بِنُورِكَ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهُ اَوْلِيائِكَ وَلاَ تُسَوِّدْ وَجْهى بِذُنُوبى يَوْمَ تَسْوَدُّ وُجُوهُ اَعْدائِكَ »

"Ey Allahım! Dostlarının yüzleri bembeyaz olacağı günde, nurunla yüzümü ak et, düşmanlarının yüzleri kapkara olacağı günde, günahlarım sebebiyle yüzümü karartma."

SAĞ KOL YIKANIRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ اَعْطِنى كِتابى بِيَمينِى وَحاسِبْنى حِساباً يَسيراً »

"Ey Allahım! defterimi bana sağ elimden ver ve beni kolay bir muhasebe ile muhasebe et."

SOL KOL YIKANIRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ لاَ تُعْطِنى كِتابى بِشِمالِى وَلاَ مِنْ وَراءِ ظَهْرِى وَلاَ تُحاسِبْنى حِساباً شَديداً »

"Ey Allahım! Bana defterimi sol elimden ve arka tarafımdan verme ve beni şiddetli bir şekilde muhasebeye tutma"

Ayet: 6

BAŞA MESHEDERKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ غَشِّنِي بِرَحْمَتِكَ وَانْزِلْ عَلَيَّ مِنْ بَرَكَاتِكَ »

"Ey Allahım! Rahmetinle beni kapla ve bereketlerinden üzerime yağdır."

KULAKLAR MESHEDİLİRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ اَحْسَنَهُ »

"Ey Allahım! Beni, sözü dinleyip en güzeline uyanlardan kıl."

BOYUN MESHEDİLİRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ اَعْتِقْ رَقَبَتِي مِنَ النَّارِ وَاحْفَظْنِي مِنَ السَّلَاسِلِ وَالْأَغْلَالِ وَالْاَنْكَالِ »

"Ey Allahım! boynumu cehennemden azad et ve beni zincirlerden, bukağılardan ve işkencelerden muhafaza et."

SAĞ AYAK YIKANIRKEN OKUNACAK DUA

« اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَيَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزِلُّ الْاَقْدَامُ »

"Ey Allahım! Ayakların kayacağı günde iki ayağımı sırat köprüsünde sabit eyle."

SOL AYAK YIKANIRKEN OKUNACAK DUA:

« اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ سَعْيِي مَشْكُوراً وَذَنْبِي مَغْفُوراً وَعَمَلِي مَقْبُولاً وَتِجَارَتِي لَنْ تَبُورَ »

"Ey Allahım! Sa'yimi meşkûr (çalışmamı mükâfatlandırılmış), **zenbimi mağfur** (günahımı bağışlanmış), **amelimi makbul** (kabul edilmiş), **ticaretimi lentebûr** (kazancımı asla kesada uğramayan bir ticaret) **kıl."**

ABDESTTEN SONRA OKUNACAK DUALAR:

٢٣٣ – عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « مَنْ قَالَ حِينَ يَفْرُغُ مِنْ وُضُوئِهِ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ لَمْ يَقُمْ حَتّٰى تُمْحٰى ذُنُوبُهُ حَتّٰى يَصِيرَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ اُمُّهُ »

233 - Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* demiştir ki, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Herkim, abdestini bitirdiğinde üç kere:**

« اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ »

derse, **anasından doğduğu gündeki gibi bütün günahları silinmedikçe** (o abdestinden) **kalkmaz.** *(İbni Sünnî, Amelül yevmi vel leyle, No:29, Sh. 17)*

٢٣٤–عَنْ اَبِى سَعِيدٍ الْخُدْرِىِّ (رضى الله عنه) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَنْ تَوَضَّأَ فَاَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ عِنْدَ فَرَاغِهِ مِنْ وُضُوئِهِ [سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ] خُتِمَ عَلَيْهَا بِخَاتَمٍ فَوُضِعَتْ تَحْتَ الْعَرْشِ فَلَمْ يُكْسَرْ اِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

234 - Ebu Saidil Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim güzelce abdest alır da, abdestini bitirdiğinde**

« سُبْحَانَكَ اَللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اَنْتَ اَسْتَغْفِرُكَ وَاَتُوبُ اِلَيْكَ »

"Ey Allahım! Seni tesbih ederim, sana hamdederim, senden başka hiç bir ilâh olmadığına şahitlik ederim, senden mağfiret dilerim ve sana tövbe ederim." derse, Bu söz, bir mühürle damgalanarak arşın altına konur ve kıyamete kadar iptal edilmez. *(İbni Sünnî, Amelül Yevmi Velleyle, No:30, Sh. 17, Heysemî, Mecmeuz Zevaid:1/244)*

٢٣٥ – عَنْ ثَوْبَانَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَنْ تَوَضَّأَ فَاَحْسَنَ الْوُضُوءَ ثُمَّ قَالَ عِنْدَ فَرَاغِهِ [لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ] فُتِحَ اللهُ لَهُ ثَمَانِيَةُ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ اَيِّهَا شَاءَ »

235 - Sevban *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim güzelce abdest alır da, abdestini bitirdiğinde:**

« لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِى مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِى مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ »

"Allah-u Tealâ'dan başka hiçbir ilâh yoktur, o tektir hiçbir şeriki (ortağı) yoktur, Ey Allahım! Beni son derece tövbe edenlerden ve tam manasıyla temizlenenlerden kıl derse, Allah-u Tealâ ona cennetin sekiz kapısını açar, o, istediğinden girer. *(İbni Sünnî, Amelül Yevmi Velleyle, No:32 Sh.18)*

٢٣٦ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « مَنْ قَرَأَ فِى اَثَرِ وُضُوئِهِ ﴿ اِنَّا اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ مَرَّةً وَاحِدَةً كَانَ مِنَ الصِّدِّيقِينَ وَمَنْ قَرَأَهَا مَرَّتَيْنِ كُتِبَ فِى دِيوَانِ الشُّهَدَاءِ وَمَنْ قَرَأَهَا ثَلاَثًا حَشَرَهُ اللهُ مَحْشَرَ الاَنْبِيَاءِ »

236 - Hazreti Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Her kim abdestinin arkasından <İnnâ enzelnâ> suresini bir kere okursa, sıddıklardan olur, iki kere okuyan şehitler divanına yazılır, üç kere okuyanı ise, Allah-u Tealâ, peygamberlerin cem olduğu makama ulaştırır."** *(Deylemî, Firdevsül Ahbar, No:5549, 4/31, Ramuzu'l-Ehadis, No.5463, Sh.438 Süyûtî, alHâvî-lilfetâvâ, 1/524)*

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri kendi Kur'-an-ı Keriminin kenarına bu Hadis-i Şerifi yazmışlardı.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, abdeste devam etmek rızkın bolluğunu gerektirir.

Nitekim Şeyh Celâleddin Süyûtî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur, Şeyh Şemseddin *(Kuddise Sırruhu)* nun hattıyla (el yazısıyla), bir kitabında Ebu'l-Abbas el Müstağfirî *(Rahimehullah)* dan şöyle naklettiğini buldum. İmam Ebu Hâmid el Misrî'den ilim tahsil etmek için Mısıra gittim, ondan Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* ın hadisini sordum, o da bana bir sene oruç tutmamı emretti, bir sene sonra tekrar sorduğumda bana, kendisinden Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* a kadar olan şeyhlerinin senetlerini sayarak şöyle haber verdi:

٢٣٧ – جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: اِنِّى سَائِلُكَ عَمَّا فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ، فَقَالَ لَهُ: « سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ » قَالَ: يَا نَبِيَّ اللّٰهِ! اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ اَعْلَمَ النَّاسِ ، قَالَ: « اتَّقِ اللّٰهَ تَكُنْ اَعْلَمَ النَّاسِ » فَقَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ اَغْنَى النَّاسِ ، قَالَ: « كُنْ قَنِعاً تَكُنْ اَغْنَى النَّاسِ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ خَيْرَ النَّاسِ ، فَقَالَ: « خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ فَكُنْ نَافِعاً لَهُمْ » فَقَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ اَعْدَلَ النَّاسِ، قَالَ: « اَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ اَعْدَلَ النَّاسِ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ اَخَصَّ النَّاسِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالَىٰ ، قَالَ: « اَكْثِرْ ذِكْرَ اللّٰهِ تَكُنْ اَخَصَّ الْعِبَادِ اِلَى اللّٰهِ تَعَالَىٰ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ، قَالَ: « اُعْبُدِ اللّٰهَ كَاَنَّكَ تَرَاهُ فَاِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَاِنَّهُ يَرَاكَ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ يَكْمُلَ اِيْمَانِى ، قَالَ: « حَسِّنْ خُلُقَكَ يَكْمُلْ اِيْمَانُكَ » فَقَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُطِيْعِيْنَ ، قَالَ: « اَدِّ فَرَائِضَ اللّٰهِ تَكُنْ مُطِيْعاً » فَقَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَلْقَى اللّٰهَ نَقِيّاً مِنَ الذُّنُوْبِ ، قَالَ: « اغْتَسِلْ مِنَ الْجَنَابَةِ مُتَطَهِّراً تَلْقَى اللّٰهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَا عَلَيْكَ ذَنْبٌ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اُحْشَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى النُّوْرِ ، قَالَ: « لَا تَظْلِمْ اَحَداً تُحْشَرْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِى النُّوْرِ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ يَرْحَمَنِى رَبِّى ، قَالَ: « ارْحَمْ نَفْسَكَ وَارْحَمْ خَلْقَ اللّٰهِ يَرْحَمْكَ اللّٰهُ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ تَقِلَّ ذُنُوْبِى ، قَالَ: « اسْتَغْفِرِ اللّٰهَ تَقِلَّ ذُنُوْبُكَ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ اَكْرَمَ النَّاسِ ، قَالَ: « لَا تَشْكُوَنَّ اللّٰهَ اِلَى الْخَلْقِ تَكُنْ اَكْرَمَ النَّاسِ » فَقَالَ: اُحِبُّ اَنْ يُوَسَّعَ عَلَىَّ فِى الرِّزْقِ ، قَالَ: « دُمْ عَلَى الطَّهَارَةِ يُوَسَّعْ عَلَيْكَ فِى الرِّزْقِ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُوْنَ مِنْ

اَحبّاَء اللّٰه وَرَسولُه ، قَالَ: « اَحبَّ مَا اَحَبَّ اللّٰهُ وَرَسولُهُ وَاَبْغِضْ مَا اَبْغَضَ اللّٰهُ وَرَسولُهُ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ اَكُونَ آمناً مِنْ سَخَطِ اللّٰه ، قَالَ: « لاَ تَغْضَبْ عَلىٰ اَحَدٍ تَأْمَنْ مِنْ غَضَبِ اللّٰه وَسَخَطِه » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ تُسْتَجَابَ دَعْوَتِى ، قَالَ: « اجْتَنِبِ الْحَرَامَ تُسْتَجَبْ دَعْوَتُكَ » قَالَ: اُحِبُّ اَلاَّ يَفْضَحَنِى اللّٰهُ عَلىٰ رُؤُسِ الْاَشْهَادِ ، قَالَ: « احْفَظْ فَرْجَكَ كَيْلاَ تَفْتَضِحَ عَلىٰ رُؤُسِ الْاَشْهَادِ » قَالَ: اُحِبُّ اَنْ يَسْتُرَ اللّٰهُ عَلَىَّ عُيُوبِى ، قَالَ: « اُسْتُرْ عُيُوبَ اِخْوَانِكَ يَسْتُرِ اللّٰهُ عَلَيْكَ عُيُوبَكَ » قَالَ: مَا الَّذِى يَمْحُو عَنِّى الْخَطَايَا ، قَالَ: « اَلدُّمُوعُ وَالْخُضُوعُ وَالْاَمْرَاضُ » قَالَ: اَىُّ حَسَنَةٍ اَفْضَلُ عِنْدَ اللّٰه ، قَالَ: « حُسْنُ الْخُلُقِ وَالتَّوَاضُعُ وَالصَّبْرُ عَلَى الْبَلِيَّةِ وَالرِّضَاءُ بِالْقَضَاءِ » قَالَ: اَىُّ سَيِّئَةٍ اَعْظَمُ عِنْدَ اللّٰه ، قَالَ: « سُوءُ الْخُلُقِ وَالشُّحُّ الْمُطَاعُ » قَالَ: مَا الَّذِى يُسْكِنُ غَضَبَ الرَّحْمٰنِ؟ قَالَ: « اِخْفَاءُ الصَّدَقَةِ وَ صِلَةُ الرَّحِمِ » قَالَ: مَا الَّذِى يُطْفِئُ نَارَ جَهَنَّمَ؟ قَالَ: « الصَّوْمُ »

237 - Bir adam Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek "Şüphesiz ben sana dünya ve ahirette olan her şeyden soracağım " dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Aklına geleni sor."** buyurdu. Adam: "Ey Allahın nebisi insanların en âlimi olmak istiyorum" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah'tan kork, insanların en âlimi olursun."** buyurdu.

O kişi: "İnsanların en zengini olmayı istiyorum" dedi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kanaatkâr ol, insanların en zengini olursun."** buyurdu. O zat: "İnsanların en hayırlısı olmayı istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır, öyleyse sen de onlara faydalı ol."** buyurdu.

O zat: "İnsanların en adaletlisi olmayı istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kendin için sevdiğini insanlar için de iste ki insanların en adaletlisi olasın"** buyurdu.

O sahabî: "İnsanlar içinde Allahın en hususi kulu olmayı istiyorum" dedi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allahı çok zikret ki, Allahın en hususisi kulu olasın."** buyurdu. O kişi "Ben muhsinlerden olmayı istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allaha, sanki sen onu görüyorsun gibi ibadet et, sen onu göremiyorsan da o seni görmektedir."** buyurdu.

O zat: "İmanımın kemal bulmasını istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Ahlâkını güzelleştir, imanın kâmil olsun."** buyurdu. O adam: "İtaat edenlerden olmayı istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allahın farzlarını eda et, itaat edici olursun."** buyurdu. O kişi: "Allaha günahlardan arınmış olarak kavuşmak istiyorum" deyince, Resulullah

(Sallallahu Aleyhi ve Sellem): **"Cünüplükten tertemiz yıkan, kıyamet günü Allah'a günahsız olarak kavuşursun."** buyurdu.

O zat: "Kıyamet günü nur içinde haşrolmak istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kimseye zulmetme ki, kıyamet günü nurda haşrolursun"** buyurdu. O kişi: "Rabbimin bana acımasını istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kendine acı, Allahın mahlûkatına da acı ki Allah da sana acısın"** buyurdu. O Sahabi: "Günahlarımın azalmasını istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Allahtan af iste ki günahların azalsın."** buyurdu.

O adam: "İnsanların en keremli (iyi) si olmayı istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allahı kullarına şikayet etme ki, insanların en kerîmi olasın."** buyurdu. O kişi: "Rızkımın genişlemesini istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Temizliğe** (Abdeste) **devam etki, rızkın genişlendirilsin."** buyurdu. O zat: "Allah ve resulünün dostlarından olmak istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah ve Resulünün sevdiğini sev, Allah ve resulünün buğz ettiğine buğz et** (sevmediğini sevme)." buyurdu.

O kişi: "Allahın gazabından emin olmak istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Kimseye kızma ki, Allahın gazabından emin olasın"** buyurdu. O kişi: "Duamın kabul olunmasını istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Haramdan sakın ki duan kabul olunsun."** buyurdu. O kişi: "Allahın beni, şahitlerin huzurunda rezil etmemesini istiyorum" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Tenasül uzvunu koru ki şahitlerin huzurunda rüsvay olmayasın."** buyurdu.

O adam: "Allahın, benim ayıplarımı örtmesini istiyorum." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kardeşlerinin ayıplarını ört ki, Allah da senin ayıplarını örtsün."** buyurdu. O kişi: "Benim günahlarımı sildirecek şey nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Göz yaşları, yalvarmak ve hastalıklar."** buyurdu. O zat: "Allah indinde hangi hasene (İbadet) daha üstündür? diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Güzel ahlâk, tevazu** (alçak gönüllülük), **belâya sabır, kazaya** (Allah'ın takdirine) **rıza."** buyurdu.

O zat: "Allah indinde en büyük günah hangisidir?" diye sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :**"Kötü huyluluk ve itaat olunan** (emrine girilen) **cimrilik."** buyurdu. O kişi: "Allahın gazabını (kızgınlığını) dindirecek şey nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sadakayı gizli vermek, sıla-ı rahim yapmak** (akrabayı arayıp sormak)." buyurdu. O kişi: son olarak: "Cehennem ateşini söndüren nedir?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Oruçtur"** diye cevap verdi. *(Âllâme Alâuddin el-Muttaki, Kenzul Ummal: 44154, 16/127)*

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre gusül günahlardan temizlenmeye, abdest ise rızkın artmasına sebebolur.

Abdesten sonra: "Şükrü Vudû' " (Abdest şükr) namazı kılmak da sünnettendir. Nitekim:

٢٣٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ لِبِلاَلٍ عِنْدَ صَلاَةِ الْفَجْرِ: « يَا بِلاَلُ حَدِّثْنِى بِاَرْجَىٰ عَمَلٍ عَمِلْتَهُ فِى الْاِسْلاَمِ فَاِنِّى سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَىَّ فِى الْجَنَّةِ » قَالَ مَاعَمِلْتُ عَمَلاً اَرْجَىٰ عِنْدِى اَنِّى لَمْ اَتَطَهَّرْ طُهُورًا فِى سَاعَةِ لَيْلٍ اَوْ نَهَارٍ اِلاَّ صَلَّيْتُ بِذٰلِكَ الطُّهُورِ مَاكُتِبَ لِى اَنْ اُصَلِّىَ .

150 -Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilmiştir ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sabah namazı sırasında Bilal'e hitaben şöyle buyurmuştur: **"Ya Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve** (senin nazarında menfaatçe) **en ümitli olan bir amelini bana söyle; çünkü ben** (bu gece) **cennetin içinde, önüm de senin iki ayakkabının yürüyüş sesini işittim."** Bilâl: **"Ben kendime göre** (menfaatça) **şundan daha ümitli olan bir iş işlemedim: Ben, gece yahut gündüzün herhangi bir saatinde iyice temizlenir** (abdest alır veya gusül eder) **sem bu temizlikle muhakkak bana kılmam takdir buyurulduğu kadar namaz kılarım."** dedi. *(Buharî, Teheccüd:17, No:1098, 1/386, Fazâilü's-Sahabe:23,)*

Mevlâ Tealâ, namaz kılmak isteyen kimseye abdesti emrettikten sonra, (وَاِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا) **"Eğer cünüp olduysanız iyice temizlenin** (gusledin)." buyurmuştur.

Mevlâ Tealâ, küçük temizliğin nasıl yapılacağını bildirdikten sonra, büyük temizliğin nasıl yapılacağını bu kavli şerifiyle açıklamıştır ki o da, cünüplükten yıkanmaktır. Zira iyice temizlenme emri, her hangi bir uzva mahsus olmaksızın umumi olarak temizlenmeyi emretmektedir. Dolayısıyla bu, bütün bedeni temizleme hususunda bir emir olmuş olur.

Çünkü, Mevlâ Tealâ, küçük temizliği bazı uzuvlara tahsis edip, gusül hususunda her hangi bir uzuv belirlemediğine göre, bunun, bütün bedenin yıkanmasına ait bir emir olduğu anlaşılmış olur. Nitekim başka bir ayet-i celilede:

« ... وَلاَ جُنُبًا اِلاَّ عَابِرِى سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا ... (٤٣) »

"Cünüp iken de yolcu olmanız müstesna gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın." *(Nisa Suresi: 43'den)*

Alûsi ve Ruhul beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Tatahhur" iyice temizlenmek demektir ki bu da, ancak bedenin görünen kısmının tamamının yıkanmasıyla mümkün olur. Bundan dolayı tırnakların arasında hamur kalıp kuruyan kimsenin guslü caiz olmaz, çünkü hamurun altına su geçmez, fakat kir kalsa bu caiz olur, çünkü kir vücuttan hasıl olmaktadır.

Ancak vucütta suyu ulaştırmanın çok güç olacağı göz içi gibi yerler yıkanma hükmünden hariçtir, velâkin ağız ve burun içini yıkamakta hiç bir zorluk ve zarar olmadığı için bunları yıkamak farzdır.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* gusulde ağıza ve burna su vermenin farz olmadığını söylemişse de İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* bunun farz olduğu görüşündedir. Onun bu hususta hem ayetten, hem de sünnetten delilleri vardır.

Kur'an-ı Kerimden delili, bu ayet-i celiledeki: (وَ اِنْ كُنْتُمْ جُنُباً فَاطَّهَّرُوا) **"Eğer cünüp olursanız iyice temizlenin."** kavl-i şerifidir, çünkü bu, cünüp olan kimselerin iyice temizlenmelerini emretmektedir ki bu da ancak her tarafın temizlenmesiyle hasıl olur. Velâkin bu emir, temizlenmesi mümkün olmayan iç organlar hakkında geçerli sayılmamıştır. Ama ağız ile burun içinin temizlenmesi mümkün olduğundan bu iki yerin ayet,i celilenin hükmüne girmiş olması gerekir. Hadis-i şeriften deliline gelince:

٢٣٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ تَحْتَ كُلِّ شَعْرَةٍ جَنَابَةً ، فَاغْسِلُوا الشَّعْرَ وَ اَنْقُوا الْبَشَرَ »

239 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Her tüyün altında cünüplük vardır, o hâlde kılları yıkayın deriyi iyice temizleyin."** *(Ebu Davud, Taharet:98, No:248, 1/115, Tirmizî, Taharet:78, No:106, 1/178, İbni Mace, Taharet:106, No:597, 1/196, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:24851, 9/416)*

Hadis-i şerifte geçen, kılların ıslatılma emrine burnu yıkamak da dahildir, çünkü burnun içinde kıllar vardır. Ve yine deriyi iyice temizleyin emrine ağızın içinin derisi de girer.

٢٤٠ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « مَنْ تَرَكَ مَوْضِعَ شَعْرَةٍ مِنْ جَنَابَةٍ لَمْ يَغْسِلْهَا فُعِلَ بِهِ كَذَا وَكَذَا مِنَ النَّارِ » قَالَ عَلِيٌّ (رضى الله عنه): فَمِنْ ثَمَّ عَادَيْتُ رَأْسِي ثَلَاثًا ، وَكَانَ يَجُزُّ شَعْرَهُ .

240 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Kim, bir kıl** (dibi) **kadar yeri yıkamayıp cünüp bırakırsa, ona şöyle şöyle** (Allah'ın dilediği kadar süre) **ateşten azabedilir."** Bu hadis-i rivayet eden Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* üç kere: "Bu yüzden başıma (saçıma) düşman oldum." der ve saçını traş ederdi. *(Ebu Davud, Taharet:98, No:249, 1/115, İbni Mace, Taharet: 106, No:599, 1/196)*

Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere gusülde vücuttaki kılların ta mamına suyu ulaştırmak farzdır. Vücuttan veya vücuttaki kıllardan bir parçayı yıkamayıp, kuru bırakan kişi Allah'ın dilediği kadar müddet azap görecektir.

Bir kişi yıkandıktan hemen sonra, kuru kalan yerleri yıkarsa biliftifak guslü tamam olur, amma hava şartları ve yıkanan kimsenin mizacı mutedil olduğu hâlde diğer azaları kuruduktan sonra yıkarsa, Malikîlere göre o guslü iade etmesi gerekirse de, diğer üç mezhebe göre gerekmez.

Gusülde delk (ovalamak) **farz değildir:**

İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* a göre gusulde ovalamak farz ise de, diğer imamlara göre farz değildir. Çünkü ayet-i celilede geçen **"İyice temizlenin"** emri sadece bedeni temizleme hakkında olduğu için bu hususta ovalamak nazar-ı dikkate alınmaz, Nitekim :

٢٤١ – عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: تَمَارَوْا فِي الْغُسْلِ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ. فَقَالَ بَعْضُ الْقَوْمِ: اَمَّا اَنَا ، فَاِنِّي اَغْسِلُ رَأْسِي كَذَا وَكَذَا . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَمَّا اَنَا ، فَاِنِّي اُفِيضُ عَلَىٰ رَأْسِي ثَلَاثَ اَكُفٍّ »

241 - Cübeyr ibni Mut'im *(Radıyallahu Anh)* dan yapılan rivayete göre: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında gusül (suyunun miktarı) hakkında sahabe-i kiramdan bir cemaat çekiştiler. Bir kısmı 'Ben başımı şöyle şöyle yıkıyorum' diye mubalâğa yapınca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"Bana gelince, şüphesiz ki ben başıma üç avuç su döküyorum." buyurarak, ovalamaksızın da guslün tamam olacağını ifade buyurdu. *(Müslim, Hayız:11, No:327, 1/258, Ebu Davud,Taharet:98, No:239, 1/112, İbni Mace, Taharet:95, No:575, 1/190, Nesaî, Taharet:158, No:250, 1/148, Buharî, Gusül:4, No:251-253, 1/101)*

Pis elbiseyi yıkarken ovalamak gereklidir, zira necaset onun içine işlemiştir, fakat beden elbise gibi olmadığından bedeni ovalamak müstehaptır.

Cünüplüğün sebepleri:

Cünüplüğün iki sebebi vardır.

1 - Menî'nin akması, Nitekim:

٢٤٢ – عَنْ اَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ اَنَّهُ قَالَ: « اِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ »

242 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Su** (gusül) **ancak sudan** (meni'nin çıkmasından) **dır."** buyurdu. *(Müslim, Hayız:21, No:343/81, 1/269, Ebu Davud, Taharet: 84, No:215, 1/105, Tirmizî, Taharet:81, No:110, 1/183, Nesaî, Taharet:132, No:199, 1/124, İbni Mace, Taharet:110, No. 607, 1/199, Darimî, Taharet:74, No:760-761, 1/206)*

2 - İltikâ-i hitâneyn (iki sünnet mahallinin birleşmesi) Nitekim:

٢٤٣ – عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ اَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ ، وَتَوَارَتِ الْحَشَفَةُ ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ »

243 - Amr ibni Şuayb'ın babası aracılığı ile dedesinden *(Radıyallahu Anhum)* ın, rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hitan, hitanla** (erkek ve kadının sünnet yerleri) **birleşip haşefe** (erkeğin sünnet edilen kısmı) **kaybolunca muhakkak gusül vacip olmuştur."** buyurdu. *(İbni Mace, Taharet:111, No:611, 1/200, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 26084, 10/80, Tirmizî, Taharet:80, No:108-109, 1/180)*

Şu bilinsin ki, erkeğin hitanı, sünnet olurken kesilen derinin altında kalan yerdir. Kadının sünnet mahalline gelince, fercin en iç kısmındaki, erkeğin tenasül uzvunun girdiği, hayız kanının ve idrarın çıktığı ve çocuğun doğduğu yerdir ki. İşte burada tıpkı horozun ibiği gibi dimdik duran ince bir deri vardır, kadının sünneti de bu derinin kesilmesiyledir.

İmam-ı Aynî *(Rahimehullah)* Hidaye şerhi: "Bidaye" de "Diraye"den naklen şöyle zikretmiştir: Hadis-i şerifte geçen hitâneyn (iki sünnet yeri) ifadesi arapların âdetine binaendir, çünkü onlar kadınları sünnet ederlerdi. Nitekim:

٢٤٤ – عَنْ اَبِى الْمُلَيْحِ بْنِ اُسَامَةَ ، عَنْ اَبِيهِ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « اَلْخِتَانُ سُنَّةٌ لِلرِّجَالِ ، مَكْرُمَةٌ لِلنِّسَاءِ »

244 - Ebul Müleyh ibni Üsame *(Radıyallahu Anh)uma* ın, babasından rivayetine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Hitan erkekler için sünnet, kadınlar için ise mekreme** (bir değer) **dir."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:20744, 7/381)*

Örülmüş saçların gusuldeki durumu:

Guslederken kadının saç örgülerini bozması ve dipleri ıslanmışsa örgülerinin hepsini ıslatması gerekmez. Çünkü saçın bedenden sayılması kökleri itibariyle olduğundan, zorluk olan yerde köklerinin ıslanmasıyla yetinilir. Nitekim :

٢٤٥ – عَنْ اُمِّ سَلَمَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ ﷺ ! اِنِّى امْرَأَةٌ اَشُدُّ ضَفْرَ رَأْسِى . فَأَنْقُضُهُ لِغُسْلِ الْجَنَابَةِ؟ فَقَالَ: « اِنَّمَا يَكْفِيكِ اَنْ تَحْثِي عَلَيْهِ ثَلَاثَ حَثَيَاتٍ مِنْ مَاءٍ . ثُمَّ تُفِيضِى عَلَيْكِ مِنَ الْمَاءِ فَتَطْهُرِينَ » اَوْ قَالَ: « فَاِذَا اَنْتِ قَدْ طَهُرْتِ »

245 - Ümmü Seleme *(Radıyallahu Anha)* şöyle demiştir: Bir kere ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e: "Ya Resulallah! Ben saçımın örgüsünü çok sıkı bağlayan bir kadınım, cünüplük guslü için örgüyü sökeyim mi?" diye sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Başına üç avuç su atıp sonra vücuduna su dökmen kâfidir. Sen bununla temizlenirsin."** veya **"Bir de bakarsın sen temizlenmişsin"** buyurdu. *(İbni Mace, Taharet:108, No:603, 1/198)*

Ancak, bozulmuş saç böyle değildir, onda zorluk olmadığı için suyun tamamına ulaştırılması gerekir. Erkeğin bütün saçlarına suyun ulaşması gerekir. Zira kadının saçını traş etmesi müsle (uzuv kesme) gibi olup, erkekte ise, böyle değildir, dolayısıyla onun saçının tamamına suyu ulaştırmasında bir zorluk olmaz.

Gusülde azaları sıra ile yıkamak :

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, âlimlerin ekserisi, gusülde bir tertib (sıra gözetmen) in şart olmadığı görüşündedirler. Zira ayet-i celiledeki temizlenme emri, kayıtsız şartsız bildirildiğinden suyun bütün bedene ulaştı-

rılmasıyla gerçekleşmiş olur. Bu da gerçekleşince, insan sorumluluktan kurtulmuş olur. Ancak tertibe riayet sünnettir. Nitekim:

٢٤٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ اِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ ، بَدَأَ فَغَسَلَ يَدَيْهِ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ كَمَا يَتَوَضَّأُ لِلصَّلَاةِ ، ثُمَّ يُدْخِلُ اَصَابِعَهُ فِي الْمَاءِ ، فَيُخَلِّلُ بِهَا اُصُولَ شَعَرِهِ ، ثُمَّ يَصُبُّ عَلَىٰ رَأْسِهِ ثَلَاثَ غُرَفٍ بِيَدَيْهِ ، ثُمَّ يُفِيضُ الْمَاءَ عَلَىٰ جِلْدِهِ كُلِّهِ »

246 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cünüplükten yıkanırken, ilk başta ellerini yıkar, sonra, namaz abdesti gibi abdest alır (ancak ayaklarını yıkamaz, sonra tenasül uzvunu ve ona isabet eden menî gibi pislikleri yıkar), sonra parmaklarını suya sokup onlarla saçlarının diplerini hilâllar, sonra elleriyle üç avuç suyu başına döker, sonra bütün cildi üzerine suyu akıtır (sonra ayaklarını sudan uzak bir yerde yıkardı)." *(Buharî, Vudu':l, No:245, 246, 1/99, Nesaî, Gusül:16, No:418, 1/224)*

Bu sağlam rivayetlerden anlaşıldığına göre, Gusle başlamadan evvel ellerin yıkamak sünnettir, çünkü onlar temizlenme aletidirler, İkinci olarak tenasül uzvu yıkanmalıdır, çünkü orası necaset bulunma ihtimali mevcut olan bir bölge olduğundan orayı yıkamadan diğer vücudunu yıkadığında pislik her tarafına yayılabilir.

Ayakları suyun biriktiği yerde bulunan kimse, ma-i müstamel (kullanılmış su) dan sakınmak için ayaklarını yıkamayı bütün bedenine suyu döktükten sonraya bırakır.

Yıkanmaya evvela başından başlar, sonra sağ omuz, sonra sol omuz, daha sonra bütün beden üç suyla kaplama yıkanılır. Guslederken önce bir abdest almak farz değildir, çünkü ayet-i celilede geçen temizlenme emri, yıkanmakla meydana geleceğinden abdest almaya bağlı değildir.

Nitekim geride zikredilen: **"Bana gelince, ben başıma üç avuç su dökerim, bir de bakarım ki temizlenmişim."** (241 noda geçti) hadis-i şerifi de bunun delilidir.

Abdest ve gusülde kullanılacak su miktarı:

٢٤٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَغْسِلُ اَوْ كَانَ يَغْتَسِلُ ، بِالصَّاعِ اِلَىٰ خَمْسَةِ اَمْدَادٍ ، وَيَتَوَضَّأُ بِالْمُدِّ.

247 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **beş müdde varan bir sâ'** (miktarı su) **ile yıkanır, bir müd** (miktarı su) **ile de abdest alırdı.** *(Buharî, Vudu':46, No:198, 1/84)*

Müd, bir hacim ölçüsü birimidir. İmam-ı Azam ve Irak fukahasına göre, bir müd, iki Bağdad rıtl'ına tekabul eder, Bağdad rıtl'ı ise 130 dirheme denk gelir, buna göre ölçüsü ve tartısı birbirine denk olan mercimek gibi bir mahsulün 260 dirhemini kaplayan ölçeğe müd denir.

Sâ' ise, dört müd miktarıdır. Müd ve sâ' ın neler olduğu hakkında çok rivayetler varsa da bu gün anlayacağımız ölçüyle, abdest suyunun miktarı takriben bir litre , gusül suyunun miktarı ise, takriben beş litredir.

Tabii ki bu, suyu israflı kullanmayanlar içindir. Bu gün bir çoğumuzun abdest aldığımız suyla geçmiş büyüklerimiz gusledirdi. Dolayısıyla bütün müslümanların abdest ve gusülde su harcarken israftan sakınmaları gerekmektedir. Nitekim:

٢٤٧ – عَنِ ابْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) قَالَ: رَأَىٰ رَسُولُ اللهِ ﷺ رَجُلاً يَتَوَضَّأُ فَقَالَ: « لاَ تُسْرِفْ . لاَ تُسْرِفْ »

247 - İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* abdest alan bir adam gördüğünde: **"İsraf etme, israf etme!"** buyurdu. *(İbni Mace, Taharet:48, No:424, 1/147)*

٢٤٨–عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَرَّ بِسَعْدٍ، وَهُوَ يَتَوَضَّأُ. فَقَالَ: « مَا هٰذَا السَّرَفُ؟ » فَقَالَ: اَفِي الْوُضُوءِ اِسْرَافٌ؟ قَالَ: « نَعَمْ وَ اِنْ كُنْتَ عَلَىٰ نَهَرٍ جَارٍ »

248 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Sa'd *(Radıyallahu Anh)* ın abdest alırken yanına uğradığında: **"Bu israf nedir?"** diye sordu. O, "Abdeste de israf var mıdır?" diye sorması üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evet! Akan bir ırmağın kenarında da olsan** (israftan sakın)." buyurdu. *(İbni Mace, Taharet:48, No:425, 1/147, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:7086, 2/687)*

Ruhul Beyan tefsirinde, muhtar şerhi: "İhtiyar" isimli fıkıh kitabından nakledildiğine göre, aşırı derecede israfa kaçmadıkça, yukarda zikredilen ölçü birimlerinden fazlasıyla yıkanmak da caizdir. Ancak mekruh olan israftır.

Burada şunu da ifade edelim ki, şeytan bazı kimselere vesvese vererek çok su harcattırmaktadır. Nitekim:

٢٤٩ – عَنْ اُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ لِلْوُضُوءِ شَيْطَانًا يُقَالُ لَهُ وَلَهَانُ . فَاتَّقُوا وَسْوَاسَ الْمَاءِ »

249 - Übeyy ibni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis -i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Abdest için bir şeytan vardır ki ona: "Velehan" denir. Suyun** (abdest alırken fazla su akıtmaya sebebiyet verecek) **vesvese** (sin) **den sakının"** *(İbni Mace, Taharet:48, No:421, 1/146)*

Bu vesveseden kurtulmanın çaresi sünnet vechi üzere abdest alıp, abdestinin tamam olduğuna itikad ederek, şeytanın vesvesesine kulak vermemek ve her şeyde istikamet üzere, ifrat ve tefrite kaçmadan orta yollu hareket etmektir. Zira her ne hususta olursa olsun haddi aşmak kınanmıştır.

Nitekim:

٢٥١ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّهُ سَيَكُونُ فِى هٰذِهِ الْاُمَّةِ قَوْمٌ يَعْتَدُونَ فِى الطُّهُورِ وَالدُّعَاءِ »

251 -Abdullah ibni Muğaffel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayete göre Resulullah *llahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki, yakında bu ümmetin içinde dua ve temizlik hususlarında haddi aşan bir topluluk olacaktır."** *(Ebu Davud, Taharet:45, No:96, 1/72, İbni Mace, Dua:12, No:3864, 2/1271)*

Yıkanırken örtünmek :

٢٥٢– عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ يَنْهَاكُمْ عَنِ التَّعَرِّى فَاسْتَحْيُوا مِنْ مَلٰئِكَةِ اللهِ الَّذِينَ لَا يُفَارِقُونَكُمْ اِلَّا عِنْدَ ثَلَاثِ حَالَاتٍ: اَلْغَائِطِ ، وَالْجَنَابَةِ وَالْغُسْلِ . فَاِذَا اغْتَسَلَ اَحَدُكُمْ بِالْعَرَاءِ فَلْيَسْتَتِرْ بِثَوْبِهِ اَوْ بِجَذْمَةِ حَائِطٍ اَوْ بِبَعِيرِهِ »

252 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz ki Allah sizi soyunmaktan nehyetmektedir. Üç hâl, Kaza-i hacet, cünüplük ve gusül haricinde sizden ayrılmayan Allah'ın meleklerinden utanın. Sizin biriniz sahrada yıkanırsa, elbisesiyle veya bir duvar parçasıyla veyahut devesiyle örtünsün."** *(İbni Hacer el Askalânî, Muhtasar-ı Zevâidi Müsned il Bezzar:205, 1/181, Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid: 1/268)*

٢٥٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لَا يَغْتَسِلَنَّ اَحَدُكُمْ بِاَرْضٍ فَلَاةٍ ، وَلَا فَوْقَ سَطْحٍ لَا يُوَارِيهِ ، فَاِنْ لَمْ يَكُنْ يَرَىٰ ، فَاِنَّهُ يُرَىٰ »

253 - Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizin biriniz, bir sahrada ve kendisini örtmeyen dam üstünde yıkanmasın. Çünkü o görmüyorsa da görünüyor."** *(İbni Mace, Taharet:113, No:615, 1/201)*

"İ'lâü's- Sünen" isimli eserde, Allâme Şâmî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Bu hadis-i şeriflerde halvet (kimsenin görmediği yer) de örtülmesi gereken yerden maksat, göbekle diz kapağı arasıdır. Hatta kadının bile halvette bu kısmın dışında kalan yerleri örtmesi gerekmez. Nitekim kadının evde tek başına iken başını açmasına ruhsat verilmiştir. Ancak mahremlerinin yanında ince bir başörtü giymesi evlâdır.

Yukarıda zikredilen hadis-i şerifler, insanlar içinde yıkananın örtünmesi gerektiğine açıkça delâlet etmektedirler. Özellikle:

٢٥٤ – عَنْ جَابِرٍ (رضى الله عنه) اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ قَالَ: « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلَا يَدْخُلِ الْحَمَّامَ بِغَيْرِ اِزَارٍ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ فَلَا يُدْخِلْ حَلِيلَتَهُ الْحَمَّامَ »

254 - Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Allah'a ve ahiret gününe inanan, hamama peştemalsız girmesin, Allah'a ve ahiret gününe inanan ailesini hamama sokmasın."** *(Tirmizî, Edep:43, No:2801, 5/113, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 14657, 5/101, Nesaî, Gusül: 2, No:399, 1/216)*

Hadis-i şerifi, insanlar içinde yıkananın avret yerini örtmesi şart olduğunu açıkça ifade etmekle beraber, erkeğin peştemalla hamama girmesine müsaade etmekte, kadının ise, bir özür ve zaruret olmadıkça evinin haricindeki bir hamamda soyunmasının caiz olmadığını açıklamaktadır. Yalnız başına yıkanırken soyunmaya gelince, bu caiz görülmüştür. Nitekim:

٢٥٥ - عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « بَيْنَا اَيُّوبُ يَغْتَسِلُ عُرْيَانًا ، فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ ، فَجَعَلَ اَيُّوبُ يَحْتَثِى فِى ثَوْبِهِ ، فَنَادَاهُ رَبُّهُ: يَا اَيُّوبُ ، اَلَمْ اَكُنْ اَغْنَيْتُكَ عَمَّا تَرَىٰ؟ قَالَ: بَلَىٰ وَعِزَّتِكَ ، وَلٰكِنْ لاَ غِنًىٰ بِى عَنْ بَرَكَتِكَ »

255 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis-i şerifte Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Bir kere Eyyüb** *(Aleyhisselâm)* **çıplak olarak yıkanırken üzerine altından çekirgeler düştü, Eyyüb** *(Aleyhisselâm)* **hemen elbisesinin içine** (onları) **elleriyle toplamaya başladı. Bunun üzerine Rabbi ona 'Ya Eyyüb! Şu görmekte olduğun şeyden ben seni zengin kılmamış mıydım? ' diye nida edince, Eyyüb** *(Aleyhisselâm)* **'Evet** (zengin kılmıştın) **velâkin senin izzetine yemin ederim ki, ben senin bereketinden müstağni olamam' dedi."** *(Buharî, Gusül: 20, No.275, 1/107, Nesaî, Gusul:7, No:407, 1/220, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 8165, 3/191)*

٢٥٦ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ ، كَانَ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَدْخُلَ الْمَاءَ لَمْ يُلْقِ ثَوْبَهُ حَتَّىٰ يُوَارِىَ عَوْرَتَهُ فِى الْمَاءِ

256 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Şüphesiz İmran oğlu Musa** *(Aleyhisselâm)* **suya girmek istediği zaman avretini suda örtmedikçe, elbisesini çıkartmazdı."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 13766, 4/522)*

İşte bu hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre, soyunmaktan nehiy, zaruret olmamakla kayıtlıdır, dolayısıyla abdest bozmak, taharetlenmek ve gusül gibi hallerde soyunmaya ruhsat verilmiştir. Nitekim peygamberlerin de bu şekilde yıkandıkları hadis-i şeriflerde zikredilmektedir. Bununla beraber tamamen soyunmayıp mümkün mertebe örtünmek daha efdal olur çünkü bu, Allaha karşı edebe riayet ve Allah'tan haya etmeğe daha uygundur. Nitekim

٢٥٧ – عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ ، عَوْرَاتُنَا مَا نَأْتِى مِنْهَا وَمَا نَذَرُ؟ قَالَ: «اِحْفَظْ عَوْرَتَكَ اِلاَّ مِنْ زَوْجَتِكَ اَوْ مَا مَلَكَتْ

يَمِينُكَ » قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ ، اِذَا كَانَ الْقَوْمُ بَعْضُهُمْ فِي بَعْضٍ ، قَالَ: « اِنِ اسْتَطَعْتَ اَنْ لاَ يَرَيَنَّهَا اَحَدٌ فَلاَ يَرَيَنَّهَا » قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ ، اِذَا كَانَ اَحَدُنَا خَالِياً ، قَالَ: « اَللهُ اَحَقُّ اَنْ يُسْتَحْيَا مِنْهُ مِنَ النَّاسِ »

257 - Behz ibni Hakîm *(Radıyallahu Anh)* babası vasıtasıyla dedesinin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Bir kere ben "Ey Allahın peygamberi! Avret yerlerimizin hangisini örtelim, hangisini örtmeyelim?" diye sorduğumda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Avretini** (n tamamını) **hanımın veya cariyenin dışında herkesten koru."** buyurdu.

Ben: 'Ya Resulallah! İnsanlar birbirinin arasında iken, (nasıl örtünelim?) diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kimsenin, avretini görmemesine gücün yetiyorsa, kimse onu görmesin."** buyurdu.

Ben tekrar 'Ya Resulallah birimiz tenhada olduğumuz zaman (nasıl yapsın?) diye sordum. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah, utanılmaya insanlardan daha lâyıktır."** buyurdu.*(Ebu Davud, Hammam:3, No:4017, 2/437, İbni Mace, Nikâh:28, No:1920, 1/618, Tirmizî, Edep:22, No.2769, 5/97, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 20054, 7/238)*

İşte bu hadis-i şerif, karı-kocanın birarada yıkanmalarının ve birbirlerinin avretine bakmalarının caiz olduğuna, bununla beraber mümkün mertebe örtünmenin efdal olduğuna delâlet etmektedir. Zira Allah-u Tealâ açık olan kismeyi gördüğü gibi, örtülü kimseyi de görmekteyse de çıplak gezeni, edebi terkedici olarak, örtüneni de edepli olarak görmektedir.

Dolayısıyla mümkün mertebe edebe riayet gerekmektedir. Nitekim :

٢٥٨ – عَنْ يَعْلَىٰ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ رَأَىٰ رَجُلاً يَغْتَسِلُ بِالْبَرَازِ بِلاَ اِزَارٍ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ ، فَحَمِدَ اللهَ وَاَثْنَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ ﷺ : « اِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ حَيِيٌّ سِتِّيرٌ يُحِبُّ الْحَيَاءَ وَالسَّتْرَ ، فَاِذَا اغْتَسَلَ اَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَتِرْ »

258 - Ya'lâ *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sahrada peştamalsız yıkanan bir kimse gördüğünde, minbere çıkıp, Allah-u Tealâ ya hamdü senada bulunduktan sonra: **"Şüphesiz ki Allah-u Tealâ çok utangaçtır, çok örtülüdür, utanmayı ve örtünmeyi sever. O hâlde sizden biriniz yıkanırken örtünsün"** buyurdu. *(Ebu Davud, Hammam: 2, No:4012, 2/436, Nesaî, Gusül:7, No:404, 1/218, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 17992, 6/284)*

Hasıl-ı Kelâm; Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Eyyüb ve Musa *(Aleyhimeselâm)* gibi peygamberlerin tenha yerde yalnız başına çıplak olarak yıkandıklarını inkâr etmeden bize anlatması, bunun bizim şeriatimize de uygun olduğunu ifade etmektedir. Çünkü bu, uygun bir şey olmasaydı, elbette Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu açıklardı. Dolayısıyla yalnız yıkanırken örtün-

meye irşad eden hadis-i şerifler efdaliyete hamledilir. *(Şeyh Zafer Ahmed el Osmanî, İ'lâü's-Sünen: 1/247)*

"Eşbah" isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre, üzerine gusül icabeden kadın, erkeklerden gizlenecek yer bulamazsa guslü tehir eder. Teyemmümle kılıp sonra fırsat bulduğunda guslederek namazını iade eder. Bu durumda olan erkek ise, tehir etmeyip yıkanır, ancak taharet yapması gerektiğinde örtünecek bir yer bulamadığı takdirde tahareti terkeder. Hükmî necaset görünen necasetten daha kuvvetli olduğu için guslü terketmez. Kadınlar arasındaki bir kadın, erkekler içindeki bir erkek gibidir.

Diğer bir görüşe göreyse, erkekler ve kadınlar kendi cinsleri arasında yıkanmak için bir peştamal veya benzeri bir örtü bulamazlar ve böylece avret yerlerini açmak mecburiyetinde kalırlarsa gusletmeyi sonraya bırakıp namazlarını teyemmüm ile kılarlar. Sonra tenha bir yer veya bir peştamal bulunca gusleder, teyemmüm ile kılmış oldukları namazları iade ederler.

Şehirde bulunan sıhhatli bir cünüp kimse, yıkandığı takdirde helâk olacağından korkarsa teyemmüm etmesi caizdir.

Şehirde abdestsiz olan kişi, abdest aldığında helâk olacağından korkarsa, sahih olan görüşe göre teyemmüm etmesi caiz olmaz, "Fetevây-ı Kâdihan" da böylece zikredilmektedir.

Cünüp olan kimsenin hemen yıkanması gerekmediği :

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile, cünüp olan bir kimsenin, yıkanmadan yapması caiz olmayacak bir işi yapmak istemediği müddetçe hemen yıkanmasının vacip olmadığını iş'âr etmektedir. Nitekim:

٢٥٩ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ وَعُدِّلَتِ الصُّفُوفُ قِيَاماً ، فَخَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ ، فَلَمَّا قَامَ فِي مُصَلَّاهُ ، ذَكَرَ أَنَّهُ جُنُبٌ ، فَقَالَ لَنَا: « مَكَانَكُمْ » ثُمَّ رَجَعَ فَاغْتَسَلَ ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْنَا وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ ، فَكَبَّرَ فَصَلَّيْنَا مَعَهُ.

259 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, bir kere kamet edilmiş ve saflar düzeltilmişken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizim yanımıza çıktı, mihrabında durunca cünüp olduğunu hatırlayarak bize: **"Yerinizde durun!"** buyurdu, sonra dönüp yıkandı, tekrar bize çıktığında mubarek başından su damlıyordu, tekbir aldı biz de onunla beraber kıldık" *(Buharî, Gusül: 17, No:271, 1/106)*

Bu rivayetten anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bazen hemen yıkanmaz, cünüp olarak uyurdu. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ramazan günü cünüp olarak sabahladığını sahih olarak rivayet etmiştir. *(Buharî, Savm:25, 2/234)*

İşte bu rivayet de cünüp olarak uyumanın caiz olduğuna, ağız ve burundan su kaçırılmadığı takdirde, guslün oruca mani olmadığına delâlet etmektedir.

İmam-ı Azam ile İmam-ı Sevrî *(Radıyallahu Anhuma)*: "Cünüp" olan kimsenin abdestsiz uyumasında bir beis yoktur, amma abdest alması bizce daha makbuldür, bir şey yemek isterse, ellerini yıkar ve ağzını su ile çalkalar demişlerdir. Ancak şunu da ifade edelim ki, cünüp olan kimsenin, uyuyacağı zaman namaz abdesti gibi abdest alıp, tenasül uzvunu yıkaması sünnettir. Nitekim

٢٦٠–عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) اَنَّهُ قَالَ: ذَكَرَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ: اَنَّهُ تُصِيبُهُ الْجَنَابَةُ مِنَ اللَّيْلِ ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تَوَضَّأْ ، وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ ، ثُمَّ نَمْ »

260 - Abdullah İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e 'Kendisine geceleyin cünüplük isabet ettiğini (bu durumda uyuyup uyuyamayacağını)' sorduğunda, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Abdest al, zekerini** (Tenasül uzvunu) **yıka, sonra uyu."** buyurmuştur. *(Buharî, Gusül:27, No:286, 1/110, Ebu Davud, Taharet:87, No:221, 1/106)*

Zira insan uykuda ölebileceğini düşünerek abdest almadan cünüp olarak yatmamalıdır. Nitekim:

٢٦١ – عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « ثَلاَثَةٌ لاَ تَقْرَبُهُمُ الْمَلاَئِكَةُ: جِيفَةُ الْكَافِرِ ، وَالْمُتَضَمِّخُ بِالْخَلُوقِ ، وَالْجُنُبُ اِلاَّ اَنْ يَتَوَضَّأَ »

261-Ammar ibni Yasir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Üç kişiye melekler yaklaşmaz. Kâfir leşi, safranla boyanan ve cünüp, ancak abdest alması müstesna** (bu durumda olan cünübe melekler yaklaşır)." buyurmuştur. *(Ebu Davud, Tereccül:8, No:4180, 2/479)*

Cünüp olanın yeyip içmesi :

٢٦٢ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ اِذَا اَرَادَ اَنْ يَأْكُلَ اَوْ يَنَامَ تَوَضَّأَ؛ تَعْنِي وَهُوَ جُنُبٌ .

262 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan rivayet edildiğine göre,**"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **cünüp iken yemek veya uyumak isterse abdest alırdı."** *(Ebu Davud, Taharet:89, No:224, 1/107)*

٢٦٣ – عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رضى الله عنهما) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ لِلْجُنُبِ اِذَا اَكَلَ اَوْ شَرِبَ اَوْ نَامَ اَنْ يَتَوَضَّأَ .

263 - Ammar ibni Yasir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Abdest alması şartıyla, cünübün yemesine, içmesine ve uyumasına müsaade etmiştir." *(Ebu Davud, Taharet:89, No:225, 1/107)*

Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre, cünüp olan bir kimsenin, elini ağzını yıkamadan yeyip içmesi mekruhtur, ancak elini ağzını yıkadığı takdirde

yeyip içmesi mekruh olmaz. Nitekim Aişe *(Radıyallahu Anha)* dan diğer bir riva yete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* cünüpken yemek istediğinde sadece ellerini yıkardı. *(İbni Mace, Taharet:104, No:593, 1/195)*

Bu rivayet de, sadece el yıkanmakla yetinilmenin caiz olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bazılarına göre, cünüp kimsenin emrolunduğu abdesten murad, pisliği, zekerini (tenasül uzvunu) ve ellerini yıkamaktır ki, bu da temizlikten ibarettir, arap lugatında temizliğe de abdest denilir.

Nitekim cünübün uyuması için abdest almasını emreden hadis-i şerifi rivayet eden İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, uykudan evvel tam abdest almadığı rivayet edilmektedir ki hadis-i şerifin manasını en iyi bilen odur.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, kişi yıkandığı yere bevletmekten sakınmalıdır, Nitekim:

٢٦٤- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «لاَ يُنْقَعُ بَوْلٌ فِي طَسْتٍ فِي الْبَيْتِ، فَإِنَّ الْمَلاَئِكَةَ لاَ تَدْخُلُ بَيْتاً فِيهِ بَوْلٌ يُنْقَعُ، وَلاَ تَبُولَنَّ فِي مُغْتَسَلِكَ»

264 - Abdullah ibni Yezid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evde tas içinde idrar biriktirilmez, çünkü melekler, içinde, birikmiş idrar bulunan eve girmezler ve yıkandığın yere bevletme** (idrar yapma)." buyurmuştur. *(Taberanî, Mu'cem-i Evsat:2098, 3/51)*

Guslün hikmetleri:

Yıkanmanın bedenî menfaatleri ve dinî faydaları vardır.

1 - Kâfirlere muhalefet, çünkü onlar yıkanmazlar,

2 - Bazı hastalıklara sebebiyet veren bir takım zararlı kirliliklerin giderilmesi,

3 - Şehvet hararetinin teskini (dindirilmesi),

4 - Guslü icabettiren hâller sebebiyle, bütün vücuda arız olan fütur ve gevşekliğin zail olması (ortadan kalkması),

5 - İnsanın kalbinde bir uyanıklık meydana getirmesi,

6 - Ruhun saffet bulması (nefislerden gelen karanlıklardan arınması)

7 - Temizlik üzere ibadet ve taat yaparak imanda nuraniyet (parlaklık)

Şeyh Nisâbûrî *(Kuddise Sırruhu)* "Letâif" isimli kitabında buyurmuştur ki, her bir uzvun kendine göre bir tahareti (temizliği) vardır.

1 - Gönlün tahareti (temizliği), onu Allahın gayrinden döndürmektir.

2 - Sırrın (iç âleminin) temizliği, müşahede (Mevlâ Tealâ'yı görür gibi olması) dır.

3 - Göğsün tahareti, ümit ve kanaattır.

4 - Ruhun temizliği, hayâ ve heybet (Allah-u Tealâ'dan utanmak ve korkmak) dır.

5 - Karnın temizliği, helâl yemek, haram ve şüpheli şeylerden sakınmaktır.

6 - Bedenin temizliği, şehvetleri terketmek ve kirleri gidermektir.

7 - Ellerin temizliği, vera' ve ictihat (şüpheli şeylere bile el sürmemek ve ibadete çok çalışmak) dır.

8 - Dilin temizliği ise, zikir ve istiğfardır.

Sa'lebî *(Rahimehullah)* bu ayet-i celilenin tefsirinde şöyle zikretmiştir: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın rivayetine göre, Yahudi âlimlerinden on kişi gelerek "Ya Muhammed! İdrar ve büyük abdest meniden daha pis iken Allah onlardan sebep guslü emretmediği hâlde, niçin cünüplükten yıkanmayı emretmiştir?" diye sormaları üzerine:

٢٦٥ – قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اٰدَمَ لَمَّا اَكَلَ مِنَ الشَّجَرَةِ تَحَوَّلَ فِى عُرُوقِهِ وَشَعْرِهِ فَاِذَا جَامَعَ الْاِنْسَانُ نَزَلَ مِنْ اَصْلِ كُلِّ شَعْرَةٍ فَافْتَرَضَهُ اللهُ عَلَىَّ وَعَلٰى اُمَّتِى تَطْهِيراً وَتَكْفِيراً وَشُكْراً لِمَا اَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِمْ مِنَ اللَّذَّةِ الَّتِى يُصِيبُونَهَا »

265 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Şüphesiz ki Âdem** *(Aleyhisselâm)* **o ağaçtan yeyince, o yediği** (gıdaya) **dönüşerek damarlarına ve tüylerine kadar işledi, insan cima edince** (hanımıyla birleştiğinde) **o yediği, her tüyün dibinden nüzul eder** (iner). **İşte bundan dolayı Allah-u Tealâ bana ve ümmetime,** (kirleri) **temizlemek,** (günahları) **örtmek ve elde ettikleri lezzetten dolayı Allahın kendilerine in'am etmiş olduğu nimete şükretmek için yıkanmayı farz etti."** buyurdu. *(Ruhul Beyan:2/355)*

"Bedâiü's-Sanâi' fî Ahkâmi'ş-Şerâi'" isimli hanefî fıkhının muteber eserinde, idrar ve büyük abdestin çıkışıyla gusül vacip olmayıp, sadece belli yerlerin yıkanması, meninin çıkmasıyla ise, bütün bedenin yıkanması lâzım gelmesinin bir kaç hikmeti şöyle açıklanmıştır:

1 - Meninin gelmesiyle şehvetin dinmesi, eseri bütün bedende zuhur eden bir nimet ve lezzet olduğundan, bu nimete şükren bütün bedenin yıkanması emredilmiştir. Büyük ve küçük abdestte ise böyle bir nimet mevzu bahs değildir.

2 - Cünüplük, bedenin dışını ve içini kaplamaktadır, çünkü cünüplüğün sebebi olan cima bedendeki bütün gücün kullanılmasıyla meydana gelmektedir, bundan dolayı insan çok cima etmekle zayıflamakta, cimadan geri durmakla da kuvvet bulmaktadır. O hâlde cünüplük mümkün mertebe bedenin dış ve içinin tümünü kaplamaktadır, Hades (küçük abdestsizlik) ise böyle değildir, çünkü o, bütün bedenin kullanılmasıyla meydana gelmeyip, sadece yemek içmek gibi görünen sebeplere dayanmaktadır.

3 - Bedenin tamamını veya bir kısmını yıkamak, Mevlâ Tealâ'ya hizmet, huzurunda kıyam ve tazim (saygıyla durmak) demek olan namaza vesile o larak vacip kılınmıştır. Dolayısıyla namaz kılan kimsenin, en temiz ve nazif bir hâl üzere bulunması gerekir ki bu, tazime daha yakın ve hizmette daha mükemmeldir.

En büyük temizlik ise, bütün bedenin yıkanmasıyla mümkündür. Küçük abdestsizlikte de azimet buysa da onun vukuu çok olduğundan, onda, çok açılan ve devamlı görünen uzuvların temizlenmesiyle yetinilmiştir ki, zorluğu ortadan kaldırmak, kolaylık sağlamak ve Allahtan bir fazl-u rahmet (acımak ve iyilik) olarak bu (abdest) bütün bedeni yıkamak yerine kabul edilmiştir.

Cünüplüğün ise vukuu çok olmadığından, onun temizliği hakkında iş azimet üzere kalmıştır. O da bütün bedenin yıkanmasıdır.

Cünüplükten yıkanmanın önemi :

٢٦٦ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) فَقَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَاتَاهُ رَجُلٌ جَيِّدُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ حَسَنُ الْوَجْهِ فَقَالَ: اَلسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ ، قَالَ: « وَعَلَيْكَ » فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَدْنُو مِنْكَ؟ قَالَ: « اُدْنُ » ،فَقُلْنَا: مَا رَأَيْنَا كَالْيَوْمِ قَطُّ رَجُلاً اَحْسَنَ ثَوْباً وَلَا اَطْيَبَ رِيحاً وَلَا اَحْسَنَ وَجْهاً وَلَا اَشَدَّ تَوْقِيراً لِرَسُولِ اللهِ ﷺ ، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ اَدْنُو مِنْكَ ، قَالَ: « نَعَمْ » فَدَنَا دُنُوَّهُ ، فَقُلْنَا مِثْلَ مَقَالَتِنَا ، ثُمَّ قَالَ لَهُ الثَّالِثَةَ اَدْنُوا مِنْكَ يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: « نَعَمْ » حَتَّىٰ اَلْزَقَ رُكْبَتَيْهِ بِرُكْبَتَيْهِ رَسُولِ اللهِ ﷺ: فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ مَا اَلْاِسْلَامُ؟ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « تُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصُومُ رَمَضَانَ وَتَحُجُّ الْبَيْتَ وَتَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ » قَالَ: صَدَقْتَ . فَقُلْنَا: مَا رَأَيْنَا كَالْيَوْمِ قَطُّ رَجُلاً ، وَاللهِ لَكَانَّهُ يُعَلِّمُ رَسُولَ اللهِ ﷺ .

266 - Abdullah ibni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurdu: Bir kere biz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında bulunuyorken, elbiseleri çok temiz, kokusu çok hoş ve yüzü çok güzel olan bir zat ona gelerek: " Ey Allahın Resulü! Sana selâm olsun." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de : **"Sana da"** buyurdu. Bunun üzerine o kişi: "Ey Allahın Resulü! Sana yaklaşabilir miyim?" diye müsaade isteyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Yanaş! "** buyurdu.

O zaman biz, "Biz, bugünkü gibi elbisesi çok güzel, kokusu çok hoş, yüzü çok güzel ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e saygısı son derece kuvvetli olan bir kimse görmedik." dedik. Sonra o zat: "Ey Allahın Resulü! Sana yanaşabilir miyim?" dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Evet!"** buyurdu. O

yine biraz yaklaşınca, biz yine aynı sözleri söyledik. Sonra üçüncü defa "Sana yaklaşabilir miyim Ya Resulallah?" dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Evet!"** buyurunca, o kişi dizlerini Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dizlerine yapıştırarak: "Ya Resulallah! İslâm nedir?" diye sordu. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de: **"Namazı dosdoğru kılarsın, zekâtı verirsin, ramazan** (ayın)**ı tutarsın, beyti haccedersin ve cünüplükten yıkanırsın."** buyurdu.

Bunun üzerine o kişi: "Doğru söyledin " deyince, biz "Bu günkü gibi hiç bir adam görmedik vallahi sanki o Resulullah'a öğretiyor." dedik. *(İbni Ebî Şeybe, Musannef: 4/419-420)*

İşte bu hadis-i şerifte de görüldüğü üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, cünüplükten yıkanmayı islâm şartlarından saymıştır ki bu da guslün önemini açıklamaktadır.

Hadis-i şerifte bahsi geçen bu kişi Cibrîl *(Aleyhisselâm)* dır. Zira bu mealdeki diğer bazı hadis-i şerifler bu hususta bize ışık tutmaktadır.

Haberde gelmiştir ki,

٢٦٧ - « مَنْ حَافَظَ عَلىٰ ثَلاَثٍ فَهُوَ وَلِيُّ اللهِ حَقّاً وَمَنْ ضَيَّعَهُنَّ فَهُوَ عَدُوُّ اللهِ حَقّاً اَلصَّلاَةُ وَالصَّوْمُ وَالْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ »

267 - "Üç şeye devam eden, Allah'ın gerçekten dostudur. O üç şeyi zayi eden de Allahın hakikaten düşmanıdır. (Bunlar da) Namaz, Oruç ve cünüplükten yıkanmaktır. *(İsmail Hakkı Bursevî, Ruhul Beyan: 1/294)*

Vehb-i Zimarî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, Zebur kitabında şöyle yazılmıştır:

« مَنِ اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ فَاِنَّهُ عَبْدِى حَقّاً ، وَمَنْ لَمْ يَغْتَسِلْ مِنَ الْجَنَابَةِ فَاِنَّهُ عَدُوِّى حَقّاً »

"Cünüplükten yıkanan, benim gerçek kulumdur, cünüplükten yıkanmayan hakikaten düşmanımdır." *(Abd ibni Humeyd, Süyûtî, Dürrü'l- Mensur: 3/30)*İşte buraya kadar yazılan bütün meseleler, dirinin yıkanması hakkındadır.

Cenazenin yıkanması:

Ölünün yıkanmasına gelince bu da, Âdem *(Aleyhisselâm)* dan kalma eski bir şeriattır. Nitekim:

٢٦٨ - عَنْ اُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لَمَّا حَضَرَ اٰدَمَ قَالَ لِبَنِيهِ: اِنْطَلِقُوا فَاجْنُوا لِى مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ ، فَخَرَجُوا فَاسْتَقْبَلَتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ فَقَالُوا: اَيْنَ تُرِيدُونَ؟ قَالُوا: بَعَثَنَا اَبُونَا لِنَجْنِىَ لَهُ مِنْ ثِمَارِ الْجَنَّةِ فَقَالُوا: اِرْجِعُوا فَقَدْ كُفِيتُمْ . فَرَجَعُوا مَعَهُمْ حَتّىٰ دَخَلُوا عَلىٰ اٰدَمَ ، فَلَمَّا رَأَتْهُمْ حَوَّاءُ ذَعَرَتْ مِنْهُمْ وَجَعَلَتْ تَدْنُو اِلىٰ

اٰدَمَ وَتَلْصَقُ بِهِ فَقَالَ: اَلَيْكَ عَنِّى. اَلَيْكَ عَنِّى ، فَمِنْ قِبَلِكَ اُتِيتُ. خَلِّى بَيْنِى وَبَيْنَ مَلٰئِكَةِ رَبِّى قَالَ: فَقَبَضُوا رُوحَهُ ، ثُمَّ غَسَلُوهُ وَحَنَّطُوهُ وَكَفَّنُوهُ ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيْهِ ، ثُمَّ حَفَرُوا لَهُ وَدَفَنُوهُ ، ثُمَّ قَالُوا: يَا بَنِى اٰدَمَ هٰذِهِ سُنَّتُكُمْ فِى مَوْتَاكُمْ فَكَذَالِكُمْ فَافْعَلُوا »

268 - Übeyy ibni Ka'b *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdem** *(Aleyhisselâm)* **vefat edeceği zaman, oğullarına 'Gidin bana cennet meyvalarından koparın' dedi. Oğulları** (onun yanından) **çıktılar, melekler onları karşılayarak 'Ey Ademoğulları nereye gidiyorsunuz?' dediler.**

Onlar, 'Babamız bizi kendisi için cennet meyvalarından koparmak üzere gönderdi' dediler. (Melekler de onlara) **Dönün, muhakkak ki kifayet olundunuz** (işiniz görüldü)' **dediler. Melekler onlarla beraber dönerek Adem** *(Aleyhisselâm)* **ın yanına girdiler.**

Havva *(Radıyallahu Anha)* **onları görünce, onlardan dehşete düşerek Adem** *(Aleyhisselâm)* **a yanaşmaya ve yapışmaya başladı. Adem** *(Aleyhisselâm)* **ona 'Benden uzak ol, benden uzak ol! Başıma ne geldiyse senin yüzünden geldi, Benimle Rabbimin meleklerinin arasını boş bırak' dedi.**

Bunun üzerine melekler Âdem *(Aleyhisselâm)* **ın ruhunu aldılar sonra yıkayıp,** (cennet kokularıyla) **kokuladılar ve kefenlediler, sonra da cenaze namazını kılarak onun için bir kabir kazıp onu defnettiler. Daha sonra, 'Ey Âdem oğulları! Ölüleriniz hakkında sünnetiniz budur, işte böylece yapınız' dediler."** *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 1/149, Hakim, Müstedrek, No:1275, 1/495)*

"Fethu'l-Kadîr" isimli fıkıh kitabında zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ondan sonra Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* vefat ettiklerinde yıkanmışlardır ve onlardan sonra insanlar bunu âdet hâline getirmişlerdir ki, bunun terki ancak şehit hakkında düşünülebilir.

Ölünün yıkanmasının sebebine gelince: Diğer kanlı hayvanlar gibi insan da ölmekle murdar olması gerekiyorsa da kerametine binaen (değerli olduğu için) yıkanmakla temiz olur. Bir kişi suda ölmüş bulunsa bile mutlaka yıkanmalıdır, çünkü yıkama emri âdemoğullarına teveccüh etmiş (yönelmiş) olduğundan kişi ne halde ölürse ölsün yıkanması gerekir.

"Hallü'r-Rumûz ve Keşfü'l-Kunûz" isimli eserde zikredildiğine göre ruh bedenden ayrılıp can çekişmenin şiddetinden kurtulduğunda, ölen kişiden meni boşaldığı için dirilerin onu yıkaması gerekmektedir.

Cenaze yıkamanın hükmü :

٢٦٩ – عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « حَقُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ خَمْسٌ. رَدُّ السَّلَامِ وَتَشْمِيتُ الْعَاطِسِ وَاِجَابَةُ الدَّعْوَةِ وَعِيَادَةُ الْمَرِيضِ وَاتِّبَاعُ الْجَنَائِزِ »

269 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* söyle buyurdu: **"Müslümanın müslüman üzerindeki hakkı beştir. Selâma cevap vermek, hastayı ziyaret etmek, cenazeler ardından gitmek, davete icabet etmek ve aksırana teşmit** (aksırdığında 'Elhamdülillah' diyene, 'Yerhamukâllah' diye dua etmek)." *(Müslim, Selâm:3, No. 2162, 4/174,Buharî, Cenaiz:2, No:1183, 1/418,)*

İşte bu hadis-i şerifden dolayı öleni yıkamak müminler üzerine vacipse de, maksud hasıl (istenen yerine gelmiş) olduğu için bazısının yerine getirmesiyle diğerlerinden düşen bir farz-ı kifayedir.

Ölü ile dirinin yıkanması arasındaki farka gelince :

"Eşbah" kitabında zikredildiğine göre, Ölü yıkamaya önce yüzünden başlanır. Diride ise önce ellerinden başlanır. Ölünün ağzına burnuna su verilmez, diri ise böyle değildir. Dirinin ayakları su birikintisinde ise, yıkanması tehir edilir, ölü ise böyle değildir. Ölünün guslünde başmeshi yoktur.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضىٰ اَوْ عَلىٰ سَفَرٍ اَوْجَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْلٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً) **"Eğer hasta iseniz veya bir yolculuk üzere iseniz, yahut biriniz helâdan gelmişse yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve** (bu durumlarda) **su da bulamazsanız temiz bir toprakla te yemmüm edin."** buyurmuştur.

Bu cümle-i celilede geçen: **"Veya biriniz helâdan gelmiş ise"** ifadesi Kaza-i hacet (abdest bozma) dan kinayedir. Ulemanın ekserisi, bir çok hadis-i şeriflerin de delâletiyle, ister devamlı ister arasıra olsun bedenin iki yolundan çıkan her şeyi bu ifadeye dahil etmişlerdir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ister su ile ister taş ile istinca (taharet) yapmanın farz olduğunu söylemişse de, imam-ı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* bunun farz olmadığını söylemiştir. Zira Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde, helâdan gelene abdest almayı veya teyemmüm etmeyi farz kılmışsada, abdest bozma yerini yıkamayı farz kılmamıştır, bu da istincanın farz olmadığına delâlet eder.

Bu hususta daha geniş malûmat Ruhul Furkan Tefsirimizin 5/175- 176 da mevcuttur.

Yine bu cümle-i celilede geçen : "Yahut da kadınlara dokunmuşsanız" ifadesinin zahirinden yola çıkarak imam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* mutlak manada kadının erkeğe değmesinin abdesti bozacağını söylemişse de, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre bu dokunmaktan maksat cima (cinsi münasebet) tir. İmam-ı azam efendimizin bu hususdaki delilleri Ruhul Furkan tefsirimizin 5/177-178 sahifelerinde tafsilâtıyla zikredilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: **"Su bulamazsanız, tertemiz bir toprakla teyemmüm edin."** ifadesiyle ilgili bir kaç mesele vardır ki bunlar başlıca şu iki kısımda toplanmıştır:

1 - Temizleyen suyun ne olduğu hususu,

2 - Teyemmümün nasıl alınacağı konusu.

Birincisine gelince: Sular şer'an iki kısımdır.

a) Mutlak sular, su denilince bu tür su anlaşılır, bunlar yaratılışındaki vasıf üzere duran sulardır, yağmur suyu, kar suyu, deniz suyu, kuyu suyu, göze ve pınar suları hep bu kabildendir. (bunların her birine mutlak su denir). Bunların üç vasfı (rengi, tadı ve kokusu) bozulmamış olanları hem içilir hem yemeklerde kullanılır, hem de onlarla her türlü temizlik yapılabilir.

Kaynatılmış su ile abdest almak caiz olup mekruh değildir. Böyle bir suyu bulan kimse teyemmüm yapamaz. Zira ayet-i celilede emredilen: "Yıkamak" suyu uzuv üzerinden akıtmaktan ibarettir ki bu, kaynatılmış suyla da yerine getirilebilir.

Güneşte ısınan suyla abdest almayı bazı âlimler mekruh görmüşlerse de, İmam Azam *(Rahimehullah)* ile Ahmed ibni Hanbel *(Rahimehullah)* bunun mekruh olmadığını söylemişlerdir.

٢٧٠ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنِ اغْتَسَلَ بِالْمُشَمَّسِ ، فَأَصَابَهُ وَضَحٌ فَلاَ يَلُومَنَّ إِلاَّ نَفْسَهُ »

270 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen: **"Bir kimse güneşte ısıtılmış suyla yıkanır da, bu sebeple ona bir alaca hastalığı isabet ederse, o kimse ancak nefsini levmetsin** (suçu ancak kendinde bulsun) *(İbni Hacer, Askalânî, Telhisul Habir, No:6, 1/21, Zebidî, İthaf: 2/372)* hadis-i şerifi, şeriat açısından değil tıp açısından ele alınmıştır. Dolayısıyla böyle bir suyu bulan kimsenin te yemmüm etmesi yeterli değildir, ayrıca İmam-ı Zebidî *(Rahimehullah)* güneşte ısınan suyun iki şartla zararlı olduğunu açıklamıştır.

1 - Demir, kurşun ve bakır gibi , güneş kendisine tesir ettiğinde kopmuş parçaları su üstüne çıkan kaplarda olması,

2 - Soğuk ve mutedil beldelerde değil de, aşırı sıcak memleketlerde bulunması, Nitekim "Kûtu'l-Kulûb" isimli eserde zikredildiğine göre, böyle bir suyla abdest almanın kerahati Hicaz arazisine mahsustur.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* "Ravza" isimli eserinde şöyle açıklamıştır: Delil yönünden tercih edilen, böyle bir suyla temizlik yapmanın mekruh olmayışıdır, ekseri ulemanın mezhebi budur, kerahatin (mekruhluğun) itimad edilecek bir delili yoktur. Kerahati kabul etsek bile, bu, tenzîhî bir kerahat olur ki, temizliğin sıhhatine engel olmayıp, ancak bedende kullanılmaya mahsus olur ve en doğru görüşe göre soğutulmak suretiyle bu kerahat ortadan kalkar.

Mutlak olan su, yosun tutarak veya bekleyerek rengi ve kokusu değişirse veya içine tadını değiştirmeyecek miktarda sabun, zaferan, toprak ve yaprak gibi temiz ve katı şeyler düşerse yahut içinde mısır ve nohut gibi şeyler ıslatılırsa mutlak su olmaktan çıkmaz, bu durumda incelik ve akıcılığını kay-

betmemek şartıyla üç vasfı bozulmuş olsa bile mutlak su sayılır. Ancak suyun tabiatı olan incelik ve akıcılık hâlinin değişmesiyle mukayyet olur.

b) Mukayyet sular :

Yabancı bir maddenin mutlak sulara karışmasıyla asıl vasıflarından çıkan ve "Gül suyu, çiçek suyu, üzüm suyu, asma suyu, et suyu" gibi özel bir isim alan sulardır. Bunlar: "Aslî" ve: "Gayrı aslî" olmak üzere iki kısma ayrılırlar.

Aslen mukayyet olanlar: Kavun, karpuz, asma, gülsuyu ve benzerleridir. Gayri aslî olanlar ise, aslında mutlak su iken yabancı bir maddenin karışmasıyla incelik ve akıcılığını kaybeden, renk ve kokusu değişerek bozulan sulardır. Nitekim içine yapraklar düşüp çürüyerek incelik ve akıcılığı bozulan bir su bunun misalidir. İçinde nohut ve mercimek gibi temiz bir şeyin pişmesiyle incelik ve akıcılığını kaybeden bir su da mukayyet su sayılır.

Yine üç vasıf (renk, tad ve koku) dan birini veya ikisini değiştirecek şekilde, mutlak suya mukayyedin karışmasıyla su mukayyed olur, şöyle ki: Bir mutlak suya süt gibi renk ve tattan ibaret iki vasfı olan bir içecek madde yahut karpuz suyu gibi yalnız tad vasfı bulunan bir sıvı karışıp, kendisinde bu vasıflardan yalnız biri meydana çıksa, veya sirke gibi üç vasıflı (tad, renk ve koku) bir sıvı karışıp da, bu vasıflardan ikisi mutlak suda belirse, artık o su mukayyed olur.

Mukayyed sularla abdest ve boy abdesti alınmaz. Bunlarla hades denilen hükmi necaset (abdestsizlik) giderilemez. Çünkü bu gibi temizlikler için dinimiz mutlak (tabiî) suları kullanmayı emretmiştir. Bununla beraber mukayyed suların bazıları içilebilir, yemeklerde kullanılabilir. Yine mukayyed sulardan yağlı ve kaygan olmayan ve sıkılmakla akıp gidenlerle hakiki necaset (pislik) ler giderilebilir.

Mutlak sular, içlerine düşecek bazı şeylerden dolayı temizliklerini yitireceği gibi, mukayyet sular da yitirir. Bu halde her iki su da, hakiki ve hükmî pislikleri gidermekte kullanılamaz.

İmam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* Tefsiri Kebirde, hurma ve meyve suları ile abdest almayı İmam-ı Şafiînin caiz görmediğini , İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ın ise buna cevaz verdiğini zikretmişse de,

Tahavî şerhinde İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* ın buna müsaade etmediği, İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)* a göre ise bu durumda teyemmümle abdestin ihtiyaten birleştirilip, hiç birinin terkedilmemesi gerektiği zikredilmiştir.

İmam-ı Kâzihan *(Rahimehullah)* , "Câmiü's-Sağîr" şehrinde İmam-ı Azamın da imam-ı Ebu Yusufun görüşüne döndüğünü, fetvanın da bu görüş üzere olduğunu nakletmiştir. *(Fetâvâ-i Hindiye: 1/22)*

2 - Teyemmüm, lugatta bir şeyi kastetmektir, din örfünde (deyiminde) ise, su bulunmadığı veya suyu kullanmaya güç yetmediği zaman, toprak cinsinden temiz bir şey ile abdestsizliği gidermek için yapılan bir muamele (işlem) dir.

Teyemmüm şöyle alınır: Abdestiz olan veya gusletmesi gereken bir kimse, iki elini toprak cinsinden bir şeye bir kez vurup, bununla yüzünü mesh eder. Sonra yine iki elini ikinci kez vurup bununla da dirseklerine kadar iki kolunu mesheder.

Teyemmüm, abdestsizliği gidermek yahut namaz kılmak veya taharetsiz sahih olmayan bir ibadeti yerine getirmek niyetiyle yapılır, o hâlde te yemmümün farzları bir niyet ve iki meshden ibarettir.

Bu hususta daha geniş malûmat, Ruhul Furkan tefsirimizin Cilt. 5, Sayfa 172- 186 kadar olan kısımdadır. Buranın daha iyi anlaşılması için oranın mutlaka gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu cümle-i celilede geçen: **"Su bulamazsanız"** ifadesiyle, teyemmümün caiz olması için suyun bulunmaması şartı öne sürülmüşse de, su kullandığı takdirde öleceğinden veya iyileşmesinin gecikeceğinden yahut hastalığının artacağından korkan bir hasta da teyemmüm edebilir.

Bu konular geride de zikredildiği üzere Nisa Suresi 43. ayet-i kerimesinin tefsirinde genişçe anlatılmışsa da, orada bahsedilmemiş olan bazı konulara da burada temas edelim:

Bir kimse, teyemmüm edilecek yerlere, suyun içine işlemesine engel ola cak şekilde bir sargı saracak olsa, bu sargının açılması halinde kişinin ölmesinden endişe edilmediği takdirde, Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, toprak o uzva ulaşsın diye teyemmüm ederken o sargı bezinin açılması gerekirse de, diğer müctehitlere göre, bu, farz değildir. Çünkü teyemmümde hüküm, kolaylık ve zor-luğu gidermeye dayandırılmıştır, sargı bezinin açılmasını şart koşmak ise bir nevi zorluk ve güçlüktür. Halbuki Mevlâ Tealâ:

﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ (٧٨) ﴾

"Dinde, üzerinize hiç bir güçlük yüklemedi." *(Hac Suresi: 78'den)* buyurmuştur.

Bir kişinin kendi yanında su bulunmasa, başkasından da suyu aşırı bir fiatla satın alması mümkün olsa, bu durumda bir kimsenin teyemmüm etmesi caizdir, çünkü Mevlâ Tealâ'nın: **"Dinde üzerinize hiç bir güçlük yüklemedi."** *(Hac Suresi: 78'den)* kavl-i şerifi, o kimseden aşırı pahalı bir şekilde su satınalma külfetini kaldıracağından, bu durumda olan kimse, suyu bulama yan kimse hükmünde olmuş olur ki, böylece bu ayet-i celilede geçen "Su bulamamışsanız teyemmüm edin" emrine dahil olur.

Su, normal bir fiatla satıldığı hâlde kişi bu parayı bulamazsa veya para sı olup da ona fazla ihtiyacı olsa yine teyemmüm edebilir, ancak o paraya zaruri bir derecede muhtaç olmayan kimsenin o suyu satın alması farz olur.

Bir kimseye, kova ve ip emanet olarak verildiğinde, bu durumda kuyudan su çekmesi mümkün olduğu zaman teyemmüm etmesi caiz değildir. Zira her ne kadar suya ulaşması için gerekli aletler emanet olsa da bu emane-

ti kullanmaktan dolayı, sahibinin başa kakması cüzî bir ihtimal olduğundan böyle bir kimse zorluğa düşmeden suyu bulmuş demektir.

Müşriğin kullandığı suyun artanı ile abdest almak mekruh olmadığı gibi, müşriklerin kapılarında bulunan su ile abdest almak da mekruh değildir. Çünkü Allah-u Tealâ abdesti ve guslü emretmiştir. O kimse de suyu bulmuş olduğu için teyemmüm edemez. Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bir müşrik kadının kabından abdest aldığı, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın da bir hristiyanın kırbasında ki sudan abdest aldığı rivayet edilmiştir. *(Tefsiri Kebir: 11/133)*

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* "Zaferanla iyice rengi değişmiş olan suyla abdest almak caiz değildir." demişse de, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* bunun caiz olduğunu söylemiştir. Çünkü bu şekilde bir su bulan da su bulmuş sayılır, içindeki zaferandan dolayı rengi değişmiş olan su da belli bir sıfatı olan sudur, dolayısıyla onda suyun kendisi şüphesiz mevcut olduğundan böyle bir su bulanın teyemmüm etmesinin caiz olmaması gerekir, çünkü ayet-i celilede, teyemmümün caiz olması, "Suyun bulunmaması" şartına bağlanmıştır.

Uzun süre beklediği için özelliği bozulan ve kokuşan su, şer'an hem temiz hem de temizleyicidir, bundan dolayı böyle bir su varken teyemmüm caiz olmaz.

Mâ-i Müstamel'e gelince :

Abdestte kullanılmış olan su, İmam-ı Malik ve İmam-ı Şafiî *(Rahimehumallah)* a göre hem tahir (temiz) hem de mutahhir (temizleyici) iseler de böyle suyla abdest almak onlara göre mekruhtur.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* dan nakledilen rivayetlerin ekserisine göre, böyle bir su, necis (pis) olduğundan onunla abdest alınamayacağı gibi, abdest alırken de, kişi bu suyu elbisesine sıçratmaktan sakınmalıdır.

İmam-ı Muhammed *(Rahimehullah)* a göre bu su, tahir (temiz) fakat gayri mutahhir (temizleyici değil) dir. Hanefi mezhebinde fetva bu görüş üzeredir. Dolayısıyla böyle bir suyun abdestte üzerine sıçraması sakıncalı değilse de yine de ihtiyaten ve İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ın görüşüne hürmeten sıçratmamaya dikkat etmek efdaldir. Bundan dolayı Üstadımız Hacı Ali Haydar efendi *(Kuddise Sırruhu)* önlüksüz abdest almazdı.

Böyle bir su, temizleyici olmadığından bununla abdest caiz olmadığı için başka su bulamayan kimsenin teyemmüm etmesi caizdir.

Suyun içine bir pislik düşse de, o pislik yüzünden su bozulmasa, imam-ı Malik*(Rahimehullah)* a göre, su az da olsa çok da olsa hem temiz, hem de temizleyicidir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre, iki büyük küpten daha az olan su, içine pislik düşmesiyle pis olur. İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göreyse o suyun kabının yüzeyi on zira eninde ve onzira boyunda bir alandan daha az olursa bununla pis olur, bundan daha fazla olan ise pis olmaz.

Zirâ': Yaklaşık altmışdört santimlik bir ölçü birimidir, buna göre ona on bir havuz takriben kırk metre karedir.

Cünüp kimsenin yıkandığı sudan arta kalan ile abdest almak caizdir. Vahşi hayvanların artığı olan sular, İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* a göre necis (pis) olduklarından temizlikte kullanılamaz ve zaruret olmadıkça içilemez. Dolayısıyla böyle bir suya muhtaç kalan kişi teyemmüm eder. Eşek ve katırın artığı ise meşkuk (şüpheli) olduğundan, bununla abdest alındıktan sonra teyemmüm de yapılmalıdır.

Şüpheli bir su ile şüpheli olmayan bir su birbirine karışacak olsa, tartıca ağır gelene itibar edilir. Bu iki su eşit olunca, abdest alınır, yine ihtiyat olarak teyemmüm de edilir.

Vaktin evvelinde su bulamayıp vaktin sonunda su bulacağını ümid eden kimsenin teyemmüm etmesi İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göre caizse de İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* bu kimsenin, vaktin sonuna kadar namazı tehir edeceği görüşündedir.

Yanında su bulunduğunu unutup da teyemmüm ederek namaz kıldıktan sonra hatırlayan kimsenin namazı iade etmesi gerekir, bu, İmam-ı Şafiî, imam-ı Ammed ve İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehulmulah)* ın görüşüdür, İmam-ı Azam ve İmam-ı Malik *(Rahimehullah)* göreyse, namazı iade etmesi gerekmez. Zira suyu bulamamak, suyu kullanmaktan aciz olmanın sebebi olduğu gibi, unutmak da bir nevi acziyet sebebi olduğundan bu kişi mazur görülmüştür. Denkler arasında dengi kaybolan kimsenin de durumu aynıdır.

İşte bütün bunlar, bu ayet-i kerimeden çıkarılan fıkhî hükümlerden bir kısmıdır, daha geniş tafsilât arayanlar fıkıh kitaplarına müracaat etmelidir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (مَا يُرِيدُ اللهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) **"Allah size bir güçlük çıkartmak istemez velâkin sizi iyice temizlemeyi ve üzerinize nimetini tamamlamayı diler, umulur ki şükredersiniz."** buyurmuştur ki, bu cümle-i celile, Mevlâ Tealâ'nın irade sıfatına sahip olduğunu ifade etmektedir. Ehli sünnet ulemasına göre irade sıfatı sübûtî bir sıfattır.

Bu ayet-i celile, şeriatta çok önemli bir kaideye temel teşkil etmektedir. o da: "Zararlı şeylerin meşrû ve helâl olmamasıdır." Nitekim:

« وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ (٧٨) »

"Allah size dinde hiç bir güçlük yüklemedi" *(Hac Suresi: 78'den)* kavl-i şerifiyle,

« ... يُرِيدُ اللهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ ... (١٨٥) »

"Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez" *(Bakara Suresi: 185'den)* ayet-i kerimesi de buna delâlet etmektedir.

٢٧١ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ ضَرَرَ وَلاَ ضِرَارَ »

271 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"İslâmda zarar verme ve zarara zararla karşılık verme yoktur."** *(İbni Mace, Ahkâm:17, No:2341, 2/13, İmam-ı Malik, Muvatta', Akdiye:26, No:1461, 1540, Sh. 489, Darukutni, Sünen, No:288, 3/77, Taberanî Mu'cem-i Kebir: 1387, 2/86)*

Hadis-i şerifi de bu hususta delildir. Aklen de, zararların uzaklaştırılmasının güzel kabul edilmesi buna delâlet eder, o hâlde şeriatta da durumun aynı olması icabeder. Zira:

٢٧٢ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا رَأَى الْمُسْلِمُونَ حَسَناً فَهُوَ عِنْدَ اللهِ حَسَنٌ ، وَمَا رَآهُ الْمُسْلِمُونَ سَيِّئاً فَهُوَ عِنْدَ اللهِ سَيِّئٌ »

272 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Müslümanların güzel gördükleri, Allah katında da güzeldir. Müslümanların kötü gördüğü, Allah indinde de kötüdür."** buyurmuştur. *(Hakim, Müstedrek:4465, 3/83, Ebu Davud, et Tayâlesî: Sh. 33, Ahmed ibni Hanbel, Müsned:3600, 2/16)* Dolayısıyla faydalı olan şeylerde asıl olan, serbestlik, zararlı olan şeylerde asıl olan ise yasaklıktır.

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: **"Velâkin Allah sizi iyice temizlemek istiyor"** kavl-i şerifindeki temizleme, bedenin tanzifi (paklanması) manasında kabul edilmesine göre, taharet lugavîdir (temizlikten lugat manası kastedilmiştir). Yahut ayeti-i celileden maksat: "Allah sizden günah kirlerini gidermek istiyor." demektir. Nitekim abdestin günahları nasıl döktüğü geride zikredilen hadis-i şeriflerde görülmektedir. Dolayısıyla bu manaya göre taharet manevî olup, günahların giderilmesi manasındadır, pisliğin izalesi manasında değildir.

Zira, hades (abdestsizlik) in necaset olmadığı ulema arasında ihtilâfsız bir meseledir. Abdestsizlik hâline necaset denmesi namaza engel olduğu manasında hükmî bir necaset olması itibariyledir, yoksa abdestsize değen yiyecek ve içeceğin pis sayılması manasında değildir.

Nitekim abdestsiz kimsenin bedeni ıslak olup, elbisesinin vücuduna yapışması hâlinde, o elbisenin pis olmayacağı âlimler arasında ittifak konusudur. Hatta birisi o ıslak elbiseyi giyerek onunla namaz kılsa bile namazı bozulmaz. Zira Mevlâ Tealâ hasr (sadece manasına delâlet eden) ifadesiyle:

« اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ ... (٢٨) »

"Ancak müşrikler pisliktir." *(Tövbe Suresi: 28'den)* buyurarak, hiç bir mü'minin pis olmadığını açıklamaktadır.

٢٧٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه): أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَهُ فِي بَعْضِ طَرِيقِ الْمَدِينَةِ وَهُوَ جُنُبٌ ، فَانْخَنَسْتُ مِنْهُ ، فَذَهَبَ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ جَاءَ ، فَقَالَ: « أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ »

قَالَ: كُنْتُ جُنُباً ، فَكَرِهْتُ اَنْ اُجَالِسَكَ وَاَنَا عَلىٰ غَيْرِ طَهَارَةٍ ، فَقَالَ: « سُبْحَانَ اللّٰهِ ، اِنَّ الْمُسْلِمَ لاَ يَنْجُسُ »

273 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere ben cünüpken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e Medine'nin bir yolunda rastladım, ona görünmeden, gidip yıkanıp geldim. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Ya Eba Hureyre! Neredeydin?"** buyurdu. Ben: "Cünüp olduğum için seninle temiz olmadığım bir hâl üzere oturmak istemedim" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sübhanallah! Şüphesiz müslüman pis olmaz."** buyurdu. *(Buharî, Gusül:23, No. 279, 281, 1/109, Müslim, Hayız:29, No:371, 372, 1/282, Ebu Davud, Taharet:92, No:230, 231, 1/109, Tirmizi, Taharet: 89, No:121, 1/207, Nesaî, Taharet:172, No:267, 268, 269, 1/158, İbni Mace, Taharet:80, No:534, 535, 1/178)*

Bu hadis-i şerif de, müminin hiç bir uzvunun cünüpken dahi pis olmadığını açıkça göstermektedir. Ayrıca bu ayet-i celile teyemmümün peşi sıra zikredilmiştir, halbuki teyemmümün hiç bir pisliği gidermediği açıkça bilinen bir şeydir. Yine böylece mest üzerine mesh etmek ayaktaki kirlerden hiç bir şey gidermediği hâlde ayakları yıkamanın yerini tutmaktadır. Dolayısıyla buradaki tetahhur (temizlenmek) dan maksat, abdestsizlik hâlinin ve hükmî maniin (namaza engelin) kaldırılmasıdır.

İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ın, abdest suyunun pis olduğu hakkındaki görüşü ise, namaza engellik hâlinin ve günahların hükmen abdest suyuna geçmesinden dolayıdır. Fakat İmam-ı Azam *(Rahimehullah)* ın bu görüşünden döndüğü rivayet olunmaktadır.

Ayet-i celilede geçen temizlemeden maksat, kalbin Allah'a itaat hususunda baş kaldırma, diretme ve isyan etme sıfatlarından temizlenmesi olarak da kabul edilebilir. Çünkü inkâr ve günah ruh ve kalp için birer pislik mesabesindedirler, zira pislik, giderilmesi ve uzaklaştırılması istenen bir şey olduğu için, necaset diye adlandırıldığı gibi, inkâr ve günaha da pislik denebilir. Maddi pislikleri gidermek taharet diye ifade edildiği gibi, bozuk inanç ve kötü huyları gidermeye de temizlik denebilir. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً (٣٣) »

"Ey ehli beyt! Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi iyice temizlemek istiyor." *(Ahzab Suresi: 33'den)* buyurarak, ehli beyti günahlardan uzak tutmasını, onlar hakkında bir temizleme kabul etmiştir. Yine Mevlâ Tealâ:

« ... اِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ اِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا ... (٥٥) »

"Şüphesiz ki seni öldürecek ve nezdime yükseltip kâfirlerden temizleyecek olan benim," *(Ali İmran Suresi: 55'den)* buyurarak, İsa *(Aleyhisselâm)* ı kâfirlerin tenkitlerinden kurtarışını onun için bir temizleme saymıştır.

Bütün bu izahlardan anlaşılacağı üzere Mevlâ Tealâ, kullarına temiz olan belli uzuvlarını yıkamalarını emrettiğine göre, kul, bu mükellefiyeti ka-

bul edip, sırf kulluğunu ortaya koymak için, Allah-u Tealâ'nın rabliğine bo yun eğmeli ve bunlarda aklıyla anlayabileceği bir hikmet aramamalıdır. İşte kulun bu inkiyadı (boyun eğmesi), onun kalbinden isyan izlerini tamamen sileceğinden bu bir nevi manevî temizlik olmuş olur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: **"Ve size olan nimetini tamamlamayı diler."** buyurarak, bu surenin başından buraya kadar bahsedilen bütün nimetlere işaret etmiştir. Zira Mevlâ Tealâ, surenin başında tayyibat (temiz ve lezîz olan yiyecekler) ile, kadınlarla nikâhı (evlenmeyi) mubah kılarak, kullarına yaptığı iyilikleri açıkladıktan sonra, abdestin farz oluş şeklinden bahsetmekle sanki "önce dünya sonra da din nimetlerini anlatarak size nimetlerimi saymayı tamamladım" buyurmak istemiştir.

Bu ifadeden maksat, yolculuk ve hastalık halinde teyemmüme müsaade edilerek kullardan ağır yüklerin kaldırılması nimeti de olabilir ki burada "Kullarım! Dünyada yüklerinizi hafifletmemden, ahirette de günahlarınızı affedip, kötülüklerinizi bağışlamak suretiyle cezanızı hafifleteceğime istidlâl edin (delil alın)." şeklinde müjdeli bir mana da çıkarılabilir.

Ayet-i celilede geçen nimetin tamamlanması, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından cennete girmekle tefsir edilmiştir. Nitekim :

٢٧٤ – عَنْ اَبِى مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَتَتِمُّ عَلىٰ عَبْدٍ نِعْمَةٌ اِلاَّ بِالْجَنَّةِ »

274 - Ebu Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kul üzerine nimet ancak cennet** (e girmesi) **ile tamam olur."** buyurmuştur *(İbni Adiyy, el kâmil fî zuafâ ir Rical: 6/280)*

٢٧٥ – عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رضى الله عنه) قَالَ سَمِعَ النَّبِىُّ ﷺ رَجُلاً يَدْعُو يَقُولُ: اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَسْأَلُكَ تَمَامَ النِّعْمَةِ ، فَقَالَ: « اَىُّ شَىْءٍ تَمَامُ النِّعْمَةِ » قَالَ: دَعْوَةٌ دَعَوْتُ بِهَا اَرْجُو بِهَا الْخَيْرَ ، قَالَ: « فَاِنَّ مِنْ تَمَامِ النِّعْمَةِ دُخُولَ الْجَنَّةِ وَالْفَوْزَ مِنَ النَّارِ »

275 - Muaz İbn-i Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "Ey Allah'ım! senden nimetin tamamını isterim." diyen bir adam duyduğunda, (ona): **"Nimetin tamamı nedir?"** diye sordu.

O adam da: "Bu, kendisiyle hayır umarak yaptığım bir duadır." dedi. Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz cennete girip, cehennemden kurtulmak nimetin tamamlanmasındandır."** buyurdu. *(Tirmizî. Deavat:94. No:3527, 5/541)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, elbisenin ve bedenin temizlenmesinden esas maksat, bâtının ve kalbin temizliğidir. Çünkü kalbin kötü ahlâk pisliklerinden temizlenmesi temizliklerin en önemlisidir.

Velâkin dışın temizlenmesinin kalbin temizliğine tesir etmesi de uzak değildir. Nitekim sen abdest tazeliyerek dışının temizliğini hissettiğinde kal-

binde daha önce tesadüf etmediğin bir inşirah (genişlik) ve safa (paklık) bulursun. İşte bu, mülk ile melekût âlemleri arasındaki alâkanın sırrındandır. Çünkü bedenin zahiri, âlem-i şehadet (görünen âlem) den, kalp ise âlem-i melekût (manevî âlem) dendir.

Nasıl kalbin marifetlerinden uzuvlara bir takım eserler iniyorsa, bazen de uzuvların hâllerinden kalbe bir takım eserler yükselir. Bundan dolayı Allah-u Tealâ şehadet âleminden sayılan uzuvların hareketlerinden ibaret olan namazı emretmiş,

٢٧٦ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « حُبِّبَ اِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيْبُ ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِى فِى الصَّلٰوةِ »

276 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Bana dünyadan, kadın ve güzel koku sevdirildi. Gözümün nuru da namaza kondu."** *(Nesaî, Nisa:1, No:3949, 7/72)* hadis-i şerifinde de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* namazı dünyadan kabul etmiştir. Dolayısıyla dış temizliğinden içe bir eser akması uzak görülemez. Eğer buna şeriattan bir delil istiyorsan, şu hadis-i şerifi iyice düşün.

٢٧٧ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: « خَمْسٌ بِخَمْسٍ » قَالُوْا يَا رَسُوْلَ اللهِ وَمَا خَمْسٌ بِخَمْسٍ؟ قَالَ: « مَا نَقَضَ قَوْمٌ الْعَهْدَ اِلاَّ سُلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوُّهُمْ، وَمَا حَكَمُوْا بِغَيْرِ مَا اَنْزَلَ اللهُ اِلاَّ فَشَا فِيْهِمُ الْفَقْرُ ، وَلاَ ظَهَرَتْ فِيْهِمُ الْفَاحِشَةُ اِلاَّ فَشَا فِيْهِمُ الْمَوْتُ ، وَلاَ طَفَّفُوا الْمِكْيَالَ اِلاَّ مُنِعُوا النَّبَاتَ وَاُخِذُوْا بِالسِّنِيْنَ ، وَلاَ مَنَعُوا الزَّكَاةَ اِلاَّ حُبِسَ عَنْهُمُ الْقَطْرُ »

277 -İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Beş şey, beş şeye karşılıktır."**

Bunun üzerine Sahabe-i Kiram "Beş şey, beş şeye karşılıktır ne demektir" diye sorunce, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu:

"Bir kavim, ahdi (Mevlâ Tealâ'ya veya insanlara verdikleri sözü) **bozarsa, mutlaka düşmanları onlara musallat kılınır. Bir kavim, Allah'ın indirdiğinin gayrı** (başkası) **ile hükmederlerse, mutlaka onların içinde fakirlik yayılır. Bir kavimde zina yayılırsa, mutlaka onların içinde ölüm çoğalır.**

Bir kavim, ölçüyü (ve tartıyı) **eksik ederlerse, mutlaka nebattan men olunur ve** (kurak) **senelerle yakalanırlar** (rızık onlardan kesilir ve kıtlık başgösterir). **Bir kavim, zekâtı meneder** (vermez) **lerse, mutlaka yağmur onlardan hapsolunur** (yağdırılmaz)." *(Taberanî, Mu'cemü'l-Kebir:10992, 11/45, Münâvi, Feyzu'l-Kadir, Şerhu Camii's-Sagir: 3945, 3/602)*

Eğer buna görünen şeylerden bir misal arıyorsan, güneşe karşı tutulan ayna vasıtasıyla, Allah-u Tealâ'nın, aynaya karşı duran diğer cisimlere akıttığı nura bak.

Hasılı kelâm; Allah-u Tealâ abdest, gusul ve teyemmümü taharet sebeplerinden kılmıştır, her ne kadar tevfik (muvaffak kılma) Allah-u Tealâdan ise de, maddi ve manevi temizliği elde etmeye kulun da çok say-u gayret göstermesi gereklidir.

Ayet-i celilenin işârî manaları:

"Ey iman edenler!" Ey kurb memalikinden (Allah'a yakınlık memleketlerinden), bu'd mehalikine (uzaklık uçurumlarına), ünsiyet bahçelerinden insiyet (insaniyet) çöplüğüne inenler!

"Namaza kalktığınızda yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın, başlarınızı meshedip topuklara kadar ayaklarınızı yıkayın."

Gaflet uykusundan kalkıp, ayrılık uyuklamasından uyanarak, Mevlâ Tealâ'ya yakınlık makamınıza dönmek için miracınız olan namaza kalktığınız zaman, kendisiyle dünyaya teveccüh edip, Allah'tan başkalarına bakarak bulaştırdığınız yüzlerinizi, tövbe ve istiğfar suyu ile yıkayın, ellerinizi de da reyn'e temessük (iki cihana tutunmak) ve sadîk-ı muvafık (uygun dost) ile Refik-i murafık (yoldaş arkadaş) a varıncaya kadar kevneyn'de olanlara taallûk (dünya ve ahirette olanlarla ilgilenmek) suçundan yıkayın.

Başlarınızı da, nefislerinizi bezlederek meshedin (varlığınızı Allahın yoluna cömertçe harcayın), ayaklarınızı da tıynet ve enaniyet (yaratılış ve benlik) çamurundan yıkayınız.

"Cünüp olursanız iyice temizlenin." Bizden başkasına iltifat edip pislenirseniz, nefislerinizi, günahlardan, kalplerinizi ibadetlerinizi görmekten, sırrınızı (iç âleminizi), bizden gayrıyı görmekten, ruhlarınızı bizden başkasıyla rahatlamaktan, Hafî ve Ahfânızı (gizli ve en gizli lâtifelerinizi) varlık kirinden iyice temizleyin.

Guslün farzedilmesinde, kalbin ve ruhun dünya sevgisi ve şehvetleriyle olan bulaşıklığından yıkanmasının gerekliliğine bir işaret ve tenbih vardır. Dolayısıyla kalbin ve ruhun, tövbe, nedâmet ve ihlâs suyu ile yıkanması, vaciplerin en mühimidir.

Ehlullah (Allah dostları) iç temizliğine, dış temizliğinden çok daha fazla önem vermişlerdir. Fakat zamanımızdaki bazı sofilerin dış temizliğine çok önem verip, iç temizliğini önemsemedikleri görülmektedir. Şöyle ki, elbisesi azıcık kirlense yıkar da, kalbinde bulunan kin ve diğer kötü sıfatlara hiç aldırmaz, halbuki Kur'an-ı Kerim'in hakikatlarına ancak maddi ve manevi kirlerden tertemiz olanlar dokunabilir (ulaşabilir).

"Eğer hasta yahut yolculukta iseniz veya içinizden biri halâdan gelmiş ise veyahutta kadınlara dokunmuşsanız ve su da bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin. Ondan yüzlerinize ve elleri-

nize sürün." Eğer dünya sevgisinin hastalığına tutulmuş yahut nefsin heva sının peşinde yolculuğa çıkmış veya nefsinizin istediği şehvetlerden birini yerine getirmiş ya da dünya lezzetlerinden birine dokunmuş olup da, tövbe ve istiğfar suyu bulamamışsanız, büyüklerin ayaklarının toprağına sürünün, çünkü o, büyük günahlar için temizliktir.

Onların ayak toprağından yüzlerinize sürün ve onlara hizmet için kolu, paçayı sıvayın ellerinize de o topraktan sürün çünkü onda kalp katılığına şifa ve günah derdine deva vardır.

"Allah size bir güçlük çıkartmak istemiyor velâkin sizi temizlemek ve üzerinize nimetini tamamlamak diliyor, umulur ki şükredersiniz." Allah sizi, evliyanın ayaklarına düşürmek suretiyle bu şekilde alçaltarak, size zorluk çıkartmak istemiyor velâkin sizi büyük günahlardan temizlemek istiyor. Büyük günahların en büyüğü ise Allah'a ortak koşmak, ortakların en büyüğü de, Mevlâ Tealâ'nın varlığı ile birlikte kendi varlığını görmektir. İşte bu, bu toprağa bulaşmadan affolmayan bir günah ve bu kapılara sığınmadan temizlenmeyen bir pisliktir.

İşte böylece Allah-u Tealâ, o büyüklerin yüce himmetlerinin tasarruf ateşiyle enaniyetinizin kurşununu erittikten sonra, size nimetini tamamlamak ister, umulur ki hüviyyet (Allah-u Tealâ'nın öz zatının) nurlarıyla,nimet nurlarını görmeye hidayet bulduğunuza şükredersiniz.

TEYEMMÜMÜ EMİR VE BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لاَ تَقْرَبُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْتُمْ سُكَارٰى حَتّٰى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلاَ جُنُباً اِلاَّ عَابِرِى سَبِيلٍ حَتّٰى تَغْتَسِلُوا وَاِنْ كُنْتُمْ مَرْضٰى اَوْ عَلٰى سَفَرٍ اَوْ جَآءَ اَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَآئِطِ اَوْلٰمَسْتُمُ النِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَآءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيداً طَيِّباً فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَاَيْدِيكُمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوّاً غَفُوراً (٤٣) »

"Ey İman edenler! Siz sarhoş iken -ne söyleyeceğinizi bilinceye kadar- Cünüp iken de -Yolcu olmanız müstesna- gusül edinceye kadar, namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya bir sefer (yolculuk) **üzerinde bulunursanız yahut sizden biriniz derin yerden** (ayak yolundan) **gelirse, yahut da kadınlara dokunup** (cima edip) **de bir su bulamamışsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **çok affedici, ziyade mağfiret edicidir."**

Mevlâ Tealâ, kulların mükellefiyetlerinden bahsettikten sonra, onların kabul edip boyun eğmeleri gereken mîsakı (sözleşmeyi) hatırlatmak üzere şöyle buyuruyor:

وَ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهِ اِذْقُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ (٧)

KELİME MANASI (7)

(وَ اذْكُرُوا)**Ve hatırlayın,** neyi? (نِعْمَةَ اللّٰهِ) **Allah'ın nimetini,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** daha? (وَمِيثَاقَهُ) **ve O'nun sözünü,** (الَّذِى) **öyle söz ki,** (وَاثَقَ) **bağladı,** kimi? (كُمْ) **sizi,** neyle? (بِهِ) **onunla,** ne vakitte? (اِذْقُلْتُمْ) **dediğinizde,** ne dediğinizde? (سَمِعْنَا) **işittik,** (وَاَطَعْنَا) **itaat ettik,** (وَاتَّقُوا) **korkun,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah'tan,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah** (-u Tealâ), (عَلِيمٌ)**ziyade bilicidir,** neyi? (بِذَاتِ الصُّدُورِ) **sadırların sahibini** (kalplerin içindekini).

İ Z A H A T

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede: "Allah'ın nimetinin hatırlanması" nın emredilmesi, o nimetlerin unutulmuş olduğunu hissettirir. Halbuki, devamlı islâmın vazifelerini yerine getirmekle meşgul olan bir müslümanın islâm nimetini unutması nasıl düşünülebilir? denecek olursa, buna şöyle cevap verilebilir.

Bir şeye devam etmek, alışkanlık hâline gelirse, onun ilâhî bir nimet olduğu unutulacağından devamlı yapılan islâmî vazifeler ibadet olmaktan çıkarak âdete dönüşebilirler. Yapılan bir amelin ibadet olabilmesi için Allah-u Tealâ'nın emrine uymak niyetiyle yapılması şart olup, ancak böyle bir ibadet şükür sayılır. İşte bundan dolayı müminler bu ayet-i celilede, ibadet yaparlarken bu nimeti hatırlayarak şükrüne çalışmakla emrolundular.

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, diğer nimetler çok ve peşpeşe olmaları sebebiyle alışılmış bir hâl alacaklarından maddî ve manevî nimetlerin çok verilmesi ve görülmesi de bir nevi unutma sebebi olabilir. Bundan dolayı muhakkık âlimler:

« اِنَّمَا كَانَ بَاطِناً لِكَوْنِهِ ظَاهِراً »

"Allah (-u Tealâ) **çok zahir** (aşikâr) **olduğu için batın** (gizli) **olmuştur."** demişlerdir. Yine onların:

« سُبْحَانَ مَنِ احْتَجَبَ عَنِ الْعُقُولِ بِشِدَّةِ ظُهُورِهِ وَاخْتَفَىٰ عَنْهَا بِكَمَالِ نُورِهِ »

"Çok açık olması sebebiyle akıllardan perdelenen ve nurunun mükemmelliğinden dolayı akıllardan gizlenen o yüce zatı tesbih ederiz." sözlerinin ifade ettiği mana da budur.

Ayet: 7

Allah-u Tealâ'nın nimetleri sayısız ve sınırsız olduğu hâlde, Ayet-i celilede nimet cemi olarak getirilmeyip: (وَ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ) **"Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın"** buyurulmuştur. Çünkü bu emirden maksat Allahın nimetlerinin sayısını düşündürmek değil, aksine onun nimetlerini bir cins olarak düşünmektir. Zira bu şekilde umumi kabul edilen bir nimeti Allah-u Tealâ'dan başkasının vermesi mümkün değildir.

Nitekim, Hayat, Sıhhat, Akıl, Hidayet, emniyet, Hürriyet, Afetlerden sıyanet (belâlardan koruma), dünya ve ahiret hususundaki bütün hayırlara ulaştırma gibi nimetler, Allah-u Tealâ'dan başkasının vermeye kâdir olamayacağı bir cins nimettir. O hâlde ayet-i celilede hatırlatılan nimet, Allah-u Tealâ'dan başkasının vermeye kadir olamayacağı farklı ve mümtaz (seçkin) bir nimet olarak düşünülmelidir ki, bu kadar büyük bir nimete karşı şükrü eda etmenin gerekliliği de o derece tam ve mükemmel olur.

Ayet-i celilede geçen: (وَمِيثَاقَهُ الَّذِى وَاثَقَكُمْ بِهِ اِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا) **"Ve 'İşittik itaat ettik' dediğiniz zaman, O'nun sizden aldığı o ahdini hatırlayın."** kavl-i şerifindeki mîsak'tan ne kastedildiği hakkında bir kaç görüş vardır. Evvelâ şunu belirtelim ki, "Mîsak" kişinin akit yaparak sağlam bir şekilde bağlandığı, "Antlaşma" demektir. Bu itibarla bu ayet-i celile, surenin başındaki:

« يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ ... (١) »

"Ey iman edenler! Akitleri yerine getirin." *(Maide suresi: 1'den)* kavl-i şerifine benzemektedir.

1 - Ayet-i celilede geçen Mîsak'tan maksat: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile sahabe-i kiram arasında geçen, iyi ve kötü anlarda O'nu dinleyip itaat edeceklerine dair antlaşmadır. Bu, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hicretten az önce Mekke-i Mükerreme'ye gelen Ensar ile Akabe gecesi yaptığı antlaşmadır. Onlar Akabe denen yerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, kendi lerini, hanımlarını ve çocuklarını korudukları her şeyden koruyacaklarına dair Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e söz verip, kendisinin ve ashabının onlara hicret etmesini talebettiler.

O gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında Amcası Abbas ibni Abdilmuttalib de vardı. O gün o, kavminin dini üzereydi, ancak kardeşinin oğlunun işinde hazır bulunmak ve ona güven vermek için yanında bulunuyordu. İlk sözü o alarak:

"Ey Hazrec kabilesi! Şüphesiz ki Muhammedin bizim yanımızdaki değerini bilmektesiniz. Biz onu, bizim görüşümüzde olan diğerlerinin şerrinden kurtardık, artık o, kavmi arasında koruma ve güvence altındadır, fakat o, illa da size gelmek istiyor, eğer siz onu muhaliflerinden koruyacağınıza dair verdiğiniz sözde durursanız yüklendiğiniz bu işle başbaşa kalırsınız. Yok eğer o size geldikten sonra onu yardımsız bırakıp düşmanına teslim edecekseniz onu şimdiden bırakın. Çünkü o, beldesinde ve kavmi arasında izzet ve şeref içindedir." dedi.

O zaman Medine-i Münevvere'den gelenler: "Dediklerini işittik, Ya Resulallah konuş, kendin için ve Rabbin için dilediğin hakkı al." dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir konuşma yaptıktan sonra Kur'an-ı Kerim okuyarak Allah'a davet edip islâma teşvik ettikten sonra:

٢٧٨ – « اُبَايِعُكُمْ عَلىٰ اَنْ تَمْنَعُونِى مِمَّا تَمْنَعُونَ مِنْهُ نِسَاءَكُمْ وَاَبْنَاءَكُمْ »

278 - **"Beni, hanımlarınızı ve çocuklarınızı koruduğunuz her şeyden koruyacağınıza dair sizinle biat ediyorum."** buyurdu. O gece biat edenlerin ilki Berâ ibni Ma'rur *(Radıyallahu Anh)* oldu. O, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in elinden tutup:

« وَالَّذِى بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَنَمْنَعَنَّكَ مِمَّا نَمْنَعُ مِنْهُ اُزُرَنَا فَبَايِعْنَا يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَنَحْنُ وَاللّٰهِ اَبْنَاءُ الْحُرُوبِ وَاَهْلُ الْحَلْقَةِ وَرِثْنَاهَا كَابِراً عَنْ كَابِرٍ »

"Seni hak peygamber olarak gönderen Allah hakkı için elbette seni, ailelerimizi koruduğumuz her şeyden koruyacağız. Ya Resulallah! Bizimle mubayaa et, vallahi biz harplerin çocuklarıyız ve silâh ehliyiz ki, harp sanatına, büyükten küçüğe varis olmuşuzdur." diyerek büyük bir teminat verdi. *(İbni Hişam, Siret-i Nebeviyye: 2/63)*

Bera, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile konuşurken, Ebul Heysem ibni Teyhan araya girerek: "Ya Resulallah! Bizimle insanlar (yahudiler) arasında bir takım ipler (ilişkiler)) vardır ki, muhakkak biz onları keseceğiz. Acaba biz bunu yaptıktan sonra Allah seni galip çıkarırsa, sen bizi bırakıp kavmine döner misin?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tebessüm ederek:

« بَلِ الدَّمُ الدَّمُ وَالْهَدْمُ الْهَدْمُ اَنَا مِنْكُمْ وَاَنْتُمْ مِنِّى اُحَارِبُ مَنْ حَارَبْتُمْ ، وَاُسَالِمُ مَنْ سَالَمْتُمْ »

278 -**"Hayır! Kanım sizin kanınız, zimmetim sizin zimmetinizdir** (dokunulmazlığım sizin dokunulmazlığınızdır). **Ben sizdenim, siz bendensiniz, harbettiğinizle muharebe eder, sulh olduğunuzla barışırım."** buyurdu. Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« اُخْرُجُوا اِلَىَّ مِنْكُمْ اثْنَىْ عَشَرَ نَقِيباً لِيَكُونُوا عَلىٰ قَوْمِهِمْ بِمَا فِيهِمْ »

279 - **"İçinizden bana oniki nakîb** (kefil) **çıkarınız ki, onlar kendi kavimleri üzerine verdikleri bu söze dair** (kefil) **olsunlar."** buyurdu. Bunun üzerine onlar, dokuzu Hazrec, üçü de Evs kabilesinden olmak üzere içlerinden oniki kişi seçip çıkarttılar. *(İbni Hişam, Siret-i Nebeviyye: 2/64)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Şecere-i Rıdvan (Hudeybiye'de bulunan ağaç) altında umumi olarak bütün müminlerle biatlaşma (antlaşma) sı ve bu ikisi dışında değişik zamanlarda müminlerden aldığı sözler de bu ayet-i kerime'de anlatılan misak'a dahildir. Nitekim:

٢٧٩– اَخْبَرَ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ الْاَشْجَعِىُّ (رضى الله عنه) قَالَ: كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ تِسْعَةً

اَوْ ثَمَانِيَةً اَوْ سَبْعَةً فَقَالَ: «اَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللّٰهِ؟» وَكُنَّا حَدِيثَ عَهْدٍ بِبَيْعَةٍ. فَقُلْنَا: قَدْ بَايَعْنَاكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ! ثُمَّ قَالَ: «اَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللّٰهِ؟» فَقُلْنَا: قَدْ بَايَعْنَاكَ يَارَسُولَ اللّٰهِ! ثُمَّ قَالَ: «اَلاَ تُبَايِعُونَ رَسُولَ اللّٰهِ؟» قَالَ: فَبَسَطْنَا اَيْدِيَنَا وَقُلْنَا: قَدْ بَايَعْنَاكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ! فَعَلاَمَ نُبَايِعُكَ! قَالَ: «عَلَىٰ اَنْ تَعْبُدُوا اللّٰهَ وَلاَتُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَالصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ وَتُطِيعُوا (وَاَسَرَّ كَلِمَةً خَفِيَّةً) وَلاَتَسْأَلُوا النَّاسَ شَيْئًا» فَلَقَدْ رَأَيْتُ بَعْضَ اُولٰئِكَ النَّفَرِ يَسْقُطُ سَوْطُ اَحَدِهِمْ فَمَا يَسْأَلُ اَحَدًا يُنَاوِلُهُ اِيَّاهُ.

279 - Avf İbn-i Malik-il Eşcaî *(Radıyallahu Anh)* şöyle haber verdi. (Dedi ki): Bir kere dokuz veya sekiz yahut yedi arkadaş Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanında idik. (Bize) iki kere: **"Allah'ın Resulüne beyat etmez misiniz?"** buyurdu, halbuki biz yeni beyat etmiştik. Biz: "Sana bizler (çoktan) beyat ettik, ya Resulallah!" dedik.

Sonra (yine): **"Allah'ın Resulüne beyat etmez misiniz?"** dedi. Bunun üzerine biz ellerimizi açarak: "Biz sana beyat ettik ya Resulallah! (daha) neye beyat edeceğiz." diye sorduk: **"Allah** (-u Tealâ) **a ibadet edeceğinize, ona hiç bir şeyi şerîk** (ortak) **koşmayacağınıza, beş vakit namazı kılacağınıza, itaat edeceğinize ve** (işitmediğimiz bir kelimeyi gizli söyledikten sonra), **başkalarından bir şey istemeyeceğinize beyat edeceksiniz."** buyurdu.

Vallahi sonraları bu arkadaşlardan bazılarını gördüm bu verdikleri sözde o kadar sıkı durdular ki, birinin kamçısı yere düşse hiç bir kimseden şunu bana ver diye istemezdi. (Onu bizzat kendisi alırdı). *(Müslim, Zekât: 35, No:1043, 2/721, Nesaî, Salât: 5, No:459, 1/248, Ebu Davud, Zekât:27, No:1642, 1/516, İbni Mace, Cihat:41, No:2867, 2/957)*

٢٨٠ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «سِتَّةَ اَيَّامٍ ثُمَّ اعْقِلْ يَا اَبَا ذَرٍّ مَا اَقُولُ لَكَ بَعْدُ» فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ قَالَ: «اُوصِيكَ بِتَقْوَى اللّٰهِ فِى سِرِّ اَمْرِكَ وَعَلاَنِيَتِهِ وَاِذَا اَسَأْتَ فَاَحْسِنْ وَلاَ تَسْأَلَنَّ اَحَدًا شَيْئًا وَاِنْ سَقَطَ سَوْطُكَ، وَلاَ تَقْبِضْ اَمَانَةً، وَلاَ تَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ»

280 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Ya Eba Zer! Altı gün** (sabret) **sonra, sana ne diyeceğimi anla."** buyurdu. Yedinci gün olduğunda: **"Gizli ve açık** (bütün) **işlerinde sana Allah'tan korkmanı vasiyet ederim, sana kötülük edildiğinde, sen iyilik et. Kimseden bir şey isteme, kamçın düşse de** (merkebinden in kendin yerden al), **emanet alma, iki kişi arasında hüküm verme."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 21629, 8/137)*

٢٨١ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: بَايَعَنِى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ خَمْسًا، وَاَوْثَقَنِى سَبْعًا،

« وَاَشْهَدَ اللّٰهَ عَلَىَّ تِسْعاً ، اَنْ لاَ اَخَافَ فِى اللّٰهِ لَوْمَةَ لاَئِمٍ »

281 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benimle, **" Allah hakkında hiç bir tenkit edicinin tenkidinden korkmayacağıma dair" Beş kere mubayaa etti** (biatlaştı), yedi kere kuvvetli söz aldı, dokuz kere de Allah'ı üzerime şahit tuttu." *(Ahmed İbni Hanbel, Müsned: 21565, 8/119)*

Ayet-i celilede geçen "Allah'ın misakı" ndan maksat, Resulünün, müminlerden aldığı bütün sözlerdir. Çünkü Mevlâ Tealâ, Resulünün mü-minlerden aldığı bu sözleri kendisine nisbet etmiştir. Nitekim :

« اِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ اِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ ... (١٠) »

"Şüphesiz sana biat edenler, ancak Allah'a biat etmiş olurlar." *(Fetih Suresi: 10'dan)* kavl-i şerifi ile,

« مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ ... (٨٠) »

"Resule itaat etmiş olan, muhakkak Allah'a itaat etmiş olur." *(Nisa Suresi: 80 den)* Ayet-i kerimesi de bu kabildendir.

2 - Dürrül Mensur tefsirinde, İbni Cerîr ve Taberanî'den, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Bu ayet-i celilede geçen Misak, Allah-u Tealâ'nın, yahudilerden, 'Peygambere ve kitaba inandık, Tevratta bulunan her şeyi kabul ettik' dediklerinde, aldığı sözdür.

İşte bu ayet-i celilesiyle onlara bu sözü hatırlatmış ve ahde vefayı emretmiştir. Onlar ise bu sözü bozmuşlardır. Eğer sözlerinde duracak olsalardı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de iman ederlerdi. Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamber olarak gönderileceği müjdesi Tevrat kitabında yer alan hususlardandır.

3 - Abd ibni Humeyd, ibni Cerîr ve İbni Münzir *(Rahimehumulah)* İmam-ı Mücahidin, bu ayet-i celilenin tefsirinde şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir.

Ayet-i celilede geçen **Nimet**'ten maksat, Allah-u Tealâ'nın bütün nimetleridir, **Misak**'tan maksat ise, Mevlâ Tealâ'nın bütün insanları Âdem *(Aleyhisselâm)* ın sulbünden çıkarıp kendilerine şahit tutarak: (اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) **'Ben Sizin Rabbiniz değil miyim?'** *(Araf Suresi:172 den)* buyurduğu zaman almış olduğu sözdür.

İmam-ı Fahrurrazi *(Rahimehullah)* ın beyanına göre eğer, 'Bu görüşe göre olan ahd-ü Misakı insanlar hatırlamadıkları halde, onlara bu sözü hatırlamaları nasıl emredilebilir?' denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir: "Allah-u Tealâ bunun böyle olduğunu haber verdiğine göre, bu sözleşmeyi kesinlikle kabul etmek ve inanmak gerekir, çünkü Allah-u Tealâ'nın yalan söylemesi düşünülemez". Dolayısıyla Allah-u Tealâ'nın insanlara bu ahde vefa göstermelerini emretmesi güzel ve yerinde olmuş olur.

4 - İmam-ı Süddî *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, bu ayet-i kerime den maksat: Allah-u Tealâ'nın birliğini ve din-i Mübin-i İslâmın hükümle-

rini ifade eden aklî ve şer'i delillerin tamamıdır. Mütekellimîn'in ekserisinin ihtiyarı (Kelâm ulemâsının çoğunluğunun tercih ettiği görüş) de budur.

Mevlâ Tealâ Hazretleri bu ayet-i celilesinde, insanların, kendilerinden alınan sözleri kabul edip, bu teklifleri üstlenerek: (سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا) **"İşittik ve itaat ettik"** dediklerini hatırlatarak, ahde vefa göstermelerini tekid etmiş (kuvvetlendirmiş) sonra da onları sözlerini bozmaktan sakındırmak üzere:

(وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) **"Allah'tan korkun, şüphesiz ki Allah göğüslerin sahibolduğu şeyleri** (sırları) **bilir."** buyurmuştur ki bu, "Ahitlerinizi bozmayın ve bunu kalbinizden bile geçirmeyin, çünkü aklınıza böyle bir ni yet geldiğinde Allah-u Tealâ onu bilir ve cezasını verme bakımından O, kâfi (yeten) dir." demektir.

Ey Allahımız! Bizi ahidlerine vefa gösterenlerden eyle! Âmin..,

---

Mevlâ Tealâ, surenin başından buraya kadar emir ve yasaklarının bir kısmını açıkladıktan sonra, bu tekliflere boyun eğmenin gerekliliğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰى اَلَّا تَعْدِلُوا اِعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (٨)

KELİME MANASI (8)

(يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا) **Ey iman edenler!** (كُونُوا) **olun,** kimler olun? (قَوَّامِينَ) **ziyade kaimler,** kim için? (لِلّٰهِ) **Allah için,** yani Allah için hakkı ayakta tutan kimseler olun, daha kimler olun? (شُهَدَآءَ) **şahitler,** neyle? (بِالْقِسْطِ) **adaletle,** (وَلَا يَجْرِمَنَّ) **sevketmesin,** kimi? (كُمْ) **sizi,** ne? (شَنَاٰنُ قَوْمٍ) **bir kavmin buğzu,** neye? (عَلٰى اَلَّا تَعْدِلُوا) **adalet etmemenize,** yani bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi onlar hakkında adil davranmamaya itmesin, (اِعْدِلُوا) **adalet yapın,** (هُوَ) **o,** (اَقْرَبُ) **daha yakındır,** neye? (لِلتَّقْوٰى) **takvaya,** (وَاتَّقُوا) **korkun** (sakının), kimden? (اللّٰهَ) **Allah'tan,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** (خَبِيرٌ) **ziyade haberdârdır,** neden? (بِمَا) **o şeyden ki,** (تَعْمَلُونَ) **işliyorsunuz.**

MEALİ ŞERİFİ (8)

Ey iman edenler! Allah için son derece kaim (hakkı ayakta tutan kimse) **ler, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletli davranmamanıza sevketmesin** (sürüklemesin). **Adaletli olun bu, takvaya** (Allah korkusuna) **daha yakın** (en çok yakışan bir hareket tarzı) **dır. Allah** (a isyan) **dan sakının. Şüphesiz ki Allah sizin yaptığınızdan hakkıyla haberdârdır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, mükellefiyetler ne kadar çok olsa da, şu iki kısımda toplanır:

1 - Allah'ın emirlerine tazim (saygı duymak),
2 - Allah'ın kullarına şefkat (acımak)

Buna göre ayet-i celiledeki: (كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ) **"Allah için hakkı ayakta tutanlar olun."** emri, birinci kısma, (شُهَدَآءَ بِالْقِسْطِ) **"Adaletle şehadet edenler olun."** emri ise ikincisine işarettir.

İmam-ı Atâ *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: **"Adaletle şahitlik edenler olun."** kavl-i şerifi, "Şahitlik ederken sevdiklerinizin ve akrabalarınızın tarafını tutmayın, düşmanlarınızın ve muhaliflerinizin lehine olacak şahitlikleri de onlardan esirgemeyin" demektir.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* ın beyanına göre: "Allah'ın dinini açıklamak suretiyle adaletli şahitler olun " demektir. Çünkü şahit, şahitlik yaptığı hususu açıklayan kimse demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre bu ayet-i celile, zulme ve haksızlığa şahitlik yapmanın zemmine (kötülüğüne) işaret etmektedir. Nitekim:

٢٨٢ – عَنِ الشَّعْبِيِّ حَدَّثَنِي النُّعْمَانُ بْنُ بَشِيرٍ (رضى الله عنهم) اَنَّ اُمَّهُ بِنْتَ رَوَاحَةَ سَأَلَتْ اَبَاهُ بَعْضَ الْمَوْهُوبَةِ مِنْ مَالِهِ لاِبْنِهَا. فَالْتَوىٰ بِهَا سَنَةً. ثُمَّ بَدَا لَهُ فَقَالَتْ لاَ اَرْضىٰ حَتّٰى تُشْهِدَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عَلىٰ مَا وَهَبْتَ لاِبْنِي. فَاَخَذَ اَبِي بِيَدِي. وَاَنَا يَوْمَئِذٍ غُلاَمٌ فَاَتىٰ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللّٰهِ! اِنَّ اُمَّ هٰذَا ، بِنْتَ رَوَاحَةَ اَعْجَبَهَا اَنْ اُشْهِدَكَ عَلَى الَّذِي وَهَبْتُ لاِبْنِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «يَابَشِيرُ! اَلَكَ وَلَدٌ سِوىٰ هٰذَا؟» قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ: «اَكُلَّهُمْ وَهَبْتَ لَهُ مِثْلَ هٰذَا؟» قَالَ: لاَ. قَالَ: «فَلاَ تُشْهِدْنِي اِذاً. فَاِنِّي لاَ اَشْهَدُ عَلىٰ جَوْرٍ»

282 - Şa'bî' *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre Numan ibni Beşir *(Radıyallahu Anhum)* şöyle anlatmıştır: Babam bana bir hediye vermişti. (Annem) Revaha kızı Amre, babama malından oğluna hibe edilen bazı şeyleri sordu. Babam da onu bir süre bekletti. Sonra aklına pişmanlık geldiyse de annem, (hırsından, oğluna verileni az görerek): "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i şahit tutmadıkça ben razı olmam" dedi.

Bunun üzerine Babam elimden tuttu, o gün ben çocuktum, beni Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e götürerek: "Ya Resulallah! Bunun annesi binti Revaha, oğluma yaptığım hibeye seni şahit tutmamı istedi." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ey Beşir! Senin bundan başka çocuğun var mı?"** diye sordu. Babam "Evet" cevabını verince,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onlardan her birine, buna yaptığın kadar bağışta bulundun mu?"** diye sordu. Babam: "Hayır" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O hâlde beni şahit tutma, çünkü ben adaletsizliğe şahit olamam."** buyurdu. *(Müslim, Hibat:3, No:1623/14-16, 3/1243, Buharî, Hibe:12, No:2447, 2/914)*

Ulemadan bazısı, bu hadis-i şerife dayanarak: "Babanın, bütün çocuklarını bir tutması farzdır." demişlerse de, İmam-ı Ebu Yusuf: "Baba, çocuklarından birini diğerlerine üstün tutmakla onlara zarar vermeyi kastederse, o zaman eşitliği gözetmek farz olur." demiştir. Cumhur ulemaya göre, "Çocuklara verilen hediyelerde eşitliği gözetmek farz değil müstehaptır, bu durumda tercih yapsa da olur, ancak mekruhtur.

Hadis-i şerifte geçen: **"Ben cevr'e şahitlik yapamam."** sözü, bu işin mutlaka haram olduğuna delâlet etmez, çünkü **cevr**, adaletten inhiraf (doğruluktan sapma) dır. Haram olsun, mekruh olsun itidalden hariç olan her şey **cevr**'dir. Bir rivayette geçen: **"Bu işe benden başkasını şahit tut."** ifadesi de, bu işin haram olmadığını gösterir. O hâlde hadis-i şerifte geçen **Cevr**'in, kerahat-ı tenzihiye (günaha yakın mekruhluk) ile tevil edilmesi gerekir. Ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , en ufak bir kerahatten dahi son derece sakındığı için, bu gibi şeylere şahitlikten kaçınmıştır. *(Nevevî, Şerh-i Müslim: 11/67)*

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلاَّ تَعْدِلُوا) **"Bir kavme olan kininiz sizi** (onlar hakkında) **adaletsizliğe sevketmesin."** buyurmuştur.

Bu emir, herkese ait olarak kabul edildiği takdirde, bunun manası: "Her hangi bir topluluğa olan kininiz, sizi onlara zulmetmeye ve onlara karşı haddi aşmaya sevketmesin (götürmesin), aksine size kötülük etseler ve sizi korkutsalar da veya size iyilik etseler de onlar hakkında adil olunuz." demektir. Bu manaya göre ayet-i celiledeki hitap umumi olup, adalet ve insafla hükmedip, zulüm ve eziyeti terketmekle bütün müminler emrolunmuş olurlar.

Ayet-i celiledeki bu hitap sadece kâfirlere karşı olan muamelelerle ilgili de olabilir, çünkü bu ayet-i kerime Kureyş kâfirlerinin, müslümanların mescid-i Harama girmelerine engel olmaları üzerine inmiştir.

Eğer burada, "Müslümanların kâfirleri öldürüp, çoluk çocuklarını esir ve cariye etmeleri ve mallarını ganimet olarak almaları emrolunduğu hâlde müslümanların müşriklere zulmetmeleri nasıl anlaşılabilir?" diye sorulacak olursa, Buna şöyle cevap verilir: Müslümanların müşriklere pek çok yönden zulmetmeleri düşünülebilir.

1 - Kâfirler müslüman olduklarını açıkça söyledikleri hâlde müslümanlar bunu kabul etmeyerek onları öldürebilirler.

2 - Babalarını üzmek için, küçük çocuklarını öldürerek zulmedebilirler.

3 - Onlara müsle (çeşitli uzuvlarını kesip işkence) ederek zulmedebilirler.

4 - Onlara verdikleri sözü ve anlaşmayı bozarak zulmedebilirler.

İşte Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde: (وَلاَ يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ اَلاَّ تَعْدِلُوا) **"Bir kavme olan kininiz sizi, onlar hakkında adaletsizliğe sevketmesin"** buyurarak müminleri bütün bu zulümlerden nehyetmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile bir kimsenin Allah hakkındaki düşmanına karşı da olsa hükmünün ve şahitliğinin geçerliliğine delildir. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede "kızdığı kimseye de adaletli olmayı" emretmiştir. Eğer bir kimsenin, düşmanına karşı hükmü ve şahitliği geçerli olmasaydı, onun hakkında adaletli davranmakla emredilmesinin manası olmazdı.

Yine bu ayet-i celile, kâfirin küfrününkendisine karşı adaletli davranmaya engel olmadığına ve onlardan öldürülmeye müstehak olanlara, katl ve istirkak (öldürme ve köle etme) muamelesiyle yetinilip, onlar bizim kadınlarımızı, çocuklarımızı müsle (uzuvlarını kesip işkence) etmek suretiyle öldürerek bizi üzseler de, bizim, onları gam ve kedere düşürmek kastıyla müsle ile öldürmemizin caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kızı Zeynep *(Radıyallahu Anha)* Medine-i Münevvere yolunda iken, Hebbâr ibni Esved ile Nafi' ibni Abdikays isimli iki müşrik onun yoluna çıkıp korkutarak karnındaki çocuğu düşürdüler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bunu haber alınca, bir seriyye (asker topluluğu) göndererek onları arattırdı.

٢٨٣ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ سَرِيَّةً اَنَا فِيهَا ، فَقَالَ لَنَا «اِنْ ظَفِرْتُمْ بِهَبَّارِ بْنِ الْاَسْوَدِ ، اَوِ الرَّجُلِ الَّذِى سَبَقَ مَعَهُ اِلَىٰ زَيْنَبَ فَحَرِّقُوهُمَا بِالنَّارِ» قَالَ: فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ بَعَثَ اِلَيْنَا فَقَالَ: «اِنِّى كُنْتُ اَمَرْتُكُمْ بِتَحْرِيقِ هٰذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ اِنْ اَخَذْتُمُوهُمَا ، ثُمَّ رَاَيْتُ اَنَّهُ لاَ يَنْبَغِى لِاَحَدٍ اَنْ يُعَذِّبَ بِالنَّارِ اِلاَّ اللهُ ، فَاِنْ ظَفِرْتُمْ بِهِمَا فَاقْتُلُوهُمَا »

283 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* bu hususu şöyle anlatıyor: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim de aralarında bulunduğum bir seriyyeyi yola çıkarırken bize: **"Hebbâr ibni Esved ile onunla beraber Zeyneb'e karşı çıkan kişiyi yakalarsanız o ikisini ateşle yakın."** buyurdu.

Ertesi gün olduğunda bize: **"Ben size, o iki kişiyi yakalarsanız yakmanızı emretmiştim, sonra anladım ki, Allah'tan başkasının ateşle azabetmesi lâyık değildir, eğer onları yakalarsanız öldürün."** diye haber yolladı. *(İbni Hişam, Siret-i Nebeviyye: 2/226)*

İşte bu Hadis-i şeriften de anlaşıldığı üzere, bu ayet-i celilede düşmanlara karşı adaletsizlikten nehyedilmesinden maksat, onlara islâmın müsaade etmediği cezaları reva görmektir.

Harpte düşmanlara karşı haddi aşmayı nehyeden diğer hadis-i şerifler Ruhul Furkan tefsirimizin 2/349 da geçmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (اعْدِلُوا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى) **"Adaletli olun, o, takvaya daha yakındır."** buyurarak, adaletli davranmanın sebebini takvaya yakınlık olarak zikretmiştir. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... وَاَنْ تَعْفُوا اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى ... (٢٣٧) »

"Affetmeniz takvaya daha yakındır." *(Bakara Suresi: 237'den)* kavl-i şerifi de, bunun bir benzeridir.

Bu cümle-i celileye bir kaç türlü mana verilmiştir:

1 - Adalet, günahlardan sakınmaya daha yakındır.

2 - Allah'ın azabından korunmaya daha yakındır.

Bu ifade-i celile, Allah'ın düşmanları olan kâfirlere karşı bile adaletli davranmanın vacip olduğunu bildirdiğine göre, Allah-u Tealâ'nın dostları ve sevgilileri olan müminlere karşı ne şekilde muamele etmek gerektiği hakkında ne düşünülebilir?

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) **"Allah'tan korkun! Şüphesiz ki Allah (-u Tealâ) sizin yaptıklarınızdan haberdârdır."** buyurarak, kulların yapmış oldukları muamelelerden hiç birinin kendisine gizli kalmadığını açıklamak suretiyle muti' (itaatkâr) ları müjdeleyip, müznip (günahkâr) ları tehdit etmiştir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilede zulmün buğuz ve nefretten doğduğu için, kaynağının nefsin hevası (kötü isteği) olduğunu açıklayarak, her türlü cevri (haksızlığı) nehyettikten sonra, müminlere adaleti açıkça emrederek onun takva ile çok yakın ilişkisi olduğunu beyan etmiştir. O hâlde mümin kula yakışan, dost düşman ayırmadan herkes hakkında adaleti gözetmek, özellikle nefsi, ehli ve çoluk çocuğu hakkında adaletli davranmaktır. Nitekim:

٢٨٤ - عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ (رضى الله عنهما) يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: « كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ اَلْاِمَامُ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي اَهْلِهِ وَهُوَ مَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ ، وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْؤُلَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا ، وَالْخَادِمُ رَاعٍ فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ » قَالَ وَحَسِبْتُ اَنْ قَدْ قَالَ « وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي مَالِ اَبِيهِ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْؤُلٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ »

281 - Abdullah İbn-i Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle demiştir: Ben Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittim, şöyle buyuruyordu: **"Her birerleriniz çobandır. Ve her birerleriniz elinin altındakinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyla muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, ailesinde bir çobandır o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden**

sorumludur. Hizmetçi de, efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur."

Ravi şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki, Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şunu da söyledi: **"Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur.** (Hulâsa) **her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur."** *(Buharî, Cuma:10, No:853, 1/304, Cenaiz:32, Itk:17, 19, Ahkâm:1, Vesaya:9, Nikâh:81, 90, Müslim, İmare:5, No:1829, 3/1459, Ebu Davud, İmare:1, No:2928, 2/145, Tirmizî, Cihad:27, No:1705, 4/208)*

Nûşirevân'ın seriri (tahtı) nda şöyle bir yazı bulunmuştur: "Mülk (saltanat) ancak imaret (iyi yönetmek) ile mümkündür. İmaret ise, ancak muktedir insanlarla meydana gelir, insanlar da ancak mallarla hakim olur, mallar da ancak yapılarla kaim olur, yapılar da ancak halk arasında adaletle durur. Sultan, yaptıkları her hayırda etba'ı (halkı) nın ortağıdır. İşte bu sözün sahibi Nûşirevân adaletle o kadar şöhret bulmuştu ki, hiç bir haksızlığı olmayıp adaleti ortada olduğu için adil lâfzı ona lâkap olmuştu.

Nakledildiğine göre, Nûşirevân öldüğünde tabutu bütün memletinde dolaştırılarak: "Bizde alacağı olan gelsin alsın" diye nida edildi de, vilâyetinde ondan bir kuruş alacağı olan çıkmadı. Zamanımızdaki yöneticilerin ise, zulümleri zuhur edip, adalet vasıfları kaybolduğu için onlar hakkında adil lâkabını kullanmak, ancak yalan ve zulüm olur.

İnsaflı kâfire bile adil denilebilip de, zalim müslümanlara bu lâkabın kullanılamaması ancak, adaletle zulmün birbirine zıt iki nesne olup birarada bulunamamalarındandır.

Harun Reşit, kardeşi Behlül'e: "Ben kimim?" diye sorduğunda O, "Sen o kimsesin ki, sen batıda iken, doğuda bir kimse zulme uğrasa kıyamet günü Allah onu senden soracaktır." diye cevap verince Harun Reşit ağladı. İşte o zamanın idarecileri böyle yumuşak kalpli ve tevazulu idiler.

"Aynu'l-Meânî" isimli eserde zikredildiğine göre, âlim bir kimse, zalim idarecilerin devletlerinin devamına dua etmeğe mecbur kalmamak için ziyaretlerine gitmemelidir. Nitekim:

عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) يَقُولُ: مَنْ دَعَا لِظَالِمٍ بِالْبَقَاءِ فَقَدْ اَحَبَّ اَنْ يُعْصَى اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ .

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: **"Her kim, bir zalime uzun ömür duası yaparsa, muhakkak ki, mülkünde Allah'a isyan edilmesini istemiş olur."** *(Beyhakî, Şuabu'l-İman: 9432, 7/53, Zebidî, İthaf: 6/133)*

O hâlde kime karşı olursa olsun ve kimi kaybetmeğe mâl olursa olsun mutlaka yağcılığı bırakıp herkese nasihat etmek gereklidir. Nitekim:

٢٨٥ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: مَا زَالَ بِى الْاَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْىُ عَنِ الْمُنْكَرِ حَتّٰى مَا تَرَكَ الْحَقُّ لِى صَدِيقاً .

285 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"İyiliği emredip, kötülükten nehyetme hâli bana o kadar yapıştı ki, doğruyu söylemek benim için bir dost bırakmadı."** *(Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ:2198, 2/183)*

Şeyhul Ekber *(Kuddise Sırruhu'l-Ethar)* Muhyiddin ibni Arabî buyurmuştur ki:

« لَمَّا اَدَمْتُ النُّصْحَ وَالتَّحْقِيقَا * لَمْ يَتْرُكَا لِي فِي الْوُجُودِ صَدِيقَا »

"Nasihat ve incelemeyi devam ettirdikçe
Onlar bana cihanda dost bırakmadılar."

Alûsî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin bir benzeri Nisa Suresinin 135. ayet-i kerimesinde geçtiği hâlde, Mevlâ Tealâ, adaletin önemini açıklamak ve kin ateşini söndürmekte mubalâğa yapmak için onunla yetinmeyip, burada adalet emrini tekrar etmiştir.

Bu ayet-i kerimenin tekrarının hikmeti, sebeblerin ihtilâfı olarak da açıklanmıştır. Zira o ayet müşrikler hakkında, bu ayet-i kerime ise yahudiler hakkında inmiştir.

Bazı muhakkık âlimler, orada **kıst** (adalet) lâfzının takdim edilip, burada te'hirine şöyle bir mana vermişlerdir. Nisa Suresinin ayeti, insanın kendisine, ana-babasına ve akrabalarına karşı adaletle şahitlik yapması hakkında olduğu için, orada, "adalet emri" ile söze başlanmış, bu ayet-i kerime ise, düşmanlığı terketme hakkında olduğundan burada, müminleri haksızlıktan daha ziyade caydırıcı olsun için "Allah için kaim olma" emri öne alınmış, ikinci olarak, adaletle şahitlik emredilerek her mahalde de kendisine münasip bir üslûp (açıklama tarzı) kullanılmıştır.

ADALETLE ŞAHİTLİGİ EMREDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« يَاأَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَآءَ لِلّٰهِ وَلَوْ عَلٰى اَنْفُسِكُمْ اَوِ الْوَالِدَيْنِ وَالْاَقْرَبِينَ اِنْ يَكُنْ غَنِيًّا اَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ اَوْلٰى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوٰى اَنْ تَعْدِلُوا وَاِنْ تَلْوُا اَوْ تُعْرِضُوا فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (١٣٥) »

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-baba (nız) **ve akraba** (nız) **aleyhinde de olsa, Allah için şahitlik eden kimseler olun.** (Hakkında şahitlik ettiğiniz kimse, kendisinden korkulan) **zengin veya** (acınacak) **fakir olsun** (aleyhlerine şahitlik etmekten kaçınmayın) **çünkü Allah** (-u Tealâ), **onlara sizden daha yakındır.**

O hâlde siz (haktan) **dönerek hevaya** (nefsinizin keyfine) **uymayın. Eğer** (dillerinizi) **eğip büker** (hakkı olduğu gibi söylemekten çekinir) **veya** (şahitlik etmekten büsbütün) **yüz çevirirseniz, şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ) **sizin yaptıklarınızdan son derece haberdardır."** *(Nisa Suresi: 135)*

Mevlâ Tealâ adaletin lüzumunu ve kullarının bütün yaptıklarından haberdar olduğunu açıkladıktan sonra, bu hükümlere riayet edenleri müjdelemek üzere şöyle buyurmuştur:

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ (٩)

KELİME MANASI (9)

(وَعَدَ) **Vaad etti** (söz verdi), kim? (اللّٰهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (الَّذِينَ) **o kimselere ki,** (اٰمَنُوا) **iman ettiler,** daha? (وَعَمِلُوا) **işlediler,** neyi? (الصّٰلِحٰتِ) **salih amelleri,** neyi vaadetti? (لَهُمْ) **onlar için vardır,** ne? (مَغْفِرَةٌ) **büyük bir mağfiret,** daha? (وَاَجْرٌ) **bir mükâfat,** öyle mükâfat ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (9)

Allah, iman edip de, salih amel işleyen (iyi işler yapan) **lara söz vermiştir. Onlar için büyük bir mağfiret** (bağışlama) **ve büyük bir mükâfat vardır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, bu ayet-i celilesinde: (الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ عَظِيمٌ) **"İman edip ameli salih işleyenler için büyük bir mağfiret ve çok büyük bir mükâfat vardır."** buyurarak, müminlere olan vaadini açıklamıştır.

Mağfiret, İskat-ı seyyiat (günahları affederek cezasını düşürmek) manasındadır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ... (٧٠) »

"İşte Allah onların kötülüklerini iyiliklere çevirir." *(Furkan Suresi: 70'den)* buyurmuştur.

Ecr-i azim' den maksat ise, onlara sevap ulaştırmaktır.

Eğer burada, "Mevlâ Tealâ, önce vaadedilen şeyi haber vermiş olsaydı, bu daha kuvvetli olurdu." Niçin vaadedileni değil de vaadetmesini açıkladı?" denecek olursa, buna cevaben denir ki: "Bunun Allah'ın vaadi olduğunu bildirmek daha kuvvetlidir, çünkü Mevlâ Tealâ: (وَعَدَ اللّٰهُ) **"Allah vaadetti."** buyurarak, bu sözü kendine nisbet etmiştir. Gerçek ilâh, her şeye gücü yeten, herşeyi bilen ve hiç bir şeye muhtaç olmayan bir zat olduğuna göre, O'nun vaadinden dönmesi mümkün değildir.

Çünkü sözden dönmek, ya o söz unutulduğu için veya sözün sahibi vaadine vefa etmekten aciz kaldığından dolayı yahut o şahsın sözünü tutmasına cimriliği engel olduğundan ötürü veyahut ta vaadedenin kendisi o şeye muhtaç olduğundan dolayı olabilir ki, gerçek ilâh bütün bu sayılanlardan son derece münezzeh olduğundan, vadine hulfetmesi muhal (imkânsız) dır.

Dolayısıyla, böyle bir zatın vadettiğini bildirmek, vadettiği şeyi haber vermekten daha sağlam ve kuvvetli olur. Ayrıca, bu söz insana ölmeden evvel ulaştığı için ölüm sekeratı (şiddetleri) sırasında ona bir sürur (sevinç) kaynağı olacağından ölümün şiddeti ona hafif gelir, öldükten sonra ise, bu vad sebebiyle kabir karanlığında kalmak ve kıyametin dehşetlerini göreceği arasat meydanında durmak ona kolay gelir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, müminlere: **"Ecr-i Azim, Ecr-i kerim ve Ecr-i kebir** (çok hoş ve büyük mükâfatlar) vaadettiğine göre, bu mükâfatın kadrini kimsenin takdir edemeyeceği ve mahlûkatın anlayışlarının bu ecrin künhüne (gerçeğine) eremeyeceği anlaşılmış olur.

Nitekim Mevlâ Tealâ:

« فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ ... (١٧) »

"Hiç bir nefis, kendileri için gözlerini aydın edecek şeylerden gizlice ne hazırlandığını bilemez." *(Secde Suresi: 17'den)* kavl-i şerifiyle bu hakikatı açıklamıştır.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ
فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ
وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا ۖ وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ ۖ
لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي
وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ
عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ مِنْكُمْ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ
لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ
عَنْ مَوَاضِعِهِ ۙ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ۚ وَلَا تَزَالُ
تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ ۖ فَاعْفُ
عَنْهُمْ وَاصْفَحْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

Mevlâ Tealâ, iman edip amel-i salih işleyenleri müjdeledikten sonra, küfür ve tekzib edenleri tehdit etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ (١٠)

KELİME MANASI (10)

(وَالَّذِينَ) **O kimseler ki,** (كَفَرُوا) **küfr** (inkâr) **ettiler,** daha? (وَكَذَّبُوا) **tekzib ettiler** (yalanladılar), neyi? (بِآيَاتِنَا) **bizim ayetlerimizi,** (أُولَٰئِكَ) **işte onlar,** kimdirler? (أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) **cehennem ashabıdırlar.**

MEALİ ŞERİFİ (10)

Kâfir olup bizim ayetlerimizi yalanlayanlar (var ya) **işte onlar, alevli ateşin sahip** (arkadaş) **larıdırlar.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile yahudilerden Nadir oğulları hakkında inmiştir. Bütün kâfirler hakkında indiği de söylenmiştir.

Ayet-i celilede geçen, Küfür ve tekzib ehlinden maksat: Allah-u Tealânın vahdaniyet (birliğ) ini inkâr edenler, O'nun ahd-ü misakını (O'na verdikleri sözü) bozanlar ve peygamberlerin Allah tarafından getirdiği ayetleri yalanlayanlardır.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, burada geçen ayetlerden maksat: Adalet ve takva emri de içlerinde bulunan Kur'an-ı Kerimin bütün ayetleridir. Ulemadan bazısı ise, bu ayetleri, Allah-u Tealâ'nın, kendisiyle habibini teyid ettiği mucizeler olarak kabul etmişlerdir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile cehennemde **hulûd**un (ebedi kalmanın) ancak kâfirlere mahsus olduğunu kesin olarak ifade eden bir nas (delil) dir.

Zira: (أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ) **"Onlar, alevli ateşin arkadaşlarıdır."** kavl-i şerifi, hasır (sadece) manasını ifade ettiği gibi, arkadaşlık tâbiri de hiç ayrılmamayı gerektirir. Nitekim: "Filân kişi, filânın sahibidir." sözü, "Ondan ayrılmayan daimi arkadaşıdır." manasında kullanılmaktadır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile kâfirleri tehdit etmekle beraber müminlerin müjdesini artırmaktadır. Zira düşmanlarına yapılan tehdid, onların göğüslerine şifa verecek ve kâfirlerden çektikleri eziyetleri giderecektir, çünkü insan düşmanlarının tehdid edilmesiyle son derece ferahlanır.

Mevlâ Tealâ, islâm ve misak nimetini umumi olarak hatırlattıktan sonra, özellikle koruma ve kurtarma nimetini müminlere düşündürmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ (١١)

KELİME MANASI (11)

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) **Ey iman edenler,** (اُذْكُرُوا) **hatırlayın,** neyi? (نِعْمَتَ اللهِ) **Allah'ın nimetini,** kimin üzerine? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinize,** ne vakitteki nimeti? (إِذْ هَمَّ) **kastettiğinde,** kim? (قَوْمٌ) **bir kavim,** neyi? (أَنْ يَبْسُطُوا) **döşemeyi** (uzatmayı), kime? (إِلَيْكُمْ) **size,** neyi? (أَيْدِيَهُمْ) **ellerini,** (فَكَفَّ) **menetti** (Allah-u Tealâ çekti) neyi? (أَيْدِيَهُمْ) **ellerini,** kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** (وَاتَّقُوا) **korkun,** kimden? (اللهَ) **Allah'tan,** (وَعَلَى اللهِ) **ancak Allah'a,** (فَلْيَتَوَكَّلِ) **tevekkül etsin** (güvensin), kim? (الْمُؤْمِنُونَ) **müminler.**

MEALİ ŞERİFİ (11)

Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani bir topluluk size ellerini döşemeyi kastetmişti (sizi helâk etmek istemişlerdi) **de, O** (Allah) **onların ellerini sizden menetmiş**(geri çekmiş) **ti. Allah'tan korkun ve inananlar ancak Allah'a güvensinler.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i celilenin sebeb-i nüzulü (iniş sebebi) hakkında iki görüş vardır:

1 - İslâmın ilk yıllarında müşrikler galip, müslümanlar mağlûp iken, müşrikler devamlı olarak müslümanlara zarar vermeyi onları öldürmeyi ve mallarını mülklerini yağmalamayı istiyorlar, Allah-u Tealâ ise, islâm kuvvet bulup müslümanların şevketi (gücü) büyüyünceye kadar onların bu isteklerine engel oluyordu.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ: **"Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın, hani bir kavim** (müşrik toplum sizi öldürmek, mallarınızı yağmalamak ve vatanınızdan sürmek için) **ellerini size uzatmışlardı da, Allah** (lütfu ve rahmetiyle) **onların ellerini siz** (in üzeriniz) **den çekmişti."** kavl-i şerifiyle: "Ey müslümanlar! İşte böyle büyük bir nimet, Allah'a isyan ve muhalefetten sakınmanızı gerektirir." buyurmak istemiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: **"Allah'tan korkun ve müminler ancak Allah'a tevekkül etsin** (güvensin) **ler."** buyurarak, onlara Allah-u Tealâ'ya itaata devam etmelerini ve Allah-u Tealâ'ya taat vazifelerini yerine getirme hususunda kimseden korkmamalarını emretmiştir.

2 - Bu ayet-i celile belli bir hadise hakkında inmiştir, bu malûm hadise hakkında da çeşitli rivayetler zikredilmiştir:

a) Cabir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, müşrikler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabının, "Usfan" denilen yerde öğlen namazını cemaatla kıldığını gördüler. Namaz bitince: "Keşke onlar namazda iken üzerlerine hücum etseydik." diye pişmanlıklarını belirterek, ikindi namazına kalktıklarında onlara saldırmaya karar verdiler. Bunun üzerine Mevlâ Tealâ korku hâlindeki namaza dair hükümleri beyan eden ayet-i kerimeyi indirerek onların bu hususta ki hilelerini reddetti. *(Darukutnî: 2/59)*

Bu hususta daha geniş malûmat, Ruhul Furkan tefsirimizin 5/611 de zikredilmiştir.

b) İbni Cüreyc'in Atâ'dan naklen ibni Abbas'dan, İmam-ı Mukatil'in Dahhak vasıtasıyla yine İbni Abbas *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayetlerine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Âmir oğullarına bir seriyye (askeri birlik) göndermişti. O seriyyenin bütün mensupları, üç kişi dışında Bi'ri Maune (Mekke ile Medine arasındaki dahili yolda bulunan Maune kuyusu) denilen yerde şehit edildiler.

Kurtulan üç kişiden biri de Amr ibni Ümeyye ed Damrî *(Radıyallahu Anh)* idi. O, başlarına geleni Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e haber vermek için Medine-i Münevvere'ye dönerken, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından kendilerine eman (güvence) verilmiş olan, Kilâp kabilesine mensup iki kişiye rastlayınca, onların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den emanları olduğunu bilmediğinden onları öldürdü.

Bunun üzerine öldürülen o iki şahsın diyetini istemek için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geldiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de, beraberinde Ebu Bekr, Ömer, Ali ve diğer bazı sahabeler *(Radıyallahu Anhum)* olduğu hâlde, Medineden çıkıp, Yahudi olan Nadıroğullarına geldi.

Çünkü onların Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile savaşmama ve diyetler hususunda yardımlaşma konusunda anlaşmaları vardı. Onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i hoş karşılayarak: "Ya Ebel Kasım! Hoş geldin, neden geldin diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢٨٦ - « رَجُلٌ مِنْ اَصْحَابِى قَتَلَ رَجُلَيْنِ مِنْ كِلَابٍ مَعَهُمَا اَمَانٌ مِنِّى طُلِبَ مِنِّى دِيَتُهُمَا ، فَاُرِيدُ اَنْ تُعِينُونِى »

286 - **"Ashabımdan birisi, tarafımdan emanı olan Kilâp kabilesinden iki kişiyi öldürmüş, şimdi onların diyeti benden istendiği için bana yardım etmenizi istiyorum."** buyurdu.

Onlar: "Evet ya Ebel Kasım! Sana sevgimiz ve hürmetimiz vardır, buyur otur ki, sana yemek yedirelim, hacetini giderelim, biz de kalkıp istişare ederek senin istediğin meblâğı toplamaya bakalım." dediler.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kale duvarının dibine oturdu, sağında Ebu Bekir, solunda Ömer, önünde de Ali *(Radıyallahu Anhum)* bulunuyorlardı. Sonra yahudiler tenhada toplaşarak, gizlice konuşmaya başladılar, şeytanda onlarla beraber bulunuyor, onlardan hiç ayrılmıyordu.

Yahudilerin reislerinden olan Huyey ibni Ahtab: "Ey yahudi cemaatı! Muhakak ki Muhammed, ashabından on kişiye ulaşmayan az bir cemaatla geldi. Beraberinde, Ebu Bekir, Ömer, Ali, Talha, Zübeyr, Saad ibni Muaz, Useyd ibni Hudayr ve Sad ibni Ubade bulunmaktadır. Onun üzerine şu duvarın üzerinden bir taş atarak öldürün, çünkü O'nu bu saatten daha tenha ve daha yakın hiç bir zaman bulamazsınız, böylece ondan kurtulur memleketinizde emin olursunuz ve başınızdan belâ kaldırılır, çünkü o öldürülürse asha bı dağılır, Kureyşten olanlar geriye döner, burada Evs ve Hazreç kalır, Evs zaten sizin hulefa (antlaşmalıları) nızdır. Eğer her hangi bir gün bir şey yapmayı istiyorduysanız işte şu an tam zamanıdır." dedi.

Bunun üzerine Amr ibni Cihaş ibni Ka'b en Nadirî: "Ben şu duvara çıkarak onun üzerine bir kaya atayım." deyince, Sellâm ibni Mişkem: "Ey kavmim! Beni bu kere dinleyin ondan sonra ömür boyu dinlemeyin, vallahi siz bunu yaparsanız şüphesiz ki bu, bizimle onun arasındaki ahdi bozmak olur, yapmayın. Vallahi bu dilediğinizi yaparsanız, elbette onların içinden kıyamet kopuncaya kadar bu dini ayakta tutan bir kişi çıkar yahudileri alçak ederek dinini galip eder." dedi.

O arada Amr ibni Cihaş Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e atacağı kayayı hazırlamakla meşguldü, tam atmaya yaklaşınca, onların bu kötü niyetlerini Allah-u Tealâ habibine bildirdi. O anda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir haceti için kalkmış gibi yaparak süratlice kalkıp Medine'ye yöneldi. Ashabı orada oturmuş konuşuyorlar ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hacetini görünce yanlarına geleceğini zannediyorlardı.

Allah'ın düşmanları toplantılarını bitirip, ashab-ı kiramın yanına gelerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i beklemeye başladılar. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gelmesi gecikince, Ebu Bekir *(Radıyallahu Anh)* "Biz burada niye duruyoruz? Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* her hâlde başka bir işe gitti." diyerek kalkmak istedi.

O sırada Medine-i Münevvere'den gelmekte olan bir adama Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i görüp görmediğini sordular. O da: "Ona, Medine'ye giderken rastladım, şimdi Medine sokaklarına girmiştir." deyince Yahudiler: "Ebul Kasım acele etti biz onun işini görmek, yedirmek istiyorduk, daha tencerelerimiz kaynıyor." dediler ve böylece yahudiler yaptıklarına pişman oldular. Sonra Kinane ibni Suverya: "Muhammed niye kalktı bilir misiniz?" diye sorunca, onlar: "Hayır vallahi biz bilmiyoruz, sen de bilemezsin." dediler.

Bunun üzerine o: "Hayır! Tevrat hakkı için ben Muhammedin sizin bu kastettiğiniz aldatmacadan haberdâr edildiğini biliyorum, kendinizi aldatmayın, vallahi o şüphesiz ki elbette Allah'ın resulüdür ve muhakkak ki pey-

gamberlerin sonuncusudur. Siz son peygamberin Harun oğullarından olmasına heves ettiniz, fakat Allah-u Tealâ onu dilediği kimse yaptı. Değiştirilmemiş olan Tevrat kitabında okuduğumuza göre, onun doğum yeri Mekke, hicreti ise Medine'yedir. Tarif edilen sıfatları ise kitabımızda olana asla ters düşmemektedir, sanki ben sizin, evlerinizi ve mallarınızı arkada bırakarak göç ettiğinizi görüyor gibiyim." dedi.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Medine-i Münevvere'ye dönünce, ashabı kiram peşine düştü, huzuruna vardıklarında O'nun, Muhammed ibni Mesleme'yi çağırttığını gördüler. Ebu Bekr Sıddık *(Radıyallahu Anh)*: "Ya Resulallah biz farkına varmadan yanımızdan neden kalktın?" diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

٢٨٧ – « هَمَّتِ الْيَهُودُ بِالْغَدْرِ بِي فَأَخْبَرَنِي اللهُ تَعَالَىٰ بِذَالِكَ »

287 - "Yahudiler bana verdikleri sözü bozup hainlik etmek istediler, Allah-u Tealâ da bunu bana bildirdi." buyurdu.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Muhammed ibni Mesleme *(Radıyallahu Anh)* a şöyle buyurdu :

٢٨٨ – « اذْهَبْ إِلَىٰ يَهُودِ بَنِي النَّضِيرِ فَقُلْ لَهُمْ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَرْسَلَنِي إِلَيْكُمْ بِرِسَالَةٍ يَقُولُ لَكُمْ قَدْ نَقَضْتُمُ الَّذِي جَعَلْتُ لَكُمْ بِمَا هَمَمْتُمْ مِنَ الْغَدْرِ بِي ، اُخْرُجُوا مِنْ بَلَدِي فَقَدْ أَجَّلْتُكُمْ عَشْرًا فَمَنْ بَقِيَ بَعْدَ ذَٰلِكَ ضَرَبْتُ عُنُقَهُ »

288 - "Nadîr oğullarının yahudilerine git, onlara de ki: 'Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **beni size bir risale ile gönderdi, buyuruyor ki "Benim hakkımda düşündüğünüz hıyanetlik sebebiyle size verdiğim emanı bozdunuz. Benim memleketimden çıkın, size on gün müsaade verdim, ondan sonra kalanın boynunu vururum."**

Bunun üzerine Huyey: "Ben de Muhammed'e haber gönderiyorum ki memleketimizden ve mallarımızdan çıkmayacağız, aklına geleni yapsın" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, onların hurmalıklarının kesilmesini emretti. onlar: "Sana istediğini verelim ve senin memleketinden çıkalım." deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢٨٩ – « لَا أَقْبَلُهُ الْيَوْمَ ، وَلَٰكِنِ اُخْرُجُوا مِنْهَا ، وَلَكُمْ مَا حَمَلَتِ الْإِبِلُ وَ اللَّأْمَةُ »

289 - "Bu gün onu kabul etmiyorum, lâkin memleketimden çıkın, develerin taşıdığı ile harp aletleri sizin olsun." buyurdu.

Sellâm ibni Mişkem, Huyey'e "Bundan kötüsünü yapmadan bu teklifi kabul et" deyince, Huyey: "Bundan beteri ne olabilir?" dedi. Sellâm da: "Eli silâh tutanları öldürür, çoluk çocuğu esir eder." diye cevap verdi. Huyey bu teklifi kabul etmekten bir veya iki gün gecikince, Yamin ibni Umeyr ile Ebu

Sa'd ibni Vehb birbirlerine: "Vallahi biz onun Resulullah olduğunu biliyoruz, müslüman olmak için daha ne bekliyoruz? Böylece kanlarımızı ve mallarımızı da korumuş oluruz." diyerek, Medine'ye indiler ve müslüman olarak mallarını korudular.

İşte Mevlâ Tealâ hazretleri, düşmanlarının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yapmak istedikleri bu sü-i kast'ı haber vermek ve habibini kurtarma nimetini bütün ümmetine hatırlatmak üzere bu ayet-i celileyi indirdi ve yahudilerin habibine yapmak istedikleri bu kötülükten dolayı Medine-i Münevvere'den sürülmelerini emretti. Bu hususta daha geniş malûmat inşâallah Haşr Suresinin tefsirinde gelecektir.

(Ebu Nuaym el İsbahanî, Delâil-ün Nübüvve: 425, 426, 427, Sh.489-496, Vahidî, Esbab-ı Nüzül:387, Sh. 196, İbni İshak, Siret: 2/190, Süyûtî, Hasais: 1/526, İbni Cerîr-i Taberî:11560 - 11565, 4/485, Beyhakî, Delâil-ün Nübüvve: 3/180, İbni Sa'd, Tabakât-ı Kübra:2/57, İbni Hişam, Siret-i Nebeviyye:3/151, İbni Kesir, El Bidaye ven Nihaye: 4/76)

c) Cabir İbni Abdillah *(Radıyallahu Anhuma))* şöyle anlatıyor: "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber Necid tarafına gaza'ya (Zâtürrikâ' seferine) gittik. Dönüşte büyük ağaçları olan bir vadi içinde kafileye, kaile (gün ortası sıcağı) ulaştı, bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* istirahat etmek için bineğinden indi. İnsanlar da ağaçlar altında gölgelenmek üzere ağaçların arasına dağıldılar.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de bir sakız ağacı altına inerek kılıcını o ağacın dalına astı. O arada biz biraz uyumuştuk, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bizi çağırdı, hemen yanına gittiğimizde yanında bir arabi (müşriklerden bir bedevî) nin oturduğunu gördük, O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢٩٠ - « انَّ هٰذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي وَأَنَا نَائِمٌ ، فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ فِي يَدِهِ صَلْتاً ، فَقَالَ لِي: مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي؟ قُلْتُ اللّٰهُ ، فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٌ »

290 - **"Şüphesiz ki şu kimse ben uyurken kılıcımı kınından çekmiş, orada ben uyandığımda kılıç kınından sıyrılmış olarak bunun elindeydi, o bana 'Şu anda seni benden kim koruyabilir?' dedi. Ben de ona: 'Allah** (korur)**' dedim. İşte o adam şurada oturandır."** buyurdu, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* o bedevi'yi cezalandırmadı. *(Buharî, Megazî: 29, No:3905, 3906, 4/1515, Müslim, Salâtül Müsafirin: 57, No:843, 1/576)*

Bu hususta diğer rivayetler, korku namazıyla ilgili Nisa Suresinin 102. ayet-i kerimesinin tefsirinde (Ruhul Furkan: 5/620) daha genişçe zikredilmiştir.

İşte bu rivayetlere göre ayet-i celiledeki: **"Allah'ın, üzerinizdeki nimetini hatırlayın."** emrinden maksat, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den müşriklerin şerlerini ve kötülüklerini defetmesi sebebiyle, Allah-u Tealâ'nın müminlere olan nimetini hatırlatmasıdır. Zira, yahudilerin ve müşriklerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* hakkındaki bu kötü niyetleri gerçekleşecek olsaydı, elbetteki bu, bütün müminler hakkında büyük bir belâ ve sıkıntıya

sebep olurdu. Çünkü Reisin zararı ve faydası etbaına (kendisine tâbi olanlara) avdet eder (döner).

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, sebeb-i nüzulün taaddüdü (iniş sebebinin bir kaç tane olması) caizdir. Ayrıca cemaat tabirinin tek bir kimse üzerine ıtlakı (kullanılması) da caizdir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَاتَّقُوا اللهَ وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ) **"Allah'tan korkun, müminler ancak Allah'a tevekkül etsinler."** buyurarak, "Allah-u Tealâ'nın nimetlerini ve haklarını gözetme hususunda ondan korkun ve bu nimetlerin şükrünü ihlâl etmeyin (bozmayın). Bütün hayırları ulaştırma ve bütün şerleri defetme hususunda Allah-u Tealâ onlara kâfi geldiği için, ne müstakillen, ne de ortaklık suretiyle ondan başkasına değil, hassaten (özellikle) O'na güvensinler." buyurmak istemiştir.

Şu bilinsin ki, tevekkül, bütün işlerde Allah-u Tealâ'ya i'tisam (sarılmak) tan ibarettir ki, bunun yeri kalp olup, bir kula göre takdirin Allah-u Tealâ'dan olduğu tahakkuk ettikten sonra, zahirin hareketi kalbin tevekkülüne mani değildir. Tevekkül mertebelerinin en üstünü, kulun, Allah-u Tealâ'nın huzurunda ölünün, yıkayıcısının elinde durduğu gibi teslim olmasıdır. Bu kimse, yakîni çok kuvvetli olan bir kimsedir ki, onu ezeli kudret tahrik eder (harekete geçirir).

Nitekim Nemrut ve kavmi İbrahim *(Aleyhisselâm)* a kötülük yapmak için O'nu ateşe attıklarında, O havada iken Cibril *(Aleyhisselâm)* ona gelerek: "Benden bir isteğin var mı?" diye sorunca, O: "Sana ihtiyacım yok, Allah bana yeter, O ne güzel vekildir." buyurmuştur ki, işte bu, tevekkülün en üstün derecesidir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabı da, tevekkülün hakikatına ulaştıklarından, Allah-u Tealâ müşriklerin ellerini onlardan geri çekmiş, böylece onlar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e taarruz etmeye güç yetirememiş, bilakis kötü niyetlerine karşılık cezalandırılmak üzere akıllarına gelmeyen belâlara çarptırılmışlardır.

Tevekkül, mukarreb kulların en üstün derecelerinden olduğu için mümin, güzel sıfatlarla donanıp, hak yolda güzel bir siret (gidişat) ile yürümeli, kıymetli ömrünü bu manevi makamlardan mahrum olarak geçirmemelidir.

Bir hakîm (hikmet sahibi kimse), zengin bir kimsenin yanına girdiğinde, onun evinde çok kıymetli eşyalar ve serilmiş halılar görüp, sahibini faziletlerden boş bulunca, öksürerek o kişinin yüzüne tükürdü. O kişi şaşırarak: "Ey hakîm! Bu ne sefahat (beyinsizlik) tir?" diye sorunca, O, "Hayır! Bilakis bu, hikmetin ta kendisidir, çünkü tükürük evde bulunan şeylerin en adisine yapıştı.

Sen batinî fazilet (kalbe ait üstünlük) lerden boş olduğun için, senin evinde senden daha alçağını göremedim." diyerek, bütün vakitlerini dışını mamur etmeye harcayan ve lezzetlerini elde etmeye daldıran o kimsenin kötü haline dikkat çekmiş oldu.

Sonra şu bilinsin ki, her şey Allah-u Tealâ'nın kazası (hükmü ve takdiri) iledir. Allah-u Tealâ kullarını dilediği şekilde imtihan edebilir. Dolayısıyla onlar güçlükte ve kolaylıkta, sevinçli ve üzüntülü bütün hâllerinde Allah-u Tealâ'ya itimad etmelidir.

Ebu Osman *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Bir kere İsa *(Aleyhisselâm)* bir dağın başında namaz kılarken, iblis ona gelerek: Her şeyin Allah'ın takdiri ile olduğunu söyleyen sen misin?" deyince, İsa *(Aleyhisselâm)*: "Evet" diye cevap verdi. O zaman şeytan: "O hâlde kendini dağdan aşağı at, Allah böyle takdir etmiş de" deyince, İsa *(Aleyhisselâm)* :

« يَا لَعِينُ اَللّٰهُ يَخْتَبِرُ الْعِبَادَ وَلَيْسَ الْعِبَادُ يَخْتَبِرُونَ اللّٰهَ وَمَا عَلَى الْعَبْدِ اِلاَّ التَّوَكُّلُ وَالشُّكْرُ عَلَى الْاِنْعَامِ »

"Ey mel'un! Allah kulları deneyebilir, kullar Allah'ı deneyemez (imtihan edemez), **kula düşen ancak tevekkül ve nimetlere karşı şükürdür."** buyurarak onu reddetti.

Allah-u Tealâ'nın nimetlerinin en büyüklerinden biri de, kullarını adem zulmeti (yokluk karanlığı) ndan kurtarıp, vücud nuruna (varlık aydınlığına) (كُنْ) **"Ol"** emriyle çıkarmasıdır.

Allah-u Tealâ, kullarının dünyaya gelişlerinin kendi ellerinde olmadığı gibi, tekrar ölmelerinin de, kendi ellerinde olmadığını bilmektedir. Nasıl ki onların dünyaya gelişleri (كُنْ) **"Ol"** emrinin cezbesiyle olmuşsa, dönüşleri de ancak (ارجِعِي) **"Dön"** emrinin cezbesiyle olacaktır.

O hâlde kullar, Allah-u Tealâ'nın, kendilerini hidayet ve lütuf cezbelerine hidayet etmesi (ulaştırması) için onun emir ve yasaklarına uygun şekilde yaşamaya gayret edip, O'nun rızasını tahsil uğrunda koşarak, Allah-u Tealâ'nın fazl–u keremine güvenmelidirler.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, MÜŞRİKLERİN ŞERRİNDEN MÜMİNLERİ KURTARDIGI HAKKINDA DİGER BİR AYET-İ KERİME

« وَهُوَ الَّذِى كَفَّ اَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ اَنْ اَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيراً (٢٤) »

"O, sizi, onlara karşı galip kıldıktan sonra, Mekke'nin batnı (içi) nde, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendir ve Allah sizin yaptıklarınızı ziyade görendir." *(Fetih Suresi: 24)*

Ayet: 12

Mevlâ Tealâ, müminlere, nimetlerini hatırlamalarını ve O'na verdikleri söze riayet etmelerini emrettikten sonra, Beni İsrail'den aldığı misakı ve bu sözde durmaları halinde onlara vaadettiği müjdeleri beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَىْ عَشَرَ نَقِيباً وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّى مَعَكُمْ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ (١٢)

KELİME MANASI (12)

(وَلَقَدْ) **Andolsun ki! Elbette muhakkak,** (اَخَذَ) **almıştı,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** neyi? (مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ) **İsrail oğullarının misakını** (kuvvetli sözünü), (وَبَعَثْنَا) **biz göndermiştik,** kimlerden? (مِنْهُمُ) **onlardan,** kimleri? (اثْنَىْ عَشَرَ) **onikiyi,** ne yönünden? (نَقِيباً) **nakib yönünden** (kefil ve müfettiş olarak), (وَقَالَ) **ve buyurmuştu ki,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** (اِنِّى) **muhakkak ben,** (مَعَكُمْ) **sizinle beraberim,** (لَئِنْ اَقَمْتُمُ) **kasem olsun ki, eğer ikame eder** (hakkıyla kılar) **sanız,** neyi? (الصَّلٰوةَ) **namazı,** daha? (وَاٰتَيْتُمُ) **verirseniz,** neyi? (الزَّكٰوةَ) **zekâtı,** daha? (وَاٰمَنْتُمْ) **iman ederseniz,** kime? (بِرُسُلِى) **resullerime,** daha? (وَعَزَّرْتُمُوهُمْ) **kuvvetle yardım ederseniz,** kime? (هُمْ) **onlara,** (وَاَقْرَضْتُمُ) **ödünç verirseniz,** kime? (اللّٰهَ) **Allah'a,** neyle? (قَرْضاً) **bir ödünç vermekle ki,** (حَسَناً) **güzel,** (لَاُكَفِّرَنَّ) **elbette örterim,** kimden? (عَنْكُمْ) **sizden,** neyi? (سَيِّئَاتِكُمْ) **günahlarınızı,** daha? (وَلَاُدْخِلَنَّ) **elbette girdiririm,** kimi? (كُمْ) **sizi,** nereye? (جَنَّاتٍ) **cennetlere,** öyle cennetler ki, (تَجْرِى) **akar,** nereden? (مِنْ تَحْتِهَا) **onlar** (ın köşklerinin ve ağaçların) **ın altından,** ne? (الْاَنْهَارُ) **ırmaklar,** (فَمَنْ) **artık her kim,** (كَفَرَ) **kâfir olursa,** neden sonra? (بَعْدَ ذٰلِكَ) **bundan** (bu büyük müjde kendisine bağlı olan kuvvetli sözleşmeden) **sonra,** (مِنْكُمْ) **sizden,** (فَقَدْ ضَلَّ) **muhakkak sapmıştır.** neden? (سَوَآءَ السَّبِيلِ) **yolun doğrusundan.**

MEALİ ŞERİFİ (12)

Andolsun ki, elbette Allah, İsrail oğullarından kuvvetli söz almıştı ve biz içlerinden oniki nakib (kefil olan başkan) **seçmiştik. Allah** (onlara şöyle) **buyurmuştu: Şüphesiz ben sizinle beraberim. Andolsun ki eğer namazı ikame eder** (dosdoğru kılar), **zekâtı** (tastamam) **verir, resullerime iman eder** (peygamberlerime inanır onlara tazimle yardım eder) **ve Allah'a güzel bir**

borç (ihtiyacı olanlara faizsiz bir borç) **verirseniz, elbette sizin günahlarınızı örterim ve muhakkak ki, sizi** (saraylarının ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlere girdiririm. Artık içinizden her kim bundan sonra kâfir olursa muhakkak ki o, dosdoğru yolun ortasından sapmış olur.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ayet-i celilenin, bundan önceki ayet-i kerimelerle münasebeti hakkında bir kaç görüş vardır:

1 - Bundan evvelki ayet-i celilede müminlere, Allah-u Tealâ'ya verdikleri sözü hatırlamaları emredilmiş, şimdi de İsrail oğullarından misak alındığı fakat onların bu söze uymadıkları beyan edilerek: "Ey müminler söz bozma bakımından o yahudiler gibi olmayın ki, onların başlarına gelen lânet, zillet ve meskenet (alçaklık ve yoksulluk) hususunda da onlar gibi olmayasınız." buyurulmak istenmiştir.

2 - Bundan evvelki ayet-i celilenin, yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yapmak istedikleri bir suikast hakkında indiği zikredildikten sonra, bu ayet-i celilede de onların devamlı olarak söz bozdukları ve rüsvaylıkları beyan edilmiştir.

3 - Bundan önceki ayet-i celilelerden maksat, mükellefleri, Allah-u Tealâ'nın tekliflerini kabul edip, inatçılığı ve isyanı terketmeye teşvik olduğu gibi, Allah-u Tealâ bu ayet-i celilesiyle de, kullarına verdiği emir ve yasaklar hususundaki âdetinin sadece bu ümmete mahsus olmayıp, önceki ümmetlere karşı da bu âdet-i celilesinin mevcut olduğunu açıklamıştır.

Ayet-i celilede geçen: **Nakîp** kelimesi, geniş delik manasında olan "**Nakb**" kelimesinden alınmıştır. Bu yüzden insanların hallerini ve sırlarını adeta delerek açıklayan kimseye o kavmin nakibi denir.

Faziletler çok iyi araştırma neticesinde meydana çıktığı için onlara da "Menâkip" denir. Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, **Nekkab**: İnsanların maslahatlarını gözeten kavmin büyüğü demektir. Bundan dolayı Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* hakkında da nekkab denilmiştir. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: "Nakib" kelimesi faîl bimana Fâil ise, bir kavmin hallerini iyice araştırıp, bilen ve açıklayan manasına gelir.

Eğer Ebu Müslim *(Rahimehullah)* hazretlerinin dediği gibi, Faîl bimana Meful ise, bunun manası: "Musa *(Aleyhisselâm)* tarafından hâlleri iyice bilinerek seçilen kimseler." demektir. Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesinde oniki nakib seçtiğini beyan etmiştir. Zira, İsrail oğulları oniki kabile olduğundan Allah-u Tealâ, her kabileden, kendilerinin temsilcisi ve haklarında hüküm verecek olan bir kimse seçmiş idi.

İmam-ı Mücahid, Kelbî ve Süddî *(Rahimehumullah)* ın buyurduklarına göre Nakibler, Musa *(Aleyhisselâm)* ın, savaşması emredilen cebbar (zorba) ların bulunduğu şehre gönderdiği kimselerdir.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a kendisini ve kavmini cebbar kenanî'lerin sakin olduğu Arza varis kılacağını vaadetmişti. Beni İsrail Mısırda yerleşince Allah-u Tealâ onlara,Eriha (Beyt-i mukaddes) e gitmelerini ve orada bulunan cebbarlarla harbetmelerini emretti. O topraklarda bin karye ve her karyede de bin bostan bulunuyordu.

Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* a: "Ey Musa! Ben orayı size dâr ve karar (yurt ve karargâh) olarak yazdım. Sen oraya çık ve orada bulunan düşmanlarla harbet, şüphesiz ki ben onlara karşı sana yardım edeceğim, kavminden her bir kabileden bir nakip olmak üzere oniki nakip seç ki, onlar emrolundukları şeyi yerine getireceklerine dair kendi kavimleri üzerine kefil olsunlar" diye vahyetti.

Bunun üzerine Musa *(Aleyhisselâm)* , Benî İsrailin oniki kabilesinden birer nakib seçerek, harbetmekle emrolunduğu kimselerin durumlarını öğrenerek dönüp kendisine bildirmeleri için onları öncü olarak gönderdi fakat onlara, gördük-lerini kavimlerine anlatmalarını yasakladı.

Onlar Beyt-i Mukaddese yaklaştıklarında orada çok büyük cüsseli ve çok güçlü kuvvetli kimseler görünce, onlara karşı dayanacak güçleri olmadığını zannederek, birbirlerine: "Eğer siz Benî israil'e bunların bu kuvvetini bildirirseniz, Allahın peygamberinin sözünden dönerler, velâkin siz bu işi gizleyin ancak Musa ile Harun *(Aleyhimesselâm)* a durumu haber verin ki, onlar ne yapacaklarına karar versinler." dediler ve bu hususta birbirlerinden söz aldılar.

Fakat Benî İsrail'e döndüklerinde içlerinden on kişi bu sözü bozarak her biri kendi kabilesine gördüklerini haber verip, onları muharebeden engellemeye çalıştılar. Ancak, içlerinden iki kişi ki, bunlar Yahuza'nın kabilesinden olan Kâleb ibni Yufanna ile Efraim ibni Yusuf'un kabilesinden Yuşâ ibni Nun *(Aleyhimesselâm)* dır. Onlar sözlerinde durarak kavimlerini emrolundukları cihada teşvik ettiler. İşte bu iki kişi, Mevlâ Tealâ'nın:

« ... اَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمَا ... (٢٣) »

"Allah'ın kendilerine in'am ettiği iki kişi," *(Maide Suresi: 23'den)* kavl-i şerifinde methettiği kimselerdir. Fakat Benî İsrail bu iki kişinin sözünü dinlemeyip, o on kişiye kapılarak Musa *(Aleyhisselâm)* a isyan edince Mevlâ Tealâ onlara Mescid-i Aksa'ya girmeyi kırk sene haram ederek kırk sene şaşkın bir hâlde sahra'da dolaşmalarına hükmetti.

Böylece Benî İsrail Tih sahrasında kırk sene hayret içersinde döndü dolaştılar da akşamladıkları yerde sabahladılar, sabahladıkları yerde akşamladılar. Sahrada susayınca, Musa *(Aleyhisselâm)* asası ile taşa vurarak her kabileye mahsus bir göze çıkardı ve onlara:

« اِشْرَبُوا يَا حَمِيرُ »

"Ey Eşekler için!" dedi. Bunun üzerine Allah-u Tealâ:

« هُمْ خَلْقِي فَلَا تَجْعَلْهُمْ حَمِيراً »

"Onlar benim kullarımdır, onları eşek yapma." buyurarak, Musa *(Aleyhisselâm)* 1 onları sebbetmek (sövmek) ten nehyetti. *(İbni Cerîri Taberî: 11575- 11778, 4/489, Abd ibni Humeyd, İbni Münzir, Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/39)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Musa *(Aleyhisselâm)* Nakiplerden sözü bozan on kişiye beddua etmiş onlar da Allahın gazabına uğrayarak helâk olmuşlardır. Maverdî *(Rahimehullah)* böyle açıklamıştır. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de Akabe gecesi, Musa *(Aleyhisselâm)* a uyarak kendisine biat eden yetmiş erkek, iki kadından oniki kişi seçerek onlara **nukaba** ismini vermiştir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisinden sonra da ümmetine oniki halifenin hakkıyla malik olacağını müjdelemiştir. Nitekim Mesruk *(Rahimehullah)* şöyle nakletmiştir: Bir gece biz, Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* ın yanında oturuyorduk, o bize Kur'an okutuyordu, bir adam ona "Ya Eba Abdirrahman! Siz Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e, bu ümmete kaç halifenin malik olacağını sordunuz mu?" deyince

Abdullah *(Radıyallahu Anh)*: "Irak'a geldiğimden beri, senden önce bunu bana kimse sormadı. Evet biz bunu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sorduğumuzda, O:

٢٩١ – « اثْنَىْ عَشَرَ عِدَّةَ نُقَبَاءِ بَنِى اِسْرَائِيلَ »

291 - (Ümmetime malik olacak hakiki halifelerim) **Benî İsrail'in nakipleri sayısınca onikidir."** buyurdu. *(Hakim, Müstedrek: 8529, 4/546, Ahmed ibni Hanbel, Müsned: 3781, 2/55)*

٢٩٢ – عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « لاَ يَزَالُ الْاِسْلاَمُ عَزِيزاً اِلَى اثْنَىْ عَشَرَ خَلِيفَةً ثُمَّ قَالَ كَلِمَةً لَمْ اَفْهَمْهَا . فَقُلْتُ لِاَبِى: مَا قَالَ؟ فَقَالَ: « كُلُّهُمْ مِنْ قُرَيْشٍ »

292 - Câbir ibni Semure *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Bu islâm, oniki halifeye kadar aziz olarak devam edecektir."** buyurmuştur. Hadisin ravisi olan Cabir *(Radıyallahu Anh)* diyor ki: "Sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* benim anlamadığım bir kelime söyledi, o zaman ben babama Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ne dediğini sorduğumda, o şöyle cevap verdi: **"Hepsi Kureyştendir."** buyurdu. *(Müslim, İmaret:1, No1821/7, 3/1453)*

Eğer burada: "Başka bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonraki kâmil halifeliğin otuz sene olacağı ondan sonra, idareciliğin mülk ve saltanattan ibaret olacağı açıklanmıştır. Dolayısıyla bu hadis-i şerif oniki halife hadisine ters düşmektedir. Zira bu otuz sene ancak dört halife döneminde ve Hazreti Ali'nin oğlu Hazreti Hasan *(Radıyallahu Anhuma)* ya biat edilen aylarda tamamlanmıştır." diye sorulacak olursa,

Buna cevaben denir ki: Otuz senedeki hilâfetten maksat, Nübüvvet hilâfetidir ki bu hilâfet oniki halifenin diğerlerinde şart koşulmamıştır.

Ayet: 12

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, Oniki halife hadisi, bu ümmet içersinde hakkı ikame edecek ve onlar arasında adaletle hükmedecek oniki salih kimsenin bulunacağını müjdelemektedir. Fakat bu ifadeden onların birbiri ardınca geleceği gibi bir mana anlaşılmaz. Onlardan dördü, Ebu bekr, Ömer, Osman ve Ali *(Radıyallahu Anhum)* peşpeşe gelmişlerdir. Ömer ibni Abdil azizin de onlardan olduğunda şüphe yoktur.

Bazı Abbasi halifeleri de, bu oniki halifeden sayılmaktadırlar. Bu oniki halifenin adaletli yönetimleri bitmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Bir çok hadis-i şeriflerde bahsi geçen Mehdi *(Aleyhirridvan)* da bu halifelerin sonuncusudur. Nitekim bir çok hadis-i şeriflerde zikredildiği üzere, onun ismi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ismine, babasının adı da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in babasının adına uygun düşecek ve o, yer yüzü cevr ve zulümle dolduğu gibi, yer yüzünü adalet ve emanet (güvenlik) le dolduracaktır.

Bu Mehdi, Rafizîlerin, önce var olup, sonra kaybolduğunu iddia ettikleri ve Samira mağarasından tekrar çıkacağını bekledikleri kimse değildir, çünkü onların bu itikadının hiç bir hakikati (gerçekliği) olmadığı gibi, böyle bir kimsenin varlığı da yoktur. Bilakis bu fikir, bozuk akılların hevesinden ve zayıf hayallerin vehminden kaynaklanmıştır.

Bu oniki halifeden maksat, Rafizîlerin ve Şiîlerin, cehalet ve akılsızlıkları yüzünden oniki imam diye tabir ettikleri ve halife ilân ettikleri kimseler değildir. Evet, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıymetli torunları olan oniki imam başımızın tacıdırlar velâkin onlardan bir kısmı bu halifelerden olmakla beraber tamamı halife değildirler. Zira burada aranan manevi velâyetle beraber, aynı zamanda zahiri hilâfettir. Onların bir çoğunda ise, böyle bir yetki bulunmamıştır.

Tevrat-ı Şerifte geçen: **"Allah-u Tealâ'nın, İsmail** *(Aleyhisselâm)* **ın sulbünden oniki azim** (büyük) **kimse yaratacağı,"** hususundaki müjde de, İbni Mesud ve Câbir *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen hadis-i şeriflerde bahsedilen oniki halife hakkındadır. *(İbni Kesir: 2/31)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ümmetin üzerine nakip seçmenin faydası, onları istikamete teşvik etmektir. Zira insanlar üzerlerinde bir nakip (müfettiş) olduğunu bildikleri zaman istikamete daha yakın olurlar. Nakip ile Arîf kelimeleri birbirinin naziri (benzeri) dirler. İrâfet, bir kabilenin idaresi ve o kabile hakkında bilgi toplayıp, devlet reisine sunma işi demektir. Bu görevi yüklenen kimseye de Arîf ismi verilir.

Her beş Arîf'in üzerinde Nakip denen bir başkan bulunur ki, o da doğrudan doğruya devlet başkanına bağlıdır. Görüldüğü üzere bu teşkilât günümüzdeki mahallî ve mülkî idarelerin çekirdeği mesabesinde olup, zamanla günün icaplarına ve şartlarına göre gelişmiştir.

İslâmda irâfet geçerli bir vazifedir, çünkü insanların işlerinin görülmesi, bu müesseseye bağlı olduğundan, bunun yaşatılma zarureti vardır, ancak çok tehlikeli bir vazifedir, nitekim Galip el Kattan'dan, bir adamın, babası

vasıtasıyla dedesinden *(Radıyallahuanhum)* rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٢٩٣ – عَنْ غَالِبِ الْقَطَّانِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) « اِنَّ الْعِرَافَةَ حَقٌّ ، وَلاَ بُدَّ لِلنَّاسِ مِنَ الْعُرَفَاءِ ، وَلٰكِنَّ الْعُرَفَاءَ فِى النَّارِ »

293 - **"Şüphesiz irâfet** (idarecilik görevi) **haktır, elbette insanlar için urefa** (bu görevi üstlenen kimseler) **lâzımdır. Velâkin bu görevi yüklenenler cehennemdedirler."** buyurdu. *(Ebu Davud, İmaret: 5, No 2934, 2/146)*

"Şerhi Mesabih" te zikredildiğine göre, idareciler içersinde zulümden sakınanlar sevaba lâyık olacaklardır. Velâkin ekserisi zulümden kaçınamadıklarından bu hadis-i şerifte ekseriyet (çoğunluk), küll (bütün) yerine konarak bu görevi üstlenenlerin cehennemde olduğu bildirilmiştir.

٢٩٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اَلْعِرَافَةُ اَوَّلُهَا مَلاَمَةٌ وَاٰخِرُهَا نَدَامَةٌ وَالْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

294 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* : **"İrâfetin evveli melâmet** (insanlar tarafından tenkit olunmak) **ahiri ise nedamet** (sonu ise pişmanlık) **ve kıyamet günü azabtır."** buyurmuştur.

Bu sözü Ebu Hureyre*(Radıyallahu Anh)* dan rivayet eden Ebu Hâzım *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Ben 'Ya Eba Hureyre! Onların içersinde Allah'tan sakınanlar müstesna' dediğimde, O, 'Ben ancak sana duyduğum gibi nakl ediyorum' buyurdu. *(Ebu Davud, Et Tayâlesî:2526, Sh.329, Beyhakî, Sünen-i Kübra:20226, 10/166)*

٢٩٥ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَيْلٌ لِلْاُمَرَاءِ وَوَيْلٌ لِلْعُرَفَاءِ وَوَيْلٌ لِلْاُمَنَاءِ لَيَتَمَنَّيَنَّ اَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَنَّ نَوَاصِيَهُمْ مُعَلَّقَةٌ بِالثُّرَيَّا يَتَخَلْخَلُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْاَرْضِ وَاَنَّهُمْ لَمْ يَلُوا عَمَلاً »

295 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Emirlere** (idarecilere) **veyl olsun, Arîf** (onlara bilgi toplamakla görevli kimse) **lere de yazıklar olsun, Emin** (emanet yüklenen kimse) **lerin de vay hâline, elbette bir takım kavimler kıyamet gününde temenni edeceklerdir ki, keşke alın saçları Süreyya** (yıldızı)**na asılarak gökle yer arasında sallandırılsalardı da bir işin başına getirilmeseydiler."** *(Beyhakî, Sünen-i Kübra: 20224, 10/165)*

٢٩٦ – عَنْ مِقْدَامِ بْنِ مَعْدِى كَرِبَ (رضى الله عنه) اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ ضَرَبَ عَلٰى مَنْكِبِهِ ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: « اَفْلَحْتَ يَا قُدَيْمُ ، اِنْ مِتَّ وَلَمْ تَكُنْ اَمِيراً ، وَلاَ كَاتِباً ، وَلاَ عَرِيفاً »

296 - Mikdam ibni Mâdîkeribe *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun omuzuna vurarak: **"Ey Kudeym!**

Eğer sen emir (halkın başında idareci), **katip** (bir idarecinin yazıcısı) **ve arîf** (haklarında bilgi toplayıp halifeye sunmak üzere halk arasında görevli bir kimse) **olmadığın hâlde ölürsen felâh buldun."** *(Ebu Davud, İmaret: 5, No:2933, 2/146)*

Bu hadis-i şeriflerden anlaşılacağı üzere idarecilik çok mesuliyetli ve büyük kabiliyetler isteyen bir iştir. Gerekli şartları bulundurmadan bu görevleri üstlenmek sahibini kötü akibetlere, neticede cehenneme sürükler. Fakat hakkaniyetle yerine getirilebildiği takdirde mükâfatı büyüktür.

Adalet timsali olan Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* bile halifeliğinden bir mükafaat beklemediğini ancak günahından kurtulmasını temenni ettiğini açıklamıştır.

Nitekim Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* yaralandığında, İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* onun yanına girerek: "Ey Emirel Müminin! Sana müjdeler olsun, şüphesiz ki Allah-u Tealâ seninle şehirleri mamur etmiş, nifakı defetmiş ve rızkı yaygınlaştırmıştır." diye methiyede bulununca, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* :

« اَفِى الْاِمَارَةِ تُثْنِى عَلَىَّ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ »

"Ey ibni Abbas! İdareciliğim hususunda mı beni methediyorsun?" diye sordu. O, "Ya Emirel Müminin! Diğer başka hususlarda da seni överim" deyince, Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* :

« فَوَالَّذِى نَفْسِى بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ اَنِّى خَرَجْتُ مِنْهَا كَمَا دَخَلْتُ فِيهَا لَا اَجْرَ وَلَا وِزْرَ »

"Canım kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, elbette ben bu idarecilik görevinden sevapsız ve günahsız, girdiğim gibi çıkmamı (başa baş kurtarmamı) **isterdim."** buyurdu. *(Beyhakî, Sünen-i Kübra: 20228, 10/166)*

Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'den kuvvetli söz aldığını ve bu sözde durmalarını temin etmek üzere içlerinden oniki nakip seçtiğini beyan ettik (açıkladık) tan sonra onlara koştuğu şartları ve neticede vaadettiği müjdeleri açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

(وَقَالَ اللّٰهُ اِنِّى مَعَكُمْ لَئِنْ اَقَمْتُمُ الصَّلٰوةَ وَاٰتَيْتُمُ الزَّكٰوةَ وَاٰمَنْتُمْ بِرُسُلِى وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَاَقْرَضْتُمُ اللّٰهَ قَرْضًا حَسَنًا لَاُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَاُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ)

"Allah buyurdu ki: Şüphesiz ben sizinle beraberim, andolsun ki eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onlara yardım eder ve Allah'a güzel bir borç ile ödünç verirseniz, elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altından ırmaklar akan cennetlere girdiririm."

Ayet-i celilede geçen: **"Ben sizinle beraberim."** hitabı, nakip (temsilci) lere hitap olabileceği gibi, Benî İsrailin tamamına da hitap olabilecekse de, birincisi daha uygundur. Çünkü zamir, kendinden önce zikredilenlerin en yakınına ait olur. Burada da en yakın merci nakiplerdir.

Ayet-i celilede geçen hitab: **"Allah buyurdu ki: 'Ben, muhakkak sizinle beraberim."** ifadesinde tamamlanmıştır. Buna göre mana: "Ben, ilmim ve

kudretimle sizinle beraberim. Kelâmınızı duyar, yaptıklarınızı görür, kalplerinizdekini bilir ve hakettiğiniz cezayı (karşılığı) size ulaştırmaya kâdir (güçlü) olurum." şeklindedir ki bu, tergib ve terhib (teşvik ve korkutma) hususunda cidden itibara alınacak bir mukaddime (söze giriş) dir. Mevlâ Tealâ, bu küllî mukaddimeyi vazettikten sonra, beş şeyden mürekkeb (birleştirilmiş) olan bir şart cümlesi getirmiştir. Bu beş şart da şunlardır:

1 - Namazı hakkıyla kılmak,

2 - Zekât vermek,

3 - Peygamberlere inanmak,

4 - Onlara ta'zir etmek,

Bu kelimenin manası hakkında imam-ı Zeccac *(Rahimehullah)*: Yardım etmek, kötülükten korumak, düşmanlarını defetmek gibi ifadeler kullanmıştır.

5 - Allah-u Tealâ'ya güzel ödünç vermek.

Mevlâ Tealâ, bu şartları yerine getirenlere iki müjde vermiştir:

1 - Günahlarını bağışlamak,

2 - Altlarından ırmaklar akan cennetlere girdirmektir.

Eğer burada: "Peygamberlere iman, namaz ve zekâttan daha önce zikredilmeliyken niçin sona bırakılmıştır?" denilecek olursa, buna şöyle cevap verilir: Yahudiler namaz kılıp zekât verdikleri için mutlaka kurtulacaklarını zannediyorlar fakat bazı peygamberleri ısrarla yalanlamaya devam ediyorlardı, böylece Mevlâ Tealâ maksat hasıl olsun için, namaz ve zekâtın yanında mutlaka bütün peygamberlere inanmanın da şart olduğunu, aksi takdirde bütün peygamberlere imansız namaz kılıp zekât vermenin, kurtuluşu elde etmekte her hangi bir tesiri olamayacağını açıklamıştır.

Bu ayet-i celilede zikredilen zekâttan maksat farz olanlar, güzel borç vermekten murat ise, mendub olan sadakalardır. Sadakaların şerefine ve mertebesinin yüceliğine dikkat çekmek için ayrıca zikredilmişlerdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَآءَ السَّبِيلِ) **"Artık içinizden her kim bundan** (sözleşmeden) **sonra kâfir olursa, muhakkak dosdoğru yoldan sapmış olur."** buyurmuştur ki, bunun manası, "Allah-u Tealâ'nın kendileri için meşrû kılmış olduğu dinden ibaret olan dosdoğru yoldan sapıtmış olur." demektir.

Eğer burada: "Bundan önce küfredenler de mutlaka dosdoğru yoldan sapıtmış olurlar, dolayısıyla 'Bundan sonra' kaydının konulmasının hikmeti nedir? denilecek olursa. Buna cevaben denir ki: "Evet, bu böyledir, sözleşmeden önce de küfreden, doğru yoldan sapmış olursa da, bu sözleşmeden sonraki sapma daha açık ve daha büyük bir sapıtma olur. Çünkü küfrün çirkinliği küfredilen nimetin büyüklüğü nisbetinde artacağından, nimet arttığında o nimeti inkâr etmenin kabahati de artarak en son noktaya ulaşır."

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın ümmetinde, zaruret hâlinde kendilerine baş vurulacak seçkin nakiplerden oniki kişi bulundurduğu gibi, bu ümmete olan kemal-i inayet (son derece yardım ve iyiliğ) inden dolayı, her hâl ve zamanda evliyanın ululârından kırk kişi bulundurmaktadır. Nitekim:

٢٩٧ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ ﷺ: «لَنْ تَخْلُوَ الْاَرْضُ مِنْ اَرْبَعِيْنَ رَجُلاً مِثْلَ اِبْرَاهِيْمَ خَلِيْلِ الرَّحْمٰنِ ، فَبِهِمْ يُسْقَوْنَ ، وَبِهِمْ يُنْصَرُوْنَ ، مَا مَاتَ مِنْهُمْ اَحَدٌ اِلاَّ اَبْدَلَ اللهُ مَكَانَهُ اٰخَرَ »

297 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Yer yüzü, Halilü'r-Rahman gibi olan kırk kişiden asla boş kalmaz.** (dünya halkı) **onlar hürmetine yağdırılırlar ve onlar sebebiyle yardım olunurlar, onlardan her hangi biri ölürse, Allah-u Tealâ onun yerine mutlaka başkasını geçirir."** *(Taberanî, Mu'cemi Evsat: 4113, 5/65)*

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Nuh *(Aleyhisselâm)* dan sonra yer yüzü, Allah-u Tealâ'nın kendileri hürmetine yer ehlinden belâları def edeceği yedi kişiden boş kalmamıştır. *(Ahmed ibni Hanbel, Zühd, Süyûtî, Dürrül Mensur: 1/766)*

Zâzân *(Rahimehullah)* da şöyle buyurmuştur: Nuh *(Aleyhisselâm)* dan sonra dünya oniki ve daha fazla kimselerden boş kalmamıştır ki, Allah-u Tealâ onlar sebebiyle dünya halkından şerleri defetmiştir. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 1/766)*

Ebu Osman el Mağribî *(Kuddise Sırruhu)* buyurmuştur ki: Büdelâ (seçkin veliler) kırktır. Ümenâ (Allah-u Tealâ'nın emin kulları) yedidir. Hulefa (Allah-u Tealâ'nın en büyük halifeleri) üçtür. Kutup ise birdir ki, o hepsini tanır ve takibeder, kimse onu tanıyamaz ve takibedemez.

O, üç hulefanın da imamıdır. O, onları tanır onlar onu tanımaz. Üç hulefa, yedi ümena'yı tanır, onlar onları tanımaz. Yediler, büdelâ olan kırkları tanırlar, kırklar onları tanıyamaz. Kırklar ümmetin diğer velilerini tanırlar, evliyadan hiç biri onları tanıyamaz.

Kırklardan biri eksilince, yerine umumi velilerden biri tayin edilir. Yedilerden biri noksan olunca, kırklardan biri onun yerine, üçlerden biri eksildiğinde ise, yedilerden biri onun yerine tayin edilir. Mahlûkatın kıvamı kendisine bağlı olan tek kutup gittiğinde ise, yerine üçlerden biri konur. Allah-u Tealâ kıyamet kopmasına izin verinceye kadar bu böyle davam eder.

Şeyhul Ekber *(Kuddise Sırruhul Ethar)* buyurmuştur ki: Kutup merkezi korur, sağdaki imam ruhlar âlemini, soldaki imam cesetler âlemini, dörtler dört yönü, şark (doğu), garb (batı), cenub (güney), şimal (kuzey) i korurlar, yediler ise, Kürre-i arz'ın üstündeki ve altındaki bütün iklimleri muhafaza ederler.

Bu zatlar hakkındaki diğer hadis-i şerifler Ruhul Furkan tefsirimizin 2/789-790 da geçmiştir.

ALLAH-U TEALÂ'NIN MAGFİRETİNE VESİLE OLACAK FAZİLETLİ AMELLERİ AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

﴿ قُلْ اِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللّٰهَ فَاتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ اللّٰهُ وَيَغْفِرْلَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣١) ﴾

"(Resulüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı mağfiret etsin (bağışlasın). **Ve Allah son derece bağışlayıcı, ziyade acıyıcıdır."** *(Âli Imran suresi:31)*

﴿ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ (٧) ﴾

"İman edip amel-i salih işleyenler (var ya), **elbette onların kötülüklerini örteriz ve onları, yapmakta oldukları şeylerin daha güzeliyle mükâfatlandırırız."** *(Ankebut Suresi: 7)*

﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا هَلْ اَدُلُّكُمْ عَلٰى تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ اَلِيمٍ (١٠) تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (١١) يَغْفِرْلَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنّٰتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنّٰتِ عَدْنٍ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٢) ﴾

"Ey İman edenler! Sizi acı verecek bir azabtan kurtaracak bir ticarete delâlet edeyim mi? Allah'a ve Resulüne (gerçekten) **inanır, mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihat eder** (savaşır) **sanız, Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.** (Böyle yaptığınız takdirde Allah-u Tealâ) **Sizin günahlarınızı bağışlar ve sizi** (köşklerinin ve ağaçlarının) **altından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok hoş meskenlere girdirir. İşte bu, çok büyük kurtuluştur.** *(Saf Suresi: 10-12)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerden aldığı ahd-ü misakı açıkladıktan sonra, onların, bu sözü bozmaları sebebiyle lânete uğradıklarını beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٣)

KELİME MANASI (13)

(فَبِمَا نَقْضِهِمْ) **Bozmaları sebebiyle,** neyi? (مِيثَاقَهُمْ) **sözlerini,** (لَعَنَّا) **lânetledik,** kimi? (هُمْ) **onları,** (وَجَعَلْنَا) **ve yaptık,** neyi? (قُلُوبَهُمْ) **kalplerini,** ne yaptık? (قَاسِيَةً) **kaskatı,** (يُحَرِّفُونَ) **değiştirirler,** neyi? (الْكَلِمَ) **kelimeleri,** nereden? (عَنْ مَوَاضِعِهِ) **yerlerinden,** (وَنَسُوا) **unuttular,** neyi? (حَظًّا) **büyük bir nasibi,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (ذُكِّرُوا) **tezkir olundular,** neyle? (بِهِ) **onunla,** yani onlar vaaz ve nasihat olundukları Tevrat hükümlerinden önemli bir kısmı da unuttular, (وَلَا تَزَالُ) **zail olmayacaksın** (Habibim! Sen daim olacaksın), nedir olmaya? (تَطَّلِعُ) **muttali' olmaya,** neye? (عَلَىٰ خَائِنَةٍ) **bir hainliğe,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** (إِلَّا قَلِيلًا) **ancak pek azı müstesna,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** yani içlerinden pek azı hariç bir çoklarından daima bir hainlik göreceksin, (فَاعْفُ) **o hâlde affet, geç,** kimden? (عَنْهُمْ) **onlar** (ın günahların) **dan,** (وَاصْفَحْ) **görmemezlikten gel,** (إِنَّ اللَّهَ) **muhakkak Allah,** (يُحِبُّ) **sever,** kimleri? (الْمُحْسِنِينَ) **muhsin** (iyilik eden) **leri.**

MEALİ ŞERİFİ (13)

Sözlerini bozmaları sebebiyle onları lânetledik (rahmetimizden kovduk) **ve kalplerini kaskatı yaptık. Onlar kelimeleri** (kitaplarının ayetlerini, konulan) **yerlerinden değiştirirler. Kendisiyle vaaz olundukları** (Tevratın ahkâmı) **ndan büyük bir hazzı** (nasibi) **unuttular. İçlerinden bir azı müstesna, sen onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracak** (rastlayacak) **sın. Yine de onları affet ve aldırış etme. Şüphesiz ki Allah iyilik edenleri sever.**

İ Z A H A T

Ayet-i celilede geçen: "Yahudilerin, sözlerini bozmaları" iki şekilde açıklanmıştır.

1 - Peygamberleri yalanlayıp öldürmeleri,

2 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatlarını gizlemeleri.

Yahudilerin, sözlerini bozmaları sebebiyle uğradıkları lânet de üç şekilde tefsir edilmiştir.

1 - İmam-ı Atâ *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Allah-u Tealâ'nın rahmetinden kovulmaları,

2 - İmam-ı Hasen ve Mukatil *(Rahimehumaülah)* ın buyurduklarına göre, gençlerinin maymun yaşlılarının domuza mesholmaları (döndürülmeleri),

3 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, üzerlerine cizye (vergi) cezasının vurulması.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً) **"Biz onların kalplerini kaskatı yaptık."** buyurmuştur ki,

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* bu ifade-i celileye: "Biz onların kalplerini hakkı kabul etmekten uzak ve delillere uymaktan çekinen bir hâle çevirdik" diye mana vermiştir. Burada: "Biz onlardan, göğüslerini genişletecek tevfik ve lütfumuzu çekip aldık, neticede işler oldukları günahların karanlığı onların kalplerini örttü." diye de mana verilmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ) **"Onlar, kelimeleri** (Allah'ın ayetlerini) **konulan yerlerinden değiştirirler."** buyurarak, kalplerinin katılığının neticelerinden birini açıklamıştır. Zira Rabbu'l-Âlemin'in kelâmını tahrife ictira (değiştirme cür'eti) ve âlemlerin Rabbine iftiranın, kendisinden kaynaklandığı bir kasavet (katılık) tan daha büyük bir kasvet (sertlik) olamaz.

Ayet-i celilede bahsedilen tahrif, Allah'ın ayetlerini batıl (yanlış) mana larla tefsir etme ve te'vil (yorum) yapma manasında olabileceği gibi, ayetlerin kelimelerini yerlerinden oynatma anlamına da gelebilir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ) **"Onlar, tezkir** (nasihat) **olundukları şeylerden bir kısmını unuttular."** buyurmuştur ki,

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın beyanına göre bu ifade-i celile "Onlar, kitapları olan Tevratta emrolundukları şeylerden en önemlisi olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e imanı terkettiler." demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre onlar, Tevratın ayetlerini değiştirince, yaptıkları işin uğursuzluğu yüzünden bildikleri bir takım ilimler hafızalarından silindi. Nitekim İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)*: "İnsan işlediği günah yüzünden bildiği bazı ilimleri unutur." buyurmuş ve bu ayet-i kerimeyi okumuştur. *(Süyütî, Dürrül Mensur: 3/41)*

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın şu sözü de bu manadadır:

« شَكَوْتُ إِلَىٰ وَكِيعٍ سُوءَ حِفْظِي * فَأَرْشَدَنِي إِلَىٰ تَرْكِ الْمَعَاصِي
وَأَخْبَرَنِي بِأَنَّ الْعِلْمَ نُورٌ * وَنُورُ اللهِ لَا يُهْدَىٰ لِعَاصِي »

"Veki' (isimli hocam) a hıfzımın kötülüğünü şikayet ettim.
O da beni günahları bırakmaya irşad etti,
Bana şunu bildirdi ki: İlim bir nurdur.
Allah'ın nuru günahkâr'a bahşedilmez."

Daha sonra, Mevla tealâ: (وَلاَ تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَىٰ خَآئِنَةٍ مِنْهُمْ) **"Sen onlardan daima bir hainliğe muttali olup duracaksın."** buyurmuştur. Burada geçen: "Haine" kelimesi, hiyanet (hainlik) manasında mastar olabileceği gibi, ism-i fail de olabilir. Buna göre mana: "Sen onlardan daima hain bir fırka, hain bir kimse, yahut hain bir harekete rastlayacaksın" demektir.

Daha sonra: (اِلاَّ قَلِيلاً مِنْهُمْ) **"İçlerinden pek azı müstesna."** buyurarak, yahudilerden Abdullah ibni Abdullah ibni selâm ve arkadaşları gibi bazı kimseleri bu hükümden istisna etmiştir. Ancak burada istisna edilen kimselerin, küfürleri üzere kaldıkları hâlde, ahidlerine vefa gösteren ve sözlerini bozmayan kimselerin olabileceği de söylenmiştir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ) **"Sen yine onların suçundan geç ve görmemezlikten gel."** buyurmuştur.

Alûsi tefsirinde zikredildiğine göre, Bu cümle-i celile, kâfirleri bağışlamayı emrettiğinden, Seyf (Tövbe Suresinin, kâfirlerle harbetmeyi emreden 5 ve 29.) ayeti ile mensuh (kaldırılmış) olduğunu ulemadan bazısı açıklamışlarsa da, ekseri ulema bu ayet-i celilenin hükmünün geçerli olduğunu söylemişlerdir. Nitekim Hasen ve Cafer ibni Mübeşşir *(Rahimehumallah)* dan nakledildiğine göre bu ayet-i celilenin manası "Tövbe ettikleri veya cizye ödedikleri takdirde onları affet"demektir. İmam-ı Taberî de bu manayı tercih etmiştir.

Ebu Müslim *(Rahimehullah)* dan nakledilen diğer bir manaya göreyse, "Onlar sana verdikleri sözde durdukları ve sana hainlik düşünmedikleri sürece, onların küçük kusurlarını görmemezlikten gel" demektir ki, bu iki manaya göre ayet-i celile muhkemdir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (اِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) **"Şüphesiz ki Allah, muhsin** (iyilik eden kimse) **leri sever."** buyurmuştur ki, bu ifade, "Affettiğin zaman muhsin (iyilik edici) olursun, muhsin olursan da Allah seni sever" demektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu cümle-i celile, affetme emrinin hikmetini beyan etmekle beraber, bu emre imtisale (sarılmaya) teşvik etmekte ve hain kâfiri bile affetmenin ihsan sayılacağına tenbih etmektedir ki, böylece müminleri affetmenin ne büyük ihsan olduğu anlaşılmaktadır.

YAHUDİLERİN SÖZLERİNDE DURMADIKLARINI VE ALLAH'IN AYETLERİNİ DEĞİŞTİRDİKLERİNİ AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِاٰيَاتِ اللهِ وَقَتْلِهِمُ الْاَنْبِيَآءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُونَ اِلاَّ قَلِيلاً (١٥٥) »

"Fakat onların (verdikleri) **o sağlam sözü bozmaları, Allahın ayetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve "Kalplerimiz kılıflıdır** (Muhammed'in getirdiği hiç bir şey onlara ulaşamaz)**" demeleri sebebiyle** (onları lânetledik). **Hayır** (onların kalpleri kılıflı değildir) **tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür basmıştır, artık pek azı müstesna iman etmezler."** *(Nisa Suresi:155)*

﴿ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا (٤٦) ﴾

"Yahudi olanlardan kimi, kelimeleri (Allah-u Tealâ tarafından konuldukları) **yerlerinden değiştirirler, dillerini eğ** (ip bük) **erek ve dine saldırarak** (sana) **"İşittik ve isyan ettik. İşit, işitmez olası. Râinâ" derler. Eğer onlar: "İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet." deselerdi, şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; Fakat küfürleri** (gerçeği kabul etmemeleri) **sebebiyle Allah** (-u Tealâ) **onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar."** *(Nisa Suresi:46)*

﴿ يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِن قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِن بَعْدِ مَوَاضِعِهِ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِن لَّمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَن يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٤١) ﴾

"Ey Resul! Kalpleri iman etmediği hâlde ağızlarıyla: "İnandık" diyen (münafık) **kimselerden ve yahudi olanlardan küfür içinde koşuşanlar** (ın kötü hâlleri) **seni mahzun etmesin** (üzmesin). **Onlar pek ziyade yalan dinleyicidirler, sana gelmeyen diğer bir kavmi de son derece dinleyici** (onlar hesabına casusluk edici) **dirler. Kelimeleri** (Tevratın ayetlerini Allah tarafından) **yerlerin** (e konulduk) **dan sonra değiştirirler.**

Onlar: "Eğer size (peygamber tarafından) **şu** (fetva) **verilirse hemen alın** (gereğince amel edin) **o verilmezse** (kabulünden) **sakının." derler. Allah kimin fitnesini murad ederse** (kimi saptırmak isterse) **artık sen onun için Allahtan hiç bir şeye malik olamazsın** (Allahın o kimse hakkında dilediği bir şeyi önlemeye güç bulamazsın) **Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek istemediği kimselerdir, onlar için dünyada büyük bir rezillik vardır, ahirette de onlara mahsus pek büyük bir azap vardır."** *(Maide Suresi:41)*

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوٓا إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذْنَا مِيثَٰقَهُمْ فَنَسُوا
حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِۦ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ
ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ ۚ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ
بِمَا كَانُوا۟ يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ قَدْ
جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا
مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ ٱلْكِتَٰبِ
وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ ۗ قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ
نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ
مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم
مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ
مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ لَّقَدْ كَفَرَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓا۟ إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ
ٱلْمَسِيحُ ٱبْنُ مَرْيَمَ ۚ قُلْ فَمَن يَمْلِكُ مِنَ ٱللَّهِ شَيْـًٔا إِنْ أَرَادَ
أَن يُهْلِكَ ٱلْمَسِيحَ ٱبْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥ وَمَن فِى ٱلْأَرْضِ
جَمِيعًا ۗ وَلِلَّهِ مُلْكُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ
يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

Mevlâ Tealâ, hristiyanların kardeşleri olan yahudilerin cinayet (suç) ve çirkinliklerini açıkladıktan sonra, hristiyanların kötülüklerini ve kabahatlerini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِّمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ (١٤)

KELİME MANASI (14)

(وَمِنَ الَّذِينَ) **O kimselerden ki,** (قَالُوا) **dediler,** ne dediler? (إِنَّا) **muhakkak biz,** kimleriz? (نَصَارَىٰ) **nasranileriz** (hristiyanlarız) yani hristiyanız diyenlerden de, (أَخَذْنَا) **almıştık,** neyi? (مِيثَاقَهُمْ) **kuvvetli sözlerini,** (فَنَسُوا) **unuttular,** neyi? (حَظًّا) **bir nasibi,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (ذُكِّرُوا) **öğütlendiler,** neyle? (بِهِ) **onunla,** (فَأَغْرَيْنَا) **biz de yapıştırdık,** nerede? (بَيْنَهُمُ) **onların arasında,** neyi? (الْعَدَاوَةَ) **düşmanlığı,** daha? (وَالْبَغْضَاءَ) **buğzu** (kin ve nefreti), ne zamana kadar? (إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ) **kıyamet gününe kadar,** (وَسَوْفَ يُنَبِّئُ) **yakında haber verecektir,** kime?(هُمُ) **onlara,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), neyi? (بِمَا) **o şeyi ki,** (كَانُوا) **oldular,** nedir oldular? (يَصْنَعُونَ) **yapar oldular.**

MEALİ ŞERİFİ (14)

"Biz hristiyanlarız" diyenlerden de kesin sözlerini almıştık. Ama onlar da öğütlendikleri (dinin emirleri)**nden büyük bir nasibi unuttular. Bu sebeble biz de kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve buğzu** (kin ve nefreti) **yapıştırdık. Yakında Allah onlara yapar olduklarını haber verecek** (söz bozmaları ve vaazlandıkları kitaptan büyük bir nasibi terketmeleri yüzünden onları cezalandıracak) **dır.**

İ Z A H A T

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celile ile, Allah'a verdiği misak (söz) leri bozma hususunda, hristiyanların da tıpkı yahudiler gibi olduğu açıklanmıştır.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin başında: "Nasara'dan" buyurmayıp, **"Biz nasarayız diyenlerden"** buyurarak, onların nasraniyet dini üzere olduklarını iddia ettiklerini, fakat dinlerinin gereğince amel etmediklerinden ve bizim peygamberimizi müjdeleyen İncil'e ters düştüklerinden gerçekte hakiki din üzere olmadıklarını açıklamıştır.

Ayrıca burada, hristiyanların kendilerine, "Allah'ın yardımcıları" manasında olan Nasara lâkabını taktıklarına, yaptıkları işlerinin ise, Allah'a değil şeytana yardımı gerektirdiğine işaret edilmiştir.

Bu ayet-i celileden maksat, Allah'a yardım hususunda kendilerinden alınan sözü bozduklarından dolayı hristiyanları zemmetmek (kötülemek)

olduğu için, ayet-i kerimenin, onların Allah-u Tealâ'ya yardım etmediklerine, verdikleri yardım sözünde durmadıklarına ve yaptıklarının ancak kuru bir nasraniyet iddiasını dile getirmekten ibaret olduğuna delâlet eden bir ifade ile başlatılması çok münasip düşmüştür. Ancak şu gizli değildir ki, bu manalar, onların Nasara diye adlandırılmalarının, Allah-u Tealâ'nın yardımcıları manasında kabul edilmesine mebni (dayanmış) tır ki, bu ismin bu manaya gelmesi meşhur bir görüştür, bundan dolayı onlara ensar da denilmektedir.

Gerçi bazı kaynaklarda İsa *(Aleyhisselâm)* ın, İskenderin, Kudsü Şerifteki beyt-i lahm denen İsa *(Aleyhisselâm)* ın doğduğu karyeyi almasından 304 sene sonra doğduğu, sonra annesinin onu Mısıra götürdüğü, oniki yaşına gelince onu tekrar Şama getirerek: "Nasıra" veya "Nasuriye" diye adlandırılan bir beldede ikamet ettiği, dolayısıyla kendisine inananların o beldeye nisbet edilerek bu isimle adlandırıldıkları zikredilmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (اَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ) **"Biz onlardan misaklarını aldık."** ifadesi, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e iman etmelerinin incilde yazılı olduğunu açıklamaktadır.

Daha sonra geçen: (فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ) **"Neticede onlar, kendilerine verilen nasihatlardan önemli bir nasibi unuttular."** kavl-i şerifi de, kendilerinden alınan sözler arasında en büyük misak olan Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e imanı terkettiklerine ve nefislerinin kötü arzularına uyarak yetmişiki fırkaya bölündüklerine işaret etmektedir.

Mevlâ Tealâ'nın: (فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ) **"Biz onların arasına düşmanlık ve buğz** (kin) **yerleştirdik."** kavl-i şerifi yahudilerle hristiyanlar arasındaki nefrete işaret olabilir. Bu mana imam-ı Hasen ve diğer bir takım müfessirler topluluğundan nakledilmiştir.

Rabi'den rivayet edilen, Zeccac ve Taberi *(Rahimehumullah)* tarafından da tercih edilen manaya göre, burada bahsedilen düşmanlık ve nefret hristiyanların değişik fırkaları arasında bulunan bir husumettir. Çünkü bu gruplar kıyamete kadar birbirlerini tekfir eder (kâfir sayar) ve her fırka diğerlerinin kendi mabedine girmesine izin vermezler. Nitekim Nesturiye, Yakubiye ve Melkâniye fırkalarının arasında bulunan görüş ayrılıkları bundan evvelki ayet-i kerimelerde zikredilmiştir. Mevlâ Tealâ'nın:

« ... أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ ... (٦٥) »

"(O Allah) **Sizi gruplara ayırıp, kiminize kiminin işkencesini tattırmaya kâdirdir."** *(En'am Suresi: 65 den)* kavl-i şerifi de bir yönden bu ayet-i celileye benzemektedir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ) **"Muhakkak Allah onlara yapar oldukları şeyleri tam manasıyla haber verecektir."** İfade-i celilesi, hristiyanların irtikab ettikleri (işledikleri) Allah ve resulüne iftira yüzünden kendileri hakkında büyük bir tehdid ve vaid (korkutma) dır. Ancak her mümin bu ayet-i celileyi iyi düşünerek başkalarını bırakıp kendi hâlini ıslaha çalışmalıdır. Nitekim:

٢٩٨ – عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ سَيُكَلِّمُهُ رَبُّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ ، فَيَنْظُرُ أَيْمَنَ مِنْهُ فَلاَ يَرَىٰ إِلاَّ مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلِهِ ، وَيَنْظُرُ أَشْأَمَ مِنْهُ فَلاَ يَرَىٰ إِلاَّ مَا قَدَّمَ ، وَيَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلاَ يَرَىٰ إِلاَّ النَّارَ تِلْقَاءَ وَجْهِهِ ، فَاتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ » وَفِي رِوَايَةٍ: « وَلَوْ بِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ »

298 - Adiyy ibni Hâtim *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Sizden her birinizle mutlaka Rabbisi, onunla kendisi arasında hiçbir tercüman olmaksızın konuşacaktır. O kişi sağına baktığında ancak yaptığı amelini görecek, soluna baktığında da gönderdiğinden başkasını göremeyecektir. Önüne baktığında ise ancak yüzünün hizasında ateşi görecektir. O hâlde yarım hurma** (sadaka vermek) **ile de olsa ateşten sakının.** (Diğer bir rivayette şöyle bir ilâve vardır: "(Verecek bir sadaka bulamayan bir müminin gönlünü alacak) **hoş bir sözle** (de olsa cehennemden korunsun)." *(Buharî, Tevhid:36, No:7074, 6/2729, Müslim, Zekât:20, No:1016/67, 2/703, Tirmizî, Sıfatü'l-Kıyame: 1, No:2415, 4/ 611, İbni Mace, Mukaddime:13, No:185, 1/66, Ahmed İbni Hanbel, Müsned, No:18274, 6/350)*

Bu ayet-i celilede bir takım işaretler vardır, şöyle ki: Allah-u Tealâ, mi sak günü bu ümmetten söz aldığı gibi yahudi ve hristiyanlardan da tevhid sözünü almıştır. Velâkin bu iki fırkayı nefislerine bırakınca onlar, yaratılışlarında bulunan kabiliyeti iptal ederek (bozarak) hayvanlar hâline dönüştüler, hatta bir çok ülfet edilebilecek hayvanlardan da daha sapık olan canavarlar gibi kıyamete kadar kin ve nefreti sürdürecek bir vaziyete düştüler. Dolayısıyla onların verdikleri sözden hiç bir nasipleri kalmadı.

Bu ümmet ise misak günü: (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) hitabının kalemiyle kalplerine iman yazılıp, Mevlâ Tealâ tarafından bir ruh (Cibril-i Emin ve Kur'an-ı Kerim) ile teyid edildiklerinden (desteklendiklerinden) nasihat edildikleri şeylerden hiç bir nasibi unutmadılar, bundan dolayı onların peygamberine:

« وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ (٥٥) »

"Vaaz et! Çünkü vaaz inananlara fayda verir." *(Zariat suresi:55)* buyuruldu. Bu ümmet verdikleri sözü bozmayıp, nasiplerini unutmayınca Allah-u Tealâ onlara hitaben:

« فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلاَ تَكْفُرُونِ (١٥٢) »

"Siz beni zikredin ki, ben de sizi zikredeyim." *(Bakara Suresi:152)* buyurarak, onlara kendilerini yaratmadan evvel onları zikrettiğini hatırlatmış:

« ... يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ... (٥٤) »

"O, onları sever, Onlar da, onu sever." *(Maide Suresi:54 den)* buyurarak da, onlara olan sevgisinin, onların sevgisinden önce olduğunu açıklamıştır.

KÂFİRLERİN ARASINA DÜŞMANLIK SOKULDUĞUNU AÇIKLAYAN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« ...وَأَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ كُلَّمَآ أَوْقَدُوا نَارًا لِّلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (٦٤) »

"Onların (yahudi ve hristiyanların) **aralarına kıyamet gününe kadar** (sürecek) **düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman harp için bir ateş tutuşturdular** (fitneyi uyandırdılar) **sa, Allah onu söndürdü** (onları mağlûbetti). **Onlar, yer yüzünde fesada** (bozgunculuğa) **koşarlar, Allah ise müfsid** (fesat çıkaran kimse) **leri sevmez."** *(Maide Suresi:64 den)*

Allah-u Tealâ, yahudi ve hristiyanların ahidlerini bozduklarını ve emr olundukları şeyleri terkettiklerini buyurduktan sonra, onları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e imana davet etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوا عَن كَثِيرٍ قَدْ جَآءَكُم مِّنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ (١٥)

KELİME MANASI (15)

(يَا أَهْلَ الْكِتَابِ) **Ey ehli kitap!** (قَدْ جَآءَ) **Muhakkak geldi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (رَسُولُنَا) **bizim resulümüz,** ne olduğu hâlde? (يُبَيِّنُ) **beyan eder olduğu halde,** kime? (لَكُمْ) **size,** neyi? (كَثِيرًا) **bir çoğunu,** neden? (مِمَّا) **o şeyden ki,** (كُنتُمْ) **oldunuz,** nedir oldunuz? (تُخْفُونَ) **gizler oldunuz,** neden? (مِنَ الْكِتَابِ) **kitaptan,** yani Tevrat ve İncilden gizlediğiniz bir çok meseleleri size açıklayan Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geldi, (وَيَعْفُوا) **ve affeder, geçiverir,** neden? (عَن كَثِيرٍ) **bir çoğundan,** (قَدْ جَآءَ) **muhakkak geldi,** kime? (كُم) **size,** kimden? (مِنَ اللَّهِ) **Allah'tan,** ne?(نُورٌ) **büyük bir nur** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) daha? (وَكِتَابٌ) **bir kitap,** öyle kitap ki, (مُّبِينٌ) **apaçık veya açıklayıcı.**

MEALİ ŞERİFİ (15)

Ey ehli kitap! Size kitap (Tevrat ve İncil'in hükümlerin) **den gizlemekte olduğunuz şeylerden bir çoğunu açıklayan, bir çoğundan da geçiveren resulümüz** (elçimiz Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **gelmiştir. Gerçekten size Allah'tan bir nur** (nurların nuru Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **ve apaçık bir kitap gelmiştir.**

İ Z A H A T

Ruhul beyan tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen ehl-i kitaptan maksat yahudi ve hristiyanlardır, zira buradaki kitap, Tevrat ve İncil'e şamil olan bir cinstir.

"Bizim resulümüz" ifade-i celilesindeki izafet, teşrif (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e şeref vermek) ve ona uymanın gerekliliğini açıklamak içindir.

Yahudi ve Hristiyanların kendi kitaplarından gizlediklerinden maksat, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sıfatları, Tevrattaki recm ayeti, İncildeki İsa *(Aleyhisselâm)* ın Ahmed *(Aleyhisselâm)* ı müjdelemesi gibi meselelerdir. Cumartesi günü balık avladıklarından maymuna döndürülen kimselerin kıssası da onların gizlediklerindendir.

Ikrime *(Radıyallahu Anh)* ın bu ayet-i celilenin tefsirinde şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir kere yahudilerden bir cemaat, recm (zina edeni taşla öldürme cezası) hakkında sormak üzere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek bir evde toplandılar.

٢٩٩ - « اَيُّكُمْ اَعْلَمُ؟ »

299 - Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"En iyi bileniniz hanginizdir?"** diye sorunca, Onlar ibni Sûriya'yı gösterdiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*:

« اَنْتَ اَعْلَمُهُمْ؟ »

"En iyi bilenleri sen misin?" diye sorunca, O: "İstediğini sor." dedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tekrar:

« اَنْتَ اَعْلَمُهُمْ؟ »

"En iyi bilenleri sen misin?" diye sorunca, O: "Öyle sanıyorlar." dedi.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Musa *(Aleyhisselâm)* a Tevratı indiren ve Tûr dağını kaldıran Allah aşkına onu doğruyu söylemeye davet edip, Allah tarafından onlardan alınan misak (söz) ler hürmetine ona (Tevratta recm hükmü bulunup bulunmadığı hususunda doğru söylemesi için) yemin verdirince, İbni Suriyâyı bir titreme tuttu.

Cevaben, "Bizim kadınlarımız çok güzel olduğundan, zina edenleri recm ederek ölüm çoğalınca, biz bu cezada bir hafifletme yaparak, zina edenlere yüz sopa vurduk, başlarını traş ettik ve rezil olsunlar için onları hayvana ters bindirerek teşhir ettik." demeye mecbur oldu.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, evli iken zina edenlere uygulanacak cezayı sormaya gelen o hey'ete recimle hükmedince, Allah-u Tealâ onlar hakkında: (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيراً مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ) **"Ey ehli kitap! Size, kitaptan gizlemekte olduğunuz bir çok şeyleri açıklayan Resulümüz geldi."** mealindeki bu ayet-i celile ile,

« ... وَ اِذَا خَلَا بَعْضُهُمْ اِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا اَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَآجُّوكُمْ

بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٧٦) ﴾

"Birbirleriyle yalnız kaldıkları vakit 'Allah'ın size açtıklarını (Tevratta bildirdiklerini) **onlara** (Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve ashabına) **anlatıyor musunuz?** (sakın söylemeyin) **Zira rabbiniz katında onu, sizin aleyhinizde hüccet getirmelerini sağlamış olursunuz. Anlamıyor musunuz?' derler."** *(Bakara Suresi: 76 dan)* ayet-i celilesini indirdi. *(Taberî, Camiü'l-Beyan: 11614, 4/502)*

Bu rivayetten de anlaşıldığı üzere yahudilerin gizlediği meseleden maksat, özellikle recmdir. Dolayısıyla recm'e bu ayet-i celilede işaret edilmekte olduğundan, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* :

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: مَنْ كَفَرَ بِالرَّجْمِ فَقَدْ كَفَرَ بِالْقُرْآنِ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ.

"Recm'i inkâr eden, hiç bilmeden Kur'an'a küfretmiş olur." buyurarak bu ayet-i kerimeyi bu sözünün doğruluğuna delil olarak okumuştur. Çünkü recm onların gizlediklerindendir. *(Taberî, Camiü'l-Beyan:11612, ll613, 4/502, Hakim, Müstedrek: 8069, 4/400)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in affettiği bir çok mesele ise, onları son derece rezil olmaktan korumak için dini bir mecburiyet olmadıkça açıklamadığı bir çok meselelerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ancak kendi peygamberliğine huccet (delil) olacak, doğruluğuna delâlet edecek ve risaletine (elçiliğine) şehadet (şahitlik) edecek meseleleri açıklar, açıklanmasına lüzum olmayacak şeyleri terkederdi.

Nakledildiğine göre, yahudi ulemasından biri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ey filân kimse! Sen bizi affettin mi?" diye sorarak, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözlerinin arasında bir çelişki ortaya çıkarmak istedi. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ise ondan yüz çevirerek hiç bir cevap vermedi.

Bunun üzerine o yahudi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanından kalkıp giderken, arkadaşlarına: "Ben onun dediklerinde doğru olduğunu görüyorum, çünkü onun kitabında, bizi rezil edecek şeyleri açıklamayacağı yazılmaktadır ki, o da bu vasfa tam uygun hareket etmiştir." dedi.

Kazî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen **Nur**'dan maksat Kur'an-ı Kerimdir. Çünkü o, şek-şüphe, şirk ve dalâl (Allah'a ortak koşmak ve sapıklık) karanlıklarını aydınlatmış ve haktan insanlara gizli kalanları açıklamıştır. Bundan dolayı da kendisine Kitab-ı Mübin denilmiştir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, buradaki **Nur'** dan islâm, Kitab-ı Mübin'den de, Kur'an-ı Kerim kastedilmiştir.

Nesefî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, **Nur**'dan murat Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dir. Karanlıkta nurla yol bulunduğu gibi, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de insanlara yol gösterdiği için, **Nur** diye adlandırılmıştır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ hazretleri, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, insanın Allah-u Tealâ'dan nasibinin hakikatini açıklayan bir nur olarak göndermiştir. Allah-u Tealâ:

« اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰـوٰتِ وَالْاَرْضِ ... (٣٥) »

"Allah, göklerin ve yerin nurudur." *(Nur Suresi:35 den)* kavl-i şerifiyle kendisine nur ismini vermiştir. Çünkü göklerle yer yokluk karanlığında olduğundan Allah-u Tealâ onları var ederek açığa çıkarmıştır. Allah-u Tealâ'nın, kud retinin nuruyla adem zulmetinden (yokluğun karanlığından) ilk yarattığı şey Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nuru olduğu için, bu ayet-i celilesinde ona da nur ismini vermiştir. Nitekim:

٣٠٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « اَوَّلُ مَا خَلَقَ اللّٰهُ نُورِى »

300 - Cabir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur."** buyurmuştur. *(Abdü'r-Rezzak, Musannef, Kastalanî, Mevahibü'l-Ledünniye: 1/71)*

Burada şunu da ifade edelim ki, diğer bazı hadis-i şeriflerde en evvel yaratılanın kalem, su ve arş olduğu hakkındaki rivayetler, Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nurunun dışındaki şeylere nisbetledir. Burada her şey hakkındaki evveliyet kendi cinsine izafetle de anlaşılabilir. Buna göre mana: "Nurlar içinde Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur." demek olur. *(Keşfu'l-Hafa: 1/266)*

Bütün varlıklar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nurunun varlığından zuhur etmiş olduklarından, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in varlığı ise, yaratılmaya en yakın varlık olduğu için nur ismine daha lâyık olmuştur. Nitekim ruhlar âlemi, cisimler âleminden daha önce yaratıldığından, **âlem-i envar** (Nurlar âlemi) diye isimlendirilmiştir. Ulviyyât (yüksek cisimler) Sufliyyât (alçak cisimler) e nisbetle önce yaratıldıklarından nurani diye adlandırılmışlardır.

٣٠١ – عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رضى الله عنهم) اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: « كُنْتُ نُوراً بَيْنَ يَدَىْ رَبِّى قَبْلَ خَلْقِ آدَمَ بِاَرْبَعَةَ عَشَرَ اَلْفِ عَامٍ »

301 - Ali İbni Hüseyin'in, babası vasıtasıyla dedesinden rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Ben, Âdem** *(Aleyhisselâm)* **yaratılmadan ondört bin sene evvel rabbimin huzurunda bir nur idim."** buyurmuştur. *(Kastalânî, Mevahibü'l-Ledünniye: 1/74)*

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nuru Mevlâ Tealâ'nın huzurunda tesbih ediyor, melekler de onun tesbihiyle tesbih ediyorlardı. Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* ı yaratınca o nuru onun sulbüne ilka eyledi (yerleştirdi).

٣٠٢ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « كُنْتُ وَآدَمُ فِى الْجَنَّةِ فِى صُلْبِهِ ، وَ رُكِبَ بِى السَّفِينَةُ فِى صُلْبِ اَبِي نُوحٍ ، وَقُذِفَ بِى فِي النَّارِ فِى صُلْبِ

ابْرَاهِيمَ ، لَمْ يَلْتَقِ اَبَوَايَ قَطُّ عَلىٰ سِفَاحٍ ، وَلَمْ يَزَلِ اللّٰهُ يَنْقُلُنِي مِنَ الْاَصْلَابِ الْحَسَنَةِ اِلَى الْاَرْحَامِ الطَّاهِرَةِ صَفِيٌّ مَهْدِيٌّ لَا يَتَشَعَّبُ شُعْبَتَانِ اِلَّا كُنْتُ فِي خَيْرِهِمَا ، قَدْ اَخَذَ اللّٰهُ بِالنُّبُوَّةِ مِيثَاقِي ، وَبِالْاِسْلَامِ عَهْدِي ، وَنَشَرَ فِي التَّوْرَاةِ وَالْاِنْجِيلِ ذِكْرِي، وَبَيَّنَ كُلُّ نَبِيٍّ صِفَتِي ، تُشْرِقُ الْاَرْضُ بِنُورِي وَالْغَمَامُ لِوَجْهِي ، وَعَلَّمَنِي كِتَابَهُ ، وَرَقَّانِي فِي سَمَائِهِ ، وَشَقَّ لِي اِسْمًا مِنْ اَسْمَائِهِ فَذُو الْعَرْشِ مَحْمُودٌ وَاَنَا مُحَمَّدٌ ، وَعَدَنِي اَنْ يَحْبُوَنِي بِالْحَوْضِ وَالْكَوْثَرِ وَاَنْ يَجْعَلَنِي اَوَّلَ شَافِعٍ وَاَوَّلَ مُشَفَّعٍ ، ثُمَّ اَخْرَجَنِي مِنْ خَيْرِ قَرْنٍ لِاُمَّتِي وَهُمُ الْحَمَّادُونَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ »

302 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yaratılışının bidayetini (başlangıcını) şöyle anlatmıştır: **"Ben cennette Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ın sulbünde idim, babam Nuhun sulbünde gemiye bindirildim, İbrahim** *(Aleyhisselâm)* **ın sulbünde ateşe atıldım, Ana-babam asla zina üzere birleşmedi, Allah** (-u Tealâ) **beni, devamlı güzel sulblerden temiz rahimlere naklede geldi.**

(Benim soyum) **arınmış ve hidayet bulmuştur, soyum ikiye ayrıldığında mutlaka ben en hayırlılarında bulundum. Allah** (-u Tealâ) **nübüvvetle benim misakımı, islâm ile de ahdimi** (islâmı yaşatacağıma ve peygamberliğimi duyuracağıma dair sözümü) **almıştır. Tevrat ve İncilde benim zikrimi neşretmiş** (çok bahsetmiş), **her peygamber de benim sıfatımı açıklamıştır.**

Yer benim nurumla aydınlanır, bulut da benim yüzüm (suyu) hürmetine sulanır. **Allah-u Tealâ, bana kitabını öğretti, beni semasına yükseltti, benim için isimlerinden bir isim çıkarttı, Arşın sahibi Mahmud, ben ise Muhammedim, Bana Havz-ı Kevser'i hediye edeceğini, beni ilk şefaatçı ve şefaatı ilk kabul edilen kimse yapacağını vaadetti. Sonra, beni en hayırlı asırdan ümmetim için çıkarttı ki o ümmetim, çok hamdeden, iyiliği emredip, kötülükten nehyeden kimselerdir."** *(İbni Asakir, Kenzül Ummal: 32010, 11/428)*

Âdem *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hürmetine af istediği hususundaki hadis-i şerif de Ruhul Furkan 1/283 de zikredilmiştir.

Üstadımız Hacı Ali Haydar Efendi *(Kuddise Sırruhu)* hazretleri, bu ayet-i kerimenin kenarına:

« اَوْ يُوبِقْهُنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ (٣٤) »

"Yahut yaptıkları yüzünden gemileri helâk eder (Allah-u Tealâ gemiye binanleri günahları yüzünden boğabilir) **bir çoğunu da affeder."** *(Şura Suresi:34)* ayet-i celilesini not ederek, bu ayet-i celilede geçen, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ehli kitabın bir çok kusurlarını affetmesinin, Allah-u Tealânın ahlâkını takınmasından kaynaklandığına işaret etmiştir.

Mevlâ Tealâ, kendisi tarafından kullarına gelen nuru açıkladıktan sonra o nurla kimlere, hangi şartlarla yol göstereceğini beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (١٦)

KELİME MANASI (16)

Daha öyle bir kitap ki, (يَهْدِى) **hidayet eder,** neyle? (بِهِ) **onunla** (Kur'an-ı Kerimle), kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kimi? (مَنِ) **o kimseyi ki,** (اتَّبَعَ) **uydu,** neye? (رِضْوَانَهُ) **onun rızasına,** yani rızasını arayanları Allah-u Tealâ Kur'an-ı Kerim sebebiyle kavuşturur. Nereye? (سُبُلَ السَّلَامِ) **selâmet** (kurtuluş) **yollarına,** daha? (وَيُخْرِجُ) **çıkarır,** kimi? (هُمْ) **onları,** nereden? (مِنَ الظُّلُمَاتِ) **karanlıklardan,** nereye? (اِلَى النُّوْرِ) **nura,** neyle? (بِاِذْنِهِ) **izniyle** (muvaffak kılmasıyla), daha? (وَيَهْدِى) **hidayet eder,** kimi? (هِمْ) **onları,** nereye? (اِلٰى صِرَاطٍ) **bir yola,** öyle yol ki, (مُسْتَقِيمٍ) **dosdoğru.**

MEALİ ŞERİFİ (16)

(Öyle bir kitap) **ki, Allah, rızasına uyanları onunla** (Kur'an-ı Kerimle) **kurtuluş yollarına kavuşturur ve onları izni** (iradesi, tevfik ve hidayeti) **ile** (küfür) **karanlıklar** (ın) **dan nura** (iman aydınlığına) **çıkarır ve onları dosdoğru bir yola eriştirir.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Allah'ın rızasına uyan kimseden maksat: Dini istemekten gayesi, Allah'ın razı olduğu dine uymak olan kimsedir. Yoksa dinden maksadı kendi alıştığı ve yetiştiği şeylerle yetinmek olan ve atalarından öğrendiği şeylerle amel ederek nazar ve istidlâli (din hakkında ve Allah'ın razı olduğu şeyler hususunda ince düşünmeyi ve araştırmayı) bırakan kimse Allah'ın rızasına uyucu olmadığından, Allahtan gelen nur ve kitapla dosdoğru yolu bulamaz.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (سُبُلَ السَّلَامِ) **"Selâmet yollarına."** buyurmuştur. Burada mahzuf (gizli) bir muzafın olduğu düşünülerek, mana: (سَبِيلَ دَارِ السَّلَامِ) **"Selâmet** (kurtuluş) **yurdu** (olan) **cennet** (in) **yollarına."** demek olabilir. Selâm Allah-u Tealâ'nın ism-i şerifi olarak kabul edilirse, mana: "Allah'ın yollarına." demek olur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ بِاِذْنِهِ) **"Ve onları izniyle karanlıklardan nura çıkarır."** buyurarak, rızasına uyanları küfür karanlıklarından iman nuruna çıkaracağını açıklamıştır, çünkü insan karanlıklar içersinde şaşırıp kaldığı gibi, kâfir de küfrün içinde şaşıp kalır. Yine böylece nur (ışık) ile yol bulunduğu gibi, iman ile de cennetin yolları bulunur.

Ayet-i celilede geçen: (بِاِذْنِهِ) **"İzni ile"** kaydı, "Allah-u Tealâ'nın iradesi ve tevfiki (dilemesi ve muvaffak kılması) ile." demektir.

Ayet: 16

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, bu ifade-i celilenin başındaki (با) harf-i cerri, geride zikredilen (اتّبع) fiiline müteallikтır, buna göre mana: "Kim Allah'ın rızasına Allah'ın muvaffak kılmasıyla uyarsa, işte Allah onları selâmet yollarına kavuştur," demektir ki bu ifade, Allah'ın rızasını ancak, Allah-u Tealâ'nın dilediği kimselerin tâbi olabileceklerine delâlet eder.

Bu harf-i cerrin hidayet ve ihraç fiillerine taallûk etmesi ise, Allah'ın kendi kendine izin vermesi gibi uygunsuz bir mana ifade edeceğinden caiz görülmemiştir.

İmam Fahrurrazî *(Rahimehullah)* böyle buyurmaktaysa da, Semîn-i Halebî *(Rahimehullah)* "Ed Dürrü'l-Masun fî ulûmi'l-kitabi'l-meknûn" isimli Kur'an-ı Kerimin i'rabı hususundaki eşsiz eserinde, bu harf-i cer'in ihraç fiiline taallûk edebileceğini, bu durumda (با) nın hâliyet veya sebebiyet için olacağını zikretmiştir ki buna göre mana: "Allah'ın rızasına uyan o kullar, O'nun iznine ve teysirine musahip (kolaylaştırmasına mazhar) oldukları hâlde veya Resulüne indirdiği emri sebebiyle Allah onları karanlıklardan nura çıkarır." demektir. *(Dürrül Mesûn: 4/229)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَيَهْدِيهِمْ اِلىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) **"Ve onları dosdoğru bir yola kavuşturur."** buyurarak, rızasına uyan bu kullarını hak din olan islâma ulaştıracağını açıklamıştır. Zira **"Hak"** her yönde üzerinde ittifak (söz birliği) edilen, haddi zatında (aslında) tek olan bir gerçektir. Batılın yolları ise çok olup, hepsi de eğri büğrüdür.

ALLAH-U TEALÂ'NIN, MÜMİNLERİ KARANLIKLARDAN NURA ÇIKARDIĞINI AÇIKLAYAN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا اَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ اِلَى الظُّلُمَاتِ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ (٢٥٧) »

"Allah (-u Tealâ), **iman edenlerin velisi** (yardımcısı, sahibi) **dir. Onları karanlıklardan** (kurtarıp) **nura çıkarır** (imanın nuruna kavuşturur) **küfr edenlerin dostları ise, Tagut** (şeytan vesair saptırıcı kimseler) **dir. Onları** (kendilerine uyanları) **nurdan** (ayırıp) **karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar cehennemin ehlidirler, onlar orada ebedi kalıcıdırlar."** *(Bakara Suresi:257)*

« الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (١) »

"Elif, Lâm, Râ, (Bu Kur'an), **Rablerinin izniyle, insanları karanlıklardan nura, O, Aziz** (her şeye galip ve) **Hamîd** (övgüye lâyık olan Allah) **ın yoluna çıkarasın için, sana indirdiğimiz büyük bir kitaptır."** *(İbrahim Suresi: 1)*

Bu hususdaki münasip ayetler Bakara suresi 257. ayet-i kerimenin tefsirinde geçmiştir. Ruhu'l-Furkan. 3/69.

Mevlâ Tealâ, ehli kitaba, islâma girmelerini tavsiye ettikten sonra, hristiyanların bozuk itikadlarını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ (١٧)

KELİME MANASI (17)

(لَقَدْ كَفَرَ) **Muhakkak kâfir oldu,** kim? (الَّذِينَ) **o kimseler ki,** (قَالُوا) **dediler,** (اِنَّ اللّٰهَ) **şüphesiz Allah,** kimdir? (هُوَ الْمَسِيحُ) **Mesih'in kendisidir,** öyle Mesih ki, (ابْنُ مَرْيَمَ) **Meryemin oğlu,** (قُلْ) **de ki,** (فَمَنْ) **öyleyse kim,** (يَمْلِكُ) **malik olur?** (مِنَ اللّٰهِ) **Allah'tan** (Allah'ın emrinden), neye? (شَيْئًا) **bir şeye,** yani Allah'ın kudret ve iradesine kim mani olabilir, (اِنْ اَرَادَ) **eğer dilerse,** neyi? (اَنْ يُهْلِكَ) **helâk etmeyi,** kimi? (الْمَسِيحَ) **Mesih'i,** öyle Mesih ki, (ابْنَ مَرْيَمَ) **Meryem'in oğlu,** daha? (وَاُمَّهُ) **annesini,** daha,? (وَمَنْ) **o kimseleri ki,** nerededirler? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzünde,** ne oldukları hâlde? (جَمِيعًا) **hep birden oldukları hâlde,** (وَلِلّٰهِ) **Allah içindir,** ne? (مُلْكُ السَّمٰوَاتِ) **göklerin mülkü,** daha? (وَالْاَرْضِ) **yerin,** daha? (وَمَا) **o şeylerin ki,** nerededir? (بَيْنَهُمَا) **o ikisinin** (göklerle yerlerin) **arasındadır,** (يَخْلُقُ) **yaratır,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (يَشَآءُ) **diliyor,** (وَاللّٰهُ) **Allah,** (عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ) **herşey üzerine,** nedir? (قَدِيرٌ) **ziyade gücü yetendir.**

MEALİ ŞERİFİ (17)

Gerçek şu ki, "Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'in kendisidir." diyenler, andolsun ki kâfir olmuştur (Habibim!) **de ki: O hâlde Allah Meryem oğlu Mesih'i, annesini** (Meryem'i) **ve yer yüzünde bulunanların hepsini helâk etmek** (öldürmek) **isterse, Allah'tan bir şeye kim malik** (Allah'ın istediği bir şeye kim engel) **olabilir? Göklerin, yerin ve aralarındaki her şeyin mülkü** (hükümranlığı) **Allah'a aittir. Ve Allah her şeye tam manasıyla gücü yetendir.**

İ Z A H A T

Bahri Muhît, Fahrurrazî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen sözün sahipleri, meşhur olan görüş üzere, Allah-u Tealâ'nın belli bir insanın bedenine veya ruhuna hulûl ettiğini (girdiğini) iddia eden hristiyanlardan Yakubiye fırkasıdır.

Bu ayet-i celilede: (انَّ اللهَ هُوَ الْمَسيحُ ابْنُ مَرْيَمَ) **"Allah, Meryemin oğlu Mesih'in tâ kendisidir."** diyenlerin kimler olduğu açıklanmamaktaysa da bu ayet-i kerimenin:

« وَمِنَ الَّذينَ قالُوا انّا نَصارىٰ اَخَذْنا ميثاقَهُمْ ... (١٤) »

"Biz nasârayız (hristiyanlarız) **diyenlerden de misaklarını** (Kuvvetli sözlerini) **aldık."** *(Maide Suresi:14)* ayet-i kerimesinin peşinde zikredilmesi, bu sözün sahiplerinin hristiyanlar olduğunu açıklamaktadır.

Gerçi hristiyanların bu sözü reddettikleri nakledilmiştir. Gerçekte de, umumiyetle teslise (üç ilâh fikrine) kail olan hristiyanların, Allah'ın, Meryem'in oğlu İsa ile bir olmadığı hususunda görüşleri mevcuttur. Bundan dolayı müfessirlerden bazısı bu sözün hristiyanlar arasında ittihada (İsa ile Allah'ın birliğine) hükmeden belirsiz bir fırka tarafından söylendiğini naklet-mişlerse de, diğer bir kısım âlimler, bu ayetin Yakubiye mezhebi hakkında ilerde gelecek olan:

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذينَ قالُوا انَّ اللهَ ثالِثُ ثَلٰثَةٍ ... (٧٣) »

"Andolsunki 'Allah, üçün üçüncüsüdür.' diyenler kâfir olmuşlardır." (Maide Suresi:73 den) ayet-i kerimesinin de, Melkâniye (katolik) mezhebi hakkında indiğini söylemişlerdir.

Diğer muhakkık müfessirler ise, hristiyanların hepsinin görüşlerinin açıktan olmasa bile dolaylı yoldan bu görüşe vardığını açıklamışlardır. Çünkü hristiyanız diyenlerin tamamı Mesih (İsa *(Aleyhisselâm)*) a ilâh dedikleri gibi, "Eb (baba) İbin (oğul) ve Ruhu'l-Kudüs'ün üçü bir ilâhtır, ulûhiyyet (ilâhlık) cevheri (maddesi) birdir." diyerek, teslis (üçleme) zımnında (içinde) bir tevhid (birleme) iddia ettiklerinden, gerçekte: "Allah, İsa'dan ibarettir" demiş olmaktadırlar.

Şöyleki: Hristiyanlar, ilâhın birliğini açıkladıkları hâlde, İsa *(Aleyhisselâm)* da bir lâhut (ilâhlık tarafı) olduğunu iddia ettiklerine göre, bu sözden onların, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'ın tâ kendisi olduğu görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Böylece cehaletlerini açıklamak ve inançlarının rezilliğini ortaya çıkarmak için, sözlerinin gereği olan, "İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında ilâhlık itikadı." kendi lerine nisbet edilmiştir.

Ayrıca Muhammed ibni Ka'b el Kurazî *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere kaldırılmasının ardından benî İsrail (yahudiler) in âlimlerinden bir cemaat toplanarak: "İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında ne dersiniz " dediler. İçlerinden biri: "Allahtan başka ölüleri dirilten bir kişi bilir misiniz?" diye sorunca, hep birden: "Hayır" dediler. O yine: "Alaca hastalığına tutulanı ve körü Allah'tan başka iyileştiren bir kimse biliyor musunuz?" deyince, Onlar "Hayır!" dediler.

Bunun üzerine hepsi birden: "Bu vasıflara sahip olan bir kimse, ancak Allah'tır." diyerek İsa *(Aleyhisselâm)* a ilâhlığın hakikatini isnad etmiş olduklarından toptan kâfir oldular.

Velhasıl, Hristiyanlar: "Allah İsa'nın kendisidir" görüşünü açıkça ortaya koymasalar bile, farklı grupların inançlarının neticesinin bundan başka bir şey olmadığı meydana çıkmış olmaktadır.

Sonra Mevlâ Tealâ: (قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللهِ شَيْئاً اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً) **"De ki: 'Allah, Meryem oğlu Mesihi, anasını ve yeryüzünde bulunan herkesi helâk etmek isterse, Allah'tan bir şeye kim mâlik olabilir** (Allah'a karşı kim durabilir)' " buyurarak onların itikatlarının bozukluğuna delil getirmiştir.

Bu cümle-i celiledeki: (فَمَنْ يَمْلِكُ) **"Kim malik olabilir?"** sözü kudret ifade etmektedir ki buna göre mana: "Kim, Allah'ın işlerinden her hangi bir şeyi engelleme ve onun dilediği bir şeyi menetme gücünü kendinde bulabilir?" demektir.

Cümle-i celilede geçen: (وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً) **"Yer yüzünde bulunan herkes."** ifadesi ise, Allah-u Tealâ'nın, İsa *(Aleyhisselâm)* ın da yaratıcısı olduğunu ispat etmektedir. Zira, İsa *(Aleyhisselâm)* da, suret (görünüş), hilkat (yaratılış), cismiyet (cisim olmak), terkip (parçalardan birleşmek), sıfat ve hâllerinin değişmesi bakımından yer yüzünde bulunan diğer insanlara benzemektedir, binaenaleyh Allah-u Tealâ'yı, her şeyin yaratıcısı ve yöneticisi olarak kabul eden herkesin, Allah-u Tealâ'nın, İsa *(Aleyhisselâm)* ın da yaratıcısı olduğunu kabul etmesi gerekir.

Ayet-i celilede geçen: "Helâk etme", Öfke ve kızgınlıkla yok etme anlamına gelmeyip, mutlak manada öldürme ve yok etme demektir. Dolayısıyla bu ayet-i celilede İsa *(Aleyhisselâm)* ın kendisinin ve annesinin ismiyle zikredilmeleri, onların ölme hususunda Allah-u Tealâ'nın kahrının ve kuvvetinin tahtına (altına) girmiş olduklarını açıkça ifade etmek içindir.

Buna göre mana: "İlâh olan bir kimsenin kendisine ve hâllerinden hiç birine, hatta yarattıklarından hiç bir şeye başkasının gücü taallûk etmemelidir, nerede kalsın ki, kendisinin helâkına başka bir gücün taallûku esnasında ona engel olmaktan aciz kalmak bir ilâhın şanından olamaz.

Dolayısıyla İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu hususdaki acziyeti aşikâr olduğundan, onun, kendisi hakkında iddia edilen ilâhlık davasından çok uzak olduğu zuhur etmiş (açığa çıkmış) tır.

Burada asıl maksat, sadece İsa *(Aleyhisselâm)* ın acziyetini ortaya koymak iken, ifadenin umumi getirilmesi, şiddeti büyütmek ve İsa *(Aleyhisselâm)* ın başkası hakkında takdir edilen şöyle dursun, kendisi hakkında istenen şeyi bile defetmeye gücü olmadığını açıklayarak, acziyetinin kemalini ortaya koymak, ayrıca onun, acizlik ve ilâhlığa müstahak (lâyık) olmamak hususunda insanlara örnek olduğu gibi, yokluğa maruz (karşı karşıya) kalmakta da diğer mahlûkata örnek olduğunu açıklamak içindir.

Bundan sonra Mevlâ Tealâ: (وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا) **"Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü Allah'a aittir."** buyurmuştur ki bu ifade, göklerde bulunan melekleri ve diğer varlıkları, yer yüzünün derinliklerinde ve denizlerin diplerinde bulunan canlıları içine almaktadır.

Dolayısıyla bu cümle-i celile bazı mahlûkatın, Allah-u Tealâ'nın kahrı ve melekûtu altında bulunduğuna işaretten sonra, her şeyin, Allah-u Tealâ'nın gücü ve kudreti altında bulunduğunu açıkça beyan etmektedir.

Buna göre mana: "Bütün yaratıkların mülkü (sahipliği) ve bütün varlıklar hakkında, var etmek, yoketmek, diriltmek ve öldürmek bakımından mutlak tasarruf (her türlü yetki) sadece Allah-u Tealâ'ya mahsustur. Ne istiklâlen (kendi başına), ne de iştiraken (ortak olarak) kimsenin hiç bir yaratık hakkında herhangi bir yetkisi yoktur." demek olduğundan,

Bu cümle-i celile, Allah-u Tealâ'nın gayrından ulûhiyetin nefyedilmesinin (ilâhlık vasfının kaldırılmasının) peşine, ilâhlığın sadece Allah-u Tealâ'ya mahsus olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Bu cümle-i celilenin, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâhlığının nefyine dair başka bir delil olduğu da söylenmiştir. Çünkü o ilâh olacak olsaydı, elbette göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü ona ait olması gerekirdi.

Bu cümle-i celile, İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah'ın oğlu olmadığına delil olarak da kabul edilmiştir. Zira, İsa *(Aleyhisselâm)* yer yüzünde bulunanlardan olması itibariyle Allah-u Tealâ'nın memlükü (sahip olduğu varlık) olmaktadır ki, memlûkiyetin, bünüvvete (oğulluğa) zıt olduğu malûmdur. Zira bir kimsenin oğlu onun malı hükmünde olamaz, bundan dolayı bir kimsenin satın aldığı bir kölenin, kendi oğlu olduğu anlaşıldığı takdirde o köle babasının malı olamayacağından o anda hürriyetine kavuşur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) **"O, dilediğini yaratır ve Allah, herşeye kâdirdir."** buyurarak, İsa *(Aleyhisselâm)* ın babasız doğması hususunda akla gelecek şüpheleri gidermek üzere mülk ve ulûhiyetinin (saltanat ve ilâhlığının) bazı hükümlerini açıklamıştır.

Şöyleki: Allah-u Tealâ bazen yaratmak istediği şeyi, bir asla dayanmaksızın (yoktan) yaratır. Nitekim göklerin ve yerin yaratılışı bu kabildendir. Bazı şeyleri de bir maddeden yaratır, nitekim göklerle yer arasında bulunan bazı eşyanın yaratılışı böylecedir. Bu da bir kaç kısımdır, Bazen cinsinden olmayan bir asıldan yaratır, nitekim Âdem *(Aleyhisselâm)* ı ve bir çok canlıyı top raktan yaratmıştır.

Bazende aynı cinsten olan bir asıldan yaratır, bu da ya tek erkekten olur Havva anamızın Âdem *(Aleyhisselâm)* dan alınıp yaratılması gibi, veya tek dişiden olur İsa *(Aleyhisselâm)* ın Meryem validemizden yaratılması gibi, bazen de her ikisinden olur, diğer insanların yaratılışı gibi, bazen de hiç bir mahlûkatın aracılığı olmadan yaratır, mahlûkattan bir çoğu böyle yaratılmışlardır, ba-

zen de diğer bir mahlûkun aracılığı ile yaratır İsa *(Aleyhisselâm)* a mucize olsun diye onun elinde çamurdan kuşu yaratması, İsa *(Aleyhisselâm)* ın ölüleri diriltmesi, körü ve alacayı iyileştirmesi gibi, İşte bütün bunların, aracıya değil de bizzat Allah-u Tealâ'ya nisbet edilmesi (dayandırılması) gerekmektedir.

Mevlâ Tealâ, bütün bu zikredilenlerin mazmununu (manasını) tekid etmek (kuvvetlendirmek) üzere ayet-i celileyi: (وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) **"Allah herşeye hakkıyla gücü yetendir."** kavl-i şerifiyle bitirmiştir.

EHLİ KİTABI TESLİS AKİDESİNDEN NEHYEDEN VE BU İNANCA SAHİP OLANLARIN KAFİR OLDUKLARINI BEYAN EDEN DİĞER AYET-İ KERİMELER:

« يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِى دِينِكُمْ وَلاَتَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ الاَّ الْحَقَّ انَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ اَلْقٰيهَا اِلٰى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَاٰمِنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ وَلاَ تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ انْتَهُوا خَيْراً لَكُمْ انَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ اَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَافِى السَّمٰوَاتِ وَمَافِى الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلاً (١٧١) »

"Ey ehli kitap (İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında, Allah'ın oğludur veya Allah'ın kendisidir yahut üçün üçüncüsüdür' gibi sözler kullanarak) **dininiz hususunda aşırı gitmeyin ve Allah'a karşı hak** (doğru) **olandan başkasını söylemeyin** (Allah hakkında ittihad ve hulûl <bir yaratığı ile birleşmek veya onun içine girmek> aile ve çocuk edinmek gibi gerçek dışı şeyler söylemeyin, O'nun hakkında ancak doğru olan şeyi söyleyin).

Meryemin oğlu İsa Mesih, Allah'ın ancak resulü ve Meryem'e ulaştırdığı "ol" **kelimesi** (nin eseri) **dir ve O** (nun göndermiş olduğu Cebrail tarafı) **ndan** (üfürülmüş) **bir ruhtur. O hâlde, Allaha ve peygamberine iman edin,"** (ilâhlar) **üçtür" demeyin** (teslis akidesinden, üç ilâh görüşünden) **vazgeçin, sizin için hayırlı olan** (tevhid itikadın) ı (kastedin). **Allah, ancak bir tek ilâhtır. çocuğu olmaktan O'nu tenzih etmekle** (tenzih ederim veya tenzih edin) **göklerde ve yerde olan her şey O'nundur, vekil olarak Allah yeter. "** *(Nisa Suresi:171)*

« لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئاً اِنْ اَرَادَ اَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَاُمَّهُ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعاً وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٧) »

"Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesihin kendisidir." diyenler andolsun ki, kâfir olmuşlardır. (Habibim!) **De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesihi, anasını** (Meryemi) **ve yer yüzündekilerin hepsini helâk etmek** (öldürmek) **isterse, Allah'tan** (gelecek) **bir şeye kim malik** (engel) **olabilir?**

Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü Allaha aittir. O, dilediğini yaratır ve Allah her şeye hakkıyla kâdirdir." *(Maide Suresi: 17)*

﴿ لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ (٧٢) لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (٧٣) ﴾

"Andolsun ki, 'Şüphesiz Allah Meryem oğlu Mesihin ta kendisidir' diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki Mesih: 'Ey İsrail oğulları! Benim rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a ibadet edin.' demiştir.

Şüphesiz ki, kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki Allah ona cenneti haram kılar (yasak eder). **Artık onun yeri ateştir, zalimler için yardımcılardan** (bir fert) **yoktur.**

Andolsun ki, 'Allah üçün üçüncüsüdür' diyenler de kâfir olmuşlardır. Halbuki bir tek ilâhtan başka hiç bir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, kâfir olan o kimselere can yakıcı bir azap elbette dokunacaktır. *(Maide Suresi: 72-73)*

ALLAH-U TEALÂ'NIN HÜKÜMRANLIĞINI AÇIKLAYAN
DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

﴿ لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٢٠) ﴾

"Göklerin, yerin ve içlerindeki herşeyin mülkiyeti allahındır. Ve O, herşeye hakkıyla gücü yetendir." *(Maide Suresi: 120)*

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ وَاَحِبَّٓاؤُهٗ ۭ قُلْ
فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوْبِكُمْ ۭ بَلْ اَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ ۭ يَغْفِرُ لِمَنْ
يَّشَاۗءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاۗءُ ۭ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۡ وَاِلَيْهِ الْمَصِيْرُ ۝ يٰٓاَهْلَ الْكِتٰبِ قَدْ جَاۗءَكُمْ
رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلٰي فَتْرَةٍ مِّنَ الرُّسُلِ اَنْ تَقُوْلُوْا مَا جَاۗءَنَا
مِنْۢ بَشِيْرٍ وَّلَا نَذِيْرٍ ۡ فَقَدْ جَاۗءَكُمْ بَشِيْرٌ وَّنَذِيْرٌ ۭ وَاللّٰهُ عَلٰي كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝ وَاِذْ قَالَ مُوْسٰي لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ
اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيْكُمْ اَنْۢبِيَاۗءَ وَجَعَلَكُمْ مُّلُوْكًا ۡ وَّاٰتٰىكُمْ
مَّا لَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ۝ يٰقَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ
الْمُقَدَّسَةَ الَّتِيْ كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوْا عَلٰٓي اَدْبَارِكُمْ
فَتَنْقَلِبُوْا خٰسِرِيْنَ ۝ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِنَّ فِيْهَا قَوْمًا جَبَّارِيْنَ ۡ
وَاِنَّا لَنْ نَّدْخُلَهَا حَتّٰى يَخْرُجُوْا مِنْهَا ۚ فَاِنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا
فَاِنَّا دٰخِلُوْنَ ۝ قَالَ رَجُلٰنِ مِنَ الَّذِيْنَ يَخَافُوْنَ اَنْعَمَ اللّٰهُ
عَلَيْهِمَا ادْخُلُوْا عَلَيْهِمُ الْبَابَ ۚ فَاِذَا دَخَلْتُمُوْهُ فَاِنَّكُمْ
غٰلِبُوْنَ ۚ وَعَلَي اللّٰهِ فَتَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ۝

Mevlâ Tealâ, sadece hristiyanların bazı inançlarının yanlışlığını ortaya koyduktan sonra, yahudi ve hristiyanların diğer bazı batıl itikadlarını da açıklayıp iptal etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُم بِذُنُوبِكُم
بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ (١٨)

KELİME MANASI (18)

(وَقَالَتِ) **Dedi,** kim? (الْيَهُودُ) **yahudiler,** daha? (وَالنَّصَارَىٰ) **hristiyanlar,** ne dediler? (نَحْنُ) **biz,** kimleriz? (أَبْنَاءُ اللَّهِ) **Allah'ın oğullarıyız,** daha? (وَأَحِبَّاؤُهُ) **sevgilileriyiz,** (قُلْ) **de ki,** (فَلِمَ يُعَذِّبُ) **ya niçin azabediyor,** kime? (كُم) **size,** ne sebebiyle? (بِذُنُوبِكُم) **günahlarınız sebebiyle,** (بَلْ أَنتُم) **bilakis siz** kimsiniz? (بَشَرٌ) **bir beşer siniz** (insansınız), öyle beşer ki, (مِّمَّنْ) **o kimselerden olucu ki,** (خَلَقَ) **yarattı,** yani iş sizin dediğiniz gibi değildir, doğrusu siz de onun yarattığı insanlardansınız, (يَغْفِرُ) **mağfiret eder,** kim için? (لِمَن) **o kimse için ki,** (يَشَاءُ) **diliyor,** yani dilediğini bağışlar, (وَيُعَذِّبُ) **ve azabeder,** kime? (مَن) **o kimseye ki,** (يَشَاءُ)**diliyor,** (وَلِلَّهِ) **Allah içindir,** ne? (مُلْكُ السَّمَاوَاتِ) **göklerin mülkü,** daha? (وَالْأَرْضِ) **yerin,** daha? (وَمَا) **o şeylerin ki,** nerededir? (بَيْنَهُمَا) **o ikisinin arasındadır,** (وَإِلَيْهِ)) **ancak onadır,** ne? (الْمَصِيرُ) **dönüş.**

MEALİ ŞERİFİ (18)

Yahudiler ve Hristiyanlar: "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler. (Habibim!) **De ki: "Öyleyse günahlarınızdan dolayı size niçin azabediyor?" Bilakis siz O'nun yarattığı** (varlıklar arası) **ndan bir beşer** (insan nev'i) **siniz. O** (Allah) **dilediğini bağışlar dilediğine azabeder. Göklerde, yerde, ikisinin arasında ne varsa mülkiyeti Allah'a aittir.** (Ahirette son) **dönüş de ancak O'nadır.**

İ Z A H A T

İbni İshak, ibni Münzir, ibni Ebî Hâtim'in naklettiklerine, Beyhakî'nin de,"Delâil" isimli eserinde zikrettiğine göre, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur: Yahudilerden Numan ibni Eda, Bahri ibni Amr ve Şas ibni Adiyy Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek karşılıklı konuştular, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onları Allaha davet edip, azabından sakındırınca onlar: "Ya Muhammed bizi neden korkutuyorsun, biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." dediler, hristiyanlar da bu sözü daha önce söylemişlerdi, işte Al-

lah-u Tealâ onlar hakkında bu ayet-i celileyi indirdi. *(İbni Cerîr, No:11616, 4/505, Kurtubî, 6/120, Süyütî, Dürrül Mensur: 3/44)*

Tefsiri Kebir, Alûsi ve İbni Kesir'de zikredildiğine göre, yahudilerin, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" dedikleri kesinlikle bilinmemekteyken hristiyanların da bu sözü kendi haklarında değil İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında söyledikleri bilinmekteyken bu sözün iki fırkaya birden isnad edilmesini müfessirler bir kaç şekilde açıklamışlardır.

1 - Bu ifade, muzafın hazfı kabilinden olup takdiri: "Biz Allahın peygamberlerinin evlâtlarıyız" şeklindedir. Çünkü yahudiler, Allahın oğlu olmakla vasıfladıkları Uzeyr *(Aleyhisselâm)* ın kavmi, hristiyanlar da Allah'ın oğlu olduğunu iddia ettikleri İsa *(Aleyhisselâm)* ın adamlarıdırlar. Böylece gerçekte Allahın peygamberlerine isnad edilen evlâtlık vasfı, bizzat Allah'ın kendisine isnad edilmiş olmaktadır.

İşte yahudi ve hristiyanların Uzeyr ile İsa *(Aleyhismeselâm)* ın kendilerinden olduğunu iddia edip, onların da Allah'ın oğlu olduklarını savunmaları sanki kendilerinin, "Biz Allah'ın oğullarıyız" demeleri yerine kabul edilmiştir. Nitekim bir kralın akrabaları başkalarına karşı övündüklerinde: "Biz hükümdarlarız." diyerek padişaha olan yakınlıklarını ortaya koyarlar.

2 - Oğul tabiri sulpten gelen oğullara denileceği gibi, evlâtlık edinilen kimseler hakkında da bazen kullanılmaktadır. Mevlâ Tealâ'nın birisini evlât edinmesi ise, ona daha fazla şefkat ve sevgi duyması manasındadır. Dolayısıyla yahudi ve hristiyanlar Allahın kendilerine olan yardım ve sevgisinin, başkalarına olan yardımından daha fazla olduğunu ifade etmek için Allahın evlâtları olduklarını iddia etmişlerdir.

3 - İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın beyanına göre hristiyanlar, kendilerine ait olan İncilde okudukları, İsa *(Aleyhisselâm)* ın onlara söylemiş olduğu: **"Ben, benim ve sizin babanıza gidiyorum"** sözünü yanlış yorumlayarak bu iddiayı ortaya atmışlardır. Yahudi ve hristiyanların bu iddialarını açıklayan ifadeler şu anda ellerinde mevcut bulunan Tevrat ve İncil kitaplarının bir çok yerlerinde bulunmaktadır.

4 - Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, Yahudi ve hristiyanların bu sözlerinin manası: "Biz Allah'ın oğulları mesabesindeyiz, O'na yakınlığımız babanın çocuğuna yakınlığı gibidir. O'nu sevmemiz çocuğun babasını sevmesi gibidir. O'nun bize kızması da, babanın çocuğuna kızması gibidir. Bir baba, bir zaman için çocuğuna kızsa da, diğer bir vakitte ondan razı olur" demektir.

Vebilcümle (özetle) iki fırkanın da bu sözden maksadı kendilerini medh etmek ve kendilerini diğer insanlardan daha üstün görmeleridir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ onların bu davalarını iptal etmek ve onları ilzam etmek (susturmak) için habibine hitaben: (قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ) **"De ki: 'Öyleyse günahlarınız yüzünden Allah size niçin azabediyor?"** buyurmuştur.

Bu cümle-i celilede geçen azaba bir kaç türlü mana verilmiştir.

1 - Bundan maksat, dünya azabıdır, dolayısıyla yahudi ve hristiyanlar gerçekten Allahın oğulları ve dostları olsalardı, Allah-u Tealâ onlara dünyada hiç bir belâ ve musibet vermezdi. Halbuki başlarının belâdan kurtulmadığı görülmektedir. Ancak burada Uhud muharebesinde müslümanların başına gelen hezimet söz konusu edilemez, çünkü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* kendisinin ve ümmetinin Allah'ın dostları olduğunu iddia etmişse de evlâtları olduğunu hiç bir zaman iddia etmemiştir.

2 - Burada bahsedilen azab, ahiret azabıdır. Çünkü yahudi ve hristiyanlar da: (لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ اِلاَّ اَيَّاماً مَعْدُوداتٍ) **"Sayılı günler dışında bize asla cehennem dokunmayacaktır."** *(Bakara Suresi: 80 den)* sözleriyle bir süre cehennemde yanacaklarını kabul etmişlerdir.

Halbuki Allah-u Tealâ'nın, dostunu hiç yakmayacağı aşikârdır. Nitekim Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiği üzere, bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ashabından bir cemaat ile, yolda bırakılmış bir çocuğun yanından geçerlerken annesi topluluğu görünce çocuğunun çiğnenmesinden korkarak: "Oğlum oğlum!" diye koşup çocuğunu alması üzerine o cemaat: "Ya Resulallah! Bu kadın çocuğunu ateşe atacak değildir" dediler. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٠٣ – « وَلاَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يُلْقِى حَبِيبَهُ فِى النَّارِ »

303 - **"Allah da, kendi dostunu ateşe atmaz"** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12018, 4/209, Hakim, Müstedrek: No.194, 1/126,7347, 4/195)*

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*

٣٠٤ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « وَاللهِ لاَ يُعَذِّبُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ حَبِيبَهُ وَلَكِنْ قَدْ يَبْتَلِيهِ فِى الدُّنْيَا »

304 - **"Vallahi! Allah-u Tealâ, dostuna azabetmez velâkin dünyada onu mutlaka imtihan eder."** *(Ahmed ibni Hanbel, Zühd, No:298, Sh.92)*

3 - Bu azaptan maksat dünyada atalarının başlarına gelen mesh (domuz ve maymuna döndürülmeleri) hadisesidir. Gerçi bu azap Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* zamanında bulunup bu hitaba muhatap olan yahudilere yönelmemişse de, bunlar da atalarının yolunda giderek inkâr ve isyanda ısrar ettiklerinden azabın bunlara da isnad edilmesi güzel ve yerinde olmuştur.

Bu mana daha uygun kabul edilmiştir, çünkü buna göre Mevlâ Tealâ habibine, ehli kitabın aleyhine çok güçlü ve kuvvetli bir delil getirebilmesi için onlar hakkında meydana gelmiş olan bir şeyle ihticacda bulunmasını (delil almasını) emretmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (بَلْ أَنتُم بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ) **"Bilakis siz, O'nun yarattıklarından bir beşersiniz, O, dilediğini bağışlar dilediğine azabeder."** kavl-i şerifiyle,

"Hiç kimsenin, Allah'ın kendisini bağışlamasını gerektiren bir hakkı bulunmamaktadır ve yine onun üzerinde hiç kimsenin, Allah'ın kendisine azabetmesine mani olacak bir hakkı yoktur. Bilakis mülk ancak onundur, O istediğini yapar ve dilediğini hükmeder." buyurmak istemiştir.

Yahudi ve hristiyanların, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız." sözlerinin, Allah'ın onlara son derce acıdığı ve yardımda bulunduğu anlamına geldiği anlaşılınca, sapık fırkalardan olan mutezile'nin:

"Allah'a itaatta bulunup büyük günahlardan kaçınan herkese, Allah-u Tealâ'nın sonsuza kadar rahmet ve nimetini ulaştırması aklen vaciptir. Şayet ahirette binlerce sene sonra o nimetler o kimseden bir an kesilecek olsa, elbette Allah'ın ilâhlığı batıl olur ve hikmet sıfatından çıkmış olur." şeklindeki hezeyanlarının, yahudi ve hristiyanların: 'Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" sözlerinden daha büyük olduğu meydana çıkmış olur

Mevlâ Tealâ'nın: (يَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ) **"Dilediğini bağışlar, dilediğine azabeder."** buyruğu yahudilerin bu sözünü iptal ettiğine göre, mutezile'nin fikrini öncelikle geçersiz kılmaktadır.

Ancak burada şunu ifade edelim ki, **"Dilediğini bağışlar, dilediğine azabeder."** kavl-i şerifi yahudi ve hristiyanlardan kendi batıl dinleri üzere kalmakta ısrar edenlerden bazısına da Allah-u Tealâ'nın mağfiretinin taallûk edebileceği şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira bir çok ayet-i kerimelerde islâm dininden başka bir din üzere ölenin asla bağışlanmayacağı açıklanmıştır.

Dolayısıyla bu cümle-i celilenin manası İmam-ı Süddi'den nakledildiği üzere: "Sizden dilediğini dünyada hidayete kavuşturarak mağfiret eder, dilediğini de küfrü üzere öldürerek azabeder." şeklinde değerlendirilmelidir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَـٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا) **"Göklerin, yerin ve arasındakilerin mülkü Allah'ındır."** buyurmuştur ki, bunun manası:

"Mülkü bu kadar büyük ve kudreti bu kadar yüce olan bir zatın üzerinde zayıf olan bir beşer nasıl olur da vacip olan bir hak sahibi olabilir ve yine cahil olan insan şu noksan ibadeti ve az marifetiyle Allahtan nasıl alacaklı olabilir, şüphesiz ki bu, onların ağızlarından çıkan bir sözdür ki onlar ancak yalan söylerler." demektir.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ) **"Dönüş ancak O'nadır."** buyurarak, ahirette kendisinden başka bir fayda temin edecek veya bir zararı ortadan kaldıracak hiç bir kimsenin bulunmayacağını, dolayısıyla bütün mahlûkatın işinin ancak kendisine varacağını açıklamıştır. Nitekim:

« يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْـًٔا وَالْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلَّهِ (١٩) »

"O gün ki, kimse kimse için bir şeye malik olamaz, o gün bütün işler ancak Allah'ındır." *(İnfitar Suresi:19)* kavl-i şerifi de bu gerçeği ortaya koymaktadır.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, sevgi iddia ile sabit olmaz bilakis onun bir takım alâmetleri vardır. Allah-u Tealâ peygamberinin şeriatının farzlarından, vaciplerinden, helâl ve haramlarından, sünnet ve müstehaplarından her hangi birine muhalefet edeni sevmez.

O ancak emrine itaat edeni sever, insanlar arasında görünüş bakımından hiçbir fark yoktur, onların farklılıkları ancak ilim, amel ve Allah'a yakınlıkları bakımındandır. Bundan dolayı Allah'ın dostlarından herbiri için sevgi hususunda bilinen bir makam vardır.

Meşayıhtan biri Maruf el Kerhî *(Kuddise Sırruhu)* hazretlerini manada arşın altında görmüş, Allah-u Tealâ meleklerine: **"Bu kimdir?"** diye sormuş, onlar: "Sen daha iyi bilirsin ey rabbimiz" deyince, Mevlâ Tealâ:

« هٰذَا مَعْرُوفُ الْكَرْخِيُّ سَكِرَ مِنْ حُبِّي فَلاَ يَلِيقُ الاَّ لِلقَائِي »

"Bu, benim sevgimden sarhoş olan Maruf el Kerhî'dir ki, ona ancak bana kavuşmak yakışır." buyurmuştur.

Sevginin kemali ancak nefsi tezkiye (kötü huylarından temizledik) den sonra meydana gelir. Zira, Allah-u Tealâ'nın gazabına uğrayan bir nefis hakkında rahmet tamam olmaz. O nefsin sahibi her ne kadar Allahı sevdiğini iddia etsede onun sevgisi perde arkasındandır.

Allah-u Tealâ'yı hakkıyla sevmenin alâmetleri hakkında diğer malûmat, Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 3/447-451 de teferruatıyla zikredilmiştir. Mutlaka mutalâa oluna.,

Ey Allahımız! Bizi, seni şiddetli bir muhabbetle sevenlerden ve senin sevginde doğru yola sülûk eden (giren) lerden eyle. Âmin.

Mevlâ Tealâ, yahudi ve hristiyanların batıl itikadlarını açıklayıp, bir çok delillerle iptal ettikten sonra, kendilerine resul göndererek özür dilemeleri için bir mahal bırakmadığını beyan etmek üzere şöyle buyurmaktadır:

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَىٰ فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (١٩)

KELİME MANASI (19)

(يَا أَهْلَ الْكِتَابِ)**Ey ehli kitap!** (قَدْ جَآءَ) **muhakkak geldi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (رَسُولُنَا) **bizim resulümüz,** ne olduğu hâlde?(يُبَيِّنُ)**açıklar olduğu hâlde,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** yani size şeriat hükümlerini açıklayan Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* geldi, ne üzerine? (عَلَىٰ فَتْرَةٍ) **bir fetret üzere,** kimden? (مِنَ الرُّسُلِ) **resullerden,** yani peygamberlerin arasının kesildiği bir sırada, niçin geldi? (أَنْ تَقُولُوا) **demeyesiniz için,** ne demeyesiniz için? (مَا جَآءَ) **gelmedi,** kime? (نَا) **bize,** kim? (مِنْ بَشِيرٍ) **hiç bir müjdeci,** daha? (وَلَا نَذِيرٍ) **hiç bir korkutucu da,** (فَقَدْ جَآءَ) **işte muhakkak geldi,** kime? (كُمْ) **size,** kim? (بَشِيرٌ) **ziyade müjdeleyici,** daha? (وَنَذِيرٌ) **çok korkutucu,** (وَاللَّهُ) **Allah,** (عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ) **her şey üzerine,** nedir? (قَدِيرٌ) **hakkıyla kâdirdir.**

MEALİ ŞERİFİ (19)

Ey ehli kitap! Resullerden fetret üzere (Peygamberlerin arasının kesildiği bir sırada) **size** (dünya ve ahiretinizle ilgili faydalı hükümleri) **açıklayan elçimiz** (Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) **gelmiştir ki, "Bize ne bir müjdeci, ne de bir korkutucu gelmedi." demeyesiniz. İşte muhakkak size** (iman edip ameli salih işleyenleri cennetle) **ziyade müjdeleyici ve** (inkâr edip, isyan edenleri cehennemle) **çok korkutucu** (bir peygamber) **gelmiştir. Ve Allah her şeye** (özellikle, fetret devrinden sonra resuller göndermeye) **hakkıyla gücü yetendir.**

İ Z A H A T

Kurtubî ve Bahri Muhit tefsirlerinde zikredildiğine göre, yahudilerden resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna gelerek, "Biz Allahın oğulları ve dostlarıyız" diyen cemaata, sahabe-i kiramdan Muaz ibni Cebel, Sa'd ibni Ubade ve Ukbe ibni Vehb'in, *(Radıyallahu Anhum)*:

"Ey yahudiler güruhu! Allahtan korkun, vallahi siz O'nun resulullah olduğunu elbette bilmektesiniz, muhakkak ki siz, o gönderilmeden evvel, onu bize anlatmakta ve sıfatlarıyla tanıtmaktaydınız." demeleri üzerine, yahudilerden Rafi' ibni Hureymele ile Vehb ibni Yahuza, "Biz size böyle bir şey dememiştik, Allah Musa'dan sonra hiç bir kitap indirmedi ve onun ardından hiçbir beşîr ve nezîr (müjdeleyici ve korkutucu) göndermedi." deyince, Allah-u Tealâ bu ayet-i celileyi indirerek onları tekzibetti (yalanladı).

Ayet: 19

Kazî Beyzavî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: (يبين لكم) **"Size beyan ediyor."** kavl-i şerifinin mefulü hakkında üç görüş vardır.

1 - Burada mübeyyen (açıklanan ve beyan edilen) aşikâre olduğu için hazfedilmiştir ki bu, din ve şeriatlar (dinî hükümler) den ibarettir. Buna göre mana: "O resulümüz size dini ve ahkâmını tam manasıyla açıklıyor" demektir. Bu kelimenin cümle içinde hazfedilmesi (gizlenmesi) güzel ve yerindedir. Zira, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ancak şeriatın hükümlerini açıklamak için gönderildiği herkes tarafından bilinmektedir.

2 - Burada meful, "Ehli kitabın gizledikleri şeyler " diye de takdir edilebilir ki, o zaman mana: "Size, gizlemekte olduğunuz şeyleri açıklayan resulümüz gelmiştir" şeklinde olur. Bu takdire göre daha önceki ayet-i celile (Nisa Suresi:15) de bu meful geçmiş olduğu için burada gizlenmesi uygundur.

3 - Burada hiç bir meful takdir edilmeyerek mubalâğa yapılmış olabilir ki, buna göre mana: "Size, (her hususta) beyanı bezleden (açıklamayı tam manasıyla yapan) resulümüz gelmiştir." demek olur ki, burada mefulün hazfedilmesi (açıklanmaması) daha çok mana ifade edeceğinden daha mükemmel olur.

Ayet-i celilede geçen: "Fetret" İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre, peygamberlerin inkitaa uğraması (arkalarının kesilmesi) anlamına gelmektedir. Zaten arapçada bir şeyin hızının ve şiddetinin yavaşlayıp önceki durumuna göre zayıflamasına: "Fütûr" denir.

Allah-u Tealâ'nın gönderdiği dinlerin hükümleriyle amel etme hususundaki saik (sevkedici vesile) ler zayıfladığı için, peygamberler arasında geçen sürelere de: "Fetret" denilmiştir.

Dolayısıyla ayet-i celilede geçen: **"Elçimiz size Resullerden fetret üzere geldi."** kavl-i şerifinden maksat: "Peygamber göndermenin kesilip yavaşlamasından sonra o size geldi." demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu fetret döneminin süresinde ulema ihtilâf etmişlerdir. Ebu Osman en Nehdî'nin buyurduğuna göre bu süre altıyüz senedir. Buharî'nin, Selman-ı Farisî ve Katade'den riva yetine göre beşyüzaltmış senedir. İmam-ı Dahhak'ın buyurduğuna göre dörtyüzotuz küsur senedir. En meşhur görüş birincisidir ki bu da, altıyüz sene olduğudur.

Bazıları bu süreyi altıyüzyirmi sene olarak göstermişlerse de bu iki görüş arasında bir çelişki yoktur. Zira altıyüz diyen şemsî seneyi, altıyüzyirmi diyen de kamerî seneyi kastetmiştir. Şemsî ile kamerî sene arasında her yüz senede üç sene oynadığından hesap tamamdır.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre Muhammed ibni Sa'd, "Tabakat" isimli kitabında Âdem *(Aleyhisselâm)* ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasındaki asırları şöyle açıklamıştır.

İbni Abbas ve Ikrime *(Radıyallahu Anhum)* dan rivayet edildiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)* ile Nuh *(Aleyhisselâm)* arasında on asır geçmiştir ki, bu asırlar ahalisinin tümü islâm üzere idiler,

Nuh *(Aleyhisselâm)* ile İbrahim *(Aleyhisselâm)* arasında da on asır geçmiştir. İbrahim *(Aleyhisselâm)* ile Musa *(Aleyhisselâm)* arasında on asır geçmiştir. Her asır yüz senedir.

İmran oğlu Musa *(Aleyhisselâm)* ile Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* arasında ise binyediyüz sene vardır. İsa *(Aleyhisselâm)* ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında ise beşyüzaltmışdokuz sene vardır.

Kelbî *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Musa *(Aleyhisselâm)* ile İsa *(Aleyhisselâm)* arasında binyediyüz sene ve ikibin peygamber geçmiştir. İsa *(Aleyhisselâm)* ile Muhammed *(Aleyhisselâm)* arasında dört Nebi vardır, bunların üçü benî İsraildendir, biri ise araptandır, onun ismi Halid ibni Sinan el Absî'dir.

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre bu üç nebiden maksat, Mevlâ Tealâ'nın:

« اِذْ اَرْسَلْنَا اِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا اِنَّا اِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ (١٤) »

"Biz, onlara iki elçi gönderdik, hemen onları yalanladılar, bir üçüncü ile takviye ettik. Onlar, 'Biz size gönderilmiş (elçi) **leriz' dediler.** *(Yasin Suresi:14)* kavl-i şerifinde işaret edilen kimselerdir.

Araptan olan Halid ibni Sinan *(Aleyhisselâm)* hakkında ise, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٠٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ذَاكَ نَبِيٌّ ضَيَّعَهُ قَوْمُهُ »

305 - **"O bir peygamberdir ki, kavmi onu zayi etmiştir."** buyurmuştur. (Bezzâr, *Müsned, No:1854, 2/272, Hakim, Müstedrek: 4173, 2/654, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid: 8/214)*

Ancak, İsa *(Aleyhisselâm)* ın gönderdiği elçilerin peygamber olup olmadıkları ihtilâflıdır. Onların gönderilmesinin Allah-u Tealâ'ya nisbet edilmesi, Allahın emriyle İsa *(Aleyhisselâm)* ın gördermesi sebebiyledir. İnşaallah bunun açık izahı Yasin suresinin tefsirinde gelecektir.

Halid ibni Sinan *(Aleyhisselâm)* a gelince, İmam-ı Ragıb *(Rahimehullah)* "Muhazarat" isimli eserinde bu hususta tereddüt etmiştir. Ulemadan bazısı onun varlığını kabul etmemiş bazısı ise: İsa *(Aleyhisselâm)* dan önce olduğunu söylemiş ve bu hususta Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen:

٣٠٦ – « لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ »

306 - **"Benimle onun** (İsa *(Aleyhisselâm)* ın) **arasında hiç bir peygamber yoktur."** hadis-i şerifini delil getirmişlerdir. *(Buharî, Enbiya: 49, No. 3258-59, 3/1270, Müslim, Fezail:40, No:2365, 4/1837, Ebu Davud, Sünnet:13, No:4675, 2/630, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:9281, 9638, 3/374)*

Lâkin tarih kitaplarında bu zatın ispatı ve tafsilâtlı şekilde kıssası zikredilmektedir. Nitekim bu zatın kızının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek iman ettiği de rivayet olunmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet olunduğuna göre, Halid ibni Sinan'ın kızı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girdiğinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

« مَرْحَباً بِابْنَةِ نَبِيٍّ ضَيَّعَهُ قَوْمُهُ »

315 - **"Kavmi tarafından zayiedilen bir peygamberin kızına merhaba."** buyurmuştur. *(Müsned-i Bezzar: 1854, 2/272, Hafız ibni Hacer, el İsabe: 2351, 2/154)*

Şeyhi Ekber Muhyiddin-i Arabi *(Kuddise Sırruhu)* "Fusûsu'l-Hikem" isimli eserinde bu hususta özel bir bahis açmıştır.

Allâme Şihap *(Rahimehullah)* da Kazi haşiyesinde bu zatın peygamberlerden olduğu görüşünü doğrulamış, ancak İsa *(Aleyhisselâm)* dan önce olduğunu savunmuştur. *(Haşiyetü'ş- Şihap: 3/449)*

Bu durumda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelen kızı bizzat sulbî kızı olmayıp, bilvasıta kızı (torunu) dur.

Hafız ibni Hacer *(Rahimehullah)* "Fethu'l-Bari" isimli eserinde şöyle buyurmuştur: İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra hiç bir peygamberin gönderilmemesi müstakil yeni bir şeriatla gönderilmemesi anlamına gelebilir ki bu durumda İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra da onun şeriatını yaşatmak üzere gönderilenler bulunabilir." *(İbni Hacer, Fethul Bari: 6/564)*

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede anlatılmak istenen, Allah-u Tealâ'nın, Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i, peygamberlerin arasının kesildiği, hak yolların eserinin silindiği, dinlerin değiştiği, putlara, ateşlere ve haçlara tapmanın çoğaldığı bir zamanda göndererek, kulları üzerine nimetini tamamlamış olduğudur.

Zira Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderildiği zamanda fesat (bozukluk) bütün memleketleri sarmış, tuğyan ve cehalet (azgınlık ve bilgisizlik) bütün kulları kaplamış, ancak yahudi ulemasından bazısı ve hristiyanların abidlerinin bir kısmı geçmiş peygamberlerin dinlerinden kalıntılara sarılarak Mevlâ Tealâ'nın gazabından kurtulmuşlarsa da bunlar çok azınlıktaydılar. Nitekim:

٣٠٧ – عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارِ الْمُجَاشِعِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ...

وَإِنَّ اللهَ نَظَرَ إِلَىٰ أَهْلِ الْأَرْضِ فَمَقَتَهُمْ عَرَبَهُمْ وَعَجَمَهُمْ ، إِلَّا بَقَايَا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ »

307 - Iyaz ibni Himar el Mücaşi'î *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"Şüphesiz ki Allah** (-u Tealâ), **yer ehline nazar ederek** (bakarak), **arabına, acemine şiddetle buğz etmiştir. Ancak ehl-i kitaptan bir takım bakiye** (kalıntı) **lar müstesna"** *(Müslim, Cennet:16, No:2865, 4/2197, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:17491, 6/156)*

Hadis-i şerifiyle Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu azınlığı fetret devrinde dünyayı saran fesada kapılmaktan istisna etmiş (ayrı tutmuş) tur. Fetret devrinde hak din bütün insanlar tarafından karıştırılmıştır, zira önceki şeriatlar, eskiden gönderilmiş olduklarından üzerlerinden epeyce bir zaman geçmiş olduğu için bir kısmı unutulmuş bir kısmı da tahrif edilmiş (değiştirilmiş) tir ki, bu sebeble hak batıla, doğru yanlışa karışmıştı.

Bu hal ise, insanların ibadetten uzaklaşmaları için apaçık bir bahane olmuştu, çünkü insanlar: "Ey Rabbimiz! Sana ibadet etmek gerektiğini biliyor-

uz amma, nasıl ibadet edeceğimizi bilemiyoruz." diyorlardı. İşte o sırada Allah-u Tealâ Muhammed Mustafa *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i göndererek kulları hidayet etti. Ve onları karanlıklardan nura çıkararak şeriatı garrâ (parlak yol) üzere yerleştirdi.

Mevlâ Tealâ: (اَنْ تَقُولُوا مَا جَآءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلاَ نَذِيرٍ) **"Bize, bir müjdeci de, bir korkutucu da gelmedi demeyesiniz diye** (o fetret devrinde size en büyük peygamberi gönderdik)." kavl-i şerifiyle bu hakikate temas ettikten sonra: (فَقَدْ جَآءَكُم بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ) **"Muhakkak ki size müjdeci ve korkutucu gelmiştir."** buyurarak mazeret kapısının kapandığını açıklamıştır.

Mevlâ Tealâ, ayeti celilenin sonunda: (وَاللهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) **"Allah her şeye hakkıyla gücü yetendir."** buyurarak insanların, peygamber gönderilmesine en muhtaç oldukları zamanda onlara peygamber göndermeye ve ona itaat edene mükafat verip, isyan edeni cezalandırmaya kadir olduğunu beyan etmiştir.

RESULULLAH *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* İN, KENDİLERİNE ÖNCEDEN PEYGAMBER GÖNDERİLMEMİŞ OLAN BİR TOPLUMA GÖNDERİLDİĞİ HUSUSUNDAKİ DİĞER AYETİ KERİMELER:

﴿ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْماً مَا اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ (٣) ﴾

"Yoksa 'Onu (Kur'an-ı Kerimi) **O** (peygamber) **uydurdu' mu diyorlar? bilakis o, senden önce kendilerine hiç bir korkutucu gelmemiş bir kavmi korkutman için Rabbinden** (gönderilen) **Hak** (doğru kitap) **tır. Umulur ki hidayete ererler** (doğru yolu bulurlar)." *(Secde Suresi:3)*

﴿ لِتُنْذِرَ قَوْماً مَا اُنْذِرَ اٰبَآؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ (٦) ﴾

"(O Kur'an, sana) **Babaları korkutulmamış, bu yüzden gafil olan bir kavmi korkutman için** (indirilmiştir)." *(Yasin Suresi:6)*

HELÂK EDİLEN HER MİLLETE BİR KİTAP VE PEYGAMBER GÖNDERİLDİĞİNİ İFADE EDEN AYETİ KERİMELER:

﴿ اِنْ اَنْتَ اِلاَّ نَذِيرٌ (٢٣) اِنَّا اَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيراً وَنَذِيراً وَاِنْ مِنْ اُمَّةٍ اِلاَّ خَلاَ فِيهَا نَذِيرٌ (٢٤) ﴾

"Sen ancak bir korkutucusun, Şüphesiz biz seni müjdeleyici ve korkutucu olarak hak ile gönderdik. Her millet içinde mutlaka bir korkutucu (peygamber) **bulunmuştur."** *(Fatır Suresi: 23-24)*

﴿ وَمَا اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلاَّ لَهَا مُنْذِرُونَ (٢٠٨) ذِكْرٰىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ (٢٠٩) ﴾

"Biz hiç bir memleketi, öğüt vermek üzere (gönderdiğimiz) **korkutucu** (uyarıcı peygamber) **leri olmaksızın helâk etmemişizdir. Biz zalimler değiliz."** *(Şuara Suresi: 208-209)*

Ayet: 20

Mevla Tealâ, fetret devrinde hak dini açıklamak üzere peygamber göndermesiyle kullarının özür dileyecek bahaneleri kalmadığını açıkladıktan sonra, Musa *(Aleyhisselâm)* ın ümmetine yaptığı bazı nasihatları beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَعَلَ فِيكُمْ اَنْبِيَآءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَاٰتٰيكُمْ مَالَمْ يُؤْتِ اَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ (٢٠)

KELİME MANASI (20)

(وَاِذْ قَالَ) **Dediği vakti hatırla,** kim? (مُوسٰى) **Musa** *(Aleyhisselâm),* kime? (لِقَوْمِهٖ) **kavmine,** ne dediği vakti? (يَا قَوْمِ) **ey benim kavmim,** (اُذْكُرُوا) **hatırlayın,** neyi? (نِعْمَةَ اللّٰهِ) **Allah'ın nimetini,** kimin üzerinde olan nimeti? (عَلَيْكُمْ) **sizin üzerinizde,** ne vakitteki nimeti? (اِذْ جَعَلَ) **yaptığı vakitte,** nerede? (فِيكُمْ) **sizin içinizde,** kimler? (اَنْبِيَآءَ) **nebiler,** daha? (وَجَعَلَ) **kıldığı vakitte,** kimi? (كُمْ) **sizi,** kimler? (مُلُوكًا) **melikler** (hükümdarlar), daha? (وَاٰتٰى) **verdiği vakitte,** kime? (كُمْ) **size,** neyi? (مَا) **o şeyi ki,** (لَمْ يُؤْتِ) **vermedi,** kime? (اَحَدًا) **hiç bir kimseye,** kimden? (مِنَ الْعَالَمِينَ) **âlemlerden.**

MEALİ ŞERİFİ (20)

Bir vakit Musa kavmine (şöyle) demişti: Ey kavmim! Allahın sizin üzerinizdeki nimetini düşünün ki, içinizden peygamberler gönderdi, sizi hükümdarlar yaptı ve âlemlerde, hiç bir kimseye vermediğini size verdi.

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre bu ayet-i celile, daha önce geçen:

« وَلَقَدْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيثَاقَ بَنِى اِسْرَآئِيلَ ... (١٢) »

"Andolsun ki Allah İsrail oğullarından misak almıştır." *(Maide Suresi: 12)* ayet-i celilesiyle ilgilidir.

Burada sanki şöyle denilmektedir: "Allah onlardan söz aldı, Musa *(Aleyhisselâm)* da onlara Allah'ın nimetlerini hatırlatarak, o cebbar (zorba) kavim ile savaşmalarını emretti, amma onlar, vermiş oldukları sözü bozup savaşmakla emrolundukları toplumdan korkarak Musa *(Aleyhisselâm)* a karşı geldiler."

Bu ayet-i celilede Musa *(Aleyhisselâm)* ın ümmetine hatırlattığı nimet üçtür.

1 - **"İçinizde peygamberler yarattı."** kavli şerifiyle açıklandığı üzere, onlardan çok sayıda peygamber görderilmesidir. Nitekim Mevlâ Tealâ İsrail oğullarındaki kadar hiç bir ümmet içinden peygamber çıkarmamıştır. Çünkü İbrahim *(Aleyhisselâm)* dan beri her hangi bir peygamber vefat etse, onlar arasında diğer bir peygamber bulunurdu. Benî İsrailin bütün peygamberleri, İbra-

him *(Aleyhisselâm)* ın oğlu İshak *(Aleyhisselâm)* ın oğlu Yakub *(Aleyhisselâm)* ın soyundandırlar.

Bu üç peygamber, ittifakla en büyük peygamberlerden kabul edilmiştir. Allah-u Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a, peygamberleri Yakup *(Aleyhisselâm)* ile İsmail *(Aleyhisselâm)* ın neslinden göndereceğini bildirmiştir. Böylece Yakup *(Aleyhisselâm)* dan gelen peygamberler Meryem oğlu İsa *(Aleyhisselâm)* ile son bulmuş, bundan sonra Allah-u Tealâ bütün enbiya ve resullerin hatemi (sonuncusu) olan, İbrahim *(Aleyhisselâm)* ın oğlu İsmail *(Aleyhisselâm)* a mensup Muhammed ibni Abdillah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e peygamberlik vermiş, böylece o, kendinden önce geçen bütün peygamberlerin en şereflisi olmuştur.

2 - **"Sizi melikler yaptı."** kavl-i şerifiyle bildirildiği üzere onlardan hükümdarlar çıkarmasıdır.

Bu ifade-i celile bir kaç türlü izah edilmiştir:

a) Süddî *(Rahimehullah)* buraya şöyle mana vermiştir: "Siz kıptîlerin elinde köleler iken, Allah-u Tealâ sizi kendi kendine sahip olan ve böylece hiç kimsenin, üzerinde hüküm kuramayacağı hür insanlar yaptı."

b) Her Resul ve Nebî de aynı zamanda bir melik (hükümdar) dır. Çünkü o, ümmetinin işlerine hükmeder ve onlar üzerinde tasarrufta bulunma (onları yönetme) yetkisine sahiptir. İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ:

« ... فَقَدْ اٰتَيْنَا اٰلَ اِبْرٰهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَ اٰتَيْنَاهُمْ مُلْكاً عَظِيماً (٥٤) »

"Muhakkak biz, İbrahim'in âline (soyuna) **kitap ve hikmet verdik. Onlara büyük bir mülk** (saltanat) **da bahşettik."** *(Nisa Suresi:54)* buyurmuştur.

c) Onların ataları ve torunları içinde hükümdarlar ve büyük insanlar vardır, nitekim sülâlesi içinde hükümdarlar bulunan kimselere mecazi olarak, "Sizler, melik (hükümdar) larsınız" denir.

d) Kendi işini görme ve geçimini teminde hiç kimseye muhtaç olmayan her insan bir melik sayılır.

İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* ın beyanına göre "Melik", izni olmadan huzuruna girilemeyen kimsedir.

İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: "Benî İsrailin evleri çok genişti, içlerinden sular akıyordu, malları mülkleri çoktu, ve işlerini gören hizmetkârları vardı. İşte böyle olan melik sayılır.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Abbas ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* buyurmuşlardır ki, "Beni İsrail'den evvel hizmetçi tutma âdeti yoktu, ilk olarak hizmetçilere malik olanlar onlar olmuştu, Nitekim:

٣٠٨ – عَنْ اَبِى سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « كَانَ بَنُوا اِسْرَائِيلَ اِذَا كَانَ لِاَحَدِهِمْ خَادِمٌ وَامْرَأَةٌ وَدَابَّةٌ يُكْتَبُ مَلِكاً »

308 - Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Benî İsrailden biri-**

nin hizmetçisi, hanımı ve merkebi bulunduğu zaman melik yazılırdı (hükümdar olarak anılırdı)." *(Beğavî, Meâlimü't-Tenzil: 2/23, Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/46)*

٣٠٩ – عَنْ زَيْدِ بْنِ اَسْلَمَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ كَانَ لَهُ زَوْجَةٌ وَمَسْكَنٌ وَخَادِمٌ فَهُوَ مَلِكٌ »

309 - Zeyd ibni Eslem *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Hanımı, evi ve hizmetçisi olan meliktir."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Merasîl: 204, Sh. 180, İbni Cerîr-i Taberî: 11629, 4/510)*

Bir keresinde, bir adam Abdullah ibni Amr ibnil As *(Radıyallahu Anh)* a, "Biz fakir muhacirlerden değil miyiz?" diye sordu. O da ona: "Kendisine sokulduğun bir hanımın var mı?" diye sorunca, O: "Evet" dedi. O zaman Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)*: "Başını sokacağın bir evin var mı?" diye sordu, O adam yine "Evet" deyince, Hazreti Abdullah *(Radıyallahu Anh)*: "O zaman sen zenginlerdensin." dedi. Adam: "Benim hizmetçim de var." deyince, İbni Âs: "O hâlde sen meliklerdensin." buyurdu.

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, başkasına muhtaç olmayan herkes meliktir. Nitekim:

٣١٠ – عَنْ سَلَمَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ مِحْصَنٍ الْخُطَمِيِّ عَنْ اَبِيهِ وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ (رضى الله عنهم) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَصْبَحَ مِنْكُمْ اٰمِناً فِي سِرْبِهِ مُعَافىً فِي جَسَدِهِ عِنْدَهُ قُوتُ يَوْمِهِ فَكَاَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا »

310 - Seleme ibni Ubeydillah ibni Mihsan el Hutamî'nin, sahabe olan babasından rivayet ettiği bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizden her kim, nefsinde emin** (huzuru yerinde) **cesedi hususunda afiyetli** (sağlığı yerinde), **yanında da bir günlük azığı bulunduğu hâlde sabahlarsa, sanki bütün dünya onun için toplanmış** (kendisine verilmiş) **gibidir."** *(Tirmizî, Zühd:34, No:2346, 4/574, İbni Mace, Zühd:9, No:4141, 2/1387)*

3 - Ayet-i celilede geçen: (وَاٰتيكُمْ مَالَمْ يُؤْتِ اَحَداً مِنَ الْعَالَمِينَ) **"Size, âlemlerden hiç birine vermediğini verdi."** kavl-i şerifiyle belirtilen husus da Musa *(Aleyhisselâm)* vasıtasıyla hatırlatılan nimetlerin üçüncüsüdür.

Mevlâ Tealâ'nın Benî İsrail'e tahsis ettiği ikramlar şu şekilde sıralanmıştır:

1) Düşmanlarından kurtulması için Kızıl denizin yarılması,
2) Düşmanları yok edilerek mallarına varis kılınmaları,
3) Sahrada kudret helvası ve bıldırcın etiyle beslenmeleri,
4) Kayadan tatlı su içirilmeleri,
5) Tih çölünde bulutun üzerlerine gölge yapması,
6) Peygamberlik ve saltanatın ilk olarak onlarda birleştirilmesi,
7) Allah-u Tealâ'yı hakkıyla bilen âlimlerin ve velilerin onlar arasında bulunması.

Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın, Benî İsrail'e, kendilerinde bulunan nimetleri hatırlattıktan sonra, düşmanlarıyla savaşmalarını emretmek üzere şöyle dediğini açıklıyor:

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِى كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتَدُّوا عَلٰىٓ اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ (٢١)

KELİME MANASI (21)

Musa *(Aleyhisselâm)* sözlerine şöyle devam etti: (يَا قَوْمِ) **Ey benim kavmim!,** (ادْخُلُوا) **girin,** nereye? (الْاَرْضَ) **yere,** öyle yer ki, (الْمُقَدَّسَةَ)**mukaddes,** yani şirkten günahtan tertemiz olan bir toprağa, (الَّتِى) **öyle bir arazi ki,** (كَتَبَ) **yazdı** (takdir etti), kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kim için? (لَكُمْ) **sizin için,** (وَلَا تَرْتَدُّوا) **dönmeyin,** ne üzere olduğunuz hâlde? (عَلٰىٓ اَدْبَارِكُمْ) **arkalarınız üzere,** yani düşmanlardan korkarak maksadınızdan dönmeyin, (فَتَنْقَلِبُوا) **sonra dönmüş olursunuz,** ne olduğunuz hâlde? (خَاسِرِينَ) **hüsrana** (zarara) **uğrayanlar olduğunuz hâlde.**

MEALİ ŞERİFİ (21)

(Musa *(Aleyhisselâm)* sözlerine şöyle devam etti): **Ey kavmim! Allah'ın size yazdığı** (vatan olarak tayin ettiği) **mukaddes yere girin ve arkalarınıza dönmeyin sonra, hüsran** (zarar) **a uğrayarak dönmüş olursunuz.**

İ Z A H A T

Kurtubî Tefsirinde zikredildiğine göre, Ayet-i celilede geçen "Arz-ı Mukaddese" nin manası hakkında iki görüş vardır.

1 - Şirkten temizlenen ve peygamberlerle müminlere yurt olan arazidir.

2 - İmam-ı Mücahid*(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Arz-ı Mukaddese den maksat mubarek topraklar demektir ki, buradaki bereket kıtlıktan ve açlıktan arınmış olma anlamına gelmektedir.

Arz-ı Mukaddese'nin neresi olduğu hakkında da ulema bir kaç görüş açıklamışlardır.

1 - Katade *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, "Arz-ı Mukaddese" Şam-ı şeriftir.

2 - İmam-ı Mücahidin buyurduğuna göre, "Tûr dağı ve havalisi" dir

3 - İbni Abbas, Süddî ve İbni Zeyd *(Radıyallahu Anhum)* un buyurduklarına göre, "Erîha" dır.

4 - Zeccac'ın buyurduğuna göre, Dimeşk (Şam), Filistin ve Ürdün'ün bir kısmıdır.

5 - Zadü'l-Mesîr tefsirinde İmam Dahhak *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, bu araziden maksat "îliyâ'" ve "Beyt-i Makdis" tir. Nitekim İbni

Kuteybe *(Rahimehullah)*: Musa *(Aleyhisselâm)* ın, münâcâtı (Mevlâ Tealâ'ya yalvarması) sırasında şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

« اَللّٰهُمَّ اِنَّكَ اخْتَرْتَ مِنَ الْاَنْعَامِ الضَّائِنَةَ ، وَمِنَ الطَّيْرِ الْحَمَامَةَ ، وَمِنَ الْبُيُوتِ بَكَّةَ وَاِيلِيَاءَ ، وَمِنْ اِيلِيَاءَ بَيْتَ الْمَقْدِسِ »

"Ey Allahım! Sen hayvanlardan koyunu, kuşlardan güvercini, ev (mescid) **lerden Bekke** (Mekke'de Kâbenin bulunduğu yer) **ve îliyâ'yı** (Kudüs şehrini) **îliyâ'dan da Beyt-i Mukaddes'i seçtin."** *(İmam Ebul Ferec el Cevzî, Zadü'l-Mesîr: 2/323)*

Bu görüşler içinde Katade *(Rahimehullah)* ın görüşü bütün manaları içine almaktadır. Zira Şam denince şu anda bilinen Şam vilayeti kastedilmeyip, o bölgenin tamamı Şam diye anılmaktadır. Nitekim Kaabül Ahbar *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur:

« وَجَدْتُ فِى كِتَابِ اللهِ الْمُنْزَلِ اَنَّ الشَّامَ كَنْزُ اللهِ فِى اَرْضِهِ وَبِهَا اَكْثَرُ عِبَادِهِ »

"Allah-u Tealâ'nın indirmiş olduğu kitabında buldum ki, Şam, yer yüzünde Allah'ın hazinesidir ve kulları (dostları) **nın ekserisi oradadır."** *(Hâzin: ilgili ayet-i kerime)*

Fahrurrazi, Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, İbrahim *(Aleyhisselâm)* Lübnan dağına çıktığı zaman, Allah-u Tealâ ona:

« اُنْظُرْ فَمَا اَدْرَكَهُ بَصَرُكَ فَهُوَ مُقَدَّسٌ فَهُوَ مِيرَاثٌ لِذُرِّيَّتِكَ »

"Bak! Gözünün alabildiği yerler mukaddestir ve oralar senin zürriyetine miras olacaktır." diye vahyetmiştir.

İbni Cerir ve İbni Ebî Hatim'in, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayetlerine göre, Musa *(Aleyhisselâm)* ın kavmi Mısırdan çıktıktan sonra, Allah-u Tealâ onlara Şam topraklarında oturmalarını vaadetmiştir, işte bundan dolayı Benî İsrail Şam diyarını Arz-ı Mev'ûd (vaad olunmuş topraklar) diye isimlendirmişlerdir.

Sonra Musa *(Aleyhisselâm)* bu toprakların durumunu araştırıp kendisine haber getirmeleri için güvendiği oniki kişiyi oralara gönderir. Onlar oraya girdiklerinde çok heybetli ve ürkütücü insanlar görürler, hatta birinin bostanına girdiklerinde oranın cebbar (zorba) halkından dev gibi biri bunları görür ve yakalayıp, bahçesinden getirmekte olduğu devasa (çok büyük) meyvalarla birlikte elbisesinin yenine koyup, onları hükümdarlarının huzuruna saçarak şaşkınlığını göstermek üzere krala "Bunlar bizimle savaşmak istiyorlar mış" der.

Bunun üzerine kral bu oniki nakîbe: "Muhakkak bizim şanımızı ve şiddetimizi gördünüz, gidin sahibinize (arkadaşınız olan Musa *(Aleyhisselâm)* a) bu durumu haber verin." dedi.

Nakipler Musa *(Aleyhisselâm)* a dönüp gördüklerini haber verdiklerinde Musa *(Aleyhisselâm)* onlara "Bu gördüklerinizi diğer insanlardan gizleyin" buyurduysa da içlerinden Yûşa ile Kâleb *(Aleyhimesselâm)* ın dışında kalan on kişi den kimi babasına, kimi dostuna, "Benim söylediğimi söyleme ama durum böyle böyle" diyerek bu haberleri yaydılar. Bunun üzerine Benî İsrail onlarla muharebe etmekten korkup, seslice ağlayarak:

"Keşke Mısır topraklarında ölseydik, Allah bizi bu Cebbarların memle ketine sokmasaydı da karılarımız, çocuklarımız ve mallarımız onlara ganimet olmasaydı." dediler. Benî İsrailden bazıları arkadaşlarına: "Gelin kendimize bir baş seçelim de Mısıra dönelim." demeğe başladılar. Beni İsrail bu sözleri sarfedip Mısıra dönmek isteyince Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* secdeye kapandılar Yuşa ve Kâleb *(Aleyhimesselâm)* da elbiselerini yıprattılar. *(İbni Kesir, 2/36, Süyütî, Dürrü'l-Mensur: 3/48, Kurtubî: 6/125, Hâzin, Mecmuatü't-Tefasir: 2/260)*

Kıssanın seyri bundan sonra gelecek ayet-i celilelerde açıklanacaktır.

Ayet-i celilede geçen : (كَتَبَ اللهُ لَكُمْ) **"Allah'ın sizin için yazdığı"** kavl-i şerifiyle ilgili bir kaç görüş vardır.

1 - Levh-i mahfuz'da o beldenin size ait olacağını Allah-u Tealâ takdir etmiştir.

2 - Allah-u Tealâ orayı size bahşetmiştir,

3 - Allah-u Tealâ oraya girmenizi size emretmiştir.

Eğer burada, "Mevlâ Tealâ niçin önce **'Sizin için yazdı"** buyurup, sonra:

« ... فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً ... (٢٦) »

'Muhakkak ki orası, onlara kırk yıl haram edilmiştir.' *(Maide Suresi:26 dan)* buyurmuştur?" denilecek olarsa İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buna şöyle cevap vermiştir: "Bu belde Allah-u Tealâ tarafından onlara bağışlanmıştı, sonra isyanları yüzünden Allah-u Tealâ onlara orayı haram etmiştir."

Şu da denilebilir ki, ayet-i celilede geçen ifade her ne kadar umumi ise de bununla hususi bir mana kastedilmiş olabilir, bu takdirde o belde onlardan bir kısmı için yazılmış, bazıları içinse haram kılınmıştır. Nitekim kırk senenin bitiminde Yûşa *(Aleyhisselâm)* , kalan ümmetle o beldeye girmiştir ki, onlar da bu hitap ile muhatap olanlardandır.

Şöyle bir görüş de beyan edilmiştir: Allah-u Tealâ'nın onlar hakkındaki bu vaadi itaatkâr olmaları şartına bağlanmıştır, binaenaleyh şart yerine gelmeyince meşrut (şarta bağlanan şey) de tahakkuk etmez.

Ayet-i celilede geçen: (كَتَبَ اللهُ لَكُمْ) **"Allah'ın sizin için yazdığı"** ifadesinde şöyle bir mana da mevcuttur: O memlekette bulunanlar her ne kadar zorba iseler de Allah-u Tealâ zayıf olan kimselere onların arazilerini vaadettiğine göre o güçsüz kimseler eğer Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğini kabul etmişlerse, Allah-u Tealâ'nın, o cebbar kavme karşı kendilerine yardım

edeceğini kesinlikle bilirler, bu durumda ise hiç korkmadan ve çekinmeden onlarla savaşmaları gerekir. İşte ayet-i celilede geçen: **"Yazma"** tabiri, o zayıf ümmetleri düşmanlarına karşı cesaretlendirmek içindir.

Ayet-i celilenin sonunda: (وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِكُمْ) **"Arkalarınıza dönmeyiniz."** buyurulmuştur ki, bunun manası, sahih (doğru) olan dinden ve Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğinden şek ve şüpheye düşmeyin" demektir. Zira onlar, Musa *(Aleyhisselâm)* ın söz verdiği şekilde Allah-u Tealâ'nın yardımının meydana geleceğine kesin bir gözle bakmadıkları takdirde, Musa *(Aleyhisselâm)* ın sıdkı (doğruluğu) hususunda şüphe etmiş olacaklarından, hem ulûhiyeti (Allah-u Tealâ'nın ilâhlığını) hem de nübüvveti (Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğini) inkâr etmiş olurlar.

Bu ifade-i celileye, "Girmeniz emredilen araziden, terkettiğiniz memleketlere tekrar dönmeyiniz" diye de mana verilmiştir. Zira Yahudiler Cebbar kavimden korkunca tekrar Mısıra dönmeye niyetlenmişlerdi.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ) **"Yoksa hüsrana uğrayanlardan olursunuz."** kavl-i şerifine şu manalar verilmiştir.

1 - Siz ahirette hüsrana uğrarsınız, zira muharebeden kaçtığınız takdirde cihad sevabını kaçıracağınız gibi azaba da düşersiniz.

2 - Zillet ve meskenete (alçaklık ve yoksulluğa) düşersiniz

3 - Dünya matleb (istek) lerinden ve ahiret menfaatlarından hiç birine ulaşamadan Tih (çöl) de ölürsünüz.

Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın, ümmetine Arz-ı Mukaddese'ye girmelerini emretmesine karşılık, onların peygamberlerine verdikleri cevabı nakletmek üzere şöyle buyuruyor:

قَالُوا يَا مُوسَىٰ اِنَّ فِيهَا قَوْماً جَبَّارِينَ وَ اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ (٢٢)

KELİME MANASI (22)

(قَالُوا) **Dediler,** (يَا مُوسَىٰ) **ey Musa,** (اِنَّ فِيهَا) **muhakkak orada vardır,** (قَوْماً) **bir kavim,** öyle kavim ki, (جَبَّارِينَ) **cebbar** (zorba) **lar,** (وَاِنَّا) **muhakkak biz,** (لَنْ نَدْخُلَ) **asla girmeyiz,** nereye? (هَا) **oraya,** (حَتَّىٰ يَخْرُجُوا) **onlar çıkıncaya kadar,** nereden? (مِنْهَا) **oradan,** (فَاِنْ يَخْرُجُوا) **onlar çıkarlarsa,** nereden? (مِنْهَا) **oradan,** (فَاِنَّا) **hemen muhakkak biz,** kimleriz? (دَاخِلُونَ) **giricileriz.**

MEALİ ŞERİFİ (22)

Dediler ki: Ey Musa! Şüphesiz ki orada zorbalar güruhu var, onlar o radan çıkmadıkça biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa biz de hemen giricileriz.

İ Z A H A T

Âlusî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Cebbar", sülâsî olan: "Cebere" fiilinden kıyas üzere alınmış mubalağa sığasıdır ki, manası (çok kuvvetli, insanları kahreden, kim olursa olsun herkese, ne olursa olsun herşeyi zorla yaptıran, karşısında durulması ve dayanılması mümkün olmayan) zorba kimselerdir.

Ayet-i celilede geçen bu cebbar toplum, Âd kavminin kalıntıları olan Amâlika'dan bir cemaat idiler ki, kendi asırlarında hiç kimsede olmayan boy ve kuvvet onlara mahsus idi. Bu kavmin boyları ve kuvvetleri hakkında bazı tefsirlerde geçen rivayetleri itimada şayan görmediğimizden burada naklinde bir fayda mülâhaza etmemekteyiz. Gerçek şudur ki, Kur'an-ı Kerim'in muhkem (net) ifadesine göre bunlar, çok güçlü kuvvetli ve zorba, boylarına yetişilemeyen iri dev gibi adamlar idiler.

Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilede Musa *(Aleyhisselâm)* ın kavminin:

« قَالُوا يَامُوسَىٰ اِنَّ فِيهَا قَوْماً جَبَّارِينَ وَاِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَاِنَّا دَاخِلُونَ »

"Şüphesiz ki o beldede cebbar bir kavim vardır, muhakkak ki onlar oradan çıkmadıkça biz kesinlikle oraya giremeyiz, eğer oradan çıkarlarsa biz de oraya giricileriz." diyerek, oraya girmelerini imkânsız gördüklerini, böylece de Allah'a güvenmeyip peygamberine âsi geldiklerini beyan etmiştir.

Ayet: 23

Mevlâ Tealâ, Benî İsrail'in isyanını zikrettikten sonra, içlerinden iki zatı istisna etmek ve onların hikmetli sözlerini nakletmek üzere şöyle buyuruyor:

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (٢٣)

KELİME MANASI (23)

(قَالَ) **Dedi,** kim? (رَجُلَانِ) **iki adam,** kimden? (مِنَ الَّذِينَ) **o kimselerden ki,** (يَخَافُونَ)**korkarlar,** yani Allah-u Tealâ'dan korkan iki kişi, daha öyle iki kişi ki, (أَنْعَمَ)**in'am etti,** kim? (اللَّهُ) **Allah** (-u Tealâ), kime? (عَلَيْهِمَا) **onlara,** yani Allah-u Tealâ'nın kendilerine in'am ettiği iki kişi kavimlerine şecaat ve cesaret vermek için şöyle hitabettiler, (ادْخُلُوا) **girin,** kim üzerine? (عَلَيْهِمُ) **onların üzerine,** nereden? (الْبَابَ) **kapıdan,** (فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ) **girdiğiniz vakit,** nereye? (هُ) **ona** (o kapıdan içeriye), (فَإِنَّكُمْ) **şüphesiz siz,** kimlersiniz? (غَالِبُونَ) **galiplersiniz,** (وَعَلَى اللَّهِ) **ancak Allah'a,** (فَتَوَكَّلُوا) **güvenin,** (إِنْ كُنْتُمْ) **eğer olduysanız,** kimler? (مُؤْمِنِينَ) **iman ediciler.**

MEALİ ŞERİFİ (23)

(Allah'tan) **Korkan kimselerden, Allah'ın kendilerine** (iman ve sebat nimetini) **ihsan ettiği iki kişi** (zorba kavimden korkan kavimlerine cesaret vermek üzere şöyle) **dedi: Onların üzerine** (şehrin) **kapı** (sın) **dan girin.** (Bir kere) **Ona girdiniz mi Hiç şüphesiz ki siz galipsiniz. Eğer müminlerseniz ancak Allah'a güvenin.**

İ Z A H A T

Ekseri müfessirlerin görüşüne göre, ayet-i celilede bahsedilen bu iki kişi Yûşa ibni Nûn ile Kâleb ibni Yûfanna *(Aleyhimesselâm)* dır. Bu iki zat Allah'tan korkan ve Allah'ın kendilerine yardım edeceğine inanan müttaki kimselerdir ki bunların Allah'tan korkmakla vasıflandırılmaları, onların dışında olanların, Allah'tan korkmayıp düşmandan korktuklarını ifade etmektedir.

Zadü'l-Mesîr tefsirinde zikredilen ikinci bir görüşe göre, Bu iki zat aslında Cebbarlardan olup, sonradan müslüman olan kimselerdir. Bu mana İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilmiştir.

Üçüncü bir görüşe göre, bu iki kişi Cebbarların şehrinde oldukları hâlde Musa *(Aleyhisselâm)* ın dini üzere olan kimselerdir. Bu görüşü İmam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* kabul etmiştir.

Ayet-i celilede geçen: (يَخَافُونَ) **"Korkarlar"** ifadesindeki korkuya üç mana verilmiştir:

1 - Sadece Allah'tan korkmaları,

2 - Cebbarlardan korktukları hâlde, bu korkunun doğruyu söylemelerine engel olamaması,

3 - Kendilerinden korkulan kimse olmaları, bu üçüncü mana İbni Cübeyr'in kıraatına göre verilmiştir. Zira o, ayet-i celilede geçen fiili meçhul okuduğundan mana, "Kendilerinden korkulan Cebbar düşmanlardan iken, onlar arasından mümin olarak çıkan kimseler" demektir.

Ayet-i celilede geçen: (اَنْعَمَ اللهُ عَلَيْهِما) **"Allah'ın kendilerine inam ettiği."** cümle-i celilesi, ayet-i celilede geçen: (رجلان) nin sıfatı da olabilir, yahut sözden kastedilen manayı tekid etmek için muterize (araya girmiş olan bir cümle) de olabilir.

Ayet-i celilede geçen bu inam'dan maksat, Allah-u Tealâ'nın o kullarına bahşettiği iman, tesbit (sabit kılma), İslam, yakîn (şüphesiz inanç) salâh (iyi hal), hidayet, ahde vefa, sadece Allah'tan korkma, Allah-u Tealâ'nın yüce şanlarına vukuf, kalp rahatlığı, tevfik (hayra muvaffakiyet), İsmet (günahlardan korunma) ve Allah'ın vadine güvenme gibi güzel hallerin o kimselere ihsan edilmesidir.

Ayet-i celilede geçen: (اُدْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ) **"Onların üzerlerine kapıdan girin"** kavl-i şerifi, bu iki zatın, Allah-u Tealâ'nın kendilerine yardım edeceği ve kendilerini muzaffer kılacağı hususundaki vaadine son derece güvendiklerini ifade etmektedir ki bunun manası: "Onların cisimlerinin büyüklüğü sizi dehşete düşürmesin, onların cisimleri büyükse de kalpleri zayıftır, onların kalpleri sizin korkunuzla doldurulmuştur. " demektir.

Daha sonra geçen: (فَاِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَاِنَّكُمْ غَالِبُونَ) **"O kapıdan bir girdiniz mi, şüphesiz ki siz galipsiniz."** sözleri ise, "Onların şehirlerinin kapılarından girdiğinizde, hezimete (bozguna) uğrayacaklar ve onlardan ne ateşe üfleyen, ne de evde oturan bir kimse kalmayacaktır, dolayısıyla onlardan korkmayınız." manasını tazammun etmekte (içermekte) dir.

Bu iki zatın bu sözleri onların Musa *(Aleyhisselâm)* ın peygamberliğine kesinlikle inandıklarını ve Allah'ın yardımına tam manasıyla güvendiklerini ortaya koymaktadır.

Bundan dolayı sözlerini: (وَعَلَى اللهِ فَتَوَكَّلُوا اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) **"Eğer mümin** (gerçekten iman etmiş) **kimselerseniz, ancak Allah'a güvenin."** cümlesiyle bitirmişlerdir ki bu, "Allah-u Tealâ size yardım edeceğini söz verdiğine göre, düşmanlarınızın çok kuvvetli olup, cüsselerinin çok büyük olmasından dolayı korkuya kapılmanız uygun değildir.

Bilakis, eğer her şeye gücü yeten bir ilâhın varlığına, Musa *(Aleyhisselâm)* ın da onun hak peygamberi olduğuna gerçekten inanıp bunu ikrar (kabul) etmiş iseniz, ancak Allah'a tevekkül etmeniz (güvenmeniz) gerekir." demektir.

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ
إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ
﴿٢٥﴾ قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ
فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ
بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ
الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾
لَئِن بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ
إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾
إِنِّي أُرِيدُ أَن تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ
أَصْحَابِ النَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾
فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾ فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ
يُوَارِي سَوْأَةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَىٰ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ
هَٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

Mevlâ Tealâ, iki zatın cihada teşvik eden sözlerini naklettikten sonra, yahudilerin Musa *(Aleyhisselâm)* a verdikleri cevabı zikretmek üzere şöyle buyuruyor:

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ (٢٤)

KELİME MANASI (24)

(قَالُوا) **Dediler,** (يَا مُوسَىٰ) **Ey Musa!** (إِنَّا) **muhakkak biz,** (لَن نَّدْخُلَ) **asla girmeyiz,** nereye? (هَا) **oraya,** ne zamana kadar? (أَبَدًا) **uzun bir zaman,** ondan bedel? (مَّا دَامُوا) **onlar daim oldukça, durdukça,** nerede? (فِيهَا) **orada,** (فَاذْهَبْ) **o hâlde git,** kim? (أَنتَ) **sen,** daha? (وَرَبُّكَ) **Rabbin,** (فَقَاتِلَا) **ikiniz muharebe edin,** (إِنَّا) **muhakkak biz** nerede? (هَاهُنَا) **burada,** (قَاعِدُونَ) **oturucularız.**

MEALİ ŞERİFİ (24)

Dediler ki: Ey Musa! Onlar orada bulundukları müddetçe, biz oraya asla girmeyiz. Şu halde sen Rabbinle beraber git, ikiniz (onlarla) **savaşın biz burada mutlaka oturucularız.**

İ Z A H A T

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, bir önceki ayet-i kerimede bahsi geçen iki zat, Benî İsrail'e, düşmanlarından korkmamalarını ve ancak Allaha güvenmelerini tenbih edince, onlar: "On kişinin sözünü bırakıp sizin ikinizi mi doğrulayacağız?" diyerek onları taşlamak istediler, sonra da Musa *(Aleyhisselâm)* a dönerek bu ayet-i kerimede beyan edildiği üzere:

(إِنَّا لَن نَّدْخُلَهَا أَبَدًا مَّا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) **"Onlar orada durdukça, biz ebediyyen asla oraya girmeyeceğiz, sen rabbinle beraber git, ikiniz harbedin, şüphe-siz ki biz burada oturucularız."** dediler. İşte onların bu sözleri Allah'a karşı inat, harpten firar (kaçmak) ve Allah'ın yardımından iyas (ümit kesmek) tir.

Onların: (فَاذْهَبْ أَنتَ وَرَبُّكَ) **"Rabbinle beraber git."** sözleri ise Mevlâ Tealâ'nın sıfatlarını bilmemekten kaynaklanmaktadır. Zira Allah-u Tealâ gidip-gelmek'ten münezzeh (son derece uzak) tır. Belki de bu kavim Allah'ın gidip geleceğini tecviz eden (caiz gören) mücessime ve müşebbihe (Allah-u Tealâ'yı sonradan yaratılanlara benzeten) bir toplum idiler.

İmam-ı Hasen *(Rahimehullah)* ın: "Onların bu sözü Allah-u Tealâ'ya küfretmeleri demektir." sözünün manası da budur. Eğer onlar bu sözleriyle Allah-u Tealâ'nın hakikaten gidip gelmesini kastetmeyip, muharebeyi dilemesi ve savaşmayı istemesi anlamında söylemişlerse, hiç şüphesiz bu da, Allah-u Tealâya itaat etmeyeceklerine dair diretme anlamına gelmektedir ki, bu da bir fısk (yoldan çıkma) sayılır. Nitekim Mevlâ Tealâ'nın, Musa *(Aleyhisselâm)* a hitaben:

« فَلاَ تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٢٦) »

"Artık o fasık kavme karşı üzülme." *(Maide Suresi: 26 dan)* buyurmuş olması da bunun delilidir.

Mevlâ Tealâ'nın bu kıssayı anlatmasından maksat, o yahudilerin, tâ eskiden beri Allahın peygamberleriyle ne denli bir münakaşaya giriştiklerini ve onlara buğz edip, muhalefette bulunduklarını açıkça ortaya koymak suretiyle bu ümmeti, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muhalefetten sakındırmaktır. Bundan dolayı sahabe-i kiram, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bulundukları muharebelerde asla onu yalnız bırakmamışlar ve Benî İsrail'in Musa *(Aleyhisselâm)* a sarfettikleri bu sözü hatırlayarak, kendilerinin asla böyle bir hataya düşmeyeceklerini belirtmişlerdir.

Nitekim, Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Bedir'e giderken müslümanlarla istişare ettiğinde, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* harbe gidilmesi için fikir beyan etti, sonra tekrar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* insanlara sorunca hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* muharebe için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e olumlu cevap verdi. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* susunca, ensardan bir zat: "Ey Ensar cemaati! Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sizin görüşünüzü almak istiyor." dedi. O zaman Ensar-ı Kiram:

٣١١ - « وَاللهِ لاَ نَكُونُ كَمَا قَالَتْ بَنُوا اسْرَائِيلَ لِمُوسَىٰ عَلَيْهِ السَّلاَمُ: اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلاَ انَّا هٰـهُنَا قَاعِدُونَ ، وَلٰكِنْ وَاللهِ لَوْ ضَرَبْتَ اَكْبَادَ الْابِلِ حَتَّىٰ تَبْلُغَ بَرْكَ الْغِمَادِ لَكُنَّا مَعَكَ »

311 - **"Vallahi biz, Benî İsrailin Musa** *(Aleyhisselâm)* **a 'Sen Rabbinle git, ikiniz muharebe edin, şüphesiz ki biz burada oturucularız'** (dediği gibi diyecek durumda) **olmayız. Velâkin sen, "Berkü'l-Gimad"** (Yemen-de bir yer) **e ulaşıncaya kadar develerin ciğerlerine** (o hizaya gelen yere onları hızlı koşturmak için ayaklarınla) **vursan** (süratlice gitsen) **vallahi elbette biz seninle beraber oluruz."** dediler. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12022, 4/210)*

İbni Hacer-i Askalâni*(Rahimehullah)* ın, "Fethul Bârî" isimli eserinde beyan ettiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Bedir'e gitme hususunda ensarın durumunu gözetmesi, bu hususta kendisine uymamalarından korktuğu içindi. Zira ensar, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ancak ona bir kötülük yapmak isteyenlere karşı yardım edeceklerine dair biat etmiş (söz vermiş) lerdiyse de düşmana karşı harbe çıkma konusunda bir sözleşmeleri yoktu.

Bundan dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* , onların bu hususdaki niyetlerini anlamak için duraklamış, fakat Saad ibni Muaz *(Radıyallahu Anh)* gibi ensarın ileri gelenleri "Ya Resulallah emrolunduğun şeyi yap biz seninle beraberiz," diyerek, bu hususta Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e muvafakatlarını açıklamışlardı. *(Fethu'l-Bârî: 7/336)*

İbni Mesud *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Miktad ibni Esved *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle bir sözüne şahit oldum ki, o sözün sahibi olmak bana, onunla mukayase edilecek her kıymetli şeyden daha sevgilidir. (Bu söze sahip olmamla bütün dünyaya sahip olmam arasında muhayyer kılınsam, elbette bu söze sahip olmayı tercih ederdim.)

Bir kere o, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müşriklere beddua ederken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına geldiğinde:

« لاَ نَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسىٰ: اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلاَ ، وَلٰكِنَّا نُقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ . فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسُرَّهُ »

322 - **"Biz, Musa** *(Aleyhisselâm)* **ın kavmi, 'Sen ve Rabbin gidin muharebe edin' dediği gibi demeyiz. Velâkin biz senin sağında, solunda, önünde ve arkanda muharebe ederiz."** dedi. Bunun üzerine, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yüzünün parladığını ve bu sözden dolayı sevindiğini gördüm. *(Buharî, Megazî: 5, No:3736, 4/1456, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:4070, 2/117)*

Mevlâ Tealâ, yahudilerin inat ve isyanlarına karşı Musa *(Aleyhisselâm)* ın kendisine nasıl münacâtta bulunduğunu şöyle açıklıyor:

قَالَ رَبِّ إِنِّي لاَ أَمْلِكُ إِلاَّ نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٢٥)

KELİME MANASI (25)

(قَالَ) (Musa *(Aleyhisselâm)*) **dedi ki,** (رَبِّ) **ey benim rabbim,** (إِنِّي) **muhakkak ben,** (لاَ أَمْلِكُ) **malik** (sahip) **olamıyorum,** (إِلاَّ نَفْسِي) **ancak kendime,** daha? (وَأَخِي) **kardeşime** (söz geçirebiliyorum), (فَافْرُقْ) **o hâlde sen ayır,** neyi? (بَيْنَنَا) **bizim aramızla,** daha? (وَبَيْنَ الْقَوْمِ) **o kavmin arasını,** öyle kavim ki, (الْفَاسِقِينَ) **fasık** (yoldan çıkmış) **lar.**

MEALİ ŞERİFİ (25)

Musa (şöyle) **dedi: Ey Rabbim! Ben kendimden ve kardeşimden başkasına malik** (hakim) **olamıyorum, artık bizimle o fasık** (yoldan çıkmış) **kavmin arasını ayır.**

İ Z A H A T

Fahrurrazi ve Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, Yûşa ve Kâleb *(Aleyhismesselâm)*, Musa*(Aleyhisselâm)* ın taatında oldukları hâlde Musa *(Aleyhisselâm)* ın:

"Ya Rabbi! Ancak kendime ve kardeşime malik olabiliyorum" demesi, Ağabeysi olan Harun *(Aleyhisselâm)* a özellik ve önem vermesinden kaynaklanmakta ve Harun *(Aleyhisselâm)* ın kendisine itaatkâr olduğuna işaret etmek içindir.

Bu söz, "Din kardeşime malik olabiliyorum" anlamına da gelebilir ki, bu manada onun dini ve taatı üzere bulunan herkes onun din kardeşi olduğundan bu iki zat da: "Kardeşim" tabirine dahildirler.

Daha sonra Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın: (فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ) **"Artık bizimle o fasıklar güruhunun arasını ayır."** buyurduğunu nakletmiştir ki bunun manası, "Hak ettiğimiz şey sebebiyle bizim lehimize; Onların hak ettikleri şey sebebiyle de onların aleyhine hükmetmen suretiyle aramızı faslet (ayır) " demektir ki, bu onlar hakkında bir nevi bedduadır.

Bu ifade-i celile: "Bizi onlarla birlikte bulunmaktan kurtar" manasına da gelebilir ki, bu, kâfirler ve Allah'a isyan edenlerle beraberliğin caiz olmadığına da bir nevi işaret etmektedir.

Musa *(Aleyhisselâm)* ın kavmi hakkında: "Fasıklar" tabirini kullanması, onların itaatsızlıklarının, kâfir olmalarını gerektirmediğine işaret etmekteyse de, onlardan ayrılmayı istemesi, onların tamamen itaattan çıkarak söz dinlemez bir hâle geldiklerini göstermektedir. Zira Musa *(Aleyhisselâm)* onların tekrar yola geleceklerini ümid etseydi son tedbir olarak ümmetiyle aralarının açılmasını istemezdi.

Mevlâ Tealâ, Musa *(Aleyhisselâm)* ın bedduasını zikrettikten sonra, Benî İsrail'i nasıl cezalandırdığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ (٢٦)

KELİME MANASI (26)

(قَالَ) (Allah-u Tealâ) **Buyurdu ki,** (فَإِنَّهَا) **muhakkak orası** (mukaddes toprak) nedir? (مُحَرَّمَةٌ) **haram kılınmıştır,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** ne kadar zaman? (أَرْبَعِينَ) **kırk,** ne cihetinden? (سَنَةً) **sene cihetinden,** (يَتِيهُونَ) **hayran, şaşkın bir vaziyette dolaşacaklardır,** nerede? (فِي الْأَرْضِ) **yer yüzünde,** yani onlar oldukları yerde sersem sersem dolaşacaklardır, (فَلَا تَأْسَ) **artık üzülme,** kim üzerine? (عَلَى الْقَوْمِ) **o kavim üzerine,** öyle kavim ki, (الْفَاسِقِينَ) **fasıklar.**

MEALİ ŞERİFİ (26)

(Allah-u Tealâ) **Buyurdu ki: Muhakkak orası** (arz-ı mukaddes) **kendilerine kırk yıl haram kılınmış** (yasaklanmış) **tır.** (Bu müddet içinde oldukları) **yerde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. Artık sen, o fasıklar güruhuna karşı üzülme.**

İ Z A H A T

Hâzin, Nesefî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celide geçen **"Tahrim"** (Arz-ı mukaddese girmenin Benî İsrail'e haram kılın-

ması) engelleme manasında olup, taabbüd ve teklif tahrimi (dini bir yasaklama) değildir.

Ayet-i celilede geçen: (أَرْبَعِينَ سَنَةً) **"Kırk sene"** ifadesi, tahrimin zarfıdır ki, buna göre, Arz-ı Mukaddese girmenin yasaklığı müebbed (sonsuz) olmayıp, kırk sene ile muvakkat (vakitlenmiş) dir, bu durumda daha önce zikredilen:

« ... ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ ... (٢١) »

"Allah'ın sizin için yazdığı arz-ı mukaddes'e girin." *(Maide Suresi: 21 den)* kavl-i şerifinin zahirine zıd düşmemektedir.

Kazî tefsirinde zikredilen, "Musa *(Aleyhisselâm)* ın kırk senenin bitiminde, Benî İsrail'den kalanlarla gidip Eriha'yı fethettiği ve orada Allah'ın dilediği süre ikamet ettikten sonra vefat ettiği" şeklindeki rivayet de bu manayı teyid etmektedir.

Bu **"Kırk sene"** ifadesi, kendisinden sonra gelen: (يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ) **"Yer yüzünde hayret içinde dolaşacaklardır."** ifadesiyle de ilgili olabilir ki, buna göre mana: "Onlar kırk yıl bu hâl içinde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır" demek olur, bu durumda yasaklık onlar hakkında ölünceye kadar devam etmiş, daha sonra onların zürriyetleri o beldeye girmişlerdir.

Burada kırk senenin tahsis edilmesindeki hikmete gelince; "Biz o beldeye asla giremeyiz, orada bulunan zorba kavimle muharabe edemeyiz." diyen korkak neslin ardı arkası kırk senede kesilip, harbe cesaretli olan yeni bir neslin kırk senede yetişecek olmasıdır.

Yahut Nimetullah Nahcuvanî *(Kuddise Sırruhu)* nun beyan ettiği üzere iman kırk senede kemale ereceğinden özellikle kırk sene ile cezalandırılmışlardır. Çünkü onlar, Allah-u Tealâ'nın mukaddes araziye girme emrine karşı gelerek imandan önceki hâllerine döndüklerinden, imanlarının tekâmülü (olgunlaşması) ve metanet-i kalbiye ile şecaat-ı tabiiye (cesaret ve dayanıklılık) larının tekemmülü (tamamlanması) için Arz-ı Tih'te kırk sene hapsolunmuşlardır.

Zira onlar bu kırk sene zarfında medeniyetten gelen cebanet (şehir hayatında yaşamaktan meydana gelen korkaklık) tan kurtulup, bedeviyet (kırsal hayat) ın kazandıracağı salâbet (sertlik) ve cevlângâh (atılgan) lığa kavuşmuşlar ve böylece içlerindeki korkaklar helâk olup, yetişen yeni nesil sahrada elde ettikleri cesaretle Arz-ı Mukaddesi feth ederek Kudsi şerife girdiler böylece Allah-u Tealâ'nın takdiri yerini bulmuş oldu.

Nitekim: "Biz oraya giremeyiz" diyenlerden hiç biri Arz-ı Mukaddes'e girememiş, bilakis hepsi sahrada helâk olup onların çocukları cebbarlarla muharebe etmiştir." şeklindeki rivayet de bu görüşü kuvvetlendirmektedir.

Ulema, Benî İsrailin şaşkın halde dolaştıkları Tih'in miktarı (sahranın yüz ölçümü) hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazılarına göre altı fersah, kimine göre oniki fersaha altı fersah, bir kısımlarınca da otuz fersaha dokuz fersah ölçümündedir.

Bir fersahın takriben sekiz kilometre uzunluğunda olduğunu kabul edersek, Tih'in çok büyük olmadığı anlaşılır. Beni İsrailin tamamı altıyüzbin mukatil (savaşçı) topluluğu olduğuna göre, bu kadar büyük bir topluluğun böylesine küçük bir çölde kırk sene kaldıkları hâlde içlerinden hiç birinin oradan çıkmak için yol bulamaması bazıları tarafından garipsenebilirse de, bunda şaşılacak hiç bir şey yoktur.

Zira, peygamberlerin yaşadığı asırlarda bu gibi harikulade şeylerin ve mucizelerin vukuu (meydana gelmesi) hiç de uzak görülecek bir şey değildir. Bu durum kış günlerinde kar tipisine tutulan bir kafilenin sabahleyin yola çıktıkları yeri bilmeksizin akşama kadar yürüyerek sabahtan çıktıkları yere dönmeleri gibidir.

İşte Beni İsrailin çöldeki hâli bu tarzda cereyan etmiştir. Çünkü onlar Musa *(Aleyhisselâm)* a, "Sen Rabbinle beraber gidin, Cababire (zorbalar) ile harbedin biz burada oturalım." diyerek çölde ikameti tercih ettiklerinden:

« اَلْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ »

"Ceza amel cinsindendir." (insan yaptığına göre karşılık görür) kaidesince, Mevlâ Tealâ onları bu sözlerinin cezası olarak kırk sene dolaştırmıştır.

Eğer biz, bu ayet-i celilede belirtilen bu hadiseyi imkânsız görmek kapısını açarsak, o zaman bütün mucizeleri tenkit etmek kapısı açılmış olur ki, bunun imansızlığa yol açacağı aşikârdır.

Âlimler, Musa ile Harun *(Aleyhimesselâm)* ın ümmetleriyle beraber çölde kalıp kalmadıkları hususunda farklı görüşler belirtmişlerdir.

1 - Bir kısım âlimler, "Musa *(Aleyhisselâm)* kendisiyle o fasık kavmin arasını ayırması için Allah'a dua etmiştir, peygamberlerin duaları da kesinlikle makbul olduğuna göre, Musa *(Aleyhisselâm)* çölde onlarla beraber olmaması gerekir, ayrıca çölde bulunmak bir nevi azaptır, halbuki peygamberler böyle bir azabı hak etmemişlerdir" demişlerse de,

Ekseri ulema, Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* ın da o çölde kavimleriyle beraber olduklarını söylemişlerdir ki bu en doğru görüştür, zira bir çok ayet-i kerimelerde belirtildiği üzere o çölde, Beni israil'e sıcaktan şikayetlendiklerinde bulut gölge yapılmış, susuz kaldıklarında Musa *(Aleyhisselâm)* ın, asasını taşa vurmasıyla oniki pınar fışkırmış, acıktıklarında kudret helvasıyla bıldırın yağdırılmıştır ki, bütün bu hadiseler Musa *(Aleyhisselâm)* gibi bir peygamberin mucizelerinden sayılmıştır.

Musa *(Aleyhisselâm)* ın onların arasında bulunmadığını kabul ettiğimiz takdirde ise, Beni İsraile verilen bu harikulâdeliklerin izahı mümkün olmaz. Ayrıca aşağıda belirtileceği üzere Harun *(Aleyhisselâm)* ın, ardından bir sene sonra da Musa *(Aleyhisselâm)* ın o çölde vefat ettiklerine dair bir çok rivayetler bulunmaktadır.

Ancak burada, peygamberlerin bu azaba ne sebeple duçar kılındıkları söz konusu edilecek olursa, biz bunun onlar hakkında azap olduğunu kabul etmeyiz. Zira İbrahim *(Aleyhisselâm)* hakkında nar-ı Nemrud'u (Nemrudun ateşini) serin ve selâmet yapan Allah-u Tealâ, o çölü de Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* hakkında mesire yeri kılmıştır.

Dolayısıyla Benî İsrail, Allah-u Tealâ'nın emrine muhalefet etmeleri sebebiyle o çölde azabolurlarken, peygamberler ve salih kimseler enva-i lezaiz (türlü türlü lezzetler) içinde vakit geçirmişlerdir. Çünkü nimetlerden mahrum bırakılmalarına sebep olacak isyan ve muhalefet onlardan sudur etmemiş (meydana gelmemiş) tir. Nitekim cehennemde görevli olan zebanilere de ateş dokunmayacaktır.

Bu anlatılan da, istib'ad olunacak (uzak görülecek) bir şey değildir. Zira bir şahıs hakkında azap sebebi olan bir şey diğer bir kimse hakkında nimet vesilesi olduğu bu âlemde daima görülen şeylerdendir.

Benî israil'in sahradaki hâlleri,

Kazi, Hâzin ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre, Benî İsrail altı fersahlık bir alanda kırk sene dönüp dolaşmışlar, her gün sabahtan akşama kadar son derece gayretle yürüdükleri hâlde akşamleyin kendilerini sabah çıktıkları yerde bulmuşlardır.

Burada bulut onları güneşin sıcağından gölgelemiş, geceleri nurani bir direk zuhur ederek onları aydınlatmıştır. Bu arada yiyecekleri, işrak vakti çiğ gibi gökten yağdırılan kudret helvasıyla bıldırcın eti olmuş, su ihtiyaçlarını da yanlarında taşıdıkları taştan temin etmişlerdir.

Şöyle ki Musa *(Aleyhisselâm)* Allah-u Tealâ'nın emriyle o taşa asasıyla vurduğunda ondan Benî İsrail'in kabileleri sayısınca oniki göze fışkırmış, böylece her kabile meşrebini (içeceği kaynağı) bilmişti. Bu sırada tüyleri uzamıyordu, çocukları doğduğunda ise, o doğan çocuğun üzerinde onun büyümesiyle uzayan tırnak gibi bir elbise bulunuyordu.

Benî İsrail cezaya çarptırıldıkları hâlde onlara bu şekilde inamda bulunulması, bu ceza tekmil ve te'dip (olgunlaştırma ve edeplendirme) kabilinden olduğu içindir.

"Te'vilât-ı Necmiyye" de şöyle buyurulmuştur: Şaşılacak şeydir ki, Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* gibi büyük peygamberler, Beni İsrailin kötü işleri yüzünden kırk sene sahrada kaldılar, Beni İsrail ise onların yüzü suyu hürmetine bulutla gölgelendirilip, bıldırcın ve kudret helvasıyla rızıklandılar. İşte bu hadise, salihlerle beraber olmanın bereketinin eseriyle, fasıkla birlikte bulunmanın uğursuzluğunun tesirini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu hususta daha geniş malûmat Bakara Suresi: 57, 60. ayet-i kerimeleri nin tefsirinde zikredilmiştir, merak edenler Ruhul Furkan tefsirimizin 1. cildine müracaat edebilir.

Ayet: 26

Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* **ın vefat kıssaları:**

Beğavî ve Hâzin tefsirlerinde zikredildiğine göre, Amr ibni Meymun *(Radıyallahu Anh)* şöyle nakletmiştir: Harun *(Aleyhisselâm)* sahrada Musa *(Aleyhisselâm)* dan önce vefat etmiştir.

Bir kere iki kardeş bir mağaraya girdiler, Harun *(Aleyhisselâm)* orada vefat edince Musa *(Aleyhisselâm)* onu defnederek Beni İsrail'e döndüğünde onlar, "Biz onu çok sevdiğimiz için (kıskancından) onu öldürdün." dediler.

Harun *(Aleyhisselâm)* yumuşak mizaçlı olduğu için Benî İsrail arasında çok sevilmekteydi, bu iftiraya maruz kalan Musa *(Aleyhisselâm)* kendisini temize çıkartması için Mevlâ Tealâ'ya yalvarınca, Allah-u Tealâ ona: "Onları onun kabrine götür, şüphesiz ben onu dirilterek senin beraatını açıklayacağım." diye vahyetti.

Bunun üzerine Musa *(Aleyhisselâm)* Benî İsraili yanına alarak Harun *(Aleyhisselâm)* ın kabrine götürüp ona nida ettiğinde Harun *(Aleyhisselâm)* başındaki top rakları silkerek kabrinden çıktı. Musa *(Aleyhisselâm)* ona: "Seni ben mi öldürdüm?" diye sorunca O, "Hayır ben kendim öldüm." diye cevap verdi. O zaman Musa *(Aleyhisselâm)* "Sen yattığın yere dön." buyurdu. Böylece Musa *(Aleyhisselâm)* ın kendisine atılan bu iftiradan uzak olduğu ortaya çıkarak geri döndüler. *(Beğavî, Meaâlimü't-Tenzil: 2/27)*

Musa *(Aleyhisselâm)* ın vefatına gelince, İbni İshak *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, Musa *(Aleyhisselâm)* ölümü çok büyük görüyor ve istemiyordu. Allah-u Tealâ ona ölümü sevdirmek için Yuşa ibni Nûn *(Aleyhisselâm)* ı peygamberlikle şereflendirdi, artık Musa *(Aleyhisselâm)* sabah akşam onun yanına gelerek "Ey Allah-ın peygamberi! Allah-u Tealâ sana yeni bir şey vahyetti mi?" diye soruyor,

Yuşa *(Aleyhisselâm)* da ona: "Ey Allah'ın peygamberi! Ben bu kadar sene seninle beraber oldum, Allah'ın sana vahyettiklerinden her hangi bir şeyi sen bana anlatmadan ben sana hiç soruyor muydum?" diyerek Musa *(Aleyhisselâm)* a hiç bir şey anlatmıyordu. Bu hâl artık Musa *(Aleyhisselâm)* a ağır gelince ölümü isteyerek yaşamayı kerih görmeye başladı. *(Hâzin, Mecmuatü't-Tefasîr: 2/266)*

Musa *(Aleyhisselâm)* ın vefatı hakkında şöyle bir sahih hadis-i şerif vardır:

٣١٢ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: اُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ اِلٰى مُوسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ ، فَرَجَعَ اِلٰى رَبِّهِ ، فَقَالَ: اَرْسَلْتَنِى اِلٰى عَبْدٍ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ ، فَرَدَّ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَيْنَهُ ، وَقَالَ: ارْجِعْ ، فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلٰى مَتْنِ ثَوْرٍ ، فَلَهُ بِكُلِّ مَا غَطَّتْ بِهِ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ . قَالَ: اَىْ رَبِّ ، ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: ثُمَّ الْمَوْتُ . قَالَ: فَالْآنَ ، فَسَأَلَ اللّٰهَ اَنْ يُدْنِيَهُ مِنَ الْاَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمْيَةً بِحَجَرٍ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: « فَلَوْ كُنْتُ ثَمَّ لَاَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ ، اِلٰى جَانِبِ الطَّرِيقِ ، عِنْدَ الْكَثِيبِ الْاَحْمَرِ »

312 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Ölüm meleği (Azrail *(Aleyhisselâm)*) Musa *(Aleyhisselâm)* a gönderildi. Fakat ona geldiği vakit Musa *(Aleyhisselâm)* bir tokat vurarak onun gözünü çıkardı, o da Rabbine dönerek: "Beni ölmek istemeyen bir kuluna gönderdin." dedi.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ, ona gözünü iade ederek şöyle buyurdu: "Dön ona de ki: Elini bir öküzün sırtına koysun, elinin kapattığı yerdeki her kıl için kendisine bir sene (ömür) vardır."

Bunu duyan Musa *(Aleyhisselâm)*: "Ey Rabbim! Sonra ne olacak?" diye sorunca, Mevlâ Tealâ: "Sonra ölüm" cevabını verdi. Musa *(Aleyhisselâm)* da: "O hâlde şimdi (öleyim)" dedi ve Allah-u Tealâ'dan kendisini Arz-ı Mukaddes'e bir taş atımı yaklaştırmasını istedi.

Ravi dedi ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Orada olsaydım elbette size, yolun kenarında kırmızı kum tepesinin altında onun kabrini gösterirdim."** buyurdu. *(Buharî, Cenaiz:67, No:1274, 1/449, Müslim, Fezail: 42, No:2372, 4/1842)*

Şeyh Muhyiddin-i Nevevî *(Kuddise Sırruhu)* İmam-ı Mazirî *(Rahimehullah)* şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Bazı mülhid (zındık) lar, "Musa *(Aleyhisselâm)* ın ölüm meleğinin gözünü çıkartması nasıl caiz olabilir?" diyerek bu hadis-i şerifi inkâr etmişlerse de ulema bu hususta bir çok cevaplar vermiştir.

1 - Allah-u Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* a bu tokadı atmak için izin vermiş olması mümteni (olmayacak bir şey) değildir. Bu hadise tokatlanan kimse hakkında bir imtihan olabilir, Allah-u Tealâ mahlûkatı hakkında dilediğini yaparak onları imtihan edebilir.

2 - Musa *(Aleyhisselâm)* onun Allah-u Tealâ'dan gelen bir melek olduğunu bilemediğinden onun kendisine fenalık yapmak isteyen bir adam olduğunu zannederek nefsini müdafaaya kalkmış, onun gözünü çıkartmak istemediyse de bu müdafaa gözünü çıkarmaya sebep olmuştur.

Nitekim Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de "Bir müslümanın evine izinsiz bakan bir kimsenin gözünün çıkarılmasını mubah kılmıştır. Melekler İbrahim *(Aleyhisselâm)*a geldiklerinde O, ilk görüşte onları tanıyamamıştır. Tanımış olsaydı onlara dana eti takdim etmesi mümkün olmazdı.

Cibril-i Emin Meryem validemize geldiğinde, O da onu tanıyamamıştır, zira tanısa ondan Allah'a sığınmazdı. Yine böylece iki melek insan kılığında Davud *(Aleyhisselâm)* ın yanına girerek onun huzurunda davaya durmuşlar, o da onların melek olduklarını tanıyamamıştı.

O hâlde Musa *(Aleyhisselâm)* ın ölüm meleğini tanıyamaması nasıl yadırganabilir. Ancak burada, "Musa *(Aleyhisselâm)* birinci defa meleği tanıyamadığı hâlde ikinci gelişinde nereden tanımıştır?" denilecek olursa, Buna şöyle cevap verilebilir Azrail *(Aleyhisselâm)* ikinci defa gelişinde kendisinin ölüm meleği olduğunu belirten bir alâmet ile geldiğinden Musa *(Aleyhisselâm)* derhal teslim olmuştur.

Ayet: 26

Bu hususta gerek İbni Huzeyme *(Rahimehullah)* , gerekse Hattabî *(Rahimehullah)* bir hayli söz etmişlerdir. Netice olarak diyebiliriz ki, bu hadis-i şerif sarihtir, bunu ancak mübtedi' (ehli sünnet dışı sapık fırkalara mensup olan kimse) reddedebilir.

Hadis-i şerifte geçen Arz-ı Mukaddesten murat Beyt-i Makdis'tir. Musa *(Aleyhisselâm)* Kudüsü alamadığı için hiç olmazsa Kudüsten sayılacak yakın bir yerde ölmeyi istemiştir. Nitekim Beyt-i Mukaddes civarındaki kabr-i şerifi hâlen malûmdur.

Beyt-i Mukaddes'e defnedilmesini istemesi ise, orada bir çok peygamber ve salihlerin kabirleri bulunduğundan bu zevat (zatlar) la hayatında olduğu gibi vefatından sonra da mücavir (komşu) olmak isteyişindendir. Bir de faziletli yerleri ziyaret edip duada bulunanlar çok olduğu için orada gömülmek istemiştir.

Ulemadan bazısı da: "Musa *(Aleyhisselâm)* ın kabri meşhur olup da, insanların kendisiyle fitnelenmesinden (mezarına tapmalarından) korktuğu için, Beyt-i Mukaddesi değil de yakınını istemiştir." demişlerdir.

Rivayetlere göre Musa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü yüzyirmi senedir.

Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın Cebbarlarla muharebesi:

Musa *(Aleyhisselâm)*, vefat edip kırk sene dolduktan sonra Allah-u Tealâ Yuşa *(Aleyhisselâm)* ı Beni İsraile gönderdi, o da onlara Allah-u Tealâ'nın, kendisine cebbarlarla muharebe etmeyi emrettiğini bildirdi.

Bunun üzerine Benî İsrail onu tasdik ederek ona uyup zorbaların bulunduğu Eriha şehrine yöneldiler. Misak Tâbutu da Yuşa *(Aleyhisselâm)* ile beraberdi. Bu tâbutla ilgili malûmat Bakara Suresi 248. ayetin tefsirinde geçmiştir.

Yuşa *(Aleyhisselâm)* Eriha şehrini altı ay kuşattı, yedinci ay borazanlara üfleyip vadide bir gürültü kopardıklarında şehrin duvarı düşünce içeri girerek, cebbarlarla muharebe edip onları bozguna uğrattılar. Onları öldürmek için üzerlerine hücum ettiklerinde, Benî İsrail'den bir cemaat cebbarlardan bir adamın boynunu vurmak için toplanıyorlardı da ancak birlikte kesebiliyorlardı.

Muharebe ve fetih cuma günü olmuştu, bu arada cebbarlardan bir bakiyye (kalıntı) sağ kalmış, güneş de batarak cumartesi gecesi girmeye yaklaşmıştı ki, Yuşa *(Aleyhisselâm)* cumartesi girdiğinde Benî İsrailin harbetmeyeceğinden bu arada da cebbarların yeniden toparlanacağından korkarak:

« اَللّٰهُمَّ اردُدْ عَلَيَّ الشَّمْسَ »

"Ey Allahım! Güneşi bana geri çevir" diye duada bulundu. Güneşe de:

« انَّكِ فِى طَاعَةِ اللهِ وَاَنَا فِى طَاعَةِ اللهِ »

"Sen de Allah'ın taatındasın, ben de Allah'ın itaatındayım" diye hita-

bederek, cumartesi girmeden Allah'ın düşmanlarından intikam almak için güneşden ve aydan oldukları yerde durmalarını istedi.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ güneşi kendisine iade etti ve onların hepsini öldürünceye kadar gündüze bir saat ilave edildi. Neticede Yuşa *(Aleyhisselâm)* Şam meliklerinden otuzbir tanesini öldürüp, Şam arazisinin tamamına galip oldu ve Şam vilâyetlerinin tamamı Beni İsraile ait oldu.

Yuşa *(Aleyhisselâm)* tahsildarlarını etrafa dağıtarak ganimetleri toplattırdı, o gün hiç bir zaman görülmemiş mallar yığıldı. O anda ganimetleri yakmak için ateş geldiyse de onlara dokunmayınca Yuşa *(Aleyhisselâm)* "içinizde gani met malına hiyanet eden biri vardır, her kabileden bir kişi benimle biat etsin (el sıkışsın)" buyurdu.

On iki kabilenin seçkinleri onunla musafaha ederlerken içlerinden birinin eli Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın eline yapışıp kalınca, "Hıyanet sendedir" buyurarak çaldığı şeyi getirmesini istedi.

Bunun üzerine o kişi yakut ve mücevherlerle bezenmiş bir öküz kafası getirince, Yuşa *(Aleyhisselâm)* onu ve getiren kişiyi ganimet mallarının içine koydu, o zaman ateş gelerek adamı da malları da yaktı. Sonra Yuşa *(Aleyhisselâm)* da vefat etti ve Efrâim dağına defnedildi.

Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü yüzyirmialtı sene olup, Musa *(Aleyhisselâm)* dan sonra Benî İsrail'i yönetmesi yirmiyedi sene sürdü. *(Beğavî, Mealimü't-Tenzil: 2/27, Hâzin, Mecmuatü't-Tefasîr: 2/265, İbni Kesir 2/38)*

Bu kıssanın doğruluğuna Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu sahih hadis de şahitlik etmektedir,

٣١٣ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «غَزَا نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتْبَعْنِي رَجُلٌ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ، وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَبْنِيَ بِهَا وَلَمَّا يَبْنِ بِهَا، وَلَا أَحَدٌ بَنَى بُيُوتًا وَلَمْ يَرْفَعْ سُقُوفَهَا، وَلَا أَحَدٌ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خَلِفَاتٍ، وَهُوَ يَنْتَظِرُ وِلَادَهَا، فَغَزَا، فَدَنَا مِنَ الْقَرْيَةِ صَلَاةَ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ لِلشَّمْسِ: إِنَّكِ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ، اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا، فَحُبِسَتْ حَتَّى فَتَحَ اللهُ عَلَيْهِ، فَجَمَعَ الْغَنَائِمَ فَجَاءَتْ –يَعْنِي النَّارَ– لِتَأْكُلَهَا فَلَمْ تَطْعَمْهَا، فَقَالَ: إِنَّ فِيكُمْ غُلُولًا، فَلْيُبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ، فَلَزِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمُ الْغُلُولُ، فَلْتُبَايِعْنِي قَبِيلَتُكَ، فَلَزِقَتْ يَدُ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ بِيَدِهِ، فَقَالَ: فِيكُمُ الْغُلُولُ، فَجَاؤُوا بِرَأْسٍ مِثْلِ رَأْسِ بَقَرَةٍ مِنَ الذَّهَبِ، فَوَضَعُوهَا، فَجَاءَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهَا، ثُمَّ أَحَلَّ اللهُ لَنَا الْغَنَائِمَ، رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجْزَنَا، فَأَحَلَّهَا لَنَا»

313 - **"Enbiyadan bir peygamber gazaya giderken kavmine 'Bir kadının fercine** (nikâhla) **malik olup, onunla zifaf yapmak istediği hâlde henüz onunla cima etmemiş olan kimse, evler yapıp tavanlarını yükseltmemiş olan hiçbir kimse, koyun veya gebe develer satın alıp da bunların doğurmalarını bekleyen kimse de bana tâbi olmasın** (benimle beraber harbe gelmesin)" **buyurduktan sonra gazaya gitti.**

İkindi namazı vaktinde yahut buna yakın bir zamanda o (fethedeceği) **karye** (belde) **ye yaklaşınca, güneşe hitaben 'Sen bir emir kulusun, ben de bir memurum, Ey Allahım! Bu güneşi bizim üzerimize hapset** (fetih nasip oluncaya kadar durdur) **dedi.**

Bunun üzerine Allah bu peygambere fetih nasibedinceye kadar güneş durduruldu. Neticede o peygamber ganimetleri topladı, derken onları yemesi için (gökten bir) **ateş geldi fakat ateş o ganimetleri yemedi** (yakmadı) **O zaman peygamber** (ordusuna) **'Sizin içinizde şüphesiz ki bir gulûl** (ganimet malına hıyanet) **vardır. Dolayısıyla her kabileden bir kimse biat etsin' dedi.**

(Bu biat sırasında) **birisinin eli peygamberin eline yapışınca, 'Hıyanet işi sizdedir senin kabilen bana biat etsin' dedi.** (o kabilenin tamamı biat ederken) **iki yahut üç kimsenin elleri peygamberin ellerine yapışınca 'Hıyanet sizdedir' dedi. Sonra onlar sığır başı gibi altından bir baş getirip yere koyunca ateş gelerek o ganimet malını yedi.** (evvelki ümmetlere ganimet malı helâl kılınmamıştı) **sonra Allah-u Tealâ bizler için ganimetleri helâl kıldı.**

Bizim zayıflığımızı ve acziyetimizi (cihat için gerekli masrafları karşılayacak yeterli malımız olmadığını) **gördü de onları bize helâl etti.** *(Buharî, Humus: 8, No:2956, 3/1136, Müslim, Cihat:11, No:1747, 3/1366)*

Yahudi ulemasından olup islâmiyet ile müşerref olan Ka'bu'l-Ahbar hazretleri Bu hadis-i şerifi duyunca, **"Allah ve Resulü doğru söylemiştir Vallahi Tevratta da böyle zikredilmektedir."** dedikten sonra: **"Ey Ebu Hureyre! Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **size o peygamberin kim olduğunu haber verdi mi? "** diye sordu.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* "Hayır" deyince, Ka'b *(Radıyallahu Anh)*: **"O, Yuşa ibni Nûn** *(Aleyhisselâm)* **dır."** dedi. Sonra: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **size o karyenin neresi olduğunu söyledi mi?"** diye sordu. Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* yine "Hayır" cevabını verince, Hazreti Ka'b: **"Eriha şehridir"** dedi. *(Hakim, Müstedrek, No:2618, 2/151)*

Bu peygamberin yeni evlenen ve ev yapan kimseleri muharebeden geri bırakması, onların, geride bıraktıklarını düşünecekleri için akıllarını cihada tam veremeyeceklerini bildiğindendir.

Kazi İyaz *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, âlimler bu hadis-i şerifte geçen, güneşin hapsolmasının şekli hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, güneşin geriye çevrildiğini, kimisi geriye döndürülmeyip durdurulduğunu, bir takımları da hareketinin yavaşlatıldığını söylemişlerdir ki, bütün bunlar nübüvvetin mucizelerindendir.

Bizim Peygamberimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e de iki kere güneşin durdurulduğu rivayet edilmiştir. Bunlardan biri Hendek günü güneş batana kadar ikindiyi kılamadıklarından Allah-u Tealâ güneşi habibine iade etmiş, o da ikindiyi kılabilmiştir. Bu haberi imam-ı Tahavî zikretmiş ve ravilerini güvenilir kabul etmiştir.

İkincisi, Miraç gecesinin sabahı müşriklerin kafilesini beklerken vuku bulmuştur. Çünkü o, Kureyşe, miraca gidişini ispatlamak üzere yolda kafile lerine rastladığını ve güneş doğarken Mekke'ye varacaklarını haber vermişti. Kafile yolda gecikince, Mevlâ Tealâ habibini yalancı çıkartmamak için güneşin doğuşunu geciktirerek kafilenin gelmesini bekletmiştir.

Bu kıssayı da Yunus ibni Bükeyr *(Rahimehullah)* "Ziyadât" isimli eserinde, İbni İshak'ın "Siret" inden naklen zikretmiştir. *(Hâzin, Mecmûatü't-Tefasir: 2/266)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda Musa *(Aleyhisselâm)* a hitaben: (فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ) **"Artık o Fasık kavim üzerine üzülme"** buyurmuştur. İmam-ı Mukatilin naklettiğine göre Musa *(Aleyhisselâm)* kavmine beddua edince, Allah-u Tealâ Musa *(Aleyhisselâm)* a çölün durumlarını haber verdi.

Musa *(Aleyhisselâm)* da bunu ümmetine bildirince "Niçin bize beddua ettin." dediler. Bunun üzerine Musa *(Aleyhisselâm)* bu yaptığına pişman olunca, Mevlâ Tealâ ona: "Artık o fasıklar güruhundan ötürü tasalanma" diye vahyetti.

Ayet-i celiledeki bu hitabın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ait olması da ihtimal dahilindedir ki, buna göre mana "İşleri güçleri Allaha isyan edip, peygamberlere karşı gelmek olan bir toplum hakkında üzülme" demektir.

İbni Kesir tefsirinde zikredildiğine göre, bu kıssa, Yahudilerin rezilliklerini, Allah'a ve resullerine muhalefetlerini ve kendilerine emredilen cihat hususunda itaattan çekindiklerini en bariz (açık) bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Şöyle ki: Onların arasında Allah'ın peygamberi, kelîmi ve o zamanda bulunanlar içindeki safisi (seçkin kulu) olan Musa *(Aleyhisselâm)* gibi bir zat bulunarak kendilerine Allahın yardımını ve düşmanlarına karşı galibiyeti vaad ederken, halbuki de onlar evvelce gözlerinin önünde, gözleri aydın olsun için Allah-u Tealâ'nın, düşmanları firavunu ve ordusunu denizde boğduğunu görmüşlerken, sayıca ve silâhça o ordunun yüzde birine denk olmayacak bir memleket ahalisiyle muharebe etmekten kaçındılar.

Böylece onların çirkinlikleri herkese belirerek gecenin gizlemeyeceği ve entarinin örtmeyeceği bir şekilde rezil oldular. Onlar hâla bu cehaletlerinde bocalayan ve azgınlıkları içersinde dolanan kimselerdir.

Bunlar, "Biz Allah'ın oğulları ve dostlarıyız" dedikleri hâlde, Allah'ın en çok kızdığı düşmanlarıdırlar. Allah onların maymun ve domuza döndürülen yüzlerini takbih (çirkin) eylesin ve onlara, kendilerini tutuşmuş ateşe götürecek ve orada ebedi bırakacak bir lâneti ilzam eylesin (yapıştırsın) .., Âmin.

Ayet: 27

Mevlâ Tealâ, Beni İsrailin Musa *(Aleyhisselâm)* a karşı geldiklerini açıkladıktan sonra, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın iki oğlunun kıskançlık neticesi başlarına gelen felâketi beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ ابْنَىْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ اِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ اَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْاٰخَرِ قَالَ لَاَقْتُلَنَّكَ قَالَ اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ (٢٧)

KELİME MANASI (27)

(وَاتْلُ) **Oku,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onların üzerine** (habibim onlara oku), neyi? (نَبَاَ ابْنَىْ اٰدَمَ) **Âdemin iki oğlunun haberini,** neyle? (بِالْحَقِّ) **hakkıyle,** yani gerçek olarak oku, ne vakitki haberini? (اِذْ قَرَّبَا) **kurban ettiklerinde,** neyi? (قُرْبَانًا) **bir kurbanı,** yani kendilerini Allah'a yaklaştıracak bir kurban takdim etmişlerdi de, (فَتُقُبِّلَ) **kabul edilmişti,** kimden? (مِنْ اَحَدِهِمَا) **onların birinden,** (وَلَمْ يُتَقَبَّلْ) **kabul edilmedi,** kimden? (مِنَ الْاٰخَرِ) **diğerinden,** (قَالَ) (kurbanı kabul edilmeyen kardeş diğer kardeşine) **dedi ki,** (لَاَقْتُلَنَّ) **elbette öldüreceğim,** kimi? (كَ) **seni,** (قَالَ) (diğeri de) **dedi ki,** (اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ) **ancak kabul eder,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** kimden? (مِنَ الْمُتَّقِيْنَ) **takva sahiplerinden.**

MEALİ ŞERİFİ (27)

(Habibim) **Onlara Âdemin iki oğlunun haberini gerçek** (evvelki kitaplara uygun) **olarak oku** (anlat). **Hani onlar** (kendilerini Allah'a yaklaştıracak) **birer kurban takdim etmişlerdi de, ikisinin birinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti.** (Kurbanı kabul edilmeyen kardeş kıskançlık yüzünden diğer kardeşine) **'Elbette seni öldüreceğim' dedi.** (diğeri de) **'Allah ancak takva sahiplerinden** (kendisinden korkanların kurbanını) **kabul eder' dedi.**

İ Z A H A T

Bu ayet-i celilenin kendinden önceki ayet-i celilelerle münasebeti hususunda imam Fahrurrazi şu açıklamaları yapmıştır:

1 - Bu ayet-i celile:

« يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيْرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُوْنَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُوْا عَنْ كَثِيْرٍ ... (١٥) »

"Ey ehli kitap! Size kitaptan gizlemekte olduğunuz bir çok şeyi açıklayan, bir çoğundan da geçiveren resulümüz gelmiştir." *(Maide Suresi: 15 den)* ayet-i celilesiyle ilgilidir. Zira kısas Tevratın sırlarından olup, bu ayet-i celilede belirtilecek olan Âdem *(Aleyhisselâm)* ın iki oğlunun kıssası da bu kısasın sebebi olmuştur.

2 - Bu ayet-i celilenin:

« وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ ... (١٨) »

"Yahudi ve hristiyanlar 'Biz Allah'ın evlâtları ve dostlarıyız' dediler." *(Maide Suresi:18'den)* kavl-i şerifiyle ilgili olduğu da söylenmiştir. Buna göre münasebet yönü şöyledir.

Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğlu isyan ettiğinde, babasının peygamber olması ona hiç bir fayda sağlamadığı gibi yahudi ve hristiyanlara da peygamber soyundan olmaları hiç bir fayda temin etmeyecektir.

3 - Ehli kitap sırf haset ve kıskançlığından dolayı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i inkâr ettikleri için Allah-u Tealâ onlara Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğlunun haberini ve kıskançlığın onu ne kötü bir felâkete sürüklediğini bildirmiştir ki bundan maksat yahudileri bu kıskançlıktan sakındırmaktır.

Ayet-i Celiledeki: (وَاتْلُ) **"Onlara oku!"** kavl-i şerifi "İnsanlara oku" manasına gelebileceği gibi, "Özellikle ehli kitaba oku" manasına gelebilir.

Ayet-i celilede geçen: (بِالْحَقِّ) **"Hak ile "** ifade-i celilesine bir kaç mana verilmiştir.

1 - Allah-u Tealâ tarafından gelen hak ve doğruluğa mültebis (bürünmüş) bir okuyuşla oku.

2 - Tevrat ve incildeki gerçeklere uygun olarak hakka ve sıdk'a (doğruluğa) bürünmüş olarak oku.

3 - Bu kıssayı, fuzuli bir çok kıssalar gibi manasız ve asılsız kabul etmeyip onu hak bilerek itibar etmeleri için oku demektir ki, bu mana, Kur'an ı Kerimdeki kıssaların anlatılmasındaki gayenin, sadece onları hikaye (nakl) etmek olmayıp, onlardan ibret alınması olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim:

« لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ .... (١١١) »

"Andolsun ki, onların kıssalarında akıl sahipleri için büyük bir ibret vardır." *(Yusuf Suresi: 111'den)* kavl-i şerifiyle de bu gayeye dikkat çekilmiştir.

Ayet-i celilede geçen, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğulları, sulbünden gelen iki oğludur. Bazı müfessirlere göre bunlar, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın sulbünden olmayıp benî israil'den iki adamdır.

Velâkin birinci görüş, tarih ve haber erbabının ekserisinin tercihidir, zira Ayet-i celilenin devamında katilin öldürdüğü kardeşinin cesedini ne yapacağını bilemediği, neticede bunu bir karganın davranışından öğrendiği açıklanmaktadır ki, eğer bu bahsedilen iki kişi benî israil'den olsaydı, katil maktülü (öldürdüğü kimseyi) defnetmeyi elbette bilirdi.

Hâbil ile Kâbil arasında meydana gelen münakaşa hususunda iki görüş açıklanmıştır:

Ayet: 27

Taberî, Beğavî ve İbni Kesir tefsirlerinde, İbni Abbas, İbni Mesud ve bir çok sahabe-i kiramdan nakledildiğine göre, Allah-u Tealâ zaruretten dolayı Âdem *(Aleyhisselâm)* a kız çocuklarıyla erkek çocuklarını evlendirmeyi meşrû etmişti. Velâkin Havva anamız, her hamilde (hamile kalışında) bir kız bir oğlan doğuruyordu, böylece her erkek kendi ikizi ile evlenemeyip, diğer kardeşinin ikiziyle evlenebiliyordu. Havva anamızın doğurduklarının tümü yirmi batın (karın) da kırk çocuktur ki, bunların ilki Kâbil ile ikizi İklîma, sonuncuları ise Abdülmuğîs ile ikizi Ümmülmuğîs dir.

Ancak Şis *(Aleyhisselâm)* tek olarak doğmuştur. Çünkü o, Havva anamıza oğlu Hâbil'in ölümünden dolayı üzüntüsüne teselli olmak üzere bahşedilmiş, bundan dolayı ismi, Allahın hibesi (bahşi) anlamına gelen Şis olmuştur.

Ayrıca Âdem *(Aleyhisselâm)* dan sonra ona peygamberlik verildiğinden tek olarak doğmuş ve ikizi bulunmamıştır.

Sonra Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* ın neslini bereketli kılarak artırmıştır. Nitekim rivayet edildiğine göre Âdem *(Aleyhisselâm)* kırkbin torununu görmeden ölmemiştir. Âdem oğulları dört kuşak sonra amca kızı ile evlenmeye başlayarak kız kardeşleri ile nikâh müsaadesi kalkmıştır.

Kâbil ile Hâbilin ne zaman doğduğu hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir. Bazısına göre Âdem ile Havva yer yüzüne indikten yüz sene sonra birleşmeleri neticesinde, önce Kâbil ile ikizi olan İklîma bir batında, iki sene sonra da Hâbil ile ikizi olan Lebûda bir batında dünyaya gelmişlerdir.

Kâbil ziraatla meşgul olmakta, Hâbil ise hayvancılık yapmaktaydı. Kâbilin ikizi olan kız güzel olup, Hâbil ile doğan kız kardeşi çirkin olduğundan Kâbil: "Bu benimle doğan kızkardeşimdir, dolayısıyla bu ikizimle evlenmek bana düşer." diyerek, Hâbilin evleneceği kıza talip olunca Âdem *(Aleyhisselâm)* buna razı olmadıysa da, Kâbil "Bu söylediğin Allah-u Tealâ'nın emri olmayıp senin kendi görüşündür." diye babasına itiraz etti.

Bunun üzerine Âdem *(Aleyhisselâm)* bu iki oğluna, "Allah için birer kurban sunun, kimin kurbanı kabul olursa, o kız ile onu evlendireceğim" dedi.

Bu arada Allah-u Tealâ Âdem *(Aleyhisselâm)* a:

« هَلْ تَعْلَمُ اَنَّ لِى بَيْتاً فِى الْاَرْضِ »

"Benim yer yüzünde bir evim olduğunu biliyor musun?" diye sordu.

O: "Ey Allahım! Hayır" deyince, Mevlâ Tealâ:

« انَّ لِى بَيْتاً فِى مَكَّةَ فَأْتِه »

"Benim Mekke'de bir evim var, gel onu ziyaret et." buyurdu.

Âdem *(Aleyhisselâm)* yola çıkarken göklere: "Çocuklarımı muhafaza et" diye emanet vermek istediyse de sema bunu kabul etmedi. Yer yüzüne bu teklifi yaptığında o da imtina etti (çekindi). Dağlar da bu emaneti kabullenmeyince Âdem *(Aleyhisselâm)* bu teklifi Kâbil'e yaptı. O: "Evet sen gider dönersin ve çoluk çocuğunu, seni sevindirecek bir hâlde bulursun." dedi.

Âdem *(Aleyhisselâm)* gidince Kâbil: "Ben ikizime daha lâyıkım, o benim kız kardeşimdir, ben senden daha büyüğüm, ben babamın vasîsi (vasiyetini yüklenen kimse) yim" diyerek kardeşi Habil'e karşı gururlanmaya başladı.

Bunlardan her biri Allah'a bir kurban (sadaka) sundular, Hâbil, sürüsü içindeki en güzel koyunu seçip kurban (sadaka) olarak sundu. Kâbil ise, ekini içersindeki en adi buğdayları seçip kurban olarak sundu. Her ikisi de bu kurbanları ile Allah'a yaklaşmayı istediler.

Kâbil seçtiği buğdaylar içinde büyük bir başak bulunca (cimriliğinden) onu ovalayarak yedi. O zaman sadaka verecek fakir olmadığından insanlar Allah'a yaklaşmak için bir şey ortaya koyarlar, Mevlâ Tealâ da kabul ettiğine ateş gönderir, kabul olmayanı da hâli üzere bırakırdı.

Bunun üzerine gökten bir ateş inerek Hâbil'in kurbanını yedi (aldı götürdü). Kâbil'in kurbanına ise dokunmadı.

İsmail ibni Rafi' el Medenî *(Rahimehullah)* şöyle anlatmıştır: Âdem *(Aleyhisselâm)* ın iki oğluna kurban sunmaları emrolunca, onlardan sürü sahibi olanın, çok sevdiği bir koyun vardı, o derece ki sevgisinden onu sırtında taşıyordu hatta ondan sevgili hiç bir malı yoktu.

Allah'a kurban sunmakla emrolunca onu Allah için kurban sundu. Allah-u Tealâ da onu ondan kabul ederek cennete aldı. Artık o koyun, ibrahim *(Aleyhisselâm)* ın oğlu ismail *(Aleyhisselâm)* a gönderilinceye kadar cennette otlamaya devam etti. *(İbni Kesir: 2/40-41)*

O zaman kurbanların kabul olduğunun alâmeti gökten beyaz bir ateş inerek onları yemesi idi, makbul olmayan kurbanlara ise ateş inmez onu kuşlar ve hayvanlar yerdi.

Bunun üzerine Kâbil çok kızarak kardeşine "Sen, insanlar içersinde, onlar senin kurbanının kabul edilip, benimkinin reddedildiğini bildikleri hâlde gezebilecek misin? Hayır! Vallahi sen benden hayırlı iken insanlar bana bakmaz, elbette ben seni öldüreceğim ki, kız kardeşimle evlenemeyesin" dedi.

Hâbil buna cevaben: **"Senin kurbanın kabul olmadıysa benim bunda günahım nedir? Allah ancak müttakilerin kurbanlarını kabul eder "** diye cevap verdi. *(İbni Cerîr-i Taberî, Camiu'l-Beyan: 11718- 11721, 11709, Beğavî, Mealimü't-Tenzîl: 2/28, İbni Kesîr: 2/39-41)*

Ayet-i celilenin sonunda Hâbil'in ağzından nakledilen: (اِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللّٰهُ مِنَ الْمُتَّقِيْنَ)**"Allah ancak müttakilerden kabul eder."** kavl-i şerifi, amellerin kabûlü için takvanın şart olduğunu açıklamaktadır. Nitekim:

« لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآءُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ (٣٧) »

"Onların (kurbanlıkların) **ne etleri ne de kanları asla Allah'a ulaşamaz velâkin sizden ona takva ulaşır."** *(Hac Suresi: 37 den)* ayet-i celilesi de, Allaha varan şeyin sadece takva olduğunu açıklamaktadır, takva ise kalbin sıfatlarındandır. Nitekim:

٣١٤ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلتَّقْوىٰ هٰـهُنَا »

314 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen hadis,i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mübarek göğsüne işaret buyurarak üç kere: **"Takva buradadır."** *(Müslim, Birr:l0, No:2564, 4/1986, Tirmizî, Birr:18, No:1927, 4/325)* buyurmuş, böylece görünen amellerle takvanın elde edilemeyeceğini, takvanın ancak, salih amelleri işlerken Allah-u Tealâ'nın büyüklüğünün, saygısının ve korkusunun kalpte yerleşmesiyle hasıl olacağını açıklamıştır.

TAKVANIN TARİFİ VE FAZİLETİ HAKKINDAKİ HADİS-İ ŞERİF VE RİVAYETLER:

Takvanın manası hakkında ulema çok şeyler söylemişlerdir:

1 - İnsanın yaptığı ibadetlerde kusur edeceği endişesine kapılarak elinden geldiği kadar hatalardan sakınması,

2 - İnsanın yaptığı taatları, Allah-u Tealâ'nın rızasını istemenin dışında her hangi bir maksat için yapmaktan korunması,

3 - Kişinin ibadetlerinde, Allah'tan başkasının ortak olmasından sakınması,

4 - Harama düşme korkusundan bazı helâllardan dahi sakınanı Allah-u Tealâ müttaki diye isimlendirmiştir.

٣١٥ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اللهَ لاَ يَقْبَلُ عَمَلَ عَبْدٍ حَتّٰى يَرْضىٰ عَنْهُ »

315 - İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Allah-u Tealâ bir kulundan razı olmadıkça onun amelini kabul etmez."** buyurmuştur.*(İbni Ebî Şeybe, Musannef, Zühd: 40, 8/131)*

Ebu'd-Derda *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: "Allah-u Tealâ'nın, Benim bir namazımı kabul ettiğini yakînen bilmem, bana bütün dünya ve içindekilerden daha sevgilidir, çünkü Allah-u Tealâ: **'Allah ancak müttakilerden kabul eder'** buyurmuştur.

Ali ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: "Takva ile yapılan hiç bir amel az olmaz, kabul olunan bir şey nasıl az sayılabilir?"

Ömer ibni Abdilaziz *(Radıyallahu Anh)*, bir adama yazdığı mektubunda şöyle buyurmuştur: Sana Allah'tan korkmanı vasiyet ediyorum ki, Allah-u Tealâ o takvadan gayrisini kabul etmez, ondan başka bir şeye sevap vermez, onun dışında bir şeye acımaz. Takva hususunda vaaz edenler çoktur amma amel edenler azdır.

Fuzale ibni Ubeyd *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: Benim hardal tanesi kadar bir amelimin kabul olunduğunu bilmem, bana dünya ve içindekilerden daha sevgilidir. Çünkü Allah-u Tealâ: **"Allah ancak takva sahiplerinin amellerini kabul eder."** buyurmaktadır.

Katade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre Amir ibni Abdi Kays *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Kur'an-ı Kerimde bir ayet vardır ki, onun bana verilerek Allah-u Tealâ'nın beni müttakilerden kılması bana bütün dünyadan daha sevgilidir. O da: **"Allah ancak müttakilerden kabul eder"** ayet-i celilesidir.

Hemmam ibni Yahya*(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, Amir ibni Abdillah ölürken ağlamaya başladığında ona "Seni ağlatan nedir?" diye sorulunca, O: "Allah'ın kitabındaki bir ayettir" buyurdu.

"Hangi ayettir?" denilince, O: **"Allah ancak müttakilerden kabul eder"** ayet-i kerimesini okudu.

Sabit *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre Mutarrif *(Rahimehullah)* : "Ey Allahım! Bir günlük olsun orucumu kabul et, Ey Allahım! Bir hasene olsun benim için yaz." der, sonra bu ayet-i kerimeyi okurdu.

Hişam ibni Yahya *(Rahimehullah)* babasının şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Bir kere ibni Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın huzuruna bir dilenci girdi, O oğluna "Ona bir dinar ver " dedi. O da verdi. Dilenci gidince oğlu "Babacığım Allah kabul etsin" demesi üzerine,

İbni Ömer *(Radıyallahu Anh)* : Eğer ben, Allah-u Tealâ'nı benim tek bir secdemi yahut bir kuruş sadakamı kabul ettiğini bilseydim, hiç bir şey bana ölümden daha sevgili gelmezdi. Allah kimin amelini kabul eder bilir misin? **"Allah ancak müttakilerden kabul eder."** buyurdu. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/56-57)*

Meymun ibni Ebi Hamze *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Bir kere Ebu Vail *(Radıyallahu Anh)* ın yanında oturuyordum, yanımıza Muaz'ın arkadaşlarından Ebu Afif adında bir zat girdi, Şakîk ibni Seleme *(Rahimehullah)* ona: "Ey Eba Afif! Bize Muaz ibni Cebel *(Radıyallahu Anh)* dan bir şey nakletmez misin?" deyince,

O, Evet, onun şöyle buyurduğunu işittim diye anlatmaya başladı, kıyamet günü bütün insanlar bir alanda durdurulacak, o sırada bir münadi "Müttakiler nerededir?" diye nida edecek, bunun üzerine takva sahipleri, Allah-u Tealâ kendilerinden örtünmez ve gizlenmez (onlara aşikâre tecelli ettiği) hâlde Rahman Tealâ'nın rahmetinin gölgesi altında ayağa kalkacaklar.

Bunun üzerine ben "Müttakiler kimlerdir?" diye sorduğumda o, "Şirkten ve putlara tapınmaktan sakınıp, ibadeti sırf Allah-u Tealâ için yapanlardır, işte onlar doğrudan cennete giderler." diye cevap buyurdu. *(İbni Kesir: 2/41)*

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, İbni Atiyye *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Ehli sünnetin ittifakıyla, Ayet-i celilede geçen takvadan maksat, şirkten sakınmaktır. Her kim mümin olduğu hâlde şirkten sakınırsa, doğru niyetle yaptığı amelleri makbul olur amma, hem şirkten, hem de bütün günahlardan sakınan kimse için, kabul ve rahmetin en yüksek derecesi vardır.

Tabiî ki bu, Allah-u Tealâ'nın bildirmesiyle bilinmiştir, yoksa aklen Allah-u Tealâ üzerine bir şeyin vacip olması anlamına gelmez.

Ayet: 27

Adiyy ibni Sabit *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Bu ümmetin müttakilerinin kurbanı (Allah-u Tealâ'ya yakınlık vesilesi) namazdır. Bundan maksat bir takım nafile namazlardır. Nitekim :

٣١٦ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « ... وَمَا يَزَالُ عَبْدِى يَتَقَرَّبُ اِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتّىٰ اُحِبَّهُ ، فَاِذَا اَحْبَبْتُهُ: كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِى يَسْمَعُ بِهِ ، وَبَصَرَهُ الَّذِى يُبْصِرُ بِهِ ، وَيَدَهُ الَّتِى يَبْطِشُ بِهَا ، وَرِجْلَهُ الَّتِى يَمْشِى بِهَا ، وَاِنْ سَأَلَنِى لَاُعْطِيَنَّهُ وَ لَئِنِ اسْتَعَاذَنِى لَاُعِيذَنَّهُ »

316 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i kudsî'de Allah-u Tealâ şöyle buyurmuştur: **"Kulum bana nafilelerle yaklaşmaya devam eder neticede ben onu severim, ben onu sevdiğimde onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli ve yürüyen ayağı ben olurum** (o kendi uzuvlarını teleften ve helâktan koruduğu gibi ben onu korur, hayrı ve menfaatı olan şeylere onu muvaffak kılar ve zorluklarda ona yardımcı olurum) **benden bir şey isterse elbette ona veririm bana bir şeyden sığınırsa elbette onu** (o korktuğu şeyden) **korurum."** *(Buharî, Rikak:38, No:6137, 5/2384)*

TAKVANIN FAZİLETİNİ VE TAKVADAN ÇIKANLARIN YAPTIKLARI İYİLİKLERİN KABUL OLUNMAYACAĞINI BİLDİREN AYET-İ KERİMELER:

« ... وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوىٰ وَاتَّقُونِ يَا اُولِى الْاَلْبَابِ (١٩٧) »

"Azıklanın (ahiret için azık toplayın) **şüphesiz ki azığın en hayırlısı takva** (Allah korkusu) **dur. Ey akıl sahipleri! Yalnız benden korkun."** *(Bakara Suresi: 197 den)*

« قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعاً اَوْ كَرْهاً لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْماً فَاسِقِينَ (٥٣) »

"(Habibim!) **De ki: İster isteyerek, isterse istemeyerek verin, sizden** (sadakalarınız) **asla kabul olunmayacaktır, çünkü siz fasık bir kavim** (yoldan çıkan bir topluluk) **oldunuz."** *(Tövbe suresi: 53)*

Mevlâ Tealâ, Kâbilin, Hâbil'i ölümle tehdit etmesi üzerine, Hâbil'in ona verdiği hikmetli cevabı açıklamaya devamla şöylebuyuruyor:

لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَآ اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِىَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ اِنِّى اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ (٢٨)

KELİME MANASI (28)

(Öldürülmek istenen kardeş, sözlerine şöyle devam etti) (لَئِنْ بَسَطْتَ) **Andolsun ki, eğer döşersen** (uzatırsan), kime? (اِلَيَّ) **bana,** neyi? (يَدَكَ) **elini,** niçin? (لِتَقْتُلَ) **öldüresin için,** kimi? (نِى) **beni,** (مَآ اَنَا) **ben olmadım,** nedir olmadım? (بِبَاسِطٍ) **döşeyici** (uzatıcı), neyi? (يَدِىَ) **elimi,** kime? (اِلَيْكَ) **sana,** niçin? (لِاَقْتُلَ) **öldüreyim için,** kimi? (كَ) **seni,** (اِنِّى) **muhakkak ben,** (اَخَافُ) **korkarım,** kimden? (اللّٰهَ) **Allah'tan,** öyle Allah ki, (رَبَّ الْعَالَمِينَ) **âlemlerin rabbi.**

MEALİ ŞERİFİ (28)

Andolsun ki, sen beni öldürmen için elini bana uzatsan da, ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim, çünkü ben, âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım.

İ Z A H A T

Ayet-i celilede geçen: (لَئِنْ بَسَطْتَ اِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَآ اَنَا بِبَاسِطٍ يَدِىَ اِلَيْكَ لِاَقْتُلَكَ) **"Sen beni öldürmek için, bana elini döşersen, ben seni öldürmek için elimi sana döşemem."** kavl-i şerifi Hâbil'in Kâbile karşı kendisini müdafaa etmeyip, ölüme teslim olduğunu ifade etmektedir ki, burada, "İnsanın kendisini müdafaa etmesi farz olduğu hâlde, farz olmasa da en azından yasak olmadığı hâlde Hâbil niye böyle yapmamıştır da: (اِنِّى اَخَافُ اللّٰهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ) **"Çünkü ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım."** demiştir. diye akla gelecek bir soruya, bir kaç yönden cevap verilebilir.

1 - Hâbil, çeşitli emare (işaret) lerden dolayı Kâbilin kendisini öldüreceğini anlayarak bu sözü ona bir nasihat olsun diye söylemiş olabilir ki, buna göre mana: "Ben haksız yere seni öldürmeyi uygun görmüyorum ve bu işi ancak Allah-u Tealâ'dan korktuğum için yapmıyorum." demektir.

Buna göre Hâbil bu sözü, kasten adam öldürmenin çirkinliğini Kâbilin kalbine yerleştirmek için öldürülmeden önce söylemiştir. Bundan dolayı Kâbil'in biraz sabrettiği, Hâbil uyuyunca büyük bir taşla başını ezerek onu öldürdüğü rivayet edilmiştir.

2 - Bu ifade-i celile, "Ben seni öldürmek için sana elimi uzatmam, ancak kendimi müdafaa etmek için sana el kaldırırım." manasında da olabilir. Ulemanın buyurduğuna göre, insan kendisini müdafaa ederken önce en hafif bir savunma ile işe başlayıp, yavaş yavaş işi ilerletmesi gerekir.

Yoksa evvel emirde (ilk plânda) karşısındakini öldürmeye niyetlenemez. En nihayet insan, kendisini ancak karşısındakini öldürerek kurtulabileceği kanaatine varırsa ancak o zaman öldürmesi caiz olabilir.

3 - Ulemadan bazısının buyurduğuna göre, öldürülmek istenen kişi şayet dilerse, sevap elde etmek için katilin isteğine teslim olması caizdir. Nitekim bu ümmetten bunu ilk yapan Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* olmuştur. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in de, bu hususta bir çok teşvikleri olmuştur.

Nitekim:

٣١٧ – عَنْ سَعْدِ بْنِ اَبِي وَقَّاصٍ (رضى الله عنه) قَالَ عِنْدَ فِتْنَةِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ اَشْهَدُ اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ: « اِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةٌ اَلْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ ، وَالْقَائِمُ خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي ، وَالْمَاشِي خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي ». قَالَ: اَفَرَاَيْتَ اِنْ دَخَلَ عَلَيَّ بَيْتِي وَبَسَطَ يَدَهُ اِلَيَّ لِيَقْتُلَنِي؟ قَالَ: « كُنْ كَابْنِ آدَمَ »

317 - Saad ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın fitnesi (öldürülmesi) zamanında, "Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şöyle buyurduğuna şahitlik ederim." demiştir. **"Muhakkak yakında bir fitne kopacaktır ki, o vakitte oturan, ayakta olandan hayırlı, ayakta olan yürüyenden hayırlı, yürüyen de koşandan hayırlı olacaktır** (kişi dünyadan ve ehlinden uzaklaştıkça rahat edecektir).

Bunun üzerine Ravî: "Ya Resulallah! Birisi benim evime baskın yaparak beni öldürmek için elini bana döşerse, ne yapmamı buyurursun., diye sorunca, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Âdemin oğlu gibi ol."** buyurmuştur. *(Tirmizî, Fiten:29, No:2194, 4/486, Ebu Davud, Fiten:2, No:4256, 4257, 2/500-501)*

٣١٨ – عَنْ اَبِي مُوسَى الْاَشْعَرِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ فِتَناً كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِناً وَيُمْسِي كَافِراً ، وَيُمْسِي مُؤْمِناً وَ يُصْبِحُ كَافِراً ، اَلْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ ، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي ، فَكَسِّرُوا قِسِيَّكُمْ ، وَقَطِّعُوا اَوْتَارَكُمْ ، وَاضْرِبُوا سُيُوفَكُمْ بِالْحِجَارَةِ ، فَاِنْ دُخِلَ –يَعْنِي عَلَىٰ اَحَدٍ مِنْكُمْ– فَلْيَكُنْ كَخَيْرِ ابْنَيْ آدَمَ »

318 - Ebu Musa el Eşarî *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz kıyametin önünde** (alâmetlerinden olmak üzere, belirsizlik, karışıklık, korkunçluk, yaygınlık ve devamlılık gibi hususlarda) **karanlık gece parçaları gibi bir takım büyük fitneler bulunacaktır.**

O zamanda bir kişi, mümin olarak sabahlayıp, kâfir olarak akşamlayacak, mümin olarak akşamlayıp, kâfir olarak sabahlayacaktır (O zamanda bulunan insanların hâli hâline uymayacak, ahd ve nakz -sözde durma ve söz bozma- emanet ve hıyanet, maruf ve münker, sünnet ve bidat, iman ve küfür gibi konularda işleri farklı olacaktır)

O vakitte oturan, ayakta olandan hayırlıdır, yürüyen de koşandan hayırlıdır. (bu durumu gördüğünüzde) **yaylarınızı kırın, kirişlerinizi koparın, kılıçlarınızı taşa vurun** (ki, körlensinler de, bu gibi harp aletleriyle kimse faydalanamasın) **eğer sizden biriniz** (in evin) **e girilirse, Âdem'in iki oğlunun en hayırlısı gibi olsun** (Kâbil gibi katil olmayıp, Hâbil gibi ölüme teslim olsun)." *(Ebu Davud, Fiten:2, No:4259, 2/502)*

٣١٩ – عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « فَإِنْ أَدْرَكْتَ ذَاكَ فَكُنْ عَبْدَ اللهِ الْمَقْتُولَ وَلَا تَكُنْ عَبْدَ اللهِ الْقَاتِلَ »

319 - Habbab ibni Erett *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O** (fitne) **zamana kavuşursan, Allah'ın öldürülen kulu ol da, öldüren kulu olma."** buyurmuştur. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21121, 7/452)*

4 - İmam-ı Mücahide göre nefsi müdafaanın farz oluşu şeriatların değişmesiyle değişen bir hüküm olabilir ki, bu durumda Âdem *(Aleyhisselâm)* ın dininde kendini müdafaaya kalkışmak mubah olmayabilir.

Nitekim, Rivayet edildiğine göre Hâbil, Kâbilden daha kuvvetli olduğu hâlde Allah-u Tealâ'dan korkusundan dolayı onu öldürmekten sakınmış ve Allah-u Tealâ 'nın kaderine teslim olmuştur.

Alusî Tefsirinde zikredildiğine göre, Benî İsrail'den birine bir adam öldürmek için el kaldırsa, o kişi öldürülünceye veya bırakılıncaya kadar kendisine saldırana karşılık vermemesi gerekirdi.

Bizim şeriatımızda ise, bu hususta hüküm hakkında ihtilâf edilmiştir. İmam-ı Cessas*(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, en doğru görüş, kişi kendisine saldıranı öldürmeye sebebiyet verse de kendini müdafaa etmesi gereklidir. Bazı ulemaya göre ise bu gerekli değilse de, caizdir.

Geride, kendini müdafaa etmeyip öldürülmeyi teşvik eder mahiyette zikredilen hadis-i şerifleri ise, bu âlimler müslümanlar arasında çıkan fitne zamanında kardeş kanı akıtmaktan sakınmakla tevil etmişlerdir ki, Hadis-i şeriflerin başında geçen: "Fitne" tabiri de buna delâlet etmektedir.

Nitekim, hadis-i şeriflerde geçen fitne, Haccac-ı Zalim devrinde zuhur etmiş ve hadis-i şerifteki mucize açığa çıkarak Haccac Medine-i Münevvereyi istilâ edip, Nefsi müdafaayı caiz görmeyen büyük âlimlerden onbin kişiyi şehit etmiştir.

٣٢٠ - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « إِذَا الْتَقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ » فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ هٰذَا الْقَاتِلُ ، فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ قَالَ: « إِنَّهُ كَانَ حَرِيصاً عَلَىٰ قَتْلِ صَاحِبِهِ »

320 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen: **"İki müslüman kılıçlarıyla karşılaştıkları zaman katil de, maktul de** (öldüren de öldürülen de) **ateştedir."** Bunun üzerine ben: "Ya Resulallah bu katil (suçlu), ya öldürülenin hâli nedir? (o neden cehenneme girecek?) deyince, **"Çünkü o da arkadaşını öldürmeye çok haris idi."** *(Buharî, İman:21, No:31, 1/20, Müslim, Fiten:4, No:2888/14-15, 4/2213, Ebu Davud, Fiten:5, No:4268, 2/504, Nesaî, Tahrim:29, No:4129, 4130, 7/141, İbni Mace, Fiten:11, No:3964, 2/1311, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19607, 7/142)*

Hadis-i şerifiyle delil almaları reddedilmiştir. Zira bu hadis-i şerifte birbirini öldürme kastıyla karşılaşan, dolayısıyla her biri kardeşini öldürmeye azmetmiş olan iki kişiden bahsedilmektedir,

Seyyid Murteza *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre "Bu ayet-i celilede münakaşaya mahal yoktur. Zira katil fiiline dahil olan (lâm), Lâm-ı Key'dir ki bu, irade ve kasıttan haber vermektedir. Öldürme kastıyla yapılan bir müdafaanın evvelen ve ahiren (başta da sonuçta da) çirkin olduğunda şüphe yoktur. Zira kendisini müdafaa etmeye çalışan bir kimsenin bu savunması ancak kendisine saldıranı öldürmeyi kastetmeksizin onun saldırısından kurtulma gayesiyle olduğu takdirde güzel olur.

Dolayısıyla: **"Sen beni öldüresin için bana elini döşersen, ben seni öldüreyim için sana elimi döşeyici değilim."** Cümle-i celilesinin manası "Sen bana zulmedersen, ben sana zulmetmem" şeklinde anlaşılmalıdır.

Mevlâ Tealâ, Hâbil'in, Kâbil'e verdiği cevapları devamla şöyle açıklıyor:

اِنِّی اُرِیدُ اَنْ تَبُوأَ بِاِثْمِی وَاِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ وَذٰلِكَ جَزَآؤُ الظّٰالِمِينَ (٢٩)

KELİME MANASI (29)

(اِنِّی) **Muhakkak ben,** (اُرِیدُ) **istiyorum,** neyi? (اَنْ تَبُوأَ) **dönmeni,** neyle? (بِاِثْمِی) **benim günahımla,** daha? (وَاِثْمِكَ) **senin günahınla,** yani ben istiyorum ki, sen, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenesin de, (فَتَكُونَ) **olasın,** kimlerden? (مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ) **o ateşin sahiplerinden** (cehennemin adamlarından), (وَذٰلِكَ) **işte bu,** nedir? (جَزَآؤُ الظّٰالِمِينَ) **zalimlerin cezasıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (29)

Şüphesiz ben dilerim ki, sen, kendi günahınla birlikte benim günahımı da yüklenesin de, o ateşin yâranından (cehennemliklerden) **olasın. Zalimlerin cezası işte budur.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre,

« وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى ... (١٥) »

"Hiç bir günahkâr başkasının günahını yüklenmez." *(İsra Suresi: 15 den)* ayet-i celilesi mevcut iken, nasıl olurda katilin, öldürdüğü kimsenin günahını yüklenmesi düşünülebilir? denilirse, buna iki türlü cevap verilebilir.

1 - İbni Abbas, İbni Mesud, Hasan-ı Basrî ve Katade *(Radıyallahu Anhum)* un buyurduklarına göre, bunun manası, "Sen hem beni öldürme günahını, hem de beni öldürmezden önce işlediğin günahları yüklenirsin" demektir ki buna göre ayet-i celilede mahzuf bir muzaf vardır, bunun takdiri (بِاِثْمِ قَتْلِی) şeklindedir.

2 - İmam-ı Zeccac *(Rahimehullah)* ın beyanına göre bu ifade, "Sen, hem beni öldürme günahın, hem de kurbanının kabul edilmeyişine sebep olan günahın ile Allah'a dönersin" demektir.

Habil'in, kardeşinin cehennemlik olmasını istemesinin manası:

İnsan, kendisinin Allah'a isyan etmesini istemediği gibi başkasının da Allah'a isyan etmesini istememesi gerekirken, Habil'in, "Muhakkak ben, senin kendi günahınla birlikte, benim günahımı da yüklenmeni dilerim." demesi nasıl doğru olabilir? Şeklindeki bir soruya bir kaç yönden cevap verilebilir.

1 - Habil bu sözü, Kabil tarafından kesinen öldürüleceğini anladığı zaman söylemiştir ki, Sanki burada Habil, Kabil'e va'z-u nasihat'ta bulunmak üzere: "Bu nasihatlara rağmen illa da beni öldüreceksen, mutlaka bu işi yapmak için benim bir gafil zamanımı kollarsın, o halde ben kendimi müdafaa

etmem için senden evvel davranıp seni öldürmem gerekir, bu durumda ikimizden birinin bu büyük günahı işleme ihtimali mevcut olduğuna göre ben bunun kendim için değil, senin hakkında tahakkuk etmesini isterim." demek istemiştir.

İşte böyle bir hâl ve şart içinde günahın başka birisinden sadır olmasını istemek haram değil aksine taat ve ihlâsın tâ kendisidir.

2 - Habil'in bu ifadesi, "Ben, senin beni öldürme günahının cesazını yüklenmeni istiyorum." demektir. Mazlumun (zulme uğrayan kimsenin), kendisine zulmedeni cezalandırmasını Allah-u Tealâ'dan istemesinin caiz olduğunda hiç şüphe yoktur.

3 - Sağlam hadis-i şeriflerde rivayet edildiği üzere, zalim olan kimse kıyamet günü hasmını (zulmettiği kimseyi) razı edecek bir şey bulamadığı zaman, mazlumun günahlarından bir kısmı alınıp zalime yüklenir. İşte buna göre bu ifadenin manası: "Ben, senin, kıyamet gününde beni razı edecek bir şey bulamadığın zaman bir yandan benim günahımı diğer taraftan da, beni öldürme günahını yüklenmeni isterim." demek olabilir ki bu, birinci soruya da cevap olabilecek bir açıklamadır.

Nitekim Allah-u Tealâ'nın:

« وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالاً مَعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْئَلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ (١٣) »

"Muhakkak onlar kendi günahlarını ve o günahlarla beraber daha bir çok günahları yükleneceklerdir." *(Ankebut Suresi: 13 den)* kavl-i şerifi de bu manayı kuvvetlendirmektedir.

٣٢١ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: رَكِبَ رَسُولُ اللهِ ﷺ حِمَاراً وَاَرْدَفَنِى خَلْفَهُ وَقَالَ: « يَا اَبَا ذَرٍّ اَرَاَيْتَ اِنْ اَصَابَ النَّاسَ جُوعٌ شَدِيدٌ لاَ تَسْتَطِيعُ اَنْ تَقُومَ مِنْ فِرَاشِكَ اِلٰى مَسْجِدِكَ كَيْفَ تَصْنَعُ؟ » قُلْتُ: اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ . قَالَ: « تَعَفَّفْ » قَالَ: « يَا اَبَا ذَرٍّ اَرَاَيْتَ اِنْ اَصَابَ النَّاسَ مَوْتٌ شَدِيدٌ يَكُونُ الْبَيْتُ فِيهِ بِالْعَبْدِ –يَعْنِى الْقَبْرَ– كَيْفَ تَصْنَعُ؟ » قُلْتُ: اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ . قَالَ: « اصْبِرْ » قَالَ: « يَا اَبَا ذَرٍّ اَرَاَيْتَ اِنْ قَتَلَ النَّاسُ بَعْضُهُمْ بَعْضاً يَعْنِى حَتّٰى تَغْرَقَ حِجَارَةُ الزَّيْتِ مِنَ الدِّمَاءِ كَيْفَ تَصْنَعُ؟ » قُلْتُ اَللهُ وَرَسُولُهُ اَعْلَمُ . قَالَ: « اُقْعُدْ فِى بَيْتِكَ ، وَاَغْلِقْ عَلَيْكَ بَابَكَ » قُلْتُ: فَاِنْ لَمْ اُتْرَكْ؟ قَالَ: « فَاَتْتِ مَنْ اَنْتَ مِنْهُمْ فَكُنْ فِيهِمْ » قُلْتُ: فَآخُذُ سِلاَحِى؟ قَالَ: « اِذاً تُشَارِكُهُمْ فِيمَاهُمْ فِيهِ وَلٰكِنْ اِنْ خَشِيتَ اَنْ يَرُوعَكَ شُعَاعُ السَّيْفِ فَاَلْقِ طَرَفَ رِدَائِكَ عَلٰى وَجْهِكَ حَتّٰى يَبُوءَ بِاِثْمِهِ وَاِثْمِكَ »

321 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Birkere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bir merkebe binerek beni de arkasına oturttu ve: **"Ya Eba Zer! Söyle bakayım insanlara çok şiddetli bir açlık vurur da, yatağından mescidine kalkmaya gücün yetmezse nasıl yaparsın?"** diye sordu.

Ben, "Allah ve resulü bilir" deyince, **"İffetli olmaya** (kimseden bir şey istememeye) **gayret et."** buyurdu, sonra **"Ya Eba Zer! Söyle bakayım insanlara çok şiddetli bir ölüm isabet eder de** (insanlar ölülerini defnetmeye yetişemediklerinden) **bir kabir bir köleye denk olursa,** (bir ölüye mezar kazana bir köle parası verilecek olursa, veya kabir yerleri yetmediğinden herkes ölüsü için bir köle vererek bir kabir alırsa) **ne yaparsın?"** diye sorunca Ben "Allah ve resulü bilir." dedim.

Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Sabret"** buyurdu. Sonra **"Ya Eba Zer! Bana haber ver bakayım eğer insanlar, Hicaretü'z-Zeyt** (Medine-i Münevvere'de bir yer) **kana boğuluncaya kadar bir birini öldürürse, sen ne yaparsın? "** diye sorduğunda, Ben: "Allah ve Resulü bilir." dedim.

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Evinde otur kapını üzerine kilitle."** buyurdu. Ben "Eğer terkedilmezsem (rahat bırakılmayıp zorla fitneye karıştırılırsam) ne yapayım?" diye sorunca Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Kendilerinden olduğun kimselere** (kavm-ü kabilene veya biat ettiğin imamına) **git onların arasında bulun."** buyurdu. Ben "Silâhımı alayım mı?" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

"O zaman onlara, içlerinde bulundukları (kötü) **hâlde ortak olursun, velâkin kılıcın parıltısının seni korkutmasından endişe edersen elbisenin ucunu yüzünün üzerine bırak** (yüzünü ört ki) **katilini görmeyesin, neticede o** (katil) **kendisinin** (evvelki günahları)**ve senin günahın** (o anda işlemiş olduğu seni öldürmesinin günahı) **ile dönsün** (cezasına uğrasın)." buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21383, 8/74, Ebu Davud, Fiten:2, No:4261, 2/502)*

İşte bu hadis-i şerifte geçen: **"O katil kendisinin ve senin günahınla dönsün"** ifadesi, yukarıda zikredilen cevaplara göre değerlendirilmelidir.

٣٢٢ – عَنِ الْحَسَنِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ ابْنَىْ آدَمَ ضُرِبَا مَثَلاً لِهٰذِهِ الْاُمَّةِ فَخُذُوا بِالْخَيْرِ مِنْهُمَا »

322 - Hasen *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Âdem'in iki oğlu bu ümmete misal verildiler, o hâlde siz onlardan en hayırlısını alın** (onun gibi olun)." *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:11771, 4/540, Süyûtî, Camiu'l-Ehadis, No:4875, 2/205)*

Bu hadis-i şerifi duyan Sahabe-i kiram fitne zamanlarında buna göre amel ederek Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğullarından hayırlısı olan Habil gibi öldürülmeye razı olmuşlar da kardeş kanına girmek istememişlerdir.

Nitekim Harre günü Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* bir mağaraya girdi yanında da kılıcı bulunuyordu, o sırada mağaraya giren bir adam ona hücum edince, Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* kılıcını yere bırakarak: **"Benim ve senin günahınla dön ve cehennem ashabından ol."** dedi.

Bunu duyan kişi: "Ebu Said el Hudrî sen misin?" deyince, O: **"Evet"** diye cevap verdi. O zaman adam "Öyleyse beni affet" deyince, Ebu Said *(Radıyallahu Anh)* : "Allah seni affetsin" buyurdu.

Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* ın söyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Eğer birbirinizi öldürürseniz, elbette evimin en ücra köşesine çekileceğim, eğer birisi evimin içinde de bana saldırırsa, ona Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğullarının en hayırlısı gibi "Benim ve senin günahınla dön." diyeceğim. *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/59)*

Evzaî *(Rahimehullah)* şöyle buyurmuştur: "Haksız yere öldürülen kimsenin Allah-u Tealâ bütün günahlarını siler. Bunun Kur'an-ı Kerim'den delili:

(اِنِّی اُرِیدُ اَنْ تَبُوأَ بِاِثْمِی وَاِثْمِكَ) **"Ben senin, benim ve senin günahınla dönmeni isterim."** kavl-i şerifidir.

Nesefî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen Kabil'in günahından maksat, kurbanının kabul olunmamasına sebep olan üç hâlidir ki, bunlar da babaya isyan, haset (kardeşini kıskanması) ve hikd (kin) dir.

Ayet-i celilenin sonunda geçen: (فَتَكُونَ مِنْ اَصْحَابِ النَّارِ) **"Sen cehennem ashabından olasın."** ifadesi o vakitte onların mükellef olduklarına, vaad ve vaidin kendilerine lâhik olduğuna (itaatlarından dolayı müjde, isyanlarından dolayı da tehdidin kendilerine ulaştığına) delâlet etmektedir.

Ayrıca cehennem ashabı ifadesi, Kur'an-ı Kerimin her yerinde kâfirler hakkında varid olduğundan, burada Kabil'in kâfir olduğuna dair bir işaret varsa da, ulemadan bazısı bunu: **"Orada durduğun sürece cehennem ashabından olasın."** diye tevil etmişlerdir.

Mevlâ Tealâ, Habil'in, kendisini ölümle tehdit eden Kabil'e dediği sözleri zikrettikten sonra, Kabil'in nefsine uyarak onu öldürdüğünü beyan etmek üzere şöyle buyuruyor:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَاَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ (٣٠)

KELİME MANASI (30)

(فَطَوَّعَتْ) **Kolaylaştırdı,** kime? (لَهُ) **ona,** ne? (نَفْسُهُ) **nefsi,** neyi? (قَتْلَ اَخِيهِ) **kardeşini öldürmeyi,** (فَقَتَلَ) **o da öldürdü,** kimi? (هُ) **onu,** (فَاَصْبَحَ) **bu yüzden oldu,** kimlerden? (مِنَ الْخَاسِرِينَ) **hüsrana uğrayanlardan.**

MEALİ ŞERİFİ (30)

Nihayet nefsi ona, kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı da, onu öldürdü. Bu yüzden de (dünya ve ahiretini) **kaybedenlerden oldu.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, müfessirler bu ayet-i celileye, **"Kabil'in nefsi kardeşini öldürmesini ona önemsiz bir iş gibi gösterdi"** diye mana vermişlerdir.

Bir kısmı da, **"Kabil'in nefsi kardeşini öldürme hususunda kendisini cesaretlendirdi."** şeklinde mana vermişlerdir.

Kazi tefsirinde zikredilen diğer bir manaya göre de: "Nefsi ona bu işi kolay gösterdi ve ziynetledi" demektir.

Tabiî ki insan kasten haksız yere adam öldürmenin büyük günahlardan olduğunu düşündüğünde, bu düşüncesi onun böyle bir iş yapmasına engel olur. Amma nefsi çeşitli vesveseleriyle bu işi ona önemsiz bir şey gibi gösterdiğinden o da bu işi hiç zorlanmadan yapar.

İşte bu ayet-i celiledeki: (فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ) **"Neticede nefsi ona kardeşini öldürmeyi güzel gösterdi"** ifadesinden kastedilen mana budur.

Sapık fırkalardan mutezile "Her şeyin yaratıcısı Allah olsaydı, bu süsleme Kabil'in nefsine değil, Allah'a nisbet edilmeliydi." demişlerse de, ehl-i sünnet buna şöyle cevap vermiştir: "Fiiller sebeplerine isnad edilip o sebeblerin yaratıcısı da Allah-u Tealâ olduğuna göre bütün işlerin faili ve haliki ancak Allah-u Tealâ olmuş olur.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (فَقَتَلَهُ) **"O da onu öldürdü."** buyurmuştur.

Taberi Tefsirinde, İbni Cüreyc ve Mücahid *(Rahimehumallah)* ın buyurduklarına göre, Kabil, Habil'i nasıl öldüreceğini bilemiyordu, derken iblis bir kuş şeklinde ona görünerek başka bir kuşu tutup, başını iki taşın arasına koydu ve onun başını yararak onu öldürdü ve böylece kabil öldürmeyi iblisten öğrendi.

Sonra, Habil bir gün koyun otarırken dağ başında uyuya kalmıştı, Kabil onu bu vaziyette yakalayınca, elindeki taşla başına vurarak onu öldürdü.

Mevlâ Tealâ ayet-i celilenin sonunda: (فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ) **"Bu yüzden o (Kabil) hüsrana uğrayanlardan oldu."** buyurmuştur.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre bu ifade-i celilenin manası: O, hem dünyada, hem de ahirette büyük bir hüsran (zarar) a uğrayanlardan oldu, dünyadaki zararı ana babasını kızdırması, kıyamete kadar zihinlerde kötü bir kimse olarak kalması ve kardeşsiz kalmasıdır. Ahiretteki ziyanı ise, rabbisini gazaba getirerek cehenneme düşmesidir.

٣٢٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « لاَ تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْماً ، إلاَّ كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا ، لأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ »

323 -Abdullah ibni Mesud *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Zulmen** (haksız yere) **herhangi bir kimse öldürülürse, mutlaka onun kanı** (nın vebali) **ndan bir hisse de Âdem'in ilk oğlunun** (Kabilin) **üzerine düşmektedir. Çünkü öldürme işini ilk çıkaran** (yer yüzünde bu işi ilk yaparak kötü örnek olan) **o olmuştur.** *(Buharî, Enbiya:2, No:3157, 3/1213, Müslim, Kasame:7, No:1677, 3/1303, İbni Mace, Diyat:1, No: 2616, 2/873, Tirmizî, İlim:14, No:2673, 5/42, Nesaî, Tahrim:1, No:3996, 7/94, Ahmed ibni Hanbel, No:3630, 2/24)*

٣٢٤ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنهما) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « أَشْقَى النَّاسِ ثَلاَثَةٌ: عَاقِرُ نَاقَةِ ثَمُودَ ، وَابْنُ آدَمَ الَّذِى قَتَلَ أَخَاهُ مَا سُفِكَ عَلَى الأَرْضِ مِنْ دَمٍ إلاَّ لَحِقَهُ مِنْهُ لأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ »

324 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"İnsanların en kötüsü, üç kimsedir: Semud kavminin devesini kesen** (Kudar ibni Salif), **Bir de Âdem** *(Aleyhisselâm)* **ın iki oğlundan kardeşini öldüren** (Kabil), **yer yüzünde hangi kan dökülmüşse, mutlaka ona ondan** (bir günah) **ulaşır. Çünkü o, öldürmeyi ilk başlatandır."** *(Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya: 4/307, Heysemî, Mecmeu'z-Zevaid, No:10970, 7/77, Taberanî, Süyûtî ,Dürrül Mensur: 3/61)*

Hadis-i şerifin bu rivayetinde üçüncü şahıs zikredilmemiştir, fakat diğer hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre onun, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ı öldüren İbni Mülcim olması gerekir. Nitekim:

٣٢٥–عَنْ عُثْمَانَ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ (رضى الله عنه) قَالَ عَلِيٌّ: قَالَ لِى رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ أَشْقَى الأَوَّلِينَ؟ » قُلْتُ: عَاقِرُ النَّاقَةِ . قَالَ: « صَدَقْتَ ، فَمَنْ أَشْقَى الآخِرِينَ؟ » قُلْتُ: لاَ عِلْمَ لِى يَا رَسُولَ اللهِ . قَالَ: « الَّذِى يَضْرِبُكَ عَلَى هٰذِهِ » وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى يَافُوخِهِ.

325 - Osman ibni Suheyb *(Radıyallahu Anh)* babasının şöyle dediğini rivayet etmiştir: Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur, Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bana: **"Evvelkilerin en kötüsü kimdi?"** diye sordu.

Ben, "Deveyi kesen" diye cevap verince: **"Doğru söyledin, peki sonrakilerin en kötüsü kimdir?"** diye sordu, Ben: "Bilmiyorum ya Resulallah!" deyince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* mubarek eliyle Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın başının tepesini göstererek: **"Senin burana vurandır."** buyurdu.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu haberinin mutlaka tahakkuk edeceğine inanan Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*

« وَدِدْتُ أَنَّهُ قَدِ انْبَعَثَ أَشْقَاكُمْ فَخَضَّبَ هٰذِهِ ، مِنْ هٰذِهِ ، يَعْنِي لِحْيَتَهُ مِنْ دَمِ رَأْسِهِ »

"İstedim ki sizin en kötünüz çıksa da bunu bundan (sakalımı başımın kanıyla) **boyasa."** buyurarak şehit olmayı ve böylece kendisini öldürecek kimsenin, onun günahlarını yüklenerek temizlenmesini temenni ederdi. *(Ebu Yalâ, Müsned, No:485, 1/377, Taberanî, Mu'cem-i Kebîr, No:7311, 8/38, İbni Hacer-i Askalânî, El Metalibu'l-Aliye, No:4511, 4/323)*

Abdullah İbni Amr *(Radıyallahu Anh)* ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Biz, cehennem ehli azabı bölüştüklerinde, bütün cehennem halkının yarı azabının Âdem *(Aleyhisselâm)* ın katil olan oğluna yapılacağını bulmaktayız (bilmekteyiz). *(İbni Cerir, No:11740, 4/535 ve Beyhakî, Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/62)*

Âlusi tefsirinde zikredildiğine göre bütün bu hadis-i şerif ve rivayetler Kabilin kâfir olarak öldüğünü ifade etmektedirler, bunlardan daha açığı ise ilerde zikredileceği üzere Kabil'in kardeşini öldürdükten sonra Yemen'e kaçarak ateşe taptığı hususundaki rivayettir.

Anlaşılan odur ki, bütün ateşe tapanların günahı da onun üzerinedir. hatta kıyamet gününe kadar Allah'tan başkasına tapanların vebalini yüklenmesi de uzak değildir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiği üzere, Bu hadis-i şerif ve rivayetlerden anlaşıldığına göre, Bir günahı ilk başlatan kimse, kendisinden sonra o günahı işleyenlere kötü örnek olduğu için kıyamete kadar açtığı kötü yolda kendisine uyanların günahlarına ortak olur.

Bu itibarla Allah-u Tealâ'ya secde etmeyerek isyan eden herkesin günahından bir nasipte iblis'e düşer, zira secdeyi ilk terkeden o olmuştur. Yine böylece Allah'ın dinine sokulması caiz olmayan bidatları (yenilikleri) icad eden kimseler de, kendilerinden sonra o yolda giden bütün sapıkların günahlarına ortak olurlar. Nitekim:

٣٢٦ – عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ (رضى الله عنه) قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ « مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ

شَيْءٌ . وَمَنْ سَنَّ فِي الْاِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا وَلَا يَنْقُصُ مِنْ اَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ »

326 - Cerîr İbn-i Abdillah *(Radıyallahu Anh)*dan rivayete göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Bir kimse, islâmda güzel bir sünnet ortaya koyar** (çığır açar) **da, kendisinden sonra onunla amel edilirse, o kimseye o sünnetle amel edenlerin ecri kadar sevap yazılır. Amel edenlerin ecirlerinden de bir şey eksilmez. Ve her kim, islâm'da kötü bir çığır açar da kendinden sonra onunla amel olunursa, bununla amel edenlerin günahı kadar o kimseye günah yazılır. Amel edenlerin günahlarından da bir şey eksilmez."** buyurdular. *(Müslim, İlim:6, Zekât:20, No:1017-15,4/2059, Tirmizî, İlim:15, No.2675,5/45, İbn-i Mace, Mukaddime:14, No.207, 1/75)*

٣٢٧ – عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِنَّ اَخْوَفَ مَا اَخَافُ عَلَيْكُمُ الْاَئِمَّةُ الْمُضِلُّونَ »

327 - Ebud Derda *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Şüphesiz ki sizin üzerinize en çok korktuğum şey, saptırıcı imam** (önder) **lerdir."** buyurdu. *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:27555, 10/416)*

İşte bütün bunlar bu ayet-i kerimenin manası hususunda çok sarih ve sahih (açık ve doğru) ifadelerdir. Ancak şunu ifade edelim ki Âdem babamız yasak olan bir şeyi yemekte ilk muhalefeti yapmışsada kendisinden sonra yasak şeyleri yeyip içenlerin günahlarından ona hiç bir şey ulaşmayacağı hakkında icma' (ulemanın görüş birliği) vardır. Çünkü o, tövbe edip Allah-u Tealâ da tövbesini kabul ettiği için hiç günah işlememiş gibidir.

Ayrıca en sahih görüşe göre Âdem babamız yasak olan ağaçtan unutarak yemiştir ki, unutan kimse günahkâr olmayacağından cezaya maruz kalmaz.

Kurtubî, Fahrurrazî, Beğavî ve Ruhul Beyan tefsirlerinde zikredildiğine göre Habil öldürüldüğünde yirmibir yaşındaydı, Habil'in öldürüldüğü yer hakkında ulema ihtilâf etmiştir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* ya göre Mekke-i Mükerreme'deki Sevr dağında,

İbni Ceriri Taberî'nin naklettiğine göre, Hira dağının yamaçlarında,

Cafer-i Sadık *(Radıyallahu Anh)* ın beyanına göre Basra'da Ulu Camiin yerinde öldürülmüştür, bu hususta daha başka rivayetler de vardır.

Rivayet edildiğine göre, Kabil kardeşini öldürünce, Yemen topraklarındaki Aden'e kaçtı. Derken iblis yanına gelerek "Habil, ateşe taptığı için ateş onun kurbanını yedi, eğer sende ateşe taparsan maksadına ulaşırsın" dedi. Bunun üzerine Kabil bir ateş evi inşa ederek ateşe ilk tapan kimse oldu.

Kabil Ye'cüc ve Me'cüc kavminin babasıdır ki, onlar en kötü babadan doğan en şerli bir zürriyettir. Kabilin çocukları, klârnet, ney, davul, zurna ve tanbur gibi eylence aletleri edinerek şarkı türküye, içki içmeye, ateşe tapmaya, zina ve fuhşa daldırdılar, neticede Allah-u Tealâ onları Nuh *(Aleyhisselâm)* ın günlerinde tufanla gark etti (boğdu), Şîs *(Aleyhisselâm)* ın nesli ise yaşadı.

Âdem *(Aleyhisselâm)* ın ömründen yüzotuz sene geçince, yani Habil'in ölümünden beş sene sonra Havva anamız Şîs *(Aleyhisselâm)* ı doğurdu, Şîs'in manası hibetullah (Allah'ın hibesi) demektir ki, Allah-u Tealâ Habil'in yerine Şîs *(Aleyhisselâm)* ı verdi ve ona gece ve gündüz saatlerini ve her saatte kullarının nasıl ibadet edeceğini öğretti. Ve Ona elli sayfa indirdi, böylece Şîs *(Aleyhisselâm)* , Âdem *(Aleyhisselâm)* ın vasisi ve veliahtı oldu.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan rivayet edildiğine göre, Kabil, Habil'i öldürünce Âdem *(Aleyhisselâm)* Mekke'de idi, bir anda ağaçlar dikenlendi, tatlar değişti, meyvalar ekşileşti, sular tuzlandı ve yer yüzü yedi gün sallanarak toz duman oldu ve suyu içer gibi Habil'in kanını içti.

Bunu gören Âdem *(Aleyhisselâm)* **"Yer yüzünde bir şey oldu"** diyerek Hindistana geldiğinde Kabil'in, Habil'i öldürdüğünü gördü. Ve Ona" Habil nerede?" diye sordu

O: "Bilmiyorum sanki sen onu korumakla beni mi görevlendirdin?" deyince, Âdem *(Aleyhisselâm)* ona: **"Bu işi yaptın değil mi? Vallahi onun kanı elbette yerden bana sesleniyor. Kardeşini niçin öldürdün?" dedi.**

O: "Eğer onu öldürdüysem kanı nerededir?" deyince, Âdem *(Aleyhisselâm)* : **"Ey Allahım! Habilin kanını içen toprağa lânet et."** buyurdu.

Bunun üzerine Allah-u Tealâ o günden sonra kan içmeyi yer yüzüne haram etti.

Kazî ve Nesefî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Kabil, Habil'i öldürünce daha önce beyaz olan teni kapkara oldu. Âdem *(Aleyhisselâm)* bu durumu görünce ona kardeşini sordu, O: "Ben onun vekili değildim" diye cevap verince,

Âdem *(Aleyhisselâm)*: **"Belki sen onu öldürdün de cesedin karardı."** dedi. Ondan sonra Âdem *(Aleyhisselâm)* yüz sene hiç gülmedi. Sonra bir melek gelerek O'na: **"Allah seni yaşatsın ve güldürsün."** dedi de Âdem *(Aleyhisselâm)* ondan sonra gülebildi. Bu rivayeti İmam Mücahid ile Salim ibni ebil Ca'd *(Radıyallahu Anhuma)* zikretmişlerdir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre Âdem *(Aleyhisselâm)* ile Havva vali demiz Habil'in kabrine gelerek günlerce ona ağladılar.

İmam-ı Mukatil *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre, Kabil, Habili öldürmeden evvel yırtıcı hayvanlar ve kuşlar Âdem *(Aleyhisselâm)* ile ülfet eder (ondan kaçmazlar) dı. Kabil, Habili öldürünce kaçmaya başladılar. Kuşlar havaya, vahşi hayvanlar ovaya, canavarlar ormanlara çekildiler.

İbni Cerir' *(Rahimehullah)* ın Ali İbni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* dan Rivayetine göre dünyanın hâli değişince Âdem *(Aleyhisselâm)*

« تَغَيَّرَتِ الْبِلاَدُ وَمَنْ عَلَيْهَا * فَوَجْهُ الْاَرْضِ مُغْبَرٌّ قَبِيحُ
تَغَيَّرَ كُلُّ ذِى طَعْمٍ وَلَوْنٍ * وَقَلَّ بَشَاشَةَ الْوَجْهِ الْمَلِيحُ »

"Şehirler ve üzerindekiler değişti, Artık yeryüzü tozlu ve çirkindir.
Her tat ve renk sahibi değişti, Güzel yüzün güleçliği azaldı." *(Taberî, No:11724, 4/530, El Bahrul Muhit, 4/237)*

Hâzin, Kurtubî ve Âlusî tefsirlerinde zikredildiği üzere İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* şöyle buyurmuştur:

Âdem *(Aleyhisselâm)* şiir söyledi diyenler yalan söylemişlerdir, şüphesiz ki Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ve diğer peygamberler şiir söylemekten nehyedilmekte müsavidirler. Velâkin Habil öldürülünce, Âdem *(Aleyhisselâm)* Süryanî dilde ona mersiye (ölünün arkasından söylenen şiir, ağıt) söyledi ve oğlu Şîs *(Aleyhisselâm)* a "Ey oğulcuğum! Sen benim vasimsin, bu sözü ezberle ki senden sonra gelenler öğrensinler de bütün insanlar Habile ağıt yaksınlar." buyurdu.

Böylece bu söz nakledile gelerek neticede Ya'rub ibni Kahtan'a ulaştı. O hem arapça hem de süryanice konuşabiliyordu. Arapçayı da ilk yazan kimseydi, aynı zamanda şiir de söylerdi.

Bu mersiyeye bakıp cümleleri ileri geri yaparak bunu arapça bir şiir haline getirdi ve ona şu beyitleri ilâve etti.

« وَمَالِى لاَ اَجُودُ بِسَكْبِ دَمْعٍ * وَهَابِيلُ تَضَمَّنَهُ الضَّرِيحُ
اَرَىٰ طُولَ الْحَيَاةِ عَلَىَّ غَمّاً * فَهَلْ اَنَا مِنْ حَيَاتِى مُسْتَرِيحُ »

"Bana ne oldu ki, göz yaşı dökmekte cömert olmayayım
Halbuki kabir, Habili içine aldı
Bundan sonra uzun yaşamamı üzüntü sayarım ,
Artık ben hayatımdan müsterih olabilir miyim? "

Hatib ve ibni Asakir, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın şöyle buyurduğunu rivayet etmişlerdir: "Âdem *(Aleyhisselâm)* ın bu mersiyesini duyan İblis *(Aleyhillâ'ne)* şöyle cevap verdi.

« تَنَحَّ عَنِ الْبِلاَدِ وَسَاكِنِيهَا * فَبِى فِى الْخُلْدِ ضَاقَ بِكَ الْفَسِيحُ
وَكُنْتَ بِهَا وَزَوْجُكَ فِى رَخَاءٍ * وَقَلْبُكَ مِنْ اَذَى الدُّنْيَا مَرِيحُ
فَمَا انْفَكَّتْ مُكَايَدَتِى وَمَكْرِى * اِلَىٰ اَنْ فَاتَكَ الثَّمَنُ الرَّبِيحُ »

"Şehirlerden ve sakinlerinden uzaklaş
Yemin ederim ki cennetteyken geniş yer sana dar geldi
Sen ve hanımın orada bolluk içindeydin
kalbin de dünyanın sıkıntılarından rahattı.
Benim hilem ve tuzağım seni hiç bırakmadı
Neticede sen büyük bir kârı kaybettin." *(Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/63)*

Bazı büyüklerden rivayet edildiğine göre, Âdem *(Aleyhisselâm)* yer yüzüne inince, yediği yasak şeyi kustu, onun kusmuğundan zehirli bir ot bitti, yılan o otu yediği için zehirli oldu. Âdem *(Aleyhisselâm)* ın içinde yediğinden az bir şey kalmıştı ki, Havva anamızla birleştiğinde ondan Kabil meydana geldi, bu yüzden o, yer yüzünde ilk fesada sebep oldu.

Kurtubî tefsirinde Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* salı günü hakkında sorulduğunda:

٣٢٨ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ يَوْمِ الثُّلاَثَاءِ . فَقَالَ: « يَوْمُ الدَّمِ فِيهِ حَاضَتْ حَوَّاءُ وَفِيهِ قَتَلَ ابْنُ آدَمَ اَخَاهُ »

328 - **"Kan günüdür, Havva onda hayız oldu** (kan gördü), **Âdem'in oğlu da o günde kardeşini öldürdü."** buyurdu. *(Kurtubî, 6/138)*

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, Kabil'in ölümü şöyle olmuştur: O, yanından geçen her çocuğuna mutlaka taş atardı, bir gün kör olan bir oğlu, çocuğunla beraber onun yanına gelince, âmânın oğlu "Bu senin baban kabildir." dedi bunun üzerine o âmâ babasına taş atarak onu öldürdü. O zaman çocuğu "Babanı mı öldürdün?" deyince, ama elini kaldırıp oğluna bir tokat attı oğluda öldü. Bunun üzerine ama: "Yazıklar olsun bana! Taşımla babamı, tokadımla da oğlumu öldürdüm" diye ah etti.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Kabil'in ölümü hakkındaki bir rivayete göre de, o, bir dağın tepesinde bulunuyorken bir öküz gelip onu boynuzlayarak damarları parçalanmış olduğu hâlde dağın dibine düştü.

Bir rivayete göreyse Âdem *(Aleyhisselâm)* ona beddua ederek yerin dibine battı. Bu rivayetten anlaşıldığına göre, Kabil, Habili öldürdükten sonra çok yaşamayıp kısa zamanda belâsını buldu. Nitekim:

٣٢٩ – عَنْ اَبِي بَكْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَامِنْ ذَنْبٍ اَجْدَرُ اَنْ يُعَجِّلَ اللهُ تَعَالَىٰ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ فِي الدُّنْيَا، مَعَ مَا يَدَّخِرُ لَهُ فِي الْاٰخِرَةِ مِثْلَ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ »

329 - Ebu Bekre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah-u Tealâ'nın, sahibi için ahi-**

rete ertelediği ceza ile beraber dünyada da cezasını çabuk vermesine, zulüm ve akraba ile ilişkiyi kesme günahlarından daha lâyık hiç bir günah yoktur." *(Ebu Davud, Edep:43, No:4902, 2/693, Tirmizî, Kıyame:57, No:2511, 4/664, İbni Mace, Zühd:23, No:4211, 2/1408)*

Kabil'in Habil'e yaptığı bu muamelede, hadis-i şerifte geçen iki büyük günah birleştiğinden belâsını bulması çok geç olmamıştır.

Rivayete göre, Kabil, Habili öldürdükten sonra vahşileşerek ormanlarda yaşamaya başladı, yiyeceğini ancak vahşi hayvanlardan sağlıyordu, yakaladığı vahşi bir hayvanı kafasına şiddetle vurarak öldürdükten sonra yiyordu.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki: Başına vurularak öldürülen hayvan Âdem oğlu Kabilden beri haram edilmiştir, o, Âdem oğullarından cehenneme ilk sevkedilecek olandır.

Mevlâ Tealâ'nın, cehennemde yananlardan naklen:

« وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذَيْنِ أَضَلَّانَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلْهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَا مِنَ الْأَسْفَلِينَ (٢٩) »

"Ey Rabbimiz! Cinlerden ve insanlardan bizi saptıranları bize göster de, onları ayaklarımızın altına alalım ki onlar, en aşağıda kalanlardan olsunlar." *(Fussilet Suresi: 29 dan)* kavl-i şerifi de, Kabilden bahsetmektedir. Çünkü iblis cinlerden kâfir olanların reisi, Kabil ise insanlardan asilerin başıdır. Bu konu hakkındaki diğer malûmat Fussilet Suresinin tefsirinde inşaallah gelecektir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bulanıklık dünyadan kalkmaz, ancak bulanıklık ehlullahın kalbinden silinir, nitekim ateşle suyun tesirleri ebedi kaybolmaz velâkin İbrahim *(Aleyhisselâm)* hakkında vuku bulduğu gibi, ateşin yakması bazılarına tesir etmez, suyun boğması da Musa *(Aleyhisselâm)* hakkında vuku bulduğu gibi, kimileri hakkında geçerli olmaz, dünya bu hâl üzere devam edip gider, razı olup sabredene müjdeler olsun.

NEFSİN KÖTÜLÜKLERİ SÜSLEDİĞİNİ BEYAN EDEN DİĞER BİR AYET-İ KERİME:

« قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً مِنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَالِكَ سَوَّلَتْ لِي نَفْسِي (٩٦) »

"(Beni İsraili buzağıya taptıran Samirî)' **'Ben onların görmedikleri** (Cibril-i Emi) **ni gördüm de o elçinin izinden bir avuç** (toprak) **alıp onu** (erimiş mücevherlerin içine) **attım, bunu böyle bana nefsim hoş gösterdi' dedi."** *(Taha Suresi: 96)*

Mevlâ Tealâ, Habili öldürdükten sonra, Kabil'in büyük bir şaşkınlığa düştüğünü ve neticede onun cesedini ne yaptığını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

فَبَعَثَ اللّٰهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِى الْاَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِى سَوْاَةَ اَخِيهِ قَالَ يَاوَيْلَتَا
اَعَجَزْتُ اَنْ اَكُونَ مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ فَاُوَارِىَ سَوْاَةَ اَخِى فَاَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ(٣١)

KELİME MANASI (31)

(فَبَعَثَ) (Onlara) **gönderdi,** kim? (اللّٰهُ) **Allah,** neyi? (غُرَابًا) **bir kargayı,** öyle karga ki, (يَبْحَثُ) **eşiyordu,** nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yerde,** niçin? (لِيُرِيَ) **göstersin için,** kime? (هُ) **ona,** neyi? (كَيْفَ يُوَارِى) **nasıl örteceğini,** neyi? (سَوْاَةَ اَخِيهِ) **kardeşinin cesedini,** (katil, karganın böyle yaptığını görünce) (قَالَ) **dedi ki,** (يَا وَيْلَتَا) **yazıklar olsun bana,** (اَعَجَزْتُ) **aciz mi oldum?** neden? (اَنْ اَكُونَ) **olmamdan,** nedir olmamdan? (مِثْلَ هٰذَا الْغُرَابِ) **bu karga gibi,** daha? (فَاُوَارِىَ) **örtmemden,** neyi? (سَوْاَةَ اَخِى) **kardeşimin cesedini,** (فَاَصْبَحَ) **artık oldu,** kimler den? (مِنَ النَّادِمِينَ) **pişman olanlardan.**

MEALİ ŞERİFİ (31)

Sonra Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. (Bunu gören katil kardeşi): **"Yazıklar olsun bana! Şu karga gibi olup da, kardeşimin cesedini gömmekten aciz mi oldum?" dedi. Artık o, yaptığından dolayı pişmanlığa düşenlerden oldu.**

İ Z A H A T

Meâlimü't-Tenzil ve Mefatihu'l-Gayb tefsirlerinde zikredildiği üzere Kabil Habili öldürünce, onu ne yapacağını bilmez hâlde bıraktı, çünkü o zamana kadar Âdem oğullarından vefat eden kimse olmadığından cenazenin nasıl gömüleceğine dair bir muamele başından geçmediği için ölüye ne yapacağını bilemedi,

Daha sonra, yırtıcı hayvanlardan dolayı Habil için endişeye düşerek onu bir tulumun içinde bir rivayet kırk gün, İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* nın buyurduğuna göre bir sene taşıdı, nihayet Habil'in cesedi bozulmaya başlayınca kuşlar ve yırtıcı hayvanlar Kabil'in peşine düşerek cenazeyi ne zaman bırakacak da yiyeceğiz diye beklemeye başladılar, bunun üzerine Allah-u Tealâ iki karga gönderdi ki bunlar döğüşmeye başladılar, sonunda biri diğerini öldürerek gagası ve ayakları ile bir çukur kazdı ve karganın cesedini o çukura attı.

İmamı Esamm *(Rahimehullah)* şöyle demiştir: Kabil Habili öldürüp bırakınca Allah-u Tealâ ölünün üzerine toprak saçan bir karga gönderdi, katil Kabil

Allah-u Tealâ'nın Habile ölümünden sonra ne şekilde ikramda bulunduğunu görünce "Yazıklar olsun bana" dedi.

Ebu Müslim *(Rahimehullah)* da şöyle demiştir: Kargaların adeti eşyayı gömmektir, işte böylece bir karga gelip bir şeyi toprağa gömdü kabil de bunu kargadan öğrendi.

Ayet-i celilede geçen: (سَوْأَةَ) kelimesi avret anlamına gelir ki bu, kişinin bedeninde açılması caiz olmayan kısım demektir. Bu ifadenin,"Ölünün cesedi" anlamına geldiği de söylenmiştir.

Daha sonra Mevlâ Tealâ: (يَاوَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَـٰذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْأَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ) **"(Kabil) 'Yazıklar olsun bana, ben şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten aciz mi oldum?' dedi. Artık o, pişman olanlardan oldu."** buyurmuştur.

Bu cümle-i celilede geçen: "Yazıklar olsun bana" ifadesi pişmanlık ifade eden bir tabirdir, fakat bu pişmanlığın sebebi hakkında bir kaç görüş vardır.

1 - Kabil Habili nasıl defnedeceğini bilemiyordu, bunu kargadan öğrendiğinde karganın kendisinden daha bilgili olduğunu, kendisinin karga kadar ilmi olmadığını anlayınca, kardeşini öldürmesinin de cehaletinden kaynaklandığını bilerek pişmanlığı kat kat olmuştur.

İşte bunun gibi adam öldürmeye cür'et edenler neticede mutlaka pişman olurlarsa da bu nedamet, vuku bulan cinayeti telâfi edemez, çünkü giden geri gelmez.

2 - Kabil Habil'i nasıl defnedeceğini bilebilse de kardeşini öldürünce hakaret olsun diye onu çölde bırakmıştı, karganın başka bir kargayı gömdüğünü görünce kalbi yumuşayarak: "Bu karga bile öldürdüğü kargayı toprağa gömdü de ben bundan daha mı az şefkatliyim?" dedi.

Bu izahlardan anlaşıldığı üzere Kabil'in pişmanlığı Habil'i bir sene boşuna sırtında taşıdığına ve kardeşini öldürmekle bir şey elde edemeyip üstelik bu sebeple ana babasını kırdığından dolayı olduğu için, onun bu nedameti öldürmenin günahına inanıp, Allah korkusundan kaynaklanmadığından kendisine fayda vermemiştir. Eğer bu pişmanlığı sayılan sebeplerden dolayı değilde, sırf Allah'tan korktuğu için olsaydı, elbette bu pişmanlık tövbe sayılarak kendisine fayda sağlardı. Nitekim:

٣٣٠ – عَنْ عَبْدِ اللهِ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اَلنَّدَمُ تَوْبَةٌ »

330 - Abdullah *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Pişmanlık bir nevi tövbedir."** buyurmuştur. *(İbni Mace, Zühd:30, No:4252, 2/1420, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:3568, 2/10)*

Cenazenin defni ile ilgili hükümler:

1 - Cenazenin defninin kimlere düştüğü

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ, Âdem oğluna, cenazeleri nasıl gömeceklerini öğretmek için hikmeti ilâhiyesi gereğince kargayı gönderdi, böylece karganın, diğer ölü kargaya yaptığı gömme muamelesi, mahlûkat içersinde devam edegelen bir sünnet ve bütün insanlar üzerine kifaye olarak farz oldu, şöyleki insanlardan bir kısmı bunu yapınca farziyet diğerlerinden düşer.

İnsanlar içinde bu işe uygun olanlar ölünün en yakınlarıdır. sonra komşular, daha sonra diğer müslümanlardır. Nitekim Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i Hazreti Ali ile Fazl ve Usame ibni Zeyd *(Radıyallahu Anhum)* yıkadılar, kabrine de onlar koydular.

Abdurrahman ibni Avf *(Radıyallahu Anh)* ı da Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine soktukları rivayet edilmiştir. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* defin işini bitirince, kendisinden daha yaşlı sahabeler varken kendisinin kabre inmesinin sebebini ve başkalarına inme izni vermemesindeki mazeretini açıklamak için:

٣٣١ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: « اِنَّمَا يَلِى الرَّجُلَ اَهْلُهُ »

331 - **"Kişiy** (le ilgili defn işlerin) **i ancak ailesi üstlenir** (kabre inmeye en lâyık olanlar, cenazenin en yakın akrabalarıdır)." buyurdu. *(Ebu Davud, Cenaiz:60, No:3209, 2/231)*

Bu rivayetten anlaşıldığı üzere cenazeyi defnetmek için kabrin içine birden fazla kişi girebilir.

2 - Kafir bir yakını ölen müminin o cenaze ile ilgilenmesi:

Hanefî ve Şafiî ulemasına göre bir müminin yakın akrabalarından birisi öldüğü zaman kâfir de olsa, onun yıkanması, kefenlenmesi ve defnedilmesiyle ilgilenmesi gerekir. Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* şöyle buyurmuştur: Babam (Ebu Talib) ölünce Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e (vardım ve): "Senin dalâlette olan amcan öldü." dedim. Bunun üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٣٢ – « اِذْهَبْ فَوَارِ اَبَاكَ ، ثُمَّ لَاتُحْدِثَنَّ شَيْئًا حَتّٰى تَاْتِيَنِى »

332 - **"Git babanı kabre koy, sonra yanıma gelinceye kadar hiç bir iş yapma."** buyurdu.

O zaman ben gidip onu kabre koydum ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına geldim bana yıkanmamı emretti ben de yıkandım bana dua etti. *(Ebu Davud, Cenaiz:64, No:3214, 2/232, Nesaî, Cenaiz:84, No:2005, 4/383)*

Bu hadis-i şerifin zahirinden anlaşıldığına göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ebu Talibin cenazesinin kabre taşınmasına iştirak etmemiştir.

Ebu Davud'un: "El Merasil" isimli eserinde, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, amcası Ebu talibin cenazesini uğurladığı ve yol boyunca Allah-u Tealâ'dan ona af ve mağfiret talebinde bulunduğu, fakat defnedilirken kabri başında bulunmadığı rivayet edilmektedir. *(Ebu Davud, Merasil, No:425, Sh.305)*

Ayet: 31

Ancak Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Ebu Talibin yıkanmasına ve defnine katılmadığı, cenaze namazının kılınmasını istemediği hususunda bütün rivayetler birleşmektedir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, amcası için istiğfar etmekten nehyedilinceye kadar günlerce evinden çıkmadan, istiğfara devam ettiği İbni Sad *(Rahimehullah)* ın "Tabakât" ında zikredilmektedir. Bu hususta geniş malûmat inşaallah Tövbe Suresinin 113. ayet-i kerimesinin tefsirinde gelecektir.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a babasının cenaze işleriyle meşgul olmasından sonra yıkanmasını emretmesi, her cenaze ile ilgili olmayıp ancak kâfirlere mahsus olabilir. *(Avnu'l-Ma'bud: 9/33)*

Malikilerle Hanbelilere göreyse, cenazenin kokuşup parçalanacağından korkulmadığı müddetçe bir müslüman, vefat eden kâfir akrabasının yıkanıp kefenlenmesi ve defnedilmesi işini üzerine alamaz. Fakat böyle bir durum varsa o zaman onu bir şeye sararak kabrine koyması üzerine farz olur, çünkü Mevlâ Tealâ:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ... (١٣) »

"Ey inananlar! Allah'ın gazabettiği kimselerle dostluk etmeyin." bu yurmuştur. *(Mümtehine Suresi: 13 dan)*

Bir kâfiri yıkamak veya kefenlemek ona dostça muamele anlamına geleceğinden bir müslüman zaruret olmadıkça, kâfir bir cenazenin techiz ve tekfini ile ilgilenemez,

3 - Kabrin kazılmasıyla ilgili meseleler:

Bir müslümanı gömerken kabrinin geniş ve güzel yapılması da müstehaptır. Nitekim:

٣٣٣ – عَنْ هِشَامِ بْنِ عَامِرٍ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « اِحْفِرُوا وَأَوْسِعُوا وَأَحْسِنُوا »

333 - Hişam ibni Âmir *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: "(Mezarları) **Kazınız, geniş tutunuz ve iyi yapınız.**" buyurdu. *(İbni Mace, Cenaiz:41, No:1560, 1/497, Ebu Davud, Cenaiz:65, No:3215, 2/233, Nesaî, Cenaiz:87, No:2010, 4/385)*

Humeyd ibni Hilâl *(Radıyallahu Anh)* dan yapılan rivayete göre, bu Hadis-i şerifte: **"Kabri derin yapın."** diye de bir ilâve yapılmıştır *(Ebu Davud, Cenaiz:65, No:3216, 2/233)*

٣٣٤ – عَنِ الْأَدْرَعِ السُّلَمِيِّ (رضى الله عنه) قَالَ: جِئْتُ لَيْلَةً أَحْرُسُ النَّبِيَّ ﷺ . فَإِذَا رَجُلٌ قِرَائَتُهُ عَالِيَةٌ . فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ . فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ! هٰذَا مُرَاءٍ . قَالَ فَمَاتَ

بِالْمَدِينَةِ . فَفَرَغُوا مِنْ جِهَازِهِ . فَحَمَلُوا نَعْشَهُ . فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : « أَرْفُقُوا بِهِ رَفَقَ اللهُ بِهِ انَّهُ كَانَ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ » قَالَ وَحَفَرَ حُفْرَتَهُ فَقَالَ : « أَوْسِعُوا لَهُ . أَوْسَعَ اللهُ عَلَيْهِ » فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ : يَا رَسُولَ اللهِ! لَقَدْ حَزِنْتَ عَلَيْهِ . فَقَالَ : « أَجَلْ . انَّهُ كَانَ يُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ »

334 - Edra' Es Sülemî *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatıyor: Bir gece Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için nöbet tutmaya gittiğimde, baktım ki bir adam yüksek sesle Kur'an-ı Kerim okuyor, biraz sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* dışarı çıktığında ben, "Bu adam riyakârdır" dedim.

Sonra o adam Medine-i Münevvere'de vefat etti. Techiz işi bittikten sonra naşını taşıyıp götürdüler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Onu yavaş götürün, Allah da ona iyi muamele etsin, çünkü Allah ve Resulünü seviyordu."** buyurdu.

Efendimiz *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onun kabrini kazdırdı ve: **"Kabrini geniş tutun Allah da ona genişlik versin."** buyurunca, Ashab-ı Kiramdan bazısı: "Ya Resulallah sen ona cidden üzüldün " dediklerinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Evet! Çünkü o Allah'ı ve Resulü'nü seviyordu."** buyurdu. *(İbni Mace, Cenaiz:41, No:1559, 1/497)*

4 - Kabirde lâhd yapmak da müstehaptır,

Kabir "lâhd" ve "şak" olmak üzere iki şekilde yapılır: lâhd'ın şekli şöyledir: Kabir normal olarak kazılır, sonra tabanının kıble duvarı ölünün yerleşebileceği kadar oyulur, sonra ceset yüzü kıbleye gelecek şekilde o oyuğa yerleştirilir, cesedin arkasına kerpiçler ve ağaçlar dizilir aralarından toprağın sızmaması için de ot ve çamur gibi şeyler konulduktan sonra toprakla örtülür.

"Şak" şekli ise şöyledir: Mezar normal olarak genişçe kazılır, tabana inildikten sonra, kıble tarafında otuz-kırk santim yüksekliğinde ince bir duvar örülür, cesedin yerleşebileceği bir aralık bırakılarak o duvarın karşısında yani memleketimizdeki kıble istikametine göre kabrin kuzey tarafında o duvara paralel bir duvar çekilir, ceset iki duvar arasındaki boşluğa yüzü kıbleye gelecek şekilde konulur.

Duvarların üzeri kerpiç, ağaç ve taş gibi maddelerle örtülür yine top rağın sızmaması için üstüne ot veya çamur gibi bir şey konur sonra toprakla örtülür. Her iki şekilde yapılan mezara ölü indirildiğinde başının batıya, ayaklarının doğuya, yüzünün de kıbleye gelecek tarzda sağ yanına yatırılacağı malûmdur.

٣٣٥ – عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضى الله عنهما) قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ : « اَللَّحْدُ لَنَا وَالشَّقُّ لِغَيْرِنَا »

335 - İbni Abbas *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Lâhd** (usulu) **bizimdir, şak başkalarınındır."** buyurmuştur. *(Ebu Davud, Cenaiz:59, No:3208, 2/231, İbni Mace, Cenaiz:39, No:1555, 1/496, Tirmizî, Cenaiz:53, No:1045, 3/363, Nesaî, Cenaiz:85, No:2008, 4/383, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:19179, 7/56)*

Ebu Davud şerhlerinden: "El Menhel" de bu hadis-i şerif bir kaç türlü izah edilmiştir. İmamı Ahmed *(Rahimehullah)* ın bir rivayetinde de açıkça belirtildiği üzere bunun manası lâhd usulü biz müslümanlara mahsus, şak usulü ise bizden olmayan ehl-i kitaba aittir. Bu manaya göre biz müslümanlar, ehli kitaba mahsus olan bütün işlerde hatta ölüyü gömmek de bile onlara muhalefet etmekle emrolunmuşuzdur.

Bir kavle göre hadis-i şerifin manası: Lâhd usulü peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmetine mahsustur. Şak usulü ise geçmiş ümmetlere mahsustur. veyahut Lâhd usulü peygamberlere, şak usulü peygamber olmayanlara aittir. demektir.

Bu hadis-i şerif lâhd usulünün şak usulünden daha faziletli olduğuna delâlet etmekteyse de, şak usulünün caiz olmadığını ifade etmez. Nitekim:

٣٣٦ – عَنْ عَائِشَةَ (رضى الله عنها) قَالَتْ: لَمَّا مَاتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اخْتَلَفُوا فِى اللَّحْدِ وَالشَّقِّ . حَتَّىٰ تَكَلَّمُوا فِى ذٰلِكَ . وَارْتَفَعَتْ اَصْوَاتُهُمْ . فَقَالَ عُمَرُ: لَا تَصْخَبُوا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ حَيًّا وَلَا مَيِّتًا . اَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا . فَاَرْسَلُوا اِلَى الشَّقَّاقِ وَاللَّاحِدِ جَمِيعًا. فَجَاءَ اللَّاحِدُ ، فَلَحَدَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ ثُمَّ دُفِنَ ﷺ .

352 - Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* vefat edince kabrinin lâhd veya şak usulünde kazılması hususunda sahabe-i kiram ihtilâf etmişler, hatta bu hususta konuşarak seslerini yükseltmişlerdi, Bunun üzerine Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)*: **"Resulullah** *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **in yanında ne hayattayken, nede vefat etmişken bağırmayın."** buyurdu veya buna benzer bir söz söyledi.

Bunun üzerine (Medine-i Münevvere'de bulunan) şak kazıcısı ile Lâhd kazıcısının her ikisine (haber) gönderdiler. (ve Mevlâ Tealâ'dan hayırlısını isteyerek hangisi sonra gelirse onu bırakırız dediler), Lâhd kazıcısı önce gelince, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için lâhd kazdı, sonra Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* defnedildi. *(İbni Mace, Cenaiz:40, No:1558, 1/497)*

Bu hadis-i şerif de lâhd'in şak'dan hayırlı olduğuna delâlet etmektedir, çünkü Allah-u Tealâ peygamberi için lâhd'i seçmiştir. Ancak bu hadis-i şerif şak usulünün de caiz olduğuna delâlet eder, çünkü Medine-i Münevvere'de şak usulü mezar kazıcısının bulunduğu bu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır ki eğer onun yaptığı caiz olmasaydı elbette menedilirdi.

İmam-ı Nevevî *(Rahimehullah)* "El Mühezzeb" şerhinde şöyle buyurmuştur: Âlimler bu iki usulde kazılan mezarlara ölüleri defnetmenin caiz olduğu hususunda icma' (birlik) etmişlerdir. Toprağın sert ve sık olduğu yerlerde Lâhd usulü efdal, toprağın gevşek olduğu yerlerde ise şak usulü efdal görülmüştür.

5 - Ölü kabre konulurken okunacak dua:

٣٣٧ – عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ (رضى الله عنه) قَالَ: حَضَرْتُ ابْنَ عُمَرَ فِي جَنَازَةٍ. فَلَمَّا وَضَعَهَا فِي اللَّحْدِ قَالَ: (بِسْمِ اللهِ . وَفِي سَبِيلِ اللهِ . وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ) فَلَمَّا أُخِذَ فِي تَسْوِيَةِ اللَّبِنِ عَلَى اللَّحْدِ ؛ قَالَ: (اَللّٰهُمَّ! اَجِرْهَا مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . اَللّٰهُمَّ! جَافِ الْأَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهَا ، وَصَعِّدْ رُوحَهَا ، وَلَقِّهَا مِنْكَ رِضْوَاناً) . قُلْتُ: يَا ابْنَ عُمَرَ! أَشَيْءٌ سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَمْ قُلْتَهُ بِرَأْيِكَ؟ قَالَ: إِنِّي إِذاً لَقَادِرٌ عَلَى الْقَوْلِ . بَلْ شَيْءٌ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ .

337 - Said ibni Müseyyeb*(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: "Ben İbni Ömer *(Radıyallahu Anhuma)* ile bir cenazede bulundum, İbni Ömer cenazeyi kabre indirirken:

« بِسْمِ اللهِ . وَفِي سَبِيلِ اللهِ . وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللهِ »

"Allahın adıyla (seni mezara indirdik) **Allah'ın yolunda ve Resulullahın dini üzerine** (seni teslim ettik)." dedi, sonra Lâhd üzerine kerpiçlerin dizilmesine başlanınca:

« اَللّٰهُمَّ! اَجِرْهَا مِنَ الشَّيْطَانِ وَمِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ . اَللّٰهُمَّ! جَافِ الْأَرْضَ عَنْ جَنْبَيْهَا ، وَصَعِّدْ رُوحَهَا ، وَلَقِّهَا مِنْكَ رِضْوَاناً »

"Ey Allahım! Bu cenazeyi şeytandan ve kabir azabından koru, Allahım! Yeri, onun yanlarından uzak tut, ruhunu yükselt ve onu katından rızaya kavuştur." dedi.

Ben: Ey İbni Ömer! Bu söylediklerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittiğin bir şey midir? Yoksa kendi re'yinle mi söyledin?" diye sorduğumda,

O: "O hâlde ben, söz söylemeye kadir olmuş olurum (ben kendi görüşüme göre bir şey söylemeye yetkili değilim bilakis bu Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den işittiğim bir şeydir." buyurdu. *(İbni Mace, Cenaiz:38, No:1553, 1/495)*

Şu da bilinsin ki Mevlâ Tealâ, insanı kabre koymasını da nimetlerden saymıştır. Nitekim:

« ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ (٢١) »

"Sonra onu (insanı) **öldürdü ve kabre gömdürdü."** *(Abese Suresi:21)* kavl-i şerifi bu hakikatı açıklamaktadır.

٣٣٨ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: « امْتَنَّ اللهُ عَلَى ابْنِ آدَمَ بِثَلاَثٍ بَعْدَ ثَلاَثٍ: بِالرِّيحِ بَعْدَ الرَّوْحِ فَلَوْلاَ اَنَّ الرِّيحَ يَقَعُ بَعْدَ الرَّوْحِ مَا دَفَنَ حَمِيمٌ حَمِيماً . وَبِالدُّودِ فِى الْجُثَّةِ فَلَوْلاَ اَنَّ الدُّودَ يَقَعُ فِى الْجُثَّةِ لاَكْتَنَزَتْهَا الْمُلُوكُ وَكَانَتْ خَيْراً لَهُمْ مِنَ الدَّرَاهِمِ وَالدَّنَانِيرِ . وَبِالْمَوْتِ بَعْدَ الْكِبَرِ وَاِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْبَرُ حَتَّىٰ يَمَلَّ نَفْسَهُ وَيَمَلَّهُ اَهْلُهُ وَوَلَدُهُ وَاَقْرِبَاؤُهُ فَكَانَ الْمَوْتُ اَسْتَرَ لَهُ »

338 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan gelen bir haberde şöyle rivayet olunmuştur: Allah-u Tealâ, Âdem oğluna üç şeyden sonra üç şeyle iyilik etmiştir.

1 - Ruh çıktıktan sonra kokması, eğer ruh çıktıktan sonra kokmasaydı hiç bir kimse yakın dostunu defnetmezdi.

2 - Cesedin kurtlanması, eğer ceset kurtlanmasaydı elbette krallar onu hazine gibi saklar ve bu onlar için dinar ve dirhemler (paralar) dan daha hayırlı olurdu.

3 - Yaşlandıktan sonra ölmesi, şüphesiz ki insan o kadar yaşlanır ki, neticede canından bezer, ailesi, çocukları, yakınları da ondan bezer, bu durumda ölüm onun için daha örtücü (bu kötü hâlini gizleyici) olur. *(Kurtubî, El Camiu'li - Ahkâmi'l-Kur'an: 6/140)*

مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ ۚ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ أَنَّهُۥ مَن قَتَلَ نَفْسًۢا بِغَيْرِ
نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِى ٱلْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ
وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَآ أَحْيَا ٱلنَّاسَ جَمِيعًا ۚ وَلَقَدْ
جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِٱلْبَيِّنَٰتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ
ذٰلِكَ فِى ٱلْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُا۟ ٱلَّذِينَ
يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ
فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓا۟ أَوْ يُصَلَّبُوٓا۟ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ
وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْا۟ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذٰلِكَ لَهُمْ
خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۙ
﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُوا۟ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُوا۟ عَلَيْهِمْ ۖ
فَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٣٤﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ
ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَٱبْتَغُوٓا۟ إِلَيْهِ ٱلْوَسِيلَةَ وَجَٰهِدُوا۟
فِى سَبِيلِهِۦ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ لَوْ أَنَّ
لَهُم مَّا فِى ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُۥ مَعَهُۥ لِيَفْتَدُوا۟ بِهِۦ مِنْ
عَذَابِ يَوْمِ ٱلْقِيَٰمَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ ۖ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

Ayet: 32

Mevlâ Tealâ, Âdem *(Aleyhisselâm)* ın iki oğlunun kıssalarını zikrettikten sonra, adam öldürmenin dünyadaki cezasını açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ اَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ
فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً وَلَقَدْ
جَآئَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِيراً مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِى الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ (٣٢)

KELİME MANASI (32)

(مِنْ اَجْلِ ذٰلِكَ) **Bundan dolayı,** (كَتَبْنَا) **yazdık** (hükmettik) kim üzerine? (عَلٰى بَنِى اِسْرَآئِيلَ) **İsrail oğulları üzerine,** neyi? (اَنَّهُ) **şunu ki,** şan, (مَنْ) **her kim,** (قَتَلَ)**öldürürse,** kimi? (نَفْساً) **bir nefsi,** nesiz? (بِغَيْرِ نَفْسٍ) **bir nefis mukabilinde olmaksızın,** yani kısası gerektiren bir suç işlemeksizin, (اَوْ فَسَادٍ) **yahut bir fesat olmaksızın** (bozgunluk çıkarmaksızın), nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yer yüzünde,** (فَكَاَنَّمَا قَتَلَ) **sanki öldürmüş olur,** kimi? (النَّاسَ) **insanları,** ne oldukları hâlde? (جَمِيعاً) **hep birden oldukları hâlde,** (وَمَنْ) **her kim de,** (اَحْيَا) **diriltirse,** neyi? (هَا) **onu** (bir canı), (فَكَاَنَّمَا اَحْيَا) **sanki diriltmiş olur,** kimi? (النَّاسَ) **insanları,** ne oldukları hâlde? (جَمِيعاً) **hep birden oldukları hâlde,** (وَلَقَدْ جَآئَتْ) **andolsun ki elbette muhakkak geldi,** kime? (هُمْ) **onlara,** kimler? (رُسُلُنَا) **bizim resullerimiz,** neyle? (بِالْبَيِّنَاتِ) **açık ayetlerle,** (ثُمَّ اِنَّ كَثِيراً) **sonra muhakkak bir çokları,** kimden? (مِنْهُمْ) **onlardan,** neden sonra? (بَعْدَ ذٰلِكَ) **bundan sonra,** yani peygamberler gönderildikten sonra, nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yeryüzünde,** kimdirler? (لَمُسْرِفُونَ) **elbette müsrif** (aşırı gidici) **dirler.**

MEALİ ŞERİFİ (32)

Bundan (Kabil'in, Habil'i öldürmesinden) **dolayıdır ki, Biz İsrail oğullarına şöyle yazdık** (şu hakikatı hükmettik): **Kim bir cana veya yer yüzünde bozgunculuk** (yapmay) **a karşılık olmaksızın, haksız yere bir nefsi katleder** (bir kişiyi öldürür) **se, sanki bütün insanları öldürmüş gibidir.**

Kim de bir nefsi ihya eder (öldürülmek, boğulmak, yanmak gibi ölüm tehlikesinden kurtarır) **sa, sanki bütün insanları diriltmiş gibidir. Andolsun ki bizim resullerimiz onlara apaçık ayet** (delil) **ler getirdiler ama bundan sonra da şüphesiz onlardan bir çoğu** (hâlâ) **yer yüzünde elbette israf edici** (hiç aldırmadan adam öldürmekte) **dirler.**

İ Z A H A T

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, burada, "Ayet-i celilede geçen 'Bundan dolayıdır ki' sözü, 'Bahsi geçen Kabil ve Habil'in kıssasından ötürü' demektir ki, bu mananın anlaşılması zordur, çünkü Kabil ve Habil hadisesiyle İsrail oğullarına kısasın farz kılınmasıyla hiç bir münasebet yoktur. " denecek olursa,

Cevaben denilir ki, müfessirlerden bazısına göre, bu cümle kendinden evvel geçen kelâmın tamamındandır, buna göre mana "Kabil Habili öldürüp gömmediğinden dolayı pişman olmuştur." demektir.

Nitekim kıraat âlimlerinden İmam-ı Nafi' *(Rahimehullah)* ın (مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ) sözünde durarak onu birinci kelâmın tamamı kabul ettiği rivayet edilmektedir ki, bu durumda bir işkâl (zorluk) kalmaz, velâkin müfessirlerin ekserisi bu sözde durulmayacağı, çünkü bunun iptida-i kelâm (söz başlangıcı) olduğu görüşündedirler.

Buna göre müfessirlerden bir kısmı "Bundan sebep" sözünün Kabil ve Habil kıssasına işaret olmayıp, ancak bu kıssa içersinde anlatılan, öldürme sebebiyle meydana gelen çeşitli zararlara işaret etmekte olduğunu söylemişlerdir.

Bunlardan birisi: (فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ) **"Artık o, hüsrana uğrayanlardan oldu."** *(Maide Suresi: 30 dan)* ifadesidir ki, bu, Kabilin din ve dünya bakımından zarar ve ziyana uğradığına işaret etmektedir.

Yine böylece: (فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ) **"Artık o, pişman olanlardan oldu."** cümlesi de, onun kalbinden kesinlikle uzaklaştıramayacağı bir çok pişmanlık ve üzüntüye düştüğüne işarettir.

Buna göre ayet-i celiledeki: (مِنْ أَجْلِ ذٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ) **"Bundan dolayı İsrail oğullarına hükmettik"** kavl-i şerifi, "Bu kıssada zikrettiğimiz haksız yere adam öldürme gibi,çeşitli zararlara yol açan şeyler sebebiyle katile kısas uygulanması hükmünü verdik" manasındadır.

Bu durumda: "Katile kısasın uygulanmasının farz oluşu bütün ümmetler hakkında umumi bir hüküm olması gerekir ki, o zaman bu hükmün Benî İsrail'e tahsisinin faydası nedir?" diye sorulacak olan ikinci bir soruya da şöyle cevap verilebilir.

Kısasın farziyeti bütün dinler ve milletler için umumi bir hüküm olsa da, bu ayet-i kerimede İsrail oğulları hakkında bahsedilen teşdid (kuvvetli tehdit) diğer ümmetlerde yoktur. Çünkü Mevlâ Tealâ bu ayet-i kerimesinde tek bir canı öldürmenin bütün insanları öldürme gibi olduğu hükmünü vermiştir ki, bu sözden maksat haksız yere kasten adam öldürmenin cezasını iyice anlatmaktır.

Bunun gayesi de, yahudilerin, bu büyük tehdidi bilmelerine rağmen nebileri ve resulleri öldürmeye kalkıştıklarını belirtmektir. İşte bu da onların

kalplerinin son derece katılığının ve Allah'tan uzak olduklarının en büyük delilidir.

Bu kıssanın anlatılmasından maksat, bundan evvelki ayet-i celilelerin izahında geçtiği üzere yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile ashabını öldürmeye kalkışmaları üzerine Hazreti Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e bir teselli bahşetmek olduğuna göre, bu kıssa münasebetiyle İsrail oğullarına böylesine şiddetli bir tehdidin yöneltilmesi çok uygun ve yerinde olduğu gibi, kastedilen manayı da o nisbette te'kid etmektedir.

Ayet-i celilede geçen: (مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ) **"Her kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde fesat çıkartmaktan dolayı olmaksızın öldürürse"** kavl-i şerifi adam öldürmenin bazı sebeplerden ötürü helâl olduğunu ifade etmektedir.

Bu sebeplerden biri kısas (adam öldüreni öldürmek) tir. Bu sebebler den bir kısmı da, müslümanlara karşı savaşan kâfirin küfrü, imandan sonra irtidat etmek (dinden dönmek) veya haydutluk yaparak yol kesmektir.

Nitekim bundan sonra gelecek olan:

« اِنَّمَا جَزَآءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَاداً اَنْ يُقَتَّلُوا ...(٣٣) »

"Allah ve Resulüne harp açanların ve yeryüzünde fesat çıkarmaya çalışanların cezası, ancak öldürülmeleridir." *(Maide Suresi:33 den)* ayet-i celilesinden kastedilen mana da budur.

Böylece Allah-u Tealâ kısasın dışında adam öldürmeyi helâl kılan bütün bu sebepleri: (اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ) **"Yahut yer yüzünde bir fesat çıkarmaktan dolayı olmayarak"** cümle-i celilesinde toptan zikretmiştir.

Hâzin tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen:

« مَنْ قَتَلَ نَفْساً بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى الْاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً »

"Her kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde fesat çıkartmaktan dolayı olmaksızın öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur, kim de onu diriltirse, bütün insanları diriltmiş gibi olur." kavl-i şerifine ulema bir kaç şekilde mana vermişlerdir.

İmam-ı Mücahid *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, her kim öldürülmesi haram olan bir kişiyi öldürürse, bütün insanları öldürseydi cehenneme gireceği gibi onu öldürme sebebiyle de cehenneme girer. Bir insanı öldürmekten kurtulan ise, sanki bütün insanları öldürmekten kurtulmuş gibidir.

İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* buyurmuştur ki, bir peygamberi veya adaletli devlet reisini öldüren kişi sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Bir peygamberin yahut adaletli bir imamın pazusunu kuvvetlendiren (onlara yar-dım eden) de bütün insanları diriltmiş gibidir.

Diğer bir manaya göre, bütün insanları öldürenin kısas edilmesi gerektiği gibi, bir insanı öldürene de kısas gerekir. Bir kimseyi boğulmak, yanmak,

açlık, soğuk ve sıcak gibi öldürücü ve telef edici şeylerden kurtaran da bütün insanları diriltmiş gibidir, yani bütün insanları diriltmiş insanın sevabı gibi sevap kazanır.

Bir diğer manaya göreyse, bir müslümanı haksız yere öldürmeyi helâl sayan, sanki bütün insanları öldürmeyi helâl saymış gibidir. Bir müslümanı öldürmekten sakınan da bütün insanları öldürmekten sakınmış gibidir.

Mevlâ Tealâ, bir insanı öldüren hakkında:

« وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِناً مُتَعَمِّداً فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِداً فِيهَا وَغَضِبَ اللهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَاباً عَظِيماً (٩٣) »

"Kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir, Allah ona gazabetmiş, ona lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." *(Nisa Suresi: 93)* buyurmuştur. Dolayısıyla bütün insanları öldürene yapılacak azap da bundan fazla olamaz.

Ayet-i celilede geçen: (فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعاً) **"Bütün insanları öldürmüş gibi olur."** cümlesinde, "Bir insanın öldürülmesi nasıl bütün insanların öldürülmesine eşit olabilir?" denilecek olursa, buna bir çok cevaplar verilmişse de, bunların hepsi şu konuya dayanmaktadır.

İki şeyden birinin diğerine benzetilmesi her yönden birbirine benzediği anlamına gelmez, dolayısıyla tek bir insanın öldürülmesini bütün insanların öldürülmesine benzetmek, bir kimseyi haksız yere kasten öldürme işinin ne kadar mühim bir suç ve büyük bir günah olduğunu beyan etmektedir ki, bu ifadeyle kastedilen her ikisinin de büyüklük bakımından birbirine benzediğini ortaya koymaktır yoksa büyüklüğün miktarı bakımından denk oldukları manasında değildir.

Binaenaleyh bütün insanlar, bir kimsenin kendilerini toptan öldürmeye niyetli olduğunu bilseler, o kimseyi engelleyecekleri gibi, belli bir kimseyi öldürmeyi istediğini anladıkları zaman da, aynı çabayı göstermelidirler. Zaten bir kimseyi öldürmeye teşebbüs eden kimse, şehvet ve gazap tarafını itaat tarafına tercih etmiş olduğundan bu tercih her bir insan hakkında söz konusu olabilir.

Bu yüzden o kişinin niyeti, kendisiyle her hangi bir hususta çekişen her ferdi gücü yettiği takdirde öldürmektir. Müminlerin hayırlar hususundaki niyetleri amellerinden daha hayırlı olduğu gibi şerler hususundaki düşünceleri de, kötü amellerinden daha şerlidir.

Meânî ehli (Kur'anın manalarını inceleyen âlimler) in beyanına göre ayet-i celilede geçen: **İhya** (diriltme) tabiri, mecaza hamledilmiştir, çünkü hakikatte dirilten ancak Allah-u Tealâ olduğu için, bunun manası" bir insanı helâktan kurtaran bütün insanları kurtarmış olur" şeklinde anlaşılmalıdır.

İmam-ı Hasen *(Radıyallahu Anh)* a "Benî İsrail hakkında olduğu gibi bu ayet-i kerimedeki hüküm bizim hakkımızda da geçerli midir?" diye sorulduğunda: "Evet geçerlidir, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, Benî İsrail'in kanları Allah katında bizim kanlarımızdan daha kıymetli değildir." diye cevap verdi.

İşte bu ayet-i celilenin ifade ettiği büyük tehditten dolayı sahabe-i kiram *(Rıdvanullahialeyhim ecmain)* adam öldürmekten son derece sakınırlardı. Nitekim

عَنْ اَبِی هُرَیْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: دَخَلْتُ عَلیٰ عُثْمَانَ یَوْمَ الدَّارِ فَقُلْتُ: یَا اَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ! طَابَ امْضَرْبُ؟ فَقَالَ: یَا اَبَا هُرَیْرَةَ اَیَسُرُّكَ اَنْ تَقْتُلَ النَّاسَ جَمِیعاً وَاِیَّایَ؟ قَالَ: قُلْتُ: لاَ ، قَالَ: فَاِنَّكَ وَاللهِ اِنْ قَتَلْتَ رَجُلاً وَاحِداً فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِیعاً فَانْصَرِفْ مَاْذُوناً لَكَ مَاْجُوراً غَیْرَ مَاْزُورٍ فَرَجَعْتُ وَلَمْ اُقَاتِلْ.

Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır: Hazreti Osman *(Radı-yallahu Anh)* azgınlar tarafından evinde muhasara edildiğinde, ben onun yanına girip: "Artık bunlarla harbetmek helâl olmadı mı?" diye sorunca,

Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* cevaben: **"Ey Ebu Hureyre! Bütün insanları ve beni öldürmek ister misin?"** dedi.

Ben: "Hayır" diye cevap verince, O: **"Vallahi sen bir kişiyi öldürürsen sanki bütün insanlar öldürülmüş gibidir, o hâlde sen sevaba nail olarak, izinli olduğun hâlde, günahkâr olmayarak dön."** buyurdu, bunun üzerine ben kimseyle harbetmeden geri döndüm. *(İbni Sa'd, Tabakatü'l-Kübrâ:3/70, İbni Kesir: 2/44)*

Meymun ibni Mihran *(Rahimehullah)* şöyle anlatıyor: Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* evinde muhasara edilince, bir adamı insanların içine salarak "Sor bak ki insanlar benim hakkımda ne diyorlar?" dedi.

O kişi döndüğünde: "Bazıları senin kanını helâl görecek kadar ileri gidiyor." deyince, Osman *(Radıyallahu Anh)* :

« مَا یَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ اِلاَّ رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ اِیمَانِهِ اَوْ زَنیٰ بَعْدَ اِحْصَانِهِ اَوْ قَتَلَ رَجُلاً فَقُتِلَ بِهِ اَوْ سَعیٰ فِی الْاَرْضِ فَسَاداً »

356 - **"Bir müslüman kişinin kanı helâl olmaz, ancak imanından sonra küfreden veya evlendikten sonra zina eden yahut bir adamı öldürüp ona karşı öldürülen ya da yeryüzünde fesat çıkartmaya gayret eden müstesna."** buyurdu, *(İbni Sa'd, Tabakatü'l-Kübra: 3/69)*

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَیِّنَاتِ ثُمَّ اِنَّ كَثِیراً مِنْهُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ فِی الْاَرْضِ لَمُسْرِفُونَ) **"Andolsunki peygamberlerimiz onlara beyyine-**

ler getirmişti. Sonra şüphesiz ki içlerinden pek çoğu bundan (peygamberlerin gelişinden) **sonra yeryüzünde elbette haddi aşıcıdırlar."** buyurarak yahudilerin bir çoğunun, kendilerine peygamberler gelip, adam öldürmeyi onlara haram kılmalarından sonra, adam öldürmenin büyük bir suç olduğuna aldırış etmeyerek bu hususta aşırı gittiklerini beyan etmiştir.

İYİ VEYA KÖTÜ BİR ŞEFAATTA BULUNANIN YAPTIĞI ARACILIKTAN NASİBİ OLACAĞI HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتاً (٨٥) »

"Her kim, güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa (iyi bir işe aracılık ederse) **ondan kendisine bir nasip** (sevap) **vardır. Her kim de, kötü bir şefaatle şefaat ederse** (kötü bir işe aracılık ederse), **onun da, on** (un günahın) **dan bir payı olur. Allah** (-u Tealâ) **her şey üzerine hakkıyla şahit** (muhafız, görüp bilen) **dir. "** *(Nisa Suresi: 85)*

SALİH AMEL İŞLEMENİN HAYATI TAYYİBE KAZANDIRACAĞI HAKKINDA BİR AYET-İ KERİME:

« مَنْ عَمِلَ صَالِحاً مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيٰوةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَاكَانُوا يَعْمَلُونَ (٩٧) »

"Erkek veya kadın kim mümin olarak iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayatla yaşatırız ve onların mükâfatlarını yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz." *(Nahl Suresi:97)*

Ayet: 33

Mevlâ Tealâ, bir insanın fesat çıkarmasına karşılık öldürülebileceğini beyan ettikten sonra, öldürülmeyi gerektiren fesadın ne olduğunu açıklamak üzere şöyle buyuruyor:

اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِى الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوٓا اَوْ يُصَلَّبُوٓا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (٣٣)

KELİME MANASI (33)

(اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ) **Ancak o kimselerin cezası ki,** (يُحَارِبُونَ) **harbediyorlar,** kiminle? (اللّٰهَ) **Allah ile,** daha? (وَرَسُولَهُ) **resulü ile,** daha? (وَيَسْعَوْنَ) **koşuyorlar,** nerede? (فِى الْاَرْضِ) **yeryüzünde,** ne için? (فَسَادًا) **fesat için,** böyle yapanların cezası nedir? (اَنْ يُقَتَّلُوٓا) **çokça öldürülmeleri,** (اَوْ يُصَلَّبُوٓا) **yahut asılmaları,** (اَوْ تُقَطَّعَ) **yahut kesilmesi,** ne? (اَيْدِيهِمْ) **elleri,** daha? (وَاَرْجُلُهُمْ) **ayakları,** ne olduğu hâlde? (مِنْ خِلَافٍ) **muhtelif** (çaprazlama) **olduğu hâlde,** (اَوْ يُنْفَوْا) **yahut sürülmeleridir,** nereden? (مِنَ الْاَرْضِ) **bulundukları yerden,** (ذٰلِكَ) **işte bu** (sayılan hükümler) kim için? (لَهُمْ) **onlar için,** nedir? (خِزْىٌ) **bir rüsvaylıktır,** nerede? (فِى الدُّنْيَا) **dünyada,** (وَلَهُمْ) **onlar için vardır,** nerede? (فِى الْاٰخِرَةِ) **ahirette,** ne vardır? (عَذَابٌ) **bir azap,** öyle azab ki, (عَظِيمٌ) **çok büyük.**

MEALİ ŞERİFİ (33)

Allah ve Resulüne harp açanların ve yer yüzünde fesat için koşanların (yol kesmek suretiyle bozgunculuk yapanların) **cezası, ancak öldürülmeleri veya asılmaları yahut** (sağ) **elleriyle** (sol) **ayaklarının muhtelif olarak** (çaprazlama) **kesilmesi yahut da** (bulundukları) **yerden sürülmeleridir. Bu, onlar için dünyada bir rüsvaylıktır, ahirette ise onlara pek büyük bir azap vardır.**

İ Z A H A T

Tefsiri Kebirde zikredildiğine göre, Allah-u Tealâ bundan evvelki ayet-i celilede bir insanı, başka bir insanı öldürmesine karşılık kısas veya yer yüzünde fesat çıkarmasına karşılık ceza olmaksızın öldürmenin ne büyük bir günah olduğunu zikredince, bunun peşi sıra öldürülmeyi gerektiren fesadın ne olduğunu bu ayet-i celilesiyle açıklamıştır, çünkü yer yüzünde çıkartılan her fesat öldürülme cezasını gerektirmez.

İşte bundan dolayı Mevlâ Tealâ bu ayet-i celilesine: (اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ) **"Allah ve Resulüne harp açanların cezası,"** diye başlamıştır.

Ayet-i celilenin başında zikredilen Allah-u Tealâ ile muharebe, Allah-u Tealâ'nın emirlerine muhalefet manasında kabul edilerek, ayet-i celilenin takdiri: "Allah'ın ve resulünün hükümlerine muhalefet edenlerin cezası" demek olur. Yahut da ayet-i celilenin takdiri: "Allah'ın ve resulünün dostları ile muharebe edenlerin cezası" şeklindedir. Nitekim:

٣٣٩ – عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْ جِبْرِيلَ عَنِ اللهِ تَعَالَىٰ قَالَ: مَنْ اَهَانَ لِي وَلِيًّا ، فَقَدْ بَارَزَنِي بِالْمُحَارَبَةِ »

339 - Enes ibni Malik *(Radıyallahu Anh)*, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den, O, Cibril *(Aleyhisselâm)* dan, Allah-u Tealâ'nın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **"Kim benim bir velime ihanet eder** (dostumu hor hakir tutar) **ise, muhakkak ki bana karşı harp** (savaş) **açmış olur."** *(Taberanî, Evsat, No:613, 1/360)*

Ayet-i celilede geçen bu tehdidin kâfirler veya fasıklara ait olduğu hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir. Ulemadan bazısı ayet-i celiledeki tehdidin kâfirlere yönelik olduğunu söyleyerek bu hususta bir kaç delil getirmişlerdir.

٣٤٠ – عَنْ اَنَسٍ (رضى الله عنه) قَالَ: اِنَّ نَاسًا مِنْ عُكْلٍ وَعُرَيْنَةَ ، قَدِمُوا الْمَدِينَةَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَتَكَلَّمُوا بِالْاِسْلَامِ ، فَقَالُوا يَا نَبِيَّ اللهِ ، اِنَّا كُنَّا اَهْلَ ضَرْعٍ ، وَلَمْ نَكُنْ اَهْلَ رِيفٍ ، وَاسْتَوْخَمُوا الْمَدِينَةَ ، فَاَمَرَ لَهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِذَوْدٍ وَرَاعٍ ، وَاَمَرَهُمْ اَنْ يَخْرُجُوا فِيهِ فَيَشْرَبُوا مِنْ اَلْبَانِهَا وَاَبْوَالِهَا ، فَانْطَلَقُوا حَتَّىٰ اِذَا كَانُوا نَاحِيَةَ الْحَرَّةِ كَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ ، وَقَتَلُوا رَاعِيَ النَّبِيِّ ﷺ وَاسْتَاقُوا الذَّوْدَ ، فَبَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ فَبَعَثَ الطَّلَبَ فِي آثَارِهِمْ ، فَاَمَرَ بِهِمْ فَسَمَرُوا اَعْيُنَهُمْ ، وَقَطَعُوا اَيْدِيَهُمْ وَاَرْجُلَهُمْ وَتُرِكُوا فِي نَاحِيَةِ الْحَرَّةِ حَتَّىٰ مَاتُوا عَلَىٰ حَالِهِمْ »

340 - Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre: "Ukl" ve "Ureyne" kabilelerinden bir takım insanlar Medine-i Münevvereye gelerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in huzuruna girdiler ve islâm kelimesini söylediler (kelime-i tevhid okuyup, islâma girdiklerini açıkladılar). Sonra, "Ey Allahın peygamberi! Bizler sürü sahipleri idik, ekin ve mahsul sahipleri değildik" diyerek Medine-i Münevvere'nin havasını sıhhatlerine uygun bulmadılar (orada kalmak istemediler).

O zaman Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara zekât develerinin ve çobanlarının bulunduğu yere gitmelerini, o develerin içine çıkıp (girip) sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar oraya gittiler nihayet Harre tarafında bulundukları (sağlıklarına kavuşup semizleyerek sıhhat buldukları) zaman islâma girdikten sonra kâfir oldular. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çobanını öldürerek develeri önlerine katıp götürdüler.

Bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaşınca arkalarından arayıcılar gönderdi, gönderilen seriyye onları yakalayıp getirdiler. Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* onlara kısas yapılmasını emretti, bunun üzerine o canilerin gözlerini çıkardılar, ellerini ve ayaklarını kestiler ve kendi hâlleri üzerine ölünceye kadar Harre tarafında terkedildiler. *(Buharî, Meğazî:34, No:3956, 4/1535, Zekât:67, No:1430, 2/546, Müslim, Kasame:2, No:1671, 3/1297, Nesaî, Taharet:191, No:304, 1/174, Ebu Davud, Hudud:3, No:4364, 2/534, Tirmizî, Taharet:55, No:72, 1/106, İbni Mace, Hudud:20, No:2578, 2/861, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:12042, 4/214)*

Bu hadis-i şerifin muhtelif rivayetlerinden anlaşıldığı üzere Ureyne ve Ukl kabilelerinden yedi sekiz kişi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek müslüman olmuşlar, fakat Medine-i Münevvere'nin havası kendilerine yaramamış ve hastalanıp zayıflamışlar ve Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e müracaat ederek "Ya Resulallah! Biz hayvancılıkla geçinen insanlardık, şehirli değiliz, bizi doyur ve sula" demişler, hatta develerin yanına gitmek için izin istemişler, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Selem)* de onları ovaya develerin yanına göndererek tedavi için süt ve bevil (idrar)larından içmelerini tavsiye buyurmuş.

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in develeri onbeş sağmaldan ibaret olup, zekat develeriyle karışık olarak Kuba civarında: "Zü'l-Hader" denilen yerde güdülüyormuş, bunlar develerin yanına giderek onların süt ve bevillerinden içmişler, az zamanda iyileşip bed ve benizleri yerine gelince irtidat ederek (dinden dönerek) develerden birini boğazlamışlar, çobanlardan birinin elini ayağını kesmiş, diline ve gözlerine diken batırarak ölünceye kadar kızgın güneşin altında bırakmışlar ve develeri alıp gitmişler.

Sağ kalan bir çoban hadiseyi haber verince Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* derhal yirmi kişilik bir süvari müfrezesini bunları takibe göndermiş, Kürz ibni Cabir *(Radıyallahu Anh)* ı bu müfrezeye kumandan tayin etmiş, yardımcı olmak üzere yanlarına birde izci vermiş, giden müfreze, şakîleri yakalayıp getirmiş, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onlara kendi amelleri cinsinden ceza vermiştir.

Enes *(Radıyallahu Anh)* buyurmuştur ki: Ben onlardan birinin susuzluktan ağzıyla yeri ısırarak öldüğünü gördüm.

Cerir ibni Abdillah *(Radıyallahu Anh)* hadiseyi şöyle anlatıyor: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* beni bir takım müslümanlarla birlikte onları yakalamaya gönderdiğinde biz onları memleketlerine yaklaşmışken yakaladık.

Onları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e getirdiğimizde onlar su diye bağırdıkça Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* **"Ateş** (size su yok, ateş var)" buyuruyordu. *(Kurtubî: 6/146)*

Bu hadise Hicretin altıncı yılında meydana gelmiştir.

Bu hadis-i şeriften çıkarılan bazı hükümler:

İmam-ı Malik, İmam-ı Ahmed ve Hanefilerden imam-ı Muhammed-*(Rahimehumullah)* bu hadis-i şeriften, eti yenen hayvanların bevil (sidik) lerinin temiz olduğuna dair hüküm çıkarmışlardır.

İmam-ı Azam, İmam-ı Ebu Yusuf, İmam-ı Şafiî *(Rahimehumullah)* ve diğer bir çok ulemaya göre eti yensin yenmesin bütün hayvanların idrarları pistir. Ureyneliler hakkındaki hüküm ise zaruretten dolayı verildiğinden bu hadis-i şerifte deve bevlinin zaruret yokken mubah olduğunu gösteren bir delil yoktur.

Zaruret dolayısıyla mubah kılınmış bir çok şeyler vardır ki, zaruret bulunmadığı yerde bunlar yine haramdır. Meselâ harp zarureti veya şiddetli kaşıntı sebebiyle erkeklere ipek elbise giymek mubah kılınmışsa da, bu gibi mazereti olmayanların ipek elbise giymeleri haramdır. Şeriatta bunun misalleri çoktur.

Yine bu hadis-i şeriften, anlaşıldığına göre hükümdar, yanına gelen kabilelerin fakirlerinin işleriyle alâkalanmalı, onların bedenlerinin düzelmesine yarayacak emirler vermelidir.

Ayrıca bu hadis-i şeriften, ilâç kullanmanın ve her bedene, mizacına uygun ilâç vermenin caiz olduğu ve kısasta misillemenin meşruluğu gibi bir takım hükümler çıkartılmaktadır.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, imam-ı Dahhak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: "Bu ayet-i celile ehli kitaptan bir kavim hakkında inmiştir ki, onlarla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in arasında bir ahit (sözleşme) vardı, onlar ise bu sözü bozarak yol kestiler ve yeryüzünde fesat çıkardılar."

Kelbî *(Rahimehullah)* dan nakledildiğine göre, bu ayet-i celile Hilâl ibni Uveymir'in kavmi hakkında inmiştir. Şöyle ki: Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, Ebu Berde el Eslemî diye anılan bu kişiyle, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in lehine de, aleyhine de yardım etmemek ve onun tarafından gelen kimselere emniyet verilip korkutulmamak şartı üzere antlaşmıştı.

Kinane oğullarından bir topluluk müslüman olmak maksadıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelirlerken, Ebu Berde'nin kavmine rastladılar, o esnada Ebu Berde orada yoktu.

Derken Ebu Berdenin kavmi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e hicret etmek isteyen Kinane oğullarını öldürüp mallarını aldılar, bunun üzerine Cibril *(Aleyhisselâm)* müşrik olan Ebu Berdenin kavmi hakkında bu ayet-i celilede zikredilen hükmü indirerek ukubet (ceza)larını beyan etti (açıkladı).

Diğer bir görüşe göre de, bu ayet-i kerime haksız yere adam öldürmenin cezası kendilerine ağırlaştırıldıktan sonra da, adam öldürme hususunda ileri gidip, yer yüzünde fesat çıkardıkları nakledilen İsrail oğulları hakkındadır.

İşte bütün bu zikredilen sebeb-i nüzüller, ayet-i celilede zikredilen tehdidin kâfirlere ait olduğunu iddia edenlerin delilleridir.

Fukaha (fıkıh âlimleri) nin ekserisinin görüşlerine göreyse, bu ayet-i kerime günahkâr müslümanlar hakkında olup, dinden çıkanlar hakkında değildir. Zira mürtedin elinin ayağının kesilmesi, onun muharebe etmesine ve islâm diyarında fesat çıkarmasına bağlı değildir.

Yine böylece mürted olan kimse hakkında sadece elini kesme ve sürgün cezasıyla yetinmek kâfi değildir. hâlbuki ayet-i kerime bu hükümleri gerektirmektedir. Ayrıca bundan sonra gelen:

« اِلاَّ الَّذِينَ تابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ (٣٤) »

"Ancak siz kendilerini yakalamadan tövbe edenler müstesna." *(Maide Suresi: 34 den)* ayet-i celilesi, bu kimselerin yakalanmadan önce tövbe etmeleri hâlinde bu cezanın sakıt olmasını (düşmesini) iktiza etmekte (gerektirmekte) dir.

Hâlbuki dinden çıkanın "Hadd" i (cezası), yakalanmadan evvel de sonra da tövbe etmesi hâlinde düşer. Bir de çarmıha germe, mürtedler hakkında meşrû bir yol değildir, halbuki bu ayet-i celilede bu yol meşrû kılınmıştır. Dolayısıyla bütün bunlar ayet-i celilenin mürtedlere tahsis edilmemesi gerektiğine delâlet etmektedirler.

En doğru görüşe göre, bu ayet-i celile ister kâfir, isterse müslüman olsun Allah ve Resulü ile muharebe eden, onların dostlarına harp açan ve yer yüzünde bozgunculuk yapmak için koşuşturan herkesi içine almaktadır.

Netice olarak denilebilir ki: Ayet-i celile kâfirler hakkında inmişse de, burada muteber olan sebebin hususiliği olmayıp, lafzın umumiliğidir.

Beğavî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, ulema bu hadis-i şerifin hükmü hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* müsle (uzuv kesme) den nehyettiği için bu hükmün mensuh (kaldırılmış) olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısmına göreyse, gözlerini çivilemek ve müsle yapmanın dışındaki hükümler sabit (kalıcı) dır. Muhammed ibni Sîrîn'den rivayet edildiğine göre, bu hükümler hudud(Had cezalarını bildiren ayetler) inmeden evvel geçerliydi. *(Ebu Davud, Hudud, No:4371, 2/536)*

Leys ibni Sa'd *(Rahimehullah)* ın da aralarında bulunduğu bir topluluğa göreyse, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ureyne'lilere yaptığı bu muamele neshedilmiştir, çünkü mürtedlere de müsle yapmak caiz değildir.

Ebuzzinad *(Rahimehullah)* ın buyurduğuna göre, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Ureyne'lilere müsle yapıp gözlerini ateşle dağlayınca, Allah-u Tealâ hazretleri bu hususta ona sitem etmek üzere bu ayet-i celileyi indirerek onlar hakkında uygulanacak cezayı beyan etti. *(Ebu Davud, Hudud:3, No:4370, 2/536)*

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* bu ayet-i celileyle vaaz edilip müsleden nehyedilince bir daha bu işe avdet etmedi (dönmedi), bundan dolayı bu konuda her okuduğu hutbede müsleden menetti.

Katade *(Radıyallahu Anh)* ın buyurduğuna göre bu ayet-i celilenin inişinden sonra, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* sadakaya teşvik eder, müsleden nehyederdi. *(Beğavî: 2/32)*

İlim ehlinden diğer bir cemaatten nakledildiğine göre bu ayet-i celile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu kişilere yaptığı muameleyi neshedici değildir. Çünkü onlar Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çobanlarının gözlerini çıkarttıkları için Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* de onların gözlerini çıkarmıştır, dolayısıyla Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu muamelesi kısas mahiyetindedir.

Bu ayet-i celilede bahsedilen muharip (eşkiya, terörist) ler bir araya gelmiş ve birbirlerini korumaları sebebiyle kendilerini koruyan, müslümanların kanlarına ve canlarına kasteden topluluklardır. Ulema (âlimler) bu durumun çölde meydana gelmesi hâlinde onların kuttâ-i tarik (yol kesiciler) olduğu hakkında ittifak etmişlerdir.

Ancak böyle bir durum şehir içinde meydana gelirse, İmam Şafiî *(Rahimehullah)* bunların da yeryüzünü bozmak için çalışan kimseler olduklarını ve had cezasının kendilerine uygulanması gerektiğini şöylemiştir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife ile İmam-ı Muhammed *(Rahimehumallah)* a göre bu durum şehirde meydana geldiği takdirde bunu yapan kimselere had tatbik edilmez, çünkü şehre giren, umumiyetle (genel olarak) halkın içine karışacağından onunla savaşmak mümkün olmaz, dolayısıyla o, hırsız hükmünde olur.

Beğavî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen:

(اَنْ يُقَتَّلُوا اَوْ يُصَلَّبُوا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَ اَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ) **"Öldürülmeleri veya asılmaları yahut** (sağ) **elleriyle** (sol) **ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahutta** (bulundukları) **yerden sürülmeleridir."** kavl-i şeriflerindeki (اَوْ) edatı hakkında ulema iki görüş açıklamışlardır.

1 - Bu edat tahyir (muhayyerlik) ifade eder. Bu, Said ibni Müseyyeb, Hasen, Nehaî ve Mücahid *(Rahimehumullah)* ın görüşleridir. Buna göre mana:

"İmam (devlet reisi) bu ayette zikredilen suçları işleyen kimseyi ister öldürür, isterse asar, dilerse ellerini ve ayaklarını keser, dilerse de memleketinden sürer." demektir. Yani idari makam cezanın şeklinde serbest olduğu için bu kısımların hangisini isterse uygulayabilir.

2 - Ekseri ulemaya göre bu ukubat (cezalar) ın uygulanması tahyir üzere olmayıp, ceraim'in tertibi (suçların sırası) üzeredir. Dolayısıyla sadece öldüren, öldürülür fakat asılmaz, bu kimse hakkındaki öldürme cezası kan

sahibinin affetmesiyle sakıt olmaz (bağışlamasıyla düşmez). Hem öldürür hem de mal alırsa, hem öldürülür hem de asılır.

Kim sadece hırsızlığın nisabı olan bir dinarın dörtte biri (1.0,5 gr.altın) değerinde mal alır, öldürmezse, sağ eliyle sol ayağı çaprazlama kesilir. Kim de yolcuları korkutur da mal almazsa, sürgüne gönderilir. Bu, Katade, Evzaî, Şafiî ve Hanefî uleması *(Rahimehumullah)* nın görüşleridir. Ayrıca bu görüş Ata vasıtasıyla İbni Abbas *(Radıyallahu Anhuma)* dan da rivayet edilmiştir.

Bu görüşün sahiplerinin, bu hususstaki delili Enes *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu eserdir.

٣٤١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضى الله عنه) أَنَّهُ قَالَ: سَأَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ جِبْرِيلَ عليه السلام عَنِ الْقَضَاءِ فِيمَنْ حَارَبَ ، فَقَالَ: « مَنْ سَرَقَ وَأَخَافَ السَّبِيلَ فَاقْطَعْ يَدَهُ بِسَرِقَتِهِ ، وَرِجْلَهُ بِإِخَافَتِهِ . وَمَنْ قَتَلَ فَاقْتُلْهُ . وَمَنْ قَتَلَ وَأَخَافَ السَّبِيلَ وَاسْتَحَلَّ الْفَرْجَ الْحَرَامَ فَاصْلُبْهُ »

341 - "Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* Cibril *(Aleyhisselâm)* a muharip (yol kesen, eşkiya) lar hakındaki hükmü sorduğunda Cibril *(Aleyhisselâm)* : **"Her kim çalar ve yolu** (yolcuyu) **korkutursa, hırsızlığından sebep elini, korkutmasından sebeb de ayağını kes. Öldüreni öldür. Her kim öldürür, yolu korkutur ve haram olan ferci helâl görür** (namusa taarruz eder) **se, onu as."** buyurdu. *(Taberî, Camiu'l-Beyan, No:11858, 4/557, Kurtubî, 6/149)*

İmam-ı Fahrurrazî *(Rahimehullah)* ın beyanına göre, bu görüşün kuvvetliliğine şu iki husus da delâlet etmektedir.

1 - Eğer ayet-i celileden anlaşılan mana muhayyerlik olsaydı, o takdirde imamın (devlet başkanının) sürgün ile yetinmesi mümkün olabilirdi, halbuki imamda böyle bir yetki bulunmadığı hususunda icma' (görüş birliği) olduğuna göre, bu ayet-i celileden maksat, bu cezaların her hangi birini uygulamakta serbestlik olamaz.

2 - Eğer bu kimse adam öldürmez ve mal da almazsa bir günaha yeltenmiş fakat onu işlememiş olur ki, diğer günahlara yeltenip de yapmayan gibi onun da öldürülmek suretiyle cezalandırılması gerekmez.

Dolayısıyla bu ayet-i celileyi muhayyerlik manasına hamletmenin (yormanın) caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı ayet-i celilede geçen her bir fiilin tek başına, yine tek başına bir fiile karşılık olması gerekir ki, buna göre ayet-i celilenin takdiri: "Onların cezaları eğer öldürmüşlerse, öldürülmek, hem öldürmüş hem de mal almışlarsa asılmak, eğer sadece mal almış iseler, çapraz olarak sağ elleriyle sol ayaklarının kesilmesi, eğer yolcuları sadece korkutmuş iseler sürgüne gönderilmektir." şeklindedir.

Kıyas da, bu söylenilenin doğruluğuna delâlet eder. Çünkü kasten ve haksız yere adam öldürmek, öldürülme cezasını gerektireceğinden, bu ceza

yol kesenler hakkında biraz daha ağırlaştırılmış, böylece öldürülme cezası, affı caiz olmayan kesin bir hüküm olmuştur.

Dolayısıyla başkaları tarafından yapılan öldürme suçlarında kan sahibinin affıyla kısasın diyete dönüşmesi caiz görülmüşse de, yol kesiciler hakkında öldürülme cezası hiç bir şekilde kaldırılmamıştır.

Eğer yol kesenler öldürmekle birlikte, mallara el koyma suçunu da işlerlerse, bunlar hakkında öldürülme cezasıyla, asılmâ cezası birleştirilir, çünkü bunların yol üzerinde bir müddet çarmıha gerili vaziyette kalmaları bu cezanın verildiğinin herkes tarafından görülüp bilinmesine sebep olacağından bu durum başkalarının böyle bir günaha yeltenmelerine engel olur.Fakat sadece yolcuları korkutmuş ise, şeriat onun için de sürgün edilme gibi hafif bir ceza ile yetinmiştir.

Haksız yere başkalarının malını almak, yol kesici olmayanlar tarafından yapıldığı takdirde de, el kesme ile cezalandırıldığına göre, bu ceza yol kesiciler hakkında eliyle birlikte ayağının da çaprazlama kesilmesi suretiyle ağırlaştırılmıştır.

Kazî ibnü'l-Arabî: "Ahkâmu'l-Kur'an" isimli eserinde buraya şöyle bir açıklama getirmiştir: Ben insanlar arasında hükmettiğim günlerde, birisi bana bir hırsız getirdiğinde, onların durumuna bakardım. Eğer arkadaşları adamın malını çalarken birisi uykuda olan ev sahibinin kalbi üzerine bıçağı da yatmış bekliyorsa onlar hakkında hırsızlık cezası değil muharip hükmü (teröristler hakkında bu ayet-i celilede zikredilen cezayı) verirdim. *(Ahkâmu'l-Kuran, 2/601)*

İmamı Azam Ebu Hanife *(Rahimehullah)* a göre, yol kesici hem insan öldürür hem de onun malını alırsa, İmam (devlet başkanı) şu üç cezadan birini uygulamakta serbestir.

1 - Sadece öldürmek

2 - Önce elleriyle ayaklarını çapraz kesip sonra öldürmek,

3 - Öldürüp sonra çarmıha germektir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* a göreyse, bunları mutlaka çarmıha germek gerekir. İmam-ı Ebu Yusuf *(Rahimehullah)* ın görüşü de budur. Ulema, yol kesenin nasıl çarmıha gerileceği hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları bu kimsenin diri olarak çarmıha gerileceği sonra da mızrağın dipçiği ile ölünceye kadar vurulacağı görüşündedir. Bu, Leys ibni Sa'd *(Rahimehullah)* ın görüşüdür. Kimilerince canlı olarak üç gün asılır, sonra indirilip öldürülür. İmam-ı Şafiî'ye göreyse, önce öldürülüp sonra cenaze namazı kılınır daha sonra çarmıha gerilir.

Beğavî, Hâzin ve Fahrurrazî tefsirlerinde zikredildiğine göre, Âlimler nefy (sürgün) cezasının ne demek olduğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir cemaat bu kişilerin her tarafta aranacağını ve bulundukları yerden sürgün edileceklerini söylemişlerdir. Bu, Said ibni Cübeyr ve Ömer ibni Abdilaziz *(Rahimehumullah)* ın görüşleridir.

İbni Abbas ve Leys ibni Sa'd *(Radıyallahu Anhum)* un görüşüne göre bu kişiler, geride zikredilen cezalar kendilerine tatbik edilmesi için aranırlar, yakalandıklarında ise bu cezalara çarptırılırlar. İmam-ı Şafiî, Ahmed ibni Hanbel ve İshak *(Rahimehumullah)* da böylece hükmetmişlerdir.

Kûfe ehli (İmam-ı Azam Ebu Hanife ve arkadaşları) ise, yerden sürgün etmenin manası o kimseyi hapsetmektir. Lügat ehlinin (Arap dili hakkında ihtisas sahibi olan âlimlerin) ekserisinin tercih ettiği görüş de budur.

Onlar, bu görüşün doğruluğunu ispat etmek üzere şöyle demişlerdir. "Ayet-i celilede geçen: **"Veya yerden sürülmeleridir"** ifadesinden maksat, ya bu kimselerin yer yüzünden tamamen sürülüp çıkarılmalarıdır ki, bu, hayatta oldukları müddetçe mümkün değildir, ya da bundan maksat, onların o memleketten bir başka beldeye sürgün edilmeleridir ki bu da caiz değildir.

Çünkü sürgün etmenin gayesi onların şerlerini müslümanların başından defetmek (savuşturmak) tir. Eğer bu kimseler başka bir beldeye sürülürlerse, o takdirde oradaki müslümanlar zarara uğrar, nitekim imam-ı Mekhul *(Rahimehullah)* dan rivayet edildiğine göre, insanlara hapis cezasını ilk uygulayan Ömer ibni Hattab *(Radıyallahu Anh)* olmuştur. O:

« اَحْبِسُهُ حَتّىٰ اَعْلَمَ مِنْهُ التَّوْبَةَ ، وَلَا اَنْفِيهِ اِلىٰ بَلَدٍ فَيُؤْذِيهِمْ »

"Ben o kişinin tövbe ettiğini anlayıncaya kadar onu hapsederim, onu başka bir beldeye sürmem ki oranın halkına da eziyet etmesin." buyurmuştur. *(Beğavî, 2/33)*

İşte bu söz de bu görüşün doğruluğuna delâlet etmektedir, yahut da bu kişilerin sürgün edilmesinden maksat kâfirlerin diyarına sürgün edilmeleridir ki, bu da caiz değildir, çünkü bir müslümanı kâfirlerin memleketine sürmek orada yaşayan kâfirlere o kimsenin mürted olduğunu tariz (çıtlatma) olacağından, bu caiz olamaz.

Bütün bu ihtimaller batıl olduğuna göre, yer yüzünden sürülmesinden maksadın ancak hapsedilmesi manasında olması ihtimali kalmış olur.

Zaten hapsedilen kimse yer yüzünün genişliğinden darlığına sürgün edilmiş demektir, çünkü o, dünyanın bir çok temiz ve leziz şeylerinden istifade edemez ve dostlarından hiç birini göremez, dolayısıyla hapse konan kimse, bulunduğu yerin dışında her yerden sürülmüş olur.

İnsanlar, Salih ibni Abdilkuddüs'ü zındıklıkla itham edildiği için dar bir yere hapsetmişlerdi. Orada uzun bir müddet kalınca, uzun bir şiir söylemişti ki, şu iki beyit o şiirdendir.

« خَرَجْنَا مِنَ الدُّنْيَا وَنَحْنُ مِنْ اَهْلِهَا * فَلَسْنَا مِنَ الْاَمْوَاتِ فِيهَا وَلَا الْاَحْيَا
اِذَا جَائَنَا السَّجَّانُ يَوْماً لِحَاجَةٍ * عَجِبْنَا وَقُلْنَا جَاءَ هٰذَا مِنَ الدُّنْيَا »

"Biz dünya ehlinden olduğumuz hâlde, ondan çıktık,

Artık biz orada ne ölülerdeniz, ne de dirilerden
Bir gün bir ihtiyaçtan dolayı gardiyan yanımıza geldiğinde
Şaşarız ve 'Bu, dünyadan geldi' deriz .

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, ayet-i celilede geçen: "Yer" den maksat, günah işlemiş olduğu yerdir. Nitekim insanlar eskiden beri günah işlemiş oldukları yeri terketmeyi âdet etmişlerdir.

Benî İsrail'deki doksandokuz kişi öldüren kimsenin günah işlediği yeri terkederek, salih kimselerin bulunduğu mukaddes araziye doğru giderken yolda vefat etmesi üzerine mağfiret olunduğu hakkındaki sahih hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir. (kaynak için bak:*Ruhul Furkan: 5/584, No:622)*

İbni Atiyye tefsirinde zikredildiğine göre, imam-ı Malik *(Rahimehullah)* ın mezhebindeki en açık görüşe göre, bu kişi sürgün edilip sürgün edildiği yerde hapsedilir, dolayısıyla imam (devlet reisi) bu muharib (terörist)in yeniden ifsadına döneceğini anlarsa, onu sürgün edildiği yerde hapseder, eğer hâlinden bir daha böyle bir cinayete dönmeyeceğini anlarsa salıverir.

Muhammed ibni Cerir et Taberî de bu görüşü tercih etmiştir. Çünkü günah işlediği yerden sürgün edilmesi ayet-i celilenin açık ifadesinden anlaşılmaktadır, daha sonra hapsedilmesi ise, tehlikeli durumuna göre değişebilir, dolayısıyla tövbe ederek hâlinin iyiye dönüştüğü anlaşılan kişi salıverilir.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, muharipler bir kafileyle harbe girişir de teröristlerden bazısı öldürülür bazısı sağ kalırsa, hepsi öldürülür.

İmam-ı Şafiî ancak öldüren öldürülür demişse de bu görüş zayıf görülmüştür, çünkü harpte bulunanların hepsi öldürmese de ganimette ortak oldukları gibi cezada da müşterekterdirler.

Muharipler, yol kesip yolcuları korkuturlarsa, imamın (devlet reisinin) onları bırakmaksızın, onlarla harbetmesi gerektiği gibi, bu muharebede bütün müslümanların yardımlaşarak onları müslümanlara eziyetten menetmeleri gereklidir.

Eğer teröristler bozguna uğrarlarsa, adam öldürmeyip mal almadıkları takdirde kaçanlarının peşine düşülmez, eğer böyle bir cinayet işlemişlerse peşlerine düşülüp yakalanır ve cinayetleri gereği had uygulanır. Adam öldürmediği sürece onlardan yaralının üzerine saldırılmaz.

Eğer yakalandıklarında ellerinde mal bulunursa, sahibi bilindiği takdirde mal sahiplerine veya varislerine iade edilir. Sahibi bulunmadığı takdirde mal beytulmale konur. Bir kimsenin malını telef ettikleri takdirde ödemeye mecbur edilirler

Burada şunu da belirtelim ki, aniden evinde bir hırsızla karşılaşan kimse evvela o kişiyi Allaha salar yani Allah aşkına bu işten vazgeçmesini ister, o kişi vazgeçerse, bırakılır peşine düşülmez, eğer davasında ısrar edip harbetmeğe kalkarsa, bu kişi de o hırsızla harbe kalkar, onu öldürürse, öldürü-

len hırsız çok şerli bir maktul (öldürülen) olur ve demi heder olur (kanı boşa gi der, hakkı aranmaz). Nitekim:

٣٤٢ – عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَىٰ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ! أَرَأَيْتَ إِنْ عُدِيَ عَلَىٰ مَالِي؟ قَالَ: «فَانْشُدْ بِاللهِ» قَالَ: فَإِنْ أَبَوْا عَلَيَّ؟ قَالَ: «فَانْشُدْ بِاللهِ» قَالَ: فَإِنْ أَبَوْا عَلَيَّ؟ قَالَ: «فَانْشُدْ بِاللهِ» قَالَ: فَإِنْ أَبَوْ عَلَيَّ؟ قَالَ: «فَقَاتِلْ، فَإِنْ قُتِلْتَ فَفِي الْجَنَّةِ، وَإِنْ قَتَلْتَ فَفِي النَّارِ»

342 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edildiğine göre bir adam Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e gelerek: "Ya Resulallah ne dersin? Eğer benim malıma saldırılırsa (bir hırsız tarafından malım çalınmaya kalkışılırsa ona karşı ne yapayım?) diye sorunca,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* : **"Allah'a sal** (Allah hakkı için vazgeçmesini iste)." buyurdu.

O kişi: "Eğer onlar bana karşı gelirlerse?" diye sorunca,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* yine: **"Allah'a sal"** buyurdu. O kişi tekrar: "Bana karşı inat ederlerse?" diye sorunca,

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: Tekrar **"Allah'a sal."** buyurdu.

Bunun üzerine o adam: "Eğer sözümü dinlemezlerse?" diye sorması üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"O hâlde savaş. Öldürülürsen cennettesin, öldürürsen** (o öldürdüğün adam) **cehennemdedir."** buyurdu. *(Nesaî, Tahrim:21, No:4093, 7/129, Müslim, İman:62, No:140, 1/124)*

٣٤٣ – عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو (رضى الله عنهما) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»

343 - Abdullah ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*: **"Malının önünde** (malını korumak için) **öldürülen şehittir."** buyurmuştur. *(Buharî, Mezalim:34, No.2348, 2/877, Müslim, İman:62, No.141, 1/125, Ebu Davud, Sünne:29, No.4772, 2/660, Tirmizi, Diyat:22, No.1418, 4/28, Nesâî,Tahrim:22-24, No.4100, 4103, 4106, 7/131, İbni Mace, Hudud:21, No.2580, 2/861, Ahmed bin Hanbel:1628, 1/396)*

İşte bu hadis-i şeriflerden dolayı ilim ehlinden büyük bir cemaat hırsızlarla muharebe edilerek can ve mal korunmasını caiz görmüşlerdir. Bu, İbni Ömer, Hasan-ı Basrî, İbrahim Nehaî, Katade, Malik, Şafiî, Ahmed, İshak ve Numan ibni Sabit (İmam-ı Azam) Ebu Hanife *(Radıyallahu Anhum)* hazaratının mezhebidir.

Fakat bir kimsenin canını ve malını koruması, ancak sultana (devlete) karşı gelip onunla harbetmek suretiyle mümkün olduğu takdirde karşı çık-

mayıp muharebe etmemesi gerektiği hususunda ehli hadis cemaati söz birliği etmiş gibidirler.

Zira devlet reisleri tarafından meydana gelen cevr ve zulme karşı sabr edilmesi, müslüman olup namaz kıldıkları takdirde onlara karşı çıkılıp muharebe edilmemesi hususunda Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den bir çok hadis-i şerifler varid olmuştur. Bu hususta geniş malûmat Ruhu'l-Furkan tefsirimizin 5/269- 284 de mevcuttur.

Mevlâ Tealâ, ayet-i celilenin sonunda: (ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ) **"Bu, onlar için dünyada bir rüsvaylıktır, ahirette ise onlar için büyük bir azap vardır."** buyurmuştur.

Kurtubî tefsirinde zikredildiğine göre, yol keserek eşkiyalık yapmak ve insanları korkutmak çok çirkin bir iş olup zararı çok büyük olduğundan cezası da böylece büyük olmuştur. Zira insanların kazanç yollarının çoğu ve en büyüğü ticaret olup, bunun da aslı ve temeli yer yüzünde gezinmeğe dayalıdır. Nitekim Mevlâ Tealâ:

« ... وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللهِ ... (٢٠) »

"Diğerleri (bir kısım insanlar) **da yer yüzünde gezerek Allah'ın fazlından rızıklarını ararlar."** *(Müzzemmil Suresi: 20 den)* buyurmuştur.

Yollar kesilip insanlar korkutulduğu takdirde ise, herkes evinden çıkmamaya mecbur kalacağından ticaret kapısı kapanarak kazançlar kesilir, işte bundan dolayı Allah-u Tealâ yol kesiciler hakkında bu kadar ağır cezaları meşru etmiştir.

Dünyadaki bu rezillik, onları kötü işlerinden engellemek ve dileyen kullar için mubah kıldığı ticaret kapısını açmak için onlara reva görülmüştür, ayrıca Allah-u Tealâ onları ahirette büyük bir azapla tehdid ettiği için bu masiyet diğer günahlar sınıfından hariç ve Ubade *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen şu hadis-i şeriften müstesnadır.

٣٤٤ – عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ (رضى الله عنه) وَكَانَ شَهِدَ بَدْراً ، وَهُوَ اَحَدُ النُّقَبَاءِ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ: اَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ ، وَحَوْلَهُ عِصَابَةٌ مِنْ اَصْحَابِهِ: « بَايِعُونِي عَلَىٰ اَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللهِ شَيْئاً ، وَلَا تَسْرِقُوا ، وَلَا تَزْنُوا ، وَلَا تَقْتُلُوا اَوْلَادَكُمْ ، وَلَا تَاْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ اَيْدِكُمْ وَاَرْجُلِكُمْ ، وَلَا تَعْصُوا فِي مَعْرُوفٍ ، فَمَنْ وَفَّىٰ مِنْكُمْ فَاَجْرُهُ عَلَى اللهِ ، وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً فَعُوقِبَ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ ، وَمَنْ اَصَابَ مِنْ ذٰلِكَ شَيْئاً ثُمَّ سَتَرَهُ اللهُ فَهُوَ اِلَى اللهِ ، اِنْ شَاءَ عَفَىٰ عَنْهُمْ وَاِنْ شَاءَ عَاقَبَهُ » فَبَايَعْنَاهُ عَلَىٰ ذٰلِكَ .

344 - Birinci Akabe gecesindeki on iki nakibden biri olan ve Bedir harbinde bulunmuş olan Ubade ibni Sâmit *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır:

Bir kere Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*, etrafında Sahabe-i kiramdan bir cemaat bulunduğu hâlde: **"Allah'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, ellerinizle ayaklarınız arasında** (kendi kendinize) **uyduracağınız bir bühtan** (iftira meydana) **getirmemek ve hiç bir marufta** (iyi işte) **isyan etmemek üzere bana beyat ediniz** (benimle sözleşiniz), **sizden her kim sözünde dururs a, onun ecri Allahın üzerindedir** (sevabını vermek Allah'a aittir).

Herkim Bunlardan birini yapıp da, bu sebeple dünyada cezalandırılırsa bu ceza ona keffarettir. Bunlardan bir şey yapıp da Allah bunu örterse, işi Allaha kalır, isterse affeder, isterse ona azabeder." buyurdu.. Biz de bu şart üzerine onunla beyatleştik (sözleştik). *(Buharî, İman:9, No:18, 1/15, Müslim, Hudud:10, No:170, 9/43-44, 3/1333, İbni Mace, Hudud:33, No:2603, 2/868, Nesaî,Bey'at:18, No:4192, 7/168, Tirmizî, İman:11, No:2625, 5/16)*

٣٤٥ – عَنْ عَلِيٍّ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ: « مَنْ اَذْنَبَ فِى الدُّنْيَا ذَنْباً فَعُوقِبَ بِهِ فَاللهُ اَعْدَلُ مِنْ اَنْ يُثَنِّىَ عُقُوبَتَهُ عَلَىٰ عَبْدِهِ ، وَمَنْ اَذْنَبَ ذَنْباً فِى الدُّنْيَا فَسَتَرَ اللهُ عَلَيْهِ وَعَفَىٰ عَنْهُ فَاللهُ اَكْرَمُ مِنْ اَنْ يَعُودَ فِى شَىْءٍ قَدْ عَفَىٰ عَنْهُ »

345 - Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Her kim dünyada bir günah işler de, onunla cezalandırılırsa** (had veya tazir cezası infaz edilirse) **Allah, kuluna azabını çiftleştirmekten çok daha adildir** (ahirette ona ikinci kez azabetmez). **Her kim dünyada bir günah işler de, Allah onu** (n günahını insanların gözlerinden) **örter ve affederse, Allah bağışladığı bir şey** (den dolayı ceza vermey) **e dönüş yapmaktan çok daha kerem** (iyilik ve bağışlama) **sahibidir."** *(Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:775, 1/213, Tirmizî, İman:11, No:2626, 5/16, İbni Mace, Hudud:33, No:2604, 2/868)*

Bu hadis-i şeriflerde dünyada çekilen cezanın keffaret olduğu zikredilmekteyse de, bu ayet-i celilede bahsedilen kimseler dünya rüsvaylığından sonra ahiret azabıyla da tehdid olunduğundan, dünyada çektiklerinin, günahlarına keffaret olmayacağı anlaşılmaktadır.

Ancak şu da muhtemeldir ki, ayet-i celilede geçen dünyadaki rüsvaylık, cezaya çarptırılanlar hakkında, ahiret azabı ise dünyada cezadan kurtulanlara ait olabilir. Bu takdirde bu günah da diğer günahlar gibi kabul edilebilir .

Şu da bilinsin ki, ehli sünnet itikadına göre, imanı kurtaran bir kimse için cehennemde ebedi kalmak söz konusu değildir velâkin günahının büyüklüğüne göre cezası büyük olsa da, neticede ya şefaatla veya Mevlâ Tealâ'nın rahmetiyle cehennemden çıkar.

Şunu da belirtelim ki, günah ne kadar büyük olursa olsun, ahiretteki azabın infazı (yerine getirilmesi) meşietle meşruttur (Allah'ın dilemesine bağlıdır). Nitekim:

« اِنَّ اللّٰهَ لاَ يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَادُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَآءُ ... (٤٨، ١١٦) »

"Şüphesiz ki Allah kendine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun dışındakileri ise dilediği kimseler için mağfiret eder." *(Nisa Suresi:48, 116)* kavl-i şerifinden anlaşıldığına göre, şirkin dışındaki bütün günahların affedilmesi Mevlâ Tealâ'nın dilemesine bağlanmıştır.

Bundan dolayı âlimlerin ekserisi, bu ayet-i kerime ile geride zikredilen hadis-i şerifleri delil göstererek had cezalarının, bu cezaya sebep olan günahın bağışlanmasına vesile olduğu, artık müslüman bir kimsenin o suçtan dolayı ahirette ayrıca azap görmeyeceği görüşündedirler.

Ancak mürted olan kişiye verilen ölüm cezası bu hükmün dışında kalır çünkü o, kâfir olarak öldüğü için bu ceza onun mürtedlik günahına keffaret olmayacağından o adam ebedi olarak cehennemliktir.

Abdurrahman el Cezerî *(Rahimehullah)* "El Fıkhu alel mezahibi'l-Erbaa" adlı eserinin "Hudud" bölümünde, had cezalarının, suçluların günahlarına keffaret olduğu gibi, toplumu da bozgunculuktan ve kötülüklerden kurtaracağını beyan etmiş ve bu görüşün selef ulemasının cumhuru (geçmiş âlimlerin ekseriyeti) ile dört mezhep imamlarının görüşü olduğunu açıklamıştır.

Hadis-i şeriflerden çıkarılan diğer bir hüküm ise, haddi gerektiren bir suç işleyip had cezası verilmeyen bir müslümanın işinin Allah-u Tealâ'ya kalmış olduğudur, dolayısıyla Allah-u Tealâ bu müslümana kendi meşieti (dilemesi) ne göre muamele yapacaktır, dilerse affedecek, isterse azabedecektir.

Ancak Allah-u Tealâ dünyada onun günahını halkın gözlerinden saklayıp, kendisi de itiraf etmediği için suçu gizli kaldığından had cezasına çarptırılmamış olduğu gibi ahirette de Allah-u Tealâ'nın onun günahını bağışlaması umulur, çünkü dünyada günahın gizli kalması ahirette de bağışlanacağının bir alâmetidir. İşte bütün bunlar ehli sünnet vel cemaat mezhebinin görüşleridir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmak en büyük ibadetlerden olduğu gibi, yol kesip misafirleri korkutmak da günahların en çirkinlerindendir. Nitekim:

٣٤٦ – عَنْ اَبِى ذَرٍّ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « عُرِضَتْ عَلَىَّ اَعْمَالُ اُمَّتِى . حَسَنُهَا وَسَيِّئُهَا . فَوَجَدْتُ فِى مَحَاسِنِ اَعْمَالِهَا الْاَذٰى يُمَاطُ عَنِ الطَّرِيقِ . وَوَجَدْتُ فِى مَسَاوِى اَعْمَالِهَا النُّخَاعَةَ تَكُوْنُ فِى الْمَسْجِدِ لاَ تُدْفَنُ »

346 - Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Ümmetimin bütün amelleri -**

Ayet: 33

iyisi kötüsü- bana arz olundu (gösterildi), **iyi amellerinin içinde yoldan atılan eziyet verici şeyleri gördüm, kötü amellerinin içinde ise, mescitte tükürülüp de gömülmeyen balgamı gördüm."** *(Müslim, Mesacid:13, No:553, 1/390, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:21623, 8/134)*

٣٤٧ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ اَبُوا الْقَاسِمِ ﷺ: « مَنْ اَشَارَ اِلَىٰ اَخِيهِ بِحَدِيدَةٍ ، فَاِنَّ الْمَلٰئِكَةَ تَلْعَنُهُ ، حَتّٰى وَاِنْ كَانَ اَخَاهُ لاَبِيهِ وَاُمِّهِ »

347 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* şöyle demiştir: Ebu'l-Kasım *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurdu: **"Bir kimse kardeşine, isterse anne baba bir kardeşine olsun bir demirle işaret eder** (onu korkutur) **sa şüphesiz ki melekler ona** (o işi bırakıncaya kadar) **lânet ederler."** *(Müslim, Birr: 35, No:2616, 4/2020, Tirmizî, Fiten:4, No:2162, 4/463)*

٣٤٨ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: « لاَ يُشِيرُ اَحَدُكُمْ عَلَىٰ اَخِيهِ بِالسِّلاَحِ ، فَاِنَّهُ لاَ يَدْرِى ، لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِغُ فِى يَدِهِ ، فَيَقَعُ فِى حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ »

348 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen diğer bir hadis-i şerifte Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Sizden biriniz kardeşine silâhla işaret edemez, çünkü hiç biriniz bilemez ki, şeytan elindekini süsler** (onu bir fesada kışkırtarak elinden bir kaza çıkarır) **da bu sebeple ateşten bir çukura düşer."** *(Buharî, Fiten:7, No:6661, 6/2592, Müslim, Birr:35, No:2617, 4/2020)*

İşte bu hadis-i şerifler müslümanın hürmetini te'kid etmekte, onu korkutmak, telâşlandırmak ve eziyet vermek gibi şeyleri şiddetle yasaklamaktadır. Hadis-i şerifte geçen: **"İsterse ana-baba bir kardeşine olsun"** cümlesi bu nehyin (yasaklığın) herkes hakkında umumi olduğunu mubalâğalı bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla akraba olsun yabancı olsun şaka veya oyun için yapılsın bir müslümanı korkutmak her hâl-u kârda haramdır. Zira insan şaka yapayım derken silâhı kaçırarak karşısındakini vurabilir.

Silâhla din kardeşini korkutan kimsenin cennetten uzak olması için meleklerin dua etmesi de bu işin haram olduğunun en büyük delilidir. Nitekim Abdurrahman ibni Ebi Leylâ *(Radıyallahu Anh)*,Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ashabının kendisine şöyle anlattıklarını nakletmiştir.

Bir kere Ashab-ı Kiram Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile beraber bir yere giderlerken içlerinden biri uyudu, biri de onun yanındaki ipini aldı. o kişi uyanıp ipini yanında bulamayınca telâşlandı, bu hâli gören Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* :

٣٤٩ – « لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ اَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِماً »

349 - **"Bir müslümanın bir müslümanı korkutması helâl olmaz"** bu yurdu. *(Ebu Davud, Edep:93, No:5004, 2/719, Ahmed ibni Hanbel, Müsned, No:23126, 9/35, Tirmizî, Fiten:3, No:2160, 4/462)*

Tefsiri Kebir'de zikredildiğine göre, sapık fırkalardan olan mutezile bu ayet-i kerimenin Namaz kılan fasıkların (günahkâr müminlerin) ilâhî tehditle muhatap olduklarına ve onların bu kötülüklerinin sevaplarını mahvettiğine delâlet ettiğini söylemişlerse de, ehli sünnet uleması buna şöyle cevap vermişlerdir: "Eğer kul tövbe yapmamış ise, bu ceza ona rezil ve rüsvay edilmesi için verilmiştir. Fakat tövbe edilmesi hâlinde bu ceza ona rezil ve rüsvay edilmesi için değil imtihan için tatbik edilir.

Nitekim bundan sonra zikredilecek olan: (اِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ) **"Ancak siz kendilerini ele geçirmeden evvel tövbe edenler müstesna, bilin ki Allah ziyade mağfiret edicidir, çok bağışlayıcıdır."** kavl-i şerifi de ehli sünnetin görüşünün doğruluğuna delâlet etmektedir.

Ruhul Beyan tefsirinde zikredildiğine göre, bu ayet-i celilede şöyle bir manevi işaret bulunmaktadır. Allah-u Tealâ'nın velilerine düşmanlık etmek Allah ve Resulü ile muharebe etmek demektir. Nitekim:

٣٥٠ – عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ (رضى الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «اِنَّ اللّٰهَ قَالَ: مَنْ عَادَىٰ لِى وَلِيًّا فَقَدْ اٰذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ ... »

350 - Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen bir hadis-i kudside Mevlâ Tealâ şöyle buyurmuştur: **"Benim bir dostuma düşmanlık edene, ben harp ilân ederim."** *(Buharî, Rikak:38, No:6137, 5/2384)*

Görülmezmi ki Musa *(Aleyhisselâm)* zamanında bulunan Bel'am ibni Bâûrâ, baktığı zaman arşı görürdü, fakat dünyaya ve ehline tek bir kere meyledip, Allahın dostlarının en büyüklerinden olan Musa *(Aleyhisselâm)* ın hürmetini muhafaza etmeyince Allah-u Tealâ, marifetini (bilinmesini) ondan soyup alarak onu kovulmuş bir köpek mesabesine koydu.

İşte böyle bir muharibin (Allah ile harbe kalkışan kimsenin) cezası rüsvaylık bıçağı ile öldürülmek veya mahrumiyet darağacında ayrılık ipiyle asılmak yahut elleri ve ayakları Allah'a ulaşmaktan kesilmek, yahut da kurbet ve ülfet (Allah'a yakınlık ve alışkanlık) arazisinden sürgün edilmektir. İşte bu kimseler için dünyada uzaklık ve alçaklık, ahirette ise kopukluk ve mahrumiyet azabı vardır.

Ancak Allah-u Tealâ'ya tövbe edip istiğfar edenler ve Allah'ın dostlarından özür dileyerek kabul edilenler müstesna, zira evliyaullahın bir kimseyi kabul etmesi Mevlâ Tealâ'nın kabulü, onların reddetmesi ise Hak Tealânın reddi sayıldığından Allah'ın dostları tarafından reddedilen, Allah-u Tealâ'nın inayet ve yardımından mahrum olur.

Ayet: 34

Mevlâ Tealâ, Allah ve resulü ile harbe kalkışıp yer yüzünde fesat çıkaranların cezalarını açıkladıktan sonra, yakalanmadan önce tövbe edenlerin durumunu bildirmek üzere şöyle buyuruyor:

اِلاَّ الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣٤)

KELİME MANASI (34)

(اِلاَّ الَّذِينَ) **Ancak o kimseler ki,** (تَابُوا) **tövbe ettiler,** yani şirkten ve fesat çıkarmaktan vazgeçtiler, neden evvel? (مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا) **siz kâdir olmazdan evvel,** kim üzerine? (عَلَيْهِمْ) **onlar üzerine,** yani siz kendilerini ele geçirmeden tövbe edenlere bu cezaları vermeye hakkınız yoktur, (فَاعْلَمُوا) **bilin ki,** (اَنَّ اللّٰهَ) **muhakkak Allah,** (غَفُورٌ) **ziyade mağfiret edicidir,** (رَحِيمٌ) **çok acıyıcıdır.**

MEALİ ŞERİFİ (34)

Ancak siz kendilerine kâdir olmazdan (kendilerini yenip ele geçirmeden) **önce tövbe edenler** (bu cezalardan) **müstesnadırlar. Bilin ki, Allah** (şirkten döneni) **çok bağışlayıcıdır,** (günahlardan vazgeçeni) **çok acıyıcıdır.**

İ Z A H A T

Beğavî, Hâzin ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre, bu ayet-i kerimenin kâfirler hakkında indiğini söyleyenler buraya şöyle mana vermişlerdir: "Ancak şirklerinden tövbe edip, yakalanmadan teslim olanlar bundan evvelki ayet-i celilede geçen cezalardan müstesnadırlar, zira bu takdirde onlar kâfirken akıttıkları kan ve aldıkları maldan dolayı mesul tutulmazlar.

Ebu İshak *(Rahimehullah)* buyurmuştur ki: Allah-u Tealâ, kâfirlerin islâma girmelerini teşvik için, onların kâfirken işledikleri suçlardan dolayı haklarında tahakkuk eden bütün cezaları tövbe ve iman etmeleriyle kaldırmıştır. İşte müşrik olan muharip (yol kesici) in iman ve ıslah ettiği (kendisini düzelttiği) takdirde durumu budur. Hatta yakalandıktan sonra bile iman etse bilicma' (âlimlerin görüş birliği ile) hiç bir şey sebebiyle mesul tutulamaz.

Müslüman olan muharibin durumuna gelince, onlardan her kim devlet tarafından yakalanmadan evvel tövbe ederse, Allah-u Tealâ'nın hakkı olarak vacip olan bütün cezalar düşerse de, insan hakları ile ilgili hükümler düşmez. Dolayısıyla yol kesenler bu esnada bir kimseyi öldürmüşlerse, yakalanmadan önce tövbe ettikleri takdirde, öldürülenin yakınları o kimsenin kısasını isteyebilir veya onu affedebilirler.

Ancak tövbesi sebebiyle bu kimsenin sadece devlet reisi tarafından öldürülmesi hususu sakıt olur (düşer), yani kan sahipleri kısas veya diyet istemedikleri takdirde devlet o kimseye bir ceza veremez.

Eğer bu yol kesici kimse, bir insanın malını almış ise onu geri vermesi gerekir, eli ayağı kesilmez. Eğer adam öldürmekle mal alma suçunu birarada

işlemişlerse, geride Allah-u Tealâ'nın hakkı olarak zikredilen öldürülüp asılma cezası da düşer. İşte bu, Malik, Şafiî ve Hanefilerin mezhebidir.

Çünkü onlar ellerinde bulunan bu malları gaspetmiş oldukları için bu malların onlara mülk olarak bırakılması caiz olmadığından dolayı o mallar sahiplerine verilir, sahipleri bulunamadığı takdirde varislerine teslim edilir. Varisleri de bulunamıyorsa beytül male konur yahutta sahipleri bulununcaya kadar devlet reisi onları yanında saklayabilir. Ayrıca telef ettikleri malların kıymetini de ödemeye mecbur edilirler.

Sahabe ve tabiinden bir cemaat ise, ancak yanlarında bulunan malın ellerinden alınarak sahiplerine verileceği, telef ettiklerinden ise mesul tutulmayacakları görüşündedirler.

Nitekim Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın, Harise'ye yaptığı muamele de bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: Basra ehlinden Harise ibni Bedr yer yüzünde fesat çıkarmış ve yol kesmişti, sonra Kureyşten (Hasen ibni Ali, İbni Abbas ve Abdullah ibni Cafer) gibi bir takım hatırlı kimselerle konuşarak kendisi için Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* dan bir eman (kendisine ceza verme yeceğine dair bir güvence) istemişti.

Bu zevat (zatlar) Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ile bu konuda konuştularsa da ona bu emanı vermedi. Sonra o, Said ibni Kays el Hemedanî'ye müracaat ederek onun da bu hususta Hazreti Ali ile konuşmasını isteyince o, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* a gelerek;

"Ya emirel müminin! Allah ve resulü ile muharebeye kalkışan ve yer yüzünde fesat çıkarmaya çalışan kimselerin cezası nedir?" diye sorunca, Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)*:

« اَنْ يُقَتَّلُوا اَوْ يُصَلَّبُوا ، اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ »

"Öldürülmeleri veya asılmaları yahut elleriyle ayaklarının çaprazlama kesilmesi yahutta bulundukları yerden sürülmeleridir." buyurduktan sonra:**"Ancak siz kendilerini ele geçirmeden önce tövbe edenler müstesna"** mealindeki bu ayet-i kerimeyi okudu.

O zaman Said *(Radıyallahu Anh)* : "Harise de olsa bu hüküm böyle midir? İşte bu Harise ibni Bedr'dir, tövbe etmek üzere geldi. O halde o da emin mi dir?" deyince,

Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* " Evet" buyurdu. Bunun üzerine Said, Hariseyi alıp Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın huzuruna getirdi, o, hazreti Ali efendimize beyat etti. Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* da kendisinden bunu kabul etti ve ona bir eman yazdı. *(İbni Cerîr-i Taberî: 11884, 4/562, Süyûtî, Dürrül Mensur: 3/70)*

Amir eş Şâbi *(Radıyallahu Anh)* şöyle anlatmıştır. Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın hilâfeti zamanında, Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* Kûfe emiri iken murat kabilesinden bir adam bir farz namazının arkasından ona gelerek:

Ayet: 34

"Ya Eba Musa! Burası, sana sığınan kimsenin makamı (duracağı yer) dir. Ben filân oğlu filânım, Allah ve resulü ile harbe kalkıştım ve yer yüzünde fesat çıkarmaya çalıştımsa da, yakalanmadan önce tövbe ettim." dedi.

Bunun üzerine Ebu Musa ayağa kalkarak: "Bu filân oğlu filândır. Her ne kadar Allah ve resulü ile harbe kalkışmış ve yer yüzünde bozgunculuk çıkarmak için koşuşturmuşsa da, yakalanmadan tövbe etmiştir. Artık onunla karşılaşan ona hayırdan başka bir şeyle taarruz etmesin. Eğer tövbesinde samimi ise benim ona yapacağım budur, Eğer yalancı ise günahları ona kavuşur." buyurdu.

Neticede bu adam Allah'ın dilediği kadar tövbesinde sebat ettikten sonra tekrar yoldan çıkınca, günahları sebebiyle Allah-u Tealâ onu yakalatıp öldürttü. *(İbni Kesir: 2/49, İbni Ceri: 11888, 4/563)*

Taberi Tefsirinde zikredildiğine göre, Ali el Esedî isimli bir kimse, yol kesen, yolcuları korkutan, kan akıtan ve mal gasbeden bir kimse idi. Devlet yetkilileri ve halk onun peşine düştüyse de, o kaçıp kurtulmuştu. Bir gün o:

« قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلَىٰ اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣) »

"(Habibim) **De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allahın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar, şüphesiz ki o, çok bağışlayan, çok acıyandır."** *(Zümer Suresi: 53)* ayet-i kerimesini okuyan bir adamı işitince, durup dinleyerek:

"Ey Allahın kulu! Bir daha oku" dedi. O kişi tekrar okuyunca, kılıcını kınına sokup tövbe ederek seher vakti Medine-i Münevvere'ye geldi. Gusledip Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mescidine giderek sabah namazını kıldı, sonra bir takım arkadaşlarıyla sohbet etmekte olan Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın meclisine oturdu.

Gün ışıdığında, insanlar onu tanıyıp üzerine yürüyünce, o : "Sizin bana yolunuz yok, siz beni yakalamadan ben tövbe ederek geldim." dedi. Bunun üzerine Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* "Doğru söyledi" diyerek onu elinden tutup, Hazreti Muaviye zamanında Medine-i Münevvere emiri olan Mervan ibnil Hakem *(Rahimehullah)* a getirdi ve "Bu Ali, tövbe edeci olarak geldi, sizin buna yolunuz yoktur (dokunamazsınız) ve öldüremezsiniz " dedi.

Bunun üzerine Ali hiç bir şekilde yargılanmayarak serbest bırakıldı. Sonra tövbe edip Allah yolunda denizde cihada çıktı. Rumlarla çarpışma sırasında gemisini onlardan bir gemiye yaklaştırarak, onların gemisine çıkıp, üzerlerine saldırdı. Bunu gören rumlar geminin öbür tarafına kaçınca gemi o tarafa meyledip batarak hep birden boğuldular. *(İbni Cerir, No:11893, 4/564, İbni Kesir: 2/49)*

Süddî *(Rahimehullah)* dan bu ayet-i celilenin tefsirinde şöyle bir nakil gelmiştir. Yol kesicilerden adam öldüren öldürülür, mal alıp öldürmeyenin aldığı mala karşılık eli, yol kesmesine karşılık da ayağı kesilir. Hem öldürüp

hem de mal almışsa, eli ve ayakları kesilip asılır. Yakalanmadan tövbe ederek imama (devlet reisine) gelip de, devlet reisinin emniyet verdiği kişi emin (güvencede) dir, dokunulamaz.

İmamın (devlet reisinin) kendisine eman (güvence) verdiğini bildiği hâlde bir insan onu öldürürse, o da öldürülür, eğer bilmeden öldürürse diyet ödemesi gerekir.

Fahrurrazî ve Kurtubî tefsirlerinde zikredildiğine göre ele geçirildikten sonra tövbe edenlere, ayet-i celilenin zahirine (açık ifadesine) göre, bu tövbe leri fayda vermeyeceğinden kul hakları ödettirileceği gibi gereken had cezaları da uygulanır, ancak dünyada şeriatın cezası kendilerine tatbik edilerek temizlendikleri için ahiretteki büyük azaptan kurtulurlar.

Bundan da anlaşılacağı üzere islâm şeriatının uyguladığı cezalar dünyada suçları önlediği gibi ahirette de azabı kaldırmaktadır. Bunun dışında kalan keyfi ve beşeri (insanlar tarafından ortaya konan) cezalar ise dünyada suçu önleyemedikleri gibi ahirette de azaptan kurtaramıyacakları için insanlara boş yere zulmetmekten başka bir şey değildir.

İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın bir görüşüne göre, tövbe sebebiyle Allah'a ait olan her türlü ceza düşebilir. Çünkü Maiz *(Radıyallahu Anh)* recmedildiği zaman açıkça tövbe etmiş, bu haber Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e ulaştırıldığında ise:

٣٥١ - « هَلاَّ تَرَكْتُمُوهُ »

351 - **"Keşke onu bıraksaydınız"** *(Tefsiri Kebir: 11/172)* veya bu manada bir söz söylemiştir.

İşte bu da tövbenin insandan, Allah'ın haklarıyla ilgili bütün cezaları düşürdüğüne delâlet etmektedir.

Ancak şunu belirtelim ki diğer imamlara göre, İmam-ı Şafiî *(Rahimehullah)* ın kendi mezhebindeki sahih görüşe göre de kısas gibi insan hakları ile ilgili hükümler, bu gibi yol kesicilerin yakalandıktan sonra tövbe etmeleriyle düşmez, çünkü onların yakalandıktan sonra tövbe etmeleri, yalan ve yapmacık şaibeleri (şüpheleri) ile karışık olduğundan, ölürken azabı görüp de tövbe edenlerin hâli gibi kabule şayan (lâyık) görülmemiştir.

Yakalanmadan tövbe edenler hakkında ise böyle bir töhmet (suçlama) söz konusu olmadığından bu tövbe kendileri hakkında dünyada da faydalı olmuştur.

İçki içen, zina eden ve hırsızlık yapan kimselere gelince, bunlar tövbe edip ıslah-ı nefs ederler (kendilerini düzeltirler) de, bunun eseri kendilerinde görüldükten sonra, imamın (devlet reisinin) huzuruna çıkarılırlarsa bu durumda onlara had cezası uygulanması gerekmez. Fakat huzura çıkarıldıktan sonra "tövbe ettik" derlerse salıverilmeyip cezalandırılırlar, bu durumda onlar yakalanan muharipler gibidir.

Muhterem Kardeşlerimiz!

Altıncı cildi sona erdirdiğimiz bu noktada şunu ifade etmek isteriz ki, bundan evvelki beş cilt, Kur'an-ı Kerim'den birer cüzün tamamında basılmış idiyseler de bu ciltler, özellikle beşinci cild çok ağır olduğundan taşınması, cildin muhafazası ve aynı zamanda okunması güçleştiği için bu ve bundan sonraki ciltlerde cüz bitimini esas almayıp beyan ettiğimiz sebepleri göz önüne alarak münasip görülen yerde bitirip bir an evvel merakla bekleyenlerin ellerine geçmesini sağlamaya karar verdik.

Allah-u Tealâ'dan niyazımız, bu altıncı cildi tamamlamaya bizi muvaffak kıldığı gibi bundan sonraki ciltleri de kolaylıkla kısa zamanda bitirmeyi, sizlere de hayırlı uzun ömürle okuyup amel etmeyi nasip etmesidir.

Son duamız Âlemlerin Rabbi olan Allah-u Tealâ'ya hamd etmektir.

28 - Zilkade - 1418 / 27 - Mart - 1998

Hadis-i şeriflerin fihristi:

(502 - 513)

İ ç i n d e k i l e r:

(515 - 555)

Alfabetik Fihrist:

(557 - 599)

ALTINCI CİLTTE GEÇEN HADİS-İ ŞERİFLERİN FİHRİSTİ

(الهمزة)

ابايعكم على ان تمنعونى 355
اترعون عن ذكر الفاجر 8
اثنى عشر عدة نقباء بني اسرائيل 379
اجورهم يدخلهم الجنة 151
احبسه حتى اعلم منه 488
احسن 161
احفروا واوسعوا واحسنوا 468
احفظ عورتك الا من زوجتك 332
احلت لكم ميتتان ودمان 224
اذا ارسلت كلابك 265
اذا ارسلت كلبك 263
اذا استيقظ احدكم من نومه 307
اذا اكل احدكم فليذكر اسم الله 268
اذا التقى الختانان 327
اذا التقى المسلمان بسيفيهما 452
اذا دخل الرجل بيته 268
اذا رميت بالمعراض 228
اذاروّيت اهلك 249
اذا فرغ احدكم من التشهد الاخر 84
اذا لم تصطبحوا ولم تغتبقوا 249
اذا وقعت رميتك 228, 270
اذهب الى يهود بنى النضير 372
اذهب فوار اباك 467
ارجع فاحسن وضوئك 313
ارفقوا به رفق الله به 468
اشقى الناس ثلاثة 458
اطلعت ليلة المعراج 99
اطلبوا العلم ولو بالصين 263
اعجل او ارن 231
افلحت يا قديم 381
الا ان الذكاة فى الحلق 230

الا ان عيسى ابن مريم 52
الا تبايعون رسول الله 355
الحقوا الفرائض باهلها 169
الصقوا الكعاب بالكعاب 314
اللهم اشدد وطأتك 8
اللهم اغفرلى ذنبى 318
اللهم سلط عليه كلبك 262
الذين لا تزال السنتهم 157
امتن الله على ابن ادم بثلاث 472
امعك ماء 315
اما انا فانى افيض 327
اما ما ذكرت من اهل الكتاب 263
انتم الغر المحجلون 300
انصر اخاك ظالما او مظلوما 215
انطلق فاخرج متاعك 10
ان ظفرتم بهبار بن الاسود 361
أن النبى ﷺ رخص للجنب 335
أن النبى ﷺ كان اذا اراد ان يأكل 335
أن النبى ﷺ كان اذا اغتسل 329
أن النبى ﷺ مسح على الخفين 310
إن آدم لما اكل من الشجرة 337
إن ابنى آدم ضربا 455
إن اخوف ما اخاف 460
إن افواهكم طرق للقران 296
إن اولياء الله المصلون 98
إن بين يدى الساعة 450
إن تحت كل شعرة 326
إن داود عليه السلام قال فيما 214
إن رسول الله ﷺ كان امر بالوضوء 293
إن الاسلام بدء جذعا 241
إن الشيطان ليستحل الطعام 267
إن العبد اذا تسوك ثم قام 318
إن العرافة حق 381
إن الله تعالى لم يرض بحكم نبى 171
إن الله طيب يحب الطيب 296

إن الله عز وجل حيى ستير 333
إن الله قال من عادى لى وليا 495
إن الله كتب الاحسان 232
إن الله لا يقبل عمل عبد 446
إن الله لم يكل قسمة مواريثكم 171
إن الله لو اغفل شيئا 51
إن الله ورسوله حرم بيع الخمر 223
إن الله يحب ان تؤتى رخصه 248
إن الله ينهاكم عن التعرى 331
إن للوضوء شيطانا 330
انما امرت بالوضوء 294
انما الماء من الماء 327
انما مثلى ومثل ما بعثنى الله 126
انما يكفيك ان تحثى عليه 328
انما يلى الرجل اهله 467
إن موسى بن عمران عليه السلام 332
إن ناسا من عكل وعرينة 481
إن هذا اخترط سيفى 373
إنها ستكون فتنة 450
إنه سيكون فى هذه الامة 331
إنه قد قلد الهدى 206
إنه لم تكن فتنة فى الارض 73
إنى لارجوا ان طال بى عمر 56
اوف بنذرك 188
اوفوا بحلف الجاهلية 183
اول الايات: الدجال ونزول عيسى 65
اول ما خلق الله نورى 397
اين كنت يا ابا هريرة 347
ايكم اعلم 395
ايها الناس! انى امامكم 152
اي شئ تمام النعمة 349
الاثم حواز القلوب 212
الاسلام نظيف فتنظفوا 296
الانبياء احياء فى قبورهم 53
الانبياء اخوة لعلات 55

(الباء)

بايعنى رسول الله ﷺ خمساً 356
بايعوني على ان لا تشركوا بالله 491
بسم الله الرحمن الرحيم هذا كتاب 186
بسم الله وفى سبيل الله 471
بعثت 23
بعثت على اثر ثمانية آلاف 108
بينا ايوب يغتسل عريانا 332
البر حسن الخلق 212

(التاء)

تبلغ الحلية من المؤمن 301
تعجبون من غيرة سعد 116
تقول لهم من شهد 246
توضأ واغسل ذكرك 335
التقوى ههنا 446

(الثاء)

ثلاثة لا تقربهم الملئكة 335
ثلاثة ليس لهم غيبة 9
ثلاث وددت ان رسول الله ﷺ 167
ثم يخرج الدجال 62

(الحاء)

حبب الى من الدنيا 350
...حجابه النور 97
حق المسلم على المسلم خمس 340
الحلال بين والحرام بين 228

(الخاء)

خمس بخمس 350
خيار ولد آدم خمسة 110
الختان سنة للرجال 328

(الدال)

دع ما يريبك 229

دعوات المكروب . . اللهم 156
دعوا وابصة ادن 211
دعوه فان لصاحب الحق 9
دليل العمل 123
الدنيا حرام على اهل الاخرة 276

(الذال)

ذاك نبى ضيعه 415

(الراء)

رجل من اصحابى قتل رجلين 370

(الزاء)

الزرقة فى العين يمن 106

(السين)

ستة ايام ثم اعقل 356
ستكون فتن 50
سل عما بدا لك 322
سورة المائدة تدعى 175
سيدرك رجال من امتى 57
السلام عليكم دار قوم مؤمنين 297

(الصاد)

صبوا عليه 160

(الطاء)

الطابع معلق بقائمة العرش 30

(العين)

عرضت على اعمال امتى 493
العرافة اولها ملامة 381
عصابتان من امتي 59
على رسلك يا عبد الرحمن 60
علّموا رجالكم سورة المائدة 176
العلم امام العمل 99

عمدا فعلته 294
عيسى ابن مريم ...لو ان رجلا 62
العيافة والطيرة 237

(الغين)

غزا نبى من الانبياء 439

(الفاء)

فان ادركت ذاك 451
فانشد بالله 490
فعند ذلك ينزل اخى 65
فلا تأكل فانه لم يمسك 264
فلعلكم تأكلون مفترقين 269
فلو كنت ثم لأريتكم 436
فمن اسلم قبل منه 279

(القاف)

قال لى جبريل 247
قد اذنا 256
قولوا: اللهم انا نعوذ بك 83

(الكاف)

كان بنوا اسرآئيل اذا كان لأحدهم 419
كان على موسى يوم كلمه 113
كان كل هذا فى صحف 48
كان النبى ﷺ يغسل بالصاع 329
الكلب الاسود شيطان 258
كل ذى ناب من السباع 193
كل شرط ليس فى كتاب الله 185
كلكم راع وكلكم مسؤل عن رعيته 362
كنت نورا بين يدى ربى 397
كنت وآدم فى الجنة فى صلبه 397
كيف انتم اذا نزل ابن مريم 54

(اللام)

لا آذن لك ولا كرامة 273
لا اقبله اليوم 372
لا تأكل فانما سميت على كلبك 266
لا تتم على عبد نعمة 349
لا تدخل الملائكة بيتا 256
لا تزال طائفة من امتى 57
لا تسبخى عنه 7
لا تسرف لا تسرف 330
لا تطرونى كما اطرت النصارى 130
لا تقتل نفس ظلما 458
لا تقوم الساعة حتى ينزل الروم 58
لا تمسكو على شيئا 49
لا صلاة لمن لا وضوء له 307
لا ضرر ولا ضرار 347
لا عدوى ولا طيرة 236
لا. ولكن من العصبية ان يعين 215
لا يؤمن احدكم حتى اكون احب 172
لا يتوضأ رجل يحسن وضوئه 298
لا يحل لمسلم ان يروع مسلما 494
لا يدخل النار احد 149
لا يزال الاسلام عزيزا 379
لا يشير احدكم على اخيه 494
لا يغتسلن احدكم بارض فلاة 331
لا يقبل الله صلاة احدكم 293
لا ينقع بول فى طست فى البيت 336
لاقضين بينكما بكتاب الله 194
اللحد لنا والشق لغيرنا 469
لعن الله من لعن والده 227
لعن الله الواشمات والمستوشمات 194
لقد دخل على بوجه كافر 206
لقد سهل لكم من امركم 236
لقد شهدت فى دار عبد الله 183
لما حضر آدم قال لبنيه 339
لما خلق الله آدم عليه السلام 148

لما خلق الله جنة عدن 287
لما كان ليلة اسرى برسول الله ﷺ 72
لما كلم الله موسي كان يبصر 112
لما مات رسول الله ﷺ اختلفوا 470
لم يمت نبى قط 55
لن تخلو الارض من اربعين رجلا 384
لن تهلك امة انا فى اولها 60
لو ان رجلا انتج فرسا 62
لو رايتنى وانا استمع 107
لولا ان الكلاب امة من الامم 258
ليدركن المسيح من هذه الامة 57
ليس بينى وبينه نبى 415
ليس على اهل لا اله الا الله 157
ليس للفاسق غيبة 8
ليهبطن عيسي ابن مريم حكما 52
ليهلن عيسي بن مريم 56
لي الواجد يحل 9

(المبم)

ما اهبط الله الى الارض 67
ما تذاكرون 59
ما حبسك عنى 317
ما حديث بلغنى عنكم 172
ما رأى المسلمون حسنا 347
ما زال بى الامر بالمعروف 363
ما زال الشيطان يأكل معه 268
ما ظهر الغلول فى قوم قط 187
ما عندى ... من دل على خير 216
ما من ذنب اجدر ان يعجل الله 463
ما من رجل ينعش لسانه 213
ما منكم رجل يقرب وضوئه 297
ما منكم من احد الا سيكلمه ربه 393
ما من مسلم يتوضأ فيحسن 299
ما نقصت صدقة من مال 14
ما هذا السرف 330

ما يبكيك 241
ما يحل دم امرئ 478
المائدة من آخر القران تنزيلا 177
مأة الف وعشرون الفا 108
المؤمن اكرم على الله 149
المؤمن الذى يخالط الناس 216
مثلى ومثل الانبياء كمثل رجل 252
مرحبا بقوم شعيب 71
مسح الرقبة امان من الغل 311
المستبّان ما قالا 10
المسلمون عند شروطهم 185
المسلم يكفيه اسمه 266
مفتاح الصلاة الطهور 303
مكانكم 334
منّا الذى يصلى 55
من اتى عرافا او كاهنا 239
من اتى عرافا فسأله 239
من احدث فى امرنا هذا 185
من اذنب فى الدنيا ذنبا 492
من اشار الى اخيه بحديدة 494
من اشقى الاولين 458
من اصبح منكم امنا 420
من اعان ظالما بباطل 213
من اعان على قتل مؤمن 213
من اعان قومه على ظلم 215
من اغتسل بالمشمس 342
من القى جلباب الحياء 9
من اهان لى وليا 481
من ترك موضع شعرة 326
من تكهن او تقسم 237
من توضأ على طهر 295, 301
من توضأفاحسن الوضوء ثم قال 321

من توضأفاحسن الوضوء خرجت 300
من توضأ فاسبغ الوضوء 321
من توضأ نحو وضوئي هذا 298
من توضأ وذكر اسم الله 307
من حافظ على ثلاث 339
من حافظ على الجماعة 97
من حالت شفاعته 214
من حفظ عشر ايات من اول سورة الكهف 85
من حلف على يمين 185
من دعا الى هدى 216
من رد عن عرض اخيه 213
من سرق واخاف السبيل 486
من سكن البادية 272
من سن في الاسلام سنة حسنة 459
من شهد ان لا اله الا الله 136
من قال حين يفرغ من وضوئه 320
من قتل دون ماله فهو شهيد 490
من قرأ في اثر وضوئه 321
من كان له زوجة ومسكن 420
من كان يؤمن بالله واليوم الاخر فلا يدخل الحمام 331
من لعب بالنردشير 225
من لم يقبل رخصة الله 249
من مشى مع ظالم 214

(النون)

نزل ملك من السماء 6
نظفوا لثاتكم 318
نعم ان شاء 269
نعم... نعم وفيه دخن 61
نهى رسول الله ﷺ عن كل ذى ناب 193
الندم توبة 466

(الواو)

واجد نفس ربكم 132, 153
وان الله امركم بالصلة 98
وان الله نظر الى اهل الارض 416
وانه لا نبى بعدى 87
الوضوء على الوضوء نور 301
وعليك...ادن 338
وقد رأيتموه 51
ولا الله عز وجل يلقى 410
ولكنها على قدر نفقتك 148
والله لا نكون كما قالت بنو اسرآئيل 430
والله لايعذب اللهعز وجل حبيبه 410
والذى نفسى بيده ليوشكن 45
...وما يزال عبدى يتقرب الى 448
... ومثل المهاجر كمثل الذى 202
ومن صاحبكم 146
...وهم يد على من سواهم 217
ويل للاعقاب من النار 312. 313
ويل للامراء وويل للعرفاء 381

(الهاء)

هذا وضوء من لا يقبل الله 305
هكذا الوضوء فمن زادعلى هذا 306
هلا تركتموه 499
هل مع احدكم ماء 306
همت اليهود بالغدر بى 372
هو الطهور ماؤه 223

(الياء)

يا ابا ذر ارايت ان اصاب 454
يا اهل الخندق ان جابرا 153
يا ايها الناس انما انا بشر 63

يا ايها الناس انما انا رحمة 135
يا بشير الك ولد 359
يا بلال حدثنى بارجى عمل 325
يا رب امتى اَمتى 252
يا على! ان لك 32
يا عمر! الا تكفيك 163
يا غلام سم الله 266
يا معشر المهاجرين خمس 29
يتوضأ وعليه عمامة قطرية 311
يخرج الدجال فى خفقة 83
يخرج من النار من قال 122
يقتل ابن مريم الدجال 60
ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام عند المنارة البيضاء 57
ينزل عيسى ابن مريم فيقتل الدجال 67
يوم الدم فيه حاضت حواء 463

ALTINCI CİLDİN FİHRİSTİ

148. **Ayet-i kerime:** (لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوْءِ مِنَ الْقَوْلِ...) 5
Ayet-i kerimenin bir önceki ayet ile münasebeti 5
Ayet-i celilenin kendisini misafir etmeyen bir kimsenin şikayeti üzerine inişi 5
Bir kimsenin kendisini misafir etmeyen bir kişiden şikayetçi olması 6
Misafir ağırlamayı vacip görenlerin bu ayet-i celileyi delil alışı 6
Misafir ağırlamak hakkında mezheb imamlarının görüşleri 6
Ayet-i celilenin, Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, kendisine kötü söz söyleyen kimseye cevap vermesi üzerine inişi 6
Kendini müdafaaya çalışmayanı meleklerin müdafaa edeceği 6
Şeytanın bulunduğu yerde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in oturmayacağı. 6
Kötü sözün açıkça söylenmesinin burada özellikle şart koşulmasının sebebi. 6
Ayet-i celilede geçen istisna ile ilgili iki görüş 7
Zulme uğrayan kimsenin, kendisine zulmedene beddua etmesi 7
Sabrın fazileti 7
Zalime beddua edenin onun azabını hafifleteceği 7
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Aişe anamızı bedduadan nehyetmesi 7
Mazlumun, zalimin zulmünü açıklaması 7
Zalime ne şekilde dua edileceği 7
Zalim kişinin mümin veya kâfir olmasına göre ona verilecek karşılığın farklılığı 8
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kâfirlere bedduası 8
İnsanların gizli hâllerini açıklamının hükmü 8
Hırsız ve gaspçı gibi kötü kimselerin teşhiri ile ilgili hükümler ve hadis-i şerifler 8
Fasık olan bir kimsenin gıybetinin caiz olduğu 8
Hayasız kimselerin gıbet edilmesinin hükmü 9
Gıybeti caiz olan üç kimse 9
Şikayet ve sakındırmanın hükmü 9
Borcunu ödemeyen kimsenin aleyhinde konuşulabileceği ile ilgili hadisi şerifler ve fetvalar 9
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendisine karşı sert konuşan bir kimseye hak vermesi 9
Komşusunun eziyetinden şikayetlenen bir kimseye Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in öğrettiği acaip bir ıslah tarzı 10

Kendisine sövülen bir kimsenin sövene karşılık vermesi ile ilgili meseleler. 10
Karşılıklı sövüşenlerden hangisinin günahkar olduğu 10
Allah-u Tealâ'nın ziyade işitici ve bilici olmasıyla ayet-i celilede geçen hükmün münasebeti 11
Zulme uğrayanın hakkını alması caiz isede, sabredip affetmesinin daha hayırlı olduğunu bildiren ayet-i kerimeler 11
149. **Ayet-i kerime:** (... اِنْ تُبْدُوا خَيْراً) 12
Bütün hayırların kendisinde toplandığı iki muamele 12
Ayet-i celilede geçen hayırdan nelerin kastedildiği hakkında çeşitli görüşler 12
Bütün hayırlara ayet-i celile ile ne şekilde işaret edildiği 12
Hayrı açıklamanın ve gizlemenin manaları 13
Allah-u Tealâ'nın son derece affedici oluşundan dolayı affedenleri affettiği 13
Kıyamet günü sevabı Allaha ait olan kimseler 13
"Afüv " ve "Kadîr" sıfatlarının manaları 13
Arzı taşıyan meleklerin tesbihleri 13
Sadaka vermekle malın eksilmeyeceği 13
Affetmekle insanın alçalmayacağı 14
Tevazuun yükseklik vesilesi olduğu 14
150. **Ayet-i kerime:** (... اِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ) 15
Yahudi ve hristiyanların çelişkileri 15
Yahudi ve hristiyanların birbirlerinin peygamberlerini ve kitaplarını inkâr etmeleri 15
Yahudi ve hristiyanların kâfir oldukları 16
Kitabın bazısına inanıp, bazısını inkâr edenlerin durumu 16
151. **Ayet-i Kerime:** (... اُولٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقّاً) 16
Yahudi ve hristiyanların gerçekten kâfir oluşlarının iki sebebi 17
Peygamberde mucizenin şart oluşu 17
Peygamberlerden birini inkâr edenin hepsini inkâr etmiş olacağı 17
Kur'an-ı Kerimin bir takım hükümlerini inkâr edenlerin kâfir olduklarının bu ayet-i kerime ile ispatı 17
152. **Ayet-i kerime:** (... وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِاللهِ وَرُسُلِهِ) 18
Allah-u Tealâ'nın affının ve müminlerin amellerinin zayi edilmeyeceğinin bu ayet-i kerime ile ispatı 18
Cehenneme giren müminlerin sonunda çıkarılacağına dair bu ayet-i celilenin delâleti 18
Büyük günah sahiplerinin cehennemde ebedi kalacağı fikrini savunan mutezileye reddiye 19

Mevlâ Tealâ'nın mağfiret ve rahmet gibi fiil sıfatlarının ezeli olmdığını söyleyenlere reddiye 19
Resullerin arasını ayırmadan hepsine inanmak 19
Ruhlar âleminde nur saçılması ile ilgili malûmat 19
Yol kesici bir delikanlının tövbesinin kıssası 19
İnsanın hâline bakılmayıp, sonuna bakılması gerektiği 20
İmanın artma ve eksilmeyi kabul etmeyişi 20
İman nurunun nelerle artıp, nelerle eksileceği 20
Ruhun nelerle gıdalandığı 20
Edebin iki kısmı hakkında Cüneyd-i Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* nun sözü 20
Müminlerin bütün peygamberlere inandıklarına dair bir ayet-i kerime 20
153. **Ayet-i kerime:** (يَسْئَلُكَ اَهْلُ الْكِتَابِ...) 21
Yahudilerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den uygunsuz istekleri 22
Yahudilerin buzağıyı ilâh edinmesi 22
Ayet-i celilede geçen "Beyyinat" ın manaları 22
Yahudilerin son derece cahilliklerinin ispatı 22
Musa *(Aleyhisselâm)* a verilen huccet ve mucizeler 23
Yahudilerin Mevlâ Tealâ'yı görmek istemelerinin sebebi 23
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ Tealâ'yı görmek isteyişinin sebebi 23
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ'dan aldığı cevap karşısında bayılmasının hikmeti 23
Allah-u Tealâ'yı açıkça görmenin dahi insana iman kazandıramayacağı 23
Ebu Bekr-i Sıddık'ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i tasdiki 23
Veysel Karanî hazretlerinin fazileti 24
Ayet-i celilenin yahudileri tövbeye daveti 24
Allah-u Tealâ'nın rahmet ve mağfiretinin genişliği 24
Ümit kesmenin yasaklığı 24
Hiç bir suçun Allah'ın mağfiretini kısıtlamayacağı 24
Allah-u Tealâ'yı açıkça görmek isteyenler hakkındaki ayet-i kerimeler 24
Buzağıya tapan yahudilerin affedildiği hakkındaki ayet-i kerimeler 24
154. **Ayet-i kerime:** (وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّوْرَ...) 25
Yahudilerin cahilliklerinin diğer üç kısmı 25
Allah-u Tealâ'nın yahudilerden aldığı ahitle ilgili açıklamalar 25
"Misak-ı galiz" in manası 26
Yahudilerin cumartesi günü balık avlama yasağını çiğnemeleri 26
Yahudilerin cumartesi günü haddi aşmaları 26

Tur dağının yahudiler üzerine kaldırılması 26
155. **Ayet-i kerime:** (فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ...) 28
Ayet-i celilenin geriyle irtibatı 28
Söz bozmanın ne büyük belâlara sebep olacağı 29
Taun ve geçmiş ümmetlerde görülmeyen ağrıların sebebi 29
Ölçü ve tartıda noksanlık yapmanın nelere sebep olacağı 29
Kıtlık, geçim sıkıntısı ve devlet baskısı gibi kötü hâllerin sebebi 29
Zekât vermeyenlerin uğrayacağı ceza 29
Allah ve resulünün ahdini bozanların neye uğrayacakları 30
Devlet yetkililerinin Kur'anla hükmetmemelerinin sebebiyet vereceği kötü durum 30
İç savaş, terör ve anarşinin sebepleri 30
Yahudilerin Allahın ayetlerini inkâr etmeleri ve diğer büyük suçları 30
Yahudilerin "Kalplerimiz perdelidir" sözlerinin manaları 30
Allah-u Tealâ'nın, yahudilerin kalplerini mühürlemesi 30
Kalbin mühürlenmesine sebep olan kötülükler 31
Yahudilerin imanlarının az olmasının manaları 31
156. **Ayet-i kerime:** (وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ...) 31
Yahudilerin Meryem validemize iftiraları sebebiyle nasıl küfre düştükleri.. 31
İsa *(Aleyhisselâm)* ın doğuşunda zuhur eden bazı mucizeler 32
Münafıkların Aişe validemize attıkları iftirayı, Mevlâ Tealâ'nın bühtan olarak değerlendirmesi 32
Şiîlerin yahudilere benzerliği 32
Hazreti Ali'nin İsa *(Aleyhisselâm)* a benzeyişi 32
Haricîlerin ne büyük bir sapıklık içinde oldukları 32
Hristiyanların küfre düşüş sebepleri 32
157. **Ayet-i kerime:** (وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ...) 33
Yahudilern İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye istekli oluşları 34
Yahudilerin bu ayet-i kerimede İsa *(Aleyhisselâm)* dan Allah'ın resulü diye bahsetmelerinin hangi manalara gelebileceği 34
İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye gelenin, İsa *(Aleyhisselâm)* a benzetilerek yahudileri şüpheye düşürmesi 34
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, annesine iftira eden yahudilere beddua etmesi üzerine maymun ve domuza dönüşmeleri 34
Cibril *(Aleyhisselâm)* ın, İsa *(Aleyhisselâm)* ı yahudilerden kurtarması 34
Yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* a benzeyen kişiyi İsa *(Aleyhisselâm)* diye asmaları.... 35
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göğe kaldırılış kıssası 35

Havarilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ın suretine döndürülmeleri 35
İsa *(Aleyhisselâm)* ın havarileri davet ederek onlara hizmeti 35
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hizmetini büyük gören havarilere cevabı, Havarilerden birinin İsa *(Aleyhisselâm)* ı yahudilere haber vermesi 36
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere kaldırıldıktan sonra inerek kendisine ağlayan annesini tesellisi 36
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Yuhanna isimli çocuk hakkındaki beyanı 37
İsa *(Aleyhisselâm)* ın havarilerini tebliğe yollaması 37
Çarmıha gerilen kimsenin İsa *(Aleyhisselâm)* olmayıp ona benzetilen bir kişi olduğu 37
Hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* ı ölü olarak gördükleri hakkındaki nakillerinin yalan olduğu 37
Yahudi ve Hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki görüş farklılıkları 37
Hristiyan gruplarından en büyük üç fırkanın birbirinden farklı sapık görüşleri 37
Yahudilerin öldürdükleri şahıs hakkındaki kararsızlıkları 38
Ayet-i celilede geçen "Onu yakînen öldürmediler" ifadesinin iki şekildeki yorumu 38
158. **Ayet-i kerime:** (...بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ) 39
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göğe kaldırılışı 39
İsa *(Aleyhisselâm)* ın henüz ölmemiş olup, göklere kaldırıldığına dair ayet-i kerime 39
İsa *(Aleyhisselâm)* ın bizzat Mevlâ Tealâ'ya yükseltilmesinin açıklamaları 39
Allah-u Tealâ'ya mekân isnat eden müşebbihe mezhebine reddiye 39
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ikinci kat semada ikameti 40
İsa *(Aleyhisselâm)* ın yer yüzüne indikten sonraki bazı hâlleri 40
İsa *(Aleyhisselâm)* ın semadaki durumu 40
Kudsî ruhların değişik şekilde görülmeleri 40
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göklere kaldırılmasındaki hikmetler 40
İsa *(Aleyhisselâm)* ın nübüvvet süresi 41
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ahir zamanda dünyaya inişinin hikmeti 41
Peygamberler içinde diri olan dört nebi 41
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile İsa *(Aleyhisselâm)* arasındaki yakınlık 42
İsa *(Aleyhisselâm)* ı aşırı sevenlerle, hiç sevmeyenlerin düştüğü sapıklık 42
Allahın dostları hakkında dalâlete düşenler 42
İsa *(Aleyhisselâm)* ı göklere yükseltmenin Mevlâ Tealâ'ya çok kolay olduğu 42
Mevlâ Tealâ'nın İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye kalkanlardan ne şekilde intikam aldığı 42

159. **Ayet-i kerime:** (...وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اِلاَّ لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ) 43
Ehli kitaptan her birinin, ölümünden evvel
İsa *(Aleyhisselâm)* a inanacağı 43
Yahudi ve Hristiyanların ölümü yaklaştığında
meleklerin onlara diyeceği sözler 44
Boynu vurularak veya damdan düşerek ölen bir Yahudinin
İsa *(Aleyhisselâm)* a nasıl iman edeceği 44
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinde ehli kitabın ona iman edeceği 44
İsa *(Aleyhisselâm)* ın mutlaka ineceğine dair çok sahih bir hadis-i şerif 45
İsa *(Aleyhisselâm)* ındünyaya indikten sonra yapacakları 45
İsa *(Aleyhisselâm)* ın dünyaya indikten sonra hakemliğinin manası 45
İsa *(Aleyhisselâm)* ın haçı kırmasından maksat 46
İsa *(Aleyhisselâm)* ın domuzları öldürmesinin manası 46
Domuz öldürmenin fetvası 46
Domuzun hristiyanlıkta da haram olduğu 46
İsa *(Aleyhisselâm)* ın cizyeyi kaldırması 46
Bizim, cizyeyi kabul etmemizin sebebi 46
İsa *(Aleyhisselâm)* zamanında mala mülke rağbet edilmemesinin sebebi 46
İsa *(Aleyhisselâm)* ın bizim dinimizin hükümlerini kaldırmayacağı 46
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, şeriatımızı nereden öğreneceği
hususunda farklı açıklamalar 47
Bütün peygamberlerin kendinden önceki ve sonraki şeriatları bildikleri 47
Peygamberlerin Allah-u Tealâ'nın bildirmesiyle,
diğer ümmetlerle ilgili meseleleri bildikleri 47
Kur'an-ı Kerimde bulunan bütün hükümlerin, geçmiş kitaplarda
zımnen bulunduğunun delilleri 47
Kur'an-ı Kerimin geçmiş kitapların emini ve tasdikçisi olduğu 48
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Kur'an-ı Kerime bakarak bizim şeriatımızla
ilgili bütün hükümleri ondan çıkarabileceği 48
Şeriatın bütün hükümlerini sadece Resulullah
(Sallallahu Aleyhi ve Sellem) in idrak ederek ümmetine beyan ettiği 48
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, bütün şer'i hükümleri
Kur'an-ı kerimden anladığının delilleri 48
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in helâl ve haram ettiği
her şeyin mutlaka Kur'an-ı kerimde mevcut olduğu 49
Din hususunda başa gelecek her şeyin açıklamasının mutlaka
Kur'an-ı kerimde bulunduğu 49

Allah-u Tealâ'nın özel anlayış verdiği kimselerin maddi ve manevî her meseleyi Kur'an-ı kerimde bulacakları 49
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, ömrünün Kur'an-ı kerimden nasıl anlaşıldığı 49
Geçmiş ve gelecek bütün hükümlerin Kur'an-ı kerimde toplandığı 49
Kur'an-ı kerimdeki ilimleri Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e yakın olan bazı sahabilerin bize naklettikleri 49
Ahir zamanda kopacak fitnelerden kurtuluş çaresi 50
Hadis-i şeriflerin tasdiklerinin Kur'an-ı kerimde bulunduğu 50
Allah-u Tealâ'nın, Kur'an-ı kerimde en ufak konuları dahi ihmal etmediği.. 51
Kur'an-ı Kerimden istifade eden üç zümrenin farklı anlayışları..... 51
İsa *(Aleyhisselâm)* ın peygamber olmakla beraber sahabilik şerefine de nail olduğu 51
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile İsa *(Aleyhisselâm)* ın tavafta görüşmeleri 51
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in şeriatıyla ilgili hükümleri bizzat ondan öğrenebileceği 51
Sahabe-i kiram içinde en son ölecek zat 52
İsa *(Aleyhisselâm)* ın dünyaya inişinde Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabrine gelip selâm vereceği..... 52
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yer yüzünde görüştüğü Peygamberlerin, kabirlerindeki farklı hayatları..... 53
Velilerin uyanık iken Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile görüşebilecekleri 53
Bazı yüksek velilerin her an Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile görüştükleri 53
Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* ın İsa *(Aleyhisselâm)* ı kendine şahit göstermesi 53
İsa *(Aleyhisselâm)* a yer yüzüne indikten sonra da vahiy geleceği 54
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ahir zamanda ineceğine dair hadis-i şerifler..... 54
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hazreti Mehdî'ye uyacağı 54
İsa *(Aleyhisselâm)* ın bazı kere imam olacağı 54
Her peygamberin, ümmetinden birinin arkasında namaz kılacağı..... 55
Şeriat-ı Muhammediye'nin kıyamete kadar baki kalacağı 55
Yer yüzünün Allah dostlarından boş kalmayacağı.. 55
İsa *(Aleyhisselâm)* ın bazı vasıflarını beyan ederek tanıtan bir hadis-i şerif 55
İsa *(Aleyhisselâm)* ın yer yüzüne inmesinden sonra meydana gelecek emniyet... 56
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, İsa *(Aleyhisselâm)* a kavuşacak olan ümmetine selâm emaneti 56

Vakitlerini Allah'tan başka hiç kimsenin bilmeyeceği bazı kıyamet alâmetleri 56
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kıyamet alâmetlerinin vakitlerini bildirmeyişi. 56
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, indikten sonra hac ve ömre yapacağı.. 56
İsa *(Aleyhisselâm)* gelinceye kadar bu ümmetten bir cemaatın hak üzere daim olacağı.. 57
İsa *(Aleyhisselâm)* ın dünya üzerinde nereye ineceği 57
Bu ümmetten bir takımlarının İsa *(Aleyhisselâm)* ile beraber Deccal ile muharebede bulunacakları.. 57
Bu ümmetten İsa *(Aleyhisselâm)* a kavuşacakların faziletleri.. 57
Kıyamete yakın Romalıların şam yakınına gelecekleri.. 58
İstanbulun kıyamete yakın kimler tarafından fethedileceği 58
İstanbulun fethinden dönen ordunun Deccal ile karşılaşacakları 59
Deccal'ın İsa *(Aleyhisselâm)* ı gördüğünde nasıl helâk olacağı 59
Kıyamet kopmadan evvel zuhur edecek on büyük alâmet 59
Allahın ateşten koruduğu iki cemaat 59
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Deccal'ı öldüreceği mekân 60
Bu ümmetin asla helâk olmayacağı 60
Mûte muharebesinin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* tarafından Sahabe-i Kirama anlatılması.. 60
Bu ümmetten en son zamanda geleceklerin güzel hâlleri 61
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Huzeyfe isimli sahabeye fitne zamanında ne yapması gerektiği hususunda vasiyetleri 62
Deccal'a inanan ve inanmayanların durumu.. 62
İsa *(Aleyhisselâm)* indikten sonra kıyametin çok yaklaşacağı.. 63
Güneş, ay tutulması ve yıldız kaymasının hikmetleri 64
Kıyametten evvel otuz sahtekâr çıkacağı.. 64
Deccal'ın giremeyeceği mukaddes beldeler.. 64
Deccal'ın müminleri kuşatması 64
Ağaç köküne varıncaya kadar her şeyin dile gelerek arkasındaki kâfirleri ele vermesi 64
Deccal'ın gözünün benzetildiği sahabe.. 65
Kıyamet alâmetlerinin ilki.. 65
Deccal'a uyacak olan Yahudilerin vasıfları.. 66
Deccal çıkmadan evvel insanların ne günahlara düşecekleri 66
İsa *(Aleyhisselâm)* ın boyu, alnı ve saçı hakkında malûmat 66

İsa *(Aleyhisselâm)* zamanında yer yüzünün bereketi 67
İsa *(Aleyhisselâm)* zamanında insanların tek din üzere olacağı 67
Deccal'ın fitnesinin büyüklüğü ve Deccal'ın açık tarifi 67
İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra halife seçilecek zatın ismi 68
Kur'an-ı kerimin kalplerden ve mushaflardan ne zaman kaldırılacağı.....68
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği ile ilgili sahabe ve tabiinden gelen eserler 68
Meleklerin, yahudi ve hristiyanlara ölürken yapacağı muamele 68
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Mevlâ Tealâ'nın huzuruna yükseldiğindeki münacaatı.....69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın nerede gömüleceği 69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceğine inanmanın önemi.. 69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadislerin mütevatir olduğu.. 69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişini inkâr edenin hükmü 69
Mehdi ve Deccal'ı inkâr edenin durumu 70
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişinin akaid kitaplarındaki bahsi 70
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadis-i şeriflerin adedi 70
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili rivayetlerin bir özeti 70
İsa *(Aleyhisselâm)* ın indiğini duyan ehli kitabın onu karşılamaya gelmeleri 70
İsa *(Aleyhisselâm)* ın yahudi ve hristiyanları yalanlayacağı 70
Müslümanların Beyt-i Mukaddes'te çok açlık çekecekleri 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın indikten sonra dünyada kalacağı süre 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hangi kabileden evleneceği ve çocuklarının isimleri.....71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın evlenmesinin hikmeti 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hikmetler.. 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Deccal ile muharebesini rivayet eden hadis-i şerifler 72
Mirac gecesi Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in İbrahim, Musa ve isa *(Aleyhimüsselâm)* ile görüşmesi 72
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, kıyamete yakın olacakları Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mirac gecesi bizzat kendisinin anlattığı 73
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Deccal'ın çıkışı ve İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili okuduğu uzun ve çok önemli bir hutbesi 73-82
Her peygamberin ümmetini mutlaka Deccaldan sakındırdığı..... 77
Deccal'ın nereden çıkacağı..... 78
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, Deccal'ı net bir şekilde tarifi 78
Deccalla karşılaşanın ne okuması gerektiği.. 78
Deccal'ın fitneleri..... 78
Münafıkların Medine-i Münevvere'den çıkarak Deccal'a uyacakları 79

İsa *(Aleyhisselâm)* ın ne zaman nereye ineceği 79
Ye'cüc ve Me'cücün çıkışları ve İsa *(Aleyhisselâm)* ın bedduasıyla helâk olmaları, Deccal'ın günlerinin nasıl olacağı 81
Kıyametin üzerlerine kopacağı insanların şerli hâlleri 82
Deccalın çıkışından evvelki zamanın zorlukları 82
Medreselerde çocuklara öğretilmesi gereken çok önemli hadis-i şerif 82
Ebu Hureyre*(Radıyallahu Anh)* ın gençlere selâmı 83
Deccal'ın zamanında dinin ve ilmin zayıf hâli.. 83
Deccal ile ilgili hadis-i şeriflerin herkese öğretilmesi gerektiği 83
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in okunmasını emrettiği bir dua 83
Namazların sonunda sığınılması gerekli dört şey.. 84
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in deccal'ı alçaltıp yükseltmesinin manaları, Kehf suresinin Deccal'dan korumasının hikmeti 85
Deccal'ın kısa günlerinde namazın nasıl ayarlanacağı 85
Deccal'ın öldürüp dirilteceği zatın kim olduğu 86
Kudüste namaz kıldıran zatın hazreti mehdî olduğu 86
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadis-i şeriflerin mütevatir oluşu 86
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inmesinin, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra peygamber gelmeyeceği hususundaki ayet ve hadis ile nasıl bağdaştırılacağı 87
Mütevatir hadisin tarifi ve inkâr edenin hükmü 87
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişini inkâr edenlerin durumu 87
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadis-i şeriflerin mütevatir olduğunu ispat eden âlimlerin görüşleri 88
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Yahudi ve Hristiyanların aleyhine şahitliği 89
160. **Ayet-i Kerime:** (فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا ...) 90
Bazı helâl şeylerin yahudilere haram edilmesinin sebebi 90
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in teklifine karşılık, yahudilerin Tevratı ortaya getirememeleri 91
Bu ümmetin dünya ve ahiret azabından kurtuluşu ile ilgili müjde 91
Mubahlara daldırmanın getireceği mahrumiyet 91
161. **Ayet-i Kerime:** (وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا ...) 91
Bütün günahları toplayan iki madde 92
Yahudilerin faiz ve rüşvetle iştigali 92
Yahudilerin yalan demeleri ve haram yemeleri 92
Yahudilerin azaba düşmesine sebep olan dört şey 93
Faiz yiyenlerin kötü hâlleri hakkında ayet-i kerimeler 93

Bütün ümmetlere haram olan iki günah .. 93
162. **Ayet-i Kerime:** (...لٰكِنِ الرّٰسِخُونَ فِى الْعِلْمِ) .. 94
Rasih âlimlerin kimler olduğu .. 94
Her peygamberin şeriatında namazın mevcut olduğu .. 95
Âlimlerin üçe ayrıldığı .. 95
Kimlerle oturulup kalkılması gerektiği hakkında bir hadis-i şerif.. 95
Namaz ve zekâtın faziletleri .. 96
Mebde' ve meâd ilminin şerefleri .. 96
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın rasihlerden oluşu .. 96
Şerifleri metheden bir beyit.. 96
Beş vakit namazın fazileti hakkında çok önemli bir hadis-i şerif.. 97
Cemaata devamın fazileti .. 97
Birinci saffa devam etmenin fazileti .. 97
İftitah tekbirine kavuşmanın fazileti .. 97
Salât lâfzıyla ilgili hikmetli manalar .. 97
Kul ile Mevlâ Tealâ arasında bulunan yetmişbin perde.. 97
Allah-u Tealâ'nın hicabını beyan eden bir hadis-i şerif .. 97
Namazda sağa sola bakmayana Allah-u Tealâ'nın muamelesi .. 98
Namaza devam eden kimsenin sıratta uzun beklemeyeceği .. 98
Allah-u Tealâ'nın dostlarını tanıtan bir hadis-i şerif .. 98
Dokuz büyük günah .. 99
En büyük zenginlik ve fakirliğin neler olduğu .. 99
Cehennemin ekseriyetini kimlerin dolduracağı .. 99
İlimle amelin mukayesesi .. 99
Tevhid ve maneviyat ilminin üstünlüğü .. 99
İlmi Nafi'i tarif etmek üzere Davud *(Aleyhisselâm)* a gelen vahiy .. 99
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın çocukken ölüp cennete girmek istemeyişinin sebebi .. 99
İlimde rasih olanları metheden bir ayet-i kerime .. 100
163. **Ayet-i Kerime:** (...اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ) .. 102
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in peygamberliğinde şüphe eden yahudilere reddiye.. 102
Peygamberlerin bir çoğuna kitaplarının toptan indirilmeyişi.. 103
Delil gördükten sonra, başka delil istemenin ne anlama geldiği .. 103
Bu ayet-i celilenin bir yahudi topluluğunu tekzib için inişi .. 103

Vahiy kelimesinin hangi manalara gelebileceği 103
Nuh *(Aleyhisselâm)* ın bazı hususiyetleri 104
Nuh *(Aleyhisselâm)* ın ömrü 104
Nuh *(Aleyhisselâm)* a indirilen sahifeler..... 104
Nuh *(Aleyhisselâm)* ın kavminden çektiği eziyetler 105
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* den sonra ilk dirilecek peygamber.....105
Bu ayet-i celilede zikredilen peygamberlerin sayısı ve vasıfları 105
İsa *(Aleyhisselâm)* ın diğer peygamberlerden önce zikredilmesinin hikmeti 105
Musa *(Aleyhisselâm)* ın bu ayet-i kerimede anılmayışının sebebi..... 105
Davud *(Aleyhisselâm)* a Zebur'un verilişi..... 105
Zebur kelimesinin asıl lugatı ile ilgili açıklamalar..... 106
Zebur kitabının muhteviyatı ile ilgili bilgiler 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın sesinin güzelliği..... 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın hatası..... 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın güzel hâli ve kazancı..... 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın göz rengi 106
Gözdeki maviliğin bereketi 106
Ebu Musa el Eşari*(Radıyallahu Anh)* ın Davud *(Aleyhisselâm)* a benzeyişi..... 106
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebu Musa el Eşarinin kıraatini dinlemesi..... 107
Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ın sesinin güzelliği 107
Makam ile Kur'an okumanın hükmü 107
Tertil üzere okumanın tesiri 107
Diğer peygamberlere vahiy geldiği ile ilgili ayet-i kerimeler.....107
164. **Ayet-i kerime:** (...وَرُسُلاً قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ) 108
Bazı peygamberlerin isimlerinin Kur'an-ı kerimde zikredilmeyişi 108
Peygamberlerin sayısı hakkında farklı görüşler ve hadis-i şerifler 108
İlk peygamberlerin konuştuğu dil 109
Araplardan olan dört peygamber 109
Kalemle yazan ilk peygamber..... 109
Allah-u Tealâ'nın indirdiği kitaplar ve sahifeler 109
Peygamberlerin ilki hakkında bilgiler 109
Peygamberlerin sayısı hakkında kesin konuşulamayacağı 110
Kur'an-ı Kerimde isimleri geçen peygamberler..... 110
Kur'an-ı Kerimde isimleri geçtiği hâlde nübüvveti ihtilâflı olan kimseler 110

Peygamberlerin arasında geçen süreler 110
Benî İsrailden olmayan on peygamber 110
Peygamberler içinde Ülû'l-Azm olanlar 110
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın, oğlu Şis *(Aleyhisselâm)* a, bizim peygamberimizi çok anması ile ilgili önemli bir vasiyyeti 111
Cennette Muhammed isminin yazılı olduğu yerler 111
Allah-u Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* ile vasıtasız konuşması 111
Kaderiyye fırkasına reddiye 111
Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* ile konuşması hakkında rivayetler 111
Allah-u Tealâ'nın kelâmının en çok benzediği şey 112
Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* a bütün dillerle hitabetmesi 112
Musa *(Aleyhisselâm)* Tûr dağına geldiğinde zuhur eden harikulâdelikler 112
Musa *(Aleyhisselâm)* ın, "Kelîmullah" olmasına sebep olan ameli..... 112
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ Tealâ ile konuştuktan sonraki hâli 113
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ Tealâ ile mukâleme esnasında giydikleri 113
Yün giymenin fazileti 113
Şalvar giymenin fazileti 113
Peygamberlerin kıyafeti ile alay etmenin tehlikesi 113
Yahudi ve Hristiyanların şekline girmenin çirkinliği 113
Mevlâ Tealâ'nın Musa *(Aleyhisselâm)* ile konuştuğu kelâmların sayısı 113
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Mevlâ Tealânın kelâmından duyduğu tat 113
Musa *(Aleyhisselâm)* ın vefatı üzerine meleklerin söyledikleri 113
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e verilen üstünlükler 113
Bazı peygamberlerin Kur'an-ı Kerimde zikredilmedikleri 114
Bir takım peygamberlere verilen üstünlükler 114
165. **Ayet-i Kerime:** (...رُسُلاً مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ) 115
Peygamber gönderilmesinin hikmeti 115
Kitap indirilmesinin gayesi 115
Kitapların toptan indirilmesiyle parça parça indirilmesinin farkı 115
Yahudilerin Tevrata karşı gelmelerinin sebebi 115
Allah-u Tealâ'yı bilmenin hangi yolla gerçekleşeceğinin delili 116
Peygamber gönderilmeyen insanların durumu 116
Mevlâ Tealâ'nın kullarına azabetmeden evvelki âdeti 116
Sa'd ibni Ubade *(Radıyallahu Anh)* ın kıskançlığı 117
Allah ve Resulünün kıskançlığı 117

Allah-u Tealâ'nın, kendisi hakkında en çok sevdikleri.. 117
Mutezile fırkasına reddiye 117
Allah-u Tealâ'nın Azîz ve Hakîm oluşunun bu ayet-i celile ile ilgili manaları.. 117
166. **Ayet-i kerime:** (لٰكِنِ اللّٰهُ يَشْهَدُ بِمَا اَنْزَلَ اِلَيْكَ...) .. 118
Ayet-i celilede geçen istidrakin manaları .. 118
Allah-u Tealâ'nın, Kur'an-ı Kerimin hak olduğuna şahitliği 118
Kur'an-ı Kerimin, güzelliğin zirvesinde oluşu .. 118
Allah-u Tealâ'nın ilim sıfatına, bu ayet-i celilenin delâleti .. 118
Meleklerin Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in doğruluğuna ne şekilde şahitlik ettikleri 119
Allah-u Tealâ'nın, peygamberin doğruluğuna ne şekilde şahitlik ettiği 119
Allah-u Tealâ'nın şahitliğinin yeterliliği 119
167. **Ayet-i Kerime:** (اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ...) .. 120
Yahudilerin kötü huylarından bazıları.. 120
Yahudilerin hak yoldan sapmaları.. 120
168. **Ayet-i Kerime:** (اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا...) .. 121
Ayet-i Kerimenin kimler hakkında indiği.. 121
Ölmeden önce iman edenlerin hâli.. 121
169. **Ayet-i Kerime:** (اِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ...) .. 122
Kâfirlerin cehennemde ebedi kalacağı.. 122
İnananların, azap çekseler de neticede cehennemden çıkacağı 122
Kelime-i Tevhid'in fazileti.. 122
Şakîk*(Rahimehullah)* ın meclisinde bulunan insanları üç kısma ayırması 123
İlmin ve amelin önemi 123
Akıl, nefis, mal ve dünyanın vasıfları .. 123
170. **Ayet-i Kerime:** (يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الرَّسُولُ...) 124
Ayet-i kerimede geçen "Hak" hususunda izahlar .. 125
Allah-u Tealâ'nın her şeye malik oluşu.. 125
Allah-u Tealâ'nın Alîm ve Hakîm oluşunun bu ayet-i kerime ile irtibatı 125
İyilerle kötülerin bir tutulmayacağı 125
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in davetini kabul edenle etmeyenin hâli .. 126
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i sevmenin ve ona uymanın önemi 126
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kendisine itaat edenle isyan edenin hâlini belirten bir misali .. 127

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in miracının özelliği.. 127
171. **Ayet-i Kerime:** (...يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لاَ تَغْلُوا) .. 129
Hristiyanların dinlerinde aşırı gitmeleri .. 130
Din ve Mezhep hususunda taassup yapmanın yanlışlığı .. 130
Şia, mutezile ve müşebbihe fırkalarının sapıklıkları .. 130
Peygamberi methetmekte aşırı gitmek .. 130
Peygamberin kulluk vasfının peygamberlik vasfından önce zikredilmesinin hikmeti .. 130
Yahudi ve hristiyanların Allaha evlât isnad etmeleri .. 131
İfrat ve tefritin küfre sebebiyeti .. 131
Her işte orta gitmenin fazileti .. 131
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allahın kelimesi olmasının manası .. 131
Yemenlilerin faziletleri .. 132
Bütün varlıklara "kelime" denilmesinin manası .. 132
Kur'an-ı Kerimde ismiyle anılan tek kadın .. 132
Mevlâ Tealâ'nın Meryem ismini kaç yerdi andığı ve bunun hikmeti.. 132
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah-u Tealâ'dan gelen bir ruh oluşu .. 132
İmam-ı Mervezî *(Rahemehullah)* ın, Harun Reşid'in hristiyan doktorunu nasıl müslüman ettiği .. 133
Varlıkların Allah-u Tealâ'dan bir cüz olmadıklarının delili .. 134
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rahmet oluşu hakkında bir Hadis-i şerif .. 135
Allah-u Tealâ'dan gelen ruhun yedi türlü izahı .. 134
Allah-u Tealâ'dan gelen mukaddes ruha sahip olma vasfında İsa *(Aleyhisselâm)* a ortak olanlar .. 135
Sahabe-i Kiramdan Habeşistan'a hicret edenlerin, Necaşî'nin huzurunda İsa *(Aleyhisselâm)* hakkındaki sözleri ve Necaşî'nin bunun üzerine söyledikleri .. 136
İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında insanı mutlaka cennete sokacak olan bir şehadet-İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhuna ait bazı özellikler .. 137
Ruhanî cevheri cismanî madenden çıkartabilmenin yolu .. 138
Velilerin, cemaatları arasındaki yeri .. 138
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, Cibril-i Emin'in üflemesiyle yaratıldığı hâlde beşer suretinde olmasının hikmeti .. 138
Annenin cima hâlinde hayal ettiği suretin, doğacak çocuktaki etkileri .. 138
Ayet-i Celilede geçen "İman" emriyle üç ilâh inancından nehyin manaları .. 138

Hristiyanların baba-oğul-Ruhu'l-kudüsle ilgili çelişkili görüşleri 138
Allah-u Tealâ'nın sıfatlarının taaddüdünün manası 139
Hristiyanların üç uknum safsatası 139
Ayet-i celilede geçen "selâse" kelimesinin mahzuf müptedası ile ilgili görüşler..... 139
Hristiyanların kâfirliğini açıklayan ayet-i kelimeler..... 140
İsa *(Aleyhisselâm)* ile annesinin ilâh olmadıklarını beyan eden ayet-i kerime 140
Hristiyanların İsa *(Aleyhisselâm)* hakkında görüş ayrılıkları.. 140
İkibin rahibin bulunduğu büyük bir toplantı neticesinde ortaya çıkan Melkâniye fırkası.. 141
Hristiyanların üç fırkasının da kâfir oldukları.. 141
İsa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiği mucizelerin, ilâhlığına delil olmayışının izahı, Musa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiği mucizeler 141
İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra hristiyanların hidayet üzere bulundukları süre.... 142
Hristiyanların üç gruba bölünmesine sebep olan yahudinin hilesi 142
Hristiyanları batıl itikadlarından nehyedip tevhide davet 143
Allah-u Tealâ'nın birliğinin, Kur'an-ı Kerimin bir çok yerinde ne şekilde ispat edildiği 143
Allah-u Tealâ'nın vekâletinin yeterliliği 143
Ayet-i celilenin tevhide delâleti.. 143
Allah-u Tealâ'dan başka ilâh olmayışının değişik bir ispatı 143
Tevhid ehlinin en yüce gayesi..... 143
Şekerci babanın kıssası.. 144
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in tevhid mertebelerini mana âleminde açıklaması 144
Mülk ve meleküt âlemlerinin insana yakınlığı 144
Maiyyet mertebesinin açıklaması 144
Gerçek tevhidin ulaştıracağı manevi makamlar 144
Fena-i külli'ye ulaşmanın sırrı 144
"Cem'" makamının açıklaması 144
Hristiyanların küfrünü açıklayan ayet-i kerimeler 145
172. **Ayet-i Kerime:** (لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ) 146
Necran'dan gelen hristiyan hey'etine karşı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözlerini tasdik etmek üzere ayet-i celilenin inişi 146
İsa *(Aleyhisselâm)* ın gösterdiği harikulâdelikleri, onun ilâhlığına delil gösteren hristiyan hey'etine reddiyeler 147

Meleklerin, Allah-u Tealâ'ya ibadetten çekinmeyişinin,
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olmayışına ne yönden delâlet ettiği .. 147
Melekler arasında derece farklılığı bulunduğu .. 147
Meleklerin üstünlük sırası .. 147
Meleği beşerden üstün tutan mutezile fırkasına reddiye .. 147
Meleğin beşerden üstün olduğu yönler .. 147
Ehli Sünnet itikadına göre, insanla melek arasında üstünlük sıralaması 148
Peygamberlerin meleklerle müşterek veya üstün oldukları vasıflar..... 148
İbadetin sevabını artıracak hâller.. .. 148
Peygamberlerin meleklerden üstünlüğüne delâlet eden hadis-i şerifler 148
İsa *(Aleyhisselâm)* ın meleklerden üstün olduğu özel bir yön .. 149
Kibrin kötülüğünü açıklayan bir hadis-i şerif .. 149
Beyazıd-ı Bestamî'nin bir kadıya nefsini yenmesi için yaptığı tavsiye.....149
Tevazuun üstünlüğü .. 150
173. **Ayet-i Kerime:** (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ...) .. 150
Ayet-i celilede geçen, ecirlerin tam verilmesi ile fazl-u keremin
ziyadeliği arasındaki farkı beyan eden bir hadis-i şerif .. 151
Şefaatı ispat eden bir hadis-i şerif .. 151
İbadet etmekten çekinenlerin uğrayacakları azaplar .. 151
174. **Ayet-i Kerime:** (يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ ...) .. 152
Ayet-i celilede geçen" burhan" ın açıklamaları.. 152
Kur'an-ı Kerimin nur olma vasfının açıklaması.. .. 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mucizelerinin diğer
peygamberlerin mucizelerinden üstünlükleri. .. 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün bedeninin burhan oluşu .. 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mübarek gözlerinin,
burnunun, dilinin, tükürüğünün, elinin, parmağının,
göğsünün, kalbinin mucizeleri .. 152
Namazda imamdan önce hareket etmeyi nehyeden bir hadis-i şerif 153
Hendek günü Hazreti Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın ziyafetinde
zuhur eden mucize .. 153
Hayber günü hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın gözünün iyileşmesi 154
Ayın yarılması ile ilgili mucize .. 154
Mirac mucizesinin önemi .. 154
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ümmîlik vasfında zuhur eden mucize...154
175. **Ayet-i Kerime:** (فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ ...) .. 155
Allah-u Tealâ'ya iman ve itisam'dan hangi manaların kastedildiği 155

İnananlara va'dedilen üç şeyin neler olduğu ve açıklamaları 155
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ümmete ikram oluşu 156
Sıkıntılı kimsenin yapacağı dua 156
Tarikata giren bir müridin azimetle amel etmesi gerektiği 156
İç âlemi nurlandırmanın çareleri 157
Abdest hususunda ihtiyatlı davranmanın önemi 157
Zikre devam edenlerin fazileti 157
Tevhid ehlinin kabir ve mahşerdeki hâlleri 157
176. **Ayet-i Kerime:** (...يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ) 159
Nisa suresinin başı ile sonunun münasebeti 160
Ayet-i Celileye yaz ayeti denilmesinin sebebi 160
Ayet-i celilenin iniş sebebiyle ilgili rivayetler 160
Kızkardeşlere vasiyette ayrılacak hisse 161
Nisa suresinin ll. ayet-i kerimesiyle, 176. ayet-i kerimesinin iniş sebebi hakkında görülen çelişkinin çözümü. 162
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, kelâle ayet-i kerimesi hakkında hazreti Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* a müracaatı 162
Kelâle kelimesinin tahlili. 163
Kelâlenin hükmünün hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* a müşkil gelişi 163
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın önemli bir cuma hutbesi 163
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın halife bırakmayışının hikmeti 164
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın hilâfeti havale ettiği şûranın isimleri 164
Hilâfet işine dil uzatanların hâli 164
Kelâle hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nihai hükmü 164
Valilerin görevleri 164
Soğan ve sarımsak yemenin sakıncası 164
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 165
İctihat ve istinbat'ın önemi 165
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e sormak istediği üç şey 165
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın kelâle hakkında hüküm vermekten vazgeçmesi 165
Ayet-i celilede geçen "Veled" tabirinden maksat 165
Kızkardeşin, erkek kardeşinden kalan malın yarısına varis olabilmesi için ayet-i kerimenin zahirinde görülen üç şartın tafsilâtı 166
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın kelâle hakkında görüşü 167
Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın, Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a muhalefetten utanması 167

Mirasçılar arasında dede bulunduğu takdirde hüküm. 167
Ebu Bekr-i Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın, Nisa suresinin ilk ve son ayetleriyle Enfal suresinin son ayeti hakkındaki hutbesi 168
Erkek kardeşin, çocuğu olmayan kız kardeşe varis olmasıyla ilgili hükümler 168
Babanın yokluğu durumunda miras hükmünü beyan eden bir hadis-i şerif 169
Geride kalan iki kızkardeşin erkek kardeşin mirasından ne alabileceği 169
Geriye kalan kardeşler erkek ve kız karışık oldukları takdirde mirastan hisseleri 169
Sure-i celilenin başı ile sonu arasında kurulan güzel münasebetler 170
Mevlâ Tealâ'nın, miras taksimini habibine havale etmeyip, bizzat kendisinin açıklamasının hikmetleri 171
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i herşeyden çok sevmenin önemi 172
Ganimet mallarının taksimi hakkında ensarın itirazları üzerine Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in buyurdukları 172
Kur'an-ı Kerim'den son inen ayet ve surelerle ilgili açıklamalar 173
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in son inen ayetlerden sonra ne kadar yaşadığı 174
Nisa suresini okumanın sevabı 174
MAİDE SURESİ 175
Maide Suresinin ayet-i kerime ve harf sayıları 175
Maide Suresinin isimleri 175
Maide Suresinin önemi 176
Maide Suresinin iniş vakti 176
Maide Suresindeki hükümlere uyulması gerektiği 177
Özellikle Maide Suresinde bulunan onsekiz hüküm 177
Maide Suresinde mensuh bir hüküm bulunmadığı 179
Maide Suresinin, Nisa Suresiyle münasebeti 179
1. **Ayet-i Kerime:** (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ...) 180
Medenî ve Mekkî ayetlerle ilgili bir açıklama 180
Ayet-i kerimede bulunan beş hüküm 181
Meşhur arap filozofunun, Kur'anın büyüklüğünü itirafı 181
"Akt" ve "Ahd" kelimelerinin lügat ve ıstılâh manaları 181
Ayet-i celilede geçen "Akitler" ile kastedilen manalar 182
Hilfu'l-Fuzûl diye adlandırılan Cahiliyyet yemininin mahiyeti 183
Akitlerin kısımları 184

Kur'an-ı Kerime uymayan akitlerin ve şartların geçersizliği 185
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yemen'e gönderdiği Amr ibni Hazm *(Radıyallahu Anh)* a yazmış olduğu mektubundaki emir ve vasiyetler 186
İslâmın ahde vefaya verdiği önem 187
Söz bozmanın ve diğer bazı günahların sebep olacağı felâketler 187
Şeriata uymayan bir adakta bulunanın durumu 188
Alış veriş aktinin bozulup bozulamayacağı 188
Üç talak birden vermenin hükmü 188
Behime ve en'am kelimelerinin manaları 189
Behime'nin En'am'a izafeti ile ilgili açıklamalar 190
Mecusilerin hayvan kesmeye itirazlarına cevaplar 191
"Behimetü'l-En'am"ın helâl kılınması hükmünün taalûk ettiği meseleler . 192
Yenmesi yasak ve mekruh olan hayvanlar 193
Sünnetin Kur'an'dan olduğuna dair iki önemli delil 193
Recm cezasının delili 194
İhramda iken avlanmakla ilgili hükümler 195
Teklifin güzelliğinin illeti hakkında Ehli sünnetin beyanı 196
Allah-u Tealâ'nın, dilediğini yapacağı hususundaki ayet-i kerimeler 197
Helâl ve haram hususunda sebep ve hikmet aramamak gerektiği 197
2. **Ayet-i Kerime:** (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا...) 198
"Şeair" kelimesinin tahlili 199
Ayet-i kerimede şeair'den kastedilen manalar 199
Kurbanları alâmetleme ile ilgili mezhep imamlarının görüşleri 200
Haram ayların isimleri ve vasıfları 201
Haram ayın ve kurbanların helâl görülmemesi 201
"Hedy" kelimesinin tahlili 201
"Kalâid" kelimesinin manası
Kalâide hürmetsizlik edilmemesinin tefsiri hakkında görüşler 202
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ihrama girmeden evvel yaptıkları 204
Kurbanlıklara tazim etmenin manaları 204
Kâbe'ye gidenlerin Allah-u Tealâ'dan neler isteyecekleri 204
Kendilerine dokunulmazlık verilen hacılardan kimlerin kastedildikleri 204
Ayet-i Kerimenin inişine sebep olan Hutam isimli kimsenin kötü hâli 205
Ayet-i celiledeki hükümlerin mensuh olup olmadığı ile ilgili görüşler 206
Haram ayda ve harem-i şerif'te muharebenin hükmü 207
Müşriklerin hac yapması 207

Müşriklere verilen zimmet 207
İhramdan sonra avlanmakla ilgili emrin manası 207
İbaha manasını ifade eden emirlerin Kur'an-ı Kerimden örnekleri 208
Müşriklerin, müslümanları Mescid-i Haram'dan engellemeleri 209
Müşriklere karşı azgınlığın manası 209
Kin yüzünden adaletsizlik yapılmaması 210
Birr ve Takva lâfızlarının manaları 210
İyilik ve günahın neler olduğu hakkındaki hadis-i şerifler 210- 212
Birr, Takva, İsm ve Udvan kelimelerinin manaları 212
İyilik ve takva üzere yardımlaşmanın fazileti, günah ve haksızlık üzere yardımlaşmanın çirkinliği hakkında hadis-i şerif ve rivayetler ..... 213 - 218
Müslümanı müdafaa etmenin fazileti 213
Bir müslümanı öldürmeye yardım edenin hâli 213
Zalime yardım etmenin çirkinliği 213
Mevlâ Tealâ'nın en sevdiği kulun tarifi 214
Allah-u Tealâ'yı kullarına sevdirmenin yolu 214
Allah-u Tealâ'nın cezasının uygulanmaması için aracılık edenin hâli 215
Yanlışın savunuculuğunu yapmak 215
Bir müslümana iftira atmak 215
Irkçılığın tarifi 215
Zalime nasıl yardım edilebileceği 215
Hayra delâlet edenin ecri 216
İnsanların arasına giren müminin fazileti 216
İyilik ve takva üzere yardımlaşmanın değişik yönleri 217
Allah-u Tealâ'nın şeairi ile ilgili tasavvufî mana 217
Bir şeyhe intisabın önemi 217
Bazı ayların ve günlerin faziletli kılınmasının hikmeti 217
Kimseye düşmanlıkla meşgul olmamak gerektiği 217
Peygamberlerin özel hasletleri 217
Allah-u Tealâ'nın şeairi hakkında ayet-i kerimeler 218
İyilik ve takva üzere konuşmayı emreden ayet-i kerime 219
Hainleri savunmayı nehyeden ayet-i kerimeler 219
3. **Ayet-i Kerime:** (...حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ) 221
Yenmesi haram olan onbir çeşit hayvan 222
Kendi kendine ölen hayvan ile ilgili hükümler 222

Deniz suyunun hükmü 223
İçki, leş, domuz ve put satmanın haramiyeti 223
Atılan kan ile ilgili hükümler 223
Balık, çekirge ve ciğerle dalak hakkında hükümler 223
Çok zorda kaldığı hâlde kan yemeyen bir zata Allah-u Tealâ'nın ziyafeti 224
Domuz eti ile ilgili hükümler 224
Domuz etinin haram edilmesinin sebebi 224
Koyun eti yemenin fazileti 224
Domuzun bütün azasından istifadenin haram oluşu 225
Tavla oynayanın kötü hâli 225
Allahtan başkası adına kesilen hayvanların durumu 225
Adem *(Aleyhisselâm)* zamanından itibaren haramlığı bildirilen dört şey 225
Deve kesme yarışının hükmü 226
Padişahları karşılamak için kesilen kurbanların hükmü 226
Allah-u Tealâ'nın lânet ettiği dört kimse 227
Hudud nişanlarını değiştirenin hâli 227
Râfiza, Şîa ve İmamiye fırkalarına reddiye 227
Boğularak ölen hayvanın hükümleri 227
Darbe ile vurulup öldürülen hayvanın hükmü 227
Yuvarlanarak ölenin hükmü 228
Suya düşüp boğulan hayvanın hükmü 228
Şüpheli şeylerden sakınmakla ilgili hadis-i şerifler 229
Süsülerek ve parçalanarak ölen hayvanlar 229
Tezkiyenin manası 230
Hayvanın boğazındaki kesim yeri 230
Kesilmesi vacip olan dört yer 231
Hayvan keserken kullanılması caiz olan aletler 231
Diş, tırnak ve kemikle hayvan kesmenin hükmü 231
Kesende aranılacak vasıflar 232
Keserken besmele çekmek 232
Küfür diyarından islâm memleketlerine getirilen etlerin hükmü 232
Putlar adına kesilen hayvanların hükmü 233
Fal oklarıyla kısmet aramak 233
Cahiliyet devrinde arapların kullandığı zarlar 234
Gayb ilmini araştırmanın hükmü 235
Tefâül'ün hükmü 235

Rüya tabiri ve ilhamın hükmü 235
Kur'an istiharesi yapmak 235, 237
Hastalık bulaşması ve uğursuzlanmak ile ilgili hadis-i şerif ve açıklamalar 236
İyi fal'ın manası 236
Hudeybiye günü Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Süheyl ismiyle sevinmesinin sebebi 236
Fal bakmak ile ilgili hükümler 237
Kâhin ve müneccimlerden bir şey sormak 237
Kuş uçurtarak fal bakmak 237
Kehanette bulunan ve buna inananların kötü hâli 237
Müneccimlerin hesaba dayanan ilimleriyle ilgili açıklamalar 238
Araplarda kehânetin kısımları 238
Arraf ve kâhine baş vuranların kötü hâlleri 239
Kâfirlerin İslâm dininden ümit kesmelerinin manaları 239
Ayet-i celilede geçen hususi "Gün" ün özellikleri 240
Bu ayet-i kerimenin indirildiği gün Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bulunduğu makam 240
Beş bayramın birleştiği gün 240
Bu ayet-i kerimenin inişinin Hazreti Ömer *(Radıyallahu Anh)* ı ağlatmasının sebebi 241
İslâmın gelişme süreçlerindeki vasıfları 241
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayet-i kerimeden sonra ne kadar yaşadığı 241
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile ilgili önemli hadiselerin vuku bulduğu gün 241
Bu ayet-i kerimenin gaybdan haber vermesinin izahı 242
Korku anında takiyye yapılmasının hükmü 242
Dinin kemale erdirilmesinin manaları 242
Şer'î Şerifin her zaman mükemmel olduğu 243
Kıyası kabul etmeyenlere verilen cevaplar 243
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın diğer halifelerden önceliğini savunan Rafizilere reddiye 244
Dinin tarifi 245
Dinin kim tarafından vaz' edilebileceği 245
Nimetin tamamlanmasının manaları 245
Mekke fethinin tarihi 245
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Mekkeyi fethi sırasında Hazreti Abbas *(Radıyallahu Anh)* a yaptırdığı ilân 246

Mekke ehline verilen eman 246
En çok hamdedilmesi gereken nimet 246
İslâm dininin Allah katındaki yeri 246
İslâmdan başka din arayanın hâli 247
İslâm dinine müntesib olan kişiye en çok yakışan iki vasıf 247
Kıyamet günü Allah-u Tealâ'nın İslâm dinine yapacağı hitap 247
Haram olan yiyeceklerin zorda kalan kimseye helâl olabilmesi için gereken şartlar 248
Ruhsatla amelin durumu 248
Allahın ruhsatını kabul etmeyenin günahı 249
Ayet-i celile ile ilgili tasavvufî manalar 250
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in diğer peygamberlerden üstünlüğü 251
Yenmesi haram olan şeyleri beyan eden ayet-i kerimeler 253
İslâmın faziletlerini beyan eden ayet-i kerimeler 253
Dikilmiş putları ve fal oklarını zemmeden ayet-i kerime 254
4. Ayet-i Kerime: (يَسْئَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ...) 255
Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkındaki rivayetler 255
Cibril *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yanına girmeyişinin sebebi 256
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*in Medine-i Münevvere'de bulunan köpekleri öldürtmesi 256
Medine-i Münevvere'nin hususiyeti 256
Evde bulundurulması yasak olan resimlerin nelerden ibaret olduğu 257
Köpek saklamakla ilgili hükümler 257
Zararlı köpeklerin öldürülmesi 257
Köpek besleyenin amelinin ne kadar eksileceği 258
Köpeklerin öldürülmemesinin hikmeti 258
Siyah köpeğin şeytan olmasının manaları 258
Köpekle avlanmanın hükümleri 259
Lüzumsuz yere köpek beslemenin zararları 259
Köpeğe dokunmanın hükümleri 259
Ayet-i celilede geçen "Tayyibat" tan kastedilenler 260
Bir şeyin helâl ve haram olmasındaki etkenler 260
At eti ile ilgili hükümler 261
Besmelesiz kesilen hayvanın durumu 261

Avcı hayvanların yetiştirilmesiyle ilgili meseleler 262
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bedduası sebebiyle Ebu Leheb'in oğlunun başına gelenler 262
Avlanmakta kullanılacak aletler 262
Avcı hayvanlar ile avlanmanın hükümleri 263
Ehli kitabın pişirdiği kaplardan yemek 263
İlim tahsil edene bazı vasiyetler 263
Herşeyde ehliyet aranmasının lüzumu 264
Âlimin cahillerden üstünlüğü 264
Köpeğin avladığı hayvanlardan yemenin hükmü 264
Av üzerine salınan köpeğin üzerine besmele çekmek 265
Besmelesiz kesilen hayvanın etini yemenin hükmü 265
Besmeleyi unutanın yapacağı şey 265
Yemek yerken riayet edilecek edepler 266
Besmele çekmeden yiyene şeytanın ortak olacağı 267
Yemeğin başında besmeleyi unutanın okuyacağı dua 268
Eve girerken ve yemeğe başlarken besmele çekmek 268
Birlikte yemenin bereketi hakkında bir hadis-i şerif 269
Avcıda bulunması gereken şartlar 269
Avlanacak hayvanda bulunması gereken şartlar 269
Avcı hayvanda bulunması gereken şartlar 270
Avlanmakla ilgili bazı hükümler 270
Vahşî hayvanları avlamanın hükmü 270
İhramda bulunan kimsenin avlanamayacağı 271
Canlı olarak ele geçen av hayvanına yapılacak muamele 271
Ava silâh atarken besmele çekmek 271
Şarhoşun avladığı veya kestiğinin hükmü 271
Avcılık ve bekçilik için köpek beslemek 272
Ehli kitabın, Sabie ve mecusilerin avladığını yemek 272
Eğlence için avlanmanın kerahati 272
Çölde bulunan, av peşine düşen ve padişahların kapısına gidenlerin durumu 272
İbrahim edhem hazretlerinin tövbesinin kıssası 273
Allah-u Tealâ'nın hesabının çok çabuk olmasının manaları 273
Avcılığın iyi ve kötü yönleri 273
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, şarkıcılık yapmak isteyen Amr ibni Mürre'ye söylediği ağır sözler 274

Çalgı çalarak geçimini temin etmenin hükmü 275
Hareketlerini kadınlara benzeten erkeklerin ahiretteki hâli 275
Avcılık yoluyla rızık kazanmanın hükmü 275
Bütün peygamberlerin avcılıkla meşgul oldukları 275
Cemaatla namazdan mahrum olan kimsenin zararının telâfisi..... 275
Dini yasaklara saygı göstermeyenlere uygulanacak cezalar 275
İyi tüccarların fazileti 275
Ayet-i celilenin işârî manaları 276
Dünya ve ahiret ehliyle Ehlullah arasındaki farklar 276
5. **Ayet-i Kerime:** (اَلْيَوْمَ اُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ) 277
Ayet-i celilede geçen "Gün" den maksat 278
Ehli kitabın yiyeceklerinden kastedilenler 278
Mecusilerin ve Sabie fırkasının yiyeceklerinin hükmü 279
Ehli kitabın besmele çekmeden kestiklerini yemenin hükmü 279
Ehli kitabın Mesih adına kestiklerinin hükmü 280
Müslümanların yiyeceklerinin ehli kitaba helâl olmasının manaları 280
Nikahları helâl kılınan muhsanat ile ilgili iki görüş 281
Zinakâr kadın ile evlenmenin hükmü 281
"İhsan" vasfının kimlerde bulunduğu 281
Ehli kitaptan olan cariye ile evlenmenin hükmü 282
Yahudi ve Hristiyan kızları ile evlenme hususunda ulemanın farklı görüşleri 282
İslâm devletine cizye vermeyen ehli kitabın kadınlarıyla evlenmenin hükmü 282
Müslüman olmayan kadınlarla evlenmenin mekruh oluşu 283
Müslüman olmayan kadınlarla evlenmeyi caiz görmeyenlerin delilleri 283
Ehli kitapla nikâh hususundaki helâllık ile, yemeklerinin helâl olması arasındaki fark 284
Nikâhta mehrin önemi 285
Zinanın çeşitleri 285
Bu günkü yahudi ve hristiyanlarda ehli kitap vasfının devam edip etmediği 285
İmana küfretmenin manaları 286
Küfründen tövbe edip imana dönenin durumu 286
Ahiretteki hüsranın küfür üzere ölme şartına bağlı olduğu 286

Kâfirlere, iyi amellerinin ahirette fayda verip vermeyeceği 286
Karı koca'nın iman ve küfür hususunda birbirlerine zarar verip veremeyeceği 287
İrtidat sebebiyle amellerin boşa gidip gitmeyeceği 287
Küfrü gerektiren bir şey yapan kimsenin evvelce yapmış olduğu haccı, hanımı ile birleşmesi ve bu hâlde doğan çocuğu ile ilgili hükümler 287
Veled-i Zina'nın veli olamayacağı 287
Üftade efendi ve Aziz Mahmud Hüdaî hazaratının faziletleri 287
İmanın fazileti ve küfrün felâketi 287
Adin cennetinin dile gelip söyledikleri 288
Nuh *(Aleyhisselâm)* ın Sam isimli oğluna vasiyetleri 288
Tayyibatı kimsenin haram edemeyeceği hakkında ayet-i kerimeler 288
6. **Ayet-i Kerime:** (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ...) 290
Ahd'in kısımları 291
Abdestin önemi 291
Ayet-i celilenin inişine sebep olan Aişe *(Radıyallahu Anha)* nın gerdanlığının kaybolması kıssası 291
Ayet-i celileye teyemmüm ayeti denilmesinin sebebi 292
Teyemmümden bahseden Nisa ve Maide surelerinin ayetleri arasındaki farklar 292
Ayet-i celiledeki "Namaza kalkmak" ifadesinin açıklaması 292
Abdestsiz namazın kabul olunmayacağı 292
Abdest emrinin abdestsizlere ait olduğu 293
İslâmın bidayetinde her namaz için abdestin emredilip sonra bunun kaldırıldığı 293
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bu ayet-i kerime inmeden evvel abdestsizken kimseye cevap vermediği 293
Abdestsizin yemek yiyebileceği 294
Her namaz için abdest almanın fazileti 294
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in beş vakit namazı bir abdestle kıldığı Abdest üzerine abdestin sevabı 295
Abdest bozulmadıkça yenilemenin vacip olmadığının delili 295
Abdestin müstakil bir ibadet olup olmadığı ile ilgili açıklamalar 296
İslâmın temizliğe verdiği değerle ilgili hadis-i şerifler 296
Abdestin fazileti hakkında hadis-i şerifler 297
Abdest sırasında bütün günahların döküldüğü 297
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in ahirette ümmetini nasıl tanıyacağı 298

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kardeşlerine hasreti 298
Sünnet üzere abdest alıp iki rekât kılanın mağfiret olunacağı
İki namaz arasında günahların bağışlanacağı 299
Allah-u Tealâ'nın abdest ve gusül sebebiyle
bu ümmeti mağfiret edeceği 299
Namazda Allah-u Tealâ'ya yönelmek şartı 300
Abdestten sonra şehadet getirmenin fazileti 300
Abdestte farz olan yerin ötesini yıkamak 301
Abdest üzerine abdestin fazileti 301
Günahlardan sonra abdest tazelemek 302
Abdestin dört farzının açıklamaları 302
Yıkamanın tarifi ve ovalamanın hükmü 302
Abdestte niyetin ve sıraya riayetin hükmü 302
Yüzün tarifi 303
Sakalı yıkamanın hükmü 304
Kısa bıyığı hilâllamak 304
Abdestte dudağı yıkamanın hükmü 304
Burun içi, ağız içi, göz içi ve kulakların
yüzden sayılıp sayılmadığı 304
Büyüklerin abdestteki ihtiyatı 304
Ağıza ve burna su vermenin abdets ve gusüldeki durumu 305
Uzuvları üç kere yıkamanın hükmü 305
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in
ve peygamberlerin abdest şekilleri 305
Abdeste başlarken besmele çekmek 306
Besmelesiz abdeste başlayanın hâli 307
Abdestten önce elleri yıkamak 307
Abdestin farzlarından ikincisi 307
Abdestte dirsekleri yıkamanın hükmü 308
Kolu kesik olanın ne şekilde abdest alacağı 309
Yıkamaya sağdan başlamak 309
farz kısımlardan fazlasını yıkamak 309
Yıkanması emredilen kısımların tamamını yıkamak 309
Eldeki yüzüğün altını yıkamak 309
Uzun tırnağın abdesteki hükmü 310
Abdestin farzlarının üçüncüsü 310
Başın meshinde farz olan miktar 310

Sarık üzerine meshetmek 311
Kaplama meshin tarifi 311
Boynu meshetmek hakkında bir hadis-i şerif 311
Abdestin farzlarından dördüncüsü 312
Ayet-i celiledeki kraat farklılığından meydana gelen mezhep ihtilâfı 312
Meshin tarifi 312
Çıplak ayağa mesheden İmamiye, Zahiriyye ve Zeydiye fırkalarına reddiye 312
Ayaklarında kuru yer bırakanlar hakkında hadis-i şeriflerde gelen tehditler 312
Ayakları yıkamanın farz oluşu hakkında sahabenin ittifakı 313
Topuğun tarifi 313
Abdestte aranılan temizlik hikmeti 314
Namazda güzel giyinmeğe dikkat etmenin fazileti 314
Ehli Sünnet dışı sapık fırkalara uymaktan sakındırma 315
Mestler üzerine meshetmenin delilleri 315
Mest giymekle ilgili bazı fıkhî meseleler 315
Mest üzerine meshin meşrû olduğuna dair sahabe-i kiramdan nakiller 316
Mest üzerine meshi kabul etmeyenlerin küfründen korkulacağı 316
Meshi inkâr eden şiîlerle haricîlere reddiye 316
Mest üzerine meshetmenin cevazı hakkında İmam-ı Azam ve diğer bazı ulemanın sözleri 316
Mesh ile yıkama arasında şahıslara göre değişen efdaliyet farkları 317
Abdestte niyetin hükmü 317
Abdestte misvak kullanmak 317
Cibrîl *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e geç gelmesinin sebebi 318
Diş etlerini temizlemek 318
Ağzı temiz tutmanın önemi 318
Meleklerin kötü kokudan eziyet duydukları 318
Meleklerin Kur'an-ı Kerim okuyanı dinlemek için ne kadar yaklaştıkları 318
Abdest duaları 318
Bütün faziletleri toplayan bir dua 318

Abdestten sonra okunacak dualar 320
Sekiz cennet kapısını açtıran bir dua 321
Arşın altında mühürlenen bir dua 321
Abdestten sonra kadir suresini okumanın fazileti 321
Bir hadis-i şerifi öğrenmek için bir sene oruç tutan zatın kıssası 322
Dünya ve ahiret hususunda aklına gelen her şeyi soran bir zata Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in verdiği hikmetli cevaplar 323
Bütün faziletli amelleri ve vasıfları içinde toplayan Halid ibni Velid *(Radıyallahu Anh)* dan rivayet edilen çok önemli bir hadis-i şerif 323
Guslün günahlardan temizlenmeye vesile oluşu 324
Abdestin rızık genişliğine vesile olacağı 324
Abdest şükür namazı 325
Ayet-i celiledeki gusül emrinin açıklaması 325
Ayet-i celilede geçen tatahhur'un açıklaması 325
Kir'in gusle mani olmadığı 325
Gusülde ağıza ve buruna su vermenin hükmü 326
Tüylerin altını iyice yıkamak hakkında bir emir 326
Bir tüy dibini kuru bırakana yapılacak azap 326
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın saçını devamlı traş etmesinin sebebi 326
Gusülden sonra kuru kalan yerlerin yıkanmasının hükmü 326
Gusülde ovalamanın hükmü 327
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in guslü 327-329
Pis elbiseyi yıkarken ovalamak 327
Cünüplüğün sebepleri 327
Erkek ve kadının sünnet yerlerinin tarifi 328
Erkek ve kadınların sünnet olmaları 328
Örülmüş saçların gusüldeki durumu 328
Erkeğin, gusülde saçını yıkaması 328
Gusülde azaları sıra ile yıkamak 328
Gusülden evvel elleri yıkamak 329
Guslün tarifi 329
Abdest ve gusülde kullanılacak su miktarı 329
"Mud", "Rıtl" ve "Sâ'" gibi ölçü birimlerinin tarifi 329
Abdest ve gusülde israftan nehyeden hadis-i şerifler 330
Abdestte vesvese veren şeytandan sakınmak 330
Vesveseden kurtulmanın çaresi 330
Dua ve temizlik hususunda haddi aşmak 331
Yıkanırken örtünmeyi emreden hadis-i şerifler 331

Avret yerinin tarifi 331
Meleklerin insandan ayrıldığı üç hâl 331
Kadının evde başını açmasının hükmü 331
Hamama peştemalsız girmekten nehyeden hadis-i şerif 332
Kadının evinin dışında bir hamama girmesi 332
Eyüp *(Aleyhisselâm)* ın çıplak yıkanması 332
Musa *(Aleyhisselâm)* ın nasıl yıkandığı 332
Soyunmaya ruhsat verilen haller 332
Allah'tan utanmaya teşvik eden bir hadis-i şerif 333
Karı- koca'nın birarada yıkanmaları 333
Çıplak yıkanmanın hükmü 333
Gizlenecek yer bulamayan kimsenin nasıl gusledeceği 334
Cünüp olan kimsenin hemen yıkanması gerekmediği 334
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in cünüp olarak uyuduğu 334
Guslün oruca mani olmadığı. 334
Cünüp olan kimsenin abdestsiz uyuması 335
Cünüp olan kimsenin yeyip-içmesi 335
Meleklerin yanaşmadığı üç kişi 335
Cünübün uyumadan önce abdest alması 336
Tas içinde idrar biriktirmenin sakıncası 336
Yıkanılan yere idrar yapmaktan nehiy 336
Guslün hikmetleri 336
Her uzvun kendine göre temizliği 336
Meniden gusül icabetmesinin hikmeti 337
Gusülde bütün bedenin yıkanmasının hikmetleri 337
Cünüplükten yıkanmanın önemi 338
Cibrîl *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyaret ederek islâm şartlarını sorması 338
Kendisine devam edenleri Allahın dostu yapacak üç şey 339
Cenazenin yıkanması 339
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın vefat kıssası 340
Ölünün yıkanmasının sebebi 340
Cenaze yıkamanın hükmü 340
Müslümanın müslüman üzerindeki beş hakkı 341
Ölü ile dirinin yıkanması arasındaki fark 341
İstinca'nın hükmü 341
Kadınlara dokunmanın abdeste tesir edip etmeyeceği 341

Suların kısımları ve hükümleri 342
Mutlak suların tarifi 342
Kaynatılmış su ile abdest almak 342
Güneşte ısınan su ile abdest alınması 342
Yosun tutan, rengi ve kokusu değişen sularla abdest almak 342
Mukayyet suların tarifi ve hükümleri 343
Hurma ve meyva sularıyla abdest almak 343
Abdestle teyemmümü birleştirmek 343
Teyemmümün lugat ve ıstılâh manaları 343
Teyemmümün tarifi 344
Sargılı kimsenin teyemmümü 344
Dinde zorluk olmadığı 344
Su bulamamanın değişik yönleri 344
Müşriğin kullandığı suyun artığı ile abdest almak 345
Kullanılmış suyun hükmü 345
Abdest alırken önlük kullanmak 345
Şer'an suyun az veya çok sayılmasının hükmü 345
Eşek ve katırın artığı ile abdest almak 346
Zira'ın tarifi 346
Vaktin evvelinde su bulamayanın ne kadar beklemesi gerektiği 346
Suyu unutarak teyemmüm edenin hâli 346
Zararlı şeylerin meşrû olmadığı 346
Müslümanların görüşünün Allah indindeki önemi 347
Abdestsiz bir kimseye değen şeyin pis olmayacağı 347
Bir müslümanın cünüp olmakla pis olmadığı 348
Ayet-i celilede geçen temizlemenin manaları 348
Ayet-i celilenin sonunda geçen nimet'ten kastedilenler 349
Nimetin tamamlanması hakkında bir hadis-i şerif 349
Dış temizliğin iç temizliğe tesiri 349
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in dünyadan sevdikleri 350
Beş felâkete sebep olan beş kötü amel 350
Ayet-i celilenin işârî manaları 351
Allah dostlarının iç temizliğine verdiği önem 351
Dünya sevgisine tutulanların kurtuluş çaresi 352
Evliyaullahın ayaklarına kapanmanın fazileti 352
Teyemmüm hakkında diğer bir ayeti kerime 352

7. **Ayet-i Kerime:** (... وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ) 353
Ayet-i celilede, Allah'ın nimetinin hatırlanmasının emredilmesinin manaları 353
Allah-u Tealâ'nın gizli oluşunun sebebi 353
Ayet-i celilede geçen nimetin müfred getirilmesinin sebebi 353
Misakın manaları 354
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile Ensar arasında Akabe gecesi yapılan antlaşma 354
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Sahabe-i Kiramdan aldığı diğer beyatlar 356
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* a vasiyetleri 356
Söz bozmaktan kaçındırma 358
8. **Ayet-i Kerime:** (... يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلّٰهِ) 358
Mükellefiyetlerin kısımları 358
Şahitlikte adaletin önemi 359
Haksızlığa şahitlik yapmanın kötülüğü 359
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in zulüm üzere şahitlik yapmadığı 360
Babanın çocukları arasında eşitliği gözetmesi 360
Müslümanların müşriklere zulmedebilecekleri yönler 360
Kâfirlere karşı adaletli davranma 361
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in, kızını korkutarak çocuğunu düşürttüren iki müşrike yaptığı muamele 361
Adaletin takva ile irtibatı 362
Mümin kişinin mesuliyetleri hakkında hadis-i şerif 362
Nûşirevan'ın adaleti hakkında rivayetler 363
Behlûl Dane'nin, Harun Reşiti ağlatan sözleri 363
Zalimin bekasına dua edenin hâli 363
İnsanın, dostu kalmayacağını bilse de nasihata devam etmesi 363
Bu ayet-i celilenin Nisa suresinin 135. ayet-i kerimesi ile arasındaki mukayese 364
9. **Ayet-i Kerime:** (... وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا) 365
Ayet-i celilede mağfiret ve ecr-i azim'in manaları 365
Allah-u Tealâ'nın va'dinden dönmeyeceğinin delilleri 365
Müminlere vaadedilen ecrin büyüklüğü 366
10. **Ayet-i Kerime:** (... وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا) 368

Ayet-i celilenin kimler hakkında indiği 368
Küfür ve tekzib ehlinden kastedilenler 368
Tekzib edilen ayetlerden maksat 368
Kâfirlerin cehennem ashabı olmasının manası 368
Kâfirlere tehditten, müminlerin alacağı müjde 368
11. **Ayet-i Kerime:** (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللهِ عَلَيْكُمْ...) 369
Ayet-i celilenin iniş sebebi hakkında iki görüş 369
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Nadıroğullarına borç istemek için gittiğinde yahudilerin ona kurduğu tuzaktan, Allah-u Tealâ'nın bildirmesiyle kurtuluşunun kıssası 370
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Nadıroğullarını sürmesi 372
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in uyurken kendisine saldıran müşrikten kurtuluşu 373
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kurtuluşunun bütün müminler hakkında nimet oluşu 373
Tevekkül'ün manası ve mertebeleri 374
İsa *(Aleyhisselâm)* ın, kendisini kandırmaya gelen şeytana cevabı 375
Yokluktan varlığa çıkarılış nimetinin büyüklüğü 375
12. **Ayet-i Kerime:** (وَلَقَدْ أَخَذَ اللهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ...) 376
Ayet-i celilenin kendisinden önceki ayetlerle münasebeti 377
Ayet-i celilede geçen Nakip kelimesinin kaynağı ve manaları 377
Oniki nakibin zorba kavme gönderiliş kıssaları 378
Nakiplerden söz bozanlara Musa *(Aleyhisselâm)* ın bedduası 379
Bu ümmetin izzetinin oniki halife devrine kadar devam edeceği hakkındaki hadis-i şerifin açıklamaları 379
Rafizî'lerin ve Şii'lerin Mehdî hakkındaki yanlış itikatları 380
Ümmetin üzerine nakip seçmenin faydaları 380
İsmail *(Aleyhisselâm)* ın sulbünden gelecek on iki büyük kimse 380
İrâfetin tarifi ve islâmdaki yeri 380
Arîf'lerin görevinin tehlikesi hakkında hadis-i şerifler 381
İdareciliğin mesuliyeti hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 381
Mevlâ Tealâ'nın on iki nakibe koştuğu şartlar ve vaad ettiği müjdeler 382
Ayet-i celilede geçen zekât ile karz-ı hasen arasındaki fark 383
Kırklar, yediler, onikiler, üçler ve dörtler hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 384
Mağfirete vesile olacak ameller hakkındaki ayet-i kerimeler 385
13. **Ayet-i Kerime:** (... فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ) 386

Yahudilerin söz bozmalarının kısımları 386
Yahudilerin uğradığı lânet'in çeşitleri 387
Yahudilerin Allahın kelimelerini değiştirmeleri 387
Yahudilerin unuttukları vaazlar 387
Günahların unutkanlığa sebebiyet verdiğine dair rivayetler 387
Yahudilerin hainlikleri 388
Yahudilerden iman eden az bir fırka 388
Ayet-i celiledeki af hükmünün mensuh olup olmadığı 388
Yahudileri zemmeden diğer ayet-i kerimeler 388
14. **Ayet-i Kerime:** (...وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا اِنَّا نَصَارٰى) 391
Hristiyanların yahudiler gibi olduğunun beyanı 391
Hristiyanlara nasâra isminin takılmasının çeşitli sebepleri 392
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e imanın İncilde yazılı olduğu 392
Hristiyanların kendilerine verilen nasihatları unuttukları 392
Yahudilerle Hristiyanlar arasındaki nefret 392
Hristiyanların değişik fırkaları arasında bulunan düşmanlık 392
Hristiyanlar hakkında büyük bir tehdit 392
Ahirette kulun rabbisiyle aracısız konuşacağı hakkında bir hadis-i şerif ... 393
Sadakanın ve gönül almanın fazileti 393
Bu ümmetin faziletleri 393
15. **Ayet-i Kerime:** (...يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآءَكُمْ رَسُولُنَا) 394
Yahudi ve hristiyanların gizledikleri şeyler 395
Bir yahudi cemaatının Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile aralarında recm hükmü hakkında geçen tartışma üzerine ayet-i celilenin inişi 395
Recm'i inkâr edenin hâli 396
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in affettiği meseleler 396
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in yahudi âlimini müslüman eden tavrı ... 396
Ayet-i celilede geçen nur'un manaları 396
Allah-u Tealâ'nın ilk yarattığı şey 397
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nurunun Âdem *(Aleyhisselâm)* dan evvel yaratıldığı 397
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in bütün vasıflarını beyan eden bir hadis-i şerif 398
Affetmenin Allah-u Tealâ'nın ahlâkından olduğu 398
16. **Ayet-i Kerime:** (...يَهْدِى بِهِ اللّٰهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ) 399
Allah-u Tealâ'nın rızasına tabi olmanın manası 399

Selâmet yollarından kastedilenler 399
Ayet-i celilede geçen "Allahın izniyle" kaydının açıklaması 399
Ayet-i celilede geçen "ba" harf-i cer'inin müteallâkı hakkında görüşler 400
17. **Ayet-i Kerime:** (لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا انَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ...) 401
Ayet-i celilenin Yakubiye fırkasını reddetmek üzere inişi 401
Hristiyanların bütün fırkalarının dolaylı da olsa İsa *(Aleyhisselâm)* ı ilâh kabul ettiklerine dair açıklamalar 402
İsa *(Aleyhisselâm)* ın acziyetini ortaya koyarak ilâhlık vasfına sahip olmadığının beyanı 403
İlâhlığın sadece Allah-u Tealâ'ya ait olduğunun ispatı 404
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Allah-u Tealâ'nın oğlu olmadığının delili 404
Yaratıkların asılları itibariyle kısımları 404
Münasip ayetler 405
18. **Ayet-i Kerime:** (وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارٰى نَحْنُ اَبْنٰٓؤُا اللّٰهِ...) 408
Yahudilerden bir cemaatın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile karşılıklı konuşmaları üzerine ayet-i celilenin inişi 408
Yahudi ve hristiyanların, kendilerinin Allah'ın oğulları oldukları şeklindeki iddialarından maksatları 409
Yahudi ve hristiyanların tehdit edildikleri azabın çeşitleri 410
Allah-u Tealâ'nın dostlarına azabetmeyeceğine dair hadis-i şerifler 410
Mutezile'ye reddiye 411
İslâmın dışında ölen bir kimsenin asla bağışlanmayacağı 411
Allah-u Tealâ'nın mülkünün ve kudretinin büyüklüğü 411
Sevgi iddiasının, ispatı gerektiği 412
Maruf el Kerhî *(Kuddise Sırruhu)* nun manevi sarhoşluğu 412
19. **Ayet-i Kerime:** (يَا اَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَآئَكُمْ رَسُولُنَا...) 413
Yahudilerden bir cemaatın Musa *(Aleyhisselâm)* dan sonra gelen peygamberleri inkâr etmeleri üzerine ayet-i celilenin onları tekzip için inişi 413
Ayet-i celilede geçen "tebyin" fiilinin mefulu hakkındaki görüşler 414
Fetret kelimesinin lugat ve ıstılahî manaları 414
Fetret devrinin süresi hakkında rivayetler 414
Peygamberlerin arasında geçen asırlar 414
İsa *(Aleyhisselâm)* ile Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* arasında geçen dört peygamber 415
Halid ibni Sinan *(Aleyhisselâm)* hakkındaki hadis-i şerif ve rivayetler 415
İsa *(Aleyhisselâm)* dan sonra hiç bir peygamber gönderilmeyişinin manası 415

Ehli kitaptan bir azınlığın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in gönderilmesine kadar hak yoldan ayrılmadığı 416
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in fetret devrinde gönderildiği 417
20. **Ayet-i Kerime:** (وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِه...) 418
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ümmetine hatırlattığı üç nimet 418
Peygamberlerin ekseriyetinin Benî İsrailden gönderildiği 418
Bir kimsenin Melik sayılması için aranan vasıflar 419
Huzur ve afiyet içinde bulunan kimsenin saltanatı 420
Benî İsrail'e tahsis edilen ikramlar 420
21. **Ayet-i Kerime:** (يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ...) 421
Arz-ı Mukaddese'nin manaları 421
Arz-ı Mukaddese'nin neresi olduğu hakkındaki görüşler 421
Şam-ı Şerifin fazileti hakkında rivayetler 422
Benî İsrailin, Şam diyarını arz-ı Mevud diye isimlendirmeleri 422
Nakiplerin Cebbarlarla karşılaşması 422
Yuşa ve Kâleb *(Aleyhimesselâm)* ın Musa *(Aleyhisselâm)* a verdikleri sözde durmaları 423
Arz-ı Mukaddese'nin Benî İsrail için yazılmasının manaları 423
Benî İsrailin arkalarına dönmekten menedilmesinin anlamı 424
22. **Ayet-i Kerime:** (قَالُوا يَامُوسٰى اِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ...) 425
Cebbar kelimesinin manası ve cebbar toplumun kimliği 425
23. **Ayet-i Kerime:** (قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ...) 426
Ayet-i Kerimede Allah-u Tealâ'dan korkmaları ile methedilen iki kişi ile ilgili rivayetler 426
Ayet-i celilede geçen "Korkarlar" ifadesinin manaları 427
Ayet-i celilede geçen, bu iki kişi hakkındaki İn'am' dan maksat 427
İki zatın, korkan kavimlerine söyledikleri cesaret verici sözler 427
24. **Ayet-i Kerime:** (قَالُوا يَا مُوسٰى اِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا اَبَدًا...) 429
Benî İsrail'in Musa *(Aleyhisselâm)* a "Sen rabbinle beraber git" demelerinin ne anlama geldiği 429
Sahabe-i Kiram'ın, Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i muharebelerde yalnız bırakmayacaklarına dair sözleri 430
25. **Ayet-i Kerime:** (قَالَ رَبِّ اِنِّي لَا اَمْلِكُ اِلَّا نَفْسِي...) 431
Musa *(Aleyhisselâm)* ın duasında geçen "Kardeşim" ifadesinin manası 431
Musa *(Aleyhisselâm)* ın fasık ümmetine bedduası 432
26. **Ayet-i Kerime:** (قَالَ فَاِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِينَ سَنَةً...) 432

Ayet-i celilede geçen "Haram kılma" ifadesinin manası 432
Ayet-i Celilede geçen "Kırk sene" ifadesinin açıklaması 433
Cezanın kırk seneye tahsis edilmesinin hikmeti 433
Benî İsrailin dolaştıkları çölün yüz ölçümü 433
Peygamberlerin devrinde meydana çıkan harikulâdelikler 434
Musa ile Harun *(Aleyhimesselâm)* ın çölde kalıp kalmadıkları hususunda farklı görüşler 434
Benî İsrail'in sahradaki hâlleriyle ilgili rivayetler 435
Kişinin beraberinde bulunduğu kimselerin hâlleriyle etkileneceği 435
Musa ve Harun *(Aleyhimesselâm)* ın vefat kıssaları 436
Musa *(Aleyhisselâm)* ın Azrail *(Aleyhisselâm)* ı tokatlayarak gözünü çıkartması ile ilgili hadis-i şerifin açıklamaları 437
Musa *(Aleyhisselâm)* ın kabri şerifi 438
Musa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü 438
Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın Cebbar kavim ile muharebesi 438
Yuşa *(Aleyhisselâm)* a güneşin durdurulması 438
Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü ve nübüvvet süresi 439
Yuşa *(Aleyhisselâm)* ın yeni evlenen ve ev yapan kimseleri harpten geri bırakması 440
Hendek günü ve Miraç sabahı Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* için güneşin durdurulması 441
Musa *(Aleyhisselâm)* ın fasık olan ümmetine bedduası 441
Yahudilerin rezillikleri 441
27. **Ayet-i Kerime:** (... وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ) 442
Adem *(Aleyhisselâm)* ın oğullarının kıssasının, kısas hükmüne sebebiyeti 442
Ayet-i celilede geçen "Hak ile oku" ifadesinin manaları 443
Adem *(Aleyhisselâm)* ın oğulları hakkında malûmat 443
Habil ile Kabil arasında meydana gelen münakaşanın sebebi 443
Adem *(Aleyhisselâm)* ın neslinin ne şekilde arttığı 444
Habil ile Kabil'in Allaha kurban sunmaları 444
Kabil'in Habil'i ölümle tehdidi 445
Amellerin kabulü için takvanın şart olduğu 445
Takvanın tarifi ve fazilet hakkındaki rivayetler 446
Kıyamet günü müttakilerin güzel hâli 447
Nafilelere devam etmenin fazileti 448
28. **Ayet-i Kerime:** (... لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي) 449

Habil'in kendisini müdafaa etmeyişinin sebebi 449
Kendisine saldırana karşı insanın karşı gelmemesi hususundaki teşvik edici hadis-i şerifler 450
Kıyametten önce meydana gelecek fitneler 450
Müdafa-i Nefs hakkında hükümler 551
Haccac-ı Zalim devrinde zuhur eden fitneler 551
Birbirine silah çeken iki müslüman'ın durumu 552
29. **Ayet-i Kerime:** (اِنِّي اُرِيدُ اَنْ تَبُوأَ بِاِثْمِي وَاِثْمِكَ...) 453
Habil'in, kardeşinin cehennemlik olmasını istemesinin manaları 453
Kıtlık ve iç savaş zamanı ne yapacağına dair Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* a vasiyetleri 455
Sahabe-i kiram'ın kardeş kanından sakınmaları 455
Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* ın kendisine saldırana muamelesi 456
Haksız yere öldürülenin mağfireti 456
Kabil'in kurbanının kabul olunmayışının üç sebebi 456
Kur'an-ı Kerimde geçen "Cehennem ashabı" ifadelerinden kastedilenler... 456
30. **Ayet-i Kerime:** (فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ اَخِيهِ...) 457
Sapık fırkalardan mutezile'ye reddiye 457
İblis'in Kabil'e habili nasıl öldüreceğini öğretmesi 457
Kabilin dünya ve ahirette hüsran'a ugramasının manaları 458
Haksız yere öldürülen herkesin günahının kabile yazılacağı 458
İnsanların en bedbahtı olan üç kişi 458
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ı şehit edenin bedbahtlığı 458
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın şehadet temennisi 459
Kabilin kâfir olarak öldüğü hakkında rivayetler 459
İyi ve kötü çığır açan kimselerin hâlleri 459
Saptırıcı önderlerin tehlikesi 460
Adem babamızın günahlardan masumiyeti 460
Habil'in öldürüldüğü yer hakkında görüşler 460
Kabil'den gelen neslin kötü hâlleri 461
Şis *(Aleyhisselâm)* ın doğumu ve faziletleri 461
Habil'in öldürülmesi üzerine yer yüzünde meydana gelen değişiklikler ... 461
Allah-u Tealâ'nın kan içmeyi toprağa haram etmesi 461
Habil'in ölümü üzerine Adem *(Aleyhisselâm)* ın söylediği mersiye 462
İblis'in Adem *(Aleyhisselâm)* ın mersiyesine cevabı 462
Kabil'in, bedbahtlığının sebebi 463

Bir insanı öldürenin, bütün insanları öldürmüş gibi, diriltenin de bütün insanları diriltmiş gibi olmasının manaları 476
Ayet-i celilede geçen "diriltme" tabirinin manası 477
Benî İsrail'in hakkındaki hükmün bu ümmet hakkında da geçerli olduğu bir husus 478
Hazreti Osman *(Radıyallahu Anh)* ın şehit edileceği sırada kendisine yardım etmeğe gelen Ebu Hureyre *(Radıyallahu Anh)* a söyledikleri 478
İnsanın kanını helâl eden sebepler 478
İyi veya kötü bir aracılıkta bulunanın hâli 479
Salih amelin kazandıracağı hayat-ı tayyibe 479
33. **Ayet-i Kerime:** (...اِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ) 480
Ayet-i celilede geçen "Allah ile muharebe" nin manaları 481
Bir Allah dostuna ihanet edenin kötü hâli 481
Ayet-i celiledeki tehdidin, kâfirlere mi yoksa fasıklara mı aid olduğu hakkında ulemanın farklı görüşleri ve delilleri 481
Müslüman olduktan sonra dinden dönerek Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in çobanını öldürüp zekât develerini kaçıranlara Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in uyguladığı işkenceler 481
Eti yenen hayvanların idrarları ile tedavinin hükmü 483
İpek giymeyi mubah kılan zaruretler 483
Hükümdarın fakir halkıyla ilgilenmesi gerektiği 483
İlâç kullanmanın hükmü 483
Ayet-i celilenin Ebu Berde'nin kavmi hakkında inişi 483
Ayet-i celilenin inişiyle ilgili rivayetler 483
Mürtedlere uygulanacak cezalar 484
Göze çivi sokma ve müsle cezalarının geçerli olup olmadığı hakkında hükümler 484
Yol kesicilerin bu ayet-i celilenin hükmüne dahil oldukları 485
Yeryüzünde fesat çıkaran kimsenin bu ifsadı çölde veya şehirde yapması arasındaki fark 485
Ayet,i celilede geçen hükümlerin sırasıyla nasıl uygulanacağı hakkında görüşler 485
Ayet-i celilede geçen cezaları uygulamada idarî makamın muhayyer olup olmadığı 485
Hırsızı bu ayet-i celiledeki cezalara çarptıracak sebep 487
Yol kesicilerin, adam öldürmekle malını almak gibi suçları birleştirdikleri takdirdeki cezaları 487
Sürgün cezasıyla ilgili hükümler 487

Hapis cezasının islâmdaki tatbikatı 488
Hapis cezasının, sürgün cezasıyla benzerliği 488
Hapiste bulunan bir şahsın söylediği manidâr bir beyit 488
Bir kimsenin günah işlediği yeri terketmesi 489
Teröristlerle ilgili hükümler 489
Teröristlerin ellerinde yakalanan mallarla ilgili hükümler 489
Bir hırsızla ani karşılaşanın yapması gerekenler 489
Malını korumak için öldürülenin fazileti 490
Devlet reisleri tarafından meydana gelen zulme karşı sabırlı olmak 491
Yol kesiciler hakkında bu kadar ağır cezaların meşrû edilmesinin sebebi 492
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Akabe gecesi nakiplerle biatlaştığı şartlar 492
Dünyada çekilen cezaların günahlara kefaret olup olmadığı 492
Günahı örtülen kimseye tekrar azap edilmeyeceği 492
En büyük günahların dahi ahiretteki cezasının Allah-u Tealâ'nın dilemesine tâbi olduğu 493
Had cezalarının uygulanmasının toplumu düzelteceği 493
Yolcuları korkutmanın en büyük günahlardan olduğu 493
Bir insana silâh göstermeyi yasaklayan hadis-i şerifler 494
Bir müslümanı korkutana Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözü 494
Günahların, sevapları mahvettiğini iddia eden mutezile fırkasına reddiye 495
Allah dostlarına düşmanlık edenlerin kötü hâlleri 495
Bel'am ibni Bâûrâ'nın feci akibeti 495
34. **Ayet-i Kerime:** (... اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ) 496
Yakalanmadan evvel tövbe eden eşkiya ile ilgili hükümler 496
Hazreti Ali *(Radıyallahu Anh)* ın yol kesici Harise'ye verdiği eman 497
Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ın tövbe ederek kendisine sığınan bir kimseye verdiği eman 498
Bir yol kesicinin tövbesine vesile olan ayet-i kerime 498
Kendisine eman verilen bir kimseyi öldürenin durumu 498
İslâm şeriatının uyguladığı cezalarla beşerî cezaların farkı 499
Recmedilen bir sahabe hakkında Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in sözü .499
Yakalandıktan sonra tövbe eden yol kesicilerin durumu 499
İçki, zina, hırsızlık gibi suçları işleyenlerin tövbe etmeleri durumunda had cezasından kurtulup kurtulamayacakları 499
Bu cildin bir cüz olarak tamamlanmayışının özür beyanı 500

ALFABETİK FİHRİST

Abbas *(Radıyallahu Anh)* ın konuşması 354
Abbasî halifeleri 380
Abdestin hükümleri 157
Abdest suyu 160, 345
Abdest ayeti 178, 291
Abdestsiz namaz 293
Abdestsiz yemek 294
Abdest üzerine abdest 295, 301
Abdestin ibadet oluşu 296
Abdestin fazileti 297
Abdestten sonra namaz 297
Abdest uzuvlarının parlaklığı 298
Abdesti güzel almak 300
Abdestten sonra şehadet okumak 300
Abdest tazelemek 302
Abdestin farzları 302
Abdestte niyet 302, 317
Abdestte tertip 302
Abdestte besmele çekmek 306
Abdest duaları 318
Abdest şükür namazı 325
Abdest şeytanı 330
Abdestsiz uyumak 335
Abdullah ibni Mubarek *(Radıyallahu Anh)* 13
Abdullah ibni Revaha *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 61
Abdullah ibni Sıddık el Gumarî 89
Abdullah ibni Selâm *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 94, 96
Abdullah ibni Cud'an *(Radıyallahu Anh)* 183
Abdullah ibni Mes'ud *(Radıyallahu Anh)* 194
Abdurrahman ibni Avf *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 55
Abdurrahman ibni Cübeyr ibni Nefîr *(Radıyallahu Anh)* 57
Abdurrahman ibni Semure *(Radıyallahu Anh)* 60
Abdüluzza bin Katan 85
Abdurrahman ibni Ebi Bekre *(Radıyallahu Anh)* 156
Abdurrahman ibni Amr *(Radıyallahu Anh)* 164
Acımak 324

Adaklar 181
Adağın yerine getirilmesi 187
Adaletli olmak 323
Adaletin önemi 210
Adaletle şahitlik 359
Adaletle takva ilişkisi 362
Adba (Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)*) in devesi 176, 240
Âdem *(Aleyhisselâm)* 109, 110
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın oğulları 442
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın günahsızlığı 460
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın mersiyesi 462
Âdem *(Aleyhisselâm)* ın vefatı 340
Affetmenin üstünlüğü 11, 14
Affedenlerin ahiretteki hâlleri 13
Afuv sıfatı 13
Afif-i Yafiî 53
Aff-ı İlâhinin ispatı 18
Affetmenin fazileti 388
Ağaçların dikenlenmesi 461
Ağaçla öldürülen hayvan 177
Ağıza su vermek 305
Ağız içini yıkamak 326
Ağız temizliği 296, 318
Ahdi bozmak 29, 187
Ahdin tarifi 181
Ahde vefa 187
Ahdin kısımları 291
Ahiret ehli 276
Ahir zaman fitneleri 450
Ahlâk güzelliği 323
Ahfâ'nın temizliği 351
Aişe *(Radıyallahu Anha)* validemiz hakkında iftira 32
Aişe (Radıyallahu Anha) nın bereketi 291
Aktin tarifi 181
Akabe gecesi 354
Akabe biatı 492
Akidetü ehlil islâm 89
Akl-ı evvel 42
Akl-ı Selim'in fazileti 100
Aklın delili 191

Aklın önemi 123
Akitlere vefa 181
Akitlerin kısımları 184
Akıtmanın tarifi 302
Aksırana teşmit 341
Akşemsettin hazretleri 20
Akraba ile ilişkileri kesmek 66
Abûrî 89
Alaca hastalığı 342
Allah-u Tealâ'nın cemalinin nurları 97
Allah ile kul arasındaki perdeler 97
Allah-u Tealâ'yı bilmek 100, 116
Allahtan korkmak 100
Allah-u Tealâ'nın kıskançlığı 117
Allah-u Tealâ tarafından çok sevilen hasletler 117
Allah-u Tealâ'nın şahitliği 119
Allah-u Tealâ'nın malikiyeti 125, 143
Allah-u Tealâ'nın sıfatları 139
Allah-u Tealâ'nın çocuğu olmayışı 143
Allah-u Tealâ'nın yeterliliği 143
Allah-u Tealâ'ya inanmak 155
Allah-u Tealâ'ya sarılmak 155
Allah-u Tealâ'nın miras taksimi 171
Allah-u Tealâ'nın dilemesi 197
Allah-u Tealâ'nın en sevdiği kul 214
Allah-u Tealâ'yı sevdirme 214
Allah-u Tealâ'dan başkası adına kesilenler 225
Allah-u Tealâ'nın muhasebesi 273
Allah ehli 176
Allah-u Tealâ'dan şikayet etmemek 324
Allahtan utanmak 333
Allah-u Tealâ'nın gizliliği 353
Allah-u Tealâ'nın vadi 365
Allahın rızasına uymak 399
Allahı sevmek 412
Allaha tevekkül 427
Allah-u Tealâ'yı sevmek 469
Allah-u Tealâ ile harbetmek 481
Alem-i Melekût 144
Aliyyül Kari 86

Alûsî *(Rahimehullah)* 88
Ali Haydar efendi (Efendi baba) *(Kuddise Sırruhu)* 93
Alimlerin kısımları 95
Alimlerle oturmak 95
Ali ibni Hüseyin ibni Vakid 134
Ali *(Radıyallahu Anh)* 164
Alimlerin ölümü 187
Alış verişi bozmak 188
Alimin vazifesi 217
Alimin fazileti 264
Ali *(Radıyallahu Anh)* ı öldüren 458
Amca oğlu 163
Amellerin zayi edilmesi 18
Amelin üstünlüğü 95
Amellerin kabulü 446
Amelin yeri 99
Amr ibnil Âs *(Radıyallahu Anh)* 136
Amr ibni Hazm *(Radıyallahu Anh)* 186
Ana babaya isyan 99
Ana babaya lânet etmek 227
Anarşinin sebebi 30
Arap yarımadasında üç yerin batması 59
Arafat 176
Arîf 380
Arşı taşıyanlar 147
Arpa ağırlığı kadar hayır 122
Arraf'a gitmek 239
Aracılık yapmak 479
Arap hristiyanları 278
Arz-ı Mukaddese 421
Arz-ı Mev'ud 422
Asabe 166
Ashab-ı Kehf 41, 85
Aslanın deve ile arkadaşlığı 55
Asma cezası 486
Atın ucuzlaması 81
Atın hükmü 189
Atılan kan 223
At eti 261
Ateşe ilk tapan 460

Avcı hayvanların yakaladıkları 178
Avcı hayvanları 261
Av aletleri 262
Avlanmak 263, 270
Avlanma yasağı 295
Avnul Mabud 86
Avcının vasıfları 269
Avcı hayvan 270
Avcılıkla geçinmek 270, 275
Avcılık yapmak 272
Avlanılacak hayvan 269
Avluları temizlemek 296
Avretin tarifi 331
Avret örtmek 332
Avlanma emri 208
Ayakları meshetmek 312
Ayakları kuru bırakmak 313
Ayakları yıkamak 329
Ayak kesme 487
Ayıya bakan kadın 138
Ay tutulması 238
Ayın yarılması 154
Ayetlerin sonuncusu 173, 242
Ayların sayısı 177
Ayıp örtmek 324
Azı dişli yırtıcılar 193
Azimetle amel etmek 156
Aziz Mahmud Hüdai *(Kuddise Sırruhu)* 287
Azrail *(Aleyhisselâm)* ın gözünün çıkması 437
Azrail *(Aleyhisselâm)* 147

(B)

Babaya isyan .....
Babanın mirastaki durumu 169
Batinî faziletler 374
Bahire'nin hükmü 178
Bakışın tehlikesi 212
Balığın helâl oluşu 223
Barizî 53
Batılı savunmak 214

Bayramda oruç tutmak 188
Bayramların birleşmesi 240
Başı meshetmek 310
Basrada ulu camii 460
Bedai 304
Bedduanın yeri 7
Bedbahtlar 458
Bekkâl 304
Behlül'ün sözleri 363
Behîme 189
Behîmetül En'am 181
Behz ibni Hakîm *(Radıyallahu Anh)* 8
Besmelesiz avlanmak 265
Besmelesiz kesilenden yemek 266
Besmelesiz kesilen hayvan 232, 261
Besmeleyi unutmak 266, 268
Besmelenin önemi 268
Besmelesiz abdest almak 307
Benî İsrailden alınan sözler 383
Benî İsrail'in mülkü 419
Benî İsrail'in nimetleri 418
Benî Müreysî 'gazvesi 292
Bera ibni Maruf *(Radıyallahu Anh)* 355
Beşerî cezalar 499
Beşerin melekten üstünlüğü 148
Beyazidi Bestamî *(Kuddise Sırruhu)* 149
Beyaz minare 57, 85
Beyyinat'tan kastedilenler 22
Beyt-i Makdis 421
Beytül'Mal'a kalan mal 166
Bel'am ibni Baura 495
Bıtrıs ibni Estaysanus 42
Bıyığın yıkanması 304
Bıldırcın yağması 434
Birlikte yemek 269
Birr'in manaları 210
Bidatın reddi 186
Binaları sağlam yapmak 66
Bilâl-i Habeşî'nin fazileti 321
Bi'r-i Maune şehitleri 370

Biat mevzuları 356
Boğulup öldürülen hayvan 227
Boğmanın haram olanı 188
Boğularak ölen hayvan 177
Boynuzlanarak ölen hayvan 177, 229
Boynu meshetmek 311
Borç ödemeyenin hâli 9
Büdelâ 384
Busayrî *(Rahimehullah)* 114
Buğday ağırlığınca hayır 122
Burhanın tarifi 152
Buruna su vermek 305
Bûles adındaki yahudi 142
Büyü yapmak 99
Büyüklenmek 151

(C)

Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın daveti 143
Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın hastalığı 160
Cabir *(Radıyallahu Anh)* ın mirası 161
Cafer-i Tayyar *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 61
Cahiliyet uydurmaları 178
Cahiliyet yemini 183
Camiül Esgar 310
Camileri süslemek 66
Camiden çıkartılacak kişi 164
Cafer ibni Ebi Talib *(Radıyallahu Anh)* 136
Canı korumak 490
Canavarların parçaladığı hayvan 178
Cariyenin mehri 281
Cebbarların harbi 378, 422, 438
Cebbar kelimesi 425, 438
Ceberût âlemi 144
Cebrail *(Aleyhisselâm)* ın fazileti 147
Cebrail (Aleyhisselâm) ın kuvveti 147
Cehmiye fırkasına reddiye 86
Cehennem dellâlları 62
Cehennemden müminlerin çıkacağının delili 18
Cehennemden çıkmak 122
Cem makamı 144

Cemaati sevmek 275
Cehennem azabından sığınmak 84
Cemaata devamın lüzumu 62, 97
Ceziretül Arap'da üç yerin batması 59
Cenin'in hükmü 191
Ceylân'ın hükmü 191
Cennet vaadinin sebebi 117
Cennetin kapıları 99
Cenaze yıkamak 339
Cenazeye gitmek 341
Cenazenin defni 466
Cimriliğin kötülüğü 324
Cinlerden haber alma 238
Ciğer yemek 223
Cizyenin kaldırılması 81
Cizyenin hükmü 46
Cömertliğin fazileti 247, 296
Cüneydi Bağdadî *(Kuddise Sırruhu)* 20
Cürcanî *(Radıyallahu Anh)* 88, 170
Cübeyr ibni Nüfeyr 176
Cübbe giymek 113
Cünüplüğün sebepleri 327
Cünüp iken uyumak 334
Cünübün artığı 346
Cünüp iken yemek 335
Cünüplükten yıkanmak 324
Cumadan sonra dağılmak 209
Cuma'ya erken gitmek 202
Curhum kabilesi 182

(Ç)

Çarmıha gerilenin kimliği 38
Çakıl taşının tesbihi 154
Çekirge yemek 224
Çene altındaki kıllar 303
Çocuklar arasında eşitlik 360
Çığır açmak 460
Çıplak yıkanmak 332
Çölde oturmak 272
Çocuğunu kesmeyi adamak 188

Çocuğun mirastaki yeri 168
Çocuk iken ölmek 100
Çocuk eğitimi 82
Çocuğun yılanla oynaması 56

(D)

Dâbbetül arzın çıkışı 59
Dalak yemek 223
Danyal *(Aleyhisselâm)* 135
Davud (Aleyhisselâm) 110, 218
Davud *(Aleyhisselâm)* ın gözü 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın kazancı 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın tevazuu 106
Davud *(Aleyhisselâm)* ın sesi 106
Davud *(Aleyhisselâm)* a gelen vahiy 99, 214
Davar'ın hükmü 189
Davete icabet 341
Deccal'ın çıkışı 59
Deccal'ın helâkı 59, 80
Deccal'ın öldürüleceği yer 60, 80
Deccal'ın ırmağı 62, 78
Deccal'ın ateşi 62, 78
Deccal'ların sayısı 64
Deccal'ın gözü 64,67, 78
Deccal'a inanmak 64
Deccal'a küfretmek 64
Deccal'ın giremeyeceği yerler 64
Deccal'ın hezimeti 64, 80
Deccal'a uyanlar 66
Deccal'ın öldürüp dirilteceği kimse 66, 78, 86
Deccal'ın çıkacağı zamanın alâmetleri 66, 83
eccal fitnesinin büyüklüğü 66, 77
Deccal'ın göstereceği harikulâdelikler 67, 78, 79
Deccal'ın çıkacağını inkâr etmek 70
Deccal'ın Kudüs'ü kuşatması 71
Deccal'ın çıkacağı yer 78
Deccal'ın tarifi 78
Deccal'ın günleri 81
Deccal'dan evvelki kıtlık 82
Deccal'la ilgili hadisleri nakletmek 83

Deccaldan sakınma duası 83
Defin görevi 467
Defin duası 471
Dekyanus 85
Delikanlı sureti 138
Dedenin mirastaki yeri 167
Devenin hükmü 189
Deniz avı 195, 271
Denizin temizliği 223
Deve kesme yarışı 226
Deriyi temizlemek 326
Devenin aslanla arkadaşlığı 56
Devlet reisinin emanı 499
Devlete itaat 490
Devlet reisinin yetkisi 486
Devlet reisini öldürmek 476
Dimeşk 421
Dinin tarifi 245
Dinin vaz'ı 245
Dinde kolaylık 346
Dinin tamamlanması 242
Dirseklerin yıkanması 308
Diş aralarını yontmak 194
Diş etlerini temizlemek 318
Dilin zikirle ıslaklığı 147
Dihye *(Radıyallahu Anh)* 138
Din hususunda aşırılık 130
Domuz yemek 224
Domuz satmak 223
Dörtlerin fazileti 384
Dövme yaptırmak 194
Düşmanlıkla meşgul olmamak 217
Dünya ehli 276
Dünyada çekilen ceza 492
Duada aşırılık 331
Duhan (duman) ın ortalığı kaplaması 59
Dudağın yıkanması 304
Durayb-ı Ahmer 79
Domuz öldürmek 46

(E)

Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın müdafaası 6
Ebu Bekri Sıddık *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 23, 55, 86
Ebu Bekri Sıddık ın kelâleye dair hükmü 167
Ebu Ali Cubai 37
Ebu Hayyan 40
Ebu Tihya *(Radıyallahu Anh)* ın tarifi 65
Ebu Bekir el Kelâbazî 70
Ebu Musa *(Radıyallahu Anh)* ın sesi 106
Ebu Zerril Gifarî *(Radıyallahu Anh)* 109, 364
Ebud Derda' *(Radıyallahu Anh)* 157
Ebu Lu'lu'ün cinayeti 165
Ebu Leheb'in oğlu 262
Ebu Ümame *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 224
Ebu Heysem ibni Teyhan *(Radıyallahu Anh)* 355
Ebu Said el Hudrî *(Radıyallahu Anh)* 455
Ebu Talibin defni 467
Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* a vasiyet 455
Ebu Zer *(Radıyallahu Anh)* ın biatı 356
Ebu Berde'nin kavmi 483
Ecr-i Azim 365
Edebin kısımları 20
Efraim dağı 439
Ehli Beytin fazileti 96
Ehli beytin yemeği 178
Ehli kitap kadınlarıyla evlenmek 178
Ehli kitabın yiyeceği 263, 278
Ehli kitabın avı 272
Ehli kitabın kestiği 278
Ehli kitap ile evlenmek 280
Ehli kitapla alış veriş 280
Ehli kitaba kız vermek 284
Ehli kitabın bu günkü vasfı 285
Ehli kitap arasındaki düşmanlık 392
Ehli kitabın bakiyeleri 416
Ehli kitaba muhalefet 470
Eklemleri temizlemek 317
Elbise yıkamak 327
El kesme 487
El Emalî 110
El Yesa' *(Aleyhisselâm)* 110

Elleri yıkamak 307, 329
Emir Sultan camii 18
Emrin manaları 208
Emri bil ma'ruf 364
Emirlerin mesuliyeti 381
Emniyet nimeti 420
En'am 189
Enfal suresinin son ayeti 168
Ensarın ganimet taksimindeki itirazı 171
Ensar'ın fazileti 173
Erîha 421
Erkeklerin kadınlara benzemesi 66
Erkeklerin birbirleriyle fuhuş yapması 66
Erkek çocuk 166
Erkeğin mirastaki payı 169
Erkeklerin üstünlüğü 173
Erkeğin sünneti 328
Esma binti Yezid 176
Eşeğin hükmü 189
Eşeğin artığı 346
Eşkiyanın cezası 485
Eşkiyanın cenazesi 487
Ev ednâ makamı 154
Evs'in nakipleri 355
Evliyaya düşmanlık 495
Eylence aletleri 461
Eyüp *(Aleyhisselâm)* 110, 218
Eyüp *(Aleyhisselâm)* ın yıkanması 332
Ezan ayeti 179
Ezlâm 234

(F)

Faciri tanımak 8
Faiz yemek 66, 92, 93
Faizin haramiyeti 93, 99
Faizden vazgeçenin hâli 93
Faize dönenin akibeti 93
Faizin bereketsizliği 93
Faiz mevzuları 167
Faiz ayeti 173

Fakirliğin sebebi 350
Fal oklarıyla kısmet aramak 178
Fal okları 233
Fal bakmak 237
Falcılara baş vurmak 237, 239
Fena-i Küllî 114
Fasığın gıybeti 8
Faslul hitab 70
Fesatçıyı barındırmak 227
Farzları eda etmek 323
Fazl-u Kerem'in neticesi 151, 156
Fazl isimli kimseler 183
Fethul Bari 55
Feraiz ayeti 161
Ferra' *(Rahimehullah)* 170
Fetevayı Zahiriyye 304
Fetret devri 414
Fitnelerden kurtuluşun yolu 50
Fitne aramak 100
Filozof Kinidi'nin acziyeti 181
Filistin 421
Fukahanın azalması 66

(G)

Ganimet malına hıyanet 187, 439
Ganimet taksimi 172, 187
Gazaptan sakınmak 324
Gazalî *(Rahimehullah)* 53, 99
Gayb ilmini öğrenmek 235
Geleceğe ait bilgiler 238
Gıybeti caiz olanlar 9
Gömülme nimeti 471
Göz yaşları 324
Göz içinin yıkanması 304
Gözün maviliği 109
Güneş tutulmasının hikmeti 64
Günlerin kısalması 81
Günahların en büyükleri 92
Gusül ayeti 178, 325
Göz çivilemek 484

Gurre'nin hududu 301
Guslün fazileti 324
Gusülde kuru yer bırakmamak 326
Gusülde tertibe riayet 328
Guslün tarifi 329
Guslün tehiri 334
Guslün hikmetleri 336
Günahların bağışlanması 493
Günah işlenen yeri terketmek 489
Günah başlatmak 459
Günah istemek 453
Güneşin durdurulması 438, 440, 441
Güvercinin fazileti 422
Güneşin batıdan doğması 59
Güneşte ısınan su 342
Güzel ahlâkın fazileti 247, 324
Günahta yardımlaşmak 213

(H)

Habeşistan kıralı 136
Hadis-i mütevatir 87
Hadis-i şerifleri okumamak 82
Hadislerin, Kur'ana şerh oluşu 49
Haçın İsa *(Aleyhisselâm)* tarafından kırılması 45
Haccacı Zalimin sorusu 44
Had cezalarının faydası 493
Habil'in ölümü 449, 457, 461
Habil'in kıssası 444
Haber-i Vahid 302
Hakkın tarifi 400
Harun *(Aleyhisselâm)* ın çöldeki hâli 434
Harun *(Aleyhisselâm)* ın vefatı 436
Harise ibni Bedir 497
Harem'de avlanmak 271
Haccı Ekber günü 241
Hastalık bulaşması 236
Hayvanda kesilecek yer 230
Hainleri savunmak 219
Hayra delâlet 216
Hakkın ispatına çalışmak 213

Haksızlık üzere yardımlaşmak 213
Hasanın oruç tutması 208
Haram ayda harbetmek 207
Hacca gidenlerin hürmeti 240
Haram ayların helâl sayılması 201
Haramiyetin sebebi 197
Harem bölgesi 195
Hadis-i şerifin delil oluşu 193
Hayvanlardan istifade 192
Haramdan sakınmak 184
Hâm'ın hükmü 104, 178
Haram aylar 177
Hayrın tanıtılması 170
Hadisin Kur'anı açıklaması 169
Halifeliğe dil uzatmak 164
Halife seçimi 164
Hayber mucizesi 154
Harun Reşid'in doktoru 133
Hanımının ismini söylememek 132
Hakkın tefsiri 125
Hayvanlara acımak 112
Harun *(Aleyhisselâm)* 110
Harpten kaçmak 99
Haris-i Eşarî 98
Hazreti Hüseyinin nesli 96
Haram işlemek 91
Halid bin Velid *(Radıyallahu Anh)* ın fazileti 61
el - Havi lil fetavâ 47, 70
Hayırların çeşitleri 12
Hayrı açıklamak ve gizlemek 12
Haricîlerin kötü hâli 145
Havariler 35
Hapis cezası 488
Havva anamızın hayız görmesi 463
Hayvanların insanlardan kaçışı 461
Haset 456
Haccac-ı Zalimin fitnesi 451
Havva *(Aleyhesselâm)* ın doğumları 444
Halid ibni Sinan el Absî 415
Harun Reşidin yumuşaklığı 363

Hazreç'in nakipleri 355
Hafî'nin temizliği 351
Hasta ziyareti 341
Hamamda idrar yapmak 336
Hastalıklar 324
Haramdan sakınmak 324
Halid ibni Velid hadisi 322
Hamdin fazileti 288
Harbîlerle evlenmek 282
Hendekteki mucize 143
Hevazin kabilesinin ganimetleri 172
Hesap ilmi 237
Helâl kılmanın sebebi 197
Helâl rızık aramak 275
Heysemî 97
Hendek günü 441
Hebbar ibni Esved 361
Hırsızlık cezasının nisabı 486
Hırsızla karşılaşma 489
Hırsız öldürmek 490
Hırsızın tövbesi 499
Hıyar-ı meclis 188
Hırsızın cezası 178
Hristiyanların yemeği 178
Hızır *(Aleyhisselâm)* 110
Hızır *(Aleyhisselâm)* ın fazileti 86
Hızır *(Aleyhisselâm)* ın sahabe oluşu 52
Hızır *(Aleyhisselâm)* ın diri oluşu 41
Hikmetli kimselerle görüşmek 95
Hintlilerle gaza eden bir cemaat 59
Hira dağı 154, 460
Hilful fuzul 183
Hizmetçi tutmak 419
Hilâfet süresi 379
Horoz gagalaması 164
Hristiyanların fırkaları 142
Hristiyanlara reddiye 141
Hristiyanların itikadı 138, 402
Hristiyanların sapıklığı 130, 140, 402
Hristiyan şekline girmek 113

Hristiyanların üç fırkası 37
Hristiyanların yalanı 37
Hristiyanların kâfirliği 17, 140, 402
Hristiyanların çelişkisi 15, 140
Hristiyanların zemmi 391
Hristiyanla evlenmek 282
Huzeyfe *(Radıyallahu Anh)* 162
Hüneyn günündeki taksim 172
Huri iyn 111
Hûd *(Aleyhisselâm)* 109, 110
Huzaa kabilesi 85
Huzeyfetül Yeman *(Radıyallahu Anh)* ın soruları 62
Hulefa-i Raşidin'in rivayetleri 49
Hükümdarın görevi 483
Hurumât'a tazim 218
Hübel putu 234
Hutam ibni Hind'in ihaneti 205
Hükümlerin hikmeti 198
Hedy'in iş'arı 200

(İ)

İbadeti çok yapmak 100
İbni Şahin *(Rahimehullah)* 41
İbni Battal *(Rahimehullah)* 46
İbni Cüreyc *(Rahimehullah)* 48
İbni Zeyd *(Rahimehullah)* 48
İbni Berrecan *(Rahimehullah)* 49
İbnül Mülcim 458
İbnüt Tiyn *(Rahimehullah)* 55
İbni İshak *(Radıyallahu Anh)* 35
İbnül Hâcc 53
İbni Ebî Cemre 53
İbni Hazm ez Zahirî 84
İbni Kesir *(Rahimehullah)* 86
İbni Hacer-i Askalânî 86
İbni Cerir-i Taberi 89
İbni Atiyye el Granadî el Endülüsî 89
İbni Rüşt 89
İbni Cafer el Kettanî 89

İbni Suriyâ 395
İbnül Beytar 126
İbnül Melek 127
İbnül Esir 183
İbni Temcîd 168
İbrahim Ethem'in tövbesi 273
İbrahim *(Aleyhisselâm)* 110, 218
İblis'in günahı 459
İbadetten kaçınmak 151
İctihadın delili 244
İctihadın terki 165
İçki içmek 66
İçki satmak 223
İçkicinin tövbesi 499
İç savaşın sebebi 30
İffetli olmak 455
İdareciliğin mesuliyeti 381
İfratın zemmi 131
İdris *(Aleyhisselâm)* 41, 109, 110
İftitah tekbirine kavuşmak 97
İftira etmek 99, 215
İklîl 163
İklîma 444
İlm-i ilâhinin ispatı 119
İlim tahsili 263
İlîya 421
İlham 236
İhram yasağı 195
İhramdan çıkanın avlanması 208
İhramda avlanmak 178, 271
İlim sıfatı 171
İlmi Nafi'nin tarifi 99
İlmin fazileti 99, 123
İlim fakirliği 99
İlyas *(Aleyhisselâm)* 41, 110
İlyas *(Aleyhisselâm)* ın sahabe oluşu 52
İlaç kullanmak 483
İlmin sebebi 323
İlim tahsilinde bozuk niyet 66
İmamdan ayrılmamak 62

İmana küfretmek 285
İmanın artıp eksilmesi 20
İmamiye fırkasına reddiye 227, 312
İmân 155
İmran kızı Meryem 132
İmanın fazileti 287
İmam ı Cessas *(Rahimehullah)* 6
İmanın kabul edilmeyeceği zaman 44
İnsan öldürmek 476
İnsan diriltmek 477
İnsanların eziyetine sabır 216
İnsanlarla iyi geçinmek 187
İnsanın melekten üstünlüğü 148
İneğin kaplanla arkadaşlığı 56
İncil 109
İpek giymek 66, 483
İrafet 239, 380
İrade-i Sübhaniye 197
İrşadüs Sarî 54
İrade sıfatı 346
İsa *(Aleyhisselâm)* ın doğuşu 32
İsa*(Aleyhisselâm)* ın Allahın ruhu olması 133
İsa *(Aleyhisselâm)* ın çocuklarının isimleri 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın defnedileceği yer 69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hayatta olduğunu inkâr etmek 69
İsa *(Aleyhisselâm)* ın hangi kabileden evleneceği 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın bu ümmetten olma isteği 72
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile özel irtibatı
İsa *(Aleyhisselâm)* ın inişindeki hikmet 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın evlenmesi 71
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Mehdî ile karşılaşması 70, 79
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği ile alâkalı hadisler 70
İsa*(Aleyhisselâm)* ın ineceğini inkâr etmek 70, 88
İsa *(Aleyhisselâm)* ın yer yüzünde kalacağı süre 69
İsa*(Aleyhisselâm)* ın zamanındaki bereket 67,69, 81
İsa *(Aleyhisselâm)* ın zamanındaki güvence 67
İsa *(Aleyhisselâm)* ın miraç gecesi anlattıkları 72
İsa *(Aleyhisselâm)* ın Deccal ile karşılaşması 79
İsa*(Aleyhisselâm)* ın inişiyle ilgili hadislerin tevatürü 88, 89
İsa*(Aleyhisselâm)* 110, 218

İsa *(Aleyhisselâm)* ın ineceği minare 57, 79
İsa *(Aleyhisselâm)* ın vefatı 56, 57
İsa *(Aleyhisselâm)* ın tarifi 55, 66
İsa *(Aleyhisselâm)* ın kelime oluşu 131, 132
İsa*(Aleyhisselâm)* ın Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* i ziyareti 52
İsa *(Aleyhisselâm)* ın haccı 52
İsa *(Aleyhisselâm)* ın selâmı 51
İsa *(Aleyhisselâm)* ın sahabe oluşu 51
İsa*(Aleyhisselâm)* ın Kur'andan hüküm çıkarması 48
İsa*(Aleyhisselâm)* ın hakemliği 45
İsa*(Aleyhisselâm)* ın yer yüzüne inişi 40, 54, 63, 66, 67
İsa *(Aleyhisselâm)* ın diri oluşu 40, 41
İsa *(Aleyhisselâm)* ın tevazuu 35
İsa *(Aleyhisselâm)* ın göğe kaldırılışı 34
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ruhu 137
İsa *(Aleyhisselâm)* ın yaratılışı 137
İsa *(Aleyhisselâm)* ın meleklerden üstünlüğü 149
İsa *(Aleyhisselâm)* ın ilâh olmadığı 403
İshak *(Aleyhisselâm)* 110
İsmail *(Aleyhisselâm)* 110, 218
İsrafil *(Aleyhisselâm)* 147
İsm-i Azam'ın mazharı 42
İstanbulun kıyametten önceki fethi 58
İslâmın gelişme süreci 241
İslâmiyetin Allah katındaki yeri 246
İslâmın kıyametteki hâli 247
İsm'in tarifi 211
İslâmın akitleri 187
İstinbat'ın terki 165
İsmet vasfı 148
İstinşak 305
İsraftan sakınmak 330
İslâmın şartları 339
İstinca'nın hükmü 341
İskender 392
İthal et 232
İyiliği emretmemek 66
İyilikte yardımlaşmak 213
İyilik yapmak 151
İyiliğin fazileti 296

İzafet-i beyaniye 190

(I)

Irkçılığın tarifi 215
Irkçılık taassubu 187

(K)

Kâbeye hürmetsizlik 99
Kabe kavseyn 154
Kabrin kazılması 468
Kabilin pişmanlığı 466
Kabil'in Habil'i öldürmesi 465
Kabil'in sonu 459, 464
Kabil'in günahı 458
Kabil'in kıssası 444
Kabirden kalkış 157
Kâbe için kurban kesmek 227
Ka'bul Ahbar 112
Kabir azabından sığınmak 84
Kadîr sıfatı 13
Kadınların birbiriyle fuhuş yapması 66
Kadınların erkeklere benzemesi 66
Kaderiyye fırkasına reddiye 111
Kadının kibri 149, 396
Kadınların mirastaki yeri 173
Kadına değmek 341
Kadının hamama girmesi 332
Kadının başını açması 331
Kadına benzeyen erkek 275
Kadının sünneti 328
Kadir suresinin fazileti 321
Kâfirlerle dostluk 468
Kâfirlerin iyi amelleri 286
Kâfirlerin mükellefiyetleri 280
Kâfirlerin hac engellemesi 207
Kaffal *(Rahimehullah)* 26, 30
Kâfirlere karşı adalet 209, 360
Kâfirin cenazesi 467
Kâhinlere sormak 235
Kalpteki eğrilik 100

Kalu Belâ makamı 126, 137
Kalâid'e tazim 202
Kalbin ölümü 187
Kalp ısındırmak 172
Kalp temizliği 349
Kalu belâ misakı 357
Kâleb ibni Yuhanna 378, 426
Kalbin mühürlenmesi 31
Kaplanın inekle arkadaşlığı 56
Kamerî sene 414
Kanaat zenginliği 323
Kazi İyaz 86
Katırın hükmü 189
Kara avı 196
Kan yemek 224
Katırın artığı 346
Kaplama mest 311
Kazaya rıza 324
Karla abdest 302
Katilin durumu 452
Kebair günahlardan sakınmak 98
Kelime-i şehadetin fazileti 288
Kelâle kelimesinin tahlili 163
Kelâle kimdir 163
Kelâle ayetinin inişi 162, 173
Kelâlenin hükmü 160
Kehf Suresinin baş tarafı 85
Kelâm-ı İlâhinin duyulması 11, 112, 113
Kelimenin değişik manası 132
Kehanetin kısımları 238
Kehanette bulunmak 237
Kesim aletleri 231
Kesiminde Allah adı anılmayanlar 225
Kesende aranılan vasıflar 232
Keserken besmele çekmek 232
Kesmenin çeşitleri 233
Kevserî *(Rahimehullah)* 88, 89
Keremli olmak 324
Kırkların fazileti 384
Kırk senenin tahsisi 433

Kızkardeşlerle evlenmek 444
Kısas hükmü 475
Kıtlığın sebebi 350
Kıraat imamları 312
Kıyasla Kur'anın neshi 302
Kıyasın delili 244
Kıyametin üzerine kopacağı insanlar 82
Kılık kıyafette kâfirlere benzemek 66
Kıskançlığın yeri 117
Kıyamet alâmetlerinin ilki 65
Kıyametin yakınlığı 63, 73
Kıyametin on büyük alâmeti 59
Kıyamet alâmetlerinin vakti 56
Kısmet aramak 178, 233
Kitapların toptan indirilmeyişi 115
Kitapların arasını ayırmak 16
Kitabün Nazairi fil Kur'an 134
Kız çocuk 166
Kız kardeşe vasiyet 161
Kız kardeşlerin mirastan alacakları 169
Kisaî *(Rahimehullah)* 170
Kin tutmak 456
Kinane oğulları 483
Korkutmanın günahı 492, 493
Koyunun fazileti 422
Kir'in hükmü 310, 325
Kolsuzun abdesti 309
Korku namazı 370
Koyun eti yemek 224
Kostantin 141
Komşuya eziyet 10
Kostantiniyye'nin fethi 58
Kötülükten nehyetmek 66
Kötü huy 324
Köle ile yazışmak 208
Köpeği terbiye etmek 265
Köpekle avlanmak 259, 264
Köpekleri öldürmek 258
Köpek saklamak 257, 272
Köpeğin evde bulunması 256

Kutup 384
Kudret helvası 434
Kurbanların kabulü 445
Kullanılmış su 345
Kulakları meshetmek 311
Kulağın yıkanması 314
Kuş uçurtmak 237
Kur'anın nur oluşu 152
Kudret sıfatı 170
Kur'an-ı Kerimin fesahatı 181
Kur'an- Kerimde olmayan şart 185
Kur'an-ı kerimi tutmanın şartı 186
Kur'an-ı Kerim dışı hükmetmek 187
Kuşlardan pençeliler 193
Kurbanları alâmetlemek 200
Kurbanından yemek 208
Kur'an istiharesi 235, 237
Kur'an-ı Kerimin ruh oluşu 134
Kulluk vasfının önemi 130
Kur'an-ı Kerimin mucizesi 118
Kur'an-ı Kerimin gökten indirilişi 118
Kur'an-ı Kerim 109
Kur'an-ı Kerimi makamlı okumak 107
Kuşların Davud *(Aleyhisselâm)* ı gölgelemesi 106
Kur'an-ı Kerimin kaldırılması 68
Kurra'nın çoğalması 66
Kur'an-ı Kerimin incelikleri 51
Kur'anın üstünlükleri 50
Kur'anın her şeye dilil oluşu 49, 51
Kur'anın hadislere kaynak oluşu 48
Kur'anın doğrulayıcılık vasfı 47
Kur'anın toplayıcılığı 47
Kur'an ile hükmetmemek 29
Kudsî ruhların durumu 40, 42
Kurdun koyun ile arkadaşlığı 56
Küfür üzere ölmek 121, 286
Küfür ehli 368
Küfrün çirkinliği 287
Kütüb-i Semaviyye 109

(L)

Lâhid yapmak 469
Lâhut 141
Lebûda 444
Leş yemenin şartları 248
Leş satmak 223
Leş yemenin yasaklığı 222
Levh-i mahfuz'u bilenler 147
Levâmiül Esraril behiyye 83
Lezbiyenlik 66
Lezzetli şeylerden istifade 288
Livata 66
Lût *(Aleyhisselâm)* 110
Lokman-ı Hekim *(Aleyhisselâm)* 110
Lût kavminin helâkı 147
Lübnan dağı 422
Lûdd şehrinin kapısı 60, 80

(M)

Ma'dan ibni Ebi Talha *(Radıyallahu Anh)* 164
Mal fitnesi 172
Maiyyet mertebesi 144
Maneviyat ilmi 99
Mavi gözlülük 106
Mağfiretin sebeperi 297
Maide suresi 175
Maide suresine ait hükümler 177
Mazmaza 305
Mağfiret-i ilâhiyyenin bolluğu 24
Mai müstamel 345
Mağfiretin manası 365
Ma'ruf el Kerhî'nin fazileti 412
Malı korumak 490
Maiz *(Radıyallahu Anh)* ın tövbesi 499
Mazluma yardım 214
Maide suresinin benzeri 179
Malın zemmi 123
Meanil Ahbar 70

Mehdinin çıkışını inkâr etmek 70
Mehdi'nin fazileti 54, 86, 380
Mehdî *(Aleyhir rıdvan)* 41
Meleklerin tesbihi 13
Melkâniye fırkası 37, 141
Mekke'nin Deccaldan korunuşu 79
Medinenin Deccaldan korunuşu 79
Medinenin zelzelesi 79
Mehdinin duracağı şehir 79
Mescid-i Aksa 86
Meleklerin ibadeti 148
Meleklerin dereceleri 147
Meleklerin Kur'an dinlemesi 318
Meleklerden utanmak 331
Metta İncil'i 135
Mervezî *(Rahimehullah)* 134
Meleklerin şahitliği 119
Müezzinin sevabı 97
Mecmeuz Zevaid 97
Mead ilmi 96
Mebde' ilmi 96
Meryemin Kur'anda zikri 132
Meshin efdal olduğu yerler 317
Meshi inkâr edenler 316
Meshi inkâr etmek 316
Meshin manası 312
Meshin miktarı 310
Mest üzerine meshetmek 310, 315
Metres tutmak 285
Mehrin önemi 285
Mesih namına kesmek 280
Mecusilerle evlenme 279
Mecusilerin kestiği 279
Mecusinin avı 272
Medinenin fazileti 256
Mekke ehline verilen eman 246
Mekke-i Mükerremenin fethi 245
Meleklerin girmediği yerler 256
Meyte'nin haramiyeti 222
Mekânlar arasındaki farklılık 217

Mecusilere cevap 191
Mekruhtan sakınmak 184
Mensuh ayetler 179
Mekkî ayetler 176
Medenî ayetler 176
Menakip 377
Melikteki vasıflar 419
Meyvelerin ekşimesi 461
Mezar kazmak 469
Mescide tükürmek 494
Mızrakla avlanmak 264
Misak'ın manası 354
Miktad ibni Esved *(Radıyallahu Anh)* 431
Misak tabutu 438
Miraç sabahı 441
Misilleme 483
Misvak kullanmak 317
Mirac gecesi cehennemde görülenler 99
Minhacul Abidin 99
Mikail *(Aleyhisselâm)* 147
Mirac mucizesi .....
Miras taksimi 161
Miras taksiminin önemi 171
Minare-i Beyza 57
Miracın kolaylığı 42
Misafir ağırlamanın hükmü 6
Misafirin şikayeti 6
Misafiri yedirmemek 5
Mucizenin kimde bulunacağı 17
Mutezile fırkasına reddiye 19, 87, 117, 147
Musa *(Aleyhisselâm)* ın ru'yet talebi 23
Musa *(Aleyhisselâm)* ın bayılması 23
Muhallâ 84
Musa *(Aleyhisselâm)*ın mucizeleri 141
Musa *(Aleyhisselâm)*ın vefatı 113, 436
Musa *(Aleyhisselâm)*ın elbiseleri 113
Musa *(Aleyhisselâm)* ın kelim olması 112
Musa *(Aleyhisselâm)* ın fazileti 111, 218
Musa *(Aleyhisselâm)* 110
Musa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü 437

Musa *(Aleyhisselâm)* ın asası 434
Musa *(Aleyhisselâm)* ın çöldeki hâli 434
Musa *(Aleyhisselâm)* ın bedduası 431
Musa *(Aleyhisselâm)* ın yıkanması 332
Muhazarat 415
Muhsin olmak 323
Mutlak sular 342
Mukayyed sular 343
Muhyiddin ibni Arabî *(Kuddise Sırruhu)* 364
Mucizeleri kabullenmek 434
Mubarek yerde gömülmek 437
Muhsane kadınlar 281
Muhanneslik yapmak 275
Mu'cemi evsat 97
Muhammed *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* 109, 110
Muhkem ayetler 100
Mucize göstermenin önemi 103
Mutarrif ibni Abdillah 131
Mukarreb melekler 147
Mukallid'in durumu 94
Mubahlara daldırma 91
Muhtasar-ı Seyyid şerif 88
Muhammed Enver el Keşmirî 70
Muhammed Parisa *(Kuddise Sırruhu)* 70
Muk'ad'ın halifeliği 68
Mute muharebesi 60
Mute günü 57
Mucemmi ibni Cariyetel Ensarî *(Radıyallahu Anh)* 60
Mucizat 47
Muhammed ibni Ali ibnil Hanefiyye 44, 68
Mürtekib-i kebire'nin hükmü 19
Müslim ibni Haccac 84
Mütevatir 87
Mütevatir-i Lâfzi 88
Mütevatir-i manevî 88
Mümine eziyet etmemek 97
Müteşabih ayetler 100
Mücadele edilmemesi gereken bir mevzu 110
Müşebbihenin aşırılığı 130
Mutezilenin aşırılığı 130

Müberrid *(Radıyallahu Anh)* 170
Mükremiye fırkası 191
Müneccimlere sormak 235
Mürtedin kestiği 280
Mürtedin amelleri 287
Mürtedin çocuğu 287
Mürtedin nikâhı 287
Müşriğin artığı 345
Müminin temizliği 347
Müslümanın hakları 341
Müdd'ün tarifi 329
Müttakilerin fazileti 447
Müdafa-i nefs 449
Mürtedin cezası 484
Müsle yapmak 484
Mutezileye reddiye 495

(N)

Nadiroğullarının sürgünü 368, 372
Nafilelere devam 448
Nakîb 377
Nasârâ isminin manası 392
Namazda güzel giyinmek 314
Namazın anahtarı 303
Namazları bir abdest ile kılmak 294
Namazların her biri için abdest almak 294
Nakkaş *(Rahimehullah)* 181
Nasr Suresi 174
Nâsut 141
Nasihatın önemi 100
Namazda sağa sola bakmamak 98
Namazın fazileti 96, 97, 98
Nazmul Tenasir minel hadisil mütevatir 89
Nazratün Abira 88
Namazın kısa günlerde nasıl kılınacağı 85
Nafi' ibni Keysan 57
Necran heyeti 146
Nefsi kırmak 149
Necaşî 136

Nefes-i Rahmanî 132
Nefsin zemmi 126
Nefsin arzusu 123
Nesturiye fırkası 37, 141
Nevevî 86
Neşir hâli 157
Nevvas ibni Seman 211
Nevazil 310
Nefsi müdafaa 451
Nehyi anil münker 364
Nezirler 181
Niyetin düşünülmesi 353, 369
Nimetin en büyüğü 246
Nimetin tamamlanması 245, 299, 349
Nikâhın akit oluşu 189
Nihaye 183
Nisa suresinin benzeri 179
Nisa suresinin sevabı 174
Nisa suresinin son ayeti 168
Nuh *(Aleyhisselâm)*ın vasiyeti 288
Nuh *(Aleyhisselâm)*ın hususiyetleri 104, 109 217
Nuşirevan'ın adaleti 363
Nur suresi 175

(O)

Ok ile avlanmak 264
Oniki halife 379
Oniki imam 380
Osman *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 450
Osman *(Radıyallahu Anh)* ın takvası 478
Osman ibni Affan *(Radıyallahu Anh)* 164
Osman ibni Maz'un *(Radıyallahu Anh)* 136
Oruç tutmak 98
Orta hâlin fazileti 131
Orucun fazileti 324
Oruçlu iken yıkanmak 334
Ovalama 302, 327

(Ö)

Öküzün pahalanması 81
Ölçüyü noksan yapmak 29, 187
Öldürme sebepleri 476
Öldürülmeye teslimiyet 451
Ölüm nimeti 472
Ölümün artması 187
Ölünün guslü 341
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın rüyası 164
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın seçtiği şura 164
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın şehadeti 165
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın kelâle meselesine verdiği önem 165
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın Ebu Bekir Sıddık *(Radıyallahu Anh)* a saygısı 167
Ömer *(Radıyallahu Anh)* ın takvası 382
Ömer ibni Abdülaziz *(Radıyallahu Anh)* 380
Önlük kullanmak 345
Ön safta namaz kılmak 97
Örülmüş saçlar 328

(P)

Padişah adına kesmek 226, 233
Parçalanıp ölen hayvan 229
Pazartesi gününün fazileti 241
Peygamberler arsındaki süre 414, 110
Peygamberlerin arasını ayırmak 15
Peygamberlerin kabir hayatı 53
Peygamberlerin ilimleri 47
Peygamberlerin sayısı 108
Peygamberlerin ırkı 110
Peygamberlerin içinde iki ismi olan 110
Peygamberlerin kıyafetleri 113
Peygamberlerin meleklerden üstünlüğü 148
Peygamberlerin özellikleri 217
Peygamberlerin avlanması 275
Peygamber öldürmek 476
Peygamber adına kesmek 226
Peygamber gördermenin gayesi 115
Peygamber sevgisi 172, 469
Peygambere komşuluk 99

Peygamberlere inen sahifeler 109
Peygamberlerden Kur'anda ismi geçenler 110
Peygamberle harbetmek 481
Peygamberin değeri 173
Peygamberin yetkileri 171
Peygamberi medhetmenin sınırı 130
Peygamberin ümmetine cemaat olması 55
Peygamberi inkâr 126
Piyango zarları 234
Pişmanlığın tövbe oluşu 466
Putlar adına kesmek 233
Putlar adına kesilen hayvanlar 178
Put satmak 223

(R)

Rafizilere reddiye 227, 380
Rahmet-i ilâhiyenin genişliği 24
Rahmetin tarifi 156
Rahiplerin toplantısı 141
Rasih âlimlerin tarifi 94
Ravzul ünüf 70
Ravha'dan İsa *(Aleyhisselâm)* ın ihrama girişi 56
Rasih âlimlerin sözü 100
Recmin delili 194
Resullerin hepsine inanmak 19
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in guslü 327, 329
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kardeşleri 298
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in devesi 240
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mektubu 186
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in mucizeleri 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in burhan oluşu 152
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in rahmet oluşu 135
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kıskançlığı 117
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in nübüvvetinin ispatı 102
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in Hutbesi 77
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in defni 467
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in kabri 470
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e suikast 370, 372
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in fazileti 42, 111, 113, 251

Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e mahsus anlayış 48
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in hükümleri 49
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* in vefatı 49, 174, 241
Resulullah *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* e uymak 126
Resim bulundurmak 256
Rıtl'ın tarifi 329
Rızık genişliği 324
Rızkın kesilmesi 187
Rızık peşinde dolaşmak 275
Riyazet ilmi 237
Ruh-i evvel 42
Ruhun gıdası 20
Ruhlar âlemi 19
Ruhsatı kabul etmemek 249
Ruhsatla amel 248
Ruhani saadet 156
Ruhun üstünlüğü 137
Rüya tabiri 236
Rüyada horoz gagalaması 164
Rükûda imamı geçmek 153

(S)

Saatlerin tesbiti 461
Sabrın fazileti 11, 324, 455
Sad ibni Ebi Vakkas *(Radıyallahu Anh)* 164
Sad ibni Ubade *(Radıyallahu Anh)* 116
Sa'duddin Taftazani 54
Sadakanın bereketi 14, 93, 393
Salâvat-ı şerife getirmenin fazileti 111
Salât kelimesinin manası 97
Sahabelerin rivayeti 49
Salih *(Aleyhisselâm)* 109, 110
Sakındırmanın hükmü 9
Sarımsak yemek 164
Salgın hastalıklar 187
Saibe'nin hükmü 178
Sahabenin sarığı 224
Sarhoşun avladığı 272
Sâbie'nin avı 272

Sakalı yıkamak 303
Sarık üzerine meshetmek 310, 311
Sadakanın gizlenmesi 324
Saçı traşı 326
Saçı yıkamak 328
Sa'ın tarifi 330
Safranla boyanmak 335
Sarığı açmak 344
Samira mağarası 380
Sağlık nimeti 420
Sahabenin itaatı 430
Salihlerle beraber olmak 435
Salih amel işlemek 479
Sahabenin fazileti 455
Salı günü 463
Said ibni Cübeyr *(Radıyallahu Anh)* 50
Sâm 104, 288
Secdede imamı geçmek 153
Secdenin hükmü 46
Selâm almak 341
Selâmet yolları 399
Sevr dağı 460
Sertliğin yeri 186
Sevabın tamamlanması 151
Sevap fazlalığının sebebi 148
Seyyid-i şerif Cürcani 88
Seffarini *(Rahimehullah)* 83
Semure ibni Cündeb *(Radıyallahu Anh)* ın hutbesi 64
Selâmda imamı geçmek 153
Sıfatların teaddüdü 139
Sıkıntılı bir kimsenin duası 156
Sırat-ı müstakim'e hidayet 156
Sıfat-ı ilâhiye'nin kıdemi 19
Sığırın hükmü 189
Sırtlanın hükmü 193
Sınır alâmetlerini değiştirmek 227
Sıla-i Rahm yapmak 324
Sıla-i Rahm'i kesmek 464

Sidretül münteha 111
Sindî *(Rahimehullah)* 86
Sihir yapmak 99
Sırattan kaymamak 214
Silâh göstermek 494
Sidik içmek 483
Siyah köpek 257
Soğan yemek 164
soyunmanın hükmü 332
Sövmeye karşılık vermek 10
Söz bozmak 66
Sual sorulacak kimseler 95
Suyutî 70
Surelerin sonuncuları 173, 176
Suda boğulan hayvan 228
Su bulamamak 344
Suyun pislenmesi 345
Suların tuzlanması 461
Sürgün cezası 487, 194
Sünnet-i hasene ortaya koymak 460
Suların hükümleri 342
Sünnet yeri 328
Süheyl ibni Amr'ın gelişi 236
Sünnetin Kur'andan oluşu 193
Sünnete uymayan şart 185
Sünnetin delil oluşu 169
Sünnet-i seniyyeye uymak 157
Süleyman *(Aleyhisselâm)* 110, 218
Süheylî 70

(Ş)

Şalvar giymek 113
Şam-ı Şerif 57, 421
Şarkıcı kadınlar edinmek 66
Şakîk *(Rahimehullah)* 123
Şartların yerine getirilmesi 185
Şak yapmak 469
Şakilerden üçü 458
Şahitlikte adalet 359

Şarkıcılık yapmak 274
Şeaire tazim 218
Şeair 199, 217
Şefaatın ispatı 151
Şefaat hakkı 151
Şeriat cezalarının uygulanması 66
Şeriflerin fazileti 96
Şehr ibni Havşeb *(Radıyallahu Anh)* 44
Şehr ibni Havşebin Haccac'a cevabı 44
Şeriatı inkâr 17
Şerrin açıklanması 170
Şerre davet 216
Şeyhe bağlılık 217
Şeytanın kusması 268
Şeytanın yemesi 267
Şeytanın yemeği 267
Şeytanın eli ayağı 267
Şeriatın mükemmelliği 243
Şer'î kesim 230
Şecere-i Rıdvan 355
Şemsî sene 414
Şeriatın cezaları 499
Şeyh Azerî *(Kuddise Sırruhu)* 53
Şia'ya reddiye 227, 244, 380
Şia'nın ayrılığı 130
Şiilerin yahudilere benzerliği 32
Şikayetin hükmü 9
Şirkin iptali 143
Şis *(Aleyhisselâm)* 109, 444, 461
Şirk 99
Şiir söylemek 462
Şirkten sakınmak 477
Şuayb *(Aleyhisselâm)* 109, 110
Şura 164
Şüphelilerden sakınmak 229
Şükrü vuzu 325

(T)

Tavus *(Rahimehullah)* ın oğluna sorusu 84
Taberânî *(Radıyallahu Anh)* 97

Taberî *(Rahimehullah)* 89
Taceddin ibni Sübkî 51, 53
Tağliboğulları 278
Tahcil'in hududu 301
Takva üzere yardımlaşmak 213
Takvanın fazileti 446
Takiyyenin şartı 242
Takke takmak 113
Taklitçinin hâli 94
Takva'nın tarifi 212, 446
Talha *(Radıyallahu Anh)* 164
Tarık ibni Şihap *(Rahimehullah)* 165
Tartıyı noksan yapmak 29, 187
et - Tasrih bimaTevatera fi nüzülil Mesih 70
Tasavvufî manalar 250, 276, 351
Taşla öldürülen hayvan 177
Taşlama cezası 194
Taytanus 34
Tavla oynamak 225
Tayyibât 260
Tazir cezası 275
Tatahhur 325
Taun'un değişik bir sebebi 29
Tebliğde sıkıntı çekmek 105
Tecridüs Sahabe 52
Tefaül 235
Tesbihin fazileti 288
Temizliğin önemi 296
Tecnîs 310
Tenasül uzvunu korumak 324
Temizlikte aşırılık 331
Temizliğin çeşitleri 336, 348
Tekzib ehli 368
Tevekkül mertebeleri 374
Teslis akidesi 402
Teröristlerin cezası 485
Teröristlerin elindeki mal 489
Teklifin illeti 196
Tevhidin fazileti 157
Tevhid ehlinin gayesi 143

Teslis akidesine reddiye 138
Tefritin zemmi 131
Tevrat 109
Tertil üzere Kur'an okumak 107
Tevil aramak 100
Tevilât-ı Necmiyye 91
Tevatür-i Manevî 88
Tevatür 87
Teşehhütte okunacak dua 84
Temîm oğulları 68
Terörün sebebi 30
Tevazuun üstünlüğü 14, 150, 324
Tevhid ilmi 99
Tezkiye 230
Teyemmümün tarifi 343
Teyemmüm ayeti 292
Tırnakları kesmek 317
Tırnak altını yıkamak 310, 325
Tıybî *(Rahimehullah)* 46
Ticarette aldatma 187
Tilkinin hükmü 193
Tih'in miktarı 433
Tih sahrası 378
Ticaretin fazileti 275
Ticaretin helâliyeti 93
Toprağın kanı içmesi 461
Topuğun tarifi 313
Tövbenin vakti 121
Tövbe eden teröristler 496
Tövbenin düşürdüğü cezalar 499
Tuhfetül Ahvezî 85
Tuba ağacı 111
Tübba' *(Aleyhisselâm)* 110
Tûr dağı (Tur-i Sina) 26, 112, 421
Tüy dibini yıkamak 326

(U)

Ubeyd ibni Umeyr el Leysî 98
Udvan'ın tarifi 212

Uğurlu saymak 235
Uğursuz saymak 236
Ukl kabilesi 481
Uknumlar 138
Unutkanlığın sebepleri 387
Usfan 370
Uşür 187
Urvetül Vuska 111
Uzeyir *(Aleyhisselâm)* 110, 130
Uzletin gerekli olduğu zaman 62
Unutarak besmeleyi terketmek 232
Ureyne'lilerin hainliği 481
Uzuv kesmek 484
Uzza 85

(Ü)

Üç talak vermek 189
Üç ilâh fikrinden nehiy 138
Üçler 384
Ülül erham 168
Ülül azim peygamberler 105, 110
Ümmü Yakup 194
Ümmîlik mucizesi 154
Ümmet-i Muhammed'in fazileti 91, 393
Ümmetin sonunda bulunanların fazileti 61
Ümmetten bir cemaatin fazileti 57
Ümit kesmenin yasaklığı 24
Ümenâ 384
Üneys ibni Dahhak el Eslemî 194
Üftade efendi 144, 287
Ürdün 421
Üveys el Karanî'nin güzel hâli 24

(V)

Vabisetül Esedî 210
Vahyin manaları 103
Vahyin ağırlığı 240
Vahşî hayvanların Zebur'u dinlemesi 106
Vahşî sığır 191
Vahşî hayvanları avlamak 270
Valilerin görevleri 164, 186

Varlık nimeti 375
Varlığını görmek 352
Vasile'nin hükmü 178
Vasiyette şahit tutmak 178
Veda haccı hutbesi 176
Veda haccı yolculuğu 174
Veled tabiri 166
Velilerin makamı 138
Veda haccında irad edilen bir hadis 98
Veda haccının arifesi 240
Velilerin tarifi 98
Velinin Peygamber *(Sallallahu Aleyhi ve Sellem)* ile irtibatı 53
Velinin kerameti 53
Velilere tazimde haddi aşmak 42
Velilere ihanet etmek 481
Velehan 330
Veled-i zina 287
Veysel Karanî'nin güzel hâli 24
Vehb ibni Münebbih *(Radıyallahu Anh)* 35, 112
Vurulup öldürülen 227

(Y)

Yafes 104
Ya'rub ibni Kahtan 462
Yalvarmak 324
Yakubiye fırkası 37, 141, 401
Yaratıklara acımak 324
Yahudilerin cehaletleri 25
Yahudilerin cumartesi günü haddi aşmaları 26
Yahudilerin büyük suçları 30
Yahudilerin Meryem validemize iftiraları 32
Yahudilerin maymun ve domuza döndürülmeleri 34
Yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı öldürmeye kalkışmaları 37
Yahudilerin karasızlıkları 38
Yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* a inanması 43
Yahudilerin İsa *(Aleyhisselâm)* ı karşılaması 70
Yahudilerin mahcubiyeti 91
Yahudilerin zulmü 92
Yahudilerin faiz yemesi 92
Yahudilerin rüşvet alması 92

Yahudilerin yalancılığı 92
Yahudilerin kötü hâlleri 22, 223, 286, 408
Yahudilerin uygunsuz talebi 22
Yahudilerin kâfirliği 17, 120
Yahudilerin çelişkisi 15
Yahudilerin sapıklığı 120
Yahudilerin yemeği 178
Yahudilerin süi kastı 370
Yahudilerin hainliği 387
Yahudilere tekzib 91, 103, 414
Yahudilere haram edilen şeyler 90
Yahudilerle İsa *(Aleyhisselâm)* ın ordusunun muharebesi 64, 80
Yahudilerden alınan ahid 25
Yahudi ile evlenmek 282
Yahudilere benzememek 296
Yahudi şekline girmek 113
Yahya *(Aleyhisselâm)* 110
Yakub *(Aleyhisselâm)* 110, 218
Yaratıkların ilki 397
Yaratıkların kısımları 404
Yaz ayeti 160
Yemeğin bereketlenmesi 269
Yemenin edepleri 267
Yediler 384
Yerken besmele çekmek 266
Yetim malı yemek 99
Ye'cüc ve Me'cücün helâkı 80, 91
Ye'cüc ve Me'cücün fesadı 80
Ye'cüc ve Me'cücün çıkışı 59, 73
Yemen'den ateşin çıkması 59
Yemenlilerin fazileti 132
Yeminler 181, 184
Yılan kılığındaki çocuk 138
Yıldızlardan hüküm çıkarmak 237
Yıkamanın tarifi 302
Yıkamayı üçlemek 305
Yıkamaya sağdan başlamak 309
Yıkanırken örtünmek 331
Yıkanmanın önemi 338
Yiyeceklere önem vermek 224

Yol kesenlerin cezası 485
Yol kesicinin tövbesi 498
Yol temizlemek 494
Yolcunun oruç tutması 208
Yılanın çocuğu sokmaması 56
Yusuf *(Aleyhisselâm)* 110, 135
Yunus *(Aleyhisselâm)* 110
Yuhanna 37
Yuhanna'nın fazileti 135
Yuvarlanarak ölen hayvan 177, 228
Yumuşaklığın yeri 186
Yûşa ibni Nûn 378, 426
Yûşa *(Aleyhisselâm)* ın mucizesi 438
Yûşa *(Aleyhisselâm)* ın ömrü 439
Yün giymenin fazileti 113
Yüzüğün altının yıkanması 309
Yüzün tarifi 303

(Z)

Zalime dua 363
Zalime yardım 213, 215
Zalime karşılık vermek 8
Zahmetin rahmeti 148
Zamanlar arasındaki farklılık 217
Zahiriyye fırkasına reddiye 312
Zaruret hâli 248
Zaruretler 483
Zaturrikâ' gazvesi 373
Zebur'un indirilişi 105
Zebur'un muhteviyetı 106
Zebur 109
Zebh 230
Zekât vermemek 29, 350
Zekâtın fazileti 96, 98
Zekât ödemeyenler 165
Zekeriyya *(Aleyhisselâm)* 110
Zehebî *(Rahimehullah)* 52
Zenbil örmek 106
Zerre kadar iman 122
Zeyd *(Radıyallahu Anh)* 57

Zeyd ibni Harise *(Radıyallahu Anhuma)* nın şehadeti 61
Zeyyad ibnil Haris es Südâi 171
Zeydiye fırkasına reddiye 312
Zırh işlemek 106
Zimmîlerin malına dokunmak 46
Zikrin yemek yerine geçmesi 82
Zikrin fazileti 157, 323
Zikredenleri sevmek 275
Zimmîlerle evlenmek 282
Zinanın yaygınlaşması 187, 350
Zinanın cezası 194
Zina eden kadınla evlenmek 281
Zinanın kısımları 285
Zinanın haramiyeti 93
Zina edenin tövbesi 499
Zira' 346
Zulme uğrayan kimselerin durumu 7
Zulmü açıkça söylemek 7
Zulümden sakınmak 324
Zulümde şahitlik 360
Zulmün cezası 463
Zübeyr *(Radıyallahu Anh)* 164
Zülkifl *(Aleyhisselâm)* 110
Zülkarneyn *(Aleyhisselâm)* 110

------ --------- ------